

Ова књига је штампана
у три стотине нумерисаних примерака.

Примерак број

Наслов оријинала

Vladimir Moss

THE ORTHODOX CHURCH

IN THE TWENTIETH CENTURY

Copyright © *Vladimir Moss*, 2006.

All rights reserved

Сва права задржана

Ниједан део ове књиге не сме се репродуковати,
преносити електронским или механичким путем,
фотокопирати или снимати без претходног
писменог одобрења власника ауторских права.

ЛЕТОПИС ВЕЛИКЕ БИТКЕ

Историја Православне Цркве
у XX веку

Београд, 2007.

УВОД: ЦРКВА И РЕВОЛУЦИЈА

*И анђелу Цркве у Сарду најишии:
Тако њовори Онај шїио има седам духова Божијих и седам звезда:
Знам њвоја дела, имаиш име да си жив, а мрїав си.
Прени се и бди, ња уїтврди оїїало шїио је њоїово да њомре,
јер не наїхох њвоја дела да су саврїшена њред Боїом Моїим.
Отк. 3,1-2*

*На њоме камену сазигаћу Цркву Своју,
и враїиа њакла неће је нагвладаїи.
Мт. 16,18*

Долазак Антихриста

Једна, Света, Православно-саборна и Апостолска Црква ушла је у XX век у стању спољашњег просперитета али и озбиљног унутарњег растројства. Руско царство, које је имало највећу помесну Цркву и у коме је живела већина православних хришћана, достигло је врхунац своје политичке и економске моћи. Но, оно је било растрзано сукобима и поткопано од стране слободних мислилаца и револуционара. Године 1904-05. било је озбиљно уздрмано поразом у Руско-Јапанском рату, као и првом, неуспелом револуцијом, да би коначно пало 1917. године. Већина Грка, Срба, Румуна, Бугара и православних Арапа живела је у Отоманском царству. Године 1912-13. вођена су два Балканска рата: у првом су хришћани поразили Турке, а други је био рат хришћана против хришћана. Отоманско царство је 1917. године такође пало.

„Демократски” режими који су заменили стара царства – Лењинов и Ататурков – представљали су потпуне катастрофе за Православље. Милиони људи лишени су живота, а нови милиони прогнани су из својих домова или су добровољно емигрирали. Ово је постало образац за двадесети век – век који је у историји хришћанства неупоредив по страдањима и смутњи, али и по огромном броју светих мученика и исповедника...

Први мученици, пострадали на самом почетку двадесетог века, били су православни у Кини, у Руској духовној мисији у Пекингу, убијени у устанку

Боксера.¹ Ово нас води ка још једном важном аспекту хришћанства у двадесетом веку: његовој мисионарској активности широм света. Господ је рекао: *Пройоведаће се ово Јеванђеље о Царству њо свему свету за сведочанство свим народима. И њада ће доћи крај* (Мт. 24,14). Проповедање Јеванђеља у највећем паганском царству, Кини, и у најнеприступачнијем, Јапану, као и први плодови те проповеди у виду 222 кинеска мученика, за многе су представљали наговештај краја света. И заиста, двадесети век био је почетак краја, не само на начин који је посведочен деловањем православних мисионара у најудаљенијим крајевима планете, било то деловање добровољно или по дужности, него такође појавом, први пут у конкретном облику, најчистијег и најгрознијег знака краја: антихриста.

Доминантну тему двадесетог века представљала је управо појава антихриста. Велики пустињак свети Серафим Саровски је још у првој половини деветнаестог века говорио о неизбежном доласку антихриста који ће уклонити крстове са цркава и убити толико људи да ће и анђели једва имати времена да прикупе све душе када буду напуштале своја тела. Ову тему преузели су потом такви свети духовници какви су били Амвросије Оптински, епископ Теофан Затворник и свети Јован Кронштатски. Године 1900. философ Владимир Соловјев је имао визију хришћана који беже у пећине како би умакли од онога што је он назвао „колективним антихристом”. Испуњење те визије није било тешко препознати у појави совјетске власти и, од двадесетих година, Катакомбне Цркве - истинских православних хришћана који су од црвене звери из Откривења бежали у „катакомбе”.

Период пре револуције би се, уопште узев, могао описати као период припреме за долазак колективног антихриста. Владавина скромног и благог Цара Николаја II – са наглим економским просперитетом, брзим ширењем црквеног и парохијског школства, широким мисионарским отварањем (према Сибиру, Персији, Кини, Јапану и Америци) и многим прослављањима светих (почев од светог који је предсказао антихристов долазак, Серафима Саровског 1903. године) – пружила је прилику без преседана милионима људи унутар Руског царства и изван њега да се упознају са Истином и буду спасени. Али ни претече антихриста нису мировале: револуционари какви су били Лењин и Троцки, слободоумници и богохулници какав је био романописац Лав Толстој, теозофи као Блавацка, јеретици као светогорски „имебожац” Булатович, и огромна армија либерала, анти-монархиста и

1 „The First Chinese Orthodox Martyrs”, *Chinese Herald*, June, 1935 (P); *Orthodox Life*, vol. 29, no. 1, January-February, 1979, pp. 14-18; *The True Vine*, N 8, Winter, 1991, pp. 42-51. Извори на грчком означени су са (Г), латински са (Л), француски са (Ф), бугарски (Б), српски (С) и руски (Р).

екумениста посветили су се подривању темеља Цркве и државе. У општој збрци истичу се две личности, које нарочито јасно представљају две супротстављене стране: Лав Толстој и свети Јован Кронштатски. Дуел између њих двојице, као између Арија и светог Атанасија Великог, дефинисао је спорна питања за образовану публику.

Било је и оних који су искористили прилику да се покају што им је пружена у релативно мирном периоду пре револуције. Можемо да се присетимо Лава Александровича Тихомирова који се покајао због тога што је био револуционар, да би постао истакнути православни монархиста, или Михаила Андрејевича Новоселова, који се покајао због своје толстојевштине како би постао црквени публициста и касније мученик Катакомбне Цркве. Требало је међутим да дође до снажног шока великих политичких потреса, као што су Први светски рат или Октобарска револуција, да би се освестио већи број људи. У томе можемо да видимо нарочити Промисао Божији, који и из највећег зла извлачи највеће добро. Тако је долазак антихриста у Русију био, парадоксално, начин преко кога су до Христа дошли многи претходно млади и јеретички настројени хришћани.

Али шта је био тај антихрист? Из чега се он састојао? Говорећи сасвим уопштено, можемо рећи да се „јерес антихриста двадесетог века” састојала у изопаченом разумевању односа између Цркве и света, при чему је Црква доживљавана као она која служи свету – не као његова савест, као она која га чува од коначне пропасти и уништења, него као његов помоћник – кроз своје прилагођавање његовим палим жељама и безбожним погледима.

Ово изопачено схватање односа Цркве према свету манифестовало се у два главна облика: као оно што ће бити познато као „сергијанство”, по своме водећем експоненту, руском митрополиту и потоњем Патријарху московском Сергију, и као „екуменизам” – широки светски покрет за поновно уједињење цркава. Сергијанство је учење по коме Црква мора да сарађује са свим облицима политичке власти, чак и оним крајње антихришћанским, па и са комунизмом; екуменизам је учење по коме Црква мора да се нагоди са свим облицима религије, чак и крајње антихришћанским, чак и са паганизмом. Патос оба ова покрета је *јединство* – јединство са сваком влашћу, јединство по сваку цену, докле год се спречава конфликт и постиже мир. Оба покрета подразумевају потпуну предају црквене истине, слободе и достојанства доминантним силама у савременом свету: политичким у случају сергијанства, а религиозним у случају екуменизма, уз потпуну *секуларизацију* људског рода као неизбежни, жељени или нежељени, коначни циљ. Обе ове јереси представљају покрете отпадништва и обе покушавају да ту апостасију оправдају,

да је тако рећи „догматизују” – у случају сергијанства тврдњом да само таква апостасија може да спасе Цркву (од комунистичког уништења), а у случају екуменизма тврдњом да само таква апостасија може да *обнови* цркву (из секташке дезинтеграције). Стога су то у суштини два аспекта једне еклисиолошке јереси, за коју је писац ове књиге сковао израз „екукомунизам”², а која представља јединствени насртај на догму о Једној, Светој, Саборној и Апостолској Цркви.

Хајде да мало детаљније размотримо екуменистички и комунистички аспект екукомунизма.

Екуменизам настоји да разори сам појам Цркве као *стуба и тврђаве Истиине* (1. Тим. 3,15), проповедајући да тобоже не постоји једна истина, па тако ни једна Црква која представља њен стуб. Екуменизам тврди да све цркве – а у своме најрадикалнијем савременом облику и све религије – поседују делимичне или релативне истине, које ће, пошто се сведу на њихов најнижи заједнички садржалац, образовати догматску основу нове „цркве” или универзалне религије новог, просвећеног човечанства. Развитак ове доктрине, која се најпре појавила на Западу да би потом проникла и у православни свет, прати се нарочито у 2, 4, 6. и 7. глави ове књиге.

Комунизам пак настоји да уништи морално, социјално и есхатолошко учење Цркве проповедањем новог „револуционарног морала”, чији циљ није Царство Небеско, него комунистички рај на земљи. Уместо Цркве имамо Партију, а уместо Бога – Судбину (Историју). Комунизам је, попут екуменизма, у православни свет увезен са Запада. Његову борбу против Цркве пратимо у 1, 3, 5. и 7. глави.

Архиепископ Аверкије Џорданвилски је писао: „Идеолог екуменизма, који представља природну последицу носталгије протестантског света за Црквом коју су изгубили, био је немачки пастор Кристофер Блумхарт, кога протестанти због тога називају 'великим пророком савременог света'. Он је све протестанте позивао на уједињење ради 'изградње Царства Божијег на земљи', али је умро 1919. године, пре но што је екуменистички покрет формално организован. Његова основна идеја састојала се у следећој тврдњи: 'стари свет је уништен и на његовим рушевинама подиже се нови'. Пред хришћанство он је поставио три задатка: 1) остварење најбољег социјалног устројства, 2) превазилажење конфесионалних (вероисповедних) разлика, 3) заједнички рад на образовању светске заједнице нација, уз потпуну ликвидацију ратова.

2 V. Moss, „Ecucommunism”, *Living Orthodoxy*, September-October, 1989, vol. XI, no. 5, pp. 13-18.

Управо у те три тачке циљеве екуменизма формулисао је и садашњи генерални секретар Савета екуменистичког покрета Висерт-Хуфт, који је средства за њихову реализацију видео у томе што ће црква да иде за друштвеним циљевима. Зато је пре свега неопходно да се превладају конфесионалне разлике и да се створи једна црква. Обновљена, једна црква биће у могућности да припреми пут за тријумф социјализма, који ће довести до стварања једне светске Државе, као Царства Божијег на земљи...”³

Као што смо рекли, борба између екукуменизма и Цркве била је већ јасно наговештена почетком века, борбом између писца Лава Толстоја који је иступао у име хришћанства сведеног на „чисту” моралност – без Цркве, Светих Тајни или било ког другог „оностраног” елемента, и светог Јована Кронштатског, који је својим дивним животом, испуњеним добродетељима и пројављеним чудесима, демонстрирао да хришћанство *није у мудросији људској, него у сили Божијој* (1. Кор. 2,5).

Црква је анатемисала Толстоја 20-23. фебруара 1901. године: „У својим делима гроф Лав Толстој је хулио против Светих Тајни, поричући њихов благодатни карактер. Он није прихватао православну Цркву као своју Цркву, клеветао је свештенство, хулио је да Христос није Бог, док је за себе говорио: 'Ја сам у Богу и Бог је у мени'. И није Црква одбацила њега, одсецајући га од себе, него је он лично себе одвојио од Цркве: Толстој је сопственом вољом отпао од Цркве и више није њен син, него туђинац... У својој гордости себе је сматрао паметнијим од свих... и судијом свима другима, те је Црква само констатовала да је гроф Лав Толстој отпао од Руске Православне Цркве”⁴.

Али сукоб између Толстоја и светог Јована Кронштатског био је само увод у титанску борбу која је захватила стотине милиона људи на неколико континената и која све до данас није окончана. Мада су крвопролиће и патња проузроковани овим сукобом били немерљиви, та борба је имала, као и претходне сличне у историји Цркве, добар резултат, јер је омогућила да се кроз неопходност супротстављања јереси искристалише црквено учење – у овом случају учење Цркве о њој самој. Тако су се поставила следећа питања: да ли Црква јесте Једна, Света, Саборна и Апостолска, како је дефинише никејски Символ вере? Да ли она заиста има Божанско порекло и природу или представља чисто људску организацију? Да ли еволуира у своме учењу и пракси или остаје иста? Да ли обухвата све оно безбројно мноштво људи који себе данас називају хришћанима, или се састоји од малог остатка вер-

3 Archbishop Averky, „On the situation of the Orthodox Christian in the Contemporary World”, у: *Istinnoe Pravoslavie i Sovremennij Mir*, Jordanville, NY: Holy Trinity Monastery, 1971.

4 Vladimir Gubanov (ed.), *Nikolai II-ij i Novie Mucheniki*, St. Petersburg, 2000, p. 701

них на земљи? Да ли је она заиста једини ковчег спасења, или само један од многих путева који воде ка Богу?

Ипак, да бисмо у потпуности схватили ову борбу, неопходно је да знамо да је напад на догму о Цркви био само део још ширег напада на појам Предања (Традиције) као извора истине не само у Цркви, него у свим областима знања. Овај најшири покрет који ћу да назовем сасвим једноставно – Револуција, прошао је кроз неколико историјских стадијума, од којих је први била револуција у цркви изведена од стране папе Григорија VII. Папизам је довео до схоластике и хуманизма, а затим до протестантизма, сцијентизма, деизма, материјализма, романтизма, хегелијанства, дарвинизма, марксизма, фројдизма, екуменизма и, на крају, до идеологије Новог Доба.

Изашли бисмо из оквира овог рада када бисмо хтели да покажемо како су сви ови „изми” међусобно повезани и да воде порекло од првобитне побуне против Цркве коју називамо „расколом”. За сада ће бити довољно да кажемо да позадину револуције у свим њеним стадијумима представља једна иста антихришћанска, антитеистичка и човекоцентрична философија.

Ову философију можемо кратко да формулишемо на следећи начин: Човек је сам свој господар. Ако постоји Бог, онда је то Бог према лику самог човека, вероватно чак и створен од стране самог човека; и човек не зависи од Бога у познању истине, јер је његов сопствени ум довољан за то. Мудрост векова представља мит; традиција кочи прогрес. Ако је човек производ еволуције од нижих животиња, онда су његове социјалне, религиозне и политичке институције у сталном процесу еволутивне изградње. Због тога нема такве ствари као што је апсолутна истина, нема свештеног, непроменљивог, Богом даног ауторитета. Све тече, значи све мора да се мења. Једина непромењива и неизбежна чињеница јесте чињеница револуције – друштвене револуције, политичке револуције и изнад свега научне револуције, на којој се темеље све остале револуције. Зато је једини неопростиви грех (ако то није једноставно облик болести која може да се лечи лековима у психијатријској болници) грех контрареволуције, грех мрачњаштва, грех неприхватања промена, грех несавремености. Све је дозвољено: најлуђа веровања, најпоремећенији стилови живота, док год то не стоји на путу револуције – оне револуције која је учинила да човек постане господар сам себи и своме окружењу. Али за људе који стоје на путу „прогреса” неће бити милости: они ће бити одбачени на сметлиште историје попут изумрлих облика дарвиновске праисторије. Јер ништа не треба да стоји на путу човековог успона ка стању богосличности. Као што у физици антропски принцип „изгледа да готово замењује Бога човеком, тиме што наговештава да свест, неспутана стрелом времена, узрокује

стварање”⁵, тако и у животу заснованом на научној револуцији човек треба да замени Бога, уклањајући сва ограничења која стоје у вези са божанским Творцем.

После два „пробна покушаја” у виду Енглеске и Француске револуције, своје најпотпуније остварење Револуција добија у Русији 1917. године, када је срушен главни бедем традиционалног мишљења у свету. Баш као што су сви отпаднички токови у европској историји, почев од једанаестог века, припремали Руску револуцију и у њој достигли своју кулминацију, тако је и читава светска историја након 1917. године одређена том револуцијом и протиче у њеној сенци.

Данас је општеприхваћено мишљење да су антикомунистички преврати 1989-1991. довели до краја те фазе историје. Али то је грешка. Ако су неке од економских идеја револуције биле дискредитоване, њен темељни концепт – замена Цркве државом, Бога народом, Предања науком и Духа материјом – стоји једнако чврсто као и до сада. Руска револуција била је као нуклеарна експлозија – она је разорила основне елементе не само религиозног, него и културног и друштвеног живота; она је тежила ка томе да разори веру, породицу, нацију и личност.⁶ Као што се после нуклеарне експлозије радио-активно зрачење осећа на широком простору још дуго времена, тако је и са зрачењем Руске револуције.

Јер, као што су у својој посланици из октобра 1991. године написали јерарси Руске Заграничне Цркве: „Ако се последице чернобилске катастрофе још показују на телима деце из околних области, духовна катастрофа читаве Русије показиваће своје ефекте у много дужем временском периоду. Као што ће чернобилска радијација још много година наставити да уништава животе наше деце својим подмуклим, невидљивим огњем, јасно је да ће и последице духовне катастрофе још дуго наставити да делују”⁷.

Руско-Јеврејска револуција

Да бисмо схватили Руску револуцију, неопходно је да схватимо да су њени корени не само у европским револуцијама протеклих хиљаду година, него и у јеврејској револуцији која се одиграла хиљаду година раније. Овакво схватање није манифестација „антисемитизма”, како се то може учинити људима

5 Marek Kohn, „Joyfully back to Church?”, *New Statesman and Society*, May 1, 1992, p. 32.

6 Види: I. Shafarevich, *Sotsializm kak yavlenie mirovoj istorii*, Paris: YMCA Press, 1977, и: A. Solzhenitsyn (ed.) *Iz-Pod Glyb*, Paris: YMCA Press, 1974.

7 *Orthodox Life*, vol. 41, no. 6, November-December, 1991, p. 10.

на Западу, јер како би хришћански историчар, који поштује Бога Израилевог и члан је Цркве коју су основали управо Апостоли Јевреји, могао озбиљно да се држи антисемитских идеја? То схватање представља плод једноставне али темељне и неоспорне чињенице да је Руска револуција у својој почетној фази била дело углавном Јевреја, надахнутих у суштини јеврејском философијом историје; но, чак и онда када вође револуције више нису били Јевреји, они су наставили да своје деловање, свесно или несвесно, мотивишу у суштини јеврејским идејама. Аутор овог рада никако није антисемита, али је антијудаиста у том смислу што је противник религије засноване на Талмуду, религије која је љуто и отворено антихришћанска у својим основним веровањима. У том смислу и сви Апостоли и Оци и мученици били су антијудаисти, а такав мора да буде и сваки свесно верујући православни хришћанин.

Од времена када је Аврам напустио своју земаљску домовину и пошао у потрагу за обећаном земљом у којој ће сам Бог бити Цар, у светској историји почиње низ силних осцилација између два пола: између Сиона и Вавилона, Богочовека и човекобога, теократије и сатанократије.

Две хиљаде година касније Богочовек је лично посетио Своје Царство и тада се догодио други низ снажних колебања. Најпре су цареви са Истока дошли да му укажу поштовање – Вавилон се поклатио пред Сионом. Затим се завеса храма поцепала на пола, сам храм био је уништен, а народ Божији расејан је по целој земљи – Сион је у духовном смислу постао Вавилон, и у вавилонском Талмуду Јевреји су разрадили отпадничко учење Сионизма.

Али онда се у Сиону родио нови Израил, *Израиљ Божији* (Гал. 6,16), Црква Христова, и бивша *деца ђнева* из Западног Вавилона, пагански Грци и Римљани, пришли су да се поклоне пред његовим ногама. А када је свети Константин постао цар Старог Рима, сам темељ и круна вавилонског система – поштовање човекобога-цара – претворили су се у своју супротност: богоборна сатанократија Старог Рима претворила се у богољубиву теократију Новог Рима.

Данас, две хиљаде година после Христа, налазимо се усред треће велике серије жестоких колебања у светској историји. Године 1917. богољубива теократија Трећег Рима, Русија, претворила се у богомрзећу сатанократију Северног Вавилона – Совјетски Савез. Отпадници Јудејци осветили су се Трећем Риму за разорење њихове државе од стране првог, Старог Рима.

Да је управо то било право значење Руске револуције, показала је једна необична „подударност” која је остала слабо примећена: 9. новембра 1917. године лондонски „Тајмс” је на истој страни известио о два догађаја – у горњем делу стране о бољшевичкој револуцији у Петрограду, а одмах испод тога

да је британски министар спољних послова лорд Балфур обећао Јеврејима домовину у Палестини. Неверујућем човеку чини се да та два догађаја нису међусобно повезана: чињеница да су се одиграли у исто време и под руководством људи који су припадали истој раси, класи и имали исто место боравка – тј. под руководством јеврејске интелигенције из Западне Русије и Пољске – делује као чиста случајност. За око верујућег човека то су ипак два аспекта једног истога догађаја, која су се појавила у две различите географске области – догађаја који се у Јеванђељу назива *йочейком сїрагања* (Мт. 24,8), у посланицама апостола Павла – *уклањањем оноїа који сад задржава* (2. Сол. 2,7), а у Откривењу апостола Јована – *ослобађањем звери из бездана* (Отк. 20,3).

Сад, ако тај догађај погледамо са јеврејске тачке гледишта, он изгледа као тријумф чисто националног покрета – Сионизма. Са друге стране, из руског угла, он делује као чисто друштвено-политички преврат, мотивисан секуларизованим виђењем светске историје – марксизмом-лењинизмом. Заправо, свеједно је – сионизам и марксизам-лењинизам представљају два аспекта покрета који у суштини није ни чисто национални ни чисто политички, него религиозни, или тачније демонски.

То се најјасније види из Царевог убиства, 4/17. јула 1918. године. На зиду собе у којој је убијен пронађен је натпис који даје оцену убиства са тачке гледишта јеврејске револуције. Био је то цитат немачког јеврејског песника Хајнеа, мало измењен, да би се добила реч „цар” која Цара поистовећује са Валтасаром:

*Belsatzar ward in selbiger Nacht
Von seinen Knechten umgebracht.*

*Исїе їе ноћи Валїацара
Убише слїе његове.⁸*

Али истина је била управо супротна. Валтасар је мрзео народ Божији и његово уклањање отворило је пут за обнову Храма Божијег у Сиону од стране Зоровавеља (чије име значи „странац у Вавилону”). Убиство Цара Николаја, напротив, отворило је пут за уништење Православне Русије и њено претварање у Вавилон.

Овакво гледишта нису се држали само православни или „антисемити”. Винстон Черчил је, на пример, писао: „Једном ће се можда показати да су и

8 Види: Nicholas Kozlov, *Krestnij Put'*, Москва, 1993; Enel, „Zhertva”, *Kolokol'*, Москва, 1990, N 5, стр. 17-37, i Michael Orlov, „Ekaterinburgskaya Golgofa”, *Kolokol'*, 1990, N 5, стр. 37-55

Јеванђеље Христово и јеванђеље антихристово морали да потекну из једног истог народа и да је тај мистични и тајанствени народ био изабран за највише пројаве како божанског, тако и ђаволског... Од времена 'Спартак' Вајсхаупта до времена Карла Маркса, и касније до Троцког (Русија), Беле Куна (Мађарска), Розе Луксембург (Немачка) и Еме Голдман (САД), ова светска завера за рушење цивилизације и обнову друштва утемељеног на заустављеном развоју, завидљивој злурадости и одсуству једнакости стално је расла. Она је одиграла, како је савремени писац гђа Неста Вебстер тако вешто показала, без сумње препознатљиву улогу у трагедији Француске револуције. Она је била главни извор сваког подривачког покрета током деветнаестог века; а сада је коначно та банда настраних људи из подземља великих градова Европе и Америке шчепала за косу руски народ и практично загосподарила тим огромним царством. Нема потребе да се преувеличава улога коју су у стварању бољшевизма и извођењу Руске револуције одиграли ти интернационални и углавном безбожни Јевреји. Она је свакако веома велика и вероватно већа од улоге свих других".⁹

Дуглас Рид пише: „Централни комитет Бољшевичке партије, који има врховну власт, састоји се од 3 Руса (укључујући и Лењина¹⁰) и 9 Јевреја. Следеће тело по значају, Централни извршни комитет чинила су 23 Јеврејина и 13 осталих. Међу именима 556 високих званичника бољшевичке државе која су званично објављена 1918-1919. године налазило се 448 Јевреја и 108 осталих. У централним комитетима мањих, тобоже „социјалистичких” или других некомунистичких партија... било је 55 Јевреја и 6 осталих”.¹¹

Чак и „просемитски” историчар Ричард Пајпс признаје: „Јевреји су у Бољшевичкој партији и у раном Совјетском државном апарату неспорно играли улогу која је била у диспропорцији са њиховим учешћем у популацији. Број Јевреја комунистичких активиста у Русији и ван њених граница био је огроман: у Мађарској, на пример, он је достигао 95 процената водећих личности у диктатури Беле Куна. Они су били диспропорционално заступљени и међу комунистима Немачке и Аустрије у време тамошњих револуционарних превирања 1918-1923, као и у апарату Комунистичке Интернационале”.¹²

9 *Illustrated Sunday Herald*, February 8, 1920; цитирано у: Douglas Reed, *The Controversy of Zion*, Durban, S. A.: Dolphin Press, 1978, pp. 272-273.

10 Ипак, и Лењин је делимично Јеврејин. Његов деда, пре но што га је крстио православни свештеник, звао се Израел, а прадеда Моше Бланк. Види: Lina Averina, „Evrejskij koren”, *Nasha Strana* (Israel), 22. јануар, 1997.

11 Reed, „The Controversy of Zion...”, p. 274.

12 Pipes, *Russia under the Bolshevik Regime, 1919-1924*, London: Fontana Press, 1995, pp. 112-13. И после Другог светског рата, Јевреји, чак и они религиозни, наставили су да играју значајну улогу у источно-

Наравно, Јевреји-бољшевици нису били религиозни Јевреји, него су заправо били противници Талмудског јудаизма, као и било који други сегмент популације. Свеједно, како примећује Пајпс, „резултати избора за Уставотворну скупштину показују да подршка бољшевицима није долазила из региона са већом концентрацијом Јевреја, него из оружаних снага и градова велике Русије у којима Јевреја тешко да је било”.¹³ Тако кривица за Руску револуцију мора да падне на Русе једнако као и на Јевреје; у ствари, тешко да било који од народа који су чинили Руско царство може да тврди како није имао удела у катастрофи.

Ипак, то не умањује изузетну улогу Јевреја у револуцији, што се у крајњој линији може приписати традиционалној антируској и антихришћанској настројености јеврејске културе, која се испољавала кроз обе главне политичке пројаве – бољшевизам и сионизам. Јер, као што је у својој „Аутобиографији” показао Хаим Вајцман, први председник Израела, атеистички оријентисани Јевреји-бољшевици и теисти Јевреји-сионисти потекли су из истог миљеа, често и из истих породица, тако да је његова мајка могла да види тријумф својих синова како у бољшевичкој Москви, тако и у сионистичком Јерусалиму...¹⁴

И више од тога, јеврејска доминација у Русији, као резултат револуције, постала је тако потпуна, да је практично погрешно говорити о „руској” револуцији: биће правилније назвати је анти-руском, или руско-јеврејском револуцијом. Заправо, Руска револуција се може посматрати као један огранак општег тријумфа јеврејских снага који у двадесетом веку можемо да пратимо једнако на Истоку и на Западу – и у Русији, и у Америци, и у Израелу. Као да је по Божијем допуштењу и ради кажњавања грехова многих народа устала банда осветника да би уклонила последњу велику силу која је задржавала, најављујући тиме доба Апокалипсе.

европским комунистичким партијама. На пример, Мозес Розен је постао члан Румунске комунистичке партије после рата, а наставио да служи румунским комунистима и након што је постао Главни рабин Румуније 1948. године. Јак утицај у партији имао је чак и после пада Чаушескуовог режима 1989. Види: *Pyatnitsa* (Israel), N 69, January 22, 1997, p. 8

13 Pipes, op.cit., p. 113.

14 Weitzmann, *Trial and Error: The Autobiography of Chaim Weitzmann*, New York: Harper, 1949.

Революција: 1. Детерминистичко ослобођење

Ако се окренемо философским основама револуције, проналазимо да је исти тај јеврејски елемент нераскидиво испреплетен и са њима – и то не само зато што је међу теоретичарима револуције било толико Јевреја.

Као што је истакао Берtrand Расел, многи елементи марксистичког система подсећају на јудаизам: исто стремљење ка обећаној земљи сада и овде (комунизам и одумирање државе); иста подела светске популације на изабрани народ (пролетаријат) и гоје („експлоататорске” класе), као и љута мржња према овим последњим, те затим исти култ лажног месије (непогрешивог лидера партије).¹⁵ Утопизам је заиста срце философског система марксизма-лењинизма. Игор Шафаревић је анализирао порекло примера утопијског мишљења о државности у многим епохама и географским регионима. Дошао је до закључка да је утопија увек: а) тоталитарна, води ка укидању приватне својине, породице и религије; б) руководи се некаквом жељом за смрћу, која доводи до психичке и духовне смрти народа.¹⁶

Под именом „хилијазма” или „миленаризма”, утопизам је представљао једну од најстаријих хришћанских јереси (и то, као што можемо да видимо, веома снажно јудејски обојену). Могуће је да су речи: „чијем Царству неће бити краја”, које су Никејском Символу вере додате на Другом Васељенском сабору у Константинопољу 381. године, биле усмерене против те јереси.¹⁷ Јер хилијазам се у суштини своди на веровање да ће Сам Христос доћи на земљу пре Страшног суда, како би на видљиви начин успоставио Своје царство за период од хиљаду година, а то царство ће, према јеретичком учењу, карактерисати тријумф јеврејског народа и јеврејског закона.

Но, Црква је ово одбацила, учећи да ће истинско Царство Христово наступити тек после Суда и да ће то бити духовно царство не од овог света, које неће *имати краја*. Ми у Царство Божије донекле можемо да ступамо и пре Суда, али само у Цркви и кроз Цркву, која не представља и не може да представља чулно замишљено и привремено царство.

15 Russell, *A History of Western Philosophy*, London: Allen Unwin, 1947, p. 383

16 Shafarevich, „Sotsializm”, у: Solzhenitsyn, A. (ed.) *Iz-pod Glyb*, Paris: YMCA Press, 1974; *Sotsializm kak yavlenie mirovoj istorii*, Paris: YMCA Press, 1977.

17 Ипак, епископ Калист Диоклијски пише (приватно писмо од 21. јануара 1997): „Изгледа вероватније да је (тај додатак) био усмерен против учења Маркела Анкирског (који није био хилијаста); Маркел и његови следбеници поменути су у Првом правилу Сабора из 381. године. Џ. Н. Д. Кели (J.N.D. Kelly) у својој књизи 'Ранохришћански Символи вере' (*Early Christian Creeds*) заузима гледиште да је поменути додатак стављен против Маркела. Брајан Е. Далей (Brian E. Daley) у свом раду 'Нада древне Цркве: Приручник светоотачке есхатологије' (*The Hope of the Early Church: A Handbook of Patristic Eschatology*), уопште не помиње било какву осуду хилијазма 381. године”.

Утопизам је заснован не само на јеретичкој есхатологији, него и на лажној антропологији која пориче човеков пад. Јер утопија на земљи могућа је само под условом да су људи који живе у утопији безгрешни и бестрасни, и да их покрећу само савршена љубав и смирење. Претпоставка да било која класа људи кад једном буде ослобођена од неправде и беде аутоматски постаје слична анђелима представља мит. Још више је мит идеја да царство љубави и братства може да наступи као последица жестоког и братоубилачког рата. Циљ не оправдава средства; коришћење лоших средстава неизбежно доводи до лоших резултата.

Као што је рекао Солжењицин, линија која раздваја добро и зло не пролази између класа и народа, него кроз свако људско срце. Зато је коначна победа добра над злом могућа само кроз очишћење људског срца – свакој људског срца. А то је духовни циљ, који се не постиже материјалним или политичким, него духовним средствима – исповедањем вере и покајањем због грехова, а не побуном против Цара и прерасподелом имовине.

Ово нас води до још веће погрешке утопизма – његовог материјализма. Јер ако јерес хилијазма ипак признаје постојање Бога и духовну природу човека, утопизам све редукује на слепи детерминизам безосећајне материје. За древне јеретике утопију је могао да успостави само Бог и представљала је награду праведнима за исправну употребу њихове слободне воље. За модерне утописте не постоје ни Бог ни слободна воља – али утопија ће свакако доћи, као резултат гвоздених закона неопходности. Ова фаталистичка вера и даје Револуцији њену страшну снагу – јер људи постају необично самоуверени кад знају да ће на крају свакако да победе – као и њену ужасавајућу бруталност, јер кад нема слободне воље, онда нема ни одговорности и, по речима Достојевског, „ако нема Бога, све је дозвољено”.

„Космичка опседнутост, – пише отац Георгије Флоровски – ето како можемо да дефинишемо утопијско искуство. Осећања безусловне зависности, потпуне одређености споља, потпуне увучености и укључености у светски поредак – тако утопизам схвата себе и свет. Човек себе доживљава као 'органски шраф', као کاریку неког свеобухватног ланца – он осећа своју једнозначну и неизмењиву повезаност са космичким циљем...”

Од делатника и ствараоца који свесно жели и бира, те стога прихвата и ризик одговорности за сопствене одлуке, човек се претвара у ствар, у иглу којом неко нешто шије. У том органском свејединству нема места за деловање – ту је могуће само кретање... Ту нема места за делање, нема места за подвиг”¹⁸

18 Florovsky, „Metaphyzicheskie predposylki utopizma”, *Put'*, June-July, 1926, стр. 30 (P).

Революција: 2. Националистички интернационализам

Ако хилијазам-утопизам представља једну од најстаријих јудео-хришћанских јереси, подела света на „чисте” и „нечисте” класе или нације још је старија. Она је била предмет првог црквеног Сабора који је одржан у Јерусалиму под председавањем апостола Јакова. Ако је чак и велики апостол обрезања, свети Петар, макар и накратко прихватио ту поделу, шта је онда изненађујуће у томе што су је отпадници Јевреји и марксисти-лењинисти овековечили? Ово искушење није карактеристично само за Јевреје: национализам, уздизање сопственог народа или класе као суштински супериорнијег у односу на све друге – то је вечно искушење свих народа, које код неких православних народа никада није било веће него данас.

Када је Бог заповедио Ноју да уведе у ковчег по пар и од „чистих” и од „нечистих” животиња, и када је заповедио апостолу Петру да једе како „чисту” тако и „нечисту” храну, Он је самим тим показао да нема по суштини чистих народа. *Јер нема разлике... сви сајрешише и лишени су славе Божије* (Рим. 3,22-23). Сви изван ковчега, изван Цркве Христове, нечисти су; и сви унутар Цркве су, ако не потпуно чисти, онда свакако у процесу очишћења. И сви, без обзира на националност, могу да уђу у Цркву. *Или је Бој само Јудејаца, а не и незнабожаца? Да, и незнабожаца. Јер један је Бој, Који ће ојравдати обрезање из вере и необрезање вером* (Рим. 3,29-30). Наравно, национализам није увек патолошки феномен и често је потребан ради спасења нације и јачања истинске вере; тако да би можда требало да термин „национализам” резервишемо за патолошку појаву, а да за означавање позитивне појаве, којој сада желимо да посветимо пажњу, користимо други термин, на пример „патриотизам”.

Када је средином деветнаестог века руски Цар Николај Први одобрио лозинку словенофила „Православље, Самодржавље, Народност”, он је под „народношћу” подразумевао врлину патриотизма, или љубави према својој отаџбини. „Народност” је, према схватању Николаја Првог и словенофила, била повезана са Православљем, пошто је била потчињена Православљу и уздизала је нацију не ради ње саме и не у супротстављености другим нацијама, него као носиоца једног аспекта Божанске идеје националног постојања. Тако да циљ националне самосвести, према тој концепцији, представља „достизање у судбини и духу народа онога што Бог о њему промишља у вечности”, како се изразио Владимир Соловјев.¹⁹

19 Цитирано у: Borisov, „Natsional'noye vozrozhdeniye i natsiya-lichnost”; у: Solzhenitsyn, A. (ed.) *Izpod Glyb*, Paris: YMCA Press, стр. 202 (P).

Револуција тежи да разори „Божанску идеју националног постојања”, колективно лице сваке нације, баш као што тежи да разори Божански облик постојања човека, индивидуални лик сваког човека. Тако је Лењин рекао да циљ социјализма није само окупљање нација, него такође и њихово сједињење – тј. њихово уништење. Јер, како је писао Достојевски, „социјализам лишава национални принцип његове индивидуалности, подривајући саме темеље националности”.²⁰ Наравно, Лењин се није либио да подржава и распаљује национализме малих народа Руског Царства, са циљем да сломи богоносни народ, који је мрзео и кога се бојао више но ичег другог. Али, распаљујући национална осећања, он се затим трудио да их изнова угуши, потчињавајући све нације јединој нацији и касти коју је прихватао – нацији јеврејског интернационализма, Комунистичкој партији Совјетског савеза.²¹

Тај парадокс да социјализам истовремено распаљује национализам и разара нацију представља један аспект опште парадоксалности социјалистичке револуције, која проповеда слободу а практикује ропство, проглашава једнакост а ствара неједнакост, сања о братству а распаљује братоубилачки рат. На сличан начин је и Француска револуција објавила слободу и једнакост свих нација; али њено прво појављивање на међународној сцени одиграло се у виду Наполеоновог империјализма, који је покушао да лиши слободе све народе Европе. И ма колико да је то парадоксално, управо је самодржавна Русија, која је победила Наполеона, гарантовала опстанак народима Запада и слободу од тоталитаризма макар за наредних сто година.

Јер мада је подстицала страст за личном и националном слободом, да би тако уништила старе црквене и државне структуре, револуција је заправо имала за циљ уништење сваке слободе и индивидуалности, како личне тако и националне. Лицемерно се окрећући оним васељенским идеалима које је свету дало хришћанство – *нема више Југејца ни Јелина, нема више роба ни слободноја, нема више мушкој ни женској* – она је у ствари тежила ка потпуном уништењу тих идеала, разарајући основе на којима сви они почивају: *јер сје ви сви један човек у Христѹ Исусу* (Гал. 3,28). Тако је, попут змије у рају, она обећавала живот, а давала смрт...

20 Dostoyevsky, *The Diary of a Writer*, 1877; translated by Boris Brasol, Haslemere: Ianmead, 1984, p. 738.

21 I. Shafarevich, „Obosobleniye ili sblizheniye”, у: Solzhenitsyn, A. (ed.), *Iz-pod Glyb*, Paris: YMCA Press, 1974 (P).

Револуција: 3. Демократска сатанократија

Ипак, најдубља и најкарактеристичнија црта јеврејско-руске револуције, карактеристичнија чак и од њене антиличносне и антинационалне страсти, јесте њена потреба за поштовањем лажног Месије. Кроз свој утопизам револуција гута личности својих следбеника у стихијском, свеобухватном процесу коме они предају своју слободу и индивидуалност. А за рачун класне борбе и антипатриотизма она руши и последње бастione личне и колективне слободе који стоје на путу њеној коначној победи. Но, каква је то победа, ако нема врховног победника пред чије би се ноге могли положити трофеји, ни вође који у својој личности оваплоћује разлоге победе пролетаријата? Ето због чега револуција није била довршена све док није нашла свога бога. Ето због чега је лична „скромност” Лењина морала да буде „исправљена” Стаљиновом „свемудрошћу” и ето због чега колективни антихрист совјетизма мора једнога дана да досегне своју апотеозу у личном антихристу јудаизма...

У „Браћи Карамазовима” Достојевски је показао ту потребу за универзалним поклоњењем, која лежи у самом срцу револуције. Он њено порекло везује за поштовање непогрешивог папе јеретичког Рима и даље за поштовање императора – pontifex maximus-а незнабожачког Рима. Дубоко у човековој души је, по речима блаженог Августина, богосаздани сасуд; ако тај сасуд није испуњен поштовањем истинског Бога, он се испуњава поштовањем лажног бога и томе богу човек се у потпуности предаје. Тако се недавно, после сахране диктатора Обале Слоноваче (који је подигао највећи храм на свету, по узору на цркву Св. Петра у Риму), неки младић ван себе од бола бацио у ров са водом пуном крокодила који је окруживао диктаторов дворца. То показује да је потреба за апсолутним поштовањем и потпуном самопожртвованошћу жива и данас, у наше материјалистичко доба, као што је увек и била.

Запад је појаву тоталитаризма у Русији приписао слабости њених демократских институција 1917. године и њеној дугој историји аутократске владавине. Сатанократија болшевизма, према тој концепцији, представља блиску рођаку теократије Свете Русије и заједно са њом стоји насупрот „истинској праведности” западне демократије. Заправо, у очима Запада и сама институција царске власти представља зло.

Ипак, друштво је већ од свога темеља јерархијски уређено. Тако Тушкарев пише: „Основну ћелију државе представља породица. У породици отац је по природи глава, док је син њему потчињен; ауторитет оца није резултат избора у породици, него му је природно дат, законом Божијим (Митрополит Филарет Московски). И као што из разгранате породице, тј. племена, настаје

народ, тако и из власти једног човека у породици настаје царско самодржавље. И породичну и монархијску организацију успоставио је Бог ради земаљског живота грешног и палог човека. Првостворени човек, живећи у заједници са Богом, није био потчињен ником другом осим Богу и господарио је неразумним створењима. Али када је човек сагрешио, када је уништио Божанску јерархију потчињености и отпао од Бога, постао је слуга греха и ђавола, и као последица тога – потчињен је човеку сличном себи. Човекова греховна воља захтева потчињавање ради ограничавања своје разорне делатности. Ова Божанска одредба има у виду једно човеково добро – да се ограничи ширење зла. И сама историја показује да недостаци монархије, какви год они били, нису ништа у поређењу са оним злом које су људима доносиле револуције и анархије.

Монархистичку власт Бог је установио по узору на Себе. Као Један, Бог је установио – једноличну власт; као Свемогућ установио је – самодржавну власт; као Вечан, установио је – наследну власт (Митрополит Филарет Московски). Таква је монархија уопште, независно од свог духовног садржаја. Будући да је установљена према подобију Божијем, она већ има васпитни религијски значај. Хришћанска пак монархија настала је и развијала се под непосредним руководством и благодатним освећењем Цркве Христове, те стога има нарочит духовни садржај”²²

Револуција је тежила ка томе да сруши овај природни поредак, не из љубави према демократији и народу, него да би један народ владао над свима, али не руски народ, него јеврејски; јер, као што каже Талмуд: „јеврејски народ је Месија у правом смислу те речи”²³ То се видело већ и током Француске револуције, кад су Јевреји помоћу подмићивања, личног утицаја и насиља добили слободу за свој народ, и одмах злоупотребили новостечене привилегије, тако да је 1806. године, по повратку из Аустерлица, Наполеон био принуђен да сазове специјално заседање Синедриона како би им поставио директно питање: да ли сте ви лојални француској држави и њеним законима? Добио је одговор који је желео; али Јевреји су наставили да злоупотребљавају своју слободу како би господарили над осталима, тако да је он био принуђен да укине неке од њихових привилегија.

У сваком случају, када су демократске револуције у Европи деветнаестог века готово свуда довеле до еманципације Јевреја, рабини су, бојећи се губљења јеврејског идентитета међу нејеврејима, створили Сионистички покрет како би обновили јеврејски гето у Палестини. Тако је за јеврејску револуцију

22 Tuskarev (Bishop Dionysius (Alferov)), *Tserkov' o Gosudarstve*, Staritsa, 1992, стр. 9-10 (P).

23 Цитирано у: Elizabeth Dilling, *The Jewish Religion: Its Influence Today*, The Noontide Press, 1983.

демократија била само средство за постизање диктатуре јеврејског „пролетаријата”, а у коначном исходу – антихриста. Како се истиче у познатим „Протоколима Сионских мудраца”: „Из либерализма су рођене уставне државе и оне су заузеле место самодржавља које је било спасоносно за гоје (невернике). Устав, као што добро знате, није ништа друго него школа за скандале, свађе, расправе, раздоре, бесплодну агитацију и партијске тежње – речју, школа за све што ће деперсонализовати деловање државе... Таквим мерама ми ћемо добити могућност за укидање, мало по мало, корак по корак, онога што смо у почетку, када смо добили наша права, били присиљени да унесемо у државне уставе, како бисмо прешли на неопажено уклањање сваког устава кад дође време да све владе преобликујемо у наше самовлашће...”²⁴

„Деперсонализоване” државе увек су слабе државе. Јер ако народ не може у потпуности да изрази своју победу уколико је не фокусира у обожавање вође, онда обарање персонализоване аутократије од стране деперсонализоване демократије не може да се заустави на томе, него мора да иде до своје крајње консеквенце – сатанократије, зацарења личности антихриста. И заиста, у модерно доба ми видимо све убрзанији пад из аутократије у демократију, из демократије у сатанократију. Демократија не може бити ништа више него прелазна фаза, зато што је управљање народом од стране народа логичка противречност. Јер „управљати” значи наметати једну вољу вољи народа, док је воља народа, бар у његовом палом стању, увек многострука.

Ето због чега су велики светитељи деветнаестог и раног двадесетог века инсистирали на неопходности – религиозној неопходности – верности Цару. Тако је свети Серафим Саровски рекао да је после Православља верност Цару „прва наша руска дужност и главни темељ истинске хришћанске побожности”. И свети Јован Кронштатски каже: „Самодржавље је главни услов благостања у Русији; ако не буде самодржавља, неће бити ни Русије; власт ће преузети Јевреји, који нас силно мрзе...”. А митрополит Макарије, апостол Алтаја, рекао је: „Ако не желите своју руску власт, имаћете власт странаца над вама”.²⁵

24 *Protocol 10*, у: Begunov, Yu.K., Stepanov, A.D., Dushenov, K.Yu., *Tajna Bezzakonij*, St. Petersburg, 2000, стр. 174, 176 (P).

25 Цитирано према: Sergius Fomin, *Rossia pered vtorym prishestviem*, Sergiev Posad: Holy Trinity Monastery, 1993, стр. 100 (P).

Прогрес револуције

Дакле, да сумирамо: светска историја је непрестана борба између два непомирљива религиозно-политичка принципа: теократије и сатанократије. Теократија означава тип друштва у коме је читав живот народа, укључујући и политику, посвећен првенствено служењу Богу, Који се доживљава као истински Цар над царевима и Господ над господарима. Строго говорећи, права теократија може бити само Царство Божије на земљи, то јест Црква. Ипак, услед људског пада и из тога проистекле неопходности ратних сукоба и бављења другим недуховним активностима, теократска друштва су још од времена царева Израљевићих направила су извесну поделу делокруга између цркве са једне стране, која се посвећује мање-више искључиво духовним стварима, и круне са друге, која се посвећује више материјалним стварима – мада црква и круна, као душа и тело, имају исти циљ, јер је у питању симбиотска симфонија власти.²⁶ Сатанократија, на супрот томе, укида разлику између Цркве и државе и потчињава друштво у свим његовим сегментима вољи земаљског владара који се доживљава као отеловљење божанства (нпр. у старом Вавилону и Египту), или безличном небеском поретку (нпр. у древној Кини и у платоновској, аристотеловској или хегеловској философији), или, много динамичније, потчињава га моћном историјском току (у марксизму-лењинизму). „Чисте” сатанократије биле су ретке после Христа, углавном због снаге православног хришћанског теократског идеала. Али тај идеал нарушен је с једне стране псеудо-теократијама какве су папизам или ислам, а са друге анти-теократским теоријама које су лукаво претендовале да буду компатибилне са правим теизмом, какве су протестантска демократија и јеврејски национализам. Коначно, након „пробног круга” у Француској револуцији, чиста сатанократија дошла је на власт 1917. године, на рушевинама руске теократије. Ова сатанократија представљала је комбинацију елемената свих претходних сатанократија, псеудо-теократија и анти-теократија: тоталитаризма и култа личности древних паганских монархија и папизма, фаталистичког детерминизма ислама, колективистичког величања народа својственог протестантским демократијама, као и јеврејског и других врста национализма.

Док је пре 1917. године револуција правила само делимичне провале у живот Православних Цркава, у наредних 10 година она се увукла у само срце њене спољашње организације, уклањајући последње побожне владике

26 Види: I. N. Andrushkevich, „Doktrina sv. Imperatora Yustiniana Velikago”, *Pravoslavnaa Rus'*, No. 4 (1529), February 15/28, 1995, стр. 4-12 (P).

и водећи помесне аутокефалне Цркве, можда уз поједине изузетке, као на пример Мајке Цркве Јерусалима, према отпадању од Истине. То је довело до појаве покрета отпора званичним, палим Црквама, који је постао познат као „Истинско Православље”, односно „Стари Календар” или „Катакомбна” Православна Црква, насупрот њиховим псеудо-православним или новокалендарским или „надземним” официјелним панданима. Најважније међу њима биле су Истинска Православна или Катакомбна Црква Русије, Истинске Православне или Старокалендарске Цркве Грчке и Румуније, и Руска Загранична Црква. Тако је, за разлику од спољашњег јединства, богатства и бројности Црква православног хришћанства из 1914. године, данас пред нама слика њихових малих, прогоњених и споља подељених остатака.

Главни циљ ове књиге је да покаже како је дошло до те промене – како је од Православне Цркве из времена пре револуције настала Православна Црква модерног времена и какви су изгледи за њено оздрављење данас, на крају двадесетог века.

Наравно, лако је преувеличавати разлике између прошлости и садашњости. Уочи катастрофе црквени живот је био, како се могло и очекивати, на ниском духовном нивоу, упркос спољашњој раскоши.²⁷ Екуменизам и социјализам су већ посејали своје убитачно семе, нарочито у образованим круговима; и национализам је већ произвео бар један формални црквени раскол – онај између Грчке и Бугарске Цркве.²⁸ Катастрофа је у великој мери представљала просто жетву претходно посејаног злог семена. Осим тога, данашње поделе међу истински православним Црквама, мада су штетне, крију вероватно више јединства у погледу главних савремених питања, него што је то био случај међу православнима са почетка двадесетог века.

Апостол Павле је рекао: *јер њреба и њодвајања да буду међу вама, да се њокажу који су њосѡјани међу вама* (1. Кор. 11,19). Никада се истинитост ових речи није показала тако јасно као у двадесетом веку, када су се мученици пострадали у борби против јереси екуменизма и комунизма бројали у милионима. Стога је други циљ ове књиге да покаже славу тога века – његове мученике и исповеднике. Јер, бележити сатанине успехе док се игноришу подвизи оних који су у најтежим околностима савладали његову силу, пред-

27 За ситуацију у Русији у то време види писма епископа Игњатија Брјанчанинова цитирана у М. Novoselov, *Pis'ma k Druzyam*, Moscow, 1994, стр. 94-95; V. Verkhovtseva, „Nyeskol'ko slov o nashem dukhovenstve (Khrām Khrista Spasitelya)”, у: Bessmertny, A.R. & Filatov, S.B. (eds.) *Religia i demokratia*, Moscow: Progress, 1993, стр. 141-148; и: S. Golubtsov, *Moskovskoe dukhovenstvo v predverii i nachale gonenij*, Moscow, 1999, pp. 7-12 (P). За ситуацију у Константинопољу почетком двадесетог века: Peter Botsi, *Gerontas Ieronymos o isykhastis tis Aiginas*, Athens, 1991, pp. 58-77 (Γ).

28 Види: K. Dinkov, *Istoriya na B'lgarskata Ts'rkva*, Vratsa, 1953, chapter 2 (Б).

стављало би извртање истине. Сам Христос дошао је *да многе обори и поидије у Израиљу* (Лк. 2,34); кроз проучавање подизања једних и пада других у Цркви двадесетог века ми ћемо и сами доћи до пунијег познања истине.

А каква је та истина, чијем ће изналажењу, надамо се, помоћи овај скромни рад? То је *Истинна Црква*. Истина да је Црква, насупротив учењима јеретика, заиста Једна, Света, Саборна и Апостолска. Истина да су то јединство, светост, саборност и апостоличност до данашњег дана сачувани само у остатку Православне Цркве који је познат као Истинска Православна Црква. Коначно, истина да у наше дане, које је патријарх-мученик Тихон назвао данима „тријумфа сатане и власти антихриста”, „врата пакла неће надвладати Цркву” која јесте и увек ће бити једини ковчег спасења.

Молитвама Светих Отаца наших, Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј нас!

20. мај / 2. април 2003.

Крстојоклона недеља

*Св. Католик, Епископ линдисфарнски
Исидор Хаус, Бич Хил, Мејфорд, Вокин, Сари
Енглеска*

1. РУСИЈА: ЦАРЕУБИСТВО (1900-1924)

*Немамо цара, зајмо се не бојимо Госјода.
Ос. 10,3*

*Јер шјајна безакоња већ дејствује,
само да се уклони онај који сад задржава.
2. Сол. 2,7*

Реформе против стабилности

Почетком двадесетог века Православна Црква се у обе главне државе у којима је живела – Руском и Отоманском царству – налазила у стању потчињености властима, у положају који јесте имао неке спољашње предности, али је противречио свештеним канонима Цркве, те је стога, на дуже стазе, веома слабио њене снаге.

У Отоманском царству, муслиманска власт је под претњом смрти забрањивала обраћење у Православље и притискала Цркву на разне друге начине, па је и саму дужност патријарха учинила предметом трговине, дајући је ономе ко највише плати; то је трошило материјалне ресурсе православне заједнице и истовремено човека који је на тај начин био „изабран” за патријарха фактички чинило кривим за симонију. Истовремено, такав положај патријаршије крио је и добре стране, које су постале видљиве тек после распада Турског царства. Као прво, османске власти су пружале извесну заштиту од продора западних мисионара, који су, да им је дата слобода деловања у православним земљама, лако могли да значајан део необразоване пастве отргну од Православља (као што се и догодило у Трансилванији, где је турска власт била слабија). Као друго, милетски систем према коме је административна подела Царства била остварена по конфесионалном принципу, држао је православне народе заједно, осујећујући њихове центрифугалне тенденције које су пре турског освајања стално доводиле до ратова између Византије, Бугарске и Србије. Трагедија грчког и балканског православља у двадесетом веку састоји се у чињеници да су се православни, након рушења несумњиво неканонског си-

стема зависности од турских владара, сами потчинили још деструктивнијим силама национализма са једне стране, и западном утицају са друге.²⁹

У Русији је регламентом Петра Великог из 1721. године била укинута патријаршија, па је Црква заправо постала ресор државне управе, на чијем се челу налазио Прокуратор кога је постављао Цар. И овде је неканонска ситуација садржавала извесне предности: држава је материјално подржавала Цркву, подстицала је њену мисионарску и просветну делатност, док је државно законодавство обуздавало деловање секташа и унијата на границама царства. Ипак, почетком двадесетог века многим у Цркви, од председника Савета министара и чланова Најсветијег Синода, па до црквене интелигенције и белог свештенства, постало је јасно да те предности бледе пред недостацима који су се састојали у следећем: власт епископа била је слаба, њихове административне функције у многим случајевима прелазиле су на епархијске конзисторије одговорне Прокуратору; положај свештенства био је понижавајући – они су били обавезни да извештавају о противдржавној делатности својих парохијана чак и када би то било повезано са нарушавањем тајности исповести; поистовећивање православних мисионара међу иноверним народима са државним агентима, веома је снижавало вероватноћу обраћења муслимана, старообречаца, протестаната и унијата у Православље.

Пошто је Руска Црква била далеко највећа и најјача Црква у Православљу и главни бедем Руског царства, и пошто је од ње зависило благостање осталих православних Цркава по целом свету, реформа њеног односа са државом и њене унутрашње управе представљала је најнеопходнију потребу. То је увидео и Цар лично, па је од 1903. године отворено сугерисао обнову институције патријаршије и сазивање помесног Сабора.

Ипак, разорни руско-јапански рат из 1904-1905. године и револуција која је уследила 1905-1906. зауставили су процес реформи на самом почетку. Допустити радикалне промене у Цркви у време када су сами темељи државе тешко уздрмани, значило би отворити врата за још већу дестабилизацију – нарочито када је револуционарни дух већ дубоко прожео и саму Цркву. Но, царски указ о верској толеранцији из априла 1905, који је свим неправославним исповедањима у Царству дозволио да се аутономно организују и примају лица из других конфесија, а који је у исто време Православну Цркву оставио прикованом за државу, учинио је реформе још неопходнијим. Јер само реформисана и ревитализована Црква – која би била у хармонији или „симфонији” са државом, а не грубо принуђена да служи њеним политич-

29 Види: Sir Steven Runciman, *The Great Church in Captivity*, Cambridge University Press, 1968; Charles Frazee, *The Orthodox Church and Independent Greece 1821-1853*, Cambridge University Press, 1969.

ки циљевима – могла је да се нада да ће се успешно супротставити наглом препороду неправославних религија, нарочито унијатама у југо-западним областима Царства.

И тако, колебајући се између потребе за реформом и неопходне стабилности, Цар је стао на страну стабилности, па његов указ о сазивању Сабора никада није угледао светлост дана. Јер када је 1905. године, како пише епископ Дионисије (Алферов), „Господар (према сведочењу Сергија Нилуса) упитао чланове Синода које кандидате за место патријарха имају на уму, како би он сам, у складу са Византијским законодавством, могао да изабере једнога од тројице кандидата, они му нису дали одговор. Господар (а вероватно и јерарси) је добро разумео да ће, у ситуацији у којој преовлађују отпадничка осећања, дуго очекивани сабор бити налик на истински Сабор Цркве исто онолико колико је Државна Дума личила на Земаљски Сабор из времена првих Романова, те да ће то бити само један либерално-демократски скуп заодевен у црквене одежде. Стога није ни допустио да такав Сабор буде сазван”.³⁰

Уследила је деценија током које су се ране на телу Цркве још више продубљивале, док је ауторитет и Цркве и државе опадао. На крају је толико жељени помесни Сабор по промислу Божијем био сазван тек онда када је сам Цар већ био оборен...³¹

Па ипак, у периоду пре револуције било је и духовних успеха. Предсаборска комисија је коначно размотрала главне проблеме, оне који су доминирали у историји Православне Цркве двадесетог века, укључујући и односе између цркве и државе, односе између јерархије и народа у Цркви (саборност) и почетке екуменизма. Многе од препорука комисије касније су без већих измена биле примљене на помесном сабору 1917-1918. године.

И не само то, у овом периоду издвојило се неколико црквених делатника који ће одиграти веома важну улогу, позитивну или негативну, у борби против револуције која се приближавала: са једне стране људи као што су митрополит Владимир (Богојављенски), архиепископ Антоније (Храповицки), архиепископ Теофан (Бистров) Полтавски и (будући патријарх) архиепископ Тихон (Белавин), а са друге стране епископ Антонин (Грановски), епископ Сергије (Страгородски) и епископ Евлогије (Георгијевски). На тај начин, линије

30 Alferov, „Ob uderzhanii i symphonii”, <http://www.monarhist-spb.narod.ru/D-ST/dionisy-1.htm>, p. 15. За нешто другачији извештај о Царевом састанку са Синодом види: M.V. Danilushkin (ed.), *Istoria Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi, 1917-1970*, Saint Petersburg, 1997, pp. 67-69 (P).

31 Види: James Cunningham, *A Vanquished Hope: the movement for Church renewal in Russia, 1905-1906*, Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1981; Alexander Bogolepov, *Church Reforms in Russia, 1905-1918*, Bridgeport, Conn.: Publications Committee of the Metropolitan Council of the Russian Orthodox Church of America, 1966.

фронта будуће битке биле су повучене и пажљиви посматрач је, полазећи од догађаја из 1905-1907. године, могао чак да предвиди њен исход.

Архиепископ Антоније (Храповицки) и Карпатска Русија

У предратним годинама нарочито је био познат архиепископ Волински Антоније (Храповицки). У свим главним текућим питањима он је заузимао бескомпромисно православно становиште. Тако је подржавао Цара и прекоревао либерале, „нецрквени” део руске популације, пишући о њима 1899. године следеће: „То више није народ, него лешина која трули и која своје труљење сматра за обележје живота, мада на њој, или у њој, живе само кртице, црви и инсекти... јер у живом телу они своју глад не би могли да задовоље, нити би имали од чега да преживе”.³²

Друга главна брига владике Антонија била је заштита православног становништва Аустро-Угарске. Мађарска влада и унијати покушавали су на сваки начин да спрече повратак Карпато-Руса у њихову прадедовску православну веру. То је водило до мучеништва, као са свештеником Максимом Сандовићем, кога је рукоположио владика Антоније.³³

Владика Антоније се против уније борио и штампаном речју и својим проповедима у којима се често бавио овом темом. Он се из све снаге трудио да уништи неправилан поглед на унију који се формирао у Русији, према коме је то такође Православље, само што се на богослужењима помиње римски папа. Владика је са дубоком тугом и негодовањем говорио: „Они никако не могу да прихвате ту једноставну истину, да је унија потпуно ступање у Римску католичку цркву, уз признање да је православна Црква шизматичка (тј. у расколу), уз признавање свих латинских светаца и осуду православних светих, као шизматика који се налазе изван истинске Цркве...”

Владика Антоније се такође много трудио да у руском друштву успостави православни поглед на католицизам. У руским интелектуалним и црквеним круговима, у синодалном периоду Руске Цркве, био је широко распрострањено мишљење да католичка црква представља једну од грана хришћанства, која, како је учио В. С. Соловјев, на крају времена треба да се уједини са осталим тобожњим гранама – Православљем и протестантизмом – у једно хришћанство, за шта се и Црква наводно моли у својим молитвама: „за мир светих Божијих Цркава и уједињење свих”.

32 Цитирано према: N. Talberg, *Istoria Russkoj Tserkvi*, Jordanville, 1959, стр. 831 (Р).

33 Види: *Holy New Hieromartyr Maximus Sandovich*, Liberty, Tenn.: St. John of Kronstadt Press, 1998.

Православни поглед на католицизам као на отпадничку јерес био је толико уздрман да је Свети Синод, под притиском императора Петра Првог и уз благослов његовог фаворита, протестантизму наклоњеног митрополита Теофана Прокоповича, допустио ратним заробљеницима Швеђанима да се у Сибиру жене руским девојкама без обавезног преласка у Православље. Ускоро је та неканонска пракса мешовитих бракова ушла у закон и раширила се, нарочито у западним крајевима. У својој епархији владика Антоније строго је забранио свештенству да склапа мешовите бракове.

Владика Антоније је добро знао да је католички утицај на руско свештенство увезен кроз теолошке школе: „Ми смо га изгубили (православни став у односу на католицизам), зато што су приручници по којима смо учили у школи и који чине садржај наше богословске, догматске и моралне науке позајмљени од католика и протестаната; код нас су изостављене само директне заблуде инославних, оне које су свима познате и осуђене од стране црквених ауторитета...”

Видећи ненормално стање црквеног живота у подјармљеној Карпатској Русији владика Антоније се обратио васељенском патријарху Јоакиму Трећем са молбом да прими православне из Галиције и Карпатске Русије под свој омофор, јер Руски Синод из политичких разлога није могао да онамо прошири свој утицај. Патријарх је радо пристао, а владика Антонија поставио је за свог егзарха Галиције и Карпатске Русије. Житељи Галиције су по окончању сезоне пољских радова, често у великим групама одлазили на поклоничка путовања у Почајевску Лавру, без обзира на препреке приликом преласка границе, понекад и уз директну опасност по живот. Многи Карпато-Руси и Галичани уписивали су се у Волинску богословију.

Под утицајем свих тих подухвата, православни покрет је у овим областима попут стихије сваке године све више растао. То је изазвало репресије од стране аустро-угарских власти, које су покушале да тај покрет угуше. Гоњења су расла и владика је ускоро био принуђен да иступи у заштиту прогоњених хришћана. У августу 1913. он је објавио „Окружну посланицу” у којој је речито приказао све патње и прогоне православног становништва у западним областима. Набрајајући различите начине на које су католици понижавали православне, владика је навео и овакав пример непоколебљивости прогоњених и суровости гонитеља: „Девственице које су се сабрале како би заједно спасавале своје душе постом и молитвом биле су разодевене и натеране у ледено језеро, као четрдесет мученика севастијских, након чега су се неке од њих брзо упокојиле. Тако они муче Русе у Мађарској и Аустрији, у сред бела дана, у наше просвећено доба...”

Када су отпочела масовна хапшења и малтретирање православних, владика Антоније је за време судског процеса против деведесет четворо православних у Сигету саставио нарочиту молитву и прозбене јектеније читане у свим храмовима Волинске епархије током читавог процеса, који је потрајао два месеца.

То је био једини глас који је устао у заштиту прогоњених, не само у Русији, него и у читавој Европи.

Аустро-Угарски политички кругови, у договору са Ватиканом, предузеле су одлучне мере како би угушили започети масовни повратак Галичана и Карпато-Руса у Православље. Они су очигледно повели дипломатске преговоре у Санкт Петербургу како би главног виновника тог покрета, владика Антонија, уклонили са волинске катедре.³⁴

Двадесетог маја 1914. године архиепископ Антоније је указом био премештен са волинске на харковску катедрu... Ипак, тамо где се повлаче земаљске вође, интервенише Цар над царевима. Први Светски рат, који је избио 19. јула 1914. године, на празник недавно канонизованог преподобног Серафима Саровског, уклонио је, макар и привремено, многе опасности које су се појавиле у предрагним годинама, а против којих се борио архиепископ Антоније.

Тако је поново оживело патриотско расположење и поштовање Цара, а брига за судбину православних хришћана у Србији и југо-западним областима у главама многих Руса претворила је рат у свештену борбу за заштиту Православља од милитантног католицизма и протестантизма.

Јеврејско питање

Године 1914. у Руском царству било је око седам милиона Јевреја и они су представљали најбројнију несловенску националну мањину. Већином су живели у ограниченој области колонизације. Руски закон, који се веома лабаво спроводио, ограничавао је њихово кретање на ту област, али на религиозној, а не на расној основи: караитским Јеврејима, који нису прихватили Талмуд, Јеврејима-горштацима са Кавказа, који су били под великим утицајем паганизма, као и Јеврејима који су постали хришћани било које деноминације, била су дата једнака права са осталим становништвом.

Осим тога, различитим категоријама Јевреја било је дато допуштење да живе изван одређеног подручја: сибирским колонистима, домаћој послузи, уметницима, онима који су имали академско образовање (петину студената Харковског универзитета чинили су Јевреји), пословним људима, индустри-

34 *Holy New Hieromartyr Maximus Sandovich*, op. cit., pp. 48-50.

јалцима, банкарима и другима. То значи да је упркос дискриминаторским законима било значајних јеврејских колонија широм царства, па чак и у престоници, што им је омогућавало да играју истакнуту улогу у културном и економском животу предреволуционарне Русије. Све у свему, Јевреји су чинили трећину од укупног броја руских трговаца.

Упркос знатним могућностима које су Јеврејима дате у Руском Царству, традиционални, рабинима послушни талмудски Јевреји из подручја које им је било одређено, наставили су да хришћанство и хришћанско друштво сматрају за нечисте и недостојне. „Истакнути јеврејско-руски адвокат Хенрик Шлосберг – пишу Фицлион и Браунинг – никада није заборавио 'стварну жалост' своје породице и њихов став када су открили да га је отац послао у руску класичну гимназију. Посебно их је љутила његова школска униформа коју су чак сматрали за грешну. То је била, по њиховом мишљењу, 'ношња отпадника' и његова мајка и бака горко су плакале сваки пут када би га у њој виделе. Такође руско-јеврејски револуционар Лав Дојч се у својим записима из 1923. године јасно присећао времена када су Јевреји сматрали за грех да уче руски, а његова употреба била је допуштена једино ако је апсолутно неопходно и, наравно, само у контакту са хришћанима (гојима)”.³⁵

Управо у таквој фанатичној атмосфери комунистичка и сионистичка пропаганда оствариле су утицај на јеврејску омладину; и као што се у својој Аутобиографији присећао Хаим Вајцман, у његовој породици било је фанатика обе врсте (комуниста и сиониста), а уједињавала их је само њихова мржња према Православној Русији.³⁶

Таква осећања нужно су довела до реакције од стране осталог становништва. Осим тога, јеврејски зеленаши искоришћавали су руске сељаке који су желели да откупе своју слободу након еманципације кметова од стране Александра II 1861. године. Влада је покушавала да помогне великодушним кредитима са ниским каматама и тиме што је у неколико прилика директно поништавала њихове дугове; али преостале потребе задовољили су мање великодушни Јевреји, који су наступали са уцењивачким, висококаматним кредитима.

Достојевски је писао: „Јевреји напредују управо тамо где је народ још заостао и поробљен, или је у економском смислу слабо развијен. Ту је дакле прави живот за њих! И уместо да својим утицајем подигну културни ниво, увећају знања, ојачају економску снагу староседелаца – уместо да то учине,

35 Kyril Fitzlyon and Tatiana Browning, *Russia Before the Revolution*, Harmondsworth: Penguin books, 1977, p. 46.

36 *Trial and Error: The Autobiography of Chaim Weitzmann*, New York: Harper, 1949.

Јевреји су, где год би се нашли, још више уназађивали и кварили народ. Тамо је људскост падала све ниже, све је више опадао степен просвећености, све се одвратније ширила тешка и нехумана немаштина, а са њом и очајање. Питајте у нашим пограничним крајевима староседеоце шта је толико векова одржало Јевреје? Одговориће вам у један глас: бездушност. 'Вековима их је одржала бездушност према нама и жеља да буду сити од нашег зноја и наше крви'.

Заиста, сав јеврејски труд у тим нашим пограничним областима састојао се у томе да, користећи локална права и законске норме, доведу староседеоце у што је могуће већу зависност од себе. Одувек су умели да буду пријатељи са онима од којих је народ зависио и заиста не би могли да се жале на своја недовољна права у поређењу са староседеоцима. Њима смо у односу на староседеоце дали довољно тих права. Шта се деценијама и вековима дешавало са руским народом ту где би се Јевреји настанили – то је показала прошлост наших пограничних области. И шта онда? Наведите било који други народ међу руским мањинама који би се по свом лошем утицају могао у томе мерити са Јеврејима? Такав нећете наћи. У том погледу, дакле, Јевреји остају сасвим оригинални, а разлог за то је свакако тај њихов *status in statu*, чији дух, заправо одише бездушношћу према свакоме ко није Јевреј. И какво је то оправдање што им народи у Западној Европи нису допустили да им се попну на главу, за што је, тобоже, руски народ сам крив? Није ли то стога што су Руси у пограничним крајевима били слабији од европских народа (искључиво због тешких политичких околности), па их зато треба експлоатацијом сасвим уништити, уместо да им се помогне?³⁷

Па и када се указује на Европу, рецимо на Француску, ту такође тешко да њихов *status in statu* није био штетан. Јасно, хришћанство и његове идеје тамо су пропале и пропадају својом кривицом, а не кривицом Јевреја, па ипак, не можемо а да не поменемо велики тријумф јеврејства у Европи, чије су идеје потиснуле многе пређашње идеје.

О, човек је од памтивека и вечито обожавао материјализам и био склон да слободу види и схвати само као личну сигурност уз помоћ новца који је згртао свим снагама и свим средствима. Али никада те тежње нису тако отворено и цинично уздизане на степен врхунског начела као у нашем деветнаестом веку. 'Свако сам и само за себе, и свако општење са људима нека буде због себе' – то је већ етички принцип већине данашњих људи, али не рђавих људи, него трудољубивих, оних који нису ни убице ни лопови. А бездушност према слабима, нестанак братства, експлоатација сиротиње од

37 Достојевски овде говори о положају Руса у Украјини, посебно у седамнаестом веку када су били изложени политичкој доминацији Пољака и економској доминацији Јевреја.

стране богатих – тога је, наравно, одувек било, но није истицано на ниво више истине и учености, већ је осуђивано од хришћанства, док се данас на-
против сматра за врлину.

И не господаре тамо Јевреји берзама узалуд, не обрћу капитал тек тако, нису узалуд кредитори, нису из чиста мира, понављам то, господари целе међународне политике; а шта ће даље бити, то је самим Јеврејима познато – приближава се њихово царство, право њихово царство! Приближава се потпуна победа идеја пред којима се повлаче човекољубива осећања, жеђ за истином, хришћанска и национална осећања, па чак и осећања народног поноса код европских народа. Насупрот томе шири се материјализам, слепа похотљива жеља за личном материјалном сигурношћу, чежња да се на било који начин згрне новац – то је оно што се проглашава за највиши циљ, за мудрост, за слободу, чиме се замењује хришћанска идеја о једино могућем спасењу кроз најближе морално и братско сједињење људи.

Људи ће се насмејати и рећи ће како то уопште није јеврејско дело. Свакако да није само јеврејско, али с обзиром на то да су Јевреји коначно победили и процветали у Европи управо онда када су у њој победила та нова начела, чак до те мере да су прихваћена као морална, требало би знати да су и Јевреји на то утицали. Наши противници међутим истичу да су Јевреји сиротиња, и то свуда, а поготово у Русији, и како је богат једино највиши јеврејски слој: банкари и берзијанци, док је међу осталим Јеврејима девет десетина пукe сиротиње која се бори за парче хлеба, нуди посреднику проценат од нађеног посла, тражи где би могла зарадити копејку за парче хлеба. Да, чини ми се да је то истина, али шта то значи? Да не значи управо то како јеврејски труд (бар у већини случајева) и њихова експлоатација садрже нешто неправедно, ненормално, нешто неприродно, што само у себи носи казну. Јевреји се нуде за посреднике, они тргују туђим трудом! Капитал је нагомилани труд, а Јевреји радо тргују туђим трудом! Међутим, све то за сада ништа не мења: због чега виши слој Јевреја почиње све више да господари светом, тежећи да свету да жељени облик и свој дух. О, Боже! Зар је то спорно? Па ми у овом тренутку уопште не говоримо о добрим и рђавим људима. Зар међу њима одиста нема исто тако добрих људи? Зар је покојни парижанин Џемс Ротшилд био рђав човек? Ми говоримо о целини и њеним идејама; говоримо о јеврејштини и јеврејској идеји која се шири по целом свету уместо 'неуспелог' хришћанства..."³⁸

„Јеврејска идеја”, по речима Достојевског, или тајна безакоња, по речи-
ма апостола Павла, припремала је коначни јуриш на оно што сад задржава

38 Достојевски, *Пишчев Дневник*, март 1877, II, 3; енглески превод: Boris Brasol, Haslemere: Ianmead, 1984, pp. 648-651.

– на Православно Хришћанско Царство. Погроми које су угњетени украјински сељаци подигли против својих угњетача, јеврејских поседника новца, пружили су међународном јеврејству, заједно са њиховим „хришћанским фронтом“, секуларизованом интелигенцијом Русије и Запада, изговор који им је био потребан. Ускоро је покренута широка кампања против „европског болесника“, такозване „тамнице народа“ - Русије. Јеврејска и социјалистичка пропаганда искривљавале су смисао поменутих догађаја, затамњујући њихове узроке, скривајући крајње провокативно понашање јеврејских банди и потпуно неправедно оптужујући Цркву и државу, а посебно Цара, за саучесништво у тим злочинима.

То да су влада и Цар били недужни, види се из њихове реакције на убиство премијера А. А. Столипина у Кијевској опери 1911. од стране јеврејског револуционара Богрова. Роберт Меси пише: „Пошто је Богров био Јеврејин, православна популација бучно је припремала узвратни погром. Изван себе од страха, градско јеврејско становништво ноћ је провело пакујући своје ствари. У свитање наредног дана трг испред жељезничке станице био је закрчен колима и људима који су покушавали да се укрцају на одлазеће возове. Баш као да су то очекивали, узнемирени људи чули су буку копита. И бескрајно мноштво Козака пројахало је поред њих, са мрачним сенкама својих дугих копаља наспрам јутарњег неба. Коковцов је наредио да три комплетне регименте Козака уђу у град како би спречиле насиље. Упитан са чијим је овлашћењем издао такву команду, Коковцов је одговорио: 'Као први у влади'. Касније, један локални званичник дошао је код министра финансија да се потужи: 'Добро, Ваша екселенцијо, позивањем трупа пропустили сте добру прилику да се на Богровљев хитац одговори једним финим погромом Јевреја'. Коковцов је био огорчен, али, како је додао, 'његова опаска показала ми је да мере које сам предузео у Кијеву нису биле сувишне... због тога сам послао отворени телеграм свим обласним губернаторима захтевајући да предузму све потребне мере – укључујући и употребу силе ако је нужно – како би спречили могуће погроме. Када сам тај телеграм показао Цару, он је изразио своје одобравање и сложио се са мерама које сам предузео у Кијеву’”³⁹

Нарочито важну улогу када је реч о јеврејском питању преузео је архиепископ Антоније (Храповицки), који је током револуционарних превирања 1905. храбро иступао на страни Самодржавља и који је био истакнути члан патриотске „Руске народне заједнице“, тзв. „Црних стотина“. Због тога је био оптужен за антисемитизам, на шта је одговорио: „...Неугодно ми је да говорим о себи, али ако питате било кога ко ми је близак или ме добро познаје:

39 Massie, *Nicolas and Alexandra*, London: Book Club Associates, 1967, p. 229.

'Шта је његова главна преокупација?', рећи ће вам: монаштво, општење са Источним Црквама, борба против латинства, преображај богословског школства, стварање новог правца православног богословља (наспрот схоластици), јединоверије (односи са староверцима), богослужбени Типик, славјанофилство, Православље у Галицији, итд. Али нико неће навести јудеофобију као једну од мојих главних преокупација...

Што се тиче Јевреја ја сам 1903. изговорио и објавио проповед (против погрома) захваљујући којој се погроми, који су те године захватили југозападну област, у Волинској епархији нису одиграли. Године 1905. током шесте недеље Великог поста, Јевреји су у Житомиру пуцали на портрете Његовог Величанства, због чега су били нападнути од стране мештана. Дан уочи Цвети стигао сам из Петербурга и током Свете Седмице поново сам беседио против погрома који је био припремљен за први дан Васкрса. Тај погром се није одиграо и тек након убиства популарног полицијског службеника Кујарова од стране јеврејског плаћеника у навечерје Томине недеље, када сам већ отпутовао из Житомира за Петербург, било је сукоба са Јеврејима, који су касније рекли да је 'влада намерно позвала владику у Петербург јер док је он био у граду они нас нису нападали'. А 1907. објавио сам, прво у новинама а онда и као књижицу, чланак 'Јеврејско питање и Свето Писмо', који је сад преиздат на јидишу. Све то међутим није спречило либерале да против мене пишу како предводим литије да бих иницирао погроме. Ипак, у Волинској епархији су сви погроми престали након што је 1906. године формирана почајевска Руска народна заједница...

...Ако причају о ограничењу права (за Јевреје), не ради узвишених мотива одбране јадних Малоруса од јеврејских експлоататора, него из мржње према овим последњим, онда је то заиста грозно; но, ако патриоте не мрзе Јевреје, него их воле и сажаљевају, али не желе да гаје краву која ће да их ритне, онда је то разумно, праведно и хумано..."⁴⁰

Суђење Бејлису

Године 1911. хришћански дечак Андреј Јушчински био је ритуално убијен. У вези са тим у Кијеву је 1913. одржано суђење Јеврејину по имену Бејлис, које је добило међународни публицитет. Суд је пресудио да је дечак био ритуално убијен, али Бејлис је ослобођен (по некима зато што су сведоци и поротници били обманути лажним сведочењем).⁴¹

40 *Pis'ma Blazhenneishago Mitropolita Antonia (Khrapovitskago)*, Jordanville, 1988, pp. 37, 39 (P).

41 О овом суђењу види: Alexander Solzhenitsyn, *Dvesti let vmeste (1795-1995)*, part 1, Moscow: „Russkij Put”, 2001, pp. 444-451 (P).

Приче о ритуалним убиствима хришћанске деце од стране Јевреја појављивале су се у различита времена у многим земљама и доводиле су до многих формалних суђења и пресуда. Оне су потпуно одбациване од стране западних аутора, који говоре о „крвавој клевети” против Јевреја. Ипак, Православна Црква је канонизовала најмање једну жртву таквог убиства, дечака-мученика Гаврила из Зверке у Белорусији, коме је службу написао архиепископ Антоније (Храповицки) 1908. године.⁴²

Код Јеврејима наклоњених аутора постоји тенденција да све ово одбаце као „антисемитску лаж”. Ипак, чак и ако одбацимо све историјске податке о јеврејским недељима, било би заиста изненађујуће ако религија прожета таквом мржњом против Христа и хришћанства, као што је талмудски јудаизам, не би произвела и дела мржње. Све док у „светој” књизи јудаистичке религије постоји подстицај за таква дела, треба претпоставити да су неки од њених следбеника можда имали искушење да их и изврше.

Са друге стране, не може се порицати да су хришћани такође деловали са мржњом и починили злочине, као у погромима у Рајнленду 1096, или у Шпанији, што је довело до протеривања свих Јевреја из Шпаније 1492, или у Русији пре револуције. Мржња према непријатељима је по Јеванђељу Христовом забрањена, те се такви поступци, без обзира на то јесу ли били испровоцирани мржњом од стране Јевреја, не могу оправдати. Али оправдани страх од хришћанског антисемитизма који је постао уобичајен у модерном свету, увек мора бити уравнотежен са сличним страхом од непријатељства према нејеврејима и антихришћанства својственог Талмуду, најомраженијој од свих „светих” књига.

Преко сто добро документованих случајева ритуалних убиства хришћанске деце од стране Јевреја у различитим земљама навео је Олег Платонов, цитирајући извештај монаха Неофита који даје нарочито драгоцено сведочење, не само о стварном постојању ове страшне праксе, него и о религиозној аргументацији која иза тога стоји.

Монах Неофит је до своје 38. године био јеврејски рабин, који је затим постао монах Грчке цркве. Негова књига под насловом „Оповргавање јеврејске вере и њихових обреда на основу Светог Писма Старог и Новог Завета” у оригиналу се појавила у Молдавији 1803, а на руски је преведена у Санкт Петербургу 1913, у години суђења Бејлису.⁴³

42 S. V. Bulgakov, *Nastol'naya Kniga dlya Svyashchenno-Tserkovno-Sluzhitelya*, Kharkov, 1900, стр. 143 (P). За ритуална убиства доказана на суду види Dal', V. *Rozyskanie o ubiyenii yevreev khristianskikh mladentsev i upotreblenii krovi ikh*, St. Petersburg, 1844; Rozanov, V. *Obonyatel'noe i osyazatel'noe otnoshenie yevreev k krovi*, St. Petersburg, 1913; O. Platonov, *Ternovij venets Rossii*, Moscow, 1998 (P).

43 Сведочење монаха Неофита у: Platonov, op. cit., pp. 748-754 (P).

Став архиепископа Антонија (Храповицког) о јеврејском крвном ритуалу уопште, и о суђењу Бејлису посебно, исказан је у интервјуу који је дао А. Чижевском. Након што је читаоце подсетио да је, на захтев рабина Скоморовског, два пута, 1903. и 1905, беседио против антисемитских погрома у Житомиру, он је наставио: „Али у оба горе поменута случаја мога разговора са рабином, ја сам изричито одбио да кажем да не прихватам постојање ритуалних убиства које изводе Јевреји, него сам саговорнику, напротив, изразио своје убеђење да таква убиства постоје, можда као својствена овој или оној секти јеврејске религије, можда као тајна највиших јеврејских духовних првака, али случајева ритуалних убиства је без сумње било, како у новије време тако и у старини.

Када су моји јеврејски академски познаници истакли чињеницу да њима закон забрањује да пију чак и крв животиња, те је сходно томе тврдња да они мешају хришћанску крв са пасхалним мацесом апсурдна, ја сам одговорио да мени много вероватније изгледа веза између ритуалних убиства и другог јеврејског празника – не Пасхе, него онога који јој претходи, 'Пурима', који представља спомен на причу о Јестири, Аману и Мардохеју, када је персијски цар, пошто је погубио противника Јевреја, Амана, допустио Јеврејима да сами побију своје непријатеље, иако су мало пре тога били осуђени на истребљење. Пурим 1911. (године које се догодило ритуално убиство Андреја Јушчинског) пао је 14. и 15. марта, а јеврејска Пасха од 15. до 18. марта...

Још у дубокој старини Јевреји су током овог празника изазивали свакојаке нереде против разних симбола који су им били противни. Тако је 408. и 412. византијски цар издао два посебна указа забрањујући Јеврејима да славе Пурим и исмевају хришћанске крстове уместо Амана. Мислим да су на тај празник убијана и хришћанска деца..."⁴⁴

Оволико простора јеврејском питању посветили смо како због његове важности, тако и због чињенице да западни историчари православног Истока ово питање упорно изврћу...

Имебожачка јерес

Почетком двадесетог века појавила се јерес имебоштва (или имеславља, како Руси још кажу), која се састоји у веровању да Име Божије није само свето и испуњено благодаћу Божијом, него је свето *у себи и њој себи*, да је оно *Сам Бој*. Јерес се појавила прво на Кавказу, а потом и међу руским монасима на Светој гори када је 1907. објављена књига схимонаха Илариона о Исусо-

44 Archbishop Anthony, *y: Zhizn' Volynii*, № 221, 2 September, 1913 (P).

вој молитви под насловом „На горама Кавказа”. Ова књига је прво наишла на добар пријем и прошла духовну цензуру, али касније је њена тврдња да Име Божије *јест* Бог изазвала критике. Ускоро се монаштво у Русији поларизовало на оне који су, попут монаха Кијево-Печерске лавре, одобравали књигу и њене имебожачке ставове, и оне који су је одбијали, попут монаха Почајевске лавре и Оптинске пустиње. Јерес је осуђена од стране Васељенске патријаршије 1912. године (Сигилион бр. 8522 патријарха Јоакима III Светој гори, датиран на 12. септембар) и 1913. (Сигилион бр. 758 патријарха Германа Светој гори, датиран на 15. фебруар), као и од стране руског Светог Синода 1913. (Посланица од 18. маја и Указ од 27. августа бр. 7644).

Ипак, како пише Владимир Грубанов, „неуки Г. Ј. Распућин бранио је јеретике имебошце и чак покушао да наговори Царицу да нападне борце против јереси имебоштва”.⁴⁵ Године 1914. водећи имебошци, укључујући и јеросхимонаха Антонија (Булатовича), аутора „Апологије вере у Име Божије и Име Исусово” (1913), били су ослобођени оптужбе пред Московским епархијским судом, који је закључио: „...Синодска канцеларија је нашла да је у *исповедању вере у Боја и Име Божије* које долази од поменутих монаха, у речима: 'Понављам да називајући Име Божије и Име Исусово Богом и Самим Богом ја одбацујем како поклоњење Имену Божијем као Његовој Суштини, тако и поклоњење Имену Божијем одвојено од Самог Бога као некој врсти засебног божанства, једнако као и свако обоготворење било које речи и звука и мисли о Богу' – садржана изјава која нам допушта да закључимо да ту не постоји основ за напуштање Православне Цркве ради учења о Имену Божијем (Одлука бр. 1443 од 8. маја 1914)”.

Наравно, ова одлука није представљала „оправдање” имебожачког учења, нарочито услед чињенице да је *испоја дана* канцеларија на чијем је челу стајао митрополит Макарије потврдила да имебоштво – *ново лажно учење о имену Божијем уведено од сйране схимонаха Илариона и Анѿонија Булаѿовича* – јесте било јерес (Одлука бр. 1442 од 8 маја 1914). Осим тога, одбацујући „свако обоготворење било које речи и звука и мисли о Богу” Булатович се обавезао и да се одрекне својих речи из „Апологије”: „Свака умна представа поменутог својства Божијег јесте Име Божије (те стога, према имебошцима, јесте Сам Бог), „размишљање о Његовом имену јесте Сам Бог”, „свесно именовање Бога јесте Сам Бог”, „свака идеја о Богу јесте Сам Бог”, „сваку идеју о Богу ми називамо Богом”. Но, да ли се он заиста покајао?

Нажалост, показало се да је покајање имебожаца само привидно. Булатович се није покајао, него је своју јерес сакрио иза двосмислених речи и фраза.

45 Vladimir Gubanov (ed.), *Nikolai II-ij i Novie Mucheniki*, St. Petersburg, 2000, стр. 770 (P).

Тако се 18. маја 1914. у писму митрополиту Макарију захвалио на „оправдању” и великодушно је изјавио да је сада спреман да се врати у општење са Православном Црквом (!). Затим је додао: „У вези са Именом Божијим и Именом Исуса Христа ми смо, у складу са учењем Светих Отаца, исповедали и исповедамо Божанство и Божанску Силу Имена Господњег, али не подижемо то учење на ниво догме, јер још није саборски формулисано и догматизовано, али очекујемо да ће га будући Сабор формулисати и догматизовати. Стога смо ми, у складу са учењем Светих Отаца, по речима приснопамјатног оца Јована Кронштатског, говорили и говоримо да је Име Божије Сам Бог и да је име Господа Исуса Сам Господ Исус Христос, разумевајући то не у смислу обоготворења створеног имена, него разумевајући духовно, у смислу неодвојивости Богооткривене Истине, Која је Дејство Божанства”.

Ове Булатовичеве речи показале су да његов потпис испод *Исјовједања вере у Боја и у Име Божије* није био искрен, него је само обмануо митрополита Макарија (који је вероватно био под притиском од стране обер-прокуратора Саблера, који је опет био под притиском утицајног имебошца Григорија Распућина). Мешајући истину и неправду (Рим. 1,18), Булатович је мешао Православље и јерес. Тако Православље признаје да постоји „Божанска Сила” у имену Исус, али *не ѝ признаје* његову „божанску природу”. Опет, Православље признаје да је у молитви име Божије заиста неодвојиво од самог Бога, али нема њиховог *мешања*, како чини Булатович. Баш као што је сенка неодвојива од тела које је производи, али то не значи да она *јесће* тело. Коначно, Булатовичева „догма” још није „саборски формулисана и догматизована” – јер она *није* догма, него јерес!

Најсветији Синод Руске Православне Цркве је прихватио да се Булатович и његови другови још нису стварно покајали, тако да је донео пресуду бр. 1442 Московске синодске канцеларије и потврдио ранију пресуду против имебожаца (указ бр. 4136 од 10-24. маја 1914), која је поново потврђена пресудом бр. 2670 од 10. марта 1916. „У овој пресуди Најсветијег Синода – пише будући свештеномученик Василије (Зеленцов), Епископ прилушки – ми видимо потврду основног правила да имебошци треба да буду примљени у црквено општење и да се припусте Светим Тајнама Цркве једино под условом да одбаце лажно учење имебожаца и посведоче своју верност догмама и учењу Цркве и своју послушност Црквеној власти”.

Иако је имебоштво било на дневном реду Сабора из 1917-1918. и поткомисије која га је проучавала под вођством архиепископа Теофана Полтавског и оца Сергија Булгакова, поткомисија није имала времена да заврши са радом пре но што су бољшевици прекинули сабор: „Најсветији Синод није

променио свој претходни суд о самој овој погрешци (имебоштва)... и ни на који начин није променио своје опште правило према коме имебошци, као они који су осуђени од стране црквених власти, могу да буду примљени у општење... само након што се одрекну имебоштва и изјаве да се потчињавају Светој Цркви... Захтев јеросхимонаха Антонија да му се допусти да служи не заслужује да му буде удовољено све док он наставља са непослушношћу црквеним властима и ширењем својих погрешака које су осуђене од стране црквене јерархије као штетне за Цркву”.

Након ове одлуке водећи имебожац Антоније Булатович је по други пут прекинуо општење са Руском Црквом да би га, убрзо потом, убили плачкаши.

Упркос свим овим осудама, имебожачки покрет није изумро; преживео је на Кавказу и у областима Јужне Русије (где је Цар слао у прогонство побуњене монахе); и софијански јеретици Флоренски и Булгаков такође су исповедали имебоштво у међуратном периоду. У модерна времена јерес је доживела препород у интелектуалним круговима у Русији, нарочито у делима јеромонаха Григорија (Лурије) из Санкт Петербурга, који подржава јеретичке погледе Булатовича сматрајући га за светог, док оне који се противе његовим идејама, укључујући и неколико свештеномученика Руске Цркве сматра „непријатељима Имена”!

Искорењивање јереси није било успешно због релативно слабе одбране истине коју су пружили грчки и руски богослови⁴⁶ и ореола мучеништва који су имебошци добили након свог насилног протеривања са Свете горе у Русију, на руским војним бродовима. Томе је допринела и чињеница да се јерес подударила са крајем балканских ратова и преласком Свете горе, према Букурештанском мировном споразуму, из турских у грчке руке, што је изазвало међусобну сумњичавост Грка и Руса по питању њеног статуса и спречило јединствен и темељан приступ проблему имебоштва. Многима су имебошци пружили изговор, поставши део њиховог општег напада на „парализовани” Руски Свети Синод, па је читава дебата ускоро добила политичку позадину са демократама и социјалистима начелно на страни имебожаца, а монархистима на страни православних.⁴⁷ Патријарх Тихон је казао да спор захтева даље „суштинско” проучавање на будућем Сверуском (или Васељенском) Сабору. Но, ово не значи, како неки тврде, да Црква није донела свој суд о том питању. Она је своју пресуду донела: али та пресуда захтева опширније

46 Највише труда уложио је С. Тројицки у једноме од три извештаја која је руски Свети Синод приложио својој одлуци из 1913. Види: „Афонскаја Смута”, *Tserkovnie Vedomosti*, N 20, 1913, pp. 882-909 (P).

47 Види: Constantine Papoulides, *Oi Rossoi onomolatroi tou Agiou Orous*, Thessaloniki, 1977 (Г).

образложење. „Позитивно” учење Цркве о односу између нествореног и створеног у молитви захтева још јасније и темељније изложење.⁴⁸

Фебруарска револуција

Окренимо се сада појави која је ускоро требало да покоси руску државу и да Руску Православну Цркву, а преко ње и сву пуноћу Цркве Христове на земљи, доведе до саме границе потпуног уништења – Руској револуцији.

„Страховито је и тајанствено – писао је је митрополит Анастасије, други по реду првојерарх Руске Заграничне Цркве – мрачно лице револуције. Када се посматра њена унутрашња суштина, она не стаје у оквир историје и не може се проучавати на истом нивоу са другим историјским чињеницама. У својим најдубљим коренима она превазилази границе простора и времена, како је то дефинисао Гистав ле Бон, који ју је сматрао за ирационални феномен у коме су на делу биле заиста мистичне, натприродне силе. Али оно што је раније могло бити нејасно, након Руске револуције постаје сасвим очигледно. У њој је свако осетио, како се изразио један савремени писац, критично отеловљење апсолутног зла у природи човека; другим речима, ту се јасно показало учешће ђавола – тог оца лажи и древног непријатеља Божијег, који човека покушава да претвори у своје послушно оружје против Бога”.⁴⁹

Велики светилници какав је био свети Јован Кронштатски упозоравали су на надолazeћу катастрофу. Године 1907. епископ Андроник, будући свештеномученик, писао је: „Није у питању борба између два административна режима, него борба између вере и невере, између хришћанства и антихришћанства. Древна антихришћанска завера – започета од стране оних који су за Исуса Христа бесно викали Пилату: Распи га, распни: крв Његова на нас и на децу нашу! – наставила је да живи кроз своје различите огранке и тајна друштва. У 16. веку она се преточила у нарочити тајни антихришћански ред Темплара, а у 18. веку постала је познатија као Илуминати и Розенкројцери, да би се, коначно, у Масонству утопила у универзалну јеврејску организацију. Сада, пошто је прикупила снагу, конкретно у Француској која је потпуно у рукама масона, масонерија већ отворено прогони хришћанство из живота. На крају, масонерија ће избацити човека безакоња, сина погинули – Антихриста (2. Сол. 2). Ту је решење загонетке наших најновијих слобода: оне имају за циљ уништење хришћанства у Русији. Ето због чега је коришћена францу-

48 Види: V. Moss, „The Name of God and the Name-Worshipping Heresy”.

49 Metropolitan Anastasius, *Conversations with My Own Heart*, Jordanville, 1948, p. 123 (P); енглески превод у: *Living Orthodoxy*, N 101, vol. XVII, no. 5, September-October, 1996, p. 9.

ска реч 'либерал', која међу масонима означава онога ко значајно доприноси остварењу масонских циљева, а затим поприма значење 'слободољубивог' у погледу питања вере, да би сада већ отворено прешла у антихришћанство. То је кључ за решење загонетке те огорчене борбе за контролу над школством која се води у Државној Думи: ако либералне тенденције задобију контролу над школством, успех антихришћанства је загарантован. То је решење загонетних симпатија либерала према свим врстама секти у хришћанству и нехришћанским религијама. Секташи се нису успавали – они сада крећу напад на децу... А када ваша деца порасту и дођу на универзитет – ту су Миљуков (будући министар спољних послова Привремене владе) и компанија који ће жонглирати чињеницама и обмањивати их, учећи студенте како је наука доказала да човек потиче од мајмуна. Тако ће они од наше деце заиста начинити звери, уз једну разлику – што је мајмун кротка и послушна животиња, док ће ови људи-звери бити горди, дрски, окрутни и погани...⁵⁰

Већ почетком деветнаестог века прозорљиви Авељ пророковао је Цару Павлу Првом: „Николај Други ће бити свети Цар, као многострадални Јов. Он ће имати ум Христов, смирење и чистоту. Свето Писмо говори о њему: псалом 90, 10. и 20. открили су ми његову судбину. Он ће царску круну заменити за трнов венац, биће издат од свога народа, баш као некада Син Божији. Он ће бити искупитељ и као бескрвна жртва искупиће свој народ. Настаће рат, велики рат, светски рат. Људи ће летети кроз ваздух попут птица, и пливати под водом као рибе, почеће да истребљују једни друге злосмрадним сумпором. У навечерје победе руски Трон ће се срушити. Издаја ће расти и умножавати се. И Ваш праунук доживеће издајство, а многи ваши потомци такође ће убелити своје хаљине крвљу Јагњетовом, док ће власт у безумљу својом секиром преузети сељак, али и он ће касније заплакати. Отпочеће праве египатске казне... Крв и сузе натопиће земљу. Реке крви ће потећи. Брат ће устати на брата. И опет: ватра, мач, инвазија странаца и унутрашња непријатељска безбожна власт. Јеврејин ће тући Русију шкорпијом, он ће отети њене светиње, затворити цркве и погубити најбоље Русе. Бог ће то да допусти – то ће бити Његов гнев на Русију због њеног одбацивања помазаника Божијег (Цара)”.⁵¹

Цар је абдицирао 2. марта 1917⁵², бележећи тога дана у свој дневник да је окружен „издајом, подмуклошћу и кукавичлуком”. И заиста, на абдикацију

50 Bishop Andronicus, „Russkij grazhdanskij stroj zhizni pered sudom khristianina”, Fryazino, 1995, pp. 24-25 (P).

51 У: Gubanov, op. cit., p. 30.

52 Сви датуми наведени су по старом, Јулијанском календару који је тада употребљаван у Русији. По новом, Григоријанском календару датуми ће бити наведени за период од јануара 1918, када је тај календар uveden.

су га наговарале многе водеће личности царства, укључујући велике кнежеве, генерале, министре и чланове парламента, јер је било скоро немогуће да сачува власт, пошто би то готово извесно довело до грађанског рата. Управо да би спречио грађански рат за време светског рата против Немачке, Цар је абдицирао у корист свога брата, Великог кнеза Михајла.

Да ли је био у праву? Прича се да је његова саветница, велика старица Параскева (Паша) Саровска (+1915), која му је предвидела судбину приликом прослављења Серафима Саровског 1903. године, рекла: „Ваше Величанство, сиђите сами са трона”.⁵³ Међутим, друга велика старица, блажена Матрона Московска (+1952) касније је рекла: „Узалуд се Цар Николај одрекао трона, није требало то да учини. Принудили су га на то. Њему је било жао народа и цену је платио сам, јер је унапред знао свој пут.”⁵⁴

Међутим, како истиче Михаил Назаров, према Основном Закону Руског Царства, издатом од стране Цара Павла I сви чланови Царске породице се заклинају „да неће прихватити абдикацију владајућег Цара” („са религиозне... тачке гледишта абдикација монарха, као помазаника Божијег, противна је акту његовог светог крунисања ('венчања на Царство') и миропомазанја; она би била могућа само у случају пострижења у монаштво” – Н. Корево). Још мање је његово Величанство имао право да се у име свога сина одрекне престола у корист свога брата; јер његов брат Михаил Александрович нити је имао права да наследи трон за живота малолетног Царевића Алексеја, нити да буде крунисан, пошто се оженио разведеном женом, нити је могао да пренесе власт на Привремену владу или да одлуку о судбини монархије препусти будућој Уставотворној скупштини.

Чак и када би вољом такве Скупштине био постављен монарх, „то би значило укидање православног принципа легитимитета из Основног Закона”, те би стога ови акти били „правно непостојећи”, како каже Жишкин (а у чему се Корево слаже са њим). Велики кнез Михаил Александрович... издао је само један акт у коме је изразио своје лично мишљење и његова абдикација ни за кога није имала обавезујућу снагу. Он је тиме себе удаљио од наслеђивања у складу са Основним Законом, који у његовим очима правно није постојао, упркос чињеници да се раније, као Велики кнез, на дан када је навршио потребне године, заклео на верност одредбама Основног Закона о наслеђивању трона и поретку унутар Царске Породице”.

Подразумева се да његово Величанство није очекивао такав корак свога брата, корак који је под знак питања ставио и само монархијско уређење...

53 Y: Gubanov, op. cit., p. 70.

54 Y: Gubanov, op. cit., p. 62.

Ипак, Велики кнез Михаил Александрович је такође деловао под принудом, под притиском завереника који су ушли у његову кућу. Керенски је признао да је то био њихов циљ: „Одлучили смо да акт абдикације Михаила Александровича поткрепимо сваком гаранцијом, али тако да абдикација има добровољни карактер”⁵⁵

Заиста, резултат Цареве абдикације за Русију је био другачији од онога коме се он надао и у који је веровао. Уместо уредног преношења власти са једног члана царске фамилије на другог, Велики кнез Михаил је такође абдицирао и читава династија и поредак самодржавља су се срушили. Уместо да спречи грађански рат у корист победе у Светском рату, абдикација је била праћена поразом у Светском рату, најкрвавијим грађанским ратом у светској историји, и препуштањем измучене земље богоборним анти-властима – „колективном антихристу”.

Црква и фебруарска револуција

Како је Православна Црква реаговала на пад православне монархије? Са изненађујућом равнодушношћу, с обзиром на огроман, заправо апокалиптички значај тог догађаја. Нажалост, чак се ни Свети Синод у то време није показао дораслим својој одговорности. Прво питање које захтева одговор тиче се легитимности нове Привремене владе. Устав Руског Царства није допуштао било какав прелазак у не-монархијски, а поготово не у анти-монархијски облик владавине. Ипак, показало се да се Синод изгубио у том критичном тренутку. На своме заседању од 26. фебруара Синод је одбио захтев Помоћника Прокуратора кнеза Н. Д. Жевакова да изазиваче немира казни црквеним казнама.⁵⁶ Затим је 27. фебруара одбио захтев Прокуратора, Н. П. Рајева да јавно подржи монархију.

„Другога марта (на дан Цареве абдикације) – пише М. А. Бабкин – јерарси Синода састали су се у митрополитовој резиденцији у Москви. Саслушали су извештај митрополита Питирима Санкт-Петербуршког који је тражио да буде пензионисан (овом захтеву удовољено је 6. марта – М. Б.). Управљање престоничком епархијом привремено је поверено епископу Венијамину Гдовском. Затим су чланови Синода закључили да је неопходно одмах ступити у контакт са Извршним комитетом Државне Думе. На основу тога можемо изнети тврдњу да је Свети Синод Руске Православне Цркве признао Привремену владу чак и пре одрицања Николаја II од престола. (Следећи састанак

55 Nazarov, *Kto naslednik rossijskogo prestola*, Moscow: „Russkaia Idea”, 1996, стр. 68-69 (P).

56 A. D. Stepanov, „Mezhd u mirom i monastyrem”, у: *Tajna Bezzakonia*, St. Petersburg, 2002, стр. 491 (P).

чланова Синода одржан је 3. марта у резиденцији Митрополита кијевског. Истога дана нова влада се одредила према закључцима Синода).

Прво свечано званично заседање Светог Синода након државног удара одржано је 4. марта. Председавао је митрополит Владимир Кијевски, а био је присутан и нови синодски обер-прокуратор В. Н. Львов, кога је претходног дана поставила Привремена влада. Митрополит Владимир и чланови Синода (изузев митрополита Питирима, који је био одсутан – М. Б.) изразили су искрену радост због наступања нове ере у животу Православне Цркве. А затим је на иницијативу Обер-прокуратора Царски трон... премештен у архиву... Један од црквених јерараха му је помогао. Одлучено је да се трон смести у музеј.

Следећег дана, 5. марта, Синод је наредио да у црквама Петроградске епархије многољетствије за Царски дом „више не треба да се произноси”. По нашем мишљењу, ови потези Синода имали су симболички карактер и сведочили су о жељи његових чланова не само да „сместе у музеј” царски трон, него и да „брзо пошаљу у архиву” историје и саму царску власт.

Синод се држао неутрално према „Акту о одрицању Николаја II од престола руске државе, у своје име и име свог сина, у корист Великог кнеза Михаила Александровича” од 2. марта 1917, као и према „Акту о одбијању Великог кнеза Михаила Александровича да прихвати највишу власт” од 3. марта. А 6. марта одлучено је да се ови акти „приме на знање и изврше”, те су у свим црквама царства молепствија требало да буду служена са многољетствијем 'Богочуваној руској држави и правоверној Привременој влади'”.⁵⁷

Неко ће рећи да Синод услед абдикације и Цара и његовог брата једноставно није имао избора. Међутим, како истиче Бабкин, изјава Великог кнеза Михаила садржала је следеће реченице: „Донео сам чврсту одлуку да прихватим највишу власт само ако то буде воља нашег великог народа, на коме је да кроз Уставотворну скупштину установи облик владавине и нови Основни Закон руске државе. Стога молим све грађане Русије да се потчине Привременој влади све док Уставотворна скупштина кроз своју одлуку о облику владавине не изрази вољу народа”. „Можемо да видимо – пише Бабкин – да ту није било речи о одрицању Великог кнеза од престола, него о томе да он не може да заузме царски престол без јасно израженог пристанка читавог руског народа на то. Михаил Александрович је избор облика државне власти (првенствено између народне власти и монархије) оставио Уставотворној скупштини. До сазивања Уставотворне скупштине управљање земљом поверио је Привременој влади која је настала на иницијативу Државне Думе.

57 Babkin, „Sviatetskij Sinod Pravoslavnoj Rossijskoj Tserkvi” y: „Revolutsionnye Sobytiya Fevralia-Marta 1917 g.”, <http://www.monarhist-spb.narod.ru/D-ST/Babkin-1>, pp. 2, 3 (P).

Чланови Светог Синода схватили су замршеност ситуације и предвидели могућност другачијег решења питања избора облика државне власти у Русији, о чему су сведочиле синодске резолуције од 6. и 9. марта. У њима се каже да је Велики кнез Михаил Александрович одбио да прихвати највишу власт „до успостављања облика владавине у Уставотворној скупштини”. Упркос томе већ 9. марта Најсветији Правитељствујушчи Синод је издао посланицу 'Верној деци Руске Православне Цркве у вези са најновијим догађајима'. У њој се налазио позив на поверење Привременој влади. И не само то – посланица почиње овако: 'Воља Божија је извршена. Русија је кренула путем новог државног живота. Нека Господ благослови нашу велику Домовину срећом и славом на њеном новом путу'.

De facto, Синод је званично објавио почетак 'новог државног живота' у Русији, док је револуционарне догађаје назвао извршењем „воље Божије”. Ову посланицу је Б. В. Титлинов, професор Петроградске Духовне академије, окарактерисао као 'посланицу која благосиља нову и слободну Русију', а генерал А. И. Деникин као 'санкционисање државног удара до кога је дошло'. Посланицу су на крају потписали и епископи 'царистичког' састава Синода, чак и они који су имали репутацију монархиста и 'црностотника', на пример митрополити Владимир Кијевски и Макарије Московски. То је сведочило о осећањима 'лојалности' синодских јерараха...⁵⁸

„Овај документ, који се појавио у оне дане када је сва православна Русија узнемирено ишчекивала шта ће рећи Црква поводом догађаја који су се у земљи одиграли, ништа није појаснио у црквеној свести народа. Синод није рекао ни речи о хапшењу Цара па чак и његове потпуно невине деце, о крвавим обрачунима војника са њиховим официрима, или о нередима који су народ водили у пропаст; он није дао религиозно-моралну оцену револуционарних експреса, нити је осудио кривце. Коначно, Обраћање је потпуно заобишло питање како се треба односити према свргавању и хапшењу Помазаника Божијег, како обављати богослужења у цркви без важних молитава за благостање Царског Дома...”⁵⁹

Међутим, либералима у Цркви синодско Обраћање изгледало је незадовољно. Они су тражили уклањање не само Цара, него и читавог концепта Свештене Монархије. На својим заседањима 11. и 12. марта Савет петроград-

58 Babkin, op. cit., pp. 3-4. У посланице се такође каже: „Имајте поверење у Привремену владу. Сви заједно и свако појединачно уложите све ваше напоре до краја, како бисте својим радом, подвигом, молитвом и послушношћу могли да budete од користи у великом делу увођења нових принципа државног живота...” (цитирано према: Oleg Lebedev, „Mezhdru Febralyem i Oktyabrem”, *Nezavisimaia Gazeta*, 13 November, 1996, стр. 5 (P)).

59 Danilushkin, op. cit., p. 88.

ског религиозно-филозофског друштва закључио је да синодско прихватање цареве абдикације „не одговара огромном религиозном значају акта којим је Црква у свештенодејству крунисања признала цара за помазаника Божијег. Неопходно је да се ради ослобођења народне свести и предупређења могућности рестаурације, изда одговарајући акт црквене јерархије, који би укинуо силу Тајинства Царског миропомазања, према аналогји са црквеним актима који укидају силу Свете Тајне брака и свештенства”.⁶⁰

На крају, мало је оних који су одбили да се зајакну на верност Привременој Влади. Међу тим малобројнима био је и гроф Павел Михајлович Грабе, који је касније на Помесном Сабору Руске Цркве покренуо питање обнове патријаршије, а неколико година после тога удостојио се да прими и мученички венац. Само незнатно мање бескомпромисна била је позиција водећег јерарха-монархисте, архиепископа Антонија (Храповицког), који се у проповеди од 5/18. марта следећим речима обратио својој пастви у Харкову: „Када смо добили извештај – рекао је – о одрицању од престола Најблагочестивијег Императора Николаја Александровича, ми смо се припремили, сагласно његовом упутству, да помињемо Најблагочестивијег Императора Михајла Александровича. Но, сада се и он одрекао и заповедио је да се повинујемо Привременој влади, и то је разлог, једини разлог, због кога ми помињемо Привремену владу. Иначе нас никакве силе не би натерале да прекинемо са помињањем Цара и Царског Дома”.⁶¹

Вероватно најбескомпромиснији био је будући свештеномученик, Архиепископ пермски Андроник. У обраћању од 4. марта, упућеном „Свим Руским Православним Хришћанима”, он је актуелну ситуацију назвао „интерегнум”. Позивајући све на послушност Привременој влади рекао је: „Ми треба да се зајакнемо Једином Сведобром, да би Он Сам успоставио власт и мир у нашој земљи, и да нас не би дуго оставио без Цара, као децу без мајке. Нека нам Он помогне, као што је пре три стотине година помогао нашим прецима, како бисмо сложено и надахнуто примили домаћег Цара од Његовог Сведоброг Провиђења”.

Нови обер-прокуратор је писао Андронику, захтевајући објашњење његових поступака којима је пружао подршку старом режиму, „усмерених на претварање клира у непријатеље новог поретка”. Њихова преписка кулминирала је 16. априла са опширним писмом архиепископа Андроника у коме он каже:

60 Цитирано према: Tamara Groyan's work on Metropolitan Macarius of Moscow, *Tsariu Nebesnomu i Zemnomu Vernij*, Moscow: Palomnik, 1996, стр. 142 (P). Италик мој (В.М.).

61 *Pis'ma Blazhenneishago Mitropolita Antonia (Khrapovitskago)*, оп. cit., p. 57. Упореди: Victor Antonov, „1917 god: Arkhiepiskop Antonij i Fevralisty”, *Vozvrashchenie*, N 2 (6), 1994, стр. 25 (P).

„Акт одбијања Михаила Александровича, који даје легитимитет Привременој влади, изјављује да након Уставотворне скупштине ми можемо да имамо монархијску власт, или било коју другу, у зависности од тога шта ће да прогласи Уставотворна скупштина. Ја сам је потчинио привременој влади, а такође ћу прихватити републику ако тако одреди Уставотворна скупштина. Али до тада ни један грађанин није лишен слободе самосталног изражавања о облику власти у Русији; јер ако неко може унапред коначно да реши питање облика власти у Русији, онда би Уставотворна скупштина била сувишна. Ја сам већ много пута рекао да прихватам Привремену владу, да јој се потчињавам и да позивам све да јој се потчине. Питам се на основу чега ви сматрате за неопходно да оптужујете људе за подстицање народа не само против Привремене владе, него и против духовних власти”⁶²

Можда најбоље оправдање синодске позиције дао је протојереј Јован Восторгов, који је наредне године примио мученички венац: „Наш бивши Цар, који се одрекао престола, пренео је власт на законит начин своме брату. Са своје стране Царев брат је, одрекавши се власти до коначне одлуке Уставотворне скупштине, на исти законити начин пренео власт на Привремену владу и на ону сталну владу коју ће Русији дати Уставотворна скупштина. Стога ми сада имамо потпуно закониту Привремену владу, то јест власт о којој говори Реч Божија. Тој власти, која је сада највиша и сверуска власт, ми смо обавезни да се потчинимо у складу са захтевом религиозне савести; ми смо обавезни да се молимо за њу; обавезни смо такође на послушност локалним властима које је она установила. Након абдикације бившег Цара и његовог брата, и након њиховог указивања на законитост Привремене владе, у тој послушности не може бити издаје раније заклетве, већ она представља нашу директну дужност”⁶³

А када су министра спољних послова нове владе, Павла Миљуква, упитали ко је изабрао његову владу, он је одговорио: „Изабрала нас је Руска револуција”⁶⁴ Но, револуција не може да буде законита, будући да је оваплоћење безакоња... Стога се савест и даље бунила. То се може видети и из писма неких православних хришћана упућеног Најсветијем Синоду, од 24. јула 1917. године: „Ми, православни хришћани, најјусрдније молимо да нам у

62 Babkin, *op. cit.*, p. 8. Цар је мученички пострадао управо у епархији архиепископа Андроника, а готово истовремено пострадао је сам архиепископ. *Прим. ред.*: Ево саопштења о његовом страдању: „У Перму су врлом архиепископу Андронику (бољшевици) одсекли образе, ископали очи и тако су га дуго водили по улицама, да би га на крају утопили у реци. Свети Синод је ради истраживања тог догађаја у Перм послао архиепископа Василија Черниговског, али су и њега стрељали, као и Пермског викара, епископа Теофана („Нашь Русский Православный Патриархъ”, издање Руског Православног народног братства Св. Крста у Краљевини СХС, Београд 1923 (P)).

63 Цитирано у: Groyan, *op. cit.*, p. 128.

64 Цитирано према: G. M. Katkov, *Fevral'skaia Revoliutsia*, Paris: YMCA Press, 1984, стр. 370 (P).

часопису 'Руска реч' објасните шта значи заклетва на верност коју смо дали Цару Николају Александровичу? Код нас се прича да ако та заклетва ништа не вреди, онда ништа не вреди ни нова заклетва новом Цару (Привременој влади – В. М.). Која заклетва треба да буде милија Богу? Прва или друга? Јер Цар није умро, него је жив и налази се у заточењу”.⁶⁵

У сваком случају Св. Синод је ускоро из свога искуства могао да се увери у то каква је заиста нова власт. Уместо разграничења између Цркве и државе које је власт обећала и које су многи црквени вођи толико очекивали, нови обер-прокуратор кнез В. Н. Лвов је одмах почео да се понаша као диктатор, горе од било ког обер-прокуратора из царског периода. Као што смо већ рекли, приликом свог првог појављивања у Синоду 4/17. марта он је почео тиме што је наредио да се изнесе царски трон (који је смештен у музеј). Два дана касније насилно је пензионисао Митрополита петроградског Питирима зато што је овај последњи добио катедру захваљујући Распућину. Уклањање Митрополита московског Макарија, апостола Алтаја, који је свуда уживао велико поштовање, захтевало је нешто више времена (он је уклоњен са катедре 30. марта, а пензионисан 1. априла). Ово је обављено тек након личне посете самог Лвова Москви, како би се подстакла опозиција митрополиту у редовима његовог клира и пастве.

Митрополит Макарије се никада није помирио са својим насилним и неканонским уклањањем са катедре. Ево шта је касније писао: „Они су (влада) својим говорима покварили армију. Они су отворили затворе. Они су међу мирно становништво пустили робијаше, лопове и разбојнике. Они су укинули полицију и власт, излажући живот и имовину грађана на располагање свакојаким наоружаним нитковима... Они су уништили трговину и индустрију, уводећи порезе који су прогутали зараду предузетника... Они су улудо прокоцкали резерве државних благајни. Радикално су поткопали све изворе живота у земљи. Они су расписали изборе за Уставотворну скупштину на основама које су неприхватљиве за Русију. Они су оскрнавили руски језик, разарајући га ради удовољавања полуписменима и ленштинама. Они нису чували чак ни сопствену част, нарушавајући обећање које су дали абдицираном Цару да ће њему и његовој породици обезбедити слободан одлазак, чиме су им припремили сигурну смрт...

Ко је подигао гоњење против Православне Цркве и предао њену главу на распеће? Ко је захтевао кажњавање патријарха? Они које је Дума прогласила за 'слуте мрачних сила', они које је обележила као непријатеље црквене слободе?... Не, не они, него онај кога је Дума поставила да им се супротстави као истински

65 У: Groyan, op. cit., pp. 122, 123.

заштитник Цркве, онај кога је поставила за обер-прокуратора најсветијег Синода – члан Привремене владе, а данас слуга Совнаркома, Владимир Лвов”.⁶⁶

Лвов је показао своје право лице када је уз подршку либерално настројеног Архиепископа финског Сергија (Страгородског) предао званични синодски орган „Црквено-друштвени весник” у руке Титлинова, професора Петроградске Академије којој је Сергије био ректор. Архиепископ (касније патријарх) Тихон је протестовао против ове предаје коју је недовољан број потписа чинио нелегалном. Лвов је ипак, у своме жару да званични црквени орган преда у руке либерала, потпуно игнорисао нелегалност поступка, тако да се часопис нашао у рукама Титлинова који је одмах почео да га користи како би проповедао своје „јеванђеље социјалистичког хришћанства”.⁶⁷

Четрнаестог априла дошло је до бурног сусрета између Лвова и Синода, током кога је поступак Лвова био проглашен за „неканонски и нелегалан”. На овом заседању архиепископ Сергије је привидно изменио курс и пристао да, са осталим епископима, осуди незаконити 'трансфер'. Лвов је свакако разумео да је то само тактички потез. Он зато Сергија није укључио међу епископе који су одстрањени из Синода. Знао је да ће Сергије и даље бити његово средство у револуцији коју је спроводио у Цркви. И био је у праву када је тако мислио. Следећег дана Лвов је умарширао у Синод на челу одреда војника и прочитао наредбу о распуштању зимског заседања Синода и отпуштању свих његових чланова, уз изузетак једино Архиепископа финског Сергија (Страгородског).⁶⁸ Тако је мало више од месец дана после преврата (Царевог одрицања од престола) Црква заиста пала у руке диктатора лаика, који је у име „слободе Цркве” самовољно уклонио њене прве по старешинству архијереје.

Архиепископ Сергије, једини члан старог синода кога револуционарне снаге нису желеле да уклоне, био је вероватно најутицајнији академски високообразовани епископ после свог учитеља, архиепископа Антонија (Храповицког). Захваљујући ерудицији и добро познатој „ширини” погледа, он је играо веома активну улогу у делатности Друштва за зближавање Православне и Англиканске цркве. Ова симпатија за западне идеје манифестовала се и у

66 Цитирано према: Groyan, op. cit., pp. 183-184. Епископ Григорије Грабе назвао је Лвова „не сасвим нормалним фантазером” (*Russkaya Tserkov' pered litsom gosподstvuyushchego zla*, Jordanville, 1991, p. 4).

67 Види: „K 80-letiyu Izbraniya Sv. Patriarkha Tikhona na Svyashchennom sobore Rossijskoj Tserkvi 1817-18gg.”, *Suzdal'skie Eparkhial'nie Vedomosti*, N 2, November, 1997, стр. 19 (P).

68 Епископ Григорије (Грабе) је написао: „Сећам се мишљења оних који су га познавали и који су сматрали да је каријериста и да је издао друге јерархе онда када је обећао да ће из протеста против Лвова поднети оставку заједно са осталима члановима Синода, да би затим променио одлуку и стао на чело Синода (Писмо од 23 /6. маја 1992. упућено Николају Чурилову, *Church News*, April, 2003, p. 9).

његовом активном учешћу у делатностима либералног санкт-петербуршког религиозно-филозофског друштва које је изнедрило јеретике С. Булгакова и Н. Берђајева, као и будућег вођу обновљенаца Антонија (Грановског).

Сергијеве политичке симпатије биле су левичарске. Тако, „када су 1905. године професори наклоњени револуцији почели да захтевају реформе у духовном школству, његово блаженство Сергије се – по речима митрополита Антонија (Храповицког) – колебао у вери'. Опет, када је 1906. године био убијен револуционар Петер Шмит, архиепископ Сергије, који је то време био ректор санкт-петербуршке Духовне академије, одслужио је опело на његовом гробу; он је такође у свом владичанском двору у Виборгу пружио склониште револуционарима Михајлу Новоруком и Николају Морозову (учеснику у атентату на Цара Александра II). Будући да је имао такве симпатије, није изненађујуће то што се није свиђао Царској Породици.⁶⁹

Сергије је био присталица многих новина које ће касније да уведу обновљенци из јеретичке „Живе цркве”. Тако, међу препорукама које је сачинила Предсаборска комисија за Сабор Руске Православне Цркве одржан 1917-1918. године, читамо о „сугестијама клира саборне цркве у Виборгу по питању очекиваних реформи, које је архиепископ Сергије Фински изложио Светом Синоду 18. јануара 1906. године:

- О реформи литургијског језика: будући Сабор треба да размотри питање поједностављења црквеног језика, словенског, и права парохije која то жели да служи Божанске службе на том (поједностављеном) језику.
- Треба да се размисли о скраћењу и поједностављењу Типика, као и о укидању појединих ритуалних радњи, као што су дување и пљување током Свете Тајне Крштења.
- Треба да се размотри укидање вишекратног понављања једних истих јектенија током исте службе, и њихово замењивање гласним читањем тајних молитава током Литургије.
- Треба да се размотри давање свештеницима (који су остали удовци пре навршених 45 година) права на други брак.”⁷⁰

Сергије се такође залагао за други популарни циљ либерала – потпуно одвајање Цркве и државе.⁷¹ Зато је логично што је он поздравио Фебруарску револуцију и што је подржао Привремену владу. Али већ је мање логично

69 1915. године Царица је писала Цару да Сергије „мора да напусти Синод” (А. Paryaeв, „Mitropolit Sergij Stragorodskij: Nyeizvestnaya Biographiya”, *Suzdal'skie Eparkhial'nie Vedomosti*, N 1, September, 1997, стр. 12-15 (P)).

70 *Suggestions of the Diocesan Hierarchs on the Reform of the Church*, St. Petersburg, 1906, vol. 3, p. 443 (P).

71 Види: *V ob'iatikh semiglavago zmiia*, Montreal, 1984, стр. 14 (P).

то што је подржао Октобарску револуцију и бољшевику, који су настојали да држава прогута Цркву...

Сергије је такође подржао организацију основану у Петрограду 7. марта 1917, названу „Сверуска заједница демократског клира и лаика“, која је представљала зачетак будућег обновљеног раскола. Како је посведочио митрополит Антоније (Храповицки), „већ 1917. он је сањао о томе да сједини православни црквени живот и потчињеност Русије совјетској власти...“⁷²

Двадесет деветог априла нови Синод на челу са архиепископом Сергијем прихватио је Обраћање Цркви које се тицало успостављања принципа изборности епископата, припреме Сабора и формирања Предсаборског савета. То Обраћање покренуло је револуцију у Цркви. Револуција се састојала у чињеници да је систем „епископске аутократије“ широм земље био замењен принципом изборности уз учешће лаика. У готово свим епархијама Епархијски сабори изабрали су нарочите „Епархијске савете“, или комитете састављене од свештенства и мирјана, како би ограничили власт епископа. Примена принципа изборности у готово свим црквеним дужностима од парохијских канцеларија до епископских катедри резултирала је уклањањем неколицине епископа са њихових катедри и избором нових епископа на њихово место.

Иако је иза тог револуционарног таласа стајао несумњиво антицрквени дух, по промислу Божијем он је донео и неке промене које су биле корисне за Цркву. Тако је непоколебљиви монархиста, Архиепископ харковски Антоније (Храповицки), након што је био принудно пензионисан, касније на захтев народа враћен на своју катедру. Такође, Архиепископ литвански Тихон (Белавин) изабран је за Митрополита московског, а архиепископ Венијамин (Казански) постао је Митрополит петроградски. Свакако, било је и штетних промена, као што је уклањање Митрополита владимирског и довођење архиепископа Сергија на његово место.⁷³

Од 1. до 7. јуна у Москви је одржан Сверуски Конгрес свештенства и мирјана на коме је учествовало 800 представника из свих епархија. Овај Конгрес носио је обновљенски карактер; уз архиепископа Сергија на челу Предсаборског Савета чинило се да ће Сверуски Сабор, за који су све припреме већ биле завршене, коначно запечатити раскид са пред-револуционом прошлошћу и да ће Руску Цркву увести у матицу црквеног живота двадесетог века, под чиме су либерали заправо подразумевали њену протестантизацију. Али то се није догодило.

72 Preemstvennost' Grekha", op. cit., p. 7.

73 Бирачи у Владимиру најпре су одбацили све кандидате који су пре револуције показали монархистичке или „реакционарне“ тенденције. Тако је либерал Сергије остао њихов природни избор. Види: Paryaeв, op. cit.

Привремена влада је 20. јуна ставила 37.000 црквено-парохијских школа под управу Министарства просвете. То је била катастрофа за Цркву, зато што су државне школе већ биле инфициране атеизмом. Укидање овог декрета биће један од првих (безуспешних) захтева будућег Сабора Руске Православне Цркве.

Првога септембра Влада је, не чекајући одлуку Уставотворне Скупштине прогласила Русију за републику. Непосредно пре ове декларације, 15. августа, сазван је Помесни Сабор Руске православне Цркве. Борба између Цркве и републике сада је могла озбиљно да почне...

Московски Сабор 1917-1918.

Црквени Сабор који се састао у храму Христа Спаситеља у Москви 15. августа 1917. године састојао се од 564 делегата међу којима је било 350 лаика. С једне стране, у његовом раду учествовали су такви делегати као отворени масон Лвов, док са друге нису били присутни благочестиви јерарси попут Митрополита московског Макарија, који је искључен због својих монархистичких ставова. Ипак, упркос овим и другим манама, то је био први Сабор у историји Руске Цркве после 1667. године, и уз то показао се као преломни моменат хармонизовања и ојачавања Цркве уочи грозних искушења која су је очекивала.

У почетку се чинило да мало ко од делегата схвата пун апокалиптички значај догађаја које су проживљавали. Двадесет четвртог августа, и поново 20. октобра, Сабор је издао саопштење којим осуђује жестоко насиље, скрнављење цркава и манастира, и малтретирање свештенства које је било појачано од фебруара. Генерално, ипак је превладавало револуционарно расположење, и многи су се противили главној теми на дневном реду, обнови патријаршије, уз образложење да је у питању реакционарна, монархистичка мера (Предсаворски Савет је у јуну ту меру назвао „антихришћанском“!).

Двадесет првог октобра, током свеноћног бденија у Успенској цркви Московског Кремља, двојица људи обучени у војничке униформе дошли су до кивота са моштима светог Гермогена, патријарха Московског, скинули су поклопац и почели да скидају његову одежду. Када су одведени у комесаријат, полицији су рекли да је „сада слобода и свако може да ради све што пожели“. Три дана касније пред кивотом са светим моштима одслужен је покајни молебан. Следећег дана отпочела је Октобарска револуција.⁷⁴ Свети Гермоген, кога је Црква канонизовала само неколико година раније, био је познат по своме одбијању да призна владу Лажног Димитрија и позиву нацији да са

74 Лебедев, *op. cit.*

оружјем устане против њега. За оне који су имали очи да виде, инцидент са кивотом светога управо уочи бољшевичког преврата био је знак да је дошло време за деловање у његовом духу, против још једне лажне владе.

Изгледа да је Сабор то схватио, јер је после доласка бољшевика на власт 25. октобра почео да преовладава нови дух пркоса, дух који је постао још јачи након што су бољшевици у јануару распустили Уставотворну скупштину. Један од делегата, Митрополит западноевропски Евлогије, промену је описао овако: „Руски живот у те дане представљао је море које ваља бура револуције. Црквени живот био је дезорганизован. Спољашњи изглед Сабора, услед разлика међу његовим учесницима, услед њиховог непријатељства и непомирљивости њихових ставова и мишљења, у почетку је изазивао узнемирење и тугу, деловао је чак злослутно... Неке чланове Сабора већ је понео талас револуције. Интелигенција, сељаци, радници и професори незадрживо су вукли на лево. Међу свештенством такође је било различитих елемената. Неки од њих били су „леви” учесници претходног Московског епархијског конгреса и залагали су се за свестрану „модернизацију” црквеног живота. Одсуство јединства, неред, незадовољство, међусобно неповерење... - тако је сабор изгледао у почетку. Али – о чуда Божијег! – постепено је све то почело да се мења... Под утицајем револуције, у додиру са њеном мрачном стихијом, тај неуредни скуп почео је да се преображава у једну хармоничну целину, споља доведену у ред а изнутра солидарну. Људи су постали мирни, озбиљно су радили, почели су другачије да доживљавају и посматрају ствари. Овај процес молитвеног препорода био је очигледан за сваког пажљивог посматрача, видљив за сваког учесника сабора. Све нас је обузео дух мира, обнове и једнодушности...”⁷⁵

Сабор је заседао више од годину дана, све до септембра 1918. Тако се време његовог одржавања поклопило са најважнијим догађајима руске историје: ратом са Немачком, падом привремене владе, бољшевичким превратом, растеривањем Уставотворне скупштине и грађанским ратом. О свим тим догађајима Сабор је могао да доноси декларације које су изражавале мишљење верујуће Русије. Реално, уз одсуство било каквог другог представничког тела, то је био глас Русије – или, у сваком случају, оног значајног дела њеног становништва који није био захваћен револуционарним безумљем. Што се тиче бољшевика – на чије декрете у вези са Црквом Сабор или није обраћао пажњу или их је отворено нарушавао – они нису предузимали никакве озбиљне кораке да прекину његову делатност.

75 Цитирано према: Nicholas Zernov, „The 1917 Council of the Russian Orthodox Church”, *Religion in Communist Lands*, vol. 6, no. 1, 1978, p. 21.

Неке од најважнијих одлука Сабора су следеће:

1. *Избор Патријарха*. Као што смо видели, Предсаборски савет је у јуну иступио оштро против обнове патријаршије, па је и у почетку рада Сабора овај предлог наишао на прилично противљење. Ипак, противљење је током јесени постепено ослабило, пре свега због енергичне подршке коју је патријаршији пружао архиепископ Антоније (Храповицки) и будући свештеномученик архиепископ Иларион (Тројицки). Прво гласање од 30. октобра донело је следећи резултат: за архиепископа Антонија – 101 глас, за архиепископа Кирила Тамбовског (будућег свештеномученика и првојерарха Катакомбне Цркве) – 27 гласова, и за митрополита Тихона Московског – 23 гласа. На другом гласању 31. октобра изабрана су три кандидата: архиепископ Антоније Харковски, митрополит Арсеније Новгородски и митрополит Тихон Московски. Од њих тројице, у жребању 5. новембра избор је пао на митрополита Тихона Московског, који је регуларно интронизован 21. новембра у Успенској цркви у Кремљу, уз звуке пушчане паљбе битке за Москву која се напољу водила. Тако се испунила жеља једног од сеоских делегата: „Ми више немамо Цара, немамо оца кога бисмо љубили. Немогуће је љубити синод. Зато ми сељаци хоћемо патријарха”.

Према новом Уставу Руске Цркве који је прихваћен на Сабору, највиши орган Цркве био је Свештени Сверуски Сабор, који се састојао од архијереја, свештенства и верног народа, и који периодично сазива патријарх, но коме је и сам патријарх одговоран. Између Сабора Црквом управља патријарх уз помоћ два стална тела: Архијерејског Синода и Вишег Црквеног Савета. Питања везана за богословље, црквену дисциплину и административна питања спадала су у делокруг Архијерејског Синода, док су грађанско-правна питања, добротворна делатност Цркве, као и друга црквено-социјална питања била у надлежности Вишег Црквеног Савета.

Двадесет трећег јануара 1918. бољшевици су издали Декрет о одвајању Цркве од Државе и школе од Цркве. Двадесет петог јануара Сабор је чуо да је Митрополит кијевски Владимир убијен од стране бољшевика. Ови догађаји натерали су све да се замисле над опасношћу у којој се налази патријарх; истога дана Сабор је издао резолуцију којом од патријарха тражи да одреди имена тројице људи који би у случају његове смрти били чувари патријаршијског трона до избора новог патријарха. Та имена је требало да буду чувана у тајности, и она су заиста објављена тек након патријархове смрти 1925. године, када је његово завештање (које је он кориговао крајем 1924) прочитано у присуству шездесеторице јерараха: „У случају наше смрти, наша патријаршијска права и обавезе, до законитог избора новог патријарха, привремено поверавамо

Високопреосвећеном митрополиту Кирилу (Смирнову). У случају да он услед било каквих околности не буде у могућности да прихвати поверена му права и обавезе, та права и обавезе прелазе на Високопреосвећеног митрополита Агатангела (Преображенског). Ако пак и овај митрополит не буде у могућности да то оствари, онда наша патријаршијска права и обавезе прелазе на Високопреосвећеног Петра (Пољанског), Митрополита крутицког”. Пошто су се у тренутку патријархове смрти оба митрополита, и Кирил и Агатангел налазили у прогонству, чувар (местобљуститељ) патријаршијског трона постао је митрополит Петар.

Показало се да је то што је патријарх Тихон изабрао митрополита Петра очигледно било надахнуто свише, јер у време Сабора он није био нарочито познат, а његов брзи успон изазивао је подозрење код неких архијереја. Како примећује Л. Регелсон, „првосветитељска власт у Руској Цркви после смрти патријарха Тихона могла је да буде сачувана само захваљујући томе што је патријарх Тихон 1918. године за једнога од чувара трона изабрао будућег митрополита Петра, који је у тренутку избора био обичан службеник Синода! Многе архијереје збуњивала је и узнемиравала његова даља 'каријера', јер је за шест година постао Митрополит крутицки и коломенски... Али управо захваљујући необичности своје судбине он је био једини патријархов изабраник (фактички изабраник Сабора, а избор је поверен патријарху) који је остао на слободи у тренутку смрти патријарха Тихона. Тешко је чак и замислити како би се даље одвијала трагична судбина Руске Цркве, да мудра замисао Сабора и патријарха није била спроведена у живот”.⁷⁶

2. *Однос према совјетској власт*. Сабор је одбио да призна законитост Совјетске власти. Тако, када је дан након преврата, 26. октобра, Лењин национализовао сву земљу, учинивши поседе Цркве и парохијског свештенства нелегалним, Сабор је вернима упутио посланицу од 11. новембра, у којој за револуцију каже да „потиче од антихриста и опседнута је атеизмом”: „Отворено се проповеда борба против вере Христове, противљење свакој светињи и преузношење изнад свега што се зове Бог (2. Сол. 2,4). Али ни једно земаљско царство не може опстати на безбожности: оно ће пропасти услед унутрашњих сукоба и партијских подела. Због тог махнитања атеизма срушиће се и Руска држава... За оне који једини темељ своје власти виде у насиљу једне класе над читавим народом не постоје отаџбина и светиње. Они постају издајници отаџбине који чине нечувено издајство Русије и наших верних савезника. Али, на нашу несрећу, до сада се још није појавила заиста народна власт која

76 Regelson, op. cit., p. 67.

би заслужила благослов Православне Цркве. И неће се ни појавити у Руској земљи док се са молитвом бола и са сузама покајања не обратимо Ономе без Кога се узалуд трудимо да положимо темеље...⁷⁷

Саборском одлуком од 2. децембра „О правном статусу Руске Православне Цркве” за Православну Цркву се и даље захтева законски статус државне Цркве Русије. У одлуци стоји, са једне стране, да Држава не може да издаје било какве законе који се тичу Цркве без сагласности са њом, а са друге, да све уредбе и укази Православне Цркве, уколико нису директно противни државним законима, треба да буду признати од стране државе као правно ваљани. Црквени празници треба да остану и државни, богохуљење и покушаји одвлачења чланова Цркве од ње треба да се ставе изван закона, а црквене школе свих нивоа треба да се признају од државе као равноправне грађанским. Из ове одлуке је потпуно јасно да је Црква била решена да иде сопственим путем, у потпуности игноришући такозване „власти”.

Једанаестог децембра објављен је декрет којим су све црквене школе прешле су у надлежност Наркомпроса (бољшевички комитет за просвету), услед чега су Цркви одузете све њене академије, семинарије, школе и њихова имовина. Затим је 18. децембра црквени брак лишен свог правног статуса, а уместо њега уведен је грађански. Тринаестог јануара народни комесар за друштвена питања Александра Колонтај, послала је морнарички одред да заузме Лавру Александра Невског у Петрограду, како би је претворила у прихватилиште за ратне инвалиде. Њих су дочекале разгневане гомиле богомолитеља и у сукобу до кога је дошло убијен је један свештеник, отац Петар Скипетров.⁷⁸ Према Фицесу⁷⁹, Лењин још није био спреман за конфронтацију са Црквом, али после акција Колонтајевог он се осмелио, па је одлучио да изда познати декрет о одвајању Цркве од државе.

Предупредивши декрет, патријарх Тихон је 19. јануара објавио своју чувену анатему против бољшевика. Значај ове анатеме састоји се не толико у одлучењу самих бољшевика (сви који поричу Бога подлежу анатемџ, то јест одлучењу од Бога, силом самог тог порицања), колико у заповести вернима: „Заклињем и све вас, верна чеда Православне Цркве Христове, да са таквим изродима од људског рода не ступате ни у какво општење: избаците злога између вас самих (1. Кор. 5,13)”. Другим речима, владу треба гледати не само

77 Citirano prema: Nicholas Zernov, „The 1917 Council of the Russian Orthodox Church”, *Religion in Communist Lands*, vol. 6, no. 1, 1978, p. 24.

78 Pipes, op. cit., p. 343. Према Ретелсону (op. cit., p. 226), ово се догодило 19. јануара.

79 Orlando Figes, *A People's Tragedy*, London: Pimlico, 1997, p. 528; Archpriest Michael Polisky, *The New Martyrs of Russia*, Wildwood, Alberta: Monastery Press, 2000, pp. 91-92.

као отпаднике од Христа (то је било очигледно), него и тако као да она нема никакав морални ауторитет и никакво право да захтева послушност – приступ какав Црква није имала ни према једној влади током читаве своје историје. Посланица се завршава позивом на заштиту Цркве, ако буде потребно, све до смрти. Јер врата пакла неће је надвладати (Мт. 16,18).⁸⁰

Неки покушавају да докажу како патријарх није анатемисао совјетску власт као такву, него само оне који су починили акте насиља и светогрђа према Цркви у разним деловима земље. Ипак, ово схватање не узима у обзир неколико чињеница. Прво, сам патријарх је у својим декларацијама од 16. јуна и 1. јула 1923. изразио жаљење управо због свог „анатемисања совјетских власти”.⁸¹ Друго, чак и ако указ формално није анатемисао совјетску власт као такву, ипак, пошто је совјетска власт подстакла и подржала акте понижавања Цркве и светогрђа, верни се заправо позивају да немају ништа са њом. И треће, да је у својој Посланици Савету народних комесара написаној 25. октобра / 7. новембра, поводом прве годишњице Октобарске револуције, патријарх индиректно али јасно потврдио своје непризнавање совјетске власти када је рекао: „Није наше да судимо о земаљској власти; свака власт допуштена од Бога добила би наш благослов ако заиста представља „слугу Божијег” на добро потчињенима и ако би била страшна не за добра дела, него за дела зла (Рим. 13,3). Сада пак вама, који власт употребљавате за прогон ближњих и истребљење невиних, упућујемо речи опомене...”⁸²

Али најважније од свега јесте то да, када је патријархов указ био прочитан на Сабору 22. јануара / 4. фебруара, он је био са ентузијазмом одобрен, уз изразе који не остављају сумњу да је Сабор патријарха разумео у смислу анатемисања управо совјетске власти: „Патријарх Московски и све Русије у посланици љубљеним у Господу архипастирима, пастирима и свим чедима Православне Цркве Христове потегао је духовни мач против изрода људског рода – бољшевика, и предао их анатеми. Глава Руске Православне Цркве заклиње сва њена верна чеда да не ступају ни у какво општење са тим изродима. Они су због својих сатанских дела проклети и у овом и у будућем животу. Православни! Најсветијем патријарху је по речима Спаситељевим дато право да свезује и разрешава... Не губите своје душе, прекините општење са сатанским слугама – бољшевицима. Родитељи, ако су ваша деца бољшевици, ауторитативно затражите да се одрекну својих погрешака и покају се због вечног греха, а ако вас не

80 M. E. Gubonin, *Akty Svyateishego Patriarkha Tikhona*, Moscow: St. Tikhon's Theological Institute, 1994, стр. 82-85 (P).

81 Gubonin, op. cit., pp. 280, 296.

82 Gubonin, op. cit., p. 151.

послушају, одреците их се. Жене, ако су ваши мужеви бољшевици и упорни су у служењу сатани, напустите своје мужеве, спасите и себе и децу од заразе погубне за душу. Не може православни хришћанин да општи са ђавољим слугама... Покајте се и ватреном молитвом призовите у помоћ Господа Сила; одгурните са себе туђе руке – руке искомских непријатеља Христових који су се самозвано прогласили 'народном влашћу'. А ако не послушате Цркву, нећете бити њени синови, него учесници окрутнот и сатанског дела, које чине јавни и тајни непријатељи истине Христове... Будите смели! Не оклевајте! Не губите своју душу, не предајте је ђаволу и његовим следбеницима”⁸³

Као што смо рекли, у историји није било примера да помесна Црква анатемише владу, али било је случајева у историји Цркве када су поједини јерарси не само одбијали да се покоре политичком вођи и да се моле за њега, него су се чак молили против њега. Тако се у IV веку светитељ Василије Велики молио за пораз Јулијана Отпадника, и по његовим молитвама отпадник је био убијен, како је Бог открио светом отшелнику Јулијану Месопотамском. Не само свети Василије, него и његов пријатељ, свети Григорије Богослов није признавао власт Јулијана Отпадника за легитимну.⁸⁴ Ови и други примери показују да, иако је принцип власти као такве од Бога (Рим. 13,1), често се појављују конкретне власти које нису од Бога, него их је Бог само допустио, у ком случају Црква треба да позива на противљење тим властима из лојалности Самом Богу.⁸⁵

Истог дана када је објављена анатема, 19. јануара, Совјетска држава је у Русији увела нови, Григоријански календар. У намери да промени времена и законе (Дан. 7,25), декрет Савета народних комесара датиран 24. јануара 1918. одредио је да ће дан после 31. јануара 1918. бити 14., а не 1. фебруар. Црква је одбацила промену календара наметнуту од стране државе.⁸⁶

83 Из збирке Централног државног архива Октобарске револуције: лист без података под бр. 1011 // *Наука i Religia*, 1989, по. 4; делимично објављено у: Arfed Gustavson, *The Catacomb Church*, Jordanville, N.Y.: Holy Trinity Monastery, 1960, р. 9. Један члан сабора је рекао: „Ако отац, мајка, брат или сестра не прихвате да одустану од злочинства, реците: Ти си подлац, твоје руке су упрљане крвљу, ти ниси наш син, нити наш брат, и тако ће неред престати” (*Дела Сабора*, том 6, стр. 40).

84 V.A. Konovalov, *Otnoshenie khristianstva k sovyetskoj vlasti*, Montreal, 1936, р. 35 (Р). Епископ Григорије (Грабе), најистакнутији канониста Руске Заграничне Цркве писао је: „У вези са питањем помињања власти, морамо да знамо да ми сада имамо посла не са обично паганском влашћу, као што је била Неронова, него са отпадништвом последњих времена. Не са непросвећеном влашћу, него са отпадницима. Свети Оци се према Јулијану Отпаднику нису односили једнако као према осталим паганским царевима. Ни ми се не можемо односити према антихришћанској власти једнако као и према било којој другој, јер њена природа је чисто сатанска” (*Pis'ma*, Moscow, 1998, р. 85 (Р))

85 V.A. Konovalov, *op. cit.*, р. 35.

86 Отац Александар Лебедев пише: „Сабор је издао саопштење три дана након што је Декрет потписан, на свом 71. заседању 27. јануара 1918. Потреба за брзом одлуком Цркве по питању односа према

Тако су совјети, оног истог дана када су Русију увукли у безбожни двадесети век, сами били изгнани из непромењиве и вечне Цркве Божије.

Двадесетог јануара / 2. фебруара бољшевици су издали свој декрет о Одвајању Цркве од државе и школе од Цркве, што је било прикривено насловом „Декрет о слободи савести, цркве и религиозних организација”. То је био до тада најжешћи напад бољшевика на интегритет Цркве; њиме је религиозним организацијама забрањено да поседују своју имовину, да узимају прилоге, да се организују у јерархијске структуре и предају веронауку лицима млађим од 18 година. Тако да то заправо ни издалека није био декрет у корист слободе савести, него, како је констатовао Сабор, слободе од савести, ради оправдања најшире пљачке цркве и убиства, често и најзверскијих.⁸⁷

промени грађанског календара била је јасна – до промене календара дошло је после четири дана. Одлучено је да се извештај пошаље на Главно заседање две посебне саборске секције – Секције за богослужење и Секције за однос Цркве и државе.

Главно заседање ове две Секције одржано је два дана касније, 29. јануара 1918, када су саслушана два главна извештаја, један професора С. С. Глагољева под насловом 'Упоредна процена Јулијанског и Григоријанског календара', а други професора И. И. Соколова под насловом 'Однос Православног Истока према питању реформе календара'.

Ни један од ових извештаја ни на који начин није подржавао увођење Григоријанског календара у црквени живот – напротив. Проф. Глагољев је закључио да 'Григоријански календар, поред тога што је историјску штетан, астрономски је бескористан'... Професор Соколов је закључио: 'Стога, руководећи глас православног Истока, и грчки и словенски, изразио се не само против Григоријанског календара, као творевине католичког Запада који је према њему непријатељски расположен, него такође и против неутралног или коригованог календара, јер би се таква реформа штетно одразила на црквени живот православних народа'.

Конечно, Главно заседање ове две Секције припремило је Резолуцију о питању реформе календара. У њој је закључено да Црква треба да остане на Јулијанском календару, заснивајући ту одлуку на следећим чињеницама:

'1) Не постоји разлог због кога Цркве не би могла да има одвојен црквени календар, различит од грађанског.

2) Црква не само да је у стању да сачува стари календар – у садашње време за њу би било немогуће да пређе на нови календар.

3) Увођење новог календара од стране Руске Цркве проузроковало би прекид јединства са свим осталим Православним Црквама. Било каква промена календара може бити изведена само уз заједнички пристанак свих Православних Цркава.

4) Немогуће је повезати православну Пасхалију и Григоријански календар без тешког нарушавања Типика.

5) Уочено је да је Јулијански календар астрономски неисправан. То је приметио већ Константинопољски сабор из 1583. Ипак, нетачно је веровање да је Григоријански календар погоднији за црквену употребу'.

Као закључак, Главно заседање је одлучило да подржи Јулијански календар.

Сабор је на заседању у пуној саставу одобрио Резолуцију Главног заседања" („St. Patriarch Tikhon and the Calendar Question Part 1", orthodox@LISTSERV.INDIANA.EDU, 10 July, 2002).

87 Professor Ivan Andreyev, „The Catacomb Church in the Soviet Union”, *Orthodox Life*, March-April, 1951. За детаље о уништавању Цркве тих година видети: Vladimir Rusak, *Pir Satany*, London, Canada: Zarya, 1991 (P).

Овај декрет изазвао је бурну реакцију појединих чланова Сабора. Тако је један од њих узвикнуо: „Ми смо оборили Цара и потчинили се Јеврејима!” А други је рекао: „Једини спас за руски народ је мудри православни руски Цар!”⁸⁸ Сабор је позвао верне на заштиту црквене имовине и ускоро су почеле да стижу вести о народним зборовима који су спречавали чиновнике и војску да спроведу декрет. У знак протеста неколико стотина хиљада људи прошло је у литији Петроградом.

Саборска секција одређена да сачини извештај о том декрету дала је следећу препоруку: „Лица која имају државну власт дрско покушавају да униште и само постојање Православне Цркве. Да би остварили свој сатански план совјетски народни комесари објављују декрет о одвајању Цркве од државе, којим се легализује отворени прогон не само Православне Цркве, него и свих других верских заједница, хришћанских или нехришћанских. Не стидећи се лажи, непријатељи Христови се лупешки прикривају тиме да тобоже дарују религиозну слободу.

Поздрављајући свако стварно проширење слободе савести, Сабор истовремено констатује да се путем горе поменутог декрета слобода Православне Цркве, исто као и слобода свих других религиозних организација и заједница уопште, своди ни на шта. Под изговором одвајања Цркве од државе Савет народних комесара жели да онемогући и само постојање цркава, црквених организација и свештенства.

Под изговором преузимања црквене имовине поменути декрет тежи да уништи и саму могућност савршавања богослужења. Он каже да 'ни једна црквена или религиозна организација нема права да поседује имовину' и да се 'сва имовина постојећих цркава и верских заједница у Русији проглашава за национално добро'. Самим тим, православне цркве и манастири у којима почивају мошти светих, које поштују сви православни, постају заједничка својина свих грађана без обзира на разлике у њиховим вероисповестима – својина хришћана, јевреја, муслимана и незнабожаца, а светиње намењене богослужењу, тј. свети Крст, свето јеванђеље, свештени сасуди, свете чудотворне иконе налазе се у поседу државних власти, које могу да допусте или не допусте (како хоће) парохијама да их користе.

Нека Руси схвате да они (тј. бољшевичка власт) хоће да их лише њихових храмова Божијих, са светињама у њима! Пошто је готово сва црквена имовина одузета, немогуће је да им се пружи било каква помоћ, јер, према

88 *Deyania Sobora*, p. 159. Одговарајући на ову примедбу, протојереј Илија Громогласов је рекао: „Наша једина нада није да имамо земаљског цара или председника... него да имамо небеског Цара, Христа”.

замисли декрета, све што је даровано биће одузето. Издржавање манастира, црква и свештенства такође постаје немогуће.

Али то није све: услед конфискације штампариија за Цркву је немогуће да независно издаје свето јеванђеље, као и друге свештене и богослужбене књиге у потребној чистоти и аутентичности.

На исти начин, декрет погађа и свештенство Цркве. Објављујући да 'нико не може одбијати да испуњава своје грађанске дужности позивајући се на религиозне погледе', он их самим тим присиљава на вршење војне службе, која им је забрањена 83. Апостолским правилом. Истовремено, служитељи олтара удаљени су од образовања народа. Није допуштено ни само предавање Закона Божијег, не само у државним, него ни у приватним школама; осим тога, све богословске школске институције су осуђене на затварање. Самим тим, Црква је лишена могућности да образује сопствене пастире.

Изјављујући да 'државне функције ових или оних друштвено-правних установа не треба да буду праћене било каквим религиозним обредима или церемонијама', декрет самим тим светогрдно раскида све везе власти са светињама вере.

На основу горе поменутих разлога свештени Сабор одређује:

1. Декрет издат од стране Совјета народних комесара о одвајању Цркве од државе, мада се представља као закон који објављује слободу савести, заправо је злонамерни напад на живот Православне Цркве и акт отвореног гоњења.
2. Ниједан облик учествовања било у публикавању овог закона, који је тако неправедан према Цркви, било у покушајима његовог практичног спровођења, није ускладив са припадношћу Православној Цркви и подвргава све кривце који припадају православној заједници најтежим казнама, све до искључења од Цркве (сходно 73. правилу Светих Апостола и 13. правилу Седмог Васељенског сабора)".

Ове одлуке биле су затим прихваћене на Сабору и постале су званичан одговор Руске Цркве на декрет (25. јануар / 7. фебруар). У истом духу 15. априла Сабор је издао следећи указ: „Свештеници који служе у антицрквеним установама, исто као и они који спроводе у дело декрет о слободи савести и друге акте штетне по Цркву, подлежу забрани свештенослужења, а уколико се не покају, лишењу чина”⁸⁹. Тако је кроз декрете совјетске државе праћене узвратним актима Православне Цркве успостављено стање отвореног непријатељства између ове две институције.

89 *Bogoslovskij Vestnik*, N 1, 1993, p. 217.

3. *Прослављање нових Мученика и Исповедника*. Тридесет првог марта / 13. априла у цркви московске Духовне академије одслужена је Литургија за оне који су били убијени због православне вере и Цркве. У уредби од 5. априла под називом „О мерама изазваним актуелним прогоном Православне Цркве” Сабор је установио следеће:

„1. У храмовима током Богослужења установити нарочита мољења за оне који су данас прогоњени због православне вере и Цркве, и оне који су као Исповедници и Мученици окончали свој живот.

2. Савршити свечана мољења: а) помињање покојника за упокојење са светима и б) благодарење за спасење оних који су остали у животу.

3. Установити у читавој Русији на дан 25. јануара (дан мучеништва Митрополита кијевског Владимира) или у следећи недељни дан (увече) годишњи молитвени спомен свих Исповедника и Мученика упокојених у ову годину љутих гоњења.

4. У свим парохијама где је било оних који су као Исповедници и Мученици скончали за Веру и Цркву, организовати у понедељак, друге седмице после Васкрса, литије до места њиховог погребенија, где треба да се одслуже свечани парастоси са прослављањем свете успомене на њих.”⁹⁰

Тачке 3. и 4. ове уредбе биле су мртво слово на папиру током највећег дела совјетског периода. Ипак, у новембру 1981. Руска Загранична Црква канонизовала је нове мученике и од тада је молитвено поштовање нових мученика и прослављање њихових празника у сталном порасту у Русији, што је допринело, како сматрају неки, паду комунизма 1991. године. Тако се може рећи да је прослављање нових мученика, које је озбиљно започело у априлу 1918, представљало први корак у правцу васкрсавања Русије.

Ове мере недвосмислено осуђују приступ совјетизоване Московске патријаршије која је већи део двадесетог века изјављивала да су нови мученици и исповедници били „политички злочинци” који пре заслужују подсмех него прослављање.

Убиство Цара

Ипак, Сабор није представљао успех у сваком погледу. Године 1922. Митрополит Антоније (Храповицки) је написао: „Ако је сабор негде крив, онда је то вероватно зато, што није довољно снажно изразио осуду револуције и свргавања Његовог Величанства. Ко ће порицати да је фебруарска револуција

90 Regelson, op. cit., pp. 236-237.

била не само противмонархијска, него једнако и богоборачка? Ко може да осуђује бољшевички покрет, а да истовремено прихвата Привремену владу?”⁹¹

Опет, епископ Дионисије (Алферов) пише – са извесним претеривањем, али свакако донекле оправдано – да је Сабор „ослабио црквену дисциплину, да је допустио потпуну слободу политичке оријентације и активности, и уз то рехабилитацију црквених револуционара какав је био Григорије Петров. Али све то је довело Руску Цркву до колапса, омогућујући њеним непријатељима најбоље услове да је раскомадају и униште део по део.

Да тај Сабор... није изразио глас све пуноће Руске Цркве доказале су одлуке друга два Сабора из тог доба: Сабора у Сремским Карловцима 1921. године, и Сабора у Владивостоку 1922.

На Карловачком Сабору коначно су се присетили благослова светог Сергија датог хришћанском владару Димитрију Донском пред његову битку против непријатеља Цркве и отаџбине, као и борбе светог јерарха Гермогена Московског за Православно Царство. Појавило се питање 'фебруарског греха', но пошто су неки од важних учесника Сабора учествовали у томе, питање је остављено без детаљнијег разматрања. Даљи званични развој црквеног живота није прихватио одлуке овог Сабора због раскола који се појавио како у Заграничној Цркви тако и у монархистичком покрету. Али питање обнове Православног Царства у Русији било је покренуто и загранични мислиоци детаљно су разрадили ову идеју у својим делима, најпре кнез Н. Д. Зеваков и протојереј В. Востоков, а затим, још темељитије, архиепископ Серафим (Собољев), професор М. В. Зизикин, архимандрит Константин Зајцев, В. Н. Воејков и Н. П. Кусаков.

Сабор у Владивостоку, који је данас готово заборављен, изразио се још одређеније, препознајући православно самодржавље као једину закониту власт у Русији”⁹²

Сврगाвањем Цара у фебруару 1917. а затим његовим убиством у јулу 1918. отворене су вратнице на брани која је задржавала Руску револуцију. Јер, као што вели светитељ Јован (Максимович): „Није могло да буде другачије. Свргнут је онај ко је стојећи на стражи Истине обједињавао све”⁹³

91 „Tserkovnost' ili politika?”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 9 (1558), May 1/14, 1996, стр. 4 (P).

92 Alferov, op. cit., pp. 16-17.

93 „Беседа уочи парастоса Цару-Мученику”, у књизи „Архиепископ Јован - архипастир, молитвеник и подвижник” (San Francisco, 1991, p. 125). Упореди код архиепископа Серафима (Собољева): „Нема потребе да говоримо о томе какво ужасно 'прикосновеније' Помазаника Божијег представља свргавање Цара од стране његових поданика. Овде преступање Богом дате заповести достиже највећи степен злочинства, те због тога за собом носи и разарање саме државе” (*Russkaia Ideologia*, St. Petersburg, 1992, pp. 50-51). Дакле, пошто је непокорност народа натерала Цара да се одрекне престола

Заправо, према најдубљем схватању Цркве, за убиство Цара и његове породице 4/17. јула 1918. нису одговорни само бољшевици, него сви људи који су директно или индиректно пристали на то. Као што објашњава свети Јован: „Сва цареубиства у руској историји извршиле су неке клике, а не народ. Када је убијен Павле I народ за то није чак ни знао, а када је сазнао, током многих наредних година приносио је његовом гробу своје молитве и жалост. Убиство Александра II изазвало је у Русији буру негодовања која је помогла обнови моралних сила народа, што је постало очигледно током владавине Александра III. Народ није био крив за крв Цара-Ослободиоца. Овде је пак народ, читава руска нација, крив због проливане крви свога Цара. Једни су учествовали у убиству, други су то убиство одобравали, и они заслужују не мању осуду, док остали нису учинили ништа како би то убиство спречили. Криви су сви, и ми заиста треба да кажемо: крв његова на нас и на децу нашу (Мт. 27,25)...”⁹⁴

Када је чуо вест, патријарх је одмах осудио убиство. Он је већ наљутио владу када је заточеном Цару послао свој благослов; сада му је одслужио парастос, благосиљајући архијереје и пастире да учине исто. Затим је у Казанској цркви изговорио следеће речи: „Покоравајући се учењу речи Божије, ми морамо да осудимо ово дело, јер ће иначе крв убијеног пасти и на нас, а не само на оне који су злочин починили...”⁹⁵

Убрзо после Царевог убиства неки чланови Сабора убеђивали су Патријарха да оде у иностранство како не би доживео цареву судбину. „Патријархово бекство – одговорио је његова Светост – ишло би на руку непријатељима Цркве. Нека чине са мном шта хоће”.

Двадесет шестог јула / 8. августа у обраћању под насловом „Свим верним чедима Руске Православне Цркве”, патријарх је рекао: „Грех је посвуда запалили пламен страсти, непријатељство и злобу; брат је устао против брата; затвори су пуни заточеника, земља је натоплена невином крвљу, проливеном братском руком; она је упрљана насиљем, плачком, блудом и сваком нечистотом. Из истог тог отровног извора греха изашла је велика саблазан материјалних земаљских блага, којом је обманут наш народ, па је заборавио оно једино што је потребно. Ми нисмо одбацили то искушење, као што га је у пустињи одбацио наш Спаситељ Христос. Ми смо хтели да створимо рај

и тако неизбежно довела до његове смрти, „сви ми Руси – по речима архиепископа Аверкија – на овај или онај начин, у већој или мањој мери, носимо кривицу зато што је у нашој земљи почињен тај страшни злочин” (*Istinnoe Pravoslavie i Sovremennij Mir*, Jordanville, N.Y.: Holy Trinity Monastery, 1971, p. 166).

94 Цитирано у: *Orthodoxy America*, June, 1987, pp. 10-11.

95 Gubonin, op. cit., p. 143.

на земљи, али без Бога и Његових светих заповести. Бог се не може преварити. И ево нас гладних и жедних и нагих на земљи благословеној обилним даровима природе, а печат проклетства пао је на рад народа и на све чега се рукама дохватимо. Грех, тешки и непокајани, дозвоао је сатану из бездана, и он сада хули на Господа и Христа Његовог и подиже отворено гоњење против Цркве...”⁹⁶

Ово обраћање окарактерисало је социјализам изразима сличним онима које је користио Велики Инквизитор Достојевског, као искушење да се створи хлеб од камења, што је Христос у пустињи одбио. Уместо да траже рај на небу и са Богом кроз испуњавање Његових заповести, социјалисти су „пожелели да створе рај на земљи, али без Бога и без Његових светих заповести”. Резултат је био пакао у овом животу и (како гласи текст анатеме) „паклени огањ у будућем животу”.

Нешто касније ово обраћање изазвало је критику на адресу патријарха и Сабора од стране грофа Олсуфјева и протојереја Владимира Востокова поводом тога што ту једва да је била дотакнута суштина социјализма као антихришћанске јереси. Ево шта је рекао отац Владимир:

„Са ове трибине, пред лицем просветитеља Русије, светог Кнеза Владимира, сведочим својом свештеничком савешћу да је руски народ преварен и да му све до сада нико није рекао целу истину. Овде је било тако много речи о ужасима које је на земљу навукао бољшевизам. Али шта је бољшевизам? То је природан и логички развитак социјализма. А социјализам? То је антихришћански покрет који у коначном исходу производи бољшевизам као највиши степен свога развитка и порађа појаве које данас проживљавамо, а које су у потпуној супротности са принципима хришћанске етике.

Нажалост, многи наши професори и писци одевали су социјализам у дивну одећу називајући га сличним хришћанству, па су тако заједно са агитаторима револуције доводили необразовани народ у заблуду. Оци и браћо! Какве смо ми плодове очекивали од социјализма, када не само да се нисмо борили против њега, него смо га повремено и бранили, или смо готово увек стидљиво ћутали пред његовим ширењем? Ми морамо да служимо Цркви вером, и да сачувамо отаџбину од разорних тенденција, а за то је неопходно да људима без оклевања саопштавамо истину, тј. да им говоримо шта социјализам подразумева и куда води.

Сви ми, почев од Ваше Светости па закључно са мном, последњим чланом Сабора, треба да преклонимо колена пред Богом и да га молимо да нам опрости што смо допустили да у нашој земљи бујају штетна учења и насиље.

⁹⁶ Regelson, op. cit., p. 52; Gubonin, op. cit., p. 146.

Само после искреног свенародног покајања, земља ће бити умирена и препорођена. И Бог ће нам даровати Своју милост и благодат. Али, ако наставимо да само анатемишемо без покајања, без објављивања истине људима, онда ће нам оправдано рећи: ви сте такође криви зато што је земља увучена у овај злочин због кога се сада чује анатема; ви сте својом малодушношћу допустили развитак зла, јер сте оклевали да чињенице и појаве у државном животу назовете њиховим правим именима!

Сви ми морамо да се ујединимо у једну хришћанску породицу под знамењем светог и животворног Крста и под вођством најсветијег патријарха како бисмо рекли да је социјализам, који људе тобоже позива на братство, отворено антихришћанска и зла појава...⁹⁷

Суштинска непомирљивост између социјализма и хришћанства никада није довођена у сумњу код „апостола” социјализма. Маркс је религију називао „опијумом за народ”, а Лењин – „духовном вотком”. Опет, Лењин је писао овако: „Свака религиозна идеја, свака идеја о богу, чак и кокетирање са идејом о богу, представља неописиву слабост најопасније врсте”.⁹⁸ А 1918. године он је рекао Красину: „Електрика ће заузети место Бога. Нека сељак моли за електрику: он ће осетити силу централне власти јаче но силу небеску”.⁹⁹

Јер, као што је рекао Александар Солжењицин: „Унутар филозофског система Маркса и Лењина, и у срцу њихове психологије, мржња према Богу представља главну покретачку снагу, важнију од свих њихових политичких и економских претензија. Милитантни атеизам није само нешто пропратно или споредно у комунистичкој политици. То није споредни ефекат, него њена кључна тачка”.¹⁰⁰

То да је милитантни атеизам представљао кључну тачку марксизма-лењинизма постало је сасвим очигледно током наредних седамдесет година. Већ и само убиство Цара и његове породице јасно је то показало. Пошто се својим одрицањем од престола у своје име и у име свога сина Цар већ одрекао било каквих претензија на власт, његово убиство није више могло да има у виду

97 Цитирано према: *V Obyatnykh Semiglavago Zmiya*, (Montreal, 1984), pp. 22-23.

98 Lenin, *Letter to Gorky* (1913), *Collected Works* (second edition, 1926-1932), vol. 17, pp. 81-86. Упореди: S.G. Pushkarev, *Lenin i Rossia*, Frankfurt: Possev-Verlag, 1986. Види такође: R. Wurmbrand, *Was Karl Marx a Satanist?*, Diane books, 1978.

99 Liberman, S. I. „Narodnij komisar Krasin”, *Novij zhurnal*, N 7, 1944, p. 309; цитирано у: Volkogonsky, D. *Lenin*, London: Harper Collins, 1994, p. 372. Према другој верзији ове анегдоте, Лењин је рекао: „Сељаци ће да моле за њу; у сваком случају, резултате ће осетити много пре но што су осетили било какав резултат свише” (S. Courtois et al., *The Black Book of Communism*, Cambridge, Mass., London, England: Harvard University Press, 1999, p. 124).

100 Solzhenitsyn, Acceptance Speech, Templeton Prize for Progress in Religion, 1983; *Russkaia Mysl'*, no. 3465, 19 May, 1983, p. 6.

политичку корист, већ је представљало акт чисте злобе. Било је то гажење симбола старе теократије од стране представника нове сатанократије и изазов сатане Богу. И као што је сва трагедија за Русе наредних година почивала на томе што су они припремили пут за тај сатански чин рушења руске теократије и што су му помагали, тако се и једина реална нада за њихов препород данас крије у њиховом покајању због тога...

Грађански рат

Пркосни дух Московског сабора из прве године живота Цркве под совјетском влашћу наставио је да се манифестује у патријарховим изјавама и у другој години совјетске владавине, која је била обележена борбом режима за опстанак против Белих армија које су надирале са Севера, Југа, Истока и Запада. Руски грађански рат био је најкрвавији грађански рат у људској историји до данашњег дана, који је проузроковао смрт 12 милиона људи према једним извештајима, а 8 или 9 милиона према другим. Пораз Белих био је изазван многим факторима – тиме што су Црвени окупирали главне центре, проблемима Белих у комуникацији, непостојаношћу и себичношћу интервенције западних сила, издајом Пољака... Али главни фактор је био тај што, по речима старца Аристокла Московског (+1918), „дух (Белих армија) није био прави”.¹⁰¹ Многи од Белих нису за циљ имали повратак династије Романов, него поновно сазивање Уставотворне скупштине или враћање одузете имовине земљопоседницима.

Мада је задатак Белих армија које су у јулу 1918. са истока пришле Јекатеринбургу како би спасиле Цара и његову породицу требало да буде лак – управо то је био разлог због кога су их Црвени убили. Али чак би и жив Цар вероватно мало могао да помогне, услед чињенице да већина Белих војника, као ни грађани чије су интересе они трудили да заступају, нису били монархисти.

Тако, како истиче Михаил Назаров, „у Белој влади су у то време седели активисти какав је био, на пример, начелник Архангелске губерније Чајковски, који је као објашњење бољшевичких зверстава Западу понудио следећу идеју: 'Ми смо предуго имали деструктиван аутократски режим... наш народ је политички мање образован од других страних народа'”.¹⁰²

101 Цитирано у: Sergius Fomin, op. cit., p. 229.

102 Nazarov, *Tajna Rossii*, Moscow: „Russkaia Idea”, 1999, pp. 85-86 (P). A.D. Stepanov пише: „Званичници „старог режима” нису били омиљени код вођа Беле армије. Цивилне положаје код Деникина заузимали су углавном кадети” (op. cit., p. 493).

Такође, треба узети у обзир изјаву водећег Белог генерала А. И. Деникина: „Није нам дато да знамо какво би државно уређење прихватила Русија у случају победе Белих армија 1919-20. Међутим, сигуран сам да би након неизбежне али краткотрајне борбе различитих политичких струја, у Русији било успостављено нормално уређење базирано на принципима законитости, слободе и приватне својине. У сваком случају - не мање демократско од онога које је у Пољској увео Маршал (Плисудски)...”¹⁰³

Митрополит Антоније (Храповицки) ово коментарише са извесном горчином: „Нажалост, најплеменитији и најпобожнији вођа ове (Беле) армије слушао је оне неспособне саветнике који су били странци у Русији, који су седели у његовом Специјалном савету и уништили све постигнуто. Руском народу, стварном народу, верном и борбеном народу, није била потребна гола формула: 'уједињена и неподељива Русија'. Нису му биле потребне ни 'Хришћанска Русија', ни 'Безверна Русија', ни 'Царска Русија', ни 'Земљопоседничка Русија' (под чиме би увек подразумевали републику). Њему је била потребна комбинација три драге речи – 'за Веру, Цара и Отаџбину'. Више од свега била му је потребна прва реч, јер вера господари целокупним државним животом; друга реч била је неопходна јер Цар је чувар и заштитник вере; а трећа је била потребна јер је народ носилац прве речи”¹⁰⁴

Пошто нису имали чврста православна и монархистичка схватања, Бели су били изложени међусобним поделама и слабо су могли да се супротставе нагрizaјућим ефектима Црвене пропаганде у својој позадини. То је било нарочито евидентно на северном фронту, где је Црвена пропаганда била ефикасна и међу Белим Русима и међу Британцима.¹⁰⁵ Али тешко да је била мање успешна и на другим фронтовима.

Парадоксално, али становништво у областима које су окупирали Црвени било је вероватно више антибољшевички настројено од становништва у областима које су окупирали Бели – из једноставног разлога што су имали директно искуство бољшевичких окружности. Како пише генерал А. А. фон Лампе, „граничне области, које су, наравно, привлачиле пажњу оних Руса који нису желели да се потчине диктатури успостављеној у центру, нису љознавале бољшевизам, то јест вероватно им нису били познати резултати његове практичне примене на кожи становништва. Они нису искусили задо-

103 Denikin, *Kto spas Sovetskuiu vlast' ot gibeli*, Paris, 1937, y: A.I. Denikin and A.A. von Lampe, *Tragedia Beloj Armii*, Moscow, 1991, p. 8 (P).

104 „Tserkovnost' ili politika?“, *Pravoslavnaia Rus'*, N 1558, May 1/14, 1996, p. 4 (P).

105 Anthony Lockley, „Propaganda and the First Cold War in North Russia, 1918-1919“, *History Today*, vol. 53 (9), September, 2003, pp. 46-53.

вољства совјетског раја и нису били у стању да се из све снаге потруде како би избегли суђења и мучења којима су потом били изложени.

Становништво тих провинција било је наравно свесно тога да је рат исцрпио читаву Русију. Такође, знали су да им је револуцију дала такозвану 'слободу'!... Становништво, уз саучесништво војске, која је на фронту знала само декларацију војничких *права*, али не и *обавеза*, знало је само за своја права и уопште није имало представу о томе да су сва та права повезана са одређеним обавезама.

На територији овог становништва вођен је прави рат, грађански рат са својим обрачунима који нису увек били усмерени само на оне који су се директно борили на ватреној линији; са репресијом, не само према људима и њиховој имовини, него такође и према насељима која су понекада, током битке, бивала немилосрдно и неумољиво сравњивана са земљом... Становништво је морало да жртвује своја права и своју удобност. Бела армија није била тако снабдевена и организована армија, у смислу како смо ми навикли да замишљамо ту реч; одмах по ступању у контакт са становништвом она је била принуђена да му одузима стоку, коње, резерве хране, па и само људство!

Рат на тим територијама увек је са собом носио многа лишавања и патње. Рат, а нарочито грађански рат, *сам себе храни и снабдева!* И наравно, становништво то не може дочекати са добродошлицом; оно, као што сам већ рекао, не размишља о својој одговорности, него само о својим правима, и очекивало је да Бела армија сама одмах обнови ред и нормалне услове живота, и не помишљајући да са своје стране пружи било какву помоћ.

Становништво је веома оштро осетило све *невоље* које је донео рат; истовремено, оно је насилно кварено од стране Црвених и социјалистичке пропаганде која им је обећавала ослобођење од тих патњи, потпуни просперитет и потпуну власт – што су обећања која су, као што знамо, не само завела Русију, него до дана данашњег смућују не мали део читаве светске популације...

Све ово потекло је од чињенице да је неприлично понашање Белих *окренуло становништво против њих*...

Црвени су веома недвосмислено обећавали и обећавали да ће предузети *све*, а заправо предузели су *мек део*; становништво је било преварено и... било му је лакше. Бели су обећавали законитост, међутим учинили су врло мало – и становништво је било огорчено.

Црвени су обећавали *све*, а Бели само оно што је у *складу са законом*...

Црвени су имали терор и машинке као аргументе и мере убеђивања; Бели су претили – *законом*...

Црвени су одлучно одбацивали све, уводећи у правни поредак арбитражност; супротстављајући се Црвенима, Бели наравно нису могли да одбаце и методе арбитражности и насиља које су ови увели...

Од Црвених грађани нису захтевали ништа; једина ствар коју би могли да пожелe, када би једном пали у њихове руке, била би мир, а то наравно нису могли да траже! Но, од Белих народ је тражио... чудо; тражили су да Бели, једним покретом својих руку, уклоне сву крв из Русије..."¹⁰⁶

Ипак, чудо се није догодило јер га Русија још није била достојна, нити би била у стању да из њега извуче духовну корист. То је вероватно био разлог због кога патријарх није недвосмислено благословио Беле армије.¹⁰⁷ Осим тога, благослов Белим армијама могао је бити изједначен са позивом становништву у областима које су окупирали Црвени на устанак против утњетача – али патријарх се, за разлику од свога претходника светог Гермогена, постепено повлачио из таквог ангажмана у политичкој борби. То не значи да се патријарх и Црква нису изјаснили за збацивање бољшевичког система, у мери у којој је он касније, полазећи од теорије дијалектичког материјализма, насртао на Христа и на православну веру. Но, као што смо видели, Бели нису били толико надахнути позитивним идеалом Православља, колико негативним идеалом антибољшевизма – а само оно што је истински позитивно и духовно може да привуче благослов Божији и Цркве Његове.

Свеједно, ако и можемо да објаснимо и оправдамо неутралност Цркве у том погледу, остаје истина да је, будући да вођство Цркве није тачно објаснило природу бољшевизма, која је била више него политичка и у суштини антихришћанска, настала пукотина у одбрани Цркве, коју су брзо искористили Њени непријатељи, како у политичким тако и у црквеним круговима. Тако су патријархове антисовјетске изјаве протумачене као мешање у политику, док је његово одбијање да благослови Беле армије било протумачено као индиректан благослов совјетској држави. Заправо, у својим аутентичним изјавама, за разлику од лажних које су објављене после његове смрти 1925. године, патријарх никада није благословио совјетску власт нити јој је дао

106 Von Lampe, „Prichiny neudachi vooruzhennogo vysuplenia belykh”, Berlin, 1929, у: Denikin and von Lampe, *op. cit.*, pp. 28-30 (P).

107 Постоје неки разлози да се верује како је патријарх благословио адмирала Колчака, најистакнутијег монархисту међу Белим вођама и њиховог формалног предводника. Отац Стефан Красовицки пише да је патријарх, мада није благословио Деникинову Добровољачку армију на југу Русије, послао је свој благослов адмиралу Колчаку у Сибир („Otviet apoletu kommunisticheskoi ideologii”, *Pravoslavnai Rus'*, 1553, February 15/28, 1996, p. 15 (P)). Према другом извору послао је епископа Нестора са иконом светог Николе Колчаку у Омск, уз следеће упутство: „Реците народу да ако се они не уједине и оружјем опет не узму Москву, онда ћемо пропасти, а са нама ће нестати и Света Русија” (Vladimir Gubanov, *Nikolai II i novie mucheniki*, Moscow, 2000, p. 131 (P)).

легитимитет – што је основни разлог због кога совјетска власт није признала Цркву све док је она остајала истински „тихоновска”. Па и ако се једна каснија патријархова изјава – његово „признање” из 1923. године, издато под страховитим притиском – може протумачити као индиректно признавање совјетске државе, то се не може сматрати обавезујућим за верне, пошто се према православном учењу ни један човек, ма колико значајан био, не може сматрати за непогрешивог.

Чак и ако Црква није потпуно јасно разоткрила зло бољшевизма, сами бољшевици пружили су доказе своје антихришћанске природе: њихово понашање током Грађанског рата и одмах после њега. И сама материјална штета била је огромна. Тако је, према Бољшакову, до 1921. године било уништено 637 од 1.026 манастира. А 25. августа 1920. Комесаријат правде је локалним властима наредио да „спроведу потпуну ликвидацију моштију”...

Но, губици у људским животима били су још страшнији. Тако је 1918-19, према Ермхарту, убијено 28 архијереја и 1.414 свештеника¹⁰⁸, а до краја 1922, према Шумилину, погубљена су 2.233 члана клира свих чинова и два милиона верних¹⁰⁹, а само у Петрограду, у периоду од 1917. до 1922. године, 550 припадника свештенства и монаштва свих чинова.¹¹⁰ Ови бројеви потврђују истинитост тврдње Владимира Русака, да „однос бољшевика према Цркви није зависио од закона. Насиље, бајонети и меци – то су били бољшевички инструменти у 'идеолошкој' борби против Цркве”.¹¹¹ Истовремено, Лењин је на ислам гледао као на савезника у ширењу светске револуције у земљама Истока и није прогонио католике или протестанте.¹¹²

Ипак, директан физички насртај на Цркву претрпео је неуспех. Са нестанком сваке оружане и политичке опозиције Комунистичкој партији након Грађанског рата, Црква је остала једина значајна антикомунистичка снага у земљи. Зато су бољшевици били принуђени да поведу борбу која је имала много дубљи идеолошки садржај – садржај знатно софистициранији него пре.

108 *Russkaia pravoslavnaia tserkov' i kommunisticheskoe gosudarstvo, 1917-1941*, Moscow: Terra, 1996, p. 69 (P).

109 Gustavson, op. cit., p. 34.

110 Anatoly Latyshev, „Provesti besposhadnij Massovij Terror Protiv Popov”, *Argumenty i Fakty*, 26, 1996 (P).

111 Rusak, *Pir Satany*, op. cit.

112 Latyshev, op. cit.

Реквизиција Црквених драгоцености

На мајском пленуму партије 1921. године Лењин је подржао резолуцију која је позивала на замену религиозног погледа на свет „хармоничним комунистичким научним системом који обухвата и одговора на питања на која су сељачке и радничке масе узалуд тражиле одговоре у религији”. Резултат је била суспензија „дилетантских” анти-религиозних комисија (Лењинов израз) које су до тада постојале, и њихова замена Комисијом за раздвајање Цркве од државе при Политбироу, која је под руководством Јеврејина Емилијана Јарославског радила до 1929. године и чији је очигледан циљ био уништење сваке религије. О важности коју је ова комисија имала у очима бољшевика јасно сведочи изузетна тајновитост њених протокола и то што су у њеном раду, у овом или оном периоду, активно учествовали сви највиши партијски лидери. Стратегију комисије најпре је одређивао директно Лењин, а касније Стаљин.¹¹³

Важан аспект те стратегије била је тактика „завади па владај”. Јер, мада су наставили да примењују и физичке методе, бољшевици су схватили да тако страшан непријатељ какав је Црква не може да се савлада само физичким нападима и да су неопходне финије методе, укључујући ту и врбовање агената међу свештенством и стварање раскола у Цркви. Тако је већ у децембру 1920. Т. Самсонов, начелник тајног одељења Чеке, потоњег КГБ-а, писао Держинском: „Комунизам и религија се међусобно искључују... Ни једна машинерија осим ове (тј. осим Чеке) не може да уништити религију. У својим плановима деморализације цркве Чека је своју пажњу недавно фокусира на обично свештенство. Само преко њих, помоћу дугог, интензивног и напорног рада, моћи ћемо потпуно да демонтирамо и унишtimo цркву”.¹¹⁴ Истог месеца Держински је писао Лацису: „Моје мишљење је да се црква распада и ми треба да потпомогнемо тај процес, али нипошто не смемо да је регенеришемо у форми обновљенства. Ето због чега црквеном политиком разједињавања треба да се бави Чека и нико други. Званични и полузванични односи партије са поповима су непожељни. Ми хоћемо комунизам, а не религију. Тај маневар може да оствари само Чека, са јединим циљем деморализације попова”.¹¹⁵

Тако је 1921. године, у протоколу тајног одељења Чеке, Троцки разма-трао питање врбовања свештенства за новац, да би извештавали о себи и о

113 S. Savelyev, „Bog i komissary”, у: Bessmertny A.R. and Filatov, S.B., *Religia i Demokratia*, Moscow: Progress, 1993, pp. 164-216.

114 Цитирано у: Edward Radzinsky, *Stalin*, New York: Doubleday, 1996. p. 244.

115 Protojereј Vladislav Cipin, „Obnovlenchestvo. Raskol i ego Predistoria”, *Pravoslavnaia Beseda*, 1994, N 3, p. 31.

другима у Цркви, како би се предупредила анти-бољшевичка пропаганда у вези, на пример, са затварањем манастира.¹¹⁶

Но, глад у Поволожју 1921-1922. године, која је угрозила око 25 милиона људи, пружила је бољшевицима прву прилику да нанесу озбиљну штету Цркви.

Солжењицин пише: „На крају грађанског рата, као његова природна последица, у области Волге настала је незапамћена глад... В. Г. Короленко нам у својим 'Писмима Луначарском' објашњава потпуни пад Русије у сиромаштво и глад епидемијских размера. То је био резултат пада продуктивности, која је сведена на нулу (јер су радничке руке биле заузете оружјем) а такође и тога што су сељаци до краја изгубили поверење и наду да ће им бити остављен макар најмањи део приноса. Једнога дана неко ће израчунати оне бројне вагоне хране који су месецима одлазили у Царску Немачку, према условима Брест-Литовског мировног споразума – из Русије којој је било ускраћено право протеста, па чак и из области које ће потом да погоди глад, те је тако Немачка на Западу могла да се бори до краја.

Постојала је директна, непосредна узрочно-последична веза: сељаци из Поволожја јели су своју децу зато што су бољшевици на силу преузели власт и изазвали грађански рат.

Али политичка генијалност састоји се у томе да се успех извуче чак и из народне несреће. Рођена је бриљантна идеја: најзад, једним ударцем могу да се убаце три билијарске кугле. Нека сада попови нахране Поволожје! Јер, они су хришћани, они су великодушни!

- 1) Ако одбију – сву кривицу за глад свалићемо на њих и уништићемо Цркву.
- 2) Ако пристану – почистићемо цркве.
- 3) У сваком случају, опет ћемо попунити наше залихе девиза и племенитих метала.

Ова идеја вероватно је била инспирисана делима саме Цркве. Као што је посведочио и патријарх Тихон, још у августу 1921, када се глад појавила, Црква је формирала епархијске и сверуске комитете за помоћ гладнима и започето је са прикупљањем новца. Али допустити директну помоћ Цркве гладнима значило би поткопати диктатуру пролетаријата. Зато су комитети распуштени, а средства која су они прикупили конфискована су и предата државној благајни. Патријарх се такође обраћао за помоћ Римском папи и Кентерберијском надбискупу, али је и због тога прекорен, јер само совјетска власт има право да ступа

116 N. A., „Nye bo vragom Tvoim tajnu povyem...”, *Vestnik Germanской Eparkhii Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi za Granitsej*, 1992, no. 1, p. 17. Упореди: Grabbe, op. cit., p. 42.

у преговоре са странцима. И заиста, чему толика бука? Новине су писале да власт има сва потребна средства да се сама избори против глади.

У међувремену, у области Волге јели су траву и ђонове ципела, гризли су довратнике. И коначно, 27. децембра 1921. Помгол, Државна комисија за помоћ гладнима предложила је Цркви да помогне гладнима даривањем црквених драгоцености – не свих, него оних које немају богослужбену употребу. Патријарх је пристао. Помгол је издао директиву: сви дарови морају бити искључиво добровољни! Деветнаестог фебруара 1922. патријарх је објавио пастирску посланицу, допуштајући парохијским саветима да дарују предмете који немају литургијску и богослужбену намену.

На тај начин ствар је опет могла једноставно да се сведе на компромис који би ослабио вољу пролетаријата, баш као што је било са Уставотворном скупштином, или као што је још увек у свим брбљивим европским парламентима.

Одједном је синула мисао! И уследио је декрет. Декрет Сверуског Централног извршног комитета од 26. фебруара: 'Црквама треба да буду одузете све драгоцености – за оне који гладују!'¹¹⁷

Овај декрет је поништио добровољни карактер давања, док је свештенство ставио у положај саучесника у крађи светиња.

Да би разрешио недоумице верних патријарх је 28. фебруара издао следећи указ: „Услед необично тешких околности допустили смо могућност жртвовања црквених предмета који нису освећени и немају богослужбену употребу. И сада позивамо верна чеда Цркве на такве жртве, желећи само једно – да те жртве буду одазив срца које љуби на потребе ближњег, и да представљају стварну помоћ нашој браћи која страдају. Али не можемо да допустимо да се црквама, чак ни у виду њихове добровољне жртве, одузимају свештени предмети чија је употреба осим у богослужбене сврхе забрањена канонима и кажњава се као светотатство – за мирјане одлучењем од Цркве, а за свештенослужитеље – лишавањем чина (73. Апостолско правило, 10. правило Двократног сабора)”.¹¹⁸

Мада патријарх није пристао на све захтеве большевика, овај указ ипак представља први велики уступак који је Црква учинила совјетској власти.¹¹⁹

117 Solzhenitsyn, *The Gulag Archipelago*, London: Fontana, vol. 1, pp. 342-344.

118 Gubonin, op. cit., p. 190; quoted in „Mucheniki Shuiskie”, *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizhenia*, 170, III-1994, p. 182.

119 Један уступак антихристу редовно доводи до других. Тако је 24. фебруара 1923. агент ГПУ Јакоб Савлович Агранов присилио патријарха да начини следећи уступак по овом питању. „Са тачке гледишта большевика – пише Н. Кривова – Тихонова посланица од 28. фебруара 1922. била је правно говорећи мањкава, јер је, према декрету из 1918. о одвајању Цркве од државе, црквена имовина при-

И нико други до свети старац Нектарије Оптински рекао је: „Патријарх је дакле дао наређење да се из цркава дају све драгоцености, међутим, оне припадају Цркви!”¹²⁰ Ово је, као што ћемо видети, довело не само до пљачке цркава и смрти многих свештеника и верних, него такође, индиректно, до појаве обновљенског раскола.

Под руководством Троцког, али уз одобрење читавог Политбироа (Лењин, Молотов, Каменев и Стаљин), бољшевици су се дали на посао. Почетком марта Троцки је формирао „потпуно тајну” комисију за спровођење реквизиције, а 11. марта је члановима Политбироа писао: „Ова комисија треба у тајности да припреми истовремено политичку, организациону и техничку страну ствари. Само одузимање драгоцености може почети већ у марту и да се оконча у најкраћем року... Понављам: ова комисија је потпуно тајна. Формално, реквизиција ће се у Москви одвијати под директном управом Централног комитета Помгола... Истовремено, читава наша стратегија мора бити усмерена на стварање раскола међу клиром у вези са конкретним питањем одузимања драгоцености из цркава. Пошто је то вруће питање, онај део свештенства који подржи и помогне реквизицију неће више моћи да се врати у клику патријарха Тихона. Зато предлагем да блок састављен од тог дела свештенства привремено буде примљен у Помгол, нарочито зато што је неопходно да се отклони било каква сумња и недоумица у погледу тога да ли ће одузете драгоцености бити употребљене за потребе гладних”¹²¹

Тринаестог марта Политбиро је прихватио предлог Троцког. „Не само то – пише Григорије Равич - комисија је наредила да се поступа са максималном окрутношћу и да се ни пред чим не стаје, укључујући ту егзекуције на лицу места (тј. без истраге и суђења), уз позивање, у случају потребе, специјалних (читај: казних) јединица Црвене армије, уз употребу ватре за разбијање

пала држави и проглашена је за државну баштину. Но, Тихон је посведочио да у Црквеним канонима нема упустстава за случај да се државна власт током народних немира обрати црквеним властима ради договора у вези са конфискацијом црквене имовине, мада је наравно добро знао да вредности одузете Цркви неће бити коришћене за помоћ гладнима. И поред тога, он је изјавио да совјетска влада треба да се обрати патријарху ради договора о одузимању имовина. Бољшевицима је пошло за руком да слично потврду добију и од патријарховог најближег сарадника, архиепископа Никандра (Феноменова).

Тако је ГПУ добио изузетно важно сведочанство од патријарха, у смислу да је он био крив за издавање апела у вези са одузимањем црквених вредности и да коришћење црквених вредности за потребе гладних није представљало светогрђе и није било у супротности са црквеним канонима” (*Vlast' i Tserkov' v 1922-1925gg.*, Moscow, 1997; цитирано у: S. Golubtsov, op. cit., pp. pp. 151-152).

¹²⁰ Matushka Evgenia Grigorievna Rymarenko, „Remembrances of Optina Staretz Hieroschemamonk Nektary”, *Orthodox Life*, vol. 36, no. 3, May-June, 1986, p. 39.

¹²¹ Op cit., pp. 184-85. Види такође: Gregory Ravich, „Ograblennii Khristos, ili brillianty dlya diktatury proletariata”, *Chas-Pik*, no. 18, p. 24.

демонстрација, уз примену тортуре током истраге и сл. Чланови Комисије, осим Троцког, били су Сапронов, Уншлихт, Медвед и Самојлов-Земљачка. Комисија је буквално као ураган прошла Русијом, пустошећи све што јој се нађе на путу”.¹²²

Ускоро су отпочели сукоби са вернима који су се супротстављали конфискацији црквених драгоцености. У званичној штампи саопштено је о 1.414 случајева таквих сукоба. Први сукоб догодио се у граду Шује 15 марта. Пет хришћана било је убијено а петнаест рањено, због чега је покренут процес на коме су осуђени и кажњени два свештеника и један мирјанин. Између 1921. и 1923. широм земље убијен је 2.691 свештеник, 1.962 монаха, 3.447 монахиња и непознат број верних под изговором да су се супротстављали одузимању црквених драгоцености.¹²³

Деветог марта Лењин је Политбироу упутио дугачко писмо са назнаком „Строго поверљиво. Не правити копије”: „Управо сада и само сада, када постоји људождерство и када у зонама које је погодила глад покрај путева леже стотине, ако не и хиљаде лешева, ми можемо (и зато морамо) спровести одузимање црквених драгоцености са фанатичном и немилосрдном енергијом, не оклевајући да угушимо било који облик отпора... Управо сада, и само сада, огромна већина сељачких маса или ће нам пружити подршку, или макар неће бити у стању да пружи иоле озбиљнију подршку онима који могу и хоће да покушају да се супротставе совјетском декрету. У најкраћем могућем времену ми морамо да конфискујемо онолико колико се може, да бисмо себи обезбедили фонд од неколико стотина милиона рубаља... Без тог фонда потпуно је незамислив било какав државни посао уопште, нити, посебно, одбрана наших позиција у Женеви... Сада нам је обезбеђена победа над реакционарним свештенством... Управо сада морамо да поведемо одлучно и немилосрдно борбу против црно-стотничког свештенства и да тако жестоко угушимо његов отпор, да то не забораве у наредних неколико деценија... Што више представника реакционарне буржоазије и реакционарног свештенства нам пође за руком да тим поводом стрељамо, то боље”.¹²⁴

122 Ravich, op. cit., pp.24-25.

123 Ibid., p. 26. Према другим подацима анти-црквена кампања коштала је живота 28 епископа, 1,215 свештеника и укупно преко 8,000 људи (Pipes, *Russia under the Bolshevik Regime, 1919-1924*, op. cit., p. 355). Према трећем извору, убијено је преко 10,000 верних (V. Petrenko, „Sv. Patriarkh Vserossijskij Tikhon”, *Vestnik I.P.Ts.*, N 1 (11), 1998, p. 27.

124 Lenin, *Polnoe Sobranie Sochinenij*, vol. 45, p. 666, цитирано у: *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizhenia*, no. 94, pp. 54-60, Regelson, op. cit., p. 314, и: Richard Pipes *The Unknown Lenin*, New Haven and London: Yale University Press, 1996, p. 134. Волкогонов каже да је видео документ у коме Лењин тражи да буде свакодневно информисан о томе колико је свештеника погубљено (*Literator*, August 31, 1990, p. 4, у: Pipes, *The Unknown Lenin*, p. 11, note).

Ипак, што се тиче патријарха, Лењин је рекао: „Ја мислим да је за нас целисходније да самог патријарха Тихона не дирамо, мада он несумњиво предводи читаву ту побуну робовласника. У вези са њим треба издати тајну директиву ГПУ да се сви контакти те особе пажљиво и савесно надгледају и разоткривају, нарочито у овом тренутку...”

Лењин је од Троцког тражио да управља кампањом против Цркве; „али он никада и ни у каквим околностима не треба (о тој теми) да говори у штампи, или јавно, на било који други начин”. Ово стога, како претпоставља Ричард Пајпс, „да би се избегле гласине да је кампања била јеврејска завера против хришћанства”¹²⁵, пошто је Троцки био Јеврејин.

Осим тога што је стајао на челу тајне комисије за реквизицију драгоцености, Троцки је предводио и комисију за њихову новчану реализацију. У својој белешци од 23. марта, изложеној на заседању те комисије, написао је: „За нас је важније да добијемо 50 милиона током 1922-1923. за одређену количину драгоцености, него да се надамо да ћемо добити 75 милиона 1923-1924. Успех пролетерске револуције само у једној од већих европских земаља донеће крај трговања драгоценостима... Закључак: морамо предузети кораке што је пре могуће...”¹²⁶

Ако је основни мотив бољшевика у овој ствари било прибављање новца за чисто политичке потребе, онда су доживели тежак неуспех – продаја црквених драгоцености донела је тек око 1,5 милион долара¹²⁷, док Бухарин признаје да је потрошио скоро 14 милиона долара за пропаганду током глади у Поволожју.¹²⁸ У сваком случају бољшевици су у својим рукама већ имали драго камење руске Царске круне вредно милијарду златних рубаља и драго камење из музеја у Кремљу, вредно 300 милиона златних рубаља – далеко више од тржишне вредности црквених драгоцености.¹²⁹

Ово није било први пут да је Лењин показао своју крвожедност у односу на Цркву. У једном наређењу од 1. маја 1919, означеном као „строго поврљиво” и адресираном на Держинског, он каже да је „неопходно да се са свештенством и религијом заврши што је пре могуће. Свештеници треба да буду хапшени као контра-револуционари и саботери, треба их убијати немилосрдно и свуда. И што је могуће више њих. Цркве треба да буду затворене. Црквене зграде треба да буду запечаћене и претворене у складишта” (у: „Dokumenty svidetel'stvuyut”, *Vestnik I.P.Ts.*, N 3 (17), 1999, p. 76.

125 Pipes, *The Unknown Lenin*, op. cit., p. 155. Волкогонов (op. cit., p. 380) прихвата то мишљење.

126 „Mucheniki Shuiskiye”, op. cit., p. 190.

127 Према другим подацима између четири и десет милиона долара. Види: Pipes, op. cit., p. 355. За остале податке види: Волкогонов, op. cit., p. 381. *Rukh* (N 34, November 4, 1996) извештава да су бољшевици добили „профит” од 2,5 милиона златних рубаља, а за то време убили су 40,000 свештеника, ђакона и монаха (у: *Vestnik I.P.Ts.* (Odessa), N 1, 1997, p. 45).

128 Richard Joseph Cooke, *Religion in Russia and the Soviets*, p. 149.

129 Pipes, op. cit., p. 355.

Али ако је њихов главни мотив заправо био да униште Цркву, онда су и ту доживели неуспех – Црква је из овог ватреног искушења изашла чак духовно јача. Крв мученика одмах је почела да доноси плодове у виду хиљада претходно равнодушних хришћана који су почели да се враћају у Цркву.

Ипак, криза је пружила златну шансу унутрашњим непријатељима цркве – јеретицима обновљенцима.

Обновљенски преврат (1)

Идеја да се направи раскол у црквеној јерархији појавила се изгледа 1921. године код Луначарског, који се још од почетка прве деценије двадесетог века бавио развијањем суптилнијег, физички мање конфронтирајућег приступа проблему искорењивања религије.¹³⁰ Затим је ову тему поново покренуо Троцки почетком 1922.¹³¹

То да су бољшевици планирали да искористе унутрашње непријатеље Цркве истовремено са појачавањем спољашњег притиска на њу, кроз конфискацију њених драгоцености, јасно је из пројекта који је Троцки представио на заседању Политбироа од 20. марта / 2. априла, коме су присуствовали Каменев, Стаљин и Молотов. Ту се каже: „Агитација не треба да буде повезана са борбом против религије и цркве, него треба у потпуности да буде усмерена на помоћ гладнима” (тачка 5); „Ми треба да преузмемо одлучну иницијативу у стварању раскола међу свештенством”, узимајући „под заштиту државне власти” свештенике који јавно дају подршку мерама што их предузимају совјетске власти (тачка 6); „Наша агитација и агитација свештенства лојалног нама ни у ком случају не треба да се мешају”, али комунисти треба да буду у вези са „значајним делом свештенства” који иступа против нечовечности и похлепе „црквених првака” (тачка 7); шпијунажа је неопходна „да би било загарантовано потпуно познавање свега што се догађа у различитим групама свештенства, верујућих, итд.” (тачка 8); питање треба да буде правилно формулисано: „Најбоље је започети са неком црквом којом руководе лојални свештеници, а ако таква црква не постоји, онда са најзначајнијом црквом, после брижљиве припреме” (тачка 9); „Представницима лојалног свештенства треба да буде допуштено да се региструју у провинцијама и у центру, након што становништво буде добро информисано о томе да ће они имати све могућности да провере како ни један део црквеног блага не иде нигде другде него за помоћ гладнима” (тачка 13). Заправо, према тајном упутству све

130 Pipes, op. cit., p. 338.

131 Pipes, op. cit., p. 359.

црквене драгоцености, одузете од „непријатеља совјетске власти”, морале су бити предате не Помголу и гладнима, него Финансијској управи ОГПУ.¹³²

Бољшевици су сматрали да ће им модернистичка или „обновљенска” струја у Руској Цркви прибавити „лојално” свештенство. Већ у револуционарним годинама, 1905. и 1917, будући обновљенци су подизали главе са дугачким списком захтева за модернистичким реформама у Цркви. А у марту 1918. професор Титлинов, који је касније постао један од главних идеолога обновљенства, основао је у Петрограду новине које су критиковале патријархово анатемисање совјетских власти.¹³³

Но, да би преузели власт у Цркви, завереници су морали да сачекају до пролећа 1922. године, када су се и патријарх Тихон и митрополит Венијамин Петроградски нашли у затвору у вези са конфискацијом црквених драгоцености.

Духовни ниво обновљенаца, или „Живе цркве”, како се звала њихова главна фракција, може се проценити на основу каријере њиховог можда најумеренијег лидера, епископа Антонина (Грановског). У револуцији 1905. године он је био такав трн у оку Цркве да га је свети Синод пензионисао. Он је потом одбио да помиње Царево име на Божанским службама, а 1907. је чак царски режим прогласио за сатански. Године 1921. патријарх Тихон га је поново пензионисао због самовољног увођења новотарија у богослужењима. А 1922. он је прихватио позив совјетских власти да постане члан Помгола. Исте године појавио се као сведок владе на суђењу педесетчетворици шујских хришћана који су пружили отпор одузимању црквених драгоцености.

Но, чак је и Грановски своје другове-заверенике окарактерисао као „отпад Православне Цркве”, побуњене властољубиве свештенике који следе своје класне интересе против архијереја и монаха.¹³⁴ И заиста, ово антимонашко расположење, заједно са њиховом социјалистичком оријентацијом, представљало је главну карактеристику обновљенаца – отац Георгије Флоровски назвао их је „протестантима источног обреда”.¹³⁵ Тако на пример Титлинов је писао да је главни задатак „Живе цркве” био „да црквени живот ослободи од утицаја монашког епископата и да управљање црквеним пословима преда у руке белом (жењеном) свештенству”.¹³⁶

132 N. A., „Nye bo vragom Tvoim tajnu povyem...”, op. cit., p. 17.

133 Grabbe, op. cit., p. 32.

134 Jane Swan, *A Biography of Patriarch Tikhon*, Holy Trinity Monastery, Jordanville, N.Y., 1964, p. 62; Levitin-Shavrov, у: Pospelovsky, *The Russian Church under the Soviet Regime, 1917-1982*, Crestwood, N.Y.: St. Vladimir's Seminary Press, 1982, vol. I, pp. 55, 54.

135 Citirano prema: Pospelovsky, *The Russian Church*, op. cit. p. 45.

136 Citirano u: Grabbe, op. cit., p. 5.

Тако је совјетска власт оправдала своја очекивања, ако ни у чему другом, онда, по речима Е. Лопешанске, у погледу „унутрашњих противречности” и „класне борбе”, која, према марксистичкој идеологији, мора да се појави свуда, па и у Цркви – између црног и белог свештенства, између архијереја и свештенства, поводом црквених прихода”.¹³⁷

Први хици у тој борби испаљени су у Петрограду, који је био бедем обновљенства, баш као и бољшевичке револуције. Према Левитину и Шаврову иницијатива је потекла од петроградског партијског вође Зиновјева, који је протојереју Александру Ваведенском сугерисао да би његова група могла да буде погодна за могући конкордат између државе и Цркве. Тада се Ваведенски удружио са протојерејем Владимиром Красницким и епископом Антонином (Грановским) у завери око свргавања патријарха.

У то време на челу патријаршијске цркве у Петрограду стајао је митрополит Венијамин, који је постигао споразум са локалним властима у вези са добровољном предајом црквених драгоцености. Ове власти очигледно још нису схватале да прави циљ совјетског декрета није био помоћ гладнима, него уништење Цркве. Након саветовања са централним властима у Москви, петроградске власти су изневериле свој споразум са митрополитом.¹³⁸

Онда се 24. марта у „Петроградској правди” појавило писмо које су потписала дванаесторица људи, укључујући и будуће обновљенске лидере Красницког, Ваведенског, Белкова, Бојарског и остале. У њему су они бранили мере предузете од стране совјетске владе и дистанцирали су се од остатка свештенства. А поменути остатак свештенства је на писмо реаговао врло негативно, и то на сабору током кога је Ваведенски одржао дрзак и претећи говор.

Ипак, митрополит је успео да смири страсти, тако да је било одлучено да се ступи у нове преговоре са властима, а вођење тих преговора поверено је Ваведенском и Бојарском. Они су наставили да траже споразум према коме би преостали део црквених драгоцености било могуће заменити за новац или друге ствари.

Пошто су због тога стекли извесно поверење и учврстили односе са совјетским властима, група обновљенаца приступила је преузимању власти у читавој Цркви, искористивши жестоке неприлике које је патријарх имао у Москви.

137 Е. Л., *Episkopy-Ispovedniki*, San Francisco, 1971, p. 68. 8. октобра 1922. Тучков извештава Политбиро: „По питању Тихона. Група која је формирана, тзв. Жива црква, састоји се углавном од „белог свештенства”; то нам даје прилику да изазовемо свађу између свештеника и епископа, као војника против генерала, јер постоји непријатељство између белог и црног свештенства. Ми радимо на избацивању Тихоноваца из патријаршије и парохија” (Citirano prema: Volkogonov, op. cit., p. 382).

138 Grabbe, op. cit., pp. 31, 32.

Јер, осим тога што је од 19. марта живео у кућном притвору, патријарх је био позван као сведок одбране на суђење 54 московских хришћана. Трудећи се да спасе оптужене, он је сву одговорност преузео на себе. На једном од заседања изразио је суштину односа између Цркве и државе.

Председавајући судија је рекао:

„Да ли државне законе сматрате обавезним за себе или не?”

Патријарх је одговорио:

„Да, признајем их, уколико они не противрече правилима побожно-сти.”

Солжењицин коментарише: „Ех, да су сви одговарали тако! Читава наша историја била би другачија”.¹³⁹

Па ипак, патријархове речи представљале су изразито слабење његових ставова према совјетској власти у поређењу са апсолутно непомирљивом позицијом коју су он и Сабор заузели 1917-18, јер су подразумевале да је совјетска власт легитимна, пре Ћесарева него антихристова... То критично питање остало је за Руску Цркву од фундаменталне важности све до данашњег дана, под неосовјетским режимом Путина.

Први инстинкт Руске Цркве пред совјетском влашћу, онакав какав се манифестовао на Сабору 1917-18, никада се није угасио међу руским хришћанима. Он је наставио да се показује како у земљи тако и у иностранству (на пример, на Првом Свезаграничном Сабору Руске Заграничне Цркве у Сремским Карловцима 1921), и како у првим тако и у каснијим деценијама совјетске власти (на пример, међу хришћанима „беспаспортницима” Катакомбне Цркве). Ипак, убрзо је био ублажен, јер је остварење тако потпуног одбијања совјетске власти на широкој основи могло бити одржано једино ратом – а, након пораза Белих армија у Грађанском рату, није више било снага које би наставиле борбу против бољшевика.

Стога је од почетка двадесетих година међу хришћанима Тихоновцима почео да се појављује нови став према совјетској власти: лојалност према њој као политичкој институцији („јер је свака власт од Бога”) и прихватање оних њених закона који могу да се протумаче у прилог Цркве (на пример, закон о одвајању Цркве и државе), уз одбацивање њених атеистичких погледа на свет (које су обновљеници, напротив, већим делом прихватили). У суштини, овај нови приступ подразумевао је прихватање чињенице да совјетска држава није антихрист као што су јасно изјавили Помесни Сабор из 1917-18. и Руска Загранична Црква, него ћесар, у принципу ништа гори од ћесара древног Рима, коме припада ћесарево. Овај приступ подразумевао је тврдњу да

139 Gubonin, op.cit., p. 198; Solzhenitsyn, op. cit., vol. 1, p. 348.

је могуће, у Совјетском Савезу као и у древном Риму, повући јасну линију између политике и религије.

Али показало се да је у пракси много теже повући ту линију него у теорији. Јер за ране бољшевице таква линија поделе у сваком случају није постојала; за њих је све било идеолошки, све је морало да буде у складу са њиховом идеологијом, није било простора за неслагање, није било приватне сфере у коју држава и њена идеологија немају приступа.

Тако, за разлику од већине римских императора који су хришћанима допуштали да уређују сопствени живот на свој начин све док су показивали лојалност држави, бољшевици су инсистирали на наметању сопствених ставова хришћанима у свим сферама: у породичном животу (само грађански брак, развод на захтев, деца шпијунирају родитеље), у образовању (обавезан марксизам), у економији (декулакизација, колективизација), у војној служби (заклетва верности Лењину), у науци (дијалектички материјализам), у уметности (социјалистички реализам) и у религији (одузимање црквених драгоцености, регистрација, помињање власти на Литургији, извештавање о исповестима од стране свештенства). Отпор било коме од ових захтева био је сматран за „антисовјетско понашање”, тј. за политичку нелојалност. Стога није вредело да неко изјављује политичку лојалност режиму ако је одбио да прихвати макар један од ових захтева. Према совјетском схватању речи који сав закон одржи а сагрешу у једноме, крив је за све (Јак. 2,10), таква особа била је народни непријатељ.

Када се то има у виду, није изненађујуће што су многи хришћани дошли до закључка да се тако даље не може и да би са моралне тачке гледишта било много изгубљено ако би се прихватио режим који поставља такве немогуће захтеве, јер казна би била иста без обзира на то да ли неко изјави своју лојалност том режиму или не. А ако је то подразумевало живот изван закона, онда нека буде...

Но, пут потпуног одбацивања совјетске државе подразумевао је огромну храброст, снагу и самопожртвованост, не само личну, него (што је много теже) и своје породице или пастве. Стога није чудо што је већ током Грађанског рата Црква почела да ублажава своју антисовјетску реторику и још једном покушала да повуче граничну линију између политике и религије. То је оно што је патријарх Тихон покушавао да учини у каснијим годинама свога патријарховања – уз, може се рећи, само делимични успех. Тако његова одлука из 1922. да бољшевицима допусти одузимање неких, али не свих црквених драгоцености, није помогла гладнима у Поволожју као што се очекивало, него је довела до многих сукоба између верних и власти и до смрти многих верних.

Одлука да се преговара и да се иде на компромис са бољшевицима донела је Цркви само смутњу и поделу. Тако је на десном крилу Цркве било оних, као архиепископ Теодор Волоколамски, који су мислили да је патријарх већ отишао предалеко, док су на левом крилу неки, попут архиепископа Илариона Верејског, тражили да се иде још даље.

Основни проблем био је тај, што су компромиси увек били једностранни; бољшевици су увек узимали, а никада нису давали; њихов циљ није била мирна коегзистенција, него потпуно покораване Цркве. Дакле, како показује „Писмо из Русије” много година касније: „Нема користи од маневрисања: ми немамо шта да чувамо осим Божијег. Јер ћесарево је увек повезано са гашењем Духа...”¹⁴⁰

Ипак, Патријаршија је под патријархом Тихоном и његовим наследником, митрополитом Петром, остала православна из два главна разлога: прво, јер црквене вође нису жртвовале животе хришћана ради сопствене безбедности или безбедности црквене организације; и друго, иако је совјетски режим заправо сматран пре за ћесарев него за фараонов, нису чињени даљи уступци у погледу прихватања комунистичке идеологије.

Руска Црква у егзилу

Да бисмо схватили даљи развој завере против Патријарха, треба да се окренемо историји оног дела Цркве који се нашао у расејању.

Ф. Трасковски пише: „Део Руске Православне Цркве који се налазио у иностранству имао је већ прилично дугу историју пре но што је формирана РПЦЗ (Руска Православна Црква – Загранична). У Западној Европи руски православни храмови подизани су, почев од XVIII века, при руским амбасадама и на светим местима која су Руси често посећивали путујући у иностранство. На Истоку, захваљујући мисионарској делатности Руске Православне Цркве, основане су мисије у Кини и Јапану, од којих су касније настале епархије, као и мисија у Јерусалиму. Ширење Православља на Аљасци и у Северној Америци такође је довело до стварања епархија. У 'Акту о сазивању Заграничног Сабора Руске Православне Цркве' споменуто је да је 1921. године постојало петнаест заграничних округа који су имали руске епископе, и четрнаест подручја у којима су се налазиле руске православне парохије, али није било епископа. У округе су спадали: Северна Америка, Јапан, Кина, Финска, Естонија, Летонија, Литванија, Пољска, Немачка, Француска, Италија, Србија, Бугарска, Турска и Далеки Исток. У подручја су спадали – Шведска, Данска, Холан-

¹⁴⁰ *Russkaia Mysl'*, no. 3143, March 17, 1977.

дија, Белгија, Шпанија, Енглеска, Швајцарска, Чешка, Мађарска, Аустрија, Румунија, Палестина, Грчка и град Бизерта у Тунису. Све заграничне мисије, парохије и епархије налазиле су се у канонској потчињености највишој црквеној власти у Русији – до обнове патријаршије 1917. године у потчињености Најсветијем Синоду, а после тога Његовој светости патријарху. Али одмах након револуције, у Русији су отпочели грађански рат и анархија. Почели су прогони Цркве од стране бољшевика. Већина заграничних мисија и епархија била је или лишена могућности да нормално комуницира са највишом црквеном влашћу у Русији, или је такво општење било крајње отежано. Па чак и у самој Русији многе епархије биле су линијом фронта одсечене од Његове светости патријарха Тихона. После пораза Беле армије у иностранство је нагнуо огроман талас емиграната, међу којима је било доста представника клира, укључујући ту и епископе и митрополите. На плећа клирика који су се налазили у иностранству и оних који су емигрирали пао је терет духовног старања о великој руској дијаспори. То је дакле ситуација у којој се нашао загранични део Руске Цркве уочи формирања Заграничне Цркве.

Каква је предисторија Руске Заграничне Цркве? Њен почетак сеже у 1919. годину у Русији. У мају 1919. у Ставропољу се састао Јужноруски Црквени Сабор на челу са најстаријим јерархом на југу Русије, архиепископом Агатодором Ставропољским. На том Сабору учествовали су сви епископи који су се налазили на територији Добровољачке армије, чланови Сверуског Црквеног Сабора и четворо људи из сваког епархијског савета. На Сабору је била формирана Виша Црквена управа Јужне Русије (ВЦУ Јужне Русије), у чији су састав ушли: председник – Архиепископ новочеркаски Митрофан, помоћник председника – Архиепископ тавријски Димитрије, протојереј Г. Шавелевски, протојереј А. П. Рождественски, гроф В. В. Мусин-Пушкин и професор богословља П. Х. Верховски. У новембру 1919. на чело Више Црквене управе стао је Митрополит кијевски и галички Антоније (Храповицки) који је стигао из Кијева.

Циљ стварања ВЦУ био је организација руковођења црквеним животом на територији Добровољачке армије, пошто је патријарху Тихону било отежано да управља епархијама које су се нашле са друге стране линије фронта. Мало раније, у новембру 1918. у Сибиру је била створена једна таква Привремена Виша Црквена управа на челу са Архиепископом омским Силвестром. Део свештенства потчињеног тој ВЦУ је касније, након слома Колчакове армије, ушао у састав кинеских епархија Руске Православне Цркве. ВЦУ Јужне Русије, баш као и Сибирска ВЦУ, била је, без обзира на своју

самоуправу, канонски потчињена Његовој светости патријарху Тихону, те је на тај начин црквено јединство било је очувано.

После пораза Денкинове армије у пролеће 1920. године глава ВЦУ Јужне Русије митрополит Антоније (Храповицки) је евакуисан из Новоросијска у Константинопољ¹⁴¹, а затим је једно време боравио на Светој гори. Ипак, у септембру 1920, на позив генерала Врангела вратио се у Русију, на Крим, где је наставио са радом. Коначна евакуација ВЦУ Јужне Русије уследила је у новембру 1920, заједно са остацима Врангелове армије. На пароброду „Александар Михајлович“ са Крима за Константинопољ пошло је руководство ВЦУ и велики број обичног свештенства.

По доласку у Константинопољ – како каже Архиепископ Никон (Рклицки) у своме „Животопису митрополита Антонија“ – митрополит Антоније је „првобитно сматрао да од сада свака делатност руске Више Црквене Управе треба да буде окончана, а да сву бригу о духовној добробити православних Руса треба на себе да преузме Константинопољска Црква и помесне Православне Цркве у чијим се границама православни Руси затекну“. Ипак, ускоро је постало јасно да је остварење те идеје веома проблематично, услед тога што огромне масе руских избеглица нису познавале ни језик ни обичаје земаља у које су доспели, а да се о тако великој пастви старају свештеници другог језика (нпр. грчког), то је подразумевало многе компликације. Осим тога, бројно руско свештенство у емиграцији, које је било потпуно способно да се са тим задатком успешно носи, остало би неангажовано. Зато је одлучено да Виша Црквена управа настави са радом.

Ради израде плана даљег деловања 19. новембра 1920. одржано је прво заседање ВЦУ изван граница Русије... Митрополит Доротеј (чувар патријаршијског трона у Константинопољу) дао је своју сагласност и ВЦУ Јужне Русије се трансформисала у Вишу Црквену управу у иностранству.

Буквално дан након горе поменутог заседања, 20. новембра 1920. године, у Москви се догодило нешто што ће имати изузетан значај за Руску Заграничну Цркву – Најсветији патријарх Тихон је донео одлуку бр. 362 о самоуправи црквених епархија за случај прекида везе између ове или оне епархије и Његове светости патријарха, услед спољашњих, од њих независних околности (ту се мислило на рат и репресију од стране власти). Ево главног садржаја те одлуке:

141 Пре евакуације, док је још био у Јекатеринодару, митрополит Антоније је праћен свештенством изашао из цркве и обратио се хиљадама верних са питањем – јер се зна, како је рекао, да је „глас народа глас Бога“ – да ли они треба оду са Белом армијом, или да остану у Русији и страдају са вернима. Народ је одговорио да треба да оду. Monk Anthony (Chernov), *Archvêque Theopane de Poltava*, Lavardac: Monastère de St. Michael, 1988, p. 73 (Ф3).

„1. По благослову Најсветијег Патријарха, Свештени Синод и Виши Црквени Савет, на заједничком заседању, размотрили су неопходност... да се епархијским архијерејима дају... упутства за случај прекида комуникације епархије са вишом црквеном влашћу или прекида рада ове последње...

2. У случају ако се епархија, услед померања фронта, измене државних граница и томе слично, нађе изван сваког општења са вишом црквеном влашћу, или сама виша црквена власт на челу са Најсветијим Патријархом из било ког разлога прекине са радом, епархијски архијереј без одлагања ступа у везу са архијерејима суседних епархија ради организовања више инстанце црквене власти за неколико епархија које се налазе у једнаким условима.

3. Брига око организовања више црквене власти за целу групу епархија које су се нашле у ситуацији описаној у тачки 2, неизоставна је дужност најстаријег по чину архијереја у означеној групи...”¹⁴²

142 Ево интегралног текста овог изузетно важног указа: „По благослову Његове Светости Патријарха (Тихона), Свештени Синод и Виши Црквени Савет су, ради допуне упутства које је већ дато у посланици Његове Светости Патријарха, заједнички размотрили питање неопходности давања инструкција епархијским архијерејима за случај прекида веза између епархије и Више Црквене Управе, или престанка делатности ове последње, те смо на основу ранијих решења одлучили: да Посланицом у име Његове Светости епархијским архијерејима дамо следећа упутства којима би се у случајевима потребе руководили:

1) У случају да Свештени Синод и Виши Црквени Савет из било ког разлога прекину своје црквене административне активности, епархијски архијереј се, ради упутстава за обављање своје службе и ради решавања случајева који се у складу са црквеним правилима шаљу вишој црквеној власти, обраћа директно Његовој Светости Патријарху или особи или установи коју одреди Његова Светост Патријарх.

2) У случају ако се епархија, услед померања фронта (током руског Грађанског рата), измене државних граница и томе слично, нађе изван сваког општења са вишом црквеном влашћу, или ако сама та виша црквена власт на челу са Његовом Светишћу Патријархом из било ког разлога прекине са радом, епархијски архијереј без одлагања ступа у везу са архијерејима суседних епархија ради организовања више инстанце црквене власти за неколико епархија које се налазе у сличним условима (било у форми Привремене Више црквене власти, било у форми Митрополијске области или нечег другог).

3. Брига око организовања више црквене власти за целу групу епархија које су се нашле у ситуацији описаној у тачки 2, неизоставна је дужност најстаријег по чину архијереја у означеној групи.

4. У случају немогућности успостављања односа са епископима суседних епархија, све до организовања више инстанце црквене власти епархијски архијереј преузима на себе сву пуноћу власти коју му дају црквени канони, предузимајући све мере за уређење црквеног живота и, ако то делује неопходно, за организовање епархијске администрације у сагласности са условима који су настали, решавајући све случајеве епископском влашћу коју му дају канони, уз сарадњу са постојећим органима епархијске управе (епархијска скупштина, епархијски сабор итд) или са новоорганизованим органима; у случају немогућности конституисања горе поменутих органа нека поступа према сопственом нахођењу.

5) У случају да се стање ствари на које је указано у параграфима 2 и 4 продужи, или да прерасте у стално стање, нарочито ако епископ не може да користи сарадњу органа епархијске власти, као крајњи излаз (у смислу успостављања црквеног поретка) њему се оставља могућност да подели епархију на неколико мањих епархија за које епархијски архијереј:

Ова мудра одлука Најсветијег патријарха Тихона, донета у условима антицрквеног терора, пола године након доношења била је, уз помоћ Епископа нерчинског Мелетија, достављена заграничним епископима. Она је послужила као канонски основ за образовање Руске Заграничне Цркве, будући да се емигрантско свештенство нашло у ситуацији на коју је указано у тачкама 2. и 3. ове одлуке.

У то време ВЦУ је у Константинопољу наставила да ради на плану даљег деловања. На заседањима 19-21. априла 1921. одлучено је да се сазове „Сабор представника Руске Православне Цркве у иностранству ради обједињења, регулисања и оживљавања црквене делатности у иностранству“, који је касније преименован у „Руски Загранични Црквени Сабор“, у литератури познат такође као Карловачки Сабор. Ускоро, на позив Патријарха српског Димитрија, ВЦУ предвођена митрополитом Антонијем прешла је у Сремске Карловце, у Србију – у братску земљу која је за дуго година постала поуздано пристаниште за вођство Заграничне Цркве”.¹⁴³

Канонски статус РПЦЗ био је заиста јединствен у историји Православне Цркве. РПЦЗ је себе стално називала делом Помесне Руске Цркве, и то оним делом Руске Цркве који се сада налази изван Русије и има јурисдикцију ис-

а) преноси своје право на преосвећене викарне епископе који сада, у складу са Упутством, имају права полунезависних епископа, сва права епархијских архијереја, и организују администрацију у складу са локалним условима и ресурсима;

б) оснива, саборном одлуком са осталим архијерејима епархије, ако је могуће у свим великим градовима своје епархије, нове епископске катедре са правима полунезависних или независних епископа.

6) Епархија настала на начин описан у параграфу 5 чини црквену област на чијем је челу епископ главног епархијског града, који почиње да управља локалним црквеним пословима у складу са канонима.

7) Ако се у ситуацији поменутој у параграфима 2 и 4 нађе епархија која нема епископа, онда се Епархијски сабор или, ако њега нема, свештенство и верни народ, обраћају епархијском архијереју најближе или најприступачније епархије, с обзиром на практичност или односе, и поменути епископ или шаље свога викара да управља удовом (тј. упражњеном) епархијом или сам преузима управљање њоме, поступајући у случајевима одређеним у параграфу 5, а у вези са том епархијом у складу са параграфима 2 и 6, према којима, када су испуњени услови, удова епархија може бити организована као посебна црквена област.

8) Ако се из било ког разлога позив из удове епархије не може очекивати, епархијски архијереј одређен у параграфу 7 преузима бригу о њеним пословима на сопствену иницијативу.

9) У случају крајње дезорганизације црквеног живота, када извесне особе или парохије престану да признају власт епархијског архијереја, он се, када се нађе у позицији поменутој у параграфима 2 и 6, неће одрећи своје епископске власти, него ће формирати парохије и епархију; када је неопходно он ће допустити да се божанске службе савршавају чак и у приватним кућама и на другим местима која су за то погодна, и прекинуће црквено општење са непослушнима.

10) Све мере предузете у складу са овим упутством, касније, у случају обнове централне црквене власти, треба да буду дате на потврду овој последњој”.

143 Traskovsky, „Istoria Russkoj Zarubezhnoj Tserkvi, 1921-1939 gg.”, *Pravoslavnij Put*’, Jordanville, N.Y.: Holy Trinity Monastery, 1995, pp. 20-24.

кључиво изван Русије (тачка 1. „Положенија”, тј. Статута РПЦЗ). Осим тога, РПЦЗ је имала епархије и парохије на свих шест континената – у Европи, Северној и Јужној Америци, Азији, Африци и Аустралији, и није била канонски потчињена ни једној од помесних Православних Црква које су на тим подручјима већ постојале. Но, то није све, јер од почетка деведесетих година двадесетог века, када се вратила у Русију, РПЦЗ је присвојила још и право на јурисдикцију у Русији! Тако је она тражила да има јурисдикцију у свим деловима света, а при томе је тврдила да представља само део једне помесне Цркве!

Ова ванредна ситуација очигледно је могла бити оправдана само привремено – до пада комунизма у Русији, према Положенију – не само од стране Руске Заграничне Цркве, него такође и од онога што ће касније бити познато као Катакомбна Црква у Русији и, макар привремено, од стране званичних Помесних Црква као што су Српска и Јерусалимска. Ситуација је доживљавана као оправдана због, као прво, изузетно тешке ситуације у којој се нашло три милиона православних Руса расејаних широм света, чије духовне и физичке потребе је требало да задовоље пастири који говоре руски језик, а као друго, због критичне ситуације у Православној Цркви као целини, када су чак и предводници Православља, као што су Васељенски или Московски патријарх, били у опасности од пада у јерес. Међутим дугорочно гледано РПЦЗ је ипак морала да одлучи: да ли да се утопи у постојеће Помесне Цркве, или да се прогласи новом Помесном Црквом, нове врсте, какве до сада није било.

Карловачки Сабор из 1921. године

Прво заседање Свезаграничног Сабора отворено је 21. новембра 1921. у Сремским Карловцима у Србији. Сабор је позвао Женевску конференцију да одбије да призна бољшевички режим, да подржи његове противнике и врати династију Романових.¹⁴⁴ Правдајући овај позив, који је изазвао гнев бољшевика и од многих био схваћен као опасно скретање у политику, првојерарх Руске Цркве у егзилу, митрополит Антоније (Храповицки) је рекао: „Ако се под политиком подразумева све што се тиче живота народа, почев од правног положаја Цркве у држави, онда црквене власти и Црквени сабори морају учествовати у политичком животу и са те тачке гледишта одређивати Захте-

144 Готово девет месеци касније Земаљска скупштина Далекоисточне области донела је сличне резолуције признајући да највиша политичка власт у Русији припада династији Романова. Види: Demetrius Anakshin, „Poslednij zemskij sobor”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 21 (1594), November 1/14, 1997, pp. 10-11, 15 (P), and Danilushkin, op. cit., chapter 6.

ве који се пред њу износе. Тако је свети јерарх Гермоген угрозио свој живот тиме што је најпре тражио да народ буде лојалан Цару Василију Шујском, а када су га Пољаци бацили у тамницу, захтевао је избор Михајла Романова за Цара. У данашње време путеви политичког живота народа разишли су се у различитим правцима на много одређенији начин: неки – у позитивном смеру, за веру и Цркву, други – у непријатељском; једни – подржавајући армију и против социјализма, други – сасвим супротно. И Карловачки Сабор не само да је имао право, него је био обавезан да благослови армију за борбу против бољшевика, а такође и да, следећи велики Московски Сабор из 1917-1918. осуди социјализам и комунизам”.¹⁴⁵

Трећег маја (по новом календару) одржан је тајни поноћни састанак президијума ГПУ – другова Ушинског, Менжинског, Јагоде, Самсонова и Красикова на коме је одлучено „да се позове патријарх Тихон и да се од њега захтева да у року од 24 часа изда указ о одлучењу од Цркве, забрани свештенослужења и уклањању са дужности горе поменутог свештенства (вођа Руске Цркве у егзилу). Ако Тихон одбије да донесе такву одлуку, биће одмах ухапшен и оптужен за све злочине које је починио против совјетске власти”.¹⁴⁶ Потписани записник са овог састанка послат је у Политбиро, где је 4. маја прегледан у Лењиновом присуству. Одлучено је да се патријарх изведе на суђење.

Истог дана патријарх се последњи пут појавио као сведок у процесу педесетчетворици московских свештеника. После свог говора тужилац је изјавио да патријарх треба да буде изведен на суђење у вези са доказима које је изнео током овог процеса. Дакле, у условима таквог крајњег притиска, патријарх је 5. маја сазвао седницу Светог Синода и Највишег Црквеног Савета на којој је донета одлука (бр. 347) да „ни посланица ни обраћање Карловачког Синода (Женевској конференцији) не изражавају глас Руске Цркве”. Он је захтевао да се Загранична ВЦУ распусти и да се сва црквена власт над руским избеглицама у Европи преда Митрополиту париском Евлогију.¹⁴⁷ Увече истог дана ГПУ је обавила саслушање патријарха, а следећег дана је ухапшен.

Одлуку бр. 347 искористила је Московска патријаршија и њени сателити да баци сумњу на каноничност Руске Заграничне Цркве. Ипак, (I) према све-

145 Holy Transfiguration Monastery, Boston, *A History of the Russian Church Abroad*, Seattle: St. Nectarios Press, 1961, p. 24; Archbishop Nikon (Rklitsky), *Zhizneopisanie Blazhennejshago Antoniia, Mitropolitan Kievskago i Galitskago*, New York, 1960, vol. VI, p. 36 (P).

146 *Istochnik*, N 3, 1995, p. 116.

147 *Acts of the Russian Pan-Diaspora Church Council in Sremsky-Karlovtsy*, Sremsky-Karlovtsy, 1922, p. 126. Цитирано према: Fr. Victor Potapov, „What is False is also Corrupt”, *Living Orthodoxy*, vol. XIV, no. 1, January-February, 1992, p. 26.

дочанству обновљенца архиепископа Евдокима, патријарх Тихон је касније писао митрополиту Антонију (Храповицком): „Ја сам то написао због власти, али ти седи и ради”; (II) указ који је примила Црква у егзилу није имао патријархов потпис, него га је потписао само архиепископ Тадеј Астрагански!¹⁴⁸ (III) како примећује игуман Лука, „читајући указ свакако ћеш увидети да у њему ништа није речено поводом нарушавања канона од стране ВЦУ, и да се она нигде не назива неканонском. Нико, чак ни сам митрополит Евлогије, није прихватио ауторитет тог документа. Додељујући митрополиту Евлогију управу над парохијама у Западној Европи, патријарх је „превидео” чињеницу да је у Заграничној Цркви постојало још осам других епархија и ништа није рекао о управљању њима. Овај и други збуњујући аспекти указа само су потврђивали опште мишљење да је издат под притиском бољшевика који су желели да на све начине ослабе антикомунисте у иностранству. Када је добио извештај о своме именовању за првог епископа у Европи, митрополит Евлогије је писао митрополиту Антонију: „Овај указ ме је пренеразио својом неочекиваномшћу и једноставно шокирао тиме какву конфузију може да унесе у црквени живот” (управо оно што су комунисти желели – да отклоне свако супротстављање њиховој контроли над Црквом). „Нема никакве сумње да је указ био издат под притиском бољшевика – наставља митрополит Евлогије – и ја том документу не признајем никакву снагу, чак и да га је написао и потписао патријарх. То је политички, а не црквени документ”...¹⁴⁹

У сваком случају, патријарх није стварно анатемисао епископе у емиграцији, па је тако акција изведена да умири бољшевице, послужила само да се њихов гнев још више распали.¹⁵⁰ Вође Руске Заграничне Цркве су заузели гледиште – у чему их је, као што смо видели, испрва подржао и митрополит Евлогије – да је патријарх у то време деловао под принудом. Зато су посту-

148 Protopriest Alexander Lebedev, „Ya napisal eto dlya vlastej, a ty sidi i rabotaj”, *Vozvrashchenie*, N 2 (6), 1994, p. 29; Schema-Monk Anthony, op. cit., p. 88.

149 Igumen Luke, „An Answer to the Orthodox Church in America's Document, 'Why Deepen the Schism?'”, *Orthodox Life*, vol. 40, no. 6, November-December, 1990, pp. 13-14.

Током саслушања од стране ГПУ 9. маја патријарх је, према Сергију Голубцову (op. cit., p. 115), „био принуђен да митрополита Антонија Храповицког препозна као 'заклетог непријатеља радничких и сељачких маса Русије'. Али патријарх је дао значајну оgradu, да митрополита Антонија све дотле није сматрао за непријатеља совјетске власти, а да су му његови антисовјетски и интервенционистички говори постали познати тек у фебруару-марту 1922, имајући на уму очигледно његово писмо упућено у име Карловачког сабора Женевској конференцији. Овим признањем, по нашем мишљењу, патријарх је истакао своје ограђивање од Заграничне Цркве само у погледу њених каснијих политичких изјава које није подржавао. Истовремено, он је на све начине генерално настојао да избегне оцењивање митрополита Антонија, а и конкретно док је био у војном логору Деникина, Врангела и Скоропадског”.

150 Holy Transfiguration Monastery, Boston, *A History of the Russian Church Abroad*, Seattle: St. Nectarios Press, 1961, p. 24.

пили тако, да су се формално потчинили патријарховом указу, док су га на делу игнорисали: распустили су ВЦУ и уместо ње створили Архијерејски Синод под председништвом митрополита Евлогија. Патријарх, као да је то прећутно признао, није даље издавао осуде Заграничног Синода и убудуће је деловао тако као да га у потпуности признаје.¹⁵¹

Обновљенски преврат (2)

Дванаестог маја свештеници-обновљенци Ваведенски, Белков и Калиновски (који се, како је истакао патријарх, само мало пре тога одрекао свештенства), посетили су патријарха у Тројицком подворју где је био заточен и затражили да се одрекне патријаршијског трона. „После мучног оклевања – пише Кривова – добро знајући ко стоји иза тог акта, Тихон је био присиљен да попусти. Али он се није одрекао трона нити је управљање Црквом предао у руке обновљенцима. Смисао патријарховог поступка био је да се привремено повуче од послова, али он је био спреман да се одрекне трона само 'ако му будући Сабор одузме' положај патријарха. Тихон је привремено пренео власт на једног од најстаријих јерараха Цркве, Митрополита јарославског Агатангела (Преображенског), о чему је званично обавестио председника ВЦИК М. И. Калињина.

Ипак, власти нису допустиле митрополиту Агатангелу да отпутује за Москву. В. Д. Красницки је већ 5. маја 1922. стигао у манастир Толга где је митрополит живео и затражио је да овај потпише апел тзв. 'Иницијативне групе свештенства'. Митрополит је одбио да потпише апел. Затим је, два дана касније, узет његов потпис којим потврђује да неће отићи, а испред његове келије постављени су стражари и стављен је под надзор.

Без Агатангела, у Москви су остала само три члана Светог Синода и ВЦУ, али они нису били овлашћени за доношење било какве одлуке која би била обавезујућа за читаву Цркву. Тако је обновљенцима био отворен пут за преузимање власти у Цркви. Користећи привремено овлашћење патријарха Тихона и то што митрополит Агатангел није био у могућности да заузме патријархово место, обновљенци су прогласили да је Тихон уклоњен и самовољно су преузели власт. Дошавши 15. маја 1922. на пријем код М. И. Калињина, они су сазнали да је долазак митрополита Агатангела у Москву тешко могућ. Следећег дана обновљенци су послали писмо М. И. Калињину, у коме изјављују да је 'услед тога што се патријарх Тихон одрекао власти,

151 Grabbe, op. cit., p. 32. На пример, патријарх је признао право Заграничног Синода да митрополита Платона постави за главу америчких епархија 1922 године. Види: Igumen Luke, op. cit., p. 14.

формирана Виша Црквена Управа, која је од 2. (15) маја преузела на себе управљање црквеним пословима у Русији”¹⁵²

Осамнаестог маја обновљенци су поново представили патријарху писани извештај у коме се каже да су услед постојећих околности црквени послови остали без икаквог надзора. Они су затражили од патријарха да им повери своју канцеларију како би на потребан начин класификовали пошту која стиже. Сматрајући да би то било корисно, патријарх је прихватио њихов захтев и на њихову молбу написао је следећу резолуцију: „Доле наведеним лицима поверава се да, уз помоћ секретара Нумерова, приме и предају високопреосвећеном митрополиту Агатангелу, по његовом доласку у Москву, све синодалне послове”¹⁵³

Следећег дана, пошто су издејствовали да патријарх буде пребачен у Донски манастир, обновљенци су преузели патријаршијску резиденцију у Тројицком подворју. Двадесет деветог маја званично је формирана „Жива црква”, највећа обновљенска групација. Два дана раније, 27. маја, Троцки је писао Лењину: „Одвајање цркве од државе, које смо извели једном за свагда, никако не значи да се државе не тиче шта се догађа у цркви”. Он је писао о „лојалним и прогресивним елементима унутар свештенства” и поставио је задатак „да се подигне дух лојалног свештенства” на индиректан начин – путем штампе. Закључио је да „уредници Правде и Известија не придају довољно значаја ономе што се догађа у цркви и око ње”. Троцки је потпуно схватио значај те „најдубље духовне револуције у руском народу”. Лењин је прокоментаришао: „Истина! Хиљаду пута истина!”¹⁵⁴

Ипак, обновљенци и комунисти морали су још да неутралишу штету коју је њиховим плановима нанело то што је патријарх Тихон предао власт митрополиту Агатангелу. И протојереј Красницки био је послат у Јарослав на преговоре са митрополитом. Он је законитом патријарховом заменику поставио низ услова који би га, да их је прихватио, довели у потпуну зависност од обновљенаца. Разуме се, митрополит је одбацио те услове. Тада се Красницки вратио у Москву, а обновљенци су раширили глас да је митрополит тобоже заузет „својим сопственим пословима” и да „није журио” да изврши патријархову заповест.

Левитин и Шавров пишу: „...Понашање митрополита Агатангела заиста изгледа потпуно необјашњиво ако се не зна један детаљ: месец дана вођени

152 N. A. Krivova, op. cit., Moscow, 1997; y: Golubtsov, op. cit., p. 116.

153 J. S. Curtiss, *The Russian Church and the Soviet State*, Boston: Little, Brown, 1953, pp. 159-160; Gubonon, p. 290; Grabbe, op. cit., pp. 33-34.

154 N. A. „Nye bo vragom Tvoim tajnu povyem...”, op. cit., p. 17.

су тајни преговори између Е. А. Тучкова и митрополита Агатангела. Е. А. Тучков, кога је ВЦУ сматрала за свој главни ослонац, у преговорима са митрополитом изразио је жељу да се што пре одвоји од тако несолидне институције (ВЦУ) и да подржи Агатангела (?!). Ипак, и од стране митрополита Агатангела очекивао се низ уступака; он је био дужан да изјави како напушта политичку линију патријарха Тихона. После месец дана преговора, видећи да није постигнут напредак, митрополит Агатангел се неочекивано (??) обратио Руској Цркви са Позивом (од 5/18. јуна 1922, под бр. 214) одштампаним у некој тајној штампарији и који је врло брзо дистрибуиран у Москви и по другим градовима...

Е. А. Тучков је био потпуно затечен. ВЦУ је такође била шокирана. Митрополит Агатангел је одмах ухапшен и послат у прогонство у Њармску област. Али појава овог Позива показала је да је непринципијелна линија В. Д. Красничког наишла на оштро одбијање у црквеним круговима...¹⁵⁵

Посланица митрополита Агатангела окривила је обновљенце за „ревидирање догми и моралног учења наше православне вере, свештених канона светих Васељенских Сабора и православног богослужбеног Устава датог од стране великих подвижника хришћанске побожности”, а епископима је дала право да независно управљају својим епархијама, све до обнове канонске Више Црквене Управе.¹⁵⁶

Тако је у години стварања Совјетског Савеза Русија била лишена законите централне власти и у Цркви и у држави, по први пут у својој историји све од „смутног времена”.

У то време је у Петрограду митрополит Венијамин изведен на суд под оптужбом да се супротстављао одузимању црквених драгоцености и назван је „народним непријатељем”. Биле су му понуђене многе могућности да се спасе на нечестан начин. Тако су још пре суђења код њега долазили Ваведенски и командант Петрограда Бакајев и нудили му избор: или да опозове анатему против Ваведенског, или да буде изведен на суд. Али митрополит је одбио да опозове анатему. И поново, током суђења, судије су му понудиле да може да се спасе ако именује „ауторе” предлога који је послао у Помгол. Митрополит је поново одбио, са речима: „Ја сам то учинио сам – лично сам све смислио, формулисао, написао и послао. Никоме нисам дозвољавао да учествује у одлучивању о стварима које су ми поверене као архипастиру”.

155 Levitin, A., Shavrov, V. *Ocherki po istorii russkoj tserkovnoj smuty*, Kusnacht, 1977; цитирано у: Gubonin, op. cit., p. 813.

156 Gubonin, op. cit., pp. 219-221.

Управо на том суђењу тужилац Красников дао је следећу примедбу: „Читава Православна Црква је – субверзивна организација. Право речено, читаву Цркву требало би ставити у затвор!”. Са друге стране адвокат Гуревич је рекао: „Ако митрополит пострада због своје вере и своје безграничне оданости вернима, он ће постати опаснији за совјетску власт него што је сада... Непромењиви историјски закон нас упозорава да вера расте, јача и умножава се на крви мученика”.¹⁵⁷

Може се рећи да су обе ове примедбе биле пророштва: прва – о свеопштем гоњењу које долази и које је уследило тридесетих година, а друга – о коначном тријумфу Цркве који је већ отпочео.

У писму из затвора митрополит Венијамин је изразио суштину онога што ће неколико година касније постати позиција Катакомбне Цркве: „Чудна су размишљања неких, можда и истакнутих пастира – 'морамо да чувамо живу силу', тј. због ње морамо да одустанемо од свега. А шта је са Христом? Нису Платонов, Чуприни, Венијамини и њима слични они који спасавају Цркву, него Христос. Она тачка на којој они покушавају да стоје представља пропаст за Цркву; не може човек да жртвује Цркву ради себе”.¹⁵⁸ Митрополит је био стрељан у ноћи 12. на 13. август (по ст. кал.) 1922. године.

Њега је заменио човек сасвим супротне философије – епископ Алексије (Симански), први јерарх који је признао обновљенску ВЦУ и будући други совјетски „Патријарх Московски”. И не само то – он је скинуо забрану коју је на обновљенце ставио митрополит Венијамин, а 5. јуна 1922. године прогласио је њихово општење „са преутемељеном Црквом”.¹⁵⁹ Овај континуитет између водећих јерараха обновљенства раних двадесетих и водећих јерараха сергијанства после 1927. споља показује унутрашње везе између та два покрета. Он показује да је сергијанство заправо „ново-обновљенство”, наставак истог јеретичког покрета у суптилнијем облику.

Црква у Грузији и Украјини

Сада треба да кажемо неколико речи о Цркви у Грузији, која је прошла кроз врло слична гоњења од стране власти.

Одмах после Цареве абдикације, 12. марта 1917. године, Сабор епископа, клирика и верног народа Грузије прогласио је обнову аутокефалности Грузијске Цркве, која, како су тврдили Грузини, никада није била законито укинута.

¹⁵⁷ Regelson, op. cit., p. 302.

¹⁵⁸ Polsky, op. cit., part 2, p. 294.

¹⁵⁹ N. A. „Nye bo vragom Tvoim tajnu povyem...”, op. cit., p. 18.

У септембру је Свеопшти Сабор потврдио акте мартовског Сабора и 1. октобра у Тбилисију епископ Карион Садзегели узведен је на трон Католико-са-патријарха. Привремена влада је потврдила овај избор. Ипак, 29. децембра / 11. јануара Руска Црква је у лицу свог новоизабраног патријарха Тихона упутила протест против обнове аутекефалности, у коме је Карион намерно ословљен само као епископ.¹⁶⁰

Када је почео руски грађански рат, Грузини су одбили да помогну Белима. На неколико месеци земљу су окупирали Британци, а када су они отишли, на власт су дошли мењшевици. Током наредних неколико година Грузијска Црква је могла да живи у миру са мењшевичком партијом која је владала земљом.

Ипак, у фебруару 1921. бољшевици су напали, и после кратког троне-дељног рата преузели контролу у земљи. „Седмог фебруара 1922. – пише отац Илија Мелија – католикос Амвросије је Међународној Конференцији у Женеви (највиши међународни апелациони орган у то време) упутио протестно писмо у коме је, подсећајући на моралне обавезе које на њему леже у вези са нацијом која му је поверена, у име грузијског народа, лишеног својих права, протестовао због окупације и захтевао интервенцију цивилизованог човечанства против неправде која је учињена Грузији. Он је био ухапшен у фебруару 1923. заједно са архиепископом Назаријем и свим члановима свога Савета. Њихово суђење, које се одвијало у половишно слободним условима, снажно је уздрмало земљу.

Постојале су три оптужбе: 1) писмо Женевској конференцији; 2) сакривање историјског блага Цркве како би било сачувано да не падне у руке државе; 3) забрана откупа драгоцености у корист гладних наметнутог од стране Државне комисије за религију. Архиепископ Назарије је био убијен током процеса, највероватније да би то оставило утисак на остале оптужене. Сви чланови Савета показали су солидарност према католикосу Амвросију, који се држао херојски, преузимајући на себе сву одговорност за своје поступке, који су, према његовим речима, одговарали његовим обавезама и традицији Грузијске Цркве у таквим ситуацијама. Осуђен је на осам година робије. Двојица чланова његовог Савета добили су пет и две године. Католикос је ослобођен пре но што је издржао читаву затворску казну. Умро је 29. марта 1927. године.

Године 1924. дошло је до свеопштег устанка, који су припремиле све активне силе нације – виши армијски официри, политичке партије, академ-

160 Текст у: Gubonin, op. cit., pp. 71-75.

ски кругови, црквена лица – тј. целокупно становништво. Жртве репресије бројане су у хиљадама. Партизанске групе су деловале још неко време...”¹⁶¹

У Украјини се у то време патријаршијска Црква није борила само против обновљенаца, него и против украјинских сепаратиста. Три пута је у двадесетом веку Украјина добијала независност од Русије, и сваки пут је политичка независност изазивала црквени раскол: 1917, 1941. и 1990.

Средином новембра 1917. у Кијеву је био организован комитет задужен да сазове Сабор украјинског свештенства и мирјана, под руководством пензионисаног архиепископа Алексија (Дородничина). Мада је био канонски исправно основан, овај комитет је средиште своје пажње ускоро преместио на потпуно неканонски циљ – стварање аутокефалне Украјинске цркве и уклањање канонског првојерарха, митрополита Владимира. Митрополит се енергично противио овим револуционарним захтевима све док није мученички пострадао од руку бољшевика у јануару 1918.¹⁶²

Године 1920. формиран је „Независни савез украјинских православних парохија”, који је у октобру 1921. сазвао први Сабор Украјинске Аутокефалне Цркве. Но, пошто аутокефалистима није пришао ни један архијереј, морали су да на неканонски начин сами створе епископат, што није признала ни једна Православна Црква и што им је донело назив „самосветих” или „Липковаца”, према имену њиховог вође Липковског. Крајем двадесетих година, појавио се још један аутокефалистички покрет, основан од стране Епископа лубенског Теофила (Булдовског), који је хиротонију добио у патријаршијској Цркви у време када је раскол Липковаца већ био у опадању, али се потом на истој тој основи украјинског национализма одвојио од Цркве, и ујединио се са остацима Липковаца.

Један од најпопуларнијих патријаршијских свештеника у Украјини у то време био је отац Василије Зеленцов. Великим делом под његовим утицајем у народу је био одбачен раскол Булдовског. Године 1922. он је по политичкој оптужби изведен на суд, где је у својој завршној речи дао једно од најубедљивијих објашњења тога колико далеко хришћанин може да иде у признавању совјетске власти: „Ја сам вам већ говорио и опет кажем да сам лојалан совјетској власти као таквој, јер нам је она, као и све, послана свише... Али тамо где се ствар тиче вере Христове, где се тиче храмова Божијих и људских душа,

161 Melia, „The Orthodox Church of Georgia”, *A Sign of God: Orthodoxy 1964*, Athens: Zoe, 1964, pp. 112-113. Католикос Амвросије и архиепископ Назарије су канонизовани као светитељи од стране Грузијске Цркве у септембру 1994.

162 *A Wreath on the Grave of the New Hieromartyr Vladimir of Kiev*, Liberty, TN: St. John of Kronstadt Press, 1987, chapter 2.

тамо сам се борио и до последњег даха ћу се борити са представницима те власти; срамно и грешно би било за мене, војника Христовог који носи овај свети крст на грудима, да штитим себе у часу када су се непријатељи наоружали и објавили рат Самом Христу..." После своје хиротоније за епископа, Василије је наставио да води духовну борбу против бољшевика, јавно их називајући богоодступницима, насилницима, хулитељима вере Христове, убицама, сатанском влашћу, крвопијама, гушитељима слободе и правде, породом пакла" итд. Народ је стално позивао: „Никаквог попуштања њима, никаквих компромиса са њима, борити се са непријатељима Христовим, не бојати се мука и смрти, јер страдања за Њега су највиша срећа и највиша радост." Године 1930. епископ Василије је мученички пострадао у Москви због одбацивања сергијанског ново-обновљенства.¹⁶³

Мада су украјински аутокефалисти представљали чисто расколнички покрет, они нису делили модернистичку идеологију московских обновљенаца и ушли су у општење са њима тек у јесен 1924. године, очигледно са циљем да обезбеде признање сопствене аутокефалности од Константинопољског патријарха са којим су обновљенци били у општењу. Ето због чега патријарх Тихон све до 5. јануара 1924. није проширио своју анатему против обновљенаца из 1923. и на аутокефалисте. Али чак ни тада аутокефалисти готово да нису показивали непријатељство према патријарху, и на свом Другом Свеукрајинском сабору 1925. године њихов Синод је издао посланицу позивајући обновљенце да преиспитају своју одлуку о свргавању патријарха Тихона.¹⁶⁴

Године 1929. Стаљин је изменио толерантну политику бољшевичког режима према украјинским аутокефалистима (који су свакако већином били под контролом совјетских агената), те су тако у јануару 1930. власти сазвале сабор који је распустио све њихове централне и регионалне црквене органе, мада су поједине парохије аутокефалиста постојале још неколико година, под строгим надзором власти.¹⁶⁵

Сабор обновљенаца из 1923. године

У Русији током 1922. обновљенци су наставили да шире свој утицај. Шеснаестог јуна три значајна јерарха објавила су да у потпуности признају „Живу цркву" на следећи начин: „Ми, Митрополит владимирски и шујски

163 Protopresbyter Michael Polsky, *Novie Mucheniki Rossijskie*, Jordanville, 1957, part 2, chapter IV.

164 „Spravka o Prinyatii v Obshenie Episkopa Seraphima (Lyade)", *Tserkovnaya Zhizn'*, N 12, 1937.

165 Види: Archbishop Leontius (Philippovich), „Ukrainskiye shovinisty i samosvyaty", *Russikij Pastyr*, II-III, 1995, pp. 154-187; J.-F. Meyer, *Religions et securite internationale*, Berne: Office Centrale de la Defense, 1995, p. 29.

Сергије (будући први совјетски 'патријарх'), Архиепископ нижегородски и арзамаски Евдоким и Архиепископ костромски и галички Серафим, проучивши платформу Привремене Црквене Управе и канонску законитост управе, сматрамо је једином законитом, канонском врховном црквеном влашћу, и све одлуке које је она издала сматрамо потпуно законитим и обавезујућим. Позивамо све истинске пастире и верна чеда Цркве, оне који су поверени нама и оне који припадају другим епархијама, да следе наш пример".¹⁶⁶

Сергијански митрополит Јован (Сничев) је о овом акту писао: „Ми немамо права да од историје скривамо та жалосна и поражавајућа одступништва од јединства Руске Цркве која су се масовно појављивала после објављивања писма-позива тројице познатих јерараха у часопису 'Жива црква'. Многи међу архијерејима и свештенством размишљали су овако: 'Ако је мудри Сергије сматрао да је могуће потчинити се ВЦУ, онда је јасно да и ми треба да следимо његов пример'".¹⁶⁷

Међутим, ГПУ је обновљеницима пружила вредну помоћ када је ухапсила у послала у прогонство сав клир који је остао веран патријарху. Такође, они су им предали око две трећине активних храмова у Руској републици и Централној Азији, као и више хиљада у Украјини, Белорусији и Сибиру. Ипак, ови бројеви преувеличавају реалну снагу обновљенаца, пошто су ти храмови били готово пусти, док су патријаршијски били препуни.

На њиховом другом Сверуском сабору који се састао у Москви 29. априла 1923. обновљеници су први пут хвалама обасули револуцију, коју су назвали „хришћанском творевином”, затим совјетску власт, која је, по њиховим речима, била прва на свету која је покушавала да оствари „идеале Царства Божијег”, као и Лењина: „Пре свега ми смо дужни да се речима дубоке захвалности обратимо влади наше државе која, насупрот клеветама заграничних потказивача, не прогони Цркву... Речи захвалности и поздрава треба да упутимо јединој власти на свету која, иако не верује, чини оно дело љубави, које ми, мада верујемо, не чинимо, а такође и вођи Совјетске Русије В. И. Лењину, који треба да буде драг и црквеним људима...”

Сабор је потом у одсуству осудио патријарха Тихона (који се још налазио заточен у манастиру) и лишио га не само чина, него и монаштва, ослонявајући га од тада „мирјанин Василије Белавин”. Укинута је и сама патријаршија, а њена обнова проглашена је за контрареволуционарни чин. На крају, усвојено је још неколико резолуција које су жењеним свештеници-

166 Текст у: Gubonin, op. cit., pp. 218-219.

167 Snychev, „Mitropolit Sergij i Obnovlencheskij Raskol”, у: Danilushkin, op. cit., p. 182.

ма дозвољавале да постају архијереји, да ступају у други брак, а уведен је и григоријански календар.

Када су одлуке сабора биле донете патријарху на потпис, он је мирно написао: „Прочитао. Сабор ме није позвао, нису ми познате његове компетенције и стога не могу да признам његове одлуке за законите”.¹⁶⁸

Четрдесет шест епископа (од седамдесет три присутна на сабору) је потписало пресуду патријарху. Један од њих, Јоасаф (Шишковски), причао је оцу Василију Виноградову како је до тога дошло. „Вође сабора Красницки и Ваведенски сабрали су за ту седницу све епископе присутне на 'сабору'. Када је изнесено неколико директних и индиректних приговора на предлог вођа сабора о свргавању патријарха, Красницки је сасвим отворено рекао свима присутнима: 'Онај ко одмах не потпише резолуцију, из ове просторије моћи ће да оде само право у затвор'. Уцењени епископи (укључујући и Јоасафа лично), нису нашли храбрости да се одупру претњи поновног заточења и присилног рада у концентрационом логору, па су тако ипак потписали, мада су готово сви били против резолуције. Нико од црквених људи није сумњао у то да је саборска одлука била директно дело совјетских власти и да се сада свакога часа могао очекивати судски процес и крвава одмазда над патријархом”.¹⁶⁹

Ипак, већ 1923. године сабор обновљенског покрета почео је да се распада. Петсто шездесет депутата поделило се на четири групе: присталице Красницког (Жива црква), Ваведенског (Старо-Апостолска црква), Антонина (Црквени препород) и патријарха Тихона. Када је Красницки покушао да преузме контролу над сабором и одбио било какву коалицију између своје групе и осталих обновљенаца, раскол међу расколницима био је спречен само захваљујући снажном закулисном притиску што су га на његове присталице извршили комунисти, којима је успело да прегрупишу обновљенце у „Свети синод” на челу са митрополитом Евдокимом.¹⁷⁰

У међувремену, притисак на патријарха немилосрдно је појачан, уз свакодневне посете агента ГПУ Тучкова (патријарх Тихон га је звао „анђео сатанин”), који га је уцењивао како би га принудио на уступке држави. У априлу влада је објавила да ће патријарх ускоро бити изведен на суд по оптужбама које потичу од суђења педесет четворици у Москви и митрополиту Венијамину у Петрограду прошле године. Ипак, делимично због тога што су власти желеле да сабору обновљенаца пружи прилику да га осуди први,

168 Gubonin, op. cit., p. 224.

169 Цитирано у: Archbishop Nikon (Rklitsky), *Zhizneopisanie*, op. cit., vol. VI, p. 114.

170 Savelyev, op. cit., p. 195.

а делимично, касније, као резултат ултиматума датог од стране британског министра спољних послова лорда Керзона, кога је подржала бучна кампања у британској и америчкој штампи, суђење је одложено за 17. јун.

Волкогонов пише: „Заточен у Донском манастиру, Тихон је био подвргнут стандардном третману: саслушања, претње, притисак и поткупљивање. Саслушања су настављена и након што је Лењин изгубио своје (менталне) способности, јер су његове инструкције у вези са црквеним пословима и даље дословно извршаване”.¹⁷¹

Председник Антирелигиозне комисије Јарославски писао је 11. јуна Политбироу и Сталину: „Неопходно је да се одмах донесе следећа резолуција у Тихоновом случају: 1) истрага Тихоновог случаја мора бити настављена без временског ограничења; 2) Тихон мора бити обавештен о томе да његова пресуда може бити измењена ако он: а) да нарочиту изјаву да се каје због злочина које је починио против совјетског режима; б) призна суд над собом; в) отворено се огради од свих контрареволуционарних организација, нарочито Беле гарде и монархистичких организација, како цивилних тако и религиозних; г) да изрази свој негативан став према новом Карловачком сабору и његовим учесницима, д) да изрази свој негативан став према нападима католичког клира (у лику папе, као и Надбискупа кентербериског и Епископа константинопољског Мелетија), ђ) да пристане на неке реформе у црквеној сфери (на пример, нови календар). Ако пристане, ми ћемо га ослободити и пребацити у Валаамско подворје, без забране обављања црквених послова”.

Истог дана, Јарославски је забележио следеће: „Кратак подсетник за понуду што се тиче Тихона. 1) Неопходно је да постоји нешто што би оправдало наше одлагање Тихоновог случаја, иначе би био створен утисак да смо се уплашили претњи белогардејаца. 2) Из разговора са Тихоном постало је јасно да ће се он уз извештај притисак и нека обећања сложити са тим понудама. 3) Ако пристане, те његове изјаве имаће огроман политички значај: оне ће у потпуности пореметити планове читаве емигрантске банде; оне ће задати ударац свим оним организацијама које су се оријентисале према Тихону; Тихон ће постати гаранција против пораста утицаја ВЦУ (обновљенаца); његов лични утицај биће компромитован везама са ГПУ и попуштањем; његове изјаве против Кентербериског бискупа, Мелетија, Антонија и папе биће шамар у лице пре свега енглеској влади, док ће у европским круговима енглеску декларацију у Тихонову одбрану лишити сваког значаја; и коначно, његов пристанак на макар једну од ових реформи (пристао је да призна но-

171 Volkogonov, op. cit., p. 383.

ви, Григоријански календар) учиниће га 'јеретиком' – иноватором у очима православних. ВЦУ ће стога сачувати своје раније позиције уз значајно смањење свога утицаја".¹⁷²

Почетком јуна патријарх се разболео и пребачен је из Донског манастира у затвор Таганка. Ту је информације о сукобу у Цркви могао да добија само из званичних совјетских новина, које су веома преувеличавале успехе обновљенаца. Осећајући да је његово присуство на челу Цркве апсолутно неопходно, и да су од његова два непријатеља, обновљенаца и комуниста, обновљенци много опаснији, патријарх је одлучио да направи уступке влади како би био ослобођен. Тако је 16. јуна, а затим опет 1. јула издао своје познато „покајање” у коме се кајао због свих својих антисовјетских дела (укључујући и анатемисање большевика) и „konaчно и одлучно” оградio од „како заграничне, тако и унутрашње монархистичко-белогардејске контрареволуције”.¹⁷³

Као резултат, према оцу Глебу Јакуњину, „све дотадашње праведне и храбре речи патријархове које су осуђивале морални и духовни пад људи, грозно и крваво дивљаштво, убиства невиних људи, гневне провале сатанске злобе и мржње, скрнављење религиозних и националних светиња – све те речи којима је патријарх позивао људе да пазе на своју савест, речи пуне праведног огорчења у односу на почињена зла, сада су од стране патријарха лично биле проглашене за 'антисовјетску политику'. Упркос величини личности и јунаштву патријарха Тихона, ми морамо са великом жалошћу да признамо да је принцип употребе лажи и лажног сведочења ради 'спасења Цркве' у Московској патријаршији први применио управо он.

Само је неколико најосетљивијих хришћана разумело како је страховито опасан пут који је патријарх изабрао”.¹⁷⁴

Ипак, архиепископ Никон (Рклицки) износи мање строг став према изјави патријарха Тихона, примећујући да: „1) она није укинула анатему у име Руске Православне Цркве на совјетску власт, 2) он себе није назвао пријатељем ни сарадником совјетске власти, 3) није призвао Божији благослов на њу, 4) ни-

172 N. N. Pokrovsky, S.G. Petrov, *Arkhivy Kremli: Politburo I Tserkov' 1922-1925gg.*, Moscow: Rosspen, 1997, vol. 1, pp. 282-284 (P).

173 Gubonin, op. cit., pp. 280, 286; S. Bychkov, *Moskovskij Komsomolets*, May 16, 1990. Постоје неки подаци да је ослобађање патријарха Тихона из затвора повезано са чињеницом да су у јуну 1923. большевици коначно увидели да је Лењин превише болестан да би се вратио у политику, па је А. Риков преузео од Лењина председавање Совјетом народних комесара. Преузимајући дужност Риков је позвао патријарха и обећао му да ће смањити притисак на религиозне организације, да ће смањити таксе које су плаћала свештена лица и цркве, те да ће неке јерархе ослободити из затвора – обећање је и одржао. Види: Latyshev, op. cit.

174 Yakunin, „V sluzhenii kul'tu (Moskovskaya Patriarkhiya i kul't lichnosti Stalina)”, *Na puti k svobody sovyesiti*, Moscow: Progress, 1989, p. 178.

је позвао руски народ да се покори тој власти као богоустановљеној, 5) није осудио покрет за обнову монархије у Русији, 6) није осудио борбу Белих за обарање совјетског режима. Својом изјавом патријарх Тихон је само указао на начин деловања који је изабрао за будућу одбрану и чување Руске Православне Цркве. Колико је тај начин деловања био целисходан, то је већ друго питање... али у сваком случају патријарх Тихон није прешао ону границу која је одвајала њега, као главу Руске Православне Цркве, од безбожне власти.”¹⁷⁵

Патријарх Тихон је ослобођен 27. јуна 1923. године, а само његово појављивање у јавности (у затвору је страшно остарио) било је довољно да „Живу цркву” гурне у дубоко и неповратно опадање.¹⁷⁶ Она је остала опасна све дотле док је уживала наклоност власти; али већ 1926. власти су се окренуле другима (Григоријанцима, а потом митрополиту Сергију), као погоднијима за остварење њиховог задатка – уништења Цркве. До краја Другог светског рата и последњи преостали обновљенци примљени су у новообновљенску совјетску Московску патријаршију.

Како било да било, патријарх Тихон се горко покајао због свога „покајања”; рекао је – да је само знао колико је заправо слаба била Жива црква, он не би потписао „покајање” и остао би у затвору.¹⁷⁷ Када су га пак са тугом упитали зашто је рекао да више није непријатељ совјетске владе, он је одговорио: „Али ја нисам рекао да сам њен пријатељ...”¹⁷⁸

Патријарх је 15. јула анатемисао Живу цркву објавивши следеће: „...Они су себе одвојили од тела Васељенске Цркве и лишили се благодати Божије која пребива само у Цркви Христовој. Сходно томе све одлуке донете током нашег одсуства од стране оних који су управљали Црквом а нису имали ни законско право ни канонску власт, неважеће су и ништавне, док су све радње и тајне савршене од стране епископа и клира отпалих од Цркве лишене Божије благодати и силе; верни који учествују у таквим молитвама и тајнама не добијају освећење, него се подвргавају осуди због учешћа у њиховом греху...”¹⁷⁹

175 Nikon, op. cit., pp. 151-152.

176 Поспјеловски пише: „Ако је крајем 1922. године патријаршија у Москви имала само 4 цркве наспрам око 400 колико су имали обновљенци, ако су у Петрограду после прогонства епископа Николаја обновљенци заузели готово све цркве и ако је у читавој земљи око 66% активних цркава било у рукама обновљенаца, у новембру 1924. обновљенци су имали око 14,000 цркава, не више од 30%” (“Obnovlenchestvo: Pereosmyslenie tchenia v svete arkhivnykh dokumentov”, *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizhenia*, 168, II-III, 1993, p. 217).

177 Swan, op. cit., p. 83.

178 Цитирано у: Protopriest Lev Lebedev, „Dialogue between the ROCA and the MP: Why and How?” - Report to be given to the Sobor of Bishops of the Russian Church Outside Russia, Great Lent, 1998. Превео са руског на енглески и објавио на интернету протођакон Christopher Birchall.

179 Regelson, op. cit., p. 347; Gubonin, op. cit., p. 291.

Велики број парохија сада је одбацио обновљенство, нарочито у тако важним центрима какви су Петроград (трудом епископа Мануила Лемешевског¹⁸⁰) и Вороњез (трудом архиепископа Петра Зверева¹⁸¹), док су утицајни јерарси обновљенаца, попут митрополита Сергија, пожурили (мада још увек не довољно брзо, како је приметио свештеномученик Епископ глуковски Дамаскин¹⁸²) да се јавно покају пред патријархом.

Овде ћемо цитирати важног сведока тих историјских догађаја, саборца патријарха Тихона, свештеноисповедника архимандрита Питирима, који је поводом „покајања” митрополита Сергија рекао: „Сергије је видео патријархову непоколебљивост и пожurio је да принесе своје покајање патријарху... Патријарх Тихон, узимајући у обзир велики обим штете почињене Цркви... није сматрао за могуће да прихвати Сергијево покајање у приватној форми, него му је наредио да покајање принесе по чину дубоког покајника... И то дубоко покајање Сергије је принео у одређени дан, у Донском манастиру у Москви. Сабрало се мноштво православних... Након Божанске службе свети патријарх Тихон је праћен свештенством изашао на амвон у одјејанију патријарха, док је екскомуницирани Сергије, који је (претходно) стајао на прагу изван цркве, пузао на коленима кроз целу цркву, између редова верних, без расе и непокривене главе. Клечећи на коленима пред првојерархом Цркве Сергије је исповедио свој грех и замолио опроштај од Његове Светости. Али народ је гласним повицима заглушио речи издајника Православља, митрополита Сергија: 'Свети Владико, не веруј му, не веруј му!' – викао је народ. Патријарх је немо, без речи стајао. И бивши митрополит Сергије, пузећи на коленима изашао је из цркве. Затим је поново, од спољних врата храма, на коленима допузао кроз целу цркву до амвона и опет затражио опроштај. Али народ га је одбијао, понављајући исте речи: 'Не веруј му, опет ће те преварити!' И поново је Сергије био принуђен да отпуже из цркве, док није и трећи пут приступио првојерарху, који је стајао на амвону, и затражио опроштај због отпадништва које је починио. Мада су верни наставили да негодују повицима: 'Не веруј му, не веруј му!', патријарх Тихон им се обратио речима Спаситељевим: Онога који долази мени нећу истерати напоље (Јн. 6,37). Коначно се обратио бившем митрополиту Сергију. Питао га је да ли је свестан своје велике кривице пред православном вером и

180 Види: Metropolitan John (Snychev) of Saint Petersburg, *Mitropolit Manuil (Lemeshevsky)*, Saint Petersburg, 1993.

181 Види: „Pyotr, arkhiepiskop Voronezhskij”, *Vestnik Germanskoj Eparkhii Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi za Granitsej*, no. 6, 1991, pp. 18-21; „Episkop Varnava (Belyaev)”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, no. 3 (518), March, 1993, p. 19; Andreyev, *Russia's Catacomb Saints*, Platina, Ca.: St. Herman of Alaska Brotherhood, p. 177; „Vospominania monakhini Seraphimy ob Arkhiepiskope Petre (Zverevе)”, *Troitskoe Slovo*, N 6, pp. 12-27).

182 E. L. *Episkopy-Ispovedniki*, San Francisco, 1971, p. 68, note.

Црквом? Да ли обећава пред Богом и многим сведоцима небеске и земаљске Цркве да ће извршавати патријархове заповести? На све ово Сергије је одговорио потврдно и изјавио је да јасно схвата своју велику кривицу, да одбацује обновљенство и предаје га анатели, да ће до смрти остати веран светом Православљу и да обећава да ће издржати сваку казну коју му патријарх одреди. А патријарх је над њим изрекао суд Свјеруске Православне Цркве: 'Бивши митрополит Сергије, који је отпао у богомрску јерес живоцрквеног обновљенства и који је многе православне свештенике, монахе и верне одвео у пропаст, остаће до краја свога живота да плаче због онога што је учинио, и од сада не може да приступа црквеном служењу, него ће остати у чину простог монаха'. Затим му је наложио да остане у одређеном манастиру без права да га напусти, у потпуној послушности оцу игуману. А бивши митрополит Сергије је пред Христом Богом и Његовим анђелима и светом Црквом дао обећање да ће тачно испунити све што је обећао. Али авај, он је одмах преварио патријарха, прекршио дато обећање и дрско погазио каноне Саборне и Апостолске Цркве. Он је издао свакога кога је могао да изда; изјавио је да је 'добрио потпуни опроштај од Његове Светости' и почео је да служи. У светлу канона светих Апостола, светих Сабора и светих Отаца, он након тога не само да се сматра кажњеним, него и потпуно свргнутим, чак и одлученим.

И та превара била је успешна, јер у то изузетно тешко време за Цркву, глас Његове Светости патријарха тешко се могао чути изван Донског манастира, где је живео након свога заточења... Премда *умиrowљен* патријарх Тихон је често упозоравао да никоме од вођа обновљенске лажне цркве не може бити допуштено да предводи истинску Православну Цркву¹⁸³.

Неки сергијанци покушавају да докажу како Сергије није заправо делио позицију обновљенаца. Ипак, Сергијеве публиковане изјаве у корист обновљенаца, а нарочито његова посланица од 16. јуна 1922, противрече таквом гледишту. Не само то, народ му није веровао и тражио је од патријарха да га не прими; познати старац Нектарије Оптински рекао је да у њему још увек има отрова обновљенства.¹⁸⁴

Бољшевици су наставили да подржавају обновљенце и 8. децембра 1923. издали су инструкцију којом се забрањује помињање „бившег” патријарха на богослужењу, јер би за такав чин сматрали да „има карактер чисто политичке демонстрације против радничко-сељачке власти”.¹⁸⁵ Но, свеједно, патријархова

183 „Preemvstvennost' Grekha”, a publication of the parish of the Holy New Martyrs and Confessors of Russia, Tsaritsyn, pp. 7-9 (P).

184 I. Kontsevich, *Optina pustyn' i ee vremia*, Jordanville, N.Y.: Holy Trinity Monastery Press, 1971, p. 546

185 Danilushkin, op. cit., p. 192.

популарност била је таква, да ни обновљенци ни притисак ГПУ нису могли да уздрмају лојалност огромног броја људи. Руска Загранична Црква такође је остајала лојална њему, баш као и све Помесне Цркве, изузев Александријске и Константинопољске. Васељенски патријарх Григорије VII признао је обновљенце и одлучио да пошаље комисију која би „донела мир и учинила крај садашње аномалије”, али је био само одлучно прекорен од стране патријарха Тихона.¹⁸⁶

„Част и слава покојном патријарху – писао је митрополит Антоније (Храповицки) 1925. године – јер уз сву своју доброћудну снисходљивост према људима и уз сву чежњу за миром, он никада ни педаљ земље није дао неплодној Живој цркви, него је покајнике из ње примао према чину за примање јеретика и расколника, а цркве које су од њих биле враћане својим законитим пастирима, поново је освештавао као оскрнављене од јеретика”.¹⁸⁷

Патријаршијска Црква је победила.

Поуке обновљенства

Ако је Московски Сабор из 1917-1918. одредио темељну позицију Цркве у односу на државу, на саборима обновљенаца 1922-1923. показали су се основни начини напада које држава примењује против Цркве, те се тако црква опскрбила вредним искуством за још жешћу борбу у будућности. Ти основни начини напада били су:

1. Управљање централном администрацијом Цркве

Попут државе, и Црква је по својој постреволуционарној структури представљала високо централизовану организацију. Поражавајући успеси Живе цркве у ранијим стадијумима њеног постојања делимично су били резултат тога што је она узурпирала централну администрацију, а то је довело до забуне како у вишим, тако и у нижим слојевима верних. Патријарх је био у затвору, неке гласине говориле су да је свргнут, друге да је убијен. Мада је чувар патријаршијског трона митрополит Агатангел разаслао тајну заповест епископима допуштајући им да, у складу са патријарховим указом бр. 363 од 7/20. новембра 1920. године, самостално управљају својим епархијама, било је тешко ослободити се навике да се све важније одлуке очекују из центра. Неки су се те навике ослободили тек после много трагичнијих догађаја из 1927. године, када је још један бескрупулозни јерарх, митрополит Сергије (Страгородски), преузео контролу над централном администрацијом Цркве.

186 Archbishop Nikon (Rklitsky), op. cit., pp. 161-163.

187 Metropolitan Anthony, y: Orthodox Life, vol. 25, March-April, 1975.

2. Фасада канонског Православља

Обновљенци су испрва ставили маску канонског Православља, тврдећи да су власт законитим путем примили од патријарха. Ипак, ускоро су ту маску збацили, и то је била њихова главна грешка. Као што видимо, грубошћу својих напада на основне догмате вере и на монаштво, они су одбили верни народ. У будућности ГПУ ће се постарати да њихов кандидат за руковођење Руском Црквом сачува макар привид канонског и догматског Православља.

3. Саблазан државне легализације

Без обзира на патријархово „покајање”, патријаршијска Црква за његовог живота није била легализована од стране државе. То је значило да је Црква стално била као у пустињи, без оног комфора и безбедности коју су уживали обновљенци. А колико су далеко ови последњи били спремни да иду како би задобили ту безбедност, показује опело који су одслужили Лењину када је умро, током кога је у надгробној беседи његова душа описана као „по суштини хришћанска”! У истом духу била је и беседа Ваведенског на сабору 1923. којој је рекао: „Ми властима треба да се обратимо речима које изражавају осећање дубоке захвалности. Црква није гоњена, какве год клевете да шире страни пропагандисти. У Русији свако може да изрази своја убеђења. Ми смо дужни да ове речи благодарности упутимо јединој влади на свету која, иако не верује у Бога, делује са већом љубављу од оне на коју ми, који верујемо, можемо да полагамо право”.¹⁸⁸

Права је иронија, како је истакао отац Ајдан Николс, то што су обновљенци дошли дотле да „по духу потчињености држави личе на предреволуционарну државну Цркву”.¹⁸⁹ А патријаршијска Црква је задобијала све већи духовни ауторитет. Јер већ почетком двадесетих истакнуто је гледиште да верни сада живе, према патријарховим речима, „у години тријумфа сатане и власти антихриста”. Зато је Жива црква, уласком у нагодбу са совјетском влашћу, према патријарховим речима, постала „антихристова установа”.¹⁹⁰

Патријаршијска Црква је, напротив, била налик жени која бежи у пустињу пред црвеном аждајом (Отк, 12); и управо су се њој приљубила верна чеда Цркве.

188 Цитирано у: Gustavson, op. cit.

189 Nichols, *Theology in the Russian Diaspora*, Cambridge University Press, 1989, p. 53.

190 Regelson, op. cit., p. 313.

2. ГРЧКА И БАЛКАН: НОВОКАЛЕНДАРСКИ РАСКОЛ (1900-1924)

*Тако дакле, браћо, сјојше чврсто
и држиће предања, којима сје научени,
било нашој речју, било послицом.*

2. Сол. 2,15

Распад Отоманског царства био је жељно ишчекиван и подстицан од стране Православних Цркава Грчке и Балкана – Константинопољске, Грчке, Бугарске, Српске и Румунске. Ипак, он није отворио славну нову страницу у историји Цркве, како су се многи надали и очекивали, него је пре био гласник и један од узрока пада официјелних Цркава у региону у наредних неколико деценија.

Балкански ратови

Године 1912. Грчка, Бугарска, Србија и Црна Гора су се ујединиле како би победиле Турке, који су према Лондонском мировном уговору из маја 1913. били принуђени да дају све своје поседе у Европи, изузев Константинопоља и околине. Ипак, подела Македоније проузроковала је непријатељство и огорчење међу православним земљама, што је довело до Другог Балканског рата, у коме су се све локалне силе, укључујући и Турке, ујединиле против Бугарске и поразиле је. Према Букурештанском мировном уговору из августа 1913. Македонију су поделиле Србија и Грчка, формирана је независна Албанија, а Турска и Румунија су се прошириле на рачун Бугарске.

Ови ратови открили су страшну мржњу у региону, не само између православних и муслимана, него и између самих православних. Још пре тога постојало је непријатељство Грка и Бугара, које је већ довело до раскола две цркве 1872. године. Мање страшна није била ни мржња између Срба и Албанаца, или између Срба и Бугара:

И поред страшних нетрпељивости проузрокованих овим ратовима, Балкан је током овог периода још давао дивне светитеље, какав је свети Нектарије Егински (+1920). Ипак, пример светог Нектарија који је до краја

живота био прогоњен од стране црквених власти, показује да зле страсти распирене ратовима нису биле ограничене само на војне кругове, него су имале корене у дубокој кризи вере која ће Истинско Православље ускоро начинити мањинском вером у региону.

Балкански ратови били су увод у Први Светски рат из кога су Србија и Грчка изашле као победнице, а Бугарска и Турска као поражене. Али губици су били стравични – и гори за победнике него за поражене. Тако, док је Бугарска изгубила 100,000 људи, уз још 200,000 рањених, Србија је изгубила 275,000 људи, док је још око 800,000 цивила страдало од болести током рата, дакле четвртина становништва и две трећине мушкараца између 15 и 55 година.¹⁹¹

Дугорочно гледано, последице рата за Православље биле су различите. Са једне стране, велики непријатељи Православља и на Истоку и на Западу – протестантска Немачка, католичка Аустро-Угарска и муслиманска Турска – били су побеђени. Такође, створена је Краљевина Југославија која је обухватала Србе, Хрвате и Словенце, а којом је владао православни Краљ. Но, са друге стране, уништена је православна Русија, која је свугде била највећа потпора Православљу, а заменио ју је ужасни атеистички систем који је ускоро прогутао девет десетина православних хришћана. Вероватно најгора дугорочна последица, мада то није било одмах видљиво, био је велики пораст утицаја англо-саксонских нација – главних заговорника екуменистичког покрета. Овај утицај се нарочито снажно осетио у Грчкој. Убрзо након промене равнотеже снага на штету Немаца, а у корист Англо-Саксонаца, појавио се погубан утицај карактеристично англо-саксонске јереси екуменизма, коју је снажно осетила јерархије Грчке Цркве.

Двојица Крићана: (1) Елефтерије Венизелос

Најважнији политичар у региону био је грчки националиста са Крита и масон Елефтерије Венизелос. Апостол Павле је рекао да су *Крићани свагда лажљивци, зли зверови, њождрљивци лењи* (Тит. 1,12). Ове речи су посебно прикладне за Венизелоса, који је обмануо грчки народ тако што је подстакао његове наде у погледу освајања и славе, да би га потом немилосрдно оборио на земљу.

„Крајем (деветнаестог) века, – пише Макмилан – у време ослобођења Крита од турске власти и потом његовог прикључења Грчкој, Венизелос је зау-

191 Бројеви у: Barbara Jelavich, *History of the Balkans*, Cambridge University Press, 1983, volume 2, p. 136, and Tim Judah, *The Serbs*, Yale University Press, 1999, p. 101.

зимао истакнуто место у тој борби. До 1910. он је био премијер. У Балканским ратовима 1912. и 1913. је тако успешно маневрисао на међународној сцени, да су Грчкој припојене велике територије на северу, од Епира на северозападу, до Македоније и дела Тракије на североистоку. Нове територије су више него удвостручиле њену величину. Чим је потписао Букурештански мировни споразум из 1913. године, којим су грчка освајања потврђена, Венизелос је рекао: 'Хајде да сада поглед усмеримо ка Истоку'.

Исток – то је значило Отоманска Турска. Тамо лежи толико грчких старина: Троја и велики градови дуж малоазијске обале – Пергам, Ефес, Халикарнас. Тамо је рођен Херодот, отац историјске науке, као и Хипократ, отац медицине. На Лезвосу је своју поезију писала Сапфо, а на Самосу је Питагора измислио геометрију... Византијско царство и хришћанство додали су нови слој успомена и још један основ тим претензијама; јер хиљаду година, од времена када је Константин постао први хришћански цар, престо његових наследника налазио се у његовом граду, Константинопољу (данас Истамбулу), они су говорили грчки и одржавали су у животу велике традиције. Грчки православни патријарх је још увек живео ту, а не у Атини. Света Софија, сада џамија, била је црква коју је у шестом веку подигао велики Јустинијан. Вековима стара пророштва најављивала су да ће град бити ослобођен од турских варвара; генерације Грка су за тим чезнуле.

Венизелос је представницима великих сила у Париз писао да Грчка не жели Константинопољ. Можда би амерички мандат могао да буде пожељан. Приватно, он је своје најближе пријатеље уверавао да ће Грчка ускоро остварити свој сан. Кад се Град једном нађе изван турских руку, Грци ће, са својом урођеном предузимљивошћу и динамичношћу, брзо преузети контролу над њим. 'Турци су – говорио је (британски премијер) Лојд Џорџ – неспособни да правилно управљају тако великим градом и луком'. Током мировне конференције Венизелос није пропустио прилику да нагласи колико је тај град био грчки.

Мада су читава Грчка и грчко друштво носили жиг своје отоманске прошлости, Венизелос је говорио у име многих Грка када је инсистирао на томе да његов народ припада модерном, западном свету. Грци ће природно цивилизовати заостале Турке, баш као што су Британци или Французи цивилизовали Африканце или Азијате. Зашто онда, питао је он, неки гледају само на грчки наталитет (нарочито на Криту); чињеница да је он био највећи на свету јасно је показивала мужевност грчке нације. Године 1919, тврдио је Венизелос, под турском влашћу живело је око два милиона Грка.

Тачан број вероватно је био ближи цифри од милион и по. Међутим, упркос Венизелосовим тврдњама, нису сви ти људи за себе сматрали да при-

падају великој Грчкој. Широм отоманске Турске било је грчких колонија, од којих су неке, као оне у Понту на јужној обали Црног мора, биле основане тако давно да су њихови становници говорили једва препознатљивим грчким језиком. У унутрашњости Турске било је мало (спољашњих) разлика између Грка и Турака. Вероватно се и до 400,000 Грка од својих турских суседа разликовало само по својој религији и по чињеници да користе грчка слова за писање турских речи. Једино је у великим лукама, као што су Смирна (данас Измир) и Константинопољ, грчки национализам имао некакав значај.

У деценијама уочи 1914. хиљаде Грка отишло је у Турску у потрази за послом и бољим животом. Са собом су понели и наде својих сународника да ће турски Грци моћи да се ослободе, ради своје грчке културе, и да ће вероватно ући у састав неке веће Грчке државе. Промене у самој Турској подстицале су грчки национализам. Када су 1908. на власт дошли Младотурци, стара толеранција коју су отоманске власти показивале према мањинама била је осуђена на пропаст, а 1912. и 1913, када су муслиманске избеглице почеле да напуштају Балкан враћајући се у Турску, отпочела је репресија према хришћанским мањинама. Упркос томе, пре Великог (Првог светског) рата Венизелос је био опрезан по питању заштите турских Грка или њиховог уједињења са Грчком; његова земља морала је да се опорави од Балканских ратова и да се посвети апсорбовању новоосвојених територија. Заиста, године 1914. Венизелос се спремао за преговоре о мирној размени становништва, Грка из Тракије и Мале Азије за Турке из Грчке. Размена до које је дошло осам година касније није извршена ни путем преговора, ни мирно.

Први Светски рат изменио је слику у потпуности. Турска је изабрала губитничку страну, а Венизелос и Грчка победничку. Око 1919. године је чак изгледало да је судбина Отоманске Турске да ишчезне. Величина победе и снага грчких савезника били су задивљујући; грчке новине говориле су о 'остварењу наших снова'. Само Константинопољ није спомињан јер су то бранили цензори. Заправо, Турска јесте била поражена, али далеко од тога да је била докрајчена; грчки савезници нису били ни тако моћни, ни тако поуздани као што је Венизелос мислио; и у самој Грчкој постојала је дубока подела између присталица и противника Венизелоса.

Ове поделе биле су наслеђе из времена грчког уласка у рат. Мада је Венизелос од почетка био отворено просавезнички оријентисан, краљ Константин, који је био ожењен сестром немачког цара, заузео је реалистички став, желећи да се Грчка држи неутрално. Краљ и његове присталице су такође били имуни на еуфоричну визију проширења територија; они су били склонији визији 'мале али часне Грчке'. Током дуге политичке кризе између 1915.

и 1917. Венизелос је најпре био уклоњен са положаја, а потом је 1916. године упркос краљевом противљењу формирао привремену владу која је половину Грчке увела у рат. Године 1917. Константин је био принуђен да напусти Грчку. Поново уједињена Грчка ушла је у рат на страни савезника, али то јединство је било једнако слабо као и изговори које је Венизелос сада користио да похапси своје противнике. У влади, правосуђу, грађанским службама, војсци, чак и у Православној Цркви – свугде су спроведене чистке које су у грчком друштву оставиле дубоки јаз који је трајао читаву генерацију.

У савезничком табору ове акције, ако су уопште биле примећене, мало су шкодиле Венизелосовом угледу. Он је смело дозволио искрцавање британских и француских трупа у Солуну у време када је Грчка још била неутрална; он је потрошио милионе које Грчка није могла да одвоји за војску; иако нису учествовале у рату, грчке трупе су отишле у помоћ савезничким антибољшевичким снагама у Русији. Он је био одан савезник, који је у потпуности подржавао Запад и његове вредности, супротстављајући се немачком милитаризму. Кад год је била прилика, Венизелос је цитирао вилсоновске принципе; постао је ватрени заговорник Лиге Народа.

Он је био једна од звезда Мировне конференције у Паризу, 'највећи човек кога сам срео', како је са необичним ентузијазмом рекао Вилсон. За столом за ручавање он је све присутне држао као опчињене својим причама о герилском животу на критским планинама, где је учио енглески читајући 'Тајмс' док му је пушка почивала на коленима. Те приче увек су садржале осврте на славну прошлост и велику будућност Грчке. 'У целини – извештава Николсон, млади британски дипломата – његово држање представља чудну мешавину шарма, одметништва, прорачунатости, патриотизма, храбрости, начитаности. То је крупан, снажан, насмејан човек, са очима које се цакле кроз наочаре и са четвороугаоном црном свиленом капом на глави'.

Трећег фебруара 1919. Венизелос је добио прилику да изложи грчки случај пред Врховним саветом. Дошао је са својим белешкама, статистикама, чак и фото-албумима, показујући срећне грчке рибаре на острвима која је тражио. Тога јутра и наредног дана деловао је врло разборито и убедљиво. Историја, језик, религија, и наравно – уз благи наклон главе Американцима – право на самоопредељење, све је то он вешто искористио. Ствар је сасвим једноставна, доказивао је: у Европи Грчка мора да има јужни део Албаније (или Северни Епир, како је он више волео да га зове) а на истоку, између Егејског и Црног мора, Тракију (макар њен западни део), неколико острва и велик део Мале Азије који се пружа на преко 600 километара, од половине јужне обале Мраморног мора, па све до јужне малоазијске обале, до Смирне. Истакао је да Грчка не тра-

жи Константинопољ. Похвалио је Италијане и изнео ласкаво мишљење о раду америчких наставника у његовом делу свету”. По мишљењу младог британског дипломате „то је била мајсторска представа: тако изванредна комбинација чврстине и тактичности аргументације. Но, уједно, то је било веома опасно за Грчку, Грке и будући мир у региону. Јер у тренутку Венизелосовог тријумфа на Мировној конференцији запаљен је фитиљ који је довео до катастрофалног разарања древних грчких заједница у Турској и дуготрајног непријатељства које и данас постоји између Грчке и Турске”.¹⁹²

Двојица Крићана: (2) Мелетије Метаксакис

Видели смо да је Венизелос спровео чистку у Цркви. Ова чистка за њега је била од изузетног значаја ако је желео да задобије контролу над тако дубоко религиозним народом какав је грчки. Имао је срећу да му се при руци нађе још један Крићанин масон – Мелетије Метаксакис.

Мелетијеву злогласну биографију исправно је приказао епископ Фотије Тријадички: „У свету је његово име било Емануил Метаксакис. Рођен је 21. септембра 1871. у селу Парсас на острву Крит. На Богословију Светог Крста у Јерусалиму уписао се 1889. године. Замонашен је 1892. са именом Мелетије и рукоположен у чин јерођакона. Године 1900, по окончању богословског курса, патријарх Јерусалимски Дамјан поставио га је за секретара светог Синода Јерусалимске Цркве. Године 1908. патријарх Дамјан је Мелетија протерао из Свете Земље, заједно са архимандритом Хризостомом, потоњим Архиепископом атинским, због 'делатности против Светог Гроба'. Мелетије Метаксакис је 1909. године постао масон, а затим је 1910. изабран за Митрополита китијског (на Кипру)”.¹⁹³

192 Margaret Macmillan, *Peacemakers*, London: John Murray, 2003, pp. 358-362.

193 Bishop Photius, „The 70th Anniversary of the Pan-Orthodox Congress in Constantinople”, *Orthodox Life*, no. 1, 1994, p. 40. Требало би да се дода да је Метаксакис постао масон почетком 1909. године. У званичном билтену велике масонске ложе Грчке 1967. године објављено је похвално слово масону Мелетију у коме се каже: „Када је први пут дошао у Истанбул (1906) он је успоставио познанство са масонима... Ти људи... су му у време његове друге посете Истанбулу (1908) предложили да и сам постане масон... Он је питао своје колеге, у које је имао поверења, да му пруже неке информације о масонерији, како би могао да донесе одлуку... и крене за примером толиких енглеских и других страних епископа, да сазна и да сам буде посвећен у тајне које скрива масонерија. Ступио је у контакт са ложом 'Хармонија' бр. 44 у Истанбулу... и тако је Мелетије примио масонско посвећење почетком 1909. године. Мало је оних који су попут брата Мелетија масонство у тој мери учинили сврхом свога живота, свих својих дана (Alexander J. Zervoudakis, „Meletius Metaxakis”, *Tektonikon Deltion: Organon tes Magales Stoas tes Hellados*, No. 71, January-February, 1967; енглески превод: Dimitri Kitsikis, *The Old Calendarists and the Rise of Religious Conservatism in Greece*, Etna, Ca. 1995, p. 17). Види такође: „Oecumenical Patriarch Meletios (Metaxakis)”, *Orthodox Tradition*, vol. XVII, nos. 2 & 3, 2000, pp. 2-8. Према масонском

Ово је изненађујући избор ако се има у виду чињеница да Кипрани увек бирају само Кипране на своје црквене катедре. Но, избор се може објаснити чињеницом да је архиепископ Кипра у то време био Кирил, који је касније увео нови календар у своју Цркву, иначе такође масон, па је могуће да је он помогао напредовању свога сабрата-масона.

Епископ Фотије наставља: „У годинама које су претходиле рату, митрополит Мелетије је у Њујорку започео успешне преговоре са представницима Епископалне цркве Америке, са циљем 'проширења међусобних односа двеју Цркава'. После смрти патријарха Јоакима III, 13. јуна 1921, Мелетије је био предложен као кандидат за патријаршијски трон у Константинопољу. Ипак, Свети Синод је одлучио да Мелетије канонски не може да буде регистрован као кандидат.”¹⁹⁴

Грчки министар Андреј Михалакопулос је 10/23. новембра 1916. писао председнику Венизелосу, инсистирајући на неопходности радикалних реформи у Грчкој Цркви које би је приближиле Западу. Он је сугерисао да би Мелетије, ревносни присталица Венизелоса, био погодна личност да спроведе такве реформе. У своме писму је предложио ништа мање до корениту реформацију Православне Цркве у протестантском смеру:

„Господине Председниче, ја сам Вам још давно на Савету министара говорио да ће по успешном окончању националне борбе коју сте повели бити неопходно да се за добро земље постарате и око друге једнако важне ствари – око модернизације наших религиозних дела... Да би предводио ту заиста револуционарну реформу, Вама је потребан далековид јерарх, готово као Ви у политици. Имате таквога: говоримо о јерарху са Кипра (Мелетију Метаксакису). Под вашим руководством он ће постати Венизелос Грчке Цркве.

Који су то елементи, чија реформа треба да се захтева (чим политичка револуција уклони Архиепископа атинског Прокопија и њему сличне) у интелектуалним и монашким круговима на будућем свеопштом, или можда само грчком сабору?

1) Укидање постова, који данас представљају чисту формалност. Нико не држи постове, осим оних који немају шта да једу. Енглези и Немци, па и северни Италијани, који су се ослободили од религиозног фанатизма, једу добро, и због добре хране добро раде и стварају добру расу. Храна даје неопходну снагу за рад, рад доноси добитак, а добитак – добру храну. Ја не мислим да су северни Италијани гори од јужних, које ни озбиљна пропаганда друштва 'Данте Алигијери' није успела да ишчупа из канци религиозних предрасуда.

часопису *Pythagoras-Gnomon*, Мелетије је ступио у ложу „Хармонија” у Константинопољу 15. марта 1910, да би касније достигао највиши (тридесет трећи) степен (Monk Paul, op. cit., pp. 49-59).

194 Bishop Photius, op. cit., p. 40.

2) Модернизација различитих обреда и богослужења. Нека у њима мање буду присутни свештеник, појци и ђакон, а више – речити проповедник. Шта народ који посећује религиозне обреде реално може да схвати... током тих сати које протраћи стојећи укочено? Ништа. Ако је обавеза свештеника да прочита две-три песме... и да пола сата проповеда, слушаоци ће из тога за кратко време добити много већу корист са друштвене, моралне и патриотске тачке гледишта.

3) Свештеници, који образовање добијају у специјалним школама, неће изучавати шта значи... (даље следи фраза из Литургије коју Михалакопулос чак и не разуме, јер је погрешно цитира), него како да народу на разумљив начин говоре о трезвености, штедљивости... љубави према домовини, па чак и о политичким обавезама својих слушаца, итд, итд.

4) Укинућемо разне празнике Св. Атанасија, Св. Андреја, итд, итд, који нису ништа друго него изговор за беспосличење. Нерадна недеља и два-три празника годишње биће сасвим довољно за ленштине. На селу има више празника него радних дана.... Одатле беспосличење и његове погубне последице: пијанство, коцка, и преступи – у слободно време које тих дана остане после Литургије. Очигледно да се (нажалост) не може постићи да идеја светости нестане... Једном ми је до руку дошла врло обимна француска књига под насловом 'Проповедников видокруг' и моја страст за читањем натерала ме је да је прочитам. Ми ћемо издавати управо такве књиге, као плод сарадње здраве цркве и светских писаца. И реч 'свети' ће ишчезнути...

5) Манастири, као извор сваког назадовања и сваке злоупотребе судбине и морала биће укинати. Њихова земља прећи ће у руке сељака...

Наравно, све поменуто само је мали део програма. И многе друге ствари треба да се реформишу... Они ће Вам рећи, господине Председниче, да ће спровођење тих планова у дело ићи тешко, да ће људи устати против нових иконобораца, да ће букнути револуција против безбожника. Ништа од тога неће моћи да се догоди након пораста Вашег угледа... Ако постигнемо успех на државном плану, уследиће друго чишћење, духовно, и нико неће бити у стању да изазове било какве неприлике... Црквена јерархија, коју ћемо научити како да припреми реформу, одговориће на наше захтеве у регулисању религиозних дела, до кога ће доћи одмах након укидања турске власти и смањења територија које се налазе под јурисдикцијом Васељенске патријаршије... Борба која је недавно вођена у Француској, није била мања од оне коју очекујемо овде..."¹⁹⁵

195 D. Gatopoulos, *Andreas Michalakopoulos, 1875-1938*, Athens, Elevation, 1947, pp. 90-93; превод на енглески: Kitsikis, op. cit., pp. 9-11.

Тако је револуција, која је требало да се одигра у Грчкој, испрва била замишљена да буде једнако дубока и радикална као француска; и није случајно њено остварење постало могуће управо у години руске револуције – 1917, када је Венизелос „на страним тенковима” дошао на власт у Атини помоћу војног пуча.

Он се одмах прихватио посла. Године 1918. традиционалиста Архиепископ атински Теоклит био је неканонски свргнут „због подстицања на анатемисање Елефтерија Венизелоса”. Две године касније утврђено је да Теоклит није био крив. Али ствар је већ била учињена – Мелетије је био позван из Америке и интронизован за Архиепископа атинског у новембру 1918.¹⁹⁶

И одмах у јануару 1919. Мелетије је покренуо питање реформе календара. Једину препреку за увођење новог календара, како је он изјавио, представљало је апостолско правило које забрањује да се Васкрс слави у исто време као и јудејска пасха и пре пролећне равнодневице. Али пошто, наставио је, „влада осећа неопходност преласка на Григоријански календар, нека она то учини, не дирајући црквени календар”. Потом је одредио Комисију да то питање истражи.¹⁹⁷

Представник црквене јерархије у Комисији која је формирана био је митрополит Герман Димитријадски, будући вођа Истините Православне Цркве (старокалендараца). У мају 1919, на заседању на коме су били прочитани закључци Комисије, Мелетије је додао следеће: „Ми не треба да прелазимо на Григоријански календар у време када се припрема нови, са научне тачке гледишта савршени календар. Ако држава сматра да не може да користи постојећи календар, она је слободна да прими григоријански календар као европски, док ће Црква сачувати јулијански календар све док нови, научни календар не буде спреман”.¹⁹⁸

Две ствари постају јасне из тих догађаја 1919. године. Прва, да је Мелетију било веома стало да удовољи жељама владе, колико је год било могуће. Но, он је морао знати да ће благослов за увођење новог календара у живот државе неизбежно довести до притиска за његово увођење и у Цркви. Друго, мада се није осећао довољно јаким да би у то време у Цркву увео нови календар, он у принципу није био његов противник, пошто или није схватао, или није хтео да схвати разлоге привржености Цркве јулијанском календару, који нису имали ништа заједничко са научном тачношћу, него су у потпуности били одређени верношћу Предању и канонима Цркве, као и очувањем њеног јединства.

196 „To imerologiakon skhisma apo istorikes kai kanonikes apopseos exetazomenon”, *Agios Agathangelos Esphigmenites*, 130, March-April, 1992, p. 16 (Г).

197 Goutzidis, *Ekklesiologika Themata*, Athens, 1980, pp. 67–68 (Г).

198 Ibid., p. 68.

Нови календар није представљао једину иновацију коју је Мелетије хтео да уведе: то што је он желео, пише епископ Јефрем, „била је Англиканска црква са источним колоритом, а верни народ у Грчкој је то знао и није имао поверења ни у шта од онога што је он чинио. Већ у Атини, он је чак забранио служење свеноћних бденија (!), пошто их је сматрао за нешто застарело, што представља разлог за стид када иновјерни, нарочито англиканци, посећују Атину. Народ га је просто игнорисао и наставио је да бденија служи тајно”.¹⁹⁹

Васељенска Патријаршија окреће поглед ка Западу

Ипак, срце грчког Православља није било у Атини, него у Константинопољу. Зато је Венизелосу било нужно да има свог човека на трону Васељенског патријарха. Тај човек ће на крају бити Метаксакис; али у међувремену, док Метаксакис не буде пребачен, био му је потребан неко други, да подстакне националистичко превирање које му је било неопходно.

На срећу по Венизелосу, чувар патријаршијског трона 1919. године, Митрополит бруски Доротеј, био је прави човек за то. Он је увео две важне и блиско повезане новине у држању патријаршије у односу на Отоманско царство са једне стране, и у односу на западне јереси са друге. Тако је 21. јануара 1919, под заштитом грчко-критског пука стационираног у граду (Константинопољу), Доротеј приступио укидању наставе турског језика у грчким школама. Затим је 16. марта у градским храмовима објављена резолуција о „Уједињењу са Грчком”, после чега су патријаршија и Грци одбили да комуницирају са Високом Портом. Коначно, када су Грци одбили да учествују у новембарским изборима, раскид са турским властима био је потпун.

Патријаршија је у суштини организовала политички државни удар против Отоманског царства, мењајући тиме 466 година дугу традицију потчињености муслиманима у политичкој сфери.²⁰⁰ Пошто је тако дрзак удар захтевао политичку и војну подршку свих не-турских сила у региону, патријаршија је почела да развија пријатељске односе са онима према којима је, са становишта вере, увек била непријатељски расположена. Тако је у јануару 1919. одржана грчко-јерменска конференција са циљем да усклађује деловање ових двеју група градског становништва.²⁰¹

199 Monk (сада епископ) Ephraim, *Letter on the Calendar Issue*, Brookline, Mass.: Holy Transfiguration Monastery, 1968, second edition 1979, St. Nectarios Educational Series, no. 2.

200 Alexis Alexandris, *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations, 1918-1974*, Athens: Centre for Asia Minor Studies, 1983, pp. 54-57.

201 Ibid., p. 58.

Онда је у лето митрополит Николај Кесаријски у име патријаршије прихватио позив Заједничке комисије Светске Конференције о вери и поретку, претече Светског Савета цркава, да узме учешће у њеној припремној конференцији у Женеви следеће године. Он је рекао да патријаршија „пружа руку помоћи онима који се труде на истом пољу и у истом винограду Господњем” – то је била вероватно прва експлицитно екуменистичка изјава Васељенске патријаршије, која заправо признаје да западни јеретици припадају истинској Цркви. И заиста, патријаршија је послала своје представнике на све међуратне конференције – у Женеву 1920, у Лозану 1927. и у Единбург 1937. године.²⁰² Светска Конференција о Вери и Поретку била је организована на иницијативу Америчке Епископалне цркве, а обраћање Заједничке Комисије црквама имало је за циљ да се замоле „све хришћанске заједнице у читавом свету, које исповедају Господа нашег Исуса Христа као Бога и Спаситеља, ...да се уједине у припремању и спровођењу те Конференције”²⁰³

Овај пројекат изазвао је прву јавну дебату о питањима природе јединства Цркве и екуменског покрета између представника западних и православних Цркава. Учесници расправе били су, са једне стране, г. Роберт Гардинер, секретар Заједничке Комисије, а са друге, Архиепископ харковски Антоније (Храповицки) и архимандрит, касније архиепископ, Иларион (Тројицки). Током ове дебате архимандрит Иларион је написао:

„Могу да вам поставим ово питање: да ли ви и ја припадамо једној Цркви Христовој? У одговору на то питање ви ћете несумњиво споменути безначајност догматских разлика између нас и то да су разлике у обредима практично занемарљиве. Но, за мене одговор није одређен разматрањима догматских разлика, него чињеницом да између нас нема црквеног благодатног јединства...

Основну истину хришћанства, његову велику тајну – Оваплоћење Сина Божијег – признају све хришћанске вероисповести, али не може само то да их слије у једну Цркву. Јер, како вели апостол Јаков, *и ђаволи верују* (Јак. 2,19); према сведочењу Јеванђеља, они су своју веру исповедали као и апостол Петар (Мт. 16,16; 8,29; Мк. 1,24; Лк. 8,28). Но, да ли они припадају једној Цркви Христовој? Са друге стране, црквеној заједници несумњиво припадају људи који не знају догмате Халкидонског сабора и веома мало умеју да кажу о својим догматским убеђењима...

202 V. Stavrides, *Istoria tou Oikoumenikou Patriarkheiou*, Thessaloniki: Oikos Adelphon Kyriakidi, 1987, pp. 260, 247 (Г).

203 Fr. George Macris, *The Orthodox Church and the Ecumenical Movement*, Seattle: St. Nectarios Press, 1986, pp. 4-5.

Ако се питање припадности или неприпадности Цркви формулише у теолошко-догматским категоријама, показало се да оно чак и не може бити коначно решено. Колико далеко треба да се простире догматско једномислије са Црквом? Шта се мора прихватити и која врста неслагања повлачи за собом одвајање од Цркве? Како да одговоримо на то питање? И ко има такав ауторитет да би дао поуздан одговор? Ви ћете можда указати на веру у оваплоћеног Сина Божијег као на главно обележје припадности Цркви. Али немачки протестанти ће оспоравати неопходност и тог обележја, јер у овој вероисповести има чак и таквих пастора који отворено поричу Божанство Спаситеља.

Христос није написао курс догматике. Главни догмати хришћанства прецизно су формулисани вековима након земаљског живота Спаситељевог. Шта је онда у прво време историјског постојања хришћанства одређивало припадност Цркви? О томе сведоче Дела апостолска: они који се спасаваху приступали су Цркви (Дап 2,47; 5,13-14). Припадност Цркви условљена је јединством са Црквом. Другачије не може да буде, јер Црква није нека философска школа. Она је ново човечанство, нови благодатни организам љубави. Она је Тело Христово. Сам Христос је јединство својих ученика поредио са органским јединством дрвета и грана. Два тела или два дрвета која стоје једно до другог не могу бити у међусобној органској вези. Оно што је душа у телу, то је Дух Свети у Цркви, Црква није само једно Тело, него и један Дух. Душа не оживотворује уд одсечен од тела, као што ни животни сокови дрвета не прелазе на одсечену грану. Одсечени уд умире и трули. Одсечена грана се суши. Овим поређењима треба да се руководимо у разматрањима о јединству Цркве. Ако та поређења, те слике дрвета и тела, применимо на Цркву, свако одвајање од Цркве, сваки прекид јединства са Црквом показало се као неспојив са припадношћу Цркви. Оно што је важно, није степен догматских разлика на страни одвојеног члана. Најважнија је сама чињеница одвајања, прекид јединства са Црквом. Нека то буде одвајање само на темељу бунта против Цркве и дисциплинске непокорности, без икакве догматске разлике у мишљењима – одвајање од Цркве имаће све своје жалосне последице за онога ко се одвоји.

Од Цркве се не одвајају само јеретици, него и расколници. Суштина одвајања остаје једна те иста.²⁰⁴

Васељенска патријаршија би добро учинила да је послушала мишљење своје једноверне руске браће. Ипак, прошла су та времена када је Васељенски патријарх озбиљно зависио од мишљења Руске Цркве. У сваком случају, Руси,

204 Troitsky, *The Unity of the Church and the World Conference of Christian Communities*, Montreal: The Monastery Press, 1975, pp. 13-15.

који су се већ налазили под изузетно jakim притиском бољшевика, ускоро су били заокупљени модернистичким расколом обновљенаца из Живе цркве, што је грчким обновљенцима дало слободу да остваре своје модернистичке замисли, не обазирајући се озбиљно на друге Православне Цркве...

Тако је у јануару 1920. митрополит Доротеј са својим Синодом објавио документ који је заправо постао програм екуменизма. Та окружна посланица била је израђена на конференцији јерараха-професора богословске школе на острву Халки, предвођених митрополитом Германом Селевкијским (касније Тијатирским и Великобританским). Она је била адресирана на „све Хришћанске Цркве читавог света и објављивала је да „прву неопходност представља оживљавање и појачавање љубави између Цркава, да не сматрају једна другу за странца и туђинца, него за ближе и сродне у Христу и за уједињене санаследнике обећања Божијег у Христу”.

Посланица наставља: „Та љубав и добронамерно међусобно расположење могу да се изразе и докажу, по нашем мишљењу, нарочито кроз:

(а) прихватање једног календара да би све Цркве истовремено славиле велике хришћанске празнике;

(б) размену братских посланица на велике празнике према једном календару;

(в) блиске пријатељске односе између представника различитих Цркава;

(г) сарадњу између богословских школа и представника богословске науке, а такође и размену црквене периодике и издања која излазе у свакој Цркви;

(д) слање младих људи из школа једне Цркве у школе друге Цркве;

(ђ) сазивање општехришћанских конференција ради појашњавања питања која представљају заједнички интерес за све Цркве;

(е) објективно и историјски утемељено истраживање догматских разлика...;

(ж) узајамно уважавање обреда и обичаја прихваћених у различитим Црквама;

(з) заједничку бригу о капелама и гробљима за сахрањивање чланова других вероисповести који се упокоје у иностранству;

(и) регулисање питања мешовитих бракова између представника различитих вероисповести;

(ј) међусобну подршку у јачању вере и филантропије”.²⁰⁵

205 Stavrides, op. cit., pp. 248-249.

Беспримерност ове посланице састоји се у следећем: (1) она није била адресирана само на Православне Цркве, као посланица патријарха Јоакима, него на православне и јеретичке заједно, као да није било важних разлика међу њима, него да су све једнаке као „санаследници Божији у Христу”; (2) предложено зближавање видело се као достижно не кроз прихватање истине Православља од стране јеретика и њихово искрено покајање и одбацивање ранијих заблуда, него кроз разне спољашње мере и, сходно томе, узајамно прилагођавање православних и јеретика; и (3) у томе што је предлагање једног заједничког календара ради истовременог празновања празника противречило канонском праву Православне Цркве. Овде уопште није споменуто једино могуће оправдање екуменизма са православне тачке гледишта – то што он пружа могућност обављања мисионарске делатности међу јеретичима. Напротив, као што видимо, један од првих задатака екуменистичког покрета био је и јесте прекид прозелитизма међу црквама које у њему учествују.

Стварни циљ посланице био је политички: да се добије подршка западних „цркава”, нарочито англиканаца, с тим да они убеди своје владе да одобре план Доротеја и Венизелоса у вези са грчким Константинопољем и предајом Смирне са околином Грцима. Тако је још 24. фебруара Доротеј писао Кентербериском надбискупу: „Молимо Вас да укажете енергичну подршку Британској влади... у њеним напорима да удаљи Турке (из Истамбула). Васкрсење хришћанства на Блиском Истоку и обнова храма Свете Софије не може се обезбедити никаквим другим средствима, осим тим потпуним и коначним протеривањем”.²⁰⁶

Трагичност положаја у коме су се налазили Грци састојала се у томе што се савезници, без обзира на подршку Англиканске цркве Доротеју, никада не би определили за уклањање султана, а још мање за подршку стварању Грчке краљевине у Малој Азији, јер то би значило потпуни рат са Турском, тако брзо након ужасно исцрпљујућег Првог Светског рата. Тако су се савезничке трупе стациониране у Константинопољу налазиле тамо не као сталне окупационе снаге, него само да би заштитиле хришћанску мањину (што су са успехом и учиниле у септембру 1922). Но и поред тога позиција Грка изазивала је противљење Турака и довела је до стварања моћног турског националног покрета.

206 Alexandris, op. cit., p. 62.

Малоазијска катастрофа

У мају 1919. године Италијани су, повукавши се са Париске мировне конференције, отпочели са окупацијом делова Турске – Анталије на југу, и Мармариса на западу. Остале велике силе биле су узнемирене. То је дало прилику Венизелосу.

Макмилан пише: „Од почетка Мировне конференције он је напорно радио на остварењу грчких захтева, са половичним успехом. Премда је покушао да докаже како је малоазијска обала неспорно грчка и да су Турци мањина, његове статистике биле су крајње сумњиве. За унутрашњу територију коју је тражио, где је чак и он морао да призна да су Турци били у већини, позивао се на економске аргументе. Читава област (турске провинције Ајдин и Бруса, области око Дарданела и Исмид) представљала је географску целину која припада Медитерану - она је топла, добро наводњена, плодна и отворена према свету, за разлику од сувог азијског платоа у унутрашњости. "Турци су били добри радници, часни на свој начин, и добри људи – говорио је он током свог првог излагања у фебруару – али као владари они су били неподношљиви и на срамоту цивилизацији, што је показало уништење преко милион Јермена и 300,000 Грка током протекле четири године". Да би показао колико је умерен, Венизелос се одрекао било каквих захтева у вези са грчким насеобинама у Понту, на источној обали Црног мора. Бонсала је уверавао да неће послушати захтеве Грка из Понта: 'Рекао сам им да не могу да тражим јужну обалу Црног мора, јер су ми руке пуне Тракије и Анадолије'. Постојао је мали конфликт са италијанским аспирацијама, али Венизелос је био уверен да две земље могу да постигну пријатељски договор. Оне су то заиста већ покушале, но постало је јасно да ни једна страна није спремна да се повуче, нарочито по питању Смирне.

Међу главним грчким захтевима била је просперитетна лука Смирна. Током велике јелинске прошлости она је припадала Грцима, да би у деветнаестом веку поново постала већински грчка, јер су се имигранти из Грчке ту сјатили да искористе нову жељезничку пругу која се протезала у унутрашњост и пружала прилику за трговину и улагања. Смирна је пре рата имала најмање 250,000 становника, ту је живело више Грка него у самој Атини. Доминантна грана био је извоз – од смокава, преко опијума, до ћилима – а роба је стизала са Анадолијске висоравни у Малој Азији. Смирна је била грчки град, центар грчке просвете и национализма, али била је такође кључна тачка турске економије.

Када је Венизелос посегао за Смирном и њеним залеђем, он је отишао предалеко да би се то могло оправдати у категоријама самоопредељења. Та-

кође, он је Грчку довео у веома опасну ситуацију. Узимање плодних долина западне Мале Азије било је вероватно неопходно, како је тврдио, да би се заштитиле грчке колоније дуж обале. Са друге стране, тиме је створена грчка провинција са великим бројем не-грчког становништва, као и дуга линија одбране против било кога ко би изабрао да нападне из централне Анадолије. Венизелосов велики ривал генерал Метаксакис, потоњи грчки диктатор, више пута је на то упозоравао: 'Грчка држава данас није спремна за управљање тако развученом територијом'. Метаксакис је био у праву.²⁰⁷

Италијани и Американци су били против грчких претензија на Смирну; али Грке су подржавали Британци и Французи. Коначно, Американци су придобијени, а Италијанима, који су већ напустили Мировну конференцију, то је представљено као свршена ствар. „Читава та ситуација је шашава и лоша” – писао је Хенри Вилсон, британски војни експерт.²⁰⁸

Још једна особа која је била забринута био је будући британски министар спољних послова лорд Керзон, који је имао много више искуства на Истоку него било ко други у влади: „То да Турцима треба да буде одузет Константинопол је, по моме мишљењу, неизбежно и пожељно као крунски доказ њиховог пораза у рату, и ја верујем да ће то бити прихваћено, ма како Исток то бесно и невољно дочекао. Али када се то оствари, избеглице ће кренути да се потуцају од немила до недрага и онда ту практично неће бити ни Турског царства, а вероватно ни калифата, и верујем да ћемо тиме дати веома опасан и непотребан подстрек муслиманским страстима широм источног света, те онда намргођена огорченост лако може да прерасте у дивље непријатељство”. Он је искрцавање у Смирни назвао „највећом грешком која је начињена у Паризу”.²⁰⁹

Искрцавање је изведено 15. маја. Незадовољан неодлучношћу султановог одговора, Ататурк је 16. маја прешао из Константинопоља у Самсун да организује националистички покрет како би коначно поразио Грке и створио модерну турску државу. До краја године он је од Анкаре направио нову турску престоницу. Британци, Французи и Италијани су 16. марта преузели контролу над Константинополем како би сачували ред и поредак.

Ипак, западне силе, исцрпљене током више од четири године рата, већ су демобилисале своје армије широм света, а са поразом Белих у Русији тај процес је и убрзан. Последња ствар коју су желели био је још један потпуни рат са Турцима, које су сада подржавали бољшевици. Британци су разма-

207 Macmillan, op. cit., pp. 440-441.

208 Macmillan, op. cit., p. 443.

209 Macmillan, op. cit., p. 451.

трали идеју да подрже независни Курдистан за Ататурковим леђима, али до пролећа 1920. није се нашао ни један Курд који би могао да представља читаву нацију, па је тај план пропао. Ускоро они су такође напустили своје протекторате у Грузији и Бакуу.

Упркос томе, у јуну 1920, Лојд Џорџ, подржан од стране Врховног Савета, прихватио је Венизелосов план о запоседању залеђине Смирне. „Британски високи комесар у Константинопољу писао је љутито Керзону: 'Врховни Савет се тако припрема за поновно започињање општег рата; они се спремају да почине насиље над принципима које су сами прогласили; спремају се да одрже континуитет крвопролића на Блиском Истоку, а зашто? Да би одржали Венизелоса на власти у Грчкој, што по природи ствари не може да потраје дуже од неколико година'. Керзон се у потпуности сложио: 'Венизелос сматра да ће његови људи прегазити Турке у планинама. Ја сумњам да ће бити тако'”²¹⁰

До августа 1920. године 100,000 грчких војника ушло је 400 километара у дубину копна. Али наишли су на тешкоће у вези са снабдевањем, и 5. септембра заустављени су код реке Сакарја. Затим, након што су претрпели губитке од 4,000 мртвих и 20,000 рањених, почели су да се повлаче. Међутим, није покушано са евакуацијом трупа.

Парадокс је да су у исто време у Севреу савезници потписали мировни уговор са султановом владом, који је Турцима дао контролу над Константинопољем, али је заштитио права грчке и јерменске мањине. Све ово је са презиром одбацио Ататурк, стварни владар Турске, који је заједно са бољшевицима чистио кавкаске републике иза својих леђа (у марту 1921. Московским уговором установљене су границе између Совјетског Савеза и Турске) док су у централном делу земље његове армије кренуле у контранапад против Грка.

У новембру 1920. Венизелос и његова либерална партија претрпели су запрепашћујући и потпуно неочекиван изборни пораз, а у децембру Грци су на изборима гласали за повратак умереног краља Константина. Но, то није довело до промена у рату, јер је краљ сматрао за питање части да покуша да доврши оно што је Венизелос започео. Тачније, то је погоршало ситуацију, јер краљ је тада одлучио да смени официре наклоњене Венизелосу, што је у критичном тренутку ослабило армију.

210 Macmillan, *op. cit.*, p. 459.

Пад и повратак Метаксакиса

Са падом Венизелоса, пао је и његов истомишљеник, масон са Крита Метаксакис. У новембру 1920. он је свргнут „због неканонских дејстава” – углавном због свог незаконитог мешања са јеретичима (био је примљен у катедрали Св. Павла и у Вестминстерској опатији у Лондону). Био је низведен у положај обичног монаха и затворен у манастир Св. Дионисија Строфадског на Закинту. Ипак, у фебруару 1921. Метаксакис се вратио у Америку, где је предводио кампању за заштиту Венизелоса и – узимао је учешће у англиканским службама. Тако је „17. децембра 1921. у одежди учествовао у служби у англиканској цркви, клечао је на молитви са англиканцима пред часном трпезом, којој се клањао, одржао је проповед и благословио јеретике присутне у цркви”.²¹¹ Током боравка у Америци он је на своју страну привукао епитропа Грчке архиепископије Родостола Александроса, те су њих двојица најпре прекинули однос са Грчком Црквом, а затим, на конференцији свештенства и мирјана у Њујорку прогласили аутономију Грчке архиепископије у односу на Грчку Цркву, заменивши њен стари назив високопарним „Грчка архиепископија Северне и Јужне Америке”. Ово је било више него иронично, јер је Метаксакис лично основао ту архиепископију као епархију Грчке Цркве, док је био Архиепископ атински 1918. године!

У међувремену, Константинопољска патријаршија је и даље лупала у националистички добош. У децембру 1920. патријаршија је позвала краља да се повуче за добро грчког народа, а разматрано је чак и питање његовог одлучења од Цркве! Затим је у марту патријаршијска делегација, коју је предводио митрополит Доротеј, отпутовала у Лондон, где се састала са лордом Керзоном, британским министром спољних послова, краљем Џорџом V и Надбискупом кентерберијским. Ово је било прво такво путовање на Запад најстаријег јерарха Православља још од времена када је патријарх Јосиф учествовао на злогласном Флорентинском сабору 1438. године. Доротеј је ту, исто као некада Јосиф, доживео срчани удар и умро, управо у часу када је требало да прими почасну титулу потпредседника Светског конгреса за пријатељство у свету посредством цркава.²¹²

Онда је уследила дуготрајна борба за контролу над патријаршијом између монархиста и присталица Венизелоса, која је окончана 6. децембра 1921.

211 Archimandrite Theokletos A. Strangas, *Ekklesias Ellados Istoria*, Athens, 1970, vol. II, p. 1118 (Г); цитирано у: „Oecumenical Patriarch Meletios (Metaxakis)”, *Orthodox Tradition*, vol. XVII, nos. 2 & 3, 2000, p. 11.

212 Monk Paul, *Neoimerologitismos-Oikoumenismos*, Athens, 1982, p. 35 (Г).

избором Мелетија Метаксакиса за Константинопољског патријарха. Како је Метаксакис извео такву промену – да од свргнутог клирика за мање од годину дана постане Васељенски патријарх?

Епископ Фотије пише: „У Мелетијев избор за патријарха били су укључени Политички кругови око Венизелоса и Англиканска црква. Митрополит Герман (Караванзелос), члан константинопољског Светог Синода, о тим догађајима писао је овако: 'Мој избор на Васељенски престо 1921. године није довођен у питање. Од седамнаест гласова, шеснаест је било за мене. Онда ми је један од мојих пријатеља световњака понудио 10,000 лира ако се одрекнем свога избора у корист Мелетија Метаксакиса. Наравно, ја сам тај предлог са негодовањем и гнушањем одбацио. Ипак, ноћ уочи избора неочекивано ме је посетила трочлана делегација *Лије националне одбране*. Они су почели ватрено да ме убеђују да повучем своју кандидатуру у корист Мелетија Метаксакиса. Чланови делегације су рекли да Мелетије има могућност да донесе 100,000 долара за потребе патријаршије и, пошто је у веома пријатељским односима са протестантским бискупима Енглеске и Америке, може да буде од користи у међународним пословима. Зато национални интереси захтевају да за патријарха буде изабран Мелетије Метаксакис. То је такође била жеља Елефтерија Венизелоса. Размишљао сам о том предлогу читаву ноћ. У патријаршији је владао економски хаос. Атинска влада престала је да шаље дотације, а других прихода није било. Плате нису исплаћиване девет месеци. Патријаршијске добротворне установе налазиле су се у критичном материјалном положају. Из тих разлога и за добро народа (тако је бар мислио обманути јерарх – В. М.) прихватио сам предлог...'. Тако је на свеопште за-препашћење следећег дана, 25. новембра 1921, Мелетије Метаксакис постао Константинопољски патријарх.

Неканонска природа његовог избора постала је очигледна када је два дана пре избора, 23. новембра 1921. на константинопољском Синоду био изнет предлог да се избор патријарха одложи из канонских разлога. Већина чланова Синода је гласала за тај предлог. Ипак, на сам дан избора архијереји који су гласали за одлагање замењени су другима. Овакав ток ствари омогућио је да за патријарха буде изабран Мелетије. Касније се већина епископа Константинопољске патријаршије који су том приликом били изиграни састала у Солуну (у раду овог сабора учествовало је седам од дванаест чланова константинопољског Светог Синода, и око шездесет патријаршијских епископа из нових грчких области, под председавањем митрополита Константина Кизичког). Они су констатовали да је 'избор Мелетија Метаксакиса представљао отворено нарушавање светих канона' и предложили су да се обави 'прави и

канонски избор Константинопољског патријарха'. Упркос томе, Мелетије је био утврђен на патријаршијском престолу".²¹³

Двојица чланова Синода пошли су у Атину како би о ономе што се догодило известили Министарски савет. Дванаестог децембра 1921. они су објавили да је избор неважећи. Један од истакнутих јерараха који су одбили да признају избор био је Митрополит флорински Хризостом (Кавуридис), будући вођа Истините Православне Цркве, који је такође покушао да упозори тадашњег премијера Гунариса на опасности које носи Мелетијев избор. Узвишена Порта је такође одбила да прихвати избор, прво због тога што Мелетије није био турски држављанин те стога према султановом указу из 1856. није испуњавао услов да би могао да постане патријарх, а друго зато што је Мелетије изјавио да он не прихвата обавезност таквих указа, јер су они донети од стране муслиманских освајача.²¹⁴

Двадесет деветог децембра 1921. Свети Синод Грчке Цркве свргнуо је Метаксакиса због низа канонских преступа и стварања раскола, прогласивши Метаксакиса и Родостола Александра расколницима и запретивши да ће за расколнике прогласити све који их буду следили. Без обзира на другу осуду Мелетије је био интронизован 22. јануара 1922. године, а као резултат интензивног политичког притиска његово свргавање било је на неканонски начин поништено 24. септембра 1922!²¹⁵ Тако је до највише власти дошао један од људи које је митрополит Хризостом (Кавуридис) назвао „двојцом Лутера Православне Цркве”. Други православни Лутер, Архиепископ атински Хризостом (Пападопулос), доћи ће на власт убрзо потом...

Тако су уз помоћ власти и новца масони преузели контролу над првом патријаршијом у Православљу, што је гарантовало њену лојалност екуменистичком покрету. Олег Платонов пише: „Сами масони су признали: 'Они нас питају зашто се мешамо у дискусије религиозног карактера. (Зато што) питања уједињења цркава, екуменистичких скупова, итд. могу бити од интереса за Масонерију. Пројекат уједињења цркава је од великог интереса за масоне... јер у себи садржи идеју универзализма... У сваком случају, када је дошло до првих екуменистичких скупова, уплитање наше браће било је очигледно'.¹⁹²¹⁶

213 Bishop Photius, op. cit., p. 41-42.

214 Alexandris, op. cit., pp. 75-76.

215 „To imerologiakon skhisma apo istorikis kai kanonikis apopseos exetazomenon”, *Agios Agathangelos Esphigmenites*, 131, May-June, 1992, p. 17 (Г); Bishop Photius, op. cit., p. 41.

216 Oleg Platonov, *Ternovij Venets Rossii*, Moscow: Rodnik, 1998, p. 475 (Р), цитат из: *La Temple*, 1943, N 3.

Страшна трагедија која је у наредних неколико година задесила Грчку Цркву и народ у великој мери мора се приписати националистичко-екуменистичкој политици Доротеја и његовог Синода – што представља класичан пример разорних последица мешања светских, политичких страсти и амбиција у живот Цркве.

У октобру 1921. Француска је потписала споразум са Ататурковом владом и тиме постала прва велика сила која ју је признала. Ово јој је омогућило да повуче своје јединице из Киликије, што је ослободило више турских трупа за грчки фронт.

Немири у Бесарабији

Једна од последица Руске револуције и Првог Светског рата било је то што је руска провинција Бесарабија, која се граничи са Румунијом и чијих 60% становништва чине Румуни, уједињена са румунском државом. Пре револуције у овој провинцији, како пише Јелавић, „Румуни се као такви нису суочавали са предрасудама – ту је било земљопоседника Румуна једнако као и Руса. Опште незадовољство било је више економско и социјално, него национално. Положај сељака био је регулисан руским законима о еманципацији из шездесетих година деветнаестог века и каснијим реформским мерама, али, као и у другим деловима Русије, њима нису решени основни аграрни проблеми. Пошто су и у Румунији владали отприлике исти услови, независност није много привлачила сељачку већину. Главни захтев свих сељака био је разбијање великих поседа и подела њихових земљишта...

Због таквих услова руске револуције у фебруару и октобру 1917. биле су предодређене на успех. Оне су утицале не само на незадовољне сељаке, него и на многе војнике у провинцији; они су брзо напуштали Руску армију која је била у распадању... Већ у јулу 1917. сељаци су почели да заузимају земљу; до краја године одузели су око две трећине земљишних поседа.

У октобру 1917. била је формирана Привремена влада Бесарабије са седиштем у Кишињеву... Ова влада контролисала је провинцију од новембра 1917. до новембра 1918. У децембру 1917. она је прогласила Демократску Републику Молдавију и изразила жељу да се придружи Совјетској Федеративној Републици...²¹⁷

Ипак, у новембру 1918. контролу над провинцијом преузела је Румунска армија, а истог месеца Народна скупштина изгласала је уједињење са Румунијом...

217 Jelavich, op. cit., pp. 158-159.

К. В. Глазков пише: „Румунске власти су једном руком немилосрдно уништавале комунистичку опозицију (у војсци су на пример предузете широке казнене мере против бољшевика, румунске јединице су 1918. године учествовале и у гушењу црвене револуције у Мађарској), док су другом руком уништавале сваки облик другачијег мишљења. Бројни посланици Народне скупштине који су се противили уједињењу Бесарабије и Румуније били су убијени, након чега је и сама Народна скупштина распуштена, док су истог дана прорумунски посланици тријумфално срушили споменике царевима Александру Првом и Александру Другом у престоници. У јануару 1920. Блу армију генерала Бредова..., у чијим су теретним колима биле избеглице, жене и деца, Румуни су побили из машинки када се приближила Дњестру. На тај начин су нове власти у Бесарабији поквариле своје односе са Русима.

Треба приметити да су руска јерархија и клир, као да су предвиђали могућност црквено-политичких нереда, од самог почетка заузели веома хладан став према присаједињењу Бесарабије Румунији. Тај акт је чак осуђен од стране Архиепископа кишњевског и котинског Анастасија (Грибановског), потоњег првојерарха Руске Заграничне Цркве. Надајући се брзој победи Белог покрета, представници Цркве у Бесарабији заједно са политичким представницима узели су учешћа у формирању Комитета за ослобођење Бесарабије. Зато је Румунски Синод започео канонско потчињавање Бесарабијске епархије, захтевајући да се владике Анастасије, Гаврило и Дионисије одвоје од Руске Православне Цркве упркос протестима патријарха Тихона. Када су јерарси одбили да то учине, румунске војне јединице су их ухапсиле и прогнале из земље. Вернима су пак саопштили да су владике отишле добровољно. На место митрополита Анастасија из Букурешта је стигао румунски архиепископ Никодим; свештенство и народ га нипошто нису дочекали на пријатељски начин. Руске (заграничне) црквене власти нису признале законитост уједињења Кишњевске епархије са Румунском Црквом. Акције које су на територији Бесарабије предузеле румунске грађанске и црквене власти почивале су на насиљу, превари и кршењу црквених канона, а никако на вољи Божијој. И како су се онда догађаји могли другачије одвијати, него уз даљу примену терора?

Из кишњевске Духовне академије и црквених школа румунске власти су избациле руски и црквенословенски језик, уз јасну намеру да створе услове у којима у читавој Бесарабији неће остати свештеника који би био у стању да служи на црквенословенском. Такође, црквенословенске богослужбене књиге уклоњене су из цркава а свештеници су били кажњавани због држања проповеди на руском. Против оних који су ревностно бранили кирило-методи-

јевски језик отпочели су директни физички прогони. У селу Речул жандари су ишибали монахиње локалног манастира због обављања службе на црквенословенском, док је стари свештеник у селу Гореште, који је осумњичен за наклоност према опозицији, мучен мокрим бичевима док није изгубио свест, након чега је полудео. Сва кривица тога свештеника вероватно се састојала у чињеници да, као и многе друге истинске патриоте, он није хтео да на Литургији помиње румунског краља, његову породицу и Синод.

Већину ревноитеља црквенословенског као литургијског језика чинили су Руси, али и многи молдавски свештеници и верници опирали су се насилној румунизацији. 'Молдавци су – извештава румунска контрашпијунажа из Белцког округа – непријатељски расположени према румунској власти, они се клоне румунског клира... и прете свештеницима кад ови помињу краљево име у цркви'...

У јулу 1922. у Кишњеву је формирана вишенационална 'Унија Православних Хришћана'. На чело Уније ускоро су дошле бесарабијске патриоте. Они су били блиско повезани са руском заједницом у Кишњеву. Према неким информацијама, у формирању Уније учествовали су и руски монархисти предвођени генералом Е. Леонтовичем. Године 1924. дошло је до поновне регистрације још једне организације – Православног братства Св. Александра Невског, које су предводили активисти молдавске, руске и других националности – протојереј Михаил Чакир, свештеник Николај Лашку, К. К. Маланецки и други. Сви су они од стране тајне полиције били означени као 'ватрени великоруси', док је братство називано центром очувања и пропаганде руских монархистичких идеја...²¹⁸

Метаксакисов империјализам

Несигурност положаја у коме се Мелетије налазио, није га спречила да покуша са остварењем својих националистичко-екуменистичких планова. Тако је почетком 1922. на путу из Америке у Константинопољ посетио Лондон и Париз са циљем да пружи подршку стварању грчке краљевине у Малој Азији; исте године, не случајно, он је признао делотворност англиканских рукоположења. Године 1923. Цркве Кипра и Јерусалима пошле су за његовим примером, показујући тиме колико брзо може да се шири екуменизам ако га се држе у Константинопољу.²¹⁹

218 Glazkov, „Istoricheskiye prichiny nyekotorykh sobitij v istorii Rumynskoj Pravoslavnoj Tserkvi do II Mirovoj vojny”, *Tserkovnaia Zhizn*, NN 3-4, May-August, 2000, pp. 46-48 (P).

219 Stavrides, op. cit., p. 45.

Но, Мелетијеви империјалистички планови нису се ограничавали само на Турску. Током следећих неколико година он и његов наследник Григорије VII предузели су кораке који се не могу окарактерисати другачије него као масовне анексије огромних територија које су припадале јурисдикцији Српске и Руске патријаршије. Заснивајући своје поступке на нетачном тумачењу 28. правила Четвртог Васељенског сабора, које тобоже даје право Константинопољу да узме под своју јурисдикцију „све варварске земље”, Мелетије и његов наследник створили су следеће неканонске аутономне и аутокефалне цркве по узору на Грчку архиепископију Северне и Јужне Америке:

1. Западна Европа. Петог априла 1922. Мелетије је именовао егзарха читаве Западне и Централне Европе. У тренутку смрти Григорија VII у новембру 1924. постојали су Централно-европски егзархат на челу са митрополитом Германом Берлинским, Великобритански и Западноевропски егзархат на челу са митрополитом Германом Тијатирским (главним екуменистичким представником Константинопољске патријаршије све до своје смрти 1951. године) и епархија епископа Григорија Париског.

Крајем двадесетих година Васељенски патријарх је у своју јурисдикцију примио руског митрополита Евлогија Париског, који је направио раскол у Руској Заграничној Цркви и који је на париском богословском институту Светог Сергија пружио уточиште многим утицајним јеретцима, као што су били Николај Берђајев и о. Сергије Булгаков.²²⁰

2. Финска. У фебруару 1921. патријарх Тихон је доделио Финској Цркви аутономију у оквиру Руске Цркве. Деветог јуна 1922. Мелетије је на неканонски начин примио ову аутономну Цркву у своју јурисдикцију. „Као оправдање овде је могла да послужи само та околност, што патријарх Тихон тада већ није био на слободи” (митрополит Антоније Храповицки). Ово је осујетило напоре православних у Финској да добију равноправан положај у односу на лутеране. Тако је под притиском лутеранске владе, без обзира на протесте патријарха Тихона, патријарх Григорије допустио Финској Цркви да прими западну пасхалију. После тога отпочела су гоњења исповедника старог календара у Валаамском манастиру.

„Али још много неморалнији и окрутнији – пише митрополит Антоније – био је однос покојног патријарха Григорија VII и његовог Синода према Финској епархији и њеном архиепископу. Управо Васељенски патријарх хиротонисао му је за викара свештеника Ахава (без икаквог пострижења у монаштво или бар расу), не само без његове, архиепископове, сагласности,

220 *A History of the Russian Church Abroad*, Seattle: St. Nectarios Press, 1972, p. 51.

него чак и упркос његовом протесту; овим је покојни патријарх погазио основни канон цркве – 6. правило Првог Васељенског сабора (и многих других), које гласи: 'Ако неко без пристанка свога митрополита буде постављен за епископа, за таквога је Велики Сабор одлучио да не треба да буде епископ'. Према 28. канону Четвртог Васељенског сабора патријарх чак ни на својој територији не може поставити епископа без сагласности локалног митрополита. Полазећи управо од овог канона, Григоријев претходник узалуд је покушавао да оствари своје претензије. А овај неканонски 'епископ' Ахав, кад је добио архијерејски чин, самозвано је ставио на себе монашки клобук и тако упарађен појавио се у туђој Финској епархији, да би законитог архипастира, архиепископа Серафима, кога је читав народ уважавао, подвргнуо прогонима лутеранске владе, која је, уосталом, још раније дала покојном патријарху Григорију на потврду најбезаконији закон о томе да световна власт у Финској добија право да пензионише архиепископа; она је тако и поступила, под лажним изговором да архиепископ Серафим тобоже у утврђеном времену није успео довољно да изучи фински језик. Земља и небо су се толико ужаснули над оваквим безакоњем тиранске иноверне владе, а још више над безакоњем православног патријарха, који је дао сагласност за такву превару. И тако овај сумњиви епископ Герман (бивши свештеник Ахав), у светском оделу, обријан и ошишан, иде градским улицама на саблазан православних, будећи злурадост иноверних, док најдостојнији архиепископ, окрутно издан од стране свог лажног брата, проводи тешке дане у прогонству у скученој колибици манастира на острву олујног Ладошког језера".²²¹

Четрнаестог / двадесет седмог новембра 1923. патријарх Тихон и Руски Свети Синод, након што су саслушали извештај архиепископа Серафима, донели су следећу одлуку: „Пошто је најсветији патријарх Тихон преузео управљање Руском Црквом, разлог због кога је Константинопољски патријарх сматрао за неопходно да привремено потчини Финску цркву својој јурисдикцији сада отпада и финска епархија дужна је да се врати под управу Сверуског патријарха”.²²² Ипак, Финци се нису вратили Русима и Финска црква до данас је остала у јурисдикцији Васељенске патријаршије, као најмодернистичкија од свих Православних цркава.

3. Естонија. У фебруару 1921. патријарх Тихон је доделио широку аутономију деловима бивше Псковске и Ревелске епархије које су ушле у границе новоформиране естонске државе. Двадесет осмог августа 1922. године Меле-

221 Види: Monk Gorazd, „Quo Vadis, Konstantinopol'skaia Patriarkhia?“, *Pravoslavnaia Rus'*, no. 2 (1455), January 15/28, 1992, p. 9 (P).

222 Gubonin, op. cit., p. 304.

тије је, нарушавајући каноне, примио Естонску епархију Руске Цркве на челу са митрополитом Александром у своју јурисдикцију.

Недавно (1996) ову незакониту одлуку обновио је данашњи Васељенски патријарх Вартоломеј, што је довело до краткотрајног (двомесечног) раскола између Васељенске и Московске патријаршије.

4. Летонија. У јуну 1921. патријарх Тихон је дао велику аутономију Летонској цркви под летонским архипастиром, архиепископом Риге Јованом, кога су комунисти спалили 1934. године. У марту 1936. Васељенски патријарх је Летонску цркву примио у сопствену јурисдикцију.

5. Пољска. Године 1921. патријарх Тихон је назначио архиепископа Серафима (Чичагова) на варшавску катедру, али Пољаци, чија је војска годину дана раније поразила Црвену армију, нису му допустили да уђе у земљу. Тако је патријарх био принуђен да прихвати захтев Пољака да Архиепископ мински Георгије (Јарошевски) постане Варшавски митрополит. Међутим, он је одбио захтев архиепископа Георгија за аутокефалношћу цркве, полазећи од тога да су Пољаци представљали тек мали део чланова Пољске Цркве и да је пољска епархија историјски неодвојиви део Руске Цркве.²²³

Људмила Келер пише: „Пољске власти су ограничиле Православну Цркву која је бројала више од 3 милиона верних (углавном Украјинаца и Белоруса).²²⁴ Године 1922. на сабору сазваном у Почајеву требало је да буде проглашена аутокефалност, али услед протеста Епископа вилнуског Елефтерија (Богојављенског) и епископа Владимира (Тихоницког) ова одлука није донета. Али на следећем епископском сабору одржаном у Варшави у јуну 1922. већина епископа гласала је за аутокефалност, једино су епископи Елефтерије и Владимир гласали против. Сабор који се састао у септембру исте године лишио је епископе Елефтерија и Владимира њихових катедр. У децембру 1922. епископ Елефтерије је био ухапшен и стављен у затвор са строгим режимом који се налазио у манастиру Камалдулских отаца близу Кракова, одакле је у пролеће 1923. пребачен у Ковно”.²²⁵

Још двојица руских епископа, Пантелејмон (Рожновски) и Сергије (Корољев) такође су лишени својих катедр. Тројица непокорних епископа протерани су у Русију.

223 Danilushkin, op. cit., p. 197.

224 На пример, 22. октобра 1919. Пољаци су наредили да се 497 православних цркава и капела, које су у прошлости наводно биле одузете од католика, врате католицима. Види: Danilushkin, op. cit., p. 586.

225 Koeller, „Kommentarii k pis'mu Arkhiepiskopa Rizhskago i Latvijskago Ioanna Arkhiepiskopu Vilyenskomu i Litovskomu Elevferiyu ot 2 noyabrya 1927 g”, *Tserkovnaia Zhizn'*, nos. 3-4, May-June-July-August, 1992, pp. 56-57 (P).

У новембру 1923. митрополита Георгија је убио један противник његове црквене политике, а наследио га је митрополит Дионисије, „уз сагласност пољских власти и потврду и благослов његове светости Мелетија IV (Метаксакиса)”. Патријарх Тихон је тај акт одбацио као неканонски, али ништа није могао да учини. Наредних година православни у Пољској, лишени заштите Руске Цркве и потпуно незаштићени од стране Константинопољских патријарха-екумениста, били су подвргнути жестокој кампањи покатоличавања коју су спроводиле пољска држава и Католичка црква.

Затим је у новембру 1924. патријарх Григорије VII неканонски превео Пољску Цркву из јурисдикције Руске Цркве у своју јурисдикцију.

6. Мађарска и Чехословачка. Према старом мађарском закону из 1868, потврђеном од стране владе Чехословачке републике 1918. и 1920, сви православни хришћани који живе на територији бившег Мађарског краљевства налазе се у јурисдикцији Српске патријаршије, а директно су потчињени епископима Горазду Моравском и Доситеју Карпато-Руском.

Ипак, 3. септембра 1921. православна парохија у Прагу изабрала је архимандрита Саватија за свог епископа и онда о томе известила свог канонског епископа Доситеја. Када је српски Синод одбио да изврши Саватијеву хиротонију, он је, без знања своје заједнице пошао у Константинопољ, где је 4. марта 1923. хиротонисан за „архиепископа” новоствореног чехословачког огранка Васељенске патријаршије, који је укључивао и Карпато-Русију.

Онда је 15. априла 1924. Васељенски патријарх основао митрополију Мађарске и Централне Европе са седиштем у Будимпешти, иако је тамо већ постојао српски епископ.

„Какву је саблазан проузроковала ова конфузија – пише З. Г. Ашкенази – лако је замислити. Епископ Саватије је инсистирао на својим правима у Карпато-Русији и усрдно је врбовао присталице међу карпато-руским православним свештенством рукополажући кандидате без икаквих критеријума. Његови следбеници тражили су од власти да предузму административне мере против свештеника који нису хтели да им се придруже. Епископ Доситеј стави неког бунтовног монаха под казну, а епископ Саватије га узведе у чин игумана; епископ Доситеј сазове клир у Хусти и организује Црквену конзисторију, а епископ Саватије у исто време сазива свештенике у Буштин и формира Епископски савет. У црквеним пословима завладао је хаос. Непријатељство и мржња посејани су међу свештенством које се поделило на 'саватијевце' и 'доситејевце'.

Чудесни духовни процват који је породило толико мученика за Православље, свео се на бестидну борбу за власт, за што бољу парохију и бољи приход.

Унијатска штампа је ликовала, док је код православног становништва расла огорченост против свештенства које није било у стању да одржи високи критеријум Православља, који је поставио обичан Богом надахнути народ”.²²⁶

Године 1938. велики чудотворац архиепископ Јован (Максимович) поднео је извештај Свезаграничном Сабору Руске Заграничне Цркве: „Безгранично умножавајући своје тежње да потчине делове Русије Васељенски патријарси су чак почели да говоре о неканоничности присаједињења Кијева Московској патријаршији и да је јужноруска Кијевска митрополија која је некада постојала морала да буде потчињена константинопољском трону. Ова тачка гледишта не само да је јасно изражена у Томосу од 13. новембра 1923, у вези са одвајањем Пољске Цркве, него је, такође, патријарси веома брижљиво подржавају. Тако, викару митрополита Евлогија у Паризу, који је хиротонисан са благословом Васељенског патријарха, дата је титула Херсонског, чиме као да се тврди да је Херсон, који се данас налази на територији Русије, потчињен Васељенском патријарху. Следећи логичан корак за Васељенског патријарха биће да прогласи да се читава Русија налази под јурисдикцијом Константинопоља...”

Краће речено, Васељенска патријаршија, која у теорији обухвата читаву васељену, али фактички има власт само над неколико епархија, а у другим местима остварује само површан надзор и од тога добија некакве приходе, прогоњена код куће од стране власти и без подршке било које владе у иностранству, пошто је изгубила свој значај стуба истине и постала само извор подела, а истовремено захваћена претераним властољубљем – представља тужан призор који подсећа на најгоре периоде у историји Константинопољске катедре”.²²⁷

Други пад Константинопоља

Заправо, грчки продор у Турску, који је успешно отпочео 1921. године, пропао је због унутрашњих несугласица и одсуства финансијске и војне помоћи западних држава. У августу 1922. Турци су започели са општом офанзивом на свим фронтovima чији је резултат био тежак пораз Грка, масовна погибија грчког становништва Смирне (био је убијен и митрополит Хризостом Смирн-

226 Monk Gorazd, op. cit. На почетку Другог Светског рата митрополит Доситеј је заточен и мучен у Загребу, а упокојио се 13. јануара 1945. године, не долазећи свести. Види: „Novij svyashchenno-is-povyednik Dosifej mitropolit Zagrebskij”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 7 (1628), April 1/14, 1999, p. 3 (P).

227 Archbishop John, „The Decline of the Patriarchate of Constantinople”, енглески превод у: *The Orthodox Word*, vol. 8, no. 4 (45), July-August, 1972, p. 175.

ски) и падом грчке владе.²²⁸ Краљ се одрекао престола, пуковници Николај Пластирас и Стилијан Гонатас преузели су власт у своје руке, а премијер Гунарис био је погубљен са шесторицом војних старешина.²²⁹

Нова револуционарна влада била је наклоњена Мелетију и, како пише Ставрос Карамитос, „сви учесници горе поменутог Сабора (који је осудио његов избор) један за другим пожурили су да признају Мелетија, изузев двојице епископа: Софронија Елефтеропољског и Хризостома Флоринског”. Сам митрополит Хризостом написао је у својој „Апологији”: „Мене су позвали, преко Епископа кавалског Хризостома, да се јавим министру, који ме је уз претње наговарао да признам Мелетија. Ја нисам обраћао пажњу на његове претње и одбио сам да се потчиним. Затим, да бих избегао друго прогонство на Свету гору, отпутовао сам у Александрију како бих обишао рођаке и опоравио се.

Док сам био у Александрији, добио сам позив из Васељенске патријаршије да се јавим и објасним зашто нисам признао избор Мелетија за Васељенског патријарха. Али... пошто нисам могао да се лично појавим пред Синодом, послао сам писмо, које је на темељу божанских и свештених канона оправдавало моје одбијање да признам Мелетија за канонског патријарха. И у тренутку када је намеравао да ме у одсуству осуди и свргне, Турци су га удаљили са престола због скандалозног мешања његове духовне мисије са антитурском политиком...²³⁰

Уосталом, опште расположење у Константинопољу почело је да се окреће против Мелетија отприлике годину дана пре тога, одмах након догађаја из августа-септембра 1922. када су преплашени Грци почели да одлазе из града, по 3.000 људи дневно.

Један од оних који су у то време отишли био је и јеромонах Василије Апостолидис, који је касније, као отац Јероним Егински, постао једна од истакнутих личности у Истинитој Православној Цркви. Разлог одласка који је он навео патријарху био је страх да Турци ускоро могу да натерају свештенство да скине расе – проштово које се испунило 12 година касније.²³¹

228 Отац Рафаил Мур (ORTHODOX@LISTSERV.INDIANA.EDU, January 17, 1999) овако рачуна грчке губитке у Малој Азији: у 1914 – 400,000 у принудним радним бригадама; 1922– 100,000 у Смирни; 1916–22 – 350,000 становника Понта током принудних депортација; 1914–22 – 900,000 од злостављања и глади у свим другим областима.

229 B. Jelavich, *History of the Balkans* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983) Vol. 2, pp. 131–132, 173–174; „1922–1982”. Види такође: 1922–1982 // *Orthodox Christian Witness*, October 4/17, 1982.

230 Karamitsos, *O Synkhronos Omologitis tis Orthodoxias*, Athens, 1990, p. 25 (Г).

231 Peter Bostes, *Gerontas Ieronymos o Isykhistes tis Aiginas*, Athens: Monastery of the Annunciation, Oinoussi, 1991, p. 76 (Г).

Заправо, ситуација је постала толико озбиљна, а позиција патријарха толико уздрмана, да је током конференције у Лозани (1922-1923), на којој је било одлучено да се изврши масовна размена становништва између Грчке и Турске, председник комисије за размену, Италијан Г. М. Монтана, чак сугеришао да „уклањање патријаршије (из Константинопоља) не би било превелика цена за постизање споразума”.

Ипак, представници британске, француске и америчке владе успротивили су се томе. Британци (чије су војне јединице још увек држале Константинопољ и вероватно спречиле масакр попут онога који се догодио у Смирни) у том предлогу подозревали су умешаност Ватикана. Јер, како је приметио саветник Кентербериског надбискупа за блискоисточна питања Џ. А. Даглас, „нико ко макар и мало познаје Блиски Исток неће посумњати да је Рим врло непријатељски расположен према Фанару и да мисли да је слом Фанара као институције велика ствар”.²³²

Лозана је означила крај грчких националистичких снова, и почетак краја Константинопоља као грчког града. Тако је турски представник на конференцији добио од Венизелоса обећање да ће овај убедити Мелетија да се повуче са места патријарха у замену за очување патријаршије као институције. Мелетије је пристао да се повуче, али је инсистирао на томе да се његово повлачење одложи све до постизања мировног споразума, што се догодило у јуну 1923...

Тако се „други пад Константинопоља” под Турке догодио из потпуно истог разлога као и први пад 1453. године – услед уније Велике Цркве Константинопоља са западним јеретицима.

„Свеправославни сабор” из 1923. године

Центар пажње сада се помера из Константинопоља у Атину, где је почетком 1923. основана Комисија која је, на иницијативу владе, требало да размотри како аутокефална Грчка Црква може да прими нови календар. Комисија је известила да „иако је Грчка Црква, као и друге аутокефалне Православне Цркве, у суштини независна, оне су ипак све чврсто обједињене и међусобно повезане принципом духовног јединства Цркве, и чине једну и јединствену Православну Цркву. Сходно томе, ни једна од њих не може да се одвоји од осталих и прими нови календар, а да при томе не постане расколничка у односу на друге”. На основу овог закључка био је издат краљевски указ којим је између осталог било прописано да „јулијански календар остаје на снази у

232 Alexandris, op. cit., pp. 90, 91.

односу на цркву и религиозне празнике уопште”, и да се „државни празник 25. марта и сви законом прописани празнични дани славе према јулијанском календару”.²³³

Трећег фебруара Мелетије Метаксакис је писао Грчкој Цркви, залажући се за промену календара на будућем Свеправославном сабору „како бисмо, у тој сфери хришћанског јединства, допринели тиме да Рождество и Васкрсење Христово празнују у исти дан сви они који призивају име Господње”.²³⁴

Убрзо потом, 25. фебруара, гласовима тројице од укупно пет чланова специјално одабраног Синода архимандрит Хризостом Пападопулос изабран је за Архиепископа атинског, чиме је начињен још један црквени преврат. Током своје беседе поводом увођења у трон Хризостом је рекао да због сарадње са иновернима „не треба обавезно да се има заједничка основа или догматско јединство, јер довољно је јединство хришћанске љубави”.²³⁵

Пошто је Хризостом био један од чланова Комисије која је одбила нови календар, могло се очекивати да ће се он супротставити Мелетијевом позиву. Али чини се да су та два човека имала много више заједничког од тога што су у младости обојица били прогнани из Јерусалимске цркве; јер 6. марта Хризостом и његов Синод прихватили су Мелетијев предлог и пристали су да пошаљу представника на будући Сабор. Он је затим, 16. априла, предложио јерархији да се календару дода 13 дана „не само из практичних разлога, него и због црквене, научно потврђене тачности”.

Пет од тридесет два јерарха – митрополити Серски, Патарски, Димитријадски, Халкидски и Тирски гласали су против овог предлога. Два дана касније, на другом заседању јерархије, било је објављено да је Хризостомов предлог „једнодушно” одобрен, али „без икаквих измена пасхалије и календара Православне Цркве”. Штавише, било је одлучено да Грчка Црква одобри било коју одлуку поводом празновања Пасхе, коју прими будући Свеправославни сабор, ако она буде у складу са канонима.²³⁶

Тако је, знајући да ће Грчка Црква подржати реформе које је он предложио, Мелетије сазвао „Свеправославни сабор” у Константинопољу од 10. маја до 8. јуна 1923. године. Одлуке тог сабора бавиле су се „корекцијом” јулијанског календара, утврђивањем датума Пасхе, другим браком свештенства и различитим попуштањима у погледу одевања свештенства и чувања монашких завета, брачних сметњи, померањем празника светих из средине

233 Goutzidis, op. cit., pp. 68-70.

234 Ibid., p. 76.

235 Цитирано у: Bishop Photius, op. cit., p. 40.

236 Ibid., pp. 74-78.

недеље и постовима. Ипак, на том „Свеправославном сабору” сабрало се једва нешто више од десет људи, од којих ни један није званично представљао неку патријаршију – толико је дискредитована била личност онога који је сабор сазвао.²³⁷ Чак је и архиепископ Хризостом (Пападопулос) признао: „Нажалост, источни патријарси, који су одбили да учествују на конгресу, одбацили су од самог почетка све његове одлуке. Да се конгрес ограничио само на питање календара, вероватно не би изазвао такве реакције”.²³⁸

У своме „Меморандуму Светом Архиепископском Синоду Грчке” (14. јун 1929) Митрополит касандријски Иринеј написао је да сабор није био „Свеправославни”, него „антиправославни”: „Он је отворено и безбожно погазио 34. Апостолско правило које заповеда: 'Епископи сваког народа треба да знају ко је први међу њима, и да га признају као главу, и да без његовог одобрења и савета не чине ништа што превазилази њихову власт... али и први ништа да не чини без савета и сагласности и потврде свих. Јер тако ће бити једномислије и прославиће се Бог Господ у Светом Духу: Отац и Син и Свети Дух'. Он је јулијански календар заменио григоријанским не обзирајући се на све забране које се тога тичу; он је одлучио да се замени пасхалија која је у Православној Цркви заувек установљена одредбом Првог Васељенског сабора, окренувши се стварању астрономски савршеније у опсерваторијама Букурешта, Београда и Атине; он је дозволио клирицима да се шишају и да своју часну одећу мењају одећом англиканских пастора; он је увео неканонски брак и други брак свештенства; он је суду помесних Цркава поверио скраћивање дана постова и измену начина држања постова, растројивши самим тим поредак и јединство које је владало у аутокефалним Православним Црквама Истока. Поступајући тако, он је широко отворио врата увођењу свакојаким новина, укидајући карактеристично обележје Источне Православне Цркве - чување у потпуности и без увођења новина свега што је предато од стране Господа, Апостола, Отаца и помесних и васељенских Сабора”.²³⁹

Оно што је саборске одлуке учинило још мање прихватљивим јесте разлог којим су оне биле условљене, тј. да ће измена пасхалије „произвести огроман утисак на читав цивилизовани свет кроз зближавање двају хришћанских светова, Истока и Запада, захваљујући тој добровољној иницијативи Православне Цркве...”²⁴⁰

237 Међутим, англиканском јерарху, Чарлсу Гору из Оксфорда, било је допуштено да присуствује једном заседању, а дочекан је уз велике почести.

238 Цитирано у: „Oecumenical Patriarch Meletios (Metaxakis)”, *Orthodox Tradition*, vol. XVII, nos. 2 & 3, 2000, p. 9.

239 Monk Paul, op. cit., pp. 72-73.

240 Dionysius Batistes, *Praktika-Apophaseis tou en Kon/polei Panorthodoxou Synedriou* 1923, 1982, p. 57 (Г).

Архиепископ Никон је писао: „Најважније решење сабора била је одлука о преласку на нови календар и о допуштању другог брака свештенства. Александријска, Антиохијска и Јерусалимска Црква нису учествовале на сабору, сматрајући његово сазивање неправовременим (а Мелетија неканонским патријархом и узурпатором). Одлуке овог сабора оне су одбациле као, како се изразио Александријски патријарх, 'противне пракси, предању и учењу Најсветије Мајке Цркве и предложене као тобоже лаке измене, вероватно изазване потребама новог догмата – *савремености*' (Грамата Антиохијском патријарху од 23. јуна 1923). Представници Руске Заграничне Цркве (архиепископи Анастасије и Александар), и одмах за њима Архиепископски Сабор, према тим реформама односили су се потпуно негативно”.²⁴¹

Митрополит Антоније (Храповицки) је календарску новину назвао „бесмисленим и неумесним уступком масонерији и папизму”.²⁴²

Десетог јула, под притиском Венизелоса и турске владе, и због тога што му је новоформирана „Турска Православна Црква” папе Јевтимија оспорила право на патријаршијско место, Мелетије се удаљио на Свету гору, да би оставку званично поднео у октобру.

Ипак, његова каријера се ни изблиза није завршила на томе. Платонов пише да је, након што се на неколико година „склонио код својих масонских заштитника у Енглеску”, године 1926, после смрти патријарха Фотија Александријског, „уз финансијску и организациону подршку тајних светских властодржаца, Мелетије предложен као други кандидат за александријски престо. Први је био Митрополит нубијски Николај. Према устаљеној пракси за патријарха је требало да буде проглашен први кандидат. Ипак, египатске власти су под притиском Енглеза потврдиле Мелетијев 'избор'. Користећи власт, нови Александријски патријарх-масон увео је григоријански календар (1928) што је довело до озбиљног раскола у Александријској Цркви”.²⁴³ Но, то није све – он је још једном покушао да и многе православне Грке у Америци гурне у раскол.²⁴⁴

Мелетију је ишла на руку чињеница да је у Русији 1922. на власт дошла тзв. Жива црква са програмом модернистичких реформи који је био веома сличан његовом сопственом. Поводом Мелетијевог избора за Александријског патријарха синод Живе цркве писао му је: „Свети Синод (обновљенаца – В. М.) са искреним најбољим жељама сећа се моралне подршке коју нам је

241 Nicon (Rklitsky), op. cit., vol. 10, p. 38. Види такође *A History*, op. cit., pp. 53-55.

242 Види: Monk Gorazd, op. cit.

243 Platonov, op. cit., p. 478.

244 Holy Transfiguration Monastery, Boston, *A Reply to Archbishop Athenagoras*, Montreal, 1979, p. 19.

Ваше блаженство указало док сте још били Константинопољски патријарх, када сте ушли у општење са нама као јединим законитим органом управљања Руске Православне Цркве”.²⁴⁵ И његови наследници, Григорије VII и Константин VI, остали у општењу са Живом Црквом.

Увођење новог календара

Након Мелетијевог удаљења са Васељенског трона, руководеће место у увођењу новог календара преузео је Хризостом Пападопулос. Он је то учинио са тако великом журбом и уз неуобичајено манифестовање политичке моћи, да је то (у светлу његовог ранијег противљења измени календара) наводило на мисао да су на њега извршили притисак неки веома моћни ванцрквени кругови – највероватније грчка влада, мада су неки иза тога препознали и међународну масонерију и римско папство. Али начин на који му је пошло за руком да уклони отпор не само своје сопствене јерархије, него и Васељенске патријаршије, наводе на помисао да притисак није био извршен само на њега, него на готово све грчке архијереје тога времена.

Сабор је отпочео одлуком револуционарне грчке владе да суспендује стари Уставни Закон према коме се административно управљало Грчком Црквом у протеклих 70 година. Према новом закону, издатом 14. децембра 1923. јерархија се састајала једном годишње, а између сабора Цркву је представљао Архиепископ атински. И не само то, митрополити су морали да се повуку у пензију када напуне 65 година, чиме је практично неутралисан утицај старијих и конзервативнијих архијереја.

Располажући сада готово диктаторском влашћу Хризостом је сазвао скуп јерархије који је 24. децембра гласао да се изрази захвалност влади због ослобађања од пређашњег административног система (!), а 27. децембра прихватио је, уз сагласност Васељенске патријаршије, одлуку у увођењу новог календара, не спомињући овога пута потребу за сагласношћу других Православних Цркава.

Јасно је да је одлуку о промени календара наметнула влада. Тако је приликом сусрета 24. децембра Николај Пластирас, Председник Савета „Револуционарне владе”, рекао архијерејима: „Револуција вам нуди, поштовани моји јерарси, да оставите по страни све личне наклоности и да приступите чистки у Цркви... Револуција се нада да ће резултат ваших напора бити дело корисно новом нараштају, и биће срећна да види препород Цркве на делу...

245 Цитирано у: Bishop Photius, op. cit., p. 42.

Коначно, она жели да се ви не ограничавате наслеђеним канонима, него да приступите радикалним мерама.”²⁴⁶

Изненађујуће је колико су слични били програми обновљенаца у Грчкој и Русији у то време. И једни и други имали су циљ који је био далеко од умереног: потпуну реформу Цркве. И једне и друге гурала је иста сила – револуција...

Четвртог јануара 1924. Хризостом је Васељенском патријарху упутио молбу, у прилично заповедном тону, да пошаље сагласност за промену календара. Писао је да је „тужно” то што друге Православне Цркве нису прихватиле промену, али да то ипак не сматра за препреку. Патријарх је одговорио 14. фебруара, на доста сервилан начин, предлажући да се промена изврши 10. марта (од тог тренутка већ 23. марта), али тражећи при томе да буде обавештен о сагласности других Православних Цркава. Хризостом је без одлагања путем телеграма изразио своју сагласност са овим датумом и замолио патријарха да о томе информише своје митрополите на новим територијама.

Његова ужурбаност вероватно је била изазвана посланицом Александријског патријарха Фотија, упућеном 15. јануара Васељенском патријарху у којој се каже: „Узимајући у обзир посланице Цркава Румуније и Србије, ми истрајавамо на ономе што су о тим стварима одлучили ранији синодски сабори, и одбацујемо било какав додатак или измену календара пре но што буде сазван Васељенски сабор, који једини има право да просуђује то питање; предлажемо да се такав Васељенски сабор што пре сазове”. Шеснаестог фебруара Хризостом је послао телеграм Фотију говорећи да се Васељенски сабор не може сазвати брзо, а да измена календара представља насушну потребу „ради милиона православних људи”. Након што га је замолио да од 10. марта промени календар, лукаво је додао да неће бити промена пасхалије, пошто такве промене треба да буду дате на разматрање Васељенском сабору (као да је додавање 13 дана календару представљало много мање важну измену, која није захтевала саборску одлуку).

Трећег марта Хризостом је написао јерарсима Грчке Цркве да је „у складу са одлуком светог Синода Грчка црква прихватила исправку јулијанског календара коју је одредио Васељенски патријарх, према којој 10. март треба да се сматра и назива 23. март...”.

Коначно, 4. марта он је довршио свој преврат, тражећи од Министарства спољних послова да „пошаље хитне телеграме Блаженим патријарсима Јерусалима, Антиохије, Александрије и Србије, и архиепископима Румуније

246 Archimandrite Theocletus A. Strangas, *Ekklesias Hellados Historia, ek pegon apseudon, 1817-1967*, vol. 2, Athens, 1970, p. 1181 (Г); преведено код: Kitsikis, op. cit., p. 18.

и Кипра, и да им саопшти да је Грчка црква прихватила одлуку Васељенске патријаршије у вези са усаглашавањем црквеног календара са грађанским, називајући десети март двадесет трећим, и да информише Васељенског патријарха у Константинопољу да је Грчка црква спровела у дело његову одлуку”.²⁴⁷

Као што смо видели, Васељенски патријарх је прихватио измену, иако уз услов да то треба да буде уз сагласност свих Православних Цркава. Такав изнуђени пристанак у значајној мери се објашњава веома slabим положајем патријаршије након малоазијске катастрофе: патријаршија је била економски зависна од Грчке Цркве и није могла да дозволи себи да изрази неприхватање. Патријарх Григорије VII је лично био против измене. Али он ју је прихватио зато што је, како је рекао свом Светом Синоду, „нажалост, измена календара била наметнута од стране грчке владе”.²⁴⁸

Румунска Црква је такође прихватила измену. Поглавар Румунске Цркве у то време био је митрополит Мирон Кристеа, бивши унијата и масон, који је чак изменио и датум празновања Пасхе 1926. и 1929. године, како би га довео у склад са западном пасхалијом. Године 1936. он је признао делотворност англиканских рукоположења.

Грчки обновљенци и Руска Црква

Патријарх Тихон, потпуно изолован од стране ГПУ агента Тучкова, био је доведен у заблуду да су нови календар прихватиле све Источне Цркве, па је привремено допустио његову употребу. Али слабост административног система у овом случају била је корисна, јер је омела ширење одлуке којој се народ у сваком случају успротивио. Касније је Митрополит кишњевски Анастасије послао телеграм из Константинопоља извештавајући да нису све Цркве прихватиле нови календар. Тада је Тихон повукао своју одлуку, а Тучков одбацио ту идеју.²⁴⁹

Ипак, притисак је и даље постојао, и то од стране грчких обновљенаца. Патријарх Григорије Константинопољски је прво затражио оставку патријарха Тихона, а затим је захтевао „да двојица Руса, митрополит Антоније и архиепископ Анастасије, који су у то време били у Константинопољу, прекину своје активности против совјетског режима и престану да помињу патријарха

247 Ibid., pp. 85-98.

248 Demetrius Mavropoulos, *Patriarkhikai selides: To Oikoumenikon Patriarkheion apo 1878-1949*, Athens, 1960 (Г); превод на енглески: Kitsikis, op. cit., p. 19.

249 О покушају увођења новог календара у Руској Цркви види: Fr. Demetrius Serfes, *The Life and Works of St. Tikhon the confessor Patriarch of Moscow*, Old Forge, PA, pp. 37-38.

Тихона. Пошто они нису попустили, патријарх Григорије је организовао истрагу и суспендовао двојицу архијереја од свештенослужења. Затим се обратио Српском патријарху Димитрију са молбом да затвори Руски Архијерејски Синод у Сремским Карловцима, али Димитрије је то одбио...²⁵⁰

Тада је Григорије одлучио да у Русију пошаље специјалну мисију која би на лицу места истражила црквену ситуацију. Губоњин пише: „Иницијатива Константинопоља у погледу тог питања била је изазвана провокативном и лажном 'информацијом' обновљенског Синода о тобожњем 'тихоновском расколу' у Руској Православној Цркви (то јест међу њима – обновљенцима) и о свеопштој жељи међу јерархијом (тј. међу обновљенцима-синодалцима) да се у тешкој ситуацији успостави мир, уз помоћ високог ауторитета Васељенског владике (јер, говорили су, сва друга средства су већ искоришћена и они немају друге наде!).

Услед потпуне изолације Руске Цркве од спољашњег света у то време, лажно информисани патријарх Григорије VII се ухватио у замку обновљенаца, али на време га је зауставила отржењујућа посланица Његове Светости патријарха Тихона²⁵¹.

Тако је патријарх писао Григорију: „Уз писмо представника Ваше Светости у Русији, архимандрита Василија Димопула, од 6. јуна 1924, под бр. 226, примио сам протоколе са четири заседања Светог Константинопољског Синода од 1. јануара, 17. априла, 30. априла и 6. маја ове године, из којих се види да је Ваша Светост, желећи да обезбеди помоћ Мајке Велике Христове Цркве Константинопоља и 'проучивши тачно токове руског црквеног живота, као и разилажења и поделе до којих је дошло, ради успостављања мира и окончања постојећих аномалија... узевши у обзир изузетне околности и примере из прошлости...', решила да нам пошаље 'Специјалну комисију опуномоћену да проучи ситуацију и делује на лицу места, на основу и у границама одређених инструкција, у сагласности са духом и предањем Цркве'.

У инструкцији члановима мисије једну од главних тачака представља жеља Ваше Светости да се ја као сверуски патријарх ради присаједињења оних који су се одвојили и за добро пастве жртвујем себе и неодложно се уклоним од управљања Црквом, како доликује истинском пастиру пуном љубави, који се стара о спасењу многих и да се истовремено укине, макар и привремено, патријаршија, зато што је настала у потпуно ненормалним околностима на почетку грађанског рата и зато што представља велику препреку обнови

250 Vidi: Monk Gorazd, op. cit.

251 Gubonin, op. cit., p. 747.

мира и јединства. Такође, комисији су дате одређене инструкције у погледу тога на које фракције у своме раду треба да се ослања.

Прочитавши поменуте протоколе ми смо се не мало узнемирили и изненадили што се представник Васељенске патријаршије, глава Константинопољске Цркве, без икаквог претходног контакта са нама као са законитим представником и главом Руске Цркве, меша у унутрашњи живот и послове аутокефалне Руске Цркве. Свештени Сабори су Константинопољском епископу увек признавали првенство части у односу на друге аутокефалне Цркве, али не и власти. Присетимо се и канона: 'без позива епископи нека не прелазе изван граница своје области, ради рукополагања или било ког другог црквеног посла'. Из тог разлога свако слање било какве комисије без консултације са мнош, јединим законитим првојерархом Руске Православне Цркве, и без мога знања, није законито и неће бити прихваћено од стране руског православног народа, неће донети мир, него још већу смутњу и раскол у живот Руске Православне Цркве, која је и без тога много пропатила. То ће ићи на руку само нашим расколницима – обновљенцима, чије вође сада седе на челу такозваног (самозваног) Светог Синода, као што су бивши Архиепископ нижегородски Евдоким и остали, којима сам забранио свештенослужење и који се налазе изван општења са Православном Црквом због нереда који су изазвали, раскола и незаконитог преузимања црквене власти.

Заједно са свим верним православним Русима, и са читавом својом паством, веома сумњам да је Ваша Светост, како кажете 'тачно проучила токове руског црквеног живота'. Сумњам, зато што Вама ни једном није било угодно да нам се обратите за документована објашњења тога ко је истински и стварни виновник нереда и раскола.

Читав руски православни народ одавно је исказао своју праведну реч како о безбожном скупу који је био тако дрзак да се назове Сабором из 1923. године, тако и о несрећним вођама обновљеног раскола... Народ није са расколницима, него са својим законитим Православним патријархом. Допустите ми да будем скептик у вези са мерама које Ваша Светост предлаже за умирење Цркве – мојим уклањањем од управљања Црквом и макар привременим укидањем патријаршије у Русији. То неће умирити Цркву, него ће проузроковати нови неред и донети нову патњу нашим верним архипастирима и пастирима, који и без тога много страдају. Није нас љубав према почастима или власти натерала да изнова узмемо крст патријаршког служења, него свест о сопственој дужности, потчињавање вољи Божијој и глас епископата верног православљу и Цркви. Овај последњи је, добивши дозволу за скуп, у јулу прошле године саборно осудио обновљенце и расколнике, а од мене

су затражили да поново станем на чело и преузмем кормило Руске Цркве све док Господу Богу не буде угодно да подари мир Цркви гласом Сверуског Помесног Сабора”.²⁵²

Тихон је писмо потписао: „Брат у Христу Ваше љубљене Светости, патријарх Тихон”. Дакле јасно је да он није прекидао општење са Константинопољем. А Григорије је одустао од свога плана да пошаље мисију у Русију...

Исте 1924. године Митрополит кијевски Антоније (Храповицки), други по рангу јерарх после патријарха и Председник Епископског Синода Руске Заграничне Цркве, предузео је седмомесечно путовање на Исток да би задобио подршку против обновљених реформи код својих пријатеља од пре револуције – патријарха Фотија Александријског, Григорија Антиохијског и Дамјана Јерусалимског. Он је такође посетио Свету гору, и поред противљења Константинопољског патријарха.

Три источна патријарха, заједно са Патријархом српским Димитријем, отворено су изразили оштро противљење реформама²⁵³, па је Антоније почео да гаји наде да ће и Константинопољски патријарх променити курс. Тако је у писму Григоријевом наследнику, Константину VI, датираном 4/17. фебруара 1925. истовремено бранио патријарха Тихона и поредио Мелетија и Григорија са константинопољским патријарсима-јеретичима, осуђеним на седам Васељенских сабора: „На истом том путу непослушности Светој Цркви и канонима налази се и оно што су Вам у наследство оставила двојица претходника Ваше Светости”.²⁵⁴

Ипак, митрополит Антоније није заузео одлучан и канонски исправан курс, какав су изабрали грчки и румунски старокалендарци, прекидајући

252 Цитирано у: Nikon (Rklitsky), op. cit., pp. 161-163.

253 Тако су патријарх Дамјан Јерусалимски и његов Синод писали: „Најсветија Мајка Црква не може да прихвати такву промену сада, због, као што је свима познато, неугодног положаја у коме се налази при светим местима у односу на Латине, услед опасности од прозелитизма”.

Патријарх Григорије Антиохијски и његов Синод писали су: „Политички фактори довели су до промене календара, без обзира на то што се сва пуноћа Источне Цркве држи јулијанског календара. У нашим очима тенденција измене канона представља велику опасност”.

Патријарх српски Димитрије је писао: „Ми смо указали на неопходност да се засад одложи сазвани сабор, како би то питање било разматрано пред Васељенским Сабором, да би се донела одлука о јединственом календару за све Православне Цркве”.

Патријарх Фотије Александријски је писао (Архиепископу атинском Хризостому Пападопулосу): „Велики бол и изненађење изазвало је ваше саопштење о томе да су, без икаквог реалног основа или догматских или канонских разлога, одбачени братски савети и упорне молбе четири апостолска престола, и да је извршена 'реформа календара'. Вама прети раскид са читавим православним црквеним народом. Зато ја предлажем сазивање сабора, како би то питање било испитано”. Када је Хризостом одговорио да сабор сада не може да буде сазван, Фотије је опет одбио да прихвати иновацију (Abraham Tsimirakis, *Eis Ipakoin Pisteos*, 1977, pp. 28-30 (Г)).

254 Ibid., p. 164.

општење са обновљенцима. Године 1925. он је чак узео учешћа, заједно са Константинопољским патријархом, у устоличењу новокалендарца и масона Мирона за патријарха Румуније. Зато није изненађујуће што су његове акције биле потпуно неуспешне: Константинопољски патријарх никада није одустао од новог календара, а временом су га прихватиле и Цркве Александрије и Антиохије.

Односи између Константинопоља и РПЦЗ и даље су били прилично хладни. Константинов наследник, Василије III, прекинуо је 1929. године општење са Живом црквом, али је онда ушао у општење са совјетизованом Московском патријаршијом митрополита Сергија! Ситуацију свакако није могло да поправи ни примање Митрополита париског Евлогија, незадовољника из РПЦЗ, у јурисдикцију Васељенске патријаршије. Ипак, формалног, *de jure* прекида општења између РПЦЗ и Константинопоља, за разлику од *de facto*, није било.

Када је митрополит Петар дошао на чело Руске Цркве у априлу 1925, он је добио писмо патријарха Василија III који је позивао на јединство са обновљенцима. Митрополитов коментар је био: „Ми још треба да проверимо да ли је овај патријарх православан...” Митрополит Сергије (Страгородски) такође је био скептик; он је на признавање обновљенаца од стране Константинопоља овако реаговао: „Нека их признају; обновљенци због тога неће постати православни, само ће патријарх да постане обновљенац!”²⁵⁵

Грех против јединства

Три ствари треба да се истакну када је реч о начину на које је у Грчкој Цркви уведен нови календар.

Прва је снажан утицај државе, пре свега кроз промену црквеног Устава, а потом и кроз обавештавање других цркава о ономе што се догодило. Као што се види из последњих Хризостомових посланица, стварни мотив било је усклађивање црквеног календара са државним, док је коначни циљ било саслуживање са западним јеретицима.

Друга ствар је то, да је иницијативу за измену календара Хризостом препредено приписао Васељенском патријарху, иако је стварни руководилац реформе и агитатор у њену корист био он сам.

И треће, мада су у почетку даване празне изјаве о потреби сагласности других Православних цркава, реформа је у пракси спроведена без њихове потврде, фактички као дело само једног човека – Архиепископа атинског.

255 Sokurova, O. B. *Nyekolyebimij Kamen ' Tserkvi*, St. Petersburg: „Nauka”, 1998, p. 32.

Резултат је био раскол у Православној Цркви – за Црквама Константинопоља, Грчке и Румуније, које су нови календар прихватиле 1924. године, следила је 1928. Александрија (опет под Мелетијем Метаксакисом), нешто касније Антиохија, и 1968. Бугарска. Остале словенске Цркве и Јерусалим наставиле су да се држе јулијанског календара све до данашњег дана.

Према учењу светих Отаца Цркве, стварање раскола је не мање мрзак и смртни грех од јереси. Чак ни мучеништво, пише свети Кипријан Картагински чије речи понавља и свети Јован Златоуст²⁵⁶, не може да спере грех онога ко раздељује Тело Христово. Јер као што је један Христос, тако је једна и Црква Његова; заиста, један Христос не може бити одвојен од једне Цркве, у којој је, по речима блаженог Августина, „потпуни и савршени Христос” истовремено „и Глава и Тело”.²⁵⁷

„Као органски један и јединствен Богочовечански организам у свим световима, Црква се – пише отац Јустин Поповић – по свим небоземним законима не може делити. Свако дељење значило би њену смрт. Према сагласном мишљењу Светих Отаца и Сабора, Црква је не само једна него и једина. Као што у Господа Христа не може бити неколико тела, тако у Њега не може бити ни неколико Цркава... Црква је једна и једина, као што је Богочовек Христос – један и једини. Отуда је раздељење, деоба Цркве ствар онтолошки, суштински немогућа. Раздељења Цркве никада није било, нити га може бити, а бивала су и биваће отпадања од Цркве, као што добровољно бесплодне лозе отпадају сасушене од вечноживог Богочовечанског Чокота – Господа Христа (упор. Јн. 15,1-6). Од једне једине нераздељиве Цркве Христове у разна времена одвајали су се и отпадали јеретици и расколници, и тиме престајали бити чланови Цркве и сутелесници Богочовечанског тела њеног. Тако су најпре отпали гностици, па аријанци, па духовборци, па монофизити, па иконоборци, па римокатолици, па протестанти, па унијати, па... редом и сви остали припадници јеретичко-расколничког легиона”²⁵⁸

Светогорски зилот отац Августин пише: „Догмат вере представља то, да је Црква не само Света, Саборна и Апостолска, него и Једна. И мада ми можемо да видимо много цркава, то је једна и јединствена Црква, састављена од многих које се виде на различитим местима. Ово је учење светог Символа вере, то је порука Божанског Писма, апостолског Предања, свештених Сабора и Богоносних Отаца. Одатле закључујемо да је јединство Цркве најважнији догмат вере.

256 St. Chrysostom, *Homilies on Ephesians*, 4.4.

257 St. Augustine, *Discourse on Psalm 37*, 4.

258 Popovich, *Orthodoxos Ekklesia kai Oikoumenismos*, Thessaloniki, 1974, pp. 80-82 (Г). Српски изворник: Архимандрит др Јустин Поповић, „Православна Црква и екуменизам”, Солун, 1974, стр. 64-66 (С).

Видели смо... да су свети Цар Константин и Оци Првог Васељенског сабора обновили и унутрашње и спољашње јединство Цркве, због чега је обрадовани самодржац ускликнуо: 'Однео сам двоструку победу: обновио сам унутрашњи мир кроз заједничко исповедање вере и довео ранију поделу до јединства Цркве, кроз заједничко празновање Васкрса'.

То дакле јединство, како нас уверавају дела Првог Васељенског сабора, јесте и унутрашње и спољашње, и нити прво може бити истинско јединство без другог, нити друго може постојати без првог. Однос између њих је као однос вере према делима и дела према вери. Једно без другог је мртво. Тако је унутрашње јединство без спољашњег мртво, као што је мртво и спољашње без унутрашњег. Прво се одређује заједничким исповедањем вере, а друго видљивом хармонијом у сагласности са законима и установама Цркве, што заједно образује једно и једино право јединство, суштинско јединство Цркве²⁵⁹.

Прецизније, увођење новог календара представљало је први практичан корак у спровођењу јереси екуменизма. Екуменизам је јерес која учи да не постоји јерес у оном смислу у коме су тај термин схватили Апостоли и Оци Цркве, тј. у смислу лажног учења о предметима вере, које одваја од црквеног јединства оне који се тога учења држе. Екуменизам је јерес која тврди да не постоји ни једна конкретна религија, била то православна, папска или протестантска, која би изражавала пуноћу истине, и да сва постојећа вероисповедања (осим самог екуменизма) у већој или мањој мери греше. Она тврди да се једна, нераздељива Црква Христова разбила о стене секташких раздора, и да је треба поново основати на песку вероисповедних компромиса и равнодушности према истини. То је поново изграђена Вавилонска кула, то је неразумљиво брујање различитих језика који су јединствени само у свом тврдом убеђењу да сви говоре једним језиком...²⁶⁰

На крају, хајде да размотримо писмо оца Филотеја Зервакоса из Лонговардског манастира на Паросу упућено новокалендарском епископу Августину Флоринском 1968. године: „Пошто је стари календар писано Предање, а пошто је нови – новина папског и масонског порекла, онда свако ко одбацује стари календар и следи нови потпада под анатему. Сваки изговор и оправдање за ово је – неоправдан и спада у 'изговоре за грехе'...

Прошле недеље попео сам се на врх Свих Светих и пророка Илије... и преклонивши колена пред њиховом часном иконом са сузама сам се молио

259 *Phoni ex Agiou Orou*, op. cit., pp. 57-58. Упореди тумачење 31. Апостолског правила од св. Никодима Светогорца: Као што црквена предања имају потребу за вером, тако и вера има потребу за црквеним предањима; и ово двоје не може се одвојити једно од другог.

260 V. Moss, *The Truth is One, y: The Imperishable Word*, Old Woking: Gresham Books, 1980.

да ме уразуме који календар ја убоги треба да следим заједно са својим братством, духовним чедима и свим православним хришћанима. И пре но што сам окончало своју смирену и тужну молитву, чуо сам у себи глас који каже: "Треба да следиш стари календар што ти је предат од Богоносних отаца који су се сабирали на седам Васељенских сабора и утврдили Православну веру, а не нови календар западних папа који су расколили Једну, Свету, Саборну и Апостолску Цркву и изврнули апостолска и отачка Предања!"

Истог тренутка осетио сам такво задовољство, такву радост, такву наду, такву храброст и полет душе, какве тешко да сам икада осетио у часовима молитве, током читавог свог живота...

Немојте да мислите да држање папског календара представља нешто небитно. Јулијански календар је Предање и као таквога ми морамо да га чувамо, иначе падамо под анатему: 'Ако неко одбацује било које предање, писано или неписано, нека буде анатема' – објављује Седми Васељенски сабор... Сад није час да се наставља са ћутањем... не оклевајте, пожурите".²⁶¹

Отац Филотеј је у свом писму описао још једно знамење. Писао је да му је Хризостом Пападопулос током једног сусрета рекао: „Камо среће да то нисам учинио, камо среће да то нисам учинио! Онај покварењак Метаксакис ме је држао за грло!"²⁶²

Али није ни Метаксакис избегао казну. Године 1935, после смрти патријарха Дамјана Јерусалимског, он је покушао да заузме и његову катедру, али није успео. Кажу да је затим сишао са ума и да је шест дана касније, шкргућући зубима и кршећи руке, умро, жалосно стењући: „Авај, поделио сам Цркву, уништио сам Православље".²⁶³

Лагао је до краја, јер, мада је уништио самога себе одвојивши се од истинске Цркве и Православља, истинска Црква као таква остаће неподељена, и Православље ће остати несавладиво у векове векова.

261 Hieromonk Theodoritus (Mavros), *Palaion kai Neon: i Orthodoxia kai Airesis?*, Athens, 1991, pp. 24-25 (Г).

262 Ibid., p. 25.

263 Monk Paul, op.cit. p. 82.

3. РУСИЈА: СОВЈЕТИЗАЦИЈА МОСКОВСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ (1924-1939)

*Тешко онима који зло зову добро, а добро зло;
који љаве од мрака светлости, а од светлости мрак;
који љаве од јоркоја слајко, а од слајкоја јорко.*
Ис. 5,20

Мада је патријарх Тихон осујетио претњу од стране обновљенаца, он још није у потпуности сагледао претњу од стране комунистичке владе, која је подржавала обновљенце и према Цркви није била ништа мање непријатељски расположена него пре. Преко „покајања” из 1923. године влада је успела да принуди патријарха да ублажи своју критику.

Притисак на патријарха

Од јула 1923. агент ГПУ Тучков је пред патријарха Тихона изнео неколико захтева.²⁶⁴ Први је био да он треба да помиње совјетске власти на богослужењима. За помињање је била установљена следећа формула: „За земљу руску и за власти њене”. Отац Василије Виноградов, коме је било поверено слање указа о томе по парохијама, рекао је да је Тихон овај указ издао под притиском епископа Илариона (Тројицког).²⁶⁵ Ипак, по парохијама су уместо речи „за власти” почели да произносе речи које су звучале слично: „за области”. Ускоро је читава фраза изостављена.

Мада је патријарх попустио по питању помињања, он је тврдо одбио, како пише В. Русак, „да призна принцип регистрације свештенства и црквених општина који му је наметан, као и давања сагласности власти за постављање архијереја; он је у целини одбацио све мере које би значиле мешање државе у унутрашње послове Цркве”, у чему је имао снажну подршку епископа Илариона.²⁶⁶

Други захтев Тучкова било је увођење новог, григоријанског календара, уместо црквеног, јулијанског. Сам Тихон је писао: „Овај захтев био је много пута поновљен и поткрепљен обећањем много бољег опхођења владе према

264 Види: Nikon (Rklitsky), op. cit., pp. 181-183.

265 Pospelovsky, D. „Mitropolit Sergij i raskoly sprava”, op. cit., p. 63.

266 Rusak, *Pir Satany*, op. cit., p. 173.

Православној Цркви и њеним институцијама у случају нашег пристанка, и претњом погоршањем тих односа у случају нашег одбијања”.²⁶⁷ Однос патријарха Тихона према промени календара био је релативно „либералан”, и „мали сабор” епископа који је он сазвао заиста је издао указ од 2/15. октобра 1923. о увођењу новог календара. Али када је сазнао да су Александријска и Јерусалимска Патријаршија, као и Руска Црква у Египту, биле против промене (коју је предложио Метаксакис), и када је видео да се руски народ такође оштро противи том указу, баш као што се успротивио сличном указу обновљенаца неколико месеци раније, он је своју одлуку „привремено” поништио.²⁶⁸

Када су владини агенти ипак почели да шире копије већ укинутог указа о увођењу новог календара, народ је ту видео очигледно уплитање државе, што је патријарха спречило да се на ово питање било када касније врати.²⁶⁹

Трећи захтев Тучкова био је да патријарх треба да ступи у општење са обновљенцима. Било је тешко супротставити се томе, зато што је осим притисака споља и међу најближим патријарховим помоћницима било оних, попут епископа Илариона (Тројицког), који су били за то да се иде на некакав договор ради црквеног јединства. Али ту је патријарху, опкољеном са свих страна, у помоћ прискочио бивши ректор Московске Духовне академије и настојатељ московског Даниловског манастира, Архиепископ волоколамски Теодор (Поздјејевски).

Будући архиепископ Леонтије Чилеански, који је у то време живео у тврђави владике Теодора, Даниловском манастиру, сећа се: „Читав православни епископат и народ поштовали су га (владик у Теодора) због његове принципијелне, бескомпромисне и исправне позиције у односу на совјетске власти. Он је сматрао да све док Православна Црква не добије право на заиста слободно постојање, не може бити никаквих разговора са бољшевицима. Власт само обмањује и ништа од обећаног не испуњава, него напротив, све чини на штету Цркве. Зато би Најсветијем патријарху Тихону било боље да седи у затвору и да тамо умре, него да води разговоре са бољшевицима, јер уступци могу на крају крајева да доведу Православну Цркву до постепене ликвидације и да донесу хаос свуда, како у Русији, тако нарочито и у иностранству. Он је ово говорио у време када је патријарх Тихон био пуштен на слободу. Архиепископ Теодор је поштовао и жалио патријарха, али му је био у опозицији. Без обзира на упорне патријархове молбе, он је одбијао да узме учешћа у патријаршијским пословима.

267 Gubonin, op. cit., pp. 299-300, 335.

268 Ibid., pp. 300, 335

269 Ibid., pp. 335-38.

Владика Теодор није примао епископе који су се дискредитовали по питању Живе цркве. Мало је веровао у њихово покајање. Само непопустљиви епископи примани су у Даниловски манастир, а често су тамо и живели. Понекад их је било и по десет, или више. Сви који би изашли из затвора или се вратили из прогонства, тамо су налазили уточиште. Братство се састојало од високо моралних и врло културних људи. Није мало њих који су касније постали епископи-исповедници. Строга духовна школа владике Теодора чинила је да манастир оставља посебан утисак. Изузев двојице послушника, читаво братство Даниловског манастира непоколебљиво и достојно понело је свој исповеднички крст. Тих година манастирски храмови Даниловског, Донског и Симоновског манастира увек су били пуни народа. Баш као и парохијске цркве. Али већ се осећало да се ближи крај таквог стања... Хапшења епископа нису престала ни по изласку Његове светости из затвора.”²⁷⁰

Након изласка из затвора, у лето 1923. патријарх је сазвао архијерејски сабор у цркви Св. Михајла у Донском манастиру.

Губоњин пише: „Мали Сабор се састао у вези са питањем које су поставили неки епископи о целисходности патријарховог даљег управљања Црквом након његовог пуштања из затвора, јер је требало да се као оптужени појави на грађанском суду, па је било мишљења да би до тог суђења требало да се држи подаље од управљања.

И не само то. Један архијереј је изјавио да се његова Светост искомпромитовао као глава Цркве тиме што је показао неспособност да на време спречи појаву обновљенске побуне и тиме што је допустио тако катастрофалну дезинтеграцију Руске Цркве.

Међутим, „даниловски” јерарси на Сабору јасно и чврсто стали су у заштиту патријарха, изјавивши да је његово деловање било беспрекорно и без мрља. Као резултат, побуна против патријарха је угушена и Сабор је званично изјавио своју синовљевску послушност и благодарност његовој Светости за све тегобе које је поднео ради Цркве. Поред тога, од њега су тражили да не напушта своје место, него да настави да носи крст управљања.

Патријарх је касније послао писмо архиепископу Теодору, захваљујући му на подршци коју је на Сабору добио од „даниловских” архијереја.

Али притисак на патријарха да направи уступке се настављао, чак и од стране њему најближих епископа. Тако је у августу 1923. у Москви, његов помоћник, епископ Иларион, изнео следеће просовјетске ставове: „Црква сада

270 Archbishop Leontius, *Vospominania*, цитирано према: Matushka Joanna (Pomazanskaya) „Isposvyednicheskij Put' Vladyki Fyodora”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, 47, N 9 (549), September, 1995, p. 24 (P).

такође мења своје оријентире. Она се јасно ограђује од контрареволуције и поздравља нове облике совјетског уређења”.²⁷¹

Зато је било неизбежно да ускоро дође до још једне конфронтације између „левог крила” у патријаршији, које су представљали епископ Иларион (Тројицки) и архиепископ Серафим (Александров), и „десног крила” које је представљао архиепископ Теодор. До сукоба је заиста и дошло када је патријарх сазвао скуп на коме је требало да се размотри предлог обновљенаца о обнови општења. Цена коју су јеретици тражили била је да се патријарх добровољно одрекне свога положаја...

„Без обзира на увредљиви тон посланице (обновљенаца) – пише протојереј Владислав Ципин – патријарх је, ради спасења заблуделих и ради мира у Цркви, био спреман на преговоре са обновљенцима”. У томе га је подржавао привремени патријаршијски Синод. Архиепископи Серафим (Александров), Тихон (Оболенски) и Иларион (Тројицки) започели су преговоре са лажним митрополитом Евдокимом о условима обнове црквеног јединства. Али бивши ректор Московске Духовне академије и настојатељ Даниловског манастира, архиепископ Теодор Волоколамски, био је одлучни противник таквих преговора...

„Крајем септембра 1923. у Донском манастиру се састало 27 православних епископа како би размотрили резултате преговора са лажним митрополитом Евдокимом у вези са превладавањем раскола. Архиепископ Теодор се није појавио на скупу, али је међу учесницима било много његових присталица и истомишљеника...”²⁷²

Епископ курски ГERVасије је о том сабору писао: „На крају свог кратког извештаја, архиепископ Серафим (Александров) је споменуо да би присуство архиепископа Теодора (Поздјејевског) на том скупу било веома пожељно, будући да је он био учен епископ и веома популаран у Москви. Архиепископу је предат званични позив, али он није одговорио нити се појавио на заседању. Но, иако архиепископ Теодор није био присутан, ту су биле његове присталице. Тако је епископ Амвросије, бивши Виницки, викар Подољска (а од 1923. епископ Подољска и Братиславе), који је поштовао архиепископа Теодора и делио његове погледе, иступио са речима које су се дотакле суштине извештаја архиепископа Серафима. Он је свој говор започео отприлике овако: 'Мене чуди зашто ви, Ваше Преосвештенство, Евдокима називате – митрополитом? Признајете ли ви њега за законитог архијереја?' Обављено је тајно гласање

271 Цитирано у: Pospelovsky, *The Russian Church*, op. cit., vol. II, p. 483.

272 Tsytkin, *Istoria Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi*, Moscow, 1994, цитирано према: Pomazanskaya, op. cit., p. 18.

о пројекту помирења и сједињења са обновљенцима, пројекат је већином гласова одбачен и скуп је завршио са радом.”²⁷³

Епископ Гервасије наставља: „Архиепископ Теодор је тада живео у Даниловском манастиру, који је био пребивалиште још неколицине крајње конзервативних и непоколебљивих епископа из школе митрополита Антонија (Храповицког), као што су епископ Пахомије и други. Стални посетиоци манастира били су будући свештеномученик Архиепископ угљички Серафим (Самојлович), архиепископ Гурије (Степанов) и митрополит Серафим (Чичагов)... Архиепископ Теодор је оштро критиковао епископа Илариона и говорио ми је да ће он уништити патријарха Тихона и Цркву, а да је у патријарху сав спас. Ако пак не буде патријарха Тихона, онда ће власти сасвим укинати патријаршију, а без патријаршије настаће велика несрећа за Цркву...”²⁷⁴

Мада је патријарх „даниловце” у шали називао „тајним синодом”, он је наставио да им изражава своју топлу захвалност због њихове постојаности. Тако је у октобру 1923. понудио владики Теодору Петроградску катедру и уздизање у чин архиепископа. Владика Теодор је понуду одбио.

Међутим, Тучков је наставио да врши притисак ради уједињења патријаршијске Цркве и обновљенаца. Године 1924. он је захтевао да председник Централног комитета Живе цркве Красницки, буде примљен у општење са патријаршијском Црквом ради припреме сазивања Помесног сабора на коме би учествовали и тихоновци и обновљенци. Циљ је био да се створи савез двеју цркава, који би комунистима омогућио да имају потпуну контролу.

Најпре је 19. маја 1924. патријарх „ради мира и добра Цркве, и као израз патријархове милости” пристао да прими Красницког у општење и да пред свети Синод изнесе питање његовог укључења у рад Вишег Црквеног савета.²⁷⁵ Двадесет првога маја он је званично ушао у састав ВЦС.²⁷⁶ Ипак, Красницки је убрзо показао своје право лице, када је без позива дошао у патријаршијску резиденцију у Донском манастиру захтевајући да му остане титула „Протопрезвитер целе Русије” коју му је дао обновљенски сабор из 1923. године.²⁷⁷ Када је митрополит Кирил Казански, по повратку из прогонства, коначно убедио патријарха да Красницког искључи из ВЦС, и тај његов захтев био је одбијен.

273 Цитирано у: Pomazanaskya, op. cit., pp. 19-20.

274 Ibid.

275 Gubonin, op. cit., p. 317.

276 Gubonin, op. cit., pp. 319, 745-746.

277 Чак су и бољшевици осетили обавезу да обуздају дрске захтеве Красницког. Види: Savelyev, op. cit., pp. 190, 195.

У том периоду патријарх је био под веома јаким притиском ГПУ и у суштини није имао контролу над Црквом: „Ја шаљем епископе на југ – говорио је – а власти их шаљу на север”.²⁷⁸

Но, мада лишена јединог кормилара на земљи, Црква је и даље за управљање имала своју Главу Која је на небесима, Господа Исуса Христа. Чак и да патријарх уопште није могао да управља Црквом, сама чињеница његовог постојања на челу црквене административне структуре имала је за њу велики обједињујући значај. Јер помињање патријарха на богослужењу било је спољни видљиви знак верности Православљу и слободе од мрачних сила револуције.

Концепција Катакомбне Цркве

„Прве тајне православне општине – пише Данилушкин – појавиле су се у Совјетској републици убрзо након октобарског преврата 1918, одмах после објављивања позива патријарха Тихона који је гонитеље Цркве подвргао анатема. У годинама Грађанског рата сељаци су подизали буне... које су врло често ницале на религиозној основи. Совјетски истраживачи су чак сматрали да се као последица патријарховог позива из јануара 1918. појавило 1414 побуна и протеста верних. Овај број је вероватно доста преувеличан. Ипак, повезаност је постојала. Тако је историчар К. Криптон, очевидац сељачке буне у Тамбовској губернији који је касније емигрирао, у својим делима наводио многе доказе за религиозни карактер тих побуна. И у црноземској области централне Русије, тајне општине верних појавиле су се управо у периоду побуна Уније радног сељаштва и активности одреда А. С. Антонова и Н. Колесникова у годинама 1918-1922”.²⁷⁹

Следи неколико речи о концепту „Катакомбне цркве”. Сам термин асоцира на положај хришћана у римско доба, и опет током иконоборачких прогона, када је Црква била принуђена да живи у полулегалној или илегалној позицији у односу на државу. Ако је такав корак био неопходан под паганским римским и јеретичким византијским царевима, онда је било природно очекивати да ће поново бити неопходан под милитантно безбожним комесарима совјетске анти-државе, чије је непријатељство према религији било жешће него код поменутих царева и чији је први вођа био сахрањен у маузолеју који представља копију првог олтару посвећеног обожавању римског цара, *иресиола саијаниној* у Пергаму (Отк. 2,13).

278 Gubonin, op. cit., p. 348. Према Тучкову, патријарх је за ту појаву кривио пре епископе него комунисте.

279 Danilushkin, op. cit., p. 522.

Први катакомбни свештеномученик био је вероватно свештеник Тимотеј Стрелков, који је – након што су га бољшевици погубили у јуну 1918, и након што је његова одрубљена глава на чудесан начин срасла са телом – био принуђен да се повуче у тајност све док није ухваћен и по други пут погубљен 1930.²⁸⁰

Исте године, 1918, патријарх Тихон је лично позвао верне да формирају братства за одбрану Православне вере. Шеметов пише: „Братства која су никла по патријарховом благослову никако нису учинила непотребним парохије, тамо где су оне и даље постојале; братства су само надокнађивала недостатке парохија”.²⁸¹

Заправо, организовање неофицијелних катакомбних општина постало је неопходно онда када је било јасно да је богомрзећа држава решила да уништи Православну Цркву. Тако су се, према архиепископу Лазару (Журбенку), „катакомбе појавиле још 1922, када је настало обновљенство. Оптински старци давали су благослов хришћанима да иду у катакомбе. Прве нама познате катакомбе образоване су у граду Козлову (данас Мичуринск), где је живео схиархимандрит Иларије. Године 1927, после Декларације митрополита Сергија, по благослову владика Петра (Зверева) и Алексија Вороњешког (Буја), катакомбе су почеле да настају по читавој Русији”.²⁸²

У међувремену „Даниловци” у Москви и „Андрејевци” на Уралу већ су се припремали за силазак Цркве у катакомбе. Они су јасно видели да Црква не може више истовремено отворено да служи и да има чисто исповедање вере, неокаљано компромисом са комунистима или обновљенцима. Историја Цркве касних двадесетих и тридесетих дала им је у великој мери за право...

Недуго пре своје смрти на празник Благовести 1925, патријарх је поверио свом личном лекару и пријатељу Михаилу Жижиљенку како предосећа да ће све јачи притисак власти једнога дана натерати предстојатеље Цркве да попусте више но што је то допустиво, и да ће тада истинска Црква морати да се повуче у катакомбе, попут римских хришћана у старини. Он је дао савет своме пријатељу, који је био удовац, да када за то дође време, треба да прими монашки постриг и епископско посвећење.

280 Monk Anthony (Chernov), *Archvêque Theopane de Poltava*, Lavardac: Monastère de St. Michael, 1988. (на француском).

281 N. Shemetov, „Khristos sredi nas”, *Moskovskij tserkovnij vestnik*, N 11 (29), May, 1990, p. 3. Упореди такође: D. Pospelovsky, „Obshchina, bratstvo, prikhod”, *Moskovskij tserkovnij vestnik*, N 18 (36), August, 1990, p. 6 (P).

282 „Vladyka Lazar otvechayet na voprosy redaktsii”, *Pravoslavnaia Rus'*, no. 22, 15/28 November, 1991, p. 5 (P).

Време је дошло 1927. године, када је објављена позната Декларација митрополита Сергија. Михаил Жижиљенко је, следећи савет свога учитеља, 1928. године постао први епископ Катакомбне Цркве, што је 1931. године на Соловкама платио животом. Тако је дакле концепцију, па чак и само име Катакомбне Цркве, предвидео сам патријарх. То је била и остала „Тихоновска” Црква. Сложена историја остварења патријарховог предказања представља садржај остатка овог поглавља.²⁸³

Митрополит Петар Крутицки

Седмога априла 1925. године Његова светост патријарх Тихон починуо је у Господу (постоје озбиљне индикације да је био отрован²⁸⁴). Према његовом келејнику, Константину Паншкевичу, патријархове последње речи, изговорене са необичном озбиљношћу, биле су: „Сада ћу заспати... дубоко и дуго. Ноћ ће бити дуга и веома мрачна...”

Дванаестог априла отворено је и прочитано патријархово завештање од 7. јануара 1925. Оно је гласило да у случају патријархове смрти и одсуства прве двојице кандидата за место чувара патријаршијског трона „наша патријарашка права и обавезе, до законитог избора новог патријарха... прелазе на високопреосвећеног Петра, Митрополита крутицког”. У тренутку патријархове смрти прва двојица јерараха на које је патријарх указао као на кандидате за место чувара трона, митрополити Кирил Казански и Агатангел Јарославски налазили су се у прогонству. Зато је 59 сабраних јерараха одлучило да „митрополит Петар не може да се уклони од послушања које му је дато и... да мора да ступи на дужност чувара патријаршијског трона”²⁸⁵

Ипак, нису чак ни сви православни епископи прихватили руководство митрополита Петра. Тако је архиепископ Андреј из Уфе, који је своју епархију већ прогласио аутокефалном на основу Указа патријарха Тихона од 7/20. новембра 1925, изјавио: „Ја не могу да признам над собом као над епархијским епископом било чије руководство, све до канонског Сабора. Мени су веома добро познате моје канонске обавезе, тако да не могу да заборавим своја права

283 I. M. Andreyev, *Russia's Catacomb Saints*, Platina, Ca.: St. Herman Brotherhood Press, 1982, p. 56.

284 За доказе о томе да је заправо био отрован види: Chernov, op. cit.

Volkogonov (op. cit., p. 384) долази до истог закључка када пише: „Лењинове инструкције биле су јасне: 'најреакционарније свештенство и реакционарна буржоазија боље да буду побијени' и 'свештеници треба да буду осуђени на смрт'. Пошто се показало да би било непрактично погубити Тихона, ЧЕКА је морала да пронађе друге начине да обезбеди да шездесетогодишњи патријарх не поживи дуго у њиховом друштву”.

285 Gubonin, op. cit., p. 413.

да чувам паству од било каквог недостојног 'епископата' и од свих мрачних сила које грабе наше духовно стадо. Осим тога, ја, на основу 76. Апостолског правила и 23. правила Антиохијског сабора, не могу да прихватим предају управљања над читавом Црквом на основу некаквог тајног духовног завештања. Та игра са завештањем је потпуно неканонска.”²⁸⁶

У прошлости заиста није било примера да се црквена власт предаје на основу завештања, али пошто је та предаја била призната од стране Сабора из 1917-1918, тешко би се могло рећи да је представљала нарушавање саборне свести Цркве. Ближило се време када ће „та игра са завештањем” бити окончана, и када ће Указ из 1920. заиста постати основ Црквеног организовања. Али патријархово завештање омогућило је Цркви још најмање две драгоцене године да очува не само видљиво него и светотајинско јединство под руководством митрополита Петра. Тако је Црква имала времена да испрати изазов обновљенства, пре него што отпочне још жешћи сукоб са сергијанским ново-обновљенцима. Тада, и тек тада, она је морала да се повуче у катакомбе како би сачувала чистоту свог исповедања.

Исто тако, нема сумње да ни митрополит Петар, баш као и патријарх Тихон пре њега, у то време није уживао поверење многих људи у Цркви, који су сумњали да је био превише близак са комунистима.²⁸⁷ Према А. Смирнову, „свештеници и монаси који су се противили патријарху Тихону и митрополиту Петру Крутицком основали су први талас катакомбних општина, тајних скитова и сопствену јерархију. Сергијанизам се појавио много касније (1927). Први катакомбници дошли су у сукоб већ са патријархом Тихоном и митрополитом Петром, уз образложење да су ови били сарадници (власти)...”²⁸⁸

286 Цитирано према: Bishop Ambrose (von Sievers), „Ekklesiologiya Andreya, Ufimskogo (kn. Ukhtomskogo)”, *Vestnik Germanskoj Eparkhii*, No. 1, 1993, p. 20 (P). Према неким изворима, архиепископ Андреј из Уфе био је стављен под забрану свештенослужења од стране митрополита Петра и 1926. године придружио се староверцима. Према другим, међутим, такве забране није било, и ситуација је, све у свему, још компликованија. Vidi: Bishop Ambrose (von Sievers), „Ekklesiologiya arkhiepiskopa Andreya, Ufimskogo (kn. Ukhtomskogo)”, *Vestnik Germanskoj Eparkhii*, No. 2, 1993, p. 20, и: „Otpal li Arkhiepiskop Andrej (Ukhtomsky) v Staroobryadcheskij Raskol?”, *Russkoe Pravoslavie*, N 2 (11), 1998; Bishop Gregory (Grabbe), „Po Povodu stat' ob Arkhiepiskope Andreye (kn. Ukhtomskom)”, *Vestnik Germanskoj Eparkhii*, No. 3, 1993, p. 14 (P).

287 Ово потврђује и сам митрополит Петар који је 14. јануара 1926. писао Тучкову: „Опрости ми због искренности, али – људи не верују особи која често има посла са ГПУ. На пример, честе посете које смо ја и митрополит Серафим Тверски у време патријарха Тихона правили ГПУ, далеко од тога да су интерпретиране у нашу корист, а митрополит Серафим је чак добио надимак 'митрополит Лубјанке'. Ја сам приметио да ме од почетка мог управљања Црквом многи људи избегавају” (цитирано у: Hieromonk Damascene (Orlovsky), *Mucheniki, Ispovedniki i Podvizhniki Blagochestia Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi XX Stoletia*, volume II, Tver: Bulat, 1995, p. 489 (P)).

288 A. Smirnov, „Ugasshiye nepominayushchie v betge vremeni”, *Simvol*, N 40, 1998, p. 175.

Прва потреба Цркве у то време била је сазивање Сабора ради избора новог патријарха. Али, наравно, ГПУ није намеравала то да допусти. Њихов циљ била је послушна Црква, тј. таква која би од државе добила легитимитет, под условима које одређује сама држава. Или, ако се то не догоди – нови раскол. И то само као етапа на путу ка потпуном и коначном уништењу Цркве; јер, као што је 1922. рекао члан ЦК и водећи идеолог партије И. И. Скворцов-Степанов, мада су расколи у Цркви у интересу партије, партија у принципу остаје непријатељ сваке религије и до краја ће се борити против свих њих.²⁸⁹

Охрабрени патријарховом смрћу, обновљенци су уочи свог другог сабора, који је требало да се одржи у јесен 1925, почели да предузимају енергичне покушаје како би остварили јединство са патријашијском Црквом. Њихове покушаје диктирале су совјетске власти, које су хтеле да на сваки начин принуде архијереје на уједињење са обновљенцима. Митрополит Петар се међутим, по речима комуниста, показао као „тврђ орах” – камен о који су узалуд ударала врата адова. Он је одбијао све иницијативе за уједињење са обновљенцима.

У својој посланици датираној 28. јула 1925. митрополит се, након протеста против секташке и унијатске пропаганде која одвлачи пажњу Цркве од њене главне борбе против атеизма, дотиче и обновљенства:

„У данашње време такозвани обновљенци све више и више говоре о сједињењу са нама. Они сазивају скупове по градовима и селима, позивајући православно свештенство и народ, ради заједничког разматрања питања о сједињењу са нама, а ради припреме свог новог лажног сабора који најављују за јесен ове године. Али треба да се зна, да су по канонским правилима Васељенске Цркве сви такви самовољно организовани сабори, као и онај Живе цркве из 1923. – незаконити. Зато канонска правила забрањују православним хришћанима да им присуствују, а тим пре да бирају своје представнике за предстојећи скуп. У складу са двадесетим правилом Антиохијског сабора 'никоме нека не буде дозвољено да сам од себе сазива саборе, без оних епископа којима су поверене митрополије'. У светој Цркви Божијој законито је и канонски само оно што је благословила Богоустановљена Црквена власт, која се прејемствено чува од апостолских времена. Све пак самовољно, све што су обновљенци радили без пристанка у Богу починулог најсветијег патријарха, и све што се сада ради без нашег благослова, као чувара патријаршијског трона који делује у јединству са читавом законитом црквеном јерархијом – све то према канонима свете Цркве није пуноважно (апостолска правила 34, 39.), јер је истинска Црква једна и једина у којој пребива благодат Свесветог Духа:

289 D. Pospielovskiy, *The Russian Church under the Soviet Regime*, op. cit., p. 91, note.

не могу бити две Цркве и две благодати. *Једно тјело, један Дух, као што сје и позовани у једну наду звања својеја; један Господ, једна вера, једно крштење, један Бог и Отац свију* (Еф. 4,4-6).

Такозвани обновљенци не би требало да говоре о поновном сједињењу са Православном Црквом све док не покажу искрено покајање због својих заблуда. Главне њихове заблуде састоје се у томе што су, одступивши самовољно од законите јерархије и њене главе, Најсветијег патријарха, покушали да обнове Цркву Христову самовољним учењем (Жива црква, бр. 1,11): они су изокренули Црквена правила установљена на Васељенским саборима (одредбе лажног сабора од 4. маја 1923); они су одбацили власт патријарха саборно установљену и признату од стране свих Источних православних патријараха, тј. одбацили су оно што је признало читаво Православље, а осим тога, њега (патријарха) су осудили на своме сабору; противно правилима светих Апостола, Васељенских сабора и светих Отаца (Апостолска правила 17,18; правила Шестог Васељенског сабора 3,12,14; 12. правило светог Василија Великог), они допуштају епископима да буду жењени и клирицима да буду другобрачни, тј. нарушавају оно што сва васељенска Црква сматра за свој закон и што може да измени само Васељенски сабор.

Присаједињење тзв. обновљенаца светој Православној Цркви могуће је само под условом да се сваки од њих понаособ одрекне својих заблуда и принесе јавно покајање због свог отпадања од Цркве. И ми непрестано молимо Господа да врати заблуделе у крило свете Православне Цркве”.²⁹⁰

Посланица је имала отрежњујуће и окрепљујуће дејство на многе клирике који су се колебали. Чак је и обновљенски „Весник Свештеног Синода” био принуђен да призна: „Одмах по изласку Петрове посланице, храброст 'левичара' међу Тихоновцима је ишчезла”. На своме обновљенском сабору „митрополит-јеванђелист” Ваведенски јавно је оптужио митрополита Петра за умешаност у заверу монархистичке емиграције. Као доказ за своје оптужбе начинио је очито кривотворену пријаву, коју је наводно написао обновљенски „епископ” Николај Латиноамерички.²⁹¹

Бољшевици су без оклевања пружили подршку обновљенцима у њиховој борби против Петра. Тако Савелев пише: „Првога новембра 1925. Јарославски, Скворцев-Степанов и Менжински размотрили су извештај Тучкова 'О даљој политици у вези са Тихоновом смрћу'. Дата је општа наредба ГПУ да убрза спровођење раскола који је био планиран међу Тихоновим присталицама. На конкретне мере било је указано са максималном отвореношћу: 'У

290 Gubonin, op. cit., pp. 418-421.

291 Gubonin, op. cit., pp. 744-745.

циљу подршке групи која стоји у опозицији Петру, објавити у *Извештјима* низ чланака који компромитују Петра, уз коришћење материјала са недавно завршеног обновљенског сабора'. Цензура и редактура чланака била је поверена партијском философу Скворцеву-Степанову. Њему су помагали Красиков (Наркомјуст) и Тучков (ОГПУ). Ова тројка требало је да цензурише декларацију против Петра коју је припремала анти-тихоновска група. Истовремено са објављивањем провокативних чланака против чувара патријаршијског трона у *Извештјима*, антирелигиозна комисија поручила је ОГПУ да отпочне са истрагом против Петра.²⁹²

У међувремену Тучков је отпочео преговоре са Петром у вези са „легализацијом” Цркве. Та „легализација” обећавала је да ће олакшати бесправни положај Цркве, али под следећим условима:

- 1) објављивање декларације одређеног садржаја;
- 2) искључивање из редова епископата оних који нису по вољи властима;
- 3) осуда заграничних архијереја;
- 4) учешће владе, у лицу Тучкова, у будућим активностима Цркве.²⁹³

Међутим, митрополит Петар је одбио да прихвати те услове, а такође је одбио да потпише текст декларације коју му је понудио Тучков. Он је остајао камен спотицања атеистима у остварењу њихових планова о преузимању контроле над Црквом. Јер, као што је једном рекао Тучкову: „Ви сте лажови. Нећете дати ништа, осим обећања. А сад молим вас напустите просторију, ми треба да имамо састанак”.

Митрополит Петар је вероватно предвидео своју судбину. Јер 5. децембра 1925. он је саставио тестамент за случај своје смрти, а следећег дана други, за случај хапшења, где је указао на имена тројице заменика: митрополита Сергија Нижегородског, митрополита Михаила, егзарха Украјине и архиепископа Јосифа Ростовског.²⁹⁴ Деветог децембра Анти-религиозна комисија (тачније Комисија Централног комитета за спровођење декрета о одвајању Цркве од државе) одобрила је делатност ОГПУ на стварању међусобно непријатељски расположених групација у Цркви. Они су такође одредили време хапшења митрополита Петра. И следећег дана, 10. децембра, он је стављен у кућни притвор...²⁹⁵

292 Savelev, op. cit., pp. 199-200.

293 Gubonin, op. cit., p. 402.

294 Према анонимном аутору *V Ob'yatyiyax Semiglavago Zmia* (op. cit., p. 47), митрополит Петар је направио два тестаментa у погледу својих заменика. У првом су била три имена која смо овде навели. У другом су се налазила четири имена: митрополити Кирил, Агатангел, Арсеније и Сергије. Пошто је Сергије био тек четврти по реду у другом тестаменту, он га је прећуткивао.

295 Savelev, op. cit., p. 200.

Дванаестог децембра митрополит Петар је одведен у унутрашњи затвор у Лубјанки. Истовремено, била је ухапшена и читава група архијереја који су живели у Москви и који су, по мишљењу ГПУ, били његови истомишљеници. То су били архиепископи Николај Владимирски, Пахомије Черниговски, Прокопије Херсонски и Гурије Иркутски, као и епископи Партеније Ананијевски, Дамаскин Глуховски, Тихон Гомељски, Варсануфије Каргопољски и други. Комунисти су уклонили последњег канонског предстојатеља Руске Цркве и сада су били спремни да свог сопственог кандидата поставе на сверуски престол...

Догмат о искупљењу

Године 1926. у Сремским Карловцима у Србији објављено је друго издање (прво објављено 1917) дела митрополита Антонија (Храповицког) „Догмат о искупљењу” - покушај да се концептуализује тајна искупљења људског рода од стране Христа Спаситеља са тачке гледишта оштрог контраста између два његова разумевања, између разумевања тајне као чина крајње састрадалне љубави, и јуридикског схватања према коме је наше спасење савршено кроз задовољење Божанске правде. Митрополит Антоније је јуридикско схватање одбацио као „схоластичко” и, уопште узев, аспект правде у овој тајни окарактерисао као „секундарни” у односу на њен истински значај као акта љубави. „Догмат о искупљењу” није представљао његов једини напад на јуридикску теорију: пошто је та теорија била изражена у стандардном Катихизису Руске Цркве који је написао митрополит Филарет Московски, митрополит Антоније је 1924. године издао сопствени Катихизис, који је одушевљено одобрен од стране митрополита Евлогија Париског, потоњег творца „евлогијанског” раскола: „напуштање схоластицизма и ново, али истовремено старо светоотачко расветљавање православног учења сада је више вредно него икад и треба одмах да буде уведено као уџбеник у наше руске образовне институције. То је велик и диван дар и ђацима и наставницима”.

Саслушавши мишљење митрополита Евлогија, Архијерејски Синод Руске Православне Заграничне Цркве је у одсуству његовог високопреосвештенства митрополита Антонија својим указом од 27. фебруара / 12. марта 1925. одлучио: „У потпуности делећи мишљење његовог високопреосвештенства митрополита Евлогија и прихватајући као ствар принципа неопходност да препоручи Катихизис митрополита Антонија као уџбеник за образовне установе, Архијерејски Синод налази за посебно корисно да прво преда поменути Катихизис на испитивање и преглед члану Синода, преосвећеном епископу

Гаврилу, јер Архијерејски Синод ради већег ауторитета своје одлуке треба да се ослони на добро заснован критички преглед”.²⁹⁶

Епископ Гаврило је био веома задовољан Катихизисом и месец дана касније, 27. марта / 9. априла 1925, Архијерејски Синод је у одсуству свога председника, митрополита Антонија одлучио: „1. Да одобри Катихизис његовог високопреосвештенства митрополита Антонија за употребу као уџбеник у руским образовним установама у иностранству... 2. Да препоручи замену Катихизиса митрополита Филарета у образовним установама у иностранству поменути Катихизисом као краћим и лакшим за усвајање”.²⁹⁷

Ипак, синодска одлука изазвала је оштре критике архиепископа Теофана Полтавског и његовог викара, епископа Серафима Лубенског. Архиепископ Теофан је сматрао да јуридикчко схватање тајне које је изнео митрополит Филарет ни на који начин није јеретичко, нити је из било ког разлога неспојиво са схватањем искупљења као акта љубави. Ипак, митрополит Антоније је лично, у извештају Синоду од 9/22. априла 1926. написао: „У предговору за Катихизис написао сам: 'Објављујући свој рад, ја никако нисам желео да он у потпуности замени Катихизис митрополита Филарета у школама, али нисам имао ништа против идеје да овај или онај учитељ веронауке понекад у своме тумачењу догмата користи моја размишљања и белешке о Светом Писму и Светом Предању, како би се попуниле празнине које постоје у уџбенику веронауке у погледу различитих питања вере, од којих су се многа појавила у време након смрти аутора’”.²⁹⁸ Митрополит Антоније је отишао и даље, па је рекао како он нема ништа против одлуке од 27. марта / 9. априла 1925, али „у погледу чињенице да је та одлука изазвала збуњеност и препирке на неким местима”, да он није желео да та одлука постане званична, јер „замена уџбеника од такве важности као што је катихизис, треба да буде у надлежности органа највише Црквене власти у Русији”.

Синод је међутим био другачијег мишљења. Разматрајући приговоре на ставове митрополита Антонија и извештај самог митрополита Антонија, закључено је да се „у Катихизису митрополита Антонија не виде неслагања са учењем Цркве на која су указали њихова преосвештенства архиепископ Теофан и епископ Серафим, те (Синод) налази да нема основа за опозивање синодске одлуке од 27. марта / 9. априла 1925”.²⁹⁹

Затим су двојица дисидентских епископа (обојица су живели у Бугарској) издали следећу изјаву: „Из копија две одлуке Синода од 9/22. априла

296 Протокол Засадања Архијерејског Синода Руске Заграничне Цркве од 9/22. априла 1926.

297 Исто.

298 Исто.

299 Исто.

1926. које су нам послате из синодске канцеларије, види се да ни у једној од њих Синод није дао основа за опозивање синодске одлуке од 27. марта / 9. априла 1925. о замени Катихизиса митрополита Филарета у својству уџбеника Катихизисом митрополита Антонија; другом пак одлуком решено је да ће се узети у разматрање и извршење мишљење митрополита Антонија – то јест, да је неопходно да се поменута одлука опозове и да се решење о замени Катихизиса препусти највишем органу власти Цркве у Русији.

Да и не спомињемо међусобну контрадикторност поменуте две одлуке, мислимо да је у тој ствари неопходна потпуно јасноћа, јер је у питању црквено учење. На основу следећих чињеница ми сматрамо да ни за Синод, па чак ни за Загранични Архијерејски Сабор, није допустиво да Катихизис митрополита Филарета замени Катихизисом митрополита Антонија:

1. Одлука Сверуске Црквене власти по питању прихватања Катихизиса митрополита Филарета као руководства у учењу не може бити ограничена од стране ниже или привремене власти какву представља Загранични Архијерејски Сабор, који је настао због проблема у Русији.
2. Нема екстремних услова који би нас присилили да извршимо поменућу замену.
3. Прихватање катихизиса, и на тај начин његово уздизање готово до симбола Православља, подразумева прихватање судова који се тичу догматских питања дотакнутих у њему, што захтева једнодушну одлуку помесног Сабора који би их испитао. Но, та једнодушност у датом случају не постоји чак ни у оквиру тако малог Архијерејског Сабора какав представља Загранични Сабор.
4. Сматрамо да је учење Цркве исправно изражено у делима Светих Отаца, те стога ни једно учење које није у складу са патристичком традицијом не може бити узето као тачан израз учења православне Цркве. У нашем извештају показали смо да учење митрополита Антонија изражено у Катихизису не само да није у складу са учењем Светих Отаца, него му је чак и противно.

На основу горе реченог, ми тражимо од Сабора да укине одлуку Синода којом се одобрава Катихизис митрополита Антонија као уџбеник и да се та ствар препусти надлежном црквеном органу у Русији, како је предложио и сам митрополит Антоније.

Али ако Сабор не укине одлуку Синода о одобравању Катихизиса митрополита Антонија у својству уџбеника, и ако буде сматрао да има право да суштински размотри то питање, онда захтевамо да наш извештај буде саслушан и да уђе у записник, као и да се наш протест објави у Црквеним

Новостима – као протест како против потпуно непотребне ревизије одлуке Сверхсве Црквене власти, тако и против одобравања учења вере изложеног у Катихизису митрополита Антонија као учења које није у складу са учењем Цркве израженим у делима Светих Отаца.

Ми смо на овај протест подстакнути нашем свешћу о одговорности пред Црквом за очување православног учења, због заклетве дате на хиротонији и наше дубоке убеђености да смо у праву”.³⁰⁰

Нису само двојица архијереја приговорила погледима митрополита Антонија на Искуљење. Одмах након објављивања *Доімаѣа о Искуљењу* 1926. године, један представник Српске Православне Цркве је писао о томе у званичном гласилу те Цркве: „Када се митрополит Антоније дотиче научно-богословског приказа и објашњења догмата, онда то чини или недовољно обухватно, или не може да одоли искушењу модернизма, односно одушевљењу њиме. Објашњење догмата о Искуљењу, које је аутор понудио у своме делу, отворено разара учење о овој истини које је верно чувала Православна Црква, а са њом и хришћанска вера као таква, јер истина о Искуљењу, заједно са истином о оваплоћењу Христовом представља њен темељ и суштину”.

На овом месту уредник је додао: „Ипак, неопходно је да признамо да је веома тешко анализирати ово дело, јер у њему нема много дефиниција и јасних концепата, премда има доста опширних излагања која заклањају појмове или ништа не говоре; у њему нема логичке повезаности, нити било каквог стриктно научног приступа, нити систематског јединства”.³⁰¹

То да су ове критике погодице митрополита Антонија, показује писмо које је он упутио 26. маја 1926. још једном своме критичару, јеромонаху Теофану (касније јеросхимонаху Теодосију), руском богослову који је живео на Светој гори, на Каруљи, у коме каже: „Очигледно је да сте ви заједно са вашим имењаком (архиепископом Теофаном) пали у духовну прелест”.³⁰²

Овде је уследила нека врста пат позиције. С једне стране, Синод није опозвао ни једну од својих одлука. Са друге стране, Катихизис митрополита Антонија није заменио Катихизис митрополита Филарета. Ипак, у писмима оцу Теодосију митрополит Антоније је и даље показивао суштинско неслагање „са јуридиком теоријом Анселма и Аквинског, коју су у потпуности прихватили П(етар) Могила и митрополит Филарет”.³⁰³ Опет је писао: „Не

300 Declaration to the Hierarchical Council of the Russian Church Abroad of Archbishop Theophan of Poltava and Bishop Seraphim of Lubny.

301 Архива архиепископа Теофана Полтавског, зап. Књ. Г-1.; Гласник Српске ѣаѣријаришије, Беѣрап 1926, N II (1/14. јун), стр. 168-174 (10-34).

302 The Letters of His Beatitude Metropolitan Anthony (Khrapovitsky), Jordanville, 1998, letter № 31, p. 169 (P).

303 Letters, op. cit., № 83, p. 235.

треба одмах да се okreћемо Петру Могили, Филарету и Макарију: они ће остати предмет интересовања историчара”.³⁰⁴ Дакле, тешко је не сложити се са мишљењем архиепископа Теофана, да се митрополит Антоније није одрекао својих погледа на Искуљење, него се само уздржавао од ургирања да они буду званично прихваћени од стране Синода. Како је писао 16/29. фебруара 1932: „Под утицајем учињених приговора (против његовог рада), митрополит Антоније је био спреман да повуче свој Катихизис, који је увео у школску употребу уместо катихизиса митрополита Филарета. Али, како се касније показало, он је то учинио неискрено, и са изузетном упорношћу наставио је да шири своје неправославно учење о Искуљењу и многа друга неправославна учења садржана у његовом Катихизису”.³⁰⁵

Након што је архиепископ Теофан 1931. године отишао да живи као пустињак у Француској, дебата је замрла. Очигледно су се обе стране плашиле да би покушај коначног решења проблема могао да доведе до раскола, у време када је Заграничној Црква већ претио не један раскол. Ипак, године 1974. питање је поново покренуто познати амерички јеромонах отац Серафим Роуз, који је стао на страну архиепископа Теофана³⁰⁶, и оно до данашњег дана представља предмет интензивне дебате у многим земљама.³⁰⁷

Грешка митрополита Антонија састојала се у чињеници да је он спутавао правду Божију и тако покушавао, у рационалистичком и пијетистичком маниру, да је одвоји од Његове љубави, приписујући љубави примарну улогу у делу искуљења, чиме је правду ставио у други план, као „секундарни, узгредни аспект” искуљења.

Прво, он се противио правичности казне за првобитни грех. Сматрао је да је неправедно да људски род треба да страда као резултат Адамовог греха. Тако је предложио „рационално” решење: да људи страдају због своје наслеђене грешне природе – не због Адамовог греха, него због својих сопствених грехова – или, прецизније, зато што би сагрешили на исти начин као и Адам да су се нашли у истој ситуацији. Али ово је у супротности са јасним сведочењем Светог Писма и светих Отаца, са предањем Цркве о крштењу деце „ради опраштања грехова”, са чињеницом да су сви људи пре Закона умрли

304 *Letters*, op. cit., № 91, p. 244.

305 Рукописна белешка архиепископа Теофана, из личног архива аутора.

306 Отац Серафим Роуз, у: Fr. Michael Pomazansky, *Orthodox Dogmatic Theology*, Platina: St. Herman of Alaska Brotherhood, 1994, Appendix IV: On the New Interpretation of the Dogma of Redemption, pp. 400-410.

307 За одбрану ставова митрополита Антонија види предговор за књигу *The Dogma of Redemption*, Montreal: Monastery Press, 1974, као и интернет презентацију на: <http://deltard.org/hocna/defense.htm>. За оповргавање види: <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/Polemics/DogmaOfRedemptionEnglish.htm>

иако им није приписан грех, и чињеницом да је Мајка Божија, кроз коју је *йонишйен* Евин грех успешним одолевањем личном греху, ипак рођена са првобитним грехом. Осим тога, то уништава савршену симетрију између старог и новог Адама: ако кроз телесно рођење не наслеђујемо првобитни грех од старог Адама, онда не добијамо ни искупљење од новог Адама кроз духовно рођење.

Друго, он се противио правичности Крста. Сматрао је да је неправедно да Христовом смрћу на Крсту, као жртвом умилостивљења, греси свих људи треба да буду избрисани без трага. Предложио је „разумно” решење: да греси свих људи нису избрисани умилостивљујућом жртвом, да нису избрисани смрћу Христовом на Голготи, него тиме што су у срцима верних преплављени „револуционарном, готово незадрживом” силом Његове састрадалне љубави у Гетсиманском врту. Али то је у супротности са јасним сведочењем Светог Писма и светих Отаца, са предањем Цркве кроз причешћивање верних Телом и Крвљу Христовом као жртвеном дару за грех, „ради отпуштења грехова”, и са чињеницом да само страдања Христова, без Његове смрти, нису могла да нас спасу, да је смрт могла да буде уништена само смрћу Христовом и да је Нови Завет могао да буде потписан само крвљу која претпоставља смрт Заветодавца. Осим тога, ту се меша дело Христа и Духа Светога у нашем искупљењу: дело Христово у нашем *ојравдавању* логички и хронолошки претходи делу Духа Светога у нашем *освећењу*.

Успон митрополита Сергија

Догађаји који су уследили након хапшења и затварања митрополита Петра нису сасвим јасни. Знамо да је борба за власт вођена између две групе епископа, предвођених архиепископом Григоријем Јекатеринбуршким (Свердловск) са једне стране, и митрополитом Сергијем Нижње-Новгородским (Горки) са друге, и да је ту борбу на крају добио Сергије. Обично се сматра да су Григоријевци били агенти атеистичких власти и да је Сергије осујетио њихову заверу. Заправо, могуће је да су власти користиле обе групе, једну против друге, и да су биле спремне да поздраве било који исход борбе, који би обезбедио да на чело Цркве дође неко попустљивији од митрополита Петра.

Највероватнија схема даљих догађаја изгледала је отприлике овако.³⁰⁸ Четрнаестог децембра митрополит Сергије, мада у то време није могао да

308 Схи-епископ Петар (Ладигин), који је касније постао један од вођа Катакомбне Цркве, имао је сасвим другачији став, који јасно оптужује Сергија. Види: „Kratkoe opisanie biografii menyia nedostojnago skhiepiskopa Petra Ladygina” *Tserkovnaia Zhizn*’, NN 7-8, July-August, 1985, pp. 152-53 (P).

напусти Нижњи Новгород, изјавио је да он, према инструкцији митрополита Петра, преузима управљање Црквом. Ипак, ГПУ му је забранила да дође у Москву, а 22. децембра 1925. у Донском манастиру састала се група од 9 епископа предвођених архиепископом Григоријем. Григоријевци су дали кратак приказ наслеђивања власти првојерарха од 1917, а затим су по питању митрополита Петра изјавили: „Господу није било угодно да благослови рад овог јерарха. Током његовог управљања нереди и несреће само су се продубљивали у Светој Цркви... Услед тога ми... смо одлучили да изаберемо Привремени Виши Црквени Савет који ће обављати текуће послове Руске Православне Цркве и припремати канонски исправан Сабор... Поред тога, ми смо чврсто одлучили да не улазимо у било какве односе или општење са обновљенцима и обновљенством у било ком облику... Уместо тога, сматрамо за своју дужност да посведочимо нашу потпуну закониту послушност властима, оличеним у Влади СССР-а, и нашу веру у њихову добру вољу и чисте намере у погледу служења добробити народа. Заузврат тражимо од њих да верују у нашу лoјалност и спремност да служимо добробити истог тог народа...”³⁰⁹

Овај параграф јасно открива просовјетску оријентацију групе. Следећег дана они су затражили легализацију од стране ГПУ, а десет дана касније, 2. јануара 1926, добили су је. Седмoг јануара у часопису „Известија” објављен је интервју са архиепископом Григоријем који се властима захвалио на томе.

Четрнаестог јануара митрополит Сергије је писао архиепископу Григорију, захтевајући објашњење поводом његове узурпације власти. Григорије је 22. јануара одговорио да они признају права тројице чувара патријаршијског трона, али када је Сергије у питању „нама није позната саборна одлука о вама, а сматрамо да предаја црквене администрације и власти на основу приватног писма не одговара духу и слову светих канона”.³¹⁰ Ово је била сасвим оправдана примедба, коју је касније износило неколико катакомбних епископа. Али Сергије је 29. јануара писао поново, оптуживши Григорија и архијереје који су били са њим, забранивши им свештенослужење и прогласивши неважећим сва њихова рукоположења, постављења, награде, итд. извршена почев од 22. децембра. Истога дана три григоријевска епископа писала су митрополиту Петру, изјављујући да у време свога децембарског скупа нису знали да је он своја права предао Сергију, па су га молили да благослови њихово управљање. Слободан приступ Григоријеваца митрополиту Петру у том периоду и чињеница да Сергију у почетку није било допуштено да допутује у Москву,

309 Protopriest Vladislav Tsyipin, *Russkaia Tserkov', 1925-1938*, Moscow: Monastery of the Meeting of the Lord, 1999, p. 33.

310 Gubonin, op. cit., p. 429.

показују да је ГПУ, мада није била против Сергија, ипак најпре подржала Григоријевце, као своју главну наду за поделу Цркве.³¹¹

Григоријевци су 1. фебруара са митрополитом Петром у затвору обавили разговор и том приликом су од њега затражили да поништи права Сергија као свога заменика, услед Сергијеве немогућности да дође из Нижњег у Москву, затим да одбаци и друге заменике, Михаила Кијевског и Јосифа Ростовског, те да управљање Црквом преда њима. Плашећи се анархије у Цркви, митрополит Петар је у неким аспектима благословио подухват Григоријеваца. Ипак, уместо григоријевског синода он је за управљање свакодневним Црквеним пословима створио привремену „колегију” у којој су уз архиепископа Григорија били још Архиепископ владимирски Николај (Добронравов) и Архиепископ томски Димитрије (Беликов), иначе познати по својој чврстости. Григоријевци и Тучков, који је присуствовао састанку, прећутали су чињеницу да је Николај у затвору, а да Димитрије не може да дође у Москву.

Тучков се послужио подвалом: он је пристао да позове Димитрија из Томска, чак је Петру и показао телеграм – али га никада није послао. Када је Петар, осетивши да нешто није у реду, затражио да се у рад епископске колегије укључи и митрополит Арсеније (Страдницки), Тучков је опет пристао и обећао да ће послати Петров телеграм, али телеграм ни овога пута није био послан!

Као што је показао Регелсон, деловање митрополита Петра у вези са постављањем заменика није било канонски оправдано (што су истицали и Григоријевци) и довело је до спорова које ће касније немилосрдно искористити митрополит Сергије. Главни јерарх нема право да преноси сву пуноћу своје власти на другог јерарха, као да је то лично наследство: само Сабор који представља читаву Помесну цркву има право да изабере јерарха који ће да га замени. То што је патријарх Тихон одредио три чувара трона представљало је изузетну меру, па ипак, примену те мере поверио му је – и самим тим могао да потврди њен ауторитет – Московски сабор из 1917-1918. Међутим, Сабор није донео никакву одлуку за случај смрти или било каквог другог уклањања та три лица. У таквим случајевима патријаршијска власт привремено престаје и до сазива следећег сабора епископи самостално управљају својим епархијама, одржавајући истовремено везе са суседним архијерејима, сходно патријарховом Указу 362 од 20. новембра 1920.

У заштити митрополита Петра треба рећи да се он по свој прилици није спремао да митрополиту Сергију преда сву пуноћу власти, него само

311 Grabbe, op. cit., pp. 57-58. Григоријевски епископ Борис Можайски је рекао да је његов Синод „добрио права на скупове, издавачку делатност и образовне институције” (Grabbe, op. cit., p. 61).

пуномоћ за свакодневно управљање Црквеним административним механизмом. Заправо, он је касније управо то и рекао, у своме писму Сергију од 2. јануара 1930.³¹² И не само то, у својој декларацији од 6. децембра 1925, дао је инструкцију о томе шта треба да се чини у случају његовог хапшења, када је рекао: „Нека се моје име, као чувара патријаршијског трона, и даље обавезно произноси током божанских служби”.³¹³ То је било нешто што патријарх Тихон није захтевао када је предао пуноћу своје власти митрополиту Агатангелу 1922. године. То доказује да митрополит Петар није искључивао могућност да његов заменик покуша да од њега преузме власт, баш као што су обновљенци преотели власт од патријарха и његових заменика 1922, па је хтео да се осигура против такве могућности.

Критична разлика овде се састоји у томе што чувар патријаршијског трона има, *de jure*, сву власт канонски изабраног патријарха и нико осим канонски сазваног Сабора читаве Помесне Цркве нема права да га те власти лиши, док заменик чувара трона нема такву пуноћу власти, а права која има мора да преда у било које време када сабор или чувар патријаршијског трона то затраже.

Међутим, поставља се питање: зашто се митрополит Петар у време свога хапшења није позвао на указ бр. 362 и објавио децентрализацију Црквеног управљања?

Вероватно због два важна разлога: (1) обнова патријаршије била је једно од главних дела Московског сабора из 1917-1918. и показала се као веома популарна. Њено потпуно укидање могло би да представља снажан психолошки ударац за масе, које нису биле увек довољно образоване да би схватиле како Црква може наставити да постоји или у централизованог (мада не папистичког) форми, као што је било на Истоку од 312. до 1917. године, или у децентрализованог форми, као у катакомбном периоду пре Константина Великог и током иконоборачких гоњења у осмом и деветом веку. (2) Обновљенци – који су у очима митрополита Петра још увек представљали главну претњу – нису имали патријарха и њихова организација, као што смо видели, била је ближе синодалној структури Цркве пре револуције, која је зависила од државе. Тако је присуство или одсуство патријарха или његовог заменика за недовољно образованог верника представљало главни знак разликовања између истинске Цркве и лажне.

Вратимо се сада даљем току догађаја. Четвртог фебруара 1926. митрополит Петар се разболео и примљен је у затворску болницу. Између Григоријева-

312 Gubonin, *op. cit.*, p. 677.

313 Gubonin, *op. cit.*, p. 422.

ца и Сергија сада се појачала борба за контролу над Црквом. Григоријевици су указивали на Сергијеве везе са Распућином и са Живом црквом: „Признајући Живу цркву митрополит Сергије је узимао учешћа у заседањима ВЦУ, признавао је за законите жењене епископе и другобрачне свештенике и благословио је то безакоње. Осим тога, митрополит Сергије је пружио подршку сабору Живе цркве из 1923. и није приговарао против његових одлука, те је на тај начин признао да је наш сверуски архипастир и отац, Најсветији патријарх Тихон, 'одступник од истинских завета Христових и издајник Цркве', да је лишен патријаршијског чина и монашког звања. ... Истина, митрополит Сергије се касније покајао због тих својих ужасних злочина и Црква му је опростила, али то не значи да он треба да стане на чело управљања Црквом.”³¹⁴

Све је то истина; али ови аргументи, иако добро засновани, нису били довољно јаки да ојачају позицију Григоријеваца, која је била поколебана када је неколико њихових епископа изразило подршку Сергију.

Јарославски, Тучков и ОГПУ су већ постигли напредак у стварању раскола између митрополита Сергија и Григоријеваца. Сада су покушали да још јаче распале ватру раскола, тако што су пустили на слободу митрополита Агатангела, другог кандидата за место чувара патријаршијског трона, и убедили га да објави како ступа на дужност чувара патријаршијског трона, што је он званично и учинио у Перму 18. априла. Такође, на састанку у Кремљу 24. априла одлучили су да „ојачају трећу тихоновску јерархију – Привремену ВЦУ на челу са архиепископом Григоријем, као независну јединицу.”³¹⁵

Само два дана пре тога, 22. априла, митрополит Сергије је писао митрополиту Петру у московски ГПУ, услед чега је Петар повукао своју подршку Григоријевцима, а узвратно писмо митрополиту Сергију потписао је са „покајник Петар”.

Интересантно би било сазнати да ли је Сергију, када је писао Петру, већ била позната изјава митрополита Агатангела, дата четири дана раније. Јеромонах Дамаскин (Орловски) тврди да је Агатангел то саопштио Сергију тек неколико дана после.³¹⁶ Но, ово сведочанство је нејасно. Губоњин даје два различита датума за Агатангелово писмо Сергију у коме му саопштава о свом преузимању права чувара патријаршијског трона: 8. и 25. април.³¹⁷ Ако је тачан каснији датум, онда Сергије не може бити оптужен да је кључну информацију сакрио од митрополита Петра. Ако је пак тачан ранији датум, онда је Сергије

314 Grabbe, op. cit., p. 61.

315 Savelyev, op. cit., p. 200.

316 Hieromonk Damascene, „Zhizneopisanije patriarshego myestoblyustitelja mitropolita Petra Krutitskago (Polianskogo)”, *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizheniya*, no. 166, III-1992, pp. 213-242 (P).

317 Gubonin, op. cit., p. 454.

већ знао за Агатангелово преузимање права чувара трона, и његово прећуткивање те веома важне чињенице у писму митрополиту Петру било је веома сумњиво. Јер он је морао да зна да је митрополит Агатангел, по повратку из прогонства (он се на своју Јарославску катедрu вратио 27. априла), имао сва права да преузме власт као најстарији јерарх и једини чувар трона кога је именовао патријарх Тихон, а који се налазио на слободи. У светлости веома окрутног понашања које је митрополит Сергије сада показао – јер изгледа као да је намерно одлучио да од митрополита Петра сакрије информацију о повратку митрополита Агатангела – и Тучков је, брзо изнова процењујући ситуацију, стао иза Сергијевих амбиција. Фактички, са појавом митрополита Агатангела све претензије како Григоријеваца тако и Сергија на врховну власт у Цркви претвориле су се ни у шта. Али Сергије, окусивши власт, није био спреман да се тако брзо растане од ње. И као што су 1922. права митрополита Агатангела на место чувара трона одбацили обновљенци, тако је сада исти јерарх опет био одбачен од стране бившег обновљенца Сергија.

Хронологија догађаја показује како је руковођење Руском Црквом по други пут било узурпирано.

Тридесетог априла Сергије је писао Агатангелу, одбијајући његово тражење права чувара патријаршијског трона на основу тога што се митрополит Петар још није одрекао свога положаја. У том писму Сергије је тврдио да су он и митрополит Петар 22. априла у Москви разменили мишљења о писму митрополита Агатангела, али ни митрополит Петар ни Сергије не спомињу митрополита Агатангела у писмима која су тога дана разменили и која је објавио М. Е. Губонин.³¹⁸ Стога се чини вероватно да је одлука митрополита Петра да не напусти свој положај била заснована на томе што он није знао за појављивање митрополита Агатангела. И заиста, да му је та чињеница била позната, мало је вероватно да он управљање Црквом не би одмах предао Агатангелу.

Тринаестог маја митрополити Агатангел и Сергије срели су се у Москви (по другом извору у Нижњем Новгороду), где су се, према Сергију, договорили да ако се суђење митрополиту Петру (због незаконите предаје власти Григоријевцима) заврши његовом осудом, онда ће Сергије предати своју власт митрополиту Агатангелу. Сергије је међутим само желео да добије на времену, како би што више архијереја привукао на своју страну. А 16. маја он је опет послао писмо митрополиту Агатангелу, којим је заправо порекао њихов договор од пре три дана:

318 Gubonin, *op. cit.*, pp. 454-57.

„Ако се ствар заврши оправдањем или ослобођењем митрополита Петра, ја ћу њему предати своју власт, а онда ће Ваше високопреосвештенство водити разговоре са самим митрополитом Петром. Ако се пак ствар оконча његовом осудом, вама преостаје могућност да на себе узмете иницијативу покретања питања предаје митрополита Петра Црквеном суду. Када митрополит Петар буде предат суду, ви, као најстарији (јерарх), можете да изјавите своја права на дужност заменика митрополита Петра, а када суд објави да је овај последњи лишен дужности, ви ћете, после митрополита Кирила, бити други кандидат за чувара патријаршијског трона”.³¹⁹

Другим речима, Сергије је на препреден и компликован начин одбио Агатангелов захтев да буде законита глава Руске Цркве, иако је тај захтев сада био јаче утемељен него код митрополита Петра (пошто је он био у затвору и није био у стању да управља Црквом) и много јаче утемељен него код Сергија.

Двадесетог маја Агатангел је Сергију послао телеграм: „Обећали сте да ћете послати нацрт писма владикама о предаји пуномоћи црквене власти мени. Будите љубазни па пожурите”. Истога дана Сергије је одговорио: „Проверивши ваше информације, уверио сам се да ви немате права. О детаљима у писму. Усрдно молим да се уздржите од одлучујућег корака”. 21. маја Агатангел је послао још један телеграм претећи да ће да објави договор који су он и Сергије постигли, а који је овај последњи нарушио. Двадесет другог маја Сергије је писао митрополиту Петру упозоравајући га да не призна захтеве митрополита Агатангела (писмо је, према јеромонаху Дамаскину, доставио лично Тучков, што представља јасан доказ тога на чијој је страни био ОГПУ). Митрополит Петар је ипак игнорисао Сергијева упозорења па је митрополиту Агатангелу послао писмо са честитком поводом преузимања права чувара патријаршијског трона и уверавајући га у своју лојалност. У том тренутку пропао је и последњи Сергијев прави канонски основ за очување власти – подршка митрополита Петра.³²⁰

Али Агатангел је ово писмо примио тек 31. маја и то закашњење (организовано од стране ОГПУ?) показало се као одлучујуће за судбину Руске Цркве. Јер 24. маја, након што је Сергије поново писмено одбацио Агатангелове захтеве, овај последњи је одговорио: „Наставите да управљате Црквом... Ради Црквеног мира ја намеравам да се одрекнем дужности чувара трона”.³²¹

319 Gubonin, op. cit., p. 461.

320 Gubonin, op. cit., pp. 462-64.

321 Regelson, op. cit., p. 404; Gubonin, op. cit., p. 469.

Свим средствима стремећи ка своме циљу, митрополит Сергије је истог дана написао писмо канцеларији Московске епархије, тражећи да архијереји који се налазе у Москви изведу Агатангела на суђење.

Када је митрополит Агатангел коначно примио Петрово писмо, написао је Сергију да ће му послати копију и обавестио га је да је преузео канцеларију чувара патријаршијског трона, и моли га да дође у Москву, како би могао да преузме власт од њега. Али било је већ прекасно; Сергије је већ контролисао Црквену администрацију и одбио је да дође у Москву, уз образложење да је потписао обећање да неће напуштати Нижњи Новгород (иако је већ одлазио у Москву само две недеље пре тога!). Тако је 12. јуна, у писму митрополиту Петру, владика Агатангел коначно одустао од свих претензија на место чувара трона.

Зашто се митрополит Агатангел у том часу одрекао дужности чувара трона? Разлог који је он навео Сергију био је његово слабо здравље; али то питање нешто боље је осветлио схијепископ Петар (Ладигин), који је писао да када се митрополит Агатангел вратио из прогонства, „сви су почели да долазе код њега. Тада је Тучков са неким архимандритом дошао код Агатангела и почео да тражи од њега да своју власт преда Сергију. Митрополит Агатангел на то није пристао. Тучков му је рекао да ће одмах бити враћен у прогонство. Онда је Агатангел, због свог слабог здравља и пошто је већ три године провео у прогонству, одустао од управљања (тј. од места чувара патријаршијског трона), оставивши као законитог (чувара трона) Петра Крутицког, до повратка другог кандидата, митрополита Кирила, из прогонства. Ја сам чуо за то, па сам лично отпутовао код њега у Јарослав и он ми је објаснио свој положај. Рекао је да је канонска власт сада заправо у Кириловим рукама, а привремено, до његовог повратка, у рукама митрополита Петра. Он није признавао ни Сергија ни Григорија...”³²²

Запањујуће размере Сергијеве узурпације власти показале су се у његовом петом писму Агатангелу, од 13. јуна, у коме одбија да се потчини чак и митрополиту Петру: „Пошто ми је предао, макар и привремено, али у потпуности, права и обавезе чувара трона, и пошто је лишен могућности да се на прави начин обавести о стању црквених послова, он не може да сноси одговорност за ток ових последњих, нити, тим пре, да се меша у управљање

322 „Vospominania katakombnago Skhiepiskopa Petra (Ladygina)”, op. cit. p. 200 (P). Епископ Петар продужава: „Ја сам га упитао: 'А шта да радимо даље, ако ни Кирила ни Петра не буде? Кога тада треба да помињемо?' Он је рекао: 'Канонски ту је још митрополит Јосиф, бивши Угљички, који је сада у Лењинграду. Њега је Најсветији патријарх Тихон назначио као кандидата у случају да умремо патријарх, ја, Кирил и Антоније (Храповицки)'”. Епископ Петар је као чувара трона неко време помињао митрополита Агатангела (Tsypin, op. cit., p. 56).

њима... Ја на инструкције митрополита Петра које долазе из затвора не могу да гледам другачије него као на *савете лица без одговорности*”.³²³

То писмо је касније један патријаршијски писац прокоментарисао на следећи начин: „Испада да када је једном одредио свог заменика, митрополит Петар више није имао право да га замени неким другим, ма шта овај устврдио. Ова искривљена логика, која је била у стању да противречи чак и здравом разуму, сведочи о томе да митрополит Сергије није хтео да се одрекне власти ни под којим условима”.³²⁴

Митрополит Сергије је такође рекао да би митрополит Агатангел требало да буде изведен на црквени суд због свог антиканонског деловања, а да митрополит Петар због подршке том деловању „и сам постаје саучесник и такође подлеже казни”.

Другим речима Сергије је – иако само заменик митрополита Петра као чувара патријаршијског трона, док год га овај последњи признаје за таквога – намеравао не само да преотме права правог чувара трона (а не просто заменика), него је такође претио да ће предати суду, по оптужби због покушаја узурпације места чувара трона, двојицу од три човека који су једини могли законито да претендују на ту дужност!

Посланица соловецких епископа

Од тог тренутка, пошто је консолидовао своје односе са властима, вук је лукаво одлучио да огрне овчију кожу, па се претварао да штити духовну независност Цркве, како би тиме отклонио подозрење осталих епископа.

Десетог јуна он је поднео молбу НКВД-у за легализацију патријаршије. Затим је објавио „Проглас сверуској пастви”: „...Примајући право на легално постојање, ми јасно узимамо у обзир чињеницу да заједно са правима добијамо и обавезе према властима које су нам та права дале. И ја сада могу у име читаве наше Православне старо-Црквене јерархије и верних да посведочим пред совјетским властима нашу искрену спремност да будемо закону потпуно послушни грађани Совјетског савеза, лојални његовој влади и одлучни да се држимо далеко од свих политичких партија и подухвата усмерених на штету Савеза. Но, будимо искрени до краја. Ми не можемо да прећутимо противречности које постоје између нас православних и комуниста-бољшевика који владају Савезом. Они као свој задатак постављају борбу са Богом и Његовим ауторитетом у срцима људи, док ми сав смисао и циљ нашег по-

323 Италик је мој – В. М.

324 *Za Khrista Postradavshiye*, Moscow: St. Tikhon's Theological Institute, 1997, p. 36.

стојања видимо у исповедању вере у Бога и што већем ширењу и јачању те вере у срцима људи. Они признају само материјалистичко схватање историје, а ми верујемо у Промисао Божији, чуда итд. Никако не обећавајући да ћемо помирити непомирљиво и покушати да нашу веру прилагодимо комунизму, ми ћемо са религиозне тачке гледишта остати оно што јесмо, а то значи припадници старе Цркве или, како нас зову, Тихоновци...³²⁵

Ова посланица по духу је била блиска посланици написаној у исто време (мај 1926) од стране неколико епископа заточених на Соловцима, у којој је однос Цркве према држави и комунизму изражен на следећи начин:

„И поред тога што основни закон Совјетског уређења гарантује вернима потпуну слободу савести, религиозног удруживања и проповедања, Руска Православна Црква све до данас доживљава битна ограничења у својој делатности и религиозном животу. Она није добила дозволу да отвори органе централне и епархијске управе који би нормално функционисали; не може да премести своје активности у свој историјски центар – Москву; њеним епископима или уопште није допуштен приступ епархијама, или, ако их пуне, присиљени су да се уздржавају од основних дужности своје службе – проповедања у Цркви, посећивања заједница које признају њихов духовни ауторитет, понекад чак и од посвећивања. Чувар патријаршијског трона и око половине православних епископа чаме по затворима, у прогонству или на принудном раду. Не поричући реалност ових чињеница, државни органи их објашњавају политичким разлозима, оптужујући православни епископат и клир за контрареволуционарну делатност и тајне завере усмерене на свргавање совјетске власти и обнову старог поретка. Већ много пута је Православна Црква, најпре у лицу покојног Тихона, а потом и у лицу његовог заменика, покушавала да у званичним обраћањима власти расеје атмосферу неповерења која је окружује.

Безуспешност тих покушаја и искрена жеља да се стави тачка на жалосне неспоразуме између Цркве и совјетске власти, који су неугодни за Цркву, а држави непотребно отежавају извршавање њених задатака, подстичу руководећи орган Православне Цркве да још једном и потпуно оправдано изложи пред државом принципе који одређују њен однос према држави.

Потписници ове декларације потпуно су свесни колико је тешко установити односе међусобног поверења између Цркве и државе у данашњим условима и не пристају на могућност да ћуте о томе. Била би неправда која не одговара достојанству Цркве, и при томе бесциљна и ни за кога убедљива, ако би они почели да тврде како између Православне Цркве и државне власти совјетских република нема никаквих несугласица. Али та несугласица не састоји се у

325 Tsylin, op. cit., p. 59; Gubonin, op. cit., p. 474.

ономе у чему би желела да је види политичка подозривост и на шта указују клевете непријатеља Цркве. Црква није закупљена прерасподелом добара или њиховом колективизацијом, јер је то увек признавала за право државе, за чија дела није одговорна. Црква се не меша ни у политичку организацију власти, јер је лојална властима свих земаља у чијим границама има своје чланове. Она прихвата све облике државног уређења, од источних деспотија старе Турске, до република Северно-Америчких Држава. Ово неслагање лежи у непомирљивости религиозног учења Цркве са материјализмом, званичном философијом комунистичке партије и влада совјетских република којима она управља.

Црква признаје начела духовног постојања, комунизам их одбацује. Црква верује у Живог Бога, Творца света, Који руководи њеним животом и судбином, а комунизам не допушта постојање Бога, верује у спонтаност настанка света и одсуство разумних, коначних разлога историје. Циљ људског живота Црква види у небеској отаџбини, чак и када живи у условима највишег развитка материјалне културе и свеопштем благостању, док комунизам одбија да призна било какве друге људске циљеве, осим благостања на земљи. Идеолошке разлике између Цркве и државе спуштају се са равни философских разматрања у област непосредног практичног значаја, у сферу етике, правде и закона, које комунизам сматра за резултат класне борбе, оцењујући појаве у сфери етике искључиво у категоријама корисности. Црква проповеда љубав и милосрђе; комунизам – другарство и беспощедну борбу. Црква вернима улива смирење које узвисије човека, комунизам га понижава гордошћу. Црква чува чистоту тела и светост рађања, а комунизам и у брачним односима не види ништа до задовољавање инстинката. Црква у вери види животворну снагу која не само да човеку обезбеђује постизање његовог вечног предначења, него служи као извор свега великог у људском стваралаштву, основу земаљског благостања, среће и здравља народа. Комунизам на религију гледа као на опијум који омамљује народе и слаби њихову енергију, као на извор беде и сиромаштва. Црква хоће да види процват религије, а комунизам њену смрт. Уз тако дубоко разилажење између Цркве и државе у најосновнијим погледима на свет не може бити никаквог унутрашњег зближења или помирења, као што је немогуће помирити пристајање и одбијање, да и не, јер душу Цркве и услов и смисао њеног постојања представља управо оно што комунизам категорички пориче.

Никаким компромисима и уступцима, никаквом делимичном изменом свог вероучења или његовим поновним тумачењем у духу комунизма Црква не би могла да постигне такво зближење. Жалосне покушаје у том правцу учинили су обновљенци: једни од њих поставили су као свој циљ да у свест

верних улију мисао да се хришћанство по својој суштини тобоже не разликује од комунизма и да комунистичка држава тежи ка истим циљевима као и Јеванђеље, али на свој начин, тј. не силом религиозних убеђења, него путем принуде. Други су препоручивали да се хришћанска догматика преиспита у том смислу, да њено учење о односу Бога према свету не подсећа на однос монарха према поданицима и да више одговара републиканским схватањима. Трећи су захтевали да се из календара искључе светитељи „буржоаског порекла” и да им Црква не указује поштовање. Ти покушаји, очигледно неискрени, изазивали су дубоко негодовање код верујућих људи.

Православна Црква никада неће стати на тај недостојни пут, нити ће се икада, било у целини било делимично, одрећи свога учења обавијеног светошћу протеклих векова, како би се прилагодила једном од пролазних друштвених уређења...”³²⁶

Друго похвално дело митрополита Сергија у то време, поред „Прогласа сверуској пастви” поменутог на почетку ове главе, био је његов одговор на молбу неких архијереја Руске Заграничне Цркве да буде посредник у спору између Заграничног Синода и митрополита Евлогија Париског, који је одбијао да призна власт Синода. Сергије је одбио „да буде судија у ствари о којој апсолутно ништа не зна... И уопште, може ли Московска патријаршија да руководи пословима православне емиграције?” Не – одговара он. И позива заграничне епископе да створе јединствени „орган црквеног управљања, са довољним ауторитетом да разреши све недоумице и несугласице, орган који има снагу да пресече сваку непослушност не прибегавајући нашој подршци. Јер увек ће се наћи основа за сумњу у аутентичност наших упутстава”.³²⁷

Ово писмо је важно јер представља *de facto* признавање Синода Руске Православне Заграничне Цркве од стране Московске патријаршије. Ово признавање је било опозвано тек када је РПЦЗ одбила да прихвати Сергијеву Декларацију из 1927. којом се јерарси Московске патријаршије заклињу на верност Совјетском Савезу...

Архиепископ Серафим Угљички

Међутим, Сергије је после тога допустио себи једну озбиљну погрешку. На иницијативу архиепископа Корнилија (Соболева) и епископа Павлина (Крошечкина), митрополит Сергије и други њему блиски епископи написали

326 Regelson, op. cit., pp. 417-20.

327 Grabbe, op. cit., p. 154; Holy Transfiguration Monastery, *A History of the Russian Church Abroad*, op. cit., pp. 61-62; Pospelovskiy, „Mitropolit Sergij i raskoly sprava”, op. cit., p. 65.

су тајно писмо осталим архијерејима у вези са избором патријарха путем сакупљања потписа. У новембру 1926. митрополит Кирил Казански, први чувар трона на кога је указано у списку патријарха Тихона, добио је 72 потписа. ГПУ је некако дознала за то, па су гласници епископа Павлина ухапшени, а одмах затим отпочела су масовна хапшења епископа који су се потписали – укључујући и митрополите Кирила и Сергија.³²⁸

Ипак, према аутору дела под насловом „Крсни пут преосвећеног Атанасија Сахарова”³²⁹ иницијатива за избор митрополита Кирила потекла је од архиепископа Илариона (Тројицког) који се у то време налазио у заточењу на Соловцама. Према овој верзији, митрополит Сергије је био тај који је обавестио власти. Ова последња верзија приче звучи много убедљивије. Тешко да је Сергије, након што је претходно немилосрдно одбацио захтеве митрополита Агатангела и Петра, сада започео кампању у корист митрополита Кирила. Можда је откривањем идентитета потписника хтео да задобије поверење ГПУ.

А власти су добиле могућност да убију две муве једним ударцем: да пошаљу у прогонство присталице непокорног митрополита Кирила, и да се увере да митрополит Сергије остаје потпуно прилагодљив.

У сваком случају, 8. децембра митрополит Јосиф Петроградски (раније архиепископ Ростовски) преузео је Петрове дужности, у складу са његовим завештањем од пре годину дана.³³⁰ Али власти су спречиле Јосифа да напусти Јарославску област, тако да је он руковођење Црквом предао својим заменицима: архиепископу Корнилију (Собољеву), архиепископу Тадеју (Успенском) и архиепископу Серафиму (Самојловичу) Угљичком. Пошто је у том тренутку само архиепископ Серафим био на слободи, он је сада (29. децембар) преузео место митрополита Јосифа. Да архиепископ Серафим није био на слободи, онда би, према посланици митрополита Јосифа, епископи самостално управљали својим епархијама.³³¹

Притисак на све водеће јерархе био је у то време веома снажан. Тако је истог месеца, децембра 1926, Тучков предложио митрополиту Петру, који је био у затвору у Суздаљу, да се одрекне места чувара трона. Петар је одбио, а затим је преко свог друга затвореника свима упутио поруку да „никада и ни под каквим околностима неће напустити своју службу и да ће остати ве-

328 Tsypin, *op. cit.*, p. 85.

329 Regelson, *op. cit.*, p. 406.

330 Gubonin, *op. cit.*, p. 422. Петров избор заменика био је: Сергије Нижње-Новгородски, Михаил Украјински и Јосиф Ростовски, тим редом.

331 Tsypin, *op. cit.*, p. 86.

ран Православној Цркви све до своје смрти”.³³² Потом је 1. јануара 1927, док се налазио у Перму, на путу у сибирско прогонство, потврдио Сергија као свог заменика, а да је при томе био сасвим неупућен у последње промене у руковођењу Црквом.³³³

Од тога дана митрополит Петар није више имао директан утицај на управљање Црквом.

Почетком марта архиепископ Серафим је позван из Угљича у Москву и три дана је строго испитиван од стране ГПУ. Власти су му предложиле да сазове Синод и указале на то ко би требало да буду његови чланови. Серафим је одбио и истакао сопствену листу имена, на којој је био и митрополит Кирил.

„Али, он је у затвору” – рекли су му.

„Онда га ослободите” – одговорио је архиепископ.

Тада му је ГПУ понудила познате услове за легализацију Цркве од стране државе. Густавсон пише: „Он је одмах одбио, без упуштања у дискусију, одговоривши да он не може улазити у одлучивање о таквим питањима без саветовања са старијим јерарсима који се налазе у заточењу. Када су га упитали кога ће да одреди за свог заменика он је одговорио да ће Цркву препустити Самом Господу Богу. Иследник га је зачуђено погледао и рекао: 'Сви остали су одредили заменике...'

Серафим је на то одговорио: 'Али ја предајем Цркву у руке Господа Бога. То чиним како би читав свет могао да зна какву слободу уживају православни хришћани у нашој слободној држави’”³³⁴

Ово је био одлучујући моменат, јер је главни јерарх Цркве практично прогласио њену децентрализацију. И то не пре времена. Јер после затварања последњег од тројице могућих чувара трона, није више било канонског основа за формирање централне црквене администрације пре сазивања Помесног Сабора, чије су одржавање комунисти спречавали. Систем заменика који мењају заменика чувара трона није заснован на црквеном праву, нити је било таквог примера у историји Цркве. А ако је заиста био случај да Црква не може да постоји без првојерарха и централне администрације, онда је постојала и застрашујућа могућност да са падом првојерарха падне и читава Црква...³³⁵

332 Regelson, op. cit., p. 408.

333 Gubonin, op. cit., pp. 492-493.

334 Gustavson, op. cit.; vidi: N.A., „Nye bo vragom Tvoim tajnu povyem”, op. cit., p. 18.

335 То је став који је у шестом веку изнео св. Григорије Велики, Римски папа, у својој преписци са Антиохијским патријархом поводом титуле „васељенског”, то јест „универзалног” епископа. Упор. Abbe Guettée, *The Papacy*, New York: Minos, 1866, p. 223.

Комунистима је такође била потребна централизована власт; зато се Тучков сада обратио митрополиту Агатангелу са предлогом да стане на чело Цркве. Овај је то одбио. Затим се са истим предлогом обратио митрополиту Кирилу. Он је такође одбио. Разговор између Тучкова и митрополита Кирила, кажу очевици, текао је отприлике овако:

„Ако нам буде потребно да удаљимо неког архијереја, хоћете ли да нам у томе помогнете?”

„Да, ако он буде крив за неки црквени преступ... У супротном, ја ћу му отворено рећи: Брате, власти ово захтевају од мене, али ја немам ништа против тебе”.

„Не! – одговорио је Тучков – Ви морате покушати да пронађете одговарајући начин и уклоните га као да то чините на сопствену иницијативу”.

Јерарх је на ово одговорио: „Еугене Николајевичу! Ви нисте топ, а ја нисам граната којом бисте да разнесете Цркву изнутра”.³³⁶

Борба између Цркве и државе сада је доспела у потпуни ћорсокак. Са једне стране 117 епископа налазило се у затвору или прогонству, а црквена администрација била је разрушена. Са друге стране духовни ауторитет Цркве никада није био јачи, посећеност цркава је расла, а црквене активности свих врста биле су у порасту. По речима Е. Лопешанске: „Црква је постала држава у држави... Углед и ауторитет заточеног и прогоњеног свештенства био је немерљиво виши него у царско доба”.³³⁷ Само издаја од стране првојерарха могла је да представља претњу Цркви – и то само у случају ако остатак Цркве буде наставио да признаје његову власт...

Декларација митрополита Сергија

Двадесетог марта 1927. митрополит Сергије је био ослобођен из затвора и архиепископ Серафим му је вратио послове управљања Црквом.³³⁸ Ми смо видели Сергијеву водећу улогу у првој црквеној револуцији 1917. У другој црквеној револуцији 1922. он тешко да је играо мање важну улогу. За обновљенску ВЦУ званично је изјављивао да представља „једину канонску, закониту врховну црквену власт, и све одлуке које доноси сматрамо за

336 Regelson, op. cit., p. 413.

337 E. L., *Episkopy-Ispovedniki*, San Francisco, 1971, p. 70 (P). О процвати религиозног живота у совјетском периоду види: Rusak, *Svidetyel'stvo*, vol. II, pp. 167-191; D. Pospelovksy, „Podvig Very v Ateisticheskom Gosudarstve”, *Grani*, no. 147, 1988, pp. 227-265 (P).

338 У годинама које су уследиле, након што је Сергије издао Цркву, архиепископ Серафим је изјавио да поново захтева његова права као чувара патријаршијског трона. Види: Michael Khlebnikov, „O tserkovnoj situatsii v Kostrome v 20-30-ye gody”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, 49, N 5 (569), May, 1997, p. 19 (P).

потпуно законите и обавезујуће.”³³⁹ Године 1923. он је подржао обновљенце у свргавању патријарха Тихона као „издајника Православља”. Истина, 27. августа 1923. морао је да принесе јавно покајање због своје издаје Православља у обновљенству. Но, као што је касније приметио свештеномученик Дамаскин, он са покајањем није журио; сада је пак свету показао колико је заправо површно било то покајање...

Према католичком писцу Дејнберу, „чињеница да је митрополит Сергије ослобођен у тренутку када је репресија против Цркве широм Русије била у сталном порасту, и када је његово учешће у делу избора митрополита Кирила (Смирнова) било несумњиво, због чега је иначе читав низ епископа платио прогонством, одмах је изазвала подозрење које се појачало када је 22. априла био ослобођен епископ Павлин (Крошечкин) и када је 8. маја у Москви неочекивано био сазван Синод. Постало је јасно да је између митрополита Сергија, у време његовог заточења, и совјетске власти, тј. ГПУ, постигнут некакав договор, који је и њега самог и њему блиске епископе поставио у сасвим изузетан положај у поређењу са другима. Митрополит Сергије је добио право да слободно живи у Москви, што није могао ни пре хапшења. Међутим, када су постала позната имена епископа позваних у Синод, није остала више никаква сумња у погледу капитулације митрополита Сергија пред совјетским властима. У синод су ушли: архиепископ Силвестар (Братановски) – бивши обновљенац, архиепископ Алексије (Симански) – бивши обновљенац кога је Жива црква поставила на Петроградску катедру након погубљења митрополита Венијамина (Казанског), архиепископ Филип (Гумиљевски) – бивши беглопоповац, који је из Православне Цркве прешао у секту беглопоповаца, и митрополит Серафим (Александров) Тверски, човек за чије је везе са ГПУ знала читава Русија и коме нико није веровао...”³⁴⁰

Двадесетог маја ОГПУ је званично признала тај Синод, што је значило да је митрополит Сергије пристао на услове за легализацију Цркве које су патријарх Тихон и митрополит Петар раније одбили. Један од најближих Сергијевих присталица, епископ Митрофан Аксајски, једном је изјавио да „легализација црквене администрације представља знак неправославности”. Ако је то тако, онда је од тог тренутка митрополит Сергије отпао од Православља.

У сваком случају, митрополит Сергије и његов „Патријаршијски Свети Синод” писали су сада архијерејима, прилажући и документ ОГПУ, да треба да региструју своје епархијске савете код локалних органа совјетске власти. За-

339 *The Living Church*, NN 4-5, 14 July, 1922; Gubonin, op. cit., pp. 218-19.

340 Regelson, op. cit., p. 415; Gubonin, op. cit., p. 407.

тим је у јуну Сергије писао митрополиту Евлогију Париском тражећи од њега да потпише декларацију о лојалности совјетској власти. Овај је пристао...

Четрнаестог јула, у указу бр. 93, Сергије је захтевао да читав загранични клир треба да престане са критикама на рачун совјетске владе и да треба да потпише формалну изјаву тим поводом. Он је такође одредио да се сваки загранични клирик који одбије да потпише тако нешто, неће више сматрати чланом Московске патријаршије.

Овај указ, у потпуности контрадикторан претходном указу од 12. септембра 1926, који је заграничним јерарсима дао благослов да формирају сопствену независну администрацију, садржао је чак текст изјаве која треба да буде потписана: „Ја, доле потписани, обећавам да због своје стварне зависности од Московске патријаршије нећу себи допустити, ни у друштвеним активностима, а поготово не у црквеном раду, било какво иступање које би у крајњој линији могло да се схвати као нелојалност совјетској влади”.³⁴¹

Заграничном клиру је дат рок за потписивање ове изјаве до 15. октобра. Сабор епископа РПЦЗ је у својој посланици од 9. септембра 1927. одговорио: „Слободни део Руске Цркве прекида административне односе са црквеном администрацијом у Москви (тј. са митрополитом Сергијем и његовим Синодом) услед чињенице да су нормални односи са њом немогући због њене поробљености од стране атеистичког режима који ју је лишио слободе да делује сходно својој вољи и слободе да управља Црквом у складу са канонима”.

Митрополит Евлогије Париски, који се од тог тренутка одвојио од Руске Цркве у егзилу, ипак је пристао да потпише изјаву лојалности, „али уз оgradu да израз 'лојалност' за нас значи деполитизацију Цркве у емиграцији, што значи да од амвона не смемо да правимо политичку арену ако ћемо тиме отежати ситуацију наше рођене Мајке Цркве; али ми не можемо бити 'лојални' совјетским властима, пошто нисмо грађани СССР-а и СССР нас не признаје као такве, те стога политички захтев са канонске тачке гледишта није обавезујући за нас...”³⁴²

Митрополит Антоније (Храповицки), првојерарх Руске Цркве у егзилу, издао је тим поводом посланицу у којој је написао: „Две посланице сада се објављују свуда по штампи и читају по многим црквама које су до недавно биле православне – посланице двојице мојих нажалост омиљених бивших ученика, са којима сам се својевремено добро слагао, митрополита Сергија и

341 Цитирано у: Protopriest Alexander Lebedeff, „Is the Moscow Patriarchate the 'Mother Church' of the ROCOR”, Orthodox@ListServ. Indiana.Edu, 24 December, 1997.

342 Protopriest Vladislav Tsybin, *Russkaia Pravoslavnaia Tserkov', 1925-1938*, Moscow: Izdaniye Sretenskogo Monastyrja, 1999, p. 383 (P).

Евлогија, а који су сада отпали од спасоносног црквеног јединства и везали се за непријатеље Христа и свете Цркве – одвратне богохулне бољшевици, који су се у свему потчинили представницима јеврејске квази-науке што свуда напредује под називом комунизам или материјализам... Нека се те нове варалице не правдају изјавама да нису пријатељи бољшевика и Јевреја који стоје на челу бољшевичког царства: у својим душама они можда нису њихови пријатељи, али потчинили су се, премда нерадо, тим непријатељима Христовим, и покушавају да ојачају њихову власт, не само преко несрећних житеља Свете Русије, него такође преко читавог руског народа, чак и оних који су отишли далеко од Русије”.³⁴³

Петог јула 1928. Архијерејски Синод РПЦЗ је одлучио: „Садашњи указ не доноси ништа ново у положај Заграничне Цркве. Он понавља исти онај познати указ Његове светости патријарха Тихона из 1922, који је својевремено одлучно одбацила читава Загранична Црква”.³⁴⁴

Као одговор на ово одбијање, митрополит Сергије је искључио јерархе Руске Заграничне Цркве из Московске патријаршије. Тако је као резултат чисто политичких захтева Сергијеве Московске патријаршије настао први раскол између Руске Цркве унутар и изван Русије.

Позицију Заграничне Цркве у њеном одбијању Сергијевог захтева подржали су епископи на Соловкима, који су писали: „Посланица прети искључењем из клира Московске патријаршије свештенослужитељима који су отишли са емигрантима, због њихове политичке делатности, тј. одређује црквену казну за политичка иступања, што противречи одлуци Сверуског Сабора из 1917-1918, донетој 16. августа 1918, која је објаснила сву канонску недопустивост таквих казни и рехабилитовала сва лица која су у прошлости била лишена чина због политичких преступа”.³⁴⁵

Слични догађаји одиграли су се у то време и у Грузији. „Између 21. и 27. јула – пише о. Илија Мелија – Сабор је за католикоса изабрао Христофора (Џицкишвилија). Шестог августа он је писао Васељенском патријарху Василију III, а овај му је одговорио ословљавајући га као католикоса. Нови Католикос је потпуно променио однос Цркве према совјетској власти која је званично објавила свој милитантни атеизам, у правцу потчињавања и сарадње са владом”.³⁴⁶

343 Tsylin, op. cit., pp. 383-384.

344 Tsylin, op. cit., p. 384.

345 Regelson, op. cit., p. 436. Gustavson, op. cit., pp. 71-73.

346 Melia, op. cit., p. 113.

„Уследиле су – пише о. Сампсон Затеишвили – године обележене прогонем клира и верних, распуштањем манастира, уништавањем цркава и њиховим претварањем у складишта и штале... Ситуација у Грузијској Цркви била је вероватно, још трагичнија и безнадежнија (него у Руској Цркви), пошто су се нова искушења наставила на старе, још незацељене ране које су остале из претходних епоха”³⁴⁷

У октобру 1930. будућег архиепископа Леонтија Чилеанског по послушању је послао у Тбилиси његов духовни отац, схиархиепископ Антоније (кнез Абашидзе). „У Тбилиси сам допутовао увече – пише он у својим 'Успоменама' – и право с писмом пошао сам у саборну Сионску цркву... Бољшевици су тако преплашили свештенство саборне цркве, да су се плашили да ме приме на конак у својим кућама, него су ми наместили да спавам у самој цркви”³⁴⁸

Као да је пратио Грузине, митрополит Сергије је 29. јула издао своју злогласну Декларацију, која је од тада постала основ постојања совјетизоване Московске патријаршије и која је изазвала највећи и најразорнији раскол у историји Православне Цркве од времена отпадања папства у једанаестом веку.

Он је ту прво покушао да представи како је патријарх Тихон тобоже стално тежио ка томе да Црква буде легализована од стране државе, али су га у томе омели епископи-емигранти и његова смрт. Затим наставља: „На мој позив и уз дозволу власти формиран је Патријаршијски Свештени Синод са члановима који су потписани у овом документу. Недостаје Митрополит новгородски Арсеније, који још није стигао, и Архиепископ костромски Севастијан, који је болестан. Удовољено је нашој молби да овом Синоду буде допуштено да преузме управљање Православном Сверуском Црквом. Сада наша Православна Црква има не само канонски легалну централну власт, него и централну власт која је легална према државном праву Совјетског Савеза. Ми се надамо да ће се ова легализација постепено проширити и на ниже органе црквене власти, на епархије и области. Једва да је потребно објашњавати значај и последице ове промене за нашу Православну Цркву, за њено свештенство и црквене активности. Узнесимо стога наше хвале Господу, Који је тако благоизволео за своју Цркву. Изразимо такође, у име читавог народа, захвалност совјетској влади за њено разумевање религиозних потреба православног становништва. Истовремено, изразимо влади уверавање да нећемо злоупотребити поверење које нам је указано.

347 Zateishvili, „Gruzinskaya Tserkov' i polnota pravoslaviya”, y: Bessmertny & Filatov, op. cit., p. 422.

348 A. B. Psarev, „Zhizneopisanie Arkhiepiskopa Leontia Chilijskogo (1904-1971 gg.)”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, N 3 (555), March, 1996, p. 20 (P).

Приступивши, с благословом Господњим, синодским пословима, потпуно смо свесни величине задатка који стоји како пред нама, тако и пред свим представницима Цркве. Ми треба не само на речима, него и делом да покажемо како лојални грађани Совјетског Савеза и лојални поданици совјетске власти могу да буду не само људи равнодушни према Православној вери или издајници Православне Цркве, него такође и најревносније присталице Православне Цркве, они којима је Црква, са свим њеним догмама и предањем, са читавим њеним канонским и богослужбеним поретком, једнако драга као истина и живот.

Ми желимо да будемо православни и да у исто време Совјетски Савез доживљавамо као нашу грађанску отаџбину, чији су успеси и напредак такође наши успеси и наш напредак, а њени неуспеси – наши неуспеси. Све што је усмерено против Совјетског Савеза – сваки напад, бојкот, друштвену несрећу или обичан случај убиства, као недавно у Варшави – сматраћемо за напад на нас саме.³⁴⁹ Остајући православни, ми ћемо извршавати наше дужности као грађани Совјетског Савеза, *не само збој* (страха од) *інева, нејо и збој савесїи* (Рим. 13,5), и ми се надамо да ћемо уз Божију помоћ и нашу сарадњу и међусобну подршку бити у стању да решимо тај задатак.

Нас не може да задржава само оно што је кочило развитак црквеног живота на бази лојалности држави у првим годинама совјетске власти. То показује недовољну свест о озбиљности свега онога што се у нашој земљи догодило. Успостављање совјетске власти много је наликовало на неки неспоразум, неку случајност која неће трајати дуго. Људи су заборавили да за хришћане нема случајности и да је оно што се десило са нама, као и свуда и увек, дело исте руке Божије која делује, руке која неумољиво води сваки народ до краја пута који му је одређен. Оним људима који не желе да разумеју 'знаке времена' може изгледати да је немогуће раскинути са старим режимом, па и са монархијом, без раскида са Православљем... Само сањари у својим кулама од слоноваче могу да замисле да тако велика заједница као што је Православна Црква, са читавом својом организацијом, може мирно да постоји у држави кријући се од власти. Сада кад наша патријаршија, испуњавајући завештање покојног патријарха, одлучно и без окретања за собом ступа на пут лојалности, људи који тако размишљају треба или да се прену и, остављајући своје политичке симпатије код куће, приђу Цркви само са својом вером, како би радили са нама само у име вере, или (ако не могу одмах да се прену)

349 Протојереј Лав Лебедев ово коментарише следећим речима: „У Варшави је Б. Коверда убио большевика Војкова (познатог и као Вејнер), једнога од главних организатора убиства Царске Породице, што је било добро познато 1927. године”. Дакле, Сергије жали због погибије цареубице и позива на то читаву Цркву! („Dialogue between the ROCA and the MP: How and Why?”, Great Lent, 1998. Извештај за Архијерјски Сабор РПЦЗ. Превео на енглески и поставио на интернет протојакон Кристофер Бирчал).

да макар не коче нас, и да привремено напусте сцену. Ми смо сигурни да ће се они опет, и то врло брзо, вратити да раде са нама, када се увере да се променио само однос према властима, док су вера и православни хришћански живот остали непоколебани...³⁵⁰

Велика погрешка, која лежи у корену ове Декларације, налази се у последњој цитираној реченици, у идеји да је у антихришћанској држави, чији је циљ био искорењивање сваке религије, могуће сачувати лојалност држави, а да „вера и православни хришћански живот остану непоколебани”. Овај став претпоставља да је могуће, у Совјетском Савезу или у древном Риму, повући јасну линију између политике и религије. Али у пракси, чак и више него у теорији, таква линија се не може повући. Подсетимо се онога што смо раније већ рекли: за бољшевице таква линија поделе није постојала; за њих је све било идеолошки, све је требало да буде у складу са њиховом идеологијом, није било простора за неслагање, није било сфере приватности у коју држава и њена идеологија не задиру: породични живот (само грађански брак, развод на захтев, деца уходе родитеље), образовање (обавезан марксизам), економија (национализација, колективизација), војна служба (поданичка заклетва Лењину), наука (дарвинизам), уметност (соцреализам) и религија (одузимање црквених драгоцености, регистрација, помињање власти на Литургији, извештаји свештенства о ономе што им је исповеђено). Противљење било којем од ових захтева сматрано је за „антисовјетско понашање”, тј. политичку нелојалност. Стога није било сврхе да неко изјављује своју политичку лојалност режиму, а да одбије да прихвати макар један од ових захтева. Према совјетском тумачењу речи: *јер који сав закон одржи а сајрешу у једном, крив је за све* (Јак. 2,10), таква особа била је „народни непријатељ”.

Рођење Катакомбне Цркве: митрополит Јосиф Петроградски

Објављивање Декларације митрополита Сергија изазвало је буру критика, на које он мора да је био спреман. Противници Декларације видели су у њој лукавију верзију обновљенства. Чак и присталице и неутрални коментатори са Запада схватили су да она представља важну промену у односима Цркве и државе.

Тако амерички професор Виљем Флечер коментарише: „То је била дубока и значајна промена позиције Руске Православне Цркве, која је изазвала

350 Regelson, op. cit., pp. 431-32.

буру протеста”. Према совјетском научнику Титову, „након што је патријаршијска Црква променила свој однос према совјетској држави, заузимајући позицију лојалности, у очима верних ишчезла је свака стварна разлика између Православне Цркве и обновљенаца”.³⁵¹ Опет, према архимандриту (касније митрополиту) Јовану (Сничеву), у неким епархијама на Уралу 90% парохија је у знак протеста вратило Сергијеву Декларацију.³⁵²

Владимир Русак пише: „Црква се поделила. Већина свештенства и народа, чувајући чистоту еклисиолошке свести није признала Декларацију... То је био повод за нова хапшења. Сви они који нису признали Декларацију били су ухапшени и прогнани у удаљене области или заточени у затворе и концентрационе логоре. Године 1929. око 15 јерараха који нису делили позицију митрополита Сергија били су ухапшени. Митрополит Кирил, главни 'опонент' митрополита Сергија, у јуну је био прогнан у Туруханск. Процедура хапшења изгледала је отприлике овако: агент ГПУ би се појавио пред епископом и упутио му директно питање: какав је ваш однос према Декларацији митрополита Сергија? Ако епископ одговори да је не признаје, агент доноси закључак: то значи да сте ви контрареволуционар. И епископ је бивао ухапшен”.³⁵³

Прва забележена реакција антисергијанаца потекла је од епископа заточених на Соловкима. На иницијативу епископа Василија Прилушког, у писму са датумом 27. септембар (празник Воздвижења Часног Крста), они су написали: „Идеја о потчињавању Цркве државним одлукама изражена је (у Сергијевој Декларацији) на тако категоричан и широк начин, да лако може бити протумачена у смислу потпуног преплитања Цркве и државе... Црква не може да призна све успехе и напредак државе као своје сопствене успехе и напредак. Свака влада може повремено да донесе неоправдане, незаконите и окрутне одлуке које услед присиле постају обавезне за Цркву, али којима Црква не може да се радује или да их одобрава. Један од циљева садашње владе је елиминисање сваке религије. Влади успех у том погледу не може бити признат од Цркве као њен сопствени успех... Посланица упућује влади 'свенародну захвалност због разумевања религиозних потреба православног становништва'. Такав израз захвалности из уста главе Руске Православне Цркве не може бити искрен, те стога не одговара достојанству Цркве... Патријаршијска посланица без икаквих ограда прихвата званичну верзију ствари и сву кривицу за болне сукобе између Цркве и државе преузима на Цркву...

351 Цитирано у: Fletcher, op. cit., p. 59.

352 Regelson, op. cit., p. 434.

353 Rusak, *Svidetel'stvo*, op. cit., p. 175; Gubonin, op. cit., p. 409.

Године 1926. митрополит Сергије је рекао да себе види само као привременог заменика чувара патријаршијског трона и да није надлежан за упућивање пастирских посланица читавој Руској Цркви. Зашто је сада променио своје мишљење? Пастирска посланица митрополита Сергија и његовог Синода води Цркву у пакт са државом. То су имали у виду како њени аутори, тако и влада. Сергијева акција налик је на политичке активности Живе цркве, и од њих се не разликује суштински, него само по форми и обиму...³⁵⁴

У међувремену, антисергијанске групе формиране су у различитим деловима земље. Тако је између 3. и 6. октобра у Уфи одржан антисергијански епархијски сабор. Друге групе формиране су у Москви и Петрограду.

Двадесет првог октобра Сергије је наредио целокупном свештенству у Русији да на богослужењима треба да помињу совјетске власти, и да не помињу било кога од прогнаних епископа. Ове мере веома су појачале узнемиреност верних. У помињању власти многи су видели ону границу иза које је Црква већ почињала да отпада од Православља. А одбијање помињања прогнаних архијереја означавало би да они нису православни и представљало би раскид са предањем помињања прогнаних јерараха које сеже до времена римских катакомби. Сергије је заправо тражио одсецање верних од њихових канонских јерараха.

Двадесет петог октобра епископ Николај (Јарушевич) је у саборној цркви Васкрсења Христовог у Петрограду објавио одлуку Привременог Синода о премештању петроградског митрополита Јосифа (Петровића) у Одесу (државне власти су већ забраниле митрополиту Јосифу да се врати у град). То је изазвало велике немире у Петрограду, који од тог доба постаје један од главних центара Истинске Православне Цркве. Митрополит Јосиф је одбио да се потчини Сергију, окарактерисавши своје премештање као „неканонско, непромишљено, и угађање злој интриги, у којој ја нећу да учествујем”.³⁵⁵

Премештање епископа са једне катедре на другу, иако забрањено кано­нима, представљало је уобичајену појаву у руском црквеном животу, чак и пре револуције. Али митрополит Јосиф је сада реаговао тако оштро зато што је у томе јасно видео прсте ОГПУ, чију је вољу митрополит Сергије једноставно само спроводио. Заиста, чињеница да је Сергије у том периоду преместио више од 40 епископа, представља једну од главних оптужби епископа-исповедника против њега, и тешко се може оправдати било каквим чисто црквеним разлозима.

Не обраћајући пажњу на нереде у Петрограду, митрополит Сергије је лично преузео управљање епархијом, пославши у своје име епископа Алек-

354 Regelson, op. cit., p. 440.

355 Gubonin, op. cit., pp. 516, 524.

сија (Симанског), према коме је народ осећао неповерење због његове улоге у погубљењу митрополита Венијамина 1922 године. Тако је само три месеца после Декларације нови револуционарни кадар већ био распоређен... Затим је 31. октобра архимандрит Сергије (Зенкевич) био хиротонисан за Епископа Дечијег села, мада је канонски епископ Григорије (Лебедев) још увек био жив, али је чамио у затвору ГПУ. Од тог тренутка многи парохијани престали су да одлазе у цркве у којима је помињано име митрополита Сергија, а епископ Николај није позиван да служи.³⁵⁶

8. новембра архиепископ Андреј Уфски издао је у Кзил-Орди посланицу у којој каже да „чак и ако се лажљиви Сергије покаје, као што се раније три пута покајао због обновљенства, ни под којим условима не треба да буде примљен у општење”. Ова посланица је брзо обишла Источну Русију и Сибир.

Она је можда изазвала одвајање од Сергија, у новембру, епископа Виктора Глазовског, духовног чеда веома уваженог катакомбног старца-епископа Стефана (Беха). Владика Виктор је нарочито истакао следећу фразу из Декларације: „Само сањари у својим кулама од слоноваче могу да замисле да тако велика заједница као што је Православна Црква, са читавом својом организацијом, може мирно да постоји у држави кријући се од власти”. Он је у томе видео прецењивање значаја спољашње организације Цркве на рачун њене унутрашње верности Христу, што је приметио још 1911. у једној Сергијевој књизи и што је тада прокоментаришао речима да ће доћи време када ће тај човек да потресе Цркву...³⁵⁷

Ево шта је епископ Виктор писао самом Сергију: „По други пут Вас је ђаво завео и преварио кроз идеју о организацији Цркве. Но, ако се та организација купује по тој цени, да не остаје више ни Цркве Христове као дома благодатног спасења човековог, а и сам онај ко је добио организацију престаје да буде оно што је био – јер је писано: *Нека дани њејови буду малобројни и ейискојсѣво њејово да узме друји* (Пс. 108,8) – онда нам је боље да немамо никада никакву организацију. Каква је корист ако од Богом благословених храмова Духа Светога изненада постанемо недостојни, док истовремено добијамо спољашњу организацију? Никаква. Нека и читав видљиви материјални свет пропадне – у нашим очима треба да буде важнија стварна погибија душе, којом ће бити кажњен онај ко даје такве изговоре за грех”. Он закључује да Сергијев пакт са атеистима „није мањи (грех) од било које јереси или раскола, него је чак неупоредиво већи, јер директно гура човека

356 V. V. Antonov, „Otvét na Deklaratsiu”, *Russkij Pastyr'*, 24, 1996, p. 73 (P).

357 Regelson, op. cit., p. 601.

у бездан уништења, према нелажним речима: *А ко се одрекне Мене њед људима...* (Мт. 10,33)³⁵⁸

Истог тог месеца новембра антисергијанизам је почео да се развија и у Украјини, са објављивањем „Кијевског апела” кога су написали схи-архиепископ Антоније (Абашидзе), епископ Дамаскин Глуковски и свештеник отац Анатолије Жураковски. Они су у вези са Сергијевом Декларацијом написали: „Будући да заменик чувара патријаршијског трона издаје декларације у име читаве Цркве и доноси одговорне одлуке без пристанка чувара трона и великог броја епископа, он очигледно прекорачује границе својих овлашћења...”³⁵⁹

У међувремену, Епископ Димитрије Гдовски организовао је у Петрограду, са благословом митрополита Јосифа Петроградског, вероватно највећу антисергијанску групу. „Јосифовци” су касније преузели вођство међу антисергијанцима и у Тверу, Москви, Вороњежу и даље. Дванаестог децембра они су послали делегацију коју је предводио епископ Димитрије и у којој су били представници осморице петроградских архијереја, свештенства и научних кругова, да посети Сергија у Москви. Разговор се усредредио не на Сергијеве канонске прекршаје, него на централно питање његовог односа према совјетској власти. У једном тренутку Сергије је рекао: „Својом новом црквеном политиком ја спасавам Цркву”. На то је протојереј Викторин Добронравов одговорио: „Црква нема потребу за спасавањем; врата адова неће је надвладати. Ви сами, владико, имате потребу за спасењем кроз Цркву”³⁶⁰. После даљих преговора у истом духу, епископи Димитрије Гдовски и Сергије Нарвски су 26. децембра потписали акт о одвајању од Сергија. Овај акт је 7. јануара одобрио и митрополит Јосиф (коме је било забрањено да долази у Петроград).

У писму једном совјетском архимандриту митрополит Јосиф одбацује оптужбе да је расколник и за раскол оптужује Сергија: „Сергијеви заштитници кажу да канони дозвољавају одвајање од епископа само због јереси која је осуђена на сабору. Против овога може да се приговори, да се дела митрополита Сергија могу подвести под ту категорију, ако се има у виду његово тако јавно нарушавање слободе и достојанства Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве. Поврх тога, и сами канони много тога не могу да предвиде, а може ли бити спора о томе да је горе и штетније од сваке јереси када неко зарива нож у само срце Цркве – у њену слободу и достојанство?... Да не изгубимо мало-

358 Цитирано у: Andreyev, *Russia's Catacomb Saints*, op. cit., pp. 141-43.

359 Regelson, op. cit., p. 435.

360 Andreyev, op. cit., p. 100.

помало, неприметно, ону слободу коју нам је Својом Крвљу даровао Господ наш Исус Христос, Ослободилац свих људи (8. правило Трећег Васељенског сабора)... Можда, не спорим, 'вас сада има много више него нас'. И нека буде да 'иза мене не стоји много народа', како ви кажете. Али ја себе никада нећу сматрати за расколника, чак и ако останем потпуно сам, као што је некада рекао један од светих исповедника. Не ради се ту о квантитету, то ни на тренутак немојте да заборавите: *Син Човечији када дође, хоће ли наћи веру на земљи?* (Лк. 18,8). И можда последњи 'бунтовници' против издајника Цркве и извршилаца њеног разарања неће бити само епископи или свештеници, него обични људи, баш као што су покрај Крста Христовог Његов последњи страдалнички уздах чуле само малобројне Њему блиске просте душе".³⁶¹

У овом најкритичнијем тренутку црквеног сукоба, бољшевици су из музеја извукли мошти вероватно најпоштованијег светитеља у Руској Цркви, светог Серафима Саровског, наругали им се и оскрnavили их. То је показало, ако је икаква демонстрација уопште била потребна, да је изјава митрополита Сергија о томе како власти пазе на интересе Цркве и не прогоне религију, представљала ординарну лаж.

У пролеће 1928. настала је последња велика антисергијанска група – она у Ярославу, под вођством митрополита Агатангела Ярославског.

Двадесет деветог априла један од водећих сергијанаца епископ Мануил (Лемешевски) је у петроградској цркви Св. Тројице рекао: „Тамо су отпали и одсекли себе најбољи пастири, који су својом чистотом у борби против обновљенства стајали много изнад осталих”.³⁶²

Сада је још преостало да се ове разбацане групе уједине под заједничким руководством, или, у крајњој линији, заједничким исповедањем и поретком. На основу изјаве свештеномученика Максима, Епископа серпуховског, можемо извести закључак да се 1928. састао неки Катакомбни Сабор који је анатемисао сергијанце;³⁶³ други извор описује тзв. Номадски сабор коме је у различито време присуствовало око 70 прогнаних епископа, и који је такође анатемисао сергијанство.³⁶⁴ Ипак, већина правих православних истраживача остаје скептична по питању постојања таквог сабора...

361 Andreyev, op. cit., p. 100.

362 Michael Shkarovsky, „Iosiflyanskoye Dvizheniye i Oppozitsiya v SSSR (1927-1943)”, *Minuvsheye*, 15, 1994, p. 450.

363 Његове речи, како извештава протојереј Михаил Пољски (op. cit., vol. II, p. 30), биле су: „Тајна, пустињска, катакомбна Црква анатемиса сергијанце и све оне који су са њима”. Изгледа као да се он ту позива на саборску одлуку.

364 Наше информације о овом сабору засноване су искључиво на делу епископа Амвросија (фон Сиверца), „Katakombnaya Tserkov: Kochuyushchij Sobor 1928 g.” (*Russkoe Pravoslavie*, N 3 (7), 1997),

Постоје поузданије основе да се верује како је у Архангелску 1935. одржан „Мали сабор” катакомбних епископа. Они су се састали како би одобрили једну посланицу коју је годину дана раније издао архиепископ Серафим Угљички, стављајући митрополита Сергија под забрану због антицрквених дела које је починио од 1927. Један од учесника овог сабора био је архиепископ Теодор Волоколамски.³⁶⁵

Без обзира на то да ли је Катакомбна Црква у оно време формално анатемисала сергијанство или није, ми знамо да је митрополит Сергије Катакомбну Цркву сматрао безблагодатном. Тако је 6. августа 1929. његов Синод објавио: „Свете Тајне савршене у одвојености од јединства Цркве... од стране следбеника бившег Митрополита лењинградског Јосифа (Петровича), бившег Епископа гдовског Димитрија (Љубимова), бившег Епископа уразовског Алексија (Буја), као и оних који су под казном, такође су неважеће, и они који прелазе из тог раскола, ако су крштени у расколу, треба да се примају кроз свето Миропомазање”.

Све се то догађало у време првог петогодишњег плана, колективизације пољопривреде и обновљених напада на Цркву које је предводила „Лига милитантних безбожника” на челу са Јарославским (1933. године бројала је 17 милиона чланова). Хасбенд пише: „Осмог априла 1929. декларација ВЦИК и Совнаркома 'О религиозним удружењима' знатно је изменила услове одвајања Цркве и државе из 1918. и редефинисала слободу савести. Кроз измене кључних аспеката декрета о одвајању из 1918, нови закон уводи значајна ограничења. Религиозна удружења од двадесет или више одраслих особа су допуштена, али само ако их државне власти претходно региструју и одобре. Она задржавају своја ранија права на слободну употребу зграда за богослужење, али још увек не постоје као правна лица. И најважније, нова регулатива укида претходно гарантовано (!) право вођења религиозне пропаганде, и опет потврђује забрану религиозног поучавања у државним образовним установама. Заправо, проповедање и поучавање изван куће било је илегал-

коме је главни извор, како тврди, била архива председника сабора, епископа Марка (Новоселова), коју је истражио епископ Евагрије. Данилушкин (op. cit., p. 534) изгледа прихвата постојање овог Сабора; али врло је тешко пронаћи било шта осим индиректних доказа за то. А. Смирнов („Ugasshie perominauyushchie v bege vremeni”, *Simvol*, N 40, 1998, p. 174) пише да је „непомињућа” грана Катакомбне Цркве, коју је предводио свештеник Сергије Мечев, имала епископе који су „били уједињени у стално активном Предсаборском скупу” и који су међу собом били повезани посебним „људима за везу”. То помало подсећа на фон Сиверсов опис Номадског сабора, али не можемо бити сигурни да ова два извора говоре о истој ствари.

365 „Novie dannia k zhizneopisaniiu svyashchennomuchenika Fyodora, arkhiepiskopa Volokolamskogo, osnovannia na protokolakh doprosov 1937 g.”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, 48, N 8 (584), August, 1998, pp. 6-7

Исто

но, изузев у званично допуштеним одељењима, док су права на религиозне скупове и имовину заједнице сада била још више ограничена”.³⁶⁶

То је био законски оквир, али, наравно, незаконито насиље (тзв. „административне мере”) настављало се као и пре, једном стално узлазном линијом.

Митрополити Петар и Кирил

Каква је била позиција прогнаног поглавара Цркве, митрополита Петра? Епископ Дамаскин тврди да је успоставио контакт са њим преко свога келејника који је известио да је митрополит Петар изразио неслагање са Сергијевом политиком. Седамнаестог септембра 1929. свештеник Григорије Сељецки је у име Архиепископа гдовског Димитрија (Љубимова) писао митрополиту Јосифу Петроградском: „Испуњавам захтев високопреосвећеног архиепископа Димитрија и у писменој форми Вам излажем информације које ми је саопштио прогнани епископ Дамаскин. Њему је успело да ступи у контакт са митрополитом Петром и да му преко поверљиве особе пошаље целовиту информацију о свему што се догађа у Руској Цркви. Преко тог изасланика митрополит Петар је усмено пренео следеће:

‘1. Ви, епископи, морате сами да смените митрополита Сергија.

2. Не дајем вам благослов да помињете митрополита Сергија на богослужењима...’”³⁶⁷

У децембру 1929. митрополит Петар је писао митрополиту Сергију оптужујући га да је „прешао границе поверене црквене власти” и подсећајући га на следеће: „Ја ти нисам дао никаква институционална права”. Он је Сергија оптужио за уклањање централне службе црквене администрације – чувара трона – пре него за њену узурпацију, и рекао је: „Црквена свест наравно не може да одобри тако велике промене (у црквеној администрацији)”. Рекао је да му је тешко да наброји „све детаље који показују негативна став” јерараха и верних „према твојој управи”. Слика црквеног живота коју је добио била је „шокантна”. Коначно, он је затражио од Сергија да исправи грешке које је направио и које су нанеле толико штете Цркви. Два месеца касније митрополит је свој позив поновио много оштријим речима.³⁶⁸

366 W. Husband, „*Godless Communists*”, Northern University of Illinois Press, 2000, p. 66.

367 V. V. Antonov, „Lozh' i Pravda”, *Russkij Pastyr'*, II, 1994, pp. 79-80 (P).

368 Gubonin, op. cit., pp. 681-682, 691-692.

Осим тога, протојереј Михаил Пољски је известио да је митрополит Петар писао Сергију: „Ако ви лично немате снаге да заштитите Цркву, треба да одступите и предате своју службу јачој особи”.³⁶⁹

Али најбољи доказ суштинске верности истини митрополита Петра је то што га бољшевици никада нису ослободили из затвора, радије препуштајући руковођење Црквом „много поузданијем” Сергију.

После митрополита Петра, јерарх са највише ауторитета у Катакомбној Цркви био је вероватно митрополит Кирил. У првим годинама сергијанског раскола он је заузео релативно „благ” став према сергијанцима, као што видимо из писма које је написао 1934: „Ако им пребацимо несупротстављање и стога припадање јереси, ризикујемо да их лишимо психолошке могућности да се поново уједине са нама и да их заувек изгубимо за Православље”. Ову релативну благост искористили су они који су желели да представе како је Московска Патријаршија истинска Црква чак и данас, више од седамдесет година након Сергијеве Декларације. Међутим, постоји неколико разлога за мишљење да је Кирил био мање „модерниста” него што је показивао.

Прво, како је рекао један катакомбни јерарх који се са њим дописивао, он је био „необично опрезан”, зато што се налазио у прогонству, те је стога недовољно познавао ситуацију у Цркви. И друго, био је у посебној ситуацији као једини легални чувар трона, који је због тога био у прилици да се дописује са Сергијем. Он је тај дијалог природно сводио на тему канонских права чувара трона и његових заменика, оптужујући Сергија за узурпацију власти првојерарха.

Разматрање овог канонско-административног проблема, без улажења у још озбиљнији догматски аспект Сергијевог потчињавања атеистима, неизбежно је довело до мање озбиљне процене његовог греха. Упркос томе, пажљиво проучавање писама митрополита Кирила упућених Сергију између 1929. и 1934. донеће слабу утеху сергијанцима и њиховим сатрудницима. Тако, 1934. он је писао да иако сергијански свештеници савршавају важеће Свете Тајне, они хришћани који им приступају, знајући за Сергијеву узурпацију власти и незаконитост његовог Синода, могу да их примају само себи на осуду.

Митрополит Кирил је у својој преписци са митрополитом Сергијем истакао неколико тачака које су од животне важности за оцену значаја различитих раскола до којих је дошло у Православној Цркви у двадесетом веку.

Прва је приоритет „саборности јерархијске савести Цркве”. Као што је писао 1929: „Црквена дисциплина је способна да сачува своју делотвор-

369 Polsky, *Novie Mucheniki Rossijskie*, op. cit., p. 133 (P).

ност само дотле док представља стварни одраз јерархијске савести Саборне Цркве; дисциплина никада не може да заузме место те савести”. Сергије је газио јерархијску, саборну савест Цркве својим презиром према ставовима архијереја који су му били једнаки по рангу.

Друга је да јерарх има право да прекине општење са другим јерархом не само због јереси, него и због тога што неће да учествује у братовљевом греху. Тако, мада митрополит Кирил није сматрао да Сергије греша у питањима вере, он је био принуђен да прекине општење са њим, јер није имао „другог начина да разобличи брата који греша”. Ако се свештенство држи различитих ставова у односу на црквена питања, онда ће њихово саслуживање и једној и другој страни бити „на суд и осуду”.³⁷⁰

У новембру 1929. митрополит Кирил је одбио да осуди митрополита Јосифа и његове присталице који су прекинули општење са Сергијем, и није се сагласио са архијерејима прогнаним у Ташкент – Арсенијем (Стадницким), Никодимом (Кротковим), Никандром (Феноменовим) и осталима који су осудили Јосифа – сматрајући њихове наде у сазивање канонског Сабора „наивношћу или лукавством”.³⁷¹

Треће, мада митрополит Кирил није порицао Свете Тајне сергијанаца, он је то чинио само у погледу оних свештеника који су били правилно рукоположени, тј. од стране несергијанских архијереја.

Четврта тачка коју истиче митрополит Кирил састоји се у томе, што чак и у случају оваквог прекида општења између две стране, обе остају у Цркви, док год је међу њима очувано догматско јединство. Али то одмах повлачи питање: да ли је Сергије преступивши каноне погрешао само „административно”, како је тврдио митрополит Кирил (до 1934, у сваком случају), или пак и „догматски”, против учења о Цркви, како је тврдио између осталих архиепископ Димитрије Гдовски?³⁷² На то питање ћемо се вратити касније.

Негде средином тридесетих, митрополит Кирил је издао посланицу у којој је позвао катакомбне јерархе да потврде његову кандидатуру као законитог чувара патријаршијског трона у случају смрти митрополита Петра. Нама је позната реакција једнога од јерараха, архиепископа Теодора Волоколамског, на ову посланицу. Он њоме није био одушевљен, зато што је сматрао да у време прогона централизована администрација није обавезна за Цркву.³⁷³

370 „Ekkleziologiya sv. Kirilla (Smirnova), mitropolita Kazanskogo”, *Vestnik Germanskoj Eparkhii Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi za Granitsej*, no. 1, 1991, pp. 12-14 (P).

371 V. V. Antonov, „Vazhnoye Pis'mo Mitropolita Kirilla”, *Russkij Pastyr'*, II, 1994, p. 76 (P).

372 Andreyev, *Russia's Catacomb Saints*, op. cit., pp. 102-103.

373 „Novie dannia k zhizneopisaniju svyashchennomuchenika Fyodora, arkhiepiskopa Volokolamskogo, osnovannia na protokolakh doprosov 1937 g.”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, 48, N 8 (584), August, 1998, pp. 4-5.

Недавно се појавио јасан доказ да је позиција митрополита Кирила постала тврђа пред крај његовог живота. Тај доказ је из писма које је он написао у марту 1937: „У погледу ваших недоумица у вези са сергијанством, могу да кажем да су врло слична питања у готово истој форми била упућена из Казана пре десет година и тада сам им одговорио афирмативно, јер сам сматрао да све што је митрополит Сергије учинио представља грешку које је свестан и он сам и жели да је исправи. Осим тога, у нашој обичној пастви има много људи који нису упућени у оно што се догађало раније и од њих се није могло захтевати да доносе коначан и активан суд о догађајима. Од тада је испод моста много воде протекло. Очекивања да ће митрополит Сергије да се поправи показала су се неоправдана, али за раније неупућене чланове Цркве било је доста времена, подстицаја и могућности да се снађу у ономе што се догодило; многи су се снашли и схватили да митрополит Сергије одступа од онакве Православне Цркве какву нам је на чување поверио патријарх Тихон, те сходно томе православни више немају шта да траже са њим. Последњи догађаји су коначно показали обновљенску природу сергијанства. Ми не можемо да знамо да ли ће се спасити верни који пребивају у сергијанству, јер дело вечног спасења је дело милости и благодати Божије. Али за оне који виде и чују неправде сергијанства (то су била ваша питања) било би неопростиво лукавство да затворе очи пред тим неправдама и да тамо траже задовољење својих духовних потреба, кад њихова савест сумња у могућност добијања таквог задовољења. Све што је противно вери грех је...”³⁷⁴

Ово је важан документ, јер показује да је 1937. митрополит Кирил сматрао да је прошло довољно времена како би обични верни народ могао да дође до исправног закључка у погледу праве, „обновљенске” – дакле јеретичке – природе сергијанства. Тако од 1937, по мишљењу митрополита Кирила, „изговарање неупућеношћу” није више важило. Оно што је било невољна неупућеност у првим данима раскола, сада је (осим у изузетним околностима проузрокованим, на пример, младалачком наивношћу, интелектуалном неспособношћу, изолацијом итд) представљало намерну неупућеност, то јест – незаинтересованост за истину или одбијање суочења са истином.

РПЦЗ се слагала са катакомбним јерарсима. Митрополит Антоније (Храповицки), првојерарх Руске Цркве у егзилу, издао је (вероватно крајем 1927) већ наведену објаву у којој стоји: „Две посланице се сада објављују свуда по штампи и читају по многим црквама које су све до недавно биле Православне – посланице двојице мојих нажалост омиљених бивших уче-

374 Letter of Metropolitan Cyril to Hieromonk Leonid, February 23 / March 8, 1937, *Pravoslavnaia Rus'*, N 16, August 15/28, 1997, p. 7 (P). Италик је мој (B.M.).

ника, са којима сам се својевремено добро слагао, митрополита Сергија и Евлогија, а који су сада отпали од спасоносног црквеног јединства и везали се за непријатеље Христа и свете Цркве – одвратне богохулне бољшевики, који су се у свему потчинили представницима јеврејске квази-науке што свуда напредује под називом комунизам или материјализам... Нека се те нове варалице не правдају изјавама да нису пријатељи бољшевика и Јевреја који стоје на челу бољшевичког царства: у својим душама они можда нису њихови пријатељи, али потчинили су се, премда нерадо, тим непријатељима Христовим, и покушавају да ојачају њихову власт, не само преко несрећних житеља Свете Русије, него такође преко читавог руског народа, чак и оних који су отишли далеко од Русије”.

Двадесет другог августа 1928. митрополит Антоније је издао „потпуно одређену изјаву нашег Архијерејског Синода да је Московски Синод лишио себе сваког ауторитета од када је ушао у споразум са атеистима, и без пружања било каквог отпора толерисао затварање и уништавање светих цркава и друге безбројне злочине совјетске владе... Та илегално формирана организација која је ушла у савез са непријатељима Божијим, и коју је митрополит Сергије назвао Православни Синод – али коју су најбољи руски јерарси, свештенство и народ одбили да признају – ...не сме да буде призната од стране наших Православних Цркава, нити од нашег Архијерејског Синода са својом паством овде у иностранству. Осим тога, установа Московског Синода мора бити сматрана за исту врсту отпадништва од вере као и древни Либелатици, тј. хришћани који су одбијали да се јавно одрекну Христа и принесу жртве идолима, али су ипак од незнабожачких жрчева добијали лажна документа која потврђују да се они потпуно слажу са присталицама паганске религије...”³⁷⁵

Митрополит Антоније је тајно дистрибуирао ову посланицу са апелом свим верним архипастирима да се придруже РПЦЗ; она је доста читана међу Јосифовцима.³⁷⁶

Године 1933. он је писао Сергију: „Ми, слободни епископи Руске Цркве, не желимо примирје са сатаном, иако ви покушавате да замаглите то питање, називајући наш непријатељски однос само политиком, док ми верујемо да у борби против њих *не рајујемо њојив крви и шела, нејо њојив њојаварсџива, и власџи, и њосџодара џаџе овоја свеџа, њојив џухова злобе у њодне-*

375 *Pis'ma Blazhenneishago Mitropolita Antonia (Khrapovitskogo)*, Jordanville, pp. 105-106. Цитирано у: The Archpastoral Epistle of the Synod of Bishops of the Russian Orthodox Church Outside of Russia, 1969. и преведено на енглески у: *Orthodox Christian Witness*, March 8/21, 1982.

376 Shkarovsky, M. B. „Iosiflyanskoe dvizhenie i 'Svyataia Rus'”, *Mera*, 1995, N 3, p. 101.

бесју. Ми немамо контакте са православним архипастирима, пастирима и верним народом заточеним у Русији, изузев што се молимо за њих и знамо да они страдају само због вере, док их прогонитељи оптужују за државне преступе које нису починили, баш као што су непријатељи хришћана волели да чине и у древно доба...

Ви сте усмерили сву своју енергију на живот у свету са онима који вређају Христа, са прогонитељима Цркве Христове, чак им помажете у њиховом тражењу изјаве лојалности и обележавању као контрареволуционара оних који против совјетске власти нису учинили ништа осим што су остали непоколебљиви у вери. Ја вас заклињем, као ученика и пријатеља, ослободите се тог искушења, оповргните јавно сваку лаж коју Тучков и други непријатељи Цркве стављају вама у уста, не попустите пред могућом тортуром. Ако знате вредност мученичког венца, земаљска и небеска Црква ће се ујединити славећи вашу храброст и Господ ће вам дати снагу; но, ако останете на том широком путу који води у пропаст (Мт. 7,13), на коме сте сада, срамно ћете завршити у дубини пакла и до краја свога земаљског постојања Црква неће заборавити ваше издајство. Увек помислим на то док гледам панагију коју сте ми поклонили пре двадесет година, Владимирску Мајку Божију, са угравираном посветом: 'Драгом учитељу и пријатељу'. Ваше следеће речи у тој посвети су: 'Дајте нам мало вашег јелеја, јер наше лампе се гасе'. Овде вам пружам лековити јелеј вере и лојалности Светој Цркви. Не одбијте га, него се поново уједините са нама, као 1922. када сте свечано изјавили своје покајање патријарху Тихону због вашег пређашњег колебања у лојалности. Не одбијте пријатељски позив онога ко вас је волео и воли вас и даље. Митрополит Антоније³⁷⁷.

Опет, у својој Васкршњој посланици из 1934. митрополит Антоније је писао: „Данашње време богато је не аскетским подвизима побожности и исповедањем вере, него обманом, лажима и преварама. Добро је познато да је неколико јерараха и њихова паства, већином Руси, већ отпало од васељенског јединства, и да на питање: 'у шта верујете?' одговарају позивајући се на

377 Цитирано у: *Orthodox Life*, vol. 27 (2), March-April, 1977. И у својој Васкршњој посланици из 1934. он је писао: „Нажалост, неки православни лаици, па чак, авај, и многи свештеници (и јерарси) потчинили су се том стању безблагодатности, премда још увек задржавају спољну форму црквених служби и привид савршавања светих тајни...” Деветог децембра 1979, у писму мати Магдалини у Леснинском манастиру, митрополит Филарет Њујоршки је писао: „Дубоко размислите о тим последњим речима великог аве: *привид савршавања свейих тајни*... Какав ужас! Али те његове речи у потпуности се слажу са мојим личним уверењем у погледу безблагодатности и неделотворности расколничких светих тајни” – он је отишао још даље како би појаснио да свете тајне Московске патријаршије, као и америчке и париске јурисдикције сматра за безблагодатне.

самопроглашеног поглавара свакојаким расколника у Москви, Америци и Западној Европи. Јасно је да су они престали да верују у јединство Цркве у читавом свету и да не желе да га признају, покушавајући да хладнокрвно поднесу одбијање истинске Цркве да буде у општењу са њима, и маштајући да тобоже неко може да сачува своју душу чак и без општења са Њом”.

За рођење Катакомбне Цркве 1927-1928. може се рећи да је представљало препород духа Сабора Руске Цркве из 1917-1918. У претходној деценији, најпре под патријархом Тихоном а потом под митрополитом Петром, изворно оштро расположење прекоревана и одбацивања богоборних совјетских власти, сажето изражено пре свега у анатема тих власти, постепено је смекшавало под двоструким притиском – бољшевика споља и обновљенаца изнутра. Иако је апокалиптички дух Сабора остао жив у народу и спречио црквене вође да помињу антихришћанске власти, у будућности су чињени компромиси, на које никада није узвраћено компромисима од стране бољшевика.

Ипак, ови компромиси нису прелазили преко танке линије која компромис одваја од отпадништва. Ту линију је прешао митрополит Сергије када је совјетске власти, послате по допуштењу Божијем, признао за богоустановљене, и наредио њихово помињање на богослужењу, уз забрану помињања јерараха-исповедника. Од тог тренутка дух Сабора опет се распламсао у свој својој изворној снази. Јер, како стоји у „Писму из Русије”, написаном много година касније: „Ми немамо простора за маневрисање; немамо шта да чувамо осим онога што припада Богу. Јер оно што припада цару (ако то неко заиста сматра за царско, а не за фараоново) увек је повезано са гашењем Духа...”³⁷⁸

Мучеништво Катакомбне Цркве

Година 1928. била је последња година релативне слободе за истински православне. Од 1929. бољшевици су почели са њиховим затварањем и протеривањем због припадништва „црквеној монархистичкој организацији” званој „Истинско Православље”. Осипов бележи да је број истинских православних хришћана ухапшених у периоду између 1929. и 1933. био седам пута већи од броја клирика заточених између 1924. и 1928.³⁷⁹

Године 1930. Сергије је тврдио да је на његовој страни 70% православних архијереја (овај број не укључује обновљенце и Григоријевце), што значи да

378 *Russkaia Mysl'*, N 3143, March 17, 1977 (P).

379 I. I. Osipov. „Istoria Istinnno Pravoslavnoj Tserkvi po Materialam Sledstvennago Dela”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 14 (1587), July 15/28, 1997, p. 2.

се око 30% руског епископата придружило Катакомбној Цркви.³⁸⁰ Али у ових 30%, ако их је заиста било само толико, улазила је већина најстаријих и најугледнијих архијереја (митрополити Кирил, Агатангел и Јосиф, архиепископи Теодор Волоколамски, Серафим Угљички и Андреј Уфски и други). Према другој рачуници, од око 150 руских архијереја у 1927, њих 80 се дефинитивно изјаснило против Декларације митрополита Сергија, 17 се одвојило од њега а да своју позицију нису учинили јасном (за модерне истраживаче, у сваком случају), а још њих 9 прво није подржало Сергија, али су се касније предомислили.³⁸¹

Ако је Сергије мислио да ће својом Декларацијом из 1927. и каснијом издајом катакомбних јерараха моћи да купи некакав мир за себе и оне који су га следили, искуство наредних 15 година показало је да је тешко погрешно.

Почетак 1929. године поклопио се са првим петогодишњим планом, са колективизацијом и новом интензивном кампањом против сваке религије.³⁸² Заправо, колективизација (која је, уз вештачки изазвану глад, однела 14 милиона живота) очигледно није спроведена без разлога – то је био покушај да се религија уништи у своме упоришту, на селу, кроз уништавање економске основе сеоског живота и присиљавање сељака да ступају у колхозе, потпуно зависне од државе. До 1933. половина црква у унутрашњости била је затворена или уништена.³⁸³

Исте те 1929. године уведени су тзв. непрекидни радни викенди, чиме је недеља изгубила свој повлашћени статус.³⁸⁴

Овај талас прогона није спречио митрополита Сергија да у интервјуу агенцији ТАСС у фебруару 1930. каже како „у Совјетском Савезу није било нити сада има било каквих религиозних прогона”, да се „цркве не затварају по налогу власти, него по жељи становништва, а у многим случајевима чак и на молбу верних”, да су „свештеници сами криви што не користе могућности које су им дате кроз слободу проповеди”, и да „Црква сама не жели да има било какве богословске образовне институције”.³⁸⁵

380 Pospelovsky, „Mitropolit Sergij i raskoly sprava”, op. cit., p. 70.

381 *Pravoslavnaia Rus'*, N 14 (1587), July 15/28, 1997, p. 7 (P). Ови бројеви вероватно не узимају у обзир све епископе тајно посвећене у аутокефалној Уфској архиепископији.

382 Иако су протестанти револуцију дочекали са добродошлицом и тако у почетку избегли прогоне, сада су били подвргнути истом злостављању као и православни. Pospelovsky, „Podvig viery”, op. cit., pp. 233-34

383 Радзински пак тврди да је до краја 1930. „затворено 80% сеоских цркава” (*Stalin*, New York: Doubleday, 1996, p. 249).

384 Husband, op. cit., p. 93.

385 Grabbe, op. cit., p. 78.

Коментаришући ову изјаву митрополита Сергија, архиепископ Андреј Уфски је писао: „То је дакле мишљење лажне главе лажне патријаршијске цркве, митрополита Сергија... Али ко ће да призна ту главу након свега овога? Коме ће та лажна глава остати глава, упркос његовом издајству Христа?... Сви следбеници митрополита Сергија... отпали су од Цркве Христове. Света Саборна и Апостолска Црква је негде другде, а не уз митрополита Сергија, нити уз његов Синод”.³⁸⁶

По речима архиепископа Вартоломеја (Редова), који се никада није придружио Катакомбној цркви, целокупна делатност митрополита Сергија обављана је у складу са инструкцијама бољшевика.³⁸⁷

Ипак, религиозни живот се није прекидао, него је чак интензиван, у илегалним условима, у којима је једино и могао да се одвија. Лутајући епископи и свештеници обављали су богослужења на тајним локацијама широм земље. У појединим областима илегална делатност је просто кључала. Тако је професор Иван Андрејев сведочио да је све до краја Другог светског рата њему лично само у Лењинградској области било познато око 200 места на којима су савршавана богослужења Катакомбне Цркве.

Тамбовска област³⁸⁸ имала је посебно јаку подземну мрежу која се, према истраживањима совјетских социолога, одржала све до скоро.³⁸⁹ Још једна област која је све до данашњих дана наставила да даје катакомбне исповеднике јесте Урал. И друге планинске области, као што су Кавказ или Алтај у Сибиру, наставиле су да пружају уточиште ревнитељима православне побожности.

Поповски пише: „Катакомбна или подземна Црква поникла је у нашој средини крајем двадесетих година. Прво један, а затим други свештеник нестајали су из својих парохија, настањивали се на тајним местима и започињали опасан живот изгнаника. У трошним кућицама на ободима градова појављивале су се капеле. У њима су служили Литургију, исповедали су, причешћивали, крштавали, венчавали, чак су и рукополагали нове свештенике. Ту су се у тајности стицали верници из удаљених градова и области, предајући један друге уговорени знак куцања на врата”.³⁹⁰

386 Zelenogorsky, M. *Zhizn' i deyatel'nost' Arkhiepiskopa Andrey (Knyazya Ukhtomskogo)*, Moscow, 1991, p. 216.

387 *Za Khrista Postradavshie*, Moscow: St. Tikhon's Theological Institute, 1997, p. 220.

388 У Тамбову су бољшевици подигли споменик Јуди Искариотском! Види: *Leningradskaia Panorama*, N 10, 1990, p. 35.

389 Види: A. I. Dem'yanov, *Istinno Pravoslavnoe Khristianstvo*, 1977, Voronezh University Press (P); „New Information on the True Orthodox Christians”, *Radio Liberty Research*, March 15, 1978, pp. 1-4; Christel Lane, *Christian Religion in the Soviet Union*, London: George Allen & Unwin, 1978. ch. 4; „Registered and unregistered churches in Voronezh region”, *Keston News Service*, 3 March, 1988, p. 8.

390 Grabbe, op. cit., p. 79.

У мају 1932. Стаљин је објавио антирелигиозни петогодишњи план („безбожна петолетка“), на крају кога је Име Божије требало да ишчезне из Совјетског Савеза. Али попис становништва 1937. године показао је да су две трећине сеоског и једна трећина градског становништва и даље спремни да за себе кажу да верују у Бога. За овај импресивни број, ако се узму у обзир услови у којима је добијен, није заслужан Сергијев пакт са државом, који је пре поделио верне и дао атеистима додатно и изузетно ефикасно оружје против њих. И не само то – управо 1937. прогон свештенства достигао је врхунац. Према подацима које је обнародовала Влада Русије, само у тој години ухапшено је 136.900 припадника свештенства, од којих је 85.000 убијено.³⁹¹

Што се тиче главе Катакомбне Цркве, митрополита Петра Крутицког, могућност његовог непосредног утицаја на догађаје била је веома ограничена, због удаљености места његовог прогонства, села Хе на северу Сибира. Према неким недавно објављеним писмима митрополита Петра упућених ОГПУ агентима, он не само да је одбијао да лично преда место чувара трона, него је такође побијао право митрополита Сергија да то место преузме након његове смрти. Тако је 11. марта 1931. он поставио следеће питање И. В. Пољанском: „Зар смена чувара трона не повлачи и смену његовог заменика? Наравно, могуће је да мој наследник, ако не буде могао непосредно да обавља своје обавезе, остави као заменика исто то лице – то је његово право; али по моме мишљењу несумњиво је да испуњавање обавеза тог заменика треба да се прекине истовремено са одласком лица које замењује, као што ће, према Декларацији митрополита Сергија, са његовим одласком престати да постоји и синод који је он основао; сва ова и друга питања захтевају свестрано и ауторитативно разматрање и канонско утемељење”. Митрополит Петар је исти аргумент поновио и у писму Менжинском касније истог месеца.³⁹²

Године 1933. митрополит Сергије је званично изјавио у „Журналу Московске патријаршије” да је он „као заменик митрополита Петра, имао не само привремену власт првојерарха, него и патријаршијску власт такође”. Он је такође изјавио да митрополит Петар, законити првојерарх, није имао право „да се меша у управљање Црквом или чак да исправља погрешке свога заменика”. Као последица ове изјаве, епископ Ковровски Атанасије (Сахаров) прекинуо је општење са Сергијем, као што је саопштио у писму које му је упутио по повратку из прогонства у децембру 1933.³⁹³

391 Source *Orthodoxe de Presse*, 204, January, 1996, p. 15. Према овом извору, између 1917. и 1980. убијено је 200,000 припадника свештенства, а 500,000 других било је затворено или послато у логоре.

392 Gubonin, op. cit., pp. 880-881, 883.

393 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1933, N 1, p. 3; Letter of Bishop Athanasius, May 9/22, 1955.

У априлу 1934. Сергијев Синод дао је Сергију титулу Митрополит Коломне – катедру митрополита Петра – што га је практично учинило „прељубничким епископом”. У августу 1936. НКВД је проширио гласине да је митрополит Петар умро. Сергијански Синод је одмах – и потпуно неканонски – издао резолуцију о преласку права и дужности чувара патријаршијског трона на митрополита Сергија. РПЦЗ је међутим почела да помиње последњег живог чувара трона, митрополита Кирила. Кад је митрополит Петар заиста био стрељан, у октобру 1937, последња веза између истинске Цркве и сергијанаца била је прекинута.

Постоје неки докази да је митрополит Петар последњих година свог живота успоставио тајни контакт са митрополитом Јосифом и именовао га за „ванредног чувара трона”, у складу са једном мало познатом одлуком Сабора из 1918. и уз одобрење и подршку митрополита Кирила.³⁹⁴ Ако је тако, онда је митрополит Јосиф био глава Руске Цркве 42 дана, од убиства митрополита Петра па до сопствене смрти. Јер у поноћ 20-21. новембра митрополит Јосиф је стрељан у Чемкенту, заједно са митрополитом Кирилом.³⁹⁵

Ватикан и Русија

А како је стари непријатељ Русије, Ватикан, гледао на револуцију у Русији? Да ли је било уједињавања религиозних снага против милитантног атеизма? Нажалост, одговор је јасно – не: Ватикан је користио комунизам против Православља у Русији, баш као што ће неколико година касније користити фашизам против Православља у Југославији.

Ђакон Герман Иванов-Тринадцати пише³⁹⁶: „Папа Пије X (који је канонизован 1954. године) објавио је непосредно уочи Првог Светског рата да је 'Русија највећи непријатељ (Римске) цркве'. Стога не изненађује што је римокатолички свет са радошћу поздравио бољшевичку револуцију. 'После Јевреја католици су урадили вероватно више но било ко други на организовању обарања царске власти. Ако ништа друго, они нису ништа учинили како би то спречили'. Чим је бољшевичка 'победа' постала очигледна, у Риму су бесрамно и веома искрено писали: 'Овде је настало велико задовољство због пада царске владе и Рим није оклевао ни часа да уђе у преговоре са со-

394 Види: V.K. „Ekkleziologia Novomuchenikov i Ispovednikov Rossijskikh i Razbor Vozrazhenij Protiv Nyeyo”, St. Petersburg, p. 4; Regelson, op. cit., p. 590.

395 Archpriest Michael Polsky, *The New Martyrs of Russia*, Wildwood, Alb.: Monastery Press, 2000, pp. 248, 315.

396 Ivanov-Trinadtsaty, „The Vatican and Russia”, <http://www.orthodoxinfo.com/new.htm>. Види такође: Oleg Platonov, *Ternovij Venets Rossii*, Moscow: Rodnik, 1998, pp. 464-465 (P).

вјетском владом'. Када су водећег ватиканског достојанственика упитали зашто је Ватикан био против Француске током Другог Светског рата, он је изјавио: 'Победа Антанте заједно са Русијом била би за римокатоличку цркву једнако велика катастрофа као што је била Реформација'. Папа Пије таква осећања показао је на свој типичан груб начин: 'Ако је Русија победница, онда побеђује раскол'...

Мада се Ватикан дуго припремао за то, пад Православног Руског Царства затекао га је неспремног. Али он се веома брзо повратио. Слом Русије још није значао да ће се Русија окренути римокатолицима. Стога је био потребан нови план за напад. Увиђајући да ће за Пољака мисионарење у Русији бити једнако тешко као за Енглеза у Ирској, Ватикан је схватио да је неопходно проналажење сасвим другачијег метода борбе са Православљем, који ће безболно и без изазивања и најмањег подозрења преварити и потчинити руски народ римском папи. Ова макијавелистичка схема појавила се кроз такозвани „источни обред”, који његови заговорници доживљавају као 'мост преко кога ће Рим ући у Русију', да цитирамо згодан израз К. Н. Николајева.

Ова подмукла сплетка, која би се могла упоредити са бродом који плови под лажном заставом, имала је веома брз успех у првим годинама након успостављања совјетске власти. Она је изведена како у крвљу натопљеној Русији тако и у иностранству, где су отпочеле грозничаве активности међу несрећним емигрантима, као што је тражење посла за њих, сређивање њиховог имигрантског статуса и отварање руских школа за њих и њихову децу.

Не може се порећи да је ту било и некористољубиве помоћи, али у већини случајева тај добротворни рад имао је фино прикривени верски циљ, да на различите начине намами несрећне избеглице у оно што је на први поглед изгледало као права Православна црква, али уз помињање папе...

У Русији је експеримент са 'источним обредом' потрајао више од десет година...³⁹⁷ Срце и душа папистичке 'Остполитик', тј. источне политике, био је језуита, француски бискуп Д'Ербињи, који је био специјално овлашћен од стране папе да води преговоре са Кремљом у вези са ширењем римокатолицизма по Совјетском Савезу и, према неким показатељима, истискивању Православља из Русије и руских душа.

397 Николај Бојејков пише: „У својој посланици од 25. јуна 1925. чувар трона сверуског патријарха митрополит Петар Крутицки, који је претрпео мучење у совјетском прогонству на следећи начин се изразио о „источном обреду”: „Православна хришћанска Црква има много непријатеља. Они су сада појачали своју активност против Православља. Увођењем обреда наше божанске службе католици заводе верни народ – нарочито оне из западних (православних) цркава које су од старине биле православне – да прихвате унију и на тај начин расипају снаге Православне Цркве потребне за важнију борбу против безверја” (*Tserkovnie Vedomosti*, 1925, NN 21-22.” (*Tserkov', Rus' i Rim*, Jordanville, N.Y.: Holy Trinity Monastery, 1983, p. 13 (P)).

Са тим на уму Д'Ербињи је три пута путовао у Совјетски Савез са француским дипломатским пасошем. Он је посветио неколико римокатоличких јерараха у циљу стварања групе руског католичког клира која би била прихватљива за совјетске власти. Хајде да чујемо до ког је степена ишао неморал тих клирика: 'Бољшевизам ликвидира свештенство, обесвећује цркве и света места и уништава манастире. Није ли то била религиозна мисија нерелигиозних бољшевика, да униште носиоце шизматичке свести, како би била понуђена *tabula rasa* која би нама пружила могућност духовне обнове'. За оне којима није јасно на какву је то духовну обнову мислио бенедиктински калуђер Хризостом Бајер, његово мишљење можда је јасније изразио званични бечки католички журнал *Bayrischer Kunier*: 'Бољшевизам ствара могућност превођења заостале Русије у католицизам'.

Када је у марту 1923. на суђење изведен Леонид Фјодоров, егзарх руских католика, заједно са још четрнаест клирика и једним лаиком, он је патетично посведочио искреност својих осећања према совјетским властима, које, по мишљењу Фјодорова, нису у потпуности разумеле шта могу да очекују од римокатолика. Он је објаснио: 'Од времена када сам свој живот посветио Римокатоличкој цркви, мој највећи сан био је да помирим своју домовину са црквом која је за мене једина истинска. Али влада нас није разумела. Сви латини католици су са уздахом олакшања дочекали Октобарску револуцију. Ја лично сам радосно поздравио декрет о одвајању цркве и државе... Тек под совјетском влашћу, када су црква и држава раздвојене, може слободно да се дише. Као верник, ја у том ослобађању видим руку Божију'".³⁹⁸

Не треба да сметнемо са ума чињеницу да су све ове изјаве римокатолика, сасвим пријатељски расположених према совјетима, биле дате у најмрачнијем периоду када су совјети покушавали да искорене Православну Цркву. Имајући на уму да се ватиканска дипломатија држи принципа „циљ оправдава средства“, који је илустрован њеном многовековном историјом, јасно је какву је игру Ватикан играо са Москвом. Суштина ствари је да је Русија постала жртва две непријатељске силе – католицизма и безбожног комунизма, који су иступали заједно са необичном подударношћу интереса. Москва је схватала да је искорењивање вере из руске душе безнадежан задатак. Све док је Руска Црква остала верна себи и бескомпромисна према безбожној власти, храбро сведочећи суштинску неспојивост хришћанства и комунистичких принципа, совјетски лидери били су спремни да из два разлога љубазно посвете пажњу

398 Иванов-Тринадцати цитира речи свештеномученика Венијамина Петроградског упућене Фјодорову 1922. године: „Нудите нам унификацију... а ваши латински свештеници све време иза наших леђа сеју пустош међу нашом паством“.

варијанти римокатолицизма која им је понуђена. Они су се надали да ће тако моћи да манипулишу религиозношћу руске душе.

Први разлог била је доследна и беспрекорна лојалност Рима комунистичком режиму и у СССР-у и изван њега (до 1930). Друго, Кремљу је било корисно, или једноставно забавно, да религиозне потребе Руса треба сада да задовоље ти вековни непријатељи Православља. Са своје стране католици су били спремни да затворе очи пред бољшевичким зверствима, укључујући и убиство римокатоличког бискупа Буткевича у априлу 1923. и затварање бискупа Цепљака, Маљецког и Фјодорова. Шест недеља после тога Ватикан је изразио жаљење због убиства совјетског агента Воровског у Лозани! Народни комесар за спољне послове је немачком амбасадору рекао: 'Пије XI је у Женеви био пријатељски расположен према мени, изражавајући наду да ћемо ми (бољшевици) сломити монопол Православне Цркве у Русији и тако њему очистити пут'.

У архивама француског Министарства спољних послова открили смо веома важне информације. У тајном телеграму из Берлина бр. 266 од 6. фебруара 1925. каже се да је совјетски амбасадор Крестински рекао кардиналу Паћелију (будућем Пију XIII) да се Москва неће противити постојању римокатоличких бискупа и митрополита на руској територији. Осим тога римском клиру понуђени су најбољи услови. Шест дана касније у тајном телеграму бр. 284 говори се о дозволи за отварање римокатоличке богословије. Тако, док су Новомученици уништавани са невероватном суровошћу, Ватикан је водио тајне преговоре са Москвом. Укратко, Рим је покушао да добије дозволу за постављање неопходних бискупа и чак дозволу за отварање семинарије. Наши подаци показују да је то питање било размотрено још једном на високом нивоу у јесен 1926. По свој прилици то раније није било решено како треба. Ово се може сматрати за кулминацију неприродно блиских односа између Ватикана и совјетске владе”.

У јулу 1927. митрополит Сергеје је написао своју злогласну Декларацију. Пошто су добили идеално средство за подривање истинске Руске Цркве, бољшевицима католици више нису били потребни. Тако је, како пише Иванов-Тринадцати, „као неочекивани и посредни резултат” Декларације, „Москва окончала преговоре и пажњу коју је посвећивала предлозима Ватикана... Обновљена (наизглед) традиционална Руска Православна Црква, и то неутрализована, совјетима је изгледала корисније него Ватикан. Совјети су од тада изгубили интересовање за Ватикан. Тек крајем 1929. и почетком 1930. Ватикан је коначно признао да је претрпео политички пораз и почео је да бучно осуђује бољшевичке злочине које као да није примећивао до 1930. Тек 1937. године папа Пије XI је издао енциклику *Divine Redemptori* којом је осудио комунизам”...

Уст-Кутски Катакомбни Сабор

Са смрћу њених *de facto* вођа у деценији 1928-1937, митрополита Кирила и Јосифа, силазак Цркве у катакомбе, који је почео са појавом обновљенства 1922, био је довршен. Од сада, са уништењем спољашњег административног црквеног апарата, сваком поједином епископу – а понекад и сваком поједином верном хришћанину – предстојало је да сам чува огањ вере, повезан са својом браћом у Христу само унутрашњим, мистичким свезама живота у Христу.

Тако се остварила опомена свештеномученика епископа Дамаскина: „Вероватно ће доћи време када Господ неће желети да Црква стоји као посредник између Њега и верних, него ће свако бити директно позван да стане пред Господа и лично да одговор за себе, као што је било са праоцима!”³⁹⁹

Такву оцену подржала је и РПЦЗ на свом Другом Свезаграничном Сабору 1938: „Пошто је епоха у којој живимо без сумње епоха апостасије, само по себи је јасно да за истинску Цркву Христову период живота у пустињи, о коме говори дванаеста глава Откривења св. Јована, није само епизода, како неки можда верују, повезана искључиво са последњим периодом историје човечанства. Историја нам показује да се Православна Црква не једном удаљавала у пустињу, одакле ју је воља Божија призивала натраг на историјску сцену, где је изнова преузимала своју улогу у погоднијим околностима. На крају историје Црква Божија ће отићи у пустињу последњи пут, како би дочекала Онога Који долази да суди живима и мртвима. Тако треба схватити дванаесту главу Откривења, не само у есхатолошком, него и у историјском и педагошком смислу такође: она нам показује опште и типичне форме црквеног живота. Ако је Цркви Божијој одређено да живи у пустињи, по Промислу Свемогућег Творца, пресудом историје и по законима пролетерске државе, онда из тога очигледно следи да она треба да одустане од свих покушаја да добије легализацију, јер сваки покушај да се добије легализација у време апостасије неизбежно Цркву претвара у велику вавилонску блудницу безбожног атеизма. Најближа будућност ће потврдити наше мишљење и показати да наступа време када добро Цркве захтева одрицање од сваке легализације, чак и парохија. Ми треба да следимо пример Цркве из периода пре Никејског Сабора, када су хришћанске општине биле обједињене не на основу административних институција државе, него само Духом Светим”⁴⁰⁰

Вероватно најупечатљивији и буквални пример повлачења Цркве у пустињу пружио је епископ Амфилохије Јенисејски и Краснојарски, који се

399 E. L., op. cit., p. 92.

400 Цитирано према: Gustavson, op. cit., p. 102.

1930, након прекида општења са митрополитом Сергијем, удаљио (према архимандриту Јовану Сничеву, по савету митрополита Кирила) у Сибирске шуме, одакле се није појављивао све до своје смрти 1946.⁴⁰¹

Ипак, за случај да саблазан спољашње организације и отворених цркава (мада их је крајем тридесетих остало сасвим мало) буде искушавала верне да признају лажну цркву, Божански Промисао је сазвао Сабор Катакомбне Цркве у јулу 1937. у сибирском беспућу: „Последњих дана јула 1937, у сибирском варошици Уст-Кут на реци Лени (на месту где се у њу улива речица Кут), у затворском одељењу за разврставање случајно су се срели два митрополита, четири епископа, два свештеника и шест лаика тајне Катакомбне Цркве, који су се ту зауставили на своме путу из Витима у Иркутск, да би из Иркутска били послати даље на север.

Било је тешко у блиској будућности очекивати тако потпун и репрезентативан скуп представника Цркве у једномислију. Стога су одлучили да одмах отворе „Свештени Сабор”, како би донели канонска решења у погледу животних питања Катакомбне Цркве. Време за одржавање Сабора било је, како изгледа, ограничено на четири часа, након чега су његови учесници били послати у различитим правцима.

Председавао је митрополит Јован (по другој верзији „епископ Јован”), а Сабор је за секретара изабрао лаика А. З. Одлуке Сабора нису записиване: А. З. је дао заклетву да ће запамтити одлуке Сабора и пренети их ономе коме буде потребно, и то само оно што је тачно запамтио, а да уопште не говори о ономе у шта није сигуран или чега се не сећа тачно. А. З-у је касније пошло за руком да преда црквене одлуке које је запамтио. Његове речи биле су записане и постале су црквени канони. Међу овим канонима било је и оних који су Цркви били нарочито потребни:

1. Свештени Сабор забрањује вернима да примају причешће од свештенства које је легализовала антихришћанска држава.

2. Свештеном Сабору је Духом откривено да је клетва-анатема бачена од стране Његове светости патријарха Тихона делотворна, и да сви свештеници и црквено-служитељи који су се усудили да је сматрају за грешку Цркве или политичко средство, потпадају под њену силу и свезани су њоме.

3. Свима онима који дискредитују Свештени Сабор из 1917-1918. и одвајају се од њега – Анатема!

4. Све гране Цркве које се налазе на заједничком стаблу – стаблу наше дореволюционарне Цркве – живе су гране Цркве Христове. Ми дајемо наш

401 Archimandrite (касније митрополит) John (Snychev), *Tserkovnie raskoly v Russkoj Tserkvi 20-kh i 30-kh godov XX stoletia* (MS), Kuibyshev, 1966, p. 374 (P); Regelson, op. cit., p. 501.

благослов за молитвено општење и служење Божанске Литургије свим свештеницима тих грана. Свештени Сабор забрањује свештенослужење свима који за себе мисле да нису гране, него да су независни од дрвета Цркве. Свештени Сабор не сматра да је неопходно административно јединство грана Цркве, него је општа обавеза јединомислије о Цркви”.⁴⁰²

Тако је Сергијева организација била разобличена и осуђена не првенствено због тога што је била узурпатор црквене власти (мада је и то била), нити зато што је нарушила свештене каноне (иако је она то учинила), него зато што је Цркви наметнула један у суштини јеретички став према антихришћанским властима. Овакав закључак вероватно је најбоље изразио епископ Марко (Новоселов) када је писао: „Ја сам непријатељ совјетске власти – управо захваљујући својим религиозним схватањима – у оној мери у којој је совјетска власт атеистичка и чак антиатеистичка власт. Верујем да истински хришћанин нипошто не може да подржава ту власт... (Постоји) молитва коју Црква препоручује за свакодневну употребу у извесним добро познатим условима... Смисао те молитвене формуле је да се од Бога тражи да обори неверничку власт... Али та формула не позива верне да предузму активне мере, него их само подстиче да се моле за обарање власти која је већ отпала од Бога”.⁴⁰³

И у другом катакомбном документу, датираном на 1960. годину, читамо: „Власт је од Бога дата да чува и испуњава закон... Али како да се гледа на совјетску власт, у светлу апостолског учења о властима (Рим. 13)? У складу са апостолским учењем које смо изложили, треба знати да совјетска власт није власт. Она је анти-власт. Она није власт, пошто није од Бога установљена, него је дрско створена гомилањем људских злих дела и ојачана и подржана тим делима. Ако зла дела ослабе, совјетска власт, која представља кондензацију зла, такође ослаби... Та власт се утврђује да би уништила све религије, како би једноставно искоренила веру у Бога. Њена суштина је борба против Бога, јер она вуче корен од сатане. Совјетска власт није власт, јер она по природи не може да испуни закон, пошто је суштина њеног живота зло.

Неко може рећи да совјетска власт још може да се сматра за власт, зато што осуђује различите људске злочине. Ми не кажемо да је власт која влада потпуно одсутна. Ми само тврдимо да је то анти-власт. Треба знати да се реална снага потврђује конкретним деловањем људи, који имају при-

402 Схимонах Епифаније (Чернов), лично саопштење; В. Zakharov, „Vazhnoye postanovleniye katakombnoj tserkvi”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 18, 1949 (Р). Према другој верзији постоји и пети канон: „Свима онима који подржавају обновљенску и сергијанску јерес – Анатема. Види: Bishop Ambrose (von Sievers), „Katakombnaia Tserkov': Ust'-Kutskij Sobor 1937g.”, *Russkoe Pravoslavie*, N 4 (8), 1997, pp. 20-24.

403 Новоселов, цитирано у: Osipov, op. cit., p. 3.

родан одбрамбени инстинкт. То деловање треба узети у разматрање према моралним законима својственим човечанству од старине. Но, ова власт у суштини систематски врши физичко и духовно убиство. То заправо делује зла сила која се зове совјетска власт. Непријатељ се лукавством спрема да натера човека да ту силу призна за власт. Али апостолско учење о власти је на њу непримењиво, као што је зло непримењиво на добро и Бога, јер зло је изван Бога; а непријатељи се лицемерно могу сакривати иза познатог изговора да је све од Бога. Та совјетска антивласт и јесте колективни антихрист, богоборство...”⁴⁰⁴

Али шта даље? Какве наде гаје хришћани Катакомбне Цркве у погледу свог будућег избављења од тих страшних мука? Док су неки, као епископ Максим Серпуховски, били песимисти у погледу будућности, сматрајући да свет проживљава своје последње дане, други су пред крај предвиђали обнову Свете Русије, као на пример прозорљива старица Агата из Белорусије, коју су власти 1939. године погубиле изгладњивањем до смрти, у њеној 119. години. Она је свом духовном чеду за совјетску цркву рекла: „То није истинска црква. Она је потписала уговор да служи антихристу. Не иди тамо. Не примај било какве свете тајне од њених служитеља. Не учествуј у молитви са њима”. А затим је рекла: „Доћи ће време када ће у Русији цркве бити отворене, и када ће истинска хришћанска вера победити. Тада ће људи бити крштени, као што су били крштени у време светог Владимира. Када цркве буду први пут отворене, не идите у њих, јер то неће бити истинске цркве; али кад буду отворене други пут, онда идите – то ће бити истинске цркве. Ја то време нећу доживети, али многи од вас хоће. Совјетска власт ће ишчезнути и све њене слуге ће пропасти...”⁴⁰⁵

Међутим, поглед изблиза на крај тридесетих био је заиста мрачан. Е. Лопешенска, пишући о катакомбном свештеномученику епископу Дамаскину, коментарише: „Он је запалио срца многих, али је маса, у коју се претворио народ, остала... пасивна и инертна, покрећући се на сваку страну у зависности од спољашњег подстицаја, а не према својим унутрашњим уверењима... Дуга изолованост епископа Дамаскина од совјетског живота, одвојеност од постепеног процеса совјетизације, довела је до нереалне процене односа снага у стварности која га је окруживала. Иако је он сам остао непоколебив, није видео... опустошење људске душе у масама. Ту душу скренули су на

404 Andrejev, *Russia's Catacomb Saints*, pp. 541-42. Упореди: Archbishop Averky, „Mir nevidimij - sily byezplotniya”, *Slova i rechi*, Jordanville, N.Y.: Holy Trinity Monastery, 1975, vol. 2, pp. 593-95 (P); Metropolitan Innocent, „O Sovyetskoj Vlasti”, у: Archbishop Nikon, op. cit., pp. 168-172 (P).

405 Andrejev, *Russia's Catacomb Saints*, op. cit., pp. 422-23.

други пут – клизави, опортунистички пут, који људе води тамо где желе да их одведу дрске вође светске револуције које се не заустављају ни пред чим у својим насртајима на моралне и материјалне вредности... Између јерараха и свештеника који су чамили по концентрационим логорима и у затворима, ма колико се они трудили да тврдо стоје у вери, и масе верног народа, ширила се провалија међусобног неразумевања. Исповедници су се трудили да верне подигну на виши степен и да их приближе својој духовној равни. Маса верних, оптерећена бригом за живот и породицу, заслепљена бољшевичком пропагандом, и невољно се кретала у супротном смеру, наниже. Визијама будућег златног доба ситости, потпуне слободе од било каквих спољашњих и унутрашњих ограничења, потчињавања сила природе човеку, варљивим перспективама у којима је фантазија прелазила у науку... бољшевици су у своје мреже ухватили поразну већину народа. Само поједине личности биле су у стању да сачувају узвишеност духа. Ту ситуацију веома добро је искористио митрополит Сергије...”⁴⁰⁶

Сергије је имао много апологета. Неки су тврдили да је он „спасао Цркву” за будуће нараштаје, када бура гоњења утихне. Та претпоставка се није оправдала, јер су 1939. на слободи остала само четири епископа, док је по целој земљи остала тек шачица отворених храмова. И ако би се за неког човека могло рећи да је спасао Цркву, онда би се то пре могло односити на Хитлера него на Сергија, јер су Хитлерови успеси, као што ћемо видети, принудили Стаљина да учини неке уступке званичној религији, или би се то могло односити на Катакомбну Цркву, која је, како пише Алексејев, „у одређеном смислу спасила званичну Цркву од потпуне пропасти, пошто су се совјетске власти плашиле да ће немилосрдним уништавањем читаву Руску Цркву натерати у илегалу и самим тим изгубити контролу над њом”.⁴⁰⁷

Други су покушавали да оправдају Сергија тврдњом да постоје два пута спасења: један кроз отворено исповедништво, или кроз не мање тежак (у совјетским условима) одлазак у катакомбе, а други кроз компромис. Сергије, сходно том гледишту, није био мање мученик него катакомбни мученици, само што је његово мучеништво било губитак доброг имена.⁴⁰⁸ Ипак, то гледиште приближава се јереси да може бити спасења кроз грех – у датом случају кроз најбесрамнију лаж, кроз жртвовање слободе и достојанства Цркве и

406 E. L., op. cit., pp. 65-66.

407 W. Alexeyev, „The Russian Orthodox Church 1927-1945: Repression and Revival”, *Religion in Communist Lands*, vol. 7, no. 1, Spring, 1979, p. 30.

408 E. S. Polishchuk, „Patriarch Sergei i yego deklaratsiya: kapitulatsiya ili kompromiss?”, *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizheniya*, 161, 1991-I, pp. 233-250 (P).

Православља, и предавање на муке и смрт своје сабраће хришћана!⁴⁰⁹ Сергије је, праћен од стране свих својих апологета, начинио основну грешку што је заборавио да је Бог, а не човек, Онај који спасава Цркву. Та грешка готово да значи губитак вере у Самог Бога – не толико у Његово постојање, колико у Његово Провиђење и Свемоћ. Вера која спасава јесте вера да је Боју све моћуће (Мт. 19,26). Вера је та која кличе: *Једни се хвале колима, и дрући коњима, а ми ћемо се величати Именом Госјода Боја нашеја* (Пс. 19,8). То је била и јесте вера Катакомбне Цркве, која је – будући основана на камену, који је Хрисѿос – надвладала врата адава. Али Сергијева „вера” била је друге, „мекше” врсте, за коју је пророк рекао: *Што рекосте: „ухватисмо веру са смрћу, и ујоворисмо с іробом; кад зађе бич као јоводањ, неће нас дохватиши, јер од лажи начинисмо себи ујочнишије, и за јревару заклонисмо се”; зато овако вели Госјод:...* „и извршићу суд јо јравилу и јравду јо мерилима; и ірад (лед) ће јоірши лажно ујочнишије и вода ће јоіойиши заклон. И вера ваша са смрћу уништиће се, и ујовор ваш са іробом неће оіјати, а кад зађе бич као јоводањ, јоілачиће вас” (Ис. 28,15-19).

Последњих година чак су и патријаршијски извори почели да говоре о лажности Сергијевој Декларације, о истинском исповедништву и мучеништву оних који су јој се супротставили, као и о правној ништавости мера које је Сергије предузео да их казни. На пример: „Међу противницима митрополита Сергија било је мноштво знаменитих мученика и исповедника – епископа, монаха, свештеника... 'Канонске' казне митрополита Сергија (Страгородског) и његовог Синода нико није узимао за озбиљно ни у то доба (тридесетих година) ни касније, захваљујући неканоничности положаја самог митрополита Сергија...”⁴¹⁰ И опет: „Посебна трагедија Декларације митрополита Сергија састојала се у њеном принципијелном одбацивању подвига мучеништва и исповедништва, без којих је сведочење истине непојмљиво. Митрополит Сергије се ту није држао наде у Божије Провиђење, него чисто људског приступа решавању црквених проблема... Храброст 'катакомбника' и чврстина њихове вере не могу да дођу у сумњу, и наша је дужност да сачувамо успомену на оне чија ћемо имена сазнати вероватно тек у вечности...”⁴¹¹

409 Тако је свештенумученик Сергије Мечев био издат од стране „епископа”, касније „митрополита” Мануила (Лемешевског). Види: Alla D. „Svidetel'stvo”, u: *Nadezhda*, vol. 16, Basel-Moscow, 1993, 228-230 (P). И уопште, оптужба митрополита Сергија да су сви катакомбни епископи били „контрареволуционари” била је довољна да их пошаље у смрт. Види такође примедбе архиепископа Вартоломеја (Ремова) у књизи: *Za Khrista Postradavshie*, op. cit., p. 220.

410 Gubonin, op. cit., pp. 809, 810.

411 Danilushkin, op. cit., pp. 297, 520.

Нека последње речи о овом најкатастрофалнијем али истовремено и најславнијем периоду у историји Цркве Христове дођу из једног катакомбног Позива упућеног у том периоду:

„Можда овај чланак донесе реч која ће као варница запалити пламен у срцу сваке особе која у себи носи Божанство и веру у нашег Господа, Бога и Спаситеља Исуса Христа. Љубљена браћо! Православни хришћани, миротворци! Не заборавите вашу браћу која страдају по ћелијама и затворима због речи Божије и своје вере, на правди Господа нашег Исуса Христа, јер они су у страшном мраку тамница који су направљене као гробнице за невинне људе. Хиљаде и хиљаде мирољубиве браће чаме живи сахрањени у тим гробницама, на тим гробљима; њихова тела пропадају а њихове душе су у болу сваки дан и сваки час, немајући ни трена утехе. Они без наде живе у сенци смрти. То су мала браћа Христова, што носе онај крст који је и Господ носио. Исус Христос је пострадао и умро, и био сахрањен у гроб, а гробни камен је запечаћен и постављени су стражари. Дошао је час када смрт више није могла да задржи у своме заточењу напаћено тело Христово; анђео Господњи је дошао са небеса и одвалио камен са гроба, а војници који су га чували попадали су у великом страху. Господ Исус Христос је устао из мртвих. Но, гром ће такође погодити и тамнице у којима наша браћа умиру за реч Божију – муња ће бљеснути онде где смрт прети људима.”⁴¹²

412 М. V. Shkvarovsky, *Iosiflyanstvo: techenie v Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi*, St. Petersburg: Memorial, 1999, p. 236 (P).

4. ГРЧКА И БАЛКАН: НАРОДНА ИСТИНА (1924-1939)

*Који није са Мном, йроїив Мене је;
и који не сабира са Мном, расиѝа.*
Мт. 12,30

Прихватање новог календара од стране грчке државне Цркве догодило се у најтеже време за читаво Православље. Положај Цркве у протеклих десет година радикално се изменио. Руско Царство је нестало, а Васељенска и нарочито Московска патријаршија, којој је припадала већина православних хришћана, биле су нападнуте како од спољних непријатеља (бољшевика и Турака), тако и од унутрашњег раскола („Жива црква”, „Турска Православна Црква”). Ни остале источне патријаршије са једне стране, ни Српска патријаршија или Руска Загранична Црква са друге, нису могле да заузму место које је у протеклим вековима припадало Руском Царству и Васељенској патријаршији. И мада, као што је испрва био случај, ниједан јерарх Грчке Цркве није желео да одбије промену календара и прекине општење са Архиепископом атинским, преостала је још једна снага која је могла да понесе стег истине – народ.

Позиција верног народа у Православној Цркви често је погрешно схваћана. У Православљу мирјани нису инертна, немоћна и слепо покорна маса римокатолика, нити свемоћна револуционарна хорда протестаната. Постоје две животно важне функције које могу да извршавају само канонски рукоположена духовна лица: савршавање Светих Тајни, укључујући ту рукополагање епископа и свештенства, и дефинисање вере, укључујући ту и позицију Цркве у односу на јеретике и расколнике. Али лаици, мада не могу да имају главно место у испуњавању те две функције, ипак имају важну потврђујућу улогу у њима. Тако, строго говорећи, епископ или свештеник не може да савршава Божанску Литургију без присуства макар једног световњака. Такође, епископ не може да рукополаже без сагласности народа (израженог кроз усклике „аксиос!” или „достојан!”). И дефиниција вере које народ одбаца остаће мртво слово на папиру.

У Апостолским установама читамо: „Судићу и епископу и мирјанину. То су словесне, а не бесловесне овце, зато нека ниједан световњак не каже: 'ја

сам овца, а не пастир, и не одговарам за себе, него пастир треба то да види, и он сам да плати казну за мене'. Јер, као што ће овца која не прати доброг пастира пропасти, тако је очигледно да ће и овца која прати злог пастира погинути... Зато треба да се чувамо злих пастира"⁴¹³.

Током више од хиљаду година дуге борбе против западних јереси, православни народ никада није био у тој мери лишен руковођења од стране свештенства, као 1924. године. Потписивање одлука унијатског сабора у Лиону из 1274. и свргавање законитог патријарха Арсенија следеће године било је углавном дело цара и његовог штићеника Јована Века; свештенство је већином одбило унију и она је потрајала свега осам година (до 1282). Ситуација после сабора у Фиренци била је још озбиљнија: свети Марко Ефески је био једини грчки јерарх који је одбио да потпише унију. Она је и потрајала дуже (1438-1480).

Затим је уследио дуг период током кога је било латинству и протестантизму склоних патријараха, али Црква као целина остала је јединствена против западне опасности. Тако, када је папа увео нови календар 1582. године, тај календар је саборно осуђен ништа мање него осам пута: 1583, 1587, 1593, 1722, 1848, 1895. и 1904. Крајем овог периода екуменистичке тенденције у Православној Цркви почеле су да нарастају, али опозиција новом календару остала је јака.

Ипак, већ у својој Окружној посланици из 1848. источни патријарси нагостили су улогу коју ће народ одиграти независно од клира: „Код нас ни патријарси, ни Сабори никада нису могли да уведу ништа ново, зато што је заштитник вере само тело Цркве, сам народ, који своју веру жели да види заувек неизмењену и сагласну вери својих отаца”.

Питање које се појавило 1924. било је: има ли народ (и шачица свештенства) право да се одвоји од епископата и, уз одсуство било каквих јерараха који би подржали њихову борбу против увођења новина, прогласи себе за истинску Православну Цркву? Одговор произишао из светог Предања Цркве био је јасан: да. Мада су у таквој ситуацији одређене функције које могу да извршавају само епископи, попут рукополагања свештенства, биле привремено суспендоване, Црква није престала да постоји, него је остала тамо, и само тамо, где је исповедана права вера.

Јер *где су два или три сабрана у име Моје, онде сам и Ја међу њима*, рекао је Епископ над епископима, Господ Исус Христос (Мт. 18,20). И 15. канон Двократног сабора у Константинопољу назива блаженим оне који се одвоје од епископа-јеретика, чак и пре но што буде донета саборска одлука против

⁴¹³ *Apostolic Constitution*, 10:19, P.G. 1, 633.

њега. Заиста, у црквеној историји било је неколико случајева када су свети мужеви на тај начин одмах прекидали општење са епископима у јереси – на пример свети Ипатије у четвртм веку – или су умирали изван општења са свим епископима Цркве, да би потом ипак били прослављени и похваљени од стране наредних поколења, нпр. преподобни Максим Исповедник у VII веку и преподобни Арсеније Пароски у XIX веку.

Чудо Крста

Промена календара у државној Цркви Грчке догодила се 10. марта 1924. (23. март према новом календару, који ћемо од сада наводити). Тога дана, а била је недеља, будући јерарх-исповедник Истинске Православне Цркве архимандрит Герман (Варикопулос) служио је Божанску Литургију у својој цркви Св. Александра у месту Палеон Фалирон. На крају Литургије, он је поменуо „светих тринаест дана чији спомен прослављамо!”⁴¹⁴

Два дана касније у Атини су се истовремено одиграла два значајна догађаја: архиепископ Хризостом (Пападопулос) је прославио велики празник Благовести први пут према новом календару, а револуционарна влада је без гласања укинула грчку монархију. Новинар Никола Краниотакис је писао: „По строгој наредби, и уз звуке труба, војници су скинули круну са крста и бацили је на земљу! И грчка демократија је рођена!...”⁴¹⁵

Ово је још један показатељ блиске духовне везе између догађаја у Грчкој и у Русији тих година. И у Грчкој и у Русији антимонархизам у политици био је праћен обновљенством у вери. У Грчкој су од 1917. антимонархисте и обновљенце предводила двојица масона - Венизелос на челу државе и Метаксакис на челу Цркве. Њихови главни опоненти на оба фронта били су митрополити Герман Димитријадски и Хризостом Флорински – први митрополити Истинске Православне Цркве Грчке од 1935. године.

Шестог априла, у навечерје истинског празника Благовести, народ се у огромном броју састао у порти око Благовештенске цркве. Следећег дана часопис „Врадини” је известио: „Свештеницима је под претњом рашчињења било забрањено да данас служе Литургију или певају тропар Благовести. Такође забрањено је звоњење звона у руској цркви (у улици Филелинон), као и данашња Литургија у метоху цркве Светог Гроба, мада Јерусалимска патријаршија није прихватила нови календар.

414 Metropolitan Calliopius of Pentapolis, *Deinopathimata G.O.X.*, vol. 1, Piraeus, 1990, p. 30 (Г).

415 Metropolitan Calliopius, op. cit., p. 15.

И поред свих предузетих мера мноштво верних окруживало је митрополијску цркву од вечери па до касно у ноћ, и на њихове упорне молбе нашао се један свештеник који је запевао молебан, 'послушавши захтеве народа' – како је рекао. Црквени служитељи су хтели да затворе цркву, али је због очигледног одушевљења присутних богомолитеља остала отворена током целе ноћи. Три чуда су се догодила у митрополијској цркви... Седмогодишњег Стасинопулоса, глувонемога и парализованог од рођења, мати је, док се тресао у грчевима, принела икони Мајке Божије. Нешто касније, док су сви около показивали сажаљење, он је устао, изговорио речи 'мама-баба-тата' и почео је да хода.

Потом су исцељени још и седамнаестогодишњи паралитичар, и један глувонемим физички радник. Овај последњи је јуче проговорио први пут за тридесет година, изјавивши да данас неће ићи на посао. Мада су црквеним служитељима позната имена ове двојице, они одбијају да их саопште, него тврде да никаквог чуда није било, иако сви парохијани говоре супротно.⁴¹⁶

Друге новине, „Скрип“, истог дана су саопштиле: „Кретање у цркви било је немогуће. Верни су слушали вечерње, а после отпуста узнемирено су дискутовали о промени богослужбеног календара и померању празника Благовести.

Две хиљаде благочестивих хришћана, заједно са женама и децом, једнодушно су објавили своју приврженост светим догматима вере, које су демократе хтеле да измене; један глас се чуо: 'Нећемо да постанемо Латини! Ми смо православни хришћани и остаћемо православни хришћани!'⁴¹⁷

Сличне сцене и слична чудеса догодила су се и у другим обласним центрима као што су Нафплион, Триполи, Солун и Коринт. Државне власти су свугде подржавале нови црквени поредак.

Противљењу народа у тој првој фази борбе, много су помогле веома побожне и традиционално настројене избеглице из Анадолије, као на пример велики чудотворац, свештеник Арсеније Кападокијски.⁴¹⁸

Верни хришћани, послушни учењу светих Отаца, угледали су се на хришћане из старине, који су у сличним ситуацијама прекидали општење са онима који уводе новине, па су и сами прекинули свако црквено општење са новокалендарском Грчком црквом. Они су се молили по домовима или у сеоским капелама, опслуживани од стране веома малог броја свештеника, које је, на подстицај Хризостома (Пападопулоса), полиција стално прогонила.

416 Metropolitan Calliopius, op. cit., pp. 17-18.

417 Metropolitan Calliopius, op. cit., p. 22.

418 Види: Monk P. of the Holy Mountain, *Saint Arsenius of Cappadocia*, Thessaloniki, 1989, p. 81. Иронија је да је преп. Арсенија канонизовала новокалендарска Константинопољска патријаршија 1986!

Од самог почетка Господ је многим знамењима и чудесима показао да је уз присталице православног календара. Једно такво чудо догодило се 6. јануара 1925, тј. у навечерје Рождества Христовог по православном календару и празник Богојављења по новом. Парохијани новокалендарске цркве Светих Апостола под Акропољем били су на Божанској Литургији. Одједном су угледали сузе како теку из очију Богородице на икони, а са глава апостола – крв.

Узнемирани парохијани нису се двоумили око тога да је у питању знамење гнева Божијег „због измене у вери”, зато што су новатори крстили Христа пре него што је био рођен. Црквене власти су послале неког архимандрита да убеди народ како то није било никакво знамење од Бога, него „лучење из дрвета изазвано претераном топлотом или можда... хладноћом”! Архимандрит су отерали са амвона. Коначно, власти су затвориле цркву, забранивши вернима да улазе у њу. Данас та црква стоји без икона и посећују је само... туристи!⁴¹⁹

Критична тачка преокрета у историји Грчке Старокалендарске Цркве, била је појава знамења Крста на небу изнад старокалендарског манастира близу Атине, што је људе веома охрабрило у њиховој вери да је у борби против иноватора Бог са њима.

Епископ Лазар (Пухало) пише: „Године 1925. у навечерје празника Воздвижења Часног и Животворног Крста нашег Спаситеља, 14. септембра према православном црквеном календару (27. према новом), служено је свеноћно бденије у Цркви Св. Јована Богослова у предграју Атине. Око 9 сати увече у цркви и око ње на службу се окупило више од 2.000 истински православних верника, јер грађанске власти случајно нису затвориле тек неколико њихових цркава. Ипак, било је немогуће да тако велико народно сабрање прође неопажено. Око 11 увече послат је полицијски батаљон 'да спречи сваки неред који би могао да настане на тако великом скупу'. Но, скуп је био превелик да би полицајци предузели било какву директну акцију или да би ухапсили свештеника, те су се стога помешали са богомолитељима у већ препуној црквеној порти.

Тада су, без обзира на праве разлоге њиховог присуства, и против своје воље, али у складу са Вољом која је изнад сваке људске власти, постали учесници у чудесном доживљају присутних верних.

У 11,30 на небу изнад цркве у правцу северо-истока почео је да се појављује сјајни, блистави Крст од светлости. Светлост није обасјавала само цркву и верне, него су од њених зрака потамнеле и звезде на чистом небу без

419 Metropolitan Calliopius, op. cit., pp. 45-48.

облака. Црквена порта била је испуњена готово опипљивом светлошћу. Облик самог Крста био је нарочито светао и јасно се могло видети да је то византијски крст са искошеном пречком при основи. Ово небеско чудо потрајало је пола сата, до поноћи, а затим је Крст полако стао да се подиже, попут онога који у рукама држи свештеник приликом савршавања чина подизања Крста у храму. Усправивши се, Крст је почео постепено да ишчезава.

Људски језик није у стању да пренесе оно што се догађало током овог чудесног јављања. Сав народ је пао ничице на земљу и у сузама почео да поје тропаре ('Крсту се Твоме клањамо Владико'...), славећи Бога једним устима и једним срцем. Међу онима који су плакали било је и полицајаца који су одједном у дубини срца открили детињу веру. Читаво сабрање верних и полицијски батаљон претворили су се у једно стадо. Сви су били обузети свештеним заносом.

Бденије је потрајало до четири ујутру, када је сва та бујица људи пошла натраг у град, носећи са собом вести о чуду од кога су још увек дрхтали и плакали.

Многи неверујући, рационалисти и обновљенци, свесни свога греха и кривице, али не желећи да се покају, покушавали су да ово чудо на сваки начин објасне или порекну. Но, чињеница да је облик Крста тако тачно и јасно показивао византијски крст (неки га називају и руски), са три пречке од који је доња била накошена, потпуно је оповргавала сваки аргумент да је у питању била случајна природна појава.

То што се слична појава крста догодила у време врхунца прве велике јереси (аријанства: овде се мисли на појаву Крста над Јерусалимом 352. године – В. М.), православнима треба да укаже на нарочиту важност календарског питања и свега што је са њим повезано. Ниједан здраво мислећи човек не може олако да пређе преко тог питања, уз лаичко резонување или светске аргументе. Обновљенци су, као и аријанци 351. године, остали без икаквог оправдања⁴²⁰.

Када су чули за чудо крсног знамења, новокалендарски епископи су издали следеће саопштење: „Оно што се појавило пред старокалендарцима, ако се заиста појавило, било је Божанско сведочење да су они у великој прелести. Знак им је говорио: 'О, неразумни, зар не знате да је Воздвижење Часног Крста прошло? Толике стотине хиљада људи људи прихватају чињеницу да

420 *Orthodox Life*, vol. 22, no. 2, March-April, 1972; прештампано у: Fr. Basile Sakkas, *The Calendar Question*, op. cit., и у: V. Moss, *The Imperishable Word*, op. cit. За даља сведочанства и фотографије види: Metropolitan Calliopius, op. cit., pp. 81-92, као и: Holy Transfiguration Monastery, *Papa-Nicholas Planas*, Boston, 1961, pp. 117-119.

је данас 26. септембар, а ви још увек мислите да је 13. септембар и навечерје Воздвижења Часног Крста! Зашто, неверни, славите Воздвижење Часног Крста 27, кад је то учињено 14. септембра?' Ето, дакле, шта је то могло да значи, ако је уопште било икаквог јављања^{39,421}.

Румунски старокалендарци

У другим земљама увођење новог календара такође је наилазило на отпор – чешће код народа, него код епископа. Руски народ је годину дана раније већ одбацио лукаве покушаје бољшевика да уведу нови календар. И руски монаси у Валаамском манастиру, који је до Другог Светског рата био у Финској, тј. у јурисдикцији Васељенске патријаршије, наставили су наредних неколико деценија борбу против новог календара.

„Двадесет петог септембра 1925. – пише схимонах Николај Валаамски – на Валааму је дошло до поделе поводом 'старог' и 'новог' календара. Многи из братства остали су на старом календару. Почела су суђења. Допутовале су црквене власти; заседао је суд у коме је био и наш игуман Павлин. Почели су да испитују братију, једног по једног, и многе су удаљавали из манастира. Дошао је ред и на мене. Ушао сам у просторију у којој је седео игуман Павлин са осталима из црквених власти. Отац игуман је рекао: 'Ево слуге Божијег; питајте га'. Један од њих рекао је ко ће да говори и да ће све бити записано. Упитао ме је: 'Да ли признајеш оца Павлина као игумана? Да ли ћеш ићи на црквене службе према новом календару?' Ја нисам могао да одговорим на то питање; мој језик као да се одузео. Они су се се узнемирили па рекоше: 'Добро, зашто не одговараш?' Ја нисам могао да кажем ништа. Тад они рекоше: 'У реду, иди, слуго Божији, па размисли'.

Ја сам у своме срцу почео да се молим Мајци Божијој, својој заштитници: 'Реци ми и укажи на пут мога живота: на коју страну да идем, за новим или старим календаром? Да идем у цркву, или негде другде?' Тако сам се ја грешни молио за време послушања у кухињи. Када сам окончао своје вечерње послушање, пошао сам у келију размишљајући у простоти срца: 'Зашто ми не одговараш, Мати Божија?' Али милост Божија није напустила мене грешног, јер Он жели да се сви спасу. Одједном се преда мном појавила црква, баш каква јесте: исте висине, дужине и ширине. Задивио сам се пред том чудесном појавом – како је ушла у моју малу келију? Унутрашњи глас ми је рекао: 'Богу је све могуће. Њему ништа није немогуће'. 'Добро – помислио

421 Цитирано у: „Re[2]: [paradosis] (unknown)”, 1 January, 2003, orthodox-tradition@yahooogroups.com.

сам – у цркву дакле треба да се иде по новом календару'. А онда, док сам тако размишљао, плава црквена завеса спустила се одозго, а посред ње златни крст. Црква постаде невидљива за мене, а унутрашњи глас ми рече: 'Иди на стари календар и држи се њега'. И зачух женски глас одозго, из угла: 'Ако хоћеш да се спасеш, чврсто се држи предања Светих Апостола и Светих Отаца'. И други пут се поновило исто то, а трећи пут овај глас рече: 'Ако хоћеш да се спасеш, чврсто се држи предања Светих Апостола и Светих Отаца, а не ових мудраца'. После овога чуда све је нестало, и ја сам остао сам у својој келији. Моје срце се обрадовало зато што ми је Господ показао пут спасења по молитвама Мајке Божије'.⁴²²

Нарочито херојска била је борба старокалендараца у Румунији, где је нови календар био уведен исте године као и у Грчкој, тако што је 1. октобар постао четрнаести. Као награду за то, Константинопољска патријаршија је 4. фебруара 1925. прогласила Румунску цркву за патријаршију. А 1. новембра митрополит Мирон (Кристea), бивши унијата, устоличен је за новокалендарског патријарха Румуније.

Отпор реформи био је посебно јак у Бесарабији, где је, као што ћемо видети, већ постојало јако противљење уједињењу Бесарабије и Румуније и уклањању црквенословенског језика из црквене употребе. „Патриотски расположено становништво Бесарабије – пише Глазков – које се одлучно супротстављало сваком покушају власти да ликвидира националну посебност молдавског народа, реформу је дочекало са протестима. 'Унија православних хришћана' одмах је осудила митрополита Гурија који је спроводио одлуке Синода, и започела је активну кампању против новог календара објављујући апологетску литературу и организујући народне митинге и демонстрације. Неки бесарабијски свештеници који су реформу календара сматрали за неканонску подржали су протесте народа и одбили Григоријански календар. Свештенство и народ су се окупљали око цркава у којима су сачувани црквенословенски језик и Јулијански календар (на пример, црква Братства Александра Невског). Тако се у априлу 1926. хиљаде верних сабрало у цркви Св. Пантелејмона у Кишњеву због парастоса Цару-мученику Николају Другом. Неки свештеници празнике су отворено прослављали према старом календару, предводећи велики број верних који су од власти проглашени за побуњенике, док су многи старокалендарци лаици били изложени директним понижењима од стране новокалендарског клира. У Кишњеву је учињен покушај да се створи црква директно потчињена Јерусалимском патријарху, који је остао веран старом

422 *The Orthodox Word*, nos. 160-161, September-December, 1991, pp. 268-270.

календару. Према полицијским изворима, већина становништва одбила је црквену реформу, само су поједине парохије прешле на Григоријански календар. Добро је познато да, иако су грађанске власти у почетку биле прилично мирољубиве према старокалендарцима, допуштајући да се Васкрс и остали црквени празници славе и према старом и према новом календару, званичне румунске црквене власти предузимале су према њима управно-финансијске мере како би их изложиле јавној осуди и притиску...⁴²³

У Бесарабији, бившој руској Молдавији, руковођење покретом против новог календара преузело је 'бело' свештенство и градска интелигенција. У унутрашњости Молдавије, међутим, руковођење су преузели монаси. Једини архијереј који се супротставио реформи био је епископ Герасим. Речено му је да ако не прихвати нови календар, треба да напусти земљу. Он је отишао и наставио се у Паризу.

Од око 14.000 парохијских свештеника готово нико није устао против календарске реформе. Једини изузетак, како пише митрополит Власије, данашњи првојерарх Истинске Православне Цркве Румуније, био је „архимандрит Галактион (Кордун), који је у то време служио као парохијски свештеник у митрополијској цркви у Букурешту и који је тамо проповедао када није било епископа.

...Отац Галактион, који је касније постао први румунски старокалендарски митрополит, борио се против реформи, али ништа није могао да учини, јер је био само архимандрит. Био је веома способан, студирао је у Петербургу заједно са будућим патријарсима Алексејем Московским и Кирилом Бугарским, где је добио звање доктора богословских наука. Касније, 1935, њега су посветили за архијереја, мислећи да је променио своје погледе. Тројица епископа који су учествовали у његовој хиротонији били су посвећени још пре промене календара, тако да (апостолско) прејемство није било нарушено...

Ево шта се догодило, на пример, у Њамецком манастиру, чији је игуман својевремено био преподобни Пајсије Величковски. Када је изведена реформа, у манастиру је било око 2.000 монаха, међу којима 800 свештеномонаха. То је био највећи манастир у Румунији и у њему се појавио најјачи покрет против новог календара. Два месеца пре реформе игуман је пророчки упозорио братију: пазите, реформе долазе, не прихватајте их. Али од 800 свештеномонаха, само њих 30 (не рачунајући монахе) изјаснили су се против реформе, а од тих 30, само су шесторица били одлучни да се супротставе до краја, док се остали нису одвојили из материјалних разлога: јер према декрету Молдав-

423 K. V. Glazkov, „Istoricheskiye prichiny nyekotorykh sobytij v istorii Rumynskoj Pravoslavnoj Tserkvi do II mirovoj vojny”, *Tserkovnaia Zhizn'*, NN 3-4, May-August, 2000, pp. 48-49 (P).

ског митрополита, свим клирицима који не приме нови календар забрањено је рашчишћењем, избацивањем из манастира и конфискацијом имовине - човек би се нашао изван закона. Тада је мала група монаха са најпреданијим и најревностијим свештеницима напустила манастир, и од те групе води порекло наша Црква – пише даље митрополит Власије. – Њамецки манастир је у целини примио нови календар, а касније се одрекао и самог устава св. Пајсија, због кога је и уживао углед. Наш манастир Слатиоара, који се налази недалеко од Њамеца, наследио је тај устав и предање.

Ево имена неких житеља (свештенослужитеља) Њамецког манастира који су се читав свој живот супротстављали новом календару: јеромонах о. Гликерије (касније митрополит), јерођакон Давид (први игуман манастира Слатиоара), јеромонах Памво, о. Варух, о. Гимнасије, о. Зосима, о. Гамалил, о. Дамаскин који је умро у шуми недалеко од манастира, а позната су нам и имена других. Такође, ту су и монахиње, као мати Макарија – која је била помоћница игуманије највећег манастира у земљи, манастира Св. Агапије, све док није постао новокалендарски (данас има око 450 монахиња) – која је са својим сестрама основала први женски манастир у нашој Цркви.

Мале групе свештенства и монаштва ових мушких и женских манастира – они најчеститији, који су у својим срцима имали Бога а не своју имовину, одбили су реформе и били су протерани из манастира да живе у свету. Побожни мирјани који су их подржали почели су да граде цркве, као што пчеле граде кошнице, док су ти клирици били као матице. Тако је настала наша Црква.”⁴²⁴

„Два месеца пре календарске реформе – пише митрополит Власије на другом месту – нешто веома значајно се догодило у великој цркви Њамецког манастира. Било је то у навечерје Успења Пресвете Богородице. Екклесијарх је ушао у цркву да припреми све што је потребно и да упали кандила за поноћну службу. Време је било мирно, са чистим небом и бројним звездама; није било облака на видiku. Одједном, велика муња долетела је са неба и пролазећи кроз прозор у куполи цркве ударила је испред чудотворне иконе Мајке Божије. Ударивши у камени под она је одвалила део камена. Од удара је оборено кандило испред иконе, које је било причвршћено за ту камену плочу.”⁴²⁵ Када су оци и браћа ушли у цркву, свештеник који је служио рекао им је шта се догодило; видећи штету коју је начинила муња закључили су да је то било божанско знамење.

424 Metropolitan Blaise, у: *Pravoslavnaia Rus'*, N 2 (1479), 15/28 January, 1993, pp. 6-7 (P).

425 Упореди речи Господње у Откривењу (2,5): *Покај се и она прва дела чини; ако ли не, доћи ћу њи у скоро, и уклонићу свећњак њој са месца њејова ако се не покајеш.*

Догодио се још један инцидент. Када је отац Гликерије стигао у Корој Равине, обузео га је духовни немир. Једне вечери, након молитве, притисле су га тешке мисли. 'Како је могуће – рекао је – да у нашој земљи многи свештеници са високим теолошким образовањем, заједно са великим бројем интелектуалаца, напуштају Стари календар, кад он представља завештање народу од стране Светих Отаца Православне Цркве који су поштовани од старине? Да не треба и ја да оставим Стари календар и постанем један од њих? Грешим ли пред Богом што не прихватам промену?' Касније те ноћи он је имао чудесно виђење: са Запада се појавио мрачни облак који је покушао да покрије читав свет и брзо се кретао према Истоку, урлајући као монструм. Испред облака настала је страшна олуја, украшена црним ланцем на коме су се појавили црни крстови. Сви су се препали. Али гледајући према Истоку, он је видео снежно бели облак како сија као злато; пред тим облаком био је златни ланац на коме су висили крстови од злата. Такође појавио се збор јерараха одевених у златне одежде. Они су пошли према црном облаку. На одређеном месту два облака су се сударила и црни је пао; а на његовом месту појавило се море воде које је покрило земљу...⁴²⁶

Митрополит Кипријан пише: „Румунска патријаршија је два пута, 1926. и 1929. Васкрс прославила са Латинима, нарушавајући тако вековну православну традицију. Заиста, када је то други пут чињено, патријарх Мирон, користећи неподељену подршку председника владе, унијате Јулијуса Мањуа и неких представника свештенства, принудио је све румунске митрополије да Васкрс славе заједно са папистима, што је изазвало велико узнемирење у редовима Румунске цркве. Митрополит Гурије Бесарабијски отворено је критиковао Мирона и, игноришући патријаршијски указ, наредио је да се у његовим црквама празнује са осталим аутокефалним Православним Црквама (тј. са читавим православним светом, изузев модернистичке Финске цркве). Понашање митрополита Мирона узнемирило је и остале Православне Цркве, од којих су многе изразиле свој протест. Тако је и руско емигрантско свештенство из Букурешта, на пример, заузело строгу позицију у те тешке дане, игноришући патријаршијски указ и празнујући Пасху у сагласности са предањским канонским прописима.

Неканонско и неправославно прослављање Васкрса са Латинима дубоко је огорчило побожне Румуне од којих су се многи вратили на стари календар. Међу њима су била и три јеромонаха, а још двојица су се са Свете горе вратила у Румунију. Јеромонах Гликерије, који је од самог почетка заузео водеће место

426 Metropolitan Vlasie, *The Life of the Holy Hierarch and Confessor Glicherie of Romania*, Etna, Ca. 1999, pp. 24-25.

у строкалендарском покрету, почео је да подиже цркве у околини Њамецког манастира. Прва је била подигнута у селу Ванатори. До 1936. он је подигао око 40 већих цркава, углавном у Молдавији”.⁴²⁷

Румунски монаси на Светој гори у потпуности су подржавали своју старокалендарску браћу у отаџбини. Тако је 1930. године „из Румуније у молдавски скит (Св. Претече) стигао један јеромонах, Симеон, стар педесет шест година, кога је патријарх Мирон послао да пропагира нови календар на Атосу. Са собом је из Румуније донео много новца. Такође, повео је адвоката који је био снабдевен овлашћењем, добијеним у Атини, да води преговоре о враћању метоха на острву Тасосу. Речено му је да ће се братство сабрати у цркви како би им он говорио о потреби прихватања новог календара. Но, припремили су му замку. Позвали су га у трпезарију, одсекли му браду и плетеницу, узели новац послат за пропаганду, обукли му јакну и ставили шешир на главу и избацили га напоље... Он се жалио полицији у Кареји (престоници Свете горе) тражећи помоћ, али одговорили су му да то не спада у њихов делокруг послова. Био је то заправо други покушај и уједно крај пропаганде новог календара на Атосу. Претходно су (румунски монаси) примили писмо од патријарха у коме им се сугерише да пређу на нови календар. Житељи скита су по пријему тог писма одслужили свечано свеноћно бденије, а следећег дана и Литургију са молебаном, након чега су објавили анатему против патријарха, саставивши званични документ који су му послали”.⁴²⁸

Године 1925. митрополит Кишњевски Анастасије (Грибановски) писао је протојереју Владимиру Пољакову говорећи да себе још увек сматра главом Бесарабске Цркве и да чека прилику да се тамо врати. Године 1939. он је у Јерусалиму служио заједно са оцем Гликеријем.⁴²⁹

Борба на Светој гори

Центар борбе против новог календара била је Света гора. Године 1924. сви манастири осим Ватопеда престали су да помињу Васељенског патријарха. На Велики Четвртак 1926. године 450 јеромонаха и монаха Свете горе, предвођених оцем Арсенијем (Котеасом), Румуном, потписали су документ „Свештеног Савеза монаха зилота” за одбрану Православља против новог календара. Исте године Савез је издао свој Статут под насловом „Котва Пра-

427 Metropolitan Cyprian of Oropos, „The True Orthodox Christians of Romania”, *The Orthodox Word*, January-February, 1982, vol. 18, no. 1 (102), pp. 6-7.

428 Писмо упућено митрополиту Антонију (Храповицком), у: Glazkov, op. cit., p. 54.

429 Glazkov, op. cit., p. 55.

вославаља”, који је 1927. забрањен новом Повељом о Светој гори, ратификованом од стране Грчке Владе. Ово није зауставило монахе зилоте, који су ипак покренули широку кампању против новог календара по читавој Грчкој. То је довело до протеривања деветнаест зилота из ватопедских и кутлумушких скитова 1927. године. Некима од њих је допуштено да се слободно крећу по Грчкој, док су остали затворени у манастиру у Митилени на острву Лезбос.

Године 1926. постојеће „Удружење православних” у Атини замењено је новим – „Грчком верском заједницом Истински Православних Хришћана”. Ова Заједница се удружила са светогорским „Свештеним Савезом монаха зилота” како би заједнички радили на враћању православног календара. У Атину је 1926. стигао јеромонах Матеј (Карпатакис), исповедник три светогорска манастира, како би ту помогао истински православнима, а 1929. Свештени Савез је послао још двојицу јеромонаха.⁴³⁰

Године 1927. патријаршијски комитет је у преговорима постигао компромис који су под притиском прихватили сви манастири, али не и сви монаси. Комитет је уверио Светогорце да календарска реформа није коначно решење, пошто је нису прихватиле све Православне Цркве. Осим тога, речено је да ће ово питање бити поново преиспитано на једном предстојећем Свеправославном сабору који ће ствар коначно да реши. Тако је комитет убедио Светогорце, допуштајући им да се и даље држе старог календара, док год помињу Васељенског патријарха.

Компромис су прихватили сви светогорски манастири, једино га је манастир Есфигмен прихватио само делимично, будући да није наставио да помиње патријарха, али је наставио да прима његове представнике и општи са другим манастирима који га помињу. Осим тога, есфигменци су наставили да саслужују у протатској цркви у Кареји, у којој се помиње патријарх.⁴³¹

Ипак, многи монаси одбили су да прихвате компромис – који се показао као обмана, будући да нови календар није укинут од стране било каквог свеправославног Сабора. Дух ових монаха зилота може да се схвати на основу следећег одломка из животописа монаха Авакума „Босог”: „Након прихватања новог календара велик број светогорских отаца одлучио је да престане са помињањем свога епископа, који је био потчињен патријарху, и да прекине општење са овим последњим и са сваком црквом која прихвати увођење новог календара или макар остане у општењу са новокалендарцима. Али

430 The Zealot Monks of Mount Athos, *Syntomos Istoriki Perigraphi tis Ekklesias ton Gnision Orthodoxon Khristianon Ellados*, Mount Athos, 1973, pp. 8-11 (Г); Metropolitan Calliopius, op. cit., pp. 101-111.

431 „[orthodox-synod] A Rejoinder to a Challenge of the Legitimacy of the Orthodox Monastic Brotherhood of the Holy Monastery of Esphigmenou”, orthodox-synod@yahooogroups.com, January 29, 2003.

већина монаха се није усудила да потпише ту одлуку, услед чега је и настао раскол који траје до данас и чије се последице све више и више осећају. У почетку устала су двадесет четири монаха Велике Лавре, међу којима је био и мирољубиви Авакум.

Свађа је била тако интензивна, да се вика могла чути чак и у манастирском дворишту. За место на коме су све до недавно владали тишина и спокојство то је било неочекивано и тешко искушење. Отац Авакум се затворио у својој келији. Узео је бројанице у руке: непрестано се молио да Господ врати мир измученом Атосу. Монаси верни предању подвизавали су се као и пре у манастиру, али пошто више нису могли да прихвате помињање патријарха, нису били у молитвеном општењу са другим оцима, него су се молили одвојено, у великој капели која им је остављена. Ускоро је отац Авакум био послат у Виглу, у пећину преп. Атанасија. Но, оци су брзо схватили како је деликатно било његово послушање и колико су га сви волели, па нису издржали него су га позвали да се врати у манастир. Овога пута поверили су му дужност у великој болници коју је Лавра имала за многобројне престареле и болесне чланове братства.

Но, лукави је и ту поставио замку. Ускоро је статус старокалендарца старцу донео друго прогонство у пећину преп. Атанасија. Тада су пак завапили болесници, јер монах који је на дужности заменио оца Авакума није био у стању да држи његов поредак у веома сложеној служби неговања болесних. Јер, отац Авакум се одликовао чврстом грађом, био је најпреданији служитељ и никада није осећао умор. Тако да су га болесници брзо вратили натраг својим молбама! Требало је само видети ентузијазам са којим су монаси и болесници, који су га сви волели, очекивали његов повратак.

Почетком 1927. братија је пожелела да једном заувек оконча страшни сукоб који је претио уништењем обитељи. Да би постигли већи успех, послали су писмени позив гувернеру Атоса, молећи га да дође и председава на савету старца који је требало последњи пут да размотре питање зилота верних светоотачком календару. На предлог брата-доктора, оца Атанасија (Карабануа), који је и сам био зилот, зилоти су изабрали оца Авакума да их представља. Присутни су били сви старци на челу са гувернером.

Он је одмах упитао Авакума: 'Оче, како објашњавате своје напуштање братства у чијем сте срцу претходно посејали анархију? И реците ми: зашто нисте у општењу са осталим оцима?' Отац Авакум је одговорио са кротошћу и смирењем: 'Да ли је ваша екселенција Гувернер читала свете каноне из Пидалиона (Књиге правила, 'Крмчије')?' 'А шта каже Пидалион оче?' – упита гувернер. Отац Авакум на то одмах одговори: 'Ако ви то не знате, господине, онда идите па прочитајте прво. Тада можете доћи да нам судите'.

Просудивши да овакав одговор представља тешку увреду власти, сабор је без одлагања прогнао оца Авакума у манастир Ксиропотам. Јадни Авакум је тако по трећи пут био протеран из места свога покајања.

Отприлике два месеца касније, био је поново позван назад из свог прогонства. Тога дана, био је 9. март, чак су га замолили да буде присутан на свеноћном бденију са гувернером. А ујутро, одмах после службе, гувернер је сео на своју мазгу и пожурио натраг у Кареју. Тада је отац Авакум, видећи у томе могућност да овога наведе да чује глас разума, дохватио узде животиње и пошао на пут заједно са гувернером. Уз пут је разговарао са њим како је умео. Објаснио му је на деликатан начин, који се показао делотворан, зашто су светогорски монаси били против промене календара и показао му како црквени списи пружају довољно основа за такво противљење. Гувернера је дирнула простота и дечије одушевљење са којим је Авакум говорио, а такође и његово задивљујуће познавање Светог Писма. И то га је убрзо довело до закључка да има посла са достојним човеком, посвећеним тој идеји. Зато је по доласку у Кареју затражио да овај зилот без одлагања буде враћен у свој манастир. Неколико дана касније Велика Лавра је поново примила оца Авакума у своје крило.

Ипак, његов повратак није прошао без разочарања. Од отаца-зилота који су били његови другови у борби, готово сви су отишли, једни добровољно, а други су били насилно прогнани. А они малобројни који су остали похитали су да се врате у цркву. Од тада отац Авакум није имао мира све до оног дана када је са једним братом, који је такође љубио добродетељи, напустио манастир...

На тај начин, управо његова љубав према Апостолском Предању Цркве, љубав чиста и некористољубива, која није уступала пред увредама и казнама, терала га је да се подвизава како би спознао вољу Божију у свему. Том љубављу он је заслужио изгнанство у Виглу. Али добио је и награду: јер управо тамо, у усамљености Вигле, њему је било даровано мноштво духовних добара – добара која је, очигледно, немогуће стећи без патњи и зноја, али која су за њега представљала велику награду.

... Једном га је монах кога је он веома љубио, отац Јефрем, такође из Велике Лавре, упитао зашто је постао зилот. Добио је одговор пун отвореног реализма: 'Зато што ће ме Бог позвати на одговорност; Он ће рећи: Авакуме, знао си закон Цркве, како је дошло дотле да га погазиш ногама?'. Још је додао да је нови календар био 'Каинова жртва'⁴³².

432 Hieromonk Theodoritus (Mavros), *Avvakoum, Le Zélote aux Pieds Nus*, превод са грчког - Православног братства Св. Григорија Паламе, Paris, 1986, pp. 37-42 (Ф).

Борба у Грчкој

Предвођени светогорским исповедницима, старокалендарци су наставили да се одупиру новаторима и на копну и на острвима Грчке.

Двадесет петог октобра 1925. четири монахиње из манастира Свете Пелагије на острву Тинос биле су послате на суђење пред црквени суд због прекида општења са новокалендарцима. Суд је донео одлуку да треба да буду прогнане, али оне су игнорисале ову наредбу и наставиле су да се баве мисионарском делатношћу међу поклоницима који су долазили на Тинос да се поклоне чудотворној икони Мајке Божије. Четрнаестог априла 1926. три од њих послате су на суђење у Атину. Током суђења епископ Синесије Тебански је једној од монахиња, игуманији Евпраксији, која је иначе била његова рођака, рекао: „Ако се не покајете и не прихватите одлуку Свештеног Синода поводом календара, ја ћу вам лично скинути расу”. „Мени је жао – одговорила је игуманија – што у нашим венама тече сродна крв, и што сте нарушили своју архијерејску заклетву. Рећи ћу вам само једно: више волим да одем у Рај у шареној одећи али православна, него да будем у аду у својој монашкој раси, заједно са расколницима!” Седам архијереја под председништвом Хризостома (Пападопулоса) осудило је монахиње на лишење монашке схиме и одлучење од Цркве. Затим је десет водећих ревнитељица изгнано из манастира. Али остале су наставиле борбу.⁴³³

Године 1926. у селу Никитас на Халкидикију истински православни свештеник архимандрит Иларион Узунопулос био је ухапшен и осуђен на три месеца затвора, без обзира на противљење својих парохијана. Отац Иларион је био назван „контрареволуционаром”. Из тога се види да су истински православни у Грчкој делили не само име и веру са истински православнима у Русији, него су чак и оптужбе против њих формулисане на исти начин.⁴³⁴

На Божић 1926. Хризостом (Пападопулос) је наредио да се затвори истински православна црква Свете Параскеве на острву Саламини. Свештеник, отац Христофор Псилидис, одлучио је да служи Литургију на улици пред црквеним вратима, без обзира на децембарски мраз. Црквене власти острва послале су неколико морнара да ухвате свештеника, али они су дошавши и опколивши верне одлучили да не послушају наређење и да се врате натраг.⁴³⁵

У Солуну је у Недељу о Самарјанки 1927. године, по наредби новокалендарског митрополита, ухапшен отац Сергије Лиурас, парох истински право-

433 Metropolitan Calliopius, op. cit., pp. 64-80.

434 Ibid., pp. 93-100.

435 Ibid., pp. 112-115.

славне цркве Света Три Јерарха. Године 1935. по наредби истог митрополита он је поново био ухваћен и претучен од стране полиције. После неколико дана се упокојио.⁴³⁶

Двадесет првог новембра 1927. локалне власти су покушале да ухапсе истински православног свештеника у Мандри (Атика). Но, парохијани су формирали живи зид да би одбранили свога пастира, а у сукобу који је потом уследио, смртно је рањена млада удата жена, Екатарина Рути. Упокојила се 28. новембра, као прва мученица старокалендарског покрета у Грчкој.⁴³⁷

На Недељу Православља 1928. године по наредби Хризостома (Пападопулоса) полиција је дошла да ухапси свештеника истински православне цркве Св. Марине у месту Лиопеси (Атика). Свештеник је успео да умакне, али неколико парохијана одведено је у затвор у Коропи.⁴³⁸

Двадесет другог априла 1928. јеромонах Арсеније Сакелариос одведен је у полицијску станицу у Ламији. Локални новокалендарски митрополит организовао је јавно суђење на коме су га званично рашчинили и ошишали му косу и браду. Потом су га пустили.⁴³⁹

Седмог априла 1929. полиција је забранила савршавање Литургије на празник Благовести у Благовештенској истински православној цркви у селу Кертези у Калаврити, због тога што свештеник није имао одобрење локалног новокалендарског митрополита. Црква је била опкољена и начелник полиције, седећи на коњу, претио је да ће пуцати на скуп. Али народ је одбио да преда свог свештеника говорећи: „Сви ћемо умрети са њим”. Полицијац је извадио револвер, али народ се држао чврсто. Коначно, он је морао да га врати у футролу.⁴⁴⁰

Године 1929, на празник Светог Георгија према новом календару, отац Николај, новокалендарски свештеник цркве Св. Јована Претече у Месропи, поражен неумесношћу прослављања празника Св. Георгија током Великог Поста (тако нешто према православном календару никада не може да се догоди), пошао је код свог архијереја и измолио одобрење да празник Св. Георгија прослави по православном календару. Епископ је дао одобрење. Међутим, када је отац Николај наставио да служи према старом календару, против њега је покренуто гоњење. Осетивши да му се приближава смрт, својим парохијанима је рекао: „Када умрем и кад не буду дали да ме сахране

436 Ibid., pp. 116-119.

437 Ibid., pp. 120-137.

438 Ibid., pp. 143-149.

439 Ibid., pp. 150-157.

440 Ibid., pp. 166-172.

на гробљу, сахраните ме у моме врту. Али ако дођу и на силу узму моје тело, заклињем вас да не пратите мој погреб!”

Новокалендарци су за новембар одредили дан суђења оцу Николају, али он је умро 19. октобра. Новокалендарци су дошли да га сахране, али његова удовица одбила је да им преда тело. У град је допутовао новокалендарски архијереј и послао једног свештеника код свештеникове удовице. Он је такође био одбијен.

Тада су истински православни верни отпочели са сахраном свог свештеника у његовом врту, како је завештао. Но, стигао је епископ са полицијом и забранио сахрану, заповедивши полицији да узме тело. Парохијани су се најпре супротстављали, а затим су, не желећи крвопролиће, целивали тело, засули га са мало земље и затим дозволили да буде однесено”.⁴⁴¹

И док су грчки исповедници тако страдали, источни патријарси су један по један улазили у општење са митрополитом Сергијем у Русији. Сергијева црквена организација била је легализована од стране власти у августу 1927, након чега су најпре патријарх Дамјан Јерусалимски, затим патријарх Григорије Антиохијски и онда у децембру патријарх Василије III Константинопољски писали Сергију да га признају – мада Василије није одмах прекинуо везе са обновљенцима.⁴⁴² Тако су издајници Православља у Црквама грчког и руског језика пружили једни другима руке преко измучених душа и тела истински православних хришћана.

Они који нису преклонили колена пред Ваалом

Иако је народ са својих неколико свештеника у суштини био сам у отвореном противљењу промени календара, било је још оних који нису „преклонили колена пред Ваалом” у „царском двору” – јерархији Хризостома (Пападопулоса).

Тако је митрополит Герман Димитријадски протестовао против увођења новог календара и одлагао његово увођење у својој епархији све до 15. фебруара 1928.⁴⁴³ Осим тога, „2. јула 1929. Хризостом (Пападопулос) је у присуству 44 митрополита изненада од њих затражио да без одлагања потпишу документ који је он припремио, а који оправдава увођење новог календара и осуђује оне који се и даље држе старог. Овом Хризостомовом сатанском

441 Ibid., pp. 173-186.

442 Protopriest Vladyslav Tsypin, *Russkaia Tserkov', 1925-1938*, Moscow: Monastery of the Meeting of the Lord, 1999, p. 109.

443 George Lardas, *The Old Calendar Movement in the Greek Church: An Historical Survey*, B.Th. Thesis, Holy Trinity Monastery, Jordanville, 1983, p. 12.

плану супротставили су се митрополити Касандријски, Маронијски, Јањински, Друинопољски, Флорински, Димитријадски, Самоски и Халкијски. Када је архиепископ почео да инсистира, тринаест јерараха је напустило заседање, док је од тридесет једног колико је остало, двадесет седам било против четворице који су потписали Хризостомов документ”.⁴⁴⁴ У ствари, управо је нада да ће се државна Црква ипак вратити на Јулијански календар утицала на оне архијереје који су се касније придружили истински православнима, да до даљег остану на својим местима.

Епископ Јефрем пише да су на „Предсабору” који се одвијао 1930. године на Светој гори, у манастиру Ватопед, „представници Српске и Пољске Цркве”⁴⁴⁵ затражили одвојену капелу за богослужење. Када су Грци почели да инсистирају на томе да сви служе заједно, Словени су одбили, говорећи у своје оправдање да они имају други језик, а такође и типик, и да може доћи до пометње. Грци су наставили да инсистирају, но Словени су и даље одбијали, те фактички све до краја сабора нису служили заједно. Постало је јасно да су Словени у то време календарско питање сматрали довољно важним да би се због њега одвојили од Грка. Када су говорили да је њихов типик другачији, календар је свакако имао значајну улогу као део те разлике...

Српска Црква је чак на делу подржала старокалендарски покрет у Грчкој, пославши им тајно преко границе Свето Миро”⁴⁴⁶

Током овог сабора Епископ охридски Николај (Велимировић) је ватрено бранио православни календар, изјавивши да је 1923. године на Конгресу који је одобрио нови календар, био створен раскол. „Има ли садашњи скуп – рекао је он – било какав однос према Свеправославном Конгресу у Константинопољу од кога су потекле нама познате аномалије? Српска Црква била је запрепашћена када је видела да се одлуке тог Конгреса спроводе у дело”⁴⁴⁷

Такође, 1929. руски митрополит Инокентије Пекиншки написао је отворено писмо поводом календарског питања, у коме је рекао: „у Цркви Христовој нема ничег ситног, ничег неважног, јер се у сваком обичају оваплотио Дух Свети, Којим Црква живи и дише. Свако ко се усуди да устане на црквене обичаје и законе, засноване на Свештеном Предању и Писму, устаје на Духа

444 Monk Anthony Georgans, *Atheologites „Theologies” Atheologitou „Theologou”*, Gortynia: Monastery of St. Nikodemos, 1992, pp. 7-8 (Г).

445 Цркве Русије, Грузије и Бугарске нису имале своје представнике; Русија и Грузија – зато што су у то време преживљавале трећи талас Стаљинових гоњења, а Бугарска – зато што је још увек трајао „бугарски раскол”.

446 Monk (now Bishop) Ephraim, *Letter on the Calendar issue*, op. cit.

447 Monk Paul, op. cit., p. 78.

Божијег и тиме свима који имају очи да виде јасно показује каквог је духа. Заслужено и оправдано Света Црква на такве изриче анатему”⁴⁴⁸

Но, све су то били страни епископи: у Грчкој није било ниједног епископа који би служио по Јулијанском календару. Ипак, број истински православних парохија у Грчкој се стално увећавао (само у периоду 1926-1930. основано их је око 800) и, захваљујући парламентарном декрету из 1931. године који је старокалендарцима дао право да обављају богослужења, број верних је у октобру 1934. прелазео 200.000. Осим тога – тада је већ и многим новокалендарским јерарсима и богословима постало јасно да је увођење новог календара несумњиво представљало катастрофу.

Никита Анагностопулос је Страшне последице увођења ове новине сумирао на следећи начин: „Грчка Црква је посегнула на догмат духовног јединства Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве, за које се молио њен Божански Оснивач, пошто се одвојила од заједничког слављења празника и држања постова, чиме је себе одсекла од осталих Православних Цркава и од православног света чијих се осам десетина држи старог календара (Јерусалимска патријаршија, Света гора, Русија, Србија и други).

Што се богослужења тиче, она је поделила благочестиви грчки народ на два табора; поделила је породице, увела је заједничке празнике православних са јеретикима (католицима, протестантима и другим), а такође унела је смутњу и беспоредак у православно богослужење, које нам је предато од Отаца.

Она је померила древне датуме празновања непокретних празника и постова – Божићног, Успенског и Апостолског – скративши Апостолски пост готово до потпуног нестанка у годинама када се поклапа са празником Свих Светих. Она је такође уклонила читање Јеванђеља и Апостола из недељног богослужбеног круга.

Из тога постаје јасно да календар није само астрономско питање, како се правдају обновитељи Грчке цркве, него чисто питање вере, нераскидиво повезано са богослужењем и, уопште, са религиозним животом православних хришћана.

Уводећи календарску измену, новокалендарска Црква је преступила не само древно Црквено Предање о светоотачком православном календару, и не само горе наведену апостолску заповест (2. Сол. 2,15; Гал. 1,8-9) и одредбу Седмог Васељенског Сабора која анатемише све оне који нарушавају свештено Предање ('Ако неко нарушава било које црквено предање, писано или неписано, нека буде анатема'), него такође и одлуке сабора православних

448 St. Elijah skete, Mount Athos, *Uchenie Pravoslavnoj Tserkvi o Sviashchennom Predanii i otnoshenii ee k novomu stilii*, Jordanville, NY: Holy Trinity Monastery, 1989, p. 25 (P).

патријараха из 1583, 1587. и 1593, одржаних у време Васељенског патријарха Јеремије II и из 1848, у време Васељенског патријарха Антима, који су осудили и анатемисали Григоријански календар.

Она је такође преступила свештене каноне који заповедају да се чува и држи свештено Предање, и то: а) 3. правило Картагинског сабора, б) 21. правило Гангријског сабора и в) 91. и 92. правило св. Василија Великог, исто као и 47. правило Лаодикијског сабора, које забрањује празновање са јеретичима какви су Латини и протестанти, и 1. правило Седмог Васељенског сабора које се тиче непоколебљивог чувања читаве пуноће божанских правила”.⁴⁴⁹

Новокалендарци нису били лишени ни директних упозорења Небеске Цркве да је пут који су изабрали погрешан.

Једно такво упозорење било је дато новокалендарском епископу Арсенију Лариском 25. децембра 1934, на празник Св. Спиридона по старом календару, а Божића по новом.

„Епископ је ујутро пошао колима у своју цркву да служи Литургију. Када је стигао, угледао је тамо смиреног, старог и достојанственог архијереја са панагијом на грудима. Арсеније му је рекао: 'Брате, дођи да узнесемо радосне божјиње химне, а потом ћу ти указати гостопримство'.

Смирени архијереј је одговорио: 'Не треба те химне да узнесеш, него моје, светог Спиридона!' Тад Арсеније љутито рече: 'Ја те позивам, а ти ме презиреш. Онда иди одавде'.

Арсеније је ушао у цркву, целивао иконе и сео на свој престо. Када је дошло време катавасије, он је запевао прву, а хору је заповедио да пева другу. Онда је он почео трећу, али се изненада осетио лоше. Рекао је појцима да наставе, а он је ушао у олтар где су га упитали: 'Шта се догодило, владико?' Одговорио је: 'Лоше се осећам'.

Када су се тегобе појачале, одвезли су га кући, где се стање још погоршало и следећег дана је умро. Бог га је казнио због његове безбожне непослушности светом Спиридону. Ово чудо познато је старијим православним вернима у Лариси”.⁴⁵⁰

Три света свештеника

У том раном периоду борбе против новог календара, многи људи су имали симпатије за истински православне, али им се нису придружили зато што нису имали епископе. Неки су настављали да служе по православном

449 *I Phoni tis Orthodoxias*, 844, November-December, 1991, pp. 26-27 (Г).

450 *I Agia Skepe*, 122, October-December, 1991, p. 109 (Г).

календару, не прекидајући отворено општење са новокалендарцима. Међу њима су била и два света свештеника – отац Николај Планас из Атине и отац Јероним са Егине.

Отац Николај је био онај свештеник који је обавио службу освећења воде и благословио „Удружење православних”, што је практично означило почетак борбе старокалендараца. На тој служби он је рекао: „Све што год да је неканонски установљено – пашће”. Он је по православном календару служио све до смрти 1932. године.

Тако је једном „пожелио да на празник пророка Јелисеја служи према предањском календару. Но, пошто се плашио да могу да се појаве компликације, вече раније договорио се са другим свештеником, својим помоћником, да ће ићи да служи у храм Св. Спиридона у Мантуки. Ујутро је жена из певнице пошла у храм Св. Спиридона и тамо га чекала. Време је пролазило и њој се учинило да он неће доћи да служи. Била је разочарана. Претпоставила је да му се догодило нешто озбиљно, те стога није дошао. Тада је пошла у храм Св. Јелисеја како би сазнала шта се догодило, и угледала га тамо како се спрема да служи Литургију! Прекорила га је због кршења договора, а потом га је упитала зар се не плаши да дође овде, у сам центар суровог гоњења. Он јој је одговорио: 'Не кори ме, јер сам јутрос видео пророка и он ми је рекао да дођем овде да служим и да се ничега не бојим, јер ће ме он чувати'. Његова помоћница је остала без текста. Упитала га је још само: 'Како сте га видели?' Он јој је одговорио: 'Јутрос сам устао и спремао се да пођем у цркву Св. Спиридона. Седео сам у фотељи и чекао фијакер. У том часу угледах пред собом пророка Јелисеја који ми рече да пођем у његову цркву и служим Литургију!'"

Други пример, сличан овоме, јесте пример свештенотонаха Јеронима Егинског, који је ишао истим путем. Убрзо након свог рукоположења за свештеника, отприлике годину дана после календарске реформе, отац Јероним је престао да служи због виђења које је имао за време Литургије. Према неким изворима, то се догодило још током првих четрдесет дана његовог свештеничког служења. Ипак, он је наставио да проповеда у болничкој капели коју је сам подигао на острву Егина, где је живео. Мада је та капела званично припадала новокалендарској Егинској епархији, отац Јероним је празнике увек славио према предањском црквеном календару... Он сам додуше није служио као свештеник, али је и поред тога, због своје светости и популарности у народу, као и због очигледних дарова Духа Светога које је поседовао, имао огроман утицај међу вернима, који су му се обраћали за руковођење и поуке. То је дошло до ушију Прокопија, Епископа хидарског и егинског, који је послао позив оцу Јерониму, наредивши му да дође како би служио

заједно са њим. Као одговор, отац Јероним је епископу послао кратко писмо и оставку епархији, где је између осталог рекао: „Молим Вас да прихватите моју оставку у болници, јер су од 1924. до данас моја жеља и ревност били устремљени ка Православној Цркви и вери. Од свога детињства поштовао сам је и посветио јој читав свој живот, у послушању предањима богоносних Отаца. Исповедам и објављујем да је календар Отаца – једини исправни, као што Ви и сами знате...”⁴⁵¹

Нарочито активну улогу у овој борби играо је јеромонах Матеј (Карпатикис). Он је 1927. године, после једног божанског виђења, основао женски Богородичин манастир у Кератеји (Атика), који је ускоро постао највећи манастир у Грчкој.⁴⁵²

Године 1934. писао је: „За сваког хришћанина не постоји ништа вредније у овом пролазном животу од вере која нам је предана у Творца свега, Господа нашег Исуса Христа. Јер, шта још може да спасе душу од смрти, тј. од осуде на вечне муке, ако не ова наша непогрешива Православна Хришћанска Вера о којој Господ јасно говори када каже: *који њоверује и крсти се биће спасен, а који не верује биће осуђен* (Мк. 16,16)? Ову веру Господ је упоредио са благом сакривеним у пољу, због кога човек прода све што има, да би купио то поље (Мт. 13,44).

Зато блажени апостол Јуда свима саветује: *да се бориш за веру једанју и јредану светјима* (Јуд. 1,3). Божанствени апостол је такав савет дао зато што су се у оно време појавили лукави људи, сасуди сатанини, препредени делатници који су сејали кукољ на њиви Господњој, покушавајући да изврну свету веру у Христа. О тим безбожним и превратним људима свети апостол је писао: *Узукосе се неки људи одавно унајред зайисани за ову осуду, безбожници који благодатј Боја нашеја изврђу на развратј, и одричу се јединој Владике и Госјода нашеј Исуса Христја*. Због таквих новатора и презирача вере у свету Цркву Божију која нам је предана, апостол незнабожаца и небоходник Павле изрекао је страшну анатему када је рекао: *Ако вам неко ѡројоведа Јеванђеље друкчије нејо шјто ѡримисјте, анатјема да буде* (Гал. 1,9).

Ради тога Господ у свом светом Јеванђељу пише свим својим верним слугама: *Чувајте се лажних ѡророка, који вам долазе у оделу овчијем, а изнутјра су вуци ѡрабљиви: ѡ ѡлодовима њиховим ѡзнаћејте их... Чувајте се да вас ко не ѡревари... и изићи ће мноји лажни ѡророци и ѡревариће мноје* (Мт. 7,15-16; 24,4,11).

451 Holy Transfiguration Monastery, *Papa-Nicholas Planas*, op. cit., pp. 54-55, 108-110.

452 Bishop Andrew of Patras, *Matthaios*, Athens, 1963, pp. 50-66 (Γ).

Против ових новаторских лажних епископа и њихових следбеника, саборске одредбе Цркве преко најсветијих патријараха говоре да 'ако неко хоће да дода или одузме и једну јоту – нека буде седам пута анатема'...

Ето са како великом пажњом треба сваки православни хришћанин да се односи према драгоцену ризницу вере, да би је чувао неповређену, онакву какву су нам је предали божански Апостоли и богоносни Оци, и како треба да се подвизава да би сачувао стање долично хришћанину који се каје: страх Божији и добра дела; јер ми живимо у доба када се, како је рекао јеванђелист Јован, јавило тако много антихриста. Он пише: *Децо, њоследњи је час, и као што чувате да антихрист долази, и сада су се јојавили многи антихристи; ошуда знамо да је њоследњи час. Од нас изиђоше, али не бејаху од нас; јер да бејаху од нас, остали би са нама* (1. Јн. 2,18-19).

Они који данас управљају Грчком црквом, заједно са свештенством које их следи, истрајавају у заблудама, зловерју, расколу, хули на Духа Светога, јереси папског календара! Они народ доводе у заблуду и према речима божанских Отаца постају 'јерарси-јересијарси'!

Какво обиље благодати Божије доноси души хришћанина мало трпљење невоља! Иако су свети мученици, исповедници и праведници предали своје душе на мукe и гоњења, ипак су победили, прославили се над овим светом који у злу лежи и пронашли незалазну славу Царства Небеског, јер су се уздали у Господа. Наши Оци су се уздали и нису се посрамили, као што је рекао Господ Бог и Спаситељ наш Исус Христос: *Ево, Ја Сам са вама у све дане до свршетка века* (Мт. 28,20). Ето због чега је Црква Христова, Једна, Света, Саборна и Апостолска, мада је била жестоко гоњена од стране јудејаца, идолопоклоника, лажних мудраца, безбожних јеретика, и уопште ђаволских оруђа, увек излазила као славна победница. 'Заиста, нема ничег силнијег од Цркве', јер је њен оснивач и глава – Бог, Који се нас ради очовечио, Кога се са Оцем и Сином поклањају и славе Га на небесима и на земљи, и Који је благословен у све векове. Као што сваки хришћанин може да види, Православље сада проживљава ужасну зиму. Побожност се прогони, добродетел је изложена поругама, црквено Предање је искорењено. Страшно је то што се пастири Цркве претварају у њене прогонитеље.

Свети Василије Велики је давно записао: 'Једини преступ који се сурово кажњава је – строго чување отачких предања... Неправедне судије не поштују ни седе власи, ни благочестиво подвижништво, ни живот по Јеванђељу од младих година до старости... Нажалост, видимо наше празнике да су остављени, домове молитве да су затворени, олтаре духовног поклоњења да су пусти'. Све ово задесило је и нас данас. Разнолико је и свима очигледно то зло

које су починили обновљенци неканонским увођењем новог месецослова и календара Православне Цркве. Расколи, поделе, нарушавање доброг поретка и потпуна смутња, гажење најстаријих закона Цркве, велико узнемиравање савести верних – то су последице овога, уз, наравно, анатеме на оне што нарушавају 'било које црквено предање, писано или неписано', донете од стране светих Васељенских Сабора. На основу апостолских речи: *слушајте старијине своје и ѿвинујте им се* (Јевр. 13,17) – пастири Цркве који подржавају ову антиканонску новину очекују апсолутну послушност себи од стране црквене пуноће. Но, како могу истинска чеда Цркве да слушају оне што су, са своје стране, непослушни светим Оцима за које је пророк рекао: *Господ их изабра да их воли*, и како могу да слушају оне што не поштују установљени црквени поредак, предат и освећен Духом Светим, иако је Господ рекао: 'ко слуша вас Мене слуша, и ко се одмеће од вас, од Мене се одмеће, а ко се одмеће од Мене, одмеће се од Онога Који ме је послао'? Како могу благочестиви хришћани да одврате своје уши од гласа и од дела тако великих светитеља Божијих – те да на тај начин буду лишени похвале и благослова Свете Тројице, коју чујемо из уста самог апостола Павла: *хвалим вас њак, браћо, што све моје њамјенише, и држише њредања као што вам њредагох* (1. Кор. 11,2) – прихватајући самим тим штетна и туђа учења, *њо науци светиа, а не њо Христју* (Кол. 2,8), људске измишљотине које су нарочито опасне по душу? Верна чеда Цркве, која имају страх Божији у погледу онога што им је заповеђено Духом Светим – *штојте чврсто и држише њредања* (2. Сол. 2,15) и другом заповешћу: *штој у њоме што си научио и што си се уверио* (2. Тим. 3,14) – имају достојан и богоугодан одговор када су у питању неосновани позиви данашњих новаторских пастира на послушање: *Боју се њреба њокоравати више нећо људима* (Дап. 5,29)⁴⁵³.

Повратак тројице јерараха

Дакле, истински православни хришћани ни у Грчкој ни у Румунији, у првој фази своје борбе са новаторском државном Црквом, нису имали епископе. Они су због тога били у тешком положају, јер, мада свети Василије каже да је боље немати никаквог епископа него лошег, одсуство епископа у дужем периоду прети опстанку Цркве, из простог разлога што се без епископа не могу рукополагати свештеници. Осим тога, мање вероватно било је да ће људи из новокалендарских редова, који имају тајне симпатије за исповеднике, прећи к њима уколико они немају епископе.

453 Јеромонах Мареј Карпатакис (потоњи Епископ брестенски), предговор за треће издање *Theion Prosevkhytarion*, Athens, 1934 (Г).

Ипак, као што смо видели, унутар саме државне Цркве појавио се јак покрет за повратак на Јулијански календар, и у мају 1935. једанаест архијереја одлучило је да се врати на стари календар. На њих је међутим извршен притисак, па су осморица у последњи час одустали. Тако су остала тројица: митрополит Герман Димитријадски, пензионисани митрополит Хризостом Флорински (који се већ истакао почетком двадесетих година тиме што је одбио да призна избор Мелетија Метаксакиса) и митрополит Хризостом Закинтски (који је примљен кроз полагање руку прве двојице, јер је био посвећен за архијереја након измене календара).⁴⁵⁴

Двадесет петог маја 1935. Заједница Истински Православних Хришћана позвала је тројицу митрополита да прекину општење са државном црквом и стану на чело истински православних. Архијереји су одговорили позитивно и у недељу 26. маја, у малој Успенској цркви на Колонама у Атини која је припадала Заједници, они су у присуству 25.000 верних формално објавили да прилазе Истинској Православној Цркви. Митрополит Герман је изабран за председника новог Синода. Овај радосни догађај представљао је награду за народ, због његовог ревносног исповедања вере, и неопходан услов даљег успеха свештене борбе истински православних хришћана Грчке.

Тројица митрополита издали су потом Исповедање Вере у коме између осталог кажу: „Они који данас управљају Грчком црквом, путем календарске реформе разделили су јединство Православља и поделили грчки православни народ на два, по питању календара међусобно завађена дела. Они не само да су нарушили црквено Предање, освећено на седам Весељенских Сабора и утврђено вековном праксом Источне Православне Цркве, него су такође дирнули и у догмат о Једној, Светој, Сабornoј и Апостолској Цркви. Тако су они који данас управљају Грчком црквом својим једностраним, антиканонским и непромишљеним увођењем Григоријанског календара потпуно одсекли себе од стабла Православља и објавили да су у суштини расколници у односу на Православне Цркве које стоје на темељу седам Васељенских Сабора и православних закона и Предања – Цркава Јерусалима, Антиохије, Србије, Пољске, Свете горе, Божанске Горе Синаја итд.

Да је то тако, потврдила је и Комисија састављена од најбољих правника и професора-богослова Државног Универзитета, одређена за изучавање календарског питања, чији је један од чланова био и Његово блаженство Архиепископ атински, у својству професора Црквене историје на Државном Универзитету.

454 Holy Transfiguration Monastery, *The Struggle against Ecumenism*, Boston, 1998, p. 46.

Погледајмо какво је мишљење о новом календару изнела та Комисија: 'Мада су све Православне Цркве аутокефалне у својој унутрашњој управи, оне су, и поред тога, међусобно сједињене посредством догмата, саборских одлука и правила, и ниједна од њих не може се одвојити као посебна Православна Црква нити примити нови црквени календар, а да не буде сматрана за расколничку у односу на друге'.

Пошто је Његово блаженство Архиепископ атински сопственим потписом прогласио себе за расколника, које нам је још сведочанство потребно да бисмо показали да су он и јерарси који су његови истомишљеници постали расколници зато што су календарском новином нарушили јединство Православља и поделили црквену и националну душу грчког православног народа?⁴⁵⁵

Овај веома важан документ био је потврђен изложењима вере Истинске Православне Цркве у неколико наредних Исповедања (нарочито 1950, 1974. и 1991). Он новокалендарце проглашава не само за расколнике, него такође, што се недвосмислено подразумева, и за јеретике, пошто они (кроз екуменизам – истински циљ увођења календарске новине) нападају догмат о Једној, Светој, Саборној и Апостолској Цркви.

У вези са значењем речи „расколник” три митрополита су се кристално чисто изјаснили у посланици издатој 21. јуна 1935: „Ми препоручујемо свима који следе стари календар да немају никакво духовно општење са расколничком црквом расколничких служитеља, од којих је одступила благодат Светога Духа, услед тога што су нарушили одредбе Отаца Седмог Васељенског Сабора и Свеправославних Сабора који су осудили григоријански календар. Да расколничка црква нема благодат Духа Светога потврђује свети Василије Велики који говори овако: 'Чак и ако би расколници били у заблуди о питањима која не представљају догмате, али, пошто је, према божанском апостолу, глава Цркве Христос, од Кога сви удови живе и добијају духовно узрастање, они су себе отргли од сагласја удова Тела, и више нису удови (тог Тела) те немају благодат Духа Светога. А ко је сам нема, тај ни другима не може да је предаје'”⁴⁵⁶.

Према дубоко симболичној „коинциденцији” управо у то време – јун 1935. – ступио је на снагу турски закон који православном свештенству забрањује да носи свештеничку одећу. Иако је тај пропис наишао на снажан отпор Васељенског патријарха Фотија, ниже свештенство дочекало га је са

455 Metropolitan Calliopius (Giannakoulopoulos) of Pentapolis, *Ta Patria*, volume 7, Piraeus, 1987, p. 43 (Г).

456 Ibid., pp. 277-278.

одушевљењем, кличући: „Живео Ататурк!” Заправо, пошто је била лишена унутрашње одеће благодати и руковођена *ио иредању људском, ио науци све-ша, а не ио Христју* (Кол. 2,8), патријаршија је требало да буде лишена чак и спољашњег облежја своје раније славе.⁴⁵⁷

Двадесет трећег, 24, 25. и 26. маја 1935. три митрополита хиротонисала су четворицу нових епископа: Германа (Варикопулоса) Кикладског, Христофора (Хаџија) Мегарског, Поликарпа (Лиосија) Диавлијског и Матеја (Карпатакиса) Брестенског. Због тога су од стране државне Цркве били изведени на суд, да би их потом полиција спровела у прогонство у три различита манастира.

Нешто касније суђено је и четворици новопосвећених епископа који су такође осуђени и свргнути. Двојица од њих – Поликарп Диавлијски и Христофор Мегарски потом су се обратили државној Цркви са молбом за опроштај, али двојица преосталих – Герман Кикладски и Матеј Брестенски – одбили су да признају одлуку суда. Епископ Герман је тада био прогнан, док су Матеја сакрила његова духовна чеда у манастиру Кератеја.

Прогнани Хризостом Закинтски се убрзо покајао, па га је државна црква вратила у његову митрополију. Међутим, другу двојицу митрополита влада је у октобру, пре истека казне, пустила на слободу (показало се да је министар Г. Кондилис гајио симпатије за истинско Православље).

Знамења с небеса

У децембру, митрополит Хризостом Флорински пошао је у Јерусалим и Дамаск, како би испитао могућност сазивања Сабора ради разматрања календарског питања. Двојица патријараха примили су га љубазно обећававши помоћ у том погледу. Али, када се спремао за повратак у Грчку, грчки конзул у Јерусалиму, поступајући према наредбама из Атине, одбио је да стави визу у његов пасош.

Митрополит Хризостом је био принуђен да неколико месеци проведе у Јерусалиму практично као заточеник грчког конзула. Али божанско провиђење, кроз заступништво светог Георгија, „ослободиоца заробљених”, показало му је излаз. Ево како се сам Хризостом сећао овог чуда:

„Био сам депримиран због свог заточења, јер нисам имао информација о томе како се одвија наша свештена борба, нити сам знао какве ће бити последице мога задржавања у Јерусалиму.

⁴⁵⁷ Alexandris, op. cit., p. 200.

Притиснут тим озбиљним проблемом, отишао сам следећег дана, 23. априла, на Божанску Литургију. Са тугом и са вером молио сам светог Георгија да ми помогне:

'Свети Великомучениче Христов Георгије, ти који си ослободилац заточених и заштитник убогих, учини чудо своје и изведи ме из овог заточења'.

То вече, док сам био код куће и спремао се за починак, чуо сам куцање на вратима:

'Уђите'.

Врата су се отворила и ушао је младић пријатног изгледа који ми је рекао:

'Можете слободно да идете. Нико вам неће сметати'.

'Идите да погледате мој пасош'.

Младић је на тренутак отишао да би се одмах потом вратио и рекао:

'Све је у реду'.

Владика је хтео да младићу да напојницу али, на његово изненађење, овај је ишчезао. „Шта би то могло да значи?” – дубоко се замислио владика. Ипак, његово срце било је пуно мира и радости.

Следећег дана поново је отишао у цркву. Погледавши икону светог Георгија, сетио се јучерашњег догађаја и приметио да је лице светитеља на икони изгледало баш као лице младића кога је јуче видео.

Са великим одушевљењем запевао је тропар светитељу: „Као ослободилац заточених и заштитник убогих...”, а затим му се обратио као блиском пријатељу:

„Свети Георгије, ја сам такође заточеник. Али ти си ми обећао да ме нико неће задржати па ћу да пођем. Заштити ме”.

Одмах по изласку из цркве упутио се до куће у којој је живео и рекао домаћину:

„Ја одлазим за Пиреј”.

„Али, ваше преосвештенство, па где ћете? У пасошу немате визу”.

„Свети Георгије ће да ми помогне”.

Када је стигао у Хаифу, одакле су полазили бродови за Пиреј, поново се забринуо, јер није знао језик, нити је познавао икога са ким би поразговарао.

Но, чим је крочио на брод угледао је непознатог монаха који му је пришао, поклонио се и обратио на грчком:

„Ваше преосвештенство, како могу да вам помогнем?”

„Како да ми помогнете? Хоћу да одем али у пасошу немам визу коју ставља грчки конзул”.

Монах је узео пасош, отишао у агенцију и, мада пасош није имао печат грчког конзула, добио је карту.⁴⁵⁸

Државна Црква је и даље наставила да узнемирава двојицу митрополита. Тако је 1937. Хризостом изведен пред грађански суд под оптужбом да је служио у цркви Света Три Јерарха у Солуну. Проглашен је невиним, али уследили су даљи судски процеси 1938. и 1940.⁴⁵⁹

Но, Господ је такође наставио да пружа знамења са небеса Својим вернима.

Тако су се једном истински православни хришћани Крита сабрали да служе свеноћно бденије на Воздвижење Часног Крста у истоименој цркви на врху планине Кофина. „У навечерје празника, који је падао у недељу (13. 9. 1937), у сумрак, верни су пристизали у групама из разних околних села, неки пешке, неки јашући... Старији људи, са свештеницима, оцем Димитријем из Крусоне и оцем Харалампијем из Капетанијане, чекали су их у малој цркви Рођења Мајке Божије која се налазила у подножју Кофине. Те вечери врх планине био је обавијен густом маглом, и пењање је било веома отежано. Верних је било више од 500, а по другим сведочанствима више од 1000.

Око 10 сати стигао је одред полиције под командом једног потпоручника. Своје присуство они су правдали тиме да су 'дошли да одрже... ред!' Наравно, њихов мотив био је сасвим другачији. Но, када су видели број верних били су принуђени да се предомисле.

Око поноћи свештеници су почели да певају Акатист Часном Крсту. Без обзира на маглу, хладноћу и јак ветар верни су се молили и клањали, сви заједно припевајући 'Радуј се, блажено Дрво' или 'Алилуја'.

На крају акатиста ветар је изненада престао да дува, а магла почела да се разилази. Врх Кофине и црквица Часног Крста постали су јасно видљиви.

Пре но што су схватили шта се дешава, читава област постала је осветљена и свуда се ширио слатки мир. А онда су са страхом, али и са неописивом радошћу видели крст од светлости како сија на врху Кофине и својим зрацима обасјава читав крај. Ноћ се изненада претвори у дан! Ништа се није могло чути осим 'Господи, помилуј' и пригушеног јецања верних. Нико од очевидаца није могао да каже колико је чудо потрајало.

Конечно, после прилично дугог времена, као што се појавило, чудесно виђење је тако постепено и ишчезло... И опет, као на почетку, ветар је почео да дува и густа магла прекрила је читаву област.

458 Elijah Angelopoulos, Dionysius Batistates, *Chrysostom Kavourides*, Athens, 1981, pp. 21-25 (Γ).

459 *Syntomos Istorike Perigraphē*, op. cit., pp. 23-24.

Верни су са обновљеном ревношћу и покајањем наставили да се моле читаве ноћи. Божанску литургију свештеници су служили у малој цркви посвећеној Пресветој Богородици.

У зору Литургија је одслужена и верни су пошли да се разилазе по својим селима и домовима, разговарајући међусобно и са полицајцима о дивном чуду божанског јављања Часног Крста...⁴⁶⁰

Прогони у Румунији

У овом периоду и Истински Православни Хришћани Румуније били су такође подвргнути прогонима. Митрополит Власије пише: „Румунски краљ Карло II оставио је своју супругу Марију, која је дошла из Константинопоља, и поново се оженио јеврејком. Он није хтео да напусти престо, али пошто се оженио нехришћанком, био је принуђен да га се одрекне. Његовом сину Михајлу било је тек осам година, па је био потребан регент и на то место постављен је патријарх Мирон. Политичке прилике у то доба је још више искомпликовала чињеница да је влада била распуштена па је, да би устав био испоштован, регент морао да преузме и дужност председника владе. Тако је патријарх 1936. године постао и регент и председник владе – потпуни господар земље. Он је имао власт да уништи нашу Цркву, и употребио ју је у потпуности: уништио је све наше цркве и похапсио свештенство, монахе и све предводнике старокалендарске групе.

То је био први велики ударац нанет нашој Цркви, и многи га нису преживели. Узмимо на пример оца Јевтимија – он је био у концентрационом логору три године заједно са оцем Памвом, који нам је причао како су га мучили: оборили би га у поток, а онда би друге затворенике присилили да прелазе преко њега као преко моста. У то време он је имао око 27 година.”⁴⁶¹

У Бесарабији, пише Глазков, „свештеници отац Борис Бињецки, Димитрије Стицкевич и Владимир Пољаков изведени су на суђење због служења према старом календару. Успостављање диктатуре краља Карла II у Румунији у фебруару 1938. било је праћено јачањем прогона националиста и старокалендараца. Радило се о томе да румунски краљеви, пошто су били аустријског порекла и само формално православни хришћани, нису били много заинтересовани за питања вере, народа и Цркве. Уопште узев, они су представљали само фасаду иза које су различити грађански и црквени функционери чинили своја мрачна дела.

460 Metropolitan Calliopius, *Ta Patria*, volume 6, Piraeus, 1984, pp. 67-74 (Г).

461 Metropolitan Blaise, *Pravoslavnaia Rus'*, op. cit.

Једна од оптужби против старокалендараца, укључујући и оца Гликерија, била је њихова повезаност са „Гвозденом гардом” (или легионарима), организацијом коју је краљ забранио. У јесен 1938. широм земље вршена су многобројна хапшења, суђења и стрељања истакнутих легионара. Овај покрет био је врло често лажно оптуживан за нацизам. Али шта је та десничарска организација заправо представљала у Румунији? Покрет који је за главни циљ имао едукацију својих присталица у православној вери и верности Цркви и Христу, што тешко да може да се назове нацистичком организацијом. Пошто су били не само политички, него и духовни опоненти тоталитарне милитаристичке власти, и пошто су у исто време водили немилосрдну борбу против било какве физичке или духовне манифестације комунизма у Румунији, легионари су често иступали против политичких амбиција недуховних политичара. Крајем тридесетих година отпочели су масовни крвави прогони легионара, током којих су вође покрета (попут Корнелија Кодреануа) били убијени, док су обични чланови, укључујући и омладину, били заточени по концентрационим логорима у којима су многи умрли због тешког принудног рада и нечовечних услова живота, док су многи тамо провели деценије...

Године 1939. и сам отац Гликерије се после денунцијације од стране једног новокалендарског свештеника нашао у специјалном логору за легионаре. У новембру исте године стигла је наредба да се затвореници поделе на два дела и да се стреља прво један, па онда други део. Када је прва група побијена, отац Гликерије и неколико легионара који су били у другој групи савршили су благодарни молебан Господу и Мајци Божијој што су их удостојили смрти за веру православну. Господ је учинио чудо – изненада је стигао владин декрет о помиловању.

Неколико месеци касније Бесарабија је окупирана од стране Црвене армије, а годину дана касније Румунија је ушла у рат против Совјетског Савеза. Да би сачували Православље неповређеним старокалендарци су били присиљени да буквално сиђу дубоко у катакомбе, оснивајући тајне скитове по шумама и у планинама...⁴⁶²

Митрополит Кипријан нам прибавља још детаља о прогонима из тридесетих: „Патријарх Мирон је наредио да се све цркве истинских православних хришћана сравне са земљом и да се затворе сви клирици или монаси који одбију да се потчине његовој власти. Монаси и монахиње били су затварани у два манастира, где су се према њима односили нечувено дивљачки. Неки од њих, као јеромонах Памво, оснивач старокалендарског манастира Добру

462 Glazkov, op. cit., pp. 57-59.

(који је разаран и обнављан три пута), пострадали су мученичком смрћу. Током разарања манастира Кукова пет мирјана је бачено у манастирски бунар и удављено. То је била тактика којом је патријарх желео да реши старокалендарско питање!

Јеромонах Гликерије је био ухапшен у септембру 1936. током великих демонстрација у Пјатра-Њамецу, где је било много убијених. Под стражом је одведен у Букурешт и осуђен на смрт. Ипак, био је чудесно спасен заступништвом Богородице која се јавила жени министра правде и наредила јој да се код свога мужа заузме за оца Гликерија. Њен муж није поступио као Пилат, него је смртну казну оца Гликерија заменио заточењем у удаљеном манастиру...

Ревносни отац Гликерије је два пута одлазио у Грчку. Током прве посете замонашен је у велику схиму у скиту Св. Јована Претече на Светој гори. Током друге посете, 1936. године, срео је неколико архијереја Истинске Православне Цркве Грчке... између осталих Матеја (владика Хризостом је у то време био на Блиском Истоку), који је одлучио да га посвети за епископа. Ипак, пре него што се владика Хризостом сложио да се приступи извршењу ове одлуке, отац Гликерије је био протеран из Грчке...

Са почетком Другог Светског рата, 1939. године, отац Гликерије је пуштен на слободу, па се заједно са својим вољеним саборцем јерођаконом оцем Давидом (Бидаскуом) склонио у шуму. Тамо су живели у неописивој оскудици и тешкоћама, посебно током зиме. За време јаких снежних падавина неколицина оних који су им тајно помагали нису могли да им достављају скромне потрепштине, па су оци били принуђени да једу црве. Ипак, Божански Промисао штитио их је од прогонитеља, чак су и птице небеске својим крилима заметале њихове трагове у снегу. Без обзира на сурове хладноће (у Румунији се температура зими спушта и до -30 степени), они никада нису ложили ватру како дим не би одао њихово склониште. Други подвижници су се такође крили по шумама, међу њима отац Дамаскин, отац Пајсије и други”.⁴⁶³

Поделе међу грчким старокалендарцима

Враћајући се у Грчку, наилазимо на трагичну поделу до које је дошло 1937. године, између митрополита Германа Димитријадског и Хризостома Флоринског са једне стране, и епископа Германа Кикладског и Матеја Брестенског са друге. Ова подела на тзв. „Хризостомовце” (или „Флоринце,”) и „Матејевце”, која је веома ослабила борбу истински православних, наставља се (уз даље деобе) до данас.

463 Metropolitan Cyprian, op. cit.

30. јуна епископ Матеј је писао Синоду захтевајући од митрополита Германа званичну изјаву да су новокалендарци расколници и лишени благодати Светих тајни и да је потребно да се деца крштена у расколу миропозасују.

Није било одговора на то писмо, али су истог месеца митрополити Хризостом и Герман писали монаху Марку (Ханиотију): „Када се догоди да нека помесна Црква падне у какву заблуду, по светом Василију излечиву, као што је календарска заблуда, архијереји као појединци могу додуше да се одвоје и да прекину духовно општење са Црквом како не би били заједначари те заблуде, али немају право да Цркву огласе и расколничком, што је искључиво право свеправославног или великог помесног сабора. У том случају они, прекидајући пре синодске оцене општење са заблуделом црквом својом, позивају је пред свеправославни или велики помесни сабор како би је вратили на православни колосек, те ће је, ако истрајава у заблуди, после првог и другог саветовања свеправославни сабор огласити јеретичком, уколико се заблуда тиче догматске стране, а расколничком ако се тиче типика и административне стране Цркве. Управо то смо урадили и ми, прекинувши духовно општење са јерархијом Грчке Цркве због заблуде календарске новотарије и позвавши је пред Свеправославни или Велики помесни сабор, који је једини компетентан и има право да је осуди за заблуду и да је убеди да одступи од ње, или ако истрајава у њој да је огласи расколничком. Тако нека заблуда, која се не тиче директно догмата вере, него се односи на црквене противканоничности и преступе, излечива' по св. Василију, заблуделу Цркву чини додуше потенцијално (εν δυναμει) расколничком, али не и дејствено (εν ενεργεια), све док је неки свеправославни сабор не осуди и објави и дејствено расколничком...

Али нека Вашој преподобности буде познато да Свето Мирово освештано у Цркви Васељенске патријаршије, поседује сву своју благодат и освећујуће дејство, чак и ако је то учињено после увођења новог календара”.⁴⁶⁴

Ова тврдња јавно је противречила исповедању тројице јерараха из 1935. где је било објављено да је државна црква потпуно расколничка и лишена благодати Светих Тајни, и где је такође речено да увођење новог календара задира у догмат о Једној Цркви.

18. јула, епископ Матеј је поново писао митрополиту Герману: „... Пошто су током дискусије о условима овог мог предлога двојица од чланова Свештеног Синода изгубили прибраност и напали ме, и будући да претње и увреде не могу да умање озбиљност мога предлога, имам част да Вас љубазно замолим да благоизволите да колико је могуће скорије сазовете Синод и дате одговор на мој горепоменути предлог.

464 Цитирано у: Hieromonk Amphilochius, *Gnosethe tin Alitheian*, Athens, 1984, pp. 17-18 (Г).

Уколико, мимо сваке наде, Свештени Синод не буде хтео да прихвати услове мога предлога у сагласности са одредбама божанских и свештених канона, него буде истрајавао, онда... сматрам се дужним да као Православни Архијереј прекинем са вама свако духовно општење, да се не нађем крив у страшни дан Суда, као онај који је презрео божанске и свештене каноне... Чекаћу до следећег понедељка, 13. овог месеца, ваш писмени одговор на овај предлог.

Уколико Свети и Свештени Синод не буде прихватио услове овог мога предлога пре овог датума, сматраћу ћутање одбијањем мога предлога и следствено прекидајући сваку везу са Вама, одредићу свој даљи став”.⁴⁶⁵

18. септембра епископ Матеј је писао митрополиту Герману: „Будући да до данас ни на шта од горепоменог нисам примио одговор и имајући у виду 15. правило такозваног Прводругог Сабора, које гласи: 'Који се због неке јереси осуђене од Светих Сабора и Отаца одвајају од општења са Председавајућим, јер он јерес јавно објављује и отворене главе у црквама је учи, такви не само да не подлежу канонској казни што су се оградиле пре синодске одлуке од заједнице са такозваним епископом, него ће се удостојити и дужне части са Православнима. Јер нису осудили епископе, него лажијепископе и лажиучитеље и нису расколом Јединство Цркве нарушили, него су похитали да од раскола и подела Цркву избаве' и будући да сте у последњем писму који сте упутили високопреподобном монаху Марку Ханиотису сасвим јасно објавили да су тајне савршаване од новокалендараца важеће и да имају Божанску благодат и да ћете наставити да одржавате убудуће духовно општење са новаторском расколничком црквом Грчке... Зато одлучујемо: 1) да изразимо најдубљу тугу вама и свима који вас следе због вашег ненаданог и неочекиваног одступања од ваших првобитних исповедања и објава; 2) да прекинемо са вама и свима који вас следе свако духовно општење, док Господ Бог не усхте да вас просвети да се вратите на своје првобитно Исповедање Вере и да чувате тачност Свештених Канона и Предања Цркве не следећи такозвану благодат, икономију и снисхођење, да се не нађем крив у страшни дан Суда као онај који је презрео божанске и свештене каноне, навукавши на себе клетве и анатеме светих и богоносних Отаца наших; 3) повлачим све потписе које сам до данас ставио на акта и остала документа на заседањима Синода са вама и такође молим да откажете моје учешће у новинама Глас Православља”.⁴⁶⁶

465 Fr. Andrew Sidniev, *Florinskij raskol v Tserkvi IPKh Gretsii* („Флорински” раскол у Цркви ИПХ Грчке); Monk Benjamin, op. cit., part 2, pp. 62-63.

466 Sidniev, op. cit.; Monk Benjamin, op. cit., pp. 64-65.

Било је чудно што је Матеј повукао све потписе са свих прошлих одлука Синода - које је недвосмислено признавао као православне... Још једна узнемирујућа карактеристика ове посланице било је то како је она била написана: „бившем Митрополиту Димитријадском Герману, досадашњем председнику Светог Синода”, као да је већ био свргнут. Но, ко је извео такво свргавање и на каквом судском процесу? Матеј се никаквом суду не обраћа, а он сам не може да суди Герману у одсуству...⁴⁶⁷ Вероватно је сматрао да помињање „лажних епископа” у 15. канону који је навео представља одговарајућу осуду. Али ипак, он нигде не доказује да двојица митрополита исповедају *јерес*. Јерес новокалендарства? Али митрополити су је одбацили.

У сваком случају, ако су били оптужени за јерес, требали су да буду позвани на суд, у сагласности са канонима. Али ипак Матеј не говори о суђењу. Он их није могао осудити у одсуству... Канонски судски поступак захтева да епископ треба да буде суђен од стране најмање дванаест епископа, да треба да буде позван да изложи свој случај и да може бити свргнут у одсуству тек пошто одбаци да се појави после три позива од стране двојице епископа. Ако канонска процедура није могла да буде испуњена у тако малом Синоду, у сваком случају неке обавезе према њему су сигурно морале биле испоштоване...

Мало касније, 9. септембра, двојица митрополита, забринути због забуне које је изазвала њихова изјава, као да су устукнули, пишући: „У погледу делотворности или неделотворности Светих Тајни које савршавају новокалендарци, ми остајемо верни ономе што смо објавили у јуну 1935, да освећујућа благодат Светих Тајни пребива и делује кроз оне црквене свештенослужитеље који се држе свештеног предања и правила без увођења било каквих новина, а не кроз оне који су се удаљили од свештених правила и остају под клетвама Отаца”⁴⁶⁸

Ово објашњење, чинило се, требало је да отклони опасност од раскола међу старокалендарцима – што је, наравно, могло да заустави умножавање путева истинске Православне Цркве. Међутим, 17. октобра митрополит Хризостом је писао митрополиту Герману: „Треба да игноришете енциклике епископа Брестенског и Кикладског који су отпали, јер они су нас осудили из користољубља, не могући да трпе нашу критику безаконих рукоположења и осталих њихових преступа, па су стали на страну старог Управног савета Манесиса и Гунариса, које су до јуче и сами називали профитерима и узурпаторима. Као изговор за нашу осуду, нашли су разлог да смо одбили

467 Bishop Andrew, op. cit., pp. 68-74.

468 Metropolitan Calliopius, *Ta Patria*, op. cit., p. 282.

да дозволимо поновно миропомазивање деце, која су крштена од новокалендарских свештеника, што и забрањују божански и свештени канони, као и то што смо одбили да новокалендарске Цркве објавимо јеретичким и расколничким, а њихове тајне неважећим. Но, главни разлог њихове осуде проистиче, за светог Брестенског, из тога што смо га спречили да користи нашу свештену борбу за сопствено богаћење, а за светог Кикладског из тога што смо му забранили да савршава безакона рукоположења јереја и ђакона, не ради службе нашој свештеној борби, него ради стварања сопствене партије и преузимања вођства над борбом. Отевши се узди савести и страха Божјег, обојица приступају издавању енциклике истински православним хришћанима и покушавају да нас помоћу лажи и мрских клевета представе као наводне дезертере и издајнике борбе, јер нисмо хтели да, презирући божанствене и свете каноне, огласимо Грчку цркву расколничком и њене Тајне неважећим, и да осудимо на духовну смрт пет милиона грчке браће, која чистим срцем следе нови календар и да дођемо тако у супротност и према осталим православним Црквама Јерусалима, Антиохије, Русије, Србије, итд, које не само да нису прекинуле црквено општење са новокалендарским Црквама, него и саслужују са њеним служитељима. И то зато што новокалендарске Цркве нису оглашене као расколничке од стране Свеправославног сабора, који једини има право по свештеним канонима да их осуди и огласи расколничким, ако не одступе од заблуде новог календара. Право да се појединци и цркве огласе расколничким божанствени и богоносни Оци Васељенских Сабора нису дали нити појединим људима, нити црквама, него Васељенском сабору, који изражава католичанску Православну Цркву и чије одлуке се доносе по надахнућу Свесветога Духа. Из тог разлога ми смо, поштујући каноне и одредбе Васељенских Сабора, одбили да огласимо Грчку цркву расколничком и ограничили смо се само на прекидање црквеног општења са Архиепископом атинским и њему једномисленим архијерејима, како се не бисмо показали заједничарима календарске новотарије. И то смо учинили у складу са 15. канонем Прводругог Сабора, који даје за право само да се прекине црквено општење са нарушиоцима предања и пре саборске одлуке, а једино сабор проглашава и појединце и цркве расколничким, а њихове Тајне безвредним. Ово наше одбијање, које се иначе заснива на канонима и апостолским установама, нашли су као изговор поменути епископи, и на жалост дошли до те тачке моралног пада и бешчашћа, да стављају ауторитет Заједнице ИПХ под председавањем Манесиса и Гунариса изнад ауторитета нас, који током 35 година ништа друго нисмо радили, осим што смо објављивали догмате Православља и право управљали словом божанске истине. Али главни

мотив који их је повео да нас осуде јесте да се ослободе сваке контроле од наше стране и да слободно и невешто искоришћавају нашу свештену борбу, изговарајући се лицемерним благочешћем. За тврдњу да се баве демагогијом и на рачун борбе јуре славу и част, доказ је да су обојица сами узели титуле митрополита, док смо им ми на хиротонији дали титуле епископа, што само авантуристи и интелектуално и душевно нестабилни могу бестидно да учине. Срамотна лаж је такође и гласина да је протосинђел истукао (епископа) Кикладског на једном заседању Синода, који се већ два месеца није састао због опструирања епископа⁴⁶⁹.

У писму епископу Герману Кикладском од 9. новембра митрополит Хризостом је опет почео да доказује како је државна Грчка црква потенцијално, а не актуално расколничка и лишена благодати Светих Тајни, и изјавио је да ће она моћи да се назове актуелно расколничком и безблагодатном тек на основу одлуке Васељенског или Свеправославног сабора.⁴⁷⁰ Заправо, изгледа да се митрополит Хризостом надао да ће такав Свеправославни Сабор ускоро бити сазван.

У децембру он и митрополит Герман писали су министарству религија предлажући да се „Пред-Сабор” одржи на Светој гори, са представницима како старокалендараца тако и новокалендараца, у намери да се разреши календарско питање. Међутим, ако из било ког разлога „Пред-Сабор” неће бити одржан пре Пасхе, онда треба да се примени краљевска одлука из 1923. о употреби јулијанског календара. Ако ово буде прихваћено, онда се двојица митрополита слажу да неће вршити никакво ново посвећење или црквене радње пре Пасхе.⁴⁷¹

Међутим, до 1940. се испоставило да су се двојица митрополита вратила на строжи став. Тако су они 30. августа, заједно са митрополитом Хризостомом Закинтским, који се вратио старокалендарцима, у енциклици бр. 1844 изјавили: „Што се тиче валидности или невалидности светих тајни вршених од стране новокалендараца, ми остајемо на свему што смо изјавили јуна 1935, у вези са тим да освећујућа благодат Светих тајни, по учењу духа божанских и светих канона, и нашем мишљењу, пребива и делује само кроз оне црквене свештенослужитеље који се држе свештеног предања и канона Православне Цркве, без увођења било каквих новина, а не кроз оне који су се одвојили од свештеног предања и прекршили божанствене и свете каноне, и који су, сходно томе, под клетвама светих отаца. По правилу према коме

469 Sidniev, op. cit; Monk Benjamin, op. cit., pp. 65-67.

470 Karamitsos, op. cit., pp. 123-35.

471 Sidniev, op. cit; Monk Benjamin, op. cit., pp. 68-70.

новокалендарац треба да буде примљен у нашу Старокалендарску Цркву, он треба нама, јерарсима којима јединица припада да одредимо начин његовог примања, кроз молбу да објави своју свету намеру, па да буде примљен *или кроз њисмену изјаву*, као што су Први Васељенски Сабор (осми канон) и рана Црква примали јеретике и расколнике по црквеној икономији, *или њак кроз друго миројомазанье*, у сагласности са петим каноном Шестог Васељенског Сабора. С обзиром на чињеницу да смо ми, епископи, као представници Цркве, компетентни да будемо ризница благодати, по тридесет деветом апостолском правилу које тако одређује, свештеници и ђакони не могу ништа чинити без воље епископа. Јер људске душе су поверене њима и они ће дати одговор за њих.⁴⁷²

РПЦЗ и грчки старокалендарци

Какав је био став Руске Православне Цркве – Заграничне (РПЦЗ) према грчким старокалендарцима? Као што смо видели, Руска Црква је у свим својим јурисдикцијама остала на старом календару, а у одвојеним деловима бившег Руског царства који су дошли под утицај новокалендараца, као што су Валаам и Бесарабија, Руси су пружали јак отпор измени календара. РПЦЗ је ту измену осудила, а митрополит Анастасије је, као што смо видели, служио заједно са вођом румунских старокалендараца, јеромонахом Гликеријем.

Ипак, првојерарх РПЦЗ митрополит Антоније (Храповицки) прихватио је много неодређенији став. Године 1926, пишући руском светогорском јеросхимонаху Теодосију Каруљском⁴⁷³, он је одбио да прекине општење са новокалендарцима из Константинопољске и Грчке Цркве: „Вама је познато 13, 14. и 15. правило Двократног Сабора, у коме се говори о одвајању од епископа и патријарха после његове саборске осуде. А затим ту је канон (15.) који говори да клирик заслужије не осуду него награду ако прекине везе са њим (јеретиком) због јереси осуђене од стране светих сабора или отаца..., а осим тога и 'када он (тј. првојерарх) јавно проповеда јерес и отворено учи о њој у Цркви'. Али то, слава Богу, ни п(атријарх) Василије (III Константинопољски), ни (архиепископ) Хризостом (Атински) још нису учинили. Са друге стране, они инсистирају на очувању старе Пасхалије, јер јер је само она, а не Јулијански календар као такав, била заштићена саборским правилима. Исти-

472 Bishop Matthew of Bresthena, epistle of September 21, 1944; y: Monk Benjamin, *Letopis' Tserkovnykh Sobytij* (1939-1949) (Chronicle of Church Events (1939-1949)), part 3, <http://www.zlatoust.ws/letopis3.htm>, pp. 10-11 (P).

473 Види: „Starets Feodosij Karul'skij Svyatogorets”, *Russkij Palomnik*, B 23, 2001, pp. 15-43.

на, П(атријарх васељенски) Јеремија у XV (тачан податак: XVI) веку и његов наследник у XVIII веку анатемисали су (Григоријански) календар као такав, али то се 1) тиче само њихових савременика, и 2) не може се проширити на оне који се плаше да прекину општење са њим (тј. са новокалендарцима), чему подлежу само они који су се огрешили о канонску пасхалију. Поред тога у сваком случају треба да се примети како је главна идеја у вези са даном Васкрса, то да треба да га прослављају сви православни хришћани у свету једног истог дана. Истина, моја браћа и ја лично уопште немамо симпатије према новом календару и модернизму, али преклињемо светогорске оце да не пренаглају са писањем писама (Рим. 14). Не жалостите се због наше спремности да идемо на К(онстантинопољски) Сабор. Наравно, Сабора неће ни бити, али ако га буде, и ако одемо тамо, као што је свети Флавијан отишао на разбојнички саб(ор), онда ћемо свакако чувати веру, а отпаднике предати анатема. Али све док није изговорена последња реч, све док читава Црква на васељенском сабору не понови клетве патријарха Јеремије, ми морамо одржати општење, како сами не бисмо били лишени спасења и, оцеђујући комарца, камилу прождирали...⁴⁷⁴

У другом писму он је допустио да је *акривија* на страни оца Теодосија, али је заговарао *икономију*: „Узалудно је то што мучите своју савест недоумицама у вези са тим да ли да и даље будете у општењу са Константинопољском патријаршијом. Оставите ту ствар суду јерараха, а док се то не догоди останите у општењу...“⁴⁷⁵

Међутим речи Сабора из XVI века који је анатемисао нови календар не подржавају интерпретацију митрополита Антонија: „Ко год не прати обичаје Цркве,... него жели да прати Григоријанску пасхалију и календар... нека буде анатема“. Овде дакле нема ни речи о томе да се анатема односи само на генерацију оних који су анатему бацили. Уопште, анатема, као израз непромењиве Божије одлуке у погледу нечега што представља *вечну њојрешку*, нужно је примењива, ако је исправно и канонски донета, на сваком месту и за сва времена.

Другачије мишљење од митрополита Антонија изразио је други члан Синода РПЦЗ, архиепископ Теофан Полтавски и Переславски.⁴⁷⁶ Исте 1926. године он је писао:

474 *Pis'ma Blazhennejshago Mitropolita Antonia (Khrapovitskago)*, Jordanville, 1988, p. 195.

475 *Pis'ma Blazhennejshago Mitropolita Antonia (Khrapovitskago)*, op. cit., p. 197.

476 Архиепископ Теофан (бивши духовник руске Царске породице) у многим питањима се разилазио са митрополитом Антонијем – нека од њих, попут контроверзног схватања догме о искупљењу митрополита Антонија, била су од великог догматског значаја. Коначно, када се уверио да су у Синоду РПЦЗ појавила „издаја“, владика Теофан се повукао да живи као пустињак у Француској, где се упоко-

Питање: Зар пастири Православне Цркве нису донели нарочити суд по питању календара?

Одговор: Јесу, много пута, у вези са увођењем новог Римског календара, и то како на приватним скуповима, тако и на саборима.

Ево доказа за то. Најпре, Васељенски патријарх Јеремија II који је живео управо у време римске календарске реформе, одмах је, године 1582, заједно са својим Синодом, осудио нови римски систем рачунања времена као систем који није у складу са Предањем Цркве. Следеће године (1583), он је сазвао црквени сабор уз учешће патријарха Силвестра Александријског и Софронија VI Јерусалимског. Овај Сабор је објавио да Григоријански календар није у складу са канонима Васељенске Цркве и са одлуком Првог Васељенског сабора о начину израчунавања дана свете Пасхе.

Међу делима овог сабора појављују се: саборски Томос, који осуђује погрешност и неприхватљивост римског календара за Православни Цркву, и канонска Одлука Сабора – Сигилион од 20. новембра 1583. У овом Сигилиону сва тројица горе поменутих патријараха са својим Синодима позивају православне да се чврсто и одлучно, све до проливања своје крви, држе православног календара и јулијанске пасхалије, претећи онима који ово преступе анатемом, одсецањем од Цркве Христове и сабрања верних...

У наредним вековима, XVII, XVIII и XIX, читав низ Васељенских патријараха изражавао се изричито против Григоријанског календара, оцењујући га у духу саборске одлуке патријараха Јеремије II и саветујући православнима да га се чувају..."

Питање: Да ли је увођење новог календара питање од велике или од мале важности?

Одговор: Од веома велике, нарочито у вези са пасхалијом – реч је о крајњем поремећају и црквеном расколу, који људе одваја од општења и јединства са читавом Црквом Христовом, лишава их благодати Духа Светога, нарушава догму о јединству Цркве и, попут Арија, цепа нешивени хитон Христов, то јест посвуда раздваја православне, лишавајући их једномислија, прекидајући везу са свештеним Предањем Цркве и чинећи да они падну под саборску осуду због презирања Предања...

ојио 1940. Многи га сматрају за највећег богослова Руске Заграничне Цркве, ако не и читаве Руске Цркве у XX веку. За податке о његовом животу види: Schema-Monk Epiphanius (Chernov), *Vie de Monseigneur Theophane, Archeveque de Poltava et de Pereiaslav*, Lavardac: Monastery of St. Michael, 1988 (Ф); Richard Betts and Vyacheslav Marchenko, *Dukhovnik Tsarskoj Sem'i*, Moscow, 1994 (Р). На српском: „Духовник Царске Породице – Светитељ Теофан Полтавски, Нови Затворник”, Центар за Православне предањске студије, Београд, 2006 и: *Св. Теофан Нови Зајворник Полијавски*, „Христос - наш живот”, Светигора, Цетиње, 2001.

Питање: Како православни, сходно канонима, треба да се односе према новокалендарским расколницима?

Одговор: Не треба са њима да имају молитвено општење, чак и пре него што их саборно осуде...

Питање: Какву казну према црквеним канонима заслужују они који се моле заједно са новокалендарским расколницима?

Одговор: Исту осуду као и они...⁴⁷⁷

477 Archbishop Theophanes, *Kratkie kanonicheskiye suzhenia o letoschislenii*, y: V. K., *Russkaia Zarubezhnaia Tserkov' na Steziakh Otstupnichestva*, St. Petersburg, 1999, pp. 29-30 (P).

5. РУСИЈА: ОД ХИТЛЕРА ДО БРЕЖЊЕВА (1939-1970)

*Да је народ Мој ђослушао Мене,
да је Израиљ ходио ђуђевима Мојим,
до нишђавила бих неђријђеље њихове ђонизиио,
и на ђилачиђеље њихове сђавиио бих руку Моју.*
Пс. 80,14-15

Од средине тридесетих година постало је приметно извесно попуштање у бесомучној агресији атеиста на Русију, која је до Велике Чистке 1937-38. донела невиђено много мученика. Устав из 1936. вратио је свештенству и члановима њихових породица једнака „права” са осталим становништвом, тако да је, на пример, после пет година „продуктивног и друштвено корисног рада”, бивши свештеник могао да добије право гласа, мада је то наравно зависило још и од лојалности показане према режиму. Године 1937. Политбиро је ипак наредио подизање „свих пореза за свештенике и особе које имају незаслужене приходе”, док су цркве и манастири били опорезовани још и у натури – пшеници, кромпиру – као да су у питању приватне фарме.⁴⁷⁸

Гоњење у Пољској

Овакви уступци могли су бити повезани са очигледним неуспехом антирелигиозне кампање која је требало у потпуности да уништи веру у Бога: попис становништва из 1937. године установио је да су једна трећина градског и две трећине сеоског становништва и даље били спремни да се изјасне као верујући. Уступци су могли бити изазвани и јачањем Хитлеровог национал-социјализма, што је подстакло Стаљина, који је Хитлера иначе веома поштовао, да допусти мало више национализма и у своме „социјализму у једној земљи”. У сваком случају, прво реално олакшање дато не толико религији уопште, колико Московској патријаршији, било је повезано са пактом Хитлер-Стаљин из 1939. и догађајима који су уследили.

⁴⁷⁸ Volkogonov, D. *Lenin*, London: Harper Collins, 1994, p. 386.

Тако Алексејев и Ставру пишу: „Совјетском Савезу (у складу са пактом) припали су значајни делови Западне Украјине и Белорусије, а ускоро затим и три прибалтичке републике – Литванија, Летонија и Естонија. Само из бивше Пољске у Совјетски Савез прешла је територија са више од четири милиона становника, 1200 православних цркава, богословијом у граду Кременцу и четворицом епископа. Ово је одмах удвостручило број активних епископа Московске патријаршије, повећало је број отворених цркава до приближно 40% и поново отворило питање односа власти према религиозном образовању.

Совјетске пограничне области обично су биле нарочито пажљиво комунизирани. Цркве су затваране. Када је део Пољске постао совјетска територија и погранична област, совјетска власт је била принуђена да преиспита своју уобичајену политику. Било је превише ризично покретати масовне религиозне прогоне и изазивати незадовољство становништва у присуству немачке армије са друге стране границе. Мора се узети у обзир и чињеница која је у том тренутку била повољна за совјетску власт, да је Православна Црква била изложена дискриминацији пољских власти. Пред почетак Другог Светског рата Пољаци су затворили стотине православних цркава на својој територији, на основу тога што је руска царска власт 1875. године вратила те цркве из уније у Православље. Пољска власт је повратак унијата у Православље сматрала за акт насиља, а сама је, са своје стране, оно што је сматрала за праведно враћала помоћу насиља, које је, узгред да кажемо, изазивало протесте чак и од стране католичке и унијатске цркве.

Резултати ових мера пољске владе били су такви, да је на пример у холмској области од 393 православне цркве које су постојале 1914, до 1938. остало 227, 1939. – 176, а на почетку рата – свега 53. Нарочито је узнемирујуће било то, што је од зграда одузетих православнима једноставно било разорено 130 цркава, 10 молитвених домова и два манастира. Наравно, овакве мере су изазивале незадовољство православних становника Пољске, стварајући погодно тло за комунистичку пропаганду и пораст симпатија према Совјетском Савезу. У таквим условима совјетској влади је 1939. било прилично тешко да одмах започне са великим прогонима и затварањем православних храмова које Пољаци још нису затворили. Ово је захтевало опрезнију политику – потчињавање православне јерархије и православних парохија бивше Пољске Московској патријаршији коју је власт добро контролисала. Другачије речено, то је био први случај када је совјетска власт искористила Московску патријаршију за ширење свога утицаја на поново добијене терито-

рије. Зато Стаљину у то време није ишло на руку потпуно гушење Московске патријаршије”.⁴⁷⁹

Ипак, вуку је тешко да дуго глуми овцу; када му је одговарало, Стаљин је привремено глумио заштитника Православља пред католицизмом, али убрзо се све вратило на своје место. Тако је сва црквена имовина на новоокупираним територијама национализована у октобру 1939; свештенству су наметнути тешки порези, Кременецка богословија је затворена, а Архиепископ кременецки Алексије (Громадски) био је ухапшен. До јуна 1941. 53 свештеника су ухапшена, од којих је 37 нестало, а 6 стрељано; и број монаха чувене Почајевске Лавре са 300 сведен је на 80. Два совјетска монаха доведена су да надгледају да ли су они који су остали у Лаври лојални совјетској власти. Архиепископ Пантелејмон (Рожњевски), бивши Пински, који је одбио да прихвати даривање аутокефалности Пољској Цркви од стране Константинопоља 1924. године, у октобру 1939. постављен је за егзарха Западне Украјине и Белорусије. Али у јулу 1940. послали су га „у пензију” у Жировицки манастир, а на његово место из Москве је послат Архиепископ новгородски Николај (Јарушевич), који је тамо остао све док није био принуђен да се повуче натраг за Москву пред налетом немачких снага.

Стаљин и балтичке Православне Цркве

Године 1939. Московска патријаршија послала је Архиепископа дмитровског Сергија (Воскресенског) у Ригу као патријаршијског егзарха у окупираним балтичким државама. Године 1940. он је у састав патријаршије примио Цркве Летоније и Естоније којима је раније била дарована аутокефалност од стране Константинопоља. Затим је у марту 1941. преузео контролу и над вилнуском катедром и Литванијом.

„Власт над новим епархијама – пише Волкогонов – била је наравно успостављена помоћу тајних служби. Као илустрација овог процеса нека послужи следећи извештај који је Стаљин примио у марту 1941. од Б. Меркулова, Народног комесара за државну безбедност СССР-а:

„На територијама Литванске, Летонске и Естонске републике присутне су аутокефалне (аутономне) православне цркве, којима на челу стоје локални митрополити, послушни намештеници буржоаских влада.

У Летонској ССР постоји 175.000 православних парохијана. Антисовјетски елементи, бивши чланови фашистичке организације 'Перканируст', груписани су око главе Синода, Августина.

479 V. I. Alexeyev, F. Stavrou, „Russkaia Pravoslavnaia Tserkov' na Okkupirovannoj Nemtsami Territorii”, *Russkoe Vozrozhdenie*, 1980 (IV), no. 12, pp. 122-124 (P).

У Естонској ССР има око 40.000 православних. Управитељ епархије је умро. Архиепископ Теодосије Теодосијев, који предводи антисовјетску групу црквених људи, покушава да приграби посао.

НКВД је припремио следеће мере:

Преко агената НКВД тражићемо од Московске патријаршије да изда резолуцију о потчињавању православних цркава Летоније, Естоније и Литваније њој, користећи декларације на локалном нивоу и евидентирајући свештенство и вернике који се за то могу употребити.

До одлуке Московске патријаршије ми треба за архијереја да поставимо архиепископа Димитрија Николајевича Воскресенског (агента НКГБ СССР-а), користећи га у сврху одговарајућих захтева локалном свештенству које треба придобити за Московску патријаршију.”⁴⁸⁰

Изненађујуће је како Меркулов овде отворено говори о коришћењу Московске патријаршије у чисто политичке сврхе. Име „Архиепископ Димитрије Воскресенски” је вероватно грешка – уместо „Архиепископ дмитровски Сергије (Воскресенски)”. Чињеница да је он био агент НКГБ по свој прилици значи да су и три његова пријатеља митрополита који су још били на слободи – Сергије (Страгородски), Николај и Алексије – такође били агенти.⁴⁸¹

То такође показује, како пише Волкогонов, „оправданост Лењинове самоуверене тврдње да је 'наша победа над клиром потпуно осигурана'. Заиста, победа је била тако потпуна, да чак ни Стаљин и његови другови понекад нису знали да ли је неко свештеник или агент НКГБ у мантији. И док се гласно хвалисао слободом савести и опширно цитирао Лењинове лицемерне чланке о томе како се хумано социјализам односи према религији, бољшевички режим је, кроз широко распрострањену употребу насиља, обитавалиште духа и вере претворио у идеолошко-полицијски брлог.”⁴⁸²

Ипак, успешна совјетска инвазија на Источну Пољску и балтичке државе, и мање успешна инвазија на Финску, ускоро су биле осујећене. Двадесет другог јуна 1941, на празник Свих Светих Русије, нацисти су извршили инвазију на Русију.

480 Volkogonov, op. cit., pp. 385-386.

481 Да је Николај био агент потврђује тајно Беријино писмо упућено Стаљину и објављено у часопису *Московскаиа Правда* (12 март, 1996), у коме је предложено „да под заштитом НКВД, агент Б. Д. Јарушевич, архиепископ Лењинградске епархије, створи тајну резиденцију за НКВД СССР-а, ради организовања рада агената међу црквеним људима”. Види такође: Protopriest Michael Ardog, „Russkij Intelligent v Arkhierejskom Sane”, *Tserkovnie Novosti*, N 1 (77), January-February, 1999, p. 8 (P).

482 Volkogonov, op. cit., p. 386.

Немачка окупација Русије

Нацисти су углавном дочекани са одушевљењем и радошћу. Солжењицин пише: „Литванија, Летонија и Естонија приредиле су Немцима свечани дочек. Белорусија, Западна Украјина и прве окупиране руске територије следиле су њихов пример. Али, расположење народа најочигледније је показала Црвена Армија: пред очима читавог света она се повлачила дуж свих 2.000 километара фронта, пешке, али истом брзином као моторизоване јединице. Ништа не може бити убедљивије од онога што су ти људи, војници у лицу својих најбољих представника, демонстрирали сопственим ногама. Бројчана предност била је на страни Црвене Армије. Она је имала изузетну артиљерију и јаке тенковске јединице – које су се додуше кретале унатраг – али је ипак доживела неупоредиви пораз, каквом нема преседана у аналима руске и светске историје. У првих неколико месеци око три милиона официра и војника пало је у непријатељске руке!

Ето како је изгледало расположење народа – народа који је преживео 24 године комунизма и оних који су преживели тек једну годину. Потпуно је природно да је сваки народ заинтересован пре свега за сопствени национални задатак – ослобођење од комунизма, а не решавање неких европских проблема”⁴⁸³

Уз допуштење Немаца цркве су отворане свуда. Чак и у потпуно совјетизованим областима, као што су Псков и Источна Украјина, 95% становништва је (према немачким извештајима) нагрнуло у поново отворене цркве. То значи да је Православље постало важан политички фактор који ни Немци ни совјети нису могли да игноришу.

Ову немачку инвазију предсказао је старац Аристокле још у августу 1918. године. Он је матушки Варвари (Цветковој) говорио: „Чућеш и ти за тај рат у оној земљи у којој у то време будеш живела, чућеш да Немци звецкају својим сабљама на руским границама... Само, не радуј се још. Многи Руси ће помислити да ће Немци да спасу Русију од бољшевичке власти, али неће бити тако. Истина, Немци ће ући у Русију и много шта ће учинити, али они ће отићи, пошто још неће настати време спасења. То ће бити касније, касније... Немци ће своју казну поднети у сопственој земљи. Она ће бити подељена...”⁴⁸⁴

Религиозним препородом који је омогућила немачка инвазија само је делимично управљала Московска патријаршија. Чак и у балтичким државама,

483 Solzhenitsyn, *The Mortal Danger*, London: The Bodley Head, 1980, pp. 39-40.

484 Цитирано у: Fomin, *Rossia pered Vtorym Prishestviem*, Sergiev Posad, 1993, p. 237 (P).

где је њена контрола била најјача, патријаршијски егзарх митрополит Сергије (Воскресенски), који је одбио да буде евакуисан са Црвеном армијом, признао је снагу подземног Православља – мада га је он погрешно представљао пре као илегални део патријаршије, него као потпуно одвојену црквену организацију. Тако је 1941. године он упутио меморандум немачким властима у коме је речено: „Треба да се зна, да би распуштање званично признате патријаршијске управе неизбежно оживело тајну управу, над којом би полицијски надзор био отежан. У Русији уопште, био је врло активан тајни религиозни живот – тајни свештеници и монаси, катакомбни храмови и богослужења, крштења, исповести, причешће, бракови, тајни богословски курсеви, тајно чување богослужбених предмета, икона, богослужбених књига, тајни односи између општина, епархија и патријаршијске управе. Да би била уништена и катакомбна патријаршија, требало би казнити и све епископе, међу њима и тајне, који би у случају нужде несумњиво били посвећени. И ако бисте замислили немогуће - да вам пође за руком да сасвим уништите читаву црквену организацију, вера би ипак опстала, и атеизам не би напредовао ни корака. Совјетска влада је то схватила и дошла је до закључка да је боље да допусти постојање патријаршијске управе”⁴⁸⁵.

Патријаршијски егзарх је благословио формирање „Православне мисије у ослобођеним областима Русије”, познате и као „Псковска православна мисија”, чији је званични циљ био обнова црквеног живота, „који је уништила совјетска власт”. Ова мисија је у својој јурисдикцији имала делове лењинградске и калињинске области, а такође и псковску и новгородску област, са преко два милиона становника. На челу мисије стајао је Кирил Зајц, чија је активност, према Васиљевој, „одговарала и егзарху и окупационим властима. Мисија је сопствене материјалне потребе покривала издохотка свога економског сектора (у чији су састав улазиле фабрика свећа, продавница црквених предмета и иконописачка радионица) и уплатама 10% од прихода парохија. Њен месечни приход био је 3-5.000 марака и покривао је све трошкове њеног деловања, а од преосталог новца мисија је финансирала богословске курсеви у Вилнусу.

За обнову црквеног живота у бројним парохијама били су потребни свештеници. Саветујући прве мисионаре (који су завршили богословије у Западној Европи), ...егзарх је рекао: „Не заборављајте да сте дошли у земљу у којој је током више од 20 година религија на најсуровији начин трована и прогоњена, где је народ био уплашен, понижен, угњетан и обезличен. Ви

485 Fomin, op. cit., p. 125; Wassilij Alexeev and Keith Armes, „German Intelligence: Religious Revival in Soviet Territory”, *Religion in Communist Lands*, vol. 5, no. 1, Spring, 1977, pp. 27-30.

треба не само да обнове црквени живот, него такође да пробудите народ из његовог дугогодишњег сна у нови живот, објашњавајући му и указујући на преимућства и достојанство новог живота који се пред њима отвара”⁴⁸⁶

У почетку мисија је имала само две отворене цркве, једну у Пскову и једну у Гдову. До 1944. ту је било 200 парохија и око 175 свештеника.⁴⁸⁷ На Псковском радију чула се веронаука, пружана је помоћ совјетским ратним заробљеницима, а при храму Св. Димитрија Солунског у Пскову отворено је сиротиште.

Ова област је, на инсистирање митрополита Сергија (Воскресенског), у црквеном погледу остала део Лењинградске епархије под митрополитом Алексијем (Симанским), чије је име помињано на свим службама, све док совјетска авијација на ту територију није бацила летке антинемачке садржине, потписане од стране митрополита Алексија. Међутим, име Сергија (Страгородског) и даље је помињано, не као епархијског архијереја, него као име чувара трона, а затим патријарха. Остајући формално унутар Московске патријаршије, митрополит Сергије (Воскресенски) је извршавао захтеве Немаца. На пример, у лето 1943. он је наредио да се у псковској саборној цркви, уз учешће целокупног свештенства, одслужи благодарни молебан поводом враћања земље у својину сељацима, које је извршила немачка команда.

Убрзо након што је изабран за патријарха, у посланици од 14. октобра 1943, митрополит Сергије (Страгородски) је запретио црквеним судом свим свештеницима који су сарађивали са Немцима. Немци су узвратили тако што су од митрополита Сергија (Воскресенског) захтевали да прихвати акта Бечке конференције РПЦЗ који су Сергијев избор осудили као неканонски. Но, 28. или 29. априла 1944. митрополит Сергије (Воскресенски) је убијен из заседе. Нико не зна ко је то урадио, али постоје добри разлози да се верује како су то починили совјети обучени у немачке униформе и да је вођа убица био др. Асшах, локални шеф немачке контраобавештајне службе.⁴⁸⁸

У Белорусији Немци су покушали да створе аутокефалну Белоруску Православну Цркву која би била независна и од великоруског и од пољског утицаја (пољски католици водили су велику мисионарску делатност у тим крајевима). Са тим циљем архиепископ Пантелејмон (Рожновски) позван је из пензије и дата му је митрополијска катедра у Минску, а група од тридесетак белоруских националиста била је доведена из Пољске и Аустрије да препоро-

486 O. Vasilieva, „Russkaia Pravoslavnaia Tserkov' v 1927-1943 godakh”, *Voprosy Istorii*, 1994, 4, p. 44 (P).

487 Према другом извору мисија је имала 221 цркву и 84 свештеника у њима.

488 Vasilieva, op. cit.; Bishop Tikhon of San Francisco (OCA), „Truth/Consequences”, ORTHODOX@LISTSERV.INDIANA.EDU, archives for September 21, 1999.

ди националистички покрет у Белорусији. Ипак, ни митрополит, ни већина православних у Белорусији нису желели да прекину везе са Московском патријаршијом, и на Сабору у Минску 1942. Синод који можемо да назовемо Белоруском Аутономном Црквом инсистирао је на томе да аутокефалност њихове Цркве треба да буде потврђена од стране других аутокефалних Цркава.⁴⁸⁹ То није било по вољи Немцима, који су на место митрополита Пантелејмона поставили епископа Филотеја Слутског.

„У августу-септембру 1942. – пише Михаил Верл – под притиском и Немаца и белоруских националистичких кохорти, архиепископ Филотеј је уз благослов митрополита Пантелејмона сазвао сабор Белоруске Цркве, на коме су учествовали само он, епископ Атанасије и епископ Стефан (Севбо). По питању проглашења аутокефалности Белоруске Цркве епископи су заузели становиште да то не може да се учини без знања и пристанка осталих помесних Цркава, што је било немогуће постићи поред осталог и због тога што се рат захуктавао. Ипак, митрополит Пантелејмон је потписао писмо адресирано на поглаваре аутокефалних Православних Цркава и предао га немачким властима, али оно никада није послато.

Архиепископ Филотеј и његове колеге јерарси су упорно инсистирали на повратку митрополита Пантелејмона, коме су немачке власти коначно одобриле да се врати у Минск у априлу 1943. У мају 1944. састао се Архиепископски сабор и одбио идеју тражења аутокефалности коју су наметали националистички елементи”.⁴⁹⁰

Током овог периода Белоруска Црква не само да није имала контакта са Московском патријаршијом (МП), него су Немци забранили чак и Сергијево помињање на службама. Тако, формално узев, Белоруси нису били део МП. Али, то није све – у октобру 1943. Белорусија је преко епископа и свештеника била представљена на Сабору Руске Заграничне Цркве (РПЦЗ) у Бечу, што значи да је тада *de facto* била у општењу са РПЦЗ. На овом сабору избор митрополита Сергија за „патријарха” осуђен је као неканонски, а епископ Георгије је од стране РПЦЗ био посвећен за гомељску и мозирску катедру.⁴⁹¹

489 Види: Mikhail Woerl, „Dobrij Pastyr”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 24 (1597), December 15/28, 1997, p. 7 (P).

490 Woerl, „A Brief Biography of Archbishop Filofei (Narko)”, *Orthodox Life*, vol. 50, no. 6, November-December, 2000, pp. 25-26.

491 Woerl, „Dobrij Pastyr”, *op. cit.*, p. 8. Георгије је касније постао епископ Чикага и Детроита. Види: „Episkop Vasilij Venskij – 1880-1945gg.”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 18 (1663), September 14/27, 2000, p. 5 (P). Према чтецу Григорију Мукортову (лична комуникација), белоруски Синод је посветио још једног епископа, Теодосија (Бахметјева), недуго пред долазак совјета крајем 1944. Међутим, према анонимном аутору књиге *Kto yest' kto v rossijskikh katakombakh*, (Ст. Петербург, 1999, pp. 36-37 (P)), Теодосије је 1942. или 1943. посвећен за викарног епископа Пинска. Пинск је тада улазио у састав Украјинске

Даље доказе истинске православности Белоруске Цркве пружа чињеница да је она имала добре односе са катакомбним хришћанима у региону⁴⁹², и да је читав епископат те Цркве био примљен у РПЦЗ „у постојећем чину” 23. априла / 6. маја 1946.⁴⁹³

У Украјини, Немци су одлучили да створе две цркве независне од Московске патријаршије. Украјинска аутокефална црква представљала је у суштини поновно покретање липковског раскола „самопосвећених”, који се појавио у Украјини двадесетих година, све док га Стаљин није угушио. У децембру 1941. митрополит Дионисије Варшавски поставио је Епископа луцког Поликарпа (Сикорског) да управља Украјинском Црквом. Њој су се без рукоположења прикључили остаци „липковаца”, што је ту цркву убрзо довело на пут крајњег украјинског национализма. Око 40% православних у Украјини били су увучени у ту цркву, која је нарочито јака била у постојбини украјинског национализма – у западним областима; али она није имала монашки живот и врло брзо се удаљила од предањског Православља.

Осамнаестог августа 1941. Сабор епископа који се састао у Почајевском манастиру изабрао је митрополита Алексеја (Громадског) за главу Украјинске Аутономне Цркве, која је своје постојање заснивала на одлукама Сверуског помесног Сабора из 1917-1918, а који је Украјинској Цркви даровао аутономију у оквирима Руске Цркве. Мада су Немци предност давали Аутокефалној у односу на Аутономну цркву, ова последња привукла је већину верних (55%) и отворила већину храмова. Привукла је чак и катакомбне свештенике, као што је архимандрит Леонтије (Филипович), који је након посвећења за Епископа житомирског у својој епархији обновио око 50% парохија које су постојале пре револуције и рукоположио око две стотине свештеника – укљу-

Аутономне Цркве, а посвећење је обављено у Кијево-печерској Лаври, од стране схиархиепископа Антонија (Абашидзеа), архиепископа Пантелејмона (Рукик) и катакомбних епископа Илије и Макарија.

492 „Добре, премда не сасвим јасне везе успостављене су између Истинских Православних Хришћана и Белоруске Цркве. Заправо, Белоруска Црква је управо захваљујући катакомбницима заузела отвореније антипатријаршијски став и ушла у конфликт са митрополитом Сергијем (Воскресенским), који је покушавао да инфилтрира своје људе у Белорусију. Најближе везе са катакомбницима успоставио је епископ Стефан (Севбо) Смоленски (+1963), који је чак рукоположио неколико свештеника за Истинске Православне Хришћане и који је катакомбницима остао у доброј успомени. Управо у Смоленској области и Можјајском дистрикту Московске области истински православни хришћани постали су веома активни, тако да су обновили и много увећали своју паству, врло проређену после репресије из 1937. године” (Архиепископ Амвросије (фон Сиверс), „Istinno-Pravoslavniye Khristiane i Vojna 1941-1945gg.”, *Russkoe Pravoslavie*, N 1 (15), 1999, pp. 23-24 (P)).

493 Читава Украјинска Аутономна Црква била је такође примљена у РПЦЗ у то време. Види: *Pravoslavnaia Rus'*, N 20 (1545), October 15/28, 1995, p. 4; Alexeyev, W. and Stavrou, T., *The Great Revival*, Minneapolis: Burgess Publishing Co., 1979, chapter 4.

чујући ту и будућег вођу Серафимо-Генадијевске гране Катакомбне Цркве, Генадија Секача – пре но што се са Немцима повукао на Запад и придружио РПЦЗ.⁴⁹⁴ Са Аутономном Црквом био је повезан и грузијски схиархиепископ Антоније (Абашидзе), који је живео у пензији у Кијеву и можда узео учешћа у посвећењу епископа Теодосија.

Андреј Псарев пише: „Украјинска Аутономна Црква формално је била потчињена Московској патријаршији, пошто су архијереји који су јој припадали сматрали да немају никаквих канонских права да се прогласе за аутокефалну цркву. Али пошто се Московска патријаршија потчинила большевцима, у својим административним одлукама Аутономна Црква била је потпуно независна, те је стога и њено духовно стање било другачије него у Московској патријаршији.”⁴⁹⁵

Међутим, неке катакомбне заједнице клониле су се придруживања било којој званичној јурисдикцији. У Кијеву, на пример, архимандрит Михаил (Костјук), заједно са схиигуманијом Михаилом (Шелкином) управљао је врло великом заједницом катакомбних монаха и монахиња, и успео да јавно подигне храм који није имао никакве везе са совјетским епископима током немачке окупације.⁴⁹⁶

Јосифовска грана Катакомбне Цркве је такође наставила независно да постоји; можда из тог периода потиче следећа анатема коју су у јосифовским парохијама додали анатематизмима који се читају на Недељу Православља: „Онима који се држе безумне обновљенске јереси сергијанизма; и онима који уче да земаљска егзистенција Цркве Божије може да буде сачувана порицањем истине Христове; и онима који тврде да се Црква Христова спасава служењем богоборним властима и испуњавањем њихових безбожних заповести, којима се газе свештени канони, отачко предање и Божански догмати, и које уништавају укупност хришћанства; и онима који антихриста, његове слуге и претече и све његове улизице, поштују као закониту власт постављену од Бога; и свима онима... који хуле против нових исповедника и мученика, и... обновљенцима и осталим јеретцима – *анатема*”.⁴⁹⁷

494 Alexeyev & Stavrou, *The Great Revival*, op. cit., chapter 5; Friedrich Heyer, *Die Orthodoxe Kirche in der Ukraine*, Koln: Rudolf Muller, 1953 (N); „Archbishop Leonty of Chile”, *The Orthodox Word*, 1981, vol. 17, no. 4 (99), pp. 148-154; Bishop John and Igumen Elijah, *Tayniy Skhimitropolit*, Moscow: Bogorodichij Tsentra, 1991 (P); Andrei Psarev, „Zhizneopisanie Arkhiepiskopa Leontia Chilijskij (1901-1971 gg.)”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, N 4 (556), April, 1996, pp. 9-14 (P).

495 Psarev, op. cit., p. 10. Украјинска Аутономна Црква била је такође представљена на Сабору РПЦЗ у Бечу 1943. године, на коме се Сергијев избор осуђен као неканонски (Werl, op. cit.).

496 Chernov, op. cit.; A. Smirnov, „Ugasshie nepominayushchie v bege vremeni”, *Simvol*, N 40, 1998, pp. 250-267 (P).

497 S. Verin, „Svidetel'stvo russkikh katakomb”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 14 (1563), July 1/14, 1996, pp. 11-12 (P).

„У целини – пише М. В. Шкваровски – Катакомбна Црква на северо-западу Русије радије је остала у тајности. Радило се о томе да је „Псковска православна мисија” (1941-1943), која је постојала уз допуштење команде групе армија „Север” и била канонски потчињена Московској патријаршији, покушала да ступи у контакт са тајним општинама. Схиєпископ Макарије (Васиљев), који је до краја 1941. боравио у Псково-Печерском манастиру, предвидео је неуспешан крај рата по Немце. Заједно са тајним Епископом псковским Јованом (Ложковым) он је покушао да ступи у везу са Митрополитом берлинским и немачким Серафимом (Љадеом), који је припадао Руској Заграничној Цркви. Међутим јеромонах кога је послао, Никифор (Рихтер-Мелин), заустављен је у возу у Кенигсбергу и враћен натраг.

Познати историчар Катакомбне Цркве И. Андрејев (Андрејевски) писао је да су упркос упорним захтевима балтичког егзарха, митрополита Сергија (Воскресенског), истински православни свештеници, који су почели да служе у неким отвореним црквама, одбијали да помињу чувара патријаршијског трона. „Тако је на пример у граду Солци у Новгородској епархији митроносни протојереј отац В, бивши архијерејски намесник у Минску који је касније постао катакомбни свештеник, и поред неколико наредби од стране намесника Новгородске епархије отац Василија Рушанова, категорички одбијао да помиње совјетског митрополита Сергија. То је било током 1942. А током 1943. и 1944. отац В. почиње да помиње митрополита Анастасија (Грибановског), главу Руске Заграничне Цркве”.

Чињеница да је већина заједница истинских православних хришћана у Лењинградској области током окупације остала у тајности, омогућила им је да наставе са својим деловањем чак и после рата, и поред смрти њихових вођа...

У низу других области земље Немачка висока команда била је наклоњена катакомбним хришћанима: у брјанској, орелској и вороњешкој области, а такође у Белорусији, на Криму и у донској области”⁴⁹⁸

Иако је овај период препорода религиозног живота у јужним и западним областима био кратак, он је имао важне последице за будућност Руске Цркве. Као прво, многи храмови отворени у то време, касније више нису били затварани од стране совјета, након што су се ови вратили, и то на основу пакта који је Стаљин постигао са патријаршијом (о чему ћемо говорити ниже). Као друго, неки од оних архијереја и свештеника који нису могли или нису хтели да се повуку на Запад, после рата су отишли у илегалу и помогли

498 Shkvarovsky, *Iosiflyanstvo: techenie v Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi*, St. Petersburg: Memorial, 1999, pp. 187-188 (P).

да Катакомбна Црква преживи и у поратном периоду. И као треће, Руска Загранична Црква је добила инјекцију у виду нових архијереја и свештеника који су крајем рата отишли на Запад у Немачку.

Пакт Стаљин – Сергије

Рат је допринео стварној обнови патриотизма међу совјетима. Јер, како пише Овери: „До 1942. постало је очигледно да Комунистичка партија сама не може да пробуди енергију народа за борбу тог интензитета. Рат са Немцима није личио на рат против кулака или на рат за већу производњу тридесетих година, мада је готово непрекидно стање јавне мобилизације, до кога су те кампање довеле, на неки начин припремило народ да спремно дочека рат. Током 1942. рат је представљан као борба за очување историјске Русије, народни рат за освету монструозном, готово митском непријатељу. Речи „Совјетски Савез” и „комунизам” све мање и мање су се појављивале у јавним публикацијама. Речи „Мајка Русија” и „Отаџбина” заузеле су њихово место. „Интернационала”, химна међународног социјалистичког покрета која је извођена на државним свечаностима, замењена је новом националном химном. Уобичајена једнакост међу војницима у Црвеној Армији била је заборављена. Нове медаље биле су посвећене успомени на војне хероје из руске прошлости; обновљен је царски Ред Невског, али то признање могли су да добију само официри. Свети Александар Невски, Московски кнез који је одбио тевтонске витезове у тринаестом веку, представљао је нарочито прикладну паралелу. Године 1938. Стаљин је наредио Сергију Ајзенштајну да направи филм о Невском. Он се умешао у рад на сценарију како би дао јасну поруку о немачкој претњи (и предностима чврсте руке). Филм је 1939. повучен због нацистичко – совјетског пакта, али је 1942. поново постао изузетно гледан.

Оживљавање традиције није се зауставило само на херојима прошлости. Током 1942. изненада је рехабилитована... Руска Православна Црква (Московска патријаршија). Митрополит Сергије је на сам дан немачке инвазије позвао верне да чине све што води ка победи”.⁴⁹⁹

И тако док су у западним областима које су окупирали Немци поробљени народи Совјетског Савеза радосно збацили са себе јарам антихришћанске тираније, вођа званичне Руске Православне Цркве – „компатријарх”, како су га звали Немци – убеђивао их је да га поново ставе. Чак и након своје евакуације у Уљановск, митрополит Сергије је наставио да иступа са својим

499 Richard Overy, *Russia's War*, London: Penguin Books, 1999, pp. 161-162.

„патриотским” позивима (двадесет три за две године). Тај патриотизам био је у суштини сасвим совјетски, директно усмерен против интереса Истинске и Свете Русије. У исто време, он је наставио да шири „спасоносну” лаж, да је религија безбедна под влашћу комуниста: „Са потпуном објективношћу можемо да изјавимо како Устав, који гарантује потпуну слободу обављања наших верских служби, ни у чему не омета религиозни живот верних и Цркву уопште...” По питању судских процеса против свештенства и верних рекао је: „То су били чисто политички процеси који нису имали ништа са црквеним животом религиозних организација и црквеним радом појединих свештенослужитеља. Не, Црква не може да се жали на власти”. Сергије је затим објавио даље велике прилоге за стварање посебне тенковске јединце са именом Димитрија Донског.⁵⁰⁰

Стаљин је могао да види како се црква митрополита Сергија, која је била далеко од ма каквог противљења његовом режиму, заправо показује као веома корисна на делу усмеравања патриотских и религиозних осећања Руса у просовјетском и антинемачком правцу. Он је такође запазио да су Немци својом политиком даривања религиозне слободе на окупираним територијама задобили доста симпатија међу локалним становништвом.⁵⁰¹ Тада је схватио да би његова антирелигиозна политика, заједно са отуђењем од сопственог народа, и даље могла да чини равнодушним западне савезнике у њиховој подршци њему, јер они су тврдили да се боре за слободу и демократију.⁵⁰²

Због ових и других разлога Стаљин је одлучио да уђе у савез међусобне подршке са црквом митрополита Сергија, па су 4. септембра 1943. митрополити Сергије, Николај и Алексеј – који су са митрополитом Сергијем (Воскре-

500 Grabbe, *Russkaia Tserkov'*, op. cit., pp. 80-81.

501 Хитлер, „који је био до крајности нерелигиозан” (Overy, op. cit., p. 162), само је симулирао религиозну толеранцију из политичких разлога. Тако је рекао: „Најтежи ударац који је икада задат човечанству био је долазак хришћанства. Бољшевизам је само незаконито дете хришћанства. И једно и друго су изуми Јевреја. Промисљену лаж у религији на свет је донело хришћанство. Бољшевизам практикује лаж исте природе када обећава да ће људима донети слободу само зато да би их поробио” (Цитирано у: Alan Bullock, *Hitler and Stalin*, Harper Collins, 1991, p. 801). Али у исто време он признаје да хришћанство „не може бити сломљено тако лако. Оно треба да иструли и одумре, као гангренозни уд”. А 11. априла 1942. он је рекао: „Ми треба да избегавамо да једна једина црква задовољава религиозне потребе великих области, и свако село треба да буде претворено у независну секту, поштујући Бога на свој сопствени начин. Ако као резултат тога неко село жели да практикује црну магију, на начин црнаца или индијанаца, ми не треба да им бранимо. Укратко, наша политика у Русији треба да буде охрабривање свих облика подела и раскола” (Цитирано у: W. Alexeyev and T. Stavrou, *The Great Revival*, op. cit. pp. 60-61).

502 D. Volkogonov, *Triumph i Tragedia*, Moscow: Novosti, 1989, book II, part 1, pp. 382-83 (P); Shkvarovsky, *Iosiflyanstvo*, op. cit., p. 185.

сенским) чинили читаву јерархију Московске патријаршије – били позвани у Кремљ да се састану са Стаљином и Молотовим.

Анатолиј Левитин-Краснов је тај сусрет описао на следећи начин: „Разговор је започео Молотов. Он је саопштио да совјетска влада и друг Стаљин лично желе да буду упознати са потребама цркве. Док су двојица других митрополита остали без речи, митрополит Сергије је изненада проговорио... Митрополит је указао на неопходност масовног отварања цркава... сазивања црквеног сабора и избора патријарха... општег отварања богословија, јер постоји недостатак свештенства. Ту је Стаљин неочекивано прекинуо ћутање: 'А зашто немате кадра? Где су нестали?' – упитао је... гледајући архијереје право у очи... Сви су знали да је 'кадар' побијен у концентрационим логорима. Али митрополит Сергије је... одговорио: 'Постоје многи разлози због којих немамо кадрове. Један од њих је што ми спремамо неку особу за свештенички позив, а та особа постане – Маршал Совјетског Савеза'. Стаљин се задовољно насмејао: 'Па да, наравно. И ја сам богослов'. Затим је почео да се присећа година проведених у богословији...⁵⁰³ Разговор је потрајао до 3 сата ујутро. Постигнут је (усмено) начелни договор о будућем Уставу Руске Православне Цркве и условима у којима ће она да делује’⁵⁰⁴

Као резултат тог састанка, совјетска црква је добила неизвестан, полу-легалан положај – право да отвори рачун у банци, да објављује „Журнал Московске патријаршије” и неколико брошура, да поново отвори неке богословије и храмове, и, што је најважније, да „изабере” новог патријарха након ослобађања из затвора неколицине најприлагодљивијих епископа, а за узврат она је морала да пристане на цензуру и контролу над свим аспектима њеног живота од стране новоустановљеног Савета за послове Руске Православне Цркве.⁵⁰⁵

На челу овог тела, касније преименованог у Савет за религиозне послове, стајао је пуковник НКВД Г. Карпов. Радзински коментарише: „Карпов је такође стајао на челу Петог сектора НКВД, чији је задатак била борба против „контрареволуционарног клира”. У НКВД Карповљева дужност била је да се бори против Цркве, а у Савету – да јој помаже...”⁵⁰⁶

503 Стаљин је рекао да је „британском амбасадору саопштио како, на свој начин, он *такође верује у Бога*. Те речи су се појавиле у *Правди*, објављене крупним словима” (Overy, op. cit., p. 162).

504 A. Levitin-Krasnov, *Likhiye Gody, 1925-1941*, Paris: YMCA Press, 1977 (P). За више детаља о овом састанку види: Vasilieva, O., Knyshevsky, P., *Tainaia Vecheria*, *Liternaturnaia Rossia*, N 39, September 27, 1991 (P).

505 Овај Савет у шали је називан „наркомбог” (Народни комесаријат за Бога) или „наркомпијум” (Народни комесаријат за опијум”).

506 Radzinsky, *Stalin*, p. 508.

У почетку контрола Савета остваривала се преко архијереја у складу са строго централизованом структуром цркве. Ипак, од 1961. ова контрола почела је да се остварује и на нижем нивоу, преко тзв. двадесетки, тј. парохијских савета од двадесет лаика, који су по сопственој вољи, независно од архијереја, могли да узимају или отпуштају свештенике. Тако је уз све своје ширење и пораст спољашњег утицаја Московска патријаршија остала иста онаква марионета совјетске власти као и до тада.

Као што пишу Васиљева и Книшевски: „Нема сумње да је Стаљинов „специјални орган” и његова влада (да будемо прецизнији дует Стаљин-Молотов) ставила патријарха под „непрестани надзор”. Сергије је то разумео. А како и да не разуме, када је 1. новембра 1943. Савет обавезао све парохије да подносе месечни извештај са детаљним описом своје делатности у свим аспектима?”⁵⁰⁷

„Патријатрх” Алексије I

Први „патријарх” совјетске цркве, Сергије, умро је убрзо након свог устоличења, 2. маја 1944. године. У новембру је сазван архијерејски сабор како би размотрио питање избора новог патријарха. Архиепископ Лука (Војно-Јасењецки) је истакао да према одредбама Сабора из 1917-1918. патријарх треба да буде изабран тајним гласањем између неколико кандидата. Ипак, његов предлог је одбачен и као једини кандидат понуђен је Митрополит лењинградски Алексије (Симански) – исти онај који је својевремено скинуо анатему коју је против обновљенца Ваведенског изрекао митрополит Венијамин. Тако је он у јануару једногласно „изабран” са 17 јавних гласова архијереја (архиепископ Лука није био позван да присуствује избору).⁵⁰⁸

Неки у понашању архиепископа Луке виде потврду тога да Московска патријаршија у то време још није била у потпуности совјетизована, и да је међу њеним јерарсима и даље било истинских архијереја. На жалост, ипак, постоји јасно сведочанство да је архиепископ Лука, попут осталих јерараха Московске патријаршије, до те мере био заражен совјетским бацилом, да је чак одступио од православног вероучења. Он је тако писао да се заповест Христова о љубави према ближњима не може односити на „немачке убице... љубити њих – апсолутно је немогуће”. И још: „Како ћемо ми сада да проповедамо Јеванђеље љубави и братства онима који не знају Христа, али

507 Vasilieva, O., Knyshevsky, P., op. cit.

508 Fr. Sergius Gordun, „Russkaia Pravoslavnaia Tserkov' pri Svyateishikh Patriarkhakh Sergii i Aleksii”, *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizhenia*, vol. 158, I-1990, p. 92 (P).

су видели сатански лик Немаца, који за себе кажу да су хришћани?”⁵⁰⁹ Такво нехришћанско расположење могуће је само код онога ко је дозволио да револуционарни морал помрачи у његовој свести светлост хришћанске истине. У ствари, архиепископ Лука (недавно канонизован од стране Московске патријаршије) познат је по томе што је за себе рекао – да није био свештеник, постао би комуниста.⁵¹⁰

У периоду од пакта Стаљин-Сергије у септембру 1943, па до устоличења новог „патријарха” Алексија у јануару 1945. године број архијереја Московске патријаршије више је но удвостручен – са 19 на 41 (на почетку рата било их је само четворица). Већина не само катакомбних, него и сергијанских јерараха нестала је у затворима или концентрационим логорима пре Другог светског рата. Када је Сергије постао „патријарх”, он је (или тачније ОГПУ) на располагању имао само јерархе врло сумњивих квалитета које је могао да позове како би попунио испражњене редове Московске патријаршије. Готово сви новопосвећени епископи били су узети из редова „покајаних обновљенаца”, који су, иако одређени за рукоположење од стране безбожних власти, били примљени уз минимум формалности, без обзира на одредбе Сабора из 1925. које се тичу примања обновљенаца. То да је Московска патријаршија обновљенце примала у цркву без покајања које је одредио патријарх Тихон, јасно је чак и из патријаршијских извора.⁵¹¹ Наравно, ово није сметало ни „патријарху” Сергију, ни његовом наследнику „патријарху” Алексију, јер су обојица и сами били „покајани обновљенци”. Но, то је значило да се ново послератно поколење архијереја у потпуности разликовало од предратног, да су они већ имали оформљене јеретичке, обновљенске погледе и да су се сада вратили у новообновљенску Московску патријаршију као што се пас враћа на своју бљувотину (2. Пет. 2,22), образујући јеретичко језгро архијереја који су контролисали патријаршију и били у потпуности послушни атеистима.

Ево шта је писао катакомбни епископ А. (вероватно Антоније Галински-Михајловски): „Веома је мало времена прошло између септембра 1943. и јануара 1945. Стога је тешко разумети одакле се уместо деветнаест епископа појавио четрдесет један. Нашу љубопитљивост у том погледу задовољава 'Журнал Московске патријаршије' за 1944. годину. Када га прегледамо, ви-

509 *Zhurnal Moskovskoj Patriarkhii*, N 2, 1944, pp. 26-28; N 4, 1943, p. 25 (P); цитирано у: Pospelovsky, *The Russian Church under the Soviet Regime*, op. cit., vol. 1, pp. 208-209.

510 Protopriest Valerius Lapkovsky, „Kto Vozdvigal Pamiatnik Arkhiepiskopu Luke?” *Pravoslavnaia Rus'*, N 17 (1566), September 1/14, 1996, p. 10 (P).

511 Види: Metropolitan John (Snychev) of St. Petersburg, *Mitropolit Manuil (Lemeshevsky)*, op. cit., p. 185.

димо да је деветнаест епископа из 1944. године на убрзан начин породило остале – чланове сабора из 1945.

Из 'Журнала Московске патријаршије' сазнајемо да су та брза посвећења обављана углавном на свештеницима-обновљенцима.

Од септембра 1943. до јануара 1945. као чаробним штапићем сви обновљенци одједном су се покајали пред митрополитом Сергијем. Покајање је било поједностављено, без било каквих захтева према онима који су нанели толико зла Светој Цркви. А после веома кратког рока 'покајани обновљенци' добијали су високо достојанство, места и чинове, упркос црквеним канонима и одредби о примању обновљенаца (коју је издао патријарх Тихон) из 1925. године...

Како саопштава 'Журнал Московске патријаршије', епископске хиротоније уочи 'сабора' из 1945. обављане су овако: препоручени (од стране грађанских власти, обавезно) протојереј, готово увек из реда 'присаједињених' обновљенаца или Григоријеваца, одмах би био пострижен у монаштво са променом имена, а затим би, после два-три дана постајао 'архијереј Руске Цркве'.⁵¹²

Лакоћа са којом су обновљенско-сергијански јерарси оштро мењали свој курс према мигу са више инстанце, била је демонстрирана наредних година оштром променом става Московске патријаршије према екуменизму, који је од строго антиекуменистичког 1948. постао проекуменистички свега десетак година касније.

Ове брзе трансформације код црквене јерархије постале су могуће због чињенице да је црква, мирно се потчиниивши власти тоталитарног диктатора Стаљина, сада и сама заправо постала тоталитарна организација. Све одлуке у тој цркви практично су зависиле од воље самог патријарха и, преко њега, Стаљина. Јер, како пише о. Сергије Гордун: „Деценијама је положај Цркве био такав да није било могућности да се чује глас свештенства и мирјана. Према документу прихваћеном на помесном сабору из 1945. године, по питањима која захтевају сагласност владе СССР-а патријарх ће ступати у контакт са Саветом за послове Православне Цркве при Савету народних комесара (влади) СССР-а. Али Статут ни приближно није одредио круг питања за која је патријарх требало да тражи сагласност Савета, што је овом последњем давало могућност неограничене контроле над црквеним животом.”⁵¹³

512 „Pis'mo 2-oe Katakombnogo Episkopa A. k F.M.”, *Russkij Pastyr'*, 14, III-1992; *Russkoe Pravoslavie*, 1996, N 2 (2), pp. 10, 11 (P).

513 Gordun, op. cit., p. 94.

Јеромонах Нектарије (Јашунски) је описао како је Сергије увео папизам у Московску патријаршију: „Схватање Цркве (па самим тим и спасења) које је имао митрополит Сергије било је јеретичко. Он је, како нам се чини, искрено веровао да је Црква пре свега организација, тј. апарат, који је неспособан да функционише без административног јединства. Одатле тежња да се њено административно јединство сачува по било коју цену, чак и по цену повређивања истине коју је она садржала.

То се може видети не само из црквене политике коју је водио митрополит Сергије, него и из богословља које је тој политици одговарало. У овом контексту нарочито су индикативна два његова рада: 'Постоји ли Намесник Христов у Цркви?' (Духовно наслеђе патријарха Сергија, Москва 1948) и 'Однос Цркве према заједницама које су се одвојиле од ње' ('Журнал Московской патријаршије', бр. 2, 1930).

У првој од њих митрополит Сергије даје одричан одговор на питање које је постављено пре свега папи, али то његово одрицање је више емпиријско него принципијелно. Папа не представља главу Цркве једино зато што је јеретик. Али у принципу, за митрополита Сергија је могуће, чак и пожељно, да се на челу читаве васељенске Цркве налази једно лице. И не само то – у тешким тренуцима за живот Цркве то лице може себи да присваја пуномоћи чак и ако на то не полаже одговарајућа канонска права. И мада митрополит изјављује да његов васељенски поглавар није намесник Христов, ова његова изјава не изгледа искрено, како у контексту других његових богословских ставова, тако и у контексту деловања које тим ставовима одговара”.

У другом поменутом чланку митрополит Сергије објашњава разлику између јеретика и расколника, не на бази њиховог објективног исповедања вере, него на бази субјективног (и стога променљивог) односа првојерарха Цркве према њима. Тако, писао је Сергије, „ми Латине примамо у Цркву кроз покајање, а оне из Карловачког раскола кроз миропомазанье”.⁵¹⁴ Дакле по Сергију, закључује отац Нектарије, „за спасење није неопходна Истина светог Православља, него припадност легалној црквено-административној организацији!”⁵¹⁵

514 Отац Нектарије каже да је Сергије тиме устврдио „како Латини, за разлику од 'Карловчана' (тј. РПЦЗ), имају истинско миропомазанье и свештенство”. Осим тога, „кажњавајући оне који се нису слагали са његовом црквеном политиком, Сергије је сматрао да их он заиста одсеца од благодати и у суштини шаље у ад. Е, то је заправо папизам и полагање права на намесништво Христово!”

515 Hierodeacon Jonah (сада јерођакон Нектарије) (Yashunsky), „Sergianstvo: Politika ili Dogmatika?”, 29 April / May 12, 1993, pp. 2-3, 5 (рукопис) (Р). Пошто за Сергија спасење није у Истини светог Православља, не изненађује што се код њега могу пронаћи трагови екуменизма. Тако у чланку „Однос православног лица према својој Цркви и инославнима” („Журнал Московской патријаршије”, 1993, бр. 3)

Ево како је ово јеретичко претварање патријаршије у папизам западног типа описао отац Вјачеслав Полосин: „Ако се митрополит Сергије није руководио личном похлепом, него погрешним схватањем корисног за Цркву, онда је очигледно да су богословски темељ таквог погрешног схватања представљале погрешне, чак и јеретичке представе о самој Цркви и њеном деловању у свету. Можемо претпоставити да су те представе биле веома блиске идеји 'filioque': јер ако Дух исходи не само од Оца, него и од Сина, онда то значи да Намесник Сина... може да располаже Духом Светим, тако да Дух кроз њега делује *ex opere operato* (силом извршеног дејства). Одатле нужно следи да онај ко савршава Свете Тајне Цркве, '*minister sacramenti*', треба да буде аутоматски 'непогрешив', јер је непогрешив Дух Божији Који делује кроз њега и неодвојиво од њега... Ипак, ова латинска схема Цркве значајно заостаје за схемом и структуром коју је створио митрополит Сергије. У његовој схеми не постоји Сабор, или је замењен формалним скупом који само треба да потврди већ донете одлуке – по узору на конгресе Комунистичке партије Совјетског Савеза.

У његовој структури Цркве место Сабора заузима нешто чега у латинској схеми нема – совјетска власт. Лојалност тој власти постаје својеврстан догмат... Ова схема постала је могућа зато што ју је припремила руска историја. Но, ако су православни цар и православни обер-прокуратор на одређени начин представљали некакав 'мали сабор', који својим општим назорима није противречио... схватањима већине верних, приликом промене погледа на свет оних који су били за кормилом светске власти, та схема попримила је јеретички карактер, пошто одлуке централне црквене власти, које су у свести народа биле поистовећиване са вољом Духа Божијег, сада више нису доношене ни вољом 'великих' ни вољом 'малих' сабора, него вољом оних који су желели да униште и саму представу о Богу (званични циљ друге 'безбожне петолетке' био је – да народ потпуно заборави чак и саму реч 'Бог'). На тај начин, у извор Истине и откривања воље Духа Светога сипан је смртоносни отров... Поверивши себе, уместо саборној вољи Духа Светога, злој богоборачкој вољи бољшевика, Московска патријаршија је пружала слику таквог саблажњујућег неверовања у свемоћ и Божанско достојанство Христа, Који Једини и може да спасе и сачува Цркву, и Који је Цркви нелажно обећао да је ни врата пакла неће савладати... Замена такве вере уздањем у сопствене људске снаге – које ће моћи да спасу Цркву, пошто кроз њих делује Дух Свети

он каже: „Изван Цркве, тј. између Цркве и јеретичких заједница, не налази се потпуна тама. Заправо, ту се налази делимична сенка, која на свој начин пада на расколнике и јеретике. Ове две групе не могу се сматрати апсолутно страним Цркви, нити потпуно отцепљеним од ње”.

– не одговара ни канонима ни предању Цркве, него 'ex opere operato' потиче од 'непогрешиве' врхушке јерархијске структуре".⁵¹⁶

Колику је власт над Црквом сабор из 1945. дао атеистима, показало се 1974. у тајном извештају Централном Комитету КПСС, који је сачињен у Савету за религиозне послове, наследнику Савета за послове Руске Православне Цркве: „Синод (Московске патријаршије) је под контролом Савета за религиозне послове (совјетске владе). Питање избора и постављања његових сталних чланова било је и остаје у потпуности у рукама Савета, а кандидатуре привремених чланова такође најпре бивају усаглашене са одговарајућим члановима Савета. Сва питања која ће бити разматрана на Синоду претходно размотре патријарх Пимен и стални чланови Синода са руководством Савета и у његовим одељењима, а на коначне 'Одлуке Свештеног Синода' такође се даје сагласност".⁵¹⁷

Након Алексејевог устоличења, пише В. Алексејев, „Стаљин је Савету за послове Руске Православне Цркве поверио дужност да у име власти честитају Алексеју избор и да му уруче поклон за успомену. Била је одређена и вредност поклоне: 25-30.000 рубаља. Стаљин је волео да даје скупе поклоне. Донета је одлука да се и иностраним владикама 'покаже захвалност' за учешће у сабору. Комесаријату је дат налог да изручи 42 предмета из фондова московског музеја и 28 из Државног музеја у Загорску – углавном предмета за литургијску употребу – који су били употребљени као дарови источним патријарсима. Тако је, на пример, Александријском патријарху Христифору дарована златна панагија са драгим камењем... Природно, од патријараха је очекивано да узврате, и они су пожурили да изразе оно главно: похвалу... Патријарх Христифор Александријски је рекао: 'Маршал Стаљин, под чијим се руководством изводе војне операције невиђених размера, има за то обиље божанске благодати и благослова' (!!!)".⁵¹⁸

Као што се очекивало, источни патријарси су признали каноничност избора, „журећи”, као што Шумило каже, „да се увере у подршку поглавара највеће и најимућније патријаршије, која је, осим тога, стекла 'милостивост која одговара великој моћи’”⁵¹⁹

516 Polosin (Sergius Ventsel), „Razmyshlenia o Teokratii v Rossii”, *Vestnik Khristianskogo Informatsionnogo Tsentra*, N 48, November 24, 1989 (P).

517 *Time*, December 7, 1981; Jane Ellis, *The Russian Orthodox Church*, London: Croom Helm, 1986, p. 215.

518 V. Alexeyev, „Marshal Stalin doveriaet Tserkvi”, *Agitator*, N 10, 1989, pp. 27-28 (P).

519 Shumilo, „Sovetskij Rezhim i 'Sovetskaja Tserkov' v 40-e-50-e gody XX stoletia” (Совјетски режим и 'Совјетска црква' у 40-им и 50-им годинама 20. века), <http://catacomb.org.ua/modules.php?name=Pages&go=page&pid=678> (P).

Цена коју су источни патријарси платили за наклоност овог центра „велике моћи” био је договор о прекиду општења са РПЦЗ. Као што је Карпов известио: „Сабор је био јасан доказ одсуства вере у СССР-у [!] и имао је изразито политички значај. Московска патријаршија се о прекиду веза са митрополитом Анастасијем и неопходности заједничке борбе против Ватикана договорила нарочито са патријархом Христором Александријским и представницима Константинопољске и Јерусалимске патријаршије”.⁵²⁰

Трагедија Власоваца

Одмах након црквеног сабора у Москви, дошло је до политичке конференције на Јалти, на којој су савезници потписали споразуме о репарацији којима су запечатали судбину анти-стаљинистичких Руса на Западу, укључујући и оне који су се борили у редовима Власовљеве „Руске Ослободилачке Армије”.⁵²¹ „Управо захваљујући лажљивој просовјетској пропаганди јерархије Московске патријаршије, десетине хиљада емиграната, међу којима је био и приличан број клира, па чак и епископа, верујући у утвару слободе, почели су при крају Другог светског рата да се враћају у СССР, где су их чекали совјетски концентрацијски логори и затвори. Поред тога, крајем рата, уз сарадњу влада западних савезничких земаља, више од 6 милиона 'совјетских' војних затвореника, избеглица и емиграната било је на силу враћено у СССР до 1948. Већина од њих убијена је иза зидова Стаљиновог НКВД. Ове трагичне странице историје наше Отаџбине биле су запечаћене рекама невинне крви за све наредне генерације. Велики степен одговорности за то, за десетине хиљада уништених живота и осакаћених судбина, лежи на првом совјетском патријарху Сергију Страгородском и његовој цркви, која је делом и речју служила богоборном совјетском тоталитарном систему...”⁵²²

Вероватно најпознатија од тих трагедија присилног враћања била је у Линцу у Аустрији, „где су енглеске окупационе власти предале Стаљину у сигурну смрт неколико десетина хиљада Козака који су се последњих месеци рата борили на страни Немачке. Очевидац ове драме се сећа да је предаја почела управо у време последње литургије, за коју није било дозвољено да се заврши. Многи Козаци покушали су да се баце у амбис, како би избегли

520 Monk Benjamin, „Letopis' Tserkovnykh Sobytij” (Chronicle of Church Events), <http://www.zlatoust.ws/letopis4.htm>, vol. 3, p. 81 (P).

521 Види Joachim Goffman, *Vlasov protiv Stalina* (Vlasov against Stalin), Moscow, 2005. Американци су предали Власовљеву армију (у то време 400.000 војника) совјетима у Чешкој, а сам генерал Власов је обешен у Москви 1946.

522 Shumilo, op. cit. види Goffman, op. cit.

предају комунистима, а први пуцњи из совјетске окупационе зоне зачули су се већ неколико минута након предаје. Занимљиво је да је тадашњи поглавар РПЦЗ, митрополит Анастасије, дао благослов за црквену сахрану Козака који су живот формално окончали самоубиством зато што нису хтели да падну у руке црвених. Њихови поступци – писао је – ближи су подвигу свете Пелагије Антиохијске, која се бацила са високе куле, како би избегла обешчашћење (силовање)'...

У Катакомбној Цркви се сачувало предање о схимонаху Леонтију (Мимрикову), који је благосиљао истински православним хришћанима да иду у рат против комуниста. Они су се борили не осврћући се на Немце. На пример, већ 9. маја 1945. године, у одбрани Бреслава, руске јединице, притиснуте уз балтичку обалу, одлазиле су у борбу предвођене њиховим свештеницима..."⁵²³

Протојереј Махаил Ардов је 2005. године причао: „Ја сам већ постарија особа. И сасвим добро се сећам година после рата, 1945. и 1946, како је Москва била буквално преплављена инвалидима, војницима којима су по повратку из рата недостајале руке и ноге, а онда, одједном, сви су ишчезли. Тек касније сам сазнао да су били похватани и послани да умру на острву Валаам, како не би кварили изглед престонице. Тада тамо није било манастира. Можете да замислите у каквим су условима преживљавали своје последње дане. Били су толико бедни и натерани да просе да би преживели. Ето како се поступало према њима, само зато да не би престоница била наружена њиховим присуством! Тога се сећам сасвим добро. Осим тога, као што сви знамо, због Стаљина и његових војних вођа, огроман број совјетских држављана био је изведен из земље као затвореници. Влада их се одмах одрекла, одмах су били означени као издајници. То је имало за последицу да када су из једног или другог разлога дошли натраг у своју земљу, већина њих била је отерана у радне логоре. Тако су се у оно време односили према ветеранима..."⁵²⁴

523 Soldatov, op. cit. Схи-монах Епифаније (Чернов) пише о неколико мученика Катакомбне Цркве који су били стрељани због одбијања да се боре у Црвеној Армији (*Tserkov' Katakombnaia na Zemle Rossijskoj (The Catacomb Church on the Russian Land)*, Woking, 1980 (у рукопису) (P)).

524 Ardov, „Avoiding participation in the Great Victory Services”, sermon given on May 8, 2005, *Vertograd*, May 18, 2005; преведено у *The Hoffman Wire*, 18 мај, 2005. Shumilo пише: „Под изговором поновног успостављања 'социјалистичке законитости' читаве породице, чак и насеља, биле су послате у Сибир, углавном из Западне Украјине, Белорусије и балтичког подручја. При крају 40-их, совјетски маршал Жуков наредио је присилно уклањање из Западне Украјине у Сибир, Казахстан и друга подручја више од 500.000 људи” (op. cit.) Александар Јаковљев пише да су током рата власти погубиле 157.000 војника Црквене Армије (што је еквивалентно петнаест дивизија) и скоро милион је било је ухапшено (*A Century of Russian Violence in Soviet Russia*, Yale University Press, 2003).

Совјетска офанзива

„За успешно вођење 'сабора' (јануар 1945) генерал мајору НКВД-а Г. Карпову додељена је највиша државна награда – 'Лењинов орден'. Патријарх Алексеј и остали учесници сабора били су великодушно награђени. Убрзо након сабора, 10. априла 1945. године, Стаљин се лично сусрео са Симјанским (патријархом Алексејем). На састанку су поред Стаљина учествовали и народни комесар за иностране послове В. М. Молотов, а из Московске патријаршије [НКВД агент] митрополит Николај (Јарушевич), који је убрзо постао председник новоформираног одељења за спољне (тј. међународне) црквене послове (ОВЦС), и протојереј Н. Колчицки – секретар Московске патријаршије задужен за питања међународних односа. Ево како се патријарх Алексеј касније сећао овог састанка: '... Испуњени срећом што лицем у лице видимо њега (Стаљина), чије се име изговара са љубављу не само у свим деловима наше земље, већ и у свим слободољубивим и мирољубивим земљама света, изразили смо нашу велику захвалност Јосифу Висарионовичу... Дискусија је представљала нимало усиљени разговор оца са својом децом'. Као што В. Алексејев потврђује, наводећи преписку између (патријарха Алексеја) А. Симанског и Г. Карпова, на састанку се 'поред разматрања унутрашњих црквених проблема, разговор на првом месту тицао задатка Руске Православне цркве на пољу међународних односа... Црква је, према Стаљиновом концепту, имала да одигра значајну улогу у олакшавању међународних контаката СССР-а, користећи своје сопствене канале'. Убрзо након овог састанка, 28. маја 1945. године, патријарх Алексеј је неочекивано кренуо на 'поклоничког путовања' по Блиском истоку, где се сусрео не само са истакнутим верским лицима, већ и са шефовима влада и другим утицајним политичарима.⁵²⁵ После посете земљама Блиског истока, митрополит Николај, који је тамо пратио совјетског патријарха, отпутовао је крајем јуна за Енглеску, где га је у Бакинџемској палати примио краљ Џорџ VI. Митрополит Николај је учинио успешан покушај вршења политичког утицаја на краља, са циљем креирања 'демократског имиџа' тоталитарног Стаљиновог режима у британским владиним круговима...

Интерни резултат Московског сабора из 1945, који је био позитиван по совјетски режим, била је чињеница да је захваљујући учешћу источних патријарха, Стаљиновом подухвату дат изглед 'легитимности' и 'каноничности',

525 Током овог путовања на Блиски Исток, патријарх се умешао у грчки грађански рат, позивајући грчки народ да подржи комунисте и одбаци монархисте и британске империјалисте (и сам Стаљин је заузео неутралнији став – В. М.).

што је навело на грешку не само део православног свештенства и хијерархије у расејању [о чему више у даљем тексту], већ и многе истинито православне катакомбне пастире у СССР-у, који наивно нису посумњали да је на њему могло бити икаквих антиканонских прекршаја”.⁵²⁶

На таласу просовјетског расположења, који је уследио након победа Црвене армије, Совјетска црква је профитирала захваљујући разбијању заједница политичких емиграната у неколико земаља и уклањању неколико епархија Руске Заграничне Цркве. Тако се у Ирану епископ Јован Урмијски присајединио Московској патријаршији. У Бугарској је архиепископ Серафим (Собољев) учинио исто – иако је, према сведочењу његове духовне кћери, игуманије Серафиме (Ливен), наставио да совјетску власт назива „сатанском” и да се противи продирању комунистичког утицаја у цркви у Бугарској. У Палестини су совјети, подржани од стране нове израелске владе, насилно узурпирали неке храмове РПЦЗ-а, носећи и физичке повреде неким монасима.⁵²⁷

У Кини су сви руски епископи сем једног – прослављеног чудотворца Јована (Максимовича) Шангајског – прихватили совјетске пасоше и окренули се Московској патријаршији. Ипак, према неким изворима, архиепископ Јован је у почетку био наклоњен уједињењу са Московском патријаршијом, и након што је архиепископ Виктор 2. августа одлучио да помиње „патријарха”, архиепископ Јован је ту одлуку дочекао са радошћу.⁵²⁸ Но, иако је архиепископ Јован почео да помиње „патријарха” Алексеја, и наложио и својим свештеницима да тако чине, када је његов свештеник отац Петар покушао да уведе помињање „патријарха” у манастиру који је водила игуманија Адријана (касније санфранцисканска), она му је то забранила и рекла да се врати архиепископу Јовану и поручи да је то погрешна одлука. Свети Јован се сложио и престао је да помиње совјетског патријарха, због чега је стављен под забрану од стране архиепископа Виктора 15. јуна 1946. године. Једно од његове духовне деце говори како се он кајао због помињања патријарха сваки пут када би се сусрео са другим епископом, чак и касније, за све време свога живота у САД.⁵²⁹

526 Shumilo, op. cit.

527 „How the ROCA lost Jerusalem”, *Vertograd-Inform*, № 20, October, 2000, pp. 23-36 (P).

528 Archbishop Ambrose (von Sievers), „Proslavljen li u Boga Arkhiepiskop Ioann (Maksimovich)?” (Да ли је Бог прославио архиепископа Јована (Максимовића)?), *Russkoe Pravoslavie (Руско Православље)*, № 2 (16), 1999, p. 34 (P).

529 Fr. Andrew Kencis monpress@telusplanet.net, December 3, 1998; Fr. Mark Smith, „Re: [paradosis] Fundamental Question”, orthodox-tradition@yahoogroups.com, June 6, 2003. Матушка Анастасија Шатилова пише да је видела писмо покајања Синоду св. Јована у синодском архиву (*Church News*, April, 1998, vol. 10, № 4 (71), p. 6).

Извештај једног очевица о ономе што се одиграло гласи: „Притисак на епископа Јована Шангајског почео је чак и пре краја Другог светског рата, када су јерарси Заграничне Цркве у Манџурији – митрополит Мелетије, архиепископи Нестор и Димитрије, и епископ Јувеналије послали писма надлежном Архиепископу пекиншком и кинеском Виктору и епископу Јовану Шангајском, у којима их обавештавају да су 26. јула 1945. године, признали патријарха Алексеја Московског и све Русије, сугеришући да би и архиепископ Виктор и епископ Јован требало да следе њихов пример и потчине се новом Московском патријарху као законитој глави Руске Православне Цркве.

Пошто због ратних дејстава није имао контакт са Заграничним Синодом ван граница Кине, и није познавао право стање ствари у Европи, епископ Јован је у писму које је добио од јерарха из Харбина, писао своме надређеном, архиепископу Виктору, саветујући га да не чини ништа у погледу признавања новог патријарха пре но што поново успоставе везу са Заграничним Синодом, док је зарад разјашњења питања легалности и канонске исправности или неисправности избора патријарха Алексеја, владика Јован саветовао архиепископу Виктору да му пошаље кратку честитку поводом његовог рукоположења и сачека да види какав ће бити резултат. На тај начин он је хтео да разјасни питање да ли је нови патријарх био наследник у Богу упокојених и од Заграничне Цркве увек признаваних патријарха Тихона и чувара патријаршијског трона митрополита Петра (Крутицког), или је једноставно био настављач политике умрлог совјетског патријарха Сергија.

У очекивању разјашњења овог питања и зарад умиривања дела руске колоније у Шангају, који је постао просовјетски оријентисан и који је захтевао признавање Московског патријарха, епископ Јован је издао указ (декрет бр. 630 датиран на 6. септембар / 24. август 1945) у вези са привременим помињањем патријарха Алексеја на богослужењима, уместо до тада постојећег помињања 'православног епископата Руске цркве'.

У међувремену су везе са Заграничним Синодом коначно поново успостављене 2. октобра 1945, када је епископ Јован из Шведске добио телеграм потписан од митрополита Анастасија, који га је кратко известио да Загранични Синод и даље постоји, да су родитељи владике Јована живи и здрави у Немачкој, и да он, митрополит, тражи извештај о стању цркве у Кини.

Епископ Јован је послао извештај о ситуацији насталој у Шангају и упитао га за упутства, док је текст телеграма митрополита Анастасија доставио архиепископу Виктору у Пекингу.

Следећи телеграм дошао је у новембру из Сједињених Држава од архиепископа Тихона Западноамеричког и Санфранцисканског, у коме га владика

Тихон извештава да су он, митрополит Анастасије и архиепископи Виталије и Јоасаф међусобно успоставили контакт, те да позивају епископа Јована да им се придружи и не призна Московског патријарха.

Ово је било све што је епископу Јовану било потребно да зна, и када је, почетком децембра 1945. године, стигло писмо од архиепископа Виктора у коме га обавештава да је признао Московског патријарха, епископ Јован је категорично одбио да то учини, и поред страховитих притисака, наговора и претњи.⁵³⁰

Увече 15. јануара 1946, архиепископ Виктор је авионом из Пекинга отишао у Шангај и објавио да је не само признао патријарха, већ је постао и совјетски грађанин, примајући пасош СССР-а.⁵³¹

Архиепископ Виктор је узалудно покушавао да и епископа Јована убеди и примора на то да призна патријарха и да му се потчини. Најзад, дошао је на редован недељни састанак свештенства, где их је званично обавестио о свом преласку у Совјетску цркву, захтевајући да служитељи цркве следе његов пример, а потом је, оставивши епископа Јована као председавајућег, напустио састанак. После говора епископа Јована, којим је позвао свештен-

530 „Указом патријарха Алексеја Московског, датираним на 27. децембар 1945, Мисионарски центар у Кини поново је присаједињен матичној Руској цркви и прекид проузрокован расколничким активностима Карловачког Синода исцељен је. Додуше, представа о раду цркве донекле је била помуњена расколом викарног Епископа шангајског, Јована Максимовича из 1946, који је предводио опозициони покрет против патријарха и свог надлежног епископа у Пекингу.” (*Једна Црква, ѿм 12, бр. 9-10, септембар-октобар 1958, стр. 228*) (В.М.).

531 Протопрезвитер Илија Јен пише: „После Другог светског рата, многи руски политички емигранти у Шангају, укључујући неке од свештенства, узели су совјетске пасоше. Глава мисије, архиепископ Виктор био је међу онима који су то учинили, као што је био и виши старешина наше саборне цркве, протопрезвитер Михаил Рогожин. Ми, заједно са владиком Јованом, нисмо следили овај пример. Сећам се да је владика Јован добио обавештење из Совјетског конзулата да архиепископ Виктор долази у Шангај. Владика Јован је окупио све свештенство и објавио да се он неће срести са владиком Виктором. Ми смо га у томе подржали.

„Када је архиепископ Виктор стигао у Шангај из Пекинга, осморо чланова Комсомолске омладине пратило га је док се он кретао ка саборној цркви, где је отац Михаил управо био завршио молебан. Ми смо посматрали шта се збивало из парохијског дома. Наредног дана се десило да сам ја морао да се сретнем са архиепископом Виктором. Он је нас називао 'Јовановцима'. 'Да, и да ли знате због чега смо наклоњени владика Јовану?', упитао сам га. 'Ако желите да знате, рећи ћу вам. Ко је овде довео владика Јована? Ви сте нам га довели. После доласка владике Јована ви сте сами долазили овде много пута и говорили му: „Владико Јоване, ја Вас поштујем, и признајем ваша висока животна мерила, ви сте добар вођа. Наставите овим путем. И уколико Вас свештенство не слуша, немојте оклевати да их казните.” Владико зар нисте Ви изговорили ове речи?' 'Јесам,' признао је владика Виктор. 'Ето зашто га слушамо. А сада сте Ви против владике Јована. Ви сте сада совјетски грађанин, и немогуће је да са Вама имамо икакав однос. Ја сам Кинез; наше свештенство остало је бело, али ви сте совјетски - црвени'. Чините како хоћете...' ” (Архиепископ Петар Перекрестов, *Човек Божиј – архиепископ Јован Шангајски и Санфранцискашки*, Reding, Ca.:Никодим, Православно издавачко друштво, 1994, стр. 64-65) (В.М.)

ство да остане верно Руској Заграничној Цркви, на састанку је донета одлука коју је он сам предложио: да се митрополит Анастасије извести о оданости свештенства Заграничном Синоду и да се затраже даља упутства.

Дуго времена није било одговора од Синода, и у том периоду од седам недеља, на епископа Јована вршен је страховит притисак од стране совјетских челника, архиепископа Виктора, митрополита Нестора из Манџурије, већег дела руске заједнице који се пријавио за совјетске пасоше, свештенства које је прешло на ту страну, и других. И писмено и усмено, у штампи, по клубовима и на састанцима, совјетска страна покушавала је да докаже да је избор патријарха био потпуно легалан, у складу са свим црквеним канонима, и као доказ је предлагала приказивање документарног филма о избору патријарха Московског и све Русије.

Епископ Јован је пристао да погледа филм, како би лично видео и проверио целу процедуру избора, под условом да се филм не прикаже у Совјетском клубу, где су приказиване све совјетске пројекције у то време, него у једној позоришној сали.

Већина шангајског клира дошла је на пројекцију, укључујући митроносног протојереја Н. Колчева, који сада живи у Сан Франциску, оца И. Јена и друге.

Пре почетка филма, и без икаквог упозорења, оркестар је почео да свира совјетску химну и епископ Јован је истог тренутка напустио салу. Организатори пројекције одмах су потрчали за јерархом, и зауставивши га у ходнику, почели су да се извињавају, покушавајући да га наговоре да остане. Епископ Јован се вратио у салу након завршетка химне, и пошто је видео филм, изјавио је да у такозваном избору патријарха који је приказан, апсолутно није било легалности, да је избор вођен у складу са класичним совјетским моделом у коме се протажирао само један кандидат, за кога су без изузетка идентично гласали представници свих епархија, читајући стереотипну фразу, у чему нема ничег духовног или канонског.

Ова изјава епископа Јована још више је разбеснела бољшевичке кругове, па је прогон Владике и њему верног клира постао још интензивнији.

Двадесетог марта, на дан храмовне славе, владики Јовану је за време Литургије донет телеграм. Пошто он за време богослужења никада није обраћао пажњу ни на шта споредно, није га прочитао, него га је само ставио у џеп, да би га отворио тек након службе. У телеграму који је потписао митрополит Анастасије писало је:

Прихватам одлуку клира под вашим председавањем као исправну'.

Ова морална подршка добијена од поглавара Руске Заграничне Цркве дала је нову снагу клиру који му је остао одан за даљу одбрану православних цркава од бољшевичких претензија и узурпације.

У овој борби владика Јован није имао одмора, буквално је летео од храма до храма, посећивао школе и друштвене организације, држао проповеди у одбрану Заграничног Синода позивајући руски народ да му остане веран, избацавао је совјетске агитаторе из православних храмова и белогардејских руских организација.

У овом периоду владика Јован је био предмет изузетно јаког притиска и претњи од стране како архиепископа Виктора тако и митрополита Нестора, који ће бити постављен за егзарха патријарха Алексеја на Далеком Истоку.

Најзад је 15. маја стигао телеграм од митрополита Анастасија из Минхена којим се обавештава да се епископ Јован уздиже у чин архиепископа, уз његово истовремено потчињавање архијерејском Синоду. Међутим, ово је било немогуће изнети у јавност пре примања званичног указа од стране Синода.

У петак, 13. маја 1946, архиепископ Виктор је поново долетео у Шангај, али овог пута на доласку се сусрео са конзуларним званичницима, а не са клиром и парохијанима. Исте вечери, архиепископ Виктор је стигао у свечаном одјејанију до саборне цркве, праћен конзуларним званичницима и новорегрованим члановима Комсомола, и са својом пратњом заузео део Владичанског двора.

Следећег дана 1. јуна 1946. стигао је дугоочекивани указ о унапређењу епископа Јована у чин надлежног архиепископа са истовременим потчињавањем Синоду.

Нови надлежни архиепископ обавестио је архиепископа Виктора о свом намештењу и наговестио му да напусти Парохијски дом и напусти границе Шангајске епархије.

Архиепископ Виктор је за узврат 15. јуна уручио архиепископу Јовану указ Московског патријарха (бр. 15, 13. јун 1946) о стављању епископа Јувеналија из Манџурије на располагање архиепископу Виктору 'да заузме столицу епископа Јована Шангајског, који не признаје јурисдикцију Московске патријаршије.'

Шеснаестог јуна 1946. овај указ је објављен у совјетским новинама, и наступило је време отворене битке за физичко поседовање саборне цркве, и за право обављања богослужења у њој. Архиепископ Виктор је забранио нашем свештенству (јеромонаху оцу Модесту, оцу Медведеву, оцу К. Заневском) да служи у саборној цркви, док је владика Јован сам служио свакодневно, на-

ложивши истим свештеницима да служе са њим, а забрањујући совјетским свештеницима да држе проповеди. Сам је објашњавао вернима зашто Руска Православна Загранична Црква није признала Московску патријаршију.

Осећајући да се равнотежа све време мења у корист епископа Јована, совјетска страна је почела да прибегава претњама, користећи за то чланове Комсомола и развратнике. Једном приликом је постојала озбиљна опасност да ће архиепископ Јован и остале антикомунистичке вође беле руске колоније бити киднаповани и одведени од стране горе поменутих на совјетски брод. Представници наше омладине су без владиног знања организовали стражу која га је увек у стопу пратила и чувала.

Када је архиепископ Виктор 'уклонио' архиепископа Јована својим указом и забранио му да служи, владика Јован је, уместо да напусти саборну цркву, изашао на амвон и рекао вернима да је уклоњен од стране архиепископа Виктора зато што је остао одан заклетви коју је дао Заграничном синоду, коју су они обојица положили, и наставио је да служи целу Литургију до краја!...

Августа 1946, совјетско свештенство и совјетски грађани престали су да посећују саборну цркву, а Кинеска народна влада, као и градске власти, признали су архиепископа Јована као поглавара шангајске епархије Православне Заграничне Цркве.”⁵³²

Касније је архиепископ Јован евакуисао своју паству на Филипине, а затим у Сједињене Државе. Његово одбијање да се приклони совјетима, несумњиво је спасило како физичке, тако и духовне животе њега и његове пастве. Они који су прихватили совјетске пасоше и вратили се у 'отаџбину' нису били такве среће...⁵³³

532 „Declaration” by G.K. Bolotov, P.I. Alexeenko, V.V. Krasovsky, N.N. Pleshanov, B.M. Krain, B.L. Kuper, M.A. Moshkin, 9 May, 1963, San Francisco (P). See also Monk Benjamin, „Arkhiiepiskop Ioann (Maksimovich) kak okhranitel' tserkovnago imushchestva v Shankhae” (Archbishop John (Maximovich) as the Preserver of Church Property in Shanghai), *Pravoslavnaia Rus' (Orthodox Russia)*, № 23, December 1/14, 1999, pp. 5- 7 (P).

533 Митрополит Валентин Суздаљски пише: „Сећам се године 1956, мушког манастира Успења у Одеси, где сам био неради сведок, док су се тамо из логора и затвора, одслуживши своје рокове, враћали они јерарси који су се после рата вратили у Русију како би се сјединили са 'материнском Црквом' на позив Сталинове владе и Московског патријарха: 'Отаџбина вам је опростила, отаџбина вас зове!' Године 1946. они су са поверењем ушли у СССР, и истог тренутка били су заробљени и утамничени на 10 година, док је 'мајка Црква' остала нема, не подижући свој глас у одбрану оних које је навела на замку. Како би поново били постављени на своје јерархијске позиције, морали су да пристану на певанье хвалоспева сергијанизму и да прихвате совјетског патријарха. А шта после тога? Неки од њих су окончали своје животе у кућном притвору, неки у манастирским затворима, док су други пак убрзо отишли у вечност.” (Божјиња посланица, 2000/2001). О судбини једног од ових повратника, епископа Нестора Камчатског види „Tserkovnie Iudy” (Црквене Јуде), *Slovo (Реч)*, № 26, December 25, 1949; у: von

Ни у Западној Европи ситуација није била боља. Париска митрополија, или „Евлогијевци” (према њиховом вођи, митрополиту Евлогију), била је заражена јеретичким учењем софиологије, што је још 1927. довело до раскола са РПЦЗ. Неколико година она није могла да одлучи да ли да се присаједини Москви или Константинопољу, али на крају се одлучила за Константинопољ, јер Грци нису постављали никакве политичке захтеве и били су толерантнији према париској јереси. У Америци су се прво двојица епископа придружили Москви, а затим су се, на сабору у Кливленду у новембру 1946, четворица од осморице епископа Америчке митрополије придружили патријаршији, мада су се ускоро опет одвојили (не враћајући се у РПЦЗ), када су увидели шта заправо потчињавање Московској патријаршији значи.

„У припремама за (Кливлендски) сабор – пише Андрејев – веома је интересантно и карактеристично да су исте особе које су се бориле у корист московске јурисдикције а за одвајања од (РПЦЗ) Синода, и које су 'помагале' митрополиту Евлогију у Европи, прешле сада из Париза у Америку и почеле да 'помажу' митрополиту Теофилу (глави Америчке митрополије). Уз необично познавање црквених проблема, ови професори технике и лепих уметности почели су ауторитативно да тврде како 'Московска патријаршија ни на који начин не одступа од догмата, канона и обреда Православља, а политика коју води њен врх, мада је данас многи осуђују, не може да има одлучујући утицај на њен канонски положај'. Тако је Кливлендски сабор само формално био припреман у сарадњи са Заграничним Синодом, да би затим, потпуно одступајући од његових позиција, донео следећу резолуцију: 'Усвајамо одлуку којом тражимо од Његове светости, Патријарха московског, да нас поново прими у своја недра и буде наш духовни отац, с тим да сачувамо пуну аутономију која данас постоји. Пошто је јерархијски ауторитет патријаршије неспојив са јерархијским ауторитетом Заграничног Синода Руске Православне Цркве, Америчка Црква само привремено остаје потчињена Заграничном синоду’⁵³⁴.

Међутим, услед конфузије која је у Европи наступила по окончању Другог светског рата, многи недостојни епископи и свештеници (неки од њих совјетски агенти) успели су да се увуку у редове РПЦЗ. Већ током рата обновљенски „епископи” Игњатије (Жебровски) и Николај (Автономов) били су примљени, изгледа уз минималне формалности, и постављени на бечку

Sievers, „Bezobrazniki”, op. cit., p. 20; N. Larnikov, „I poshel Vlyadyka Nestor tem zhe putem...” (И владика Нестор је пошао тим истим путем), <http://listok.com/article54.htm>.

534 I. M. Andreyev, *History of the Russian Church from the Revolution to our Days*, Jordanville, 1952; цитирано у: *Is the Grace of God present in the Soviet Church?*, op. cit., p. 88.

и минхенску катедру, да би одатле били уклоњени тек на инсистирање ревносних мирјана.⁵³⁵ И бивши обновљенац и водећи јерарх РПЦЗ у Западној Европи током рата, митрополит Серафим (Љаде) два пута је тајно тражио да буде примљен у Московску патријаршију „у постојећем чину”, пре но што је умро 1950. године, али је одбијен.⁵³⁶ Још један старији архијереј који се придужио Московској патријаршији, митрополит Серафим (Лукјанов), примљен је у чину који је имао, да би се 1954. заувек вратио у Заграничну Цркву. Осим тога, од око дванаест белоруских и украјинских архијереја које је РПЦЗ примила 1946. „у њиховом постојећем чину”, бар за једнога показало се да је Јуда – архиепископ Пантелејмон (Рудик), чији је неморал оставио разоран траг у разним земљама, пре но што се и он вратио у Московску патријаршију.

Може се дакле лако доћи до закључка да су јерарси РПЦЗ били дужни да врше строжу проверу кандидата за епископат, и да на строжи начин примају оне који су долазили из редова обновљенаца или сергијанаца. Али у хаосу који је уследио после рата, када је чак и првојерарх митрополит Анастасије био принуђен да побегне из Србије у врло кратком року и без црквене документације, то је било лакше рећи него учинити. Главни задатак био је да се пронађу пастири за огроман број Руса који су се нашли у западним окупационим зонама; и сасвим природно је било да се узму они јерарси, истински или лажни, који су се понудили.

Истовремено, мора се уочити да је део разлога за инфилтрацију тако много издајника у редове РПЦЗ био знатно ублажавање њеног става према Московској патријаршији од почетка тридесетих година. То се први пут могло јасно приметити у посланици Архијерејског сабора РПЦЗ из 1933. године, коју је, према архиепископу Никону Вашингтонском, саставио митрополит Анастасије: „У погледу односа према Мајци Цркви, руска црквена организација у иностранству себе сматра само за њену грану, органски повезану са целином тела Руске Цркве, иако је привремено лишена само спољашњег, црквено-административног јединства са њом.

До данашњег дана читава загранична црквена организација себе је сматрала и још увек сматра изузетном и привременом институцијом, која мора бити укинута без одлагања након успостављања нормалног друштвеног и црквеног живота у Русији.

535 Види: Chernov, „Pronikновение Obnovlenchestva v Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi”, op cit.; писмо архиепископа Аверкија Сиракушког упућено митрополиту Филарету у Њујорк 14/27. септембра 1966. (Р).

536 Chernov, „Pronikновение Obnovlenchestva...”, op. cit., p. 3.

Ми у потпуности узимамо у обзир изузетно тежак положај митрополита Сергија који је сада de facto глава Руске Цркве, и свесни смо тежине бремена одговорности за њену судбину, које лежи на њему. Стога, нико нема право да га оптужи само због покушаја ступања у дијалог са совјетским режимом ради легализације положаја Руске Цркве. Није без основа заменик чувара патријаршијског трона у својој горе наведеној Декларацији рекао да само 'сањари у својим кулама од слоноваче могу да замисле да тако велика заједница као што је Православна Црква, са читавом својом организацијом, може мирно да постоји у држави кријући се од власти'. Док Црква постоји на земљи, њена судбина остаје блиско повезана са судбином друштва и не може се замишљати изван времена и простора. За њу је немогуће да се уздржи од сваког контакта са моћном друштвеном организацијом каква је влада; иначе би морала да нестане”⁵³⁷

Ова либерална линија приметна је и у Резолуцији Архијерејског сабора РПЦЗ из 1938. године, опет са митрополитом Анастасијем као њеним главним представником:

„Вођена је дискусија о саслуживању са свештенством које се налази у јурисдикцији митрополита Сергија и његовог Синода.

Митрополит Анастасије је истакао да свештенство које долази из Русије и које је било део поменуте јурисдикције, одмах треба примити у молитвено општење; он је навео мишљење митрополита Кирила, из његове посланице штампане у 'Црквеном животу', да грех митрополита Сергија не прелази на клир који му је потчињен.

Донета је одлука: констатује се да нема сметњи за молитвено општење и саслуживање са клиром митрополита Сергија”.

Опет, на свом Архијерејском сабору 1946. сви епископи су 10. маја донели одлуку: „Највиша Црквена управа у Русији у лицу поглавара Руске Цркве патријарха Алексеја до сада се више но једном обратила заграничним епископима са опоменом да уђу у канонску потчињеност патријаршији, али, слушајући упутства наше пастирске савести ми из етичких разлога нисмо сматрали за могуће да прихватимо те позиве све док се највиша црквена администрација у Русији налази у неприродном јединству са атеистичком влашћу и све док је читава Руска Црква лишена истинске слободе, својствене њеној Божанској природи”.

Ове документе је 2002. године цитирао протојереј Александар Лебедев, водећи заговорник сједињења Руске Заграничне Цркве са Московском па-

537 <http://www.russianorthodoxchurch.ws/english/pages/history/1933epistle.html>;
<http://www.russianorthodoxchurch.ws/Poslania/poslanie.sobor.1933.html> (P).

тријаршијом, како би показао да је позиција РПЦЗ у односу према Москви увек била „снисходљива”. Као општа тврдња, то није тачно. Али као тврдња у погледу политике за време председавања митрополита Анастасија, то је прилично тачно.

Неколико помесних Православних Цркава, као што су српска, бугарска и румунска биле су сада увучене у орбиту совјетске цркве. На „Свеједињујућем сабору” у Лвову 1946. године унијатска црква Украјине насилно је укључена у састав Московске патријаршије, што је многе унијатске епископе и свештенике који су одбили да се присаједине принудио да се повуку у илегалу све до времена Горбачова. Нешто касније и унијате у Чехословачкој такође су биле принуђене да уђу у састав Московске патријаршије, а унијате у Румунији – у састав Румунске патријаршије.

Овај процес био је потврђен на сабору који се 1948. састао у Москви на коме су били присутни представници Константинопољске, Антиохијске, Александријске, Грчке, Српске, Румунске, Бугарске, Чехословачке, Пољске и Грузијске цркве (аутокефалност Грузијске цркве Московска патријаршија је признала убрзо после пакта Стаљин-Сергије из 1943. године). На овом сабору нису биле представљене само Јерусалимска патријаршија, Руска Загранична Црква, као и Истинске Православне Цркве Грчке, Кипра и Румуније. Ту је прослављање Московске патријаршије ишло заједно са оптужбама на рачун католичког и протестантског Запада и осудом екуменистичког покрета који је поново оживео после прве Генералне скупштине Светског Савета цркава која је одржана у Амстердаму исте године.

Сада се зна да су све одлуке овог сабора биле испланиране годину и по дана раније у Централном комитету Комунистичке партије.⁵³⁸ Осим тога, нарочита архијерејска посланица јасно показује да су њихови мотиви били чисто политички: „Свет пролази кроз бурно време у коме се јасно показују непомирљиве разлике између католичког и рационалистичко-протестантског Запада са једне стране и православног Истока са друге... Нас, служитеље Православне Цркве, погодила је чињеница да су они који подстичу нови рат – деца хришћанског католичког и протестантског света. Дубоко нас је растужило то што тврђава католицизма, Ватикан, и гнездо протестантизма, Америка, упркос гласу мира и хришћанске љубави који чујемо, благосиљају нови рат и певају химне у славу атомских бомби и сличних проналазака, намењених уништењу људског живота. Нико од хришћана, без обзира на веру или нацију, не може да помогне Ватикану у његовој политици. Молимо нашега Архиепископа

538 Документи у: М. Shkarovskij, *Russkaia Pravoslavnaia Tserkov' i Sovetskoe Gosudarstvo s 1943 po 1964 gg.* (Р).

ра, Господа Исуса Христа да просвети католичку јерархију светлошћу Свога Божанског учења и помогне им да виде бездан свога грехопада”.⁵³⁹

Главни богословски допринос овом сабору дошао је од архиепископа Серафима (Соболева) Богучарског (Бугарска). Он је припремио три извештаја: против екуменистичког покрета, о старом и новом календару, и о англиканској јерархији. Серафим је изразио „појединачно мишљење” о календарском питању, сматрајући да је саборска одлука о том питању неадекватна. У своме извештају против екуменизма он је нагласио да присуство православних представника на екуменистичким конференцијама, чак и у својству посматрача, представља отпадништво од светог Православља. Добро је говорио и протојереј Г. Разумовски: „Руска Православна Црква – рекао је он – увек је учила и до данас учи, да је Педесетница, или силазак Духа Светога, већ била, и да хришћани треба да чекају не нову појаву Светога Духа, наго славни Други долазак Исуса Христа. Умањивање значаја једном принете жртве Исуса Христа и проповед о будућем 'трећем часу', у који ће бити откривено очекивано Царство Духа Светога, карактеристично је за учење масона и јеретика; јер новопојављена проповед о очекиваној васељенској педесетници не може бити ништа друго него одјек древног лажног учења прелешћених јеретика”.⁵⁴⁰

Култ Стаљина у цркви

Осуђујући Запад због његових политичких грехова, патријаршија је наставила да на најсрамнији начин слави Стаљина, постајући заиста државна црква бољшевичког режима. Још за време рата, култ Стаљина, можда највећег прогонитеља Цркве у њеној историји, нарастао је до идолопоклоничких размера. Он је називан „заштитником Цркве” и „новим Константином”. Тако отац Ђеб Јакуњин пише: „Са почетком рата, и црквеном 'ренесансом' која је уследила, код руководства Московске патријаршије почео је да приметно јача осећај да у историјском процесу који се одвија у Русији постоји дивно промишљајуће деловање Божије. Божанско оруђе у том процесу постаје, по њиховом мишљењу, 'мудри, Богопостављени', 'Богом дани Врховни Вођа’”.⁵⁴¹

539 *Zhurnal Moskovskoj Patriarkhii*, 1948, no. 12, p. 6 (P); цитирано у: Yakunin, „V sluzhenii k kul'tu” (Moskovskaia Patriarkhia i kul't lichnosti Stalina), у: Furman, D.E., Fr. Mark Smirnov (eds.), *Na puti k svobode sovesti*, Moscow: Progress, 1989, p. 197 (P).

540 Види: Archimandrite Charalampus Vasilopoulos, *Oikoumenismos khoris m aska*, Athens: Orthodoxos Typos, 1988, p. 122 (Г).

541 Yakunin, op. cit, p. 190.

Заједно са култом Стаљина дошло је до одушевљеног прихватања комунистичке идеологије. Тако је одмах након рата Московска патријаршија поводом избора за Врховни Совјет СССР-а иступила на следећи начин: „Овога дана у свим саборним храмовима, црквама и манастирима наше земље биће савршена бескрвна Жртва коју је установио Онај Који је у свет донео идеје љубави, правде и једнакости. Дубоко дирнути служитељи цркве изаћи ће на амвон и благословити своја чеда да из цркава похитају ка гласачким кутијама. Они ће им благословити да своје гласове дају кандидатима комунистичког блока... И они сами даће своје гласове... Идеал такве личности је – Стаљин...”⁵⁴²

Ипак, апотеоза „култа личности” Стаљина у Московској патријаршији достигнута је приликом Стаљиновог рођендана 1949, када је у име читаве цркве на Стаљиново име била адресирана „Честитка Вођи народа СССР-а” која је објављена у „Журналу Московске Патријаршије” (1949, бр. 12). „Без и најмањег колебања – пишу о. Глеб Јакуњин и група православних мирјана – ми ту честитку можемо да назовемо најсрамнијим документом који је икада састављен у име Цркве, током читаве историје постојања хришћанства, а тим пре током хиљадугодишње историје хришћанства у Русији”.⁵⁴³

Такође, дан после Стаљинове смрти, у марту 1953, патријарх Алексије је Савету министара СССР-а писао: „У своје лично име и у име Руске Православне Цркве изражавам своје најдубље и најискреније саучешће поводом смрти незаборавног Јосифа Висарјоновича Стаљина, великог устројитеља народне среће. Његова смрт представља велику жалост за нашу Отаџбину и све народе који живе у њој. Његову смрт са дубоким болом доживљава читав Руска Православна Црква, која никада неће заборавити његов милостив однос према црквеним потребама. Светла успомена на њега никада неће бити избрисана из наших срца. Наша Црква пева му 'Вјечнаја памјат' са посебним осећањем бескрајне љубави”.⁵⁴⁴

Опет, године 1955. он је изјавио: „Руска Православна Црква у потпуности подржава мирољубиву спољну политику наше владе, не зато што Црква, како се тврди, нема слободу, него зато што је совјетска политика сасвим у складу са хришћанским идеалима које Црква проповеда”.⁵⁴⁵

Насупрот ономе што се често веровало, Стаљин никада није променио своје полазно непријатељство према Цркви. Године 1947. он је писао Суслову:

542 *Zhurnal Moskovskoj Patriarkhii*, N 1, 1946; цитирано у: *Obnovlentsy i Moskovskaia Patriarkhia: premstvo ili evoliutisia?*, Suzdal, 1997, p. 13 (P).

543 Цитирано у: Potapov, *What is False is also Corrupt*, p. 223.

544 *Izvestia*, March 10, 1953 (P); Yakunin, op. cit., p. 199.

545 Цитирано у: Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin, *The Mitrokhin Archive*, London: Allen Lane the Penguin Press, 1999, p. 635.

„Не заборави на атеистичку пропаганду у народу”. Покољ у концентрационим логорима се наставио. Од 1947. до 1953. ниједна црква није отворена, док је више од 700 затворено...⁵⁴⁶

Одговарајући Московској патријаршији на опис Стаљина као „изабраника Божијег, који води нашу отаџбину ка просперитету и слави”, митрополит Анастасије, првојерарх РПЦЗ, написао је да је то била тачка „где се људска покорност већ граничи са богохуљењем. Заиста – може ли ико да толерише да се особа која је од главе до пете огрезла у крви, прекривена злочинима као губом и дубоко затрована отровом безбожности, назива 'изабраником Божијим', одређеним да води нашу отаџбину 'ка просперитету и слави'? Није ли то клевета и увреда за Самог Вишњег Бога, Који би у том случају био одговоран за сво зло што се већ много година догађа у нашој земљи, којом владају бољшевици предвођени Стаљином? Атомска бомба и сва друга разорна средства која је измислила модерна технологија, заиста су мање опасна од моралне дезинтеграције коју највиши представници цивилних и црквених власти овим примером намећу руској души. Атомска експлозија доноси само физичко разарање и уништење, док кварење ума, срца и воље има за последицу духовну смрт читаве нације, након које нема васкрсења”.⁵⁴⁷

Потпуни заокрет ка екуменизму

Тако је коначни циљ власти – тотално уништење Цркве – остао непромењен и у поратном периоду. Ова чињеница се изнова силно наметнула свести верних у периоду 1959-1964, када је затворена већина богословија и манастира, као и 12-15,000 парохијских цркава. Хрушчовљево гоњење је показало колико је крхка и једностран била државно-црквена сагласност, и како су лако уступци државе могли да буду укинута, без и најмање гриже савести или компензације.⁵⁴⁸

Виктор Аксјучиц пише: „Након епохе стаљинизма, (совјетска) идеологија је била принуђена да напусти своју политику тоталне конфронтације унутар земље и да је замени тактиком комбиновања уступака и појединачних регионалних настрјаја. Дестаљинизација и Хрушчовљево попуштање показали су неопходност још већег сужавања сфере идеолошког притиска како би снага комунизма била очувана. Власти су се на све начине трудиле

546 Nikolai Savchenko, у: *Vertograd-Inform*, September, 1998, Bibliography, pp. 1,2 (P).

547 I. M. Andreyev, *Is the Grace of God present in the Soviet Church?* Wildwood, Alberta, 2000, pp. 32-33 (са неким изменама у енглеском преводу).

548 Pospelovsky, *Russkaya Mysl'*, no. 3698, 5 November, 1987 (P).

да паразитирају на новоослобођеној стварности – строго регулисаној демократизацији неких сфера живота. Али закони очувања комунизма захтевали су да се пропорционално слабљењу идеолошке контроле у појединим сферама, појача притисак на духовно средиште стварности: отпочели су окрутни прогони Цркве и хришћана. План власти био је потпуно уништење религије, али били су поново принуђени да се зауставе пред перспективом масовног прихватања мучеништва, које је у новонасталој ситуацији могло да наруши међународни углед и унутрашњу снагу СССР-а. Комунизам је поново био принуђен да промени своју тактику и правце својих удара.

У Московској цркви власти су 1961. године увеле неславну реформу, која им је пружила нове могућности за рушење црквеног организма изнутра. Свештенство је било у потпуности одвојено од економског и финансијског управљања парохијама, и било је само унајмљено под уговором, као „служитељи култа“, за „задовољавање религиозних потреба“. Епархијски органи управљања животом парохија били су укинuti... Безбожне власти сада не само да су спроводиле „регистрацију“ свештенства и „извршних органа“, него су такође преузеле потпуну контролу над економијом и финансијама парохија, постављајући старешине и благајнике и, природно, користећи сва њихова права за постизање атеистичког циља – уништења Цркве”.⁵⁴⁹

Патријарх Алексије је сарађивао и 1961. приликом доношења Правилника о парохијама, и у вези са доношењем других за Цркву штетних мера, током читавог Хрушчовљевог гоњења.⁵⁵⁰ Али вероватно највећа услуга коју је патријаршија учинила совјетима у послератном периоду, била је њен улазак у екуменистички покрет и Светски Савет цркава у децембру 1960.

Ми смо видели да је још на Московском сабору из 1948. године Московска патријаршија, из послушности својим комунистичким господарима, заузимала антизападну и антиеккуменистичку позицију. Ипак, та позиција почела је да се мења крајем педесетих. Отац Сергије Гордун је на основу недавно обелодањених докумената совјетског Савета за послове религије показао да је начелник тога Савета захтевао да патријаршија уђе у ССЦ.

Тако је 16. јануара 1958. године митрополит Николај затражио мишљење Савета о томе како да реагује на предлог генералног секретара ССЦ за сусрет са представницима Руске Православне Цркве. Друг Г. Карпов, начелник Са-

549 Aksyuchits, „70 lyet Vavilonskogo pleneniya”, *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizhenia*, 1988, no. 152 (P).

550 Види: G. Pankov, „O politike Sovetskogo gosudarstva v otnoshenii Russkoj pravoslavnoj tserkvi na rubezhe 50-x - 60-x godov”, у: Bessmertny, A.R. & Filatov, S.B., *Religia i Demokratia*, Moscow: Progress, 1993, pp. 217-31 (P).

вета за послове религије рекао је да треба одговорити да су они у принципу сагласни да до сусрета дође у јуну-јулу те године. До другог важног сусрета дошло је 15. јуна 1960, када су се састали нови начелник Савета за религиозне послове Куроједов и патријарх Алексије. „Куроједов је изјавио да је он пажљиво проучио спољне послове патријаршије и да је дошао до закључка да је ситуација потпуно незадовољавајућа. Последњих година патријаршија није предузела ни једну важну иницијативу ради уједињења Православних Цркава око Руске Православне Цркве, предвођене Московском патријаршијом – иницијативу усмерену на разобличавање реакционарне делатности Римског папе и интензивирање борбе за мир. Патријаршија не користи све оне огромне могућности које има; она није предузела ни једну велику акцију у иностранству... Руска Православна Црква не иступа као уједињавајући центар за Православне Цркве читавог света, него обично заузима пасивну позицију и само благо разобличава клеветничку пропаганду по питању положаја религије и Цркве у нашој земљи... Савет је препоручио митрополиту Николају да изради предлоге за интензивирање спољних активности. Но, митрополит Николај није испунио тај захтев Савета, него је израдио предлоге који никако не одговарају потребама које смо са њим размотрили у том погледу'. Затим је Куроједов затражио да митрополит Николај буде ослобођен својих обавеза председника Одељења за спољне црквене послове и да буде замењен другом, погоднијом особом.”⁵⁵¹

„Сугестија” је прихваћена, митрополит Николај је изненада умро (вероватно је убијен), и за новог руководиоца спољних послова постављен је архимандрит Никодим (Ротов), за кога сада знамо да је био агент КГБ-а са шифрованим именом „Адамант” („Неумољиви”) и тајни католички епископ коме је папа поверио да предводи све католике у СССР-у!⁵⁵²

Отац Сергије наставља: „Промена позиције Московске патријаршије у односу на екуменистички покрет, везује се уз личност архимандрита Никодима (Ротова), потоњег Митрополита лењинградског и новгородског. Као што је добро познато, Конференција поглавара и представника аутокефалних Православних Цркава која је одржана у Москви 1948. донела је резолуцију у којој се каже да 'циљеви екуменистичког покрета... не одговарају идеалима хришћанства и задацима Цркве Христове, онако како их схвата Православна Црква'. У вези са тим дато је посебно мишљење да је екуменистички покрет

551 Fr. Sergius Gordun, „Russkaia Pravoslavnaia Tserkov' pri Svyateishikh Patriarkhakh Sergii i Aleksii”, *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizhenia*, vol. 158, I-1990, p. 120 (P).

552 „Nekotore Stranitsy Biografii Mitropolita Nikolaia (Yarushevicha)”, *Vertograd-Inform*, N 7-9 (16-18), 1996, pp. 16-17 (P); Andrew and Mitrokhin, op. cit., p. 636.

усмерен према ангажовању у друштвеном и политичком животу, што је за Православље неприхватљиво. Ове позиције Московска патријаршија се држала све до 1960. године. У разговорима до којих је дошло 2. априла 1959. Његова светост патријарх Алексије информисао је Савет о односу Руске Цркве према екуменистичком покрету и изјавио да она намерава да постепено појачава своје везе са Светским Саветом цркава, и да шаље посматраче на његове најважније конференције, али неће постати члан те организације. Ипак, годину и по касније ова позиција је промењена. У белешци о разговору патријарха Алексија и В. А. Куроједова до кога је дошло 15. септембра 1960. налази се следећа фраза: 'Патријарх је прихватио препоруку Савета у вези са уласком Руске Православне Цркве у чланство Светског Савета Цркава и оценио то као најважнију акцију Руске Православне Цркве у њеном деловању у иностранству'. Са којим је циљем Савет за послове Руске Православне цркве препоручио да Руска Црква треба да уђе у Светски Савет цркава? Изгледа зато да би сакрио антицрквену политику совјетске владе. Сатеравши Цркву у ћорсокак, Савет је хтео да у иностранству створи слику слободне и активне Руске Цркве..."⁵⁵³

Од КГБ-а изнуђени улазак Московске патријаршије у Светски Савет цркава имао је брзе и разорне последице на положај православних у ССЦ. Јер совјети не само да су чинили бројчано највећу појединачну цркву у ССЦ, него су такође преко КГБ-а контролисали све остале делегате који су долазили с оне стране гвоздене завесе.

Тако су се комунизам и екуменизам срели у безбожном савезу „екукомунизма“.⁵⁵⁴ Како пише ђакон Андреј Курајев, „сергијанизам и екуменизам су се испреплитали. Наша јерархија је своју екуменистичку делатност водила управо према инструкцијама власти, и управо током рада у иностранству проверавана је лојалност свештенства заврбованог од стране КГБ-а“.⁵⁵⁵

У Светски Савет цркава патријаршија је ушла на Четвртој Генералној скупштини у Њу Делхију, у децембру 1960. Три месеца пре тога, представници Православних Цркава чланица ССЦ састали су се на Родосу како би израдили списак питања која је требало да буду размотрена на будућем Све-православном Сабору. Московска патријаршија је ту прилику искористила

553 Gordun, op. cit., pp. 120, 133, 134. Види: Potapov, op. cit., p. 228 (за Никодимове везе са КГБ-ом) и: Fr. Sergius Keleher, *Passion and Resurrection: The Greek Catholic Church in Soviet Ukraine, 1939-1989*, L'viv: Stauropegion, 1993, pp. 101-102 (за његове везе са католицима).

554 V. Moss, „Eucommunism“, *Living Orthodoxy*, September-October, 1989, vol. XI, no. 5, pp. 13-18.

555 Kurayev, „Vo dni pechal'nie Velikago posta“, *Den'*, no. 13, March 29 / April 4, 1992 (P).

како би постигла да се на будућем сабору не разматра ниједно питање које би могло да нанесе штету совјетској власти.

Јер, како пишу Гордијенко и Новиков: „Током дебате о списку питања делегати Московске патријаршије су инсистирали на искључењу неких питања (развој спољног и унутарњег мисионарског рада; методи борбе против атеизма и лажних учења каква су теозофија, спиритизам, масонерија итд) и додавању других (сарадња међу помесним Православним Црквама у реализација хришћанских идеја мира, братства и љубави међу народима; Православље и расна дискриминација; Православље и задаци хришћана у областима брзих социјалних промена)... Осим израде тема за будуће Предсаборско Саветовање, Прва Конференција је донела одлуку 'О изучавању путева за достизање ближих контаката и јединства цркава у свеправославној перспективи', наговештавајући тражење контаката са древним источним (нехалкидонским) црквама (монофизитима), Старокатоличком, Англиканском, Католичком и Протестантском црквом, а такође и са Светским саветом цркава”.⁵⁵⁶

Другим речима, православни су од сада били дужни да оставе борбу са атеизмом, масонеријом и другим лажним религијама, и да ступе у дијалог у циљу успостављања јединства са свим „хришћанским” јеретичима – уз истовремени прогон Истинског Православља и коришћење екуменистичких форума за постизање практичних циљева совјетске спољне политике у њеној борби са капиталистичким Западом!⁵⁵⁷

Ово „комунистичко хришћанство” поново се појавило у једној патријаршијској посланици „у вези са Великом Октобарском Социјалистичком Револуцијом”, за коју се каже да је „претворила у стварност снове многих генерација људи. Она је сва природна богатства земље и средства за производњу учинила својином народа. Она је променила саму суштину односа међу људима, чинећи наше грађане једнаким и искључујући из нашег друштва сваку могућност сукоба међу људима на бази расних или националних разлика, различитих уверења, вере или друштвеног положаја”.⁵⁵⁸

556 „The Russian Orthodox Church in the System of Contemporary Christianity”, у: А. Преображенски (ед.), *The Russian Orthodox Church*, Moscow: Progress, 1988, p. 387.

557 Види: William C. Fletcher, *Religion and Soviet Foreign Policy, 1945-1970*, London: Oxford University Press, 1973, chapter 9.

558 *Zhurnal Moskovskoj Patriarkhii*, 1967; енглески превод у: *Orthodox Life*, 110, March-April, 1968, p. 25.

Црква у катакомбама

За то време Катакомбна Црква је и даље постојала, мада уз крајње тешкоће. Седмог јула 1944. Берија је писао Стаљину тражећи допуштење за депортацију 1.673 катакомбна хришћанина из Рјазанске, Вороњешке и Орелске области у Сибир. Он је катакомбне хришћане описао као људе који „воде паразитски начин живота, не плаћају порезе, одбијају да испуњавају своје обавезе и службе, и забрањују својој деци да иду у школу”.⁵⁵⁹

Према Андрејеву, „Тајна или Катакомбна Црква у совјетској Русији, поднела је своја најтежа искушења после 4. фебруара 1945. године, то јест после устоличења совјетског патријарха Алексеја. Они који га нису признали осуђени су на нове затворске казне, а понекад и на стрељање. Они који су га признали и то потписали, често су били ослобађани пре истека казне и добијали нова постављења... Сви тајни свештеници откривени у Немачкој у зони совјетске окупације били су стрељани. Такође, стрељани су сви свештеници који нису признали патријарха Алексеја...”⁵⁶⁰

Пред крај рата НКВД управа Гулага донела је следеће инструкције: „1. Да се ангажују способни агенти из редова затвореника који су црквени људи и секташи, и да им се нареди да открију чињенице у вези са антисовјетском делатношћу тих затвореника. 2. У процесу рада са затвореницима агенти треба да открију њихове илегалне везе са онима који су на слободи и да о тим везама обавесте одговарајуће органе НКВД”.

Као резултат тих инструкција, многе катакомбне организације међу затвореницима биле су ликвидирани. На пример „у Уктојжемском ИТЛ ликвидирана је једна антисовјетска група затворених клирика. Један од вођа те групе, свештеник Ушаков, састављао је молитве и делио их међу затвореницима. Показало се да је он тајно повезан са Епископом галинским (једним од најважнијих катакомбних јерараха)”.⁵⁶¹

Неки значајни катакомбници, као епископ Атанасије (Сахаров) Ковровски и лењинградски протојереј Василије Верјушки, одступили су у то време у совјетску цркву. Само у централним областима Тамбова, Липеца, Рјазана и Вороњежа дошло је до пораста катакомбних активности, које су важне и због великог броја младих људи који су преузели водеће позиције у покрету.⁵⁶²

559 I. F. Bugayem, „Varvarskaia aktsia”, *kraevedcheskiy zhurnal Otechestvo*, N 3, 1992, pp. 53-73 (P); текст у: Shkvarovsky, *Iosiflyanstvo*, op. cit., pp. 262-263.

560 Andreyev, „The Catacomb Church in the Russian Land”, op. cit.

561 Irina Osipova, *Khotelos' by vseyekh poimemno nazvat'*, Moscow: Fond „Mir i Chelovek”, 1993, pp. 161, 193 (P). Пуно име „Епископа галинског” било је архиепископ Антоније Галински-Михајловски.

562 Shkvarovsky, *Iosiflyanstvo*, op. cit., pp. 192-197.

Али нови талас прогона почетком педесетих је и у овим областима оштро редуковао број катакомбних хришћана.

Тако су Истински Хришћани у страху од лажне браће одлазили све дубље и дубље у катакомбе, остављајући сваку наду да ће у ближој будућности моћи да остваре шири утицај у народу. Најразорније су и даље деловали патријаршијски свештеници. Тако архиепископ Лазар пише: „Катакомбни верни народ плашио се свештенства Московске патријаршије више него полиције. Кад год би из овог или оног разлога дошао неки свештеник, био би дочекан са осећањем страха. Катакомбници су говорили: 'Долази црвени детектив'. Он би био намерно послан, и имао је обавезу да о свему извести власти. Неретко, јерарси и свештеници су народу отворено, са амвона говорили: 'Погледајте око себе, православни народе. Има оних који не долазе у цркву. Нађите ко су они и обавестите нас; то су непријатељи совјетског режима који стоје на путу изградњи социјализма'. Ми смо се много плашили тих сергијански оријентисаних свештеника”⁵⁶³

Ипак, педесетих година постојала је још увек прилично велика мрежа катакомбних општина које су опслуживали многи лутајући свештеници и неколико светих епископа какви су били Петар (Ладигин; +1957) и Варнава (Бељајев; +1963).⁵⁶⁴

Каква су све страдања подносили катакомбни свештеници и верни народ илуструје живот катакомбног свештеника из области Вјатка, који је од власти бежао готово педесет година: „Може ли човек који живи у слободи да схвати искуства прогоњеног човека...? Нама је сада тешко да разумемо каква је то стварна и страшна претња. Својевремено је 40 људи мучено због оца Никите. Баћушка је ишао од места до места, па нису могли да га ухвате, али су зато почели да хапсе његову духовну децу. Једна жена је ухапшена само зато што му је дала мало кајмака. Изгледа да је она у својој простодушности заборавила да то прећути пред прогонитељима. Ухапшене су мучили и тукли, захтевајући од њих да одају адресе на којима се баћушка крије.

Међу ухапшенима била је и матушка Катарина Голованова. Она је хапшена два пута. Први пут су дошли и покушали да је муче како би открила где је о. Никита; два полицајца у цивилним оделима одвели су је у кућу коју су држали под надзором, у којој су живели један старији човек и његова жена.

563 „Out from the Catacombs”, *Orthodox America*, vol. X, no. 10 (100), June, 1990, pp. 5-6.

564 О епископу Петру види: „Kratkoe opisanie biografii menyе nedostojnago skhiepiskopa Petra Lad-ygina” (MS, 1948); *Tserkovnaia Zhizn'*, NN 7-8, July-August, 1985; Schema-monk Epiphanius (Chernov), *Katakombnaia Tserkov' na Rossijskoj zemle* (MS) (P). О епископу Варнави види: V. Moss „Holy Hieroconfessor Barnabas of Pechersk”, *Orthodox Life*, January-February, 1995.

Када су угледали матушку они су се обрадовали и жена јој се, мислећи да долази у пратњи пријатеља, са радошћу обратила. Матушка није могла да је заустави, јер су полицајци добро пазили да јој не да какав знак. Жена је тако одала једно тајно боравиште оца Никите. 'О, драга матушка, како си? Знаш како смо испратили оца Никиту? Ставили смо му на леђа врећу пуну ципела и отишао је...' Када је матушка коначно успела да је упозори, жена је нагло ућутала. 'Добро, зашто сте стали?' – упитао је иследник. 'Ничега се више не сећам...' 'Ми ћемо вам помоћи – сетићете се'. Скинули су своју горњу одећу испод које се, као испод овчије коже, крила доња, вучија – полицијске униформе и пиштољи. Али пошто је било већ доцкан, уморни полицајци хтели су на починак. Један је заспао на столу, а други на прагу – очигледно пазећи на врата, како би спречио матушкин бег. Матушка је чекала и чекала, а затим је отворила прозор и побегла. У бекству је била пола године, да би је потом поново ухапсили. 'Добро – питали су – како си побегла?' 'Како? Чувари су заспали, а ја сам помислила: зашто да једноставно седим овде? Отворила сам прозор и изашла'. 'Добро си то извела – одговорили су јој – али ови сада неће заспати'. Осудили су четрдесет једну особу (према другом извору – у почетку више од тридесет). Матушка Голованова била је првооптужена. Заиста је пострадала приликом ислеђивања: много година касније матушка С. видела је ожиљке од саслушања на њеним леђима.

Мучили су их толико да неки од њих нису издржали, него су одавали адресе на којима се могао наћи о. Никита; али изгледа да су прогонитељи изгубили сваку наду у погледу могућности његовог хватања, па нису веровали ухапшенима чак и када су ови говорили истину.

На суђењу једна жена је у својој простосрдечности рекла: 'Ако ме пустите, ја ћу истога дана опет отићи код оца Никите'. Не верујући јој, они су одговорили: 'Ми га тражимо толико година и не можемо да га пронађемо, а ти ћеш га наћи за један дан?!'

Парохијани оца Никите осуђени су на дугогодишње казне. Матушка Голованова је добила 12 година, од чега две године строгог затвора...

У време када су духовна деца оца Никите била похапшена, он сам пред собом је имао још 30 година страдања и лутања. Био је окружен страдањима људи: рат је измучио Русију, а сада су Руси мучили Русе⁵⁶⁵.

Многи катакомбни хришћани били су избачени из својих домова, присиљени да живе у земуницама и хране се травом и корењем. Наметнути су им тешки додатни порези, а њих саме присиљавали су да раде у опасним

565 „I vrata adovy ne odoleiut yeyo...”, *Suzdal'skie Eparkhial'nie Vedomosti*, N 4, June-July, 1998, pp. 32-40 (P).

областима.⁵⁶⁶ Током рата одбијали су да ступе у Црвену армију, а после рата понекад чак нису хтели да користе струју и радио, називајући их „Иљичевом лампом” и „ђавољим даром”. Нису допуштали да њихова деца уче марксизам-лењинизам или да ступе у пионирски или комсомолски покрет, па су им децу често одузимаи.⁵⁶⁷

Почетком шездесетих притисак је ипак почео да попушта. Тако, „када су 1961. – пише архиепископ Лазар – права свештеника одузета од њих и предата црквеним саветима, они су се стишали и нама је било лакше; у крајњој линији, могли смо да одлазимо код наших (катакомбних) свештеника, и свештеници су почели слободније да долазе код нас, да нас исповедају и причешћују. Након 1961. Московска патријаршија се умирила у односу према нама. Уосталом, када би странци питали представнике Московске патријаршије: 'Постоји ли Катакомбна црква?' – одговор је увек био: 'Не'. То је била лаж. Катакомбних верника било је по читавој Русији, као што их има и данас...’⁵⁶⁸

Попуштање притиска од стране патријаршије уследило је готово извесно као резултат чињенице да је патријаршија сада и сама била изложена прогону. Мада је број верних убијених и заточених био много мањи него у ранијим прогонима, током Хрушчовљевог гоњења 1959-1964. затворено је неколико хиљада патријаршијских цркава, а многи патријаршијски свештеници натерани су да служе илегално. Ти „псеудокатакомбници”, како их је назвао један катакомбни епископ, нису се стопили са Истинским Православном Црквом и наставили су да помињу совјетског патријарха.⁵⁶⁹

Други аспект Хрушчовљеве офанзиве против религије био је инфилтрација агената у званичну цркву. Анатолиј Голицин, који је побегао из КГБ-а (и емигрирао) 1961. пише: „Као део програма уништења религије изнутра, КГБ је крајем педесетих почео да шаље загрижене младе комунисте на црквене академије и богословије, да их припреми за будуће црквене лидере. Ови млади људи ушли су у Цркву не на позив своје савести како би служили Богу, него на позив Комунистичке партије како би служили тој Партији као главно средство у борби против религије”.

566 Године 1986, на пример, катакомбни епископ Владимир (Абрамов) осуђен је да ради у Чернобиљу, али је побегао.

567 Bishop Ambrose (von Sievers), „Gosudarstvo i 'katakomby'”, у: Filatov, S.B. *Religia i prava cheloveka*, Moscow: Nauka, 1996, pp. 105, 111 (P)

568 „Out of the Catacombs”, op. cit., p. 6.

569 Види: Danilushkin, op. cit., chapter 18.

Покрет беспаспортника

Међутим, друга владина мера из тог периода допринела је значајном порасту броја чланова Истински Православне Цркве. Године 1961. донети су нови прописи против тајних хришћана, од којих је најважнији био закон о пасошима.

„Паспортизација” је у Совјетском Савезу уведена 1932, али само за нај-урбаније области. Већ тада су пасоши (личне исправе за употребу унутар СССР-а) коришћени као средство за сузбијање катакомбних хришћана. Тако Скваровски пише: „Ради довршавања ликвидације 'Јосифоваца' 16. марта 1933. одржан је састанак регионалних инспектора за питања култа, у време када је 'паспортизација' већ уведена. На састанку је одлучено, по налогу ОГ-ПУ, да се пасоши не дају служитељима култа Јосифовске вероисповести што је значило њихово аутоматско протеривање из Лењинграда. Сличне ствари догађале су се и у другим већим градовима СССР-а”.⁵⁷⁰

Катакомбни јерарси нису благосиљали својим духовним чедима да узимају пасоше, јер се приликом попуњавања формулара откривало социјално порекло и положај хришћана, што их је излагало прогонима.⁵⁷¹ Такође, катакомбни хришћани нису хтели да приме пасош јер су га сматрали за печат антихриста, или пак да се тиме декларишу као грађани антихристовог царства.

Тридесетих година сељацима пасоше нису давали, јер су они били везани за земљу коју су обрађивали. Терали су их да приступе колективним фармама (колхозима) и приморавали да чине разне ствари против своје савести, као на пример да гласају за комунистичке чиновнике који су рушили њихов начин живота и њихове цркве. Они који би одбили да то учине – а одбијање је било уобичајено посебно у Липецкој, Тамбовској и Вороњешкој области – били су жестоко гоњени, и често остављани да умру од глади. Тако су паспортизација у градовима и колективизација на селу чиниле два облика бољшевичке борбе да све у земљи присиле на прихватање совјетске идеологије.

А 4. маја 1961. совјетска влада је издала декрет о „паразитизму” и повела кампању за свеопшту паспортизацију. У локалним новинама по читавој земљи објављено је да је за добијање совјетског пасоша потребно да грађанин СССР-а призна све законе совјетске власти, и прошле и садашње, почев од Лењинових указа. Пошто је то практично значило прихватање свих злочина совјетске власти, створен је покрет за одбијање совјетских пасоша чија су сре-

570 Shkvarovsky, *Iosifyanstvo*, op. cit., p. 171.

571 Види: Danilushkin, op. cit., p. 535.

дишта била углавном у сеоским срединама, међу оним сељацима и њиховим породицама који су тридесетих одбацили колективизацију.

Е. А. Петрова пише: „Протести против опште паспортизације подигли су се међу хришћанима по читавој земљи. Многобројни тајни хришћани који су имали пасоше почели су да их се одричу, да их уништавају и спаљују, и да се гласно и јавно одричу совјетског грађанства. Своје пасоше давали су и многи хришћани из патријаршијске цркве. Било је случајева да је по 200 људи одједном долазило у локални совјет и предавало пасоше. Једнога дана читава хришћанска општина из места недалеко од Ташкента одједном је предала 100 пасоша. Пасоше су давале и општине из Кемеровске и Новосибирске области, док су хришћани из Алтајске области своје пасоше спалили... Протести против опште паспортизације избили су и у Белорусији и Украјини, као и у Вороњешкој, Тамбовској и Рјазанској области... Хришћане који су се одрекли својих совјетских пасоша почели су да хватају, затварају и шаљу у прогонство. Али и поред ове репресије, покрет хришћана-беспаспортника је растао и јачао. Управо тих година Катакомбна Црква је из патријаршијске цркве примила велик број хришћана који су се одрекли совјетских пасоша и вратили се у крило Истинске Православне Цркве”.⁵⁷²

Седамдесетих година укинута су детаљни упитници који су били потребни за добијање пасоша, али је 1974. за совјетске грађане уведена обавеза да имају пасоше, а нови, црвени пасош значајно се разликовао од старог, зеленог, и издаван је свима осим затвореницима и хоспитализованим душевним болесницима. На његовој насловној страни стајале су речи: „Пасош грађанина Савеза Совјетских Социјалистичких Република”, заједно са српом и чекићем, што је било неприхватљиво за катакомбне беспаспортнике, који су више волели да оду у затвор, прогонство или да гладују. Они који су се тих година присајединили Катакомбној Цркви, често су брисали реч „грађанин” са пасоша, замењујући је речју „хришћанин”, тако да су добијали: „Пасош хришћанина Савеза Совјетских Социјалистичких Република”.⁵⁷³

Питање пасоша има већи богословски и практични значај него што се то може учинити на први поглед. У суштини, оно се своди на питање да ли се совјетска држава може сматрати за „ћесара” коме треба давати „ћесарево” (плаћање пореза, грађанска лојалност, служење војске), или је то „колективни антихрист”, послушност коме води у компромисе неприхватљиве за хришћанску савест. Већина чланова Истинске Руске Цркве у протеклом

572 Е. А. Petrova, „Perestroika Vavilonskoj Bashni – poslednjij shans veslukavogo antikhrista”, Moscow, 1991, pp. 5-6 (Р). Упореди: Mervyn Matthews, *The Passport Society*, Oxford: Westview Press, 1993, chapter 3.

573 Bishop Ambrose, „Gosudarstvo i 'katakomby’”, op. cit., p. 104.

столећу није дала коначан одговор на то питање. Остаје дакле спорно да ли послушност анатеми против бољшевика из 1918. захтева одбацивање совјетске државе, совјетских пасоша, служења у совјетској армији итд. у оној мери у којој су то показали беспаспортници. Од пада комунизма 1991. поседовање пасоша престаје да буде тако важно питање (његово место заузима питање прихватања нових електронских идентификационих картица). Но, питање да ли је Совјетски Савез представљао „од Бога установљену“ државу (Рим. 13,1), или, насупрот томе, антидржаву коју је установио сатана (Отк. 13,2), и даље остаје важно. Став Истински Православних је да након анатемисања Совјетског Савеза од стране Цркве, ни он, па ни савремена држава која полаже право на континуитет од њега, не може да захтева поданичку верност од Православних Хришћана.

Руска Загранична Црква на раскршћу

Ситуација у РПЦЗ почела је да се стабилизује након што је седиште Синода премештено у Њујорк. У вези са Московском патријаршијом, Сабор је 14/27. октобра 1953. одлучио да „у случајевима када се покаже да је неко добио чин у јерархији Московске патријаршије од комуниста, како би у свештеном чину проповедао комунистичке принципе атеизма, такво рукоположење се не признаје ни као благодатно, ни као легално“. А 27. октобра / 9. новембра 1959. Сабор је донео одлуку да у случају када се појави сумња да је неки клирик који треба да буде примљен у РПЦЗ био „тајни агент атеистичке владе“, рукоположење таквог клирика не треба да буде признато као валидно, и он треба да буде „примљен кроз јавно покајање, а уз то може да буде стављен и под епитимју, уз надзор епархијског архијереја“.⁵⁷⁴

Архиепископ Америчке митрополије Јован (Шаховскиј) доказивао је да је позиција РПЦЗ према Московској патријаршији у том периоду била лицемерна, пошто је Московску патријаршију називала отпадничком, а истовремено је жалила због прогона и затварања цркава у СССР-у, иако би било логично да се радује због затварања отпадничких цркава. Одговарајући на то, секретар Синода РПЦЗ отац Георгије Грабе, рекао је да иако РПЦЗ Московску патријаршију назива „отпадничком“, а у неким случајевима користи и реч „безблагодатна“, она никада, ни на једном заседању Синода РПЦЗ није изразила било какву сумњу у то да су пастири и лаици који припадају Московској патријаршији и који су били верни Богу – истински пастири (и

574 Писмо протојереја Георгија Грабеа архиепископу Антонију Женевском, 6/19. маја 1969, у: Bishop Gregory Grabbe, *Pis'ma*, Moscow, 1998, pp. 14-15 (P).

верни). Затим, наводећи пример инфилтрирања агената у јерархију МП, отац Георгије наставља: „То је безблагодатност о којој причамо! Ми говоримо о тим Јудама, а не о оним напаћеним људима који узалуд покушавају да спасу што се спасити може, о несрећним, истински верним пастирима”⁵⁷⁵

Наравно, овај одговор више питања отвара него што их решава. Ако су сви јерарси, или већина, били агенти КГБ, те стога безблагодатни, како свештеници које су они рукоположили и који их помињу могу да буду истински свештеници? И како лаици могу да буду прави верни народ ако су их причешћивали лажни епископи и свештеници? Да ли је уопште могуће говорити о верним свештеницима и народу који помињу безбожне и отпадничке епископе? Ова питања никада нису добила задовољавајуће одговоре, него су и у наредним деценијама наставила да сведоче о нејасном карактеру односа РПЦЗ према Московској патријаршији.

До пензионисања митрополита Анастасија 1964. године, РПЦЗ није донела ниједну важнију одлуку по питању статуса „светског Православља” – нити за Московску патријаршију, нити за друге помесне Цркве које су биле у пуном општењу са Москвом. Саслуживање се повремено настављало и са грчким новокалендарцима и са Српском и Јерусалимском патријаршијом (РПЦЗ је поседовала неколико манастира и другу имовину у Светој Земљи). Под окриљем Синода РПЦЗ биле су формиране новокалендарске епархије – бугарска и румунска, као и француска и холандска (на иницијативу архиепископа Јована (Максимовича) Западноевропског). РПЦЗ званично није била у општењу са светским Православљем, но није се ни јасно одвојила од њега: она је постојала као некакав канонски међупростор – то је била Руска Црква изван Русије са готово глобалном јурисдикцијом, али је себе сматрала делом Руске Цркве унутар Русије. Поставља се питање: која је Руска Црква унутар Русија била њена „Мајка Црква” – Московска патријаршија или Катакомбна Црква?

Одговор на ово питање остао је намерно неодређен. С једне стране, јасно је да није било општења са јерархијом Московске патријаршије, за коју се сматрало да се компромитовала сарадњом са комунистима и чији је патријарх сматран за неканонски изабраног. Осим тога, РПЦЗ је 1950. освештала свето миро у манастиру Свете Тројице у Џорданвилу.⁵⁷⁶ То је по традицији чин потпуно аутокефалне Цркве. Не би се очекивало да РПЦЗ изврши такав чин, ако би МП (Московску патријаршију) сматрала за „Мајку Цркву”... С друге

575 Цитирано према: Deacon Nicholas Savchenko, „Pis'mo otkolovshikhsia”, *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobora RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduiuschie za nim sobytia*, Paris, 2001, p. 9 (P).

576 Lardas, op. cit., p. 21.

стране, никада није прекидано поменуто општење са страдалним народом Русије. Али о ком народу је реч? О совјетским људима, који су се сматрали грађанима совјетске државе, или о Истиски Православним Русима из катакомби, који су одбили право совјетског грађанства?

Митрополит Анастасије је иступао са схватањем да је „Мајка Црква” Московска патријаршија – иако је јасно да није био у општењу са њом. Тако је митрополиту Теофилу Њујоршком писао: „Уједињење са патријаршијом које предлагате није питање само духовног, него и канонског карактера, и носи последице за Вас. Такво уједињење биће могуће тек ако Мајка Црква буде потпуно слободна...”⁵⁷⁷

У то време, многи катакомбни свештеници помињали су митрополита Анастасија. Они би били изненађени – и шокирани – да су чули како он за „Мајку Цркву” Русије сматра њиховог смртног непријатеља, Московску патријаршију. Нити би се сложили са идејом да је једина разлика између Истинске Цркве и лажне била непостојање слободе ове последње...⁵⁷⁸

Када је реч о Евлогијевцима и Америчкој митрополији, према оба ова раскола од РПЦЗ митрополит Анастасије је такође имао благ став. Тако је 19. октобра 1956. године – одговарајући на извештај епископа Леонтија Чилеанског о томе да би РПЦЗ Евлогијевце требало да третира као обновљенце и да не допушта било какво саслуживање са њима – митрополит Анастасије рекао да су Евлогијевци нешто друго, јер су обновљенци били јеретици.⁵⁷⁹ А при томе је сама РПЦЗ осудила евлогијанско учење о софијанству као јерес!⁵⁸⁰

577 Metropolitan Anastasy, y: Fr. Alexey Young, *The Russian Orthodox Church Outside Russia*, San Bernardino, CA: the Borgo Press, 1993, p. 47.

578 Разочарање које су осетили неки катакомбни свештеници када им је пошло за руком да побегну на Запад и онда наиђу на један другачији дух који је владао у Руској Заграничној Цркви описао је професор И. М. Андрејев: „Ми не само да смо били спремни да умremo, него многи и јесу умрли, верујући да негде тамо, изван домаћаја совјетских власти, тамо где постоји слобода – Истина сија у свој својој чистоти, и да људи живе по њој и потчињавајући се њој. Тамо – где се људи нису поклонили антихристу. И какав ме је само страх обузео када сам знатно касније успео да дођем у иностранство и када сам открио да ту неки људи „духовно” признају совјетску цркву. *Духовно!* Многи од нас тамо су пали, „у страху од Јудејаца” или подлежући искушењу спољашње сарадње са властима. Знао сам свештенике официјелне цркве који су код куће чупали косу и повређивали руке чинећи метаније, тражећи опроштај због свога отпадништва, називајући себе Каином - али нису признавали црвену цркву. Но, ови други, у иностранству – они су јој се управо *духовно* потчињавали. Сва срећа те наши свештено-мученици умирући нису знали за то издајство!” (*Russia's Catacomb Saints*, Platina, CA: St. Herman of Alaska Press, 1982, p. 49).

579 Fr. Alexander Lebedev, „[orthodox-synod] 1956 ROCOR Sobor on Eulogian Jurisdiction”, orthodox-synod@yahooogroups.com. November 30, 2002.

580 Истина, евлогијевска јурисдикција је од вође софијанаца, оца Сергија Булгакова, добила опозив његових схватања, Но, Евлогијевци нису јасно осудили ту јерес, и њихова јурисдикција деценијама наставља да буде расадник јереси. Види: Andrew Blane (ed.), *Georges Florovsky*. Crestwood, N.Y.: St. Vladimir's Seminary Press, 1993, p. 67.

Не може се порећи да су поједине изјаве митрополита Анастасија о МП биле у то време биле веома либерлане - толико да су проузроковале знатно огорчење код катакомбних хришћана у РПЦЗ. Међутим, за сваку „умерену” изјаву митрополита Анастасија, могуће је пронаћи и много „зилотскије”. Тако је на сабору 1938. РПЦЗ под његовим председавањем изјавила: „Ако је за Цркву Божију Промислом Свемогућег Творца, судом историје и законодавством пролетерске државе одређено да живи у пустињи атеизма, јасно је да она мора избећи све покушаје да стекне легализацију, јер сваки покушај да стекне легализацију током епохе апостасије неизбежно претвара Цркву у велику вавилонску блудницу богохулног атеизма.” С обзиром да је Московска патријаршија *била* легализована од стране пролетерске државе, немогуће је избећи заглављак да је, по званичном мишљењу митрополита Анастасија из 1938, МП постала „велика вавилонска блудница богохулног атеизма”!

Опет, у својој последњој вољи и тестаменту 1957. године митрополит Анастасије је јасно повукао границе на следећи начин: „Када је реч о Московској патријаршији и њеним јерарсима, онда – док год они настављају блиску, активну и благонаклону сарадњу са совјетском владом, која их отворено претвара у потпуно безблагодатне и наклоњене увођењу атеизма у читав руски народ – Загранична Црква, чувајући своју чистоту, не може да има било какво канонско, литургијско, па чак ни било какво обично спољашње општење са њима, остављајући истовремено свакога од њих коначном суду Сабора будуће слободне Руске Цркве”.⁵⁸¹

И 18. октобра 1959, у писму упућеном Архијерејском Сабору РПЦЗ поводом почетка његовог рада, он опет каже: „Ми морамо не само друге да учимо, него и сами (тим учењем) да се испунимо, следећи пример московских светитеља чији спомен данас славио. Они стоје пред нама као православни ревнитељи, и ми треба да следимо њихов пример, одвраћајући се потпуно од бешчашћа оних који су данас окупирали њихове престоле. О, када би само могли да устану – они не само да не би признали своје наследнике, него би се пре са строгом осудом окренули против њих. Са кавом би ревношћу свети Филип плануо против млитавих у вери представника Цркве, који незаинтересовано посматрају како тече невина крв њихове пастве, и при томе не осуђују непријатеље Цркве, него се на сваки начин труде да ласкају безбожним властима. Како би непопустљиви свети Гермоген устао у праведном гневу, видећи где јерархија лукаво ћути док се атеистичка пропаганда бучно шири, заборављајући да својим ћутањем издаје Бога. Хајде да се на сваки начин од-

581 Metropolitan Anastasy, *у: Young, op. cit.*, pp. 55-56.

вратимо од њих, али да се истовремено наоружамо апостолском ревношћу. Морамо се чувати било каквог контакта са њима као са кугом. Ви знате да ти људи са својим потпуно спаљеним савестима никада неће престати да ратују против нас, иако стално мењају методе ратовања”⁵⁸²

Но, то није све. Године 1961. он је показао да није заборавио Катакомбну Цркву, изјављујући у име читаве Заграничне Цркве: „Ми сматрамо да смо у духовном јединству управо са Тајном Црквом, а не са званичном администрацијом Московске патријаршије, предвођеном патријархом Алексијем, која је допуштена од стране атеистичке владе и спроводи све њене наредбе...”⁵⁸³

Ипак, ово је још остављало могућност да сматрају да су у јединству, ако не са „званичном администрацијом Московске патријаршије”, онда у сваком случају са народом...

Такав неодређен став у вези са Црквом у Русији показали су и други водећи јерарси РПЦЗ. Тако је 1955. архиепископ Виталије (Максименко) Џорданвилски у једној истој књизи објавио два дијаметрално супротна чланка. Прво је написао, у духу Катакомбне Цркве: „Патријаршија је уништила суштинску догму Цркве Христове и одбацила Њену основну мисију – да служи обнови људи – и заменила ју је служењем безбожним циљевима комунизма, што је неприродно за Цркву. То отпадање теже је од свих претходних – аријанског, несторијанског, иконоборачког итд. И то није лични грех овог или оног јерарха, него темељни грех Московске патријаршије, који је потврђен, проглашен и утврђен заклетвом пред светом. То је, да тако кажемо, догматизована апостасија...”⁵⁸⁴

Ово је заиста инспиративна дефиниција: догматизована апостасија. Не проста апостасија пред лицем надмоћних спољашњих сила, „у страху од Јудејаца”, него догматизована апостасија – дакле, оправдана, освећена и на ниво догме подигнута апостасија. Када је апостасија на тај начин оправдана, она постаје дубља, озбиљнија и тежа за лечење. Она постаје заблуда ума једнако као и болест воље. Јер једна је ствар када јерарх потчини себе и своју цркву власти света и антихриста. То је његова лична трагедија и трагедија оних који га следе, али није јерес. Сасвим је друга ствар за истог јерарха када се тако потчини не само због гнева, него и због савести (Рим. 13,5) – да употребимо речи апостола, које је Сергије у својој декларацији тако искривио. Јер

582 Цитирано према: Irina Pahlen, „[orthodox-synod] Metropolit Anastassy”, orthodox-synod@yahooogroups.com. December 3, 2002.

583 Metropolitan Anastasy, у: *Nashi Vesti*, 1991, no. 4 (P).

584 Archbishop Vitaly (Maximenko), *Motivy moyej zhizni*, Jordanville, 1955, p. 25 (P).

то показује да је јерарх заправо угушио своју савест – и своју личну савест и своју црквену свест. А то је и јерес и апостасија.

Ипак, само неколико страница даље архиепископ Виталије пише да је Промисао Божији ставио пред Руску Заграничну Цркву дужност „да не одсеца себе од основног масива, од тела, од корена Мајке Цркве: у дубинама тог масива, који је сада само угушен под тежином бољшевизма, и даље су сачуване духовне ризнице Њеног хиљаду година сабираног блага. Али ми не можемо да признамо Њене садашње званичне лидере, који су постали послушни инструмент безбожних власти”.⁵⁸⁵ В. К. даје следећи коментар: „У овим речима садржан је очигледан апсурд. Како архиепископ Виталије жели да без признавања званичног вођства Московске патријаршије у исто време не буде одсечен од њеног тела? Да ли је могуће ‚сачувати духовне ризнице‘ у телу чија је глава постала ‚послушни инструмент безбожних власти‘ (тј. слугу сатане и антихриста), као што он с правом пише о сергијанским лидерима?... Свето Писмо каже: Ако је квасац свет, то је и тесто; и ако је корен свет, то су и гране (Рим. 11,16). А са друге стране: Не може дрво добро плодове зле рађати, ни дрво зло, плодове добре рађати (Мт. 7,18)”.⁵⁸⁶

Неколико страница даље у истој књизи архиепископ Виталије пише како ми треба да говоримо о „нашој великој дужности пред Мајком Руском Црквом (тј. Московском патријаршијом) са потпуном љубављу и оданошћу према Њој, уз дубоко поштовање пред јуначким делом патријарха Сергија...”!⁵⁸⁷ Нажалост, како В. К. поново оправдано истиче, архиепископ није даље појаснио у чему се састоји то „јуначко дело” „патријарха” Сергија – највећег издајника у историји Руске Цркве.⁵⁸⁸

Ипак, у то време било је у РПЦЗ јерараха са много строжим и јаснијим ставом од овога. Тако је 1960. године архиепископ Аверкије говорио:

„Да ли може истинска Црква Христова да се на неки начин помири са злом, које производи од непријатеља људског спасења – ђавола? Да ли може она да сапостоји са њим, не водећи против њега саму одлучну борбу?

Наравно да не може, јер, по речима Христа Спаситеља, нико не може два господара служити (Мт. 6, 24). Због тога отпадништво од истинске Цркве представљају у суштини већ и *живоцрквењаштво* и *обновљенсџтво*, које себи поставља за циљ помирење хришћанства са овим светом који у злу лежи, и *серџијансџтво*, које проповеда 'сапостојање' са богоборачком влашћу кому-

585 Archbishop Vitaly, op. cit., p. 45.

586 V. K. *Russkaia Zarubezhnaia Tserkov' na Steziakh Otstupnichestva*, St. Petersburg, 1999, p. 48 (P).

587 Archbishop Vitaly, op. cit., p. 77.

588 V. K., op. cit., p. 49.

низма, и *екуменизам*, који признаје равноправност и равночастаност свих религиозних група и 'деноминација'.

Може ли да буде Црква она организација која позива на 'лојалност' служитељима сатане?

То, разуме се, није Црква, већ лажецрква, или 'црква лукавих', по речима Речи Божије (Пс. 25,5), и налазити се у таквој 'цркви' не само да није спасавајуће, него и супротно – погубно..⁵⁸⁹

Митрополит Анастасије је био представник „уздржаног деловања” и очувања *statusa quo* у врло тешком периоду прекинутом хаосом Другог Светског рата. Ако су без одговора остала заиста важна – она питања, на која ће пре или касније бити недвосмислено одговорено – у сваком случају, на Западу је сачуван у животу глас противљења Московској патријаршији. Али лоше семе које је било посејано од стране убачених елемената није искорењено. Шездесетих година, у своме писму новом првојерарху РПЦЗ митрополиту Филарету, архиепископ Аверкије Сиракушки и Тројицки је приметио да „од времена када се код мале групе епископа појавила тенденција да створе 'сопствену партију' и преузму целокупну власт у Цркви, код нас су почели да се јављају скандали који, авај, воде нашу Цркву ка уништењу, ширећи се и продубљујући од тог времена до данас”⁵⁹⁰

Била исправана или погрешна пракса митрополита Анастасија у том периоду, треба истаћи да она није одговарала нити пракси митрополита Антонија пре њега, на почетку сергијанског раскола, нити, још јасније, пракси митрополита Филарета после њега, нити пракси већине јерарха Катакомбне Цркве Русије. Стога је немогуће прогласити курс митрополита Анастасија за један и непромењи курс РПЦЗ, а још мање за курс Истинске Руске Цркве у као целине.

Као што треба детаљније да видимо у следећем поглављу, РПЦЗ је била принуђена да прецизније одреди свој однос према „Светском Православљу” крајем педесетих и почетком шездесетих година, када су успостављени први контакти између РПЦЗ и грчких старокалендарца – прво са „Хризостомовском” граном, а потом и са „Матејевцима”. Од тог тренутка почеле су да се појављују две струје: једна која је фаворизовала општење са „Светским Православљем” и новокалендарцима, коју је предводио архиепископ Антоније

589 Arhiepiskop Averkiy, „Sovremenost' v svyetye slova Bozhiya. Slova i ryechi”, т. 1, Holy Trinity Monastery, Jordanville, стр. 380 (P)

590 Archbishop Averky, letter of September 14/27, 1966. (P). Види такође: Sergius Nosov, „Drugaiа Pravda”, Moskva, Februury, 1993 (P).

Женевски, и друга која се противила таквом општењу, предвођена архиепископима Антонијем Лосанђелеским и Аверкијем Сиракушким и Тројицким.

Ове мање-више прикривене поделе у РПЦЗ поново су избиле на видело када се 1964. године упокојио митрополит Анастасије. Међу присталицама двојице архиепископа, кандидата за упражњени трон митрополита – Никона и Јована Максимовича – појавила се таква нетрпељивост, да је архиепископ Јован, како би спречио раскол, повукао сопствену кандидатуру и на своје место истакао најмлађег епископа, Филарета Бризбејнског. Његов предлог био је опште прихваћен и епископ Филарет (Вознесенски) је устоличен на служби на којој је први пут после много векова употребљен древни текст за устоличење митрополита Московског.⁵⁹¹

Нови митрополит се суочио са застрашујућим задатком. Јер требало је, са једне стране, да предводи своју Цркву у одлучном разобличавању отпадништва Светског Православља, јер општење са њим није могло још дуго да се толерише, а са друге, требало је да сачува јединство међу члановима сопственог Синода, од којих су неки по духу били ближи „Светском” него Истинском Православљу...

Прва званична Посланица Архијерејског Сабора РПЦЗ са новим митрополитом датирана на 4/17. јул 1964. показала је да продужава линију прихваћену од стране митрополита Анастасија у односу на МП: „Они (богоборни комунисти) су смислили нови, заиста ђаволски план у своме рату против вере: безбожна влада СССР-а сада је забранила деци и омладини у узрасту између 3 и 18 година да одлазе у цркве Божије и причешћују се Телом и Крвљу Христовом. А да би црква била још више понижена, ову директиву власти требало је да спроводе сами свештеници – они су били ти који су морали да забрањују младима приступ Чаши Христовој и захтевају уклањање деце и младих из цркава”...

Права ситуација је оваква: у СССР-у нема много клира, нема много отворених цркава, верни ретко могу да присуствују службама. А сада чак и на те ретке службе – којима хришћани, ако нису веома стари људи или жене, присуствују ризикујући да буду запажени од стране совјетских 'посматрача' и тако изгубе посао – родитељи не могу да воде своју децу, којој је управо у детињству и младости тако потребно благодатно сједињење са Извором живота, Христом Спаситељем, баш као што је младима потребна светлост и сунчева топлота”.

У својој посланици из 1965. године, „Православним епископима и свима којима је стало до судбине Руске Цркве”, митрополит Филарет је дао прве

591 Young, op. cit., pp. 54-55.

знаке да ће да прихвати бескомпромиснији приступ. Ова посланица такође је значајна због много јаснијег став о Катакомбној Цркви него у време његовог претходника:

”Последњих дана совјетска влада у Москви и њени следбеници у разним деловима света прославили су нову годишњицу Октобарске револуције из 1917. која их је довела на власт.

Ми се, са друге стране, присећамо ових дана почетка крсног пута Руске Православне Цркве, на коју од тог времена као да су се сручиле све силе пакла.

Наишавши на отпор дела архипастира, пастира и верних хришћана снажних у духу, комунистичка власт је, у својој борби против религије, од првог дана почела да ради на слабљењу Цркве, не само убијањем тих њених чеда која су била снажнија у духу, него и посредством вештачког стварања раскола.

Тако су настали такозвана 'Жива Црква' и обновљенски покрет, који је имао особине цркве повезане са протестантско-комунистичком реформацијом. Упркос потпори владе, овај раскол се сломио унутрашњом силом Цркве. Верницима је било исувише очигледно да је 'Обновљенска црква' неканонска и да представља искривљење Православља. Из тог разлога људи је нису следили.

Други покушај, након смрти патријарха Тихона и чувара његовог трона, имао је већи успех. Совјетској власти је 1927. пошло за руком да разбије унутрашње јединство Цркве. Затварањем, мучењем и другим специјалним методама сломила је вољу заменика чувара патријаршијског трона, митрополита Сергија, и од њега издејствовала објављивање Декларације о потпуној лојалности Цркве совјетској власти, чак и дотле да су радости и успеси Совјетског Савеза били проглашени од стране митрополита Сергија за радости и успехе Цркве, а неуспеси Совјета за њене неуспехе. Шта може да буде богохулније од такве идеје, коју су многи у то време оправдано означили као покушај да се сједини светлост са тамом и Христос са Велијаром. Како патријарх Тихон, тако митрополит Петар и остали који су служили као чувари патријаршијског трона, раније су одбијали да потпишу сличну декларацију, због чега су били излагани хапшењима, робији и прогонству.

Протестујући против ове Декларације – коју је прогласио сам митрополит Сергије, без пристанка већине епископата Руске Цркве, чиме је прекршио 34. апостолски канон – многи архијереји који су у то време били заточени у логору смрти на Соловкама, писали су Сергију: 'Свака влада може понекад да донесе одлуке које су бесмислене, неправедне и немилосрдне, а којима је

Црква присиљена да се потчини, али не може да им се радује или да их одобрава. Један од циљева совјетске владе је искорењење религије, али Црква не може да њене успехе у том правцу прихвати као сопствене успехе' (отворено писмо из Соловки, 7. септембар 1927).

Храбра већина синова Руске Цркве није прихватила Декларацију митрополита Сергија, сматрајући да је сједињење Цркве са безбожном совјетском државом, која је себи поставила за циљ уништење хришћанства уопште, суштински немогуће.

Али раскол се и поред тога појавио. Мањина која је прихватила Декларацију, формирала је централну администрацију, такозвану 'Московску патријаршију', која је тобоже званично призната од власти, а у стварности није стекла никаквих законита права, јер је настављен, сада без опирања, најокрутнији прогон Цркве. По речима Јосифа, Митрополита петроградског, прогласивши Декларацију, митрополит Сергије је стао на пут 'монструозне произвољности, улагивања, и издаје Цркве у корист атеизма и уништења Цркве.'

Одбијајући ову Декларацију, већина клира је започела илегални црквени живот. Скоро сви епископи били су мучени и убијени у логорима смрти, међу њима и чувари трона митрополити Петар Крутички и Кирил Казански, који су уживали опште поштовање, затим митрополит Јосиф Петроградски, који је стрељан крајем 1938, а са њима и многи други епископи и хиљаде свештеника, монаха, монахиња и храбрих мирјана. Они епископи и клирици који су чудом остали живи, почели су да живе илегално и да тајно врше богослужења, кријући се од власти и стварајући на тај начин катакомбну Цркву у Совјетском Савезу.

Мало вести о тој Цркви је дошло до слободног света. Совјетска штампа је дуго ћутала о њој, желећи да створи утисак да сви верници у СССР стоје иза Московска патријаршије. Они су покушали чак да у потпуности порекну постојање Катакомбне Цркве.

Али онда, након смрти Стаљина и разоткривања његових активности, а нарочито после пада Хрушчова, совјетска штампа је почела све чешће и чешће да пише о тајној Цркви у СССР, називајући је 'сектом' Истински-православних Хришћана. Било је очигледно немогуће да се и даље ћути, јер је број њених чланова постао превелик и изазвао је узбуну код совјетских власти.

Неочекивано се у 'Атеистичком речнику' (Москва 1964.), на страни 123. и 124, отворено расправља о Катакомбној Цркви: 'Истински-православни хришћани – читамо у овом Речнику – назив је за православну секту која је настала у периоду између 1922. и 1924. Била је организована 1927, када

је митрополит Сергије прогласио принцип лојалности совјетској власти. Монархистички (ми бисмо рекли црквени) елементи, окупљени око митрополита Јосифа (Петровича) Лењинградског, или 'Тихоновци', како их још зову, оформили су 1928. руководећи центар, Истински-православну Цркву и ујединивши све групације и елементе који су иступали против совјетског поретка (ми можемо са наше стране да додамо 'атеистичког' реда). Истински-православна Црква упутила је у села мноштво монаха и монахиња, који тајно држе богослужења и обреде и воде пропаганду против вођства Православне Цркве, тј. против Московске патријаршије која је прихватила совјетску власт, апелујући на људе да се не потчињавају совјетским законима', који су, додајемо, сасвим очигледно усмерени против Цркве Христове и вере. Према сведочанству 'Атеистичког речника', 'Истински-православни хришћани су организовали и настављају да организују кућне, тј. тајне, катакомбне цркве и манастире... чувајући у потпуности учење и обреде Православља. Они не признају ауторитет Православног патријарха', тј. наследника митрополита Сергија, патријарха Алексеја.

'Тежећи да одвоје' истински-православне хришћане 'од утицаја совјетске реалности', пре свега од атеистичке пропаганде, 'њихове вође... користе мит о антихристу, који наводно влада у свету од 1917'. Антихришћанска природа совјетске власти несумњива је за сваку особу која има здрав разум, а поготово за хришћанина.

Истински-православни хришћани 'обично одбијају да учествују на изборима', који су у Совјетском Савезу, земљи лишеној слободе, обична фарса, 'и у другим јавним делатностима, не примају пензије, не дозвољавају својој деци да иду у школе после четвртог разреда...' Овде имамо неочекивано совјетско сведочанство истине, коме ништа не треба да се дода.

Част и похвала истински-православним хришћанима, духовним херојима и исповедницима, јер се нису савили пред страшном силом која може да опстане једино терором и насиљем, и која се навикла на понизно улагивање својих поданика. Совјетске властодршце избезумљује чињеница да постоје људи који се Бога боје више него људи. Они су немоћни пред милионима истински-православних хришћана.

Ипак, поред Истински-православне Цркве у Совјетском Савезу и Московске патријаршије, које немају ни молитвеног, нити било каквог другог општења међу собом, постоји још један део Руске Цркве – слободан од угњетавања и прогона атеиста – Руска Православна Црква изван Русије. Она никада није прекинула духовне и молитвене везе са Катакомбном Црквом у домовини. Након последњег рата многи чланови ове Цркве нашли су се

изван граница Совјетског Савеза и приступили Руској Заграничној Цркви, те је тако веза између ове две Цркве била још више ојачана, и та се веза тајно одржава све до дана данашњег. Како време пролази, она постаје све јача и чвршће успостављена.

Део Руске Цркве који је иза границе и слободан, позван је да у слободном свету говори у име прогоњене Катакомбне Цркве у Совјетском Савезу; Руска Загранична Црква свима обелодањује заиста трагично стање у коме живе верујући хришћани у СССР-у – стање које атеистичка власт уз помоћ Московске патријаршије тако пажљиво заташкава; она позива све који нису изгубили стид и савест да помогну прогоњенима.

Због тога је наша света дужност да чувамо Руску Цркву изван Русије. Господ Који испитује срца, допустивши да Његова Црква буде изложена утњетавању, гоњењу и лишавању свих права у безбожној совјетској држави, поверио је нама, руским изгнаницима у слободном свету, таланат слободе, и од нас очекује да тај таланат вешто употребимо и умножимо. Ми немамо право да га закопамо у земљу. Нека се нико не усуди да нам каже да то треба да учинимо, нека нас нико не гура у морални грех. Ми, руски епископи, одговорни смо пред Богом за судбину наше Руске Цркве, и нико у свету не може да нас ослободи ове свете обавезе. Нико не може да разуме боље од нас шта се дешава у нашој домовини. Много пута су странци, па чак и православни људи, и они који су стекли високе црквене положаје, правили грубе грешке у вези са Руском Црквом и изводили погрешне закључке по питању њеног садашњег стања. Нека им Бог опрости, јер не знају шта раде.

Ми нећемо престати да осуђујемо безбожне прогоне вере и оне који злобно сарађују са прогонитељима, претварајући се да су представници Цркве. У томе је Руска Црква изван Русије увек видела један од својих важних задатака. Знајући то, совјетска власт преко својих агената води са њом жестоку битку, не устручавајући се од употребе било каквих средстава: лажи, подмићивања, поклона и застрашивања. Ми, пак, нећемо престати да дижемо глас.

Објавивши ово пред лицем читавог света, ја апелујем на сву нашу браћу у Христу, на православне епископе и на све људе којима је стало до судбине прогоњене Руске Цркве као дела Васељенске Цркве Христове, за разумевање, помоћ и њихове свете молитве. Што се тиче наше духовне деце, ми их позивамо да држе чврсто истину Православља, сведочећи је како неко речју, тако нарочито молитвеним, побожним хришћанским животом”.

Треба напоменути да је у архијерејској посланици Архијерејског Синода РПЦЗ под митрополитом Филаретом 1969. била цитирана посланица митрополита Антонија из 1928. године. Тако се може рећи да се 1969. РПЦЗ вратила

на „зилотску” позицију коју је прихватила на почетку сергијанског раскола, и која је била прихваћена од стране водећих јерараха Руске Катакомбне Цркве, напуштајући „умерени” став митрополита Анастасија у међувремену. Што се тиче самог митрополита Филарета, као што је познато, он је за време док је био првојерарх РПЦЗ много пута изразио свој зилотски став према МП.

Свети Јован (Максимович) Шангајски

Један од најсветијих људи у томе периоду био је архиепископ Јован (Максимович), јерарх најпре у Шангају, па у Западној Европи и после у Сан Франциску, велики подвижник и чудотворац, као и веома активан и успешан мисионар међу људима многих народа, који је веровао да је главна сврха РПЦЗ и руске емиграције уопште, да донесе светлост Христову нехришћанским народима.

Како било, у жељи да приближи Христа свима који су га окруживали, архиепископ Јован је допустио нека одступања од светих канона, чиме је својим противницима пружио могућност да га нападну. Тако, док је био епископ у Западној Европи, он је посветио неколико новокалендарских епископа, који су након његове смрти сви напустили РПЦЗ и придружили се „светском православљу”: епископ Теофил (Јонеску) Детроитски и његови румунски новокалендарци прешли су у Америчку митрополију, епископ Јован-Нектарије (Ковалевски) Сен-Дениски и његова Француска мисија (Галиканског обреда) прешли су у Румунску новокалендарску цркву, епископ Кирил (Јонев) Торонтски и његови бугарски новокалендарци прешли су у Америчку митрополију, док је епископа Јаков (Акердјуик) Хашки прешао у Московску патријаршију.

Године 1963. архиепископ Јован био је укључен у још један велики спор. Архиепископ Тихон Санфранциски био је болестан, па је архиепископ Антоније Лосанђелески постављен да надгледа изградњу нове саборне цркве. Он је открио скандал у вези са финансирањем пројекта – испоставило се да је украдено више од 150.000 долара – па је захтевао да прикупљена средства треба да буду задржана и да новац потребан за завршетак градње треба да буде на сигурном, да се положи на банковни рачун, пре него што се приступи било каквим даљим радовима. Изабран је нови парохијски савет, но присталице старешине старог савета, који се састојао од бивших парохијана архиепископа Јована из времена док је био епископ у Шангају, позвале су управо Њега да дође у Сан Франциско и реши проблем. Архиепископ Јован је пристао и добио благослов Синода РПЦЗ да напусти Брисел.

По доласку, он је стао на страну својих бивших шангајских парохијана и допустио је оснивање Удружења лаика, које, по мишљењу секретара Синода, протојереја Георгија Грабеа, није било ограничено само на парохију, него је представљало паралелну и ривалску власт епархијској власти архијереја. „Владика митрополит је писао владици Јовану да не би требало да одобри ту организацију. Он је ћутао и прихватио је да му они организују прославу имендана. Ово удружење, предвођено мрачним личностима, има намеру да преко владике Јована преузме власт над читавом Заграничном Црквом. Након што се то удружење развило у Калифорнији, нешто слично уследиће и у другим земљама, јер ти људи имају велика средства са разних страна. Они су на пример у потпуној тајности купили кућу владици Јовану, за коју он никоме ништа није рекао, али то се прочуло преко новина... Издавач часописа 'Руски живот' Делјанич, који је био повезан са солидаристима и Шаховским (митрополијским архиепископом Сан Франциска), купио је, са једном женом, ту кућу за 62.000 долара, од чега 9.000 у готовини, и у наредних месец дана преписао ју је на име владике Јована.”⁵⁹²

Спор се толико заоштрио да је архиепископ Јован био позван на грађански суд због финансијских пропуста. Било је очигледно да је то лажна оптужба и он је ослобођен. Али не пре него што су четворица епископа РПЦЗ сведочили у његову корист, а друга четворица – против њега! Горчина је остала. Чак је било речи да је у време упокојења архиепископа Јована 1966. године био припремљен указ који му је забрањивао да служи...⁵⁹³

Осим тога, када је архиепископ Јован требало да буде канонизован, што се догодило у јулу 1994, архиепископ Антоније Лос-Анђелески се успротивио. На Сабору РПЦЗ 1993. године, када је покренуто питање канонизације, он је изјавио: „Ја сам уверен да владика Јован није био свет. Са чисто богословске тачке гледишта, чињење чудеса није знак светости. Нема сумње да је владика Јован чинио чудеса, ја сам његово чудотворство доживео на себи. Али заједно са тим, треба да се присетимо речи митрополита Антонија (Храповицког) на посвећењу владике Јована: 'Бог ти је дао многе дарове, гледај да се не погордиш...' У Сан-Франциску је дошло до његовог пада, јер владика Јован је подржао ту групу људи која није заслуживала поверење...”⁵⁹⁴

592 Писмо оца Георгија архиепископу Теодосију (Самуиловичу) Бразилском од 12/25. јуна 1963. Види такође писмо протојереја Георгија Грабеа епископу Антонију Мелбурнском од 7/20. јуна 1963 објављено у: Church News, July 2002, No 8 (109), pp. 7-8.

593 Hieromonk Gregory (Lourie), A Tissue of Dreams, 2003. За једно објашњење контроверзе види: Hieromonk Damascene (Christensen), Father Seraphim Rose, His Life and Works, Platina, Ca.: St. Herman of Alaska Brotherhood Press, 2003, chapters 41 and 42.

594 Протоколи Архијерејског Сабора РПЦЗ од 22. априла до 5. маја 1993. године; у: Von Sievers, Was Archbishop John (Maximovich) Glorified by God? Op. cit., p. 37. Архиепископ Анто-

Каква год била истина о овој појединачној афери, не може бити сумње да је архиепископ Јован светитељ, као што сведоче његове нетљене мошти и изузетно обиље чудеса која је учинио одговарајући на молбе верних широм света. Његов гроб, који се налази у крипти саборне цркве посвећене Мајци Божијој „Радости свих који тугују” у Сан-Франциску, коју је на крају успео да доврши, постао је значајно одредиште поклоничких путовања за православне хришћане свих народа. Он подсећа на вероватно најпознатију и највољенију особу у читавој историји Руске Заграничне Цркве. Али његов живот показује да су у страшном хаосу двадесетог века чак и највећи људи правили озбиљне погрешке – чињеница коју су показали и животи Цара-мученика Николаја, патријарха Тихона, митрополита Антонија Храповицког, митрополита Хризостома Флоринског, епископа Матеја Врстенског и других. У тој чињеници лежи важна поука за све истински православне хришћане: да док се боримо за исправност и чистоту у вери, морамо да водимо рачуна о изузетној сложености времена у којима живимо када доносимо суд о нашим предводницима...

није је то своје мишљење потврдио и аутору ове књиге у разговору новембру 1994. године. Том приликом је рекао да мисли како је архиепископ Јован погрешно када је на бази личног откривења инсистирао на невиности оних који су били оптужени за проневеру. Према Јелени Петровој, архиепископ Антоније је рекао да је архиепископ Јован бранио своје мишљење на основу личног откривења, што је неисправно (лична комуникација, новембар 1994).

6. ГРЧКА И БАЛКАН: УДАР СА ЗАПАДА (1939-1970)

*И који су безбожни према завету, он ће их ласкањем оштрадити;
али народ који познаје Бога својега биће непоколебљив.*

Дан. 11,32

Геноцид над православним Србима

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца створена је после Првог Светског рата. Сходно плановима великих светских сила, то је била централизована држава којом су владали српски православни Краљ и парламент. Католици Хрвати противили су се власти Срба, и напетост између две заједнице била је јака током читавог међуратног периода. Године 1934. Краљ Александар је убијен у Марсељу од стране хрватске терористичке организације „Усташа“. Затим је 1935. потписан Конкордат између Југословенске владе и Ватикана, који је прошао у парламенту, али му се супротставила Српска Православна Црква пошто је изгледало да су њиме Католичкој цркви дате веће привилегије него Православној. Двадесет трећег јула 1937. полиција је брутално разбила протестне демонстрације које су предводили епископи и свештенство, а као резултат тога истог дана умро је патријарх Варнава.

Јеромонах Акакије пише: „У циљу решавања националног питања Хрвата католика у уједињеној Краљевини Југославији, влада премијера Стојадиновића је као једну од главних тачака свог програма истакла потписивање Конкордата – Споразума између Владе Краљевине Југославије и Ватикана. Коначном тексту Конкордата потписаном у Риму 25. јула 1935, претходила су три нацрта: први је израђен 1923, други 1925, а трећи 1931. године. Стојадиновић је доведен на државно кормило Краљевске владе од стране кнеза Намесника Павла Карађорђевића. За ту одлуку кнез Павле се определио са знањем и сагласношћу британских владајућих кругова. За њега се веровало да ће успети да нађе заједнички језик са Мачековом Хрватском сељачком странком, као и то да ће водити политику приближавања Југославије фашистичкој Немачкој и Италији, пошто је британска политика у Европи у то време имала

изразито антикомунистичку и антисовјетску оријентацију. Стојадиновић је, како су га неки оценили, као берзијанац и хазардер, одмах прорачунао да ће усвајањем Конкордата постићи своја два циља: придобити католичку цркву као предводника пет милиона Хрвата католика и побољшати односе са фашистичком Италијом, ради приближавања силама Осовине. Уз то, био је уверен да ће се уговор са Ватиканом закључити без икаквих сметњи. Како наводи у својим мемоарима, објављеним после рата у Аргентини⁵⁹⁵, његово самопоуздање темељило се на обимним припремама у које је укључио цео државни апарат. На првом месту, постарао се да знатан број новинара и листова стави под своју контролу. Побринуо се чак и да у саставу Одбора за Конкордат буду његови људи. Доушници су све време будно пратили шта се о Конкордату говори у круговима Српске Православне Цркве и о томе га редовно обавештавали. У борби за Конкордат ништа се није препуштало случају. Наизглед сигуран у позитиван исход ствари, Стојадиновић није могао да претпостави какву ће буру Конкордат изазвати.

У прво време није се супротстављао нико, чак је и сам патријарх Варнава био уверен да је са Конкордатом све у реду, пошто је рађен према идеји краља Александра и као такав не може бити у супротности са интересима Српске Православне Цркве. Но, када је каснијим анализама утврђено да би се многим одредбама уговора са Ватиканом нарушила Уставом загарантована верска равноправност, патријарх Варнава је изменио став и постао огорчени противник Конкордата. Потписивањем Конкордата Католичка црква је требало да од државе добије веће привилегије него што их је имала Православна Црква. Према оцени професора Сергија Тројицког, који је у посебној брошури анализирао предложени пројекат Конкордата, одредбе члана 7 и неке друге, обавезивале су југословенску државу да усвоји римокатолички *Code juris canonici*, који би, ако би се усвојио, добио својство другог устава. Најоштрија примедба односила се на члан по коме би католичка црква имала 'пуно право да слободно и јавно врши своју мисију у Краљевини Југославији'. У формулацији овог члана употребљен је црквеном слуху неприхватљив термин 'мисија'. У конкордатима који су донети у другим европским земљама ово питање је решавано констатацијом да ће католичка вероисповест моћи слободно и јавно да се исповеда... Краљевина Југославија се термином 'мисија' карактерише као непросвећена. Тог становишта се држао и професор Тројицки: пројект Конкордата даје католичкој цркви мисионарски карактер, као да

595 Милан Стојадиновић, „Ни рат ни пакт. Југославија између два рата”. Buenos Aires 1963. У Стојадиновићевим Мемоарима има доста ствари којима је тачност оспорена, али је опет тешко претпоставити да су сва његова казивања о догађајима у вези са Конкордатом произвољна и пристрасна.

је Југославија непросвећена незнабожачка земља. Признавање повлашћеног положаја католичке цркве уочено је и у другим члановима Конкордата. На пример, члан о склапању брака у католичкој цркви говори о томе да се таквом браку дају грађанска дејства. Тим чланом се за све грађане који се венчавају у католичкој цркви укида обавеза регистрације грађанског брака. У истом члану налазила се још једна спорна одредба која је обавезивала грађанске власти да се, у случају мешовитих бракова, на захтев увређене католичке стране, заузму да супротна страна испоштује обећање да ће сви синови и кћери, без изузетка, бити одгојени у католичкој вери. Таквим и њему сличним члановима, католичкој цркви дата су велика преимућства над осталим вероисповестима у држави, како је то окарактерисао патријарх Варнава: 'Дајући Римокатоличкој цркви положај владајуће и доминирајуће државне цркве, (Конкордат) услед тога све остале вероисповести, а нарочито Цркву релативне већине становништва у држави, Цркву Православну, ставља на положај 'толерисаних'⁵⁹⁶, чиме је нарушено начело верске равноправности, загарантоване државним уставом.

Све критичке публикације по питању Конкордата, биле су цензурисане или забрањиване. Оно што је промицало државној цензури није било довољно да јавности представи озбиљност Конкордатске кризе и оштрину сукоба у који су почеле да се упуштају највише личности из Српске Православне Цркве и тадашњег државног врха. Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве је, на свом ванредном заседању, 24. новембра 1936. разматрао положај Српске Цркве после донетих закона о државно признатим конфесијама. Српска Православна Црква више није могла равнодушно да гледа на то како се Католичкој цркви у Краљевини Југославији дају права и повластице које она није имала нигде у Европи, и које ни сама Српска Црква није имала као државна Црква у Србији.⁵⁹⁷

Тринаестог јануара 1937, уочи православне Нове године, о Конкордату је коначно јавно свој суд изрекао и патријарх Варнава. Цензура се постарала да јавност не сазна какву поруку је поглавар Српске Цркве у својој традиционалној новогодишњој беседи упутио верницима. Из цензурисаног текста објављеног у 'Политици' могло се закључити да је патријарх без великог уз-

596 Из Представке у вези са Конкордатом, коју је патријарх Варнава упутио Стојадиновићу, Гласник СПЦ, бр. 15, 19. јул 1937, стр. 449.

597 Гласник СПЦ, бр. 30-31, 19. децембар 1936. стр. 687. Ово Саопштење Светог архијерејског сабора интересантно је и по томе што се епископи СПЦ „на челу са својим патријархом, обраћају свему православном народу у нашој отаџбини и позивају га, да у овом времену разноврсних колебања у свету држи своју свету веру православну, веру отаца својих и одано помаже своју светосавску националну Цркву„.

буђења очекивао реализацију Конкордата. Шта је патријарх Варнава рекао у новогодишњој поруци, део јавности је тих дана сазнао из илегалног летка у коме је под насловом: 'Оно што је новинарима било забрањено да објаве', штампан целовит текст његове беседе за нову 1937. годину. Свакоме ко је прочитао бар један пасус из те беседе, било је јасно зашто је Стојадиновић забранио објављивање новогодишњег патријарховог говора. '...Из сасвим непознатих разлога и ником недокучивих узрока, они су направили уговор са црним поглаваром црне интернационале (патријарх мисли на папу). Тим уговором они хоће да доведу до тријумфа тога поглавара на Балкану, за којим он тежи хиљаду година. Против тога црног поглавара и његове језуитске војске борили су се најпре византијски патријарси и цареви. Када је њихово оружје малаксало, борбу су прихватили наши славни Немањићи на челу са светим Савом. Када је српско царство пало на Косову, и сами Турци су се борили против латинске најезде на Балкан. Знали су Турци лажни карактер те интернационале, па јој нису дали на Балкан. Знали су Турци разорно дејство њено унутра у држави, знали су да та интернационала не преза ни од каквих средстава, ни од каквих сплетак и интрига, па нису улазили ни у какав компромис са њом. Православну веру Османлије су понекад и гониле, али су је сматрале за веру и поштовале као веру. Међутим, на ону црну интернационалу гледали су не као на веру, него као на политику. И ето, браћо моја, тој нескрупuloзној политичкој организацији данас наши властодршци широм отварају капије и пуштају је да стане чврстом ногом на Балкан. И то ко и кад? Не какви туђинци, но крштени синови Светосавске Цркве... Нека је част Турцима и нека је срам таквим православцима и таквим Србима'. Правдајући се што на стање, против кога диже свој глас, није раније указао, патријарх Варнава је наставио да излива свој духовни гнев: '...Пребацују нам што уводимо политику у Цркву! Не уносимо ми политику у Цркву, него уносе отров у цео организам народни они који су изгубили и памет и родољубље и поштење... Ко ће казати народу истину ако не народна света Црква? Одакле ће се чути глас Божији и глас пригушене народне свести, ако не из Светосавске Цркве? Ја се не бојим овога што сада говорим. Ја се бојим да нисам одоцнио да ово јавим народу. Можда сам ово требао раније рећи. Бојим се одговараћу зато пред судом Божијим. Али све сам рачунао, као и сви савесни људи у овој земљи, да ће се зло прекратити...' Након тога што се постарао да ова патријархова порука не стигне до шире јавности, Стојадиновић је настојао да умекша ставове црквених великодостојника, убеђујући их да у Конкордату нема апсолутно ничега што би ма на који начин могло нашкодити Српској Цркви и православној вери. Из разговора са архијереји-

ма убрзо му је постало јасно, како је касније писао у својим мемоарима, да је сваки труд узалудан. Никаква аргументација ту није помагала. Конкордат је већ био 'осуђен'. Од тада се борба за Конкордат претворила у рат између Православне Цркве и њене духовне војске, с једне стране, и државе и њеног снажног апарата, с друге стране. Користећи разне верске скупове, празничне свечаности, свештеници и епископи су са амвона, са крстом у руци, изрицали најтеже осуде онима који су се залагали за Конкордат. Од стране државе је уследила строга цензура, забрана штампање сваког текста упорног против Конкордата. Министарство унутрашњих послова, одељење за заштиту државе, маја 1937. дало је инструкције свим среским начелницима, жандармеријским испоставама, комесарима полиције и управама полиције да спрече агитацију за слање депутација у Београд, које би на високим местима молиле да се Конкордат са Ватиканом не прихвати. У скупштини је требала да отпочне главна дебата за ратификацију Конкордата. Истог дана почело је ванредно заседање светог Архијерејског сабора, највишег органа Српске Православне Цркве. Напету атмосферу још више је повећавало стање здравља патријарха Варнаве, о чему је свакодневно објављиван билтен који су потписивали тројица тада познатих специјалиста. Патријарх се разболео почетком јуна, за време редовног заседања Архијерејског сабора. Пошто се знало да је патријарх велики противник Конкордата, у народу је почело да се прича да је поглавар Српске Православне Цркве отрован. Једна група народних посланика је од министра унутрашњих послова тражила да спроведе истрагу поводом основане сумње да је Патријарха отровао његов послужитељ по наговору неких лица изван патријаршије. У патријаршији се чврсто веровало да је лични патријархов послужитељ извршио његово тровање, те је због тога смењен са своје дужности и неко време, док није без трага нестао, држан је под присмотром. Сама патријаршија је повела истрагу у том правцу. Дакле 8. јула, готово у исто време, заседала су два тела – Одбор за Конкордат и ванредни Архијерејски Сабор. У свим београдским храмовима су у то време организована молепствија за оздрављење патријарха, која су у београдске богомоље довела огроман број верника. Ова окупљања су допринела да се страсти још више распале. Полиција је тада појачала контролу сваке верске акције. Конкордат је на гласању тесним резултатом прескочио прву ратификациону препону, али одлучујућа битка је тек предстојала.

Влада није бирала средства у обрачуна са онима који су покушали да се супротставе Конкордату. Појаве сукоба између представника власти и народа узеле су забрињавајуће размере. Верски фанатизам, који је приписиван противницима Конкордата, распирен је усред двадесетог века и грађански

рат био је на помолу. У сукобима са полицијом неки су, како је то потврдио у својој познатој беседи у Ваљеву владика Жички Николај, положили и своје животе: '...Ево имена оних за које се зна да су погинули. То су: Милован Живановић из села Јањила, Љубомир Спасовић из села Кораћице, Ђорђе Тодоровић из Бијељине, Драгица Бостановић из Сарајева. А колико је њих рањено, колико је њих по болницама пријављено, а колико је побегло у кукурузе и шуме, не смејући да се јаве у болницу, да не би били ухапшени и саслушавани. Па колико је њих отпуштено из службе, колико их има пензионисаних, понижених и увређених. Хиљаде и хиљаде синова за ових шездесет дана страдали су и страдају за ову свету Веру народну и свету Православну Цркву'.⁵⁹⁸ Услед буре ових догађаја и незадовољства које се ширило из дана у дан, Стојадиновићевој влади се журило да што пре заврши посао око усвајања Конкордата. То је био главни разлог што је већ за 19. јул заказана пленарна седница Скупштине. Занимљиво је да је седница почела питањем посланика Душана Иванчевића да ли су предузете мере безбедности око Народне скупштине. Ово питање илуструје атмосферу у којој је почињала пленарна дебата о Конкордату. Да би се потпуније схватило зашто је тог дана владало такво узбуђење у Народној скупштини, ваља подсетити да је у 'Политици' од 18. јула, значи дан уочи самог заседања скупштине, од стране Патријаршије објављено обавештење да ће се следећег дана, по жељи народа, приредити литија и молепствије за здравље нашега Патријарха. На дан заседања Скупштине, око 4 часа поподне, без обзира на забрану од стране Управе града, из Саборне цркве кренула је са незапамћеним верским заносом и одушевљењем огромна маса људи, у литији са црквеним барјацима и рипидама, на челу са око 70 свештеника и четири епископа. Пред Кнез Михајловом улицом, око 6 часова увече наишли су на кордон жандармерије. Ево како су по опису догађаја даље текли: ... Жандарми су зауставили поворку позивајући народ да се растури, јер је литија била забрањена: 'Назад богохулници! Не скрнавите свети крст већ нас пустите да идемо својим путем на миру! Ми не сметамо ником, ми вршимо свој верски обред у својој рођеној земљи' – викао је шабачки владика Симеон и стежући чвршће крст запевао је: 'Спаси Господи људи твоја...'. Хтео да настави пут. Даље се није могло, литија се сукобила са новим кордоном жандарма, који почињу да туку кога стигну, да отимају и цепају црквене барјаке, заставе, да ломе крстове, да чупају свештенике за браду, хватају за гушу и цепају одежде. Драматична сцена била је када је неки жандарм истрчао из кордона и из све снаге почео да удара тешком гуменом

598 Из говора Владике Николаја против Конкордата, 26. септембра 1937.

палицом шабачког владика Симеона вичући: 'Мајку ти српску, хоћеш ли већ једном да се уклониш, иначе ћу ти браду ишчупати!' 'Спаси Господи...' - продужује владика и креће напред. 'Спасићу те ја, мајку ти поповску, кад те млатнем' - виче један полицајац коме притрчавају још двојица. Навалише на владика. Ударци га сустижу, митра пада на земљу, са владичиног лица шиба крв. Он се ипак сагиње, узима митру, ставља је на главу и продужује напред сав рашчупан и крвав. Корачао је тако, бранећи се крстом, док га жандарми нису савладали ударцима кундака, где пада онесвешћен на земљу сав обливен крвљу. Народ га је на рукама пренео у патријаршију. Настала је општа туча. Свештеници су, да би се бранили од кундачења и батинања, употребили рипиде и почели њима ударати по жандармима. Посматрачи ових инцидената тврде да никада жандармерија није тако бездушно и немилосрдно ударала по грађанству. После ових инцидената на патријаршији и на свим црквама у Београду извешане су црне заставе и звона су почела да брује. Постојала је сумња да су сви употребљени жандарми, по наређењу тадашњег министра унутрашњих послова Корошеца (иначе католичког свештеника), били католици. То је додатно усијало ионако узаврелу ситуацију. Руководство Српске Православне Цркве је према онима који су гласали за Конкордат предузело драстичне мере. Свети архијерејски сабор је на седници 19. јула 1937, дакле истог дана када је полиција брутално растурила литију, одлучио да се из Цркве искључе сви министри и посланици православне вере који су гласали за Конкордат, са појашњењем да ниједно свештено лице, под ма којим изговором и ради ма ког црквеног обреда, или приватног посла, не може улазити у дом дотичног посланика или сенатора. Уз то је одређено да се ова одлука има јавно прочитати вернима после прве литургије, у свим црквама. У образложењу се, такође, препоручује да не само свештенство избегава додир са кажњеним лицима него и верни треба да заузму исти став према њима. Следећих дана инциденти су се поновили: батинања, јуришање на грађане, чак је употребљено и ватрено оружје. У тим уличним сукобима погинуо је један жандарм и два грађанина. На улици жандарми на сваком кораку. Црквама је приступ забрањен, код сваке цркве стоје жандарми. Свакога сата са црквених торњева су брујала звона.

Борба против Конкордата није се ограничила само на Београд, већ је у својој завршници захватила већи део земље и народа. Крагујевац, Шабац, Ужице и Младеновац су само неки од градова који су подржали борбу против Конкордата. У Младеновцу се одиграо један од најжешћих сукоба противника Конкордата и жандармерије у којем је погинуло троје, а тешко рањено педесеторо људи. У овој заоштрености односа између световне и духовне власти

своје шансе виделе су разне политичке странке и групације, прикључујући се, према својим опредељењима, уз једну или другу страну. Тако су се у молепственој литији за оздрављење патријарха са епископима и свештенством нашли чланови забрањене Комунистичке партије Југославије, који са Црквом и свештенством нису били ни у каквој вези. У међувремену, у поноћ између 23. и 24. јула упокојио се патријарх Варнава. Цензура није могла да забрани писање да је у погребној поворци учествовало више од 350.000 људи који су стигли из разних крајева земље и да је то био најграндиознији скуп који је запамтио тадашњи Београд. Дан пре, Скупштина је усвојила Конкордат, али то ипак није значило његово коначно прихватање. Законски предлог изгласан на Скупштини морао је да прође и кроз Сенат. У јавности се учврстило уверење да је патријарх Варнава, као главни противник Конкордата, отрован и да је тровање извршено са знањем Стојадиновића и његових блиских сарадника. Кулминација народног незадовољства наступила је оног дана када је штампа објавила да је патријарх умро исте ноћи када се скупштинска већина изјаснила за ратификацију Конкордата. Тада се Стојадиновићева влада нашла у врло неугодној ситуацији. Растуће незадовољство, подстицано са црквених амвона, запретило је да се претвори у бујицу коју ништа не би могло да заустави. Да би колико-толико неутралисала ту опасност, влада је покушала да полицијским путем прикупи изјаве лекара који су лечили Патријарха и да на тај начин покаже да су приче о његовом намерном тровању неосноване. Међутим, тај маневар је био сувише провидан да би било ко у њега поверовао. Професор Игњатовски, лекар који је од почетка до смрти лечио покојног Патријарха, тврдио је да је у питању насилно тровање. Такође и професор др Ксенофон Шаховић је после доста година дословно јавно рекао: '... Изјављујем, јер то пре рата нисам смео, да је патријарх Варнава отрован! То знам, јер сам са мојим асистентима обдуковао покојног патријарха Варнаву и неопозиво утврдио да је патријарх Варнава отрован'. Горе наведену тврдњу донекле демантује сведочење вишег медицинског техничара Мирослава Божовића. Он је тврдио да професор Шаховић није могао обдукцијом утврдити да је патријарх Варнава отрован, јер обдукција није ни вршена због тога што тадашње власти то нису дозволиле. Уместо обдукције 'са највишег места' наређено је балсмовање патријарховог тела. Балсмовање је извршено ноћу, 'по хитном поступку', уз присуство полиције. Они који су то иницирали, желели су да балсмовањем (убризгавањем већих количина формалина у вене и stomачну дупљу) онемогуће да се сазна права истина. Резултати судске истраге нису никада објављени, нити је предмет о Варнавиној смрти правосудно окончан. Сама истрага је априла 1938. обустављена. Једно је сигурно: да је Управа гра-

да, која је водила истражни поступак и успela да докаже да Патријарх није отрован и да Влада није умешана у тровање, томе свакако дала велики публицитет. Конкордат је у октобру званично повучен. Стојадиновићева влада је донела одлуку да се неће доносити никакав Конкордат, ни стари кориговани, ни нови, нити уопште ма какав Конкордат. Уз то Стојадиновић је, притеран уза зид с једне стране непопустљивошћу руководства Српске Православне Цркве, а с друге категоричким захтевом кнеза Павла да се са Српском Православном Црквом што пре успоставе добри односи, практично прихватио све што су упорни архијереји од његове владе захтевали, на пример: да се за немиле догађаје пред Саборном црквом у Београду и у другим местима казне они који су били одговорни, без обзира на њихов положај, било да су министри или државни чиновници, и томе слично. За узврат, на једној од завршних седница Архијерејски сабор је одлучио да епархијски архијереји изврше одлуку Сабора којом се укидају санкције према министрима и народним посланицима. Тим одлукама су обе стране ставиле тачку на спор који је више од годину дана распламсавао верске и политичке страсти.

Одбацивање Конкордата са Ватиканом је изазвало јавно незадовољство и гнев Папе Пија XI који је децембра 1937. изјавио: 'Доћи ће дан – а волео бих да то не морам казати, али сам дубоко уверен – када неће бити мален број душа, које ће зажалити што нису широкогрудно, великодушно и активно примиле тако велико добро као што је оно, које је заступник Исуса Христа (Папа) нудио њиховој земљи, и то не само ради црквене и верске слоге народа, већ и ради социјалне и политичке слоге, мада одлучно одбијамо да политика буде наша ствар, наш посао'. Ова папина претња се убрзо, током Другог Светског рата у најмонструознијем виду обистинила. Папина одмазда због неприхватања 'великог добра' - Конкордата, спроведена усташким рукама, била је заиста стравична.

Тридесете године двадесетог века, на историјском путу Српске Цркве, обележене су чврстим ставом да се не прими нови календар иако то није повлачило за собом и потпуни прекид општења са новокалендарцима. То није био случај са Совјетском црквом митрополита Сергија, кога тадашње вођство Српске Цркве није признавало као законску власт Руске Православне Цркве. Такође, патријарх-мученик Варнава пружио је гостопримство исповедничкој Руској Заграничној Цркви, са којом су успостављени најприснији односи; осим тога, Српска Црква је у овом периоду незванично и са симпатијом подржавала грчке исповеднике за стари календар, шаљући им Свето Миро скоро све до краја педесетих година. Када свему томе додамо и ову бескомпромисну борбу против Папоконкордата, не можемо а да не приметимо колико је у

предратној Србији на високом нивоу у свести клира и народа била будност и спремност на жртву за одбрану позиција Православне Цркве.”⁵⁹⁹

Мада се премијер уздржао од предаје Конкордата на ратификацију Сенату, и мада је договором постигнутим 1939. године основана аутономна област Хрватска са престоницом у Загребу, ситуација је и даље била веома напета све до времена немачке инвазије у априлу 1941. године.

Издан од стране Хрвата, отпор Срба брзо је сломљен. Немци су ухапсили патријарха Гаврила. Он је одбио да сарађује са њима, због чега је читав рат провео по затворима и концентрационим логорима. У то време Бугари су окупирали југословенску Македонију, а митрополита Јосифа Скопског и епископа Викентија Злетовско-Струмичког, заједно са многим свештеницима, прогнали у Србију.

Митрополит Јосиф је сада преузео руковођење израњављеном Црквом, која је тешко пострадала на читавој територији Југославије. Епископ Николај (Велимировић) био је заточен у логору Дахау; епископ рашко-призренски Серафим умро је у тамници у Тирани 1945; седморицу свештеника и хиљаде лаика убили су Мађари у Војводини; Бугари су прогнали српско свештенство из Македоније; а Италијани су окупирали Косово и Црну Гору. Но, далеко најгора зверства Срби су претрпели од стране усташа и Католичке цркве у Хрватској и Босни – у новоствореној Независној држави Хрватској, коју је *de facto* признао Ватикан.

Двадесет осмог априла 1941. католички Надбискуп загребачки Степинац издао је апел у коме хвали усташки режим Анте Павелића и позива све католичке свештенике да сарађују са њим. Ово се догодило три дана након што је влада издала серију указа о забрани ћириличног писма, о затварању православних школа, о наметању специјалних такси Православној Цркви, о обавези свих Срба да на рукавима носе повезе у боји са латиничним словом „П” (скраћено од „Православац”), као и о забрани употребе термина „Српска православна вера”. Двадесет другог јуна хрватски Министар просвете је рекао да ће трећина Срба у Хрватској бити протерана, трећина поубијана, а трећина обраћена у римокатолицизам.

У јулу су отпочела хапшења Срба. До јесени преко 15,000 Срба прошло је кроз концентрационе логоре, а до 1943. било је 300,000 Срба који су из Хрватске избегли у Србију. Убијени су епископ Сава Карловачки, епископ

599 Јеромонах Акакије, „Борба Српске Цркве против папоконкордата, Подсећање на не тако давну славну прошлост Српске Православне Цркве”, необјављени рукопис.

Платон Бањалучки и митрополит Петар Босански, док је митрополит Доситеј Загребачки умро од последица мучења.⁶⁰⁰

Јоаким Верц пише: „У многим селима масакр се одвијао по следећем обрасцу. Усташе би дошле и сабрале све Србе. Затим би им наредили да се обрате у католицизам. Онима који одбију, а то је чинила већина, наређивали су да се саберу у њиховој локалној парохијској цркви. Потом би их затворили и запалили би цркву. Мноштво српских православних мужева, жена и деце пострадали су на тај начин у српским селима.”⁶⁰¹

Према извештају надбискупа Степинца папи од 8. маја 1944. године 240.000 Срба прешло је у римокатолицизам. Ипак, после рата многи од њих вратили су се у Православље. Стотине цркава било је срушено или оскрнављено, а православним Србима одузета је огромна имовина. Према подацима немачких нациста, убијено је око 750.000 православних Срба, укључујући пет епископа и 177 других духовних лица. 200.000 њих убијено је само у једном злогласном логору Јасеновац, на стравично бруталне начине, при чему 40.000 од њих – по наредбама фрањевца оца Филиповића. Владика Николај (Велимировић) је ове мученике уписао у црквени календар под 31. август, као „седамсто хиљада пострадалих за православну веру од руку римских крсташа и усташа за време Другог Светског рата. Ово су нови Српски Мученици.”⁶⁰²

Један од тих мученика у Јасеновцу био је и старац по имену Вукашин. Он је стајао „у ореолу мира и радости, тихо се молећи Христу. Целат је био ужасно разгневлен његовим смирењем и непоколебљивим спокојством, па је наредио да га изведу на погубљење.

Старцу Вукашину је понуђен избор: да прихвати папу, или да умре најгрознијом смрћу.

Старац се осенио знамењем часног крста и мирно одговорио целату: 'Само ти, синко, ради свој посао'.

600 Stella Alexander, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, Cambridge University Press, 1979, chapter 1, 3.

601 Wertz, „On the Serbian Orthodox Martyrs of the Second World War”, *Orthodox Life*, vol. 33, no. 1, January-February, 1983, pp. 15-26.

602 Ипак, новија истраживања дају уопште узев мањи број убијених. Тако Марк Алмонд пише: „Усташе су у НДХ убиле вероватно око 325.000 Срба, укључујући ту око 60.000 само у Јасеновцу. Другим речима, сваки шести Србин у Павелићевој држави (у састав НДХ улазила је и Босна) био је убијен” (Almond, *Europe's Backyard War*, London: Mandarin, 1994, p. 137. Види такође: Aleksa Djilas, „The Yugoslav Tragedy”, *Prospect*, October, 1995, p. 39). Такође, српски научник Богољуб Коцовић пише да је током Другог Светског рата убијено укупно 487.000 Срба, док је Хрвата убијено 207.000, Муслимана 86.000 и осталих 234.000; а хрватски истраживач Владимир Жерјавић даје следеће бројеве: 530.000 Срба, 192.000 Хрвата, 103.000 Муслимана и 202.000 осталих (Kocovic, *Zrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London: Libra Books, 1985, pp. 102, 174, 182; Zerjavic, *Gubici stanovnistva Jygoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb: Jugoslavensko Viktimolosko Društvo, 1989, pp. 61, 82) (C).

Целат се тресао од гнева. Зверски је одсекао ухо светоме, понављајући своју претњу. Свети мученик је опет мирољубиво рекао: 'Ради, синко, свој посао'. Неразумни мучитељ је наставио: најпре му је одсекао друго ухо, затим нос, па прсте, један по један. И попут новог Јакова Персијанца, свети Вукашин беше 'обрезан, као свештена лоза Божија'. При сваком страшном и крвавом одсецању благородни Вукашин, испуњен миром и радошћу у Духу Светоме, кротко је понављао: 'Ради, синко, свој посао'.

Коначно, мучитељ је ископао очи мученику, а свети је још једном поновио: 'Настави свој посао, синко'. Тада се целат избезумио и погубио је светог мученика. Готово одмах потом целат је сишао са ума и потпуно полудео⁶⁰³

Фебруара 1942, др. Прибислав Грисогно, хрватски католички члан бившег југословенског кабинета, писао је у протесту надбискупу Степинцу: „Пишем Вам као човек човеку, као хришћанин хришћанину. То сам намеравао већ месецима надајући се да ће ужасне вести из Хрватске престати и да ћу моћи да саберем своје мисли и да Вам пишем у миру.

Последњих десет месеци Срби су убијани и уништавани у Хрватској на најнемилосрднији начин и вредност њиховог имања које је уништено достиже милијарде. Црвенило од стида и гнева покрива лице сваког поштеног Хрвата.

Клања Срба почела су од самог првог дана успостављања Независне државе Хрватске (Госпић, Гудован, Босанска Крајина, итд.) и настављају се без попуштања до самог данашњег дана. Ужас није само у убијању. Убијање укључује све: старце, жене и децу. Са пратећим варварским мучењем. Ови недужни Срби су набијани на колац, на голим грудима им је паљена ватра, испечени су живи, запаљени још живи у својим домовима, поливани врелом водом, потом им дерана кожа, стављана им је со на ране, њихове очи су вађене, њихове уши, носеви и језици одсецани, свештеницима су браде и бркови кидани из њихових лобања, њихови полни органи одсецани и стављани у њихова уста, везивани су за камионе и потом вучени по земљи, набијани су им ексери у главу, њихове главе прикуцаване на патос, бацани су живи у бунаре и са литица, и гранате бацане на њих, њихове главе смрскане о стене, њихове кичме поломљене о камење и пањеве, и многа друга страшна мучења су извршавана, таква да их нормални људи једва могу замислити.

Реке Сава, Драва и Дунав и њихови притоци носе хиљаде и хиљаде њихових лешева. Мртва тела су проналажена са написом 'правац Београд - путује ка краљу Петру'. У чамцу који је пронађен у реци Сави била је гомила децјих

603 „Holy New Martyr Vukashin”, *Orthodoxy Canada*, no. 114, May-June, 1986, p. 3.

глава са главом једне жене (која би могла да буде глава мајке неког од деце) са написом 'Месо за Јованову пијацу у Београду'.

Ужасавајући је пример Милеве Божињић из Станбаџе чије је дете било извађено из њене материце. Било је случајева испечених глава у Босни, посу-да пуних српске крви, случајева Срба који су били присиљени да пију свежу крв њихових закланих рођака. Безброј жена, девојака и деце пред очима њихових мајки било је силовано или посланих у усташке логоре да служе усташама; силовања су се чак дешавала у олтарима православних цркава. У месту Петриња син је чак био присиљен да силује своју мајку. Клање Срба у православној цркви у Глини и убиства Срба у олтару цркве у Кладуши је без преседана у историји. Ово су детаљни и оригинални извештаји о свим тим страхотама. Чак и Немци и Италијани су се запрепастили тим злочинима. Фотографисали су велики број случај таквих клања. Немци кажу да су Хрвати радили исто то и у току Тридесетогодишњег рата и због тога се говори у Немачкој од тада: 'Боже сачувај нас куге, глади и Хрвата.'

Сремски Немци нас презиру због тога и понашају се на хуманији начин према Србима. Италијани су фотографисали посуду са 3,5 килограма српских очију, као и Хрвата који је носио огрлицу на којој су биле нанизане српске очи и другог који је дошао у Дубровник са појасом на коме су висили откинути српски језици!

Ужаси логора у којима је хиљаде Срба убијено, или су остављени да умру од хладноће, глади и хладне воде, сувише су страшни да се и помињу. Немци говоре о логору у Лици где је било хиљаде Срба; али када су Немци стигли тамо нашли су логор празан, натопљен крвљу и крвавом одећом. Говори се да је у том логору изгубио живот такође и српски епископ. Хиљаде и хиљаде Срба у логору Јасеновац још увек су мучени тако да проводе жестоку зиму у дрвеним циганским колибама, без сламе или покривача, са оброком од два кромпира дневно. У историји Европе није било сличног случаја. Требало би да се оде у Азију у време Тамерлана, Цингис-кана, или у Африку, у државе крвожедних владара да би се дошло до сличних ситуација. Ови догађаји срамоте име Хрватске за векове које долазе. Ништа нас неће у потпуности моћи ослободити опет од овог. Нећемо бити у могућности да кажемо ни најбеднијем човеку на Балкану о нашој хиљаду година старој хрватској култури, јер ни Цигани нису никад извршавали такве окрутности. Зашто Вам ово пишем, када Ви нисте политичар и не можете носити одговорности за то. Ево зашто: у свим тим варварским злочинима без преседана, који су више него безбожнички, наша Католичка Црква учествује на два начина.

Велики број клира, свештенства, фратара и организоване католичке омладине узимало је активног учешћа у свему томе. Дешава се такође да католички свештеници постају чувари логора и усташки саизвршиоци и тако се саглашавају са мучењем и клањем хришћана. Један католички свештеник је чак лично заклао православног клирика. Они не би могли све то да раде без дозволе њихових бискупа, и кад би то учинили, изгубили би своје службе и били изведени на суд. С обзиром да се то није десило, то значи да су им њихови бискупи дали одобрење.

Друго. католичка црква нас тера поред свега тога да преводимо преживеле Србе. И док је из земље још увек испаравала крв невиних жртава, док се још чуло стењање из груди преживелих жртава, свештеници, фратри, часне сестре држале су у једној руци усташке каме, а у другој своје молитвенике и розарије. Читав Срем је преплављен лецима написаних од стране бискупа Аксамовића и штампаних у штампарији у Ђакову, позивајући Србе да спасу своје животе и имање преласком у католицизам. То је било као да је наша црква желела да покаже да може да уништава душе, као што усташе уништавају тела. Чак је и већа мрља на католичкој цркви, с обзиром да су у исто време многи православне цркве и православни манастири конфисковани, њихова имања опљачкана као и многа историјска блага. Чак и патријаршијска црква у Сремским Карловцима није била поштеђена. Сво ово насиље против савести и духа довео је још већу срамоту хрватској нацији и имену...

Ово пишем да би спасао своју душу и оставио Вама (надбискупу Степинцу) да пронађете пут да спасете своју душу”.⁶⁰⁴

Иако неки тврде да је Степинац покушавао да спречи убиства, ипак се не може довести у сумњу његова фанатична мржња према Православљу. Тако је 27. и 28. марта 1941. он записао у свој дневник: „Дух Византије – а то је Источна Православна Црква – представља нешто тако грозно, да то само Свемоћни и Свезнајући Бог може да толерише... Раскол Источне Православне Цркве је највеће проклетство Европе, готово горе од протестантизма”. Годи-не 1946. комунистичке власти су Степинца извеле на суђење, проглашен је кривим за издају земље и убиства Срба, и осуђен на пет година затвора. По изласку из затвора Ватикан га је наградио кардиналским шеширом, а сада је кандидат за канонизацију!...⁶⁰⁵

604 Цитирано од стране Људмиле Перепјолкине, *Ecumenism – A Path to Perdition*, St. Petersburg, 1999, pp. 230-233, и: „Stepinac's Hat is Blood-Red”, *The Christian Century*, January 14, 1953, pp. 42-43. Види такође чланак католичког писца Richard-a West-a, „The War in Bosnia”, *Orthodox Christian Witness*, September 11/24, 1995.

605 У међувремену папа је беатификовао Степинца као „блаженог” – прим. прев.

Установљено је да је укупно до 250,000 људи (свих југословенских националности) убијено у Титовим масовним стрељањима, на принудном раду и у концентрационим логорима у периоду 1945-1946⁶⁰⁶. Међу њима је био и вођа монархистичког четничког отпора партизанима, Дража Михајловић, погубљен од стране комуниста 4-17. јула 1946, и поштован као новомученик Слободне Српске Цркве у Америци (која се деведесетих година вратила у састав патријаршије).⁶⁰⁷

Ипак, након неколико година противљења већи део црквеног вођства дозволио је себи да буде увучен у комунистичку орбиту: српски јерарси били су присутни на Московским лажним саборима 1945. и 1948; и такозвана свештеничка удружења, која су контролисали комунисти, увукла су се у Српску Цркву, баш као и у Цркву суседне Бугарске.

Слободни Срби пишу: „Извештај датиран 18. октобра 1961. и припремљен од стране Поткомисије Сената Сједињених Држава за испитивање спровођења Закона у унутрашњој безбедности и других законских одредаба о унутрашњој безбедности за потребе Комитета за правосуђе, показује како је јерархија Мајке Цркве пала под контролу атеистичке владе комунистичке Југославије: '...После ослобођења Југославије комунисти су почели прогон свих религија. Одмах после рата био је убијен православни Митрополит црногорски Јоаникије (Липовац) и 70 његових свештеника. Велик број православних свештеника бачен је у затворе, а 1947. године рођени Американац епископ Варнава (Настих) осуђен је на 11 година затвора (где је умро под неразјашњеним околностима). Патријарх Гаврило је умро 1950. После његове смрти, Свети Синод Српске Православне Цркве хтео је да за новог патријарха изабере јаку личност, Митрополита скопског Јосифа (Џвијовића). Да би то спречио, режим је наредио његово хапшење. Тиме је јасно показано да нови патријарх треба да буде из редова 'кооперативних', па је наметнут избор попустљиве личности, епископа Викентија (Проданова), који је постао послушно оруђе комунистичке пропаганде’⁶⁰⁸.

606 Norman Malcolm, *Bosnia. A Short History*, London: Papermac, 1996, p.193.

607 Неки сумњају у то да ли је Михајловић заиста био мученик, оптужујући га за праксу „етничког чишћења” муслимана током Другог Светског рата. Види: Norman Cigar, *Genocide in Bosnia*, Texas A&M University Press, 1995, pp. 18-19. Ипак, Норман Малком доказује (*Bosnia. A Short History*,... p. 179) да за такву оптужбу не постоје јасни докази. Тако и: Tim Judah, *The Serbs*, London: Yale University Press, 1997, pp. 120-121. Види такође: K. Glazkov, „K 50-letiu raspravy nad Dragolyubom-Drazhej Mikhailovichem”, *Pravoslavnaia Rus*, N 17 (1566), 1/14 September, 1996, p. 5 (P).

608 The Diocesan Council of the Free Serbian Orthodox Diocese of the U.S.A. and Canada, *A Time to Choose*, Third Lake, Ill.: Monastery of the Most Holy Mother of God, 1981, p. 10. О жалосном положају Српске Цркве под комунистима види: Архимандрит Иустин (Попович), Истина о Српској Православној

„У току другог светског рата – пише јеросхимонах Акакије - до 1946. пошто су немачки нацисти притворили, а касније спровели у злогласни конц-логор Дахау патријарха Српског Гаврила Дожића због његових анти-нацистичких ставова, управљање Српском Црквом је, преузео Митрополит скопски Јосиф Цвијић који је био прогнан из своје епархије након бугарске окупације Македоније. Заједно са патријархом немачки нацисти су заточили и епископа жичког Николаја Велимировића, најугледнијег и у народу омиљеног српског епископа, чија се реч међу епископима, свештенством, монаштвом и верним народом веома уважавала.

У том периоду код многих српских архијереја је било уочљиво неразумевљење проблема и суштине претећег зла комунизма које се убрзано ширило Србијом. Такав млак и неадекватан став Српске Цркве према комунистима је запањујући када се има у виду да је пре почетка рата већ двадесетак година у Сремским Карловцима егзистирао Синод Руске Заграничне Цркве, који је све време свог боравка у Србији упозоравао, разобличавајући сатанску природу пакла комунизма и сергијанства (потчињености Цркве богоборној власти) кроз који је пролазила њихова отацбина Русија, из које су баш због тих разлога били принуђени да избегну, као и то да су се та страшна упозорења како у самом почетку, тако и током рата, почела остваривати кроз многе монструозне злочине против Српског народа, Краљевине и Српске Цркве, које су чинили припадници комунистичких банди у Србији.

У то време постојао је оправдан став да не треба узалудно трошити снагу и људство супротстављајући се велесили нацистичке Немачке и њених савезника, (сетимо се да је у то време постајала одредба да се за једног убијеног немачког војника стреља сто Срба) и уопште учествовати у глобалном сукобу великих светских сила и њихових личних интереса који су се преламали преко Србије, него се искључиво усмерити на обрачун са унутрашњим проблемом комунизма који се као нека злослутна сенка надвијао над Србијом. Вођен том идејом, почетком рата, председник српске владе у окупираној Србији генерал Милан Недић тражио је од Синода СПЦ да у име Цркве одлучно осуди комунисте и вођу националног покрета отпора тзв. четника, пуковника Драгољуба Михаиловића, који је заједно, здруженим снагама са комунистима повео герилску борбу против немачке окупационе војске. Синод је на апел генерала Недића одговорио да је „Црква изнад свих партија, Д. Михаиловића, Љотића, па и комуниста.” Узгред, горе наведено противприродно савезништво је врло брзо прекинуто, те су Михајловићеве националне снаге ускоро

нои Церкви в коммунистической Иугославии // Вестник Германской Епархии Русской Православной Церкви Заграницей. No 2-3 (1992).

постале потпуно непомирљиве према војним јединицама организованим од стране Комунистичке Партије Југославије коју је предводио јеврејин Јосип Броз-Тито. Наставивши, иако у мањој мери, оружани отпор против немаца пуковник, касније генерал Михајловић је врло брзо комунисте протерао на територију Босне, те га је због тога и генерал Недић незванично помагао.

Такав млак став, међутим, вероватно није био само последица неразумевања суштине зла и богоборства комунизма, него у неким случајевима и отворено симпатисање свих оних снага, па и комунистичких партизанских банди, које су се бориле против Немаца. Последица таквих позиција је било и изразито анти-немачко расположење и насупрот томе изразито англофилство међу многим српским архијерејима. Како се разликовао став Руског патријарха Тихона према комунистима који је потпуно опкољен бољшевичком револуцијом 1918. анатемисао комунисте и све који имају било какво општење са њима, од попустљивог става српских архијереја.

Већина званичних црквених изјава током рата била је неодређена. Због тога је 1942. српски патриота и политичар Димитрије В. Љотић писао у свом чланку 'Ни врући, ни хладни': 'Саслушали смо посланицу наших отачествених архијереја, окупљених у Синоду и око њега. Позивају народ на мир, љубав и слогу.

...Они су једноставно позвали грађане на мир, слогу у љубав, чувајући се добро да кажу како ће се доћи до мира, слоге и љубави. А да је то резервисање било још видније, они су се пазили да ниједном речју не помену ко су ти људи у нашој земљи што вређају мир, слогу и љубав, што убијају свештенике и друге мирне грађане и вређају цркву...

...Комунисти за рачун црвене Москве хоће саботажу, метеже, побуне које воде народном уништењу. Генерал Недић неће ни саботажу, ни метеже, ни побуне, јер то води животу српског народа. Чак и они што су сретни добегли до Лондона поручују да се чува мир и да се народ клони саботаже и побуна.

Црквени представници прелазе преко свега тога и говоре о миру, љубави и слози, не говорећи ниједне речи који је од два пута бољи: онај којим иде генерал Недић или онај којим иду комунисти. Ако је посланица била потребна, она је баш зато потребна да то каже. Ако то није хтела рећи, онда је славније и мудрије било - ћутати.

Ако пак наши архијереји нису умели одабрати који је од ова два пута бољи, како су умели наћи да себе из својих Богоспасаваних епархија склоне овде у Београд? Што тамо нису чекали комунисте?'

Крајем 1944. совјетске трупе почеле су да упадају у Србију, и октобра 1944. удружене са југословенском комунистичком војском ушле су у Београд.

Мноштво националних снага, народа, као и клира који су били свесни пакла који их очекује у Србији напустило је Србију заједно са пораженим Немцима, повукавши се у правцу Словеније. Епископ Николај Велимировић је једини схватао сву озбиљност тадашње трагичне ситуације, те је у Словенији благо-словио окупљање свих националних анти-комунистичких снага које су се тамо повлачењем пред Титовим трупима и Црвеном армијом груписале. Више стотина хиљада Српских четника, Љотићевих Добровољаца, Недићеве Националне страже, Словеначких националиста оданих краљевини Југославији и нешто Руских белогардејаца били су спремни да заједничким снагама узврате ударац надирућем комунизму. Чак је и генерал Власов са својих четристо хиљада војника кренуо према Словенији као једином зрачку наде последње шансе да се комунисти потисну барем из граничног подручја Краљевине Југославије, како је то урађено у суседној Грчкој. Нажалост, 'савезници' су ту одиграли одлучујућу улогу. Генерал Власов је од стране 'савезника' за-стављен и предат заједно са својом армијом совјетима на погубљење, док су националне снаге у Словенији од стране Американаца и Енглеза на превару разоружане и предате Титовим партизанима који су их у веома кратком вре-менском року (стотине хиљада људи) на најмонструозније начине мучили, погубили, спалили и закопали у масовне гробнице. Само у једном дану партизани су погубили 62 српска свештеника из Црне Горе⁶⁰⁹ који су се нашли у Словенији са остацима Ђуришићевих црногорских националних снага које су од стране партизана, хрватских усташа и 'савезника', пролазећи кроз чу-вену босанску голготу, већ биле десетковане. Врло мали број националиста је успео да се преко Италије извуче и да избегне комунистички покољ. Тиме је, опет уз помоћ 'савезника', преузимање власти од стране Тита засигурно било загарантовано. Епископ Николај је остао непоколебљив у Америци где је наставио са својом борбом за ослобођење Српске Цркве и државе од комунистичког јарма.

Неки извори наводе да су митрополит Јосиф и епископи који су остали у земљи (Нектарије Круљ, Јован Илић, Арсеније Брэдваревић, Емилијан Пипер-ковић) одушевљено поздравили совјетске трупе и југословенске партизанске снаге. Митрополит Јосиф је 22. октобра 1944. године упутио проглас у коме је ослобођење Београда и Србије назвао „сванућем”. 12. новембра 1944. године одржан је у Саборној цркви парастос погинулим у борбама за 'ослобођење' Београда. Чинодејствовали су митрополит Јосиф и епископи Круљ и Брэдва-

609 Ово је скоро целокупно свештенство из Митрополије црногорско-приморске, коме су Титови комунисти затрли сваки траг, тако да им се никада није сазнало за гробове (Боривоје М. Карапандић, Југословенско крваво пролеће - Титови катини и гулази, Кливленд, Охајо, САД 1976).

ревић. Свештенство Београда прикупљало је прилоге за рањене совјете и партизане. У Божићној посланици Светог Синода са одушевљењем се говорило о новој ситуацији насталој протеривањем непријатеља (окупатора) и ослобођењем земље. Било је и других израза подршке новонасталом стању.

Следеће веће одступање од предратних позиција био је однос СПЦ према совјетској Московској патријаршији, са којом је СПЦ ступила у додир одмах после уласка совјетских трупа у Србију. 1944. је у Београд стигла делегација МП на челу са епископом Кировграда Сергијем.

У марту 1945. митрополит Јосиф је у пратњи Епископа нишког Јована и тимочког Емилијана путовао, на захтев власти, у Москву, где је присуствовао лажном сабору и совјетској представи устоличења новог 'патријарха све Русије' Алексеја I.

Титови комунисти су, преузевши уз помоћ Америке, Енглеске и Совјетског Савеза, власт у Југославији, још на самом почетку показали свој отворени антихришћански карактер. Уведени су строги противцрквени закони - изведена је аграрна реформа по којој је Цркви већ у првом маху било одузето 70.000 хектара земље, 1.180 црквених грађевина, штампарија и осигуравајуће друштво, укинута су државне субвенције СПЦ, укинута је била веронаука у школама, власти су правиле сметње раду богословија, СПЦ је морала да преда све матичне књиге општинским матичним службама, итд.

Већ у самом почетку почеле су репресалије и убијања свештених лица. Првомученик - епископ Српске Православне Цркве од комуниста убијен, био је митрополит Јоаникије Црногорско – Приморски, кога су Титови комунисти месецима у затвору мучили. Партизански мајор Чиле Ковачевић донео му је црквени путир пун свеже крви од убијених четника (како је он то рекао) и терао митрополита да се 'причести' том крвљу. Непоколебивог митрополита убили су и спалили у Аранђеловцу, у ноћи између 8. и 9. септембра 1945. године. Комунисти су у овом периоду утврђивања њихове револуционарне власти, потпомагани од савезника Енглеза и совјета, између 1944. и 1945. стрељали без суђења, све оне свештенике за које су веровали, да их никаквим средствима неће моћи придобити за сарадњу. Према непотпуним подацима комунисти су тих година убили 98 српских свештеника.

Након свих тих догађаја и коначног губљења поверења у 'савезнике' који су на крају по наредби Тита чак и бомбардовали многе српске градове, претворивши их у рушевине, митрополит Јосиф је заузео отворено антикомунистички став. Почео је јавно да критикује поступке комунистичких власти, међутим поступци самог митрополита Јосифа, нису утицали да сви епископи заузму такав бескомпромисни став према новој безбожној власти.

Митрополит Јосиф се, услед заузимања таквог неустрашивог става према комунистима, нашао у врло тешкој ситуацији и био изложен многим притисцима. Више пута су нове власти организовале 'спонтане' демонстрације са црвеним барјацима, транспарентима и повицима 'доле Јосифа!'. Приликом једне такве антирелигиозне манифестације када се мноштво демонстраната зауставило испред патријаршишког двора и тамо почели да вичу већ познати слоган: 'Доле Јосифа! доле Јосифа!' Уопште се не уплашивши, Митрополит је изашао на патријаршијски балкон и својим продорним гласом, каквим је обично проповедао пред скуповима од више хиљада верника, је узвикнуо, као да је у недоумици, о коме се заправо говори: 'Доле Јосифа? – Којег Јосифа: Броза или Стаљина?'

Непосредно по завршетку рата одбио је захтев савезног министра Унутрашњих послова Владе Зечевића да изда проглас свештенству, да се више не помиње Краљево име на богослужењима. Одбијајући рекао му је: 'Краљево име ће се спомињати све дотле док се не реши облик државног уређења'. Видевши чврст став митрополита Јосифа комунисти су променили тактику претњи. У име Тита почеле су 1946. године да га посећују званичне делегације преносећи му поруку да 'Тито изражава жаљење, што још није имао част да упозна представника Српске Цркве и изражава искрену жељу да до тога чим пре дође'. Исте године Митрополит Јосиф је у патријаршијској капели одржао беседу у којој је рекао: 'Овакву срамоту и покор Српски народ није доживео ни од Турака. Нека знају сви, да су многи поломили зубе када су настртали на Цркву, па ће и комунистичка неман поломити. Трпи Србине и не бој се'. Совјетски патријарх Алексеј I приликом посете Бугарској (јуна 1946.), изразио је жељу да посети Српску Цркву. Ту поруку послао је преко епископа Иринеја Ћирића који се налазио у Бугарској поводом прославе хиљадугодишњице представљења преподобног Јована Рилског чудотворца. Митрополит Јосиф није одговорио патријарху Алексеју, на ту његову понуду. Шаљући, после рата, једног свог свештеника на парохију у неко село, дао му је на поклон крст и упитао га: 'Сећаш ли се како је Спартанка мајка испраћала сина у бој, дајући му копље? Ја теби дајем крст Христов и шаљем те у страхан бој са безбожницима. Ево ти синко крст и аманет: Са њиме или на њему!'

Што се тиче МП митрополит Јосиф је почео да критикује њену потчињеност комунистима, нпр. у разговору са америчким амбасадором Харалдом Шанцом је изјавио да је МП продужена рука Кремља која настоји да 'бољшевизује' СПЦ. И поред тога није схватао у потпуности суштину предаје слободе Цркве милитантним богоборцима тј. сергијанизма, није прекинуо у име Српске Цркве молитвено и евхаристијско општење, са Совјетском Црквом као и сваку другу подршку њој.

Политичка оријентација са строге православне тачке гледишта у то време, међу српским епископима није била на нивоу озбиљности историјске ситуације у којој се нашла Србија као и Српска Црква. Није се придавао значај политичком уређењу Србије као православног самодржавља-монархије, већ су се тежње кретале ка модерним политичким опцијама-демократском уређењу државе које је, како је познато, заједно са комунизмом, иначе само једна страна истог јудео-масонског новчића. Такво стање осликава део оног истог разговора митрополита Јосифа са америчким амбасадором у коме је дао и овакву контрадикторну изјаву, да је Стаљин заузео место које је раније имао цар Николај II. По њему то је била иста врста владавине - ауторитативна и недемократска - као и царизам. Тврдио је да је против сваке врсте тоталитарна владавине, левичарске или десничарске. Митрополит Јосиф као и сви други српски епископи у суштини је био присталица система либерално-демократске краљевине који је владао у Краљевини Југославији пре рата.⁶¹⁰

Увелико се од стране Цркве и народа прижељкивао повратак патријарха Гаврила у Југославију који се иако пуштен из немачког заточеништва по завршетку рата још увек није вратио. Због отвореног противљења митрополита Јосифа многим захтевима, комунисти су дошли на идеју да патријарха Гаврила који се тренутно налазио у Италији позову да се врати у земљу, на шта је након извесног времена он и пристао. Гаврило је показао доста умеренији став од Јосифа. Сматрао је да ће уз помоћ 'дипломатије', веће сарадње са властима и избегавања заоштравања односа сачувати Српску Цркву од потпуног уништења, па је почео да изражава лојалност властима, иако је често протествовао код њених представника, па чак и код самог Тита⁶¹¹, због поступака против Цркве, мада све уз изражавање противљења самим поступцима, а не властима као таквима. Успео је да одбије спровођење многих захтева комуниста као што су признање комунистичких свештеничких удружења, стварање тзв. Македонске Православне цркве, као и да осуди и лиши чина архијереје у иностранству чије уклањање су тражиле власти.

Ипак учествовао је на 'Свесловенском конгресу' у Београду 1946. на коме је изразио захвалност 'мајци Русији' што је сачувала јединство Словена. понављајући речи које је изговорио митрополит Јосиф приликом 'ослобође-

610 У марту 1945. године приликом посете Врању, митрополит Јосиф је у својим молитвама споменуо краља Петра II: Истом приликом у проповеди је упозорио да ће стање у Србији бити опет као што је било пре рата и позвао народ да ради на томе. Ниједном приликом није споменуо ЈНА, нити присуствовао парастосу погинулим из Врања и околине у ослободилачком рату. Наредио је свештенству да се и даље моли за краља Петра II, без обзира што је оно то престало да ради придржавајући се одлуке АВНОЈ-а да се о питању краљевог повратка у земљу не говори у јавности.

611 Види писмо патријарха Гаврила Јосипу Брозу од 29. марта 1949.

ња' Београда. На истом скупу поздравио је Тита и Стаљина кога је назвао 'Великим'.

Године 1948. на захтев власти учествовао у име СПЦ на лажном сабору под покровитељством МП у Москви, мада се пре тога дуго опирао да то учини.⁶¹² Ипак није уступао многим захтевима МП и комуниста којима су СПЦ желели да потчине МП.

По повратку Патријарха Гаврила у Србију 1946, митрополит Јосиф је природно постао његов најближи сарадник при пословима управљања Српском Православном Црквом. Без обзира што је и даље отворено критиковао комунистичку власт, ипак је заједно са патријархом Гаврилом учествовао на свим јавним приредбама, као и на Московском сабору 1948.

После упокојења Патријарха Гаврила свим верним чедима је било јасно, да једини природни наследник треба да постане митрополит Јосиф. Наравно, војујућа са Црквом безбожна власт није допустила да митрополита Јосифа изабере за Српског патријарха. Пред самим избором за патријарха јула месеца 1950. УДБ-а уз батинање хапси митрополита Јосифа у Београду, одводећи га на принудни боравак у манастир Љубостињу, да би спречили његов утицај на Архијереје. Више пута хапшен и протериван из Београда склањао се час у манастир Жичу, час у Љубостињу. Приликом сваког хапшења и протеривања био је и батинан. Пошто је године 1953. већ тешко оболео, био му је дозвољен повратак у Београд, у манастир Ваведење, али без слободе кретања. Ту се као политички затвореник, напуштен од браће Архијереја и упокојио 3. јула 1957. године.

Слично су пролазили и остали српски Архијереје који су пружали отпор комунистичким безбожним властима. Из следећих неколико примера видећемо како је нова безбожна власт сламала отпор архијереја који нису хтели да јој се потпуно потчине.

Владичански двор у Новом Саду у коме је живео епископ Бачки Иринеј Ћирић је такође био мета 'народног' гнева - комунистичких демонстрација који су засипали двор каменицама уз најпогрдније изразе. Приликом једне празничне литије 1946. године у неком селу, епископа Иринеја који је изашао из храма у пуном одјејанију, организована комунистичка руља је засула каменицама. Погођен у потиљак епископ Иринеј је пао на земљу. Разбеснела гомила се окомила на епископа, а свештеника који је покушао да га одбрани изболи су ножем. Тешко повређен, сав обливен крвљу, почупане браде, истр-

612 По повратку у Београд, патријарх Гаврило је обавестио америчког амбасадора Пика да је скуп у Москви био припремљен у складу са захтевима совјетске владе и да су његови учесници били доведени да потпишу унапред припремљене предлоге.

гане одежде, испљуван и извређан епископ Иринеј је ноћу превезен за Нови Сад. Од задобијених тешких повреда остатак живота провео је углавном у болесничкој постељи.

Митрополита Нектарија Круља комунисти су такође линчовали. Августа 1953. у манастир Озрен банула је група од око 150–200 комуниста међу којима су биле и жене. На силу су продрли у манастирски конак и уз погрдне узвике дошли до Владикине келије где су почели да га ударају и гурају све док није пао на земљу. Једна од присутних жена му је чупала браду. На запомагање старог епископа (у то време је имао 75 година) нико се није обазирао, већ су продужили да га вуку, да му кидају мантију, гурају и злостављају. Тешко повређен, морао је да напусти Тузлу и оде за Београд, где је у болници лежао неколико месеци. Митрополит Нектарије је био кичма отпора комунистима у Српској Православној Цркви. Председник социјалитичке републике Босне и Херцеговине Ђуро Пуцар 'стари' рекао је, пред избор Германа за Патријарха, митрополиту Нектарију и епископу Василију: „Вас двојица представљате 80% Сабора, и ако Герман не буде изабран, знамо кога ћемо чинити одговорним... Митрополит Нектарије је патријарха Германа називао „Јудиним сином...“

Митрополит Арсеније је 1954. године на Цетињу осуђен од стране 'народног' суда десет и по година робије због 'антидржавне делатности' пошто није испуњавао разне захтеве који су комунисти тражили од њега, и да је у својим проповедима говорио да је римокатоличка црква учинила велика зла према православном живљу. Са њиме је било осуђено и седам старих црногорских свештеника. Због тешке болести 1960. је пуштен на слободу у старости од 77 година. Последње дане провео је одбачен од свих код своје ћерке и зета. Упокојио се унижен и прогоњен од патријарха Германа кога је проклињао до последњег даха свог живота. Све до последњег часа одупирао се комунистима и Герману. Чак на самртном одру комунисти су тражили од њега да потпише изјаву којом одобрава званичну политику патријарха Германа. Под присилом комуниста његова сахрана је обављена у тајности.

Епископа Василија, комунисти су такође на силу протерали из Бања Луке. На питање епископа Василија, дали постоји некакав писани докуменат државних органа о његовом протеривању, комунисти су одговорили: 'Народ не даје писане одлуке и они такве одлуке немају. Народ има право да доноси такве одлуке, јер је изнад власти и свака власт од њега потиче'. После сталних претњи народним линчем, решио је да крене за Београд. На путу за жељезничку станицу за њим су појурила разна мушка и женска лица – вичући: Хоћеш писмено, ево ти писмено, добићеш од народа који те чека, доле брадоње, доле народни непријатељи и сарадници окупатора, један се припио уз кола и почео

да псује Бога. Када се једва пробио до станице, тамо га је сачекала још већа гомила људи који су почели да га обасипају парадајзом и каменицама, а када су га потпуно опколили, почели су да га пљују, вуку за браду и ударају по глави и телу. Милиција која је све време била присутна прећутно је одобравала јавно насиље. Један комунистички подофицир стално му се уносио у лице и говорио: Ми смо материјалисти, верујемо само у материју, а не у бесмртност душе, како ви попови учите. Признај да је то бесмислица. Ти си сарађивао са окупаторима, а нећеш са данашњим властима. Видиш зато те народ тера. Признај да си погрешно, покај се! Због тешких повреда два пута се нашао на земљи, тада су га вукли по шинама и покидали пелерину и мантију. У возу сви присутни путници су наставили са врећањем, прозор на месту где је сео, са спољашње стране је разбијен. Повод за овакво линчовање био је отпор епископа Василија на компромисе са безбожном влашћу. Ипак, није до краја издржао комунистичку тортуру дајући, на притисак УДБ-е, своју подршку кандидатури епископа Германа за патријарха.

Епископ Варнава Насић 1948. осуђен од комунистичког суда на десет година робије због 'злочина издаје, слабљења економске и војне моћи државе, помагања терористичких банди, вршења непријатељске пропаганде и вршења шпијунаже у корист англо-американаца'. Казну је издржао у робијашници у Зеници. Све време био је у најстрожој изолацији, у мрачној и влажној ћелији под најтежим терором духа и тела. Комунисти су га одмах ошишали и обријали, да би га унизили и изложили руглу. Терали су га да ради најтеже послове, јер су знали да је слабе физичке конструкције и нежног здравља. Мучили су га глађу и жеђу, самоћом, без новина и књига, без додира са спољним светом, само да би га деморалисали, сломили и потчинили својим безбожним плановима. На сва та свирепа средства мучења одговарао је певањем црквених песама у својој ћелији. Пошто никакве тортуре нису сломили дух епископа Варнаве УДБ-а је, при његовом наводном премештању 1949. инсценирала саобраћајну несрећу сударом локомотиве са паркираним закључаним вагоном у коме су били везани он и не мали број политичких осуђеника. Од силине ударца, од пуног вагона само су једанаесторица затвореника преживели. Епископ Варнава је излетео кроз прозор скупа везан са католичким жупником, који је на лицу места остао мртав. Епископ Варнава је остао жив, али су му обе ноге и једна рука биле поломљене. Лица из жељезничке станице и других возова, полетела су да пруже помоћ. Међутим милиција је опколила вагон и није дозволила никога да се приближи рањеницима, а један милиционер чак је на људе уперио пушкомитраљез. После једног сата стигла је УДБ-а и све рањене пренела у оближњу градску болницу где су лекари одмах приступили давању помоћи.

Изненада су у болницу опет упали УДБ-аши наређујући да се одмах прекине са давањем лекарске помоћи и да се сви болесници скину са операционих столова. Није ништа вредело протестовање лекара. Епископу Варнави је у том часу била сврдлом пробушена пета, како би му се ставила метална шипка. Сви рањеници су потрпани у војнички камион, на голе даске. Вожени су страшном брзином по џомбастих путевима, те су двојица од њих услед тога издахнули. После неколико премештања из заточеништва у заточеништво, где се тешко разболео, многострадалном епископу Варнави је 1960. истекла условна казна. Тада подноси молбу Синоду Српске Православне Цркве да га, после толико година, поново реактивирају. Патријарх Герман не износи његову молбу пред Синод него му поручује: 'потребно је да претходно регулишеш свој однос са властима' што је практично значило давање изјаве лојалности комунистичком режиму. Од тога времена УДБ-а почиње опет да врши притисак на њега. Шеф верске УДБ-е за Србију Милан Вилић предаје му писмо потписано од десетине архијереја, који га саветују да да изјаву лојалности властима, а од Св. Синода да тражи пензионисање. Вилић му подноси и готов текст изјаве, врло препредено састављен од епископа Висариона Костића, у коме се између осталог од епископа Варнаве тражи да се похвално изрази о Титовом режиму, да се солидарише са службеним ставом Цркве као и да се огради од рада емиграције. Када је то одлучно одбио, официр УДБ-е му је рекао: 'Значи, ви осуђујете Патријарха Германа и друге епископе, који су већ дали такве изјаве'. Епископ Варнава: 'Свако ће одговарати пред Страшним Судом за свој рад на земљи', официр УДБ-е: 'Ви сматрате, да ће Патријарх Герман одговарати пред Страшним Судом?' Епископ Варнава: 'Први и најтеже!'. Када је још покојни Патријарх Викентије ишао у Москву и положио венац на гроб Лењина, епископ Варнава му под пуним потписом из заточеништва упућује писмо у коме каже: 'У чије име сте Ви ишли, кога сте представљали и ко Вас је овластио да положите венац на гроб Лењинов? Са оног венца који сте положили на Лењинов гроб откините лист у име српског свештенства, откините лист у име српских епископа, откините лист у име српског народа итд. и остаће само шест листова који представљају само Вас и чланове Ваше делегације'. Поводом тога писма састао се одмах Архијерејски Синод и прогласио га неурачунљивим и неодговорним. Тек тада наступило је његово право душевно мучеништво, јер му постају непријатељи браћа архијереји. Проводи се против њега систематска акција на челу које стоји злогласни епископ Висарион. Епископ Варнава знао је често рећи: 'Слатко ми је било робовање под комунистима, али сада ме не гоне комунисти, него моја браћа епископи'. Усамљен и опасан гвозденим зидом комунистичке полиције, епископ Варнава умире под неразјашњеним околностима.

Приликом његове хиротоније, на преображење 1947. године, у Саборној цркви у Београду, новохиротонисани епископ Варнава је изрекао следеће пророчке речи: 'Када је Господ наш Исус Христос послао своје Апостоле у свет, Он је поставио жртву као програм и метод њиховог живота. И само спремност на апостолску жртву удостојила је галилејске рибаре апостолске части. Висока част, у Христовој Цркви значи високу жртву. Свети Архиепископски Сабор руковођен Духом Светим, изабрао је моју недостојност за Епископа Цркве Христове. Тим избором осудио ме на жртву голготе Христове. А осудивши ме на ту највећу Жртву, указао ми је највећу част која се смртном човеку указати може... Све што могу рећи, то је да ћу се радосно успети на своју Голготу, и да ту част никад нећу заменити ни са којом другом под овим Божијим сунцем. Епископска служба голготска је жртва, јер епископска служба апостолска је служба, а Апостолима је Господ рекао: *Чашу коју ја пијем испићете; и крштењем којим се Ја крстим крстите се.* (Марк. 10, 39). А чаша коју је Господ испио и крштење којим се крстио, шта је друго било него чаша Голготе и крваво крштење Својом сопственом Крвљу?... И ето зато, премда познајем слабости душе, ја се не бојим да ће моја нога задрхтати на трновом путу Голготе, којом сам се данас упутио. Јер кад би она и хтела задрхтати, светлост и топлота безбројних примера Христових хероја повратиће јој сигурност и снагу'. Ова беседа епископа Варнаве се заиста у потпуности испунила, његовим многострадалним архиепископским служењем и борбом за одбрану црквене слободе.

На такав начин је припреман потпуни слом Српске Цркве. Прво уклањањем неподобних, а потом брижљивим избором нових епископа наклоњених режиму, или оних који се барем мире са новонасталом ситуацијом. У послератном периоду опстанак Српске Цркве зависио је од држања Патријарха и епископа према Титовом режиму. За време митрополита Јосифа као вршиоца дужности патријарха, Црква је још увек, без обзира на спољашне погроме, уживала унутрашњу слободу, јер је он својим одлучним ставом, ако изузмемо млак и попустљив став према совјетској Московској патријаршији, ставио до знања да ће се чврсто држати црквених канона. И у томе је успео. Доста умеренији, но и даље чврст и одлучан став, показао је и патријарх Гаврило. Њих двојица су представљали последњи бедем одбране црквене слободе.

Како смо видели, по смрти патријарха Гаврила прилике у Цркви постају све теже. Комунисти помоћу УДБ-е бирају за патријарха - Викентија, који им у много чему излази у сусрет. 1958 дело уништења Српске Православне Цркве је приведено крају, када за патријарха, на њено чело УДБ-а поставља Германа, који као апсолутно послушно оруђе пристаје на све захтеве режима.

Први велики уступци Титу били су чин формирања македонске самосталне цркве и благосиљање прокомунистичког Удружења свештеника (партизана), чиме је званично отворио могућност потпуног контролисања Цркве од стране безбожне власти. Патријарх Герман је Београдском свештенству рекао: 'Ко од свештеника увреди Тита, увредио је мене'. Заиста, положај Српске патријаршије био је тежи него икада у њеној вековној историји, јер су се по први пут њен патријарх и епископи удружили са непријатељима Цркве. У овим послератним годинама код већине српских епископа очигледно је приметно потпуно одсуство еклесиолошке свести, тј. исповедничке позиција борбе за чистоту православне вере, што се најпре огледало у присуству Српске Цркве на саборима у Москви 1945. и 1948, као и у чињеници да ни један епископ, ни свештенослужитељ, иако су се многи противили комунистима и критиковали поступке патријарха Викентија и Германа, није ни помишљао на прекидање општења са црвеном патријаршијом у Београду, која је уз све ово била и у пуном евхаристијском општењу са новокалендарцима.⁶¹³

У то време и Бугарску Цркву задесила је слична судбина; и у Бугарској, као и у Русији и Србији, паду Цркве претходио је пад њеног ослонаца – православне монархије. За време рата цар Борис III, можда последњи прави православни монарх, покушавао је да сачува неутралност своје земље између Хитлера и Стаљина, и одбио је да бугарске Јевреје преда у Хитлерове логоре смрти, због чега је убијен 1943. године. Затим је регент постао његов брат, кнез Кирил, који је наставио исту политику; по уласку совјетских трупа у Бугарску, он је био ухапшен и стрељан на „крвави четвртак“, 3. фебруара 1945. године.⁶¹⁴

„Након преузимања власти комунисти су почели са уништавањем свештенства: трећина од 2,000 клирика је побијена. Затим су почели да делују на другачији начин: владике постављане 'одозго', рукополагале су послушно свештенство...“⁶¹⁵

Румунски старокалендарци добијају јерархију

За то време у Румунији, како пише митрополит Кипријан, „са свршетком рата, поново је почео рад на подизању цркава, пошто су све раније подигнуте биле срушене. За кратко време, између краја рата и 1950. године, обновљени

613 Јеромонах Акакије, „*Крстѣ Христѣов – са њиме или на њему!*“ (рукопис), 2005. године.

614 Tsankov, Protopriest S. „Pokojnij Tsar Boris, kak religiozno-nravstvennaia lichnost“, *Pravoslavnaia Rus'*, N 18 (1495), 15/28 September, 1993 (P); David Horbury, „Prince Kyril - Time to Restore History's Victim“, *Royalty*, 1996, vol. 14, no. 5, pp. 64-71.

615 Ivan Marchevsky, у: *Pravoslavnaia Rus'*, N 1 (1454), January 1/14, 1992, p. 15 (P).

су готово сви разорени храмови, као и рушевине манастира Добру. Између 1947. и 1948. подигнут је велики (мушки) манастир Слатиоара, заједно са манастирима Брадател Њамец и Брадател Сучеава (оба мушка).⁶¹⁶

Митрополит Власије пише: „Године 1947. неки људи из нашег села пођоше код архимандрита Гликерија и рекоше му: 'Наступила је некаква слобода'. Заправо, радило се о томе да су комунисти у почетку покушали да привуку људе на своју страну. Рекли су им да могу да изађу из шуме и подигну манастир. И 1947. подигнут је манастир Слатиоара – духовни центар наше Цркве.

Тешко је рећи да ли је наш положај под комунистима постао гори или не. Но, у суштини ситуација је остала иста – гоњења су се настављала. Комунисти су порушили само осам наших храмова – не све. Они су били релативно умерени.

Пре рата Црква је била готово у потпуности уништена. До доласка комуниста 1944. године нас су оптуживали да смо бољшевици, зато што смо имали исти календар као 'Руси'. Под комунистима, после 1944, називали су нас следбеницима Антонескуа, Гвозденом гардом, фашистима, народним непријатељима. Заправо, ми нисмо учествовали ни у каквим политичким покретима или партијама. Нисмо улазили у договоре са грађанским властима, ни са монархијом, ни са Гвозденом гардом, ни са комунистима, ни са масонима...

Од 1947. до 1952. трајао је период релативне слободе. Комунистичке власти су чак принудиле званичну цркву да нам врати иконе, иконостасе, звона и црквене ствари које нам је отела. Али 1. на 2. фебруар 1952. у два сата ноћу у манастир су стигла два камиона пуна припадника тајне полиције који су ухапсили готово све младе монахе, заједно са игуманом, поштедевши само најстарије. Били су осуђени на две године заточења. Четворица од њих умрли су у логору.

Следећи важан датум у историји наше Цркве је 5. април 1955, када се епископ Галактион, који је у то време већ био митрополит, вратио у нашу Цркву. Патријаршија му је забранила свештенослужење и лишен је свих својих титула, али он је утемељио јерархију наше Цркве, јер у њој дотле није било епископа.⁶¹⁷

Тако се испунила пророчка визија јеромонаха Гликерија, коју је имао током рата, док су га у шуми прогонили непријатељи: „Била је ноћ. Пред собом је угледао сјајну цркву. Појавио се... митрополит Галактион (Кордун). Владика

616 Metropolitan Cyprian, op. cit.

617 Metropolitan Blaise, op. cit., pp. 8-9.

је држао иконе и крст у својим рукама, и сваком верном у цркви давао је по икону. Када је стигао до благочестивог оца Гликерија, дао му је крст”.⁶¹⁸

Није се само у званично православним земљама, као што су Србија и Румунија, лила крв православних мученика, него такође и на мисионарским територијама, каква је на пример Чехословачка. Један од њих био је епископ Горазд Чешко-Моравски, обраћеник у Православље из римокатолицизма, који је од времена свога посвећења 1921. године водио благородну борбу за повратак Чешке земље вери светих Кирила и Методија. По избијању Другог Светског рата, када се нашао одсечен од Српске патријаршије којој је канонски био потчињен, он се обратио Митрополиту берлинском Серафиму (Љадеу) из Руске Заграничне Цркве, молећи га да прими његову епархију под своје покровитељство. Митрополит Серафим му је дао свето миро и антиминос и помогао му да ојача своје позиције у Чешкој и Моравској. Године 1942. диверзанти су у Прагу убили нацистичког гаулајтера Хајдриха. Склониште им је дато у крипти православне цркве Кирила и Методија у Прагу. Када је епископ Горазд после неколико дана сазнао за то, био је узнемирен јер је знао да ће Немци, ако открију то склониште, подвргнути прогонима читаву Чешку Православну Цркву. Пре одласка у Берлин, где га је митрополит Серафим позвао да учествује у епископској хиротонији, он је затражио да диверзанти што је пре могуће буду склоњени на друго место. Нацисти су ускоро открили скровиште и 18. јула седам диверзаната је убијено. Два свештеника саборне цркве и један лаик су ухапшени (свештеници су касније стрељани). Епископ Горазд није покушавао да спасе сопствени живот, него је сву одговорност преузео на себе. Властима је написао: „Предајем се надлежним властима, спреман да прихватим сваку казну, па и смртну”. Двадесет седмог јула је ухапшен и 4. септембра је, након мучења, стрељан. Православна Црква у Чешкој и Моравској била је уништена, а свештеници послати у концентрационе логоре у Немачку.⁶¹⁹

Још једна румунска јерархија

Иако је податак површан и тешко може да се провери, изгледа да је постојала још једна старокалендарска јерархија у Румунији.⁶²⁰ Њен постанак

618 Metropolitan Vlasie, *The Life of the Holy Hierarch and Confessor Glycherie of Romania*, Etna, Ca.: Center for Traditionalist Studies, 1999, p. 50.

619 Monk Gorazd, „Svyashchenomuchenik Gorazd”, *Pravoslavnaia Rus'*, no. 12 (1465), June 15/28, 1992 (P).

620 Већина следећих информација долази из енглеског кратког прегледа, о. Антимуса Бишара, књиге коју је написао Корнелиу Леуу и дао јој наслов *The Life and Sufferings of the First Bishop of the Exile: Victor Leu* (Bucharest: Bishop Grigorie Leu Foundation (на румунском)).

потиче из периода одмах после рата. 1948, на молбу - тачније речено, захтев совјета, новокалендарска Румунска Црква била је обавезна да преда њене парохије у дијаспори и пусти их да пређу под јурисдикцију Московске патријаршије. Забринути због опасности у коју ово поставља њихову паству, неколико епископа, међу њима пре свега Григорије Леу Хусијски и Кесарије Томиски, одлучили су да пошаљу свештенике Флоријана Галдауа и Василија Леуа, сина епископа Григорија, да помогну старом и болесном митрополиту Висариону Пуиуу. С обзиром да је жена о. Василија умрла, био је пострижен због припреме за посвећење у епископа.

Двадесетпрвог августа 1948. двојица свештеника су напустили Румунију, и после скакања са воза код железничке станице Исанова, ушли у Југославију, где су били ухапшени и саслушани од стране југословенске безбедносне службе. Успели су да побегну и да дођу до Аустрије. Ту су, после остајања неко време у логору, били су ослобођени од стране Савезничких трупа, па су почели да служе у храму у Салцбургу. Најзад, после окупљања румунских прогнанника из читавог света, била је успостављена Аутономна Румунска Православна Архиепископија Западне Европе. Пошто је митрополит Висарион био болестан и парализован у санаторијуму у Швајцарској, отац Василије је послат Руској Заграничној Цркви у Минхен, да буде посвећен за епископа.

РПЦЗ је већ неколико пута пружала помоћ Румунској Цркви. Тако је митрополит Антоније (Храповицки) посветио неколико свештеника за Бесарабије који нису признавали нови календар, а епископ Серафим (Љаде) је био позван у Румунију и, без обзира на забрану власти, организовао је тамо старокалендарске парохије.⁶²¹ Митрополит Серафим је сада заједно са епископом Стефаном (Себвојем) Бечким и епископом Филипом Потсдамским посветио оца Василија у децембру 1949, дајући му ново име Василије-Виктор.

Нови епископ се одмах латио посла оснивања румунских православних парохија и уједињења румунске дијаспоре на основу снажног антикомунистичког става. Он се састао са краљем Михаилом у Швајцарској, пруживши свету тајну исповести краљици Ани, а састао се и са старим краљем Каролом у Паризу. Такође је правио емисије на румунском на Би-Би-Си-ју у Лондону, и на неколико радио станица у Аустрији, а био је о редовни сарадник Радио Париза. Издао је на хиљаде потврда за румунске избеглице с намером да им омогући добијање виза у западним државама.

621 Kovalevsky, „Tragicheskaia smert' mitr. Serafima (Lyade)” (Трагична смрт митрополита Серафима (Љадјеа), *Russkaia Mysl' (Руска Мисао)*, October 4, 1950; цитирано од стране Амвросија (фон Сиверса), „Bezobrazniki: K sobytiyam v RPZTs 1945-55gg.” (Hooligans: Towards Events in the ROCOR from 1945 to 1955), *Russkoe Pravoslavie (Russian Orthodoxy)*, № 2 (16), 1999, p. 17; Fr. Anthimus (Bichir), „Re: [True-Faith] New Romanian OC Synod?”, True-Faith@yahooogroups.com, February 3, 2002.

У међувремену, отац епископа Виктора-Василија, епископ Григорије, претрпео је у Румунији одузимање своје епархије у Хусију, а 25. фебруара 1949. је био позван у Букурешт на разговор. Као оштром антикомунисти, који је упозоравао на претварање Румунске цркве у „Совромову патријаршију”, није му било дозвољено да се врати у своју епархије. Три дана касније је умро, вероватно због тровања.

16. августа 1952. епископ Виктор-Василије је ухваћен у Бечу убризгавањем неке супстанције и киднапован. Три дана касније пробудио се у совјетском затвору. Био је транспортован у Лубјанку у Москви, где је саслушаван седам месеци и оптужен да ради за енглеску и америчку тајну службу. Сам Берија је понекад узимао учешћа у саслушавању. Епископ је одбијао да моли за опроштај, а такође одбио је да пошаље некога ко ће поднети такву молбу у његово име. „Сматрам комунизам за највећег непријатеља хришћана”, рекао је, „и због тога је борба против њега циљ мог живота”. На окружном суду у Букурешту 16. новембра 1954. изјавио је: „Схватам да ви желите да сазнате да ли сам сарађивао са енглеском обавештајном службом. Рекао сам и понављао да не шпијунирам ни за кога. Ја сам непријатељ румунског режима, који је државу претворио у неку врсту затвора. Предузимао сам те активности пошто је комунистички режим лудачка кошуља за душу румунских људи. Једина одлука која ће ми чинити част била би моја осуда на смрт”. Најзад, 20. новембра 1954 био је осуђен на смрт због издаје (резулција бр. 2417).

Међутим, епископ Виктор-Василије није био погубљен. Прошавши кроз све затворе Румуније са етикетом бр. 5949, био је пуштен 1964. Његов живот је у архивима безбедносне службе описан на 300 страна које показују да није праврио никакве компромисе са властима.

После свог ослобађања, епископ Виктор-Василије одбио је да се придружи румунској патријаршији, него је уместо тога кренуо у манастир старокалендараца у Слатиоари у Молдавији, где је одмах примљен као епископ. Међутим, канонске разлике са осталим старокалендарцима натерале су га да се врати у Букурешт. Испоставило се да је епископ Виктор-Василије имао строжи став према румунским новокалендарцима, поново их крштавајући и миропомазујући, а такође није могао да призна валидност посвећења митрополита Галактиона, с обзиром на то да је било обављено 1935, после промене календара. Са друге стране, старокалендарци нису прихватили његово посвећење пошто није имао докумената о посвећењу, и пошто РПЦЗ није имала записе о његовом посвећењу.⁶²²

622 Kovalevsky, op. cit., приватни разговор са епископом Амвросијем Метонским, 10/23 август 2005.

Епископ Виктор-Василије се сада сам латио рукополагања свештенства. Један од њих звао се Климент, а други Касијан. Међутим, његова активност била је ограничена на његов стан у Букурешту, пошто су га комунисти ставили под надзор у кућни притвор, с намером да ограниче његове контакте са вернима. Из тог разлога, када је умро 1978, био је однесен у манастир Черница и тамо сахрањен од стране новокалендараца. Није био присутан ни један свештеник из његове пастве, само неколико мирјана.

Грчка Црква и комунисти

Четрдесете године биле су време великих потреса и одрицања за грчки народ. Италијанска агресија била је одбијена само да би уступила место немачкој окупацији. Затим је отпочео грађански рат између монархиста и комуниста, током кога су како државна тако и Истински Православна Црква Грчке тешко пострадале од руку ЕЛАС-а, ЕЛАМА-а и других комунистичких герилских организација.

Било је то време када су две главне битке Православне Цркве у двадесетом веку – против комунизма у Русији и Источној Европи, и против новокалендарског екуменизма у Грчкој, Румунији и на Западу – почеле да се стапају у једну. Тако су Грци на сопственом искуству окусили ужасе комунизма. У фебруару 1945. грчки новокалендарски и други балкански јерарси отпутовали су у Москву да дају легитимитет „избору“ Стаљинове марионете, „патријарха“ Алексеја Московског. Неколико година касније пипци екуменизма почели су да се осећају и у комунистичком свету.

Међу свештеномученицима тога периода био је и јеромонах Јосиф Антониу, чија биографија како истински православног свештеника даје веома добру представу о страдањима православних у то време.⁶²³

Отац Јосиф је 1933. године из државне цркве прешао у Истински Православну и постављен је на парохију у Каристосу, на острву Евбеји. Одмах је дошао у сукоб са гневним митрополитом Пантелејмоном Каристијским и Скироским, који је већ показао своју антипатију према Истинском Православљу када је послао у затвор у Халки осамдесетогодишњег свештеника Георгија Антониуа у затвор у Халки, где се овај и упокојио. Успешно мисионарење оца Јосифа, заједно са његовом добротворном делатношћу и даром исцељења, разљутило је новокалендарског јерарха па је тај издејствовао да се запечати храм у коме је служио отац Јосиф. Једном приликом је отац Јосиф, као нови

623 Повест која следи узета је из књиге: Metropolitan Calliopius of Pentapolis, *Saint Joseph de Desphina*, Lavardac: Orthodox Monastery of St. Michael, 1988 (Ф).

Јован Крститељ, јавно разобличио митрополита због савршавања неканонског брака и немања милости према пару који због тога може да пострада (две године касније они су живи изгорели у аутомобилској несрећи). На крају, о. Јосиф је морао да побегне како би избегао хапшење, па је постављен на другу парохију, у Домбрану, недалеко од Тебе.

Четвртог августа 1936. демократски режим замењен је монархистичком диктатуром са Јованом Метаксасом као премијером. Метаксас је био врло либералан према Истинском Православљу, али 1938. године Министар друштвеног поретка, наговорен од стране архиепископа Хризостома Пападопулоса, наредио је хапшење истински православних свештеника и печатење њихових цркава. Иако је ова наредба убрзо повучена, митрополит Пантелејмон ју је искористио како би убедио тебанске власти да ухапсе оца Јосифа и запечате његову цркву. Отац Јосиф је бачен у тамницу на Халки, свргнут и насилно обријан. Након што је ослобођен, митрополит Герман Кикладски га је послао у Ксилокастрон близу Коринта. Када се сместио у Ксилокастрону довео је ту и своје родитеље и наставио мисионарску делатност.

Током немачке окупације у тој области су се појавили партизани-комунисти који су заузели неколико села. Отац Јосиф је без страха разобличавао њихово лажно учење и њихова ужасна зверства према народу. Два или три пута они су га упозоравали да прекине са иступима против њих. Али он је одговарао: „Ви водите антихришћанску, комунистичку борбу, а ја водим супротну – хришћанску борбу”. Ускоро су комунисти одлучили да казне „неподобног” свештеника.

Недуго након Васкрса 1944. непознати старији човек ушао је у цркву у којој је отац Јосиф савршавао богослужење и после је рекао да је током читаве службе видео крв како тече испод његове расе. Од тог тренутка отац Јосиф је почео да се припрема за мучеништво. Напади на свештенике у то време постајали су све чешћи. Свега три месеца пре но што су га убили, отац Јосиф је позвао епископа Германа Кикладског да крсти дете једног његовог духовног чеда. Локални комунистички властодржац наредио је епископу да одмах оде.

Двадесетог јула отац Јосиф је служио Литургију у селу Лалиотис. После Литургије комунисти су дошли у кућу у којој је одсео, ухапсили су га, одвели у затвор и мучили. Двадесет другог јула тројица партизана извели су га из затвора заједно са још једним младићем. Видећи младост целата, отац Јосиф жалосно завртео главом и стао их одговарати од злочина. Комунисти су натерали жртве да сами ископају своје гробове. Прво су убили младића, а затим су се окренули оцу Јосифу.

Допустили су му да отпева себи опело. Затим је један од њих зарио нож у његова леђа, али се сечиво поломило. Док су тражили други нож, целати су пушили и гледали самртну агонију оца Јосифа. Он је рекао: „Ја ћу бити последња жртва овог ножа, али онај који ме је убио биће први који ће умрети од тог ножа”. Враћајући се након убиства мученика, убице су се посвађале, и једнога од њих, онога који је убио оца Јосифа, другови су убили, док су другог касније погубили Немци.

У септембру 1945. године отац и брат оца Јосифа су уз помоћ његовог магарца пронашли и ископали његово тело. Оно је благоухало. Увече се над гробом мученика често могла видети небеска светлост.

Даље поделе у Грчкој Цркви

Мада су током овог периода гоњења истински православних од стране новокалендараца ослабила и мада је број истински православних порастао, поделе међу њима наставиле су се и појачале. Митрополит Хризостом је наставио да доказује како су новокалендарци пре потенцијални него стварни расколници. Осим тога, у свом чланку за часопис „Елефтерија” од 14. новембра 1945. он је изјавио да никада неће посвећивати епископе, зато што старокалендарци не представљају Цркву, него само „стражу” против новотарија државне Цркве: „Уверавамо и Цркву и државне власти да - имајући пуну свест о томе да смо само обични чувари једне установе од свеправославног значаја као што је стари календар, а не представници побуњеничке цркве - ми никада и ни у ком случају нећемо вршити такве црквене акте какав је посвећење епископа”.⁶²⁴ Истовремено, он је издао две енциклике – 1. марта и 12. јула 1946. – којима се забрањује било какво богослужење са новокалендарцима или за новокалендарце.

Отприлике у то време код Матејеваца се појављује идеја да убеде епископа Матеја да сам рукополаже епископе. Хризостомовски митрополит Калиопије Пентапољски пише: „Почетком новембра 1944. била је донета одлука о 'посвећивању' од стране једног епископа. Евгеније Томброс (жењени свештеник и секретар матејевске цркве) и мати Миријам (игуманија Кератејског манастира) успели су да убеде брестенског Старца (епископа Матеја) да приступи савршавању једноличних хиротонија. Прво су предложили јеромонаха Василија Валцакиса. План је пропао благодарећи противљењу отаца Преображенског манастира, нарочито отаца Григорија, Климента,

624 Metropolitan Nicholas of Piraeus, *Apantesis eis ton Theologon k.N. Kharisen*, Athens, February, 1974, pp. 6-7 (Г).

Ксенофонта и Евгенија. Јеромонах Антоније (Танас), игуман манастира (по тоњи Митрополит атички), добио је изјаву епископа Матеја да би он 'више волео да му руке буду одсечене, него да приступи хиротонијама'. Међутим, четири године касније, када су поменути оци напустили манастир, Евгеније Томброс и мати Миријам постигли су то што су хтели, и епископ Матеј је обавио једнолично посвећење четворице архијереја...⁶²⁵

Према другом, матејевском извору, 28. новембра 1945. четири старија свештеника матејевске цркве, укључујући и архимандрита Акакија (Папаса) и Протојереја Евгенија Томброса, преклињали су епископа Матеја да изврши једноличне хиротоније, али он је одбио.

„Године 1947. – пише Јелена Петровић – митрополит Хризостом је објавио свој 'Меморандум за будући Свеправославни Сабор', у коме пише: 'Тријумф Цркве Христове (у СССР-у) постигнут је свекрепком силом Христа, Који је као своје средство и оруђе искористио преузвишеног вођу Стаљина и његове славне сараднике, политичаре и генерале. То је преокрет десницом Вишњег'. Ово је написано усред грчког грађанског рата и, по речима епископа Матеја, 'у време када је проклета и безбожна Комунистичка партија Грчке (ККЕ) проливала грчку крв. То је хвалоспев архикрвнику човечанства. Током 14 година, колико тврде да се налазе у Свештеној Борби, они нису написали ни најкраћи чланак или књижицу, нити су бар у цркви икада ишта рекли о безбожном комунизму, док ми, од почетка прозревши опасност, и пишемо, и исповедамо, и проповедамо против издајничког и апатридског комунизма'”⁶²⁶

Ова критика била је исправна. Али, Матеј је био крив за сличне грешке. Тако је матејевски часопис *Kirix Gnision Orthodoxon* (Весник Истински Православних) за јул 1949, известио да је он (Матеј) слао своје ватрене молитве за новоосновану антихришћанску државу Израел, која је, с намером да угоди свом заштитнику, Совјетском савезу, брзо протерала монаштво РПЦЗ из Горицког женског манастира у Јерусалиму и предала га Московској патријаршији.⁶²⁷

Да би ствари биле још горе, године 1943. митрополит Герман Димитријадски је поднео молбу да се придружи новокалендарцима, и мада његовом захтеву није удовољено, митрополит Хризостом је био принуђен да прекине

625 *Nobles et Saints Combats*, op cit., p. 151, note 11.

626 Petrovic, Re: [True-Faith] НОСНА—2, 29/11/00, True-Faith@egroups.com.

627 Monk Antonios (Georgantas), *Ekklesia G.O.Kh. Ellados, 1924-2004: 80 eti fotos kai skotous (The Church of the G.O.C. of Greece, 1924-2004: 80 years of light and darkness)*, Gortynia, Crete: Monastery of St. Nicodemus, 2004, pp. 54-55 (Г).

општење са њим. Неки сумњају у то да је Герман икада поднео такав захтев, али у сваком случају, када је умро 1944. године сахранили су га новокалендарци.⁶²⁸

Нова несрећа за Истинско Православље била је још једна подела, до које је дошло 1943. године између епископа Германа Кикладског и Матеја.⁶²⁹

628 Monk Antonios, op. cit., p. 73.

629 Међусобне оптужбе сумирао је митрополит Калиопије у књизи *Nobles et Saints Combats des Vrais Chrétiens Orthodoxes de Grèce*, vol. I, p. 150, note 8 (Ф): „а) Епископ Матеј је оптужио епископа Германа да је савршавао Свете Тајне за новокалендарце, да је постављао свештенике који су били страни свештој борби, да је мењао Типик, да се понашао на непримерен начин према својим свештеницима, да је говорио против Мајке Божије...

б) Епископ Герман је оптужио епископа Матеја да је издавао књиге на безбожне теме и из апокрифних извора, као „на тему порекла Дарова Господњих”, „Господ је учинио нека чуда молитвом”. Прекорио га је зато што је поверовао демонима када су га подстакли да објави „Екстазе Васила Кириациса” који је био ђавоиман. Није могао да прихвати да је овај себе прогласио за светог, да је себе називао „јединим Православним и спасеним епископом”, да је говорио како ће се попети на патријаршијски трон у Константинопољу, да више, „по молитвама светих Отаца”, не користи молитву, као и зато што је одступио од Типика, што рукополаже „ђаконисе”, и што је дозволио монасима да примају исповест (види писмо потписано од стране монаха Архангелског манастира у Коринту: Гедеона, Акакија, Герасима, Илариона, Козме, Артемија, Јеротеја, Јеремије, Калиста, Никодима и Јосифа”).

Види, такође, примедбе Јелене Петровић са матејевске тачке гледишта (Re: [True-Faith] НОСНА—2, 29/11/00, True-Faith@egroups.com): „Епископ Герман је био тај који се одвојио од епископа Матеја. Неки разлози за то потичу вероватно још из марта 1938, када је обојици епископа суђено пред државним судом на Халкиди. Док је епископ Матеј чврсто исповедао веру, Герман Кикладски се, на саблазан многих сведока, одрекао вере речима: 'Ја нисам архијереј, пошто сам то престао да будем након што сам свргнут' (мислио је на чињеницу да је осуђен и свргнут од стране државне цркве 1935).

Присетимо се шта каже 62. правило светих Апостола: 'Ако се неко (из страха од Јудејаца или Грка или јеретика) одрекне имена служитеља Божијег, нека буде свргнут из свештенства'. Његово држање пред судом изазвало је многе протесте верних широм Грчке. Епископ Матеј га лично због тога никада није прекорио. Уз то, популарност епископа Германа, уопште узев, никада се није могла поредити са популарношћу епископа Матеја, што је за еп. Германа можда представљало разлог више за нетрпељивост. У јуну 1942. епископ Герман је објавио 'Критички приказ' против епископа Матеја где је (на 20 страна) тврдио, поред осталог, да је епископ Матеј 'необразован, игнорант, расколник, да крши каноне, да је алхемичар и мафионичар, да је јеретик, егоиста, идолопоклоник, да је надахнут антихристовим безбожним духом' и закључио је како не може да има 'било какво општење са њим'. Он је прекинуо општење са епископом Матејем, и све до своје смрти одбијао је да се поново сједини са њим, тврдећи да је еп. Матеј 'јеретик и такозвани пастир'”...

Следи извод из писма епископа Хризостома Герману Кикладском, написаног одмах након поделе из 1937. године. Он тамо наводи опширна канонска објашњења и каже како их „даје последњи пут и истине ради”, тврдећи, између осталог, да се осуде Григоријанског календара на Свеправославним саборима 1583, 1587. и 1593. односе „само на Латине, док је Архиепископ (Атински) из њих намерно преузео тек половину, задржавајући стари календар за Пасху, како би избегао осуду” и закључује своје писмо прорochtвом: „Будите уверени – тријумф Православља у најскорије време биће свенародно прослављен у Митрополији Грчке Цркве и истински православном и патриотском жељом Богочуваног Краља и великог Председника Грке владе, те ће сви истински православни Грци с правом примити венац радости и славе, осим вас и ваших малобројних присталица, који ћете се као луде деве затворити ван ложнице и узалуд оплакивати што сте лишени те духовне радости и насладе”

Међутим, године 1945. епископи Христор Мегарски и Поликарп Диавлијски поново су прекинули општење са државном црквом и били примљени од стране митрополита Хризостома. Тако су се на крају Другог Светског рата истински православни нашли подељени у три групе: митрополит Хризостом са епископима Христором и Поликарпом, епископ Герман Кикладски, и епископ Матеј Брестенски.

Двадесет шестог августа 1948. црквени сабор епископа Матеја донео је одлуку која се чинила неканонском, и која је послужила продубљивању подела у Истинској Православној Цркви. Они су одлучили „да наш преосвећени епископ Матеј Брестенски треба да приступи посвећењу нових епископа, пошто остали лажни епископи истински православних хришћана нити схватају, нити исповедају Православље, не сједињују се са нама и чак не пристају да обаве хиротоније. Ми му дарујемо власт да приступи и избору људи и њиховом неодложном посвећењу, сходно божанским и свештеним канонима и мишљењима наших стручњака за канонско право, и у складу са праксом читаве Цркве Христове, која је у случају неопходности (као данас) прихватила такву икономију, као што смо управо чули од нашег протосинђела, протојереја Евгенија Томброса, који нам је објаснио ваљаност посвећења епископа од стране једног епископа према праву наше Православне Цркве”⁶³⁰

Ослањање Матејеваца на о. Евгенија Томброса било је, у најмању руку, несрећно. Овај жењени свештеник придружио се свештеној борби 1936. године, приступивши из редова новокалендараца, који су га рашчинили у фебруару 1938. Али потом се, у јулу 1938, након месец дана проведених у затвору, покајао у писму новокалендарском корфујском епископу Александру, и замолио га да му буде враћена благодат свештенства, признајући тиме власт и свете Тајне новокалендарске цркве. Међутим, после пуштања из затвора није се вратио епископу Александру, већ је отишао у Атину, где је следеће године постао протосинђел Цркве епископа Германа и Матеја. Обављајући ту дужност урадио је много на подстицању раскола између Германа и Матеја, углавном клеветањем епископа Германа, након чега је стекао ненадмашну и судбоносну власт у матејевској цркви.⁶³¹ Овакав издајник старокалендарске Цркве тешко да је био у ситуацији да суди о наводним „псеудо-епископима” Герману и Хризостому. Нити је група свештеника предвођених Томбросом могла да „овласти” епископа Матеја да сам приступи избору и посвећењу епископа.

(примедба Ј.П.: ноторни масони, краљ и премијер, сматрају се истински православнима, док се следбеници Предања опет сматрају лудима”).

630 Bishop Andrew, op. cit., p. 82.

631 Monk Antonios, op. cit., pp. 34-51.

У септембру епископ Матеј је, након што је обавестио митрополита Хризостома и епископа Германа о својој намери, посветио следеће епископе: Спиридона Тримитунског (Кипар), а затим, са Спиридоном, Димитрија Солунског, Калиста Коринтског и Андреја Патарског.

Двадесет деветог октобра 1948. тројица хризостомовских („флоринских“) епископа, Хризостом, Христифор и Поликарп, љутито су реаговали на „неописиво светогрђе (једноличну хиротонију) које епископа Матеја чини кривим пред Богом“, оптужујући га да је „лажни учитељ“ јер посвећује нове епископе „без икакве црквене неопходности, него само да би испунио своје личне интересе“.

Архиепископ Матеј је у децембру овако одговорио: „Ми нисмо извели никакав преврат, како је хиротонија нових епископа злобно окарактерисана, него смо само обавили нашу дужност, као јерарх наше крвареће Мајке Православне Цркве. Ово дело наложено нам је Божанским и светим канонима и бројним потребама наше свештене борбе. Такву одлуку донели смо на инсистирање свештенства које нас окружује и верних истинских православних хришћана из Грчке и иностранства, који су ми се дуго обраћали многим захтевима, петицијама и личним молбама, којима сам се повиновао јер нисам желео да Цркву Христову лишим њених канонских пастира, и како не бих био осуђен од Бога и људи као лукави слуга који је сакрио свој таланат“.

Једнолична епископска хиротонија противна је првом Апостолском правилу – које захтева минимум два или три епископа који обављају хиротонију – као и другим свештеним канонима. Ипак, свети Никодим Агиорит у свом коментару овог канона пише: „Апостолске установе (књига 8, глава 27) наређују да свако ко је посвећен од стране једног епископа треба да се свргне из службе, заједно са оним ко га је посветио, изузев у случају прогона или друге препреке када из неког разлога више епископа не могу да се нађу заједно, па треба да буде посвећен од само једнога, баш као што је Сидерије, према Синесију, посветио епископа Палебиска“.⁶³² Исти свети Отац пише: „У временима јереси, када је неопходно, не мора све да се одвија у сагласности са канонима који су установељени у време мира“.⁶³³

Опет, В. К. пише да је хиротонија од стране само једног епископа „допуштена канонима у изузетним околностима“, „и ми у историји Православне Цркве имамо бројна сведочанства о томе“.⁶³⁴

632 St. Nicodemus, у: *The Rudder*, Chicago: Orthodox Christian Educational Society, 1957, p. 4.

633 Види: St. Nicephorus, „Answer to Question 1 of Monk Methodius“.

634 V. K. *Russkaia Zarubezhnaia Tserkov' na Steziakh Otsupnichestva*, St. Petersburg, 1999, p. 31 (Р). „Ако не могу да се добију три епископа, долично је да се избор у епископат изведе са два и са једним“

Питање је: да ли су у случају епископа Матеја околности биле довољно изузетне? У овом случају утемељеност одступања од норми било је могуће доказати уз испуњење следећих услова: (а) да је епископ Матеј покушао и није успео да споља добије епископе са којима би извршио посвећење, и (б) да је он био једини истински епископ у Грчкој у то време, или (в) да ниједан други епископ није могао или није пристајао да са њим посвети епископе.

У погледу услова (а), архиепископ Андреј (један од свештеника посвећењих од стране епископа Матеја) пише да су три архимандрита и отац Евгеније Томброс тражили од Матеја да крене са посвећењима већ 28. новембра 1945. (одмах након што је изашао чланак митрополита Хризостома у „Елефтерији”), и да је захтев за асистенцију у посвећењу упућен разним епископима (вероватно страним), али без успеха.⁶³⁵

(Крмчија патријарха Јосифа Московског, глава 42. Цара Јустинијана, folio 302, на полеђини). У древној Цркви тајинство посвећења у епископат увек је савршавао *само један епископ*, како следи из обреда архијерејског посвећења у *Ајосџолском Прегану* светог Иполита Римског (Место код св. Иполита Римског на које се В. К. позива гласи овако: „...окупиће се народ са презвитерима и присутни епископи, у дан недељни. Пошто су сви сагласни, нека ови (епископи) *сјаве руке на њега*, а презвитери нека стоје ћутећи. Нека, дакле, сви ћуте молећи у срцу свом за силазак Духа Светога. Између њих *један од њих* *присујних епископа*, на молбу свих, полагајући руку на онога који се поставља за епископа, моли се говорећи: Боже и Оче Господа нашег Исуса Христа...” и *Ајосџолских Устанава* светог Климента Римског (VIII.4,5), док су остали епископи и свештенство стајали уз олтар *као сведоци* веродостојности посвећења. Упореди: Afanasev, N. *Protopresbyter Ekklesiologia vstuplenia v klir*, Kiev, 1997, pp. 38-42” (ор. cit., p. 96, note 10).

„Ево оних који су били посвећени у епископат од стране једног епископа: монах-мученик Никон (Пролог, 23. март); свештеник Дисан од стране епископа Хелиодора (Пролог, 9. април); свети Стефан Сурошки посветио је једног свог свештеника у епископат (Пролог, 15. децембар); свети Јован Златоуст сам је посветио епископе у месту свога изгнанства у Кукши (*Мартириј. Житије*, folio 158, на полеђини); свети Сидерије Палестински био је посвећен од стране једног епископа, а свети Атанасије Велики не само да је потврдио ову хиротонију, него га је уздигао у чин Митрополита птолемаидског (*Рамјатни древеј Христјанској Историј*, vol. I, p. 88); Мелетије, Патријарх александријски, дао је благослов епископу Гедеону Лвовском да сам посвети митрополита и епископе за Малу Русију (*Книга Kirillova*, fol. 487)... Поред ових примера, постоје и следећи: епископ Гаврило Зарнски сам је посветио три епископа за Грчку Цркву 1825 године, што је касније потврђено на сабору 1834; епископ Јоасаф Кодичаки био је посвећен од стране једног епископа зато што је други био спречен да дође *Opredeleniya Arkh. Sobora RPZTs* од 15/28. 9. 1971.” (ор. cit., p. 96, note 11). Поводом посвећења епископа Јоасафа Кодичачког руски Свети Синод је царици Катарини писао: „Мада према правилима светих Отаца посвећење морају да обаве најмање два или три епископа, то правило односи се више на његов избор у епископски чин, који је већ извршен од стране Синода, те стога по власти и чину тога избора његово посвећење у епископат по нужди може да буде савршено и само од стране Епископа иркутског” (*The Orthodox Word*, vol. 35, Nos. 206-7, May-August, 1999, p. 128; упореди: Holy Transfiguration Monastery, *The Struggle against Ecumenism*, Boston, 1998, p. 91).

Можемо да додамо да је свети Августин, први Архиепископ кентерберјски, сам посвећивао епископе са благословом светог Григорија Великог, Папе римског, и да је свети Гигорије Чудотворац био посвећен „на даљину” од стране једног јерарха (17. новембар).

635 *Nobles et Saints Combats*, ор cit., p. 67-68.

Но, да ли је – услов (б) – епископ Матеј био заиста једини истински епископ у Грчкој у то време? Тврдити тако нешто било би могуће само ако се сложимо са тиме да су сви остали старокалендарски архијереји отпали од светог Православља. То би у сваком случају било веома тешко доказати у вези са епископом Германом. А што се тиче митрополита Хризостома, иако је он очигледно био у заблуди, слабећи тиме пуну снагу исповедања из 1935, то га није аутоматски учинило одступником од Православља, јер над њим није било саборног суда. Свети Никодим Агиорит у своме тумачењу тридесетог Апостолског правила каже: „Канонима је установљено да сабор живих епископа свргне свештенике и одлучи или анатемисање мирјане када они нарушавају каноне. Ипак, ако сабор не спроведе у дело свргавање свештеника и одлучење или анатемисање мирјана, ти свештеници и мирјани нису заиста (актуелно) ни свргнути, ни одлучени, ни анатемисани. Ипак, они подлежу свргавању и одлучењу овде, и гневу Божијем тамо”⁶³⁶

Многи сматрају да су протосинђел матејевског Синода, отац Евгеније Томброс и игуманија Миријам Кератејска увукли епископа Матеја у савршавање злосрећних хиротонија, искоришћавајући његову простоту. Но, како било да било, познато је да је отац Евгеније Томброс имао погрешну еклисиологију према којој сваки прекид општења међу групама архијереја неизбежно води до губитка благодати Светих Тајни једне од тих група. Очигледно, он није знао за многе случајеве у историји Цркве када је долазило до подела које нису представљале расколе у правом смислу речи.⁶³⁷

У погледу трећег услова (в), постоји неспоран доказ (горе наведен) да митрополит Хризостом није желео да посвети епископе за старокалендарце. То, међутим, тешко може да се назове „издајством” – уосталом, не постоји канон који приморава епископа да посвети друге епископе – но свакако, то није био чин човека који верује у стварну аутокефалност старокалендарске Грчке

636 Цитирано према: Hieromonk Theodoretus, *To Imerologiakon Skhisma*, op. cit., p. 3.

637 До таквих подела долазило је између Римске Цркве и Азијских Цркава (крај 2. века), унутар Римске Цркве (почетак 3. век), између Римске и Афричке Цркве (3. век), између светог Мелетија Антиохијског и Павлина (4. век), између светог Епифанија Кипарског и светог Јована Златоуста (почетак 5. века), између Келтске и Англо-Саксонске Цркве (6-7. век), између светог Вилфрида од Јорка и остатка Енглеске Цркве (7-8 век), између светог Теодора Студита и светог Никифора (9. век), између светог Фотија и светог Игњатија (9. век), између Арсенита и Васељенске патријаршије (13-14. век), између Српске Цркве и Васељенске патријаршије (14 век), између Руске Цркве и Васељенске патријаршије (15-16. век), између грчких Кољивара и Васељенске патријаршије (18. век), између светог Арсенија Пароског и Васељенске патријаршије (19. век), између Васељенске патријаршије и читаве Грчке државне Цркве (19 век), између Бугарске Цркве и Васељенске патријаршије (19. век). Отац Евгеније је сматрао да је сама чињеница поделе између Матеја и осталих значила да је једна страна – у овом случају супротна – морала да изгуби благодат. Види: Hieromonk Theodoretus, *To Imerologiakon Skhisma*, op. cit., pp. 8-9; и: Lardas, op. cit., p. 24.

Цркве. Што се пак тиче другог архијереја који је могао да помогне у посвећењима, епископа Германа, он је био у затвору због рукополагања свештеника, али у сваком случају, тешко да би хтео да асистира Матеју, јер је он чак и пре него што је пуштен из затвора поверовао да се митрополит Хризостом вратио на православно исповедање. Наиме, у пастирској посланици датираној на 29. октобар 1948. митрополит Хризостом се недвосмислено вратио на своје исповедање из 1935, изјављујући да су се новокалендарци „одвојили од Једног Тела Православља... Ми сматрамо и верујемо да је официјелна Грчка црква расколничка, и да су богослужења која савршавају њени клирици лишена Божанске благодати”.⁶³⁸ Ово је охрабрило епископа Германа, који је био у затвору од јануара 1948. до јануара 1950, да поново преиспита своју позицију, и он се 1950. вратио у општење са митрополитом Хризостомом.

„Иако сви признају поштење, личну чистоту и аскетизам епископа Матеја – пишу монаси Преображењског манастира – његов правац деловања само продубљује поделу између 'Матејеваца' и 'Хризостомоваца' ('Флоринаца')”.

„Хризостомовци” и „Матејевци” су много пута покушавали да се помире, али без успеха. Ставрос Карамџос, богослов и аутор књиге „Агонија у Гетсиманском врту”, као очевидац описује два примера када је митрополит Хризостом Флорински лично покушавао да се сретне са епископом Матејем. Први пут, по плану, до сусрета је требало да дође 19. јануара 1950. у матејевском манастиру у Кератеји, на позив (матејевског) епископа Спиридона Тримитунског; а други пут, када је до сусрета заиста и дошло у атинском метоху Кератејског манастира, игуманија и старије монахиње из манастира, на подстицај матејевског протојереја Евгенија Томброса, интервенисале су и нису допустиле митрополиту Хризостому да разговара са епископом Матејем. Такође, у мају 1950, када је епископ Матеј лежао на самртној постељи и три дана био без свести, митрополит Хризостом је дошао у његове одаје и пришао му сасвим близу. Стојећи покрај одра епископа Матеја, митрополит Хризостом се сагнуо и тихо га упитао: 'Како се осећаш, мој свети брате?' На запрепашћење свих присутних епископ Матеј се повратио из несвести и отворио очи. Када је угледао митрополита, затражио је да се усправи, мада није смео, и почео нешто немоћно да шапуће. Управо у том тренутку игуманија Кератејског манастира Миријам ушла је у просторију са неколико других сестара и затражила да сви посетиоци оду. Само неколико дана касније, 14/27. маја 1950. епископ Матеј се упокојио”.⁶³⁹

638 Metropolitan Calliopius, *Nobles et Saints Combats*, op. cit., p. 144.

639 *The Struggle against Ecumenism*, op. cit., pp. 64-66. Према Матејевцима, од његових моштију осећа се благоуханије и на њима се догађају чуда; но, неки Хризостомовци то поричу – по мишљењу писца, без ваљаног разлога.

Двадесет шестог маја 1950. митрополит Хризостом и епископ Герман издали су следећу посланицу: „У лето Спаситеља нашег 1935, ми смо Цркву новаторских новокалендараца прогласили расколничком. Понављамо ту изјаву и сходно томе примењујемо на њих 1. правило светог Василија Великог о томе да су тајне које савршавају новокалендарци лишене освешћујуће благодати, јер они представљају расколнике.

Зато никога од новокалендараца не треба примати у крило наше Најсветије Цркве или савршавати за њега службе без претходног покајања, при чему он треба да осуди новотарију новокалендараца и да њихову цркву објави као расколничку. Што се тиче оних које су крстили новатори, њих треба помазивати светим миром православног порекла, кога ми имамо у изобиљу.

Ми такође користимо ову прилику да упутимо наш последњи позив свим истински православним хришћанима, очински их позивајући на јединство са нама које би помогло нашу свештену борбу за отачку побожност и испунило нашу пламену жељу.

Позивајући вас, ми уклањамо све саблазни које смо својом грешком изазвали, и стога повлачимо све што смо рекли или написали почев од 1937. године, било да су у питању изјаве, појашњења, чланци или посланице, што противречи принципима Источне Православне Цркве Христове и свештеној борби за Православље коју водимо, како смо изјавили у Окружној посланици издатој од стране Свештеног Синода 1935. године – без икаквих додатака или изостављања, и укључујући научне дефиниције 'потенцијално' и 'актуелно'⁶⁴⁰.

Ова смирена и у потпуности православна изјава привукла је велик број Матејеваца да се поново придруже митрополиту Хризостому. Ипак, она није задовољила чврсту линију Матејеваца. Њима се није допало то што Хризостом – мада се вратио на исповедање из 1935. и признао своју кривицу у годинама које су потом уследиле – није истовремено признао да је био расколник и није се обратио Матејевцима како би поново био примљен у Цркву, него је њих позвао да му се присаједине. У сваком случају, они нису хтели да се потчине јерарху који је одбијао да делује као глава аутокефалне Цркве и да рукополаже епископе, доводећи самим тим у питање опстанак Цркве.

Ипак, није било правог разлога због кога је Хризостом требало да призна да је био расколник. Он се није вратио новокалендарцима, нити је био осуђен или свргнут од стране неког канонског Синода. Уз то, и даље је уживао подршку већине епископа и клира, 850 парохија и око милион вер-

640 Hieromonk Amphilochius, *Gnossethe tin Alitheian*, op. cit., p. 21.

них хришћана.⁶⁴¹ Премда се он колебао око питања благодати, то није била ни јерес ни раскол, и свакако не аутоматско отпадање. Јер, као што је рекао свети Макарије (Невски), Митрополит московски из времена Фебруарске револуције, који је и сам био незаконито уклоњен са своје катедре: „Света Црква не може да допусти неправилан однос према своме првојерарху, она не може да га уклони са његове катедре без суда и истраге”.⁶⁴²

Не ствара свака подела у Цркви раскол у пуном смислу који води до губитка благодати светих Тајни једне од страна. Апостол Павле говори о „свађама” и „подвајањима” унутар једне Коринтске Цркве (1. Кор. 1,10-14, 11,19). Свети Јован Златоусти каже да се ове свађе дешавају „не збој разлика у вери, већ збој неслајања у духу збој људске џашћине”.⁶⁴³ Блажени Теодор Кирски се слаже са тим.

Опет, протојереј Михаил Помазански пише: „Јединство Цркве се не нарушава због привремених подела недогматског карактера. Поделе се појављују често због недовољне или погрешне обавештености. Затим, прекид општења побуђују понекад и личне заблуде појединих јерараха, који стоје на челу једне или друге помесне цркве, затим њихово нарушавање канона или древне традиције установљеног потчињавања једне црквене јединице другој. Осим тога, живот нам сведочи о могућности таквих унутрашњих потреса у помесној цркви, који спречавају општење других помесних цркава са датом помесном Црквом, до појаве и победе заштитника аутентичне православне истине. На крају, веза између цркава може бити нарушена дуго време политичким условима, као што се често дешавало у историји. У таквим случајевима подела се тиче само спољашњих односа, али не нарушава унутрашње, духовно јединство”.⁶⁴⁴

Екстремна позиција Матејеваца води у логички апсурдну ситуацију. Претпоставимо да је митрополит Хризостом заиста аутоматски отпао од Цркве 1937. године због тога што је расколнике новокалендарце назвао православнима. Из тога би следило да су сви епископи у историји православне Цркве који су погрешили на исти начин такође аутоматски отпали. Онда су дакле

641 Изнете податке потврдио је новокалендарски Епископ диоклијски Калистос (Вер), у писму аутору ове књиге од 5. фебруара 1991.

642 Цитирано према: Bishop Arsenius (Zhadanovsky), *Vospominania*, Moscow: St. Tikhon's Theological Institute, 1995, p. 210 (P).

643 Наведено у Michael Podgornov, „Отпал ли Архиепископ Андрей (Ukhtomskij) v staroobriadcheskij raskol?” (Да ли је архиепископ Андреј (Ухтомски) отпао у старообредски раскол?), *Russkoe Pravoslavie (Russian Orthodoxy)*, № 2 (11), 1998, p. 20, footnote 16 (P).

644 Pomazansky, *Orthodox Dogmatic Theology*, Platina: St. Herman of Alaska Brotherhood, 1997, p. 235. Српски превод: Библиотека „Образ светачки”, Београд, 2006.

митрополит Доротеј и његов Синод Васељенске патријаршије аутоматски отпали 1920. због братимљења са западним јеретицима. И не само то – сви они који су остали у општењу са Доротејем такође су аутоматски отпали. Међу њима били су и Источни патријарси, патријарси Русије и Србије, и уопште Православна Црква у целини! Тада би се морало закључити, према строгим матејевским схватањима, да је Црква Христова престала да постоји 1920! Наравно, Матејевци не изводе такав закључак из својих претпоставки. Стога се њихова аргументација мора сматрати за недоследну. Трагично је то што грчки старокалендарци све до данашњег дана остају подељени око овог проблема.

Прогони у Грчкој и на Кипру

У сваком случају, новокалендарци уопште нису правили разлику између „Хризостомоваца” („Флоринаца”) и „Матејеваца” у својој тежњи да искорене Истинску Православну Цркву. Тако је на страни „Хризостомоваца” епископ Герман Кикладски умро у затвору 1951. године. А на страни „Матејеваца” игуманија Миријам је претрпела мучење у затвору Аверов у Атини, пре но што се упокојила 8. новембра 1954.

Управо то заједница у прогоњености због Црквеног Предања представља најјачи аргумент, после канонских, за тврдњу да су се обе групе причешћивале истинским Телом и Крвљу Христовом. Када су га упитали којој групи он припада, јеромонах Јероним Егински је одговорио: „Ја сам са свим групама!”⁶⁴⁵ И ми се усуђујемо да претпоставимо да је Христос Господ био са обема групама Истински Православних.

Обнова прогона против Истинске Цркве постала је очигледно неминовна 1949. године, када је, како пише јеромонах (сада епископ) Амвросије, „државна црква на степен свога предстојатеља узвела архиепископа Спиридона, који се показао као најжешћи гонитељ старокалендараца. Непосредно после избора он је од својих епископа затражио да му доставе детаљне податке о старокалендарском свештенству, парохијама и манастирима на територијама њихових епархија. Богословским школама било је забрањено да убудуће примају студенте-старокалендарце (овај указ још увек је на снази, док се пријем јеретика различитих конфесија не забрањује). Коначно, 3. јануара 1951, на захтев свештеног Синода државне цркве, Савет министара је издао следећи декрет: „...одлучено је да се: 1) старокалендарско свештенство, које нема канонско рукоположење од канонских епископа наше Православне Цркве,

645 Botsas, op. cit.

и које носи свештеничку одежду, има лишити исте; 2) монахе и монахиње који следе стари календар ухапсити и затворити у манастире, а оне који неканонски носе монашку одећу лишити исте и предати суду; 3) храмови, које су нелегално преузели старокалендарци, треба да буду враћени званичној Цркви, исто као и манастири, које они држе незаконито и без ваљаног основа; 4) извршење горе наведеног поверава се Министарствима јавног реда, правде, религије и образовања”.

Овај план одмах је спроведен у дело. За кратко време подрум архиепископије у Атини био је пун свештене одеће истински православног свештенства, које су ту доводили, бријали и шишали, често тукли, и затим избацивали на улицу у цивилном оделу; тако је било по читавој Грчкој. Многи свештеници су тој процедури подвргавани више пута, док су друге хапсили и слали у прогонство. Један старији свештеник, отац Платон, био је на смрт претучен од стране полиције у Патри, а затим је тајно сахрањен у пољу, да би злочин био скривен. Све старокалендарске цркве у Атини биле су запечаћене и одузети су им свештени сасуди, док је неколико цркава у унутрашњости Грчке чак и оскрнављено. Ускоро ниједан истински православни свештеник није могао слободно да се креће; тих безбожних напада нису били поштеђени чак ни монаси и монахиње. Прва жртва био је епископ Герман Кикладски, који је умро у највећим боловима у кућном притвору 24. марта 1951, и био сахрањен од стране верних. По личној наредби архиепископа Спиридона није им допуштено да његово тело донесу у цркву, нити је иједном свештеном лицу дозвољено да присуствује сахрани. Многи су чак били ухапшени на гробљу. Ускоро је и сиротиште истинских православних хришћана било преузето од стране државне цркве. Нажалост, овде нема довољно места да бисмо описали херојску борбу старокалендараца у то доба, демонстрације хиљада људи на атинским трговима, катакомбна богослужења и све друго што представља славу Истинске Православне Цркве Грчке.

Осамдесетједногодишњи митрополит Хризостом био је ухапшен у фебруару 1951. године и након више покушаја да га присиле да промени своје погледе, прогнан је у манастир Светог Јована на Лезвосу, који се налази на удаљеној и 800 метара високој литици, где је остао дуже од годину дана. Монаси су се према њему понашали са самолошћу, али услови су били исувише тешки за старог и слабог човека. Ипак, митрополит је стално изражавао своју радост зато што се удостојио да пострада за веру и задовољство због чврстог држања верних пред гоњењем. То тешко време дало нам је јасан доказ његове светости: полицајац чија је дужност била да га чува, завирио је једно вече у његову келију и сав запрепашћен угледао митрополита како стоји на молитви

са подигнутим рукама, окружен блиставом небеском светлошћу. Стражар се бацио пред његове ноге молећи га за опроштај, да би потом постао једно од његових најоданијих духовних чеда.

На Страсну седмицу 1952. године могле су се видети страшне сцене безбожности чињене према ИПЦ, али ускоро је свима постало очигледно да су гоњења изазвала само друштвене немире и нереде и нису донели никакве резултате у погледу „присаједињења” верних државној цркви, него је пре било супротно. На крају крајева у јуну 1952, захваљујући залагању новог премијера Пластираса, митрополит Хризостом и остали архијереји били су ослобођени. Постепено, гоњење је почело да слаби – у знатној мери и захваљујући сталним протестима патријарха Христифора Александријског, који је од самог почетка подржавао старокалендарце – те је тако коначно допуштено функционисање два храма у Атини... Ипак, све до 1954. није се могло рећи да је примена насилних мера окончана и да је постало могуће слободно отварање раније затворених храмова”.⁶⁴⁶

На овом месту требало би рећи неколико речи о свештеној борби Истинских Православних Хришћана на острву Кипар. Године 1924. велика већина православних на Кипру прихватила је календарску новотарију. Ипак, главни новатор, архиепископ Кирил, на самртном одру имао је виђење анђела, који га је уверио у то да је починио кобну грешку...⁶⁴⁷

Центар отпора иновацији био је древни манастир Ставровуни, где је јеромонах Кипријан са неколицином својих ученика наставио да се држи старог календара чак и након што је игуман прихватио новотарију. Године 1944. управа манастира Ставровуни прогнала је ту малу групу истински православних који су се расејали по острву и основали неколико пустињских келија од којих су касније настали манастири. Године 1946. године епископ Матеј је послао петорицу монаха на Кипар, а нешто касније и свог протосинђела, оца Евгенија Томброса. Године 1948, као што смо видели, он је епископа Спиридона, Грка, посветио за јерарха истински православних на Кипру.⁶⁴⁸

Манастир Галактотрофуса, близу Ларнаке, први манастир истински православних, подигнут је према директном подстицају Мајке Божије. Монах

646 Hieromonk Ambrose, op. cit., pp. 15-18. Новокалендарци нису дозволили ниједном истински православном свештенику да саврши опело епископа Германа Кикладског. Али неком храбром свештенику – према једном извору, то је био данашњи архиепископ Хризостом II Атински – пошло је за руком да причести исповедника у затвору.

647 Лична комуникација са оцем Хризостом игуманом манастира Галактотрофуса (Млекопитатељница), јануар 1981.

648 „Historie de l'Eglise des Vrais Chrétiens Orthodoxes de Chypre”, *Foi Transmise et Sainte Tradition*, Lavardac, no. 21/23, numero special (Ф).

Павле са Кипра прича: „Када је манастир био подигнут – на скроман начин, као и други манастири истински православних хришћана, од глиених цигала и сламе – један од монаха-градитеља, побожан и врло прост човек, али 'птица селица', размишљао је о томе да крене негде даље. Док се у подне одмарао под неким дрветом, јавила му се, како је причао, Свесвета у слави и рекла: 'Не иди'. Он ју је упитао: 'Зашто стојиш на сунцу? Уђи у хладовину'. Али Она му је опет рекла: 'Остани и изгради цркву и келије за Мене, и Ја ћу донети овде Своје ризнице и живећу овде, јер су Ме одасвуд изагнали новим календаром'. Потом је ишчезла.”⁶⁴⁹

Епископ Спиридон је након само девет месеци проведених на Кипру био ухапшен и прогнан у Грчку од стране Енглеза, а по наговору новокалендараца. Док је био у затвору, епископ Спиридон је позвао игумана Галактотрофусе Хризостома да пође са њим у Грчку, како би био посвећен за епископа уместо њега. Но, грчке власти су одбиле да му издају визу, тако да су истински православни на Кипру остали без епископа све до 1957. године, када је монах Елифаније посвећен за Епископа китијског. Ово посвећење, међутим, епископ Спиридон није признао. То је проузроковало раскол у Кипарској цркви, и игуман Хризостом, који је остао веран епископу Спиридону, био је свргнут од стране матејевског Синода у Грчкој. Ипак, раскол је премошћен и игуману Хризостому почетком осамдесетих година враћен је чин.⁶⁵⁰

Екуменизам узима маха

Вероватно није случајно то што су се ова гоњења догађала баш у време када су у Грчкој грађански рат и велики политички потреси претходне деценије доведени до краја. Ослободивши се спољних непријатеља, државна црква могла је да се окрене „унутрашњим”. Чак и неки од бивших јерараха-комуниста били су поново позвани ради борбе против Истински Православних, као на пример митрополит Антоније Елијски, који је ступио у партију 1944. и био свргнут 1946, али је враћен на своју катедру после амнестије 1952.⁶⁵¹ Осим тога, у мери јачања америчког утицаја, растао је и притисак у правцу екуменистичког циља посебно омиљеног код Американаца – уједињења црква. Зато је антиекуменистичко истинско православље требало да буде неутралисано.

649 Monk Paul, „I Panagia eis tin Kypron”, *Agios Agathangelos Esphigmenites*, 125, May-June, 1991, p. 26 (Г).

650 Када је неколико година након упокојења игумана Хризостома његово тело ексхумирано, установљено је да је донекле нетљено.

651 Metropolitan Calliopius, *Saint Joseph de Desphina*, op. cit., p. 70, фуснота 17.

Од времена званичног прихватања екуменизма 1920. године, па до Амстердамског конгреса Светског Савета цркава 1948, Васељенска патријаршија је учествовала на неколико екуменистичких конференција заједно са протестантима. А. В. Солдатов је пратио омекшавање позиције православних током тих година: „На Конференцији (о вери и поретку) у Женеви 1920. године преовладао је дух крајњег протестантског либерализма. Дошло је дотле да када је православни митрополит Стефан Софијски у своме излагању изјавио да је 'Црква само тамо где јерархија има апостолско прејемство, а где такве јерархије нема – тамо су религиозне заједнице' – већина делегата на конференцији у знак протеста напустила је салу. На следећој Конференцији о вери и поретку (у Лозани) 1927. године победило је опет екстремно лево крило протестантизма. Православна делегација је на тој конференцији осетила психолошки притисак па је била присиљена да изда следећу декларацију: 'у складу са погледима Православне Цркве, недопустиви су било какви компромиси у вези са вероисповедањем и религиозним убеђењима. Нико од православних не може се надати да поновно сједињење, засновано на спорним формулама, може да буде чврсто и позитивно... Православна Црква сматра да било какво јединство треба да буде засновано искључиво на вероучењу и исповедању древне нераздељене Цркве, на седам Васељенских сабора и на другим одлукама донетим током првих осам векова'. Али бројни иступи православних који су објашњавали учење Цркве о црквеном јединству изгледа да су само појачали несхватање тога учења или одбијање да се оно схвати од стране протестантских лидера екуменизма. Ову тенденцију протестанти су свесно подржавали на конференцијама 1937. године у Оксфорду и Единбургу. Сумирајући резултате тог 'дијалога' с почетка двадесетог века отац Митрофан Зноско-Боровски примећује: 'Православни делегати у Единбургу били су принуђени да са тугом прихвате постојање суштинских и непомирљивих разлика у погледу многих питања вере између православног Истока и протестантског Запада'.

После Другог светског рата створен је Светски Савет цркава. Неопходно је да се истакне да су покрете 'Вера и поредак' и 'Хришћански савет за живот и рад' њихови организатори сматрали за припремне кораке у трагању за могућим начинима интеграције 'хришћанског света'. Светски Савет цркава принципијелно се разликовао од њих. Он је први у историји ступио на пут 'практичног екуменизма', изјавивши да представља зачетак новог типа васељенске цркве. Прва, да тако кажемо оснивачка конференција ССЦ у Амстердаму за свој мото изабрала је речи: 'Људски неред и Божански домострој'. На њој су, како примећује архиепископ Виталије, 'били уложени сви напори

како би се разрушило учење о Једној, Истинској, Светој, Саборној и Апостолској Цркви'. Водећи богословски умови протестантског света сачинили су за Амстердамску конференцију серију реферата у којима су са нарочитом јасношћу показали сву дубину догматске и богословске дезинтеграције протестантске вере и посебно еклесиологије. Закључак реферата Густава Олена постао је основни и јединствени догмат новостворене организације: 'Црква је на изванредан начин синтеза свих цркава'. Други говорник, Кларенс Крејг, мало је продубио аргументе свог колеге помоћу предложене варијанте превода речи 'католичанска' (или 'саборна' у словенском преводу симбола вере) као 'интегрална'. Али за нас је нарочито интересантно излагање које је на тој конференцији имао познати богослов и црквени историчар, православни свештеник (Васељенске патријаршије) о. Георгије Флоровски. Приметивши да су 'Библија, догмати, катихизис, црквена дисциплина, Литургија, проповед и Свете Тајне постали музејски експонати', отац Георгије је закључио да је 'једино спасење у делу препорода Цркве – у екуменистичком покрету'. Он је тврдио да 'Црква још није дефинисала саму себе, није израдила своју школску богословску дефиницију, нема сопствену дефиницију, још није препознала саму себе'⁶⁵².

Кандидат за пријем у ССЦ мора да задовољи следеће критеријуме како би био примљен у чланство:

а) Црква треба да буде у стању да одлуку о пријављивању за чланство донесе без добијања допуштења било ког другог тела или особе.

б) Црква треба да донесе доказ о трајном независном животу и организацији.

ц) Црква треба да признаје суштинску независност цркава, поготово оних исте вероисповести и да практикује конструктивне екуменистичке односе са другим црквама у својој земљи или региону. То ће нормално подразумевати да је црква члан националног савета цркава или сличног тела, као и регионалне екуменистичке организације (Правила Светског Савета цркава).

„Основ” на који се овде алудира је члан 1. Статута ССЦ који гласи: „Светски Савет Цркава је *друштво цркава* које исповедају Господа Исуса Христа као Бога и Спаситеља према Светом Писму и стога желе да заједнички испуне своје призивање на славу једнога Бога, Оца и Сина и Светога Духа”. Статут такође изјављује да је главна сврха друштва цркава у Светском Савету цркава да једна другу позову на „видљиво јединство у једној вери и једној евхаристијској заједници, израженој кроз богослужење и заједнички живот

652 Soldatov, „Pravoslavie i Ekumenizm”, *Mirianin*, July-August, 1992, p. 8 (P).

у Христу, кроз сведочење и служење свету, и ради напредовања према томе јединству како би свет могао да верује”.

Даље, према Одељку 2. Правила ССЦ, под насловом „Обавезе чланства”, „Чланство у ССЦ подразумева верност Основним начелима Савета, пријатељство у Савету, учествовање у животу и раду Савета и укључивање у екуменистички покрет као саставни део мисије цркве”.

Прихватањем ових услова православне цркве које су ушле у ССЦ јасно су прихватиле протестантску еклесиологију. Ипак, снага Истинске Православне Цркве спречавала је званичне грчке цркве да не оду још даље у правцу екуменизма, из страха да ће их многи конзервативни новокалендарци напустити и придружити се старокалендарцима.

Осим тога, на сабору у Москви 1948. године, коме су присуствовале све аутокефалне Цркве изузев Константинопољске, екуменизам је био осуђен као интрига коју су сковали Ватикан и англоамерички империјалисти. Иако ово тешко да је било ваљано богословско образложење за неучествовање у екуменистичком покрету, ипак, оно је било довољно да тај покрет привремено блокира, тако да је Константинопољ представљао једину Православну јурисдикцију присутну са неколико чланова на Амстердамској конференцији ССЦ.⁶⁵³

Међутим, од 1949. године опасност од комунизма је попустила и Грчка се вратила у сферу западног утицаја. За државну цркву то је био погодан тренутак да преузме иницијативу – али само ако је слободна од напада са стране истински православних. Зато је било значајно да буде изабран гонитељ архиепископ Спиридон, коме је било поверено да уклони главну препреку на путу даљег развоја екуменизма у западном свету.

У то време главни богословски токови кретали су, као и двадесетих година, из Константинопоља. Године 1949. личним авионом председника Трумана у Константинопољ је допутовао нови Мелетије Метаксакис – бивши архиепископ Северне и Јужне Америке Атинагора, кога је 1919. године сам Метаксакис поставио за секретара светог Синода Грчке Цркве.⁶⁵⁴ Иронијом судбине Атинагора је био бивше духовно чедо митрополита Хризостома Флоринског, тако да су вође супротстављених страна у црквеној борби почетком педесетих били, као Давид и Авесалом, један свети отац и његов син отпадник.

Патријарх Максим је био принуђен да се повуче у пензију под изговором менталне болести, а његово место заузео је масон 33. степена Атинагора. У

653 Macris, *The Orthodox Church and the Ecumenical Movement*, op. cit., pp. 12-14. Види такође: Fr. Gleb Yakunin, op. cit., pp. 195-197.

654 *Pravoslavie ili Smert'*, N 1, 1997, p. 6 (P).

беседи приликом устоличења он је далеко прекорачио чак и границе безбожне масонске окружне посланице из 1920, прогласивши догмат о „панрелигији”, речима: „Ми смо у заблуди и грешимо ако мислимо да је православна вера сишла са небеса и да су друга учења (тј. религије) недостојна. Триста милиона људи изабрали су мухамеданство као пут ка Богу, а друге стотине милиона су протестанти, католици и будисти. Циљ сваке религије је да човека учини бољим”.⁶⁵⁵

Ово поразно одступништво од православне вере једва да је изазвало макар и слаб протест од стране аутокефалних Православних Цркава...

Митрополит Хризостом Флорински

У овом периоду митрополит Хризостом је нажалост поново показао неодлучност у односу према новокалендарцима. Он је објаснио да су истински православни прогласили државну цркву за расколничку „како би заштитили себе, будући да је она (државна црква) била прва која би нас прогласила за расколнике”. Таква неадекватна одбрана позиције Истинске Православне Цркве, која је заправо била заснована на много чвршћим канонским темељима, поколебала је одлучност тројице епископа, и 6. новембра 1952. они су се повукли са својих архијерејских дужности „до коначног решења календарског питања од стране Свеpravославног Сабора”. Митрополит Хризостом је своју оставку одмах повукао; али епископи Христофор и Поликарп остали су обични чланови Истински Православне Цркве све до фебруара 1954. Тада су се се вратили у државну цркву где су примљени као епископи.⁶⁵⁶

„Као резултат тога, Хризостом Флорински је остао сам на челу највеће групације истински православних све до своје смрти. Нуђено му је неколико кандидата за епископе. Епископ Николај (Велимировић) из Српске Цркве, који је у то време живео у Сједињеним Државама, понудио је да му помогне у посвећењу нових епископа. Ипак, иако је могао то да учини, митрополит Хризостом је одбио да посвети било ког кандидата. Одговарајући на молбе пастве за епископима, он их је упутио на договор са епископима које је посветио Матеј и да то некако уреде у складу са канонима”.⁶⁵⁷

655 Часопис *Khronos* (20 март, 1949) и *Orthodoxos Typos* (децембар, 1968), цитирано у: Hieromonk Theodoretus, *Palaion kai Neon*, op. cit., p. 21.

656 *Syntomos Istoriki Perigraphi*, op. cit., pp. 29-31. Види такође (са матејевске тачке гледишта) *Apantitiki Pragmateia*, op. cit., pp. 37-45.

657 *Holy Transfiguration Monastery, The Struggle against Ecumenism*, op. cit., pp. 73-74. Постоје неке сумње у вези са тим да ли је епископ Николај заиста понудио своју помоћ у овој ствари. По мишљењу Јоакима Верца (лична комуникација), то је врло мало вероватно.

„Упокојење митрополита, на празник Рождества Пресвете Богородице, 8. септембра 1955. године (по старом календару), допушта нам да поново видимо сјај његове светости, иза завесе велике скромности и повучености која му је увек била својствена, чак и у контакту са најближим сарадницима. Предвиђајући своје упокојење, архијереј је у навечерје празника позвао свога духовника, светогорског архимандрита Јована, који је примио његову исповест за читав живот, која је потрајала читав сат. Вративши се кући те вечери, заповедио је келејнику да пресвуче његову постељу новом белом постељином. Ујутро су га затекли како лежи на њој са рукама скрштеним на грудима, починуо у Господу, без икаквих знакова болести. Његов тестамент је показао да није имао никаквог новца нити друге имовине коју би требало поделити. На његову сахрану у храм Преображења Господњег у Кипсели (Атина) дошле су десетине хиљада верних како би се последњи пут поклонили телу свога првојерарха, који је за време опела, према византијској традицији, седео на трону у средини цркве. По окончању службе полиција је морала да на силу уклања народ како би тело могло да буде однето до места погребенија – женског Успенског манастира на гори Парнита. Догодило се да су за време његовог испраћаја на место покоја звона тужно звонила широм Грчке (новокалендарски синод је то наредио у знак жалости поводом недавних антигрчких терористичких аката у Константинопољу). Када су по истеку шест година, сходно грчком обичају, кости митрополита биле ексхумиране, испуштале су благоуханије који је током неколико дана испуњавало читав манастир и до данас се често осећа.”⁶⁵⁸

Не може се порећи да је недоследност митрополита Хризостома нанела озбиљну штету Цркви. Ипак, он никада није ступио у општење са новокалендарцима. Постоје и други докази његове православности, чак и светости. Тако игуманија Успенског манастира Јевтимија пише: „Када смо сахранили приснопамјатног јерарха Хризостома, пошто је био погребен у нашем манастиру, читаво место испунило се благоуханијем; зидари који су градили темеље храма дошли су одатле и упитали нашег старца: 'Оче, какав је то мирис који осећамо док радимо?' Онда су видели видели ексхумацију и схватили. Ја сам била једна од оних који су умивали кости његовог блаженства, и руке су ми мирисале читаву ноћ. То благоуханије осећало се у нашем манастиру четрдесет дана.

Једна монахиња која је живела у манастиру седам година говорила је да је некрштена... Када се Епископ флорински упокојио, она је четрдесет дана седела на његовом гробу и молила га да просвети старца како би је овај крстио. Потом га је у сну видела како седи на престолу, и он јој је рекао да је

658 Hieromonk Ambrose, op. cit., pp. 19-20.

некрштена, те да старац треба да погледа у свештеном Пидалиону (Књизи Правила - Крмчији). И заиста, они су нашли да када постоји сумња, човека треба крстити. Била је још једна туберкулозна девојка која је дошла и узела мало уља из кандила са гроба, помазала њиме груди и оздравила.”⁶⁵⁹

Ако се тражи кратак приказ несугласица међу архијерејима у том периоду историје грчког старокалендарског покрета, ми не можемо да учинимо ништа боље, него да се обратимо речима светогорског старца Дамаскина, који је двадесетих година делио келију са епископом Матејем, али се 1982. придружио „Хризостомовцима” („Флоринцима”): „Тројица приснопамјатних јерараха – Хризостом Флорински, Герман Кикладски и Матеј Брестенски – борили су се за отачка предања. Али као људи, који носе тело и живе у свету, они су у овом животу падали у заблуде. Ипак, сва тројица су живот окончали у добром исповедању и отишли су у покајању. И ако неко хоће да представи једног или другог од ове тројице беспрекорним, па тврди да се једино он држао истине без икаквих скретања – такав човек, по речима божанственог Златоуста, јесте заблудели ругатељ, преварант и ниски обмањивач. Такав је зато што хвали све – једнако и добро и лоше”.

Светски Савет цркава

Све до краја педесетих, без обзира на делатност таквих ревносних екумениста какви су били патријарси Мелетије и Атинагора, учешће Православних Цркава у екуменистичком покрету било је неодлучно и натегнуто.

Разлози за то су очигледни. „Православље” значи „права вера” или „исправно слављење”, што подразумева да све остале вере садрже веће или мање примесе заблуда. И не само то – геноцид који су претрпели православни Срби од руку римокатолика, спречавао је све до краја шездесетих година Српску Цркву да читавим срцем узме учешћа у екуменистичком покрету (мада је остајала у општењу са православним екуменистима). Сличан страх, да ће бити уништена од стране римокатолика и протестаната, имала је и Јерусалимска патријаршија. Али остале Православне Цркве су од краја педесетих почеле да се одричу своје уздржаности. Њима се учинило – погрешно, као што ћемо видети – да могу у својим недрима да држе огањ јереси, а да се не опеку.

Пре тога, иако је протестантска еклисиологија ССЦ која је од свих учесника захтевала међусобно признавање у својству равноправних чланова Цркве била јасно одређена већ у Амстердаму (1948) у горе наведеним правилима ССЦ, православни су покушали да за себе задрже право да не морају да је

⁶⁵⁹ Karamitsos, *O Synkhronos Omologites tis Orthodoxias*, op. cit., pp. 73-74.

прихвате. Тако је у окружној посланици издатој 1952. патријарх Атинагора изразио прилично тврду линију која ограничава учешће православних у ССЦ – линију коју је касније и сам некажњено преступио, али која је служила за умирење савести конзервативнијих православних.⁶⁶⁰ И на другој Генералној асамблеји у Еванстону (1954) православни делегати су изјавили: „Ми смо обавезни да изразимо наше дубоко убеђење да је света Православна Црква једина сачувала у пуноћи и неповређености веру која је једном предата светима”.⁶⁶¹ Даље, на конференцији „Вера и поредак” у Оберлину (1957), где је централна тема била „Јединство које тражимо”, православни су изјавили: „Јединство које тражимо, за нас јесте јединство које нам је дато, које никада није било изгубљено и, као Божански дар и суштинско обележје хришћанског постојања, није могло бити изгубљено... За нас, то јединство је оваплоћено у Православној Цркви”.⁶⁶²

Ипак, са разних страна вршен је притисак у правцу „позитивније” сарадње православних. Прво, католици, који нису били представљени у ССЦ, објавили су сазивање Другог Ватиканског концила, а резултат тога били су неформални контакти до којих је дошло између православних и католика.⁶⁶³ Ватикан II - како су почели да називају Други ватикански концил – требало је да у западном свету широко отвори врата таквом екуменизму који би прогутао и православне и протестанте, заобилазећи питања која се тичу стриктно међухришћанског уједињења.

Тако Малахија Мартин пише: „Још пре краја четврте и последње сесије Ватикана II, под председавањем папе Павла VI, наследника папе Јована, неки бискупи и ватикански службеници већ су прихватили потпуно ново схватање идеје екуменизма. Моћни кардинал Беа, на пример, који је био водећа личност сабора и близак саветник Павла VI, као и својевремено папе Јована, сматра се за предводника у ономе што је требало да постане ништа мање него екуменистичка револуција. Кардинал је организовао 'Екуменске сусрете' на којима су учествовали не само католици и протестанти, као што је било уобичајено, него такође и јевреји и муслимани. Временом, као логички наставак тога, будисти, шинтоисти, анимисти и маса других нехришћанских, па чак и нерелигиозних група требало је да пронађе своје место у тако несрећно али широко дефинисаном новом екуменизму”.⁶⁶⁴

660 Macris, *The Orthodox Church and the Ecumenical Movement*, pp. 8-9.

661 Macris, *op. cit.*, p. 10.

662 Macris, *op. cit.*, p. 11.

663 Macris, *op. cit.*, pp. 19-22.

664 Martin, *The Keys of this Blood*, New York: Simon & Schuster, 1990, pp. 258-59.

Као друго, протестанти су почели да врше директан притисак на православне. Тако је 1955. године Радни комитет за веру и поредак ССЦ предложио је православнима консултације, које су за коначан циљ имале, како се изразио др М. Спинка, „у неко будуће време, у време жељно ишчекиваног духовног 'Великог Отапања', када те заједнице у покајном и скрушеном расположењу духа промисле о овоме, можда би могле да нам се придруже“!⁶⁶⁵ Другим речима, требало је да се православни покају због свога Православља и убеђења да Православна Црква представља Цркву, како би постали достојни да уђу у нову псеудоцркву заједно са протестантима!

Предложене консултације одржане су у Кифисији поред Атине 1959. На њима је учествовао и совјетски митрополит Николај (Крутицки), што је показивало да су комунисти променили своје мишљење о екуменистичком покрету и закључили да ће учешће Руске Цркве у њему бити од користи комунизму.

Ова промена мишљења делимично је била проузрокована чињеницом да је, као што се жалио водећи православни екумениста о. Георгије Флоровски, од времена Еванстонске конференције догодио прогресивни идејни преврат од „Ред и поретка“ до „Живота и рада“.⁶⁶⁶ Јер од два правца екуменистичких активности који су постојали пре рата – разматрање догматских разлика између хришћана, и „питања света и његових проблема“ – овај други постао је доминантан. А он је, наравно, био од великог интереса за комунисте.

Друга промена до које је дошло, било је незадовољство неких православних делегата праксом издавања одвојених саопштења на екуменистичким скуповима, у којима православни излажу своје ставове неподударне са ставовима протестантске већине. Како каже о. Георгије, амерички протестанти нису били сами у трагању за заједничким елементима унутар ССЦ, и у одбацавању питања која изазивају поделе. Било је такође уважених православних вођа који су поклекли пред духом прилагођавања. Заправо, са руске стране ту је био корен за даље зближавање. Како је рекао о. Александар Шмеман о развоју руског богословља у емиграцији, двадесетих и тридесетих година појавила су се „два различита приступа свакој појави у екуменистичком покрету и природи учешћа православних у њему. Са једне стране имамо богослове који су тврдили да екуменистички покрет као суштински нова појава у хришћанству захтева дубље промишљање и преиспитивање православне еклесиологије него током 'не-екуменистичке' ере. Ту су најистакнутији представници били Сергије Булгаков, Лео Зендер, Николај Зернов и

665 Macris, op. cit., p. 16.

666 Andrew Blane (ed.), *Georges Florovsky*, Crestwood, N.Y.: St. Vladimir's Seminary Press, 1993, p. 122.

Павле Евдокимов. Овој тенденцији супротстављена је била она која је, без порицања потребе за екуменским дијалогом и бранећи неопходност православног учешћа у екуменистичком покрет, одбијала сваку могућност било какве еклисиолошке ревизије или прилагођавања, и која је на екуменистички покрет гледала углавном као на могућност православног сведочења Западу. Ова тенденција нашла је најчистији израз у делима Флоровског⁶⁶⁷.

Румуни се консолидују

Током овог периода истински православни у Румунији утврдили су положај своје Цркве у комунистичкој држави. Као што смо већ видели, они су имали сасвим мало свештеника (јеромонах Гликерије и два свештеника која су прешла из државне цркве) све до 1955. када су добили јерархију у лику митрополита Галактиона (Кордуна). Тринаестог априла он је објавио саопштење о свом повратку на стари календар, након чега је принудно затворен у манастир Св. Калина Церничког поред Букурешта. Ипак, уз помоћ неких мирјана старокалендараца, побегао је и отишао у Молдавију, где је рукоположио један број свештеника и ђакона.⁶⁶⁸

„У новембру 1955. – пише митрополит Власије – митрополит Галактион је био ухапшен заједно са јеромонахом Гликеријем. Оца Гликерија су осудили на 10 година у концентрационом логору, а митрополита Галактиона су прогнали у новокалендарски манастир (Калдарушени) где је био стављен у затвор. Одатле је био отет. Мој брат – он је данас парохијски свештеник, отац Павле – отишао је тамо са још једним верним (Георгијем Хинкуом). Представили су се као агенти тајне полиције и повели митрополита са собом. Када је два или три сата касније патријарх телефонирао да сазна шта ради митрополит, рекли су му да су га одвела два официра тајне полиције. Патријарх је испалио: 'Ја нисам послао никакве полицајце!' Али митрополит је већ био далеко.

Када је посветио епископа Евлогија (Ота), а потом са њим епископа Методија, поново је био ухапшен и поново отет.⁶⁶⁹ Након тога, у ноћи 17. новембра 1956, архимандрит Гликерије, кога су отели са принудног рада, био је тајно посвећен за епископа. Затим су се они сакрили у наш манастир,

667 Georges Florovsky, op. cit., pp. 124-125.

668 Metropolitan Cyprian, op. cit., pp. 8-9; Стефан и Георгије Хинку, лична комуникација, септембар 1994.

669 Епископ Евлогије је посвећен 1955, а упокојио се 1978. Он је претходно провео седам година у затвору, након што је објавио да припада Истинској Православној Цркви. Епископ Методије је био посвећен 1956, а упокојио се 1977. Сам митрополит Галактион упокојио се 1957. Види: *Foi Transmise et Sainte Tradition*, 79, November, 1994, p. 15 (Ф).

где су сваки дан бивала рукоположења. Годину дана касније поново су их ухапсили...”⁶⁷⁰

Након што је био отет из заточења митрополит Галактион се „вратио у Слатиоару. Био је толико исцрпљен патњама које је преживео да није био у стању да служи Божанску Литургију и упокојио се 1957. Већина свештенства које је било рукоположено такође је ухапшено, и нису били коначно ослобођени све до амнестије из 1963, када је на власт дошао Чаушеску. Године 1958. румунске власти су наредиле да сви монаси млађи од 60 и монахиње млађе од 55 година треба да напусте своје манастир, али, као и увек у таквим случајевима, наредба је требало да буде издата преко локалних митрополита. Новокалендарски митрополити су испунили захтев (уз један изузетак) и хиљаде монаха и монахиња нашли су се на улицама, након многих година проведених у манастирима. Власти су међутим наишле на апсолутно противљење светог Гликерија, који је изјавио да је срећан што се враћа у затвор, али да неће изневерити оне о којима се стара. Власти су претходно вршиле притисак, настављено је са узнемиравањем манастира, неколико њих насилно је затворено...”⁶⁷¹

Један од оних који су у то време пострадали био је и отац (данас епископ) Демостен (Јонита): „Године 1957. митрополит Гликерије га је рукоположио за свештеника. Током првог месеца након рукоположења отац Демостен је пошао за Букурешт да помогне епископу Евлогију, који се у то време скривао. Тамо га је издао један старокалендарски свештеник и био је ухапшен. Власти су од оца Демостена захтевале да открије где је скровиште епископа, што је он одбио.

Двадесет трећег јула 1958. о. Демостен је поново ухапшен. Он је са групом појаца служио заупокојену службу за своју рођаку у затвореној цркви. Новокалендарски свештеник је о томе обавестио власти, након чега су и он и појци ухапшени. Шесторица полицајаца одвезли су оца Демостена у град Тиргу-Муреш. По доласку одвели су га у собу где је неколико чувара скинуло његову одећу, да би га потом ошишали и обријали. Његова затворска ћелија имала је бетонски кревет без покривача. Пет месеци су власти водиле истрагу и испитивале о. Демостена покушавајући да му пронађу неку кривицу због које би га оптужили. Прва рунда испитивања текла је отприлике овако:

Иследник: Каква је делатност Гликерија у овој земљи? Какве мере он планира да предузме против комуниста?

670 Metropolitan Blaise, op. cit.

671 „Saint Glicerie the Confessor, Metropolitan of Romania, 1881-1985”, дактилографисани рукопис Манастира Св. Кипријана и Јустине, Фили, Атика, Грчка, јул 1999.

Отац Демостјен: Митрополит нас учи да се трудимо, да се молимо, и да се потчињавамо државним законима?

Иследник: Где кријете оружје?

Отац Демостјен: Наше оружје – то су наше црквене књиге.

Главни иследник: Зашто нам не одговара где је оружје? Обесите га!

У том тренутку о. Демостен је изгубио свест и пао на под. Када се повратио, налазио се у својој ћелији са доктором. Доктор га је упитао где је повређен и зашто је пао. Отац Демостен је одговорио: 'Не сећам се'. Доктор га је шутнуо и рекао: 'Ово је наш лек за старокалендарце који хоће да побију комунисте'.

Следећих седам година отац Демостен је провео у концентрационом логору. Његово искуство могло би да представља посебну главу Солжењициновог 'Архипелага Гулаг'. Затвореници су били изгладњивани, мучени и лишавани било какве удобности. Једном приликом отац Демостен је био толико измучен, да није могао да се сети чак ни молитве 'Оче наш'. Године 1959. власти су обећале слободу свима заточенима ради вере у његовом логору, ако потпишу изјаву да је се одричу. Од две хиљаде заточеника само деведесет је то прихватило. У концентрационом логору у Салцији о. Демостен је видео како затворенике газе коњима, док је он у то време по цичи зими заједно са осталим затвореницима радио на копању канала и других објеката. Много година касније о. Демостен је срео једног чувара из затвора у Салцији који му је рекао да је право чудо што је преживео, јер је било наређено да нико логор не напусти жив.

Године 1964. отац Демостен је пуштен из затвора. Када га је мајка видела први пут после седам година, упитала је: 'Зашто су те ослободили? Јеси ли се поколебао у вери?' Са олакшањем је чула да њен син није издао Цркву: то је била њена главна брига. После три недеље он се поново нашао у кућном притвору. Тада је о. Демостен побегао у шуме, и живео тамо, скривајући се, наредних пет година.⁶⁷² Слични услови били су у то време и у Бугарској. Много свештенства и монаштва држано је у око 30 логора смрти, где су заточенике довозили на погубљење једног за другим. Само Бог зна колико је оних који су пострадали у комунистичким логорима у Румунији и Бугарској прибројао Својим истинским мученицима.

Истинско Православље у Грчкој у то доба, ушло је у мирнији период своје историје.

672 Victor Boldewskul, op. cit., pp. 13-15.

Хризостомовци („Флоринци“) добијају јерархију

Године 1957. Матејевцима је пошло за руком да монаха кипранина Епифанија посвете у архимандрита, а потом и у епископа за кипарску паству, уместо прогнаног епископа Спиридона - који је, међутим, оштро оспоравао каноничност тога акта.⁶⁷³

Након смрти митрополита Хризостома Флоринског 1955. године, његови следбеници су основали дванаесточлану Комисију да управља Црквом, и почели су да трагају за начином обнове јерархије. Још за живота митрополита Хризостома, српски епископ Николај (Велимировић), који је живео у Америци, понудио се да му помогне у посвећењу нових епископа, али Хризостом то није хтео.⁶⁷⁴ Сада је та ствар постала преко потребна.

Године 1956. године архимандрит Хризостом (Кјусис) изабран је за генералног секретара Комисије. А у априлу 1957. сабор свештенства и мирјана на коме је учествовало око сто свештенослужитеља, изабрао је тројицу архимандрита као погодне кандидате за епископат, следећим редоследом: Акакије (Папас) старији, који је постао епископ 1960, Хризостом (Кјусис), данашњи архиепископ, који је на посвећење морао да чека све до 1971, и Хризостом (Наслимис), посвећен 1963.⁶⁷⁵

„Хризостомовци“ („Флоринци“) су на крају успели да обнове своју јерархију преко Руске Заграничне Цркве. (Истински православни су се са сличном молбом већ обраћали Заграничној Цркви 1934. године, и митрополит Антоније (Храповицки) се према њој односио благонаклоно, али тада од тога ништа није било).⁶⁷⁶ Прича се одвијала овако. Први су се Русима обратили архимандрити Акакије (Папас), нећак Акакија старијег, и Хризостом (Кјусис). Они су отпутовали у Брисел, где је архиепископ Јован (Максимович), знаменити чудотворац, благонаклоно размотрио њихову молбу, али им је рекао да морају да добију благослов Синода РПЦЗ у Њујорку. Хризостомовци су послали архимандрита Акакија митрополиту Анастасију у Њујорк. Али митрополит

673 Види писма епископа Спиридона игуману Хризостому из манастира Галактотрофуса чије копије поседује аутор. Епископ Спиридон се након тога повукао у усамљеност. У књизи *The Struggle against Ecumenism* (Holy Transfiguration Monastery, p. 64) погрешно се претпоставља да је тај поступак проузрокован сумњама у вези са његовим посвећењем од стране епископа Матеја.

674 Lardas, op. cit., p. 16.

675 Monk Anthony Georgans, *Opheilomene Apantesis se Kakotheis kai anistoretos Epikriseis*, Gortyna: Monastery of St. Nicodemus, 1992, p. 8; *Khristianike Poreia*, March, 1992, p. 5 (Г). Види такође: Irénée Doens, „Les Palaioiméroligites: Alerte pour leurs Monastères“, *Irénikon*, 1973, no. 1, pp. 48-49 (Ф).

676 Lardas, op. cit., p. 17. Ипак, може се довести у сумњу да ли је митрополит Антоније заиста био склон њиховом захтеву. Јер, као што смо видели у 4. глави, године 1926. он се противио прекиду свих веза са новокалендарцима, све док они не буду осуђени на Васељенском сабору.

Анастасије је одбио да изврши његову хиротонију. Крајем 1960. архимандрит Акакије је поново дошао у Синод РПЦЗ са својим нећаком, али је поново био одбијен. Према причању Акакија млађег аутору ове књиге, митрополит Анастасије, председник Синода РПЦЗ одбио је да лично учествује у хиротонији Акакија старијег из страха да не изазове незадовољство Васељенске патријаршије, али се није противио томе да посвећење у другом граду изврше други архијереји. И 9/22. децембра 1960. у Детроиту у Сједињеним Државама архимандрит Акакије (Папас) био је посвећен за Епископа талантијског од стране архиепископа Серафима Чикашког и румунског епископа Теофила Детроитског. Касније је међутим архиепископ Серафим због тога био строго укорен и кажњен од стране Архијерејског Синода РПЦЗ.⁶⁷⁷

Матејевци су оштро оспоравали каноничност тога чина говорећи да је Акакије старији поткупио архиепископа Серафима. Али ту оптужбу тврдо одбацује Акакије млађи, који је пратио свога стрица на том путовању.⁶⁷⁸ Матејевци су такође тврдили да је Теофил био новокалендарац, постављен да управља румунским новокалендарским парохијама које су се придружиле Руској Заграничној Цркви. То је била истина, но тиме још није била нужно доведена у питање делотворност хиротоније, пошто је епископ Теофил био члан Синода који је следио православни календар. Другим речима, иако је његово следовање новом календару било неканонско, он је ипак био члан истински православног Синода – који је из разлога пастирске икономије појединим групама допуштао употребу новог календара – те је стога требало да буде сматран за истинског епископа (све док је остајао у РПЦЗ). Озбиљнији проблем представља то што је епископ Теофил касније порицао своје учешће у хиротонији. Ипак, о његовом учешћу посведочили су како архиепископ Серафим, тако и ондашњи архимандрити Петар и Акакије млађи (по речима архиепископа Серафима, Теофил је имао личне разлоге због којих је желео да читаву ствар сачува у тајности).⁶⁷⁹

По повратку у Грчку епископ Акакије је преузео управу над Црквом уз помоћ једног архимандрита из Комисије. У мају 1962. епископ Акакије и Комисија позвали су архиепископа Леонтија Чилеанског, члана Синода Руске Заграничне Цркве. Ова двојица архијереја су затим посветили: Партенија (Скурлиса) за Епископа кикладског, Авксентија (Пастраса) за Епископа гардикијског, Акакија млађег за Епископа диавлијског и Геронтија (Марголиса) за

677 *Syntomos Istorike Perigraphe*, op. cit., pp. 35-37.

678 Митрополит Акакије, лична комуникација, мај 1985.

679 Види писмо архиепископа Серафима упућено 1972. архиепископу Авксентију и јеромонаху Амфилохију, *Gnosethe ten Aletheian*, op. cit., pp. 43-48.

Епископа саламинског. Било је такође одлучено да новопосвећени епископи треба да хиротонишу архимандрите Хризостома (Наслимиса) и Хризостома (Кјусиса). Први је заиста био хиротонисан следеће године, а Хризостома (Кјусиса) су, из разлога непознатих аутору, заобишли (мада је на Сабору 1957. изабран као други кандидат за епископа).⁶⁸⁰

„Мешање архиепископа Леонтија у послове старокалендараца није се окончало на томе. Заједно са епископом Руске Заграничне Цркве Серафимом Каракаским он је тајно хиротонисао архимандрита Петра (Астифидиса) за Епископа асторијског у његовој цркви Св. Маркеле у Асторији, у држави Њу-јорк (новембар 1962). Ово је такође било учињено без знања или сагласности Синода и митрополита Анастасија. Потом је архиепископ Леонтије у Њујорку за свештеника рукоположио Акакија (Муску). Овај Акакије био је ипођакон архиепископа Виталија Монтреалског и био је рукоположен без сагласности архиепископа Виталија. Касније се вратио у Монтреал где је основао грчку старокалендарску парохију, независну од архиепископа Виталија.”⁶⁸¹

Током неколико година Синод Руске Заграничне Цркве није признавао посвећења грка старокалендараца која су извршили архиепископи Серафим Чикашки и Леонтије Чилеански. Интересантно је гледиште које је по том питању изнео архиепископ Аверкије Сиракушки и Тројицки на заседању Архиепископског Синода РПЦЗ 17/30. новембра 1962: „Ја лично не бих се одлучио на то да савршим хиротонију грчких старокалендараца. Али истовремено, у дубини своје душе, не могу а да не будем уسخићен смелашћу са којом је архиепископ Леонтије извео тај чин, на који га је позвала његова савест.

...Ми истичемо да не признајемо патријарха Алексеја, а у исто време сви патријарси га признају. Ми говоримо о општењу са тим патријарсима и, на тај начин, парадоксално, показујемо да смо у општењу са Москвом. Добија се зачарани круг. Услед тако ирационалне ситуације, за нас је нарочито важно да стојимо на тврдој канонској основи, чувајући суштину, а не слово, које може да доведе до поклоњења сатани...

...Он (владика Леонтије) је савршио храбри чин помоћи братској Цркви, која нам је сада најближа по духу. Грчка Црква је сада нападнута и прогоњена. Била је велика грешка то што смо се ми својевремено сувише снисходљиво односили према увођењу новог календара, јер је оно имало за циљ да унесе раскол у Православну Цркву. То је било дело непријатеља Цркве Христове.

680 Једно објашњење за то касније је дао архиепископ Авксентије, недуго пре своје смрти. Види: *Vozdvizhenie*, No. 6, December, 1994 (P).

681 Lardas, op. cit., p. 17. О споровима у вези са хиротонијом еп. Петра (са позиције његових противника) види: *Tserkovnie Novosti*, February, 1995, 43, p. 1 (P).

Плодови се већ виде. Чак и у Америци постоји грчко свештенство које му-чи савест због примања новог календара. Са следењем старом календару повезано је чување различитих предања у различитим областима. Заједно са избацивањем старог календара, из цркве је избачено и аскетско начело. Старокалендарци су нам по духу најближи. Једино 'али' у поступку архиепископа Леонтија је то, што је он поступио некако небратски, противно одлуци Сабора, иако са добрим мотивима”.⁶⁸²

На истом заседању архиепископ Јован (Максимович) је приметио: „Старокалендарци су куцали на наша врата шест година. Архиепископски Сабор није могао да одлуку узме на себе, јер је сматрао да је то унутрашња ствар Грка. Треба да прихватимо објашњење архиепископа Леонтија (да је Грчка Црква прогоњена, као и Катакомбна Црква у Русији, те да је стога треба подржати – В. М.) као задовољавајуће, и да тиме окончамо спор”.⁶⁸³

Владика Јован је такође подсетио да је у прошлом веку сличних нереда било у Антиохијској Цркви. Тада се умешала Константинопољска Црква. На исти начин Грчка Црква је помогла Кипарској Цркви.

Сабор је епископу Леонтију изразио жаљење у вези са његовим учешћем у посвећењу епископа за грчке старокалендарце. Архиепископ Леонтије је са своје стране изразио жаљење што није био у прилици да пита митрополита Анастасија.⁶⁸⁴

Око годину дана након смрти архиепископа Акакија старијег (1964), епископи Геронтије и Акакије млађи узвели су Авксентија у чин архиепископа, али без сагласности епископа Хризостома (Наслимиса), чије су се бојазни, када је у питању Авксентитијева способност за место архиепископа, ускоро добиле трагичну потврду...

Осамнаестог /31. децембра 1969. митрополит Филарет, нови првојерарх РПЦЗ, заједно са својим Синодом, званично је признао делотворност хиротонија епископа Акакија и осталих „хризостомовских” архиепископа, пишући архиепископу Авксентију следеће: „Многа искушења, каква православна Црква преживљава од почетка своје историје, нарочито су силна у ово лукаво време и зато је особито потребно јединство међу онима који су истински предани вери отаца. Са таквим осећањима желимо да Вас обавестимо да Архиепископски Синод РПЦЗ признаје дејственост хиротоније Вашег претходника, блаженопочившег архиепископа Акакија, и потоње хиротоније епископа Ваше Свете

682 Andrei Psarev, „Vospominania Arkhiepiskopa Leontia Chilijskago”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, N 5 (557), May, 1996, pp. 11-12 (P).

683 Psarev, op. cit., p. 11.

684 Psarev, op. cit., p. 12.

Цркве. У вези са тим, и узимајући у обзир различите друге околности, наш Архијерејски Синод сматра Вашу Јерархију браћом у Христу која се налазе у пуном општењу са нама”.⁶⁸⁵

Матејевци су и даље оптуживали Хризостомовце да су расколници, али за остатак православног света, овај акт Синода РПЦЗ одагнао је сваку могућу сумњу у вези са каноничношћу хризостомовске јерархије.⁶⁸⁶

„До 1973. авксентијевски Синод је имао 10 епископа, 123 цркве у Грчкој, 39 манастира, неколико добротворних организација и мноштво периодичних публикација; њему је припадала већина предањски православних верних у Грчкој”.⁶⁸⁷

Скидање анатема

Конгрес ССЦ у Њу Делхију 1961. представљао је тачку коначног раскида између „светског православља” и истинског Православља. Ако се дотле још и могло говорити, мада неубедљиво, да новокалендарци нису отпали од Православља, него да су само неке њихове вође јеретици-екуменисти, таква тврдња постала је потпуно немогућа након заједничке изјаве коју су потписали сви делегати у Њу Делхију, где је између осталог речено: „Сматрамо да дело стварања Једне Васељенске Цркве треба неизоставно да буде праћено рушењем и напуштањем појединих старомодних, традиционалних форми богослужења”. То је био директан изазов Свештеном Предању Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве! Бацивши ту рукавицу, православни делегати изгледа да су изгубили сваки стид. После конгреса у Њу Делхију, сазваног не случајно у самом средишту хиндуистичког света, екуменистички покрет је отишао још даље, и чак, током наредних деценију или две, у област супер-екуменизма” – везе са нехришћанским религијама.

Још пре конгреса у Њу Делхију, у априлу 1961, грчки Архиепископ Северне и Јужне Америке Јаков (иначе масон 33. степена) рекао је: „Ми смо покушавали да поцепамо нешивени хитон Господњи, па смо се позивали на 'аргументе' и 'псеудодокументе' како бисмо доказали да је Христос наш и да

685 *Syntomos Istoriki Perigraphe*, op. cit., pp. 37-39. Читав текст посланице на руском, француском и енглеском може се наћи у: *Foi Transmise et Sainte Tradition*, N 33, July, 1987 (Ф). Види такође: *The Struggle against Ecumenism*, op.cit., pp. 82-83. Читав текст посланице на српском у књизи: *Анђео Филагелфијске Цркве*, изд. Светогорске православне мисије у Србији Световознесењског манастира Есфигмен, 2000. г, стр. 30-33.

686 Међутим, касније се показало да је посвећење епископа Петра Асторијског 1962. било извршено за новца, због чега га је митрополит Филарет поништио (*Tserkovnie Novosti*, 1996, no. 2, pp. 2-3 (Р)).

687 *Lardas*, op. cit., p. 30.

је Црква наша... Живети заједно и молити се заједно, без икаквих препрека подигнутих расним или религиозним предрасудама – то је једини пут који поуздано може да нас доведе до јединства”.⁶⁸⁸ Шта су друго могли да буду ти „псеудодокументи” и „религиозне предрасуде”, него свештени канони који православнима забрањују да се моле са јеретичима!

Затим је, у априлу 1963, рекао: „Било би крајње глупо за истински верујуће да претендују или да истрајавају на томе да је сва истина откривена само њима и да је само они поседују. Таква тврдња била би и небиблијска и небогословска... Христос није указао ни време ни место када би Црква од једном добила истину у потпуни посед”. Ова тврдња, која је више или мање порицала да је Црква, како апостол Павле каже, *сјуб и тврђава Истиине* (1. Тим. 3,15), изазвала је узнемирење у Грчкој и на Светој гори. Ипак, Атинагора је подржао Јакова, назвавши његову позицију „православном”.⁶⁸⁹ Од тог времена двојица масона су самоуверено кренули даље, дајући све отвореније антиправославне изјаве. Као што ћемо видети, у аутокефалним православним Црквама постојало је извесно противљење конзервативнијих елемената, али оно није било довољно јако ни одлучно да би их зауставило...

На заседању покрета „Вера и поредак” у Монтреалу 1963. године, у меморандуму „Савети цркава у Промислу Божијем”, изјављено је следеће: „Савет (ССЦ) предвиђа ново схватање пуноће Цркве, и њеног јединства, светости, саборности и апостоличности. Стога се ова обележја Цркве више не могу тек тако приписивати нашим подељеним црквама”.

Иако овај меморандум на крају није био прихваћен (отац Георгије Флоровски је протестовао против њега на пленарном заседању), он је ипак показао да је ССЦ посегнуо на самосвест Православне Цркве као Једне Цркве. Заправо, може се тврдити да су се православни чланови ССЦ већ одрекли тог догмата. Јер још у торонтској изјави Централног комитета ССЦ из 1950. признато је да у основи ССЦ-а лежи претпоставка како цркве-чланице „верују да је Црква Христова шири од чланства њихове сопствене заједнице”.⁶⁹⁰

На Другој Свеправославној конференцији на Родосу, у септембру 1964. године, донета је једногласна одлука да православни треба да уђу у дијалог са католицима, под условом да то буде „на равноправној основи”. У пракси, то је значило да католици треба да се одрекну својих мисија источног обреда на православним територијама. Католици никада нису показали нарочиту

688 „The Unity of Christian Churches”, цитирано у: Macris, op. cit., p. 23.

689 Macris, op. cit., pp. 43-44.

690 Ulrich Duckrow, *Conflict over the Ecumenical Movement*, Geneva: The World Council of Churches, 1981, pp. 31, 310.

жељу да пристану на такав уступак, али су са своје стране, да би олакшали дијалог, у декрету Ватикана II о екуменизму, усвојили нови назив за православне – „одељена браћа”, уместо ранијег „схизматици”.

И тако је 5-6. јануара 1964. дошло до сусрета и заједничке молитве папе Павла VI и патријарха Атинагоре у Јерусалиму. То је било очигледно нарушавање канона који се тичу односа према јеретичима (45. Апостолски канон), поводом кога је и новокалендарски архиепископ Хризостом Атински, веле, рекао: „Док папа иде у Свету Земљу да преклони колена пред Гробом Спаситеља, Ви (Атинагора) идете да преклоните колена пред папом и да сахраните Православље”.⁶⁹¹

У том периоду опет је било покренуто календарско питање. Тако је током Друге Свеправославне конференције Грчка Црква претила да ће је бојкотовати ако буде покренуто календарско питање. „Али представници Јерусалимске патријаршије – пише епископ Јефрем – инсистирали су да календарско питање буде стављено на дневни ред за дискусију, и то са добрим разлогом. Јерусалимска патријаршија је посебно заинтересована за решење календарског питања због свог положаја као места ходочашћа. Када се Атинагора срео са папом Павлом у Јерусалиму, он је потом пошао у Витлејем да узме учешће у Божићној служби (која се, наравно, савршава по старом календару). У то време новокалендарци су у Константинопољу прослављали Богојављење. Али док се Атинагора вратио у Истанбул, Богојављење је већ прошло. Другим речима, због календарске конфузије, Атинагора је те године прославио два Божића, а ниједно Богојављење. Такође, многи побожни поклоници из Грчке долазили су у Јерусалим да прославе Божић, не знајући да се Јерусалимска патријаршија држи старог календара... Стигли би у Витлејем и ту открили да се празнује тек Св. Спиридон, а да су до Божића остале две недеље. Они су пак могли да остану тек неколико дана, јер је мало њих имало довољно новца да се ту задрже читаве две недеље. У очајању они су молили свештенике да им отпевају макар неколико божићних песама, што су ови, наравно, одбијали да учине, јер према њиховом рачунању не само да још није био Божић, него је била средина Божићног поста. Поклоници су се враћали у Грчку разочарани, јер Божић не само да нису могли да прославе у Витлејему, него ни у Грчкој, где су празници већ били окончани. Тако они те године Божић нису прославили нигде. Овакве ствари су се догађале из године у годину – отуда забринутост Јерусалима”.⁶⁹²

691 Duckrow, op. cit., p. 53.

692 Monk Ephraim, *Letter on the Calendar Issue*, op. cit.

„Одмах после сусрета у Светој Земљи – пише отац Георгије Макрис – Проглас читаве монашке заједнице Свете горе 'благочестивом православном народу грчком и читавој Православној Цркви' осудио је 'проунијатска дела и изјаве' патријарха и његових сарадника“.⁶⁹³

У то време Турци су појачали притисак на Васељенску патријаршију у Константинопољу, што је неке навело на претпоставку да је патријархово зближавање са папом било изазвано његовом потребом да пронађе моћне пријатеље који би га подржали на Западу – баш као 1274. и 1439. године. Тако се у априлу 1965. архиепископ Јаков обратио папи са молбом да помогне патријарху. Папа је обећао своју подршку, након чега су се два јерарха молила заједно.⁶⁹⁴

Даља интензивна делатност довела је 7. децембра 1965. до „скидања анатема“ из 1054. године између Православне Римокатоличке цркве. То је објављено истовремено у Риму и Константинопољу. Објава садржи следеће речи: „Папа Павле VI и патријарх Атинагора I, са својим Синодом, у узајамној сагласности изјављују да: а) они жале због увредљивих речи, неоснованих оптужби и гестова који заслужују прекор, који су са обе стране обележили или пратили тужне догађаје из тог периода (XI век); б) они такође жале и уклањају једнако из сећања и из срца Цркве решења о одлучењу (екскомуникацији) која су након тих догађаја уследила, јер је сећање на њих утицало на дела све до данашњег дана, отежавајући ближе општење у љубави; стога они предају та одлучења забораву“.⁶⁹⁵

Треба приметити, као прво, да је патријарх, тврдњом како раскол из 1054. почива на „неоснованим оптужбама“, фактички рекао да папство не представља и да никада није представљало јерес, мада се папство није одрекло ниједнога од својих јеретичких учења, а папа Павле VI је сасвим недавно, на Ватикану II, потврдио догмат о папској непогрешивости. И друго, док односи са одлученим појединцима или Црквама могу бити обновљени, ако се ти појединци или Цркве покају, анатеме против јереси не могу бити укинуте, зато што јерес заувек остаје јерес.

У часопису *Еклизиа* новокалендарски архиепископ Хризостом Атински је изјавио да патријарх нема власт да делује независно од осталих Православних Цркава. Он је рекао: „Ја сам убеђен да ниједна Православна Црква неће поновити дело Васељенског патријарха“.⁶⁹⁶ Од тог времена у неколико

693 Monk Ephraim, op. cit., p. 57.

694 Monk Ephraim, op. cit., pp. 72-73.

695 Читав текст у: *Eastern Churches Review*, vol. I, no. 1, Spring, 1966, pp. 49-50.

696 *Eastern Churches Review*, vol. I, no. 1, Spring, 1966, p. 50.

манастира и скитова на Светој гори престали су да помињу Васељенског патријарха.

Петнаестог децембра 1965. митрополит Филарет, првојерарх РПЦЗ, писао је патријарху, протестујући против његовог поступка: „Ваш гест ставља знак једнакости између заблуде и истине. Вековима је читава Православна Црква оправдано веровала да ни у чему није одступила од учења светих Васељенских Сабора, док је за то време Римска црква прихватила низ новина, несагласних са Православљем у своме догматском учењу. Што је више новина уношено, то се више продубљивао јаз између Истока и Запада. Догматско скретање Рима у XI веку још није садржало све оне заблуде које су додате касније. Зато је поништење одлучења из 1054. могло да има смисла у оно време, али сада оно представља само сведочанство о равнодушности према најважнијим заблудама, тачније новим учењима, туђим древној Цркви, од којих су нека, како је показао свети Марко Ефески, била разлог због кога је Црква одбацила Фирентинску унију... Није могуће никакво сједињење Римске цркве са нама све док се она не одрекне својих нових догмата. Није могуће да се са њом обнови било какво молитвено општење без одлуке свих Цркава, што је, међутим, немогуће док се не ослободи Руска Црква, која је данас принуђена да живи у катакомбама... Истински дијалог подразумева размену мишљења, која допушта могућност промене схватања његових учесника ради постизања сагласности. Како се из Енциклике 'Ecclesiam Suam' може схватити, папа Павле дијалог доживљава као план нашег сједињења са Римом помоћу некакве формуле, која би, ипак, оставила неизмењеним његово догматско учење, посебно оно о положају папе у цркви. Али било какво пристајање на заблуду страно је читавој историји Православне Цркве и њеној суштини. Јер оно би могло да доведе не до истомишљеничког исповедања истине, него до привидног спољашњег уједињења, сличног усаглашавању различитих схватања међу протестантским заједницама у екуменистичком покрету”⁶⁹⁷.

Татјана Сењина пише: „Митропит Филарет је послао слично писмо и на адресу другог лидера екуменистичког покрета – америчког архиепископа Јакова. Ипак, јерарси одступници нису обраћали пажњу на његове опомене. Екуменистички покрет је и даље узимао маха. Светитељ Филарет је са тугом гледао на отпадање Православних Цркава од вере. Посланице које је упутио свим јерарсима Православне Цркве он је и назвао управо тако – 'Посланице туге'.⁶⁹⁸ У својој првој посланици написаној 1969. светитељ Филарет каже да

697 Читав текст у: Ivan Ostroumoff, *The History of the Council of Florence*, op. cit., pp. 193-199.

698 „Посланице туге” митрополита Филарета на српском су објављене у књизи „Анђео Филадельфиске Цркве”, Светогорска Православна Мисија у Србији – манастир Есфигмен, 2000.

је одлучио да се обрати свим јерарсима, 'од којих неки заузимају најстарије и најславније катедре', зато што се, по речима светог Григорија Богослова, 'ћутањем издаје истина', и немогуће је ћутати када видите одступање од чистоте Православља. На крају, сваки епископ приликом хиротоније даје обећање да ће чувати веру и каноне Светих Отаца, и да ће бранити Православље од јереси. Владика наводи различите екуменистичке декларације ССЦ-а и јасно показује, на основу светоотачког учења и канона, да позиција ССЦ-а нема ничег заједничког са Православљем, те да сходно томе Православне Цркве не смеју да учествују у раду тог Савета. Светитељ Филарет такође истиче да глас Московске патријаршије није глас истинске Руске Цркве, која је у домовини прогоњена и крије се у катакомбама. Владика је позвао све православне јерархе да устану у заштиту чистоте Православља.

Своју другу 'Посланицу туге' владика Филарет је написао на Недељу Православља 1972 године. У њој он каже да иако су јерарси објављивали да је екуменистички покрет неправославан, ниједна Православна Црква није објавила да иступа из ССЦ-а. За циљ своје друге посланице Владика одређује 'да покаже тај бездан јереси против самог појма Цркве, у који се увлаче сви учесници екуменистичког покрета'. Он подсећа на претеће пророчство апостола Павла да ће онима који не примише љубав *истине да би се сјасли*, Господ послати *силу обмане, да верују лажи. Да буду осуђени сви који не вероваше истини, нећо завољеше неправду* (2. Сол. 2,10-12). Трећа посланица светитеља Филарета била је посвећена тзв. 'Тијатирском исповедању' митрополита Атинагоре (Тијатирског и Великобританског), егзарха Константинопољске патријаршије у Европи – документу написаном у потпуно јеретичком духу, али који није изазвао никакве реакције лидера 'званичних цркава'.⁶⁹⁹ Очигледно, владика Филарет се макар у почетку надао да ће бар неко од епископа 'светског православља' можда чути његове речи - зато им је упућивао своје посланице, као прави архипастир Цркве Христове. Осим тога, покушај опомињања одговара апостолској заповести: *Човека јеретика по првом и другом саветовању клони се, знајући да се такав изопачио, и преиш; самога је себе осудио* (Тит. 3,10-11). Био је то покушај, пре доношења анатеме против отпадника, да се покуша са њиховим обраћењем из заблуде. Но, до обраћења није дошло, и екуменистичка безбожност наставила је отворено да делује. Владика је своје речи упутио не само епископима, него и њиховој пастви, неуморно објашњавајући опасност од нове јереси. Причајући о ревности светог Николаја Чудотворца, који је ударио по лицу Арија када је

699 Читао текст посланица на српском: *Анђео Филагелфијске Цркве*, *op. cit.*, стр. 67-114.

овај хулио против Сина Божијег, Владика је рекао: 'О, како често ми немамо довољно такве ревности, када је заиста неопходно да говоримо у одбрану повређене и погажене истине! Хтео бих да вам испричам о једном инциденту који се десио не тако давно, и који би до пре неколико година било тешко чак и замислити, али ми сада непрестано све више и више пропадамо. Дошао је један човек из Париза и рекао да се на такозваном 'екуменистичком скупу' догодило следеће. Наравно, ви знате шта је екуменизам – то је *јерес над јересима*. Он жели да потпуно уништи концепт Православне Цркве као чувара Истине, и да створи неку нову, другачију цркву. И тако, дошло је до тог 'екуменистичког скупа'. Присутни су били тзв. православни свештеник из париског Богословског (тачније, јеретичког) Института, јеврејски рабин, пастор и католички свештеник. Прво су се помолили а затим су стали да беседе. Онда је – опростите ми што ћу изговорити овакве ствари са светог амвона, али хоћу да вам покажем докле смо дошли – јеврејски рабин рекао да је Господ Исус Христос био незаконити син раскалашне жене...

Али то није најстрашније. Јевреји се одавно противе Богу... - тако да у томе нема ничег изненађујућег. Ужасно је то, што су на ове његове речи сви ћутали. Касније, човек који је чуо то страшно богохуљење упитао је православног протојереја: 'Како сте могли да ћутите?' Он је одговорио: 'Нисам желео да увредим тог Јеврејина'. Дакле, погрешно је увредити Јеврејина, али је дозвољено наругати се Пречистој Дјеви Богородици! Гледајте докле смо дошли! Како често се сада свима нама догађа да немамо ревности како бисмо стали, када је неопходно, у одбрану наших светиња! Православни свештеник мора ревносно да устане претив богохуљења, баш како што је свети Николај запушио уста јеретику... Али ми смо сада, нажалост, постали 'срамно индиферентни и према злу и према добру'. Управо на темељу те индиферентности, на темељу чувања некаквог личног интереса, формирала се јерес екуменизма, као и отпадништво које постаје све очигледније... Присетимо се, браћо, да је хришћанска љубав свеобухватна, састрадава са свима, жели да сви буду спасени, милосрдна је и воли свако створење Божије; али када види свестан насртај на веру, она се претвара у ватрену ревност која не може да поднесе такво богохуљење... И тако мора да буде увек, јер сваки православни хришћанин увек треба да буде ревнитељ Божији".⁷⁰⁰

„Патријарх” Атинагора је изразио, вероватно боље но ико од савремених црквених вођа, шта екуменизам заправо значи за своје присталице. Василије (сада јеромонах Григорије) Лурје пише: „Атинагора је волео Латине и није их сматрао за јеретике. Али његово порицање њихове јереси није представљало

700 Senina, „And his lot is among the saints...”, *Vertograd-Inforn*, N 15, January, 2000, pp. 15-17.

манифестацију његове нарочите љубави према њима: Атинагора уопште није признавао постојање јереси! Пред једним човеком од поверења који је јерес видео свуда, Атинагора је рекао: 'Ја је не видим нигде! Ја видим само истине, делимичне истине, редуковане истине, истине које су понекад неумесне...'

Учење Цркве, Светих Отаца, утемељено је на камену исповедања пуноће Истине оваплоћене у Христу, која органски не може да се помеша са лажима. Екуменисти су свесно изабрали песак 'делимичних истина', цементиран лажу која пориче Христа као истинског Сина и Логоса Божијег.

Зашто Атинагора и људи као он – који важе, на свој начин, за дубоко верујуће и аскетски оријентисане људе, па чак и људе спремне на жртву – потпуно свесно иду против не само појединих Отаца, него чак и против свих њих узетих заједно? Зашто они долазе до закључка да неке одредбе Отаца о Цркви и догмати могу наводно да изгубе на својој снази у данашње време? Одговор је само један: њихова православна вера помешана је са некаквим кукољем који расте, гуши и убија Истину. Кукољ је вера у нешто о чему Господ није благовестио Цркви. То је оно што читамо код самог Атинагоре: 'Палестина је поново постала центар света... Ми морамо да се молимо и боримо да Јерусалим поново постане место дијалога и мира. Зато морамо заједно да припремимо пут за повратак Исуса, Махдија у Исламу, Месије у Израиљу, нашег Господа'. 'У Јерусалиму је Аврам срео Мелхиседека, свештеника Вишњег Бога, мистички предобразујући Реч која је присутна у свим људима и свим религијама' (Тако је Атинагора објаснио зашто су он и римски папа Павле VI одлучили да се сретну у Јерусалиму). Унију са Латинима Атинагора је посматрао у вези са наступајућим доласком особе коју је он назвао Исус: 'До уније ће можда доћи неочекивано, као што бива са свим великим догађајима. Као што се може догодити и са повратком Христовим, Који ће, како је Сам рекао, доћи као лопов. Католицизам је сада у превирању. Све је могуће'. И Атинагори и другим екуменистима страна је свака позиција заснована на црквеном Предању. И то није изненађујуће. Учење Цркве предвиђа уједињење свих људи, али не око Христа, него око онога кога јевреји зову Месија, а муслимани Махди (антихрист). *Али Син човечији када дође, хоће ли наћи веру на земљи?* (Лк. 18,8).

Но, њих је престало да интересује ово Предање Цркве, зато што су прихватили друго: веру да управо сада почиње неко нарочито доба. Ако сви људи овога доба буду разумели шта оно носи, ујединиће се међу собом унутар једне религије много присније него у претходним епохама. Људи овога доба уједињени су некаквим 'панхуманизмом', чије су им вредности, како се истиче, много важније него наслеђе прошлости, које их раздваја. То

је оно доба које су по читавом свету најављивали представници тзв. руске религиозне философије (посебно Соловјев, Берђајев, Флоренски и Булгаков). Ти људи су псеудохришћанским језиком изразили идеју долазећег 'Новог доба' – доба неког новог, постновозаветног 'откривења Духа Светог', које ће бити дато у последња времена – идеју позајмљену из окултних учења. (Види, на пример, Писмо о Духу Светом у књизи 'Стуб и Тврђава Истине' Павла Флоренског⁷⁰¹). За те људе постоји некакво нарочито 'доба Отаца', које је већ у потпуности прошло. Са њиме су такође у прошлости ишчезли и отачки канони. Сада уместо Отаца постоје људи који су примили ново откривење Новог доба. Дакле, за Православну Цркву екуменизам данас није појединачни проблем који може да мимоиђе неке земље. Али постоји истовремено једна још распрострањенија појава – заснивање читаве савремене цивилизације на новим принципима уједињења. На тим принципима се у данашње време ствара универзална религија, коју је блажене успомене јеромонах Серафим Роуз (+1982) назвао 'религијом будућности', религијом антихриста.

Ови принципи су много јасније формулисани у различитим покретима типа 'Новог доба' и масонерије, док је екуменизам позван да изврши само један посебан задатак: да на приступање том новом уједињењу принуди оне људе који би желели да сачувају своју припадност традиционалним формама религије. Антихрист хоће да задовољи свакога...⁷⁰²

Пад словенских Цркава

Побољшање односа са римокатолицима није представљало препреку за побољшање односа са осталим јеретичима. У септембру 1966. у Београду су основане две међуправославне комисије за преговоре са англиканцима и старокатолицима.

Тај догађај запечатио је улазак последње велике аутокефалне Цркве, Српске, у екуменистички покрет. „Обраћење” Српске Цркве у екуменизам постало је могуће са „избором” патријарха-марионете Германа, након смрти неодлучног патријарха Викентија у јулу 1958.

„Претходно су елиминисани сви опоненти. Владика Василије, у то време Епископ бањалучки, ухапшен је у Београду и од стране УДБ-е (југословенске тајне полиције). Запређено му је да ће бити враћен у Бања Луку и предат 'народном суду' због тобожње 'контрареволуционарне делатности', ако не

701 Српско издање: „Логос”, Београд, година 1998.

702 Lourié, „The Ecclesiology of a Retreating Army”, *Vertograd-Inform*, no. 3, January, 1999, pp. 24-25 (енглеско издање).

подржи кандидатуру епископа Германа за патријарха. Чим је подржао његову кандидатуру, захваљујући Германовој 'милосрдној' интервенцији, био је ослобођен.

Оцу Макарију, игуману чувеног Дечанског манастира, дали су 200,000 динара (око 650 долара) као плату за принудни глас Герману. По повратку у манастир он је дао новац својим монасима и рекао им да се 'осећа као Јуда'.

Многим делегатима на избору дате су посебне оловке и папир на коме је требало да гласају, како би доказали да ли су одржали обећање дато агентима тајне полиције (две изјаве сведока под заклетвом).⁷⁰³

Према сведоцима који су били у патријарховој кући, он је имао партијску књижицу. А када је једном приликом оптужен за проневеру велике суме новца и када му је претило суђење, српски КГБ га је спасао и сам платио тај новац. После тога он је наравно у потпуности био 'њихов човек'.⁷⁰⁴

Године 1960. архимандрит Јустин Поповић, кога су назвали „савест Српске Цркве”, писао је: „... Атеистичка диктатура је већ изабрала двојицу патријараха... На тај начин она је цинично погазила света права Цркве, а такође и свете догмате”.⁷⁰⁵

„По упокојењу последњег канонски изабраног Патријарха, Гаврила Дожића – пише јеромонах Акакије – безбожна комунистичка власт је желела да на чело Српске Цркве постави попустљивијег архијереја, који би одговарао њеним захтевима. Природни и од свих верних прихваћени наследник покојног патријарха Гаврила, био је Митрополит скопски Јосиф. Поред њега, део епископата је сматрао да за патријарха треба да буде изабран Митрополит дабро-босански Нектарије Круљ. Избори су заказани 10. јуна 1950. године. Комунистички режим је за кандидата хтео да наметне Епископа злетовско-струмичког Викентија Проданова. Пошто им није пошло за руком да сломи одлучност Сабора епископа, па да у ужи избор, који се састојао од тројице епископа, уђе и њихов фаворит, чијој се кандидатури нарочито противио митрополит Јосиф, комунисти су помоћу УДБ-е спречили долазак највећег броја чланова Изборног сабора, и тако онемогућили његов рад. Идуће заседање Изборног сабора заказано је за 30. јун 1950. У међувремену УДБ-а уклања двојицу најозбиљнијих кандидата: митрополита Јосифа хапсе и одводе у заточеништво у манастир Жичу, а на митрополита Нектарија врше притисак да се одрекне своје кандидатуре, на шта овај коначно и пристаје.

703 A Time to Choose, op. cit., p. 11.

704 М. Атавина, лична комуникација.

705 J. Popovich, „The Truth about the Serbian Orthodox Church in communist Yugoslavia”, превод на руски у: *Vestnik Germanskoj Eparkhii Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi za Granitsej*, nos. 2 and 3, 1992 (P).

Застрашени таквом бруталношћу комунистичких власти, остали епископи у тројни предлог, поред двојице митрополита, Загребачког Дамаскина и Црногорско-Приморског Арсенија, стављају и епископа Викентија Проданова. Тако, уз велики притисак УДБ-е, Викентије Проданов са само једним епископским гласом бива изабран за патријарха. Иако у свему послушан властима, новоизабрани патријарх Викентије се ипак одупирао неким Титовим замислима, као што је на пример било стварање македонске цркве. И није дуго остао на патријаршијском престолу – умро је после осам година.

После Викентија комунистима је требао потпуно одан човек, који ће Српску Цркву увести у службу атеистичком режиму. Таквог кандидата пронашли су у лику удовца-свештеника Хранислава Ђорића, који је замонашен са именом Герман и 1951. године постављен за Викентијевог викарног епископа. У изборној кампањи за Германа режим више није скривао своје активно учешће. Сви чланови Изборног сабора су од стране УДБ-е били детаљно 'обрађивани'. Шеф верске УДБ-е за Србију Милан Вилић је члановима Изборног сабора отворено говорио: 'Ми желимо да Герман буде изабран и знајте да ће он и бити изабран, без обзира да ли ви за њега гласали или не. Ми желимо да у личности патријарха имамо сигурног и овејаног пријатеља, а код Викентија смо мало олако поступили'. Свима су подељене коверте са новцем. Један од примера разних уцена и застрашивања пружа студенички игуман Платон Миливојевић, коме су дошли крвави шеф Београдске УДБ-е Милош Минић и још један његов сарадник и саопштили му да ће га ухапсити због вршења јавног неморала и проневере новца приликом продаје манастирске шуме, уколико не буде гласао за Германа. УДБ-а је тврдила да у рукама има доказе свих његових слабости – држање прилежница у манастиру, неколико ванбрачне деце итд.,⁷⁰⁶

Управо у то доба јерарси-ревнитељи унутар Руске Заграничне Цркве почели су да се залажу за промену односа РПЦЗ према Српској патријаршији. Тако је архиепископ Аверкије Џорданвилски писао митрополиту Филарету, првојерарху РПЦЗ: „Када је у питању Српска Црква, њен патријарх Герман је послушник комунисте Тита, што признају и сами Срби, називајући га 'црвеним патријархом'. Ово смо чули од многих свештеника и мирјана који су побегли из Србије. Како ми можемо признати и имати молитвено општење са „црвеним патријархом” који одржава најближе пријатељске односе са црвеном Москвом? Зар наш Архијерејски Сабор не може да донесе *поірешне* одлуке? Зар ми у Православној Цркви имамо учење о *неіпоірешивости* свакој *Архијерејској Сабора*?⁷⁰⁷

706 Јеромонах Акакије, „*Крст Христов – са њиме или на њему!*” (рукопис), 2005. године.

707 Архиепископ Аверкије, писмо од 14/27. септембра 1967. (Р)

Ипак, став архиепископа Аверкија према Србима није био опште прихваћен у РПЦЗ. Многи јерарси и свештеници РПЦЗ дошли су из Србије где су и школовани, те су из захвалности за гостопримство које су им Срби пружили између два светска рата, сматрали да не треба да их осуђују, нити да прекину општење са њима. У којој је мери тај став био мотивисан заиста захвалношћу, а у којој једноставно страхом РПЦЗ од губитка својих последњих пријатеља у „светском православљу” – питање је за расправу. У сваком случају, то је било противно црквеним канонима, који захтевају прекид општења да свима онима који су у општењу са јереси, као што то захтева и дух истинске хришћанске љубави. Јер истинска љубав према Србима захтевала је да им се покаже у какав их понор води њихов екуменизам – та опомена добила би на озбиљности када би била праћена потпуним прекидом општења...

Године 1963. дошло је до одвајања Америчко-канадске епархије од патријаршије у Београду. Отац Јосиф пише: „Српској Цркви је у САД припадала Епархија Америчко-канадска на челу са епископом Дионисијем Миливојевићем. У САД-у је осим Дионисија од 1946. боравио још и српски епископ Николај Велимировић. Неколико година после рата, он је био активан у дешавањима у српској емиграцији у САД, те као ректор богословије у Либертвилу, а повремено је предавао и на академији Светог Владимира и на богословији у манастиру Свете Тројице у Џорданвилу. Педесетих година владика Николај се повукао из јавног живота, и настанио се у руском манастиру Светог Тихона у Пенсилванији, где је у манастирској богословији предавао догматско и пастирско богословље и омилитику, а касније (1955.) је постао ректор богословије.

Неколико Срба је у то време прешло под окриље РПЦЗ. Међу њима је био и некадашњи судија Црквеног Суда Жичке Епархије - Јован Сарачевић, кога је под именом Сава замонашио архиепископ Леонтије Чилеански, и који је најпре у Аргентини рукоположен за јеромонаха, да би касније био изабран за епископа РПЦЗ у Едмонтону - покрајина Алберта у Канади.

Почетком педесетих, због лошег стања у Српској Цркви, Руској Заграничној Цркви је пришао и Михаило Тошовић, такође једна од значајних личности за српско Истинско Православље. Године 1952. био је изабран за наставника Светог Писма и Грчког језика у руској семинарији Свете Тројице у Џорданвилу. У Џорданвилу је и замонашен, добивши име Арсеније. Касније је хиротонисан у јеромонаха, а потом унапређен у звање архимандрита. Средином 50-их година, са благословом митрополита Анастасија, почео је да издаје духовни часопис 'Српски мисионар', у коме је разобличавао отпадништво Српске Цркве, МП и 'светског православља'. Отац Арсеније је убеђивао

Србе да је, због поробљености Српске патријаршије од стране комуниста, неопходно да се одвоје од патријаршије, и залагао се за оснивање Српске Заграничне Цркве по узору на Руску Заграничну Цркву.⁷⁰⁸ Епископ Николај Велимировић је подржао ову замисао оца Арсенија⁷⁰⁹, међутим, већ 1956. он се упокојио. Владика Николај је умро под јако сумњивим околностима и постоји озбиљна сумња да је убијен.⁷¹⁰

708 Види: јеромонах Арсеније, „Слободним Србима - слободна и нормализована Црква”, Српски мисионар, Holy Trinity Monastery JORDANVILLE, N. Y., U. S. A., бр. 19, 1964, објављено најпре у: „Српско Јединство”, новембар 1954.

709 Поводом чланка оца Арсенија „Слободним Србима - слободна и нормализована Црква” епископ Николај је 9. 12. 1954. писао о. Арсенију: „Читао сам Ваше чланке и дивим се Вашем познавању Канонског права. Камо да је патријарх Гаврило при одласку у Југославију учинио оно што је патријарх Тихон учинио, то јест да је оставио поруку архијерејима ван Отаџбине да управљају Црквом у дијаспори по својој мудрости, а не да чекају од њега упутства из 'тамнице'. Да је Гаврило то учинио, стање наше Цркве изван Отаџбине било би до сада сасвим другачије. Но пропуштено се не поврати. Но, ипак, надамо се да ће Господ помоћи све на добро и да неће заборавити своју Невесту, Цркву Светосавску. Ово у вези Вашег писања, јасног и енергичног..”

710 Мајевски пише: „У току последњих година живота владике Николаја, код нас, у манастир (Св. Тихона у Пенсилванији), долазио је један Србин, нови емигрант. Владика није био тиме нарочито задовољан и туђио се од њега, немајући потпуно поверење. И ето овај Србин, - после одсуствовања више од једне године - наједанпут се поново појавио код нас, у време циче-зиме и велике вејавице, уочи изненадне смрти владичине, а наине у суботу 17. марта 1956. године. Ради великог снега и немогућности коришћења аутомобила, владика се преселио на неколико дана у зграду семинарије, ближе манастиру и храму. И увече те суботе, после вечере улазио је у собе семинариста. Говорио је с њима о литургији сутрашњег недељног дана, када је семинарист најстаријег разреда имао да проповеда у далекој парохији. Улазио је владика и код секретара семинарије и предао му неке потписане папире... Око 10 часова увече семинаристи су видели како је Србин улазио у спаваћу собу владике. А после 11 часова они су видели како је он са прибором за кафу улазио у умиваоницу по воду, рекавши им да хоће да готови за владикау црну кафу. Семинаристи су били много изненађени да је тако доцкан владика зажелио да пије кафу, коју је у последње време уопште избегавао по пропису лекара. Кад је и како Србин отишао од владике, нико није видео. Ту се и прекида све што је уопште познато о последњим часовима Николаја.

Идућег дана, у недељу 18. марта, сви семинаристи, са оцем инспектором и певачима, кренули су у 7 часова ујутру у далеку парохију, на мисионарско путовање. А владика Николај требало је да служи у манастирском храму. У одређено време звонило је звонило и у храму су се спремили за дочек владике. Но, он се није појављивао. Тада је отац Василије отишао у семинарију и закуцао на врата владичине келије, али одговора није било. Вратио се у манастир и обавестио настојатеља; решили су да чекају владикау. И баш после 15-20 минута чуло се телефонско звоно: сазнало се да епархијски српски епископ, који се никад раније није интересовао за здравље владике Николаја, наједанпут распитује се за његово здравље... Сви су се изненадили у манастиру, зато што су сви знали да се никад раније није показивала таква пажња према владичици Николају. Попричали су, размислили и настојатељ је сам отишао у семинарију. Закуцао је на врата, но такође одговора није било. Тада је силом отворио врата. И видео је овакву слику: у спаваћем рубљу владика је лежао ничице на поду покрај кревета с ногама према вратима, а главом према прозору. Настојатељ је притрчао и покушао да придигне владикау, али одмах је приметио да је он мртав. На глави у владике видела се мала рана, а у руци биле су бројанице, које су му поклониле руске монахиње.

Настојатељ је истрчао из собе, позвао из манастира монахе и секретара семинарије. Из оближњег места позвали су лекара, који је установио смрт, а која је наступила неколико часова раније. Узрок

Године 1963. дошло је до раскола између Америчко-канадске епархије и Српске патријаршије, односно до одвајања епископа Дионисија. Повод за раскол било је стављање епископа Дионисија под суспензију маја 1963. године, због моралних и дисциплинских преступа. Дионисије је тврдио да је суспендован због свог антикомунизма и да су оптужбе измишљене по налогу комунистичких власти, са циљем да га уклоне и тако потчине српску дијаспору, преко њима оданих епископа.

Августа 1963. одржан је Црквено-народни сабор Америчко-канадске епархије, на коме је одбијена послушност српској патријаршији. Дионисијеви следбеници су тврдили да је кривица њиховог владике измишљена, па су и сами изнели неколико оптужби на рачун патријаршије, као што су постављање патријарха Германа од стране комунистичке власти и његова потчињеност тој власти, затим стварање тзв. „Македонске православне цркве”, цепање Американско-канадске епархије на три дела уз постављање нових епископа, све по налогу комуниста, као и оптужбу да су нови епископи комунистички људи итд.⁷¹¹

Иако је већина оптужби на рачун патријаршије била основана, па је самим тим Дионисије имао заиста више него довољно разлога да се одвоји,

смрти, без сецирања, он није могао да каже. (Срби, који су доцније дошли, тражили су да се не врши сецирање).

Тело владике Николаја пренели су на кревет и одслужили први парастос. Обавестили су нашу Митрополију у Њујорку и владика Дионисија у Либертвилу. Такође и српске црквене општине у Њујорку, Лакавани и друге. Очекивао се долазак Срба. Тело владике било је по великом снегу пренесено у манастирски храм и одевено у одежде...

Другог дана ујутро дошао је и сам владика Дионисије, који нас је од првог тренутка изненадио у манастиру и семинарији. У присуству монаха и семинариста, који су се вратили, он је узвикнуо крај одра умрлог: 'За живота ти си ме много мучио... а после смрти натерао си ме да путујем по непогоди'.

Затим, са неколико Срба који су допутовали са њим, он се трчећи устремио у собе владике Николаја (у нашем дому у семинарији) и подвргао их потуном опустошењу: покупили си кофере и сандуке, грабили су све што им је допало шака, а особито их је интересовала кореспонденција владике и његове белешке. Натоварили су то на своје аутомобиле и одвели...

Кад сам допутовао, собе владике Николаја представљале су неописиву слику опустошења: све је било испретурано и на поду лежале су стотине писама, листова, кутија и др.. Слика, какву ја дотле никад у животу нисам видео! И најжалосније било је то да су тако поступили према успомени и наслеђу највећег православног јерарха, великану Цркве и богословске науке... Све то се могло догодити тако само ради мога одсуства. Да сам ја био на месту, то, осим доктора, никог не бих пустио к телу владике, до позива полиције из суседњег места, која би произвела ислеђење и запечатили собе владичине. Затим само према решењу суда, биле би владичине собе отпечаћене и све детаљно записано, доведено у поредак и евиденцију. Осим тога, ја нимало не сумњам да код таквог човека, каквим смо ми сви знали владика Николаја, и при његовом карактеру, није могло а да не буде писмене воље за случај смрти, или чак формалног тестаментa. У то мене убеђује не само његово карактер, него и друге околности. Но о томе, такође други пут.” (Мајевски В, „Смрт владике Николаја”, Српски мисионар, Holy Trinity Monastery JORDANVILLE, N. Y., U. S. A., бр. 2 (март-април), 1958).

711 Монах Јосиф Авалски, лична комуникација, јун 2006.

много чињенице указују на то да је његова искреност под великим знаком питања.

Ђоко Слијепчевић, историчар Цркве анти-комунистичке оријентације, али уједно присталица патријарха Германа, 1963. године је писао: „Дионисије покушава да се брани својим *антикомунизмом*, који је дуго времена био врло проблематичан, а касније ништа друго него гомила шупљих и штурих фраза – *иђајорац који звечи...* Како, стварно, стоји са антикомунизмом владике Дионисија? 'Српска борба' од 28. јуна 1962. године, данас главни савезник и бранилац владике Дионисија, навела је неколико његових 'антикомунистичких исклизнућа'. Ево, која су то: у једном своме чланку од 7. новембра 1957. године, објављеном у 'Американском Србобрану' од 16. јануара 1959. године, владика Дионисије је четницима указивао на пример Карла Маркса да се уједине. 'Српска борба' пише: 'Али, можда ипак има логике у овом поступку г. Дионисија, јер и начин на који је он водио акцију за 'српско окупљање' и идеје које је изложио у свом чланку о стварању Савеза равнатора, заиста су много ближи Карлу Марксу и његовим 'пролетерима', него светињама и интересима српског народа и Српске Православне Цркве.

Овде је, могло би се рећи, владика Дионисије био жртва своје идејне и идеолошке збуњености: онда је био збуњен, па је касније 'прогледао и нашао прави пут'. Чињенице веле, међутим да је све то било друкчије: владика Дионисије је поздрављао Стаљина, славио и хвалио Тита и његову 'народно-ослободилачку војску' и, разуме се, дуго био на платном списку Титове амбасаде у Њујорку.

'Глас Канадских Срба' је у два маха, 25. јула и 12. септембра 1963. јавно тврдио да је владика Дионисије 'у јесен 1944, телеграмом преко др Шубашића поздравио маршала Тита и његову храбру народноослободилачку војску. Он је био на платном списку југословенске комунистичке амбасаде у Вашингтону све док му српски прваци у САД нису обећали да ће му они давати издржавање. Он је, једини од српских епископа, с одушевљењем поздравио, 23. октобра 1958, стварање Македонске православне цркве, као 'чин велики и веома користан за нашу Цркву' ('Глас Канадских Срба' од 12. септембра 1963).

У истом чланку, у коме је изнео горњу тврдњу, а који носи наслов 'Његова Светост господин Герман, пети патријарх обновљене Пећке патријаршије' ('Глас Канадских Срба' од 23. октобра 1958), владика Дионисије је, наводно хвалећи новог патријарха, рекао и ово: 'Први велики, а можда од највеће важности за целину СПЦ, потез новог Патријарха, био је целисходно решење питања тзв. Македонске цркве'. Тада није владика Дионисије ни помишљао да, у било коме смислу, осумњичи правилност избора Патријарха Германа,

јер је писао и ово: 'И тако, решио је Дух Свети и Изборни Сабор СПЦ, да на столицу српских патријараха дође Епископ жички Герман, неоспорно веома способан и даровит човек, активан и пун сваке врлине' ('Глас Канадских Срба' од 23. октобра 1958)⁷¹²

Слободан Драшковић, који је био 1963. један од главних Дионисијевих присталица и играо велику улогу у одржавању тзв. Црквено-народног сабора Американско-канадске епархије на коме је поменута епархија одбила послушност патријаршији, године 1967. је писао: „О владици Дионисију нема потребе много да се говори. Његова политика, не само до маја 1963. године, него и после 1963. године, упркос и насупрот јасним и категоричним одлукама Црквено-народног сабора, била је у знаку коегзистенције са јерархијом поробљене и уланчене Српске Православне Цркве у Југославији. Марта 1966, дакле после скоро четири године борбе против Брозовог патријарха Германа, он се жалио ноторном совјетском агенту, 'руском патријарху' Алексију, на Германа, и од њега тражио правду!“⁷¹³

О томе да се Дионисије издвојио искључиво из личних разлога сведочи и чињеница да се неколико пута изјашњавао против било каквог одвајања од 'Мајке Цркве', све док није био стављен под суспензију и схватио да ће бити осуђен.

Осим тога, није био проблематичан једино 'анти-комунизам' владике Дионисија. Наиме, 1957. епархија Америчко-канадска СПЦ на челу са епископом Дионисијем ушла је у састав јеретичке екуменистичке организације 'Националног савета цркава Америке'. Дионисије се није задржао на томе, него је већ тада (педесетих година) почео да практикује најекстремније облике екуменизма.

У 'Православној Русији' (бр. 17, 1959) изашла је следећа белешка: 'У недељу 15/28 августа одржала се у Бафалу (Лакавана) свечаност освећења новоподигнутог српског храма Св. Стефана. Свеноћно бденије служио је парох прота Миодраг Ђурић, уз учешће двојице српских свештеника и једног свештеника англиканске цркве. Ујутру је био свечани дочек епископа Дионисија и епископа англиканске цркве Скејфа. Служило је 15 свештеника, у чијем су саставу поред Срба били англиканци, Белоруси и Украјинци - самосвети, а такође Украјинци архиепископа Паладија. Поред епископа Дионисија као најстаријег, у служби је учествовао и епископ Склф, говорећи неке возгласе. Он се и целивао узајамно са еп. Дионисијем: 'Христос међу нама - и јесте и

712 Ђоко Слијепчевић, „Огрешења владике Дионисија“, Искра, Минхен, 1963, стр. 13-14

713 Слободан М. Драшковић, „Којим путем?, порука младом српском нараштају који Броз није успео да преваспита“, Чикаго, 1967, стр. 60.

биће'. Он се причестио Светим Тајнама заједно са епископом Дионисијем, после чега је епископ Дионисије причестио и све свештенослужитеље. На банкету еп. Скејф говорио је како он цени православље и како је срећан што Америка има могућност да на своме земљишту види дивно православно богослужење. Он је ту изјавио да по својој могућности даје жртву на грађење храма - две и по хиљаде долара.'

... Уочи самог освећења цркве епископ Скејф позвао је еп. Дионисија и лакаванског пароха код себе и показао да су 'епископали' послали нашој цркви у Југославији 75.000 (седамдесет пет хиљада) долара. Ту је еп. Скејф показао још и слике с киме се он све од православних раније причешћивао, као са патријархом јерусалимским и цариградским, као и нашим Викентијем. А пошто се сутрадан причестио са епископом Дионисијем, дао је на банкету две и по хиљаде долара за цркву лакаванску'.⁷¹⁴

О црквеној ситуацији у српској дијаспори отац Арсеније Тошовић је 1964. писао:

'Епископ Дионисије недавно се први пут позитивно позивао на 'Мисионар', ради његовог писања о одвајању од поробљене Патријаршије у Југославији и ради тога писама владике Николаја. А онда је осуђивао јеромонаха Арсенија као оног који је 'за одвајање од Патријаршије'. И тек кад је већ био суспендован и кад је јасно било да ће бити осуђен, он се сетио да Црква наша у Југославији није слободна и да њега не гоне само што је крив као нико, него зато што то комунисти хоће. А право говорећи, нико није више учинио за комунистичку ствар и разарање Српства у Америци него баш тај исти 'Велики' Србин и велики антикомуниста Дионисије. Да Тито по целом свету тражи свог човека за ово место, не може га бољег наћи од еп. Дионисија, не помињући чак његове благодарствене телеграме поводом 'ослобођења' Београда - 'Оцу народа Стаљину'...

...А дабоме ако је еп. Дионисије крив, не значи да је Патријарх прав и да је Црква Српска у Југославији слободна и да се ми безусловно морамо потчинити њеним решењима. Напротив. О томе је све речено у поменутом чланку из 1954. године. Факт је, на пример, да сви кандидати за архијереје морају да прођу кроз Централни комитет комунистички, тј. морају од Централног комитета бити одобрени. А ЦК, разуме се, одобриће само оне кандидате који су њихови, тј. комунистички, или бар који се нису њима ништа замерили. Ми, који смо слободни и који нећемо да стављамо своје вратове у комунистички јарам, никако не можемо и не смемо да усвојимо да нам комунисти

714 „Српски мисионар”, Holy Trinity Monastery JORDANVILLE, N. Y., U. S. A., бр. 9-10, 1959.

бирају архијереје! Значи, ти кандидати треба претходно да добију од сатане благослов и печат, и тек онда да буду посвећени за архијереје!...

Досад је америчка епархија и сва емиграција имала једног безуспешног епископа Дионисија Миливојевића, а сад их има пет: три Ластавице и два Дионисија. Стефан, Фирмилијан и Григорије, ради своје зависности од заробљеног патријарха и његове зависности од комунистичке и безбожне власти, мораће стално, хтели не хтели, као тите-селице, 'да лете преко мора', у Југославију, и одржавају везе са патријархом, а преко њега и са верском комисијом и комунистичком влашћу...

...Пошто ова три архијереја добровољно одлазе у комунистичко ропство и самим тим морају да се потчињавају безбожној власти, настаје питање о њиховој благодатности и питање о нашем потчињавању њима. Наравно, одговор и на једно и друго питање може бити само одречан. *Јер шїѡа има ѡраведносї с безакоњем или какву заједницу има свейлосїѡ са ѡшамом? Како ли се слаже Хрисїѡс с Велијаром, или какав део има верни с неверником?* (2. Кор. 6, 14-15).

Имамо и два Дионисија, тј. Дионисија Миливојевића и Иринеја Ковачевића, који су такође незаконити и безблагодатни. Првог је осудила она власт која га је поставила и коју је он све дотле признавао. Што он сад покушава да оспори право надлежној власти да га суди, то је разумљиво, али га не спасава. Иринеја Ковачевића посвећивали су украјински тзв. самосвјати (самозвани) епископи, који ни сами нису законити ни благодатни, и према томе нису ни њему могли предати оно што ни сами немају. У својој Божићној посланици Дионисије нам је обећао још доделити оваквих 'самосвјатих' архијереја (Купили се, легли се!). Поводом овог рукоположења епископ Дионисије обраћао се претходно Руској Заграничној Цркви, и Американској митрополији и редом, али само су се 'самосвјати' одазвали...

И у томе потчињавању наше званичне цркве безбожној власти, наше је да урадимо оно што су Руси урадили у истом случају. Да ли ће се у земљи основати Катакомбна Црква, као што је то било у Русији, која неће признавати званичну Српску цркву и њену капитулацију пред безбожним влашћу, ми не знамо. Али што треба да уради емиграција, јесте оснивање Српске Заграничне Цркве. То што ради епископ Дионисије сад, није ништа с обзиром да је он под забраном и да је вишеструки кривац, који је одавно имао бити расчињен. Он је више од две деценије водио Американско-канадску епархију, и сад видимо какав је њен жалосни крај. А то би исто следило са Заграничном, ако је он буде руководио. Но, да ли ће српска емиграција пројавити у томе смислу неку активност, или ће и даље ићи за вођом без главе, не може

се ништа сигурно рећи. У сваком случају, честити и побожни српски емигранти, који у своме животу на прво место стављају - Бога и веру у Цркву, треба да памте да сваки архијереј, који ће доћи на слободу, али услед потчињења патријарху Герману одржава везе са безбожном комунистичком влашћу и њиховим посланствима и посланицима, није прави архијереј и није благодат Божија на њему. Исто тако, под забрану стављени епископ Дионисије као и његов 'самосвјати' Иринеј и сви други које ће они још измислити, нису прави и нису благодатни. И српској побожној емиграцији остаје да се за то време, тј. до оснивања Српске Заграничне Цркве, за своје верске потребе обраћа представницима сестринске Руске Заграничне Цркве. Она је данас, једина у свету, остала верна неупрљана Невеста Христова⁷¹⁵716

715 „Српски Мисионар”, Holy Trinity Monastery JORDANVILLE, N. Y., U. S. A., бр. 19, 1964, стр. 3-9.

716 Монах Јосиф, лична комуникација, манастир Св. Тројице, Авала, Србија, јун 2006. Јоаким Верц (приватни e-mail, 04/02/01) пише: „Питате ме о мом односу према 'Слободним Србима' ('Слободној Српској Цркви'), под чиме ја подразумевам оно што се догодило са Новограчаничком Митрополијом. Раскол је окончан, али ране се још лече. Ја због тога нерадо говорим о тој теми (а такође и зато што немам искуство из прве руке из тог трагичног времена). Упркос томе постоји нешто што треба расправити, нарочито на корист неспрских православних верних. Ја сам читао о тој ствари, али много од онога што знам потиче од других који су били или ангажовани по том питању, или су били сведоци. Многи од њих били су врло блиски владика Николају (Велимировићу). И ја им лично верујем. Оптужбе против епископа Дионисија од стране мајке Цркве у Београду направљене су много пре догађаја из 1963. Он је оптужен за понашање које не приличи епископу. Људи су били спремни да говоре о лошем вођењу финансија, али и морална неподобност свакако се подразумевала (то је једна од области где Срби нису претерано попустљиви). Дионисије је временом за себе створио сопствени посед у Северној Америци 'од Атлантика до Пацифика' који је био недодирљив. Можда доста налик на оно што је урадио архиепископ Јаков. Нико није сумњао у искреност његовог антифашизма или антикомунизма. Током Другог Светског рата он је много урадио на обелодањивању српских страдања. Али он је имао свој 'сопствени начин рада' у који нико није могао да се упили. Проблеми су почели да се појављују након рата када су почели да стижу српски емигранти, укључујући и владика Николаја. Многи од њих, од којих сам неке лично познавао или познајем, имали су неки ниво теолошког образовања. Дионисије њихово служење није дочекао са добродошлицом. Чак ни када је владика Николај био у питању. Он је био грубо третиран и често игнорисан. Дионисије га је доживљавао као претњу, док му је Николај увек указивао поштовање као надлежном епископу. Коначно, Владика Николај је прихватио понуду ректората Богословије Св. Тихона и практично се 'повукао' из црквеног живота Срба у Америци. Укратко, Дионисије се плашио могућности духовног и црквеног 'препорода' која се појавила са емигрантима. (Молим Вас имајте на уму да је владика Николај, док је био у изгнанству, још увек био владајући епископ Жичке епархије. Он је то остао све до свога упокојења. Он није могао да буде канонска претња епископу друге епархије). Као добар пример за то како је лош тренутак био одабран, патријаршијске оптужбе на рачун Дионисија достигле су врхунац управо у часу када је Дионисије најгласније иступао против комуниста. Притисак на Патријаршију да га уклони долазио је из два извора: од стране његове сопствене пастве, и од стране Титовог режима. Неколико епископа послато је да истраже ствар, но били су дочекани на недостојанствен начин. Дионисије је одбио сарадњу. Није било другог избора него да га уклоне. (То се догодило 1963, а владика Николај се упокојио 1956). Дионисије се заклањао иза антикомунизма како би прикрио друге ствари. То је моје схватање и мишљење. Остављен сам себи, он је у у једном тренутку чак затражио да буде примљен у Московску патријаршију! Био је одбијен, баш као и од стране Заграничног Синода. Да би створио јера-

Одвојивши се на тај начин, три епархије и око 40 парохија Слободних Срба, како су они себе почели да називају, обратили су се Руској Заграничној Цркви, али били су одбијени. Затим су накратко ушли у општење најпре са двојицом украјинских епископа Пољске Православне Цркве, а потом са Александријском патријаршијом. На крају су кратко нашли уточиште код грчких старокалендараца - „Хризостомоваца” („Флоринаца”) архиепископа Авксентија (11/24. септембра 1981). Ипак, 1991. године обновљено је општење између Српске патријаршије и Слободних Срба.⁷¹⁷

Архимандрит Јустин Поповић је писао о катастрофалном положају источноевропског Православља у то време: „Црква се постепено разара изнутра и споља, идеолошки и организационо; употребљавају се сва средства: позната и непозната, јавна и тајна, најпрефињенија и најгрубља... И све је то вешто растворено, али заправо реч је о најсмртоноснијем отрову, само преливеном шећером... Најосновнија и најрудиментарнија логика показује и доказује: сарадња са отвореним атеистима, заклетим непријатељима Христа и Православне Цркве Христове, потпуно је нелогична и антилогична. Оне који траже такву сарадњу, или пак већ сарађују, или – страшно је рећи! – присиљавају друге на такву сарадњу, ми питамо речима светог апостола: *јер шѣа има ѿраведносѣи са безакоњем; или какву заједницу има свѣтлосѣи са тѣмѣм? А какву саіласносѣи Христѣос са Велијарѣм?* (2. Кор. 6,14-15). Зар не чујете Христовог апостола који грми: *ако вам и ми или анђео с неба ѿројоведа Јеванђеље друкчије не ѿ шѣи вам ѿројоведасмо, анаѣѣма да буде!* (Гал. 1,8). Или сте у лудилу атеистичке диктатуре потпуно оглувели за Божанску истину и заповест Христову: *не можѣте служѣи Боју и мамѣну* (Мт. 6,24)?”⁷¹⁸

прију, прибежиште је нашао код неканонских украјинских архијереја. Срећом, његов наследник, епископ Иринеј (Ковачевић), потоњи митрополит Новограчаничке митрополије, био је много црквенији човек. Касније, када је епархија постала „Слободна Српска Црква”, и када је имао контакте са грчким старокалендарцима (у то време са Пајсијем (исправно: Петром) Асторијским и некаквим Синодом коме је он припадао), као и са антиекуменистички оријентисаним Патријархом александријским Николом VI (под чијом се јурисдикцијом кратко време налазио), он и његов клир постали су више традиционалисти (мада не могу да кажемо колико је то била само поза). Чини се да се митрополит Иринеј одрекао традиционалистичког наслеђа. Као што сам горе рекао, раскол је окончан, али ране се још лече. Сви сукоби сада се врте око имовинских права и новца. Треба да истакнем како верујем да је о. Јустин Поповић заиста био убеђен у то да је епископ Дионисије био прогоњен због свог антикомунизма. Осећам да је њему био познат, или је био спреман да прихвати, само један аспект приче”.

717 Види: *A Time to Choose*, op. cit., ch. IV; Lardas, op. cit., p. 22; *Православље*, 1. јун 1991. (C); *Keston News Service*, no. 379, 11 July, 1991, p. 4; *Anglican and Eastern Churches Association*, December, 1991, pp. 29-31.

718 Отац Јустин (Поповић), у: *Vestnik Germanskoj Eparkhii Russkoj Tserkvi za Granitsej*, no. 3, 1992, pp. 15, 16 (P).

Патријарх Герман је своју Цркву увео у Светски Савет цркава 1965, а 1968. постао је један од његових председника. У то време он се такође зближио и са католицима. Тако је 1967. римокатоличком Бискупу мостарском рекао: „времена су таква да наше сестринске цркве треба да се ослањају једна на другу, клонећи се онога што нас дели и концентришући се на оно што нам је заједничко”.⁷¹⁹ Следеће године он је признао католичке бракове.

Герман је волео да правда екуменизам цитирајући српску пословицу: „Дрво се на дрво наслања, а човек на човека”. Али Слободни Срби су на то имали одговор: „Ми такође можемо да цитирамо нашу народну пословицу: 'С ким си, онаки си'. Ако имаш нешто заједничко са јеретцима, онда ћеш почети да делиш њихова лажна мишљења па ћеш на крају и сам постати јеретик. Како каже америчка пословица: 'Свака птица своме јату лети’”.⁷²⁰

Коментаришући одлуку Православних Цркава да постану „органски чланови” ССЦ, отац Јустин је писао: „Сваки истински православни хришћанин, васпитан под руководством светих Отаца, постиди се када прочита да су православни чланови Пете Свеправославне конференције у Женеви (јун 1968)... по питању учешћа православних у раду Светског Савета цркава закључили да је неопходно 'да изјаве како Православна Црква себе сматра органским чланом ССЦ'.

Ова тврдња је апокалиптички ужасна у својој неправославности и антиправославности. Да ли је Православној Цркви – наставља о. Јустин – том Најсветијем Телу Богочовека Христа било потребно да себе понизи до тог степена да њени богословски представници – међу којима су били и српски архијереји – стану да моле за 'органско' учешће и чланство у Светском Савезу цркава, који ће вероватно постати ново 'тело' и нова 'црква', која ће стајати изнад свих осталих цркава, у којој ће и Православне Цркве и неправославне цркве представљати само делове? Боже, сачувај! Никада пре није било таквог издајства и напуштања наше свете вере!

719 Јоаким Верц је пружио још један могући мотив за улазак Српске Цркве у ССЦ. Он сматра да је „главни 'практични' разлог за то што се Српска Православна Црква придружила ССЦ-у био тај, што ће то тело помагати Српској Цркви чинећи је видљивом на Западу и тако осујетити покушај њене ликвидације од стране Тита. Такође ССЦ би допринео обнови многих храмова које су током Другог Светског рата уништиле хрватске усташе. Хрвати су желели да избришу присуство Православља. Српска Црква је осећала неопходност да врати то *видљиво* присуство. Слично ССЦ, и поједине западне протестантске цркве помогле су градњу новог Богословског факултета на Карабурми у Београду. То се може сматрати посмртним шамаром Титу, који је забранио подизање било каквог православног храма у том крају, желећи да то буде једна идеална, прогресивна социјалистичка заједница, ружних, високих зграда, без икаквих трагова Цркве”.

(„Re: [orthodox-synod] Strange letter”, orthodox-synod@yahooogroups.com. 26 February, 2003).

720 A Time to Choose, op. cit., p. 47.

Ми одбацујемо православну веру у Богочовека Христа и органске везе са Богочовеком и Његовим Најсветијим Телом: ми газимо Православну Цркву светих Апостола, Отаца и Васељенских Сабора – и хоћемо да постанемо 'органски чланови' јеретичког, хуманизованог и човекопоклоничког клуба који се састоји из 263 јереси, од којих свака представља духовну смрт.

Као православни хришћани, ми смо *удови Христјови. Хоћу ли, дакле, узети удове Христјове и од њих начинити удове блуднице?* (1. Кор. 6,15). Ми то чинимо нашим органским јединством са Светским Савезом цркава, који није ништа друго него препород безбожног човека, паганског идолопоклонства.

Коначно је за светоотачку Православну Цркву светог Саве - Цркву светих Апостола и Отаца, светих исповедника, мученика и новомученика - дошло време да прекине црквено и јерархијско мешање са тзв. Светским Саветом цркава и да заувек пресече свако учешће у молитвама или богослужењу, и уопште, да одбије учешће у било каквим црквеним односима, који не представљају и не изражавају јединствени и непромењиви карактер Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве – Православне Цркве – једине истинске Цркве која је икада постојала”.⁷²¹

Године 1971. архимандрит Јустин је прекинуо општење са Српским патријархом, док је наставио контакте са другим епископима.⁷²²

Екуменисти су однели још једну победу 1968. године, када је Бугарска Црква прихватила нови календар. Према једној верзији промена је уведена на инсистирање ССЦ, који је 1956-66. црквама разаслао писма на ту тему. Но, према другој верзији нови календар је уведен по наредби Московске патријаршије која је желела да види како ће на промену реаговати народ у Бугарској, пре но што приступи увођењу те новине у Русији.⁷²³ Као резултат, само је руски женски Покровски манастир у Софији одбио да прихвати нови календар.

Епископ Фотије Тријадички, данас једини старокалендарски епископ који живи у Бугарској, пише: „Неколико месеци пре увођења реформе Црквени Весник је информисао изненађени верни народ да ће реформа бити изведена 'у складу са екуменистичким стремљењима Бугарске Православне Цркве...' Бугарски клир, чак и епископат, били су потпуно неспремни да се супротставе календарској иновацији, док је верни народ, подозревајући нешто наопако, почео да ропће. Календарску реформу је лукаво и муњевито

721 *A Time to Choose*, op. cit., p. 53.

722 Јеромонах Сава из манастира Дечани, лична комуникација.

723 *Eastern Churches Review*, vol. II, no. 3, Spring, 1969, p. 335; Архимандрит Порфирије из Софије, лична комуникација, фебруар 1981.

спровео патријарх Кирил – загрижени модерниста и 'срдачни' пријатељ Васељенског патријарха Атинагоре! Сви су знали да патријарх ужива наклоност комунистичких власти (за своје 'служење' њима, добио је титулу 'академика' – члана Бугарске Академије Наука!). Свима је била позната његова деспотска нарав: чинио је све што је могао да би гонио и уништио своје идеолошке противнике”.⁷²⁴

„Јерес над јересима”

У другој половини шездесетих опозиција екуменизму, не само у словенским, него и у осталим аутокефалним Црквама, била је постепено угушена. Неки конзервативни јерарси су се упокојили, као патријарх Христор Александријски (1967); други су били углавном насилно уклоњени или замењени, као архиепископ Хризостом Атински и настојатељи неких светогорских манастира; треће су успешно ућуткали подмићивањем, као Православну Цркву Америке.

Грчка државна црква била је сломљена истовремено поткупљивањем и грубим политичким притиском. Поткупљивање је долазило од стране Ватикана у виду повратка моштију светих Андреја, Тита и Исидора Грчкој цркви (и моштију светог Саве Освећеног Јерусалимској патријаршији). Архиепископу Хризостому било је врло тешко да са једне стране поздравља повратак моштију и изражава захвалност због тога, а са друге – да спроводи тврдо противљење укидању анатема против Рима.

Још један лукав потез од стране Ватикана био је да допусти католицима на Крфу и Јонским острвима (око 3,000 људи) да 30. априла 1967. године Пасху славе по православном календару. Часопис *Еклесија* истиче: „Ова одлука изазива природно подозрење да је у питању пропагандни корак и покушај прозелитизма међу православним становништвом Крфа”.⁷²⁵ Пошто је пуно јединство постало изгледно, папистима више није било толико важно у који дан они и Православни славе празнике, све док је то било истога дана.

Постоји још једно сведочанство да је папа те године покушавао да убрза зближавање. Тако је у мају било издато Католичко екуменистичко упутство, које католицима допушта да се причешћују у православним храмовима ако се налазе далеко од својих и током дужег времена не могу да приме католичке тајне. Патријарх Атинагора је у марту још говорио како православни не могу да примају „благодат светих тајни од свештеника који и сам није правосла-

724 *Pravoslavnaia Rus'*, N 21 (1522), November 1/14, 1994, pp. 8, 9 (P).

725 *Eastern Churches Review*, vol. I, no. 3, Spring, 1967, p. 291.

ван". Затим је у јулу папа посетио Константинопољ, где се молио заједно са патријархом. Посета је узвраћена у октобру, када је Атинагора посетио Рим, и када су оба јерарха седела на једнаким и истоветним троновима – догађај без преседана у аналима римског папства, за који свакако не постоји паралела ни на Сабору у Фиренци 1438-39. године".⁷²⁶

Ова размена посета била је знатно олакшана чињеницом да је 21. априла у Грчкој извршен војни удар. Новоформирана влада одмах је објавила „Обавезни закон” од 10. маја, којим је распуштен Свети Синод и замењен Синодом изабраним од стране владе, а архиепископ Хризостом је пензионисан као сувише стар за обављање те дужности и замењен архиепископом Јеронимом, који је био члан Централног комитета ССЦ од 1954. Овај чин је веома подсећао на то како је револуционарна влада изабрала Хризостома (Пападопулоса) 1922. године и може се претпоставити да је изведен са истим циљем – да се постојећи јерарх замени оним који ће бити ближи Западу и екуменизму.

Нови, неканонски изабран архиепископ брзо је показао ко је, постижући „потпуну сагласност” са Васељенском патријаршијом и износећи следећи став у својој беседи на устоличењу: „Наши односи са неправославним конфесијама треба да буду обележени хришћанском љубављу и међусобним поштовањем, како би подстицали пријатељство; али истовремено ми треба да очувамо наше достојанство нашу тврду оданост православној вери и учењу. Као на првом услову за свако зближење, ми морамо да инсистирамо на осуди прозелитизма”.⁷²⁷

Једини проблем у овој наизглед конзервативној изјави био је тај, што „тврда оданост православној вери” и „осуда прозелитизма” никако не иду заједно, јер, ако верујемо да је православна вера – вера истинита, онда треба да се надамо обраћењу људи из других вера и да радимо на томе. Ми осуђујемо прозелитизам међу православнима не зато што он представља нешто „некоректно” и противречи некаквом религиозном пакту о ненападању, него зато што одводи људе из спасоносног ковчега Једине Истинске Цркве. Из истог разлога ми подржавамо православно мисионарење међу инославнима, јер оно води ка њиховом спасењу, чиме се испуњавају Спаситељеве речи: *Идите, дакле, и научите све народе* (Мт. 28,19).⁷²⁸

726 *Eastern Churches Review*, vol. I, no. 4, Winter, 1967-68, p. 419.

727 *Eastern Churches Review*, vol. I, no. 4, Winter, 1967-68, p. 425.

728 У вези са тим, Архимандрит Јован-Џон (Луис) из манастира Пресвете Богородице у Норт Форт Мејерсу (Флорида) причао је аутору како је у августу 1967. посетио патријарха Атинагору, и, будући да је тада био ипођакон Руфинијанске Византијске Католичке цркве, затражио је да пређе у Православље. Атинагора га је обесхрабрио рекавши да он треба да остане у тој унијатској цркви и да тако служи као „мост” између католика и православних!

Било је и других, више политичких разлога за преврат у Цркви. Атина-гора је уживао наклоност Америке, са једне стране као најпогоднија особа за постижање споразума између Турске и Грчке, а са друге – ради супротстављања утицају совјетизоване Московске патријаршије. Зато је било потребно да његови опоненти у Грчкој цркви буду удаљени.⁷²⁹

Јерархија Грчке цркве је ућуткана (или тачније уклоњена); али већина светогорских монаха и даље се ватрено противила скидању анатема. Стога је у новембру 1967. био послат егзархат (тј. намесништво) од тројице епископа преуређене Грчке цркве, са циљем да покушају са преубеђивањем монаха и да оне манастире који су прекинули општење са екуменистима, нарочито Дионисијат, врате натраг у послушање Васељенској патријаршији. Међутим, они су у тој мисији претрпели неуспех.

Године 1968. састала се IV Генерална асамблеја ССЦ у Упсали. Српски патријарх Герман био је један од шест њених председника, и на том месту остао је током наредних 10 година. Када се има у виду горе речено, изгледа чудно што је Грчка црква одбила да учествује на Асамблеји у Упсали. Али мотиви за такву одлуку били су политички – негативан однос шведске владе и ССЦ према грчкој војној хунти.

Упсала је значајно унапредила екуменистички покрет, и то, како је радосно истакао нови генерални секретар Карсон Блејк, са Православнима који су узели пуно учешће у свим секцијама и комитетима, и без икаквих одвојених изјава које се разилазе са изјавама протестантске већине, каквих је често било у прошлости. Сада су само Руска Загранична Црква, Руска Катакомбна Црква и грчки и румунски старокалендарци стајали на путу коначног тријумфа екуменизма. Дошло је време да последњи остатак Истинске Цркве Христове, пред лицем потпуно недвосмислене апостасије званичних цркава „светског православља”, одбаци сва колебања, све лажне наде и сва искушења да чини компромис. Дошло је време да се објави како екуменизам не представља просто неканонску активност, него јерес, и то не обичну, него – „јерес над јересима”.

Та дефиниција екуменизма појавила се у извештају о Упсалској асамблеји ССЦ који је Архиепископ канадски Виталије (Јустинов) поднео Синоду РПЦЗ: „На отварању Асамблеје прочитана је екуменистичка молитва у име свих сабраних: 'Боже, Оче наш, Ти можеш да створиш све поново. Ми се предајемо Теби, помози нам да живимо за друге, јер се Твоја љубав простире на све људе, и да тражимо Истину коју не знамо...' Како су православни могли

729 Macris, op. cit., pp. 101-105.

мирно да слушају ове последње речи? Интересно би било погледати у том тренутку лица православних јерараха, који су јавно изјављивали да такође не познају Истину. Сваки наш баћушка-свештеник и у најзабаченијем сеоцету опитно познаје Истину, јер стоји пред престолом Божијим и моли се Богу у духу и истини. Чак и *Журнал Московске ѡаѡријарѡије*, који је у потпуности потчињен цензури Комунистичке партије, цитирајући речи молитве у чланку о тој конференцији, није се усудио да енглеску реч „truth” преведе као „истина”, него ју је превео као „правда”. Наравно, свима је било савршено јасно да се у датом случају, у тексту молитве, без и најмање двосмислености говори о Истини. Можда су православни јерарси на тој конференцији прибегли старој језуитској пракси *reservatio mentalis*, али у овом случају, ако се сви ти делегати не покају због греха заједничке молитве са јеретицима, ми треба да сматрамо да се они налазе на потпуно лажном путу одступништва од Истинског Православља... Екуменизам је *јерес над јересима*, зато што је свака јерес у историји Цркве до данас стремилa ка томе да заузме место истинске Цркве, а екуменистички покрет, обједињујући све те јереси, позива их да све заједно себе сматрају за једину истинску Цркву”.⁷³⁰

730 Vitaly, „Ekumenizm”, *Pravoslavnij Vestnik*, June, 1969, pp. 14-30; *Moskva*, 1991, no. 9, p. 149 (P).

7. ЗЕНИТ ЕКУМЕНИЗМА И ПРОПАСТ КОМУНИЗМА (1970-1990)

*Изађиће из ње, народе мој,
да не саучесћивујете у гресима њезиним,
и да вас не снађу зла њезина.*
Отк. 18,4.

Апели истински православних упућени „светском православљу”, углавном нису озбиљно схватани; историја званичног „светског православља” од 1970. представљала је непрестано пропадање у све дубљу отуђеност од Бога и потчињавање мамону. Било је и неких светлих тренутака у преовлађујућој тмини, као на пример привремено уједињење истински православних 1971. године и пад комунизма 1989-1991. Али уопште узев, екукомунизму, који је током шездесетих заузео и последње бастионе официјелних цркава, било је дозвољено да пустоши и даље. До 1970. све помесне православне цркве ступиле су у Светски Савет цркава. Та чињеница, заједно са све уочљивијим слабљењем Гвоздене завесе која је делила цркве Истока и Запада, чини нашу поделу на историју Руске Цркве са једне стране, и Грчке и Балканских Цркава са друге, све више вештачком. Од сада можемо да говоримо о јединственом блоку који чине цркве одступничког „светског православља”, јер су све оне, у већој или мањој мери, подлегле „свејереси” екуменизма, и којима насупрот стоји неколико истински Православних Цркава, које покушавају да достигну јединство пред лицем заједничког непријатеља.

Московски екуменизам и Митрополија

У међувремену, Московска патријаршија, под руководством Митрополита лењинградског Никодима (Ротова), иначе генерала КГБ-а и тајног католичког бискупа, ступала је крупним корацима на међународној екуменистичкој позорници. Тако је у октобру 1969. митрополит Никодим причестио католичке студенте Русикуму у Риму. Затим је, 16. децембра, уследила одлука руског Свештеног Синода да се православном свештенству допусти да даје Свете Тајне старообредцима и католицима.

Ова одлука изазвала је „изненађење, жалост и недоумицу” у Грчкој цркви, као и „нову проблематичну ситуацију са екуменске, пастирске и богословске тачке гледишта” по мишљењу Васељенске патријаршије.⁷³¹

Но, није ли Атинагора говорио да јерарси и теолози не треба да стоје на путу народа ка интеркомуниону? Тешко је у оваквој реакцији грчких новокалендараца видети било шта друго осим љубоморе према Руској цркви која их је претекла у екуменистичкој трци. У сваком случају то није довело ни до какве одлучне акције.

Много озбиљнија била је одлука Синода РПЦЗ „да размотри решење Московске патријаршије да римокатолицима омогући приступ свим Светим Тајнама Православне Цркве, које нарушава свештене каноне и противно је догматском учењу Православља. Улазећи у општење са инославнима, Московска патријаршија се отђује од јединства са светим Оцима и учитељима Цркве. Овим својим чином она не освећује јеретике којима даје Свете Тајне, него и сама постаје судеоник њихове јереси.”⁷³²

Архиепископ Аверкије из РПЦЗ је овако прокоментарисао то решење: „Чак и ако је било некаквих сумњи о томе како треба да се односимо према савременој Московској патријаршији, и да ли је можемо сматрати за православну после њеног тесног савеза са богоборцима и прогонитељима вере и Цркве Христове, сада те сумње треба потпуно да отпадне: ступивши у литургијско општење са папистима, Московска патријаршија је самим тим отпала од Православља и не може се више сматрати за православну...”⁷³³

Одлука Московске патријаршије о давању причешћа католицима довела је у тежак положај другу руску јурисдикцију у Северној Америци - Митрополију; јер почетком шездесетих Митрополија (заједница у расколу у односу на РПЦЗ од 1946.), у лицу оца Георгија Флоровског, била је међу најконзервативнијим учесницима екуменистичког покрета.

Ипак, та црква била је у тајним преговорима са Московском патријаршијом о даривању аутокефалности. Према договору који су постигли Московска патријаршија је требало да Митрополију прогласи за Аутокефалну цркву Америке у замену за јапанске парохије ове последње, које би прешле у јурисдикцију МП. Овај договор, који није признала ниједна друга аутокефална Црква, и на дуже стазе користио је само патријаршији и КГБ-у, објављен је у децембру 1968. – баш у тренутку када је Московска патријаршија саопштила да улази у

731 *Eastern Churches Review*, vol. III, no. 1, Spring, 1970, pp. 91, 92.

732 Одлука од 18/31. марта 1970.

733 Archbishop Averky, *Contemporary Life in the Light of the Word of God: Sermons and Speeches* (1969-1973), vol. III, Jordanville, p. 216.

делимично општење са католицима. Тако је бивша Митрополија добила аутокефалност од цркве која се сада налазила у општењу са католицима.

Природно, то је нанело смртни ударац оним антиекуменистичким схватањима која су још постојала у тој цркви, што је оставило Руску Заграничну Цркву и грчке старокалендарце – као и једанаест од двадесет светогорских манастира 1970. године – као једине Цркве које су још биле слободне од јереси екуменизма и у стању да јој се отворено супротставе.

У своме суду о аутокефалности Америчке православне цркве, Архијерејски Сабор РПЦЗ из 1971. године прешао је преко јеретичког, екуменистичког аспекта ствари и концентрисао се на незаконитост цркве која је аутокефалност дала:

„Архијерејски сабор, саслушавши извештај Синода о добијању аутокефалности за тзв. Митрополију од стране Московске патријаршије, одобрава све кораке које је Синод предузео како би уверио митрополита Иринеја и његове колеге о погубности корака који је довео до продубљивања поделе проузроковане одлуком Кливлендског сабора из 1946. који се одвојио од Руске Православне Заграничне Цркве.

Америчка митрополија је добила своју аутокефалност од Московске патријаршије, која нема истинско канонско прејемство од Његове светости патријарха Тихона, још од времена митрополита Сергија, који се касније прогласио за патријарха, погазио своју заклетву дату митрополиту Петру, чувару патријаршијског трона, и стао на пут који је касније осуђен од стране најстаријих јерараха Руске Цркве. Потчињавајући се све више заповестима атеистичког, антихришћанског режима, Московска патријаршија је престала да буде та која изражава глас Руске Православне Цркве. Из тог разлога, као што је Архијерејски Синод исправно закључио, ниједан њен чин, укључујући и давање аутокефалности Америчкој митрополији, нема законску снагу. И не само то – овај чин тиче се права многих цркава које су изразиле своје протесте и чак прекинуле општење са Америчком митрополијом.

Посматрајући са тугом тај чин, који не оставља наду на обнову црквеног јединства у Америци, Архијерејски Сабор РПЦЗ у проглашењу америчке аутокефалности види корак који Америчку цркву води још даље од црквеног јединства са Руском Црквом. Доживљавајући то као велики грех против поробљене и напаћене Руске Цркве, Архијерејски Сабор ОДЛУЧУЈЕ: ни клир ни лаици (РПЦЗ) не треба да имају молитвено јединство или божанске службе са јерархијом или клиром Америчке митрополије”.⁷³⁴

734 Y: Young, op. cit., pp. 117-118.

Дубину пада Америчке православне цркве показује чињеница да када је велика парохија АПЦ у Бриџпорту (Конектикат), са 5000 парохијана, примљена 1972. у крило РПЦЗ, показало се да су најмање 43 од 45 чланова парохијског савета масони! И поред тога одлучено је да буду примљени – али није било користи. Пет година касније парохија се вратила у АПЦ.⁷³⁵ Очигледно, масонерија се једнако дубоко увукла у АПЦ као и у Грчку Архиепископију под Константонопољем...

Јеромонах Серафим Роуз је писао о том догађају: „Америчка Митрополија је без сумње упала у ову замку из наивности и њени јерарси већ демонстрирају да се иза такозване 'независности' сакрива суптилан облик психолошке зависности. Новински чланци показују да су епископи и клир Митрополије почели да оправдавају не само совјетску доминацију над црквеном организацијом, већ и сам совјетски систем. Један свештеник 'признаје да су неки од совјетских епископа совјетски агенти и да цела аутокефалија следи политичка стремљења изложена од стране совјетске владе'; Цитиран је епископ који је говорио да сматра како су совјетски људи срећни и доборо обучени, и ако се неко жали на владу – е, то раде и Американци”.

На другом месту о. Серафим наводи речи истог епископа: „Као Американци ми треба да преиспитамо своје поимање живота у Совјетском Савези”. „Овакве изјаве – пише о. Серафим – обелодањују 'аутокефалију' као важно оруђе Москве и политике 'неутрализације' јавног мњења на Западу”.

Тврдивши да је било много горе капитулирати пред нихилистичком државом у слободи него под притиском, о. Серафим је писао свештенику Митрополије: „У нашој средини пронаћи ћете симпатије и сажаљење за све, осим за водеће московске јерархе; па чак и за неке од њих, пронаћи ћете саосећање због нељудских околности под којима су били присиљени да издају Православље... Али ово саосећање не може да допусти да се ми који смо слободни... ставимо у исту замку у коју је (Московска патријаршија) била *присиљена* да упадне! А то је учинила Митрополија... Сваким делом свога бића и сваким осећањем душе ми се гнушамо овог *слободног* акта издаје... Зар не схватате тежину свог духовног ропства?

Да ли је 'ступање на сцену *свештског православлa*' заиста толико важно за Митрополију да она мора то да ради на рачун напаћених руских православних верника? Даћу вам само мали пример: митрополит Никодим је велики

735 Информација добијена од оца Александра Лебедева (свештеника који је постављен на ту парохију од стране РПЦЗ): „Re: Paradosis Our Beliefs – Some Thoughts in Response to Keith and Gregory”, 17 July, 2002, orthodox-tradition@yahooogroups.com, и од оца Џона Шоја: „Re: [Paradosis] Masonry and the ROCOR, 20 and 21 July, 2002, orthodox-tradition@yahooogroups.com.

'добротвор' Митрополије, и нико не може да сумња у то да је његов успех са Митрополијом ојачао његову позицију у Московској патријаршији. Са друге стране, мирјанин Борис Талантов у СССР је митрополита Никодима отворено назвао издајником Цркве, лажовом и агентом светског антихришћанства и због тих изјава (између осталог) био је затворен од стране Совјета; митрополит Никодим говори Западу да је он био у затвору због 'противвладиних активности'. Четвртог јануара ове године Борис Талантов је умро у затвору, несумњиво као жртва митрополита Никодима (између осталих). Да ли Митрополија осећа да је на страни овог исповедника? Ја не видим како би то могло да буде.”⁷³⁶

Ипак, пре но што напустимо злосрећну Митрополију, да чујемо њену последњу православну изјаву о екуменизму, издату од стране Великог сабора Руске митрополије у марту 1969: „Основни циљ екуменистичког покрета... представља јединство свих хришћана у једном благодатном телу. И ту Православна Црква чврсто исповеда да се такво истинско јединство проналази, пре свега, у јединству вере, у несумњивом прихватању од стране свих Светог Писма и Светог Предања, онако како су они у свој пуноћи и целости сачувани у Цркви. Права љубав према браћи одвојеној од нас (примедба: ово је неправиан назив за јеретике, који нису наша браћа у Христу) не састоји се стога у прећуткивању свега онога што нас раздваја, него у часном сведочењу Истине, која једина може све да нас уједини, а такође и у општем трагању за путевима како Истину учинити очигледном за све. Православна Црква је одувек само на тај начин схватала своје учешће у екуменистичком покрету... Ипак, унутар екуменистичког покрета увек је постојало другачије схватање јединства. То друго схватање данас изгледа постаје много популарније. Оно фактички не придаје никакав значај сагласности у вери и учењу, и базирано је на релативизму, тј. на претпоставци да догматско и канонско учење Цркве, пошто је „релативно”, није обавезно за све. Јединство се види као већ постојеће, и треба га само изразити или појачати кроз екуменистичке манифестације и службе. Такав приступ потпуно је неспојив са православним поимањем екуменистичког покрета.

Разлике између ова два приступа нигде се боље не виде него у односу према саслуживању и заједничком причешћивању подељених хришћана. Према православном учењу молитве и Свете Тајне Цркве, нарочито Божанска Евхаристија, представљају израз потпуног јединства – у вери, у животу, у служењу Богу и човеку – како је Богом дано. Ми тражимо такво јединство

736 Fr. Seraphim, у: Hieromonk Damascene op. cit., pp. 400-401.

са другим хришћанима, али га још нисмо достигли. Зато по православном схватању не може бити допуштена никаква форма саслуживања, тј. никакво заједничко учешће у литургијској молитви или Светим Тајнама, са онима који не припадају Православној Цркви, јер то би било јединство које у стварности не постоји. То би била самообмана, обмана других и стварање утиска да Православна Црква признаје оно што заправо не признаје.”⁷³⁷

Сабори из 1971.

Од маја до јуна 1971. одржан је Сабор Московске патријаршије, коме је присуствовало 75 јерараха, 65 клирика и 78 мирјана, представници многих других Православних Цркава и генерални секретар ССЦ. Потврђене су све пређашње одлуке које је МП донела од 1945. Био је предложен само један кандидат за патријарха (патријарх Алексеј је умро у априлу): слаби митрополит Пимен, који је био изабран јавним гласањем (тајно гласање није дозволио свемоћни митрополит Никодим). Потврђен је Статут из 1961. који је епископима и клиру одузимао контролу над парохијама⁷³⁸, као и (анонимни) Никодимов извештај о одлуци да се даје причешће католицима, у коме је рекао да је овај поступак оправдан „с обзиром на то да имамо заједничку веру са њима по питању Светих тајни”⁷³⁹

Сабор МП је такође решио „да повери вишој црквеној власти Руске Православне Цркве да настави покушаје за поновно сједињење са Мајком Црквом такозване Руске Православне Заграничне Цркве (Карловачки раскол), Украјинске Аутокефалне Православне Цркве и друге њене расејане деце... С обзиром на чињеницу да активност присталица такозване Руске Православне Заграничне Цркве... против Мајке Руске Православне Цркве и против Свете Православне Цркве у целини, штети Светом Православљу, вишој црквеној власти Московске патријаршије је поверено да у најближој будућности реализује неопходне канонске санкције према отпадничком зборишту... Карловачком расколу и његовим непокајаним следбеницима.”⁷⁴⁰

737 *The Orthodox Church*, May, 1969, цитирано у: *Eastern Churches Review*, vol. II, no. 4, Autumn, 1969, pp. 425-26.

738 У својим *Мемоарима* архиепископ Василије Бриселски се сећа како је питао бившег катакомбног архиепископа Венијамина (Новитског) Иркутског зашто није проговорио против овог поступка. Венијамин је одговорио: „Ти знаш, да сам 12 година био на присилном раду у Колими. Немам снаге у мојим годинама да опет то започињем. Опрости ми! ” (Monk Benjamin, op. cit., part 5, p. 47).

739 *Zhurnal Moskovskoj Patriarkhii* (Journal of the Moscow Patriarchate), 1971, № 7, p. 31, № 8, pp. 23-24; Monk Benjamin, op. cit., part 5, pp. 47-49.

740 Monk Benjamin, op. cit., part 5, p. 49.

Архијерејски Сабор РПЦЗ је реаговао на Сабор МП издавањем двеју резолуција. Прва, датирана на 1/14 септембар 1971. одређује: Слободни део Руске Цркве који се налази иза граница СССР је срцем и душом са исповедницима вере који се називају 'Истински Православни хришћани' а често и 'Катакомбна Црква'... Архијерејски Сабор признаје духовно јединство са њима..."

Друга, истог датума, названа је „Резолуција у вези са избором Пимена (Извекова) за Московског патријарха”: „Сви избори за Московског патријарха почев од 1943. године неважећи су на основу 30. правила Светих Апостола и 3. правила Седмог Васељенског сабора, према коме 'ако се неки епископ послужио световним властима да би преко њих добио епископску власт у Цркви, нека буде свргнут и одлучен заједно са свима који су са њим у општењу'. О значају који су Оци Седмог Васељенског сабора придавали таквом преступу сведочи већ и сама чињеница двоструког кажњавања, тј. не само свргавања, него такође и одлучења, што није уобичајено у црквеном праву. Чувени тумач црквених канона Епископ далматински Никодим (Милаш) даје следеће објашњење 30. правила Светих Апостола: 'Ако је дакле незаконито утицање световних власти при постављању епископа Црква осуђивала у добу кад су владаоци били хришћани, то је она тијем више ово морала осуђивати онда, кад су ти владаоци незнабошци били, и тијем је тежим казнама морала подвргавати дотичне, који нијесу зазирали обраћати се за помоћ незнабожачким владарима и њиховим подручним властима, само да би епископство добили. А ово је баш случај који има у виду ово (30) правило'. Ако је у одбрану ове позиције дат пример константинопољских патријараха који су били постављани на трон од стране хировитих турских султана, може се одговорити да **аномалија не може да се сматра за норму и да једно кршење канонског права не може оправдати друго.**

Избор Пимена (Извекова) за Патријарха московског и све Русије, на сабору који је себе назвао Сверуским Црквеним Сабором, у Москви 2. јуна ове године, према заповести 3. правила Седмог Васељенског сабора и из других разлога утврђених у овој одлуци треба да се сматра незаконитим и ништавним, а сва његова дела и акти лишеним снаге”.

Међутим, РПЦЗ је 1974. потврдила једну одлуку прихваћену на Сабору МП из 1971: уклањање клетви са старих обреда и оних који их примењују.⁷⁴¹ Ово само по себи није учинило строобредце православнима, већ је уклонило главну препреку за њихово поновно сједињење са Православном Црквом, изводећи логичан закључак из увођења јединоверја од стране цара Павла 1801,

741 Monk Benjamin, op. cit., part 5, pp. 49-50.

које дозвољава старообредцима да приликом присаједињења Православној Цркви задрже употребу својих старих обреда.

28. септембра 1971, архијерејски Сабор је одлучио: „Несклад између решења Московске патријаршије о давању причешћа Римокатолицима и православног догматског учења и црквених канона потпуно је очигледан за сваку особу која је макар и мало упућена у богословље. То решење је с правом било осуђено одлуком Синода Грчке Цркве. Свети канони дозвољавају причешће великог грешника који се налази под казном (епитимија), када се он налази на самрти (13. правило Првог Васељенског сабора, 6. правило Картагинског сабора, 2. и 5. правило Григорија Ниског), али нема ниједног правила које би ово проширивало и на лица страна Православној Цркви, све док та лица не одбаце своја лажна учења. Без обзира на сва објашњења која митрополит Никодим и остали московски јерарси могу покушати да дају како би оправдали овај чин, потпуно је јасно да је према њиховом решењу, и поред одређених ограничења, успостављено општење између Московске патријаршије и римокатолика. И не само то – ови последњи су недавно донели одлуку да дозволе члановима Православне Цркве да се причешћују код њих. Све је то било јасно демонстрирано на служби одржној 14. децембра 1970. у цркви Св. Петра у Риму, када је митрополит Никодим причестио католичке клирике. Потпуно је јасно да тај чин не може бити оправдан никаквом неопходношћу. Тим чином Московска патријаршија је издала Православље. Ако 45. правило Светих Апостола одлучује од цркве православног епископа или клирика који се 'само молио заједно са јеретичима', и ако 10. Апостолско правило забрањује чак и заједничку молитву са онима који су одлучени, шта да кажемо за оне епископе који се усуђују да им дају Свете Тајне? Ако оглашени морају да напусте Цркву пре освећења Дарова и ако им се чак ни на самрти не допушта да приме причешће пошто се још нису присајединили Цркви, како неко може оправдати причешћивање особа које су, као чланови јеретичких заједница, много даље од Цркве него оглашени, који се припремају да јој се присаједине? Чин московског Синода потврђен је на недавном сабору Московске патријаршије у Москви, што проширује одговорност за ту неправославну одлуку на све чланове московског сабора и на читаву њихову црквену организацију. Одлука да се католицима допусти причешће представља не само неканонски, него и јеретички чин, који повређује православно учење о Цркви, пошто су само истински чланови Цркве призвани да се причешћују Телом и Крвљу Христовом у Евхаристији. Московски указ, логички посматрано, признаје за њене чланове и оне који због својих догматских заблуда и срцем и умом стоје далеко од ње”.

Истог дана Сабор РПЦЗ је издао важну изјаву о примању јеретика, знатније „затежући” њену праксу: „Света Црква је од старина веровала да може бити само једно крштење, на име оно које извршује у њеном наручју: 'Један Господ, једна вера, једно крштење' (Еф. 4,5). У Символу вере такође се исповеда 'једно крштење', док 46. канон светих Апостола указује: „Ми наређујемо да треба да се свргне епископ или клирик који прима (тј. призна) крштење или жртву јеретика'.

Ипак, када је ревност било којих јеретика у њиховој борби против Цркве слабила, и постављало се питање њиховог масовног преобраћања у Православље, Црква их је, с намером да олакша њихово сједињење, примала у њено наручје помоћу другог обреда. [Овде следи дискусија о првој канонској посланици светог Василија Великог]

И тако свети Василије Велики, и његовим речима Васељенски Сабор, у успостављању принципа да изван Свете Православне Цркве нема истинског крштења, дозвољава из пастирске снисходљивости, такозвану икономију, примање одређених јеретика и расколника без новог крштења. И у сагласности са овим принципом, Васељенски Сабори дозвољавају примање јеретика помоћу разних обреда, узимајући у обзир слабљење њихове ватрености против Православне Цркве.

[Овде следи дискусија о објашњењу Тимотеја Александријског о томе у Пидалиону]

У односу према римокатолицима и протестантима који претендују да сачувају крштење као Свету тајну (на пример, лутерани) од времена Петра Првог установљена је пракса да се примају без крштења, кроз одрицање од јереси и миропомазане протестаната и неокорелих католика. Пре Петра католици су у Русији били крштавани. У Грчкој пракса се такође мењала, али скоро три стотине година, после одређеног прекида, пракса крштавања оних који долазе из католицизма и протестантизма била је поново уведена. Они који су примљени помоћу другог обреда нису признати као православни у Грчкој. У многим случајевима оваквој деци наше Руске Цркве није било дозвољено да приме Свето причешће.

Имајући на уму овакве околности, и садашњу пораст екуменистичке јереси која покушава да у потпуности избрише разлику између Православља и сваке јереси, тако да је Московска патријаршија, без обзира на свете каноне, издала резолуцију која дозвољава римокатолицима да се причешћују у одређеним случајевима, Архијерејски Сабор је признао увођење строже праксе као обавезу, тј. да сви јеретици који долазе у Цркву треба да буду крштени, и да једино кад је у питању нужда, и са дозволом епископа, с обзиром на ико-

номију, може бити допуштена другачија пракса у односу на одређене људе, тј. примање у Цркву римокатолика и протестаната који су били крштени у Име Свете Тројице кроз одрицање од јереси и миропомазање”.⁷⁴²

Неуспео покушај уједињења

До 1970. помесне цркве су се више или мање ујединиле у своме стремљењу ка јединству са католицима и протестантима. Истиноправославни Грчке и Кипра, као и Руска Загранична Црква (РПЦЗ), такође су се ујединили до 1971. године, али само привремено. Нажалост, ово уједињење – које је могло да буде толико корисно у борби истински православних хришћана – пропало је.

Као што смо видели, године 1969. РПЦЗ је званично признала хризостомовску („флоринску”) јерархију, коју је тада предводио архиепископ Авксентије. То је ојачало позиције Хризостомоваца и, сходно томе, ослабило Матејевце. Зато је 1/14. септембра 1971. изасланство матејевског Синода, у коме су били митрополити Калист Коринтски и Епифаније Китионски (Кипар), као и секретар Синода протојереј Евгеније Томброс, пошло у Њујорк, у Синод Руске Заграничне Цркве.

Они су отишли, како су Матејевци писали Русима неколико година касније, „како би ступили у контакт са вашим Синодом и успоставили духовно општење са вама ради јачања Свештене борбе Православља”.⁷⁴³ Или, како је митрополит Епифаније истакао у писму митрополиту Филарету: „Дошао сам како бисмо испунили нашу заједничку дужност са закашњењем од 48 година. Дошао сам у убеђењу да по људској слабости ми 1971. испуњавамо оно што је требало да учинимо 1924... Веровао сам да улазећи у светотајинско општење са вама, постајем са вама једно Тело и једна Крв Исуса Христа”.⁷⁴⁴

Међутим, Матејевци нису одмах тражили молитвено општење са Русима. Они су, пре свега, упитали какав је став Руса према новокалендарцима. Ови су одговорили да је увођење новог календара представљало грешку, и обећали су, у лицу архиепископа Филотеја Хамбуршког, да убудуће неће саслуживати са новокалендарцима. Ипак, нису рекли ништа о томе сматрају ли тајинства новокалендараца делотворним. Вероватно није случајно ни то што су Руси управо у то време одлучили да сви католици и протестанти, који

742 *Tserkovnaia Zhizn'* (Church Life), July-December, 1971, pp. 52-54; Monk Benjamin, op. cit., part 5, pp. 52-53.

743 Писмо од 20. фебруара 1976. упућено Синоду РПЦЗ од стране матејевског Синода. Цитирано према: *Kyrix Gnision Orthodoxon*, February, 1976, pp. 5-12 (Г).

744 Писмо митрополита Епифанија упућено митрополиту Филарету на Васкрс 1979.

желе да постану православни, треба поново да буду крштени трикратним погружењем.

Очигледно задовољни тим одговором, Матејевци су потом замолили Русе да изнесу свој суд о њиховом канонском положају.

Испитавши случај Матејеваца, Руси су 15/28. септембра у писменој форми изложили догматско-канонску анализу случаја једноличного посвећења. Матејевци су тврдили да је тај извештај оправдавао Матејево дело, али то је преиначавање текста. Заправо, иако су употребили уздржан речник, Руси су закључили да су Матејевци погрешили, „не против догмата Православља, него, у својој ревности да их сачувају, против јерархијског поретка, онда када је епископ Матеј сам извршио епископско посвећење. Просто признавање њихових хиротонија могло би да послужи као узрок саблазни, јер противречи установљеним правилима: првом Апостолском, четвртом Првог Васељенског сабора и трећем Седмог Васељенског сабора. Истовремено, из других канона и примера јасно је да икономија може да буде примењена на основу осмог правила Првог Васељенског сабора и шездесет шестог правила Картагинског сабора...

Стога је одлучено:

1. Да се допусти могућност испуњења захтева митрополита Калиста и Епифанија. У том циљу, два епископа треба да положи руке на њих. Они пак, по повратку, треба да саврше исто то на својој браћи-архије-рејима, а сви (њихови) епископи на свештенству;
2. Да се обавезу митрополити Калист и Епифаније, као и њихова браћа, да ће предузети све могуће кораке ради уједињења своје јерархије, клира и народа са онима које предводи његово блаженство архиепископ Авксентије;
3. Да се његово блаженство, архиепископ Авксентије, информише о горњим (одлукама);
4. Да се пошаљу виокопреосвећени архиепископ Филотеј и епископ Константин да у Преображењском манастиру у Бостону испуне оно што је одређено у параграфу један ове одлуке”⁷⁴⁵

Полагање руку је заиста обављено, али постоји много неслагања око правог значења овог чина. Матејевци тврде да је то била *χειροθεσία* (хиротесија – полагање руку), а не *χειροτονία* (хиротонија – рукоположење, односно посвећење), што би подразумевало да матејевска посвећења нису била неделотворна, него пре подразумева њихову делотворност. Да би подржали своју

745 Holy Transfiguration Monastery, Boston, *The Struggle against Ecumenism*, pp. 95, 97.

тврдњу, они наводе следеће: а) речи Дела апостолских, где је употребљена реч „хиротесија” и њен руски еквивалент, а не „хиротонија” и њен руски еквивалент који је употребљен;⁷⁴⁶ б) енглески текст писма које је митрополит Филарет послао митрополиту Епифанију, у коме је поменута тајна описана као ништа више до „разрешна молитва” – по свој прилици ради уклањања мрље са матејевских хиротонија, зато што потичу од само једног епископа; и в) текст писма митрополита Филарета, потписан такође и од стране епископа Лавра, упућеног архиепископу Андреју: „Ми желимо да сви знају, да након полагања руку, које је извршено као благосиљање свештене јерархије Вашег блаженства, наш Архијерејски Синод Руске Православне Цркве изван Русије улази у пуно еклисиолошко и светотајинско општење са Православном Црквом Истинских Православних Хришћана Грчке, којој је архијереј Ваше блаженство. Од срца молим нашег Господа да благослови и заувек води јерархију, клир и верни народ Богочуване Цркве Вашег блаженства.”⁷⁴⁷

Такође, у прилог матејевској интерпретацији иде писмо протојереја Георгија Грабеа, секретара Синода РПЦЗ: „Епископи Калист и Епифаније нису били хиротонисани од стране нашег Синода. Они су примљени у општење као епископи само полагањем руку на њих, већ одевени у епископске одежде, сходно 8. правилу Првог Васељенског сабора. То је учињено како би се исправила нерегуларност проузрокована тиме што су они своју јерархију добили кроз посвећење које је изворно савршено од стране једног епископа.”⁷⁴⁸

Против овога, ипак, говоре следеће чињенице: (а) то што су Руси у своме документу од 15/28. септембра експлицитно изјавили да они неће једноставно признати матејевска рукоположења, (б) то што су Руси у истом тексту објаснили да су у историји Цркве клирици неких безблагодатних расколника, на пример катари, примани у редове православног свештенства кроз хиротесију, а не кроз поновну хиротонију, што је представљало примену икономије, но ни на који начин није представљало признање расколничких хиротонија; и (в) то што је епископ Лавр, секретар руског Синода, током свога путовања по Грчкој истицао како хиротесије над митрополитима Калистом и Епифанијем нису биле извршене истога дана, него дан за даном, што јасно показује да су биле еквивалентне посвећењима.⁷⁴⁹

746 „Anegnoristhi i kanonikotis ton kheironion tis paratakseos imon”, *Kyrix Gnision Orthodoxon*, 17, November, 1971, pp. 3-14 (Г). У руском тексту званичног документа наведеног у истом матејевском часопису каже да су Руси „прочитали молитве са полагањем руку” на двојицу јерараха.

747 Писмо митрополита Филарета архиепископу Андреју од 12. октобра 1972. године.

748 Грабе, писмо г. Шалкросу од 25. октобра 1973.

749 Doens, „Les Palaioimerologites”, op. cit., p. 48.

„Нажалост – пишу у манастиру Светог Преображења у Бостону – услови које је Руска Загранична Црква поставила и које су представници Матејеваца прихватили, у Грчкој су само делимично спроведени. Матејевски Синод је пристао на први услов (да се над њиховим архијерејима изведе обред хиротесије), али је одбио да прихвати други (да се исти обред саврши и над њиховим свештеницима и ђаконима), јер су се многи клирици томе успротивили. Митрополит Епифаније Кипарски, у приватно објављеном меморандуму датираном на 17. март 1977, и митрополит Калист Коринтски, у приватном меморандуму и отвореном писму које је написао, прекоревају своју сабраћу, матејевске епископе и клир, због показивања вероломства и ношења терета кривице због прекида њихових преговора са Хризостомовцима и погоршавања односа са Заграничном Црквом. Тако није дошло до уједињења свих Истински Православних Хришћана које је Руска Загранична Црква желела.⁷⁵⁰

750 Holy Transfiguration Monastery, *The Struggle against Ecumenism*, pp. 97-98. Руско гледиште о календарском расколу изложио је архиепископ Виталије Канадски у писму архиепископу Андреју Атинском (*Kirix Gnision Orthodoxon*, August-September, 1972, преведено на енглески у: „Re[2]: [paradosis] Will the Real Metropolitan Vitaly Please Stand Up?” orthodox-tradition@yahoogroups.com, 7 September, 2002) (енглески превод је местимично модификован): „Ваше Блаженство, пре свега дозволите мени убогом да честитам Вашем Блаженству, у име нашег Свештеног Синода, поводом Вашег устоличења милошћу Божијом, као што смо информисани Вашим обавештењем бр. 804 од 22. маја 1972. Ми смирено желимо да, милошћу најсветијег и најсавршенијег Духа, то буде на славу Триједног Бога и на спасење душа верних православних хришћана који следе Вас и непоколебљивост наше непромењиве (akainotometos) вере. Што се тиче Ваше... посланице бр. 803 од 13. маја 1972, адресиране на Његово Блаженство, пошто је председник нашег Свештеног Синода, кириос кириос Филарет дуже време одсутан из земље, ја сам се прихватио да пружим потребан одговор, како Ваша посланица не би дуго остала без одговора. Чињеница да је календарска иновација донела раскол у свету Православну Цркву не може бити јаснија и нема православне и разумне особе која би могла да игнорише ту жалосну реалност. Стога нико не треба погрешно да мисли како наша света Руска Црква – коју меродавно представља наш Свети Синод – наводно не суделује у огорчености поводом тог злославног раскола, и допустите ми да подсетим Ваше Блаженство на само две међу многим несрећама које смо ми, као православни Руси, имали да претрпимо као последице преврата који су извели... Мелетије Метаксакис и Хризостом Пападопулос, жалосне успомене... (На овом месту он износи проблеме са Бесарабијом и Валаамским манастиром). Наша грчка браћа су нас обавестила о сличним случајевима на Светој Гори, Кипру итд... Погрешно је мислити да је био један период током кога ми, као православни Руси, нисмо проживљавали драму промене календара. Календарско питање поставило се у време папе Григорија, када је Православна Црква била позвана да прихвати поменути промену. Већ од тога часа Црква је изнела своје мишљење, осудила је ту промену и анатемисала је. Црквена свест је много пута и на много места потврдила ту осуду различитим актима, декларацијама и делима... Такође, у XX веку на Светој Гори, (на сабору) где наш Синод није био заступљен, али јесте Српска Црква, која нам је у то време пружила уточиште и са којом смо били духовно и еклисиолошки сједињени, у лицу Епископа Охридског Николаја (Велимировића) није пристала да служи Литургију са осталим јерарсима новаторима у манастиру Ватопед... Дакле, наш Свештени Синод од почетка је сматрао да је календарски проблем проузроковао раскол... Током касније сазваног Великог Архијерејског Сабора у катедралној цркви Св. Николе у Монтреалу, епископском седишту мене убог, поновљена је вечна

Матејевци се нису много трудили ни око испуњења другог услова у вези са хиротесијама - око уједињења са Хризостомовцима („Флоринцима”). Након кратког периода током кога су Матејевци и Хризостомовци једни друге називали „браћом у Христу”, 20. децембра 1972. Матејевци су поново изјавили да су Хризостомовци безблагодатни. Осим тога, године 1976. Матејевци су прекинули општење и са Русима. Они су тврдили како су Руси прекршили обећање да ће им доставити писмено исповедање о безблагодатности новокалендараца, и како су наставили, у лицу архиепископа Антонија Женевског, да имају општење са њима.⁷⁵¹ Архиепископ Антоније је у то време заиста наставио да саслужује са новокалендарцима, што је довело до тога да је неколико његових свештеника и парохија прешло Матејевцима.

Године 1984. матејевски Синод је коначно одбацио хиротесије из 1971. изјављујући следеће: „1. Прихватили смо духовно општење са Руским Синодом након усмене изјаве-уверавања у погледу пристајања на јединство у вери, тј. исповедање-еклисиологију Истинске Православне Цркве. 2. Прихватили смо хиротесије као спољашњи чин – сасвим формалан – како бисмо одбили оптужбе за антиканоничност које износе следбеници бившег (митрополита) Флоринског, тј. Акакијевци, противећи се јединству, а не као нешто што

осуда папског календара, када смо саборно осудили јерес екуменизма, и када је прецизно показано да управо ово питање представља двери на које улази јерес. Са ауторитетом овог Сабора иза себе... председавајући нашег Свештеног Синода је написао своју Другу Посланицу туге у којој је дубоко промишљено третирао календарско питање као претечу екуменизма... Тако наш Свети Синод, имајући од почетка исправно схватање тог питања, никада није признавао промену календара као неопозив акт, него је увек очекивао повољну прилику за Свеправославни Сабор који би био слободно сазван, не да би дао мишљење по том питању, јер је Света Црква то још давно учинила, него да би одбацио превару која се увукла, не да би донео осуду као превентивну меру, као што је био случај у прошлости, него да би донео конкретну пресуду у случају преврата до кога је већ дошло... Ако је наша Света Црква до сада практиковала снисходљивост у сфери односа са другим црквама, то је било у нади да ће бити сазван слободни Свеправославни Сабор, кога по нашем мишљењу не може бити без ослобађања Руске Цркве... Видећи, међутим, да жељени Свеправославни Сабор не само да не може бити слободан и да неће осудити новотарију и донети мир Цркви, него ће заправо пристати уз јерес, ми, слушајући нашу архијерејску савест, звонимо на звона за узбуну... Који је још доказ потребан... да покаже како је исповедање вере нашег Светог Синода по питању измене календара, која је узрок раскола, чист и доследан? (...) У закључку, информисамо Ваше Блаженство да нам је грчки презвитер Василије Сакас, парохијски свештеник у Женеви канонски подређен нашем Синоду, представи опсежан рад на тему оправдања савесног држања грчких Истинских Православних Хришћана (...) (...) Енглески превод тог рада благословио је председавајући Синода кириос кириос Филарет у облику предговора. У том детаљном предговору пронаћи ћете изражено мишљење читавог нашег Светог Синода по питању валидности анатема које се тичу тог питања, као вечно Свеправославно и Саборно мишљење Источне Православне Цркве. Верујем да ће поменути предговор моћи да буде употребљен за отклањање сваке сумње, и као теоретска дефиниција (Орос) вере наше Руске Православне Цркве у егзилу (...).”

751 Писмо од 20. фебруара 1976, упућено из матејевског Синода Руском Синоду, *Kyrix Gnision Orthodoxon*, February, 1976, pp. 5-12 (Г).

утиче на јерархију која је догматски потпуна и савршена. 3. Прихватамо да је ту било канонских прекршаја (нерегуларности), али оно што нас је подстакло била је чињеница да су Руси, у складу са декларацијом Егзархије, дали истинско исповедање. Међутим, када су почеле да се откривају супротности, након неуспелих покушаја који су потрајали око четири године, ми смо били присиљени да прекинемо духовно општење, пошто смо равнодушни према питању хиротесија, јер оне нити су нам шта додале, нити су нам одузеле... 4. Да, као што се показало, акт из 1971. био је разбојнички акт, који су претходно смислили непријатељи Цркве”.⁷⁵²

Напредовање екуменизма

Екуменизам је наставио да напредује у грчком православном свету. Године 1971. патријарх Атинагора се обратио групи од тридесет америчких и пет грчких свештеника: „И шта се данас догађа? Велики дух љубави шири се преко хришћана Истока и Запада. Ми већ љубимо једни друге... Ви у Америци већ многим дајете причешће из светог путира, и добро чините! И ја овде такође, када дођу католици и протестанти, и затраже да приме причешће, понудим им свету Чашу! И у Риму се догађа иста ствар, и у Енглеској, и у Француској. Све долази само по себи!”⁷⁵³

Скидање анатема из 1965. довело је до тога да је већина манастира, скитова и келија на Светој гори престала да помиње патријарха. Ипак, 13. новембра 1971. сазвано је специјално заседање Свештеног Кинота, владајућег тела Свете горе. На том заседању одлучено је да „по питању настављања прекинутог помињања Васељенског патријарха, сваки свети манастир, као самоуправна целина, остаје слободан да изабере правац деловања у складу са својом савешћу”.⁷⁵⁴ И док је Есфигмен, заједно са осталим манастирима, остао веран овој резолуцији, игумани манастира Светог Павла и Ксенофонта били су замењени пажљиво одабраним лицима.

Године 1972. Есфигмен је истакао на манастиру заставу „Православље или смрт”, у знак протеста против заједничке молитве између патријарха Атинагоре и папе, и престао је да учествује на заједничким службама са

⁷⁵² *Kirix Gnision Orthodoxon*, March, 1984, pp. 102-103, Посланица бр. 1897 од 1. марта; Eleutherios Goutzides, у: *Kirix Gnision Orthodoxon*, 42, N 237, October, 1997, pp. 262-263 (Г). За више појединости о овим догађајима, укључујући и читав текст руске одлуке, види: *Holy Transfiguration Monastery, The Struggle against Ecumenism*, op. cit., pp. 87-100.

⁷⁵³ *Orthodoxos Typos*, 13 July, 1979 (Г).

⁷⁵⁴ „[Orthodox-synod] A Rejoinder to a Challenge of the Legitimacy of the Orthodox Monastic Brotherhood of the Holy Monastery of Esphigmenou”, *orthodox-synod@yahooogroups.com*, January 29, 2003.

представницима других манастира. Међутим, у јулу 1972. умро је патријарх Атинагора, па се одмах појавила нада да ће његов наследник Димитрије одбацити унијатство свога претходника и да ће се вратити Православљу. Али та нада се угасила када је нови патријарх у својој беседи на устоличењу 5/18. јула потврдио своју приврженост екуменизму и ССЦ-у, и поменуо „неодложну нужност да се ступи у дијалог пре свега са исламом, а затим и са другим монотеистичким религијама”.⁷⁵⁵

Касније исте године Димитрије се обратио муслиманима поводом једног њиховог празника: „Велики Бог, Чија само сви ми деца, хоће да сви који верујемо у Њега и поштујемо га будемо спасени и будемо браћа. Он хоће да то буде тако, чак и ако припадамо разним религијама. Ми смо у тим религијама научени да Светог Бога признајемо за почетак и крај свега, да љубимо једни друге и да мислимо само добро – дајте да то практикујемо и у нашим међусобним односима”.⁷⁵⁶

Ово није сметало Свештеном Киноту Свете горе да 8/21. јула свим светогорским манастирима подели окружну посланицу којом им саветује да поново почну са помињањем Васељенског патријарха: „Нова клима – тврдила је посланица – успостављена је између Свете горе и Васељенске патријаршије. Са смрћу патријарха Атинагоре, разлози који су неке свете манастире навели да прекину помињање имена свога епископа сада више не постоје”. Но, чак и након те изјаве и посете изасланства Васељенске патријаршије Светој гори у септембру, седам манастира је и даље одбијало да помиње патријарха. Један од тих манастира, Есфигмен, уместо њега почео је да помиње старокалендарског архиепископа Авксентија.⁷⁵⁷ У септембру 1973. друго изасланство стигло је на Свету гору. Оно је осудило побуну Есфигмена.

„Једанаестог марта 1974. Васељенски патријарх је писао Свештеном Киноту, објављујући своју одлуку. Тринаест монаха је кажњено. Међу њима је био и архимандрит Атанасије, игуман Есфигмена, два епитропа и секретар манастира које је одмах требало протерати са Свете горе. Архимандрит Евдоким, игуман манастира Ксенофонт, био је свргнут и изгнан из свога манастира, али са дозволом да остане у некој другој светогорској обитељи. Игуманима друга два братства – архимандритима Дионисију Григоријатском и Андреју Светопавловском – забрањено је свргавањем ако у року од два месеца не обнове помињање патријарховог имена...

⁷⁵⁵ *Episkepsis*, 59, July 25, 1972, p. 6 (Г); *Eastern Churches Review*, vol. IV, no. 2, Autumn, 1972, p. 175.

⁷⁵⁶ *The Zealot Monks of Mount Athos, Phoni ex Agiou Orous*, 1988, p. 73; *Ekklesiastiki Alitheia*, 70, 1972 (Г).

⁷⁵⁷ *Eastern Churches Review*, vol. IV, no. 1, Spring, 1973, pp. 72-73.

По добијању патријарховог писма полиција је пресекла телефонску линију манастира Есфигмен и поставила стражу око манастира. Али монаси су манастирске двери држали затворене, док су на зидинама истакли велику црну заставу са исписаним речима 'Православље или смрт'. Упозорили су цивилног гувернера да ће се супротставити сваком покушају насилног уласка у манастир. У својој изјави спољашњем свету они су рекли да себе и даље сматрају канонски потчињенима Васељенској патријаршији, али да не признају онога ко је сада окупирао патријаршијски престол, јер 'он је непријатељ Православља'. До почетка Страсне седмице манастир је био потпуно одсечен од света: нико у њега није ни улазио ни излазио'.⁷⁵⁸

Есфигменски монаси били су охрабрени у свом држању великим чудом учињеним од стране светог мученика Агатангела, есфигменског монаха. У најкритичнијем тренутку борбе, монаси су на улазу у олтар наишли на огроман миомирисни облак. После испитивања видели су да облак долази од моштију светог Агатангела и схватили су да то значи да светитељ одобрава њихову борбу против највеће јереси епохе...

Маја 1975. ССЦ је објавио споразумну изјаву комисије Вера и Поредак под насловом *Једно кршћење, једна евхаристија и узајамно признање свештештва*, која проглашава потпуно протестантску доктрину црквеног и светотајинског јединства. Као што сам наслов указује, овај документ био је усмерен ка узајамном признавању светих Тајни међу црквама. На пример: „Наше крштењско јединство у Исусу Христу, установљава позив црквама да превазиђу своје поделе и остваре пуно видљиво јединство” (стр. 10). И: „пуно међусобно признавање крштења од стране цркава као једног, требало би да буде могуће онда када кандидат за крштење исповеди Исуса Христа као Господа... и када је крштење обављено водом, у име Оца и Сина и Светога Духа” (стр. 16). Треба се подсетити да ССЦ укључује и секте које поричу Божанство Христово и да ниједна од чланица цркава, осим православних (и то не свих), не крштава на апостолски начин, пуним трократним погружењем.

Документ такође садржи богословски недоследно учење о прелагању хлеба и вина у евхаристији, и посебну изјаву да „цркве треба да испитају своје литургије у светлу скоро постигнутог евхаристијског договора” (стр. 27) - као да је литургији светог Јована Златоустог потребна ревизија у светлу протестантског богословља!!!

Православни тешко да могу тврдити како се не држе доктрина из овог документа, с обзиром на то да је један од његових главних аутора био руски протојереј Виталије Боровој и да га се ниједна црква није одрекла. Осим

758 *Eastern Churches Review*, vol. IV, no. 1, Spring, 1974, pp. 109-110.

тога, ово је била ревизија претходне изјаве, „у светлу одговора примљених од цркава” - укључујући, вероватно, и православне цркве.

Исте 1975. године, архиепископ Атинагора Тијатирски и Великобритански је, са посебним благословом патријарха Димитрија, објавио своје *Тијатирско Исповедање*, које је изражавало нову идеју да је Црква кућа без зидова у коју свако може слободно да уђе. Писао је: „Православни хришћани верују да следеће Цркве имају важеће и истинско свештенство или посвећење: православна, римокатоличка, етиопска, коптско-јерменска и англиканска. Васељенска Константинопољска патријаршија, Александријска патријаршија, Јерусалимска патријаршија, Румунска патријаршија и Кипарска црква су пре пола века званично објавиле да Англиканска Црква има важеће рукоположење уз покајање, што значи да англикански епископи, свештеници и ђакони могу да врше важеће свете Тајне, као и они из Римокатоличке Цркве”.⁷⁵⁹ „Тијатирско исповедање” такође изјављује како је „идеја да је масонерија религија – погрешна”...

Опет, на Генералној Асамблеји ССЦ у Најробију 1975. православни делегати су потписали споразум по коме признају свете тајне неправославних делегата и изјавили су да „православни не очекују од других хришћана да пређу у Православље, у његовој историјској и културној реалности која одликује његову прошлости и садашњости, и да постану чланови Православне Цркве” – што је показало лажљивост њиховог правдања да у екуменистичком покрету учествују „како би сведочили Православље”.⁷⁶⁰

Нешто отпора преостало је у помесним Црквама - нарочито у Грчкој, где је противљење Есфигмена и даље држало ово питање на дневном реду. Тако, као што је архимандрит (касније епископ) Калист (Вер) известио, „Током маја 1978, после посете Васељенском патријарху, др. Потер и архиепископ Скот, председавајући Централне комисије ССЦ, отишли су у Атину да тамо са Синодском комисијом дискутују о међуправославним и међухришћанским односима. Чини се да објашњење дато од стране ССЦ-а ни у чему није успе-

759 Athenagoras (Kokkinakis), *The Thyateira Confession*, London, 1975, p. 61. У другом делу упереном против РПЗЦ из 1976, *Ecclesiological Problems: „Church Beyond Boundaries”*, архиепископ Атинагора изјављује: „Наравно да су врата у Цркву свето крштење које је Православна Црква признала да је важеће вршено код римокатолика, Копта, Јермена, старокатолика и англиканаца, лутерана, методиста и још неких других хришћанских група.” *Ecclesiological Problems* је било побијано у прошури написаној од стране Манастира светог Преображења у Бостону, *A Reply to Archbishop Athenagoras*. Види такође Митрополит Филарет Њујоршки, „Посланица поглаварима светих Цркава Божијих, Преосвећеним православним архијерејима, поводом „Тијатирског исповедања”, *Orthodox Christian Witness*, 17/30. мај 1976; „Тијатирско исповедање”, *Orthodox Christian Witness*, 23. фебруар/7. март 1976

760 „Orthodoxy and the Ecumenical Movement”, *Orthodox Christian Witness*, October 27 / November 9, 1997, p. 2.

ло да одврати приговоре православних Грка. У интервјуу за *Њу Јорк Тајмс*, архиепископ Серафим Атински је изнео да Грчка Црква сада размишља о повлачењу из чланства у ССЦ...

Православни свуда размишљају слично архиепископу Серафиму. Говорећи на Конференцији клира Грчке Архиепископије 7. новембра 1978, архиепископ Атинагора Тијатирски и Великобритански такође је доказивао да православни треба да се повуку из пуног чланства ССЦ. У том погледу Православна Црква треба да има исти однос према ССЦ као што га има Римокатоличка Црква: Православни треба да шаљу посланике на састанке ССЦ и да учествују у дискусијама, али без гласања и без органског чланства у Светском Савету.⁷⁶¹

Али ове изјаве нису имале никаквог ефекта. У сваком случају, православне цркве су на свеправославној конференцији у Женеви у јуну 1968. године већ потписале резолуцију у којој су прихватиле „органско чланство” у ССЦ. Као везане и успаване овце, сада су вођене на жртвеник нове супер-цркве.

Богословље мира

Упоредо са развојем екуменизма, потпомогнут од стране готово истих саучесника, развијао се и такозвани „покрет за мир” или „богословље мира” чијим се почецима може пронаћи траг у оснивању НАТО-а, са циљем одбране Европе од совјетске агресије 4. априла 1949. Са тачке гледишта марксизма-лењинизма, НАТО није био одбрамбена организација, већ претња светском миру. Због тога су комунисти организовали „покрет за мир” са циљем да поткопавају активност НАТО-а и помоћу тога прикрију своју сопствену агресију на некомунистички свет.

Сарађујући, по обичају, са својим политичким господарима, МП је организовала серију екуменистичких конференција „У одбрану мира”, са представницима не само хришћанских вероисповедања, већ такође и хиндуизма, будизма, јудаизма, ислама, шинтоизма и сикизма. С обзиром да су религијски „борци за мир” у потпуности поштовали друге богове, или (у случају будизма) никакве богове, на тим конференцијама није било места за специфично *хришћанско* разумевање мира. Према томе, тамо није било помена о чињеници да је мир на земљи могућ само ако постоји мир са Богом, који се стиче само кроз веру у искупитељско дело Христа, *јер Он је мир наш* (Еф. 2,14), и кроз непрестану борбу са злом у свим његовим облицима, укључујући атеизам и комунизам. Осим тога, као што Курочкин пише, „на страницама црвене

761 Ware, „Orthodoxy and the World Council of Churches,” *Sobornost*, vol. 1, № 1, 1979, pp. 78-80

штампе и на уснама оних који су говорили пред вернима, све чешће и чешће проглашавана је сличност и блискост комунистичких и хришћанских социјалних и моралних идеала". Тако се Стаљинов култ претворио у култ комунизма, јер је „патријаршијска црква, покоривши обновљенце, била присиљена да усвоји наслеђе покорених, не само у сфери политичке реоријентације, већ и у сфери идеолошке реконструкције”.⁷⁶²

"Такозвано 'богословље мира' – пише протојереј Георгије Грабе – у суштини је хилијастичко проповедање Царства Божијег на земљи, помоћу засађивања комунистичког социјализма. У обраћањима московском сабору пре избора за патријарха 1971. године, код свештеника Николаја Гајнова и тројице мирјана оправдано су се појавила питања у вези са говором митрополита Никодима (Лењинградског) и његових сарадника. Навели су његове речи о јединству људи међу собом 'у служби помирења', са циљем 'достизања Царства Божијег које долази у сили'. *Журнал Московске патријаршије* је писао: 'За хришћанску веру нема индиферентних и неутралних области деловања. На промене које се дешавају у свету, хришћани гледају као на деловање Промисла Божијег и пројављивања силе Божије, како би било успостављено Царство Божије на земљи' (1962, бр. 12, стр. 12).

Мир о коме труби Московска патријаршија није духовни мир, већ политички и, поврх тога, лажни мир, пошто је такозвано 'богословље мира' повезано са лажљивом совјетском пропагандом. У покушају да понавља комунистичку пропаганду, патријаршија несвојевољно пада у проповедање неке врсте хилијазма, тј. достизања златног доба и свеопштег мира људским средствима политичког карактера. Ако је Спаситељ рекао: 'Тражите најпре Царство Божије, и сво остало ће вам се само додати', Московска патријаршија поставља ствар обрнутим редоследом: Царство Божије треба да се достигне кроз спољашња средства комунистичког друштвеног поретка.

Због тога је 1963. митрополит Никодим у свом извештају 'Мир и слобода' на помесној конференцији покрета за мир у Холандији позивао на зближавање Цркве са овим светом. 'Од раних времена – говорио је он – апологете непроменљивости социјалних односа почеле су да наводе мисли хришћана према потпуном отуђењу од света, са циљем њиховог одвлачења од горућих социјалних проблема, од борбе за преуређење друштва на принципима правде. Под дуготрајним утицајем ових псеудохришћанских проповеди била су васпитана и израсла су читава покољења ускогрудих фанатика, са изопаченим представама о хришћанству' (ЖМП, 1963, бр. 1, стр. 40)

762 П. К. Kurochkin, *Evolutsia sovremennogo russkogo pravoslavia* (Еволуција савременој руској православији), Moscow, 1971, pp. 81, 82 (P).

Чега се то одриче митрополит Никодим овим речима? Одриче се светоотачке и аскетске прошлости. Он покушава да одврати Цркву од стремљења ка небу, и усмери је путем земаљских социјалних задатака. Његово Царство Божије је – комунистички поредак.

С њим се сложио проф. В. М. Боровој који се још јасније изразио: 'Систематско богословље и историјске цркве никад нису били на страни револуције, из тог простог разлога што су били заробљеници космоцентричног разумевања реалности, заробљеници статичког разумевања реда, једном заувек установљеног на земљи. Тек последњих деценија – када је у философској, научној и богословској мисли дошло до дубоких промена, до својеврсне револуције као последице антропоцентричног погледа на космос, еволуционе концепције универзума и новог преиспитивања читаве људске историје – тек након свега тога, појавила се могућност разраде богословља напретка и револуције' (ЖМП, 1969, бр. 9, стр. 78)...

У том свом апостасијском усмерењу Московска патријаршија је већ изгубила и само хришћанство, заменивши га религијом овог света. У супротности са Спаситељевим речима (Мт. 6,24), она покушава да служи двојици господара и, као што је упозоравао Спаситељ, дошла је дотле да је безбрижна по питању хришћанства, али ревносна у служењу безбожном комунизму”.⁷⁶³

„Митрополит” Никодим Лењинградски

Као што смо већ видели, водећи идеолог Московске патријаршије и глава Одељења спољних послова од почетка 60-их година био је генерал КГБ-а, Митрополит лењинградски Никодим (Ротов). Од времена када је писао своју магистарску тезу о папи Јовану XXIII, човеку који је извео Католичку цркву на екуменистичку сцену, митрополит Никодим је покушавао да исто учини са Московском патријаршијом. Јерођакон (сада јеромонах) Теофан пише: „Митрополит Никодим је излагање своје екуменистичке вере отпочео православном тезом о јединству читавог људског рода у Адаму: 'Људски род, читав Адам (израз св. Макарија Великог), уједињен је помоћу Оваплоћења, Крста и Васкрсења последњег Адама (1. Кор. 15,45), другог Човека, Господа, Који је 'ради нас људи' сишао са небеса (1. Кор. 15,47), и Који је, окусивши *ио благодати Божијој смрти за све* (Јевр. 15,47), *Спасио свих људи* (Тим. 4,10)... Сви ми, у складу са неописивом мудрошћу Божијом, повезани смо

⁷⁶³ Грабе, *Доімаїт о Цркви у савременом світу*, извештај Трећем Свезаграничном Сабору 1974 (Р).

од почетка везама јединства и братства'.⁷⁶⁴ Но, потом митрополит Никодим показује своје схватање тог јединства: 'Христос је умро за све људе и као нови Адам утемељио је ново човечанство... Пуноћа благодатних дарова предата је људима Духом Светим у Цркви Христовој. Ипак, била би опасна грешка сматрати да Христос, Искупитељ целог света, није проширио Свој спасоносни утицај на читаво човечанство'.⁷⁶⁵ Овај спасоносни утицај састоји се, према митрополиту Никодиму, 'у вери у Исуса Христа и делању кроз љубав. како у свакој појединачној личности, тако и у човечанству као целини, са којим смо уједињени нашом заједничком људском природом. Бог нас је спасао у неодвојивом, недељивом, непроменљивом и неповредивом јединству са том природом кроз оваплоћење свог Јединородног Сина'.⁷⁶⁶ Преузимањем и обожењем наше природе у Божанском Оваплоћењу Начелник и Савршитељ наше вере (Јевр. 12,2) и вечног спасења (Јевр. 5,9), наш Господ Исус Христос је помирио, ујединио и повезао *чињав људски род са Бојом, и све људе једне са друјима*'.⁷⁶⁷ Црква као Царство Божије слична је квасцу који прожима све делове читавог људског рода, по целом свету, и делује оном мером снаге која одговара моралном нивоу носилаца истине Христове. Далеко од тога да сви људи активно и свесно пребивају у Цркви, али зато *Црква пребива у свима кроз љубав Христјову*, јер та љубав није ограничена на било који део људског рода, него је подељена на све људе'.⁷⁶⁸ Због тога 'деловање Духа Божијег није ограничено конфесионалним границама. Његово манифестовање је потпуно и безусловно откривено у Цркви, али трагови Његовог присуства евидентни су свуда где има плодова духовног живота: љубави, радости, мира, трпљења, љубазности...'.⁷⁶⁹ Стога су сви људи, читаво тело човечанства (Адама), невидљиво уједињени са Богом и то је свакако 'невидљива Црква'. Црквену организацију Никодим је схватао као 'видљиву Цркву', у којој 'крштење одређује видљиву припадност Христу'.⁷⁷⁰ Митрополит Никодим је протестантско 'крштење' свесно признавао за истинско, а својој 'браћи у Христу', протестантима, члановима ССЦ, обраћао се овако: 'Кроз Свету Тајну крштења ми смо накалемљени на спасоносну Божанску Лозу...'.⁷⁷¹ А

764 Журнал Московске Патријаршије, 1973, бр. 8, стр. 32-33. Извештај председавајућег Х.М.К., Митрополита Никодима Лењинградског и Новгородског, на отвореној сесији КОРП, 25. мај 1973.

765 Metropolitan Nicodemus. *Collected Works*. Leningrad Theological Academy, 1974, vol. 4, p. 308.

766 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1973, no. 8, pp. 32-33.

767 *Journal of the Moscow Patriarchate*, vol. 3, p. 143.

768 *Journal of the Moscow Patriarchate*, vol. 3, p. 141.

769 *Journal of the Moscow Patriarchate*, vol. 3, p. 153.

770 *Journal of the Moscow Patriarchate*, vol. 3, p. 153.

771 *Journal of the Moscow Patriarchate*, vol. 3, p. 141. Говор на отварању дискусије између делегација теолога Евангелистичке цркве Савезне Републике Немачке (Арнолдсхајм IV) и Московске патријар-

видљива црква 'позвана је да оствари плодове Оваплоћења и Искуплења у животу својих *нейосредних* чланова'.⁷⁷²

Тако, према митрополиту Никодиму, сви су људи 'хришћани', и истина је да је Црква Христова, Тело Христово, Нови Адам – једна, али још није уједињена у једну организацију под једним вођом. Циљ екумениста је да створе такво *йомирење*, тј. једну видљиву црквену организацију за све. На тај начин екуменска црква и свет постаће неодвојиви једно од другог. Није тешко пронаћи главни извор оваквог веровања. То је сергијанизам – јеретичко учење да Црква, Тело Христово, представља просту црквену организацију, баш као обичне секуларне организације, политичке партије, заједнице, пословне структуре, итд.⁷⁷³

Током каријере митрополита Никодима, и то углавном захваљујући њему, Рим је направио велике продоре у Московску патријаршију. То добро илуструје случај оца Михајла Гаврилова, руског православног свештеника који је 1973. тајно примљен у Католичку цркву. Отац Сергије Келехер пише: „Капуцински свештеник је Гаврилову рекао да је митрополит Никодим (Лењинградски) био тајни католички бискуп, са јурисдикцијом признатом од Рима над читавом Русијом, коју је добио од папе Павла VI. Ова тврдња није немогућа – али није ни потпуно доказана.

Гаврилов је 5. септембра 1975. пред митрополитом Никодимом дао општу исповест, а овај је примио његове монашке завете и заклетву на верност Апостолском престоу и Римском папи. Кир Никодим је Гаврилову наложио да свој монашки живот проводи у складу са Одредбама језуитског реда, подаривши му примерак тих одредаба на руском језику. Све је било учињено приватно, а четири дана касније митрополит је постригао Гаврилова у монахе. Деветог октобра кир Никодим је рукоположио Гаврилова за свештеника, без заклетве уобичајене за руске православне кандидате за свештенички чин.

Године 1977. Гаврилов је био преведен у Љвовско-Тернопољску архиепископију Московске патријаршије... За време последњег разговора Гаврилова са кир Никодимом, Митрополит лењинградски га је благословио и – сећа се Гаврилов – „дао ми је упутства да чувам своја католичка убеђења и чиним све што је могуће у корист католичке ствари, не само у Украјини, него и у Русији. Митрополит је говорио о пракси својих претходника, а такође је тражио од мене да будем опрезан”.⁷⁷⁴

шије, на Лењинградској Богословској Академији 12. септембра 1969.

772 *Journal of the Moscow Patriarchate*, vol. 3, p. 143.

773 Theophanes, „The Head of the Moscow Patriarchate”, *Vertograd-Inform*, N 20, October, 2000, pp. 18-19.

774 Serge Keleher, *Passion and Resurrection – the Greek Catholic Church in Soviet Ukraine, 1939-1989*, Stauroupegeion, L'viv, 1993, pp. 101-102.

Ово показује да иза „мироговорачке“ екуменистичке активности Ватикана стоји тврда намера да се савлада Московска патријаршија, без икаквог уважавања ње као цркве. Гаврилова је, већ као православног свештеника, Никодим прерукоположио, што јасно сведочи о томе да Рим признаје тајинства православних само када му то одговара. Међутим, када он преузме иницијативу, такво признање може и да изостане...

Када је 1978. године митрополит Никодим умро – у наручју папе Јована Павла I⁷⁷⁵, баш како и доликује – њега је на месту главног идеолога МП и Митрополита лењинградског заменио његов ученик, будући „патријарх“ Алексије II (Ридригер). Алексије, агент КГБ-а од 1958. године, био је активни екумениста готово исто толико дуго као и његов ментор. Био је делегат на Трећој Генералној Асамблеји ССЦ у Њу Делхију 1961. (са митрополитима Никодимом и Антонијем (Блумом)), члан Централног комитета ССЦ од 1961. до 1968, председник Светске конференције „Црква и друштво“ у Женеви 1966, и члан Комисије „Вера и поредак“ ССЦ-а од 1961. до 1968.

„Већ 1966. године – пише јерођакон Теофан – у своме говору пред делегацијом Немачке Евангелистичке цркве на конференцији у Москви, будући поглавар МП је у име Самог Христа изјавио како 'Исус Христос сматра за своје, тј. за хришћане, све оне који верују у Њега и послушни су му, а то је више него Православна Црква'.⁷⁷⁶ Ако се сетимо да је, према православном учењу, Христос усвојио људе Себи само у Својој Ипостаси, то јест у Своме Телу које је Православна Црква, онда је очигледно да митрополит овде исповеда христолошку јерес, сматрајући за хришћане оне који су изван Цркве – називајући их 'Божијима', тј. црквенима.

У своме извештају Осмој Генералној асамблеји Светског Савета цркава⁷⁷⁷, објављеном у Журналу Московске патријаршије 1980. године (бр. 1-3), Алексије је још јасније исповедио да сви неправославни хришћани представљају цркву Христову. Богохулно мешајући и поистовећујући појмове Божијег присуства у свету и Његове енергије и присуства у Цркви, митрополит је сасвим јасно показао своје јеретичко учење о 'свеобухватном и безусловном' Оваплоћењу Христовом, које аутоматски претвара читав људски род, све хришћане, муслимане, незнабошце и уопште све 'људе добре воље' у чланове Тела Христовог, то јест Цркве! Митрополит Алексије отворено учи да и

775 Више о Никодиму види: Piers Compton, *The Broken Cross: The Hidden Hand in the Vatican*, Sudbury: Neville Spearman, 1983, pp. 158-159; „On the Death of a Soviet Bishop”, *Orthodox Christian Witness*, October 23 / November 5, 1978.

776 Sheder Ch. „The Orthodox Church of the East”, *Church Yearly*, 1966, Husterlo, 1967, p. 281 (на немачком).

777 Крит, Грчка, 18-25. октобар 1979.

у неправославним црквама – чланицама ССЦ-а – делује иста она благодат Духа Светога као и у Православној Цркви: 'Ми смо научили да се молимо заједно, да разумевамо дух и дубину молитве једни других, да осећамо дах благодати Духа Светога у заједничким молитвама Господу... ми морамо да захвалимо Богу за радост општења у Христу, за радост стално растућег искуства братства и сестринства у Христу кроз нашу сарадњу'.⁷⁷⁸ Дакле, управо у заједничким молитвама са јеретичима архипастир је осетио 'дах благодати Духа Светога'! Треба да приметимо како 'екуменистичка молитва' представља веома важан моменат у екуменистичком дијалогу, и како не сведочи само о томе да је међу екуменистима присутан неки заједнички 'бог' коме упућују молитве, него уједно и практично признање деловања Духа Светога у јереси, те стога помаже *aggiornamento* (обнову) цркава. Ево шта будући поглавар Московске патријаршије каже на ту тему: '*Aggiornamento* црква је постигнут на првом месту молитвом и братском љубављу; заједничке молитве стварају нарочиту атмосферу, духовно расположење; (затим прелази на цитат А. С. Хомјакова) 'молитва је живот Цркве и глас њене љубави, вечно дисање Духа Божијег. Ми верујемо да нас кроз заједничке молитве дах Духа Светога све заједно богати'.⁷⁷⁹

Према православном учењу управо Дух Свети чини човека чланом Цркве Христове, хришћанином. Али митрополит Алексије сматра да Дух Свети код јеретика делује једнако као и у Православној Цркви, те стога јеретици, као и православни хришћани, јесу Црква Христова: 'Ми верујемо да Дух Свети до данас видљиво и невидљиво продужава да спасоносно делује у свету. Ви и ја, драга браћо и сестре, представљајући различите Цркве и људске расе, живимо *истом реалном и благодатном снајом Педесетнице*'.⁷⁸⁰ Од тада митрополит почиње отворено да признаје да јеретичке заједнице јесу Црква и Тело Христово: 'Ми, православни, са љубављу смо отворени за нашу неправославну браћу, јер сви се ми *једним Духом крсјисмо... и сви смо једним Духом нађојени* (1. Кор. 12,13)'.⁷⁸¹ Овде није узалуд употребљена евхаристијска (и литургијска) терминологија апостола Павла, него се још једном истиче: православни и јеретици нису просто подељена Црква, него су Тело Христово, органски једно у Духу Светоме.

Полазиште овог учења митрополита Алексија о Духу Светоме је јеретичка христологија, чија се суштина састоји у тврдњи да смо 'сви ми били

778 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1980, no. 1, p. 54.

779 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1980, no. 1, p. 54.

780 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1980, no. 2, p. 62. Италик, овде и касније – јерођакон Теофан.

781 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1980, no. 3, p. 59.

примљени у природу Богочовека Исуса Христа као интегрална природа (интегрални човек). А та истина нас присиљава да верујемо како свака особа која тежи доброту и праведности обавља дело Христово на земљи, чак и ако интелектуално не зна за Христа или га чак одбацује. Из Богочовечанства Христовог следи да је пут у Царство Божије отворен за све људе. Сходно томе, са оваплоћењем Сина Божијег читав људски род постао је Његова потенцијална Црква и у том смислу границе хришћанске васељене (или свељудске породице) далеко су шире него границе хришћанског света'.⁷⁸² Одавде учење митрополита Алексија постаје разумљиво: пошто је Христос примио у Своју Ипостас *ойишју* људску природу, све људе, то значи да су све људске личности свих нараштаја спасене и остале у Христу, односно у Цркви. Другим речима, Христос је спасао целокупну људску природу, па дакле, према мишљењу митрополита Алексеја, и све људе.

Међутим, према православном учењу 'оваплотивши се, Бог Реч није примио на Себе ни природу спознатљиву простим запажањем, ...нити је, опет, примио природу спознатљиву у врсти (то јест, као све личности људског рода – ј. Т.), јер није примио на себе све ипостаси, него је примио ону природу која је препознатљива у јединки, ...те је она у Њему имала зачетак своје Ипостаси'.⁷⁸³ Дакле, не може се рећи да су сви људи спасени самим тим што су људи, зато што је Бог Реч постао Човек. Али митрополит Алексије тврди да су у људској природи Христовој биле садржане све људске ипостаси. Такво учење је у 11. веку исповедао монах Нил Калабријски, који је сматрао да су све људске ипостаси присутне или садржане у људској природи коју је преузео Господ и да су 'саобожене' заједно са Њим. Православна Црква је анатемисала Нила и његову јерес: 'Ако неко догматизује да су све људске ипостаси у телу преузете од стране Господа и саобожене заједно са њим, нека буде анатема, јер то је испразно брбљање или још пре испољавање безбожности'.⁷⁸⁴ И мада се митрополит оградио да људски род за њега представља само 'потенцијалну цркву', свеједно он касније недвосмислено говори о читавом људском роду као о Цркви – Телу Христовом, храму Духа Светога: 'Христос је искупио, очистио и обновио општу људску природу за свакога, док Дух Свети морално преображава сваку људску личност, дајући хришћанину пуноћу благодати и чинећи га храмом Божијим; боравећи у њему, Он подстиче

782 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1966, no. 7, p. 43.

783 St. John of Damascus, *Exact Exposition of the Orthodox Faith*, III, 11; Moscow, Rostov-on-Don, 1992, pp. 217-218.

784 J. Gouillard. *Le Synodikon de l'Orthodoxie, Edition et commentaire*, Travaux et mémoires 2 (1967), p. 301 (Ф).

напредовање духовности у уму и срцу, води га ка свакој истини и даје му духовне дарове на корист: једноме – реч мудрости, другоме – реч знања по истом Духу... и друге дарове (1. Кор. 12,7-11), тако да ће се људски таленти потпуније показати'.⁷⁸⁵ На тај начин, у мери у којој се Бог Логос оваплотио у општој људској природи, Његово Тело је подељена хришћанска црква у споју свих својих одвојених делова. Ипак, спасоносно деловање Духа Светог излишено је чак и изван граница Тела Христовог, улазећи у и обожујући тело читавог људског рода: 'Свеобухватна и најмоћнија сила Духа Светог распрострала се на читав живот нашег света, преображавајући га током историјског процеса борбе између добра и зла'.⁷⁸⁶

И тако је, захваљујући вештој замени теза, поништена стварна разлика између благодати Духа Светог, којом Бог чува свет у животу и приводи људе Цркви, и обожујућег мистичког присуства Духа Светог у Телу Христовом, у Цркви, чиме је потпуно укинута разлика између Цркве и света: сада је 'културни процват европског и светског хришћанства' проглашен за дело Духа Светог, па се чак и споразум Салт-2 између Брежњева и Картера о ограничењу стратешког офанзивног наоружања сматра за 'манифестацију невидљиве снаге Духа Светог који делује у свету на добро читавог људског рода'.⁷⁸⁷

Последице ове 'свечовечанске Педесетнице' митрополит је изразио углавном у терминима хуманизма и миротворства: 'Хришћанин је заинтересован за питања социјалне правде', 'елементи мировног покрета', хришћанско служење људима и њихова 'укљученост у сву комплексност реалног живота света'. На тај начин благодатни живот у Телу Христовом замењен је хуманистичким 'служењем светским стварима'.

Разумљиво је да би ово 'богословље мира' требало да буде веома погодно за дијалог не само међу јеретичким хришћанским заједницама, него такође и са било којом религијом, чак и са утопијским учењима као што је комунизам.

Али како је таква вера ускладива са православним учењем о једној и јединственој светој, саборној и апостолској Цркви? 'Да – признаје митрополит Алексије – јединство и јединственост Цркве је еклесиолошки аксиом', али у стварности, 'невидљиво јединство као јединство Христа и Духа Светог живи у видљивом мноштву цркава, од којих свака има своје посебно лице'. Митрополит овде цитира свог брата по екуменизму, професора архиепи-

785 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1980, no. 2, p. 63.

786 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1980, no. 2, p. 63.

787 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1980, no. 3, p. 58.

скопа Владимира (Сабодана).⁷⁸⁸ Пред нама је овде класична екуменистичка еклисиологија – теорија грана, коју је измислио архиепископ Стилијан Аустралијски (Константинопољска патријаршија), или, да употребимо језик совјетске богословске мисли, еклисиологија 'повређеног Тела Христовог', плод рафиниране мисли 'екуменистичких богослова' Московске патријаршије у којој је главни учитељ и расадник екуменистичке јереси био митрополит Никодим (Ротов).⁷⁸⁹

Трећи Свезагранични Сабор

Године 1974. у Светотројицком манастиру у Џорданвилу (САД) одржан је Трећи Свезагранични Сабор РПЦЗ. Као што је Први Загранични Сабор, одржан у Сремским Карловцима 1921. године, одредио однос РПЦЗ према бољшевичком режиму и обнови династије Романов, а Други Сабор, одржан у Београду 1938, одредио њен однос према Катакомбној Цркви, тако је Трећи Сабор покушао да одреди – однос РПЦЗ према екуменском и дисидентском покрету.⁷⁹⁰

Било је много тога да се расправи. У последњој деценији отпаднички утицаји екуменског покрета проширили су се и продубили, а нови првојерарх РПЦЗ, митрополит Филарет, у својим „Посланицама туте”, преузео је водећу улогу у борби против тог зла. Под утицајем његовог руководства, многи не-Руси, као на пример грчко-амерички манастир Светог Преображења у Бостону, затражили су прибежиште у РПЦЗ. Овај покрет ојачан је молбом два грчка старокаленарска Синода да уђу у општење са Руском Заграничном Црквом. По саставу својих чланова она сад више није била искључиво руска јурисдикција, и на њу више није могло да се гледа само као на предстражу руског православног анти-комунизма. То је била мулти-етничка, мисионарска Црква која се на многим фронтовима широм света борила против главних јереси новог доба.

Међутим, такав поглед на РПЦЗ није био прихваћен од свих њених јерараха. Неки су изолацију РПЦЗ од осталих помесних Цркава видели не толико

788 *Journal of the Moscow Patriarchate*, 1980, no. 3, p. 59.

789 Hierodeacon Theophanes, op. cit., pp. 15-18.

790 Као што је митрополит Филарет, председник Сабора, рекао у свом главном обраћању: „Пре свега, Сабор треба да одреди не само за руску паству, већ и за читаву Цркву, његову концепцију Цркве, да изложи догму Цркве... Сабор треба да одреди место наше Заграничне Цркве које заузима унутар савременог Православља, између осталих 'такозованих' цркава. Кажемо 'такозованих' пошто иако сада причају о многим 'црквама', Црква Христова је једина и Једна.”

Овде је митрополит указивао на то да догма о Једној Цркви није компатибилна са општењем са Светским Православљем, помесним православним црквама које учествују у екуменском покрету.

као потребу због борбе против екуменизма, колико због очувања *русизма* међу руским емигрантима. То не значи да је очување русизма као таквог било лоше: проблем се појавио када је то почело да омета мисионарско сведочење Цркве не-Руским верницима. Овакве етнофилетистичке тенденције неизбежно су водиле ка губитку црквене свести у односу на екуменизам, и ка осећању да је РПЦЗ ближа Русима из МП, иако су екуменисти, него истински православним хришћанима грчког, француског или америчког порекла.⁷⁹¹

Други разлог поделе је био строжи однос који је РПЦЗ била присиљена да заузме према „светском православљу” – према помесним Православним Црквама које су учествовале у екуменском покрету. Већина јерараха је пасивно прихватила и „Посланице туге” митрополита Филарета и уједињење са грчким старокалендарцима. Али су почели да се комешају када су „зилоти” у РПЦЗ детаљно објаснили које су последице тога: нема више никаквог општења са новокалендарцима, Србима и Јерусалимом. Испоставило се да је незванични вођа ове групе која је била наклоњена зближавању са „светским православљем” био архиепископ Антоније Женевски, кога су подупирали Лавр Менхетнски, Филотеј Немачки и Павле Штутгарски.⁷⁹² А њихови главни противници били су архиепископи Антоније Лос-Анђелески и Аверкије Сиракушки⁷⁹³, као и, нарочито, грчко-амерички манастир Светог Преображења у Бостону.

Ипак, дугорочно посматрано за позицију РПЦЗ много је значајнији био феномен познат као „дисидентски покрет”, који је поникао у другој половини шездесетих, са попуштањем напетости између комунистичке и капиталистичке суперсиле, и захватио како политичку сферу (кроз радове Сахарова и Солжењицина) тако и религиозну (опет Солжењицин, свештеници Ешлиман, Јакуњин и Дудко, лаик Борис Талантов).

У то време се није знало, а слабо је познато чак и данас, да је совјетска власт тада усвојила нову дугорочну глобалну стратегију. Голицин пише (мемо-

791 О филетистичким тенденцијама у РПЦЗ, и њиховим канонским уплићанима, види Eugene Pavlenko, „The Heresy of Phyletism: History and the Present”, *Vertograd-Inform*, № 13, November, 1999.

792 Монахиња Васа, *op. cit.*

793 Владика Аверкије је шездесетих година писао: „Са екуменизмом треба одлучно да раскинемо, и са његовим следбеницима не треба да имамо ништа заједничко. Ми немамо шта да тражимо са њима. Ово треба одлучно да кажемо и да покажемо на делу. За нас наступа време истинског исповедништва, када ћемо, можда, остати сами и наћи се у улози прогоњених. Пошто су сада све православне помесне цркве ушле у састав 'Светског Савета цркава', и самим тим издале Православље и поклониле се сатани, наступило је време нашег потпуног одвајања. Ми не можемо и не треба да имамо било какво општење са одступницима од истинског Православља; треба да будемо спремни да ако затреба одемо у 'катакомбе', као 'истински православни хришћани' код нас у отаџбини. Наш положај поборника исповедника чисте и неповређене Христове истине много нас обавезује, више него икада раније”.

рандум CIA из 1978): „Од времена усвајања дугорочне стратегије у периоду од 1958. до 1960. постојала је јака унутрашња опозиција совјетском режиму од стране незадовољних радника, сељачких колектива, интелектуалаца, клира, украјинских, летонских, литванских и јеврејских националиста, итд. Ови опозиционари нису себе називали 'дисидентима' нити их је КГБ тако називао.

Напротив, КГБ и партија су се према њима односили као према 'непријатељима режима'... КГБ-у је наложено да усвоји нове методе за поступање са том опозицијом, засноване на искуству ГПУ (совјетске политичке полиције) под Держинским двадесетих година...

То је имало за последицу стварање лажне опозиције у СССР-у и другим земљама... Актуелни 'дисидентски покрет' представља управо такву лажну опозицију осмишљену и створену од стране КГБ...

Главни циљеви које су совјетски властодршци покушали да постигну преко 'дисидентског покрета' били су следећи:

(а) Да збуне, неутрализују и ликвидирају истинску унутрашњу политичку опозицију у СССР-у.

(б) Да спрече ступање у контакт Запада са правом унутрашњом опозицијом у СССР-у, кроз представљање на Западу лажне опозиције, контролисане од стране КГБ-а. То објашњава тако лак приступ западних медија наводним 'дисидентима'.

(в) Да преко 'дисидената' утичу на спољну политику Сједињених Држава, у интересу дугорочне комунистичке стратегије и да ту позицију искористе у завршној фази поменуте стратегије.⁷⁹⁴

Голицин говори углавном о политичким дисидентима. Међутим, ми не можемо да одбацимо могућност да су и неки црквени дисиденти такође били агенти. Поред тога можда су неки од црквених дисидената такође били, ако не прави агенти, онда у сваком случају наивно и несвесно оруђе у рукама непријатеља вере, који су допустили њихове контакте са РПЦЗ пошто су предвидели негативан утицај који ће имати.

Две главне струје које су се развиле унутар покрета могле би се назвати, ако се присетимо спорова интелигенције деветнаестог века, западњацима и словенофилима.⁷⁹⁵ Западњаци су се углавном усредсређивали на исправљање злоупотреба у Цркви, обнову слободе савести и слободе речи. Они су више тражили и добијали подршку на Западу и били су, на свој начин, више подло-

794 Golitsyn, *The Perestroika Deception*, London and New York: Edward Harle, 1995, стр. 175.

795 Види: Roman Redlikh, „Rossiya, Yevropa i Real'nij Sotsializm”, *Grani*, 1986, pp. 265-289 (P); Alexander Yanov, *The Russian Challenge*, Oxford: Blackwells, 1987, chs. 2-4; Victor Aksyuchits, „Zapadniki i Pochvenniki Segodnia”, *Vestnik Khristianskogo Informatsionnogo Tsentra*, no. 30, September 22, 1989 (P).

жни утицају савремене западне мисли, нарочито – и у томе су одступали од традиционално православног начина размишљања – утицају екуменизма. Словенофиле нису тако добро примали и разумевали на Западу. Њихов главни акценат био је на обнови традиционалних руских вредности – руске религије, руске уметности и архитектуре, руске културе у свим њеним облицима, коју је совјетска култура у толикој мери оштетила и искривила.

Ове две струје нису увек биле јасно издиференциране и могле су се чак сјединити у размишљању и деловању једног човека. Тако је Александар Солжењицин, кога обично сматрају словенофилом, ипак имао многа обележја дисидента-западњака, не само због своје борбе за људска права, него и због екуменистичких погледа. Очишћене од својих неправославних елемената обе ове струје, може се рећи, биле су усмерене (мада и несвесно) према Истински Православној Цркви, која је остајала и радикалнија и смелија у своме исповедању него дисиденти, и целовитије је представљала оно најбоље из наслеђа старе Русије од славенофила.

Дисидентски покрет унутар цркве, међу клиром, појавио се 1965. године, са отвореним писмом свештеника Николаја Ешлимана и Гљеба Јакунина председнику ЦК КПСС Подгорном, у коме су протестовали против потчињености цркве држави, која се огледала нарочито у непротивљењу Хрушчовљевом прогону и предаји управе над парохијама „двадесетинама”, телима потчињеним држави, затим у обавези достављања спискова крштених локалним властима, у забрани деци и омладини млађој од 18 година да учествују у црквеном животу, као и у рукополагању само оних кандидата за епископат и свештенство који су били по вољи Совјету за религиозне послове. Патријаршија је ово писмо игнорисала, што је постало уобичајена појава за сличне протесте, а 1966. године оба свештеника добила су забрану свештенослужења.

Међу мирјанима најистакнутији дисидент био је филозоф Борис Талантов, који је био утамничен због тога што је предводио групу верних у Кирову, јавно разобличујући срамно деловање локалног епископа Јована у вези са затварањем цркава и прогоном верних. Ни он није добио никакву подршку патријаршије, него је на ВВС-у јавно оклеветан од стране Митрополита лењинградског Никодима (Ротова), да би на крају био заточен у кировски затвор где је и умро 1971. године. У чланку под насловом „Сергијанизам, или адаптација атеизма”, који је имао поднаслов „Квасац Иродов”, Талантов је Декларацију митрополита Сергија из 1927. године означио као издају Цркве. Сергијанизам не само да није „сачувао” Цркву, него је, напротив, помогао губљењу истинске црквене слободе и претварању црквене администрације

у послушну алатку атеистичких власти. „Митрополит Сергије – писао је он – својим прилагођавањем и лажима није спасао никога и ништа осим самог себе”. А у другом самиздат чланку под насловом „Тајно учешће Московске патријаршије у борби КП СССР-а против Православне Хришћанске Цркве” писао је: „Московска патријаршија и већина епископа учествују у организованим активностима атеистичких власти усмереним на затварање цркава, ограничавање ширења вере и њено подривање у нашој земљи... Заправо, атеистичке вође руског народа и црквени великодостојници заједно се подижу против Бога и Христа Његовог”.⁷⁹⁶ Талантов је Московску патријаршију назвао „тајним агентом светског антихришћанства”.⁷⁹⁷

Године 1972. Александар Солжењицин је написао отворено „Великопосно писмо” патријарху Пимену, у коме патријаршију описује као установу којом „диктаторски управљају атеисти – нешто до сада невиђено током два миленијума!” „Руска Црква – писао је он – изражава своју забринутост због сваке несреће у далекој Африци, док никад ништа није имала да каже о стварима које су лоше овде, код куће”. И наставља: „Каквим умовањем човек може да убеди себе да је планско разарање духа и тела Цркве под руководством атеиста – најбољи начин да се она сачува? Да се сачува – за кога? Свакако не за Христа. Којим средствима да се сачува? Лажима? Али после лажи – каквим ће се рукама савршавати Свете Тајне?”⁷⁹⁸

Неким се учинило да Солжењицинов позив „да се не живи по лажи” (независно од тога да ли га је сам Солжењицин видео у таквом светлу или не) логички води ка прихватању катакомбног начина постојања за Цркву. Тако се о. Сергије Желудков на њега одазвао следећим речима: „Шта да радимо у таквој ситуацији? Да ли да кажемо: све или ништа? Треба ли да покушамо да сиђемо испод земље, што је у данашњем систему незамисливо? Или да покушамо да некако прихватимо систем и искористимо макар оне могућности које су нам дозвољене?”⁷⁹⁹ Међутим, Солжењицин нити је припадао Катакомбној Цркви, нити је веровао у њено постојање. Овакав став је веома одговарао оним јерарсима у РПЦЗ, попут Антонија Женевског, чији је однос према догађајима у Русији био заснован колико на духовним и црквеним основама, толико и на политичким (Многи западно европски чланови РПЦЗ припадали су НТС-у, тајној анти-комунистичкој политичкој партији у коју

796 Talantov, у: „Tserkov' Katakombnaia na zemle Rossijskoj (III)”, *Pravoslavnaia Zhizn'*, N 12 (635), December, 2002, pp. 10-11 (P).

797 Andreyev, op. cit., p. 460.

798 Ellis, *The Russian Orthodox Church*, London: Allen Croom, 1986, p. 304.

799 Ellis, op. cit., p. 305.

су се инфилтрирали како КГБ, тако и ЦИА). Они су били искрени антикомунисти и презирали су улагивање јерараха МП комунизму, али никад нису ни помислили да порекну да је МП истинска Црква. Позиција ових јерараха била је угрожена антиекуменистичком ревносту митрополита Филарета, архиепископа Аверкија и Бостонског манастира. Али прилику им је пружио протеривање Солжењицина на Запад 1974. године. Архиепископ Антоније је брзо довео Солжењицина на Сабор у Џорданвилу, где је направио сензацију његовим одбацивањем зилотских ставова.

Потом је сам Антоније прочитао извештај позивајући РПЦЗ да пружи њену апсолутну подршку дисидентима, без обзира на чињеницу да су сви дисиденти били чланови МП и да је њихова екуменистичка идеологија била страна духу и учењу РПЦЗ. У супротности са тим ставом је био други извештај, архиепископа Антонија Лосанђелеског, који је, иако поштујући храброст дисидената, приговарао да би њихово признање могло да пошаље погрешан сигнал вернима у Русији, обезвређујући сведочење истинских катакомбних исповедника и стварањем утиска да је могуће бити истински исповедник унутар јеретичке организације. Такође, митрополит Филарет се залагао за усвајање званичне изјаве о безблагодатности Московске патријаршије. Према сведочењу једног богослова присутног на Сабору, већина епископа и делегата подржавала је такав предлог. Упркос томе, у последњем тренутку митрополита су убедили да одустане од таквог предлога са образложењем да би то изазвало раскол.⁸⁰⁰

Следи извод из Протокола бр. 3 Сабора РПЦЗ, датиран 8/21. октобра 1974: „Епископ Григорије каже да по питању постојања (благодати) није увек могуће одмах дати коначни одговор. Губитак благодати је последица духовне смрти која понекад не долази одмах. Тако биљке понекад умиру постепено. У вези са губитком благодати у Московској патријаршији, било би занимљиво направити упоређење са положајем иконобораца, мада је грех патријаршије дубљи. Председник (митрополит Филарет) каже да сада не можемо да издамо резолуцију о благодати у Московској патријаршији, али можемо да будемо сигурни да благодат живи само у истинског Цркви, а Московски јерарси су кренули директно против Христа и Његовог дела. Како, онда, може да буде благодати међу њима? Митрополит је лично сматрао да је Московска патријаршија безблагодатна.”

Други значајан дисидент био је московски свештеник о. Димитрије Дудко. Водио је отворене састанке у својој цркви, који су привлачили многе

800 Protodeacon Basil Yakimov, „Re: Fundamental Question”, orthodox-synod@yahoo.groups.com, 4 June, 2003.

и имали велики утицај на још већи број људи. Осим тога, за разлику од Солжењицина, он је знао и за Катакомбну Цркву и писао је о њој у релативно ласкавим терминима: „Сви ми признајемо патријарха Тихона, а на патријарха Сергија гледамо као на издајника црквених интереса ради угађања властима. Наследници (патријарси) – Алексије и данашњи Пимен – само су наставили утабаним путем. Ми другу јерархију немамо. Катакомбна Црква је можда и добра – али где је она? Истинска Православна Црква – то су добри људи, морално чврсти, али они готово да и немају свештенства, и ви једноставно не можете да их нађете, а жедних је много. Остаје нам ова јерархија коју имамо. Одмах се поставља питање: заступају ли они нас? У основи, они су марионете безбожника. И друго питање: верују ли они уопште? Ко ће на то питање да одговори? Ја се бојим да дам одговор...”⁸⁰¹

Оваква осећања била су близу истине и природно су изазвала симпатије код чланова РПЦЗ. Мање је позната - с обзиром да је ово избачено из његових књига објављених на Западу⁸⁰² - била чињеница да је о. Димитрије био заражен екуменистичким и либералним идејама које је, наравно, преносио својим следбеницима. Исправан однос према њему био би признавање његове храбрости у исправним ставовима које је изражавао, и при томе одмерено тражење да исправи свој либерализам и екуменизам. Ни у ком случају није било исправно односити се према њему као према истинском свештенику Истинске Цркве, као примеру који треба следити и који ни у чему није мање вредан од истинских исповедника у катакомбама. А управо то су почели да раде неки у РПЦЗ.

Ово истицање било је очигледно у саборској посланици 1974: „Границу између очувања Цркве и саблажњивог самоочувања повукли су најсветији патријарх Тихон, његов законити чувар трона митрополит Петар, митрополити Кирил Казански и Јосиф Петроградски, као и словјецки исповедници на челу са архиепископом Иларионом (Тројицким).

Последњих година ту границу поново су јасно повукли архиепископ Гермоген (из Московске патријаршије), неки свештеници, међу њима Николај Гајнов и Димитрије Дудко, мирјани из Вјатке предвођени Борисом Талантовим, заштитници Почајевске лавре као што је Теодосија Кузмичина Варава, и многи други. Ту границу такође је повукао и Солжењицин својим позивом 'да се не живи по лажи'. Живети не по лажи и поштовати успомену на свете мученике и исповеднике наше Цркве – то и јесте граница која праве Тихоновце одваја од 'Иродовог квасца сергијанства', како је о томе писао у

801 Posev, July, 1979 (P); преведено у *The Orthodox Word*, September-October, 1979.

802 Лична комуникација са монасима из Monastery Press, Montreal, јануар 1977.

затвору умрли разобличитељ данашњих предводника патријаршије Борис Талантов.

У својим непрекидним молитвама једних за друге, у својој љубави у Господу Исусу, у својој верности прошлој и будућој Православној Русији, архипастири, пастири, монаси и мирјани са обе стране Гвоздене завесе су једно. Заједно они чине Свету Руску Цркву – недељиву, као што је недељив нешивени хитон Христов.”⁸⁰³

Ово је већ било озбиљно изопачење: ставити исповеднике катакомбне Цркве у исту раван са сергијанцима, чак и са 'дисидентима'-сергијанцима. Могло би се оправдати схватање да је Борис Талантов био истински мученик, јер он је оптужио Московску патријаршију терминима истоветним онима које је користила Катакомбна Црква и умро је изван општења са МП. Али Дудко и Солжењџин никако нису делили схватања Истинске Цркве и нису јој се придружили чак ни након пада комунизма. У ствари, Дудко је пре своје смрти 2004. постао отворени заговорник стаљинизма и Путиновог неоестаљинизма: „Увелико се надам на Владимира Путина сада. Чини ми се да је он као Јосиф Стаљин. Ја се са поштовањем односим према Стаљину, и сматрам да је био веома мудар вођа. Стаљин је био онај који је успоставио овако снажну државу. Русија никад није била тако снажна до тада, и нема руског цара који би могао да се упореди са оним што је учинио Стаљин. Успео је да савлада и жртвује толико за величину државе. Надам се да ће Путин следити Стаљинов пут...”⁸⁰⁴

На сабору су се чули и гласови који су се залагали за уједињење РПЦЗ са расколничком париским и америчком јурисдикцијом. Љубав, говорили су они, треба да уједини све, и не треба истицати разлике. Но, ови гласови били су уђуткани када је првојерарх РПЦЗ митрополит Филарет истакао да љубав која не жели да узнемири ближњег указивањем на његове заблуде није љубав, него мржња!⁸⁰⁵

803 Poslanie Tret'ego Vsezarubezhnogo Sobora Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi Zagranitsej Pravoslavnomy russkomu narodu na rodine (Epistle of the Third All-Emigration Council of the Russian Orthodox Church Abroad to the Russian People in the Homeland), September 8/21, 1974 (P).

804 <http://english.pravda.ru/politics/2002/11/13/39433>; quoted by Nicholas Candela, „[paradosis] the wisdom of an MP priest”, orthodox-tradition@yahoo.com, 22 јануар, 2004.

805 Види његово писмо упућено о. Виктору Потапову и објављено у *Vertograd-Inform*, N 11 (44), November, 1998, pp. 28-32 (P). Он је у вези са тим могао да цитира светог Максима Исповедника: „Ја хоћу и молим вас да будете потпуно оштри и непомирљиви са јеретицима само у погледу сарадње са њима или било какве подршке њиховом безумном веровању. Јер то сматрам човекомржњом и удаљавањем од Божије љубави – пружати подршку заблуди, да би они који су њоме захваћени могли још више да се ослабе”. (P.G. 91: 465C).

Поделу која је почела да се појављује између митрополита Филарета и већине других јерараха он је представио у писму које описује сусрете са њима: „Схватио сам колико сам заиста усамљен међу нашим јерарсима са мојим погледима на принципијелне ствари (иако сам на личном нивоу у добрим односима са свима). И, ја сам озбиљан када кажем да размишљам о повлачењу. Наравно, нећу све да оставим изненада, неочекивано. Али на следећем Сабору намеравам да истакнем како у нашем црквеном животу постоји превише ствари са којима се не слажем. Па ако се већина архијереја сложи са мном, онда нећу покретати питање повлачења. Али ако видим да сам усамљен или да сам у мањини, онда ћу објавити да се повлачим. Јер ја не могу да председавам и да понесем одговорност за оно са чиме се принципијелно не слажем. Посебно, ја не прихватам нашу праксу половичних односа са америчким и париским расколницима. Свети Оци сматрају да је дуго и упорно остајање у расколу блиско јереси (како би се владици Антонију дигла коса на глави од такве изјаве! Али ја остајем непопустљив)... Ту су такође и многе друге ствари, нарочито у вези са Солжењицином, према коме сам ја и даље више него опрезан...”⁸⁰⁶ Митрополит Филарет је наставио да париску и америчку јурисдикцију сматра за расколнике и није допуштао интеркомунио са њима. То је било у складу са његовим дубоким убеђењем да постоји само Једна Истинска Црква.⁸⁰⁷

Пад дисидената

Године 1976. РПЦЗ је објавила посланицу руском народу која након изражавања јединства са Катакомбном Црквом наставља да се обраћа дисидентским члановима МП: „Ми такође целивамо крст који сте ви понели, о, пастири који сте у себи пронашли храброст и чврстину духа да отворено оптужите духовну слабост ваших јерараха, поклеклих пред атеистима... Ми знамо за ваш подвиг, молимо се за вас и тражимо ваше молитве за нашу паству у расејању. Христос посреди нас! Јесте и биће!”

Либерали су се охрабрили да иду још и даље, па је тако архиепископ Антоније Женевски више него једном саслуживао са новокалендарцима и Србима у западноевропској епархији, што је довело до тога да је фебруара 1976. матеевски синод прекинуо општење са РПЦЗ. Неколико месеци касније, архиепископ Антоније је саслуживао са неколико јеретика (млађи

806 Писмо митрополита Филарета упућено оцу Георгију Грабеу од 12/25. јула 1975.

807 Види писмо митрополита Филарета игуманији Магдалини Грабе 26. новембра/9. децембра 1979 г.

свештеник из МП је певао у хору!) на сахрани архиепископа Никодима Великобританског.⁸⁰⁸ То је изазвало протесте и прекоре у Синоду, али није довело до промене курса архиепископа Антонија Женевског, који је тада постао „недодирљив” у својој западноевропској области. Неколико енглеских обраћеника у Православље, који су одбили да се сложе са новим курсом, били су анатемисани од стране једног млађег свештеника у Британији и приморани да се придруже грчким старокалендарцима.⁸⁰⁹

У истој критичној 1976. години добро познато братство Светог Германа Аљаског у Платини почело је да скреће са свог ранијег зилотског курса ка приметно мекшој линији у односима према МП и „светском православљу”.⁸¹⁰ Томе је делимично допринела „дисидентска грозница” којом је био захваћен углавном руски део РПЦЗ, а делимично и „умерена” еклисиологија грчког старокалендарског митрополита Кипријана Филијског. Међутим, по мишљењу писца ове књиге, главни разлог за промену њиховог става био је низ спорова - о еволуцији, о души после смрти, о Блаженом Августину Ипонском - који су се водили искључиво у „обраћеничком” делу РПЦЗ, између Платинског братства и грчко-америчког манастира у Бостону. У свим тим споровима Платина је била у праву наспрам Бостона. Али негативни утисак који су платински монаси стекли, одвео их је на погрешну страну у јединој области спора у којој је Бостонски манастир био у праву - о канонском статусу „светског православља” и МП. Доказујући да је „суперисправност” Бостонског манастира довела до напуштања „Царског пута”⁸¹¹ у погледу односа према

808 Архиепископ Никодим се чврсто држао „зилотске” позиције и био велики противник општења са МП и „Светским Православљем” - прим. прир.

809 Писац ове књиге се јануара 1977. у Бостону жалио на поступке архиепископа Антонија митрополиту Филарету. Митрополит се сложио да су они погрешни, али је рекао да не може ништа да учини по том питању. Да би приказао притисак под којим је био, ставио је два прста у облику пиштоља на своју слепоочницу...

810 Види нарочито чланак о. Серафима „The Royal Path” (*The Orthodox Word*, № 70, 1976), у коме је писао: „Руској Заграничној Цркви је, по примослу Божијем, био дат најпогоднији положај за очување 'царског пута', у немирно доба какво за Православље представља XX век. Живећи у изгнанству и сиромаштву, у свету који није разумео страдање руског народа, она се усредсредила на тврдо чување вере која уједињује њен народ и, што је потпуно природно, целокупну екуменистичку идеологију - засновану на религиозној равнодушности и умишљености, на материјалном изобиљу и бездушном уједињењу нација, сматрала је за потпуно страну. Са друге стране, својом живом свешћу о томе да сергијанска црква у Русији није слободна, она је била заштићена од пада у екстремизам „сдесна” (као што је можда изјава да су тајне Московске патријаршије без благодати)... Уколико то овде делује као 'логичка противречност'... то је проблем само за рационалистe; они пак који црквеним питањима прилазе једнако срцем као и главом, немају потешкоћа при усвајању таквих ставова...” (српски превод у часопису „Црквени живот” бр. 4/2003 и у књизи „Јеромонах Серафим Роуз - Ово је твој дом”, Житије и изабрани текстови, Београд, 2003, стр. 73-83.

811 Ранији зилотски ставови о. Серафима добро су уочљиви у чланку „Катакомбна Црква 1974.” у коме је писао: „Истинско Православље је једно исто, без обзира на то да ли се, споља гледано, нала-

„светском православљу”, Платина је отворено стала на страну либералног крила РПЦЗ предвођеног архиепископом Антонијем, прихватавши између осталог његову идолатрију када су у питању били отац Димитрије Дудко и други дисиденти.

Још једно значајно питање био је однос према Српској Цркви. Срби су били у потпуности под влашћу комуниста, као и МП, а 1965. године су се, као што смо видели, придружили Светском Савету цркава. Без обзира на то, архиепископ Антоније је наставио да саслужује са Србима, правдајући се предатним гостопримством које су Срби пружили Заграничној Цркви. У вези са тим, митрополит Филарет му је писао: „Сматрам за своју дужност да истакнем, Владико, како ја у потпуности прихватам вашу тврдњу да ми морамо бити захвални Српској Цркви због њеног односа према нама, али само онда када је реч о њеној прошлости – о славној прошлости Српске Цркве. Да, наравно, ми треба да у блаженој успомени прослављамо имена њихових светости патријараха Димитрија и Варнаве због њихове подршке Заграничној Цркви у време када она није имала где главу да склони.

Не може се порећи извесна заслуга Српске цркве за њено одбијање да осуди нашу Заграничну Цркву на лажном сабору у Москви 1971, а и касније у ситуацијама када је Москва поново покретала то питање. Али онда, с друге стране, она је учествовала на горе поменутом лажном сабору када је изабран Пимен, и српски јерарси нису протестовали против тог потпуно противканонског избора, када је изабран онај ко је већ био постављен од стране богоборног режима. Наш Сабор из 1971. није признао Пимена, нити је могао да га призна, док га је Српска патријаршија признавала и признаје, ословљавајући га патријархом и налазећи се у пуном општењу са њим. Она нам се тако директно супротставља, јер ми све време покушавамо да 'слободном свету' објаснимо како Совјетска патријаршија није истински пред-

зи на слободи или у ропству; унутарње, оно је слободно да проповеда неизменљиву Истину Цркве Христове; јер пред њим и овде и тамо стоје иста питања: да ли можемо да будемо са Христом, а да при томе будемо са онима који не маре за црквени календар, уводе новине у богословље и побожност, озакоњују сергијански раскол, моле се са јеретичима, и речју и делом објављују да нас 'ништа не одваја од сиротих и несрећних западних 'хришћана', који вековима не знају за благодат Божију? У својој првој 'Посланици туге', упућеној свим православним епископима у свету (1969), митрополит Филарет, Првојерарх Руске Заграничне Цркве, већ је објавио бојни поклич свих истински-православних хришћана против оних који речју и делом учествују у за душу погубној јереси екуменизма...

...Ми смо дужни да се повинујемо Богу, а не људима; ми смо дужни да неизменљиво пребивамо у православној вери, која је Божанска, а не да слушамо рационалистичке доказе овосветских људи, који желе само да угађају један другоме и да веру прилагођавају хуманистичком духу времена. Нека сви истински-православни хришћани у свету остану непоколебљиви у исповедању Руске Катакомбне Цркве – исповедању чије је речи дао божанствени св. Максим: **Ако се сва васељена почне причешћивати са јерарсима-одступницима, ми нећемо.** Амин...

ставник и предводник многострадалне Руске Цркве. Али Српска Црква је признаје као такву и тиме чини смртни грех против Руске Цркве и руског православног народа.

Како онда може бити речи о нарочитој захвалности њој? Ох, када би Српска Црква, кад већ признаје нашу исправност, на исти начин, директно, отворено и неустрашиво признала неисправност совјета! У реду – тада бисмо заиста имали због чега да јој захваљујемо! Али сада, овако како је, док једну руку пружа нама, она другу пружа нашим противницима и непријатељима Бога и Цркве. Ако Вама чини задовољство да одвраћате поглед од те тужне реалности и да захваљујете Србима на таквим њиховим 'подвизима', онда је то ваша ствар, али ја у том изражавању захвалности не учествујем.

Како су опасни компромиси у принципијелним стварима! Они људе чине немоћнима да заштите Истину. Зашто Српска патријаршија не може да прекине општење са совјетском јерархијом? Зато што и сама путује истим мрачним и опасним путем компромиса са богоборним комунистима. Истина, она на том путу није отишла тако далеко као совјетска јерархија, и покушава да проповеда и штити веру, но, мада су сенке и нијансе овде прилично различите, ствар у суштини стоји на истом нивоу”.⁸¹²

Опет, 1979. године, као одговор на серију протеста оца Димитрија Дудка против онога што је сматрао за претерану строгост дела РПЦЗ према МП, архиепископ РПЦЗ Антоније Женевски је, кршећи правило донето од стране митрополита Анастасија (и потврђено од стране митрополита Филарета) по коме чланови РПЦЗ не треба да имају никакав контакт, „чак ни свакодневне природе”, са клиром совјетске Цркве, писао Дудку: „Хитам да Вас утешим, да онај део Руске Цркве који живи у слободи, изван граница домовине, никада Московску патријаршију, која је призната у СССР-у, није званично сматрао за безблагодатну... Ми се никада нисмо усудили да поричемо благодатну природу званичне цркве, јер верујемо да Свете Тајне које савршава њен клир јесу Свете Тајне. Зато наши епископи примају ваш клир у Заграничну Цркву у њиховом постојећем чину... С друге стране, представници Катакомбне Цркве у Русији оптужују нас зато што Московску патријаршију признајемо као благодатну”.⁸¹³

Међутим, 1980. године о. Димитрије Дудко је био ухапшен, након чега је уследило хапшење његових ученика, Виктора Капитанчука и Лава Регелсона. Затим се Дудко јавно одрекао својих схватања на совјетској телевизији, и том приликом исповедио је да је његова „такозвана борба са безбожницима”,

812 Писмо митрополита Филарета архиепископу Антонију Женевском од 16/29. новембра 1977.

813 У: *Vestnik Zapadno-Evropskoj Eparkhii*, 1979, N 14; *Posev*, 1979, N 12 (P).

заправо била „борба са совјетском влашћу”. Регелсон је признао да је имао „криминалне везе” са лицима из иностранства и да је мешао религиозне активности са политичким, док је Капитанчук такође признао повезаност са западним дописницима, говорећи да је „проузроковао штету совјетској држави, због чега веома жали”. Обојица су у своје „злочине” уплели и друге.

Митрополит Филарет је писао да је трагедија одрицања од сопствених веровања задесила Дудка зато што је деловао унутар Московске патријаршије – тј. „изван Истинске Цркве”. И наставио је: „А шта је 'совјетска црква'? О. Константин (Зајцев) је много и упорно говорио о томе да је најстрашнија ствар коју је богоборна власт учинила Русији – појава 'совјетске цркве', коју су бољшевици представили народу као истинску цркву, док су праву Православну Цркву отерали у катакомбе или концентрационе логоре. Та лажна црква била је два пута анатемисана. Његова светост патријарх Тихон и сверуски црквени Сабор анатемисали су комунисте и њихове сараднике. Ова страшна анатема до дана данашњег није укинута и остаје пуноважна, пошто је може укинути само исти такав сверуски црквени Сабор, као највиша канонска власт. А најгора ствар се догодила 1927. године када је поглавар Цркве митрополит Сергије својом срамном отпадничком Декларацијом потчинио руску цркву бољшевицима и објавио да ће сарађивати са њима. И буквално се испунио израз предисповедне молитве: 'под своју анатему падоше!' Јер 1918. године Црква је анатемисала све сараднике комуниста, а 1927. и сама се прикључила друштву тих сарадника и почела да хвали црвену богоборачку власт – да хвали црвену звер о којој говори Откривење. И то није све. Када је митрополит Сергије обнародовао своју злочиначку Декларацију, верна црквена чеда су се одмах одвојила од совјетске цркве и створили су Катакомбну Цркву. А она је са своје стране анатемисала официјелну цркву због њене издаје Христа... Ми примамо клир из Московске патријаршије не као оне који поседују благодат, него као оне који ће је примити самим чином присаједињења. Али да признамо цркву лукавих као носиоца и ризницу благодати – то наравно не можемо. Јер изван Православља нема благодати; а совјетска црква је себе лишила благодати”⁸¹⁴.

Посматрајући ту трагедију са психолошке тачке гледишта, можемо да видимо да се рањивост Дудка састојала не толико у страху од мучења, колико у способности КГБ-а (можда уз помоћ неког архијереја из државне цркве)

814 „Писмо митрополита Филарета (Вознесенског) упућено свештенику Заграничне Цркве поводом случаја оца Димитрија Дудка и Московске патријаршије”, *Vertograd-Inform*, N 4, February, 1999, pp. 16-20. Неколико година раније, 14/27. августа 1977. митрополит Филарет је писцу ових редова рекао: „Саветујем вам да увек останете верни анатема Катакомбне Цркве против Московске патријаршије”.

да у њему посеје осећај лажне кривице – кривице што је објективно нанео штету совјетској држави, коју је, према званичном учењу своје цркве, морао да подржава и за коју је био дужан да се моли.

Ова трагедија је осветлила фундаменталну и неизбежну дилему са којом се суочавао сваки дисидент. Јер поштена анализа није могла да избегне закључак да су дела усмерена на обнову слободе и достојанства Цркве била неизбежно антисовјетска, пошто совјетска држава и Православна Црква представљају носиоце супротстављених и непомирљивих циљева и идеологија. Зато сваки доследни борац за слободу и достојанство Цркве пре или касније бива принуђен да призна самоме себи (независно од тога признаје ли то пред КГБ-ом) да је радио против совјетске власти – ако не физичким, онда макар духовним средствима – и да треба да делује изван установа совјетске власти, биле оне политичке или црквене. Тако је неуспех дисидената био природна последица њихове непослушности апостолској заповести: *не ујрежиће се у истии јарам с неверницима* (2. Кор. 6,14). То је била последица оног пакта између митрополита Сергија и комуниста који је, по речима једног самиздат документа са почетка седамдесетих, „свезао Цркви и руке и ноге, наметнувши јој лојалност не само држави, него, што је главно, и комунистичкој идеологији”.⁸¹⁵

Грузијска Црква

Грузијска црква, иако технички аутокефална, није била ништа мање под контролом КГБ-а, него Московска патријаршија. Грузија је страдала од анти-религијске политике Хрушчова у периоду 1959-64. Јефрем II, патријарх у то време, иако није потврђени КГБ агент, могуће да је био изабран од стране КГБ-а 1960, и да је попустио под њиховим притиском.

Као што је Звијад Гамсахурдија писао: „Од 1965. постао сам много активнији у црквеним пословима... Између 1965. и 1969. ја и моји пријатељи привукли смо младе људе да се заинтересују за религију. Давали смо им духовну литературу, објашњавали основне доктрине религије, расправљали се са атеистима све док постепено нисмо довели значајан број грузијских младих људи у Цркву. То је нарочито било приметно током Светле Недеље, када су све цркве биле препуне. Црквени приход се много увећао, њен банковни биланс је порастао, као и број оних који су тражили да уђу у богословије.

Све ово је проузроковало велику количину забринутости у владиним круговима. Као што је добро познато, совјетска влада покушава на све начине да одврати младе од религије. То се дешавало и у Грузији.

815 Archives 12/92, № 8926 March 29, 1972, преведено у *Orthodox Life*, September-October, 1974.

Власти су почеле да уцењују и притискају Јефрема II. Грузија је била пуна штетних гласина о њему. Нећу да понављам ни једну од њих, већ ћу само да известим о ономе што поуздано знам и за шта сам лично убеђен да је истина.

Притисак од стране власти је узнемиравао Јефрема II. Он није био као они снажни и високо принципијелни патријарси, Амвросије Калаја или Калистрат Линцадзе. Све је то полако утицало на начин и значај његових проповеди и односа према нама, младој пастви из Грузијске цркве. Ако је раније Јефрем говорио смело, изражавајући прикривени отпор према совјетском режиму (новине су чак критиковале његове проповеди), у његовим каснијим годинама проповеди су постале празне, а његова обраћања само патриотска, тако да је био тешко да се поверује како то говори хришћански пастир. Једино смело обраћање било је верним женама да имају велике породице. 'Рађајте и множите се!' била је главна тема његових проповеди у оно време. Све ово је природно имало лош утицај на младе мирјане који су од патријарха очекивали много више (Даље, многи свештеници недостојни свога звања злоупотребљавали су Цркву, што је одбило и разочарало младе људе...).

Јефрем није сакривао чињеницу да је КГБ забранио да позајмљује књиге младим људима. Једном се чак и нашалио: 'Знате, кад Москва засвира, ми треба да играмо, у супротном – зло нам се пише'.

Један од старијих епископа у Грузијској цркви у то време био је митрополит Илија (Шиолашвили) Сукхумски који је између 1963. и 1972. био ректор грузијске православне богословије. Године 1962. био је регрутован у грузијску КГБ јединицу V са тајним именом „Ивирели”.⁸¹⁶ Када је Едвард Шеварнадзе постао први секретар Комунистичке партије Грузије 1972. године, почео је дуготрајни и плодни (са екукомунистичке тачке гледишта) „симбиотички” однос између ова два човека, све до пада Шеварнадзе са власти 2003. Илија је доказао послодавцима колико вреди када је као митрополит Сукхумски седамдесетих година издао властима катакомбног епископа Генадија (Секача).⁸¹⁷ Осим тога, Илија је био и ватрени екумениста. Као представник Грузијске патријаршије путовао је на многе екуменистичке форуме у разним земљама.

Илија се чврсто окренуо против дисидентског покрета међу грузијским православним хришћанима, који је спајао бригу за људска права и кампању против црквене сервилности и корупције, са снажним нагласком на грузијском национализму. У периоду 1975-1977. године лидери тог покрета – Звијад Гамсахурдија, Валентина Паилодзе и Мераб Костава – били су ухапшени и

816 *Orthodox Tradition*, vol. XV, № 1, p. 34.

817 Монахиња Е, Генадијева ученица, лична комуникација

осуђени на казне у логорима. Гамсахурдија се међутим покајао на централној совјетској телевизији, а смањивање његове казне на две године прогонства показало је да је постигао „договор” са властима.

Деветог новембра 1979, „Католикос-патријарх Давид V Грузијски је умро. 'Религија у комунистичким земљама' извештава да је после смрти патријарха Давида V, свети Синод одредио митрополита Илију за чувара патријаршијског трона Грузијске Православне цркве. На челу делегације коју је на сахрану патријарха Давида послао патријарх московски Пимена, био је митрополит Алексije (Ридригер) Талински и Естонски, садашњи патријарх Руски и непосредни Пименов наследник. 'Журнал Московске патријаршије' примећује да је 'током његовог боравка у Тбилисију, глава делегације Руске Православне Цркве, митрополит Алексije, узвратио посету Т. Д. Онопришвилију, представнику Секретаријата за Религијске послове Савета Министара Грузијске ССР' (ЖМП, бр. 3, 1978, стр. 43)...

...Највероватнији кандидат за патријаршијски трон био је, по свему судећи, митрополит Гаиоз (Капатишвили) Тсилкански, на чијој страни је била већина епископа и клира. Други конкурент био је митрополит Илија Сукхумски и Абхазијски који је такође имао приличан број присталица. Митрополит Гаиоз и његове присталице су на силу заузели патријаршијске просторије, избацивши стражара и усамљену монахињу, Илијине присталице, који су их чували. Одмах затим били су разаслати телеграми поглаварима свих посмесних Православних Цркава у којима је саопштено да је митрополит Гаиоз 'изабран' за чувара патријаршијског трона. Чудновато, ти телеграми нису отишли даље, него до локалне поште. Чини се да су одговарајући државни 'надлежни органи' тада већ донели одлуку. Онда је милиција упала у патријаршијске просторије, на силу избацила следбенике митрополита Гаиоза и увела у њих присталице митрополита Илије, који је потом проглашен за чувара трона. Наравно, телеграми су овог пута стигли на свој циљ. Нови чувар трона брзо је посветио неколико епископа из редова својих присталица у клиру, а митрополит Гаиоз је био присиљен да ради форме учествује на избору и устоличењу католикоса-патријарха Илије II. Био је одређен да стави патријаршијску панагију и крст око врата новог началствујућег - горка пилула за гутање! Одмах потом митрополит Гаиоз био је ухапшен и оптужен за многе злочине, укључујући крађу црквене имовине, шпекулацију страним валутама и моралну изопаченост. Јавни тужилац је тражио изрицање максималне пресуде дозвољене по закону који је тада био на снази, што је било петнаест година затвора. Међутим, црквени тужилац, архимандрит Николај Макхарадзе, захтевао је смртну пресуду! Митрополит Гаиоз је коначно

био послат на издржавање петнаестогодишње затворске казне, а патријарх Илија II је 1979. био изабран за једног од шест председника Светског Савета цркава... Он је потом додао нови назив у текст његовог званичног помињања током црквених служби: 'За нашег Великог Господина и Оца, Католикоса и Патријарха све Грузије, Архиепископа мтшкетског и тбилиског, Председника Светског Савета Цркава, Илију II'!!! Исто тако, користио је овај назив када је слао своје годишње пасхалне и божићне енциклике и објављивао извештаје својих екуменистичких активности у иностранству.⁸¹⁸ Неко би помислио да је овакав достојанствен и славан назив, као што је Католикос-патријарх Грузијски, довољан за било кога. Али, *иошићо им омиље више слава људска, нећо слава Божија...* (Јн. 12, 43)".⁸¹⁹

Архиепископ Марко Берлински

Утицај КГБ-а на Цркву ширио се далеко изван граница Совјетског Савеза. Године 1979. мирјанин из РПЦЗ, Марко Арнт, ухапшен је на Лењинградском аеродрому због уношења антисовјетског материјала, да би потом био пуштен. С обзиром на каснију важност Марка као Архиепископа берлинског РПЦЗ, следеће речи написане о њему 2004. од стране бившег КГБ шпијуна, Константина Преображењског, добијају велики значај.

"Године 1979. будући архиепископ Марко (Берлински) био је ухапшен на Совјетској граници због уношења антисовјетске литературе. Нико не зна којег датума. Нити ико зна колико дуго је Марко био задржан од стране КГБ, да ли један дан или више...

У то време Марко Арнт био је активиста НТС, Народне радничке заједнице, која је некада била ратоборна анти-совјетска организација, али је потом преплављена КГБ агентима.

Неки руски емигранти данас кажу: 'Шта ако је КГБ једноставно уплашио Марка и потом га пустио да иде, уз благослов Божији?'

Уверавам вас као пензионисани потпуковник КГБ: то није могло да се деси. Пошто уношење антисовјетске литературе потпада под члан 70 Кривичног законика РСФСР, 'Анти-совјетска агитација и пропаганда', сматрано је за посебно опасан злочин против државе и подразумевало је знатну затворску казну.

818 *Grapevine Cross*, No. 2, 1981, p. 3

819 „Out of thine own mouth will I judge thee”, *Orthodox Christian Witness*, August 3/16, 1998 and August 17/30, 1998; <http://www.geocities.com/Athens/Thebes/1865/ili.htm?200522>.

И како би онда, после Марковог хапшења, чекисти дали извештај о свом раду и објаснили да су га пустили? Где би били конкретни резултати, које КГБ-а толико цени?..

На крају крајева, сваки странац који је због оправданог или неоправданог разлога пао у руке КГБ-а, сматран је за дебело, печено пиле. Могао је да буде замењен за совјетског шпијуна који је пао у заробљеништво, или употребљен за комунистичку пропаганду.

Све ово се сматрало за велик успех и обећавало је награде чекистима. Али да су га пустили, ту не би било никакве награде. На крају крајева, КГБ је војни систем. Сваки корак тамо је требало да буде одобрен од стране десетине шефова.

Чекисти су могли да га пусте само у замену за још већу корист. За њих је то било врбовање странца. То се сматра за највећи успех у раду чекисте. То је највећи успех његове каријере.

У КГБ школи у Минску они уче како да врбују странце које су ухапсили.

Радили су на Марку. Требало би да је чак провео ноћ у КГБ-у...

Сергије Григоријанц (Оснивач *Гласности*) рекао ми је следеће: '... Чињеница да је КГБ пустио Марка на тако 'хуман' начин, показује да се између њих вероватно родила љубав...'

Постоје утицајни агенти који у политици своје државе делују на начин који је користан за Русију. Они по правилу не крше законе.

Ако је архиепископ Марко заиста агент КГБ-а, онда он припада овој категорији. Да ли његова активност одговара спољашњим циљевима Путинове администрације? Недвосмислено да. Она помаже да Заграничну Цркву потчини Москви, и да руску емиграцију стави под контролу ФСБ (ново име за КГБ)..."⁸²⁰

Архиепископ Марко је одмах одговорио на оптужбе Преображенског: „Ја никада и нигде нисам био ухапшен и нећу да коментаришем сваки апсурд”. Међутим, иако је немогуће у потпуности доказати да је архиепископ Марко КГБ агент, тешко је занемарити могућност да су сати проведени са КГБ-ом у Лењинграду утицали на његов став од деведесетих година на овамо, када је био главни покретач предложеног уједињења РПЦЗ са МП.

820 Preobrazhensky, „Dve Tajny Arkhiepiskopa Marka” (Две тајне архиепископа Марка), <http://cherksoft.narod.ru/mut59.htm> (на руском).

Митрополит Филарет и Анатема против екуменизма

Смрт митрополита Никодима 1978. у Риму, код ногу папе Јована Павла I, била је сликовит символ правог пута међу-хришћанског екуменизма. Априла 1980. стигло је још једно упозорење о опасности од екуменизма, у посланици светогорских отаца, који су од повратка Ватопеда 1975. сада сви чврсто били на старом календару, иако је већина остала у општењу са Васељенским патријархом. Ипак, преговори на високом нивоу између православних и католика отишли су још даље на острвима Патмос и Родос маја и јуна 1980.

Током тих разговора, дошле су вести - брзо порекнуте од стране Ватикана - да је папа Јован Павле II изјавио како се о папској непогрешивости „не може преговарати”. И 5. јуна, дан након завршетка разговора на Родосу, папа је објавио да је папска непогрешивост „сам кључ сигурности у исповедању и проглашавање вере... Са тачке гледишта хришћанског јединства, црква не може на било који начин да се одрекне истина које исповеда.”⁸²¹

Ипак, међу-деноминацијске и чак и међу-верске службе су настављене. Тако је 29. јуна 1980. у Атланти у Џорџији архиепископ Јаков служио екуменску службу „без преседана” са разним католицима, протестантима, па и јеврејима... Чак и клир Српске патријаршије обављао је екуменске службе уз учешће хетеродоксних клирика, па чак и рабина и жена. Коначно, у својом издању од 22. јануара Екуменска служба за штампу је известила да ССЦ ради на плановима уједињења свих хришћанских деноминација у јединствену нову религију која би, као што се екуменисти надају, била опште прихваћена. Да би се то постигло, требало је да буде утврђена „прелиминарна платформа” која би ујединила постојеће договоре између цркава. То би потом водило до формирања универзалног савета који би постао јединствено тело са довољном влашћу да формулише ново исповедање апостолске вере!⁸²²

Такође, до тог времена била је јасна *полииницијација* ССЦ у вези са „покретом за мир”, инспирисаним од стране Москве, као што видимо из површног читања наслова званичних изјава 33. и 34. заседања Централног Комитета ССЦ 1981. и 1982: „Црква и избегличка криза”, „Изјава о Намибији”, „Повећање претње миру и задатак Црква”, „Изјава о расијама јужноафричке владе у камповима за бесправне насељенике”, „О Северној Ирској”, „Изјава о Другом

821 *Newsletter*, Department of Public and Foreign Relations of the Synod of Bishops of the ROCOR, January-March, 1981, pp. 2-4.

822 *Newsletter*, op. cit., pp. 2, 6-7.

специјалном заседању Генералне скупштине Уједињених нација о разоружању”, „Изјава о Либану”, „Изјава о вансудским егзекуцијама”.⁸²³

У Москви се 1982. одржала светска конференција под насловом „Верски радници за спасавање светог дара живота од нуклеарне катастрофе”. Ова конференција није била сазвана под покровитељством ССЦ и порицала је сваки покушај „стварања неке заједничке синкретистичке религије”. Ипак, порука коју подразумева њено окупљање представника религија из целог света под председавањем МП, била је дефинитивно екукумунистичка, тј. материјални напредак је важнији од истине.⁸²⁴

Још један облик политизације екуменизма био је онај ког о. Лав Жиле назива „екуменизам концентрационих логора”. „Догађало се да на таквим местима као што су Бухенвалд, Дахау и Аушвиц (да и не помињемо логоре у стаљинистичком свету) – пише о. Сергије Хакел – хришћани који припадају различитим Црквама кроз своје заједничке патње и ватрено милосрђе открију дубоко јединство у подножју крста. Овај екуменизам има чак и своје сведоке, своје мученике”. О. Лав помиње три, да би их представио све: протестанског пастора Дитриха Бонхефера (1906-1945), католичког свештеника Јозефа Мецгера (1887-1944) и православну монахињу Марију Скобцову (1881-1945). „Сво троје били су убијени за Христа, сво троје су били сведоци за екуменско пријатељство у крви које је изражено у овој реченици из Мацгеровог завештања [1943]: 'Осећам се једнако блиско сједињен са свом верујућом и савесном протестантском браћом у Христу, кроз крштење и наше заједничко искуство у истом Господу, као са браћом са којом делим пријатељство у Светој тајни'. Символичко паљење свећа у капели Кентерберијске катедрале за мученике двадесетог века, на почетку посете папе Јована Павла Великог Британији (1982), било је, између осталог, опомена шта може да значи овакав екуменизам.”⁸²⁵

Али ако су православни, католици и протестанти који су страдали од руке нациста сви мученици, шта је онда са жртвама јеврејског холокауста? Убрзо ће индустрија холокауста да присили хришћанске вође да плате данак такође и тим „мученицима”, чија религија Талмуда дише најекстремнијом мржњом према Христу и хришћанима! У ствари, појам мучеништва разобличава екуменизам као лаж, што он и јесте. Јер ако су све религије свете и једнаке, онда су то и њихови мученици. Али ово је немогуће. Онда су јевреји који су били убијени од муслимана, једнако „свети” као муслимански бом-

823 *Zhurnal Moskovskoj Patriarkhii (Journal of the Moscow Patriarchate)*, 1981, № 12; 1982, № 10 (P).

824 *Zhurnal Moskovskoj Patriarkhii (Journal of the Moscow Patriarchate)*, 1982, № 11 (P).

825 Hackel, Editorial, *Sobornost*, vol. 5, № 1, 1983, p. 5.

баши самоубице. И јевреји који су страдали од руку хришћана су једнако свети као хришћани који су страдали од руку јевреја (нпр. архимандрит Филуменије из Јерусалимске патријаршије који је био убијен код Јаковљевог студенца 1979⁸²⁶). И католици који су страдали од руку нациста и стаљиниста су једнако свети као и православни који су страдали од руку католика (на пример, стотине хиљада Срба који су били убијени због одбијања да прихвате католицизам 1941). И православни који су умрли за совјетизам и Совјетску цркву (тј. у Московској патријаршији) једнако су свети као и православни који су умрли због противљења совјетизму и Совјетској цркви (тј. у Катакомбној Цркви)...

Како су пролазиле 80-е, међу-хришћански екуменизам био је замењен међу-верским екуменизмом.

Значајан корак био је предузет 1982, када је састављена међу-деноминацијска евхаристијска служба на конференцији у Лими у Перуу, на којој су се протестантски и православни представници у ССЦ сложили да су крштење, евхаристија и свештенство *свих* деноминација важећи и прихватљиви.⁸²⁷

Али највећи шок је дошао 1983. на Ванкуверској Генералној Асамблеји ССЦ. На њој су били присутни представници свих постојећих религија, а почела је незнабожачким обредом који су извели локални индијанци. Учешће православних јерараха у верским службама са представницима свих светских религија заслуживало је прекор – и прекор је убрзо стигао.

Прво, грчки старокалендарски митрополит Гаврило Кикладски покушао је да се обрати Ванкуверској Асамблеји. Али екуменисти му нису дозволили да говори, показавши самим тим да су „толерантни” и „пуни љубави” према сваком богохуљењу, али не и према изражавању истинског хришћанства. *Њујорк Тајмс* је, међутим, објавио његов извештај, који је садржавао следеће речи: „Модерни екуменизам је одраз најновијег радикалног, атеистичког и анти-хришћанског антропоморфизма који има за свој принцип да је Бог човеку потребан онолико, колико и човек Богу. Овај радикални антропоморфизам наставља да се бори кроз Светски Савет цркава, како би спасоносну благовест Христову једноставно ставио у службу социјално-политичких и земаљских потреба људи. Према томе, он се бори за остварење јединства хришћанског света без Христа, Који је *Пућ, Исџина и Живоџ* Цркве и верних. Догматски и етички минимализам, духовни нихилизам, хуманистички

826 „The Slaying of Archimandrite Philoumenos”, *Orthodox Life*, vol. 30, № 5, November-December, 1980.

827 Види: Archbishop Vitaly, „The 1983 Sobor of Bishops”, *Orthodox Christian Witness*, August 20 / September 2, 1984, p. 4.

пацифизам и хоризонтални социјални активизам води у јединство хришћанског света без Христа. Тако ови покушаји Светског Савета цркава стварају модерну хулу на Духа Светога *par excellence* и показују дубоку кризу вере у западном хришћанском свету...⁸²⁸

Потом је Синод РПЦЗ, који се такође састао у Канади, анатемисао екуменизам следећим речима: „Онима који нападају Цркву Христову учећи да се она поделила на 'гране' које се разликују по своме учењу и начину живота, и тврде да Црква не постоји на видљив начин, него ће настати у будућности када све 'гране', или расколи, вероисповести, па чак и религије, буду сједињене у једно тело; и онима који не разликују истинско свештенство и Свете Тајне Цркве од јеретичких, него кажу да су крштење и евхаристија јеретика довољни за спасење; и онима који свесно имају општење са поменутим јеретичима, или им помажу, или штите њихову нову јерес екуменизма, под изговором братске љубави или наводног сједињења раздељених хришћана: анатема”⁸²⁹

Анатема против екуменизма била је дочекана са одушевљењем од стране истински православних не само у РПЦЗ, него и у Грчкој и на Светој гори, и може се сматрати најважнијим појединачним црквеним чином Истински Православне Цркве у другој половини двадесетог века. Овај чин је развејао сумње многих који су сумњали да РПЦЗ није била довољно чврста и јасна у својим односима према екуменистима, поново потврдивши њихово поверење у РПЦЗ, управо у време када је грчка старокалендарска Црква пролазила кроз врло тешки период. Међутим, анатема није детаљно објаснила која тела падају под њу, па се због тога налазе изван Истинске Цркве. Ову слабост су искористили они који из једног или другог разлога нису желели да виде јасну границу повучену између Цркве Христове и цркве антихристове.⁸³⁰

Ипак, значење анатеме било је јасно: све оне помесне Православне Цркве које су биле пуноправни чланови ССЦ пале су под њу и тако лишене благодати Светих Тајни. Као што И. М. пише: „Нема јереси без јеретика и њихове практичне делатности. ССЦ у својим изјавама каже: Црква исповеда, Црква учи, Црква чини ово, Црква чини оно. Тиме ССЦ сведочи да он себе не сматра

828 „Orthodox Reactions to the Aims of the World Council of Churches”, *The New York Times*, August 16, 1983.

829 Види: „A Contemporary Patristic Document”, *Orthodox Christian Witness*, November 14/27, 1983, p. 3; „Encyclical Letter of the Council of Bishops of the Russian Orthodox Church Outside Russia”, *Orthodox Life*, vol. 33, no. 6, November-December, 1983, p. 13; Bishop Hilarion of Manhattan, „Answers to Questions Posed by the Faithful of the Orthodox Parish in Somerville, South Carolina”, Sunday of the Myrrhbearers, 1992.

830 Види „Epi Enos Anathematos” (О анатеми), *Kirix Gnision Orthodoxon* (Васник истински православних хришћана), фебруар 1984, pp. 47-56 (Г).

просто за савет цркава, него за једну цркву. И сви који представљају чланове ССЦ, чланови су те једне лажицркве, сатанске зборнице. Својим учешћем у ССЦ све помесне православне цркве потпадају под анатему РПЦЗ из 1983. године и отпадају од Истинске Цркве. Међу њима се налази и Московска патријаршија...⁸³¹

Анатему против екуменизма потписали су сви архијереји и унета је у Синодик да се чита сваке године на Недељу Православља.

Напад на валидност анатеме против екуменизма наставио се и последњих деценија. Тако је свештеник РПЦЗ Александар Лебедев идеју да анатема погађа све екуменисте назвао „јерес васељенске јурисдикције”. Аутор ове књиге је оцу Александру одговорио: „Размишљајући о 'јереси васељенске јурисдикције', чини ми се да Ви мешате две ствари: Цркву као спољашњу организацију и Цркву као мистички организам, да употребимо терминологију свештенотученика катакомбног епископа Марка (Новоселова) (+1938). Изгледа ми да сте у праву у погледу Цркве као спољашње организације, али да грешите у погледу Цркве као мистичког организма. Допустите ми да објасним.

Анатема одлучује анатемисану особу од Светих Тајни и од чланства у Светој Цркви. На првом месту, наравно, она се примењује на помесну Цркву којој та особа припада. На друге Цркве се проширује ако предстојатељи тих других Цркава пристану на изворну анатему и да тако кажемо 'потпишу је'. Тако је јеретик Арије изворно био анатемисан од стране Александријског епископа, што је значило да је одлучен од примања Светих Тајни у Александријској цркви. Међутим, нису се сви епископи суседних цркава сложили са том анатемом, па је тако Арије могао да прима причешће у другим помесним црквама. До тада је анатема била само од локалног значаја. То је захтевало сазивање Првог Васељенског сабора пре но што Арије буде 'васељенски' анатемисан. Но, чак ни тада, како показује историја Цркве следећих 50 година, анатема није била васељенски прихваћена.

Другачије стоји ствар када анатему посматрамо *sub specie aeternitatis*, у њеном мистичком, надземаљском значењу. Са те тачке гледишта, анатемисање јеретика почиње на небесима. Тако, чак и пре но што је Арије био 'локално' анатемисан од стране светог Александра Александријског, Господ се у поцепаном плашту јавио његовом претходнику, светом Петру Александријском, и у одговору на Петрово питање: 'Господе, ко је поцепао Твој плашт?', рекао: 'Безумни Арије; он је од Мене одвојио народ који сам откупио Својом Кр-

831 „Iskazheniye dogmata 'O edinstve Tserkvi' v ispovedaniakh very Sinodom i Soborom Russkoj Pravoslavnoj Zarubezhnoj Tserkvi (RPZTs), vozglavliaemym mitrop. Vitaliem (Ustinovym)” (рукопис), р. 9 (Р).

вљу' (свети Димитрије Ростовски, Житија светих, 25. новембар). Дакле не само Арије, него и сви они који су га следили, били су одвојени од Цркве анатемом Њеног Првојерарха, Господа Исуса Христа, годинама пре но што је објављена прва 'локална' анатема. Све јереси и јеретике 'од вечности' је анатемисао вечни Господ. И као што је свака истина од вечности потврђена Самом Истином, тако је и свака лаж од вечности Њиме осуђена, пошто је са 'оцем лажи' осуђена на огањ паклени (Отк. 22,15).

Задатак јерараха на земљи је да разаберу одлуке небеске Цркве и да потом примене те вечне и небеске одлуке на земљи, у простору и времену. Као што пише свети Беда Венерабилис (Многопоштовани, +735): 'Кључеви Царства означавају конкретно знање и моћ разабарања ко је достојан да буде примљен у Царство, а ко треба да буде искључен због тога што је недостојан' (Проповед на празник Св. Петра и Павла, Р. L. 94, col. 219). Са те тачке гледишта, није важно да ли је јеретик анатемисан локално или васељенски, јер он је већ анатемисан од стране небеске Цркве. Или боље речено, важно је у овом смислу: ако је јеретик анатемисан локално, али анатема није прихваћена од стране остатка Цркве, онда је остатак Цркве у смртној опасности од пада под исту ту анатему. Јер локална анатема представља одраз небеске анатеме; а небеска анатема је васељенска...

Ово објашњава зашто, када је локална Црква анатемисала јерес, она анатему никада није квалификовала речима: 'Наравно, ово се односи само на јеретике у нашој локалној Цркви'. Са друге стране: историја показује да су локалне Цркве слободно анатемисале јеретике, не само у њиховим сопственим Црквама, него и у осталим. Тако је Несторије, јеретик из Константинопољске Цркве прво био осуђен на Помесном сабору у Риму под светим Келестином; јеретици монотелити били су прво осуђени на помесном сабору, опет Римске Цркве; и папистички јеретици прво су били осуђени на Помесном Сабору Цркве у Константинопољу.

Размотримо шта је свети Максим Исповедник рекао о монотелитима: 'Поврх тога што су себе одлучили од Цркве, они су били свргнути и лишени свештенства на помесном сабору који је одржан недавно у Риму. Какве Свете Тајне онда они могу да савршавају? Или, какав дух силази на оне које они рукополажу?' Обратите пажњу на то да свети Максим каже да су јеретици 'одлучили себе'; јер апостол Павле пише: *ѡакав се изойачио, и ѡреши; самоѡа себе је осудио* (Тит. 3,11). Али, јеретичка самоосуда и самоодлучење од Цркве као мистичког организма морају бити праћени њиховим одлучењем од Цркве као спољашње организације, јер ће други бити инфицирани њиховом јереси. Због тога је потребно да их анатемисае сабор архијереја, сходно следећем пра-

вилу: човека јеретика њо њрвоне и другоме савешовању клони се (Тит. 3,10), и ако ли не њослуша ни Цркву, нека њи буде као незнабожац и цариник (Мт. 18,17). Јасно је да је свети Максим сматрао како анатема помесне Цркве Рима има важење широм Васељенске Цркве.

Административне ствари и морални падови су посао помесних Цркава и сабора. Ипак, јереси су по самој својој природи од васељенског значаја, јер имају потенцијал да заразе читаву Цркву. Ето због чега појава јереси у једној помесној Цркви није посао само те помесне Цркве, него свих помесних цркава – и свака помесна Црква може и мора да их анатемисхе.

Чак и анатема једне епископије или митрополије има васељенску снагу и важење ако је изречена у Духу Светоме, у складу са вечном Истином. Тако су 1069. године епископи митрополије Јорк на северу Енглеске свечано анатемисали и Римског папу и његовог следбеника Виљема Освајача, првог папистичког краља Енглеске. По свој прилици они нису ни знали да је Константинопољска Црква већ анатемисала Рим 1054. године. Зато нису једноставно потврдили реч вишег ауторитета. Њима виши ауторитет није био потребан, пошто су били наследници Апостола, са влашћу да свезују и разрешују. Они су ту власт искористили (не за лични добитак, напротив, одважност су платили сопственим животима) и то против најстаријег хришћанског епископа...

На исти начин године 1983. Сабор архијереја Руске Заграничне Цркве, користећи власт да свезује и разрешује – која му је дата од Епископа над епископима, Господа Исуса Христа – превео је на земљу, у простор и време, потпуно свезујућу и васељенски применљиву одлуку, од вечности већ донету на Савету Свете Тројице, Оца и Сина и Светога Духа. Екуменизам јесте, био је и увек ће бити јерес, заправо 'јерес над јересима', и екуменистички јеретици јесу, били су и увек ће бити изван Цркве, мистичког Тела Христовог. Одлука Сабора РПЦЗ из 1983, потврђена без измена у своме васељенском значењу 1998, искључила је из спољашње Црквене организације оне који су већ били самоосуђени и осуђени од Бога – јеретике, и јадан је сваки човек, из било које Цркве, који презире ту одлуку, јер ће онда сигурно пасти под исту анатему..."⁸³²

832 V. Moss, „Re: [paradosis] The Heresy of Universal Jurisdiction”, orthodox-tradition@egroups.com, October 12, 2000.

Дезинтеграција хризостомовског („флоринског“) синода

Почетком седамдесетих година изгледало је да су позиције хризостомовског синода под архиепископом Авксентијем чврсте, као резултат постизања јединства са Руском Заграничном Црквом. Од тог тренутка, међутим, Авксентије је почео да рукополаже недостојне људе и прима новокалендарске свештенике укаљане репутације.⁸³³ Услед тога, године 1974, следећи апостолску заповест, митрополити Акакије Диавлијски, Гаврило Кикладски и Хризостом (Кијусис) Солунски престали су да долазе на састанке Синода. Хризостом је отишао зато што је Авксентије хтео да као епископа за Немачку посвети Маркијана, који је био ухваћен на делу без расе у кварту „црвених фењера“ у Атини.⁸³⁴ Овој тројници архијереја придружио се епископ Петар Асторијски.⁸³⁵

Нажалост, процес дезинтеграције се ту није завршио. У јуну 1977. године, митрополит Калист Коринтски, бивши духовни отац митрополита Хризостома, незадовољан матејевским раскидом са Русима и њиховим одбацивањем хиротесија из 1971. (он је био један од двојице архијереја који су обезбедили уједињење са Русима 1971) прекинуо је општење са Матејевцима и придружио се светом Синоду.⁸³⁶ Ипак, он се убрзо покајао због удруживања са Авксентијем.

У јуну 1978. португалски свештеник РПЦЗ Жоао Роха, незадовољан због тога што је архиепископ Антоније одбијао да створи епархију у Португалији, придружио се Истинској Православној Цркви Грчке. Архиепископ Авксентије је разљутио РПЦЗ јер га је крстио и поново рукоположио (на основу тога што је био обраћеник који никада није имао православно крштење⁸³⁷), да би га потом посветио за епископа Гаврила Лисабонског.

833 Lardas, op. cit., p. 20.

834 Епископ Фотије Маратонски, лична комуникација, 28. јун 2003. Након што није успео да прими посвећење од Авксентија, Маркијан га је напустио и придружио се Синоду Максима Валиантоса.

835 Овај догађај оспорио је отац Симон из манастира Симонопетра на Светој Гори, због Петровог одбијања да потпише енциклику из 1974. године, након чега је, према неким изворима, не само био уклоњен са места егзарха за Америку, него и са места члана Синода. Ипак, митрополити Хризостом и Гаврило су у часопису „I Phoni tis Orthodoxias“ (Глас Православља) одговорили да „наша Јерархија, састави се у пуноћи свога чланства, већином гласова је одлучила да се епископу Петру Асторијском одузме егзархат, без да је донета икаква одлука о томе да нам је забрањено да служимо са њим“.

836 Према Свето-Преображењском манастиру у Бостону, он је ово учинио „протестујући због тога што је сматрао да матејевском Синоду недостаје поверење у настојању око помирења са светим Синодом архиепископа Авксентија“ (The Struggle against Ecumenism, op. cit., p. 103).

837 Иако је по Лардасу (op. cit. p. 20) примио миропомазање у РПЦЗ.

Дубоко разочаран Авксентијевим понашањем, митрополит Калист је од 7/20. до 10/23. фебруара 1979, заједно са митрополитом Антонијем Мегарским, посветио осморицу архимандрита за епископе, и то, по реду хиротонија: Кипријана (Куцумбаса) Филијског и Оропоског, Максима (Џицбакоса) Магнезијског, Калиника (Сарантопулоса) Ахајског, Матеја (Лангиса) Инојског, Германа (Атанасиуа) Еолског, Калиопија (Гинакулопулоса) Пентапољског, Меркурија (Калоскамиса) Кнососког и Калиника (Карафилакиса) Дванаестоострвског.⁸³⁸ Током служби помињано је име митрополита Авксентија; али они га о томе нису обавестили, него су га тек 14/27. фебруара позвали и затражили његово одобрење. „Калистовци” су изјавили да је то било само „привремено и излечиво одступање од канонског поретка” чији је циљ било очишћење Цркве од моралних порока, нарочито од содомије, пошто су „у свештенство били уздизани недостојни и уједно неспособни људи”.⁸³⁹ Међутим, 21. марта 1980. Калистовски Синод је савршио освећење Мира, што тешко да се може сматрати чином Синода који себе сматра само за „привремено и излечиво одступање од канонског поретка”. У априлу он је ушао у званично општење са Синодом Истинске Православне Цркве Румуније под вођством митрополита Гликерија.⁸⁴⁰

У шест сати поподне 14/27. фебруара⁸⁴¹, истога дана када је обавештен о калистовским хиротонијама, архиепископ Авксентије се састао са митрополитима Геронтијем и Калиником „како би формулисали становиште поводом побуне изведене од стране Калиста Коринтског и Антонија Мегарског, који су се одвојили од тела (Светог Синода) и усудили се да предузму посвећење

838 Према епископу Макарију Петраском („1973-2003: Thirty Years of Ecclesiastical Developments: Trials-Captivity-Deliverance” – необјављени извештај поднет на скупу свештенства 25 априла / 8 маја 2003 (Г)) митрополит Антоније Мегарски је најпре путовао на Кипар, како би од матејевског митрополита Епифанија затражио да узме учешће у хиротонијама, што је овај одбио.

839 За два супротстављена извештаја о овом Синоду види Phylakes Orthodoxias (Guardians of Orthodoxy), vol. 1, March, 1979, pp. 1-2 и Agios Kyprianos (St. Cyprian), No. 122, February 1979, p. 240 (Г) са једне стране, и „Latest developments in the Church of the Genuine Orthodox Christians of Greece”, специјални додатак часописа Orthodox Christian Witness, November 1984, vol. XVIII, No 12 (St. Nectarios Educational Series No 93), Priest-Monk Haralampus (Book Review in The True Vine, No 21, vol. 6, No1, 1994, pp. 56-63), и Holy Transfiguration Monastery, Boston, The Struggle against Ecumenism, pp. 102-112 са друге.

840 „Panigyrikon Sulleitourgon Ellinon kai Roumanon G. O. H. (Празнично саслуживање грчких и румунских истинских православних хришћана), Phylakes Orthodoxias (Чувари Православља), бр. 9, новембар 1979, стр. 72-74 (Г)

841 Овде постоји извесна конфузија у вези са тачним датумом. У књизи „The Struggle against Ecumenism”, каже се да се овај састанак одиграо 1/14. фебруара, а да су Калистовци информисали Авксентија о посвећењима у писму које је такође датирано на 1/14. фебруар (али је примљено 3. марта по новом календару). Међутим, према другим изворима, калистовске хиротоније обављене су између 7/20. и 10/23. фебруара, а Авксентије је обавештен 14/27. фебруара.

архијереја. Након што је ствар детаљно размотрена на основу светих канона Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве Христове, Свети Синод је једногласно донео одлуку да двојицу побуњених митрополита казни свргавањем, како налажу и сами свети канони. (Свети Синод је решио) да ова одлука буде одмах објављена у атинској штампи. Пошто није било времена да се сазове сабор клира, након разматрања је, због важности догађаја, решено да се истог дана посвете нови епископи ради обнове и попуњавања (Светог Синода). Јерарси су изнели и разменили различита гледишта...” Затим је, према записнику са састанка, изабрано најмање *десет* нових архијереја, који су посвећени следећим редом: Јевтимије (Орфанос) Ставропољски (касније Солунски), Пајсије (Лулургас) Гардикионски (потоњи Амерички), Теофил (Цирбас) Христијанопуљски (касније Патраски), Атанасије (Посталас) Платамонски (касније Лариски), Максим (Валианатос) Седмоострвски, Стефан (Цикурас) Кардамилски (касније Хиоски), Пајсије (Финикалиотис) Егински, Герасим (Вракас) Талантијски (касније Тебански), Атанасије (Хараламбидис) Гревенски (касније Ахарнски) и Јустин (Кулутурос) Маратонски (касније Еврипски).

Неколико дана касније, недавно проширени авксентијевски Синод састао се како би потврдио неважност калистовских посвећења и свргавање Калистоваца као „завереника, фракционаша, оснивача незаконитог сабора и расколника”. Чудно је што је према записнику од тринаест присутних епископа само осам потписало саборску енциклику.⁸⁴² Епископи који су били присутни, али очигледно нису потписали, били су Геронтије, Калиник, Стефан, Пајсије Гардикионски и Пајсије Егински.⁸⁴³

Али најчуднији аспект овог авксентијевског „контраудара” представљала је изузетна брзина са којом је изведен. Према тврдњама самих Авксентијеваца, њихова три најстарија архијереја су у **једном истом дану** (1/14. или 14/27. фебруара – авксентијевски извори се овде не слажу): (под 1) сазнали за калистовске хиротоније, (под 2) састали се како би их осудили и свргнули Калистовце, (под 3) саставили листу од десет кандидата за епископат, (под 4) позвали десет кандидата (јесу ли сви они чекали у суседној соби?), (под 5) добили дозволу двојице преосталих чланова Синода, Пајсија Еврипског и Акакија Канадског (ово није споменуто у записнику, али епископ Макарије нас уверава да је било тако), и (под 6) посветили их за епископе. Други извор

842 „I Phoni tis Orthodoxias” (Глас Православља), бр. 759, 2. март 1979.

843 Још један куриозитет записника са овог састанка јесте да су неки епископи променили своје титуле са листе присутних, и да су енциклику потписали са другим титулама („The Struggle against Ecumenism”, op. cit., pp. 105-109).

каже да су двојица нових архијереја (Атанасије Лариски и Стефан Хијоски) били посвећени једног истог дана у различитим црквама од стране различитих архијереја.⁸⁴⁴ Чак и епископ Макарије, иначе крајње наклоњен Авксентију, са готово британском уздржаношћу признаје „да је архиепископ Авксентије деловао на помало исхитрен начин...”⁸⁴⁵

Тако је калистовски преврат превазиђен, ако је тако нешто било могуће, већим бројем посвећених епископа (10 наспрам 8), а неочекиваност и неканоничност још већом неочекиваношћу, неканоничношћу и – изузетном брзином авксентијевског контраудара! Једино објашњење које епископ Макарије може да пружи за ову изузетну брзину – „да су се ствари одвијале тако неконтролисано и неочекивано” – делује у најмању руку неуверљиво. Много је вероватније објашњење да авксентијевски контраудар није представљао неконтролисану реакцију на потпуно неочекивани догађај, него брижљиво планирану реакцију на предвиђену ситуацију: Авксентијевци су унапред знали за калистовски преврат, те су стога могли да унапред испланирају сопствени контраудар, и да га спроведу чим су чули за калистовска посвећења.

Заправо, постоје неке индикације да се Авксентије уопште није противио калистовском преврату, јер му је пружао „одрешене руке”⁸⁴⁶ да посвети људе које је он желео за архијереје, а за које је знао да их неколицина његових епископа, будућих Калистоваца, неће прихватити.

С друге стране, један од новопосвећених архијереја које је посветио Калист, Калиник Дванестоострвски, тврдио је да је читав овај ризични подухват био испланиран од стране једног новопосвећеног архијереја и уједно његовог духовног оца – митрополита Кипријана Филијског, без Авксентијевог знања.

Митрополит Калиник пише: „Ја сам био хитно позван у Атину, и будући потпуно неупућен у оно што се догађа, веома сам се изненадио када ми је мој старац, отац Кипријан, рекао да се припремим за посвећење у епископат током свеноћног бденија које ће убрзо почети. На моје питање зашто он сам (отац Кипријан), или неки други јеромонах (поменуо сам неколико имена) не буде посвећен, чуо сам да су и отац Кипријан и други јеромонаси које сам споменуо, већ хиротонисани, и да је архиепископ Авксентије био обавештен о хиротонијама!”⁸⁴⁷

844 Епископ Фотије Маратонски, „Chronicle of the Schism of 1995 (Woking, 2005), необјављени рукопис (Г)

845 Епископ Макарије, *op. cit.*

846 Епископ Фотије, *op. cit.*

847 Metropolitan Callinicus of Twelve Islands, у: Bishop Macarius, *op. cit.* Кипријановци и даље тврде да је архиепископ Авксентије знао за посвећења и да је дао благослов за њих.

Међутим, док су сви епископи били у олтару и облачили се, Кипријан је једноме од њих рекао: „А сад, како ћемо све ово да објаснимо архиепископу Авксентију?” Калиник је ово случајно чуо и схватио да га је његов духовни отац обмануо. Он је био уверен да је Кипријан испланирао читаву ствар и да је преварио Калиста и Антонија, убедивши их како је Авксентије дао своје допуштење.⁸⁴⁸

Као што изгледа мало вероватно да је Авксентије дао допуштење за хиротоније (овде се слажемо са епископом Макаријем), тако је, из горе наведених разлога, једнако мало вероватно да Авксентије није знао шта се спрема. Вероватно су обе стране и пре но што је дошло до раздвајања већ знале да кандидати за епископат једне од њих неће бити прихватљиви другој. Тако да су преврате заправо припремале *обе стране*.

Са тактичке стране, Калист и Антоније су направили озбиљну грешку када су „први потегли” и извели своје хиротоније. Јер њихов почетни неканонски чин, ма како добро био мотивисан (чишћење Цркве од кукоља који је посејао Авксентије), изведен је тако да изгледа црн као ноћ, а бура коју је изазвао покрила је још дрскији, неканонски контраудар Авксентијеваца...

Калистовски синод је такође покушао да се приближи РПЦЗ, али је био одбијен. Резолуција РПЦЗ од 11. маја 1980. објављује: „Митрополит Калист, у пратњи епископа Кипријана, Матеја и Калиопија, допутовао је да лично присуствује седници Архијерејског синода. Поздравили су првојерарха и чланове Синода и известили их о тешком унутрашњем стању Цркве Истинских Православних Хришћана, које је последица, кажу, неприкладних мера предузетих од стране архиепископа Авксентија у руковођењу животом Цркве, што је довело до прекида добрих односа са Руском Православном Црквом изван Русије. Као пример навели су неправилна рукоположења, у погледу којих је митрополит Калист молио за опроштај што је узео учешћа у посвећењу Јована Рохе за Епископа португалског, објашњујући да је то учинио на основу нетачних информација које ми је саопштио архиепископ Авксентије. Архиепископ Авксентије, по речима митрополита Калиста, није само проузроковао прекид у односима са Руском Црквом, него је такође ширио неред у сопственој Цркви, подржавањем игуманије која је написала књигу против светог јерарха Нектарија Пентапољског. Касније је извршио неколико непотребних посвећења, без довољне провере кандидата. У доношењу својих одлука архиепископ Авксентије је игнорисао све своје епископе, изузев митрополита Геронтија. Вршећи посвећење Јована Рохе, архиепископ

848 Епископ Григорије Денверски, Re: Re (2): (paradosis) Kallistos Metropolitan of Korinthos, orthodox-tradition@yahoo.com, 31/07/02.

Авксентије је обмањивао (саслужујуће јерархе), говорећи да је архиепископ Антоније Женевски не само дао Јовану канонски отпуст, него ће чак и да узме учешћа у његовом посвећењу. После откривања правог стања ствари, неколико чланова Синода је предложило, да се напише писмо образложења Руском Архијерејском Синоду, али Авксентије није пристао на то.

Архиепископ Калист сматра да је очување односа са Руском Православном Црквом изван Русије апсолутно суштинско питање. С обзиром на то, он и епископ Антоније Мегарски су одлучили да се одвоје од архиепископа Авксентија, па су посветили осам епископа за управљање Црквом, поделивши је на епархије. Они моле за обнову општења.

Архиепископ Авксентије се са своје стране обратио Архијерејском Синоду у писму датираном на 12. април, оптужујући архиепископа Калиста и епископа Антонија Мегарског за стварање раскола.

РЕШЕЊЕ: Са љубављу поштујући подвиг своје браће која знатно страдају у Грчкој због своје одбране Истинске Православне Вере, Архијерејски Синод Руске Православне Цркве изван Русије је дубоко растужен вестима да међу њима владају поделе. Истовремени апел како архиепископа Авксентија, тако и архиепископа Калиста упућен Његовом Блаженству митрополиту Филарету сведочи о дубини размимоилажења међу њима. Руски епископи немају надлежност да детаљно истражују локални проблем у Грчкој, а још мање да примају међусобне оптужбе (Грка). Стога Архијерејски Синод, као и раније 1976, одлучује да се уздржава од свих одлука и мешања у унутрашње ствари Грчке Цркве. Осим тога, за разумну одлуку у корист једне или друге стране било би потребно детаљно проучити све оптужбе и околности, за шта би био неопходан надзорник, што се Архијерејском Синоду чини непрактичним. Још мање су руски епископи у могућности да истраже исправност многих сада извршених посвећења епископа.

Ипак, нема сумње да је неколико посвећења које је извршио архиепископ Авксентије, нарочито у блиској прошлости, и која су проузроковала промену у нашим међусобним односима, подразумевало озбиљно кршење канона Цркве, што може да послужи као основа за црквено суђење онима који су то извршили. Сумњу и подозрење изазивају нарочито посвећења епископа која је он извршио без потребе и без епископа на чијој су епархијској територији она извршена.

Архијерејски Синод разуме забринутост митрополита Калиста и цени његову бригу за очување општења са Руском Православном Црквом изван Русије, као и његову жељу да се успостави истински црквени мир и канонски ред у Грчкој. Без сумње, ипак, такав ред неће бити успостављен све док сви

епископи посвећени под сумњивим околностима не буду уклоњени. Било би најбоље да се сви епископи који не подлежу сумњама окупе и поделе епархије међу собом према територији, а остатак епископа да се задовољи пензионисањем.

Једино после уклањања свих епископа осумњичених за канонске преступе може да буде направљен почетак за исправно канонско организовање Истински Православне Цркве у Грчкој, што ће да привуче и сједини све оне клирике и мирјане који траже нормалан канонски ред.

Било како било, немајући надлежности за Сабор који би разрешио проблеме који су настали у црквеном животу у Грчкој, Архијерејски Синод ће пажљиво да посматра све што се дешава, приносећи молитве да Господ помогне нашој грчкој браћи да успоставе исправни канонски поредак у црквеном животу, што ће омогућити обнављање нормалних односа са њима..."

Митрополити Акакије и Хризостом нису одобрили ни преврат ни контраудар, али су се посебно оштри били према Авксентијевим новим посвећењима. Тако су писали: „Три јерарха' (архиепископ и митрополити Пирејски и Фиотијски) су четири године скандалозно припремали терен да би створили погодне услове за посвећења... људи који нису поседовали духовни и морални интегритет... Ви сте свргнули синодске јерархе само зато што су захтевали да се поштује морални и законити поредак у управљању Црквом и да се очисте редови клира... Показали сте невероватну осветољубивост према оним јерарсима који су прекорили ваше неисправне поступке... Без икаквог испитивања посветили сте необразоване, старе, непокретне и друге који су били сумњичени за моралне и друге преступе, због којих су били и званично оптужени пред Светим Синодом... Ми сматрамо да је ваш чин гори од неканонског чина епископа Антонија и Калиста..." Као што ћемо касније видети, ове речи су се вероватно односиле нарочито на епископа Евтимија...

Упркос овом ватреном прекору, авксентијевски Синод је неколико пута покушао да се приближи митрополитима Акакију и Хризостому, но ови последњи су улагивања одбили, верујући да њихова забринутост за стање у Цркви није била озбиљно приваћена. Ипак, 28. јануара 1980, двојица митрополита су упутила писмо Авксентију, под насловом „Прави пут који води у пропаст", у коме предлажу да се РПЦЗ замоли да посредује између „Калистоваца" и „Авксентијеваца". Изнели су и други предлог, у случају да први буде одбијен: „да сви епископи треба да абдицирају. Сви ми од сада треба да живимо своје приватне животе... А три јеромонаха, позната по своме моралном животу, поштењу и вери, по могућству са Свете горе, треба да буде посвећена за епископе како би управљали Црквом са оним архијерејима који нису узели

учешћа у преврату. У том смислу све поделе, лични сукоби и против-оптужбе биће одбачени, и узнемирани верни истински православни хришћани биће уједињени... Ми сами, ради користи Цркве и духовног јединства пастве, први ћемо уступити наша места новим духовним предводницима и живети својим приватним животом. Молимо да нас сви остали следе...⁸⁴⁹

За жаљење је што ни један од ових предлога није остварен. Уместо тога, 3/16. септембра авксентијевски Синод је свргнуо митрополита Хризостома да његове катедре у Солуну, а 23. октобра уздигао је епископа Јевтимија у чин митрополита како би заузео његово место. Међутим, већина пастве у северној Грчкој остала је верна митрополиту Хризостому; и 23. новембра десет свештеника од Катерине до Месропе и Сидирокастрога напустило је Авксентијевце и придружило се митрополиту Хризостому.⁸⁵⁰

Године 1981. авксентијевски Синод је одлучио да укине казне које је одредио митрополитима Акакију и Хризостому. Затим их је следеће године поново ставио под казну. Потом се и сам Синод поцепао, тако да је један део остао са Авксентијем, док је други следио вођство митрополита Геронтија Пирејског. Епископ Макарије, који иначе, када су све друге поделе у питању, воли да се задржава на детаљима, преко ове прелази веома ужурбано: „У међувремену се појавила подела, само Бог зна из којих разлога. Он ју је допустио у канонском (према Макарију: авксентијевском) Светом Синоду. Мислим да није неопходно да даље губимо време око ове мале поделе...⁸⁵¹

Ипак, ова „мала подела“ повезана је са питањем које је постало необично важно – питањем *законитој удруживања*. Епископ Фотије пише: „У почетку, постојало је удружење 'Заједнички фонд Цркве Истинских Православних хришћана Грчке', које је контролисало око 25 цркава. Оно је било под контролом Авксентијеваца и Геронтијеваца, који су у периоду од 1971. до 1976. године искључили из управе четворицу јерараха – Акакија, Авксентија, Петра и Гаврила – који се нису слагали са њима. Године 1979, са превратом, Авксентијевци-Геронтијевци су из 'Заједничког фонда' уклонили све оне који су узели учешћа у преврату. Тако су из управе 'Заједничког фонда' искључени Калист Коринтски, Антоније Мегарски, Кипријан Оропоски, Максим Магнезијски, Калиник Ахајски, Метеј Инојски, Герман Еолски, Калиопије Пентапољски, Макарије Кнососки и Калиник Дванаестоострвски, који су основали установу 'Грчка Црква Истинских Православних Хришћана'. Тачније, они су се

849 Митрополити Акакије и Хризостом, у: Bishop Macarius, op. cit.

850 Bishop Macarius, op. cit.

851 Bishop Macarius, op. cit.

учланили у већ постојеће удружење са таквим именом, које је много година раније основао Калиопије.⁸⁵²

У јуну 1983. јерарси Максим Магнезијски (од сада Димитријадски) и Калиник Дванаестоострвски напустили су Антонио-Калистовце и придружили се Авксентијевцима. Примљени су кроз хиротесију (чији је садржај требало да буде једноставна молитва за опроштај).⁸⁵³ Исто се касније догодило са Германом Еолским. Ова тројица били су искључени из удружења „Грчка Црква Истинских Православних Хришћана”. Авксентијевци-Геронтијевци нису их примили у „Заједнички фонд”. „Исте године избио је сукоб између Авксентијеваца и Геронтијеваца око контроле над 'Заједничким фондом'. Геронтије је из тог сукоба изашао као победник...”⁸⁵⁴

Калистовци су такође почели да се деле око старог еклисиолошког питања да ли новокалендарци имају Свете Тајне или не. Као што смо видели, године 1983. тројица митрополита – Максим, Герман и Калиник Дванаестоострвски придружили су се Авксентију. Године 1984. четворица осталих митрополита – Антоније, Калиник Ахајски, Матеј и Калиопије – придружили су се Геронтијевцима.

Истовремено, митрополит Кипријан је давао причешће новокалендарцима, на основу тога што новокалендарска црква „још увек није била осуђена”⁸⁵⁵ и стога је старокалендарцима још увек „Мајка Црква”. Ово је разочарало митрополита Калиста који се одувек држао званичног става Истински Православне Цркве Грчке из 1935. године, по коме новокалендарци немају Свете Тајне. Зато се повукао у свој манастир, где је умро у изолацији 1986. године...

У јуну 1984. Авксентије је посветио другог португалског епископа, Јакова, без знања дела свога Синода. „Авксентије је обећао своме свештенству да ће их позвати и да ће саслушати њихово мишљење пре било каквог новог епископског посвећења. Стога, да би извео ово посвећење, он је сазвао њих неколицину (оне које је хтео), и решио, упркос основаним приговорима двојице или тројице клирика, да јеромонах Јаков треба да буде изабран за помоћника епископу Гаврилу Лисабонском”⁸⁵⁶

Као да му ово одступање од канона није било довољно, Авксентије је приступио другом. „Авксентије и Гаврило су заједно обећали пред Богом и

852 Године 1961, према епископу Макарију, *op. cit.*

853 „Ово сам чуо од двојице архијереја Максима и Калиника лично” (епископ Фотије).

854 Епископ Фотије, *op. cit.*

855 Податак из „The Struggle against Ecumenism”, *op. cit.*, pp. 111-112. Последњих година кипријановска пракса изгледа да је постала нешто строжа.

856 Orthodox Christianikos Agon (Борба православних хришћана), бр. 3, новембар 1985, стр. 4 (Г).

пред присутним свештенством, да ће Јаков остати само Гаврилов помоћник (тј. викарни епископ), те да неће моћи да предузима посвећења нових архијереја са Гаврилом. Ипак, у октобру 1984. године ми смо са запрепашћењем сазнали да су двојица португалских 'епископа' хиротонисали још једног португалског епископа и двојицу Италијана, са Авксентијевим благословом, уз његове молитве⁸⁵⁷, и уз учешће митрополита Герасима, Максима, Германа и Атанасија Лариског. Испоставило се да је један од нових архијереја, Италијан Гаврило Аквилејски, ватрени присталица, ако не и обожаваца, фашистичког диктатора Мусолинија!⁸⁵⁸

Штавише, Авксентије је, делујући овога пута *пошћујуно самостјално*, дао тој новој групи „Томос о аутономији!”⁸⁵⁹

Године 1987. ова нова „аутономна” црква се поцепала, када је митрополит Евлогије Милански⁸⁶⁰, иначе масон, био примљен у Пољску Православну цркву.

857 Orthodox Khristianikos Agon (Борба православних хришћана), бр. 3, новембар 1985, стр. 4 (Г).

858 „Пре неколико месеци, грчки студент из Рима послао нам је писмо... са осам страна из изврсног италијанског часописа 'Oggi' од 9. јануара 1985, који извештава о једноме од двојице италијанских епископа, Григорију (Баколинију) Аквилејском, који је посвећен од стране вероломног 'епископа' Гаврила Лисабонског. Треба приметити да Авксентије није заборавио да изатка похвалу португалским и италијанским епископима како би умирио своје клирике, који су били узнемирени изненадним 'посвећењима' европских архијереја Истинских Православних Хришћана.

У интервјуу који је Григорије дао италијанском часопису, он каже да је са 14 година напустио католицизам, да би постао члан Методистичке цркве у Болоњи. Постао је протестант, обратио је и своје родитеље, а затим се, мало касније, поново вратио папистима. Године 1933. придружио се Бенедиктинском монашком реду у Валоуброси, у Фиренци. Године 1940. постао је папистички 'свештеник', а 1944. придружио се фашистима. Упознао је Мусолинија и постао један од његових најближих сарадника. Страшан утисак оставила је Григоријева исповест да он Мусолинија поштује као Бога и да је Мусолини сада његов духовни вођа!! После Мусолинијеве смрти Григорије се придружио Руској Цркви, а 22. септембра 1984. 'посвећен' је за 'епископа' Аквилејског од стране Гаврила (Orthodox Khristianikos Agon, No. 3, November 1985, p. 4 (Г)).

859 Orthodox Khristianikos Agon (Борба православних хришћана), бр. 3, новембар 1985, стр. 3; фебруар 1987, стр. 8 (Г). Изгледа да је „Томос о аутономији” потписао само Авксентије, који је написао: „Ја, Авксентије Први, Божијом милошћу Архиепископ Атински и целе Грчке, делујући у границама наше територије у Западној Европи (коју сам оформио 7. јуна 1978) одлучио сам да дам допуштење митрополиту Португала, Шпаније и Западне Европе да управља сам, имајући као своје главно седиште Богочувани град Лисабон... Ова митрополија биће потчињена ИПХ Грчке... P.S. Горњи митрополит обавезан је да са својим викарним епископом лично присуствује састанку Архијерејског Синода сваког октобра”.

860 Stavros Markou, „(paradosis) Milan Freemasons”, orthodox-tradition@yahoogroups.com, 05/09/01, <http://www.geocities.com/Paris/8919/html/ortho/parasn.htm>.

Уједињење 1985. године и афера Цакос

У то време Црква се тако брзо дезинтегрисала, и са тако очигледним страшним последицама за све верне, да су авксентијевски и геронтијевски Синоди (који су сада укључивали и већину чланова бившег калистовског Синода) решили да превазиђу међусобне разлике и да се уједине. Тако су се 4/17. јануара 1985. састали и одлучили: (1) да признају хиротоније из 1979. на обе стране, (2) да укину казне које су изrekli једни другима, и (3) да престану са међусобним оптужбама.

Сједињени Синод састојао се од 17 архијереја: архиепископ Авксентије и митрополити Геронтије Пирејски, Калиник Фтиотски, Антоније Мегарски, Максим Димитријадски, Калиник Коринтски, Матеј Иноски, Герман Етолки, Калиопије Пентапољски, Калиник Дванаестоострвски, Јефтимије Солунски, Атанасије лариски, Стефан Хиоски, Максим Кефалонијски, Атанасије Ахарнаски, Герасим Тебански и Јустин Еврипски.⁸⁶¹

Треба приметити да су изворни „побуњеници” против авксентијевског Синода, митрополити Акакије, Хризостом, Гаврило и Петар, и даље оклевали да се прикључе овом новом савезу, плашећи се олаког прелажења преко преступа и његове брзе поновне дезинтеграције. Ускоро ће се показати да су били у праву...

Још чудније је што чак и епископ Макарије критикује унију речима: „Немерљива туга обузима моје срце”. Зашто? Зато што је признање посвећења на обе стране значило да мала група бивших калистовских архијереја, коју је он оптуживао за оно што се касније догађало – нарочито Калиник Ахајски и Калиопије Пентапољски, који за разлику од осталих покајаних калистовских архијереја нису примили хиротесију од Авксентија – није морала да се покаје због раскола и да прими хиротесију.

Али епископ Макарије испушта из вида да, ако је Авксентије, како он верује, био у основи невин, и ако су сви они који су прекинули општење са њим постали расколници, онда је група геронтијевских архијереја, којој је он припадао (и припада) – Калиник Фтиотски и Јевтимије Солунски – *иакође ѱостјала расколничка* када су се одвојили од Авксентија и *иакође је ѱребало да ѱрине хироѱесије*. Заправо, могло би се доказивати да је у мери у којој су се Геронтијевци одвојили од Авксентијеваца због контроле над одређеним црквеним зградама – другим речима *због нечасног добиѱка* (1. Пет. 5,2) – њихова мотивација била је гора од калистовске и да они заслужују много

861 „Enkyklios”m Ekklesiastiki Paradosis (Црквено предање), January-February 1985, No. 20, pp. 262-263 (Г).

озбиљнију казну. Стога, како каже енглеска пословица: „Они који живе у стакленим кућама, не би требало да се гађају камењем”

По мишљењу аутора ових редова, ипак, *све* стране – Калистовци, Авксентијевци и Геронтијевци – биле су на различите начине криве у различитом степену криве, те је зато њихово уједињење било могуће без лицемерја једино на бази међусобног праштања погрешака, признавања јерархија и укидања свих међусобних казни. Или ако је, како тврди епископ Макарије, то било канонски немогуће, онда је једини излаз био да се свих 17 архијереја пензионисају...

У сваком случају, уједињење је пропало када се испоставило да је Авксентије тајно посветио Доротеја Цакоса, бившег новокалендарског свештеника кога су новокалендарци свргнули 1968. године због педерастичке. У јулу 1985. Цакос је свештеницима почео да показује грамату о хиротонији како би доказао да је посвећен за „Митрополита Спарте и целог Пелопонеза”. Свештенство су узнемирили потписи архиепископа Авксентија и митрополита Герасима Тебанског на овом документу. Цакос је тврдио да је био посвећен од стране митрополита Герасима Тебанског и Максима Кефалонијског, по наредби архиепископа Авксентија; али одбио је да покаже ког датума је посвећење обављено (тако што је руком покрио одговарајући део у граматичкој хиротонији).

Шестог/деветнаестог јула 1985. године предмет је размотрен на заседању Светог Синода. Тројица митрополита који су у ово били умешани, порицали су да је хиротонија уопште обављена. Авксентије је допустио могућност да је његов потпис аутентичан, јер је понекад потписивао бланко грамате о хиротонији које би биле попуњене касније. Но, он је порицао – и увек пориче – да је знао било шта у вези са Цакосовим посвећењем. Ипак, одмах након овог састанка Синода, Герасим Тебански је признао да је посвећења било, баш као што је тврдио Цакос, и то је писмено признао у присуству осам других архијереја.

Отац Василије из манастира Светог Преображења у Бостону покушао је да умањи значај овог признања, истичући да је Герасим два пута исповедио да је учествовао у хиротонији, и да је то два пута порекао (У свом последњем исказу пред грчким судом, у јануару 1986, он је под заклетвом потврдио да је посвећење обављено 5. јула 1985). Међутим, Герасим и други сведоци нису се слагали у вези са датумом овог догађаја. Отац Василије пита: „Каква је вредност исказа датих од стране лажних сведока, који се не слажу међусобом и противрече једни другима?... Од свих ових писмених исказа, који је истинит? Када је хиротонија обављена? 1983? 1984? 1985? Признајемо да не

видимо никакав излаз. У сваком случају, изгледа да је комисија за истрагу 'вероватно' наилазила на исте потешкоће"⁸⁶²

У Бостонском манастиру се питају: „Каква је вредност исказа датих од стране лажних сведока, који се не слажу међу собом и противрече једни другима?“⁸⁶³ Није ли за криминалца ухваћеног на делу карактеристично да лаже, па да онда мења свој исказ када буде ухваћен у лажи? У сваком случају, зашто би Герасим уопште признавао злочин да је био невин? Осим тога, било је и других очевидаца чија су сведочења потврђивала Герасимову кривицу, као на пример чтец Перикле Цакирис.

Као резултат истраге, комисија је дошла до следећих закључака, са којима мора да се сложи сваки непристрасни посматрач: (а) хиротонија Доротеја Цакоса је обављена рукама митрополита Максима и Герасима, и по наредби архиепископа Авксентија; (б) датум је вероватно био после Васкрса 1985. (овај закључак потврђује и Герасимов последњи писмени исказ); и (в) учесници у догађају, пошто су се Авксентију заклели да ће ствар држати у тајности, лагали су Светом Синоду и из сасвим очигледних разлога покушали су да прикрију датум догађаја.

Отац Василије тврди да су седамнаесторица архијереја направили раскол тако што су свргнули архиепископа Авксентија пре но што је комисија завршила са радом. Стога, каже он, чак и ако је хиротоније било, кривац није Авксентије, него они који га оптужују!

Ово је сасвим супротно од истине! Суштина је да је у септембру – док је истражна комисија још радила и испитивала сведоке (колико је могла, пошто су Авксентије и Максим у потпуности одбијали да сарађују) – група проавксентијевских архијереја решила да изјави да је афера Цакос „закључена“ и да је „сваки покушај њеног преиспитивања антиканонски и напад на Цркву“. Они су такође изјавили да је позив митрополитима да дају сведочења пред истражном комисијом следећег дана „неканонски“, „расколнички“ и „супротан вољи Светог Синода“ – иако је истражну комисију пре само два месеца основао управо Свети Синод!

Занимљиво је да се погледа који су архијереји потписали овај запањујући покушај да се ућутка рад истражне комисије: вероломни и Мусолинијем одушевљени Португалци и Италијани Гаврило, Јаков, Евлогије, Теодор и Григорије, *који чак нису били ни чланови Свете Синода*; Авксентије, Атанасије, Максим и Герман *који су учествовали у неканонским хиротонијама*

862 „Извод из Одговора оца Василија из манастира светог Преображења епископу Кијусисове групе, Калинику Додеканијском у вези са 'посвећењем' Доротеја Цакоса" (рукопис), стр. 1-2.

863 *The Struggle against Ecumenism*, op. cit., p. 121, фус нота.

Поршугалаца и Ишалијана и (у случају Авксентија и Максима) у *Цаковској хирошонији*; и Американци Пајсије и Викентије, који су са Авксентијем били блиско повезани почетком осамдесетих (на пример, у случају уједињења Авксентијеваца и Слободне Српске цркве у Америци и Канади 1982. година), а касније су се придружили новокалендарцима.

Другим речима, тројица епископа који су сада покушавали да зауставе рад истражне комисије представљали су у суштини исту ону групу архијереја која је била повезана са Авксентијем пре уједињења из јануара 1985, и која је проузроковала толико штете Цркви пре тог датума.

Упркос овој провокацији, епископи чланови комисије стрпљиво су наставили са радом. Три пута су позивали Авксентија да се појави пред Синодом, али он је то одбијао. Затим је Авксентије, предосећајући да ће бити објављено свргавање, формирао један „контра-Синод” и позвао председника Синодског суда, митрополита Геронтија да се појави пред петочланим псевдо-Синодом и одговори на лажну оптужбу да је 1981. године венчао две особе истог пола! Геронтије је уверљиво одбио ту оптужбу (која касније, колико нам је познато, никад више није била изнета). Коначно, 22. октобра, Авксентије, Максим, Герасим, Атанасије и Герман били су свргнути због „посвећења” Цакоса, због обмањивања Синода и стварања раскола.⁸⁶⁴

Чак и епископ Макарије допушта да Авксентијеви поступци у овом периоду немају оправдање, али као и обично бира да се не упушта у детаље који му очигледно праве тешкоће, него само каже да су Авксентије и епископи који су му још остали лојални „предузели серију исхитрених и неканонских свргавања многих наших јерараха”.⁸⁶⁵

Разлог због кога је он тако уздржан је тај што је један од свргнутих јерараха био Макаријев сарадник, митрополит Јевтимије Солунски, кога је Авксентије оптужио да се залагао за суђење њему и његово смењивање, како би избегао истрагу везану за оптужбе моралне природе против самога себе: „у тренутку када је издат налог за спровођење судске истраге у циљу расветљавања оптужби моралне природе против митрополита Јевтимија Орфаноса, они су се окренули против нас и неовлашћено покренули истрагу, да виде јесмо ли заиста именовали и посветили архимандрита Доротеја Цакоса за Митрополита Патраског...” Авксентије је свргнуо Јевтимија 31. октобра 1985.

864 *Ekklesiastiki Paradosis* (Црквено предање), 20, јануар-фебруар 1985, стр. 261-263; „*Eis tas Epalxeis!*” („На бедеме!”), *I Phoni tis Orthodoxias* (Глас Православља), бр. 802-803, новембар-децембар 1985, стр. 1-33; *Orthodoxos Khristianikos Agon* (Борба православних хришћана), новембар 1985, стр. 3, фебруар 1987, стр. 8 (Г).

865 Епископ Макарије, *op. cit.*

(одлука бр. 2137/18) због „фракционаштва, завере и побуне”. Такође свргнут је и његов старац, Јаков Пападелис „на основу оптужби за моралне преступе које су против њега изнели светогорци”⁸⁶⁶

Упркос томе епископ Макарије оштро одбија валидност Авксентијевог свргавања од стране – између осталих – Геронтија, Калиника и Јевтимија!

Нешто касније, 1997. године, његов Синод (коме је тада био на челу Калиник Фтиотијски, а сада, 2005, сам Макарије) објавио је да су „свађе из 1985. године, између блажено упокојених јерараха Авксентија и Геронтија, избиле на основу сплетака треће стране и... да су пресуде обојице неканонске и неважеће... Разумљиво је да ми признајемо и такође благосиљамо све службе и друге свештене црквене радње горе поменутих архиепископа и митрополита, изузев рукоположења која су они извели од 1985. до данас, за која задржавамо право да их испитамо на захтев рукоположених”⁸⁶⁷

Ипак, то нема смисла. Ако је, како епископ Макарије стално тврди, Авксентије био последњи истински архиепископ Истинских Православних Хришћана (пре њега самог), ако је остао у истини током бурног периода 1979-1985. и ако је његово свргавање 1985 године било неканонско, онда (Макарије) осуђује себе и своју партију по најмање три основа: (1) због прекида општења са Авксентијем године 1983, (2) због незаконитог свргавања Авксентија у вези са Цакосовим посвећењем, и (3) због остајања у општењу са Јевтимијем након што је Авксентије свргнуо њега и његовог старца. Али Макарије жели да ослободи одговорности обе стране – и Авксентија (мада је признао да су његови потези 1985. били погрешни) и себе и своју струју – тако што ће сву кривицу свалити на тајанствену „заверу треће стране”.

Да се сада вратимо на одбрану Авксентија коју износи отац Василије. Он покушава да докаже, полазећи од дела светих Отаца и историје Цркве, како за православне хришћане није допустиво да прекину општење са својом законитом црквеном влашћу уколико она нема јеретичко учење, чак ни у случају ако је та власт починила флагрантне преступе. То је истина – све док постоји могућност извођења заблуделог архиепископа на суд. Али отац Василије изгледа одбија могућност да митрополити могу да изведу свога архиепископа на суд због било које друге оптужбе, осим због јереси.

Ту он греши. У историји Цркве постоје многи случајеви када су у складу са светим канонима архиепископи били свргавани од стране њихових колега епископа због других преступа осим јереси. Да то није тако, онда би архие-

866 I Phoni tis Orthodoxias (Глас Православља), бр. 921, март-април 2003, п. 15 (Г).

867 Протокол бр. 73, одлука од 1/14. априла 1997, у: Orthodoxon Paterikon Salpisma, март-април 1997 (Г).

пископ који није објавио јерес могао да почини убиство или прељубу, и да остане првојерарх Цркве, што је већ пола пута до папизма...

Нови хризостомовски („флорински”) архиепископ

У новембру 1985. митрополит Геронтије је дошао код митрополита Хризостома и позвао га да се придружи Синоду, очишћеном од Авксентија и његових присталица. Хризостом је пристао, захваливши се Геронтију „зато што признаје оправданост нашег (четворице архијереја) прекида општења са Синодом”, али је инсистирао на испуњењу два услова пре но што би им се придружио: „уклањање епископа Јевтимија из моје епархије” и добијање писменог мишљења школованих богослова о томе која би „икономија” (који степен снисхођења) могла да буде примењена у погледу ранијих канонски спорних питања која још увек нису била решена. Ово је било неопходно „зато што је наша Свештена Борба доспела у крајње безизлазну ситуацију...”

Затражена су мишљења шесторице богослова (три свештеника и три световњака). Они су закључили да четворица архијереја – Акакије, Хризостом, Гаврило и Петар – могу да се придруже Синоду који предводи Геронтије, само ако буду испуњени одређени услови. Један од њих био је за то да нови председник Синода не треба да буде било који архијереј умешан у калистовски преврат или авксентијевски контраудар 1979. године. Ово је био потпуно разумљив разлог, пошто су сви учесници у преврату и контраудару из 1979, а да и не спомињемо геронтијевски раскол из 1983, укаљали своје репутације, па више нису имали довољно ауторитета да уједине Цркву. Нови архиепископ могао је доћи само из редова четворице архијереја – Акакија, Хризостома, Гаврила и Петра – који нису учествовали у овим догађајима, али који су истicali потребу за чишћењем Цркве од кукоља посејаног од стране Авксентија. Овога пута, сви су прихватили да је то неопходно.

Од ове четворице архијереја, митрополит Петар, као онај који живи у Америци и као онај ко је одбацио енциклику из 1974, наравно није могао да буде кандидат. А он се први придружио Синоду. Стога се мора признати да је он представљао још један проблем за новог архиепископа, ма ко он могао да буде, јер је пред њим стајао задатак да Петар прихвати енциклику из 1974...⁸⁶⁸

868 У пролеће 1985. у своме манастиру у Пајанији, митрополит Акакије је рекао писцу ових редова да је био дубоко несрећан због тога што је митрополит Петар у својој Асторијској епархији дао причешће новокалендарцима.

Конечно, у јануару 1986. митрополит Хризостом се придружио Синоду и изабран је за архиепископа са десет према шест гласова. Подсетимо се да је Хризостом био изабран као други кандидат за епископат (после Акакија Папаса) још на Сабору у априлу 1957. године.⁸⁶⁹ Дакле постојала је извесна историјска правда у томе што је сада, неких тридесет година касније, изабран за архиепископа.

Међутим, епископ Макарије пише: „Савест ме је приморала да осудим избор Хризостома као потпуно неканонски, зато што је, прво и пре свега, представљао резултат неканонског свргавања архиепископа Авксентија, чији је трон Хризостом преотео иако је архиепископ још био жив, што га је учинило узурпатором...”

Макарије овде пропушта да спомене много важнију ствар – да Хризостом није учествовао у Авксентијевом свргавању. Ово су учинили Геронтије и његова струја, то јест струја самог епископа Макарија! А што се тиче „преотимања” трона, о каквом „преотимању” може бити речи, када Хризостом лично ни на који начин није био умешан у то, него је прво био позван од стране Геронтија да се придружи Синоду, а затим је изабран на канонски потпуно исправан начин?! Дакле, ако је Хризостом био „узурпатор”, геронтијевски епископи су били ти који су припремили терен и позвали га!

„Друго – наставља епископ Макарије – током изборног поступка била су присутна два Солунска митрополита, Хризостом и Јевтимије, и обојица су гласали, што је потпуно противно светим канонима”⁸⁷⁰

Ово је испразна оптужба. Ипак, можда би било добро да се постави питање: чија је кривица што су присутна била два Солунска митрополита? Хризостом је постао градски митрополит много пре Јевтимија, а Геронтијевци су, како примећује Хризостом, признали исправност борбе против корупције у Цркви. Стога је јасно да ако је један од двојице митрополита био узурпатор, то је био Јевтимије!

Много озбиљније било је то што се паства у Солуну поделила, па је део одбијао да прихвати Јевтимија због његове репутације – широм Грчке причало се да је хомосексуалац. Постигнут је споразум да побуњеним парохијама у Солуну треба допустити да и у наредних годину дана помињу Хризостома, док се постепено не навикну на идеју да су сада у општењу са Јевтимијем. Ипак, они то нису могли да прихвате ни по истеку годину дана, па су опет одбили да га помињу. Јасно је да је једино решење проблема било канонско црквено суђење Јевтимију...

869 Khristianiki Poreia (Хришћански пут), март 1992, р. 8 (Г).

870 Еп. Макарије, *op. cit.*

Готово одмах се поново појавио проблем легалних удружења. Осам јерараха – Геронтије Пирејски, Калиник Фтиоски, Јевтимије Солунски, Стефан Хиоски, Атанасије Ахарнаски, Јустин Еврипски, Пајсије Амерички и Викентије Авлонски (последња двојица придружили су се годину дана касније) – припадали су управи удружења „Главни Фонд Цркве Истинских Православних Хришћана Грчке”. Четворица јерараха – Антоније Мегарски, Калиник Ахајски, Матеј Инојски и Калиопије Пентапољски – припадали су управи удружења „Грчка Црква Истинских Православних Хришћана”. Преостала четири јерарха – архиепископ Хризостом, Петар Асторијски, Максим магнетијски и Калиник Додеканијски – нису припадали управама удружења.

Управа удружења „Грчке Цркве Истинских Православних Хришћана” начинила је покушаје усмерене ка уједињењу са управом „Главног Фонда” – али ти покушаји били су одбачени.⁸⁷¹

Ту су се већ могле назрети контуре раскола из 1995. године. Наравно, струја предвођена митрополитом Геронтијем, у којој се налазио и озлоглашени Јевтимије, могла је да контролише Синод како је хтела, јер је у њему имала половину гласова, а преко „Главног Фонда” имала је и контролу над много већим бројем парохија.

Много је зависило од тога како је митрополит Геронтије користио своју власт. А много је зависило и од тога како ће се остали чланови његове струје понашати када он умре и када више не буду имали већину у Синоду. Митрополит Геронтије се упокојио 1994. године, у навечерје раскола.

Екклесиологија митрополита Кипријана

Као што смо видели, митрополит Кипријан, последњи наследник Калистовог удара, и једини који се због тога није показао на један или други начин, формирао је 1984. године нови „Синод супротстављених” са митрополитом сардинијским Јованом, који је хиротонисан од стране Калиста 1982.⁸⁷²

Кипријанов став био је заснован на новој екклесиологији која заслужује преиспитивање. „Православна Црква је као целина непогрешива и непо-

871 Еп. Фотије, *op. cit.*

872 Понекад се тврди да су италијанске парохије под Јованом добровољно напустиле Московску патријаршију и придружиле се несторијанцима пре повратка старокалендарцима. Писац ове књиге је чуо другачију причу од њиховог епископа у МП, митрополита Антонија Сурошког (Блума), који је рекао да је био присиљен да искључи Италијане, након телефонског позива митрополита Јувеналија Тулског који му је рекао да МП има преговоре са Ватиканом о унијатском питању у Украјини, и да је папа као услов за успех преговора поставио захтев да не буде парохија Московске патријаршије у Италији. Тако су Италијани били *искључени*.

бедива – пише он. – Ипак, могуће је да хришћани и помесне цркве падну у вери; то јест, могуће је да они духовно страдају тако да се види 'притисак болести унутар тела Цркве', као што каже свети Јован Златоуст. Могуће је да се хришћани раздвајају и да се унутар Цркве јављају 'поделе', као што апостол Павле пише Коринћанима. Могуће је да помесне цркве падну у јерес, као што се догодило у древној Православној цркви Запада, која је пала у јерес папизма и протестантизма и коначно у свејерес екуменизма.

Духовне болести унутар Цркве лече се или покајањем или судом. До суђења или изопштења јеретика, шизматика, или грешника – да ли од стране Цркве, или још непосредније од самог Господа - мишљење верника не може бити замена за пресуду Цркве и Њеног Господа, Исуса Христа, чак и уколико се разрешење ситуације продужава до самог Другог доласка (Христовог). Као што је добро познато, Црква се у Светом Писму упоређује са пољем пуним 'пшенице' и 'кукоља', у складу са Божанском и црквеном икономијом. Грешници и они који греше у исправном разумевању вере, али који нису осуђени на црквеном суду, једноставно се сматрају болесним члановима Цркве. Свете Тајне ових чланова којима није пресуђено су као такве пуноважне, према Седмом Васељенском сабору, као што примећује на пример председавајући Сабора, свети Тарасије: '[Њихово] рукополагање је од Бога'. Насупрот томе, ако они који износе јереси кажњавају православне који им се у томе супротстављају, ова кажњавања су црквено непуноважна и без основе 'од времена када је њихово проповедање почело' (тј. од момента када су почели да проповедају јерес), као што је написао свети Келестин Римски и као што се сагласио Трећи Васељенски сабор.⁸⁷³

Када епископ проповеда јерес „јавно” и „неприкривено у Цркви”, настава митрополит, православни хришћани би моментално требало да се одвоје од њега, у складу са 31. апостолским каноном и 15. каноном Прво-Другог цариградског сабора. Овакав поступак православних не уноси раскол, већ пре служи да заштити Цркву од раскола и подела. „Онај ко проповеда јерес или онај ко уноси новине у Цркву раздваја је и лишава је једнодушности и јединства. Онај ко се супротставља проповедању јереси, или онај који се од ње одељује, ревностан је да сачува једнодушност или јединство Цркве. Циљ супротстављања и одвајања је борба против јереси, одбрана Православне вере и очување јединства Православне Цркве, заправо самог Православља.”⁸⁷⁴

873 Metropolitan Cyprian, „Ai Ekklesiologikai Theseis Mas” (Наше еклисиолошке поставке), *Agios Kyprianos (St. Cyprian)*, November, 1984, 191 (Г). Цитати према преводу у Patrick G. Barker, *A Study of the Ecclesiology of Resistance*, Etna, Ca., 1994, pp. 57-58.

874 Barker, op. cit., p. 59.

До сада је све у реду. Међутим, на овој тачки, када се он окреће примени поменутих принципа на јерес екуменизма и на претходницу те јереси, календарску реформу, митрополит прави неке изразито контроверзне изјаве. „Што се тиче новотарије у празничном календару, православни су подељени на 2 групе: на оне који су у вери болесни и оне који су здрави, на иноваторе и оне који се супротстављају, на следбенике иновације, били они то свесно или у незнању, и оне који се томе противе, који су себе оделили од јереси зарад Православља. Последњи су борци за јединство међу 'разједињенима', како Седми Васељенски сабор назива оне који су се тако одвојили од Православног јединства Цркве. Следбеници новог празничног календара још увек нису посебно осуђени на суду Цркве. Као што свети Никодим Светогорац пише, прекршитељ утврђених правила сматра се осуђеним онда када му је суђено од стране другог субјекта (дакле сабора или синода)'. Од 1924. године иноватори чекају на суђење. Биће им суђено на основу одлука светих Сабора, како васељенских тако и помесних, а сигурно и на темељу црквених прогласа из шеснаестог века, против тадашњих папиних предлога за измене у празничном календару. Имајући ово у виду, они који су себе оградиле од иноватора, заправо су прекинули општење 'пре саборне или синодалне пресуде', што допушта 15. канон Прво-другог сабора. Иноватори још увек нису осуђени. Њихове Свете Тајне још увек су пуноважне...”⁸⁷⁵

„Сваки иноватор, члан подељене Грчке цркве, може да се окрене противљењу екуменистичкој иновацији. То се може постићи кроз покајање... Повратак Православљу такође се може остварити путем званичног одрицања од јереси... Стога, православно предање светих Васељенских сабора и светих Отаца Православне Цркве прописује да се онај део подељене Грчке цркве који је болестан у вери прими путем једног од претходних средстава покајања и врати му се статус Православља. Јер они нису осуђени као шизматици или хришћани јеретици, већ као чланови Цркве који још увек нису изведени пред суд”⁸⁷⁶

То да иноватори „још увек нису осуђени”, како митрополит Кипријан претпоставља, историјска је грешка. У мају 1935. године сви истинити православни (тј. старокалендарски) митрополити Грчке цркве сабрали су се и синодално осудили новокалендарце као расколнике без благодатних тајни: „Они који сада управљају Грчком црквом разбили су јединство Православља календарским иновацијама, и разделили грчки православни народ на две супротне календарске стране. Они не само да су прекршили црквено предање

875 Barker, op. cit., pp. 60-61.

876 Barker, op. cit., pp. 61, 62.

које је освешћено на Седам Васељенских сабора и потврђено вековима дугом праксом Источне Православне Цркве, већ су такође повредили догмат о Једној, Светој, Саборној и Апостолској Цркви. Стога су они који сада воде Грчку цркву, једностраним, неканонским и непромишљеним увођењем григоријанског календара, себе у потпуности одсекли од стабла Православља, и у основи се прогласили расколницима у односу на Православне цркве које стоје на темељу Седам Васељенских сабора и православних закона и предања.”⁸⁷⁷

У погледу сугестија ове декларације које се односе на питање благодатности, митрополити су се кристално јасно изјаснили у посланици издатог 8./21. јуна 1935. године: „Саветујемо свима онима који се држе православног календара да немају духовно општење са расколничком црквом расколничких свештенослужитеља, од којих је отишла благодат Пресветога Духа јер су прекршили одлуке Отаца Седмог Васељенског сабора и Свеправославних сабора који осуђују григоријански календар. Да расколничка црква не поседује благодат Духа Светога потврђује свети Василије Велики, који каже следеће: 'Чак и уколико су расколници сагрешили у погледу онога што нису догмати, с обзиром да ја глава Цркве Христос, према Божанском апостолу, од Кога сви чланови живе и примају духовну бербу, они су себе откинули од складности удова Тела и више нису удови [тог Тела], нити имају благодат Духа Светога. Стога онај који је не поседује не може је пренети другима.’”⁸⁷⁸

Опет, неки тврде да је ову саборну одлуку касније одбацио поглавар грчких старокалендараца, митрополит Хризостом Флорински, и да она стога представља само једну „екстремност” „матејевске” позиције. Међутим догмат о безблагодатности расколника није посебно „матејевски” став, већ се заснива на многим канонима и светоотачким мишљењима, поготово из Прве канонске посланице светог Василија Великог. Заправо, као што примећује епископ Јефрем Бостонски, управо су новокалендарци и Московска патријаршија усвојили изразито „матејевску” позицију у односу на истински православне, изјављујући да они немају благодатност Светих тајни – док истовремено изјављују да западни јеретици ту благодат имају!⁸⁷⁹ У сваком случају, није тачно да се митрополит Хризостом одрекао Сабора из 1935. Од 1935. до 1950. године он је изражавао сумње, уводећи концепт (непознат у светоотачкој литератури, као што епископ Јефрем поново тачно примећу-

877 Metropolitan Callipius (Giannakoulopoulos) of Pentapolis, *Ta Patria*, volume 7, Piraeus, 1987, p. 43 (Г).

878 Callipius, op. cit., pp. 277-278.

879 Писмо чтеца Полихронија од 29 априла / 12 маја 1987.

је), о „потенцијалном расколу”. Међутим, он се покајао због ових сумњи и отворено и недвосмислено вратио на исповедање из 1935. Неки кажу да је у приватној преписци изјављивао како су га „екстремисти” натерали да прихвати ово исповедање и да је он то учинио зарад јединства, али да оно није представљало његов прави став. Не верујем да је тако велики исповедник могао да се претвара у свом исповедању вере. Но, у сваком случају, чак и уколико је имао приватне сумње, оцену о њему морамо дати на основу његовог јавног исповедања – а оно је, од 1950. до краја његовог живота, било у потпуности православно.

Опет, митрополит Кипријан не помиње Сабор из 1935., нити помиње посланицу митрополита Хризостома из 1950, као ни Сабор старокалендараца под вођством архиепископа Авксентија из 1974. (када се сам митрополит Кипријан налазио под његовим омофором), који је изричито објавио да новокалендарски екуменисти немају благодатност Светих Тајни. Разлог ових пропуста не може бити да он не зна за њихово постојање. Једини разлог може бити – иако то изричито не пише – да он не прихвата њихову валидност, или бар пуноважност њихових одлука у односу на екуменисте. Да бисмо разумели зашто он тако поступа, хајде да се осврнемо на митрополитову теорију о Саборима и њиховом односу према јеретицима.

У аргументацији митрополита Кипријана од централне важности је његова концепција о „Уједињујућем синоду”. „Уједињујући синод” је онај који омогућује присаједињавање јеретика Православљу, попут Седмог Васељенског сабора. Овим се сугерише – иако он то не износи изричито – да је Синод који једноставно осуђује јеретике, не пружајући им могућност да се присаједине Православљу (попут одлука Синода грчких старокалендараца из 1935. и 1974. против новокалендараца, или анатеме из 1983. Руске Заграничне Цркве против екуменизма) од мање важности и да у ствари није компетентан зато што искључује јеретике из Цркве.

Заиста је тешко видети, према теорији митрополита Кипријана, како или када је неки јеретик искључен из Цркве. Јер испада да пре сазивања Уједињујућег сабора јеретици нису ван Цркве, већ су једноставно једна болесна фракција *унушар* Цркве, а уколико Уједињујући сабор не искључује јеретике из Цркве, већ просто приближава болесне и здраве делове исте Цркве јединству, онда изгледа уопште нема механизма за искључивање јеретика из Цркве – другим речима, онда нема *одвајајућих* или *искључујућих* сабора. Не би било недоследно претпоставити да су, према овој теорији, они јеретици који одбијају да буду присаједињени од стране Уједињујућег сабора, самим тим искључени из Цркве; али ово није јасно изражено (у сва-

ком случају, не у изнесеном ставу који разматрамо), већ је изразит нагласак стављен на тобожњу чињеницу да ови Сабори пре присаједињују неголи искључују јеретике.

Митрополит Кипријан развија концепт „Уједињујућег сабора” на следећи начин : „За време владавине иконоборачке новотарије, на пример, било је немогуће сазвати Православни сабор целе Цркве. Из овог разлога, овакав Сабор је сазван када иконоборачка јерес више није била на власти, тј. 787. године, као Седми Васељенски сабор уједињења. Исти Седми Васељенски сабор кроз своје Оце пише да настоји око тога 'да можемо изменити несклад спорења у склад, како би раздељујући зид непријатељства могао бити откљоњен, и како би могла бити потврђени изворна правила Католичанске Цркве.' То јест, Сабор је био сазван како би различите фракције Цркве – подељене до времена Сабора на иконоборачко неслагање са православним веровањем, и Православље које се противило иконоборачкој јереси – могле бити уједињене посредством сагласности унутар Православља.”

Ово је нетачно како у погледу Васељенских сабора генерално, тако и Седмог Васељенског сабора појединачно. Као прво, било је неких Васељенских сабора који су одржани без учешћа јеретика – Други и Пети. Према резонувању митрополита Кипријана, они се не смеју сматрати „Уједињујућим саборима” и стога им недостаје пуноважност! А опет нема „пуноважнијих” Сабора по православном разумевању од Седам васељенских сабора.

Шта више, после неколико Васељенских сабора многи од јеретика не само да нису били „присаједињени”, већ су остали у огорченом непријатељству према Православној Цркви. Тако је било пуно аријанаца после Првог сабора, пуно несторијанаца после Трећег и пуно монофизита после Четвртог – у ствари, све три јереси су веома бројне до данашњег дана. Чак је и Седми сабор био само привремено „уједињујући”, с обзиром да је јерес иконоборства поново избила неколико година касније. Стога, према митрополиту Кипријану, морамо елиминисати Први, Трећи, и Четврти васељенски сабор из категорије „Уједињујућих сабора”.

Као друго, чак и они Сабори који су одржани са учешћем јеретика, исте нису примили док се они нису одрекли својих јереси. Они су потпуно јасно ставили до знања да су јеретици *изван* Цркве до оваквог одрицања. Међутим, уколико се, као што митрополит Кипријан тврди, за јеретике не може сматрати да су изван Цркве док не буду осуђени на „Уједињујућем сабору” на коме би они сами учествовали, онда не само да су аријанци, несторијанци и монофизити још увек „чланови Цркве слаби у вери” до Уједињујућег сабора који ће их осудити, већ би онда, као што јеромонах Нектарије (Јашунски)

указује, „морали признати римокатолике и протестанте као 'још неосуђене чланове Цркве', јер од времена њиховог одвајања није било (и до 'њиховог уједињења у Православљу' не може бити) Сабора уједињене (неподељене универзалне) Цркве, који би био заједнички са њима.”⁸⁸⁰

„Што се пак тиче Седмог сабора – наставља јеромонах Нектарије – не само да он иконоборце није сматрао за део Цркве, већ се ни они сами нису сматрали за такве.” У прилог ове изјаве, отац Нектарије цитира одредбе Седмог васељенског сабора. „Ово су речи присаједињених иконобораца. Тако је Василије, Епископ анкирски, рекао: 'Колико год је мени то било могуће, истраживао сам питање икона и обратио се светој Сабornoј Цркви са потпуним убеђењем.' Теодор, Епископ мирски, изјавио је: '...Преклињао сам Бога и Вашу светост да мене грешног присаједини светој Сабornoј Цркви' (стр. 41, 43 у издању Казанске богословије). А ту су и сведочења светих Отаца овог Сабора : Његова светост патријарх Тарасије изјављује: 'Какав сада треба да буде наш однос према овој јереси која се поново подигла у наше време?' Јован, од Бога возљубљени, чувар апостолског престола на Истоку, изјављује: 'Јерес сваког човека одељује од Цркве.' Свети сабор изјављује: 'То је очигледно' Свети сабор изјављује: Нека епископи који стоје испред нас прочитају сада своја одречења, јер они *сада ѿрисују* Сабornoј Цркви” (стр. 48)

Као треће, изузетна важност Васељенских или „Уједињујућих” сабора не би требало да нас наведе да сумњамо у овлашћеност *ѿмесних* Сабора да искључују јеретике из Цркве. Многи од јеретика раних векова најпре су избачени из Цркве од стране помесних Сабора. На пример, Арије је избачен од стране помесног Сабора којим је председавао свети Александар, Епископ александријски 321. године и поново 323. године (Први Васељенски сабор није одржан до 325. године). Затим, помесни Сабори сазвани у Риму осудили су несторијанце (под папом светим Келестином), монотелите (под папом светим Мартином) и иконоборце (под папом Григоријем III) и то у сваком случају пре сазивања Трећег, Шестог и Седмог васељенског сабора, који никако нису оспоравали пуноважност ових помесних Сабора, већ пре *ѿѿврђивали њихове одлуке*.

Тако, када је јеретички епископ Теодосије у свом разговору са светим Максимом Исповедником оспоравао валидност помесног сабора под светим Мартином (који је осудио монотелите) на основу тврдње да га није сазвао цар, свети Максим је одговорио да се валидност Сабора заснива на његовом распознавању „истине и непроменљивих догмата”, а не на томе ко га је сазвао или

880 Hieromonk Nectarius Yashunsky, *Ekklesiologicheskie Antitezisy (Ecclesiological Antitheses)* (MS) (P).

колико општег карактера је био. Када је опет исти светитељ упитан у царској палати због чега није у општењу са Цариградским троном, он је одговорио: „...Њихова свештенства су свргнута и лишена чина на помесном сабору који је недавно одржан у Риму. Какве тајне онда они могу да савршавају? Или какав ће дух сићи на оне који су од њих рукоположени?”⁸⁸¹

Опет, епископ Теофан Затворник указује на то да је пре почетка Седмог Васељенског сабора, његов будући председник свети Тарасије јадиковао над чињеницом да „смо ми (иконоборна Цариградска црква) анатемисани од стране њих (осталих помесних цркава) сваког дана”⁸⁸²

Уколико помесни Сабори немају овлашћење да искључују јеретике из Цркве, онда би требало да осудимо многе помесне Саборе за прекорачење своје надлежности и преузимање овлашћења које им не припада. Ово би обухватило многе Саборе ране Цркве, који су искључили такве јеретике као што су Маркион и Савелије; помесне Саборе Велике Цркве у Цариграду између једанаестог и четрнаестог века који су искључили римокатолике; и саборе Руске Цркве којима је председавао патријарх Тихон који су 1918. године анатемисали комунисте и њихове сараднике, а 1923. јеретике обновењенце. Међутим, Црква, која има ум Христов, прихватила је ове одлуке као законите и пуноважне. Мислити другачије значило би претпостављати да је у последњих неколико стотина година од сазивања последњег Васељенског или Свеправославног сабора Црква – не дај Боже! – изгубила своју Богомдану моћ да свезује и разрешава.⁸⁸³

У фебруару 1986. године Синод архиепископа Хризостома покренуо је поступак за рашчињење митрополита Кипријана и његовог Синода због стварања раскола, због давања причешћа новокалендарцима („јер он неразборито даје Свете Тајне наше Цркве модернизованим, расколничким и екуменистичким новокалендарцима”) као и због његовог проповедања да новокалендарци имају благодатност Тајни („јер је отпао од православне вере... и пригрлио екуменистичка крива веровања, то јест, да расколнички

881 Fr. Christopher Birchall, *The Life of our Holy Father Maximus the Confessor*, Boston: Holy Transfiguration Monastery, 1982, p. 38.

882 Bishop Theophan, „Chto takoe 'anafema'?” (Шта је 'анатема?') цитирано од стране Владислава Дмитријева, *Neopravdannoe Edinstvo (Неоправдано јединство)* (MS, 1996, p. 19) (P).

883 У корист кипријановске позиције види Patrick Barker, op. cit. За критику кипријановске еклисиологије види Holy Transfiguration Monastery, *The Struggle against Ecumenism*, op. cit., pp. 112-120; V. Moss, „Can Heretics have the Grace of Sacraments?”, *Tserkovnost' (Churchness)*, № 1, 2000 (P); I.I. Voloshin, „Vozmozhen li 'Istinno-Pravoslavniy Ekumenizm'?” (Да ли је могућ 'истински православан екуменизам?'), *Vertograd-Inform*, №№ 7-8 (64-65), July-August, 2000, pp. 45-59 (P).

новокалендарци чине непромењену Једну, Свету, Саборну и Апостолску Цркву, која је ризница спасавајуће благодати”).⁸⁸⁴

Кипријановци су оспаравали ову одлуку на процедуралним основама, зато што нису добили саопштење суда⁸⁸⁵, и да им свакако не може бити суђено од хризостомоваца, јер никад нису чинили део њиховог Синода.

Много је озбиљнија критика, да уколико су Кипријановци рашчињени због причешћивања новокалендараца, зашто онда то није и Петар Асторијски, који је такође причешћивао новокалендарце, сматрајући их православнима? Ова нелагодна чињеница морила је Хризостомовце неколико година. Проблем је постао посебно актуелан када је у мају 1994. године, архимандрит Павле Стратигеа, протосинђел Асторијске епархије, признао у једном интервјуу њујоршком *Нешенал хералду*: ”Ја свете тајне пружам следбеницима новог календара” Међутим архимандрит Павле се искрено покајао, и сада је као Петров наследник, Митрополит асторијски, објавио да новокалендарци који дођу у цркву и траже да се причесте, прво морају да се исповеде, и да затим за време исповести буду упућени у то да се морају покајати због јереси новокалендараца и примити миропомазање.

Кипријановци су наставили да иду својим путем, подржани само од румунских старокалендараца под митрополитом Власијем и бугарским епископом Фотијем Тријадичким.⁸⁸⁶ Међутим, Румуни изгледа имају строжу еклезиологију од Кипријановаца (они миропомазују новокалендарце који желе да им се припоје). Дакле, поставља се питање: зашто они остају у општењу са

884 *I Phoni tis Orthodoxias (Глас Православља)*, № 811, January-February, 1987, pp. 22-32. Види такође *Orthodoxos Christianikos Agon (Православна хришћанска борба)*, № 8, February, 1987, p. 7 (Г). Пресуда указује на то да је септембра 1984, када се Кипријан молио са екуменистичком патријархом Николајем био позван да да своје објашњење, али се није појавио. Затим, 19. септембра, било му је забрањено служење на 40 дана, али је наставио да служи. Коначно, 5. априла 1985. Кипријан и Јован Сардинијски основали су свој синод и одвојили се од ИПЦ Грчке.

885 Кипријановски епископ Амвросије Метонски (приватна комуникација 30. јула/12. августа 2005) пише: „Ви такође спомињете чињеницу да је очигледно рашчињено нашег митрополита 1986. До сада, скоро двадесет година касније, никакав такав документ није нам био достављен, ми смо још у тами. Све што смо видели је текст штампан у њиховом часопису, али четири од тадашњих чланова њиховог синода које смо питали (Петар Асторијски, Геронтије Пирејски, Антоније Атички и Јефимије Солунски) сви су рекли, да им никакав такав текст никад није био показан, нити су га потписали, они су сматрали читаву ствар за проналазак личне Калиопијове зловоље.

886 *Agios Kyprianos (Св. Кипријан)*, № 274, March-April, 1992 (Г). До 1992 Румуни су имали два милиона верника, четири епископа, осам парохија, девет великих манастира и много мањих, што их је чинило далеко највећом истински православном јурисдикцијом у свету. Осим тога, у свом вођи, митрополиту Гликерију, који се упокојио 15/28. јуна 1985, имали су једну од најсветијих особа у историји Цркве двадесетог века. Године 1997, услед многих виђења, његове мошти биле су откривене и испоставило се да су „растављене на кости, али пуне миомириса”. Види такође *Orthodox Tradition*, vol. XV, № 1, 1998, p. 45. Истински православне Црква Румуније га је званично прославила 1999.

Кипријановцима, а не са осталим грчким старокалендарцима, са којима су изгледа ближи по питању еклесиологије? Одговор је изгледа у томе да је онда када су калистовски јерарси успоставили контакт са Румунима касних 70-их година прошлог века, Кипријан био тај који им је пружио помоћ у време комунистичке тортуре. И на томе они настављају да буду захвални.⁸⁸⁷

Бостон се одваја

Митрополити Акакије Дијавлијски и Гаврило Кикладски су се уздржали од присаједињења Синоду под архиепископом Хризостомом и у публикацији под насловом „Крај ћутању” (1986) жестоко су критиковали споразум свог бившег колеге којим је постао архиепископ. У осврту уназад, и с обзиром на поновни колапс Синода 1995, мора се признати да је било нешто оправданости и њиховој критици. Проблеми у Солунској и Асторијској епархији нису били решени и неће бити решени ни у периоду између 1985. и 1995. Са друге стране, може се приговорити да је *неко* морао да преузме вођство над остацима бившег авксентијевског синода и да је такав вођа требало да буде Акакије, Гаврило или Хризостом, дакле неки митрополит који сам није учествовао у промашајима тог Синода. Сада је био ред на митрополите Акакија и Гаврила да направе погрешку, што су они и учинили када су, почетком 1987. године, примили под свој омофор 40 углавном грчко-америчких парохииа предвођених манастиром Светог Преображења у Бостону.

Када се 8/21. новембра 1985. упокојио митрополит Филарет и када га је наследио митрополит Виталије (Јустинов), он је у почетку добио подршку Преображењског манастира у Бостону. Тако је 10. фебруара 1986. архимандрит Пантелејмон писао: „Синодска Црква (РПЦЗ) је прави узор Православља... Стога, разабирајући где се налази истина, ми остајемо у јединству, под нашим епископима, усред многих невоља и искушења... јер благодат остаје у Синоду... Наш Синод сматрамо пре свега и изнад свега за узор Православља. То се показало и недавно, избором нашег новог митрополита. Сви остали су издали Истину”⁸⁸⁸

Међутим, исти Сабор који је изабрао митрополита Виталија, пише отац Алексеј Јанг, такође је „одредио специјалну комисију од двојице епископа да посете Бостонски манастир и отпочну приватну истрагу по оптужби због сексуалних настраности. Комисија је поднела извештај на седници Синода

887 Архимандрит Кипријан, секретар румунског синода, лична комуникација, августа 1994.

888 Fr. Alexey Young, *The Russian Orthodox Church Outside Russia: A History and Chronology*, San Bernardino: The Borgo Press, 1993, pp. 75-76.

од 29. маја 1986, дајући лично сведочење четворице монаха који су напустили Преображењски манастир. Отац Пантелејмон је био присутан и порекао је оптужбе, али је затражио да буде ослобођен дужности игумана. Архијереји су удовољили његовом захтеву, а манастир су привремено поверили архиепископу Антонију (Синкевичу) Лосанђелеском и Јужнокалифорнијском. Међутим, монаси Бостонског манастира су то игнорисали, па су за игумана изабрали једнога међу собом – монаха који је такође био оптужен због неморала.

У наредних неколико месеци и даље су прикупљане информације и сведочења, без да се унапред тврди да је Пантелејмон крив или невин. Када се гледа из ове перспективе, архијереји су имали добар осећај да не треба да журе са истрагом, јер је у том периоду букнула незабележена експлозија протеста присталица оца Пантелејмона. Архијереји су били засути стотинама писама, петиција, телефонских позива и личних посета – сви су истицали да је њихов старац невин и да начин на који су они веровали да се поступак води није фер и чак 'није амерички'.

Истовремено, отац Пантелејмон је почео јавно да прави сопствену листу оптужби, објављујући да су се архијереји, практично речено, одрекли анатеме против екуменизма и почели да иду на компромисе у вери. Тајни планови и преговори, оптуживао је он, вођени су са Московском патријаршијом како би се Загранична Црква могла ујединити са својом Мајком Црквом 1988. (хиљадугодишњица крштења Русије). Према Пантелејмону, то је значило да су јерарси постали, или су постајали, јересијарси, те је вернима боље да гледају сопствене душе! Ово је било у потпуној супротности са његовим јавно изнесеним ставовима од пре само месец дана.

Двадесет петог новембра 1986. Архијерејски Синод је од митрополита Виталија затражио да, док траје канонско суђење, суспендује оца Пантелејмона и игумана [Исака] који је неканонски изабран да га наследи.⁸⁸⁹ То је и учињено 3. децембра. Девет дана касније Виталије је примио писмо којим се објављује да манастир у Бостону напушта Руску Заграничну Цркву и приступа неименованом грчком старокалендарском епископу.⁸⁹⁰ Синод је одмах саопштио да тај акт представља 'флагрантно насиље над свештеним канонима Цркве и... покушај избегавања последица било какве коначне одлуке духовног суда

889 Суспензија је била у складу са 159. правилом Прописа Петра Великог о духовним конзисторијама: „Клирик који је био оптужен за злочин да буде суспендован од служења... Наредба за извршавање тога да буде поверена помесном епископу који је обавезан да се побрине да они који су оптужени тешке преступе доброг владања у сагласности са Божанским законима не приступају да служе пред олтаром Господњим. Такође, била је постављена комисија да истражи оптужбе за неморал против о. Исака и јеромонах Јустин био је постављен за привременог администратора манастира (В. М.)

890 Писмо је било датирано 25. новембра/7. децембра. (В. М.)

која може бити донета у вези са оптужбама (за неморал)... (То је покушај) да се избегне духовни ауторитет црквене јерархије...⁸⁹¹

У својој одбрани бостонци су изјавили да су побегли од екуменизма у РПЦЗ и њеног повратка у некадашњи благ став у односу према „светском православљу”, и то само годину дана након анатеме против екуменизма. Да бисмо истражили ову одбрану, хајде да се вратимо у време анатеме.

Анатема је била потписана од стране свих епископа РПЦЗ и била је унесена у Синодик који се чита на Недељу Православља сваке године. У оквирима Синода то је била заслуга нарочито митрополита Филарета. Исправност његовог става према екуменизму и МП потврђена је 8/21. новембра 1998, када је откривено да су његове мошти потпуно нетљене.⁸⁹²

Митрополит Филарет је био последњи вођа РПЦЗ са чистом „катакомбном” еклисиологијом, који је Катакомбну Цркву видео као „Мајку Цркву” Русије, а Московску патријаршију одбацивао као безблагодатну. Ипак, он је имао веома слабу подршку међу својом браћом архијерејима и ретко је био у прилици да наметне своју вољу, нарочито у Западноевропској епархији

891 Young, op. cit., pp. 77-78. Питер Чеплејн пише: „Отишао сам у Синод у Њујорк са бостонским свештенством на два или три састанка. Мислим да сам био једини лаик који је одлазио. Први састанак одржан је у јуну 1986. У то време ми смо у Бостону формирали комитет да прикупи имена за петицију која ће бити послата епископу Алипију и архиепископу Антонију Лосанђелеском, као и митрополиту и Архијерејском Синоду уопште. Овим петицијама тражена је правда и суђење за старца (о. Пантелејмона). Захтевао сам да и ја идем у Синод, јер сам осећао да тиме вршим задатак нашег комитета. У то време имао сам високо мишљење о оцу Пантелејмону и био сам ражалошћен митрополитом Виталијем и Синодом. На Синоду, отац Исак је много говорио, углавном тврдећи да је о. Пантелејмон лажно оптужен и наводећи канонско право да би доказао како тужиоци немају легитимитет, тражећи да суђење буде без сведочења тужилаца. Вредне спомена биле су речи младог епископа Илариона, који је о. Исак рекао да треба да каже о. Пантелејмону да прочита житије св. Нектарија и да поступи онако како је он поступио пред тужитељима. То би било значајно за његово духовно напредовање.

Наша следећа посета била је у септембру 1986. и оставила ме је веома збуњеног, но био сам превише стидљив да бих поставио питања и нисам хтео да испаднем глуп. Свештенство је веома мало говорило о о. Пантелејмону. Заправо, говорили су о екуменизму. Мислим да је о. Спиридон Шнајдер из Ипсвича у Масачусетсу био тај који је устао и прочита листу примера синодског клира који служи са Србима, или присуствује службама других православних јурисдикција. Митрополит Виталије је био присутан и бостонски клир је захтевао да он нешто предузме у вези са тим „прекршајима”. Митрополит је стрпљиво саслушао и рекао да ће испитати ствар. Али неки чланови клира рекли су да желе хитну акцију. Захтевали су митрополитову изјаву. Читав пут до куће питао сам се какве везе овај састанак има са тражењем правде за старца? Ја споро капирам и тек неколико година касније схватио сам о чему се ту радило. Неки од њих су вероватно разумели да је старац, о. Пантелејмон, изгубио своја два савезника у Синоду (архиепископа Антонија Лосанђелеског и Митрополита), тако да је био осуђен на пропаст. То је дакле била реалност и, уместо да на том састанку губе време заузимајући се за старчев случај, они су припремали терен за свој коначни одлазак. Покушавали су да своме одласку дају легитимитет” („Re: [Paradosis] Fr. Alexander Question #1, orthodox-tradition@yahooogroups.com, 19/07/02).

892 „Incorrupt Relics Recovered”, *Vertograd-Inform*, № 4, February, 1999, p. 8.

архиепископа Антонија Женевског. Понекад је имао проблема чак и са најконзервативнијим јерарсима, као онда када је наредио кропљење светом водом цркве у манастиру Свете Тројице у Џорданвилу, након што је архиепископ Аверкије допустио Коптима да тамо служе.⁸⁹³

После смрти митрополита Филарета, било је приметно извесно слабљење исповедничке позиције у РПЦЗ, чак и ако разлика између периода пре и после митрополитове смрти није била тако оштра како су тврдили Бостонци. Тако је почетком 1986. архиепископ Антоније Женевски благословио Француској мисији РПЦЗ под архимандритом Амвросијем (Фронтиром) да приликом боравка у Грчкој саслужује са новокалендарцима, а не са старокалендарцима. Они су сматрали да је то у супротности са анатемом из 1983. и писали су му: „Када шаљете свој клир да саслужује са екуменистима или новокалендарцима, ви их стављате под ову анатему, што је озбиљна грешка... Када кажете да ваш клир који жели да саслужује са екуменистима или новокалендарцима мора, претходно, да тражи ваш благослов, подсећате (нас) на оца породице који би својој деци, која би желела да се баци у ватру, дозволио да то учине”.⁸⁹⁴

Поново, октобра 1986, одржана је конференција клира Средњезападне Епархије РПЦЗ, на којој је Алипије Кливландски, стојећи поред иконе Курске Мајке Божије изјавио да „без обзира на све потешкоће које се дешавају у Православљу широм света, наш Синод епископа РПЦЗ не осуђује ни једну другу јурисдикцију да је без благодати или у јереси”.⁸⁹⁵

Још озбиљније, на Божић, 1986/87, митрополит Виталије издао је Божићну посланицу изјављујући да анатема из 1983. није била од васељенског значаја, него се односила само на чланове РПЦЗ који су изражавали екуменистичке ставове. Наравно, анатему је објавио помесни, а не васељенски сабор, и у том смислу била је само од локалног значаја. Али, као што смо видели, то никако не значи оно што су хтели да кажу митрополит Виталије и противници анатеме... Они су покушавали да кажу како анатема заправо није имала снагу изван РПЦЗ – а то је у пракси било исто што и њено поништавање. Бостонци су се ухватили за то као доказ пада РПЦЗ.⁸⁹⁶ Но, пошто је посланица била објављена тек након њиховог одласка, она није могла да буде непосредно оправдање за одлазак...

893 „Metropolitan Philaret's Two Letters to Archbishop Averky”, *Vertograd-Inform*, N 4, February, 1999, pp. 11-15.

894 Архимандрит Амвросије, свештеник Патрик и јеромонах Јосиф, писмо архиепископу Антонију Женевском, 14/27 мај 1986 (Ф).

895 Fr. Alexey Young, „A Tireless Pilgrim”, *Orthodox America*, vol. 7, № 4, October, 1986.

896 Види: „Reflections on Metropolitan Vitaly's Nativity Epistle”, *Orthodox Christian Witness*, February 16 / March 1, 1987; „An Annulment of the Anathema of 1983”, *Orthodox Christian Witness*, May 4/17, 1987.

По мишљењу писца ове књиге, с једне стране, Бостонци јесу имали *prima facie* разлог за напуштање РПЦЗ на основу издаје анатеме против екуменизма. Чак шта више, јасно је да је то била пресудна одлука за многе обичне клирике и људе који су их следили. Са друге стране, одређивање времена напуштања, журба са којом су отишли и изобиље доказа о моралним преступима, чини вероватнијим да питање екуменизма није био стваран разлог за бекство *вођа*, већ пре маска за прикривање њиховог страха пред осудом на предстојећем суђењу.

То је потврђено од стране о. Антонија Гаваласа: „Мој став, када смо напустили Синод, био је да ми не бисмо требали никог да помињемо све док јасно не видимо наш пут у тој збрци. Било ми је речено да би то било могуће за манастир, али би било разорно за парохије. Потом, у току неколико часова, било ми је речено да треба одмах да идемо под омофор архиепископа Акакија, како би манастир био заштићен упркос суспензијама и уклањању отаца Пантелејмона и Исака, и ја сам, наравно, сарађивао”.⁸⁹⁷

Међу јерарсима, само је епископ Григорије (Грабе) подржао бостонске монахе. Он је веровао да је Синод поступио исхитрено како у односу на њих, тако и у односу на свргавање његовог сина, архимандрита Антонија.⁸⁹⁸ Зато је одмах био смењен са дужности секретара Синода РПЦЗ, после више од педесет година рада на челу црквене администрације.⁸⁹⁹

Патрик Барет сматра да је раскол могао да се избегне да је епископ Григорије још увек имао кормило својим у рукама: „обојица, отац Пантелејмон и отац Исаак били су спремни да се повуку. Права паника је захватила манастир

897 Гавалас, писмо од 20 јуна/3 јула 1987 о. Никити Паласису

898 Разлог, по епископу Григорију, било је његово противљење Виталијевим плановима да прода синодску зграду у Њу Јорку (писмо игуманији Магдалини 11/24. маја 1986; *Church News*, June, 2003, vol. 14, № 65 (#119), pp. 10-11). Терка епископа Григорија и сестра архимандрита Антонија, госпођа Анастасија Шатилова, пише: „Потреба да се по сваку цену избаци човек који је седамнаест година био на челу Јерусалимске црквене мисије [архимандрит Антоније] може се прилично лако објаснити. Архимандрит Антоније је, кратко пре упокојења митрополита Филарета, победио на суду против државе Израел по питању имања које је припадало Мисији и које је одузето 1948. године. Израел је требао да плати 7 милиона долара. Ова сума је смешно мала када се узме у обзир стварна вредност одузетог имања, али адвокат Мисије је веровао да је материјал који је требао да буде поднет против СССР, уз употребу председана из предмета против Израела, имао све шансе да победи. Предмет против СССР, у вези заузимања Горњег женског манастира и Цркве Свете Тројице са мноштвом зграда које су такође припадале Мисији - требало је да почне у року од неколико недеља. Ово је главни разлог због кога су биле потребне интриге како би шеф Мисије био уклоњен (*Church News*, July, 2003, vol. 14, № 66 (#120), pp. 10-11).

899 Види његово писмо 27. априла/ 10. маја 1986 архиепископу Серафиму Чикашком, у *Church News* за јул 2003, vol. 14, #6 (120), стр. 11 и митрополиту Виталију од 17/30 маја 1994 (*Church News*, July, 2003, vol. 13, #6 (107), pp. 3-4. Обојица заменика председника Синода, архиепископ Антоније Женевски и Серафим Чикашки нису се сложили са овом одлуком.

и парохијане када је Синод одбио да допусти оцу Јустину да буде именован за привременог игумана, тј. када су људи почели да верују да права намера Синода била да заузме манастир. Тада су људи почели да мисле – ево, уклонили су епископа Григорија и сада ће кренути против оца Пантелејмона, дакле они очигледно покушају да униште сваког ко се противи сједињењу са МП. Епископ Григорије могао је лако да превлада ту ситуацију. У ствари, многи од људи који су напустили РПЦЗ 1986. године позивали су епископа Григорија у нади да ће им он пружити помоћ и подршку. Али шта је у том тренутку био епископ Григорије? Он је тада већ био без утицаја у Синоду. Епископ Григорије имао је морални ауторитет у манастиру и тим парохијама, и уз његову помоћ Синод је чак могао да смени оца Пантелејмона и Исака, и мирно сачува манастир и парохије”⁹⁰⁰

Било како било, Бостонски монаси и парохије су пребегли код митрополита Акакија и Гаврила. Међутим, у лето 1987, са изузетком оца Антонија (Гаваласа) Асторијског из Њу Јорка, све од приближно 40 парохија напустиле су двојицу митрополита, без икаквог канонског образложења, и прешле под Авксентијев омофор. Сад може да се постави питање: Зашто се Бостонци нису придружили Авксентију у самом почетку? Одговор је јасан: Авксентијеви преступи били су познати Пантелејмону. Више особа које су га познавале посведочиле су да је он Авксентија, неколико година пре но што му се придружио, сматрао за издајника Православља. Због тога су се Бостонци придружили двојици независних митрополита, који нису били упрљани Авксентијевим преступима.

Зашто су онда, после само шест месеци, Бостонци напустили двојицу митрополита и придружили се Авксентију? Одговор је опет јасан: зато што се митрополит Гаврило, узнемирен оптужбама против Пантелејмона, одвојио од Акакија. То је значило да Бостонци сада нису имали могућности за постижање једног од својих главних циљева - свог епископа или више епископа за Америку. Са друге стране, Авксентијев Синод је био очигледно спреман да посвети нове епископе. Зато су пристали на ћутање о Авксентијевим преступима (које је, по речима сведока, отац Пантелејмон био више него спреман да осуди ранијих година) и заклон потражили у тој најнебезбеднијој луци.

Да су Бостонци тражили свог епископа, очигледно је из писма оца Никите Паласиса оцу Антонију Гаваласу: „Искрено, ми смо погођени и ожалошћени одласком митрополита Гаврила. У ствари, испоставило се да смо скренули и одведени у слепу улицу. Без другог епископа који ће да нам да

900 Barrett, „[paradosis] ROCOR's biggest error”, orthodox-tradition@yahoogroups.com, 21 July, 2004.

подршку и веродостојност, окрећемо се према могућности да постанемо једна од стотине лутајућих група које су преплавила нашу нацију. Без најмање другог епископа не можемо да се надамо да ће нам се клирици који нас тако пажљиво посматрају икада придружити. Разговор са неколицином од њих потврдио је ову чињеницу. Са само једним епископом, ми их не интересујемо...⁹⁰¹ Следећи доказ налази се у писму њиховог секретара, датираном на 2/15. јул 1987. године, упућеном митрополиту Акакију у коме стоји: „Очигледно је свима, да без јерарха који зна и енглески и грчки, и који има довољну богословску обуку, пастви у Америци, која је састављена како верника који говоре енглески, тако и од оних који говоре грчки, не може на прави начин да се служи”.

Међутим, било је очигледно да непознавање енглеског језика њиховог епископа није био канонски разлог за његово напуштање, па су Пантелејмоновци смислили други разлог. Тврдили су да су у последњих шест месеци „створили тачнију слику о еклесиолошким стварима [у Грчкој], која је у посебно у последње време постала замрачена под призмом субјективних расуђивања или непроверених информација, и то због тешкоћа у комуникацији између Новог Света и Грчке. Тако смо дошли до закључка и убеђења, да су данас разлози за ваш став протеста и добровољног одсуства са заседања Синода архиепископа Авксентија престали”⁹⁰².

Ове реченице су веома магловите: немамо представу о томе које су нове чињенице могле да се појаве и да тако радикално промене њихово мишљење о Авксентију, доказујући његову невиност. У стварности, такве чињенице нису постојале. Бостонци су били темељито упознати са црквеном ситуацијом у Грчкој; није постојало никакво ново сазнање које је променило ситуацију, већ је у питању било удаљавање митрополита Гаврила из њихове Цркве.

Изнели су и следећи, још слабији аргумент. Указујући на скорашњу изјаву митрополита Акакија да „ако будете у могућности да нађете јерархе који имају апостолско прејемство, треба да се окренете њима” и његову ранију изјаву да „расуђивање, избор и формулисање вашег будућег правца зависе од вас”⁹⁰³, они су протумачили како то значи да им он даје благослов да се придруже Авксентију.

Али екстремно негативан став митрополита Акакија према Авксентију био је свима добро познат. Било је јасно да под „јерархом који има апостол-

901 Паласис, писмо од 15/28 јуна 1987.

902 Писмо о. Христоса Константиноу 2./15. јула, 1987.

903 Letter of Metropolitan Acacius to Protopresbyter Panagiotis Carras and the most venerable presbyters and hieromonks with him, February 17, 1987, Protocol № 282.

ско прејемство” он није мислио Авксентија. То је било очигледно из писма које је написао свом духовном чеду када је чуо да они намеравају да позову Авксентија на њихову конференцију у Вустеру у Масачусетсу, јула 1987.

”Када смо снажно и неизбрисиво сачували предивну слику свега што смо видели и чули током наше скорашње посете вашим православним парохијама, одједном је дошла информација, као гром из ведрог неба, да неки од ваших духовних вођа размишљају о одласку код неопозиво палог бившег архиепископа Авксентија.

Надамо се да су то само злобне гласине смишљене да оклеветају вашу православну црквену заједницу пред православнима свуда, и да учине узалудном борбу коју сте повели у корист строгости Православља. То је оно што верујемо, јер само највећи степен лудила и болесне немарности могао би да објасни потчињавање покрета за побожност и очување предањске истинитости нашег светог Православља вођи који је трагично пао и довео Цркву Истински Православних у Грчкој на сраман и зао глас.

Безброј неканонских дела и нелегалних посвећења крајње су угрозиле ауторитет наше свете Цркве; најнебогобојажљивије гажење светих канона и непоштен начин посвећења за епископат јасног и бедног Доротеја Цакоса чини Авксентија крвим пред Божанском и људском правдом, као и пред непристрасним и неподмитљивим судом саме историје.

Да ли је могуће да ви тражите прибежиште у таквим рушевинама? Разгневи се, сунце, зариди, о земљо! Ако је то тако, ви ћете сопственим рукама да уништите свој труд и да срушите духовну грађевину до темеља. Чак шта више, ви својим непријатељима пружате неочекиване аргументе против вас самих. Ти аргументи су много јачи од оних којима они сада покушавају да укаљају углед побожних и врлинских клирика који, у овом тренутку, стоје на челу ваше борбе!

И, изнад свега, такви неразумни и лакомислени поступци ће да прекину јединство ваших црквених заједница, с обзиром да ваше душе, које имају развијеније чуло за мирис, неће моћи да толеришу смрад ових непоштених, неуспелих, осуђених и незаконитих Авксентијевих поступака.

Ми ово пишемо са болом у срцу, надајући се да се светионик Православља неће срамотно угасити, светионик који светли строгошћу вашег Православља и беспрекорног црквеног етоса.

И поред тога, све док слободно и без присиле од стране било кога долазите и мени поверавате епископски надзор ваших парохија, осуђујем било какву дискусију са Авксентијем као непоштен поступак и саветујем да је у потпуности прекинете.

Не заборавите да 'онај који делује у тајности од свог епископа служи ђаволу', по речима светог Игњатија Богоносца..."⁹⁰⁴

Међутим, Бостонци су сакрили ово писмо архипастира својој пастви и, на велику жалост многих клирика и мирјана, преместили су све своје парохије из јурисдикције истинског епископа у јурисдикцију осуђеног расколника, не дајући никакво канонско оправдање за свој поступак.

У децембру је бивша француска мисија Руске Заграничне Цркве у Паризу, предвођена архимандритом Амвросијем Фронтиром, напустила Хризостомовце због незадовољства свештеником на југу Француске и, следећи Бостонце, пришла под Авксентијев омофор.⁹⁰⁵

Пре своје смрти 1994, Авксентије је посветио неколико епископа за ову групу која се сада назива „Света Православна Црква Северне Америке (НOCNA). Тако је Авксентијева Црква, која је скоро изумрла у Грчкој, добила нову животну снагу. Он је ослободио бостонске вође оптужби због хомосексуалности⁹⁰⁶ и посветио им неколико епископа...

Гласност, перестројка и суперекуменизам

Од друге половине осамдесетих, комунизам у Совјетском Савезу почео је да се руши као резултат Горбачовљеве политике гласности (слободе говора) и перестројке (политичке либерализације). Убеђеност совјетског руководства у потребу достизања САД у економској и војној области довела је 1985. на власт лидера спремног да иде на ризик – Михајла Горбачова. Или су се можда, сходно једној од хипотеза, они који стварно држе политичку власт у свету уплашили ризика атомског рата између СССР-а и Запада, па су псу (комунизму) ставили брњицу, и он је почео да насрће на свог господара (ју-

904 Митрополит Акакије, писмо 1. јула 1987, Протокол бр. 287. За остале критике става Бостонаца, види писмо писца Полихронија монаху Пахомију, 12/25 октобра 1989; „Pis'mo Arkhier. Antonia Los-Anzhelosskogo V. Redechkinu” (писмо архиепископа Антонија Лосанђелеског В. Редечкину), *Russkoe Pravoslavie* (Руско Православље), бр. 4 (8), 1997, стр. 26-28 (Р). За бостонско објашњење ових догађаја види *The Struggle against Ecumenism*, op. cit., pp. 125-160.

905 Парохију писца ове књиге опслуживао је у то време један француски свештеник. Када је он изразио протест о. Амвросију, зато што осећа да нема доброг канонског разлога због кога би следио Амвросија у напуштању хризостомовског Синода, о. Амвросије му је рекао: „Да, немате добар разлог; треба да останете”.

906 Али, отац Антоније Гавалас је писао: „Због толерантности архиепископа Авксентија, барем према хомосексуалцима у његовој јурисдикцији, од какве би користи била ослобађајућа пресуда коју би он потписао? Неће ли то пружити нашим непријатељима прилику да кажу како је манастир крив и да се зато и преместио у јурисдикцију која је толерантна према оваквим преступима?” (цитирано од стране протојереја Александра Лебедева, „Re: [paradosis] Re: Re 1986-1987”, *orthodox-tradition@yahogroups.com*, 12. јануар 2002.

деомасонство). Резултат је било јачање западног крила светске антихришћанске коалиције на рачун источног. По Промислу Божијем реформски напори Горбачова, усмерени очигледно на модернизацију и јачање комунистичке совјетске државе, довели су до њеног слома и до препорода религије – мада углавном, мора се са тугом признати, не *истинске* религије...

У почетку Горбачовљевог периода комунисти нису показивали никакве знаке либерализације свога будућег односа према религији. У новембру 1986, иступајући пред партијским званичницима у Ташкенту, Горбачов је рекао да су религиозна веровања и чланство у партији неспојиви (то је можда било упућено комунистима-муслиманима): „Не може бити попуштања у рату против религије, јер док год религија постоји, комунизам неће победити. Ми морамо интензивирати затирање свих религија, где год да се практикују или уче”.⁹⁰⁷ А 1987. године његов главни идеолог, „либерал” А. Јаковљев, у вези са хиљадугодишњицом крштења Русије која је идуће године требало да буде прослављена, рекао је: „Богу божије, Цркви црквено, а нама, марксистима, припада пуноћа истине. И на основу тога, било који покушај да се хришћанство представи као „мајка” руске културе мора бити одлучно одбачен. И ако руско средњовековље заслужује пажњу историчара, то се не може рећи за хиљадугодишњицу Православља”.⁹⁰⁸

Ипак, Горбачовљева потреба да пређе, како је рекао Хоскинг, са „перестројке 1” на „перестројку 2” изазвала је промену и у политици према Цркви.⁹⁰⁹ Јер успех перестројке захтевао је искрену веру у нови поредак и од чланова цркве, а не само од партијских активиста. Али у марту 1988. Константин Карчев, шеф Савета за религиозне послове, рекао је представницима више партијске школе у Москви: „Ми смо наше највеће успехе у контроли религије и спутавању њене иницијативе постигли међу свештенством и епископима Руске Православне Цркве. То нас је испрва радовало, али сада прети да остави непредвидиве последице... За партију је лакше да искрене вернике (у Бога) претвори у вернике у комунизам... Задатак који се сада налази пред нама је да образујемо нови тип свештеника; избор и постављање свештеника је посао партије”.⁹¹⁰

Критична тачка наступила је у априлу 1988. када се Горбачов сусрео са патријархом и најстаријим митрополитима и успоставио нови црквено-држав-

907 Golitsyn, op. cit., p. 116, који даје датум: 15. децембар 1987.

908 Yakovlev, *Vestnik Akademii Nauk SSSR*, 1987, N 6, p. 6 (P).

909 Sir Geoffrey Hosking, *The Awakening of the Soviet Union*, London: Mandarin Paperbacks, 1991, p. 120.

910 Цитирано у: Bishop Valentine of Suzdal, „Put' nyechestivnykh pogibnet”, *Suzdal'skij Palomnik*, NN 18-20, 1994, pp. 96-97 (P).

ни конкордат који је подсећао на онај између Стаљина и Сергија 1943. Овај конкордат, заједно са озбиљним порастом религиозних осећања у последњих неколико година и повратком храбрости, што је било олакшано гласношћу и ослобађањем већине заточеника савести, учинили су да прослава хиљадугодишњице крштења Русије у јуну буде заиста централни догађај у животу земље. Осим тога, веома велик публицитет који је прослава добила у медијима дао је моћан даљи подстрек покрету религиозне обнове.

Плодови овога ускоро су постали свима видљиви. Већина религиозних и политичких заточеника била је ослобођена; дата је дозвола за поновно отварање стотина храмова (1.830 је отворено у првих девет месеци 1990); широм земље појавила су се религиозна друштва и задруге готово свих вероисповести. Програми о православној уметности и архитектури, и проповеди свештенства у мантијама постали су уобичајена ствар на телевизији, а коментатори разних политичких убеђења почели су да хвале допринос Православне Цркве руској историји и култури.

Било је и негативних аспеката тога процеса. Истинска Православна Црква остала је ван закона; у неким областима, нарочито у провинцији, локални чиновници су и даље пружали отпор отварању храмова, а религиозним активистима пребацивано је прељубно мешање религије са национализмом и хуманистичком културом.⁹¹¹ Осим тога, и даље је постојало подозрење да новопоказано поштовање партије за религију представља само тактички потез, случај *rescuer pour mieux sauter*.

Такав скептицизам је имао неког основа у реалности. На крају крајева, нико од водећих руских комуниста није објавио да прихвата хришћанство (за разлику од грузијских или бугарских комуниста две-три године касније). Но, то није све. У априлу, истог месеца када се Горбачов срео са патријархом, у „Комунисту” је изашао анонимни чланак у коме је речено да је стварни циљ новог Горбачовљевог приступа Цркви пре био да комунизује Цркву, него да христијанизује партију.

Но, ако је то и био циљ партије, мора се признати да је постигнут супротан ефекат. Јер, за разлику од конкордата из 1943. године који је заиста комунизовао Цркву, конкордат из 1988. је насупрот томе изгледа помогао православним хришћанима да се ослободе од веза комунистичке идеологије и насиља. Јер ако су црквени јерарси и наставили да плаћају данак лажног хваљења „лењиновских норми”, то никако није био случај са многим свештеницима и мирјанима, од којих је вероватно најутицајнији и најпознатији био о. Гљиб Јакуњин (ослобођен 1987).

911 Cf. Gleb Anishchenko, „Vrata ada”, *Posev*, N 3 (1395), May-June, 1990, p. 135 (P).

То је било најочигледније током необичног пролећа 1990. године. Мартовски избори донели су на разним нивоима власти 300 депутатских мандата свештеницима различитих деноминација, међу којима је било 190 православних Руса, док су комунистички кандидати били поражени у највећим градовима. У априлу је одржан Оснивачки конгрес Хришћанског демократског покрета на чијем су челу стајали депутати РСФСР, свештеници Гљеб Јакуњин и Вјачеслав Полосин, као и философ Виктор Аксјучиц. Затим је 19. маја, на рођендан Цара-Мученика Николаја II, у Москви одржан скуп Православног монархистичког реда на коме је његов портпарол Сергије Енгелхарт-Јурков позвао на обнову монархије у Русији, у лицу најстаријег члана дома Романових, Великог кнеза Владимира Кириловича. Велики кнез Владимир био је члан РПЦЗ, па је његово признавање од стране монархиста у Русији могло да значи изузетан пораст угледа РПЦЗ на рачун патријаршије. Међутим, Велики кнез је поштедео патријаршију тог неугодног положаја отпадањем у њу и потом смрћу у новембру 1991.⁹¹²

Како је комунизам почео да пропада, могли смо да очекујемо да ће се Московска патријаршија дистанцирати од комунистичке идеологије и екуменизма који су јој наметнули комунисти. Али није било тако: ентузијазам МП у погледу екуменизма несмањеним интензитетом траје до данас. А што се тиче комунистичке партије и идеологије дијалектичког материјализма, МП их се одрекла тек у последњи час, када су готово све друге друштвене снаге већ иступиле против њих.

Тако је све до 1986. године „патријарх” Пимен јавно нападао папу Јована Павла II због његове критике социјализма и дијалектичког материјализма. „Ми се залажемо – рекао је – за сарадњу хришћана, марксиста и свих људи добре воље... што само појачава нашу збуњеност поводом оних делова недавне Енциклике папе Јована Павла II, *Dominum et vivificantem*, који су посвећени материјализму и марксистичкој доктрини... (енциклика) садржи елементе усмерене на раздвајање и супротстављање хришћана и марксиста... У енциклици је учињен покушај анализе материјалистичког система... као идеологије... Сасвим је јасно да се такво материјалистичко учење, примењено у животу, може пронаћи понајпре у социјалистичким државама и земљама, које су изабрале социјалистички пут развоја... Управо у тим земљама заједничким радом верних и неверних створен је нови живот... Та реалност, онако како је ми доживљавамо, у супротности је са оним ставовима из енциклике у којима се каже да је материјализам систем мишљења који као свој врхунац

912 Archbishop Anthony of Los Angeles, „Velikij Knyaz' Vladimir Kirillovich i yego posyeshcheniye SSSR”, *Pravoslavnij Vestnik*, NN 60-61, January-February, 1993 (P).

има – смрт... У оној мери у којој су 'знамења смрти' доведена у везу са 'мрачном сенком материјалистичке цивилизације', створен је утисак, у контексту критике марксистичког учења, да у свему томе кривце представљају државе и народи који следе социјалистички пут развоја... Зато нам преостаје само да изразимо наше дубоко жаљење због таквог става"⁹¹³

Чак и за доба познато по нечувеним издајствима православне вере, ово изненађује својом дрскошћу. Да поглавар Руске Православне Цркве званично брани доктрину дијалектичког материјализма!!! Но, да се папа није дотицао „политичких” тема, Московска патријаршија би била пресрећна да уђе у општење са њим – и не само са њим, него и са представницима свих религија! Тако је патријарх „позитивно” одговорио на папин позив да Московска патријаршија треба да учествује у заједничким молитвама за мир са представницима различитих религија у Асизију, у октобру 1986. „Постоје документарни филмови о заједничким молитвама у Асизију (Италија). Како ће корисно бити да их виде присталице 'православно-совјетског стила'! За проповедаоцима, једни за другима, смењивали су се католици, протестанти, афрички идолопоклоници у ратним бојама, црвени Индијанци са перјаницама, призивач змија, Далај Лама који себе сматра за бога, митрополит Филарет (Денисенко) из Московске патријаршије, и многи, многи други који су уносили молитве – свако на свој начин: Индијанци су пушили лулу мира, а призивач змија је донео своју кобру. И изнад свега тога стајао је римски папа, као пагански првосвештеник кога је читава та разнобојна гомила у перју, тетоважама, са прегачама око бокова као једином одећом и митрополитским митрама на главама долазила да поздрави у раскошном, шареном и бескрајном реду – преко кога је невидљиво лебдео 'позитиван однос' и благослов патријарха Пимена..."⁹¹⁴

913 Пимен, у: *Journal of the Moscow Patriarchate*, N 10, 1986; цитирано у: *Obnovlentsy i Moskovskaya Patriarkhiya: preemstvo ili evolyutsiya?*, Suzdal, 1977, p. 14 (P).

914 *Obnovlentsy i Moskovskaia Patriarkhia: preemstvo ili evolyutsia?*, op. cit., p. 15 (P). Италијански католички часопис *Si Si No No* је о скупу у Асизију рекао: „Никада наш Господ није био тако увређен, никад Његова света места нису била тако оскрнављена, Његов Викар тако понижен, Његов народ тако саблажњен од стране сопственог свештенства као у Асизију. Празноверја неколико лажних религија која су практикована у Асизију, бледе у поређењу са издајством нашег Господа од стране Његових служитеља. У цркви Св. Петра клањали су се Далај Лами (за њих, реинкарнацији Буде). У тој цркви Будина статуа постављена је на врху светиње у главном олтару. У цркви Св. Григорија црвени Индијанци су у олтару припремали своју лулу мира; у цркви Санта Марија Мађоре Хиндус је седећи у олтару призивао читава поворку хиндуских божанстава; а у цркви Санта Марија дељи Анђели, папа Јован Павле II је седео у полукругу потпуно истоветних седишта међу поглаварима других религија како нико од њих не би био ни први ни последњи”.

Ако католици могу да се осете толико повређени због папиног учешћа на скупу у Асизију, шта тек православни треба да осете поводом учешћа својих јерараха?

Патријарх је наставио да благосиља најекстремнији екуменизам. Тако је Архиепископ смоленски Кирил (Гунђајев), шеф Одељења за спољне послове, отворено одбио да подржи иницијативу Јерусалимског патријарха - који је напустио екуменистички покрет 1989. године - а уздржао се (као и сви други јерарси „светског православља“) од критиковања патријарха Партенија Александријског, који је Мухамеда признао за апостола Божије!⁹¹⁵ Опет, на Седмој Генералној Асамблеји ССЦ у Канбери 1991, на којој су пагани Аборицини позвали учеснике да прођу кроз „очишћујући облак дима“ сједињујући тако аборицинску и хришћанску духовност (!), он је рекао да је ССЦ „наш заједнички дом, и ми желимо да он буде колевка једне цркве“.⁹¹⁶

Под утицајем „гласности“ чак је и патријаршија почела да показује знаке промена. Први такав знак дат је на црквеном сабору одржаном у јуну 1988. када је укинут статут из 1961, који је свештенике потчињавао парохијским саветима. Затим је дошло до канонизације патријарха Тихона у октобру 1989. А потом, 3. априла 1990, Синод МП је издао декларацију у којој је: (1) прогласио своју неутралност у односу према различитим политичким системима и идеологијама, (2) признао постојање прогона и притисака на Цркву у прошлости, и (3) прећутно прихватио оправданост неких критика од стране дисидената усмерених против Цркве.⁹¹⁷ Такође, у мају, митрополит Владимир Ростовски, шеф комисије формиране да прикупи материјал о свештеницима и вернима који су били изложени прогону, рекао је да су „до сада детаљи о репресији над Руском Православном Црквом били игнорисани или фалсификовани од стране званичних државних па чак и бројних црквених личности, са циљем да се удовољи прихваћеним идеолошким стереотипима“.⁹¹⁸

Врхунац овог процеса наступио је у јуну када су испитивања јавног мњења показала да је Црква сада по популарности превазишла партију, армију и

915 Ево шта је он заправо рекао: „Пророк Мухамед је апостол. Он је човек Божији, који је радио за Царство Божије и створио Ислам, религију којој припада милијарду људи... Наш Бог је Отац свих људи, па и муслимана и будиста. Ја верујем да Бог воли муслимане и будисте. Када говорим против ислама или будизма, ја нисам у сагласности са Богом... Мој Бог је Бог и других људи. Он није само Бог православних. То је мој став“. (*„Vremya Deystvovat“*, *Moskovskij tserkovnij vestnik*, no. 17, December, 1989, p. 3 (P); *Orthodoxos Typos* (Athens), no. 854, October 6, 1989 (Г); *La Lumière Du Thabor* (Paris), no. 24, 1990, pp. 121-23 (Ф)). Часопис на грчком језику *Epignosis* (December, 1989, 20) ово је прокоментаришао следећим речима: „Дакле, Мухамед је апостол, те стога новомученици нису у сагласности са Богом!“

916 Види: Lyudmilla Perepelkina, *Ekumenizm - put' vvedushchej k pogibeli*, Holy Trinity Monastery, Jordanville, 1992 (P); *Christian News*, April 1 and 8, 1991; прештампано у: „Ecumenism down under“, *Orthodox Christian Witness*, vol. XXIV, no. 45 (1149), August 5/18, 1991, p. 3; *Keston News Service*, no. 370, March 7, 1991, p. 2.

917 *Moskovskij Tserkovnij Vestnik*, N 9 (27), April, 1990, pp. 1, 3 (P).

918 Oxana Antic, „The Russian Orthodox Church moves towards coming to terms with its past“, *Report on the USSR*, March 8, 1991.

КГБ.⁹¹⁹ У то време, после смрти „патријарха” Пимена, састао се Сабор Руске Православне Цркве ради избора новог патријарха. Православни дисиденти су се искрено надали да нови патријарх неће бити члан стаљинистичко-брежњевске црквене номенклатуре, која је управљала патријаршијом од 1943, него енергични, канонски изабрани и некомпромитовани лидер који ће обновити слободу Цркве и морално и духовно предводити читав народ. Но, били су озбиљно разочарани: јер у јуну 1990. Московска патријаршија је за патријарха журно изабрала Митрополита лењинградског Алексија (Ридигера), човека кога је Фуров у своме извештају Централном Комитету још 1974. означио као најпоузданијег епископа (са антирелигиозне државне тачке гледишта), после самог патријарха Пимена.⁹²⁰ Заиста, још у децембру 1985. митрополит Алексије се залагао за зближавање са совјетском државом, критикујући „превише строгу” позицију коју је 1918. године Црква имала према Совјетској власти и њеном „конструктивном” ставу у то време!⁹²¹ Сада је из архива познато да је шеф КГБ-а Крјучков непосредно пре тога што је Сабор изабрао Алексеја послао шифровану поруку свим управама КГБ-а наређујући им да помогну у његовом избору.⁹²²

Ово је тада подсетило верне да политичка либерализација не може да замени стварно духовно очишћење и да без обзира на све промене које се одвијају у политичком телу, званична црква и даље остаје под чврстом контролом брежњевске номенклатуре. Јер, било је јасно да Московска патријаршија – „друга државна администрација” – уз КГБ остаје најмање промењени део совјетског друштва, са јерарсима брежњевске номенклатуре који су остали на својим местима, још увек непокајани због издаје своје пастве током претходних деценија.

Како пише Евгеније Соколов: „Московска патријаршија је једина структура власти бившег СССР-а која није претрпела никакве промене од пада комунизма у Русији; а Патријарх московски и целе Русије Алексеј II, према добро познатом извештају Фузова совјетском руководству, био је један од совјетским властима најоданијих јерараха. Осим тога, као што се показало током проверавања архива КГБ-а, пре тога што је Руслан Хазбулатов поново забранио приступ тим документима, садашњи патријарх био је такође агент КГБ-а, са тајним надимком 'Дроздов' – и то веома активан агент, ако се узме

919 *Moscow News*, June 3-10, 10-17, 1990.

920 Jane Ellis, *The Russian Orthodox Church*, Allen Croom, 1986, pp. 216, 224-26; *Keston News Service*, N 352, June 14, 1990, p. 3; Fr. George Edelstein, „Novij patriarkh kak olitsetvoreniye nashikh problem”, *Russkaia Mysl'*, October 6, 1990 (P).

921 Писмо Горбачову, у: Valerij Legostaev, *Zavtra*, N 32 (297), 1999, p. 6 (P).

922 Bishop Valentine, „Put' nechestivvykh pogibnet”, *Suzdal'skij Palomnik*, NN 18-20, 1994, p. 97 (P).

у обзир да је заслужио почасну награду те организације (1986). Није познато да ли је ту награду окачио у свој угао са иконама, али је на себи носио орден Црвене заставе, одмах поред своје архијерејске панагије, што је било просто богохулно”⁹²³

Овај нови „патријарх” био је упоран у следовању злим традицијама својих совјетских претходника што је показао већ 17. јула 1990. (на дан Царевог мучеништва!), када је дао интервју званичним комунистичким новинама „Правда”, у коме је одбио да комунистичку партију окриви за „изопачења социјализма” која су се у земљи одиграла након 1917, и јавно је изразио своју узнемиреност због „експлозије” усмерене против партије! „Наше напаћено друштво стоји на прагу вишепартијског система. То може створити нове тешкоће, и ојачати политичку неслогу чак и унутар саме комунистичке партије. Хоће ли глас разума превладати? Ја се заиста надам и молим за то”.

„Тако је, на дан убиства светих Царских Мученика, са страница 'Правде' – бољшевичке проповедаонице – патријарх свесно обавестио народ како се он моли да се не појача неслога унутар комунистичке партије – колектива који је убио свете мученике, Цара Николаја II његову породицу!”⁹²⁴

Упркос томе – наставио је патријарх – допуштам себи да се вратим на питање комунистичке партије, њене идеологије. Чини ми се да, у облику очишћеном од догматских лажи, она није у супротности хришћанском учењу. Чак је и 'Морални кодекс градитеља комунизма', који је неопажено нестао из опште употребе, у складу са библијским заповестима. То није изненађујуће. Читава европска цивилизација почива на моралним принципима хришћанства. Комунистичка идеологија их такође прихвата, узимајући много из Новог Завета... Могуће је да не бисмо били принуђени да будемо сведоци тако тужних последица да победоносни пролетаријат у првим послереволюционарним годинама није објавио да је идеологија неускладива са религијом. Управо тада је, чини ми се, почињена трагична грешка’.

Значи да је изјава победоносног пролетаријата о томе да је идеологија (комунизма) неускладива са религијом била *кобна грешка*?⁹²⁵

Јасно, са таквим човеком као духовним вођом земље, обнова Русије из понора комунизма неће бити лак задатак...

923 Sokolov, „Tovarishch Drozdov - Vor Hevronsij”, *Novoe Russkoe Slovo*, July 18, 1997 (P).

924 *Obnovlentsy i Moskovskaya Patriarkhiya: preemstvo ili evolyutsiya?*, op. cit., p. 22.

925 *Obnovlentsy i Moskovskaya Patriarkhiya: preemstvo ili evolyutsiya?*, op. cit., p. 23.

8. ПОВРАТАК ПРОГНАНИХ (1990-2000)

*И шуђини ће сазидати зидове твоје,
и цареви њихови служиће ти.*
Ис. 60,10

*Чувајте се лажних пророка, који вам долазе у оделу овчијем,
а унутра су вуци ѓрабљиви.*
Мт. 6,15

Пад комунизма 1990-91. оживео је наде у обнову истинског Православља у Русији. Те наде, мада данас делују наивно, биле су заиста веома реалне у оно време. Када се осврнемо на прошлост, можемо видети да су промене уведене „гласношћу” и „перестројком” биле мање суштинске но што је испрва деловало, те да су дух и снага комунизма били далеко од смрти када је 25. децембра 1991. године црвена застава скинута са Кремља. И поред тога, промене су биле довољно значајне да би означиле почетак нове ере хришћанске историје. Ако тражимо историјске паралеле, онда је вероватно најближа она коју представља Милански едикт из 313. године, када је свети цар Константин Велики постигао договор са паганским царем Ликинијем, чиме су окончани прогони хришћана у Римском царству. Проблем за хришћане 1990. био је: Константина нигде на видiku, а постојећа власт није искористила могућности које је имала.

Руски православни хришћани су на ове промене реаговали на три различита начина. Истински православни хришћани из Катакомбне Цркве били су опрезни, плашећи се преваре и, уопште, остајали су у тајности, не тражећи регистрацију својих општина и не узимајући надземне цркве у којима би служили. Московска патријаршија – или „Совјетска црква”, како је била позната међу Истинским Православним Хришћанима – била је забринута да ће у демократском друштву изгубити монополски положај који је имала под совјетима. Она је искористила прилику коју су јој пружили нови закони да отвори многе цркве (само у првих девет месеци 1990. отворено их је 1.830) и да прими сав новац који је Руски парламент наменио за обнову цркава. Трећа снага у руском православном животу, Руска Загранична Црква (РПЦЗ),

која је током совјетског периода јавно иступала против МП подржавајући Истинску Православну Цркву, донела је одлуку да оснује парохије у Русији и тако пружи алтернативу вернима који са једне стране нису хтели да се придруже Московској патријаршији, али са друге нису били спремни за строги катакомбни живот.

Ослобођење или превара?

Прво питање на које је требало дати одговор било је: да ли је колективни антихрист заиста мртав? Ако је тако, онда су последња времена, парадоксално, окончана? Или је то био само приврмени „предах“, у коме антихрист припрема нови, истанчанији, свеобухватнији и смртоноснији удар?

Знаци су били помешани. С једне стране, није могло бити сумње да су перестројка и пад комунизма дошли прекасно за опкољену Катакомбну Цркву, која је била расејана и подељена, са трагичним помањањем епископа и свештенства несумњиво православног и апостолског прејемства. Пад Гвоздене завесе омогућио је Руској Заграничној Цркви да уђе у Русију и обнови јерархију Истинске Цркве, док је увођење слободе говора и штампе омогућило милионима совјетских грађана да по први пут сазнају истину о својој држави и цркви. На основу те спознаје, они су сада могли да приђу Истинској Цркви без бојазни да ће бити послати у затвор или концентрационе логоре. На таласу разочарања постсовјетском демократијом који је уследио средином деведесетих, оправдано је истакнуто да је слобода двосекли мач, који може да уништи живот, једнако као што може и да га да; „слобода“ Русији није донела само интересантне часописе, него и сиромаштво и криминал. Ипак, душа жедна истине сада није морала да чека даривање свише, него је била слободна да је тражи и проналази, и та могућност коначно је пружена масама народа.

Са друге стране, само мали број Руса је искористио ову слободу да би трагао за истином, која представља праву духовну слободу. И тако, ако је пад комунизма 1989-1991. представљао ослобођење, то је било ослобођење са неочекиваним одсуством радости. Православље није било обновљено ни у држави ни у званичној цркви, а масе народа остале су необраћене. Десет година касније свештеник Московске патријаршије могао је да тврди да је „регенерација црквеног живота постала јасан показатељ чудесног преображења Русије”.⁹²⁶ Али иза новопозлаћених купола владали су јерес и корупција застрашујућих размера. Осим тога, истраживања су показала да иако је број

926 Fr. Andrej Rumyantsev, „Kesaryu – Kesarevo”, *Vecherniaia Moskva*, 21 September, 2000, p. 1 (P).

оних који су се изјашњавали као православни хришћани растао, исправност и дубина вере ових нових хришћана били су под знаком питања...⁹²⁷ Баш као што је столеће раније прорекао светитељ Теофан Затворник: „Иако ће се хришћанско име чути свуда, и свуда ће се видети цркве и црквене службе, све ће то бити само привид, а унутра ће бити право отпадништво. На том тлу родиће се антихрист...”.

Како је време пролазило, разорни и подривајући ефекти руске „демократије” постајали су све очигледнији. Порнографија и криминал свих врста драматично су расли; по мишљењу многих, сада је постало теже одгајити децу у духу истинске хришћанске побожности, него што је то било у совјетском периоду. Општи ниво културе такође је опадао; а слобода дата религији пре је користила свакојаким сектама и лажним религијама, него истинском хришћанству.

Један анонимни члан Московске патријаршије ситуацију анализира на следећи начин: „Упркос ослобођењу и извесној обнови црквеног живота у претходних неколико година, реална ситуација за Цркву заправо се није значајно променила набоље. Каква је корист од нарастајућег броја крштења ако се од хиљаду крштених могу наћи једва једно или двоје који желе да постану хришћани у оном смислу који тој речи придајемо ми, док практично сви себе сматрају „верницима” (у кога?)? Каква је корист од повећаног броја издања духовне литературе када се отворено антицрквена и јеретичка литература шири далеко брже? Каква је корист од масовних венчања када број абортуса и развода расте много брже, да и не говоримо о сваковрсном сексуалном неморалу? Каква је корист од преношења божанских служби путем телевизије, када већина гледалаца тих програма не жели да се моли у цркви, него више воли да игра улогу 'обожавалица', док они који озбиљно живе црквеним животом тешко да уопште и гледају телевизију? Каква је сврха веронауке у школама када остатак школског програма остаје атеистички, па тако ђак шестог разреда на предавањима из књижевности 'обрађује' библијске повести у одељку под насловом 'Бајке', а историју старог света са поглављем о хришћанству полаже према потпуно истоветном уџбенику као пре петнаест година? Чак и ако у школи постоји озбиљан приступ веронауци, каква је њена сврха ако су родитељи детета атеисти, који га не уче да живи црквеним животом, да се исповеда и причешћује, да се моли и да пости? Хоће ли му онда таква веронаука бити од користи?

927 Види: Kimmo Kaariainen, *Religion in Russia after the Collapse of Communism*, Lewiston-Queenston-Lampeter: Edwin Mellen Press, 1998; Tatiana Senina, „Ty nosish' imia, budto zhiv, no ty mertv”, *Vertograd-Inform*, September-October, 2000, pp. 46-72 (P).

Овде не говоримо подробније о *de facto* паду Православља у Западној Украјини..., о рапидном порасту и ширењу Латинства, протестантизма, као и нарочите јереси која тежи уједињењу хришћанства са јудаизмом или кришнаизмом, о 'нетрадиционалној медицини', астрологији, враџбинама и најразличитијим врстама сатанизма. Ми овде такође не говоримо о отвореној кампањи моралног развраћавања преко средстава масовног информисања, која су готово искључиво у рукама непријатеља Цркве и отаџбине.

Главна је то да се наша Црква (МП) практично одрекла идеала Свете Русије и Православне Државности као морално-догматских стандарда, да се ухватила у коло демократских политичара и да је, уз уочљиве знаке носталгије за бољшевицима, почела да у лицу својих јерараха благосиља сваку иницијативу нове власти. Ово је довело до нашег данашњег стања неспособности за отпор том концентрисаном и дубоко позиционираном насртају сила непријатељски расположених према Цркви – што је пак у значајној мери омогућило непријатељу да продре у Цркву – као и до неспособности Цркве да увиди погрешке у сопственој средини. На пример, како можемо да се супротставимо широко распрострањеном учењу протојереја Александра Мења, који се веома удаљио од Православља, али чије учење нико није осудио као јерес? О томе се појавила само једна мала, иако веома добро написана књига, у врло ограниченом тиражу. У условима демократије свако добија благослов за све, а пре свега они који чине зло добијају благослов за своја зла дела. И ми са ужасом посматрамо како се на наше очи стадо Христово осипа пред вуцима...⁹²⁸

Наравно, *онима који љубе Боја све ѿмаже на добро* (Рим. 8,28). И колико год да су деведесете биле депримирајуће, оне су пружиле важне лекције свима који су желели да их науче. Међу најзначајнијим од њих била је спознаја да „комунизам” и „демократија” нису били једноставно две супротности, једна добра а друга зла. Док год су Руси осуђивали комунизам а уздизали демократију, не увиђајући блиске историјске и филозофске везе између ова два западна учења, они нису могли да разумеју стварне корене револуције, те стога ни да се врате Истинском Православљу. Али већ почетком деведесетих православни Руси почели су да схватају злу и антихришћанску природу не само Октобарске бољшевичке, него и Фебруарске демократске револуције...

Да повратак демократије није са собом донео стварно очишћење политичког живота било је јасно када се испоставило да нико од комунистичких прогонитеља у претходних 70 година, на читавој огромној територији Источ-

928 Аноним, „О Pravoslavnom Tsarstve i Poslednem Vremeni”, без времена или места издавања (P).

не Европе и Русије, неће бити изведен на суђење за своје злочине. Последице су биле више него очигледне. Тако је једна група „покајаних” комуниста, осећајући политичке „знаке времена” преузела власт „демократским” пучем 1991. и одмах успоставила тако блиске и зависне везе са својим западним савезницима, да се раније напредна (иако неефикасна) руска економија трансформисала у гомилу застарелих фабрика с једне стране, а са друге у извор јефтиних сировина за Запад.⁹²⁹ Друга група, играјући на карту разочарања које су многи осећали, формирала је националистичку опозицију – али опозицију коју је карактерисала мржња, завист и пре негативно него конструктивно разумевање стварних духовних потреба и идентитета народа. Остали су, користећи личне контакте и доларе стечене у својој комунистичкој прошлости, ушли у „бизнис” – то јест мешавину криминала, изнуђивања и најгоре капиталистичке праксе.

Стога мало изненађује чињеница да су у многим црквама наставили да произносе молитву за избављење „од горког мучења безбожничке владавине”...

Усред овог неорганизованог безакоња многи су почели носталгично да жале за организованим безакоњем совјетског периода, сматрајући да јефтиноћа хране у совјетско доба некако претеже над уништавањем десетина милиона душа кроз совјетско насиље и пропаганду. Као деца Израилја која су била разочарана суровом слободом у пустињи, и они су почели да жале за телесним задовољствима Египта. Али за разлику од Израилјаца, луталице у пустињи постсовјетске Русије нису имале Мојсија да их поведе даље у Обећану Земљу. Заиста, они су осећали потребу за таквим вођом. Иако су многи још чекали повратак Стаљина, било је много оних којима је дражи био лик Цара Николаја Другог, чије све веће поштовање мора бити прихваћено као једна од појава које највише охрабрују током деведесетих година. Али слављење предреволуционарних царева неће довести до појаве постреволуционарног цара, ако не буде удружено са покајањем. Мало је оних који су разумели да је народ морао да постане достојан таквог цара повратком Истинској Цркви и животом заснованим на заповестима Божијим. Иначе, ако би наставили да се клањају златном телету, нови Мојсије, и када би се такав појавио, поломио би таблице закона пред њиховим очима. А ако би наставили да следе новог Датана и Авирона јеретичке МП, онда би се под њиховим ногама такође отворила земља, или би били осуђени да још 40 година лутају кроз пустињу, умирући пре но што пронађу обећану земљу – очишћену и Свету Русију.

929 Види: Mikhail Nazarov, *Tajna Rossii*, Moscow: „Russkaia Idea”, 1999 (P).

Патријарх и сергијанство

Након што је изразио подршку комунистима у јуну 1990, „патријарх” Алексије је брзо повратио равнотежу и осећај за то у ком правцу ветар дува, те убудуће није било отворене подршке комунистичкој партији. Можда једини изузетак био је стављање његовог потписа, у децембру 1990, на писмо 53 добро позната политичара, академика и књижевника, који су апеловали на Горбачова да предузме хитне мере ради разрешења кризног стања у земљи. У писму се говорило о „деструктивној диктатури људи бестидних у својим тежњама ка присвајању територија, ресурса, интелектуалних богатстава и радне снаге земље која се зове СССР”.⁹³⁰ Но, патријарх је ускоро опознао свој потпис; а неколико недеља касније, након погибија у Виљнусу, изјавио је како су та убиства представљала „велику политичку грешку, на црквеном језику – грех”. Затим је, у мају, јавно изразио неслагање са утицајним чланом блока „Савез” који је рекао да војска и свештенство треба да буду нашироко коришћени у спасавању народа и отаџбине. По мишљењу Алексеја Ридигера те речи могле би бити неправилно схваћене у смислу тврдње о спремности да се Црква искористи за политичке циљеве. Патријарх је поновио своје речи изговорене претходне јесени: Црква и вера не треба да се користе као политички пендрек.⁹³¹ До јуна патријарх је завршио своју величанствену трансформацију од задртог комунисте у одушевљеног демократу који Јељцину каже: „Нека Вам Бог помогне да победите на изборима”.

Још поразније било је његово тобожње одбацивање сергијанства. Тако је у интервјуу часопису „Известија” од 6. јуна рекао: „Ова година донела нам је слободу од државног надзора. Сада имамо морално право да кажемо како Декларација митрополита Сергија припада прошлости, и да се више не руководимо њоме... Митрополит је сарађивао са злочинским узурпаторима. То је била његова трагедија... Данас можемо да кажемо како је његовом Декларацијом ширена неистина да је њен циљ 'довођење Цркве у правилан однос са совјетском владом'. Но, тај однос – а у Декларацији он је јасно дефинисан као потчињавање Цркве интересима владајуће политике – управо и јесте оно што је неприхватљиво са становишта Цркве... Стога од људи којима су ти компромиси, ћутање, изнуђена пасивност или изражавање лојалности, које је црквено руководство себи у то доба допустило, проузроковали патњу – од

930 Keston News Service, no. 369, February 21, 1991, p. 6.

931 Писмо у: *Liternaturnaiia Rossia*, June 14, 1991 (P); Oxana Antic, „Patriarch Aleksii II: A Political Portrait”, *Report on the USSR*, vol. 3, no. 45, November 8, 1991, p. 17.

тих дакле људи, не само пред Богом него и пред њима, ја тражим опроштај, разумевање и молитве”.⁹³²

Осим тога, у интервјуу „Комсомолској правди” датом само два месеца раније, он је рекао: „За Цркву је најважније да сачува себе за народ, ради могућности приступања Чаши Христовој, Чаши Причешћа... Постоји правило када хришћанин преузима грех на себе како би избегао већи грех... Постоје ситуације када човек, хришћанин, треба да жртвује личну чистоту, лично савршенство, како би одбранио нешто веће... Тако се и у случају митрополита Сергија и његових наследника у црквеном руководству под совјетском влашћу догађало да се говори неистина, догађало се да се говори како је код нас све нормално. Али Црква је била прогоњена. Даване су изјаве о политичкој лојалности. Долазило је до одрицања од пуноће црквеног живота, од добротворне делатности, од милосрђа, па и од Државне иконе Мајке Божије. Ишло се на компромисе”. Другим речима, мада је сергијанство грех, оно је било оправдано. Оно може да „нестане у прошлости”, али ако се такве околности поново појаве, поново може и треба да дође до „жртвовања” личне чистоте!...⁹³³

Затим је у септембру 1991, у интервјуу часопису „30 Dias”, патријарх рекао: „Црква која има милионе верних не може да оде у катакомбе. Црквена јерархија преузела је грех на своје душе: грех ћутања и лагања за добро народа, како не би у потпуности била уклоњена из реалног живота. На челу епархије и као представник Московске патријаршије у преговорима, ја сам такође морао да попустим у једној ствари, како бих одбранио другу. Тражио сам опроштај од Бога, тражим опроштај, разумевање и молитве свих оних које сам повредио својим уступцима, ћутањем, принудном пасивношћу или показивањем лојалности коју је јерархија у том периоду морала да покаже”.⁹³⁴

Ово је ближе самооправдању него покајању. И налик је изјави митрополита Николаја (Корнеануа) из Банатске епархије Румунске патријаршије, који је исповедио да је сарађивао са Секуритатеом и да је због лажних политичких разлога свргнуо свештеника оца Калчију, док би, да није чинио такве компромисе, по његовим речима, био би принуђен да напусти свој положај, „што у ситуацији тога времена не би било добро за Цркву”. Другим речима, како пише Владимир Козирјев: „То значи: ја сам обесчистио Цркву и своју

932 „Патријарх Алексije II: Ја преузимам на себе одговорност за све што се догодило”, *Izvestia*, N 137, June 10, 1991; Bishop Gregory Grabbe, „Dogmatizatsia Sergianstva”, *Pravoslavnaia Rus'*, no. 17 (1446), September 1/14, 1991, p. 5 (P).

933 Grabbe, „Dogmatizatsia Sergianstva”, op. cit., p. 5.

934 30 Dias, Rome/Sao Paolo, August-September, 1991, p. 23.

епископску дужност, издао сам оне које је требало да штитим, саблазнио сам своју паству. Али ја сам то учинио за добро Цркве!”⁹³⁵

У другом интервјуу, осврћући се на положај Цркве у време патријарха Тихона, патријарх Алексије је рекао: „Црква није могла, није имала право да оде у катакомбе. Она је остајала заједно са народом и пила до дна чашу страдања која су јој пала у удео”.⁹³⁶ Патријарх Алексије је овде заборавио да спомене да је патријарх Тихон дао нарочит благослов Михајлу Жижиљенку, будућем свештеномученику Максиму Серпуховском, да постане тајни катакомбни епископ ако притисак државе на Цркву постане прејак. Што се тиче тврдње да су сергијанци тобоже поделили са народом чашу страдања, ту патријарха треба сматрати свесним лицемером. Свима је познато да су совјетски јерарси живот проводили у раскоши, док су истовремено катакомбне хришћане и дисиденте слали на мучења и смрт у затворима КГБ-а!

У свом новијем осврту на сергијанизам, 9. новембра 2001, патријарх је у потпуности одбацио маску покајања, изјашњавајући се у одбрану Декларације: „То је био мудар корак којим је митрополит Сергије покушао да сачува Цркву и клир. Изјављујући да чланови Цркве желе себе да виде као део домовине и да деле њене радости и туге, он је покушао да покаже онима који су прогонили и уништавали Цркву, да ми, деца Цркве, желимо да будемо лојални грађани, те да стога припадност Цркви неће људе стављати ван закона. Дакле, у питању је претерана оптужба...”⁹³⁷

Августовски државни удар

Да је отров сергијанства још увек у њему, патријарх је показао током покушаја преврата у августу 1991. Када му се руски потпредседник Александар Руцкој обратио ујутро 19. новембра, патријарх се, као и неке друге водеће политичке личности, изговорио „болешћу”, одбивши да га види. На крају је ипак дао изјаву, увече 20. и потом још једном рано ујутро 21, но она је, по речима оца Гљеба Јакуњина, остављала утисак „приличне неодлучности”.⁹³⁸ Патријарх је позвао обе стране на избегавање крвопролића, али није отворено осудио заверенике.

935 Kozyrev, „[orthodox-synod] Re: The Orthodox Episcopate of the Russian persecuted Church”, „” . 28 November, 2002.

936 Цитирано према: Anatoly Krasikov, „'Tretij Rim' i bolsheviki (bez grifa 'sovershenno sekretno')”, у: Filatov, S.B. (ed.), *Religia i prava cheloveka*, Moscow: Nauka, 1996, p. 198 (P).

937 <http://www.ripnet.org/besieged/rparocora.htm>

938 Јеромонах Тихон (Казушин), лична комуникација; Natalya Babisyan, „Svyashchenniki na barrikadakh”, *Khristianskie Novosti*, no. 38, August 22, 1991, p. 21 (P).

Џејн Елис коментарише: „Иако је патријарх издао саопштења током државног удара, та саопштења била су блага и неодређена, те стога многи сматрају да је он чекао да види како ветар дува, пре него што се одлучио да их изда. У свргавању Комунистичке партије, КГБ-а и совјетског система више су допринели свештеници у Белом дому, здању Руског парламента, као што је ветеран борбе за религиозну слободу отац Гљеб Јакуњин, и други хришћани међу онима који су изашли на барикаде”⁹³⁹ (Током напада на Парламент 1993. он је показао сличну неодлучност. „Обећао је да ће екскомуницирати прву особу која отвори ватру, али када су пуцњи загрмели око Белог дома, заборавио је на своје обећање”⁹⁴⁰)

И тек у среду ујутро патријарх је послао свога представника, ђакон Андреја Курајева, у зграду Руског парламента, где се у то време већ налазило неколико свештеника дисидената. А први молебан руским Новомученицима на балкону Белог дома одслужила су два свештеника Руске Заграничне Цркве – о. Николај Артјомов из Минхена и о. Виктор Усачов из Москве. Да не би заостао, патријарх је одмах одговорио својим молебаном, а истог дана анатемисао је све оне који су узели учешћа у организацији државног удара.

Овим акцијама патријарх је очигледно ојачао своју позицију у односу на Јељцинову администрацију, па је 27. августа Јељцин присуствовао заупокојеној служби у Успенској цркви московског Кремља, током које је патријарх поздравио пропаст завере, рекавши да ће „гнев Божији пасти на чедна непослушности”⁹⁴¹ Тако је за 13 месеци патријарх од прокомунистичког и антидемократског држања прешао на антикомунистичко и продемократско. Ово помањкање принципијелности никога не треба да изненади: јер суштина сергијанства и корен јереси Московске патријаршије јесте *ѝрилаѝођавање свешћу и свему у шћиа свей верује и шћио свей хвали*.

Вероватно као резултат ове нове политичке оријентације, а с обзиром на то су многи демократски лидери и на Западу и у Русији Јевреји, патријарх је начинио свој најсмелији екуменистички корак до тада чувеним говором пред рабинима Њујорка од 13. новембра 1991, који је започео речима: „Драга браћо, шалом вама у име Бога љубави и мира!... Ми смо сви браћа, јер смо сви деца Старог Завета са Горе Синајске, који је, како ми хришћани верујемо, обновио Христос... Ваш закон је наш закон, ваши пророци су наши пророци”.

939 Ellis, „The Russian Church: hopes and fears”, *Church Times*, September 13, 1991.

940 Sokolov, op. cit.

941 Он је рекао да Црква није подржала пуч (мада постоје јасни докази да су га митрополити Филарет Кијевски и Пителим Волоколамски подржали), него да је „стала на страну закона и слободе” (*Report on the USSR*, vol. 3, no. 36, September 6, 1991, p. 82).

Како пише јерођакон Теофан: „Патријарх је отворено, у име Православне Цркве, исповедио да смо 'ми једно са Јеврејима, без одрицања од хришћанства и не насупрот хришћанству, него у име хришћанства и захваљујући хришћанству, као што су Јевреји једно са нама не насупрот јеврејству, него у име и захваљујући истинском јеврејству. Ми смо одвојени од Јевреја зато што још нисмо у потпуности хришћани, док су Јевреји одвојени од нас зато што још нису у потпуности Јевреји. Јер пуноћа хришћанства укључује и себе и јудаизам, док је пуноћа јудаизма хришћанство... Јеврејски народ нам је близак по вери. Ваш закон је наш закон, ваши пророци наши пророци'. Патријарх је Јевреје позвао на заједнички рад у изградњи 'новог светског поретка': 'нашим заједничким настојањима ми треба да изградимо ново друштво – демократско, слободно, отворено... друштво у коме ће Јевреји живети у сигурности и миру, у атмосфери пријатељства, стваралачког братства, братства деце једног Бога, Оца свих, Бога ваших и наших отаца'.⁹⁴²

И рабини нису заборавили част коју им је указао Московски патријарх: током посете Алексија II Сједињеним Државама 1993. године врховни рабин Њујорка Шнејер уручио му је награду 'Призив савести'. Патријарх је и 1991. и 1993. био гост истоимене ционистичке организације; он је посећивао синагоге и сусретао се са јеврејским религиозним вођама...⁹⁴³

Украјински раскол

Два црквена покрета чије је вођство живело у иностранству почела су да представљају приличну претњу Московској патријаршији деведесетих година.

Први је био покрет за украјинску црквену аутокефалност. Да би се овај покрет правилно схватио, потребно је да се вратимо на Љвовски сабор из 1946. године, када је Стаљин интегрисао унијате (католике по вери, а православне по обреду) у Московску патријаршију, принудивши оне међу њима који нису желели да постану православни на прелазак у илегалу.

Када је на власт дошао Горбачов и повео политику гласности, унијати су изашли на светлост дана и отпочели кампању за легализацију своје цркве. Добили су подршку начелника Савета за религиозне послове Константина Карчева, који је инсистирао на томе да локалне власти имају право да се договоре са вернима, па је сугерисао легализацију унијатске Украјинске Грко-

942 Говор Патријарха Алексија II њујорским рабинима, 13. новембра 1991. и јерес јудејствујућих, ТОО „Pallada“, Moscow, 1992, pp. 8-1 (P).

943 Hierodeacon Theophanes, op. cit., pp. 19-20.

католичке цркве (УГКЦ) и залагао се да народ слободно бира епископе. Ово је подстакло Московску патријаршију да оптужи Карчева пред Врховним Совјетом. Тужбу су подржали чланови Идеолошке комисије Централног комитета, укључујући и члана Политбироа Вадима Медведева. Услед тога Карчев је смењен (у јуну 1989); али у једном интервјуу који је дао, он је изнео следећи коментар о онима који су га сменили: „Ја слутим да неки чланови Синода по навици више рачунају на подршку власти, него на сопствени ауторитет у Цркви”.⁹⁴⁴

УГКЦ је коначно добила легализацију у јануару 1990, убрзо након сусрета Горбачова и папе у Риму. Ово је представљало други велики успех ватиканске дипломатије у комунистичком блоку (након легализације „Солидарности” у Пољској). То је означило почетак обнове католичке моћи у Русији, након што су 1929. биле прекинуте све везе са совјетима.

Ипак, још пре но што су на законским основама обновили своју слободу, унијати су почели да преузимају многе храмове у Западној Украјини, за које су сматрали да им по праву припадају. До децембра 1991. године 2.167 номинално православних парохија прешло је на страну унијата. Лишена помоћи локалних власти, које су на сваки начин показивале да су на страни унијата, Московска патријаршија се нашла потпуно беспомоћна пред лавином коју није могла да заустави.

Пошто је Московска патријаршија сматрана дискредитованом својим везама са комунизмом са једне стране, и са руским национализмом са друге, пензионисани патријаршијски епископ Јован (Бондарчук) је у октобру 1989. прогласио стварање Украјинске аутокефалне православне цркве (УАПЦ). Патријаршија га је одмах ставила под забрану свештенослужења. Ипак, патријаршија је одлучила да направи неке уступке националним осећањима Украјинаца, па је у јануару 1990. створила наводно аутономну, али промосковски оријентисану Украјинску православну цркву (УПЦ МП), на челу са Митрополитом кијевским Филаретом (Денисенком).

Међутим, односи између православних и католика и даље су се заоштравали и у марту унијате напуштају четворостране преговоре између римокатолика, унијата, православних Руса и УПЦ МП. Затим је у јуну УАПЦ сазвала први Свеукрајински сабор у Кијеву, на коме је Мстислав (Скрипник), бивши лидер украјинских аутокефалиста у САД, био устоличен за првог патријарха у историји Украјине. УАПЦ добила је даљу значајну подршку након што је Украјина крајем 1991. стекла независност.

944 Ogonek, N 44, October, 1989 (P). Cf. *Keston News Service*, N 339, 30 November, 1989, pp. 16-18; N 341, 11 January, 1990, pp. 13-14.

Уопште, православни Руси противили су се одвајању Русије од Украјине, сматрајући да су Руси, Украјинци и Белоруси у суштини три дела једне словенске расе, који треба да се држе заједно на основу својих блиских верских, културних и историјских веза. Ипак, ову тачку гледишта није делила већина верних у Украјини – или, у сваком случају, нису је делили они који су живели у западним областима. „Украјинска аутокефална православна црква – рекао је Анатолиј Красиков – то је израз непоколебљиве воље украјинског народа да се коначно ослободи од империјалне (Руске) Православне Цркве која представља инструмент духовног утњетавања украјинског народа, усмереног на његову потпуну русификацију и поробљавање”.⁹⁴⁵

Знатно касније, у новембру 2000. у Константинопољу, патријарх Вартоломеј је постигао споразум са украјинским православцима (УАПЦ, „Кијевска патријаршија” и Филарет Денисенко, али без УПЦ МП) о формирању уједињене помесне цркве која би се постарала за „престанак међусобног оптуживања” и заустављање процеса прелажења парохија из једне јурисдикције у другу. Организационе послове надгледаће Комисија која ће своје закључке саопштити Константинопољској патријаршији, након чега ће Константинопољ уредити „канонска питања и статус епископата и клира” обе цркве.⁹⁴⁶ Овај настрај Константинопољске патријаршије на канонско тле Руске Цркве додатно је оптеретио већ затегнуте односе (због свађе око Естоније конкретно) између Московске и Константинопољске патријаршије.

Напетост је поново појачао унијатски кардинал Гузар, позивајући све православне Украјинце да се уједине у „једну Православну украјинску националну цркву (ПУНЦ) са византијским обредом али уз потчињеност папи”. У јуну 2001. папа се у Кијеву срео са вођама свих украјинских цркава изузев са вођом УПЦ МП митрополитом Владимиром (Сабоданом).⁹⁴⁷ Према последњим рачуницама УПЦ МП је у Украјини имала 9.047 општина (557 више у односу на претходну годину), УПЦ КП је имала 2.781 (290 више), УАПЦ је имала 1.015, унијати су имали 3.317, а католици латинског обреда 807.⁹⁴⁸

945 „The Exarch vs. the Patriarch”, *Novoe Vremia*, no. 26, July, 1992, p. 13 (P); цитирано у: Karen Dawisha and Bruce Parrott, *Russia and the New States of Eurasia*, Cambridge University Press, 1994, p. 96.

946 <http://www.pravoslavie.ru/news/001113/glav.htm>.

947 *Sobornost'*, June, 2001; у: *Pravoslavnaia Rus'*, N 12 (1681), June 15/28, 2001, p. 16 (P).

948 *NG-Religia*, N 7, 2001; у: *Pravoslavnaia Rus'*, N 11 (1680), June 1/14, 2001, p. 16 (P). *Russkaia Mysl'*, 31 May – 6 June, 2001.

Загранична Црква се враћа у Русију

Друга велика црквена претња за Московску патријаршију долазила је од стране Руске Православне Заграничне Цркве (РПЦЗ), и један од најважнијих црквених догађаја у време Горбачова и Јељцина био је повратак те Цркве у Русију. РПЦЗ је већ остварила снажан утицај на живот унутар патријаршије тиме што је 1981. канонизовала свете руске Новомученике и Исповеднике. Она је сада са повратком у Русију још више добила на значају, нудећи обећање о промени постојећег званичног црквеног поретка - слично ономе што се догодило у држави.

Повратак РПЦЗ био је без сумње један од најзначајнијих догађаја у црквеној историји, сличан повратку Јевреја у Јерусалим након седамдесетогодишњег изгнанства у Вавилону. Но, тај важан корак предузет је готово случајно, без довољно далековидости и без јасно дефинисане стратегије. Зато су се појавили озбиљни проблеми – проблеми који су се за РПЦЗ на крају показали непремостивим.

Ови проблеми могу се поделити на три категорије: (а) Однос РПЦЗ према сопственој пастви код куће и у иностранству, (б) однос РПЦЗ према Катакомбној Цркви, и (в) однос РПЦЗ према Московској патријаршији и постсовјетској руској држави.

(а) *Однос РПЦЗ према самој себи.* Проблем је овде лако разумљив: како Руска Православна Загранична Црква може себе и даље да назива *Заграничном*, ако сада има парохије *унутар* Русије? На крају, њен оснивачки акт, „Положеније”, тврдио је како РПЦЗ представља аутономни део Аутокефалне Руске Цркве, који постоји (I) *изван* граница Русије, на основу Указа патријарха Тихона и светог Синода РПЦ бр. 362 од 7/20. новембра 1920, и то (II) *привремено*, до пада комунизма у Русији. Са падом комунизма и стварањем парохија РПЦЗ у Русији 1990. године, изгледало је да се ова просторна и временска ограничења не могу више примењивати, те да је РПЦЗ престала да постоји као канонска организација у складу са сопственом дефиницијом изнетом у „Положенију”.

Чинило се да разумно решење овог проблема представља - измена „Положенија”! То је заправо био предлог који је понудио водећи каноничар РПЦЗ, епископ Григорије (Грабе), који је био непревазиђени познавалац живота РПЦЗ, јер је још 1931. постављен за секретара Синода од стране Митрополита кијевског Антонија (Храповицког). Међутим епископат РПЦЗ је одбацио такву сугестију, и „Положеније” је, ма колико то чудно изгледало, остало непромењено до данашњег дана.

Зашто? Иако немамо директна сведочанства на којима бисмо засновали одговор на ово питање, оно што следи делује као разуман закључак донет на основу тока догађаја са почетка деведесетих. Измена „Положенија” која би уклонила просторна и временска ограничења у самодефиницији РПЦЗ имала би за последицу то да би принудила епископат РПЦЗ да: (I) премести центар своје црквене администрације из Америке у Русију, (II) да се прогласи (заједно са сваком катакомбном црквеном групацијом коју би могла да призна) делом Руске Православне Цркве *унуџар* Русије, који се од других делова разликује само по томе што поседује епархије и парохије у иностранству, и (III) да са МП ступи у борбу на живот и смрт за умове и срца Руси.

Међутим, архијереји РПЦЗ нису били спремни да прихвате ове последице. Између осталог, они су у иностранству били добро ситуирани и прилично економски зависни од прилога страних обраћеника у Православље, те уз неколико изузетака нису били спремни да удобност и релативну сигурност живота на Западу замене за неизвесност и оскудицу живота у Русији. Наравно, сав смисао постојања РПЦЗ састојао се у њеном будућем повратку у отаџбину (првобитно она се називала Руска Црква у *Еџилу*, у изгнанству, а изгнаници по дефиницији желе да се врате у своју домовину); и управо у жељном ишчекивању тога повратка она је упорно одбијала да угрози свој руски идентитет стапањем са другим помесним Православним Црквама или формирањем локалне јурисдикције прилагођене потребама западних земаља (као бивши расколници од РПЦЗ који су себе назвали Америчком Православном Црквом). Но, генерације су прошле и потомци првих емиграната који су се настанили у западним земљама научили су језике тих земаља, прихватили њихов начин живота, пустили корен на страном тлу. Они у својој отаџбини више нису били избеглице, него странци.

(б) *Однос РПЦЗ према Катакомбној Цркви*. Од 1927. године, када је РПЦЗ истовремено са Катакомбном Црквом прекинула општење са Московском патријаршијом митрополита Сергија, она је на Катакомбну Цркву гледала као на Истинску Цркву унутар Русије, са којом је остала у молитвеном и светотајинском општењу, иако такво општење није могло да се оствари у личном сусрету и заједничком обављању богослужења. Заправо, након смрти митрополита Петра, последњег општепризнатог предстојатеља Руске Цркве, РПЦЗ је од 1937. помињала „епископат прогоњене Руске Цркве”, што се несумњиво односило на епископат Катакомбне Цркве. После рата, међутим, полако су почеле да се појављују промене, најпре готово невидљиво, а потом све очигледније и очигледније. С једне стране новости о каткомбним епископима и општинама постајале су све ређе, па су неки чак почели да

сумњају да Катакомбна Црква још увек постоји. (деведесетих година, када су се катакомбници сливали у РПЦЗ, архиепископ Марко Берлински је изјавио да је Катакомбна Црква изумрла педесетих!). Са друге стране, неки катакомбни свештеници у Русији, који су изгубили контакт са било каквим канонским епископима којих би још могло бити у Русији, или нису имали никаквих сазнања о њима, почели су да помињу митрополита Анастасија, првојерарха РПЦЗ.

Ове тенденције довеле су до схватања да је вођство Истинског Православља сада прешло из Русије у иностранство. Осим тога, значај Катакомбне Цркве почео је да се губи, како је очигледнија постајала борба између „црвене цркве” унутар Русије (МП) и „беле Цркве” изван Русије (РПЦЗ). Ова позиција била је појачана негативним односом који је према већини катакомбног клира, који је 1990. године још постојао, заузео епископ Лазар Тамбовски, тајно посвећен од стране РПЦЗ 1982. године као њен представник у Русији⁹⁴⁹, упркос неповерењу које су према њему осећале готово све катакомбне групе.⁹⁵⁰ Заправо, епископ Лазар је одбацио каноничност две групе катакомбног клира које су своје апостолско прејемство водиле од епископа Серафима (Поздјејева) и схимитрополита Генадија (Секача)⁹⁵¹ са једне, и архиепископа Антонија (Галинског-Михајловског)⁹⁵² са друге.

Полазећи од информација еп. Лазара, Синод РПЦЗ је у августу 1990. издао указ, потписан од стране епископа Илариона Менхетнског, којим је

949 Првог/четрнаестог августа 1990. РПЦЗ је донела одлуку да мало осветли ово тајно посвећење изјављујући следеће: „Године 1982. преосвећени Антоније, Архиепископ женеvски и западноевропски, заједно са преосвећеним Марком, Епископом берлинским и немачким, на захтев Архиепископског Синода РПЦЗ тајно су савршили епископску хиротонију јеромонаха Варнаве (Прокофјева), како би делатношћу архиепископа мога да буде регулисан црквени живот Катакомбне Цркве у Русији. Пошто спољашње околности не присиљавају више ни преосвећеног епископа Лазара у Русији, ни преосвећеног епископа Варнаву у Француској да остају тајни архиепископи наше Руске Заграничне Цркве, Архиепископски Синод сада званично објављује ту чињеницу” (“Zaivlenie Arkhiereiskago Sinoda Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi Zagranitsej”, *Pravoslavnaia Rus'*, no. 18 (1423), September 15/28, 1990, p. 6 (P).)

950 За два (веома непријатељска) мишљења о Лазару види: *Kto est' kto v rossijskikh katakombakh*, St. Petersburg, 1999, pp. 66-69, and E.A. Petrova, „Perestroika Vavilonskoj Bashni – poslednij shans veslukavogo antikhrista”, Moscow, 1991, pp. 5-6 (MS) (P)

951 О епископима Серафиму и Генадију види: Andreyev, *Russia's Catacomb Saints*, op. cit., chapter 40; Hierodeacon Jonah (Yashunsky), „Nashi Katakomby”, *Vestnik RKhD*, 1992, N 166 (P); Bishop John and Igumen Elijah, *Tainij Skhimitropolit*, Moscow: „Bogorodichnij Tsentr”, 1991 (P); *Kto est' kto v rossijskikh katakombakh*, op. cit., pp. 53-60 (P) (веома негативно мишљење); V. Moss, „The True Orthodox Church of Russia”, *Religion in Communist Lands*, Winter, 1991; а такође и њихове рукописне животописе које поседује аутор ове књиге.

952 О архиепископу Антонију види његов животопис који у рукопису поседује аутор ове књиге и „I Vrata Adovy nye Odoleyut Eya' (materialy k istorii Rossijskoj Istinnno-Pravoslavnoj Tserkvi)”, *Suzdal'skie Eparkhial'nie Vedomosti*, N 7, March-May, 1999, pp. 35-40 (P); *Kto est' kto v rossijskikh katakombakh*, op. cit.

оспорена каноничност ових група (мада је митрополит Филарет 1977. признао свештенике архиепископа Антонија и неколицину примио под свој омофор!)⁹⁵³, и објављено да они треба да траже поновно рукоположење од стране епископа Лазара ако желе да их РПЦЗ призна.⁹⁵⁴ Обе ове гране су се сада окренуле од РПЦЗ. Серафимо-Генадијевци су се повукли у изолацију, одлучивши да више не траже јединство са неком другом Црквом⁹⁵⁵, док су се „Галинци” расејали по разним другим јурисдикцијама.

Приликом оцењивања указа РПЦЗ из августа 1990, треба истаћи да су ту једним потезом оловке биле екскомунициране све катакомбне групе, које су поштовале РПЦЗ и чак је на неки начин сматрале својом „Мајком Црквом”. Наравно, било је сасвим јасно и разумљиво то да РПЦЗ пре но што уђе у општење са њима најпре треба да тражи проверу њиховог канонског статуса. Ипак, чак и ако претпоставимо да је главна канонска оптужба која је против њих истакнута била оправдана (да нису имали грамате о хиротонији, што представља кршење 33. Апостолског правила), начин на који су они били одбијени, без и најмање консултације или покушаја да се постигне некакав договор, био је крајње штетан.

Прво, могућност исправљања канонских одступања тих група на миран начин и уз њихову потпуну сарадњу била је изгубљена.

Друго, новост да их је РПЦЗ одбила имала је катастрофалне последице унутар тих катакомбних група. Тако се аутор ове књиге сећа одласка на катакомбни скуп у Москви, у навечерје празника Успења 1990. године. Свештеник је ушао, и уместо да се обуче за вечерњу службу, скинуо је свој крст и присутном народу рекао: „По Руској Заграничној Цркви ја нисам свештеник”. Затим је одмах отишао код епископа Лазара и био поновно рукоположен. У

953 Они нису били једини свештеници катакомбне Цркве који су у то време тражили јединство са РПЦЗ. Међу осталима, ту су били епископ Теодосије (Бахметјев, +1986), о. Никита Лехан (+1985) и о. Михајло Рождественски (+1988).

954 „Spravka iz Kantseliarii Arkhierejskago Sinoda”, N 4/77/133, 2/15 August, 1990 (P). Види такође: Priest Oleg, „O mir vsyego mira, blagosostoyanii svyatykh Bozhiih tserkvej i soyedinenii vsyekh, Gospodu pomolimsya”, *Pravoslavnaia Rus'*, no. 24 (1453), December 15/28, 1991, pp. 11-12 (P).

955 Види писмо њиховог вође, митрополита Епифанија (Каминског), који живи у Светлограду у Белорусији, упућено митрополиту Виталију, датирано на 21. новембар / 4. децембар 1992. (P). Године 1998. Серафимо-Генадијевска јерархија донела је одлуку да не тражи јединство са било којом другом Црквом. Остали епископи ове Цркве су: схимитрополит Теодосије (Гумеников) у области Северног Кавказа, архиепископ Василије (Биљак) у Закарпатју, епископ Јован у Москви, епископ Адријан у Украјини и епископ Владимир који помаже митрополиту Теодосију. Други њихови епископи живе у потпуној тајности и о њима се готово ништа не зна (ако су уопште још живи): Мојсије (у Москви), Доситеј и Херувим. Године 2001. митрополит Епифаније је свргнут од стране остатка Синода због уласка у општење са другим епископом противно синодској одлуци.

међувремену његова паства, напуштена од стране свога пастира и лишена било каквог пастирског руковођења, расејала се у различитим правцима...

Треће, створен је утисак да РПЦЗ није дошла у Русију да би се ујединила са Катакомбном Црквом и заједно са њом радила на победи Истинског Православља у Русији, него да би је заменила, или у најбољем случају да би остатке катакомбника ставила под свој ауторитет. И заиста, објашњавајући разлоге за посвећење епископа Лазара, РПЦЗ тврди да је то учињено како би био „регулисан црквени живот Катакомбне Цркве”.⁹⁵⁶ Осим тога, у годинама које су уследиле, Синод РПЦЗ је себе понекад описивао као *централни ауторитет* Истинске Цркве у Русији – упркос чињеници да се тај „централни ауторитет” није налазио у Русији, него хиљадама километара далеко – у Њујорку!

РПЦЗ је касније увидела да је починила грешку. Тако је архиепископ Иларион Менхетнски аутору ове књиге писао: „Изјава коју сам потписао као опуномоћеник секретара Синода била је заснована искључиво на информацији коју нам је дао архиепископ Лазар. Он је известио Синод о различитим групама катакомбника и уверио чланове Синода да је каноничност тих група под знаком питања, а понегде чак и чистота њиховог учења (нпр. имјабощици). Чланови Синода су се (наивно) надали да ће ово убедити катакомбне групе да преиспитају своју позицију и од Руске Заграничне Цркве потраже исправку својих рукоположења како би имали сигурно апостолско прејемство. Ми сада видимо да смо погрешили што смо издали ту изјаву и што смо наше схватање катакомбне ситуације у потпуности засновали на информацији коју нам је дао владика Лазар. Ја лично се много кајем због целе те ствари, и тежим ка бољем разумевању и искреној отворености према много напаћеним исповедницима руских катакомби”.⁹⁵⁷

Ово покајање било је достојно дивљења, али нажалост није донело плода. На смирене катакомбнике, који не служе у раскошним црквама емиграције него у скромним и некомфорним становима, РПЦЗ и даље гледа као на оне који су - ако не заслужују чак и презир - у најмању руку безначајни. Како Руска Црква, пре револуције тако раскошна у својој слави, може да се подигне на темељу таквог сиромаштва?

(в) *Однос РПЦЗ према Московској патријаршији*. Катакомбна Црква је можда могла да опрости Руској Заграничној Цркви такву ароганцију, да је она показала спремност за одлучну борбу против МП. Али у Заграничној Цркви су се по том питању развијале компромисне тенденције које су донеле горе

956 „Zaiavlenie Arkhierejskago Sinoda Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi Zagranitsej”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 18 (1423), 15/28 September, 1990, p. 6.

957 Приватна e-mail комуникација, 15. јул 1998.

поменуте горке плодове и довеле до раскола и колапса мисије РПЦЗ унутар Русије. Јер архијереји РПЦЗ су показали како нису у стању да одлуче да ли је МП њихов највећи непријатељ или њихова вољена мајка, да ли је неопходно да се против ње боре или да јој помогну!⁹⁵⁸

Корен ове неодлучности сеже у поратни период, када је велик број хришћана избегао из Совјетске Русије у Западну Европу, где су се придружили Руској Заграничној Цркви. У примању тих хришћана прављена је мала разлика између оних који су припадали Катакомбној Цркви и оних који су припадали Московској патријаршији. За неке од њих, укључујући чак и епископе, показало се да су агенти КГБ-а, и они су се или вратили у МП, или су као „кртице” остали да би поткопавали РПЦЗ. Други, који су били искрено антисовјетски оријентисани, нису били довољно „црквени” да виде темељно еклисиолошко значење раскола у Руској Цркви. Известан „пад квалитета” код оних који су се придружили РПЦЗ у другом таласу емиграције (после Другог Светског рата) – а тај проблем се погоршао са трећим и четвртим таласом емиграције седамдесетих, осамдесетих и деведесетих година – почео је да се одражава на исповеднички став Цркве у целини. Чак и они из прве емиграције показали су подложност обмани: преко половине парохија у Америци, и све епархије у Кини изузев једне (шангајске, оне на чијем је челу био светитељ Јован Максимович) биле су намамљене натраг, у загрљај совјетске „отаџбине” и совјетске „цркве”.

Још један разлог за ово опадање ревности долази од чињенице да РПЦЗ није прекинула општење са помесним православним црквама „светског православља” чак ни након што су све (изузев Јерусалимске) послале своје представнике на помесне саборе у Москви 1945. и 1948. Разлози за ово различити су у зависности од тога која је црква у питању. Тако је општење са Србима настављено због дуга захвалности за гостољубивост коју је Српска Црква показала према Руској Заграничној Цркви у међуратним годинама. Општење је настављено и са Јерусалимском патријаршијом због тога што су све цркве у Светој Земљи, укључујући и манастире РПЦЗ, биле обавезне, под претњом затварања, да помињу Јерусалимског патријарха. Општење је такође настављено, иако само повремено, са грчким новокалендарским црквама, због тога што је Константинопољска патријаршија била веома утицајна у Сједињеним Државама, земљи у коју је РПЦЗ после рата преместила своје седиште.

958 Упореди: Fr. Timothy Alferov, „O polozhenii rossijskikh prikhodov RPTsZ v svete itogov patriarkhijnogo sobora”, *Uspenskiy Listok*, N 34, 2000 (P).

Недефинисан однос према „светском православљу” уопште, неминовно је стао да се одражава и на строгост РПЦЗ у односу на саму МП. Јер ако је МП била призната од стране Србије и Јерусалима, и ако су Србија и Јерусалим били признати од стране РПЦЗ, из тога је следио закључак да је МП још увек Црква. А тај став се с друге стране одражавао на однос РПЦЗ према Катакомбној Цркви, коју многи, укључујући и неколицину архијереја, нису више видели као једину истинску Цркву у Русији, него пре као храбру, али не сасвим канонску организацију, или скуп група којима је потребно да буду „спашене” од стране РПЦЗ пре но што падну у неки облик секташтва, налик на онај староверски.

Када је РПЦЗ почела да губи поверење у саму себе и у Катакомбну Цркву као *једине* чуваре истинског руског Православља, акценат је почео да се помера према очувању не Православља као таквог, него *руске њосебности*. То је било изнуђено оружје против МП. Јер да страна Црква, мада руска по духу, изјави да је више руска од оне у самој Русији, то је свакако могло да буде схваћено као арогантно и понижављуће понашање (нарочито из уста етничког Немца, архиепископа Марка Берлинског!). И тако, након што је почетком деведесетих показивала специфично совјетски патриотизам, МП је сада била спремна да крене у следећи контранапад, истичући за себе да је „руска”, насупрот „америчкој” РПЦЗ.

Као резултат тога, управо у тренутку када је РПЦЗ била призвана од Бога да ступи у отворену борбу против МП за душе руског народа и руског тле, она је показала да је тактички неспремна, неодлучна и несигурна у своју способност да се бори против тако великог непријатеља, несигурна чак и у то да ли је непријатељ заиста непријатељ, а не потенцијални пријатељ, сестра или чак „мајка”. А такав однос гарантовао је пропаст њене мисије. Јер *ако црква даје нејасан знак, ко ће се црпиремијти за бишку* (1. Кор. 14,8). Гледајући више у своје непријатеље него у Господа, она је почела као апостол Петар да тоне у таласе. А Московска патријаршија, која је почетком деведесетих била озбиљно уздрмана, повратила је самопоуздање, да би од средине деведесетих повратила и своју позицију у јавном мњењу.

Проблеми су почели 3/16. маја 1990, када је Синод РПЦЗ издао изјаву која је уопштено била оштро против МП, али је садржала квалификацију да и поред тога у патријаршији може бити истинских свештеника који савршавају важеће Свете Тајне. Идеја да може бити истинског свештенства у јеретичкој Цркви представља канонски нонсенс (46. Апостолско правило), и епископ Григорије (Грабе) је одмах захтевао уклањање поменуте фразе. Али штета је већ била учињена.

Најгоре је тек уследило. Посећујући Русију, загранични епископи и свештеници често су показивали крајњу неспособност да разликују истинску Цркву од лажне. Тако је епископ Лавр посећујући село у коме је постојао свештеник РПЦЗ ипак изабрао да посети локалног свештеника МП! Други епископ је предложио уједињење са украјинским самопосвећенима и са фашистичком организацијом „Памјат”! Трећи је поделио неке свете мошти са митрополитом Московске патријаршије Филаретом Минским (КГБ агентом „Островским”)!

Поштовање које су неки свештенослужитељи РПЦЗ из иностранства указивали Московској патријаршији било је веома тешко схватљиво вернима у Русији, за које је РПЦЗ представљала чистоту и светлост у тами која их је окруживала, и који су мислили да ће их мисија РПЦЗ у Русији изабавити од МП.

Оснивање Руске Православне Аутономне Цркве

Још саблажњивији био је начин на који су епископи РПЦЗ у гостима јавно клеветали своје колеге у Русији. Тако је архиепископ Марко Немачки јавно назвао епископа Валентина (Русанцова) Суздаљског, најактивнијег и најуспешнијег међу новопосвећеним руским епископима, „вуком у јагњећој кожи”. Затим је, заједно са епископом Варнавом Канским – који је 1992. био потпуно неканонски постављен за синодског представника у Русији, са влашћу над свим тамошњим парохијама – почео да чини све што је у његовој моћи како би поткопао рад епископа Валентина.

Касније је постало јасно ко је био вук. Године 1997. архиепископ Марко је имао тајни састанак са „патријархом” Алексијем. Ускоро потом, уз веома активну подршку са Маркове стране, „патријарх” је преузео манастир РПЦЗ у Хеврону, у Израелу. Да ли је све то могло бити повезано, питали су се верни, са чињеницом да је 1983. Марко био више од 24 часа задржан на Лењинградском аеродрому због поседовања антисовјетске литературе, да би потом без последица био ослобођен, изјављујући да се „ништа није десило”? Да ли је Маркова велика љубав за Московску патријаршију и страствена мржња према његовим колегама из руског дела РПЦЗ ипак била производ чињенице да је он заправо био тајни колега архијереја Московске патријаршије? Да ли је његов гнев против епископа Валентина био изазван тиме што је Валентин био „превише” успешан, и што је највећим делом захваљујући њему РПЦЗ

имала веома брз пораст броја верних почетком деведесетих, док је популарност Московске патријаршије била у изразитом опадању?⁹⁵⁹

Деструктивно деловање архиепископа Марка и епископа Варнаве изазвало је серију протеста архијереја унутар Русије. Али није било одговора. Коначно, да би заштитили своју паству од ових насртаја тобожњих „пријатеља” и „колега” из иностранства, руски епископи су били принуђени да формирају своју сопствену аутономну Вишу црквену управу, на темељу истог оног патријарховог указа бр. 362 који је двадесетих година представљао основ за стварање РПЦЗ као независног црквеног тела. Од тог тренутка (1994), све је већ кренуло низбрдо за РПЦЗ у Русији. Ако је одбила чак и своје најлојалније и најуспешније јерархе у Русији, односећи се према њима као према непријатељима и издајницима, како је могла да претендује на то да буде предводница истинског руског Православља било где у свету?

Прва парохија РПЦЗ на руском тлу била је она Св. Цара Константина Великог у Суздаљу, која је, након што је напустила МП, примљена на празник Благовести, 25. марта / 7. априла 1990, што је такође дан мучеништва патријарха Тихона. Заправо, тај дан означава почетак изласка истинске, „тихоновске” Цркве из катакомби у Русији; а суздаљска парохија и њен агилни пастир, архимандрит (сада архиепископ) Валентин (Русанцов) одиграли су водећу улогу у црквеном животу деведесетих. За годину дана организација РПЦЗ унутар земље, названа „Слободна Руска Православна Црква” (СРПЦ), нарасла је на неких 60 парохија, док је Московска патријаршија, како је речено, претрпела велики пад популарности.

Међутим, та почетна обећавајућа тенденција није се одржала. До времена пада совјетске власти у децембру 1991, РПЦЗ није убрала очекиване плодове у смислу прелазака из патријаршије, а у Јељциновом периоду њен утицај је заправо битно ослабио.⁹⁶⁰ Неуспех РПЦЗ да искористи могућност коју јој је пружио пад комунизма – да преузме водећу улогу у црквеном животу у Русији – представљао је велику трагедију деведесетих.

Разлози за ово били су комплексни. Један је био тај да је реакција против комунизма у Русији углавном била мотивисана не толико љубављу према Православљу и тежњом ка повратку светом Предању, колико жељом за учествовањем у материјалном благостању западног Вавилона – а МП је у материјалном погледу својим следбеницима обећавала више него РПЦЗ.

959 V. Moss, „The Free Russian Orthodox Church”, Report on the USSR, N. 44, November 1, 1991; L. Byzov, S. Philatov, „Religia i politika v obščestvennom soznanii sovetskogo naroda”, y: Bessmertny, A.R., Philatov, S.B. *Religia in Demokratia*, Moscow: Progress, 1993, p. 41, note 5 (P).

960 Види табелу 10.7 y: Kaariainen, op. cit., p. 153.

Номо Sovieticus се показао као неподесан за реформе; руски народ није показао дубоко покајање због свога учешћа у совјетском експерименту, што је резултирало тиме да је уместо принципијелног одбацивања комунистичке прошлости остао – и остаје до данашњег дана – некако парализован, лојалан структурама и лидерима који су се неповратно компромитовали. Зато је Московска патријаршија била у стању да изведе успешан контранапад.

Јерарси РПЦЗ су у својој посланици из октобра 1991. ситуацију описали овако: „Ако се резултати чернобилске катастрофе још увек показују на телима деце из околних области, онда ће духовна катастрофа читаве Русије своје резултате показивати још много дуже. Као што ће чернобилска радијација својим злослутним невидљивим пламеном још много година односити животе деце наше земље, јасно је да ни последице духовне катастрофе скоро неће проћи”.⁹⁶¹

Међутим, ни сами јерарси РПЦЗ нису били слободни од „чернобилских болести”, што је многима у Русији постало јасно, а што је већ деценијама било очигледно онима који су живели изван њених граница. Заправо, ту је постојала једна дуготрајна тежња, коју смо опширније разматрали у претходним главама, да се Московска патријаршија сматра за „Мајку цркву” руског Православља, упркос њеној несумњивој крајњој искварености и јереси. Ову промосковску струју је деведесетих година предводио моћни архиепископ Марко Берлински, који се залагао за то да РПЦЗ треба да се врати у општење са патријаршијом сада када је комунизам пао.⁹⁶²

Као резултат, РПЦЗ се нашла у „двосмерном кретању”, како кажу браћа свештеници Дионисије и Тимотеј Алферов. „Први смер био је формирање парохија (РПЦЗ) у Русији. Други је био рад на просвећивању клира и саме МП, који је имао за циљ преношење у отаџбину (Русију) богатог заграничног духовног и црквено-социјалног искуства. Следбеници и присталице оба ова смера деловања од почетка су се спорили међу собом, иако се није могло рећи да су та два приступа била потпуно међусобно искључива”.⁹⁶³

Усред овог сукоба око приоритета, оно што је требало да буде апсолутни приоритет – успостављање контакта са Катакомбном Црквом и обезбеђивање помоћи њој, било је у потпуности игнорисано. Заиста, далеко од тога да је подржавала Катакомбну Цркву, Руска Загранична Црква је од почетка на

961 *Orthodox Life*, vol. 41, no. 6, November-December, 1991, p. 10.

962 Види, на пример, његов чланак: „Sila Tserkvi v yedinenii very i lyubvi”, *Vestnik Germanskoj Eparkhii*, N 4, 1997 (P).

963 Alferov, „O polozhenii rossiiskikh prikhodov RPTsZ v svete itogov patriarkhiinogo sobora”, *Uspenskii Listok*, N 34, 2000; translated by G. Spruksts, St. Stefan of Perm Guild.

изразито непријатељски начин поступала са оним елементима у Катакомбној Цркви који једноставно нису били спремни да се безрезервно потчине њеном ауторитету. Ако су били свештеници, то је значило да треба да прихвате поновно рукоположење од стране јерарха РПЦЗ у Русији, епископа Лазара Тамбовског – што је представљало много строжу процедуру од оне која је примењивана приликом примања клирика из МП.

Једина грана Катакомбне Цркве која је још увек имала епископе, тзв. Серафимо-Генадијевци, проглашена је неканонском због тога што њихова јерархија није имала грамате о хиротонијама. Тако је било и са оним свештеницима које је рукоположио велики исповедник архиепископ Антоније (Галински-Михајловски), упркос чињеници да их је још пре 23 године у општење примио митрополит Филарет (Вознесенски).

Лоша репутација епископа Лазара довела је до раскола између РПЦЗ и још једне гране Катакомбне Цркве, тзв. „беспаспортника”. Тако названа, као што смо видели, зато што су њени чланови одбијали да приме совјетске личне карте и пасоше, ова грана – ако можемо да је назовемо тако, а не једноставно „десним крилом” неколико других различитих грана – била је раширена углавном у Источној Русији и Сибиру. После смрти њиховог последњег епископа, Теодосија (Бахметјева, +1986)⁹⁶⁴, један део беспаспортника изабрао је оца Гурија (Павлова) као свог кандидата за архијереја, и у пролеће 1990. он је због хиротоније отпутовао у посету Синоду РПЦЗ у Њујорк (због чега је наравно морао да пристане на компромис и узме пасош). Међутим, када је отац Гурије сазнао да ће у његовом посвећењу узети учешће епископ Лазар, верујући да је еп. Лазар агент КГБ-а, он је категорички одбио епископски чин, раскинуо је са РПЦЗ и вратио се у Русију. Након неких преговора са грчким старокалендарцима архиепископа Хризостома II Атинског, отац Гурије се окренуо Авксентијевцима и од њих примио посвећење за Епископа казанског, у јулу 1991. у Бостону.⁹⁶⁵

Иако су се многи катакомбни хришћани придружили РПЦЗ, сматрајући је за последњу Истинску Руску Цркву са несумњивим апостолским прејемством, до дуго очекиваног сједињења исповедника унутар и изван Русије није дошло, а где се то и догодило, појавила се тежња за раскидом. Зашто? Ми смо споменули неке разлоге – то што је РПЦЗ несрећно изабрала Лазара (Журбенка) за свог представника у Русији, као и промосковске симпатије

964 О епископу Теодосију види: Petrova, op. cit.; *Kto est' kto v Rossijskikh katakombakh*, pp. 36-37 (P); V. Moss, „Hieromartyr Bishop Theodosius (Bakhtmetev), *Living Orthodoxy*, 2000.

965 Види: „A Biography of Archimandrite Gury”, *The True Vine*, vol. 3, no. 3 (1992); *Vozdvizhenie*, N 2 (15), February, 1996 (P); *Kto est' kto v Rossijskikh katakombakh*, pp. 44-46.

многих свештеника РПЦЗ – но ствар од такве историјске важности захтева и шире разматрање.

Прво, треба да подсетимо да је након деценија географске изолованости било готово неизбежно да се развију некакве разлике у схватањима између Цркве у Русији и Заграничне Цркве. Црква у Русији, живећи у условима изузетне опасности и сасвим реалне могућности потпуног уништења, била је склона да ситуацију у којој се налази описује апокалиптичним терминима, на пример: од 1917. ушли смо у последњи период црквене историје, период Апокалипсе; Истинска Црква, као жена обучена у сунце, утекла је у пустињу и прогутала ју је земља (катакомбе), док је лажна црква, Московска патријаршија, блудница која седи на црвеној звери (комунизму) (Откривење, главе 12-13, и 17). Описујући ситуацију РПЦЗ је употребљавала врло сличан језик на свом Свезаграничном сабору у Београду 1938; али у послератном периоду, када су с једне стране новости о Катакомбној Цркви постале ређе, док је са друге совјетска звер постала, у поређењу са тридесетим, релативно питомија, ове есхатолошке фразе биле су мање коришћене.

Разлика се претворила у чисто богословско неслагање, на пример у преписци између митрополита Виталија и представника беспаспортника почетком деведесетих, када је митрополит поредио Совјетски Савез са Римским царством. Свети Павле је био поносан на то што је римски грађанин – писао је митрополит – зашто би онда било лоше поседовати совјетски пасош и називати се совјетским грађанином?⁹⁶⁶

Хришћани беспаспортници били су згрожени овим поређењем: ако је Рим држава у којој је рођен и пописан као грађанин Сам Христос, и која је касније прерасла у велико православно хришћанско Византијско Царство, Нови Рим, и у Руско Царство, Трећи Рим, како се са њиме може поредити антидржава, колективни антихрист, утемељена не од Бога, него од сатане (Отк. 13,2), која је уништила Руско Царство?!⁹⁶⁷ Чак и у својој паганској фази Рим је штитио хришћане од јеврејског беса, док је Совјетски Савез у својој раној фази био инструмент Јевреја *и*роџив хришћана. Рим је чак и у својој паганској фази гарантовао законски оквир и поредак унутар кога су Апостоли могли брзо да рашире веру са једног краја света на други: Совјетски Савез је присиљавао своје становнике, који су углавном већ били православни, да се одрекну вере или да је крију *и*о *и*усџињама и *и*орама и *и*о *и*еиџиџерама и *и*о јамама земаљским (Јевр. 11,38).

966 Metropolitan Vitaly, „Otvét bespasportnomu”, *Pravoslavnyi Vestnik*, February-March, 1990; Petrova, op. cit.

967 Petrova, op. cit.

Нешто касније једна анонимна публикација прихватила је митрополитов став према катакомбним хришћанима, оптужујући их за „прерани бег” из света, слично бегу старовераца из руског друштва. Путем прераног бега из света, пише анонимни аутор, „први су кренули расколници староверци, у време Петра (Великог). У нашем веку, катакомбни хришћани су одлучно одбили да прихвате било који државни документ, видећи на њему печат антихриста. Наравно, за Петрове владавине, а још више у Стаљиновом режиму, очигледни су били елементи антихришћанског царства. Но, те страшне побуне против богоустановљеног поретка још нису представљале крај, *јер све што најпре треба да буде*, како каже Јеванђеље (Лк. 21,9)”.⁹⁶⁸

Шта дакле анонимни аутор изјављује? Да су катакомбни хришћани расколници једнаки староверцима?! То представља не само озбиљну клевету против Катакомбне Цркве, него такође показује слепило у погледу есхатолошког значења руско-јеврејске револуције, која, иако представља *шек йочейшак*, свеједно, представља почетак владавине антихриста, када се однос између Цркве и државе променио из сарадње и узајамног признавања, у узајамно непризнавање и крајње неслагање.

Не може бити сумње да је Петар Велики својим западњачким реформама нанео велику штету Цркви (па тиме индиректно и држави, за шта је плаћено 1917). Ипак, црквена свест, која је одбацивала његове погрешке, увек је признавала да је он умро као хришћанин и богопомазани Цар (види Житије св. Митрофана Вороњешког, који се након смрти јавио једноме од својих поштовалаца и рекао му: „Ако желиш да ми угодиш, моли се за покој душе Цара Петра Великог”⁹⁶⁹). Нико од светих у Цркви никада није саветовао побуну против Петра или његових наследника, као вид противљења појединим њиховим одлукама.⁹⁷⁰

Што се тиче старовераца, њихова побуна није била усмерена првенствено против Петра и његових реформи, него против патријарха Никона и *његових* реформи, што је брзо довело и до побуне против Петровог оца, Цара Алексеја Михаиловича. Касније, они су Петрове реформе дочекали као изговор за

968 *Kreditnie kartochki ili pechat' antikhrista?*, St. Petersburg: Tsentr Pravoslavnogo prosveshcheniya, 2000, pp. 8-9 (P).

969 *Zhitia Svyatykh*, Moscow, 1908; прва додатна књига. Цитирано у: *Svecha Pokayania*, N 1, March, 1998, p. 7 (P).

970 Као што истиче јеромонах Дионисије, „служење „њему који задржава”, иако уздрмано, сачувано је код руских монархистичких снага чак и после Петра – и неопходно је да се то истакне. Сачувано је, јер ни народ ни Црква нису одбацили саму идеју Православног Царства, и, како примећује В. Кључевски, наставили су да за закон сматрају оно што је одговарало тој идеји, а не Петровом декрету”. (Priest Timothy and Hieromonk Dionysius Alferov, *O Tserkvi, pravoslavnom Tsarstve i poslednem vremeni*, Moscow: „Russkaya Ideya”, 1998, p. 66 (P)).

проширење и продубљавање своје побуне против богоустановљеног поретка, што их је учинило претечама не истински православних хришћана совјетских катакомби, који су увек признавали оно што су Староверци одбијали, него револуционара из 1905. и 1917. Као што је 1912. писао архиепископ Антоније (Храповицки) у својој посланици староверцима: „Дух овога света... подстакао је стварне револуционаре и послао новац ваших богаташа да се изазове Московска буна из 1905”⁹⁷¹.

Други, умеренији приговор који се понекад износи, јесте да је подвиг катакомбних хришћана, који је био достојан хвале и оправдан ако се има на уму бруталност совјетског режима, свеједно био непотребан, јер човек је могао да се спасе и без примене тако екстремних мера.

Аутор ове књиге не зна ни за једну одлуку било које компетентне црквене власти која разјашњава питање да ли је одбацивање совјетског пасоша било неопходно за спасење хришћана у совјетском периоду. Можда на такво питање и не може да се одговори на јасан и категоричан начин, због његове велике сложености и разноликости односа између појединачних верника и совјетске државе. Само Бог зна да ли је неки одређени степен укључености у совјетски живот представљао отпадништво, или прихватљив ниво прилагођавања околностима.

Ипак, много је лакше дати одговор на питање да ли је подвиг катакомбних хришћана био „неопходан”. То је тако лако, као одговорити на питање: да ли је неопходно да се држимо што је могуће даље од греха, или: да ли је неопходно да предузмемо све мере предостожности против греха? Одговор је наравно: да, апсолутно је неопходно! Енглези имају пословицу: кад идеш на вечеру са ђаволом, узми врло дугу кашику. Катакомбни хришћани нису узели чак ни врло дуге кашике за свадбени ручак ђавола и грађана совјетске државе. У својој сасвим похвалној ревности да хаљине сачувају неупрљаним за свадбено весеље Христа и Цркве Његове, они су изабрали да ни за корак не пређу праг совјетске луднице. Изабрали су да радије буду гладни, него да једу ђавољу храну, причешће јеретика и отпадника.

Тиме нису спасили само сопствене душе, него су, такође, упутили једно крајње неопходно упозорење оним хришћанима који су, мислећи да могу да узму жеравицу у своја недра а да се не опеку, били намамљени на ближе односе са антихристом. Јер зверска окрутност постепено је слабила након амнестије из 1965. године и совјетска држава почела је да усваја нека (мада не сва) спољна обележја „нормалне” државе, што је заиста било искушење

971 Цитирано у: „Otnoshenie k staroobryadchestvu”, *Vozdvizhenie*, winter, 2000, p. 76 (P).

да се помисли како леопард мења кожу, како лав постаје вегетаријанац, или како фараон постаје ћесар – те да је сада време да се ћесару пода ћесарево... Покрет беспаспортника, који је букнуо баш у то време, дошао је као снажно упозорење против овог страшног искушења. „Не – говорили су они – звер није променила своју природу. Ако су прогони сада били мање раширени него пре, то је било стога што је противљење било углавном угушено. Прогони нису били мање окрутни него раније – били су само лукавије спровођени, јер су са казнама биле помешане и награде – удобности совјетског 'раја'. Али овде немамо *йосїюјана їрада*; и ако је то била истина чак и под богољубивим Царевима, како да не буде још више сада, под богомрсцем антихристом? Ако је Христос пострадао *изван їрада*, како би нас осветио Крвљу Својом, онда ми такође морамо поћи напоље, за Њим, *изван* зицина антихришћанске државе (Јевр. 13,12-14)”.

Сад, кад смо све то рекли, мора се допустити да печат антихриста у Совјетској Русији није био баш онакав какав је споменут у Откривењу (13), макар и стога што није стављан на десну руку и на чело. Ипак, ми то са пуним правом можемо да назовемо *некаквим њечайом* (колективног антихриста), иако то није *онај њечай* (антихриста као конкретне личности), јер његово прихватање, па макар и у одређеном контексту (нпр. у контексту законодавства из 1961), за нужну последицу има прихватање читавог безаконог законодавства и идеологије совјетске државе. У том смислу ово није био само неутралан акт регистрације: то је био акт регистрације у сатанином царству, у царству антихриста, и као такав, овај акт није био само претеча *њечайа*, него на одређени начин почетак оног печатења које је за живот хришћана имало једнако апокалиптичко значење.

Парадоксално, позиција беспаспортника била је ближа не само анатеми патријарха Тихона против бољшевика из 1918, који је хришћане позвао да са бољшевицима немају *никакав* контакт, него и позицији првог предстојатеља РПЦЗ, митрополита Антонија (Храповицког), који се 1921. залагао за оружану инвазију на Совјетску Русију и општу побуну против совјетске власти.

Још једна разлика између Цркве унутар Русије и Заграничне Цркве била је у њиховој изложености свејереси екуменизма. Катакомбни хришћани, као и већина хришћана у СССР-у, нису скоро ништа знали екуменизму или екуменистичким активностима Московске патријаршије. Уз један изузетак, катакомбна литература од шездесетих до осамдесетих година, која је пронашла пут до Запада, не спомиње ту тему. РПЦЗ је, с друге стране, постајала све више преокупирана борбом против екуменизма, од „Посланица туге” митрополита Филарета (прва објављена 1969) до анатеме против екуменизма 1983.

Тешко да може бити сумње у то да је најважнији допринос који је РПЦЗ дала православним хришћанима у СССР-у, осим постављања епископа са несумњивим апостолским прејемством, био њена јавна и оштра критика екуменизма. По први пут од тридесетих година Московска патријаршија била је натерана у дефанзиву, а богословска свест хиљада, ако не и милиона православних Руса подигнута је до нивоа значајног покрета против екуменизма међу нижим клиром и лаицима патријаршије. Тако је у фебруару 1992. председник Савеза Православних братстава Сергије Пољаков изјавио да је патријархова беседа пред њујоршким рабинима од претходног новембра била „чисто јеретичка”. А представник тверске епархије је саопштио да је „готово 60% епархијског свештенства” престало да помиње патријарха.⁹⁷² Но, само један од свештеника који су престали да помињу патријарха заиста се придружио Истинској Цркви...⁹⁷³

Када су се отвориле границе између Совјетског Савеза и Запада, било је логично да РПЦЗ и Катакомбна Црква треба да се сусретну и „удруже своје таланте”, како би, да тако кажемо, биле максимално ефикасне и створиле уједињени фронт против заједничког непријатеља. РПЦЗ је могла да понуди своје богословско знање и релативно веће материјалне изворе, док је Катакомбна Црква могла да понуди своју постојећу мрежу општина, своје исповедничко искуство, своје одлично познавање совјетске ситуације и замки карактеристичних за деловање у царству антихриста. Нажалост, РПЦЗ је одлучила да „иде сама”, покушавајући пре да потчини Катакомбну Цркву него да ради са њом, и – последице су биле катастрофалне...

КГБ агенти у мантијама

Један од главних плодова „гласности” – који ипак није довео до стварне црквене „перестројке” – била је, у јануару 1992, потврда Комисије Руског парламента за истраживање активности КГБ-а, да су током последњих неколико деценија водећи људи Московске патријаршије били агенти КГБ-а. Досијеи четвртог црквеног одељења Пете дирекције КГБ-а су показали да су митрополити Јувеналије Крутицки, Питирим Волоколамски, Филарет Кијевски и Филарет Мински били агенти КГБ-а, са шифрованим именима „Адамант”, „Игуман”, „Антонов” и „Островски”.

972 *Pryamoj Put'*, February, 1992, p. 5; E. Polyakov, „Khronika Tserkovnoj Zhizni v Yanvarye-Fevralye 1992 g.” (манускрипт), p. 2 (P).

973 *Russkii Pastyr'*, 30, I-1998, p. 86. Упореди: Fr. Timothy Alferov, „Nekotore uroki dvizhenia 'nepominaishchikh', *Russkii Pastyr'*, N 19, II-1994, pp. 102-104 (P).

Ова новост наравно није била неочекивана. Константин Карчев, председник Савета за религиозне послове од 1984. до 1989, признао је 1989. да је Руска Православна Црква била строго контролисана од стране Централног комитета Комунистичке партије, нарочито њеног идеолошког одељења, као и од стране КГБ-а.⁹⁷⁴ А Виктор Шејмов, бивши мајор КГБ, смењен 1980, одговоран за развијање система безбедности комуникација КГБ-а, описао је Пету дирекцију као „одговорну за сузбијање идеолошке опозиције, вођење Совјетске Православне Цркве и постављање темеља за тајно потпомагање Врховне дирекције у стварању повољног мишљења о положају и политици земље”.⁹⁷⁵ Један од послова које је обављао Шејмов био је да ангажује агенте за инфилтрирање у „Совјетску Православну Цркву”. Такође, 1992. године бивши агент КГБ-а А. Шушпанов описао је своје искуство у раду у Одељењу за спољње послове Московске патријаршије. Он је рекао да су већину запослених ту заправо чинили агенти КГБ-а.⁹⁷⁶

Али најшокантнија била су открића која је на видело изнела Парламентарна комисија. Ту спадају: (1) речи руководиоца КГБ-а Јурија Андропова из извештаја Централном комитету 70-их година: „Државни органи безбедности држе под контролом односе Ватикана и Руске православне цркве...”; (2) „На Шестој Генералној асамблеји ССИЦ-а у Ванкуверу међу религиозним делегатима из СССР-а било је 47 (!) агената КГБ-а, укључујући и религиозне власти, свештенство и техничко особље” (јул 1983); (3) „Најважнија су била путовања агената 'Антонова', 'Островског' и 'Адаманта' у Италију, ради преговора са Римским папом у вези са будућим односима између Ватикана и Руске Православне Цркве, а посебно у погледу проблема унијата” (1989).⁹⁷⁷

974 Kharchev, *Argumenty i Fakty*, 1992, no. 8, p. 5 (P).

975 Sheimov, *Tower of Secrets*, Maryland: Naval Institute Press, 1993, p. 418.

976 Shushpanov, *Moskovskie Novosti*, 12 July, 1992, p. 20 (P).

977 За више детаља о открићима Парламентарне комисије види: *Praymoj Put'*, NN 1-2, January, 1992, p. 1; N 3, February, 1992, p. 1; *Spetsialnij vypusk*, February, 1992; Alexander Nezhny, „Tret'e Imia”, *Ogonek*, no. 4 (3366), January 25 - February 1, 1992; Iain Walker and Chester Stern, „Holy Agents of the KGB”, *The Mail on Sunday*, March 29, 1992; John Dunlop, „KGB Subversion of Russian Orthodox Church”, *RFE/RL Research Report*, vol. 1, no. 12, March 20, 1992, pp. 51-53; Protodeacon Herman Ivanov-Trinadsaty, „A nye nachalo li eto kontsa?”, *Pravoslavnaia Rus'*, no. 9 (1462), May 1/14, 1992, pp. 609; „Nye bo vragom Tvoim povem...”, *Vestnik Germanskoi Eparkhii Russkoi Pravoslavnoi Tserkvi za Granitsej*, no. 1, 1992, pp. 16-22; Fr. Victor Potapov, „*Molchaniem predayotsa Bog*”, Moscow: Isikhiya, 1992, pp. 36-39; Joseph Harriss, „The Gospel according to Marx”, *Reader's Digest*, February, 1993, pp. 59-63.

Независно од ове истраге, архиепископ Хризостом Вилнуски је признао да су архијереји, укључујући и њега самог, имали контакте са КГБ-ом, и да је његов старији колега митрополит Методије Воронешки био „официр КГБ-а, атеиста и корумпирана личност коју је контролисао КГБ” (М. Pozdnyaev and Archbishop Chrysostom, „Ya sotrudnichal s KGB... no nye byl stukachem”, *Russkaia Mysl'*, no. 3926, 24 April, 1992, преведено у: *Religion, State & Society*, vol. 21, nos. 3 and 4, 1993, pp. 345-350).

Парламентарна комисија је такође открила да је и сам патријарх Алексеј био агент са шифрованим именом „Дроздов”. Сада је познато да је Алексеј био регрутован од стране естонског КГБ-а 28. фебруара 1958⁹⁷⁸; а 1974. Фу-ров извештава Централни комитет СССР-а да је Алексеј (заједно са својим претходником патријархом Пименом) стављен у ону категорију епископа који „и на речима и на делима потврђују не само лојалност, него и патриотизам према социјалистичком друштву; строго се држе закона у обављању култа, а и парохијске свештенике и вернике образују у истом духу; реалистички схватају да наша држава није заинтересована за наглашавање улоге религије и цркве у друштву; свесни тога, они не показују никакве посебне активности у ширењу утицаја православља међу становништвом.”⁹⁷⁹

Осим тога, према документу КГБ-а из 1988, „шеф КГБ-а СССР-а донео је наредбу да се агент Дроздов награди почасном захвалницом” за одређене услуге државној безбедности.⁹⁸⁰ Али ове чињенице никада нису објављене зато што су, према Фен Монтењу, „чланови Парламентарне комисије рекли патријарху, да га они неће именовати као агента ако почне да чисти цркву изнутра и призна сву дубину сарадње између цркве и КГБ. 'Ми смо ћутали јер смо желели да патријарху пружимо шансу’ – рекао је Александар Њежниј, новинар који је рекао да га је поређење архива са црквеним билтенима убедило да је Алексеј II заправо 'Дроздов'....”⁹⁸¹

Парламентарна комисија је готово одмах укинута од стране председника Врховног Совјета Руслана Хазбулатова, на инсистирање, према Пономарову, самог патријарха Алексеја и шефа КГБ-а Ј. Примакова. Један од чланова Комисије, о. Гљѐб Јакуњин, „био је оптужен за одавање државних тајни Сједињеним Државама и запређено му је личним прогоном. Отац Гљѐб је остао пркосан. Године 1994. писао је патријарху:

„Ако Црква није очишћена од лъаге шпијуна и достављача, она се не може препородити. Нажалост, само је један архијереј – архиепископ Хризостом Литвански – имао храбрости да јавно призна да је радио као агент и открио

978 Естонска државна архива, група досијеа 131, досије 393, стр. 125-126; Seamus Martin, „Russian Patriarch was (is?) a KGB agent, files say Patriarch Alexei II received KGB 'Certificate of Honour'”, *Irish Times*, September 23, 2000; Arnold Beichman, „Patriarch with a KGB Past”, *The Washington Times*, September 29, 2000.

979 Andrew and Mitrokhin, op. cit., pp. 639-640.

980 Andrew and Mitrokhin, op. cit., p. 650.

981 *The Philadelphia Inquirer* on May 3, 1992; цитирано у: „The Church of the KGB”, *Living Orthodoxy*, vol. XIV, no. 2, March-April, 1992, pp. 22-23. Недавно се у Естонији појавио доказ да је Алексеј био активан агент од 1958. године. James Meek, „File links church leader to KGB”, *The Sydney Morning Herald*, February 13, 1999.

је своје шифровано име: 'Рестауратор'. Међутим, ни један други црквени јерарх није следио његов пример.

Најистакнутији агенти у прошлости били су 'Дроздов' – једино црквено лице које је 1988. званично награђено од стране КГБ СССР-а за изузетне обавештајне услуге – 'Адамант', 'Островски', 'Михајлов', 'Топаз' и 'Игуман'. Очигледно је да нико од ових или мање познатих агената није спреман на покајање. Напротив, они себе ослобађају пастирске одговорности наводно неутралним карактером информисања о Цркви, а чланци који су се појавили у црквеној штампи правдају улогу достављача као неопходну за опстанак Цркве у антирелигиозној држави.

Шифрована имена која сам открио у архивама КГБ-а припадају најистакнутијим јерарсима Московске патријаршије⁹⁸².

Феликс Корбеј пише: „Кестон новинска агенција је прегледала све доступне документарне доказе о различитим активностима КГБ-а и закључила како дугогодишње тврдње да су патријарх и други главни архијереји Руске Православне Цркве сарађивали са КГБ-ом јесу чињенично засноване”⁹⁸³.

Пишући 1995. Џон Данлоп закључује да је „огромна већина од садашњих 119 архијереја Московске патријаршије била хиротонисана у епископат пре августа 1991. Ово наводи на помисао да је сваки од тих архијереја био пажљиво испитан и проверен од стране како идеолошког апарата Комунистичке партије, тако и КГБ-а”⁹⁸⁴.

Нису само јерарси Московске патријаршије ти за које се данас зна да су били агенти КГБ-а. Као што смо видели, Патријарх грузијски Илија био је регрутован од стране петог одељења грузијског КГБ-а 1962. године, са шифрованим именом „Ивериели”⁹⁸⁵. Тако је и Сукхумски митрополит крајем седамдесетих издао катакомбног схимитрополита Генадија (Секача) грузијском КГБ-у, што је резултирало тиме да је митрополит Генадије провео две и по године у затвору у Кутаиси.⁹⁸⁶ А крајем деведесетих исти митрополит је прогонио зачетке анти-екуменистичког покрета у Грузији (види доле).

Многи тврде да се након распада СССР-а Московска патријаршија ослободила од стега КГБ-а. Али та тврдња остаје без доказа; према једној изреци актуалној у Русији, „Московска патријаршија је постала последње преживело одељење КГБ-а”. У сваком случају, била она формално слободна или не, МП

982 Andrew and Mitrokhin, op. cit., p. 661.

983 Corbey, „The Patriarch and the KGB”, *Keston News Service*, September 21, 2000.

984 Dunlop, „The Moscow Patriarchate as an Empire-Saving Institution”, у: Michael Bourdeaux, M. E. Sharp (eds.), *The Politics of Religion in Russia and the New States of Eurasia*, 1995, Armonk, NY, p. 29.

985 *Orthodox Tradition*, vol. XV, no. 1, p. 34.

986 Монахиња Е, блиска ученица митрополита Генадија, лична комуникација, септембар 1990.

је наставила да делује као онај исти, неререформисани организам из времена Стаљина, Брежњева и Андропова.

Екуманија: Од Шамбезија до Баламанда

Септембра 1990. године у Шамбезију у Швајцарској, екуменизам Московске патријаршије и „светског православља” уопште учинио је велики корак напред потписивањем декларације заједничке комисије православних и монофизита (у овим документима названих „оријентално православни”), где су православни и монофизити названи „две породице цркава” (фраза непозната православној еклисиологији).

Четврти параграф ове декларације је говорио: „Две породице прихватају да су две природе [Христове] са њиховим сопственим енергијама и вољама сједињене ипостасно и природно несмесииво, непроменљиво, нераздељиво и неразлучно, и разликују се само теоретски (τη θεωρία μόνη)”.

Ово је већ било потпуно неприхватљиво са православне тачке гледишта и представљало је јеретичку, монофизитску формулацију. Две природе и воље Христове не разликују се „само теоретски”, већ и у стварности. Седми параграф такође је говорио о две природе које се разликују „само теоретски”, што је подразумевало, као што истиче Људмила Перепјолкина „одсуство овог разликовања у стварности”.⁹⁸⁷

Пети параграф је износио: „Две породице прихватају да је Један Који жели и делује увек једина Ипостас оваплоћеног Логоса”: Међутим, као што Перепјолкина поново исправно истиче, према учењу светог Максима Исповедника, „концепт енергије (дејства) природе припада само природи у целини, а не ипостаси. Ово учење било је потврђено на Седмом Васељенском Сабору. У декларацији из Шамбезија, као што је очигледно из петог параграфа, природне воље и енергије у Исусу Христу припадају Његовој Ипостаси. Другим речима, овај параграф је чиста монотелитска формулација”.⁹⁸⁸

Осми параграф је гласио: „Обе породице прихватају прва три Васељенска Сабора који представљају наше заједничко наслеђе. Што се тиче четири каснија сабора Православне Цркве, православни потврђују да за њих параграфи 1-7 представљају такође учење ових каснијих Сабора, док оријентално православни сматрају ову потврду за њихово сопствено тумачење (тј. тумачење православних). У том смислу оријентално православни се позитивно односе према овој потврди.” Нејасна изјава, у вези са којом је, међутим, једна ствар

987 Perepiolkina, op. cit., p. 251.

988 Perepiolkina, op. cit., p. 252.

јасна: Монофизити се нису обавезали да прихвате Четврти, Пети, Шести и Седми Васељенски Сабор на начин на који су их прихватили православни, већ се само „позитивно односе према овој потврди”, што у догматској терминологији не значи ништа.

Девети параграф гласи: „У светлости наше заједничке декларације о христологији и горепоменутих заједничким тврдњама, ми сада јасно уочавамо и разумемо да су наше две породице верно чувале ову исту и аутентичну христолошку православну веру и сачувале неповређено апостолско предање, иако су можда и користиле христолошке термине на другачији начин. Заједничка вера и постојана верност апостолском предању треба да постане основа нашег јединства и општења.”

Ово је било у директној супротности са 1500 годишњим православним Предањем. У том периоду сви свети Оци су недвосмислено потврдили да монофизити нису „верно сачували исту и аутентичну христолошку православну веру” и да су у ствари јеретици. Али модерни екуменисти тврде да је свих шест стотина и четрдесет светих отаца Четвртог Васељенског Сабора, као и оци следећих сабора који су осудили монофизите, погрешило, и да се читава контраверзија заснивала на некаквим лингвистичким неспоразумима!

Десети Параграф гласи: Две породице прихватају да све анатеме и осуде из прошлости које нас раздељују треба да буду укинуте од стране Цркава да би благодаћу и силом Божијом биле уклоњене последње препреке на путу ка пуном сједињењу и општењу наше две породице. Две породице се слажу да ће скидање анатема и осуда бити засновано на чињеници да раније анатемисани или осуђени Сабори и оци нису јеретици.”

Значи Седам Васељенских Сабора треба да се исправи, кажу ови „богослови”, и анатеме против свих монофизитских сабора и отаца, укључујући и ноторне јересијархе Диоскора, Тимотеја и Севера да се скину! Ово је било јасно и експлицитно одбацавање вере Седам Васељенских Сабора!

Наравно, аутокефалне православне цркве (са изузетком Јерусалима) већ су имплицитно одбациле Саборе и оце њиховим општењем у молитвама и Светим тајнама са свим врстама јеретика, чак и пагана, за шта је Генерална асамблеја ССЦ у Канбери 1991. била вероватно најекстремнији пример. Ипак, била је потребна следећа и важна етапа да се експлицитно каже да су Васељенски Сабори погрешили, да монофизити нису требали да буду осуђени, да су били православни кроз све ове векове иако су их свети Оци и сви светитељи Православне Цркве сматрали за јеретике. Ово није било само невешто допуњавање норми Васељенских Сабора: то је било одрицање од самих норми.

Стога је било потпуно оправдано да је Свети Синод Истински Православне Цркве под архиепископом Хризостомом (Кјусисом) издао јула 1991. следећу изјаву:

„У Шамбезију су се православни и монофизити сложили да су 'сада они јасно схватили да су обе породице (тј. православни и монофизити) увек верно чувале исту аутентичну православну христолошку веру и непрекинут континуитет апостолског Предања...'

...Како је могуће да се као исправно прихвати што је сада било схваћено од стране двадесет и једног представника патријаршија и аутокефалних цркава – тј. да су 1400 година православни и монофизити имали исту христолошку веру - када је чињеница да су *четири* Васељенска Сабора осудила последње као јеретике. Да ли је могуће да су свети Оци који су учествовали на њима погрешили, и били неправедни према монофизитима? Да ли није могао да се нађе ни један од 630 отаца Четвртог Васељенског сабора, 165 отаца Петог, 227 Шестог, или 367 Седмог, који би схватио то што су православни екуменисти у Шамбезију сада схватили – тј. да монофизити нису јеретици? Значи испада да је 1389 отаца грешило, а двадесет и један представник новаторски православних је у праву? Да ли треба да верујемо да Дух Свети није просвећивао свете Оце? Да ли треба да поричемо божанско надахнуће Светих Сабора? Јеретички и богохулно! Чак и бестидније, да ли треба да тврдимо да је света Јефимија, која је чудом запечатила Исповедање Вере Четвртог Сабора, погрешно разумела 'Православље' монофизита, јер није схватала њихов језик? Страшна ствар!

Православни и монофизити се слажу да 'обе породице прихватају прва три Васељенска Сабора...' [Али] православни прихватају *седам* Васељенских Сабора. У Баламанду, на захтев монофизита, православни делегати су прихватили признање прва три; осталу су *сћављени у сћрању* и сматрани као ствар само халкидонски православних. За монофизите, који су осуђени као јеретици и анатемисани од њих, није ништа чудно да одбацују ова четири сабора. Али да ли је допуштено за људе, чак и ако су модернисти, који себе називају православнима, и који себе проглашавају за јерархе и богослове, да ограниче Васељенске Саборе на три? Како се осуђују? Како су потписали тако крупно издајство? Они који су потписали лажну унију у Фиренци-Ферари [са Римом], барем, када су се вратили у престоницу и покајали, изјавили су 'Нека нам руке буду одсечене' и одбацили лажну унију...

Православни могу да буду само ужаснути издајом оних који су потписали споразум у Шамбезију. Они који су свргнути и анатемисани као јеретици од стране четири Васељенска Сабора сада су признати као 'светитељи' и 'оци' од стране новаторске Цркве... Ко су они? Ту је Диоскор, кога је Четврти Ва-

сељенски Сабор анатемисао као истомишљеника са јеретиком Евтихијем... и остали против којих је Православна Црква узвикнула анатему која се чита и слуша од стране свих на Недељу Православља. Сада ће православни модернисти да их славе у својим храмовима, да израђују њихове иконе и да им пале свеће, тражећи опроштај што су их свети Оци неправедно осудили као јеретике...

Нека сви који су потписали споразум у Баламанду знају да су ђресѣтали да буду ђправославни, с обзиром да су причасници монофизитске јереси.

Они који су потписали споразум у Шамбезију нису потписали као појединци. Углавном, потписали су као представници њихових цркава и њихове цркве су прихватиле споразум у Шамбезију...

Стога, ми одбацујемо ову нову лажну унију потписану у Шамбезију од стране представника аутокефалних цркава и патријаршија, које су након 1500 година пале у јерес монофизитизма... Позивамо сваку верну особу, која следи издајнички споразум у Шамбезију, да изабере између Православља и монофизитизма. Ко год жели да остане православан и члан Тела Цркве Христове, мора одмах да прекине све односе и општење са јеретичким и монофизитствујућим пастирима Цркава које су потписале и прихватиле споразум у Шамбезију.

Сви они који остају незаинтересовани, или ћуте и здруже се са присталицама споразума у Шамбезију, једноставно су пригрлили монофизитизам и његове погрешно-мислеће 'оце' Диоскора, Севера, Тимотеја и друге јеретике. Такви људи имају на својим главама анатеме Васељенских Сабора. Они су изван Цркве, изван спасења и њихов удео је заједно са оним који припада свим јеретичима.

Ми смо проговорили.

Нека свака... православна верујућа особа преузме ту одговорност пред Богом и човеком. 'Станимо добро, станимо са страхом.'⁹⁸⁹

Без обзира на ово упозорење, православни екуменисти су се латили спровођења договора из Шамбезија у пракси. Према томе, 22. јуна 1991. Синод Антиохијске патријаршије (који укључује ноторног происламског митрополита Георгија Кодреа) извршио је неколико мера са циљем постизања пуног

989 From the translation in *Living Orthodoxy*, vol. XIII, № 1, January-February, 1991, pp. 29-30. See also Metropolitan Calliopius of Pentapolis, *Prodosia tis Orthodoxias (A Betrayal of Orthodoxy)*, Piraeus, 1991 (Г); *O Pharos tis Orthodoxias (The Lighthouse of Orthodoxy)*, October, 1991, № 66, p. 120 (Г); Monk Isaac, „Commentary on the latest recommendations of the Joint Commission for theological dialogue between the Orthodox and Oriental Orthodox Churches”, *Orthodox Life*, vol. 42, № 3, May-June, 1991; „Dossier sur les Accords de Chambésy entre Monophysites et Orthodoxes” (Dossier on the Chambésy Agreements between the Monophysites and the Orthodox), *La Lumière du Thabor (The Light of Tabor)*, № 31, 1991 (Ф).

уједињења са монофизитском Сиријском Црквом. То је укључивало забрану прозелитизма међу монофизитима и пуно евхаристијско општење.⁹⁹⁰

Марта 1992, главе помесних Православних Цркава састале су се у Константинопољу и издале изјаву у којој су, након осуђивања рада католичких унијата и протестантских фундаменталиста у православним земљама, наставиле да „подсећају све да је сваки облик прозелитизма - који се разликује од евангелизације и мисије - апсолутно осуђен од стране православних. Прозелитизам који се практикује међу народима које су већ хришћански, и у многим случајевима чак и православни, понекад преко материјалне подршке, понекад разним облицима насиља, трују односе између хришћана и уништавају пут као њиховом јединству. Насупрот томе, мисија која се врши у нехришћанским земљама и међу нехришћанским народима, представља свету дужност Цркве и заслужује сваку помоћ” (тачка 4).

Овде је била предложена непоштена нагодба: ако се уздржавате од прозелитизма у православним земљама, ми нећемо примати обраћенике у западним земљама. Наравно, ово одрицање од прозелитизма међу западним јеретицима било је изражено у изјавама Васељенске патријаршије, почев од енциклике из 1920, и поступцима свих православних вођа на екуменистичким форумима јо од шездесетих година. Али још увек представља шок када се види „Православна Црква” која ускраћује наду на обраћење и самим тим спасење стотинама милионима западњака. Овде су се „православни” екуменисти одрекли прве заповести Господње Његовој Цркви након Васкрсења: *Идише и научише све народе, крстећи их у име Оца и Сина и Светиога Духа, учећи их да држе све што сам вам зајоведио...* (Мт. 28, 19-20).

Изјава такође прети „расколничким групама које се надмећу са канонском структуром Православне Цркве” (тачка 3). Вероватно се мисли на истински православне. Ова претња је постала експлицитнија када је у мају делегација из Васељенске патријаршије заједно са одредом атонске полиције избацила са Свете горе руско-америчке монахе Скита светог пророка Илије, који није помињао патријарха.⁹⁹¹

Унија са монофизитима у Шамбезију развијала се паралелно са покрети-ма ка уједињењу са католицима. Зато је патријарх Алексеј почео да заузима помирљивији став према унијатима католицима у Западној Украјини. Иако

990 The Word, April, 1992.

991 Damian Thompson, „Holy Sanctuary in turmoil over monks' eviction”, *The Daily Telegraph*, June 4, 1992; „Ecumenists seize Skete of the Prophet Elias”, *Living Orthodoxy*, vol. XIII, № 4, July-August, 1991, pp. 1, 9. For other harassment of non-commemorators on Mount Athos, see Monk Maximus of the Great Lavra, *Human Rights on Mount Athos*, Welshpool: Stylite Publishing, 1990; „Of Truth and Falsehood: Allegations of the 'O.C.A.' and Response from the Holy Mountain”, *Living Orthodoxy*, vol. XIII, № 3, May-June, 1991.

су он и његови старији архијереји често протестовали против католичког прозелитизма у Русији⁹⁹², значајно је да се на састанку, марта 1992, он снажно успротивио позиву патријарха Диодора Јерусалимског на прекид свих дијалога православних и Ватикана.

Док су се дешавали ти покрети у правцу уније, васељенски патријарх је са великом тиранијом поступао према колегама патријарсима. Тако је јула 1993 био сазван „велики и све-савршени Сабор” да осуди патријарха Диодора и неке од његових сарадника због њиховог наводног мешања у аустралијску дијацезу Васељенске патријаршије и неких других питања. Главни проблем било је јако вредно имање у Аустралији чији је власник и оснивач, архимандрит Јеротеј, одбио да га да Грчкој Архиепископији, већ га донирао патријаршији која га је прихватила и послала два епископа, Исихија и Тимотеја, да среде пренос и успоставе тамо егзархат.

Изнета је тврдња, потпуно у супротности са канонима, да се Јерусалим „мешао” у Аустралији, на тлу на коме Васељенска патријаршија има своју јурисдикцију, будући да је у питању земља која није директно унутар граница неке друге патријаршије, без обзира на чињеницу што је Јерусалимска патријаршија имала мисију у Аустралији још 1892, а Васељенска патријаршија тек 1924. године. Друга оптужба против патријарха Диодора била је да је редовно посећивао „псевдо-митрополита Кипријана Оропског и Филијског”. Сабор је одлучио, са „крајњом икономијом” да не свргне патријарха, већ само да избрише његово име из диптиха, док су свргнути митрополити Исихије и Тимотеј. Патријарх је био позван да се суочи са тим дан пре, док остала два епископа нису била чак ни позвана да дају одговор. Толико о канонском понашању „канонских” архијереја!

Јерусалимски патријарх се ни на који начин није сложио са одлуком „свесавршеног” сабора, па је у почетку решио да на њега не обраћа пажњу. Међутим, нажалост, преовладала су другачија мишљења, па је патријаршија попустила, патријарх се одрекао (прича се, у замену за крупну суму) имања и егзархата у Аустралији, а двојица митрополита отишли су у Константинопол да траже опроштај од Вартоломеја, који им је милостиво дао опроштај. Ово је био наставак кампање Васељенског патријарха да постане „Папа Истока”, коме би се потчинили сви остали патријарси (у припреми за његово потчиња-

992 Тако је у новембру 1991, када се број римокатоличких бискупија у бившем Совјетском Савезу знатно умножио, патријарх у Лондону изјавио да је Ватикан прекршио својеврсни споразум о одбацавању прозелитизма, и да паства од 300 католика у Новосибирску не представља довољан разлог да би тамо била створена бискупија (Oxana Antic, „New Structures for the Catholic Church in the USSR”, *Report on the USSR*, vol. 3, № 21, May 24, 1991).

вање Риму). Али његове претензије биле су одбијене, и то не само од стране осталих грчких цркава и старокалендараца. Ни Москва није имала намере да допусти Константинопољу да господари над њом...⁹⁹³

Године 1994. делегације свих помесних Православних цркава, осим Србије, Бугарске, Грчке и Јерусалима, потписале су Баламандски споразум са католицима, у коме су православни и католици изјавили да су „два плућна крила” истог тела (са монофизитима као „трећим крилом”?). „Обе стране сматрају да оно што је Христос поверио Својој Цркви – исповедање апостолске вере, учествовање у истим тајнама, свештенство које савршава јединствену жртву Христову, апостолско прејемство епископа – не може да се сматра поседом само једне од наших Цркава.” „Сваки вид поновног крштења [покајаних католика у Православној Цркви] је забрањен. Православна Црква признаје 'Католичку Цркву као сестринску Цркву, и посредно признаје такође Источне Католичке Цркве' (унијате). Посебна пажња на обе стране требало би да буде посвећена припреми и образовању будућих свештеника у погледу нове еклисиологије (како би могли) да буду информисани о апостолском прејемству друге Цркве и аутентичности њиховог светотајинског живота, чиме би употреба историје у полемичке сврхе могла бити избегнута”.

Иако су делегације Православних Цркава потписале овај споразум, још увек је требало да буде потврђен од стране синода помесних Цркава. Ни једна од њих у ствари то није учинила, са јединим изузетком Румунске патријаршије, која је затим повукла своју ратификацију, што је представљало реакцију на одбијање румунских унијата да прихвате овај документ. Ипак, није било званичног одрицања од Споразума са православне стране - што је било неопходно, јер споразум установљује прихватање „теорије грана”.

Патријарх Вартоломеј је потврдио прихватање теорије грана 30. новембра 1998, када је, обраћајући се представницима папе, рекао: „У вези са чињеницом да једна Црква признаје другу као место благодати, прозелитизам чланова из једне Цркве у другој је искључен”.⁹⁹⁴ Ова патријархова изјава изазвала је протесте у Грчкој и на Светој гори, али патријарх Вартоломеј је натерао све који су изразили протест да попусте (Већ 1992, као што смо видели, он је протерао монахе РПЦЗ из Скита Светог пророка Илије са Свете горе).

Неколико година касније отишао је чак и даље, величајући најширу могућу толеранцију: „Православни хришћанин модерниста, протестант модерниста, Јеврејин модерниста, католик модерниста: како год да се молимо,

993 Епископ Амвросије Метонски, лична комуникација, 17. новембра 2005; A.D. Delimbasis, *Rebuttal of an Anticanonical „Verdict”*, Athens, 1993.

994 *Ekklesiastiki Aletheia* (Црквена Истина), December 12, 1998 (Г).

док год се држимо наше вере и сједињујемо је са нашим деловањем у свету, ми доносимо живу и увек актуелну поруку божанске мудрости модерном свету”⁹⁹⁵ Своју политику „толеранције” наставио је изјавом да је 25 цркава у Аустралији у расколу, ни из ког другог разлога него зато што нису потписале да се потчињавају Цариградској патријаршији. Исти патријарх је 1997. још изјавио: „Према дуго-чуваној традицији, Православна Црква избегава да заповеда или доноси категоричке одлуке социјалне или етичке природе”⁹⁹⁶ Ово запрепашћујуће одрицање од одговорности православног епископа да „право управља речју истине” тешко је спојиво са његовом скоро папистичком администрацијом, гвоздене руке...

И Московска патријаршија је, такође, била у прилици да збуни своје дисиденте. На њеном сабору у децембру 1994, учествовање патријаршије у Светском Савету цркава било је недвосмислено одобрено као надахнуто „пре свега узимањем у обзир добра које ће донети Цркви”. Онда је почела чистка анти-екуменистичких братстава⁹⁹⁷, и донета је невероватна одлука да се дозвољава заједничка молитва са јеретичима, уз благослов помесног епископа!⁹⁹⁸

Године 1995, смрћу јединог анти-екуменисте у јерархији, митрополита Јована (Сничева) Санктпетербуршког, чинило се да је победа екумениста запечаћена. Готово последњи већи протест против екуменизма МП дошао је у децембру 1995, када је група од око педесетак клирика у Московској епархији упутила отворено писмо патријарху осуђујући „крипто-католичка” учења и поступке неколико модернистичких свештеника и мирјана у престо-ници. Они су указивали на мноштво случајева пружања директне потпоре латинској пропаганди од стране МП, слушања екуменистичке или чисто католичке радио станице („Софија”, „Благовест”) и новина („Символ”, „Истина и Живн”, „Новаја Европа”, „Рускаја Мисл”). Активни учесници и понекад чак и управници оних органа латинске пропаганде били су протојереј Јован Свирилов (Одељење за религијско образовање и катехизацију МП), свештеник Александар Борисов (председник истог удружења) игуман Инокентије (Па-

995 Патријарх Вартоломеј, обраћање на Емори универзитету, на церемонији доделе председничке медаље, 31. октобар 1997.

996 *Time*, May 5, 1997.

997 Види: А. Soldatov, „Obnovlenie ili obnovenchestvo?” (Обновљење или обновљенство?), *Pravoslavnaia Rus' (Православна Русија)*, № 20 (1521), October 15/28, 1994, pp. 6-9 (P); *Service Orthodoxe de Presse (Православна служба за шпјаму)*, № 194, January, 1995, pp. 7-10 (Ф); V.N. Osipov, „Pravoslavnoe serdtse na vetru”, *Pravoslavnaia Rus' (Православна Русија)*, № 2 (1527), January 15/28, 1995, pp. 14-15 (P).

998 Perepiolkina, op. cit., p. 205; from the Documents and Reports of the Council published by the MP in 1995, p. 191.

влов) (секретар Руског библијског удружења), игуман Игњатије (Крешкин) (секретар синодске комисије за канонизацију светитеља РПЦ), игуман Јован (Економцев) (ректор Православног Универзитета Св. Јована Богослова), В. Никитин (главни уредник званичног журнала Одељења за религијско образовање и катехизацију „Пут Православља“), „свештеници новинари“ Г. Чистиаков и В. Лапшин, као и свештеник Г. Зиаблицева (службеник Одељења за спољне црквене односе МП) који је од стране свог претпостављеног, митрополита Кирила (Гунђајева), био постављен у комисију Католичке Цркве (!) за канонизацију једног од њихових светитеља. „Оваква саблажњива чињеница – писало је педесетак клирика – тј. учествовање у хетеродоксним иницијативама канонског карактера, није позната од када су Латини отпали од Цркве Христове 1054... Стиче се утисак да Ватикан покушава да створи слој клира лојалног католичкој доктрини, који служе ствари уније.⁹⁹⁹

Патријарх је покушао да ублажи овај протест жалећи се још једном на католички прозелитизам у Русији, и употребу католичке хуманитарне помоћи као маске за мисионарске намере.¹⁰⁰⁰ Није, међутим, забележено, да је одбио понуду једне католичке организације „Помоћ Цркви која пати“ да даје сваком свештенику у Руској Цркви годишњу плату од 1.000 долара.¹⁰⁰¹ Нити је био посебно забринут када је папа био проглашен за почасног члана нове парохије у МП у Уљановском, у знак захвалности зато што је послао 14.000 долара за обнову градског саборног храма. Нити када је 1996. „Помоћ Цркви која пати“ дала 750.000 долара Радију „Софија“...¹⁰⁰²

Грузијска Црква и „Трећи пут“

У јулу 1994. дошло је до уједињења четири Истински Православне Цркве: РПЦЗ, Румунских старокалендараца митрополита Власија, бугарских старокалендараца епископа Фотија Тријадичког и грчких старокалендараца митрополита Кипријана Оропоског и Филијског („Кипријановци“). Сваки преокрет у процесу уситњавања Истински Православних Цркава може бити схваћен само као позитиван знак. У овом случају, међутим, уједињење је постигнуто по цену тога што је РПЦЗ званично одбацила валидност свргавања митрополита Кипријана од стране хризостомовског Синода 1985. године, и што је прихватила његову веома контраверзну еклесиологију као сопствену. Та

999 Perepiolkina, op. cit., pp. 215-216.

1000 *Service Orthodoxe de Presse (Orthodox Press Service)*, № 204, January, 1996, p. 13 (Ф).

1001 „Wages for Popes”, *30 Days*, № 66, 1994; reprinted in „Vatican Diary”, *Orthodox Christian Witness*, January 2/15, 1995, pp. 7-8.

1002 Perepiolkina, op. cit., pp. 205, 217-219.

еклисиологија признала је да цркве екуменистичког „светског православља” још увек имају благодат, правдајући ово потпуно неприхватљивом теоријом о односу између седам Васељенских сабора и јеретика њиховог доба. То је „Трећи пут”, између Православља и јереси, који је проповедао митрополит Кипријан, а за који је успео да придобије и остале три Цркве, што је био само још један од дипломатских компромиса каквих је било обиље у историји Православља и који су дугорочно увек били осуђени на пропаст.

Од почетка је било много критика на рачун овог уједињења од стране конзервативнијих чланова РПЦЗ у Русији и Америци. Чак су и два најстарија архијереја РПЦЗ, митрополит Виталије и архиепископ Антоније Лосанђелески, изјавили да су против тога. Тако се у Божићној посланици за 1995/96. Митрополит Виталије супротставио кипријановској еклисиологији коју је прихватио, говорећи како он лично верује да Московска патријаршија *нема* благодат Светих Тајни.¹⁰⁰³ А у децембру 1996. писао је да је Московска патријаршија била „црква злотвора, црква антихриста”, која је „потпуно запечатилa своје неповратно отпадање од тела Цркве Христове”.¹⁰⁰⁴ Осим тога, иако су румунски старокалендарци били у општењу са Кипријановцима већ неколико година и нису изражавали протест против њихове еклисиологије, њихова сопствена пракса била је да новокалендарце који им приступају примају кроз миропомазање, што сугерише да су се они држали строже еклисиологије.¹⁰⁰⁵

У прво време, ипак, ово уједињење Истински Православних, као и оно раније (и много солидније засновано) из 1971, изгледа да је изазвало охрабрујући одговор. Од средине деведесетих неки знаци такве истинске духовне обнове у „светском православљу” могли су да се разаберу у настајању антиекуменистичких покрета у Русији, Србији, Бугарској и Грузији. Тако је у новембру 1994. српски епископ Артемије Косовски својој браћи архијерејима у вези са њиховим учешћем у екуменистичком покрету рекао: „Ми смо изгубили чистоту вере, канонско наслеђе Цркве и верност светом Предању Православне Цркве”.¹⁰⁰⁶ То су биле часне и истините речи. Али оне нису биле праћене одговарајућом акцијом, тј. изласком из екуменистичког покрета и покајањем због учешћа у њему. Тако, када је почетком лета 1997. године 340 свештеника, монаха и монахиња Српске цркве протестовало против екуме-

1003 *Pravoslavnyi Vestnik*, January-February, 1996 (P).

1004 Писмо архиепископу Марку Немачком и Великобританском, 29. новембар / 12. децембар 1996. (P)

1005 Архимандрит Кипријан, секретар румунског Синода, лична комуникација, август 1994.

1006 *Tserkovnie Novosti*, June, 1997, N 6 (62), p. 4 (P).

низма и позвало патријаршију да напусти ССЦ, ниједан српски епископ није потписао тај документ. И тако Српска црква остаје заглибљена у јерес.

Међутим, Бугарска и Грузијска црква *најустийиле* су ССЦ. Веома је интересантно да видимо како и зашто се то догодило у овим земљама. Грузијска одлука била је изазвана одвајањем две групе од званичне Грузијске цркве, због њеног учешћа у екуменистичком покрету. Један свештеник се са својом паством придружио Кипријановцима, а затим су се манастир и једна парохија придружили америчким Авксентијевцима епископа Јефрема Бостонског. Узнемирени због тих догађаја и страхујући од још масовнијег одвајања, патријаршија је у мају 1997. иступила из ССЦ-а, а одмах затим је под казну ставила вође Истински Православних! Двадесет првог августа Грузијска патријаршија је на силу заузела Витанијски манастир. У једном тренутку, патријаршијски архимандрит Јоаким ућуткао је „непослушне” Истински Православне рекавши им да треба безусловно да слушају духовно надређене, чак и дотле да постану муслимани ако им се тако нареди!¹⁰⁰⁷

Отац Василије (сада јеромонах Григорије) Лурје наставља причу: „Иступивши 1997. године из међународних екуменистичких организација, званична Грузијска патријаршија је убрзо начинила свој следећи корак у удаљавању од екуменистичких јурисдикција. Након препоруке Патријаршијске комисије, на састанку синода 8. октобра Грузијска црква је званично осудила неколико новијих екуменистичких докумената, означавајући их као 'неприхватљиве'. Међу те документе спадају: (1) документи из Шамбезија од 1990. и 1993. (унија са 'нехалкидонским', тзв. 'оријенталним' црквама); (2) оквирни споразум између православне Антиохијске цркве и оријенталне (нехалкидонске) Антиохијске цркве; (3) Баламандску Унију са Латинима (Римокатоличком црквом); (4) прослављање Васкрса према папској пасхалији од стране аутономне Финске православне цркве; (5) такозвану 'Теорију грана', а такође и (6) заједничке молитве и интеркомунио са неправославним деноминацијама.

Сасвим је јасно да су овај корак натраг од екуменизма... извели православни ревнитељи који су претходне две године у Грузији били посебно гласни. Ипак, ова изјава Грузијског Синода представља чин без преседана, чин скоро потпуног одбацавања екуменистичке политике, не само одустајања од чланства у појединим екуменистичким организацијама. Тај потез би могао да се сматра за знак почетка повратка званичне Грузијске патријаршије у Православље, да није било неких других несумњиво веома важних околности.

1007 Vertograd-Inform, N 2, December, 1998, p. 25.

Чак и ако игноришемо чињеницу да патријаршија никада не би покренула прогон грузијских православних зилота који су недавно основали Истинску Православну Цркву Грузије, да се њени циљеви у потпуности не разликују од циљева Истиноправославних; чак и ако се уздржимо од расправе о идентитету патријарха Илије, ветерана екуменизма, следбеника Никодима Лењинградског и КГБ агента са шифрованим именом Иверијели од 1963. године, за кога би почетак покајања значао крај службе; чак и ако немамо баш никакву представу о ономе што се стварно догађа у црквеном животу Грузије, ми још увек можемо да уочимо једну суштинску недоследност у горе поменутом документу грузијског Синода, која поништава све његове претпостављене 'православне' заслуге, и тако заправо деградира документ на ниво тактичке смицалице. Иако је Синод подигао глас против појединих неправилности екуменистичког покрета, јасно показујући његову неправославну, јеретичку природу, он је дошао до закључака до којих, суочен са јересју, не би дошао ниједан истински православни верујући.

Осуђивање сваког екуменистичког дела као погрешног, није аутоматски доказ припадности православној вери онога ко осуђује. Осуђивање јереси са истински православне тачке гледишта, има за последицу, пре или касније, прекид црквеног општења са онима који су криви за јерес. Другим речима, као што су грузијски православни зилоти још 1997. оправдано подсетили Грузијску патријаршију, није довољно повући се из свих врста екуменистичких активности - неопходно је да се прекине општење са свим екуменистичким јурисдикцијама, нарочито са константинопољском, која стоји за кормилом православног огранка ове јереси. Неопходно је одрећи се визије 'светског православља' у којој је оно представљено као скуп помесних Православних цркава; заправо, треба га посматрати као конгломерат заједница од којих је свака у различитој мери заражена екуменистичком јереси.

За истинске православне хришћане питања 'интеркомуниона', 'заједничких молитава', или 'заједничког служења' тичу се само псеудоправославних екуменистичких јурисдикција: на пример, онај ко учествује у заједничкој служби са новокалендарцима је екумениста. Иако Грузијска патријаршија римокатоличку цркву више не поздравља као 'сестринску цркву', она је и даље остала у 'сестринским' односима са Константинопољском патријаршијом, те се стога не може сматрати за Православну, а разлози за грузијски црквени раскол и даље постоје у својој несмањеној свекупности.

Ипак, све што је горе наведено не дотиче се најважније особености одлуке грузијског Синода. Ако је та одлука заиста представљала тактички потез, питање је: каквом би то циљу могла таква тактика да послужи? Ја имам

одговор који је базиран на анализи свих оних промена које су задесиле православни свет у протеклих 15 година.

Убрзавање 'изградње екуменизма' у покушају да се што пре постигне 'свехришћанско јединство' у већем делу света, учинило је крајње неопходном стварање некаквог 'резервоара' 'конзервативаца', јер ће свакако бити потребне најмање генерација или две, док 'конзервативци' потпуно изумрети. Стога је било неопходно да им се пружи привремени *modus vivendi*, што би им омогућило да избегну психолошку нелагодност због своје 'одвећ директне' умешаности у екуменистичке активности, а истовремено би их задржало као део 'великог и безграничног' екуменистичког Вавилона. Православна Црква свакако није могла да помогне у остварењу тога задатка, но готов модел је већ постојао: то је била Англиканска црква, са своја два крила, Горњом црквом и Доњом црквом, које се догматски не слажу међу собом и једна се потпуно гнуша обреда друге (на пример, Виша црква не прима жене у свештенички чин и не признаје хомосексуалне бракове), али се сматрају деловима исте цркве и остају у пуном међусобном општењу.

Почев од средине осамдесетих, извесни постулати светитеља из средине двадесетог века, постулати који датирају из ранијег времена, када су још биле живе наде на исправљање новокалендарске Грчке цркве и Московске патријаршије, дали су основ за 'нарочито богословље', формулисано на следећи начин: 'Ми се одвајамо од званичних јурисдикција због њихове јереси, иако их и даље сматрамо деловима православне цркве, мада болесним деловима'. Другим речима, према овој еклисиологији, остајање у таквим 'болесним' деловима Цркве може бити духовно штетно, али ту свеједно не постоји претња од потпуног отпадања из наручја Цркве, јер потпуно отпадање екуменистичких јурисдикција од Цркве може да објави само некакав посебан Сабор који би укључио и јурисдикције о којима је реч.

У Грчкој ова теологија изнедрила је 'Синод супротстављених', посебну организацију предвођену митрополитом Кипријаном Оропоским и Филијским. Унутар РПЦЗ сличан приступ неких њених чланова у односу на Московску патријаршију омогућио је вођење преговора са МП, као што је случај широм Немачке епархије. Карактеристично је да је исти архијерејски сабор РПЦЗ (1994) који је охрабрио преговоре са МП, такође потпуно одобрио еклисиологију митрополита Кипријана.

Тај трећи пут између Православља и екуменизма може да се покаже погодним не само за конзервативне елементе у грчкој-старокалендарској или руској средини, него и за мале официјелне 'помесне цркве' са снажно израженим традиционалистичким расположењем у народу и нижем клиру

– на пример, за Грузију. Екуменистички океан неће оплићати без малене Грузије, али зато би за нови, са напором утирани 'трећи пут' из Грузије могла да дође повелика гомила песка и шодера... Тако је нови пут – пут изолације од екуменистичке лажи, али изолације без отпора, пут мира (и чак црквеног јединства!) са лажју, па према томе и још један пут некуда безнадежно мимо истине”.¹⁰⁰⁸

Неискреност „Трећег пута” била је демонстрирана на Осмој Генералној асамблеји ССЦ-а у Харареу у децембру 1998, када су „две патријаршије, Грузијска и Бугарска, показале да, иако су због озбиљних разлога иступиле из ССЦ-а, сада – преко својих посматрача у Харареу – с једне стране показују своју лојалност екуменистичкој идеји, а са друге, правдају се да су њихове одлуке о иступању из ССЦ-а биле изнуђене притиском „конзервативних елемената”!

Грузијски клирик отац Василије Кобахидзе индикативно је изјавио да су „...грузијски православци били, јесу и увек ће бити ваша браћа и сестре у Господу. Патријарх Илија и Православна црква Грузије били су принуђени да напусте екуменистички покрет због фанатика и фундаменталиста, како би избегли унутрашњи раскол, али они се стално моле за хришћанско јединство”.

У једноме од докумената његове делегације бугарски богослов Иван Димитров (један од седам бугарских посматрача) изразио је „жаљење зато што је његова црква иступила из ССЦ-а, рекавши да је 'одлука Бугарске цркве да иступи из ССЦ донета не због антиекуменистичких схватања, него под притиском старокалендарске цркве’”.¹⁰⁰⁹

Митрополит Валентин Суздаљски

Почетком деведесетих епархијама и парохијама Руске Православне Заграничне Цркве (РПЦЗ) у Русији управљала су тројица епископа: Лазар Тамбовски, Венијамин Кубански и Валентин Суздаљски. У то време они су били познати као Слободна Руска Православна Црква (СРПЦ).

Број парохија СРПЦ брзо је растао, нарочито у епархији епископа Валентина. Ипак, 1992. почели су да се појављују озбиљни проблеми. Московска патријаршија је, уз помоћ локалних власти и одреда ОМОН-а, насилно повратила храмове који су прешли у СРПЦ. Још озбиљније било је то што

1008 Lourié, „The Synodal Decision of the Official Georgian Church and 'the Third Way' between Ecumenism and Orthodoxy”, *Vertograd-Inform*, #10 (43), October, 1998, pp. 7-8 (P).

1009 „Looking Back on Harare”, *Orthodox Tradition*, vol. XVII, no. 4, 2000, p. 4.

су инострани епископи РПЦЗ, нарочито Марко Немачки, покушавали да се мешају у управљање руским епархијама, па су чак почели да јавно оцрњују епископе СРПЦ. Тако је архиепископ Марко називао епископе Лазара и Венијамина „јадним администраторима”, а епископа Валентина – „вуком у овчијој кожи” (Маркови покушаји да постане „Фирер све Русије” заправо су почели веома рано). У јулу 1990. у Москви епископ Лазар је рекао аутору ове књиге да ако Марко настави да се меша у послове његове епархије, он ће бити принуђен да образује аутономну цркву, независну од РПЦЗ. И не само то, Марко је покушао да епископа Валентина изведе на суд, али је Синод РПЦЗ на крају, после двогодишње истраге, ипак одбацио оптужбе.

Најгоре је тек уследило: Синод РПЦЗ је поставио епископа Варнаву Канског за свога представника у Русији, уз пуномоћ да прима парохије из целе Русије, где год се оне налазиле. Епископ Варнава се одушевљено прихватио свога задатка. Тако је примао клирике којима су руски архијереји забранили свештенослужење, рукополагао је свештенике у њиховим епархијама без њиховог знања итд. Затим се, на званичном меморандуму Синода, обратио „Кијевском патријарху” (украјински самопоосвећени расколници, „дружина мртве руке”) са молбом да прими СРПЦ у општење, па је отишао у Кијев да се сусретне са њим, што је Московска патријаршија наравно искористила како би дискредитовала читаву РПЦЗ! Коначно, он је јавно подржао фашистичку црнокошуљашку организацију „Памјат”, примивши неке фашисте у своју епархијску администрацију, а узео је учешћа и у фашистичким демонстрацијама (један од његових свештеника је чак организовао напад на редакцију часописа „Московски комсомолац”).

Као резултат свих тих скандала, како би заштитио оно што је остало од СРПЦ, у пролеће 1993. архиепископ Лазар је одлучио да створи аутономну Привремену Вишу Црквену Управу (ПВЦУ) у Русији, која би била административно независна од РПЦЗ али би остала у општењу са њом на темељу (а) указа патријарха Тихона бр. 362 од 7/20 новембра 1920, који је допуштао стварање аутономних епархија и група епархија у случају губитка везе са патријархом или до канонског избора новог патријарха, и (б) Статута РПЦЗ, који је у својој првој тачки нарочито ограничио административну власт РПЦЗ на руске парохије *изван* Русије (то не спречава пружање помоћи Цркви у Русији путем, рецимо, посвећења нових архијереја, али брани било какво руковођење њоме).

Синод РПЦЗ је на то реаговао забраном ПВЦУ и пензионисањем епископа Валентина због његовог „лошег здравственог стања” (наравно, без његовог пристанка). Такође, у мају 1993. на Сабору у Леснинском манастиру

(Француска) јерарси РПЦЗ су закључили да је Црква у Русији сада слободна па су формулу помињања „за православни епископат прогоњене Руске Цркве” заменили формулом „за православни епископат Цркве у Русији”. Протојереј Венијамин Жуков се тим поводом запитао: „О којој то Цркви они говоре? Показало се да то није довољно прецизно, па је створена конфузија - је ли то „прогоњена Руска Црква” Тихоноваца, Јосифоваца и других катакомбника са једне стране, или Московска патријаршија са друге. Изгледа да је мало оних који схватају о чему се ту ради. После свега, МП је уз помоћ ОМОН-а већ почела да преузима оне храмове у Русији који су прешли код нас, и наша Црква је почела да трпи прогоне од стране МП. Зато митрополит и низ других свештенослужитеља нису хтели да промене стару формулу, сведочећи чињеницу да за њих Руска црква није Московска патријаршија”¹⁰¹⁰

СРПЦ се такође држала старе формуле, па је сада приступила посвећењу тројице нових архијереја: Теодора Борисовског, Агатангела Одеског и Серафима Сухумског (последњег, као катакомбника, за већи број катакомбних парохија које су се присајединиле СРПЦ). Ипак, они су још увек тражили помирење са РПЦЗ, те су зато двојица најстаријих архијереја, архиепископ Лазар и епископ Валентин, допутовали на Леснински сабор РПЦЗ у новембру 1994, и након што су затражили опроштај, поново су били примљени у општење. Затим је двојици архијереја из Русије предочен „Акт” за који је од њих тражено да га потпишу. Овај „Акт” је веома узнемирио двојицу архијереја, јер су увидели да се њиме уводе измене веома штетне за живот СРПЦ. Ипак, архиепископ Лазар је одлучио да га потпише, док епископ Валентин то није желео, али је још мање хтео да створи раскол међу руским епископима тиме што не би следио пример старијег архијереја, Лазара. Но, добио је уверавања да ће, ако буде сматрао за потребно, моћи да измени било коју тачку „Акта”, да унесе своје допуне, и да ће оне бити укључене у коначну верзију документа. Наговарали су га да потпише одмах, „у име братске љубави”. Он је потписао, након чега је добио срчани удар и био превежен у болницу у Паризу, где је недељу дана провео на интензивној нези.

У јануару 1995. у Суздаљу је одржано Пето епархијско саветовање архијереја, монаха и верних, како би се размотрили резултати Леснинског сабора.

На отварању Саветовања епископ Валентин је рекао: „Враћајући се кући у епархију, ја нисам хтео ништа да кријем, нити да претерујем. Исто тако, нисам почео да улепшавам околности у којима смо се затекли на Архијерејском

1010 Zhukov, „Poslanie nastoiatelja khrama RPZTs v Parizhe”, in *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobora RPTSz 2000 goda I na prochie posleduischie za nim sobytia*, part 2, Paris, 2001, p. 85 (P).

сабору. Све сам изложио као у исповести и свакоме понудио да донесе сопствени суд о датом питању. Моја сабраћа архијереји, као и чланови Епархијског савета, након што су размотрили стање ствари и брижљиво изучили акт, недвосмислено су га и категорички одбацили, што је послужило као разлог за сазивање Саветовања Свештенства, монаха и верног народа Суздаљске епархије, како би била донета одлука о будућем функционисању ПВЦУ и о нашем православном животу уопште. ПВЦУ која је створена, не може да пређе под јурисдикцију Заграничног Синода, нити може бити распуштена од стране Синода РПЦЗ. Ми смо више но убеђени да не можемо више да чекамо на час када ће се два дела, РПЦЗ и СРПЦ, ујединити и почети заједно да раде на припреми Сверуског сабора, како би поново било установљено изгубљено јединство и достојно вођство Цркве Божије”.

Ова порука упутила је двоструке сигнале: с једне стране, да је Акт у своме постојећем облику неприхватљив и да Црква у Русији није више спремна да се њоме управља споља, а са друге стране да Црква у Русији не жели да прекине евхаристијско општење са Црквом изван Русије. Када је започела дискусија, акт је био широко и оштро критикован од стране парохијског свештенства, јер је у њему Архијерејски Синод РПЦЗ предлагао редефинисање граница епархије. То их је посебно погодило, зато што је са собом носило неопходност пререгистрације многих парохија. Природно, то није одговарало свештенству и вернима, јер су и прву регистрацију добили уз велике тешкоће. Но, још је важније било то, што су могли остати без икакве регистрације, јер су представници МП код Министарства правде могли да инсистирају на томе да је измена назива и граница епархија недопустива. То би са своје стране са великом вероватноћом могло да значи да ће њихови храмови бити предати Московској патријаршији.

Стога је било затражено да се РПЦЗ уљудно замоли да у неколико тачака унесе измене у Акт, па је састављено одговарајуће писмо Архијерејском Синоду.¹⁰¹¹

1011 Ево оригиналног акта од 16/29. новембра 1994, заједно са изменама (у италику) које је у писму од 14/27. јануара 1995. предложила СРПЦ (види: *Суздаљскиј Паломник*, Н 22, 1995, пп. 26-27): „Ми, Архијерејски Синод РПЦЗ под председавањем Првојерарха, Његовог високопреосвештенства митрополита Виталија Источноамеричког и Њујоршког, са преосвећеним архијерејима архиепископом Лазаром Одеским и Тамбовским и епископом Валентином Суздаљским и Владимирским, преузимајући на себе пуну одговорност пред Богом и сверуском паством, и следећи заповести Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве, у име мира и љубави, ради спасења наших душа и душа наше пастве, изјављујемо следеће:

1. Признајемо обострану одговорност за немире који су се појавили у Руској Цркви (Цркви у Русији), али сматрамо да извесне исхитрена дејства Архијерејског Синода не могу служити као оправдање за раскол у Руској Цркви и оснивање Привремене Више Црквене Управе. *Коменћар архијереја СРПЦ:*

Ипак, двојица јерараха присутних на томе скупу – епископи Евтихије и Венијамин – видели су у томе предлогу бунт против власти РПЦЗ, коју су

дефинитивно не пристајемо на дефинисање дејстава руске јерархије као раскол, јер су ње акције представљале изнуђене мере у циљу очувања канонских права епископије у његовој епархији, а стварање Привремене ВЦУ предузето је не против, него у складу са указом бр. 362 светског патријарха Тихона, у време када је Архијерејски Синод РПЦЗ оставио руске јерархе без икакве комуникације, упуштајући, светских антихристима и светому миру. Ако признајемо нашу обострану одговорност за немире који су се јавили у Руској Цркви, онда је наше право да смањимо извесне исхишћене постојеће Архијерејског Сабора и Синода за неканонске и за директно штетне за дело обнове истинског Православља у Русији, што је послужило као основ за наше условно административно одвајање и формирање Привремене ВЦУ. Конкретна унутарцрквена ситуација диктирала је ипак права деловања са наше стране, али истовремено ми смо стјали на каноничку да та административна независност **ни на који начин не може аутоматски да води према канонској и ехаристичкој независности**. Дакле, ми нисмо прекинули општење, упркос једностраној одлуци Архијерејског Синода РПЦЗ.

2. Ми тражимо опроштај једни од других, стога од сада не треба никога да прекоремо због акција које су водиле ка подели и оснивању Привремене ВЦУ. Коментар архијереја СРПЦ: нису прекори довели до административне поделе и оснивања Привремене ВЦУ, него суштински појези обе стране. Истицајући сваку конкретну акцију треба да будемо обострано сиремни на разумевање дубине узрока (поделе) и, полазећи од тога, да смирено и без напона штејмо уклонимо њихове последице у садашњости.

3. Организовање Привремене ВЦУ сматрамо незаконитим и укидамо је. Коментар архијереја СРПЦ: Сама формулација ове тачке делује нам погрешна у светлу коначног циља наших заједничких напора.

4. Посвећења тројице јерараха: Теодора, Серафима и Агатангела, која су савршила њихова преосвећенства Лазар и Валентин сматрамо незаконитим. Њихове кандидатуре треба да буду представљене на начин који је обавезан за све кандидате за архијерејски чин и који је прихваћен у РПЦЗ и ако се покаже да су достојни онда након исповедања вере и полагања архијерејске заклетве, њихов јерархијски чин ће бити потврђен. Коментар архијереја СРПЦ: Ми никако не пристајемо на то да су архијерејска посвећења која смо савршили незаконита. Обавезни поредак за све кандидате за архијерејски чин који је прихваћен у РПЦЗ није могао да буде мерило за нас у нашим делима пошто смо у то време ми били административно независни од РПЦЗ. Ако овом захтеву пријемо са чисто формалне тачке гледишта, онда је Архијерејски Синод требало да нас пита и да ли се слажемо или се не слажемо са новим посвећењима, нарочито са посвећењем његовог преосвећенства епископа Евтихија – што није учињено. Упркос нашем ограничавању наших права, ми признајемо та посвећења и не помишљамо да њих други иући захтевамо исповедање вере и полагање архијерејске заклетве.

5. На исти начин све остале радње које су извели архиепископ Лазар и епископ Валентин и Привремена ВЦУ коју су они организовали прекорачујући власт епархијских архијереја, а спадају у делокруг само Архијерејског Сабора и Архијерејског Синода РПЦЗ, сматраће се неважећим. Коментар архијереја СРПЦ: До тренутка када смо престали да будемо чланови РПЦЗ, када је формирана Привремена ВЦУ, све наше радње и иримере предочавали смо на разматрање и потврду овим вишим црквеним инстанцама. Када смо се условно одвојивши од РПЦЗ у административним стварима, ми смо имали право да обављамо те радње.

6. Архиепископу Лазару су враћена права управљајућег архијереја са титулом „Архиепископ Одески и Тамбовски”. Коментар архијереја СРПЦ: Формулација ове тачке садржи једну двосмислену интерпретацију и стога је принципјелно неприхватљива за нас. Судећи објективно, његово преосвећенство Лазар није изгубио своја права управљајуће епископије, упркос Указу Архијерејског Синода о његовом пензионисању. Указ делује канонски неосновано, и стога нејавоснажно и неоспорииво. Ми предлагемо формулацију: „Услед погрешних појеза Архијерејског Синода РПЦЗ архиепископ Лазар се не може смањити пензионисаним, те му се признаје поседовање права управљајуће епархијској архијереја са титулом (архиепископ Тамбовски и Одески)”.

старији јерарси Лазар и Валентин тек недавно поново потврдили. Евтихије је неколико година касније истакао: „Несрећни монах Валентин Русанцов, потписујући акт о помирењу са Сабором РПЦЗ, имао је, како је време показало, нешто сасвим друго на уму и као намеру: да сакрије тај Акт од своје пастве, да га никада не спроведе, и на крају да га обори”.¹⁰¹² Међутим, (I) Валентин није сакрио Акт од своје пастве, него је о њему отворено и опширно дискутовано, (II) ако су га његова браћа архијереји и одбацили пре почетка Конгреса, коначна одлука ипак није била да се Акт у целини одбије, него да се траже амандмани, што је било једино разумно решење с обзиром на то да је управо руска паства била та која би страдала због свих лоших последица његових погрешно осмишљених поставки.

Тада је један свештеник упитао епископа Евтихија шта је за њега већи ауторитет: Апостолска правила, одредбе Сверуског сабора из 1917-18. и укази свјатјешег патријарха Тихона, или решења Заграничног Синода? Епископ Евтихије је одговорио: „Одлуке живих јерараха су превасходније од одлука мртвих. Чак и кад би одлуке Синода РПЦЗ биле неканонске, за мене то нема значаја, и ја сам обавезан да их спроведем”. Овај одговор изазвао је негодовање у сали и епископ Евтихије је изашао (поневши са собом снимак заседања).

Кратко пре тог Саветовања Синод РПЦЗ је епископима Теодору, Агатангелу и Серафиму послао врло љубазан позив да 9/22. фебруара дођу у Њујорк

7. Епископу Валентину бевитивраћена његова права управљајуће архијереја Суздаљског и Владимирског након уклањања оптужби против њега на основу истраге коју ће спровести Духовни суд постављен од стране актуелног Архијерејског Сабора. *Коментар архијереја СРПЦ: Даша шачка је неприхваћљива у складу са Указом Архијерејског Синода* (Овде се позива на Указ од 18. новембра / 1. децембра. 1994. који је горе цитиран, а који признаје владика Валентина као епископа Суздаљског и Владимирског).

8. Ради увођења реда у црквене послове на територији Русије организоваће се Архијерејска конференција руских јерараха која неће поседовати пуноћу црквене власти, него ће бити несумњиво потчињена Архијерејском Сабору и Архијерејском Синоду РПЦЗ. Један од чланова конференције биће члан Синода, у складу са одлуком Архијерејског Сабора. *Коментар архијереја СРПЦ: Сујерисано је да се њомени формулација а сходно њоме и смисао осме шачке: „Привремена ВЦУ неће поседовати пуноћу црквене власти. У извесним изузетним ситуацијама она признаје духовну и административну јошчињеност Архијерејском Сабору РПЦЗ. Један од чланова Архијерејске конференције биће привремени, редовни члан синода, у складу са одлуком Архијерејског сабора РПЦЗ и Архијерејске конференције руских епископ”.*

9. Након потписивања Акт он ће бити објављен у свим органима црквене штампе а посебно у оним публикацијама у којима су њихова преосвештенства Лазар и Валентин објавили материјале против Архијерејског Сабора и Архијерејског Синода РПЦЗ. *Коментар архијереја СРПЦ: Формулација треба да буде измењена на следећи начин: „Након јошчињивања Акта ће бити објављен у свим органима црквене штампе, а посебно у оним публикацијама у којима су њихова преосвештенства Лазар и Валентин објављивали материјал којим се објашњавају извесне исхићрене акције Архијерејског Синода и Сабора РПЦЗ.*

1012 „Obraschenie Episkopa Evtikhia Ishimskogo i Sibirskogo”, *Otkliki na 'Poslanie Arkhierejskogo Sobora RPTsZ vo Otechestve i v rasselanii suschim' i na prochie dokumenty Arkhierejskogo Sobora RPTsZ oktiabr' 2000 goda*, Paris, part 3, p. 60 (P).

на заседање Синода, „ради формалности у вези са поновно успостављеним општењем”.¹⁰¹³ Занимљиво је да је Синод такође позвао епископа Евтихија, који *није* био члан Синода, а не архиепископа Лазара, који *јесће* био члан Синода, како је потврђено на Сабору у Лесни.

Када су епископи Теодор и Агатангел стигли у Њујорк, следећег дана, по речима епископа Агатангела, „уручен нам је 'Декрет Архијерејског Синода РПЦЗ' у коме се каже да је Њиховим високопреосвештенствима Лазару и Валентину, а такође и епископима Теодору, Серафиму и мени, забрањено свештенослужење.¹⁰¹⁴ За владiku Теодора и мене то је било као гром из ведрa неба... Речено нам је да је разлог за такву одлуку био наше неиспуњавање саборског Акта, који су, међу осталим јерарсима, потписали њихова високопреосвештенства Лазар и Валентин. Радило се о томе да је конференција руских архијереја, која је била формирана у складу са истим тим актом, затражила измену неколико формулација из Акта, али не тако да се категоричким карактером тражених измена унесе немир међу верни народ. То је била молба, а не захтев. Но, колико год да смо се трудили, нисмо могли да убедимо Синод да нико од руских архијереја није инсистирао на изменама и да смо сви били спремни да прихватимо Акт у облику у коме је био састављен. Нисмо наишли на разумевање од стране чланова Синода. Владика Теодор и ја смо писмено потврдили да прихватамо текст Акта у облику у коме је састављен и затражили смо одгађање спровођења Декрета док позиција свих одсутних руских архијереја по том питању не буде разјашњена. Уопште узев, ми смо пристали да начинимо било какав компромис, само да Декрет не буде одмах примењен, јер у суштини то би значило само једно – коначни раскид између руских епархија и РПЦЗ.

Ми смо постепено схватили да разлог за доношење овог документа, којим је без икаквог суђења петорици јерараха забрањено свештенослужење, није био никакав канонски преступ руских епископа (није их било), нити неприхватање текста саборског Акта, нити, још мање, некаква измишљена 'похлепа'. Прави разлог за настанак Декрета било је јерархијско саветовање руског епископата, засновано на одлукама сабора одржаног у Лесни. Подстакнут данима 'Васкршње радости' (како је неколико пута поновио митрополит Виталије), Сабор је коначно дошао на то да створи орган који би управљао у Русији и који би, иако није независан него потчињен Синоду, ипак представљао орган управљања. Када је пак 'Васкршња радост' прошла, Архијерејски

1013 *Suzdal'skij Palomnik*, 23, 1995, pp. 32-33.

1014 Овим декретом, датираним на 9/22. фебруар, такође су Одеско-Тамбовска и Суздаљско-Владимирска епархија проглашене за „удовствујуће” (термин који се користи само ако се надлежни епископ упокоји) и привремено су потчињене митрополиту Виталију. Види: *Suzdal'skij Palomnik*, N 23, 1995, p. 31; *Tserkovnie Novosti*, N 1A (43), February, 1995, p. 3.

Синод се изненада предомислио: ограничио је власт коју је претходно сам дао, мада су управо уз његову сагласност архијереји у Русији могли да се састају и разматрају животне проблеме. Раније Загранична Црква није себи допуштала такво понашање. Нажалост, тако нешто загранични јерарси нису смели да учине. Примивши као потврду протоколе првог заседања Јерархијске конференције са конкретним предлозима за побољшање црквеног живота у Русији, загранични епископи били су потпуно затечени. Зато је смишљен разлог који заправо није постојао – наводно неиспуњавање Акта.

Прекорачујући своју власт, јер такве одлуке су у компетенцији Сабора, чланови Синода су одлучили да путем канонских забрана потврде свој јединствени ауторитет над читавом Русијом – и историјском и заграничном. Тиме је погажено само утемељење Заграничне Цркве као дела Руске Цркве који живи у иностранству, и Синод је на сопствену иницијативу себи приписао права и прерогативе Помесне Руске Цркве.

Они се чак нису осврнули на чињеницу да ће кажњавањем пет архијереја истовремено оставити без архипастирског старања више од 150 парохија, тј. много хиљада православних верних, поништавајући дугогодишњи труд јерараха, свештенства и побожних људи у нашој Отаџбини.

У Русији се сада води прави рат за људске душе; сваки дан је препун посла. Лишити православне хришћане њихових пастира без икаквог објективног разлога, сведочи о недостатку љубави према својој земљи и њеном народу од стране Заграничног Синода. Нас, православне из Русије, митрополит Виталије је назвао 'обичним људима' (хвала, Владико!).

Владики Теодору и мени је обећано да ћемо, у замену за наше издајство, бити признати у свом јерархијском чину. Чак је речено да ћемо бити постављени на катедре у иностранству. За нас, који смо рођени и одрасли у Русији, било је веома болно да то чујемо..."¹⁰¹⁵

Овај чин уцене – признаћемо вас ако прихватите катедре у иностранству, а нећемо вас признати ако останете у Русији – показао је крајњи недостатак канонске утемељености деловања Синода РПЦЗ. Подсетимо се следеће: (а) епископи Теодор и Агатангел управо су били формално признати као канонски епископи, (б) писмено су прихватили да ће испунити све услове РПЦЗ, укључујући и потписивање Акта без икаквог условљавања, (в) нису били оптужени ни за какве канонске преступе, (г) нису били подвргнути никакој истрази или суђењу, како траже канони. Њихов једини злочин, како се показало, било је то што су живели у Русији – нова оптужба против епископа Руске Цркве!

1015 „Witness” of February 15/28, 1995, *Suzdal'skij Palomnik*, 23, 1995, pp. 35-36.

Једанаестог/24. фебруара Синод РПЦЗ је издао посланицу која је по први пут садржала привидно канонско оправдање донетих одлука, и то у форми списка канона које су петорица руских архијереја наводно преступили. На жалост, ти канони очигледно нису имали везе са дотичним проблемом. Какве је на пример везе могло да има 57. Правило Картагинског сабора „о донатистима и деци крштеној од стране донатиста” са епископима Слободне Руске Православне Цркве?!¹⁰¹⁶

Петнаестог/28. фебруара епископ Григорије (Грабе) писао је епископу Валентину: „Ја не могу да не изразим велико жаљење због недавних догађаја у Цркви. И не само то, желим да Вам кажем како бих волео боље да упознам владике Теодора и Агатангела. Они размишљају добро и на православан начин. Запрепашћујуће је како наши загранични архијереји нису умели да их процене и да су се према њима тако окрутно односили, упркос свему и читавој тој тежњи ка уједињењу, коју је управо показао митрополит Виталије и последњи Сабор. Читава трагедија лежи у чињеници да су чак и ови последњи хтели да све уреди искључиво се ослањајући на иностране снаге, које немају информације неопходне за решавање проблема који су им били страни и непознати. Стога они неће да те задатке повере новим снагама које су се појавиле у Русији.

Као резултат, ми смо сведоци потпуног уништења тих здравих снага. То је велика победа мрачних сила совјетских непријатеља Православља, оличених у Московској патријаршији.

Мени је драго што ви нећете попустити пред њима, и молим Бога да Вам помогне да сачувате Православно држање, по свему судећи без отпадничких снага Заграничног Православља...”¹⁰¹⁷

Овај антиканонски Акт¹⁰¹⁸ представљао је кап која је прелила чашу стрпљења многострадалних архијереја СРПЦ. Даљи раскид са РПЦЗ сада је био неизбежан. У марту 1995. обновљена је Привремена Виша Црквена Управа под руководством архиепископа Валентина (архиепископ Лазар и његов викар Агатангел су се до тада већ покајали и вратили у РПЦЗ – Лазару је у октобру 1996. у потпуности враћена његова архијерејска власт). У септембру 1996. РПЦЗ је свргнула архиепископа Валентина, без макар и привидног канонског суђења, учинивши тиме раскид између РПЦЗ и СРПЦ изгледа трајним.

1016 *Tserkovnie Novosti*, N 1A (43), February, 1995, p. 5. Синодска посланица каже да су „по повратку у Русију архиепископ Лазар и епископ Валентин починили низ нечувених прекршаја заклетве: нису спроводили поједине тачке Акта који су потписали, све његове тачке подвргавали су критици и почели су да шире лажи о околностима у којима су га потписали”.

1017 *Suzdal'skij Palomnik*, 23, 1995, p. 34.

1018 Он се коси са неколико канона о томе како треба да се суди епископима. Види каноне 27, 28. и 96. Картагинског сабора.

Године 1999. Синод СРПЦ (сада званично назване Руска Православна Аутономна Црква - РПАЦ) објавио је: „Резолуција издата у вези са јерарси-ма и представницима клира Московске патријаршије који су свој чин доби-ли преко рада за власти и органе Државне безбедности: Одлучено је да се против таквих сваке године на Недељу Православља објављује Анатема, уз коришћење следећег текста: 'Ако неки епископи, користећи светске властодр-шце, задобију власт у Цркви Божијој и потчине је, нека такви, и они који им помажу, и они који су у општењу са њима, не обазирејући се на укове Закона Божијег, буду Анатема'”.¹⁰¹⁹

У време писања овог текста РПАЦ има дванаест архијереја предвође-них митрополитом. Осам их је у Русији, два у Украјини, један у Литванији и један у САД.¹⁰²⁰

Подела међу Хризостомовцима

Година 1995. била је заиста страшна за Истинску Цркву. Осим великог раскола између Виталијевих и Валентинових присталица у Руској Цркви, у Грчкој Цркви појавила су се још најмање три раскола.

1019 *Suzdal'skiye Eparkhial'niye Vedomosti*, N 7, March-May, 1999, p. 7 (P). За више детаља о Руској Православној Аутономној Цркви види: V. Moss, „Rossijskaia Pravoslavnaia Tserkov'. Oчерk istorii novjeshogo perioda (1982-1998gg.)”, *Suzdal'skiye Eparkhial'niye Vedomosti*, N 8, June-September, 1999, 8-18 (P); „The Free Russian Orthodox Church: a short history (1982-1998)”, *Vertograd-Inform*, NN 16-17, February-March, 2000, pp. 14-37. Упореди такође: „Rossijskaia Pravoslavnaia Tserkov', 1990-2000”, *Vertograd-Inform*, N 7-8 (64-65), July-August, 2000, pp. 22-39 (P).

1020 Познати су детаљи о следећа три архијереја: (1) Митрополит Валентин Суздаљски и Владимирски рођен је као Анатолиј Петрович Русанцов 3. марта 1939. Замонашен у МП 21. октобра 1958. Рукоположен за јерођакона 28. октобра 1958, а за јеромонаха 3. септембра 1961. Седмог априла 1973. је постао архимандрит. РПЦЗ је приступио 7. априла 1990, а за Епископа Суздаљског и викара архиепископа Лазара хиротонисан је 10. фебруара 1991. у Бриселу од стране архиепископа Антонија Женеовског, архиепископа Марка Берлинског, епископа Варнаве Канског и епископа Григорија (Грабеа). (2) Епископ Теодор Борисовски и Санински (Владимир А. Гинејевски) рођен је 5. априла 1955, замонашен у МП 26. новембра 1976, рукоположен за јерођакона 2. децембра 1976, а за јеромонаха 5. марта 1977. Игуман је постао 13. јуна 1982. РПЦЗ је приступио 7 априла 1990. За Епископа Борисовског и Санинског посвећен је 19. марта 1994. Од стране архиепископа Лазара и епископа Валентина уз писано одобрење епископа Григорија (Грабеа). У ранг митрополита уздигнут је 2/15. марта 2001. (3) Епископ Виктор Даугавпилски и Литвански (Виктор Петрович Контузов) рођен је 1944, рукоположен за свештеника у МП 15. фебруара 1980, замонашен 1988, посвећен за игумана 12. марта 1991, приступио СРПЦ 1995, никада није био у РПЦЗ. За Епископа Литванског посвећен је 21. јуна 1995. од стране архиепископа Валентина, епископа Теодора Борисовског, Серафима Сукхумског, Александра Казанског и Арсенија Тулског и Брјанског (Двојица последњих епископа посвећени су у време ВЦУ 1994. године, а свргнути су 1996. односно 1997. Арсеније је покушао да се придружи РПЦЗ али је одбијен, а Александар је свргнут 1997. због пијанства. Сада су њих двојица заједно са бившим епископом званичне Грузијске Цркве, Амвросијем Катамадзеом, формирали посебну групу која нема општење ни са ким другим. Њихова паства састоји се од око 20 до 25 општина.

Године 1995. матејевски архијереји у Грчкој одвојили су се од матејевског архиепископа Андреја због „иконоборства”, то јест због одбацивања иконе Свете Тројице на којој је Бог Отац представљен као старац. Ускоро су од ове петорице архијереја остала двојица. И та двојица – Григорије Месенијски и Хризостом Солунски – су се поделили. Тада је Григорије сам посветио још четворицу архијереја. Изгледа да „Григоријевци” немају следбенике у Русији.

Седмог јануара 1995. године, након што се у новембру 1994. упокојио архиепископ Авксентије, митрополит Максим Кефалонијски (свргнут 1985. због учешћа у посвећењу Доротеја Цакоса) хиротонисан је за архиепископа „авксентијевске” гране Истинских Православних Хришћана. Он је од Руске Заграничне Цркве затражио исте званичне документе који су послати митрополитима Акакију у Гаврилу 1987. у вези са суспензијом отаца Пантелејмона и Исака из манастира Светог Преображења у Бостону. Као резултат, уверивши се у њихову кривицу, он их је одлучио од црквеног општења и њих, и тројицу архијереја које им је посветио Авксентије (Јефрема Бостонског, Макарија Торонтског и Фотија Париског).¹⁰²¹

Трећи раскол, овога пута међу Хризостомовцима, био је припремљен серијом догађаја.¹⁰²² Прво су се 1993. године двојица америчких архијереја, Пајсије и Викентије, придружили Јерусалимској Патријаршији, који их је примила признајући њихов јерархијски статус. Затим су Пајсије и Викентије почели да вређају Хризостомовце... Међутим, „велики и свесавршени Сабор” којим је председавао Васељенски патријарх свргнуо је двојицу јерараха, Исихија и Тимотија, који су примили Пајсија и Викентија. Под притиском, Јерусалимска патријаршија је сада променила правац и одрекла се Пајсија и Викентија. Американци су се онда вратили натраг у хризостомовски Синод, али не „на главна врата”, то јест код архиепископа, него „на стражња врата”, преко „геронтијевске” фракције унутар Синода.

Друго, као резултат конфузије коју су створили Пајсије и Викентије, њихов колега амерички јерарх Петар Асторијски саслуживао је са Руском Заграничном Црквом. Ово је било праћено интервјуом који је дао његов нећак и секретар Асторијске епархије архимандрит Павле (Стратигеа) њујоршком часопису „Етничко кентро” у коме је хвалио Васељенског патријарха Вартоломеја. Овај екуменистички чин добро је послужио геронтијевској

1021 „Witness” од 15/28. фебруара 1995; Suzdalskij Palomnik, бр. 23, 1995, стр. 35-36.

1022 Већина коришћених извора који говоре о овом расколу су необјављени: епископ Фотије Маратонски, „Хроника раскола из 1995”; епископ Макарије Петраски, „1973-2003: Тридесет година живота цркве – суђење, заточење, ослобађање” (Г); јеромонах Нектарије (Јашунски) „Кратка историја свештене борбе грчких старокалендараца 1986-1995” (Р).

фракцији, пошто су епископ Петар и његов нећак спадали међу присталице архиепископа Хризостома.

Геронтијевска струја је даље јачала, овога пута уз подршку митрополита Антонија Мегарског коме су Пајсије и Викентије помагали када је боравио у Америци. Када је у септембру 1994. избио новински скандал у вези са хомосексуалним понашањем митрополита Јевтимија Солунског, Геронтијевцима је то омогућило да практично блокирају рад Синодског суда постављеног од стране архиепископа Хризостома ради суђења Јевтимију.

Са Геронтијевом смрћу појавила се потреба да на његову Пирејску катедру буде изабран нови архијереј. Епископ Викентије је био заинтересован, али имао је противкандидата, архимандрита Нифона (Анастасопулоса) из Покровског манастира у Кератеји. Почетком 1995. Синод је поставио Викентија на место чувара епархијског трона, али избор је привремено одложен...

Сада долазимо до последњег заседања Синода пре раскола. Пошто је геронтијевска фракција поново спречила рад Синодског Суда на Јевтимијевом случају, архиепископ Хризостом је решио да ће се суђење одржати без одлагања током предстојећег заседања, уз учешће свих присутних архијереја, ма колико их било. Ово је уплашило Јевтимија, који је видео колика му опасност прети... А што се тиче избора новог Пирејског епископа, архиепископ је то одложио, мада је однос снага у то време био у корист Викентија. Ово је наљутило Пајсија, који је хтео да његов фаворит Викентије постане митрополит Пиреја и увиђао је да су се његове наде изјаловиле.

Пошто су контролисали Главни Фонд, коме су припадале синодске канцеларије у улици Канингос 32, Јевтимије и Пајсије су сада повели геронтијевску фракцију у „наставак прекинуте седнице Светог Синода” под председавањем митрополита Калиника Таумакоског и Фтиоског. Одатле су шесторица архијереја – Калиник Фтиоски, Јевтимије Солунски, Стефан Хиоски, Јустин Еврипски, Пајсије Амерички и Викентије Авлонски – послали телеграм архиепископу Хризостому називајући га вођом „калиопијевске фракције” и саопштавајући му да су га сменили са места председника Светог Синода! Ево садржаја телеграма који се састојао од једне огромне реченице „После ваших поновљених антиканонских дела и вашег одбијања да у разматрању случаја митрополита Јевтимија Солунског учествују експерт канонског права и професор од свеправославног угледа¹⁰²³, како би био избегнут ексцес у

1023 Г. Кристакис, професор канонског права на Универзитету у Атини. Да би избегли црквено суђење, Калиниковци су се позивали на мишљење адвоката новокалендарца, који се налазио изван Цркве, и који се изразио у корист Јевтимија. Други је био г. Никола Атанасопулос. Он је касније, према „Елефтеротиписи” од 13. маја 2005, изабачен из суда због „озбиљних преступа”.

покушају клеветања часних јерараха и промовисању тактике елиминисања јерараха који су борци (за веру), попут блаженог епископа Калиста, затим, да би се спречило преузимање читаве црквене администрације од стране тројице превратничких јерараха који су ваши најближи сарадници и саветници (мисли се на Калиопија Пентапољског, Калиника Ахајског и Матеја Инојског), да би се избегло поновно покретање питања Јерусалима (тј. Пајсијевог и Викентијевог придруживања Јерусалимској патријаршији) које је на Синоду већ било размотрено, баш као и питање рехабилитације Петра Асторијског, који се одрекао исповедања синодских јерараха¹⁰²⁴, одлучили смо, у складу са божанским и свештеним канонима (над којима сте ви и ваши злонамерни сарадници извршили насиље), да прекинемо општење са вама и са њима, не признајући вам право да председавате остатком вашег Светог Синода са седиштем у улици Канингос 32”.

Није потребно посебно истицати да овај телеграм, како су и сами „Калиниковци” касније признали, није представљао канонско свргавање архиепископа Хризостома. И јасно је, како из текста телеграма тако из околности у којима је настао, да је стварну мотивацију (њихова тобожња мотивација било је наводно диктаторско понашање архиепископа, његово сазивање и отказивање синодских заседања по вољи, неспровођење одлука које су прошле на Синоду као целини, али се не свиђају „калистовској” мањини, то јест Калиопију Пентапољском, Калинику Ахајском и Матеју Инојском) представљала жеља да се Јевтимије заштити од канонског суђења. Ова акција веома подсећа на ону коју су извеле вође ПЦСА (Православне Цркве Северне Америке - НОСНА) 1986. године, када су напустили РПЦЗ управо уочи казаног суђења архимандриту Пантелејмону.

(Ова сличност између Калиниковаца и ПЦСА није случајна. Године 1999. два Синода покушала су да се уједине. Наравно, Калиниковци су прешли преко моралних оптужби против ПЦСА, док је ПЦСА прихватила да је Авксентијево свргавање Калиника и Јевтимија било „унутрашња ствар, са којом наш Свети Синод треба да се суочи и не треба да је истиче у заједничком саопштењу”. Ипак, предложено уједињење спречено је инсистирањем Калиниковаца на томе да они треба да имају право да испитају посвећења које је извео Авксентије од 1985. „на захтев рукоположених”. Православна Црква Северне Америке која је за себе веровала да представља законитог

1024 О Петру Асторијском још није била донета одлука. Он је био позван на последње заседање Синода, али није дошао. Синод је стога одлучио да пошаље двојицу архијереја да га посете и испитају зашто није дошао на последње заседање (епископ Фотије Маратонски, лична комуникација).

наследника авксентијевског Синода, није могла да прихвати позицију онога ко подноси молбу...¹⁰²⁵⁾

Тврдња Калиниковаца да је Јевтимије жртва безаконог прогона уопште није убедљива. Аутор ове књиге видео је документ који садржи седамдесет пет потписаних сведочења против Јевтимија. Чак и ако су многа или већина од ових сведочења била фалсификована или „купљена”, како тврде Калиниковци, она свакако представљају довољан разлог за сазивање суђења на коме би се могла доказати или оспорити њихова валидност, како би питање Јевтимијеве кривице или невиности могло да буде коначно решено. Осим тога, синодско суђење представљало је једини начин да се реши оно што је постало свенародни скандал који је тешко нашкодио Цркви.

Свети Синод се састао 5/18. јула у цркви Светог Димитрија у Аигалеу (пошто су им синодске просторије биле одузете), упутивши позив побуњенима да дођу и лично се бране (протокол бр. 435). Будући да нису добили одговор, 12/25. јула шесторица архијереја: архиепископ Хризостом, митрополити Максим Димитријадски, Калиник Ахајски, Матеј Инојски, Калиопије Пентапољски и Калиник Додеканијски свргнули су шесторицу побуњених епископа. Два дана касније на заседање синода допутовао је и митрополит Петар Асторијски, који је потписао одлуку од 12/25. јула. Митрополити Атанасије Ахарнаски и Антоније Мегарски нису учествовали у суђењу, сматрајући га неканонским. Антоније је остао неутралан до краја живота, док се Атанасије, након многих колебања, вратио у Свети Синод 2004. године.

Следећег дана Свети Синод се поново састао да би одржао суђење бившем митрополиту Јевтимију, кога је одлучио од Цркве због његових моралних преступа.

Двадесет петог августа 1995 двадесет седам светогорских стараца и јеромонаха упутили су писмо обема странама: „...Дошли смо до чврстог закључка да овде не постоје разлике по питањима вере, него да је реч о административним неслагањима... Јасно је да су обе стране подједнако одговорне за поделу до које је дошло. Стога ми не подржавамо ниједну од две групе, него остајемо неутрални... и у циљу превазилажења поделе смирено вам предлагемо следеће:

Да се опозову све одлуке обе стране донете после поделе... нарочито с једне стране одлука о смењивању архиепископа... а са друге очигледно неканонска свргавања и казне.

1025 Писмо митрополита Јефрема Бостонског, митрополита Макарија Торонтског и епископа Мојсеја Рослиндејлског упућено Калиниковцима, 1/14. децембар 1999, протокол бр. 1704.

После опозивања горе поменутих одлука, да се сазове заједничко заседање свих синодских архијереја на коме би, после узајамног кајања и праштања, било предузето решавање свих нерешених питања...

Као закључак, треба да скренемо пажњу на то да која год група не покаже добру вољу за постизање јединства са другом страном, у коначној анализи преузеће одговорност за јачање поделе пред Богом и пред историјом”.¹⁰²⁶

Дванаестог новембра 1995. Калиниковци су писали Хризостомовцима, предлажући помирење. Пошто одговор није стигао четрдесет дана, митрополит Калиник је поново писао у јануару, започињући писмо следећим речима: „Ваше Блаженство, дајте оно што се не може дати и опростите неопростиво, како би се до краја открила истина: да смо ми у потпуности одговорни за одвајање”.

Ово је био веома обећавајући почетак... Ипак, убрзо након исповедања кривице, он је почео да оптужује Хризостомовце зато што им нису пружили руку у помоћ, и рекао је да ако „ако смо ми криви за то што је до поделе дошло, продужетак раскида чини много више кривим вас, нарочито након што смо ми искрено и јавно изразили да желимо помирење и уједињење”. Он затим као да повлачи своје исповедање кривице, изјављујући да се за њих, Калиниковце, само „сматра” да су узрок проблема: „Христос и Његова Црква – клир и народ – траже правду, не само од нас, за које се сматра да смо 'творци' кризе, него још више од вас, који сте припремили предуслове за раздвајање и у потпуности одбацили вашу браћу, када су предлагала да се то зло излечи”. Затим, иако је претходно изјавио да су он и његове присталице „у потпуности” одговорни за раскол, Калиник долази до тврдње да нису само они ковали заверу, него и Хризостомовци: „Ваше Блаженство, хајде да се не заваравамо: ви сте правили заверу, ми смо правили заверу, не јуче и прекључе, него дуго времена”. Коначно, он завршава претњом да ако архиепископ Хризостом одбије ову понуду за помирење, одговорност за раскол пашће на његов Синод.

Митрополит Калиник је овде писао као да је раскол био просто лични спор који није резултирао црквеном поделом и формалним свргавањем, па је могао да буде решен међусобним договором да се пређе преко свега што се догодило! Али хризостомовски Синод никако није био обавезан да врати чин свргнутим епископима који су овде исповедили своју кривицу, ако их је осудио као недостојне тог чина. Пошто су признали своју кривицу за раскол, митрополит Калиник и архијереји који су били његови истомишљеници

1026 „Phoni ex Agiou Orous” (Глас Свете горе), стр. 8 (Г)

тешко да су могли да оптуже Хризостомовце за нешто још горе од раскола, осим уколико тај раскол нису једноставно игнорисали!

Калиниковски архимандрит Нектарије (Јашунски) изразио је негодовање над чињеницом да су се Хризостомовци радовали што ће Црква бити очишћена од „недостојне браће” и што ће моћи да „отворе нову страницу” у животу Цркве. Али хризостомовски Синод – и сви Истински Православни Хришћани уопште – имали су доброг разлога да се радују што је Црква очишћена од веома озбиљног моралног преступника, Јевтимија, који је изазвао велики раскол у Цркви у Солуну, и који је представљао разлог због кога су многи напустили Цркву, док су се други уздржавали да јој приступе. Наравно, они би се радовали и да се он покајао, или да је пристао на канонско суђење. Али дуго искуство показало је да он неће пристати ни на шта од тога.

Хризостомовски архијереји могли су такође да се радују због одласка Пајсија и Викентија, чије су екуменистичке симпатије извесно време биле очигледне, и чији су односи са Петром Асторијским, њиховим колегом епископом у Америци, били прилично лоши.¹⁰²⁷ Они се нису радовали због отпадања других архијереја, који су имали већи углед, и са којима би без сумње били срећни да се поново уједине на бази „заборављања и праштања” (као што ћемо видети, они су се практично поново ујединили са свима осим са једним). Али оно на шта они с правом никада нису могли да пристану било је – да прихвате све калистовске архијереје у целини, на чему су Калистовци инсистирали.

Опште и безусловно поновно уједињење „Хризостомоваца” и „Калиниковаца”, уз одустајање од свих међусобних оптужби, било би кратког даха и лицемерно, баш као „Авксентијевско-геронтијевско-калистовско” уједињење из 1985. Само један Јевтимијев прекршај уништио би то јединство, баш као што је један Авксентијев прекршај (у погледу Цакоса) уништио јединство постигнуто 1985. године. Боља је и подела, ма колико она била за жаљење, него још један покушај да се помири непомирљиво.

То је био суштински разлог због кога Акакије и Гаврило нису пошли за Хризостомом у нови Синод који је он предводио од 1986. године. Они су увидели да услови за истинско синодско управљање Црквом једноставно не постоје, док год извесни моћни али рђави архијереји остају унутар Синода.

1027 Године 1995. у своме манастиру у Антуси, Петар се обратио Јевтимију и рекао му је о Пајсију и Викентију: „Ја знам тако много о њима! У поређењу са њима ти си, Јевтимије, свет!” Покушавајући да своју nelaгодност прикрије шалом, Јевтимије је рекао: „Ти ћеш још на икони да ме сликаш”. Јасно је да Петар никако није хвалио Јевтимија, него је само рекао да су Пајсије и Викентије били чак и гори од њега (епископ Фотије, „Хроника”).

Гаврило је умро у изолацији, али Акакије се придружио Хризостомовцима 2003...

У мају 2003. готово читав калиниковски епископат и клир званично је повукао своје покајање због стварања раскола 1995. године, чак су изјавили: „Ми смо захвални (!!!) оним одважним архијерејима који су 'архиепископа' и непокајану тројку прогласили одлученима, спасавајући Цркву од даљих авантура и понижења”¹⁰²⁸

Ова изјава заправо потврђује далековидост хризостомоваца када нису одмах пристали на понуду Калиниковаца за помирење 1995. године. Јасно је да су тврдње Калиниковаца како прихватају „сву одговорност” за раскол биле заправо неискрене смицалице и средства за добијање уступака које нису могли издејствују ни на који други начин...

Раскол се продубљује

У сваком случају, међу „Калиниковцима” су се готово одмах појавиле поделе. У Пиреју су Стефан, Пајсије и Викентије формирали једну групу, а у Солуну Калиник, Јевтимије, Атанасије и Јустин другу. Двадесет осмог децембра 1995 године ова друга група је осудила екуменистичке активности Пајсија и Викентија и прогласила да су „отпали од вере”, али они ипак нису били свргнути. Затим су почетком 1996. Атанасије и Јустин напустили Калиника и Јевтимија и придружили се Стефану, Антонију, Пајсију и Викентију, како би формирали још један Синод.

У априлу 1996. Калиник и Јевтимије су купили четврти спрат у улици Канингос 32 и посветили нове епископе: Макарија (Кавадакиса), који је касније изабран за архиепископа њиховог новог синода, Антима (Карамитроса) и Христифора (Ангелопулоса), који је био свргнут због неморала од стране Јерусалимског патријарха пре него што га је Авксентије примио у Цркву. У међувремену остали архијереји под председавањем Атанасија заузели су трећи спрат исте зграде у октобру су посветили двојицу нових епископа за Америку – руског архимандрита Антонија (Грабеа) кога је због неморала свргнуо митрополит Виталије, и Плотина (Аргителиса). Ова група је даље свргнула Калиника и Јевтимија, али је следећег дана опозвала своју пресуду.

У јануару 1997. упокојио се митрополит Петар Асторијски; а у фебруару – Антоније Мегарски. Овог последњег сахранио је Викентије, али четрдесетодневни парастос одслужио му је Свети Синод под архиепископом Хризостомом.

1028 Девета тачка „Одлуке Свегрког сабора Истинске Православне Цркве Грчке” из 2003. године.

Истог месеца, архимандрит Нифон, који је био духовни отац неким људима у хризостомовским парохијама у области Ламија и за кога се чинило да је ватрени присталица архиепископа Хризостома¹⁰²⁹, дошао је код митрополита Калиника Дванаестоострвског у Атину и затражио да га овај заједно са Атанасијем Ахарнаским (који тада није био члан Синода) посвети за епископа. Калиник је одбио. Али Нифон је своје амбиције остварио касније...

У мају, Викентије је „плачући и ридајући” предао печат Митрополије Пирејске и Саламинске архиепископу Хризостому и вратио се у Америку. Затим су се Пајсије, Викентије, Нектарије (бивши Плотин) и Антоније одвојили од Атанасија, Стефана и Јустина и формирали сопствени Синод. У септембру су се Стефан и Јустин вратили у Свети Синод под архиепископом Хризостомом...

У јануару 1998. и Атанасије Ахарнаски се вратио у хризостомовски Синод. Истог месеца упокојио се Калиопије Пентапољски. У овом периоду многи свештеници су се вратили у Свети Синод.

У фебруару 1998. архимандрит Павле (Стратигеа), бивши секретар Асторијске епархије изабран је и посвећен за новог Америчког митрополита. Ово је изазвало извесне протесте и потешкоће, због његових екуменистичких иступа у прошлости – због чега се он, усталом јавно покајао. Током априла Пајсије и Викентије су у Америци дали интервју у коме су величали Васељенског патријарха. Када су Калиник и Јевтимије, како се једино и могло очекивати, негативно реаговали на ово, Пајсије и Викентије су отпали у Константинопољску патријаршију (где су одмах били поново крштени!!!). Њима се нису придружили Нектарије и Антоније, који су пошли својим засебним путевима.

У јуну 1998. „Главни Фонд” се вратио у руке хризостомовског Синода, заједно са просторијама Синода на трећем спрату зграде у улици Канингс број 32. Конфузију је сада стварала чињеница да су два ривалска Синода која су себе називала „Црквом Истинских Православних Хришћана Грчке” заузимала два спрата у истој згради. У лето 1996. хризостомовски Синод је добио одлуку основног суда у Атини о признавању религиозне организације „Црква Истинских Православних Хришћана Грчке” као правног лица са правом да поседује имовину. Тиме је свим другим групама забрањено да користе ово име под претњом судске тужбе. Разлог за то, како објашњава епископ Фоти-

1029 У области Ламије он је важио за верног присталицу хризостомовског Синода и проповедао је да „грех Калиника Ханиотиса и Јевтимија Орфаноса не може да опере ни мученичка крв”, а „ако његово Блаженство (архиепископ Хризостом) прими Јевтимија и Калиника натраг, ја ћу престати да помињем архиепископа, него ћу помињати 'сво епископство православних'” (епископ Фотије, „Хроника”).

је, био је да се једноставно избегне конфузија. Калиниковци су „користили исто име, исту зграду у истој улици са истом поштанском адресом, што је збуњивало и верни народ и државне органе. Он (архиепископ Макарије, нови вођа Калиниковаца од 2003. године) жели ту конфузију. Ми не (желимо). Ако он има право да користи тај назив, нека му, а ми ћемо пронаћи сличан за нашу Цркву. Али ако ми имамо то право, онда Макаријевици треба да изаберу друго име. А ми верујемо да имамо то право, јер смо правно лице (регистровано) са тим називом”.¹⁰³⁰

Међутим, Калиниковци су у овој акцији Хризостомоваца видели много мрачније мотиве. Тако архимандрит Нектарије цитира речи хризостомовског Синода из 1996. године да „од сада нико други нема права да користи ово име. У противном наша Црква ће бити приморана да затражи одбрану својих права на суду”¹⁰³¹, и у последњим речима „да затражи одбрану својих права на суду” види скривено „много више него што се чини на прави поглед, јер Хризостомовци ни мање ни више него приступају грчкој држави под једнаким условима као новокалендарци и постају, да тако кажемо, 'друга државна црква'”. „Са тим циљем – пише даље епископ Макарије Петраски – четвртог јуна 1998. делегација поменутог Синода (која се састојала од архиепископа Хризостома, митрополита Калиника Ахајског и двојице архимандрита), надахнута лажном протестантском теоријом о колективној слободи савести, према којој они који деле исту веру имају право да се међусобно удружују како би је изразили на заједничким службама уз коришћење заштите од стране државе, одбацила је православни поглед на свет према коме је Црква Истинских Православних Хришћана Грчке – Помесна, Једна, Света, Саборна и Апостолска Црква Христова, и прогласила Старокалендарску Цркву религиозном организацијом!” А архимандрит Нектарије вели: „Они траже 'законску заштиту' од стране државе како би ликвидирали све истинске православне хришћане који им не припадају. Нехотично, то је размишљање Сергија Страгородског који је легализовао свој Синод а последица је била ликвидација оних који му не припадају (наравно, овде се не мисли на физичку 'ликвидацију')”.

Обојица овде промашују: епископ Макарије са својим недоследним и нејасним позивањем на „протестантску теорију колективних слобода” (коју теорију?) а отац Нектарије поређењем са Сергијем Стргородским. Регистровање законитог назива код државних власти није била грех сама по себи. Грчка

1030 Епископ Фотије, лична комуникација, 28. септембар 2004.

1031 Ekklesia G.O.H. Ellados (Црква Истинских православних Хришћана Грчке), бр. 8, стр. 56; епископ Макарије Петраски, „To Katantima tis ipo ton Khrysostomon Kiousin proderevomenis Synodou (Стање Синода под Хризостомом Кијусисом), Солун 1999, стр. 12 (Г).

држава, иако не истински православна, не може се упоредити са Совјетским Савезом; легализација код грчких власти није *ipso facto* грех против Православља, какав је представљала легализација код милитантно атеистичких совјетских власти, због анатеме која је лежала на совјетској држави. Нити је, како архимандрит Нектарије (а можда и епископ Макарије) милостиво допушта, циљ хризостомоваца био физичка ликвидација Калиниковаца! Хризостомовци су с правом могли бити критиковани само да су користили легални статус добијен код државе да би стварно прогонили Калиниковце (а не напротив, да једноставно легалним средствима штите своју имовину од њих), или да је статут удружења био неканонски...

Архимандрит Никон изјављује да „претварање Истинске Православне Цркве Грчке у удружење представља тежак ударац на основне догмате, укидање канона, насиље над Светим Предањем и, једном речју, изопачење свега, ради добијања (статуса) правног лица”¹⁰³². Али ово је свакако представљало тешко претеривање и манипулацију. Осим тога, назвати ово „протестантском јереси” неправедно је чак и према протестантима, јер, као што је писцу ових редова познато, протестанти са својим учењем о „невидљивој Цркви свих верних” не поистовећују идентитет Цркве са било каквом видљивом организацијом или легалним удружењем! И сама чињеница да статут удружења каже да је Црква Христова основана на дан Педесетнице од стране Господа Исуса Христа, док је само удружење основано тог и тог дана и месеца и године од стране 20 људи, и да може да буде „ликвидирано” уз постојање кворума чланова, показује како намера није била да се Црква идентификује са легалним удружењем. Такође, у свим јурисдикцијама Истинских Православних Хришћана готово свака црква и манастир имају неку врсту легализације. Зашто би то било „законито, канонски и допуштено од стране Цркве”, по Макаријевим речима, док легално удруживање хризостомоваца представља „протестантску еклисиолошку јерес која се појавила након прокламовања слободе савести од стране Сједињених Држава 1787. године, и посебно након Француске револуције 1789...”¹⁰³³?!

Калиниковци такође виде мрак протестантске јереси и у „Уставној Повељи” коју су Хризостомовци, након дуготрајних консултација, прогласили у септембру 1998. године. Предводник у нападу на Повељу био је архимандрит Нифон, који је, као што смо видели, тражио начина да се придружи Калиниковцима и тамо прими хиротонију. Њему су подршку пружали калиниковски епископ Макарије и светогорски старац Августин, бивши адвокат.

1032 Епископ Макарије, *To Katantina*, op. cit., pp. 30-31.

1033 Исто, стр. 9.

Нифон је имао још један мотив: Синод је одбио да му да дозволу за оснивање метоха под његовом контролом у области Чикага, а Повеља је потврдила да је за оснивање таквих монашких заједница потребно допуштење Синода и локалног епископа.¹⁰³⁴

Нифон је беснео против тобожњег синодског „тиранског учења” које је резултирало тиме да је „главни свештени манастири више не могу да оснивају слободне метохе као пре”. Но, као што је с правом писао архиепископ Хризостом: „Где сте видели да тако нешто пише у светим канонима? Напротив, зар нисте знали да свештени канони траже да се добије допуштење за оснивање монашких установа? Зар се ви не слажете са свештеним канонима?”¹⁰³⁵

Он се није слагао. И тако је у новембру 1998. Нифон напустио Синод са митрополитима Атанасијем Ахарнаским и Калиником Дванаестоострвским.¹⁰³⁶ У јануару 1999. Свети Синод је опозвао „Уставну Повељу”, али не зато што ју је сматрао за неканонску, него да би олакшао Нифону да се врати у Цркву. Али он се није вратио, него се у јулу и званично придружио Калиниковцима (Калиник Дванаестоострвски је остао сам).

Данас Калиниковци (који се сада зову „Макаријевци” по своме новом архиепископу Макарију) имају око шеснаест свештеника у Русији и једнога у Румунији.

У јулу 1999. изненада се упокојио митрополит Матеј Инојски, што је приморало архиепископа Хризостома да у августу приступи посвећењу нових епископа: Геронтија Пирејског и Саламинског, Хризостома Атичког и Беотијског, Григорија Христијанопољског, Фотија Маратонског и Теодосија Брестенског. Прва четворица епископа били су млади (30-34 године), што је искоришћено као још један аргумент против Хризостомоваца.

Основанија је била критика коју је на рачун хризостомовског Синода упућивао архимандрит Нектарије, због покушаја помирења са Руском Заграничном Црквом крајем деведесетих година, упркос томе што је Руска Загранична Црква и даље била у општењу са Кипријаном Филијским, који је био свргнут од стране Хризостомоваца. За помирење се залагао нарочито митрополит Петар Асторијски, кога је критиковао 1999. године отац Нектарије док је још

1034 Katastatikon „Ekklesias Gnision Orthodoxon Khristianon Ellados” (Устав Цркве Истинских Православних Хришћана Грчке), члан 10г (Г).

1035 Посланица архиепископа Хризостома од 22. децембра 1998, Атина 1999 (Г).

1036 Калиник је имао јеретичке аполинаријевске погледе на Оваплоћење. Када је један његов свештеник прекинуо општење са њим, и када је он сам почео да увиђа своју грешку, рекао је да ће се покајати ако се и други епископи буду покајали због својих тобожњих јеретичких изјава. Али Синод је одбио да прихвати овакав „договор” (епископ Фотије Маратонски, лична комуникација, 9/22. јул 2005).

био хризостомовски клирик, због тога што је примио некога из Руске Заграничне Цркве а да га није чак ни миропомазао. Осим тога, између два Синода је 1998. постигнут споразум о томе да не примају клирике једни од других без писменог доказа о отпусту. Митрополит Петар је раније своје повремено општење са Русима правдао тиме што су га они рукоположили, па није могао да их одбије. Јасно је да је ту у одређеном степену постојао интеркомунио.

Међутим, 2001. године једна незванична хризостомовска делегација посетила је Џорданвил и покренула питање Кипријана и кипријанизма. Архиепископ Лавр је обећао да ће ствар бити размотрена на следећем Сабору РПЦЗ, након избора новог митрополита. Али онда је дошло до раскола између Лавра (новоизабраног митрополита који је одмах почео да ради на зближавању са Московском патријаршијом – прим.) и Виталија (старог митрополита), па је тако хризостомовски дијалог са Лавром окончан...¹⁰³⁷

Остале катакомбне групе

Независно од РПЦЗ, РПАЦ и Серафимо-Генадијеваца, као споредни огранци у Русији постоје још неке катакомбне црквене групе које су изашле у јавност деведесетих година.

Најконтраверзнији од њих су такозвани „Андрејевци”. Под веома великим знаком питања је не само њихова каноничност, него чак и само постојање ове гране, тако да се следећи подаци, који потичу из само једног извора¹⁰³⁸, морају сматрати крајње провизорним и лако могуће нетачним. Име су добили по своме духовном оцу и оснивачу, архиепископу Андреју Уфском (+1937). Каноничност јерархије Андрејеваца зависи делимично и од каноничности архиепископа Андреја, кога неки сматрају за једног од највећих мученика Катакомбне Цркве, а други – расколником који је умро под забраном свештенослужења и формално као староверац.¹⁰³⁹

1037 Епископ Фотије, лична комуникација, 28. јун 2003.

1038 Bishop Ambrose (von Sievers), „Ispytatel'nye Voprosy zadannye smnyevayushchim Preosvyashchennomu Amvroziyu Episkopu Gotfskomu” (MS, 7/20 June, 1994), лична комуникација, и „Episkopat Istinno-Pravoslavnoj Katakombnoj Tserkvi”, *Russkoe Pravoslavie*, N 4 (8), 1997, 1-20. Види такође: I. I. Osipova, „Skvoz' Ogn' Muchenij i Vody Slyoz...”, Moscow: Serebryanniye Niti, 1998 (P).

1039 Види, за једну страну аргумената, Archbishop Ambrose (von Sievers), „Otpal li Arkhiepiskop Andrej (Ukhtomsky) v Staroobryadcheskij Raskol?”, *Russkoe Pravoslavie*, N 2 (11), 1998, и: Paul Boyarshinov, „Svyashchennomuchenik Arkhiepiskop Andrei Ufmskij (v miru Knyaz' Ukhtomsky) Izsledovaniye Zhiznedeyatel'nosti”, Diploma thesis, Holy Trinity Theological Seminary, 1995 (MS); а за другу страну види: Bishop Gregory (Grabbe), „Po Povodu stat'i ob Arkhiepiskope Andreye (kn. Ukhtomskom)”, *Vestnik Germanskoj Eparkhii Russkoj Pravoslavnoj Tserkvi za Granitsej*, no. 3, 1993, p. 14 (P). Види такође опширан материјал о архиепископу Андреју објављен у: *Vozdvizhenie*, NN 12 (32) and 13 (33, зима и пролеће,

Након што се почетком осамдесетих упокојио њихов последњи епископ, Андрејевци су пронашли деведесетшестогодишњег епископа Амфилохија (Шибанова, посвећеног 1928) који је живео у тајности, у забајкалској области, и у јуну 1994. довели су га у Москву где је (једноличном хиротонијом) посветио двојицу епископа, и касније још двојицу, пре но што је, убрзо потом, умро. У јуну 1995. Андрејевци су одржали Сабор на коме су дефинисали своје (прилично екстремне) ставове по различитим питањима. Акте овог Сабора потписали су епископи Амвросије Готски (гроф фон Сиверс), Евагрије Ингерманландски (барон Дрентелн), Пајсије (Рогожин) Саткински и Евстахије (Амосов) Читски. Сабор је потврдио раније одлуке, донете на Никољском сабору 1961, да сергијанци не могу бити уздигнути у свештенство осим у изузетним околностима, и то само они који су у патријаршији имали чин ипођакона или нижи чин. У јуну 1996. Андрејевци су одржали још један Сабор у Москви коме је присуствовало осам епископа (Амвросије, Евагрије, Пајсије, Евстахије, Панкратије, Јован, Вавила и Нектарије), а укупно двадесет два свештеника. На овом сабору потврђено је 29 канона катакомбног „Номадског” Сабора из 1928. године (кога већина истраживача сматра митским), а усвојене су и мере против различитих сексуалних грехова.¹⁰⁴⁰

Андрејевци тврде да су у општењу са „климентовском” староверачком јерархијом, тако названом по њиховом првом епископу, Клименту, кога је 1925. посветио архиепископ Андреј Уфски.¹⁰⁴¹

У Русији представнике имају и три грчке старокалендарске цркве – Матејевци, Хризостомовци и Калиниковци. Највећу и најактивнију групу представљају Матејевци. Има их углавном у Кубану, а њихов оснивач је катакомбни схимонах Епифаније (Чернов, +1994), који је 1978. године отишао на Запад, иначе бивше духовно чедо другог јерарха РПЦЗ архиепископа Теофана Полтавског (+1940).¹⁰⁴² Он се најпре придружио РПЦЗ у Швајцарској, али је

2000) (P). На српском животопис архиепископа Андреја Уфског објављен је у часопису „Јеванђелски неимар”, издање СПЦО Крњево, бр. 1-2/1993, стр. 49-53.

1040 За више података о епископу Амвросију види његов аутобиографски чланак „Endurance: Reminiscences of the True Orthodox Church”, *Religion, State and Society*, vol. 25, no. 3, 1997, pp. 220-234; „'Arkhiepiskop Amvrosij ('Sivers')”, *Vertograd-Inform*, N 2 (59), 2000, pp. 46-49 (P). Види такође: *Kto yest' kto v Rossijskikh Katakombakh*, op. cit., pp. 10-24.

1041 Bishop Ambrose (von Sievers), „'Klimentovskaya' Ierarkhiya I. P. Ts.”, *Russkoe Pravoslavie*, N 5 (9), 1997, pp. 1-11 (P). Види такође: *Kto yest' kto v Rossijskikh Katakombakh*, op. cit., pp. 24-27. Ова последња публикација садржи и информације о неким другим малим катакомбним групама.

1042 Отац Епифаније је у неким руским публикацијама (Fomin, op. cit.) назван схи-митрополитом. Међутим писац ове књиге, који га је добро познавао, није могао да пронађе било какав податак да је он био нешто више од обичног монаха. Ни у Посмртном слову које су након смрти њему у част објавили Матејевци (*Kirix Gnision Orthodoxon*, новембар 1995), не спомиње се никакав тобожњи епископски чин.

потом, када се уверио да је РПЦЗ отпала далеко од свог ранијег исповедања и да се у њу увукло обновљенство, прешао у Енглеску, где је пришао грчким старокалендарцима Матејевцима. По повратку у Русију 1990. године преузео је вођство над распрострањеном мрежом парохија које су практично биле без свештеника, приводећи их под омофор матејевског архиепископа Андреја Атинског. Сада они имају пет свештеника и два ђаконa о којима се стара углавном матејевски егзарх за Русију митрополит Кирик Месогејски.

Оружани сукоби у Југославији и појава Истинског Православља у Србији

Ратови у Југославији су отпочели у пролеће 1991. године. Општи осећај тада је био да се понавља 1941, када су стотине хиљада православних Срба мученички пострадале од руку хрватских римокатолика због одбијања да се одрекну Православља. Многи православни присетили су се и 1389. године, када су свети Лазар и његова војска мученички пострадали бранећи своју домовину од турских муслимана на Косову.

Међутим, познавање ратова на простору Балкана у двадесетом веку захтева опрезнији приступ...

Да постоје сличности између садашњости и прошлости не може се порицати. Тако је 1991, баш као и 1941, римски папа користио рат за остварење својих геополитичких циљева на рачун православних. Ватикан је био прва држава која је признала независну Хрватску; извештавано је да је Католичка црква сама набављала оружје и муницију и слала их Хрватима¹⁰⁴³; а крвника Срба из Другог светског рата кардинала Степинца папа је назвао „несумњиво најистакнутијим мучеником у хрватској историји”.¹⁰⁴⁴ Разарање православних цркава представља посебно убедљив доказ да су силе које су се подигле против Срба биле заиста од нечастивога.

Но, да ли је зло њихових непријатеља чинило све Србе мученицима за Христа, како су неоправдано изјављивале чак и неке грчке старокалендарске публикације? Хајде да погледамо чињенице. Прво, како је истакао православни писац Џим Форест, „Србија је једно од најсекуларнијих друштава у Европи. Титова антирелигиозна политика била је много ефикаснија од Стаљинове, Хрушчовљеве или Брежњевљеве. Веома је мало Срба чак и кр-

1043 Antonios Markou, „On the Serbian Question”, *Orthodox Tradition*, vol. XI, no. 4, 1994, p. 16.

1044 „World Orthodoxy’s Sister Church to canonize murderer of the Serbian Orthodox people”, *Orthodox Christian Witness*, September 12/25, 1994, p. 2.

штено (обично се узима око 5%), а много је мањи број оних који су активни у црквеном животу”¹⁰⁴⁵

Што се венчања тиче, у Епархији рашко-призренској, на пример, „током 50 дугих година готово нико се није венчао и све те породице живе су у стању блуда. У епархији (епскопа Артемија Призренског) свештенство је почело усрдно да се залаже за црквена венчања. У почетку то је ишло веома споро и уз тешкоће, но затим су људи почели да се одазивају на ову молбу Цркве и број оних који се венчавају расте из године у годину”¹⁰⁴⁶

Ако је 1931. године свега 0,1% југословенске популације за себе изјављивало да немају религиозно опредељење (а 1953. године 12,5%), године 1987. нерелигиозних је било 31,6%. Феномен религиозне индиферентности нарочито је био изражен управо на српским територијама (на пример у Црној Гори – 54%).¹⁰⁴⁷ Једно истраживање спроведено у Босни 1985. показало је да је заступљеност религиозно верујућих 17%.¹⁰⁴⁸

Поменути бројеви доводе у сумњу често понављану тврдњу да су југословенски ратови били у суштини верски. Пре ће бити, како је истакао Срђан Врчан, да је то политички конфликт коме су религиозну боју дали ратни лидери како би задобили подршку својих народа.¹⁰⁴⁹ Тако је, према декану српског православног Богословског факултета у Београду, конфликт у Босни „никако није био верски рат. Које је религиозно питање представљало његов главни мотив? Ниједно. То је пре био етнички или грађански рат, са неким елементима религиозног... То је управо случај када се религиозна компонента стави у службу националног или секуларног (интереса).”¹⁰⁵⁰

Тврдњу да су ратови у Босни и Хрватској били борба за Православље обара такође чињеница да су и после званичног пада комунизма 1991. године, режим у Србији и Црној Гори као и војска остали тесно идеолошки повезани са комунистичком прошлшћу. Тако су све до пада Милошевићевог режима у Србији остала многа обележја комунистичке прошлости, званичан назив

1045 Forest, „An Orthodox Response to the War in Former Yugoslavia”, *Orthodox Outlook*, vol. VIII, no. 6, 1995, p. 32. Треба, такође приметити да се крштења у Српској цркви сада врло често савршавају само обливањем, а не погружењем.

1046 *Church News* (енглески превод Црквених новости), vol. 9, no. 8 (64), August, 1997, p. 7.

1047 Sergej Flere, „Denominational Affiliation in Yugoslavia, 1937-1987”, *East European Quarterly*, XXV, no. 2, June, 1991, pp. 145-165.

1048 Овај број наведен је у: Norman Malcolm, *Bosnia. A Short History*, London: Papermac, 1996, p. 222.

1049 Vrcan, „The War in Former Yugoslavia and Religion”, *Religion, State and Society*, 22/4, 1994, pp. 374-75.

1050 Цитирано у: Norman Cigar, *Genocide in Bosnia*, Texas A&M University Press, 1995, p. 67. Ипак, присуство мухадедина из целог света у Босни сведочи о томе да је макар за муслимане овај рат имао карактер цихада - верског рата (прим. ред.).

државе је и даље остао „Југославија” а војска је готово све до краја 1993, носила комунистичку петокраку.

Узимајући све то у обзир, као и чињеницу да је Српска црква у то време била дубоко загрезла у свејерес екуменизма, постаје очигледно да су ови ратови, а нарочито њихов исход, били казна Божија због отпадања српског народа од Православља, као и због његовог моралног отпадништва, које је представљало само плод овога првог.

Средином рата у Босни и у Хрватској, у српским крајевима западно од Дрине почело је враћање националних обележја од стране званичних српских политичких власти новонасталих српских држава (Република Српска и Република Српска Крајина), као и враћање религије у јавни живот државе (у војску, школу итд.) Међутим, понашање Српске цркве у тим годинама показало је само њено крајње лицемерје. Док је с једне стране подржавала наводну борбу за Православље против католика и муслимана у ратним подручјима, с друге стране је са истим тим католицима и муслимана практиковала најекстремније облике екуменизма.

Као друго, држање Српске цркве у овом конфликту било је веома двосмислено. Она је понекад критиковала српску комунистичку власт због тога што је српски народ увукла у тако тешка страдања, а понекад ју је критиковала зато што се не бори довољно чврсто, па је чак и благосиљала деловање неких најкриминалнијих елемената у појединим српским паравојним формацијама.

Не само у вези са сергијанством, него такође и у вези са екуменизмом, патријарх би могао да се опише само као супротност исповеднику. Он би заиста могао да каже да је бранио Православље од хрватских католика и босанских и косовских муслимана само да је стварно исповедио Православну веру пред католицизмом и исламом. Међутим, у писму папи од 17. јануара 1992. патријарх Павле се заложио за „истински екуменски дијалог између две сестринске Цркве”.¹⁰⁵¹ Опет, годину дана касније писао је папи: „Ми се искрено радујемо што ће се ова заједничка молитва... са представницима других хришћанских цркава и конфесија у Европи, као и са представницима ислама и других великих религија,... одржати у Асизију, домовини овог праведника и истинског слуге Божијег (светог Фрање) чије га је духовно завештање и учење учинило апостолом милосрђа, покајања, мира и љубави. Он је изградио истински мост између хришћана Запада и Истока. Можете бити уверени, Ваша Светости, да смо на овај дан, као и сваког дана даног нам од Бога, у заједници са вама у молитви за мир и спасење свих. То је тако, иако доле потписани... жалећи није у могућности да буде лично и физички на за-

1051 Florence Hamlish Levinsohn, *Belgrade: Among the Serbs*, Chicago: Ivan R. Dee, 1994, page 238.

једничкој прослави у Асизију. Молимо Вас да нам учините услугу и примите нашу делегацију што је пре могуће, без обзира на вашу огромну количину рада и свих ваших великих потешкоћа.

Овој делегацији ће бити наређено да сарађује са оним организацијама које сте ви одредили за припрему нашег састанка са Вашом Светошћу. Ако се Господ смиљује, и састанак се одржи у не тако далекој будућности, то ће бити први састанак између папе Римског и патријарха Српског. Још једном захваљујемо Вашој Светости на позиву, пажњи и љубави коју сте нам указали. Уверавамо Вас да ћемо ми 9. и 10. јануара, током молитава у Асизију, 'једним устима и срцем' пружити пред Престо нашег Господа и Спаситеља, заједно са Вашом Светошћу и свим бискупима и верницима Ваше Свете Цркве, наше искрене молитве за мир у читавом свету и мир у Босни и Херцеговини."¹⁰⁵²

Затим је изјавио како хришћани и муслимани имају истог Бога. А његови епископи, нарочито Лаврентије Шабачко-Ваљевски наставили су да играју истакнуте улоге у Светском Савету цркава. Екуменистичке активности Српске патријаршије не само да нису престале, него су се интензивирале како је крај миленијума бивао ближи...

Швајцарски православни аналитичар Жан-Франсоа Маје пише: „Црква је на себе преузела улогу заштитнице 'српства' и чува најживљу свест о тој мисији. Тако, она је увек заузимала бескомпромисну позицију у односу на питање Косова и енергично штити његово остајање у саставу Србије. Што се тиче Срба у Хрватској и Босни и Херцеговини, пошто су зверства почињена против њих током Другог Светског рата у областима које су се налазила под контролом Хрвата представљала уједно и антиправославне операције, Црква није скривала своје разумевање за њихове проблеме и симпатије према њиховим тежњама. Неки српски православни кругови могли су једно време да мисле како су у Милошевићу нашли политичара који дели њихова главна политичка очекивања у том погледу, но Црква није оклевала да се дистанцира када је прозрела трикове његовог режима. Тако се 1993. могло видети како министар вера у Београду оптужује Цркву за умешаност у политику, а неке архијереје за жељу да 'народ окрену против власти', на шта је патријаршија одговорила називајући министра 'слугом комунистичке идеологије'. Макар један део окружења председника Милошевића наставио је са неговањем антирелигиозног наслеђа комунистичког режима, почев од саме председникове жене, Мире Марковић (бивше председнице 'Савеза комуниста – Покрета за Југославију', а потом 1995. оснивача нове партије, ЈУЛ-а, тј. 'Југословенске удружене левице'), која је жалила због утицаја религије у Србији и сматра-

1052 *Russkaia Mysl' (Russian Thought)*, January 22, 1993 (P).

ла да се земља 'духовно већ вратила у средњи век'; чак ни тежња режима ка враћању српских националних симбола није спречила председникову жену да критикује култ Светог Саве, који је веома важан у српској православној традицији. Желећи да буде гарант јединства свих Срба, Српска Црква је даље појачала своје противљење београдском режиму када је овај покушао да се дистанцира од босанских Срба, како би издејствовао укидање ембарга који је увела међународна заједница. Када су Срби бежали из Крајине у августу 1995. српски црквени великодостојници опет су објавили званично саопштење у коме су оштро критиковали 'неспособност' београдског 'неокомунистичког' режима, који је земљу довео у 'потпуни ћорсокак' и спречава 'духовно, морално и политичко оздрављење' српског народа".¹⁰⁵³

Ово манифестовање непослушности комунистичкој влади представљало је позитивну промену у односу на српско црквено „сергијанство” у односу према комунистима током претходних четрдесет година.¹⁰⁵⁴

Ко је починио највећа зверства у рату у Босни историјско је питање које не може бити постављено на овом месту. За сваку тврдњу о злочинима са једне стране, постоје против-тврдње о злочинима са друге.¹⁰⁵⁵ Једно је сигурно. Постојала је велика мржња на свим странама и, са хришћанске тачке гледишта, ни једна се страна није показала у добром светлу.

Крајем деведесетих отпочели су оружани сукоби између југословенске војске и албанских терориста на Косову.

Јеромонах Акакије каже: „Албанци су у деценијама после другог светског рата, у време комунистичке Југославије вршили 'тихо' етничко чишће-

1053 Jean-François Meyer, *Religions et Sécurité Internationale*, Berne, Switzerland: Office Central de la Defense, 1995, pp. 24-25.

1054 „Поредећи положај Православне Цркве у Русији и у Југославији током владавине комунизма, може се рећи да је у првим годинама успостављања безбожне власти у Русији патријарх Тихон анатемисао безбожнике и све њихове сараднике, а када је митрополит Сергије извршио издају слободе Цркве, готово одмах се појавио снажан покрет отпора, под вођством већег и најбољег дела епископата Руске Православне Цркве, који је касније добио име Катакомбна или Тихоновска Црква. Нажалост, у Српској Православној Цркви није се догодило ништа слично.

Српска Црква, која ни изблиза није била тако сурово прогоњена од стране безбожника као Руска, није изразила протест против учешћа њеног патријарха Германа у екуменистичком покрету, у коме је он чак заузимао место једнога од председника ССЦ-а. Јерархија Српске Цркве није нашла довољно духовне снаге, као јерархија Руске Цркве, да се упусти у стварање једног антикомунистичког и анти-екуменистичког народног покрета, мада је у њој било појединих истинских светих новомученика. Током педесетогодишње комунистичке доминације у Југославији, у иностранству се није чуло ни за један храбар иступ неког члана српске јерархије против безбожничтва или екуменизма” (*Tserkovnie Novosti*, June-July, 1999, N 4 (80), p. 4 (P).

1055 Види, на пример, покушај да се оправда масакр муслимана у Сребреници као освета за масакр Срба у истом подручју „Сребреница. Неиспричана прича”, Карло Савић <http://www.pogledi.co.yu/english/srebrenica1.php>.

ње Српског становништва на Косову и Метохији, уз прећутно одобравање Титових комунистичких власти. Када су косовско-метохијски Албанци сада већ уз подршку Запада отпочели оружане терористичке акције и повели борбу за независност Косова, београдска власт на челу са Милошевићем била је принуђена да ову побуну угуши оружаном силом. Оправданост уласка војске у сукобе са албанским сепаратистима-терористима који су, наравно, били бројчано и војно слабији, тешко да се може оспорити. Но, Срби нису били спремни ни верски ни политички да адекватно реше проблем Косова и Метохије, пре свега зато што је на њиховом челу био атеиста Слободан Милошевић, морално стање након 50 година комунизма било је далеко испод сваког нивоа, док је Српска црква, као што видимо, крајем деведесетих отпочела фазу најекстремнијег и неприкривеног екуменизма.”¹⁰⁵⁶

У марту 1999. борбени авиони НАТО-а напали су Србију и Црну Гору са оправдањем да тиме „заустављају најновији талас етничког чишћења који оружане снаге спроводе против Албанаца на Косову”.

Двадесет трећег марта 1999. Синод СПЦ издао је следећу изјаву: „У име Божије, ми захтевамо и преклињемо да сви конфликти на Косову и Метохији одмах престану, и да се проблеми решавају искључиво мирним и политичким средствима. Пут ненасиља и сарадње је једини Богом благословени пут, у складу са људским и божанским моралним законом и искуством. Дубоко забринути за угрожену српску колевку Косово и Метохију и за све оне који тамо живе, а нарочито због страшних претњи светских оружаних снага да ће бомбардовати нашу домовину, ми подсећамо одговорне лидере међународних организација да зло на Косову или било где другде не може да се искорени још већим и неморалнијим злом: бомбардовањем малог али часног европског народа. Не можемо да верујемо да су међународне организације постале тако неспособне да изнађу путеве за преговоре и људски договор, па морају да се послуже мрачним средствима, понижавајућим за људску и националну част, где се употребљава велико насиље како би се спречило мање зло и насиље...”¹⁰⁵⁷ Приметно је да су акције југословенске војске на Косову у овој изјави назване „злом”.¹⁰⁵⁸

1056 Јеромонах Акакије, лична комуникација, манастир Св. Тројице, Авала, Србија, јун 2006.

1057 Енглески превод у: *The Shepherd*, vol. XIX, N 8, April, 1999, pp. 18-19.

1058 Просрпски коментатори тврде да је Запад био жртва антисрпске пропаганде. Аутор ове књиге је пратио многе програме о ратовима у Југославији на британској телевизији током протеклих осам година. На њима није било уочљиве антисрпске пристрасности. Приказивани су детаљни и генерално тачни документарни филмови о страдањима Срба од руку Хрвата 1941. године, као и о значају Косова и Метохије за Србе. Српски представници позивани су да изнесу своју тачку гледишта у свим дебатама о српским ратовима. С друге стране, руска станица НТВ била је изгледа једини медиј

Двадесет деветог новембра 1999. патријарх је учинио корак натраг према комунистичкој прошлости, када је узео учешћа у прослави коју су организовали комунисти поводом дана оснивања Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1945. године. Њега је оштро критиковао епископ Артемије, који је тај дан назвао „празником уништења монархије српског народа”, и позвао на „обнову монархије у Србији и враћање Кући Карађорђевића њених законских права, којих су лишени одлуком безбожних комунистичких власти”.¹⁰⁵⁹ Када је Милошевићев режим почео да пада у лето 2000. године, патријарх се поново вратио на антикомунистичко становиште – али тада је већ постало јасно да се српски патријарх не разликује од свог савезника, московског патријарха, у томе што увек следи доминантна политичка струјања у својој земљи, што и јесте суштина сергијанства...

Као што смо видели, средином деведесетих у Србији је постојала реакција против екуменизма. Али патријарх Павле не само да није учествовао у томе, него је апеле које су потписале хиљаде монаха и верника потпуно игнорисао. Анти-екуменистички покрет није дао никакве конкретне резултате, а српски јерарси до данашњег дана настављају да се моле са јеретичима, нарочито са католицима.¹⁰⁶⁰ Тако је 2000. Загребачки католички надбискуп Јосип Бозанић, служио мису у северној Србији, у предграђу Новог Сада, на којој је присуствовао помесни православни епископ, а током Католичко-православне конференције епископа која је одржана на позив Српске Православне Цркве у Београду су одржаване заједничке молитвене службе.¹⁰⁶¹

У то време Шабачко-ваљевски епископ је заједно са својих скоро 40 свештеника посетио папу у Ватикану, где су, уз разна заједничка саслуживања са католицима и размењивање најтоплијих екуменистичких комплимената, на крају сви пришли и узели благослов од папе који их је даривао кесицама са златницима.¹⁰⁶²

у Србији или Русији који је извештавао о „етничком чишћењу” на Косову (Anna Blundy, „Russian Viewers finally see case for Nato”, *The Times* (London), April 7, 1999, p. 2.).

1059 „Episkop ofitsial'noj serbskoj tserkvi oblichaet svoego patriarkha”, *Vertograd-Inform*, N 1 (58), January, 2000, p. 13 (P).

1060 „Serbskaya Patriarkhiya i Katolicheskaya Tserkov': 'V Sovmestnoj Molitve... My Stali Yeshcho Blizhe'”, *Vertograd-Inform*, NN 7-8 (64-65), July-August, 2000, pp. 18-19 (P).

1061 „Serbskaia Patriarkhia i Katolicheskaiia Tserkov': 'V Sovmestnoj Molitve... My Stali Yeshcho Blizhe'” (Српска патријаршија и Католичка Црква: 'у заједничкој молитви... Ми постајемо још ближи), *Vertograd-Inform*, №№ 7-8 (64-65), July-August, 2000, pp. 18-19 (P); *Church News*, vol. 23, № 7 (89), October, 2000, pp. 5-6.

1062 Постоји видео-запис тих догађаја кога је за своје потребе начинила сама епархија Шабачко-Ваљевска и који се ненадано проширио међу верницима.

Тврдња да Српска црква подноси мучеништво због Православне вере од руку безбожних римокатолика и муслимана, тешко је ускладива са екуменистичком издајом исте те вере пред истим тим непријатељима! Сливковит пример тога је избацивање 700.000 Српских Новомученика пострадалих од римокатоличких Хрвата у Другом светском рату из црквеног календара почев од 2001. године.¹⁰⁶³

Ми се сада морамо надати да ће Срби – и не само Срби, него сви традиционално православни народи који су још потчињени отпадничким јерархијама и тоталитарним владама – увидети своје грешке и супротставити се јеретичком Западу и Исламу на првом месту духовно, а тек онда физички, „ако треба“, не узвраћајући зло за зло, него исповедајући и на речима и на делу православну хришћанску истину и љубав.

Они који подржавају Српску Православну Цркву често истичу људе као што је архимандрит Јустин Поповић, као да такви људи оправдавају њено садашње стање. Овај аргумент потпуно превиђа веома важну чињеницу да је отац Јустин најоштријим изразима разобличио отпадништво Српске цркве¹⁰⁶⁴

1063 Монах Тадија, „Куда иде СПЦ?“

1064 Ево, примера ради, само неколико таквих изјава о. Јустина: „Диктатура безбожничтва је до сада бирала два патријарха (Викентија и Германа)...“ (Истина о СПЦ у комунистичкој Југославији, ман. Ђелије, Београд 1990, стр. 23). „И Црква, архијереји, свештеници, монаси, све то пошло за ситним бригама овога света, све то напустило главну бригу Христову – Црква напустила главну бригу Христову!... Данас несретни Срби, скоро сви, многе владике, многи свештеници, па и монаси, одбацили главни циљ Христовог Јеванђеља: *Искање Царства Божијега и Правде Божије* у овоме свету. Јуре да задовоље сласти и власти овога света“ (Беседа из 1965. године, Сабрана дела оца Јустина, 2,17-18); „Они који њега (светог Саву) данас гоне, како могу сматрати да су велики, да иду стопама његовим, да воде Цркву његову путевима његовим? Не. За светим Савом се иде само вршећи еванђелске заповести“ (Беседа из 1965, Сабрана дела, 1,132); „Хајдемо даље по несрећном Београду... хајдемо до Патријаршије. Гле, и пред Патријаршијом крст, гле и на крсту распет Свети Сава! Шта је то? Откуда то? Од раскола! Свети Сава распет јауче и плаче пред Патријаршијом и вапије са крста: Господе, опрости им јер не знају шта раде!“ (Беседа из 1966, Сабрана дела, 1,137); „Десет година званична Српска Црква није издала парастос Највећем Српском Владици (Николају)! Шта је то? ...Који смо то мученици Господе, када своје издајемо?“ (Беседа из 1966, Сабрана дела, 1,447); „Свету Србију руше... и црквени људи, људи у мантијама. Да, Свету Србију данас руше многе мантије!“ (Беседа из 1967, Сабрана дела, 1,145); „Шта се десило са Српском земљом, са престоницом, православним Београдом? Ко то има право да хули на Светог Саву, да гони Светог Саву из Српске земље? Ко, ко, ко? Где су Патријарси српски, ...где су свештеници српски, монаси српски? Сваки нека распне себе за Христа, по сто пута себе, а не Светог Саву“ (исто, 147); „Када је било у Српском роду таквих издајца Христа, када је било у Српском роду таквих продаваца црквене слободе... као што је данас?“ (Беседа из 1972, Сабрана дела, 1,464). Отац Јустин је смело говорио и о страшним прогонима православних хришћана под комунистима, како у Југославији (види: Истина о СПЦ у комунистичкој Југославији, ман. Ђелије, Београд 1990), тако и у другим земљама, поготово Русији: „Милиони хришћана умиру данас за Христа. Тамо где гоне Цркву Христову, непрекидно хиљаде и хиљаде исповедника умиру говорећи себи: Христос Воскресе!“ (Сабрана дела, 2,80). Мишљење оца Јустина о стању у коме се данас налазе Московска и Константинопољска патријаршија могу да илуструју следећи ставови из његове „Молебне представке поводом сазива Великог сабора Православне Цркве“. Овај документ отац Јустин је упутио

и да је, као што смо видели, практично прекинуо лично општење са српским патријархом Германом, иако црквено општење никада није прекидао.¹⁰⁶⁵

Од Другог Светског рата, па све до средине деведесетих, у Србији није постојала јасна свест о светоотачком приступу супротстављању јереси, каква је иначе постојала у Русији, Грчкој, Румунији...

На Светој гори је 1995. године међу монасима свих националности дошло до велике узбуне услед растућег екуменизма готово свих помесних цркава, на челу са Цариградском патријаршијом. Најављен је одлазак новоизабраног Цариградског патријарха Вартоломеја у Рим, где је требало да учествује на миси Римског папе. Та информација је још више усијала ионако напету ситуацију на Светој гори. Многи монаси, па чак и читави манастири, најављивали су да ће прекинути општење са патријархом уколико оде у Рим и узме учешћа у папској миси. Патријарх Вартоломеј је своју прву, званичну, најављену посету Риму упркос мноштву претњи несметано обавио, а видео снимак његовог учествовања у миси, обишао је читав свет. Донедавни протести светогораца одједанпут су се утишали и претворили у оправдавање: 'Нису се заједно причестили'. Тројица монаха Срба, оци Данило, Серафим и Акакије, решили су да ипак истрају у својој одлуци. Отишли су у Есфигмен - једини манастир који је још од раније из истих разлога, на канонским основама, прекинуо општење са Цариградским патријархом - и тамо су од стране блаженопочившег игумана Јефтимија кроз јавно покајање због пре-

Светом Синоду 7. маја 1977. године, за Архијерејски Сабор СПЦ: „...Кога управо 'репрезентују', и коју Цркву и народ Божији у овом моменту представљају и једни и други (Моковска и Цариградска патријаршија)?” – пита отац Јустин и наставља: „Цариградска јерархија... кога представља и кога ће представљати на будућем Сабору?... У последње време Цариградска патријаршија је произвела огроман број епископа и митрополита, све углавном титуларних и фиктивних. Ваљда се врши припрема да се на будућем 'Васељенском сабору' бројношћу титула обезбеди већина гласова за неопапистичке амбиције Цариградске патријаршије... С друге стране, садашње делегације Московске патријаршије да ли заиста представљају свету и мученичку велику Руску Цркву и њене, само Богу познате, милионе мученика и исповедника? Према ономе што те 'делегације' изјављују и заступају кад год изађу пред свет, оне нису носиоци и изражаваоци истинског духа и става Руске Православне Цркве...” Отац Јустина је сматрао да се представници Цариградске и Московске патријаршије „битно не разликују у проблематици и темама које постављају као предмет рада будућег Сабора”. „Вечна саборност Православне Цркве и свих њених Васељенских Сабора – пише он – састоји се у свеобухватној личности Богочовека Господа Христа. Из те централне, свеобухватне, православносаборне теме и стварности... и данас треба иступати пред земљом и небом, а не са схоластичко-протестантских хуманистичких (позиција), са којих иступају Цариградски или Московски црквени 'делегати' и 'делегације', који се у овом горком и критичном историјском моменту појављују као 'вођи и представници' Православне Цркве у свету” (Седам стубова Премудрости, Београд, 1998, стр. 302-304). Римског папу о. Јустин је без устезања називао јеретиком, а римокатоличку цркву – „латинском јереси” (види нпр: Сабрана дела, 1, 451)... (Прим. ред.)

1065 Мада постоје и другачије тврдње, које потичу из кругова ученика оца Јустина, да је он пред смрт потпуно прекинуо везе са патријаршијом.

бивања у екуменистичкој цркви били примљени у црквено општење. Ускоро после тога постали су свесни да у Србији нису били крштени правилно, него обливањем, па их је исти игуман Јефтимије поводом тог проблема упутио у Атину, првојерарху Цркве ИПХ Грчке, архиепископу Хризостому (Кјусису). Када су проблем изнели пред самог архиепископа, он је затражио да му донесу Крмчију, па је из ње прочитао 50. канон светих Апостола и делове његовог тумачења од стране светог Никодима Агиорита, који говоре о томе да крштење које није учињено трократним погружењем у воду, у ствари није крштење, и да они који су крштени другачије (тј. обливањем или прскањем) уствари нису ни крштени. Након тога заклопио је Књигу Правила Православне Цркве и рекао: 'Децо, ми нисмо позвани да тумачимо ова правила, него да их испуњавамо. Ви нисте крштени и треба да се крстите!' Тако је светим Крштењем три српска монаха-светогорца, руком Митрополита коринтског Калиника, исписана прва страница српског Истинског Православља. Године 1996. један од ове тројице монаха, отац Акакије, прешао је да живи у Србију, где је на Фрушкој Гори основао прву истински православну монашку обитељ. Њему се убрзо придружила неколицина верних хришћана који су писмено тражили од Светог Синода Цркве ИПХ Грчке рукоположење оца Акакија у чин јеромонаха, што се и догодило 1997. године.

После тога основано је још неколико парохија широм Србије, као и још један манастир, на Авали покрај Београда. Услед ширења пастве, заузимањем оца Акакија бива рукоположено још неколико свештенослужитеља. Уз помоћ часописа „Ревнител“, неколико књига, као и предавања одржаваних по Београду и другим градовима, све више људи сазнаје истину о отпадништву званичне цркве и борби истински православних. Године 2003. цело сетринство манастира Стјеник на планини Јелици, предвођено монахињом Ефросинијом, прелази у редове Истински Православни Хришћана Србије и бива на најбруталнији начин избачено из свог манастира.¹⁰⁶⁶ После две године

1066 Ево једног дела веома потресног сведочанства Стјеничких монахиња о њиховом избацивању „...Тек после неколико сати дошао је владика Хризостом. Док је излазио из возила окружен телохранитељима, свештеници су га дочекали постројени у бољшевичком маниру, уз песму и звоњаву звона. По изласку из храма, док је са жезлом у руци стајао на узвишеном месту, затражио је да му доведу игуманију, инсистирајући да му нико осим ње не прилази. Свештеници су је на силу одвојили од сестара и привели код владике, направивши око ње живи зид тако да нико не може да се приближи. Окружена њима, мати је исповеднички стајала сама, као јагње приведено вуку на заклање. Епископ је видно узнемирен питао мати Ефросинију да ли признаје Српску Православну Цркву. На опште запрепашћење присутних она је рекла да признаје. На друго питање – да ли ће јој бити послушна, мати је такође одговорила послушно. Завладао је тајац. У том тренутку мати игуманија је наставила да исповеда да признаје Српску Православну Цркву и да јој је у потпуности послушна, али да не признаје њихову екуменистичку Српску цркву и да њима неће бити послушна, закључивши да су Истински

проведене у приватној кући једног верног хришћанина, тринаесточлано монашко сестринство се сели у дивљине Кучајских планина, где уз велики труд и ометање од стране власти, које је подстицао епископ званичне цркве, успевају да започну изградњу првог женског истински православног манастира. Званична Српска црква је тек након преласка манастира Стјеник озбиљније схватила појаву Истински Православних на територији Србије, па је медијском кампањом, као и уз помоћ државних власти, у многоме отежала до тада релативно спокојан живот Истински Православних Хришћана Србије. До почетка 2005. године Истински Православна Српска Црква имала је већ три манастира, три парохије и преко три стотине верника.¹⁰⁶⁷

Сергијанско освајање Јерусалима

Године 1997. Московска патријаршија је *de facto* преузела контролу над манастирима и имовином Руске Заграничне Цркве у Светој Земљи. Прича је почела када је патријарх Алексije објавио своју жељу да посети манастире РПЦЗ и да служи на гробу архимандрита Антонина, познатог градитеља храмова Руске Цркве у Светој Земљи у деветнаестом веку. Допустити му да то учини, значило би нарушавање указа Синода РПЦЗ из априла 1994, по којем је „клиру Московске патријаршије није дозвољено да врши било коју

Православни Хришћани Србије права Српска Православна Црква, и да је послушна једино истински Православном архиепископу Хризостому – старокалендарцу. Одмах потом владика је киптећи од гнева повикао: „Заузимајте манастир!” У року од 10 минута цео манастирски конак био је заузет од стране владикиних послушника – мирјана и клира. Од тог тренутка келије и остале просторије биле су неприступачне за сестре, којима су тамо остале основне личне ствари. Све су у један глас почеле да певају „Господи помилуј”, радосно се у исповедничком заносу осећајући крсним знамењем. Жички ђакон је тада пришао мати игуманији и сестрама и рекао им да напусте манастир. Мати је одговорила да то не долази у обзир док не виде неки званичан документ о њиховом избацивању. Владика је на то бесно одговорио да је он и суд и власт и документ. Већ је у ваздуху висило отворено физичко насиље разгневених свештеника и цивила над сестрама, када се у њихову одбрану умешала полиција и адвокат, иначе председник Адвокатске коморе Чачка, кога је је позвала мати Ефросинија. Адвокат је затражио да се прогон обустави док не буде донет некакав правни документ. Уследило је још неколико сати психичког малтретирања, вербалног насиља и понижавања монахиња, све у ишчекивању правног документа који су они одлучили да сачине без икаквог суда или ваљане правне процедуре. У међувремену, личне ствари монахиња умотане су у чаршафе и поизбављиване изван манастирског дворишта. Сестре су молиле гонитеље да им допусте да узму неке личне ствари из келија, као што је на пример пумпица за астматичаре, која је неопходна једној од монахиња. Уз понижења и увреде пустили су их да уђу, надгледајући шта узимају. Сестре су своје келије затекле испретуране, ладице повађене, ормане поотваране, а ствари разбацане на све стране. У то време су стигли мештани који живе у околини манастира, угледни домаћини који су плакали гледајући иживљавање 200 побеснелих људи над осам исповедница” (Из званичног саопштења Сестринства манастира Светог Јована Крститеља СТЕЈЕНИК, планина Јелица, поводом незаконог избацивања из манастира.

1067 Јеросхимонах Акакије, лична комуникација, Србија, јун 2006.

врсту богослужења (тј. да ставља епитрахил, врши литије или молитвене службе, итд.) на територији наших манастира”. Чак шта више, било је очигледно да патријархове намере нису мирољубиве или верске, с обзиром на то да је уочи посете најавио како иде у Свету Замљу да се дочепа имовине РПЦЗ! Без обзира на то, Архијерејски Синод је на свом заседању 13. маја у Њујорку одредио да првојерарху модерне МП треба да буде дозвољено да уђе у света места под јурисдикцијом РПЦЗ и да се према њему треба односити „са кашћу и поштовањем”. Међутим, предводници РПЦЗ у Светој Земљи – епископ Варнава Кански, архимандрит Вартоломеј и игуманија Јулијана из Јелеонског манастира – одлучили су да остану верни још неукинутом указу из 19. априла 1994, и да одбију примање КГБ патријарха и његове пратње. Синод РПЦЗ их је због тога казнио, протеравши их из Свете Земље. Потом се 13. јула митрополит Виталије, под тешким притиском архиепископа Марка, извинио и патријарху Диодору Јерусалимском и палестинском вођи Јасеру Арафату (агенту МГБ који се школовао у Москви)¹⁰⁶⁸, но, патријарх Алексеј је потом прибегао насиљу: помоћу Палестинаца на силу је преузео Хевронски манастир, у операцији која је подсећала на сличне које је предузео уз помоћ трупа ОМОН против парохја РПЦЗ у Владивостоку, Рјазану и другим местима. Игуманија Јулијана је била изложена претресу. Њој је ово било друго насилно протеривање из манастира у Светој Земљи од стране МП (први пут је протерана 1948). Коначно, 29. јула 1997, на 70. годишњицу Декларације митрополита Сергија, Синод РПЦЗ је протерао епископа Варнаву Канског, архимандрита Вартоломеја и игуманију Јулијану из Свете Земље.¹⁰⁶⁹ Тог тренутка, дакле, треба сматрати да су се последњи остаци Истинског Православља у земљи Богочовекове Смрти и Васкрсења предали несветој алијанси „светског православља”, ислама и комунизма. Чак је и нема природа туговала. Авраамов Храст у Хеврону осушио се годину дана након његовог преузимања од стране МП...

Касније се испоставило, као што су хевронске новине *El Mascobbiyeh* известиле, да је од фебруара 1997, манастир био тајно пренет на МП, преко главе руске црквене мисије МП у Јерусалиму, Василија Васњева...¹⁰⁷⁰

Критичари игуманије Јулијане су указивали на чињеницу да је приступ светим местима обезбеђен по закону свим поклоницима. У ствари, док је Авраамов Храст, смештен на земљишту Хевронског манастира, био свето ме-

1068 Види материјале у *Russkoe Pravoslavie* (Руско Православље), № 3 (7), 1997 (P).

1069 *Pravoslavnaia Rus'*, № 16 (1589), August 15/28, 1997 (P).

1070 Abbess Juliana, у: „Paroles d'un detraque et reponse de Mere Juliana” (“Речи поремећене особе и одговор мати Јулијане”), orthodox-tradition@yahoogroups.com, June 22, 2004.

сто, Јелеонски и Гетскимански манастир били су смештени у близини места Вазнесења Господњег, Страдања у Врту и Јудине издаје, али не на самим тим местима. Међутим, ако претпоставимо да су манастири били смештени на светим местима, размотримо снагу овог аргумента.

Протојереј Венијамин Жуков је писао: „Такав закон постоји у Израелу. Али нико не може тачно да каже да је такав закон такође на снази на територији Палестинске Аутономије. Чак и ако јесте, с обзиром на посебну војну ситуацију (што се тиче Хеврона, конфликт између Палестинаца и Јевреја довео је, у последња два месеца, до десетина мртвих и стотине рањених), може се рећи да функционисање (јеврејских) закона није норма у Палестинској Аутономији. Најбољи доказ за то је чињеница да тамо постоје разлике између различитих палестинских нивоа власти у погледу процене законитости акција палестинске полиције у Хеврону...

Но, ако такав закон и постоји у Палестинској Аутономији, онда у Хеврону, у датом случају, он постаје прилично неприменљив за нас. Арафат сматра да смо ми окупирали територију незаконито. Како можемо да поступамо у сагласности са законом по питању прихватања посетилаца, ако не сматрамо да смо власници овог места? Према томе, Арафат нам је сам одузео основ за испуњавање закона. Али ми постајемо још мање обавезни пред законом (понављам, уколико је закон уопште на снази) ако је посетилац који намерава да дође, у очима власти законити власник. Стога, први прекршитељ закона су власти саме, које нас стављају у позицију изван закона. Али какво испуњавање закона је обавезно овде за нас? Концепт гостољубља има врло мало везе са тим...

Што се тиче односа Јевреја према овом закону у датом случају, познато је да је недуго пре пројекта посете Алексеја II Светој Земљи, један од важних функционера израелског Министарства за верска питања, Ури Мор, посетио наш манастир на Јелеону са циљем да сазна какав је тамо био однос према посети Московског патријарха. Наше монахиње су рекле да долазак патријарха, највероватније на 150. годишницу Мисије, није ништа друго него совјетска представа; 150. годишњица је само изговор, с обзиром да је 100. годишњица Мисије била торжествено прослављена 1958. године у Јерусалиму, под вођством архиепископа Александра Берлинског, у присуству функционера Јорданске државе и, наравно, представника Грчке патријаршије (званично, Мисија је основана са одобрењем турске владе 1858. године). На то је Ури Мор одговорио: 'Можете да протестујете колико год хоћете'. И потом је рекао: 'Видим да је ваш приступ другачији од оног у Гетсиманији.. Ако не желите да ја њимиме, то је ваша ствар!' И додао је: 'Израел никад неће променити status quo на његовој територији.'

Став патријарха Диодора према овом питању такође је био карактеристичан. Када је његов изасланик који је пратио Алексеја II био одбијен, патријарх Диодор је примио монахиње из Јелеонског манастира и изразио им принципијелно негодовање. Демонстрирајући своју моћ, рекао је да може да уђе у Јелеон, ако хоће, помоћу јеврејске полиције, али то неће да учини. И отпустио их је у миру, након питања: 'На чијој је страни Хеврон?'

Додајмо да кармилски католички манастир не прима никог и нико није поднео тужбу због тога. Као што је С. Черток, новинар који живи у Јерусалиму, јасно писао¹⁰⁷¹: 'У Израелу је приступ светим местима заиста слободан. Међутим, у затвореним институцијама то је учињено у установљеним или договореним часовима и, наравно, без примењивања силе. Ово правило се нарочито примењује на манастире, где је типик одређен строгим правилима'¹⁰⁷².

Чак и да је закон о слободном приступу поклоника светим местима био јасније и строже примењиван, још увек није могао да буде примењен на патријарха Алексеја, из простог разлога да *он није био њоклоник*. Пре своје посете званично је објавио како иде у Свету Земљу да се дочепа имовине РПЦЗ, а затим је на силу преузео Хевронски манастир. Другим речима, понашао се као лопов - и никакав закон, секуларни или свештени, не може да примора некога да прими узурпатора и лопова на своје имање.

Чак и да је такав безбожни закон постојао, требало би га игнорисати ради побожности, ради Божијег Закона. Да ли би велики исповедници вере у Светој Земљи - свети Теодосије Велики, Јефтимije Велики и Сава Освећени - дозволили јересијарсима њиховог времена да врше службе у њиховим манастирима? То је непојмљиво.

Оно што се пре свега испоставило као најјачи аргумент изложен од стране критичара игуманије Јулијане, била је чињеница да је РПЦЗ у Светој Земљи помињала патријарха Диодора Јерусалимског и према томе била обавезна да прима његове пријатеље и госте. Тако, према протојереју Георгију Ларину, који је касније постао изасланика архиепископа Марка у Светој Земљи, „ми немамо ни право да вршимо богослужења у нашим храмовима у Светој Земљи без благослова Његовог Блаженства Диодора, патријарха Јерусалимског, и свете литургије морамо да вршимо на антимињима које је осветило Његово Блаженство (Диодор)... Ми се молимо за њега и помињемо га на јектенијама пре нашег првојерарха... Када јерарси и свештеници и ђакони долазе на поклоњење у Свету Земљу, они немају права (по светим канонима Православне Цркве) да врше богослужења у нашим храмовима без посебне

1071 (Russkaia Mysl', № 4179, 19-25 June, 1997)

1072 Жуков, писмо од 19. јула 1997. упућено Александру Ивановичу Мусатову.

дозволе патријарха Јерусалимског, што је разлог због кога са аеродрома најпре идемо код Његовог Блаженства по благослов!¹⁰⁷³

Истовремено, отац Георгије признаје да патријарх Диодор „саслужује са патријархом Московским и нема жељу да саслужује са нашим јерарсима”. Чудна је и очигледно неканонска ситуација у којој је било монаштво РПЦЗ у Светој Земљи: осим свог првојерарха били су присиљени да имају још једног - који је, при томе, служио са њиховим главним непријатељем, а не са њима! Ко је оно рекао да се не може служити двојици господара?..

Додуше, патријарх Диодор Јерусалимски није био јеретик на начин на који је то био Алексије Московски. Он је критиковао екуменски покрет и 1989. године је, као што смо видели, напустио Светски Савет цркава, иако се испоставило да није прекинуо све односе са екуменистичким организацијама. Али његов отпор екуменизму није одговарао принципијелном карактеру РПЦЗ, с обзиром да је остао у пуном општењу са свим православним екуменистима. Поступајући тако, он се ставио у неканонски положај, чиме је приморао све истинске православне да прекину општење са њим. Јер, као што свети Јован Златоусти каже, „који општи са изопштеним, сам је изопштен”.

Неки људи, на пример архиепископ Марко, мисле да треба да наставе да одржавају блиске односе са Јерусалимском патријаршијом јер је, као и Српска патријаршија, била у општењу са РПЦЗ у ранијим деценијама овог века и понудила јој гостопримство. У одговор на овај аргумент можемо да наведемо речи јеромонаха РПЦЗ Јосифа московског у писму митрополиту Виталију о Српској цркви, које могу да се примене, без крупних измена, и на на Јерусалимску патријаршију:

”Сада бих волео да се вратим на последњи телефонски разговор који сам имао са вама. Ово се тиче служења владике Марка са Србима. Ви сте тада рекли да су неки јерарси РПЦЗ, као на пример архиепископ Јован (Максимович) и архиепископ Никон (Рклицки) то дозвољавали. Ово је разумљиво, зато што су они, као што је познато, били одгајени и васпитани од пастира Српске Цркве.

Ми исто волимо Српску Цркву и српски народ - Српску Цркву у лицу патријарха Варнаве, који је некад прихватио прогоњене Руске емигрантске јерархе. Али времена се мењају и живот не стоји у месту. Већ је 30 година од како је владика Јован умро, и скоро 20 од како је умро владика Никон. Српски патријарх Варнава и ти српски јерарси који ни пред ким нису страховали, и који су понудили гостопримство прогоњеној Руској Цркви, одавно

1073 Ларин, писмо од 18/31 августа 1997 о. Стефану Красовицком.

су упокојени. Савремени српски епископат је јако далеко од онога што је био тридесетих година. Ви знате да се са Српском црквом десило скоро исто што и са Руском.

Њихов епископат је такође постављан од комунистичких власти, и они су такође постепено отпали од чистоте Православља. То је оно о чему је писао знаменити српски богослов, архимандрит Јустин Поповић, који никако не може да буде оптужен да није волео Српску цркву или да није био православан: „...Атеистичка диктатура је већ изабрала двојицу патријараха... На тај начин она је цинично погазила света права Цркве, а такође и свете догмате”. Мислим да је отац Јустин имао бољи увид у негативне процесе који су се одвијали у Српској цркви него владика Марко.

Првојерарх Српске цркве узима активно учешће у ССЦ; они се моле са свим врстама јеретика и људима разних религија; они подупиру антиправославне иницијативе Константинопољског патријарха. И да ли пред свим тим чињеницама треба да затворимо очи због тога што је тридесетих година патријарх Варнава помогао нашим руским јерарсима, или пак зато што је владика Марко студирао на српском Богословском факултету? То је једноставно неозбиљно. Ако ћемо да расуђујемо на тај начин, и да узимамо наше успомене на прошлост као руководећи принцип у садашњим поступцима, а да при томе не узимамо у обзир актуелну реалност, онда можемо да дођемо до крајње апсурдне ситуације и нећемо избећи озбиљне погрешке. У том случају ми треба да имамо општење и са Константинопољким патријархом, зато што је пре десет векова Русија примила Православље од Византије.

Ако су наши односи са Српском црквом и Србима засновани на нелицемерној љубави и захвалности, онда посебно сада, у овим тешким временима за Србију, треба да им помогнемо да схвате и виде одступања од Православља до којих долази од стране српске јерархије, и због којих им, можда, Праведна Десница Божија и шаље застрашујућа ратна искушења која се тамо дешавају. Такав искрен став ће бити најбоља захвалност Руске цркве српском народу за гостопримство тридесетих година.”

Писац ове књиге се сећа како седамдесетих година настојатељ манастира у Хеврону, игуман Игњатије, није пуштао чланове Московске патријаршије на подручје манастира (терао их је штапом!), нити је пристајао да помиње Јерусалимског патријарха (иако је имао пријатељске односе са неким члановима те патријаршије). Као бивши члан Катакомбне Цркве и близак пријатељ светог Јована Максимовича, отац Игњатије је имао дар суза и пророштва, и још за живота је био поштован као светитељ чак и од муслимана. Бојао се једино Бога, и због тога су чак и непријатељи вере, осећајући његову духовну

снагу, тражили да целивају руб његове одеће када је шетао улицама Јерусалима... Његов пример показује како је РПЦЗ *могла* да поступи, ослањајући се само на силу вере.

Читав тон горе наведеног писма оца Георгија Ларина указује на то да је РПЦЗ *наравно* требала *чак и сада* да остане у општењу са Јерусалимским патријархом. Чини се да њему не смета то што је патријарх у општењу са читавим екуменистичким „светским православљем”, укључујући и Алексеја Московског, да је у скорашњој конфронтацији са Константинопољем по питању парохија у Аустралији Јерусалим био присиљен да се потчини унијатском патријарху Вартоломеју, и да су други јерарси Јерусалимске патријаршије били бестидно на страни МП. Тако је митрополит Тимотеј Лидијски изјавио: „Руски манастири у Хеврону били су враћени њиховим законитом власнику (тј. Алексеју Московском)”, истичући да је сада „дошло време да се превазиђу поделе, јер је Црква у Русији данас слободна. Постоји само једна Руска Православна Црква, а поједине групе које су се из било којих разлога одвајале од ње дуго времена уназад, не могу се признати за такву”.¹⁰⁷⁴

Питање је било: који је био разлог присуства РПЦЗ у Јерусалиму? Да води миран живот са суседима, неузнемираван било каквим конфликтима? У том случају, требало је да се одрекне неделотворног одржавања свог статуса псевдо-независности, и да се придружи или Јерусалимског патријаршији или Мисији МП у Јерусалиму. Или је то било – да наследи Царство Небеско кроз добро исповедање вере, чак и до проливања крви ако треба? У том случају, требала је да прекине општење са Јерусалимским патријархом и да пружи чврсти отпор свим покушајима КГБ агената у мантијама да „попију шољу чаја” и „врше богослужења” у њеним манастирима. То би сигурно довело до конфронтације, али уз Божју помоћ она би у томе несумњиво успела, чиме би охрабрила многе друге прикривене противнике екуменизма у Светој Земљи и другде. На крају крајева, као што каже апостол Павле: *Ако је Бој с нама, ко ће ирошив нас?* (Рим. 8,31)

Један епископ критичар игуманије Јулијане је писао: „Очигледно, било је питање повлачења линије на одређеној тачки: Алексеј свакако није могао да буде примљен као патријарх, али друга крајност, затварање врата пред носом делегације, која би негде друге можда била одговарајућа, у овом контексту била је провокативна према локалним властима, како цивилним, тако и црквеним. У принципијелним стварима има мало места за дипломатију, али исто, чини ми се, и за провокације...”

1074 Service Orthodoxe de Presse, 221, September-October, 1997, p. 16 (Ф). Било је објављено да се патријарх Диодор оградао од ове примедбе.

Ови коментари показују недостатак разумевања за ситуацију у којој су се нашли игуманија Јулијана и ревнитељи који су је следили.

Прво, њој је било наређено да Алексеја прими „са чашћу и поштовањем”, што искључује понашање према њему као да није патријарх. Истина, Синод јој је послао говор патријарху, у коме је било написано: „Ми вас дочекујемо не као патријарха све Русије, већ као госта патријарха Диодора Јерусалимског”. Али, као што је игуманија Јулијана писала: „Стајући пред телевизијске камере, ја бих била осрамоћена пред читавим светом!!!!... То ми се чинило апсурдним. Сваки дочек је већ дочек и новинари су могли да ми ставе у уста потпуно другачије речи. У суштини, требало је да приђем и узмем његов благослов”.

Опет, високопоштовани протојереј из Русије, који је критиковао Синод да је отишао предалеко у једну страну, критиковао је и игуманију Јулијану, да је отишла предалеко у другу, говорећи да је требала да пусти Алексеја унутра, али „хладно, званично”. Међутим, чак и да га је примила „хладно” и „званично”, да ли би она, слаба жена која није имала чак ни подршку свих својих монахиња, могла да га спречи да служи на гробу архимандрита Антонина, када би он и његова огромна пратња већ прешли праг манастира? Да је покушала тако нешто, скандал би могао да буде још већи, и могла је једноставно да буде гурнута у страну, као што је била гурнута у Хеврону.

У сваком случају, да је КГБ агенту „патријарху” било допуштено да уђе у тврђаву РПЦЗ у Јерусалиму, прави односи РПЦЗ према њему могли су да буду потпуно погрешно представљени, и читав свет би сазнао ко је прави господар, не само на Јелеону, него у читавој Руској Цркви.

Најшокантији аспект ове афере било је писмо извињења муслиманима. Протојереј Венијамин је дао неколико осветљавајућих коментара о дипломатском значењу митрополитовог писма Арафату: „У писму Арафату нема ни речи о незаконитој конфискацији имовине, о нељудском бијењу монаштва, о огромном кршењу међународног закона, као што је то изразио архиепископ Лавр у свом протесту. Ништа слично! У овом обраћању – осам дана након безаконе акције Московске патријаршије уз помоћ палестинског ОМОН-а – под изговором 'дипломатског деловања' у циљу поновног стицања Хеврона, десило се потпуно 'заташкавање' и 'оправдање' свих злочинаца у афери конфискације Хеврона. Можда ће у оваквим околностима Хеврон бити враћен Цркви: зар ће Московска патријаршија да устукне, као што је Хрушчов једном учинио са Кубом?! Можда... Није ли боље жртвовати Хеврон (можемо се чак правдати тиме да немамо снаге да га задржимо), него да жртвујемо наше верне монахе, чији подвиг нисмо заштитили овим жалосним писмом. Исто

тако ми нисмо били у стању да ценимо подвиг оних који су нам веровали и који су били претучени од стране ОМОН-а у нашој домовини... Ово је био дипломатски неуспех пред очима читавог света!”

Без сумње митрополит Виталије је био присиљен да напише то извињење од стране архиепископа Марка, који није био послан у Свету Земљу по наредби Синода, него је дошао својом вољом, наводно сазнавши о догађајима „из новина”. Многи сумњају - и заиста има доста доказа који указују у том правцу - да су догађаји у Хеврону и Јерусалиму били у ствари испланирани од стране Московске патријаршије и архиепископа Марка, током њиховог тајног састанка у децембру 1996. године.

Став архиепископа Марка о Московској патријаршији био је изнет у чланку у коме је почео да тврди како догађаји у Светој Земљи не би требало да зауставе покушаје да се превазиђе раскол са Московском патријаршијом - који заправо и није „раскол”, него „подела”. Затим се на површан и варљив начин осврнуо на главне препреке за уједињење. Коначно, позвао је на одржавање Свезаграничног Сабора који би размотрио односе са патријаршијом и одговорио на питање: „Да ли је могућа евхаристијско општење уз потпуно аутономију?”¹⁰⁷⁵ Ово је показало у ком правцу иду његова размишљања - ка претварању РПЦЗ у „потпуно аутономну” Цркву која је у општењу са патријаршијом, попут Америчке Православне Цркве!

Такође, постало је јасно да је архиепископ Марко планирао предају остатка имовине РПЦЗ Московској патријаршији, с обзиром на то да је његов блиски помоћник у овој афери, протојереј Виктор Потапов, у интервјуу рекао: „Ми у потпуности изјављујемо да Заграничну Цркву сматрамо за неотуђиви део Руског Православља и да бисмо желели да предамо Русији све што смо користили, нарочито овде, у Светој Земљи”.¹⁰⁷⁶

Патријарх Алексеј је 2000. године, током поклоничког путовања у Свету Земљу, представио палестинским властима које су га примиле документа која се односе на захтев за „враћање” Хевронског манастира. Године 2005. одликовао је амбасадора Хаирија ал Ордидија „Одликовањем светог и правоверног Кнеза Данила” за његов допринос унапређивања односа између Русије и Палестине. „Епископ Марко Јагоријевски, који је предао одликовање заједно са патријархом, приметио је да је амбасадор узео активну улогу у припремању двају доласка патријарха Алексеја у Свету Земљу...”¹⁰⁷⁷

1075 *Vestnik Germanskoj Eparkhii*, № 4, 1997 (P).

1076 *Nezavisimaia Gazeta - Religii*, July 24, 1997 (P).

1077 <http://www.mospat.ru>, October 31, 2005.

Уочи новог миленијума

Године 1999, десет година након што је перестројка почела да разоткрива тајну корупцију МП, ситуација је „нормализована” – настављена је тесна сарадња са водећим елитама у влади и мафији.¹⁰⁷⁸

Ствари су поново постале нормалне, јер је КГБ (ФСБ) поново преузео контролу. Како пише Преображенски, „ФСБ је обновљени КГБ из совјетске епохе. Након демократских реформи 90-их, КГБ официри су успели да све добију назад. Све дирекције совјетског КГБ уједињене су сада у ФСБ, осим двеју од њих: прве, која је управљала обавештајном делатношћу, и девете, која је чувала највише комунистичке бирократе. Обе су формално независне, али одржавају блиске везе са ФСБ... Бивша главна дирекција КГБ сада се зове Спољна обавештајна служба. Она успешно руководи операцијом 'РПЦЗ'¹⁰⁷⁹ – тј. апсорпцијом РПЦЗ у МП.

Хомосексуалност, „грех митрополита Никодима”, као што је познато у МП, врло је користан за КГБ. Константин Преображенски пише да је последњих 70 година КГБ активно унапређивао хомосексуалце у епископе. „Чак и за патријарха Сергија се говори да је био један од њих. Хомосексуални епископи су били у непрестаном страху да не буду разоткривени, због чега је КГБ лако управљао њима”.

Године 1999, након истрајних притужби од стране његовог клира, хомосексуални епископ Никон Јекатеринбуршки био је присиљен да се пензионисхе у Псково-печерском манастиру. Међутим, у року од три године поново се вратио у Москву, у једну од најбогатијих парохија. „Утицајни хомосексуални лоби Московске патријаршије је спасао епископа Никона”.¹⁰⁸⁰

Године 1998. МП је благословила књигу састављену од стране митрополита Јувеналија Крутицког и Коломнског, насловљену *Човек Цркве*, која садржи неискрено изражавање поштовања према митрополиту Никодиму Лењинградском од стране неколико његових колега-јерараха. „Сада су многи спремни да оптужују бивши клир, укључујући и владика Никодима, за наводну колаборацију са КГБ. Али није било другог излаза: Црква је требало некако да преживи. Зато је постојао посебан начин понашања, са циљем да се не допусти потпуно уништење Цркве...”¹⁰⁸¹

1078 Ово се наставља до данашњег дана. Тако је архимандрит Герман (Капутин) из Давидове пустиње близу Москве, „веома активан бизнисмен и врло богат”, пронађен мртав 2005. године (Jeremy Page, „Mafia secret of murdered abbot”, *The Times*, July 29, 2005, p. 35).

1079 Preobrazhensky, „Ecumenism and Intelligence”.

1080 Preobrazhensky, „Ecumenism and Intelligence”.

1081 Protopriest Michael Arlov, „A 'Man of the Church in a Blue Cover'”, *Church News*, August-September, 1998, vol. 10, № 7 (14), pp. 7-8.

Најгрубљи екуменизам се такође наставио - скоро сигурно због тога што ФСБ-у (бивши КГБ) још увек треба клир МП за продирање у туђе конфесије из шпијунских разлога.¹⁰⁸² Као што смо видели, антиекуменистички протести са почетка 90-их били су угушени, изазов РПЦЗ је одбијен, а „трећи пут” практикован од стране Бугарске и Грузијске цркве био је игнорисан. Иако су антиекуменистички елементи још увек постојали у МП (на пример, 1998. *Руски Весџник* је објавио протест игумана и 150 валамских монаха против учествовања МП у ССЦ), заједно са обновљенским, окултистичким, националистичким и комунистичким елементима, сви заједно били су држани у оданости патријарху: све је било дозвољено, само да се не створи „раскол”...

Неки су били под утиском очигледног непријатељства МП према римокатоличком прозелитизму у Русији. Међутим, из примедаба водећих јерараха постало је јасно да је овај спор био једино против наводног католичког кршења „узајамног пакта о ненападању”. Русија је била „канонско подручје” МП, тако да католици нису могли да полажу права на њу (као што се патријарх изразио: „Русија је историјски била хиљаду година православна, и стога римско папство нема права да је осваја”): требало је да се држе своје „канонске територије”, Запада. То је значило да се МП одрекла сваког права да преобраћа западне јеретике у Православље. Као што се миторполит Кирил изразио: „У пракси ми забрањујемо нашим свештеницима да преобраћају људе. Наравно да се дешава да људи дођу и кажу: 'Знате, ја бих волео, једноставно из сопствених убеђења, да postanем православан'. 'У реду, изволите'. Али не постоји стратегија преобраћања људи”.¹⁰⁸³

Како је либерална ера 90-их долазила крају, васкрсење духа совјетског патриотизма постајало је све очигледније и очигледније. Овај дух, који тражи да оправда совјетску прошлост и одбаци покајање због њених грехова, најочигледније се одсликао у чланку под насловом „Религија победе” у коме је свој програм представио нови руски религијско-политички блок „За победу!” „Победа”, то је у ствари био тријумф совјетских сила над Немцима 1945, за чију крв је блок сматрао да има „мистичко, свето значење”, као „главни симбол руске историјске свести”.

Политички и економски аспекти програма овог блока били су комунистички; али њихови националистички и религијски аспекти били су још алармантнији. Јељцин и његове колеге били су оптужени за издају 45-е и „истински квалитетних” достигнућа послератног совјетизма. „Међутим – пише Валентин Чикин – непријатељ [који је очигледно Запад] није имао

1082 Preobrazhensky, „Ecumenism and Intelligence”.

1083 Gundiaev, interview conducted by Alexis Venediktov, March 22, 2001.

успеха у уништавању наше Победе. Победа је духовна снага која ће да нам помогне да се обновимо. Из Победе, као из плодног дрвета, настаће нове технологије, израшће нове школе, одбрана ће да ојача, биће изграђен поглед на свет. Ново заједништво, које пригрљује читаву нацију, потврдиће Победу из 45-е и у 21- веку.

Не заборавимо: 40-их десило се предивно стапање руских епоха. *Пајанске*, са кнезом Свјатославом [проклетим, како су га звали православни] који је победио Хазаре. *Православне*, у којој су деловале велике руске војсковође и светитељи Александар Невски и Димитрије Донски. *Монархистичке*, са Петром, Суворовим и Кутозовим. У диму битака Отаџбинског рата они су се спојили са бриљантним 'црвенима' – Жуковим, Васињевским и Ркосовским, што је Јосиф Стаљин тако јасно и гласно објавио из Маузолеја...

Једино блок 'За победу' има право да тражи ширину за читаву нацију. Идеологија блока 'За победу' је дуго очекивана национална идеја... Победа је света реч која испуњава руско срце поносом и слободом”.

Александар Проханов наставља тему: „Победа није једноставно национална идеја. Победа је вера, нарочит верски израз савести Руса. Под куполама Победе и православан и муслиман и атеиста и страсно верујућа особа наћи ће себи место. Наравно, ова вера треба да се открије, њој су потребни јеванђелисти, као што је свети Јован Богослов. Потребни су јој ствараоци и организатори. У свести ове религиозне философије постоји место за уметнике и вајаре, социологе и политикологе, историчаре и политичаре.

Тек треба да завршимо изградњу ове велике руске вере - Победе! У њој је вековима очекивано чудо, које се преносило међу видовитима од уста до уста, од Кијевске Русије до Московске кнежевине, од царске империје до црвеног царства. Ово је нада универзалног добра, универзалне љубави. Разумевање да је свет вођен не слепим силама материје, већ Праведношћу и Божанском Правдом...”¹⁰⁸⁴

Овај совјетски патриотизам подржавао је, између осталих, бивши идол либерала из РПЦЗ, о. Димитрије Дудко: „Сада је дошло време – писао је – да се рехабилитује Стаљин. И не само он, већ читав концепт државе. Данас можемо сами да видимо шта је злочиначко недржавништво, а шта је благословено државништво! Без обзира на то колико многи вичу да су у совјетским временима људи гинули у логорима - колико их гине сада, без истраге и су-

1084 V. Chikin, A. Prokhanov, „Religia Pobedy: Beseda” (The Religion of Victory: A Conversation), *Zavtra (Tomorrow)*, № 32 (297), 1999, p. 2 (P). Cf. Egor Kholmogorov, „Dve Pobedy” (Two Victories), *Spetsnaz Ros-sii (Russia's Special Forces)*, № 5 (44), May, 2000, and my reply: V. Moss, „Imperia ili Anti-Imperia” (Empire or Anti-Empire), <http://www.romanitas.ru/Actual/Impire.htm> (P).

да... Кад би Стаљин био овде, не би било таквог колапса.... Стаљин, атеиста са спољашње тачке гледишта, био је у суштини верник... Није му без разлога Руска Православна Црква, када је умро, отпевала 'вјечнаја памјат'... Главна ствар за коју се Стаљин старао, била је отаџбинска ствар. Стаљин с правом стоји уз Суворова!"¹⁰⁸⁵

Совјетска империја узвраћа ударац

1. јануара 2000. године на власт је дошао КГБ пуковник Путин. Он је био допадљив овој „дуго очекиваној националној идеји”. Такође, показао је већу заинтересованост у црквеним питањима од свог претходника, и лично се залагао за уједињење Московске патријаршије и Руске Заграничне цркве – за идеју која је на страни Заграничне цркве најпре изложена од стране архиепископа Марка 1997. и архиепископа Лавра 17. јула 1999...

Међутим, његова лична религиозност је, као што би се и могло очекивати на основу његове прошлости, веома сумњиве природе. Тако, док тврди да је члан Московске патријаршије, он, како пише Георгије Спуктс:

- „1) пали меноре када је на служби у својој локалној синагоги;
- 2) одаје пошту посмртним остацима Ким Ил Сунга у Јужној Кореји;
- 3) одаје пошту посмртним остацима Махатме Гандија;
- 4) верује 'не у Бога, већ у човека' (као што је сам изјавио);
- 5) инициран је у специјални окултистички облик 'витештва' (читај слободног зидарства) у Немачкој;
- 6) поново је увео комунистичку химну;
- 7) поново је увео крваво црвени комад платна као војну заставу Руске федерације;
- 8) није уклонио сатанистички пентаграм са јавних зграда (укључујући и цркве);
- 9) има планове о поновном постављању споменика 'касапину' Ђержинском (сада остварено);
- 10) није уклонио сатански маузолеј на Црвеном тргу, нити његов прљави садржај”.

Под Путином, пише професор Евгеније Л. Магеровски, „не само да су задржани совјетски симболи, већ и њихови закони такође. На пример, све цркве саграђене пре 1917. су 'државни историјски објекти' који припадају држави...

1085 Dudko, „Mysli sviaschennika” („Мисли свештеника”), <http://patriotica.narod.ru/history/dudko>. Види такође: Igor Pykhalov, „Pominaia Stalina” (Сећања на Стаљина), *Spetsnaz Rossii (Russia's Special Forces)*, № 4 (79), April, 2003 (P).

'Приватизација' црква тј. њихов пренос у руке оригиналних власника, заустављена је у Санкт Петербургу 2002. По законодавству државе, која се чак и не зове Русија, Руска Федерација је проглашена државом-наследницом РСФСР-а и СССР-а; а Руско царство... изгледа уопште није ни постојало...

Друго питање је не мање узнемиравајуће: намерни и све шири повратак свега совјетског – од сфере вишег државног апарата, па чак до обичне 'милиције', како у Русији и даље називају полицију. Поменути термин пао је у заборав пре неких петнаестак година чак и у земљама источне Европе, стога његова употреба у Русији у нама изазива оправдане сумње”.

Путинов пропагандиста Игор Колмогоров написао је: „Од самог почетка, Путинова власт била је у корену не-изборна; то није било питање 'постављања од стране Јелциња', већ оно што Кинези називају 'небеским мандатом', несумњиво право да се влада... Као политичар, Путин је већ дуго времена изнад политике”. Нешто касније, Колмогоров је написао: „Као народ, ми морамо да се стидимо само једне ствари – нашег слабог испуњења задатка који нам је постављен од Бога, да 'аутократски владамо народима'. И свако 'национално покајање', о коме људи воле да у недоглед да причају, мора почети са нашим тенковима на улицама источне Европе”.

„За оне који тврде – пише професор Олга Акерли – да се 'ЗНД разликује од СССР-а' и да је Путин 'активни православни хришћанин', ево неких отрежњујућих чињеница. Први дани и месеци Путиновог председниковања обележени су поновним постављањем спомен плоче на Кутузовском булевару, где је некад живео Андропов. Плоча која је била симбол комунистичког деспотизма и која је уклоњена приликом пуча 1991. године, носила је име Андропова – бившег шефа КГБ-а, нарочито познатог по својој пакости у употреби силе и клиничке психијатрије над дисидентима. 9. маја 2000, Путин је наздравио 'генијалном команданту' Јосифу Стаљину и унапредио многе бивше КГБ официре постављањем на највише државне позиције.”

Од тада Путин је прешао на спутавање слободе у штампи и на телевизији, на поновно увођење црвене заставе, српа и чекића у војним службама, као и мелодије совјетске националне химне. Организовани криминал доживео је процват под његовим патронатом (ово је почело још док је био вицегубернатор Санкт Петербурга). Уопштено узев, његов се режим може описати као неосовјетски, без марксизма-лењинизма, али са демократском и поготову националном примесом.

Московска патријаршија показала је потпуну лојалност овом режиму, уопште га не критикујући и подржавајући га како у његовом неосовјетизму, тако и у криминалној економији, у којој је и сама са ентузијазмом узела удела

(на пример, активности „тобако митрополита”, Кирила Гунђајева, који увози цигарете и алкохол без царине).

„Чини се – наставља Акерлијева – да у ЗНД-у, шта год држава не може да постигне, постићи ће црква; и мада је познато да су црква и држава раније у историји сарађивале, у овом случају не говоримо о религијским, канонским или националним делима, већ о *ірчевийом сѣиску* да се *реконсѣруише* Совјетска унија, или о тежњи за интернационализмом пре него ли за нечим што је добро за поједину нацију... Важно је запазити да је Путин недавно оживео евроазијски покрет, повезан са окултизмом, екуменизмом, итд., а конгрес под називом 'Сверуски политички социјалистички покрет', одржан у Москви у априлу 2001, креиран је на основу евроазијске идеологије и *међуконфесионалне* [!] хармоније у подржавању реформи председника Владимира Путина.' Покрет је водио Александар Дугин, сексуални мистик, члан Националне бољшевичке партије, син познатог Чекисте, лични пријатељ тзв. 'Црно-интернационалца', саветник у Државној думи и учесник у Путиновом покрету за 'уједињење'”.

Ово је један опојан коктел који показује да „симфонија власти” Путин-Дроздов стреми васкрсавању Совјетског Савеза, но овога пута у другачијем, много „узбудљивијем” облику, чије ће претензије бити много шире него ли у случају комуниста старог кова...

Сведочанство светитеља Филарета

Да је архиепископ (будући митрополит) Лавр предводник скретања РПЦЗ од Истинског Православља према „светском православљу”, обелодањено је тиме што се он без потребног поштовања односио према нетљеним моштима свог претходника, митрополита Филарета.

Митрополит Филарет се упокојио на празник Архангела Михаила 1985. Прошло је близу тринаест година и припремљено је преношење његових земних остатака из гробнице под олтаром гробљанског Успенског храма при Свето-Тројицком манастиру у Џорданвилу, у нову гробницу покрај саборног манастирског храма. У вези са тим, решено је да се гробница ради припреме преноса отвори. 10. новембра 1998. Архиепископ сиракушки и свето-Тројицки Лавр, заједно са свештенством обитељи, савршио је парастос код гробнице; кивот митрополита Филарета био је постављен на средину храма и отворен. Показало се да су мошти владике Филарета потуно нетљене и да су светле боје; у потпуности су се сачували и кожа и брада и коса. Владикина одежда, Јеванђеље, грамата са разрешном молитвом, крст, и воздух који је прекри-

вао лице покојника - били су савршено сачувани. Чак и бела тканина којом је одозго било прекривено цело тело, сачувала је заслепљујућу белину, што је веома задивило погребника који је присуствовао отварању кивота - он је рекао да би та тканина требало да буде потпуно црна већ после три године у гробу... Примећено је било да су се металне копче Јеванђеља које се налазило у гробу, при додиру расуле у прах, јер су биле сасвим зарђале; ово сведочи о томе да је у гробници било веома влажно; и поред такве влаге, осим тих копчи ништа није пропало! Заиста, то је било очигледно чудо Божије.

Међутим, реакција архиепископа Лавра на пројављивање овог чуда била је неочекивана: наредио је да кивот са моштима треба поново да буде затворен...

Дан уочи поновне сахране моштију, 20. новембра, у почетку четвртог часа дана, кивот светитеља је донесен из Успенског храма у Свето-Тројицки саборни храм. Служење парастоса предводио је архиепископ Лавр, коме је саслуживало око 20 свештеника и ђакона. Нико од других јерараха Руске Заграничне Цркве није дошао на пренос моштију владике Филарета (хтео је да дође само епископ Гаврил Менхетнски, али га је изненадна болест у томе спречила). После парастоса кивот са телом владике Филарета био је постављен код бочног зида храма, а у 19 часова почело је Свеноћно бденије. Следећег дана, 21. новембра, архиепископ Лавр је предводио служење Свете Литургије. Саслуживало му је 18 свештеника и 11 ђакона, док се у самом храму, међу мирјанима, молило још неколико свештеника који су стигли у Џорданвил. У препуном храму сабрало се око 400 људи. Сви присутни били су веома узнемирени и огорчени због тога што је у време парастоса, а такође и за време бденија и Литургије, кивот са моштима остао затворен. Без обзира на многобројне молбе клирика и мирјана који су у Џорданвил допутовали управо зато да би се поклонили моштима светитеља, архиепископ Лавр је одбио да отвори кивот. Такође, најстроже је забранио да се постојеће фотографије владикиних нетљених моштију умножавају, па чак и да се показују било коме. Архиепископ Лавр је сабране позвао да се моле за упокојење душе почившег Првојерарха, све дотле док не буде указана воља Божија у вези са његовим прибројавањем светима... После Литургије савршен је парастос, а затим је кивот са моштима светитеља Филарета у литији унесен у гробницу, на припремљено место где је архиепископ Лавр предао земљи часне мошти светитеља.¹⁰⁸⁶

1086 Senina, „The Angel of the Philadelphian Church”, *Vertograd-Inform* (English edition), no. 15, January, 2000, pp. 6-24.

Постојала су и друга сведочанства светости митрополита Филарета. Једно од њих десило се у Србији, на празника Светог Стефана, 9. јануара 2006. у истински православном женском манастиру Нови Стјеник, изграђеном у веома неприступачној планинској области, упркос претњама Српске патријаршије да ће га порушити. Монахиње су биле протеране из Старог Стјеника неколико година пре тога, због противљења јереси екуменизма у Српској цркви, и сада се налазе под омофором првојерарха „хризостомовске” гране Истински Православне Цркве Грчке.

Монахиња Ипомонија (што на грчком значи 'трпљење') боловала је од веома јаких напада астме. Тога дана, имала је најјачи напад до тада и угушила се. Двадесет минута није дисала и њено тело било је без икаквих знакова живота. Треба поменути да се неколико дана пре тога, десет монахиња у овом манастиру, предвођених схи-игуманијом Ефросинијом, од свет срца молило Господу да им дарује страх Божији.

Током 20 минута клиничке смрти монахиња Ипомонија је срела мноштво демона у тамном тунелу; држали су је и покушали да је одвуку у пакао. Било је то најстрашније искуство. Након 20 минута, матушка Ефросинија је помазала мртво тело уљем из кандила пред иконом светог Филарета Њујоршког. У тренутку кад је уље додирнуло њену главу, што је осетила као електрични шок, мати Ипомонија је оживела и почела да се помера. После тога била је још увек јако слаба и све време је плакала. Следећег дана у манастир је стигао отац Акакије. Служио је литургију три дана за редом, причестио ју је и извршио над њом Свету Тајну јелеосвећења. После тога она се у потпуности опоравила. Осећала се добро, ходала је и чак припремала храну. Читав овај догађај снажно је утицао на све монахиње. Њихове молитве да добију страх Божији био је услишан. Оне су ватрено благодариле Богу и његовом великом јерарху, светитељу Филарету Њујоршком.¹⁰⁸⁷

РПЦЗ и Срби

Како се миленијум ближио крају, преостала је још једна трагедија у веку обележеном трагедијом невиђених размера: пад оне Цркве која је, већи део двадесетог века, више но и једна друга, представљала символ Истинског Православља – Руске Православне Заграничне Цркве.

Пошто је практично одбацила већину Катакомбних Цркава, исто као и онај (већи) део своје организације у Русији који је познат као РПАЦ, РПЦЗ је почела незадрживо да пропада ка „црној рупи” Московске патријаршије.

¹⁰⁸⁷ Јеросхимонах Акакије, лична комуникација, март 2006.

У децембру 1996. архиепископ Марко се састао са патријархом Алексејем у Москви што је саблазнило верне православне Русе у многим земљама. Убрзо потом он је издао заједничку изјаву са архиепископом Теофаном из МП у Немачкој, чиме је практично признао МП као истинску цркву са којом РПЦЗ треба што је могуће пре да се уједини.

У јуну 1998, под притиском верних у Русији, митрополит Виталије се мало повратио, па је изјавио да је Московска патријаршија „псеудопатријаршија са псеудопатријархом као својим поглаваром... МП је изгубила апостолско прејемство, што значи да је изгубила благодат Христову. Ми немамо ни најмању намеру да узмемо учешћа у архијерејском или помесном сабору заједно са Московском патријаршијом”.¹⁰⁸⁸

Ипак, све је указивало на то да већинска струја у РПЦЗ жели и планира управо супротно...

Године 1999. Синод РПЦЗ је издао следећи позив: „Садашње околности у којима се налази наша сестринска Српска црква и многонапаћени српски народ постају све теже. Употребљавајући зло клевете и насиља НАТО покушава да одвоји Косово, срце Србије. Бомбе падају и поред самог Београда. Овај апел налаже архипастирима да позову клир и паству на молитву, не само у цркви, него такође и по кућама за спасење земље Србије и њеног верног народа, са којим нас спаја крвно сродство”. Позив је затим давао упутство свештеницима РПЦЗ да се на Литургији моле за „страдални православни српски народ”, а на молебанима „за Његову светост Павла, Патријарха српског, за архипастире, клир и верни народ у Србији”.¹⁰⁸⁹

Оно што је одмах привлачило пажњу у овом позиву, била је пуноћа признавања „наше сестринске Српске Цркве” – у време када је она појачавала своје екуменистичке активности.¹⁰⁹⁰ Наравно, ово је логички подразумевало да су „Сестринске Цркве” РПЦЗ такође и Московска и Васељенска патријаршија, са којима је Српска црква била у пуном евхаристијском општењу, а можда и неправославне цркве, као што је католичка, за коју су Срби изјављивали да са њом имају „братске” односе.¹⁰⁹¹ Осим тога све ове цркве биле су анатемисане од стране РПЦЗ због свог учешћа у свејереси екуменизма и та анатема била је потврђена колико јуче – у мају 1998. Шта је то значило? Да

1088 Vitaly, „Letter to a Priest”, *Vertograd-Inform*, No. 1, November, 1998, #2, p. 17 (издање на енглеском).

1089 Преведено на енглески у: *The Shepherd*, vol. XIX, N 8, April, 1999, pp. 20, 21.

1090 За детаље види: Vladimir Kirillov, „Mysli, vznikshie polse prochtenia pis'ma Arkhierejskogo Sobor RPTsZ 2000 goda serbskomu patriarkhu Pavlu”, у: *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobor RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduischie za nim sobytia*, part 2, Paris, 2001, pp. 22-24; and pp. 47-51 (P).

1091 Ibid., p. 26.

је Синод РПЦЗ био једноставно *луд* и није схватао неспојивост свога „Позива” и сопствене осуде екуменизма? Или се радило о *намерном обмањивању* верних кроз *финирање* осуде и одвајања од јереси, док се заправо тајно – а сада већ и не тако тајно – улазило у општење са њом?

Друго, РПЦЗ је оптуживала НАТО за „клевете и насиље”. Какве клевете? Није ваљда РПЦЗ поверовала комунистичкој пропагандној машинерији? Што се пак насиља тиче, насиље НАТО-а било је свакако за осуду, но ипак много мање од насиља Срба против њихових држављана. Зашто РПЦЗ – за разлику од патријарха Павла, као што је речено – није рекла ни речи о том злу?

Зашто се РПЦЗ одрекла политичке као и црквене позиције које се држала током готово читавог двадесетог века – а то је подршка НАТО-у против комунистичких режима Источне Европе и Азије?

Можда је овде кључна реч која се појавила у „Апелу” - „крвно сродство”. Србима се изгледа све може опростити зато што су словенске крви, исто као и Руси. Став РПЦЗ би се изгледа могао изразити овако: зло је напасти словенски комунистички режим користећи минималну силу за извршење задатка, док су злочини тога режима допустиви само зато што су их починили војници чијим венама тече словенска крв и који носе православне крстове на својим грудима!

2000. године Српски патријарх је прекинуо све везе са РПЦЗ. Ево како је о томе известила једна публикација Московске патријаршије: „Према одлуци Синода Руске Цркве од 28. децембра 1998. године у граду Бари у Италији формирано је подворје Московске патријаршије, ради духовног збрињавања локалне руске заједнице и бројних поклоника који посећују град да би се поколонили часним моштима светог јерарха и чудотворца Николаја, а такође и ради подршке радним контактима са верским, државним и друштвеним круговима у Италији. За старешину је постављен сарадник Одељења за спољне црквене односе свештеник Владимир Кучумов.

Од почетка активности Подворја, постало је познато да у доњој цркви бившег Руског дома за пријем поклоника, коју је према једном уговору делимично користила Руска Загранична Црква (РПЦЗ), служи клирик Српске Православне Цркве.

Његова светост патријарх Алексије II Московски и све Русије писао је Његовој светости патријарху Павлу Српском захтевајући да се разреши настала ситуација, која представља нарушавање канонске структуре Православне цркве, будући да се пастирска служба клирика Српске патријаршије одвија у расколничкој црквеној структури која нема општење ни са једном Помесном Православном црквом.

Његова светост патријарх Павле Српски послао је узвратно писмо Његовој светости патријарху Алексију II Московском и све Русије у коме је изразио став српског Светог Синода у односу према расколницима. Ту је он изјавио следеће: 'Свети архијерејски Синод наше свете Цркве забранио је својим епархијским архијерејима, да дају било какво канонско допуштење свештеницима да одлазе у јурисдикцију горе поменуте 'цркве'. Надамо се да ће се они тога држати.

Жао нам је што је тако нешто могло да се деси и надамо се да тај инцидент ни на који начин неће угрозити дугогодишње добре братске односе који су постојали током наше заједничке историје.

У тој нади, ми молимо Вашу светост и Најсветију Руску Православну Цркву, која нам је толико драга, да нам опросте пропуст до кога је дошло у граду Бари и да нам га не узму за грех. Ми вас уверавамо да се такав неугодан инцидент неће поновити.

Вашој светости познати су братски и хришћански односи које су Српска Православна Црква и српски народ имали према Митрополиту кијевском Антонију (Храповицком), према епископату, монаштву и руском народу који је дошао код нас, бежећи од насиља комуниста 1918. године. Ове братске везе наставиле су се све док, након пада комуниста, представници Руске Заграничне Цркве нису почели да шире своје свештенство унутар територија Русије, нарушавајући тиме канонску власт Руске патријаршије. Свети Синод је у више наврата упућивао протесте вођству Руске Заграничне Цркве у Америци и захтевао да се прекине са таквим деловањем, јер је оно противканонско и заслужује сваку осуду¹⁰⁹².

Неки јерарси РПЦЗ су своје општење са Србима увек истицали као доказ да се и даље налазе „унутар” „светског православља”. Сада, међутим, требало је направити избор: или пуна интеграција у „светско православље” кроз потчињавање Московској патријаршији, или потпуни прекид свих веза са „светским православљем” и повратак на исповедничку позицију митрополита Филарета.

Два разбојничка сабора

У августу 2000. Московска патријаршија је одржала „јубиларни” Архијерејски сабор за који се чинило да ће макар делимично бити усмерен на уклањање неких од последњих препрека за уједињење РПЦЗ и МП. Те препреке,

1092 „Information Bulletin” of the Department of External Ecclesiastical Relations of the Moscow Patriarchate, N 3, 2000, pp. 51-52.

како су формулисане од стране РПЦЗ током последњих десет година, биле су: 1. екуменизам, 2. сергијанство и 3. прослављање Новомученика и посебно Царских Новомученика.

1. *Екуменизам*. У документу о односима са иновЕРНИМА, учињено је неколико уступака по питању екуменизма, без обзира на формалну изјаву да је „Православна Црква – истинска Црква Христова, коју је створио Сам наш Господ и Спаситељ; то је Црква основана и испуњена Духом Светим...”, „Црква Христова је једна и јединствена...”, а „такозвана 'теорија грана', која афирмативно говори о томе да је нормално и чак провиденцијално постојање хришћанства у форми посебних 'грана' – потпуно је неприхватљива”.

Али, писао је протојереј Михаил Ардов (РПАЦ, Москва), „патријаршијски либерали се неће узнемирити, јер су у цитираном документу јеретици названи 'иновЕРНИМА', док су монофизитске заједнице назване 'Источним Православним Црквама'. 'Дијалог са иновЕРНИМА' ће се наставити, а предложено је да се Светски Савет црква не распусти, него да се реформише...”¹⁰⁹³ Осим тога, одмах након Сабора, 18. августа, патријарх Алексije се молио заједно да Јерменским „патријархом”.

Премда је тамо било доста говора о антиекуменизму у Московској патријаршији, исто као и у Српској, значајно је да је само један епископ, Варсануфије Владивосточки, гласао против документа о односима према иновЕРНИМА (шест украјинских архијереја било је уздржано).

2. *Сергијанство*. На овом Сабору МП је одобрила „социјални документ” који, између осталог, признаје да „Црква мора да одбије послушност држави... ако власти присиљавају православне вернике да се одрекну Христа и Његове Цркве”. Као што ћемо видети, РПЦЗ је овој фрази придавала огроман значај. Међутим, на истој страни налазимо: „Али чак и прогоњена, Црква позвана је да стрпљиво подноси прогоне, не одбијајући лојалност држави која је прогони”¹⁰⁹⁴. Ако ту фразу доведемо у везу са непосредно претходећом фазом руске црквене историје, доћи ћемо до закључка да МП остаје при ставу да је лојалност совјетској држави била исправно држање, док је отпор који је показала Катакомбна Црква представљао грешку. Тако је, насупрот првим наговештајима, Московска патријаршија и даље остала огрезла у сергијанство.

1093 Ардов: „Јубиларни Сабор је потврдио: Московска патријаршија је коначно отпала од Православља” (Извештај прочитан на 8. Саветовању свештенства, монаха и верних Суздаљеске епархије Руске Православне (Аутономне) Цркве, новембар 2000).

1094 *Iubilejnij Arkhierejskij Sobor Russkoj zarubezhnoj tserkvi. Moskva 13-16 avgusta 2000 goda*, St. Petersburg, 2000, p. 159 (P).

Осим тога, сергијанство као такво није било споменуто, а још мање је због њега изражено кајање. То је у складу са чињеницом да МП од 1943. никада није испољила никакав други став, осим одлучности да служи ономе што се покаже као најјача сила у савременом свету. До пада комунизма то је била Комунистичка партија СССР-а. Са падом комунизма МП најпре није била сигурна коме треба да буде послушна, но постепено је попримила карактер „популистичке“ цркве, покушавајући да удовољи различитим струјама (укључујући и номинално православне политичке лидере) и при томе чувајући привид јединства. Последица тога био је недостатак чисте, једнозначне политике, што се посебно огледа у одлукама јубиларног сабора.

У вези са тим протојереј Владимир Савицки, јеромонах Валентин (Саломак) и ђакон Николај Савченко пишу: „Политика 'популизма' коју данас води МП представља ново искривљење истинског хришћанства. Данас та политика (и идеологија која стоји иза ње), представља продужетак и даљи развој 'сергијанства', метаморфозу потпуно исте болести. У данашње време чини нам се треба посебно гласно о томе да говоримо. Други проблеми, као што су екуменизам и 'сергијанство' у строгом смислу речи, који су без сумње важни, од другостепеног су значаја у поређењу са главним циљем МП, а то је да буде 'свенародна' црква. Заправо, у 'народу' (у најширем смислу речи, укључујући ту и невернике и 'еклектичаре') увек је било оних који су за екуменизам и оних који су против. Из тога видимо да је МП спремна да истовремено учествује у гнусном греху екуменизма и да га одбацује и чак проклиње. Исто је и са 'сергијанством' (у смислу зависности Цркве од светских ауторитета). МП ће истовремено на речима потврђивати своју независност (будући да има оних који су за ту независност), али слушаће сваку реч власти и ићи ће за њима (не само зато што је то корисно, него такође зато што је то прихваћено у 'народу' и што су власти 'изабране од стране народа'). Краће речено, неопходно је да се осуде сама пракса и идеологија трансформисања МП у 'популистичку' цркву”.¹⁰⁹⁵

Ову анализу потврдили су догађаји који су уследили након што је у јануару 2000. на власт дошао бивши шеф КГБ-а Путин. МП је показала да се враћа на своју потчињену улогу у односу према једној неосовјетској влади – она, на пример, није протестовала против враћања црвене заставе као симбола оружаних снага и одобрила је задржавање музике совјетске националне химне. То је такође својеврсно враћање на доктрину сергијанства.

1095 Protopriest Vladimir Savitsky, Hieromonk Valentine (Salomakh) and Deacon Nicholas Savchenko, „Pis'mo iz Sankt-Peterburga”, *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobor RPTsZ 2000 goda 1 na prochie posleduischie za nim sobytia*, part 1, Paris, 2001, p. 92 (P).

Осамнаестог јула 2002. московски Синод је одобрио документ под насловом „Односи између Руске Православне Цркве и власти двадесетих и тридесетих година”, који на следећи начин оправдава сергијанство: „Коначна нормализације односа са властима не може бити тумачена као издаја црквених интереса. То је прихватио и свети патријарх Тихона, а такав став изражен је и у тзв. 'Посланици соловецких епископа' из 1926, дакле годину дана пре објављивања 'Посланице заменика чувара патријаршијског трона и привременог патријаршијског Синода'. Суштина промена у позицији јерархије састојала се у чињеници да је Црква, која је одбила да призна легитимитет нове власти установљене након Октобарске револуције 1917, касније, како је власт постајала јача, морала да је призна као државну власт и да успостави билатералне односе са њом. Тај став не заслужује осуду; историјски, Црква се не једном нашла у ситуацији у којој је морала да сарађује са неправославним владарима (нпр у време Златне хорде или муслиманског Отоманског царства)”.¹⁰⁹⁶

Међутим, совјетска власт је била много другачија од Златне хорде или Отоманског царства, и „билатерални односи са њом, за разлику од поменутих власти, подразумевали су издајство Православне вере и пад под анатему Цркве. Осим тога, ако је Црква најпре одбила да призна совјетску власт, а затим је (1927) почела да је признаје, поставља се питање: који је став исправан? Не може бити сумње у то да је исправан став онај који је добио подршку Руског Сабора из 1917-1918. и да је сергијанска Московска патријаршија напуштањем те позиције издала истину – и наставља да је издаје до данашњег дана кроз своје симбиотске односе са владом која за себе отворено изјављује да је баштиник совјетске државе.

3. *Новомученици*. Након готово деценије оклевања¹⁰⁹⁷, МП је коначно, под притиском своје пастве, прославила Царске Новомученике и многе друге муче-

1096 *Moskovskij Tserkovnij Vestnik*, NN 14-15, pp. 243-244; цитирано према: Fr. Michael Ardo, „'Sergians' continue in the same spirit”, <http://portal-credo.ru/site/?act=english&id=13>.

1097 Са патријаршијске тачке гледишта главни проблеми ту су били питање Царских Мученика са једне стране, а са друге питање мученика Катакомбне Цркве који су одбили да признају митрополита Сергија. Мученици убијени пре раскола са Катакомбном Црквом, изузев Царских Мученика, могли су да буду „безбедно” канонизовани. Тако је 1989. година она канонизовала патријарха Тихона, а 1992. још три мученика и формирана је комисија да истражи мучеништво Царске Породице.

У то време патријаршија још није рашчистила са тим да ли је Цар био истински мученик или не. Патријарх, митрополит Јувеналије и други, измишљали су изговор за изговором. Покајање због убиства било је најтеже измамито од оних који су до пре само неколико година позивали на 'повратак на лењинске нормe' у односима цркве и државе. У јулу 1993. Синод Московске патријаршије позвао је своју паству на покајање због греха цараубиства. Али пошто тај позив није био праћен јавним покајањем од стране самих јерараха, који су деценијама прихватили совјетски став да је Цар оправдано убијен због свога противљења прогресивном совјетском поретку, он је изазвао један разумљиви скептицизам. Тако га је протојереј Лав Лебедев назвао „гестом хипокризије, глумом,

нике пострадале од совјетског режима. Прослављање Царских новомученика представљало је компромисну одлуку, која је одражавала веома различите ставове према њима у патријаршији. Царски Мученици су називани „страсто-трпцима” пре него „мученицима” што је јасно показивало да ће бити прослављени не због начина на који су проживели своје животе, него због кротости са којом су дочекали смрт. То је антимонархистима допуштало да Николаја и даље сматрају за „крвавог Николаја” из совјетске митологије – он је пре био „грађанин Романов” него „Цар Николај” који је прослављен, то јест пре човек него монархијски принцип који је он симболизовао и због кога је пострадао.

А у погледу осталих мученика Сергеј Канајев (РПЦЗ) пише: „У извештају председника Синодске комисије за канонизацију светих, митрополита Јувеналија (Појаркова), усвојени критеријум светости за православне хришћане који су пострадали током сурових прогона био је да су јасно и недвосмислено испољили своју потчињеност 'законитом руководству Цркве', тј. митрополиту Сергију и његовој јерархији.¹⁰⁹⁸ Уз такав приступ само је светост 'сергијанских мученика' била непобитна, док су остали прослављани или нису прослављани у зависности од тога у ком су степену били 'одвојени од законитог црквеног руководства'.¹⁰⁹⁹ У вези са онима који се нису слагали са политиком митрополита Сергија у извештају је речено следеће: 'У деловању 'десничарске' опозиције, која се често назива 'непомињајушчим', не могу се наћи злонамерни, чисто лични мотиви. Њихове акције биле су условљене њиховим схватањем тога шта је добро за Цркву'.¹¹⁰⁰ По мом мишљењу, то није ништа друго него хула на новомученике и директна апологија сергијанства. Уз такав приступ свесни сергијанац митрополит Серафим (Чичагов), на пример, постаје 'свет', док његов идеолошки противник митрополит Јосиф Петроградски, кога је наша Црква канонизовала, није прослављен. За нас је важна још једна чињеница – да је митрополит Серафим од стране Сергија (Страгородског) био постављен на место митрополита Јосифа, кога је овај 'ставио под казну’”.¹¹⁰¹

Друге катакомбне мученике патријаршија је „прославила” зато што је њихову светост било немогуће сакрити. Тако је за мошти архиепископа

исправном фразом иза које не стоји ништа стварно...” (Lebedev, „Tsel' odna: otvyetit' liuboviu na liubov”, *Russkij Pastyr*, II-1994, p. 46 (P)). Александар Авдонин, који је открио цареве посмртне остатке у близини Јекатеринбурга, истиче да је „црква за те остатке знала четири године. Током тог времена нико из Московске патријаршије није дошао чак ни да их погледа. Ниједан свештеник! Чак ни ђакон!” (цитирано према: Robert K. Massie, *The Romanovs: The Final Chapter*, Jonathan Cape, 1995, p. 134).

1098 *Iubilejnij Arkhierejskij Sobor*, op. cit., p. 44.

1099 *Iubilejnij Arkhierejskij Sobor*, op. cit., p. 43.

1100 *Iubilejnij Arkhierejskij Sobor*, op. cit., p. 44.

1101 Канаев, „Obraschenie k pervoierarkhu RPTsZ”, у: *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobora RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduischie za nim sobytia*, part 2, Paris, 2001, pp. 3-4 (P).

Виктора Вјатканског недавно откривено да су нетљене и оне почивају у патријаршијском храму – упркос чињеници да је он био први архијереј који је званично прекинуо општење са Сергијем и назвао њега и његову цркву безблагодатнима! Такође, углед митрополита Кирила Казанског био је превелик да би био игнорисан, упркос чињеници да се његова позиција све до краја његовог живота ни на који начин није разликовала од позиције светог Виктора Вјатканског или светог Јосифа Петроградског.

Видећи прослављање катакомбних мученика од стране наследника оних који су их прогонили, неки су се присетили речи Господњих: *Зидати њихове њророцима и красиати њихоменике њраведника, и њоворити: да смо ми били у време оца својих, не бисмо с њима њристали у крв њорока. Тиме сами сведочити за себе да сати синови оних који су њобили њроке. Исѡнити и ви меру оца ваших!* (Мт. 23,29-32). Ова богохулна канонизација *истиовремено* истинских и лажних мученика, на препреден начин деградирала је подвиг истинских мученика, без њиховог потпуног порицања. Свештеник РПЦЗ о. Олег Орешкин тврди: „Мислим да су неке свете сергијанци прославили како би обманули верне. Гледајте – рећи ће они – он је светитељ, мученик, у Царству је небеском, а признао је Декларацију митрополита Сергија, дакле и ви морате да се помирите са њом и са њеним плодовима'. То ће учинити не да би прославили мучеништво ради Христа, него да би добили потврду сергијанске политике”¹¹⁰²

Суштинска ствар са тачке гледишта патријаршије било је то да њихов оснивач, митрополит Сергије, треба да добије једнак статус са катакомбним мученицима које је прогонио. Значајан корак у том правцу учињен је 1993. када је патријарх изјавио: „Кроз своје мученике Руска Црква носила је сведочанство своје вере и показала семе свога будућег препорода. Међу исповедницима Христовим можемо у пуној мери да истакнемо и име... његове светости патријарха Сергија”¹¹⁰³ Све до сабора 2000. године патријаршија се није осећала спремно да канонизује Сергија – вероватно због страха да би то могло да спречи уједињење са РПЦЗ. Но, МП није канонизовала ни вођу Катакомбне Цркве, митрополита Јосифа Петроградског – што је представљало наговештај да је канонизација двојице лидера била у изгледу, али је зависила од напретка преговора између МП и РПЦЗ.

Патријархов недостатак црквене принципијелности и еклисиолошке доследности по овом питању истакао је о. Петар Перекрјостов: „У уводу за

1102 „Ierei o. Oleg otvechaet na voprosy redaktsiii”, *Pravoslavnaia Rus'*, no. 23 (1452), December 1/14, 1991, p. 7 (P).

1103 Цитирано према: Fr. Peter Perekrstov, „The Schism in the Heart of Russia (Concerning Sergianism)”, *Canadian Orthodox Herald*, 1999, no. 4.

један чланак¹¹⁰⁴ патријарх Алексеј је написао следеће: 'Верујем да се наши мученици и праведници, без обзира на то да ли су следили митрополита Сергија или се нису слагали са његовом позицијом, заједно моле за нас'. Истовремено, у недељнику *Недеља* бр. 2, 1/92, исти тај патријарх Алексеј тврди да је Руска Загранична Црква расколничка црква, и додаје: 'Једнако је неканонска и такозвана 'Катакомбна' Црква'. Другим речима, он признаје мученике Катакомбне Цркве, од којих је безбожним властима многе издала црквена организација митрополита Сергија... а истовремено изјављује да су ти мученици расколници и да нису поштовали каноне!¹¹⁰⁵

Јер на крају крајева, како истиче о. Петар, за Московску патријаршију читава та ствар није само питање истине или лажи, светости или безбожности, него *власти*: „Њима није важно да ли је свештеник укључен у сумњиве пословне подухвате или у чисто црквене активности; да ли је демократа или монархиста; да ли је екумениста или зилот; да ли свеноћно бденије служи шест сати или сат времена; да ли свештеник служи опело жртвама које су браниле Бели дом или молебн за оне који су стали на Јељцинову страну; да ли свештеник жели да крштава погружењем или кропљењем; да ли служи катакомбно или отворено; да ли прославља Царске Мученике или не; да ли служи према новом или према православном календару – *ѿо њима заиста није биѿно*. Главна ствар је – *ѿомињање ѿаѿријарха Алексеја*. То је једна врста *ѿаѿизма*: нека свештеници буду ожењени, нека служе према источном обреду, нема везе – важно је да помињу Римског папу”¹¹⁰⁶

Ево како је клир Курска добро окарактерисао документе сабора МП: „Повсуда исти, добро познати стил: утађање 'десници' и 'левици', православнима и екуменистима, 'вашима' и 'нашима', без и најмањег покушаја да се заузме недвосмислени став, али, са друге стране, уз брижљиво чување читавог бремена грехова прошлости и садашњости”¹¹⁰⁷

1104 'У катакомбама', Sovershenno Sekretno, No. 7 1991.

1105 Perekhrestov, „Why Now?” *Orthodox Life*, vol. 44, no. 6, November-December, 1994, p. 44. То отвара питање да ли је патријаршијска канонизација чак и истинских мученика угодна Богу. Тако, када су педесеторица патријаршијских архијереја открили мошти патријарха Тихона у гробници Донског манастира, 5. априла 1992, сведоци су саопштили да је „чак било могуће препознати патријархов лик на његовом непромењеном лицу, а његова мантија и митра биле су такође сачуване потпуно неопштењене. Сведоци су такође говорили о дивном миомирису и необичном осећају побожног смирења у том тренутку. Али затим, како су потврдили неки патријаршијски клирици, у контакту са ваздухом мошти су се размрвиле, или – како примећују катакомбни хришћани – мошти нису дате у руке Московској патријаршији. Они су их затим прекрили гипсом, што представља богохулан чин са православне тачке гледишта...” (Евгеније Пољаков, лична комуникација, 5 април 1992).

1106 Perekhrestov, „Why Now?” *op. cit.*, p. 43.

1107 „Obraschenie kurskogo dukhovenstva k mitropolitu Vitaliu”, *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobora RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduiushchie za nim sobytia*, part 3, p. 80.

Два месеца касније, у октобру 2000, у Њујорку се састао Архијерејски сабор РПЦЗ. У готово свим својим актима он је представљао одговор на акте Московског сабора и то у највећој мери као њихово одобравање. Најважнији акти били су три посланице упућене: прва Патријарху српском Павлу, друга „Љубљеној деци Цркве у домовини и расејању” и трећа „Присталицама Старог обреда”.

Прва од тих посланица, датирана на 1/26. октобар, садржи запањујући изјаву да су РПЦЗ и Срби били „браћа по крви и по вери” и да „смо ми увек ценили евхаристијско општење између наше две сестринске Цркве и жељу да се утеха тога општења сачува до краја времена”. А при крају ове посланице читамо: „Преклињемо Вашу светост да нас не удаљи од литургијског општења са вама”.

Треба подсетити да је ово писано само две године након што је РПЦЗ званично потврдила своју анатему екуменизма и екумениста, и само неколико месеци након што је Српски патријарх лично изјавио како *није било* општења између његове цркве и РПЦЗ, називајући РПЦЗ „црквом” само под знацима навода! Поред тога, у септембру 2000. у званичном часопису Српске патријаршије, „Православљу”, саопштено је да је на позив патријаршије у Београд стигла католичка делегација, са којом је издата заједничка декларација у којој је посведочена чињеница да су се српски јерарси молили заједно са католицима током три последње недеље! Дакле, праведно анатемисавши Србе као јеретике и уверивши се у наставак њихових јеретичких активности, РПЦЗ је сада *преклињала* да буде поново примљена у општење са јеретицима!

Зашто? Разлог је постао јасан касније у посланици: „Догодило се чудо, молитве руских новомученика су услышене: атеистичка власт која је представљала претњу читавом свету неочекивано се срушила пред нашим очима! Сада са радошћу и надом пратимо процес духовне обнове који су наши светитељи најавили, а паралелно са тим видимо и *иостійено оздрављење црквене администрације у Русији*. Овај процес је тежак и неће бити спроведен без противљења. Но, његов сјајан показатељ је недавно прослављање руских новомученика предвођених погубљеном Царском породицом, као и осуда политике сарадње са безбожним властима, до чега је дошло на последњем Сабору Руске Цркве у Москви.

Још увек остају друге озбиљне ране код руководства Руске Цркве, које спречавају наше духовно зближавање. Но, и поред тога, ми се молимо Богу да их Он исцели, свемоћном благодаћу Духа Светога. Тада ће доћи до дуго очекиваног зближења и, дај Боже, духовног уједињења између два дела Руске

Цркве – онога у домовини и онога који је отишао у иностранство. *Молимо Вашу светљост да ђомоїне у їоме*”.

Тако су архијереји РПЦЗ – ово писмо потписали сви без изузетка – тражили од екуменисте да им помогне да уђу у општење са другим анатемисаним екуменистима, својим старим непријатељима из Москве, које су сада окарактерисали одушевљеним и потпуно лажним терминима, као да су се већ вратили у Православље! Зашто су онда јерарси РПЦЗ наставили да говоре о екуменизму као препреци за уједињење са МП? Како је истакао клир Курска: „Када се има у виду општење са Српском патријаршијом, није јасно колико ће дуго ова последња препрека за уједињење са МП (екуменизам) бити сматрана за важну”.¹¹⁰⁸

У другој посланици, датираној на 14/27. октобар, дате су неке веома изненађујуће изјаве. Прво, она поново говори о „почетку стварног духовног буђења” у Русији. Ако се узме у обзир да мање од 1% руске популације одлази у храмове МП, онда, чак и да је духовно стање МП било сјајно, то тешко да би могло да представља неко значајније „буђење”. Међутим, како је истакао Дмитриј Капустин, наводни знаци буђења – више читања духовних књига, више дискусија о канонским и историјским питањима у МП – не представљају добре показатеље стварног духовног прогреса: „Очигледно је да читање црквених књига може да донесе велику корист. Ипак, неопходан услов за то је љубав према истини. Јевреји су такође видели Христа и разговарали са Њим, али нису хтели смирено да приме истинско учење и не само да се нису спасили, него су учествовали у прогонима и уништили сопствене душе. Исто је са многим парохијанима МП. Читајући књиге о савременој црквеној ситуацији, многи од њих долазе до закључка да су сергијанство и екуменизам погубни за душу. Ипак, они су од ових сумњи често одустају због тврдњи својих лажних учитеља, који су били тако дрски да себе стављају изнад отачког предања. Задовољавајући се лажним разумевањем љубави (замењујући љубав према Богу, која захтева чистоту и чување истине, прељубом са преступницима закона и јеретичима) и послушности (замењујући послушност Богу и смирено прихватање светоотачког учења поукама лажних стараца и непризнавањем своје личне одговорности за стање у коме се Црква налази), они често узимају учешћа у прогонима и клеветама против Истински Православних. Речју, чак и такво добро дело какво је прослављање Царских мученика, често се изражава у искривљеном облику”. Капустин затим даје важну примедбу да „огроман број људи... није пришао Православљу упра-

1108 „Obraschenie kurskogo dukhovenstva k mitropolitu Vitaliu”, *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobora RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduiuschie za nim sobytia*, part 3. p. 79.

во зато што у МП нису видели истинско хришћанство (на жалост, у свести многих људи у Русији, Православна Црква одмах асоцира на МП). По моме мишљењу, МП пре спречава духовно буђење руског народа него што му помаже (ако уопште можемо да говоримо о било каквом буђењу у савременим, изузетно лошим духовним приликама у Русији).¹¹⁰⁹

Друго, посланица РПЦЗ поздравила је прослављање новомученика од стране МП, јер „молитвено обраћање читавог руског народа светим новомученицима и нарочито Царским новомученицима... сада је постало могуће захваљујући признавању њихове светости од стране Архиепископског сабора Московске патријаршије”. Као да се руски народ већ није молио светим новомученицима пред иконама које је израдила Руска Загранична Црква за протеклих двадесет година! Осим тога, како су написали протојереји Константин Фјодоров и Венијамин Жуков, „могућност молитвеног обраћања руским новомученицима народу није *јружила* Московска *ѡаѡиријаршија* (како је писало у посланици нашег Архиепископског сабора), *неѡ сам мученички ѡодвиѡ тѡих свейѡих, које је наша Црква ѡрославила 1981*. Молитве руског народа за ове светитеље никада нису престајале, од дана њиховог мученичког подвига, али су биле *ојачане и умножене уѡраво канонизацијом од сѡиране Заѡраничне Цркве*.”¹¹¹⁰

Треће: „Охрабрени смо тиме што је овај Сабор прихватио нови концепт друштва, чиме је у суштини *избрисана* 'Декларација' митрополита Сергија из 1927”. Као да је једна магловита фраза о неопходности да Црква одбије послушност држави у заиста изузетним случајевима (што је, како смо видели, противречило ономе већ реченом на истој страни) могла да *избрише* Декларацију која је проузроковала највећи раскол за последњих 900 година православне црквене историје и безбројна страдања и смрти – а да чак није ни споменута било она, било име њеног аутора! У сваком случају, као што смо видели, московски Синод је у јулу 2002. изјавио да Сергијеви односи са совјетским властима „не заслужују осуду”, дакле МП не само да се *није* покајала због сергијанства, него је наставила да га оправдава, супротстављајући се ставу катакомбних новомученика које је управо прославила и који су дали животе због свога супротстављања сергијанству.

1109 Kapustin, „Raz'iasnenia Episkopa usilili somnenia”, *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobor RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduiuschie za nim sobytia*, part 3. p. 66. Капустин је заправо коментарисао извештај епископа Евтихија Сабору. Међутим, пошто је саборска посланица готово у потпуности прихватила Евтихијев извештај, и поновила многе његове ставове, примедбе на епископов извештај једнако су примењиве на саборску посланицу.

1110 Fyodorov, Zhukov, „Ispovedanie iskonnoj pozitsii RPTsZ”, *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobor RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduiuschie za nim sobytia*, part 3. p. 46.

Посланица – коју су потписали сви епископи осим Варнаве Канског – то касније неискрено и признаје када изјављује: „Ми још нисмо видели да је Московска патријаршија дала оцену антицрквеног деловања митрополита Сергија (Страгородског), његовог Синода и њихових наследника”. Ако је тако, како онда може бити речи о томе да је Сергијева Декларација избрисана?!

Трећа посланица, адресирана на Староверце без прављења разлике између оних са „епископима” и „свештеницима” (поповци) и оних без њих (беспоповци), написана је у сличном екуменистичком тону и почиње речима: „Верним чедима Руске Православне Цркве у домовини и расејању која држе стари обред, Архијерејски сабор Руске Православне Заграничне Цркве шаље поздраве! Љубљена браћо и сестре у нашој светој Православној вери: нека милост и мир човекољубивог Спаситеља буду са вама у векове!”

Једна је ствар била укинута казне против старог обреда, што је РПЦЗ учинила на своме Сабору 1974, а нешто сасвим друго – признати расколнике за православне. И то таквим изразима! Јер касније у посланици РПЦЗ пореди прогоне старовераца са прогонима светог Јована Златоустог и тражи опроштај од старовераца као што је Цар Теодосије Млађи тражио од светог јерарха! Али, као што је епископ Григорије Грабе истакао након Сабора из 1974, греси руске државе због прогона старовераца у XVII веку не треба да леже на Цркви оног времена, која је староверце у почетку осудила не због њиховог држања старог обреда (што је чак и патријарх Никон признао за спасоносно), него због њихове непослушности Цркви. Свађивање све кривице за раскол не на староверце него на православне - након што су староверци гордо одбили да искористе многе велике уступке које су чинили православни (нпр. јединоверје), тврдоглаво настављајући да саме православне називају расколницима - представљало је извртање истине и логички је водило до закључка да Православна Црква није Истинска Црква!

По мишљењу клира Курске епархије: „Саборска посланица староверцима, по нашем мишљењу, не само да је изузетно понижавајући документ за Православну Цркву, него такође садржи обележја неправославне еклисиологије. Практично изједначавајући староверце са исповедницима Православља, Архијерејски сабор им, прво, оставља њихова убеђења, чиме им блокира пут покајања, а друго, или учи да изван Православне Цркве постоји истинско исповедање, или сматра да Црква може бити подељена на делове који вековима нису имали никакво међусобно евхаристијско општење. И по форми и по духу ова посланица представља потпуни прекид са патристичком традицијом Православне Цркве... Ту изгледа остаје још

само да се дода захтев: 'Смирено преклињемо да нас примите у општење и присаједините Светој Цркви'".¹¹¹¹

Октобарски сабор је изазвао буру протеста и унутар и изван Русије. Осећања оних који су протестовали сумирали су о. Стефан Красовицки и Роман Вершило, који су рекли да се догодила „револуција” и да „ако хоћемо да укратко изнесемо мишљење о преврату, онда можемо рећи да је ту дошло, као прво, до моралне предаје, а као друго, до самоукидања РПЦЗ као одвојеног дела Руске Помесне Цркве... На жалост, то је учињено на такав начин да заправо није јасно ко је ту отпао у раскол од Цркве: ми или наша заблудела староверачка браћа!”¹¹¹²

Незадовољницима је ускоро забрањено свештенослужење. Епископ Гаврило Менхетнски је казнио јеромонаха Пајсија из Ричмонд Хила у Њујорку, епископ Михајло Торонтски казнио је јеромонаха Владимира из Мансонвила у Канади, епископ Агатангел Кримски казнио је свештеника Николаја Фута-тенка из Кијева, а епископ Евтихије Сибирски казнио је тројицу свештеника из Санкт Петербурга и двојицу из Омска.

У октобру 2001, након принудног пензионисања митрополита Виталија, РПЦЗ се поделила на две групе: на главну групу коју предводи нови митрополит Лавр, и на остатак, који чини Руску Цркву у Егзилу (РПЦЕ), предвођен (пензионисаним) митрополитом Виталијем, уз кога су тројица нових епископа, Сергије, Владимир и Вартоломеј (из Канаде), затим епископ Варнава Кански и у Русији епископи Лазар Одески и Венијамин Кубански. РПЦЕ је одбацила многе полуекуменистичке новотарије последњих година: општење са Србима (одбачено је писмо Српском патријарху из октобра 2000), општење са старокалендарцима Кипријановцима, као и све преговоре о могућем уједињењу са Москвом. Време ће показати да ли ће РПЦЕ пружити поуздано уточиште руским православним хришћанима и да ли ће моћи поново да се уједини са РПАЦ ради формирања јединствене Истинске Православне Цркве Русије...

У октобру 2002. „патријарх” Алексије је имао виђење које показује и природу његове цркве и понор у који срља РПЦЗ (Лавр) – пред њим се појавио свети Теодосије Кијево-Печерски који му је рекао: „Ти си отпао од Бога – и ти и многа твоја браћа, и ничице сте се поклонили пред ђаволом. А владари Русије нису прави управитељи, него искривитељи. Црква им помаже

1111 „Obraschenie kurskogo dukhovenstva k mitropolitu Vitaliu”, *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobor RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduiuschie za nim sobytia*, part 3. pp. 81-82, 76.

1112 Krasovitsky, Vershillo, „Esche raz o sergianstve”, *Otkliki na deiania Arkhierejskogo Sobor RPTsZ 2000 goda i na prochie posleduiuschie za nim sobytia*, part 2, p. 52.

у њиховим прљавим пословима. Ви нећете стати сдесна Христу. Чекају вас адске патње, шкргут зуба и бескрајне муке ако се, проклети, не уразумите. Милост Божија је безгранична, али ваш пут ка спасењу кроз искупљење за безбројне грехе предуг је за вас, јер час одговора је близу”. Затим је нестао. Патријарх је био у шоку, он никада није доживео ништа слично и увек је са скептицизмом гледао на таква чудеса. Убрзо потом се разболео. Они који су му пружили прву помоћ тврде да је болесник једва чујно шаптао: „То не може бити, то не може бити!”¹¹¹³

¹¹¹³ „Agentsvo Russkoj Informatsii”, <http://www.ari.ru/doc/?id=1410#555>.

ЗАКЉУЧАК: ОБНОВА РОМЕЈСТВА

*Царсѣво овоѣ свейа цосѣаде
Царсѣво Госѣода нашеѣа и Хрисѣа Њеѣовѣ.
Отк. 11,15.*

Пошто смо приказали историју Православне Цркве у двадесетом веку, можемо приметити да су два наизглед мала одступања од православног погледа на свет до којих је дошло 1905. године – ограничење самодржавне царске власти Октобарским манифестом и Априлски декрет о толеранцији – довела до готово потпуног опустошења бивших земаља светог Православља. Првим је индиректно објављено да православно самодржавље не представља божанску институцију, освештану и уједињену са божанском установом Православне Цркве, него само људску организацију која има потребу за „контролом и равнотежом”, за подршком других, чисто људских и секуларних организација. А другим је индиректно објављено да Православље није једина богонадахнута Истина коју су сви људи дужни да траже и да јој буду послушни, него обична религија међу многим другим, која не заслужује нарочите привилегије или подршку. Велики пророк двадесетог века свети Јован Кронштатски противио се и једном и другом ставу. Сада можемо само да жалимо због последица непослушности пророчким речима и да из тога извучемо лекције.

У суштини, промене прихваћене под претњом револуције 1905. године отвориле су пут секуларизацији, прво у политичком и друштвеном животу православних народа, а затим и у њиховом црквеном животу. Хајде да прво размотримо секуларизацију у црквеном животу.

Секуларизација Цркве

Трагедија двадесетог века свима је очигледна: *Црква је секуларизована и њолијизована*. Слева она је била сведена на одраз аутократске партијске државе (сергијанска совјетска црква), здесна је попримила облик демократске федерације држава (Светски Савет цркава), а са свих страна националистичко самопоклоњење заменило је поклоњење Човеку Који је умро за све људе, да би створио Нацију која постоји како би обухватила све нације. Црква је почела да се доживљава као слуга, не Богу, него свету, као човеков помагач

у његовим палим жељама: „екукомунизам” је укинуо границе између Цркве и света.

Корени ове трагедије леже у две побуне против Цркве: у аутократској побуни папе у XI веку, која је, како су видели Ф. И. Тјутчев и Ф. М. Достојевски, породила комунизам; и у демократској побуни протестантске Реформације у XVI веку, која је породила екуменизам. Мада су ове побуне брзо изгубиле на снази и изродиле се у обично паганство, оне су још увек око нас. Али права трагедија састоји се у чињеници да се дух побуне увукао у срце Православне Цркве, дозволивши политичкој култури и идеологији које су је окруживале да продру у црквени организам и исуше животворни ток Духа Светога у свим аутокефалним Црквама, учинивши од њих једно тело и један дух са светом који их окружује.

Бог је страшно казнио ову побуну – и кажњавање се наставља до данас. Ситуација је онаква како ју је описао пророк: *Да ірешна народа, народа ісїуњеної іресима, семена зликовачкої, синова безакоња: Остїавише Госїода, їрезреше Свеца Израїлева, одсїуїише најїраї. Шїїо бисїе још били биїени кад се све више одмећете? Сва је їлава болесна и све је срце изнемоїло. Од їете до їлаве нема у њему ничеї здорової, неїо убої и модрице и ране їнојаве: нема исцећене, ни уїем заблажене, ни завијене. Земља је ваша їусїа, їрадови ваши оїњем їоїаљени; вашу земљу једу їуїїни на ваше очи, оїусїе їоражена од сїираних народа. Остїа кїи сионска као колиба у виноїраду, као сїеница у їрадини, као їрад оїкољени. И да нам Госїод над воїскама није остїавио мало остїайка, били бисмо као Содом, изїедначили бисмо се са Гомором (Ис. 1,4-9).*

Отворена и јавна побуна отпочела је у Русији у фебруару 1917, када је народ устао на Господа и на христа (помазаника) Његовог, православног Цара, чија је мисија била, по речи апостола – да задржава долазак антихриста (2. Сол. 2,7). Дакле, Господ је допустио антихристу да дође. Он је допустио да се *їшло* (политичка структура) *їреда сїїїани на мучење, да би се дух* (Црква) *сїасао* (1. Кор. 5,5).

Казна за побуну стигла је осам месеци касније, у ноћи 25. октобра 1917. када је Зимски дворца пао у руке бољшевика, баш у часу када су по црквама читане следеће пророчке речи: *Овако вели Госїод: какву неїравду нађоше оци ваши у Мене, їе одсїуїише од Мене и їрїсїїаше за нишїїавилом и їосїїаше нишїїави? И не рекоше: Где је Госїод Који нас је извео из земље Еїїїаїїске, Који нас је водио їо їусїїїи, їо земљи їусїїої и неїроходної, їо земљи безводної и неїлодної, їо коїої човек није ходио и у коїої нико није живео? И кад вас доведох у земљу Кармил да једете род њезин и добра њезина, дошавши оскврнули сїе земљу Моју и од наследсїїва Мојеїа учинисїїе їад. Свешїїени-*

ци не рекоше: *где је Господ? И који се баве законом не познаше Ме и пророци пророковаху Ваалом и иђаху за сиварима залудним* (Јер. 2,5-8).

А пошто је Русија и Руска Црква била *de facto* предводница читавог Православља, катастрофа до које је тамо дошло одразила се на све остале Православне Цркве, које су заражене сличном посветовњаченошћу. Тако су по читавој Источној Европи ишчезле православне монархије, док је раскол изазван новим календаром принудио остатак верних да се одвоје од официјелних Цркава и да као своје знамење истакну верност предањима светих Апостола и Отаца Цркве. Јер основни узрок ове катастрофе, како је пророчки предвидео старац Амвросије Оптински, био је незаинтересованост за предања Православне Цркве и њихово омаловажавање.

Два предања била су посебно исмевана готово свуда у круговима образованих, тј. позападњачених људи: прво, предање о Православној Цркви као једином ковчегу спасења, и друго, предање о православној монархији као политичкој институцији изабраној од Бога ради одбране Његове Цркве од спољашњих непријатеља.

У погледу предања о православној монархији руску лојалност царству поткопала је идеја демократског социјализма. Било је мало оних који су разумевали и поштовали свету мисију православног Цара, како је говорио свети Серафим Саровски: „После Православља, ревнсна оданост Цару представља прву дужност Руса и главни темељ истинске хришћанске побожности”¹¹¹⁴. Велика већина Руса је или активно позивала Помазаника Божијег на абдикацију, или је то пасивно прихватала, чинећи веома мало за царско избављење од смрти из руку његових и руских непријатеља. И казна која их је задесила била је одговарајуће жестока.

Међутим и други православни народи такође морају понети свој део одговорности. Већина њих били су жртве другог западног безбожног учења – национализма, и трудили су се да сопствене националне интересе истакну изнад интереса онога што заправо представља свеправославно царство. Јер ако је дух друштва у његовој вери, онда је његова душа национална самосвест. А када је дух болестан или изгубљен, душа постаје доминантна сила – али у своме палом, егоистичком стању које представља неизбежну последицу губитка духовности.

Грци су, на пример, подлежавши и сами национализму, били склони да у самопожртвованим ратовима Русије на Балкану виде једино израз националистичког панславизма. Истовремено, они су својим националистичким маштањима о обнови Византијског царства заклонили чињеницу да потпуно

1114 Цитирано у: S. Nilus, „Shto zhdyot Rossiyu?”, *Moskovskie Vedomosti*, 1905 (P).

легитимни наследник Византијског царства већ постоји у лицу Свете Русије. Због тога су били кажњени не мање сурово – ишчезавањем последњих остатака грчког Православља у Малој Азији. Исто тако, Грузини су са радошћу одбацили јарам Православне Русије, да би одмах потом пали под далеко неугоднији јарам болшевизма, наметнут не само од Руса Лењина, него и од Грузина Стаљина и Орџоникидзеа.

Тако су и руски и неруски православни хришћани заборавили речи Васељенског патријарха Јеремије II упућене 1589. године (руском) Цару Теодору: „Ти су заштитник *свих* православних хришћана свуда”.¹¹¹⁵ Јер Москва је заиста била „Трећи Рим”, законити наследник Новог Рима, Константинопоља. Најбољи руски цареви врло озбиљно су узимали на себе ту мисију и одговорност која ју је пратила. Они су водили сталне (и обично успешне) ратове како би православне на Балкану ослободили од Турака и заштитили их од западних држава; огромне суме трошили су за подршку православним манастирима на Светој гори и патријаршијама на Блиском Истоку; па и сама царска власт пала је управо као жртва рата за заштиту православне Србије од католичке Аустро-Угарске.

Абдикација руског цара довела је, неких двадесет пет година касније, до пада православних монархија у Србији, Румунији и Бугарској, које су на крају замењене „народним демократијама” милитантног атеизма. Само је Грчка сачувала неке остатке православне државности. Али то је био тек привид. Било је много истине у једном грчком новинском извештају о демократској револуцији 1924: нова демократија је заједно са Круном збацила и Крст.¹¹¹⁶

Из тога очигледно следи да ако Крст једном поново буде подигнут у слави над бившим православним земљама, онда Круна такође треба да буде подигнута заједно са њим. Одатле велик значај добија чињеница да се, без обзира на победу „истинских” демократија Запада у хладном рату, по читавој источној Европи буде монархистичка осећања. Дакле, је ли могуће да након појављивања Истинске Цркве из совјетских катакомби, уследи препород православног царства, као што је на крају епохе римских катакомби, у време цара Константина Великог, дошло до тријумфа Крста? Да ли је у наше време још могућ *йрейород Ромејсѣва* – религиозно-политичког јединства православних народа?

1115 A.V. Kartashev, „Sud'by Svyatoj Rusi”, *Russkoe Vozrozhdenie*, II-III, 1987, pp. 253-281 (P).

1116 Речи новинара Николаса Крапиотакиса. Види: Metropolitan Kalliopios, *Ta Deinopathimata*, *Deinopathimata G.O.X.*, vol. 1, Peiraeus, 1990, p. 15 (Γ).

Крст и Круна

Пре но што ту идеју одбацимо као испразно маштање, хајде да поближе размотримо дубоку везу између Крста и Круне, Православне Цркве и Православног Царства.

Крст је символ истовремено и победе хришћанства и основних хришћанских добродетељи – смирења, љубави и самоодрицања, при чему ово последње служи за достизање првог. И мада се хришћанске добродетељи могу упражњавати у било каквим околностима и под било каквим режимом, укључујући и антихристов, ипак, огањ Духа Светога ће се угасити у многим душама које подлегну слабости и палом стању људске природе, ако Његова дела не буду подржана од стране хришћанске државе хришћанским законодавством. И обрнуто, ако Крст царује у срцима довољно широког круга људи, онда утицај квасца Духа може да нарасте и да у хришћанском правцу усмери чак и оно што представља најокорелији и најнепоправљивији део друштва – његову политичку структуру и политичку философију.

Управо то видимо у време првог хришћанског цара, светог Константина и његових наследника. Сила римског хришћанства, делујући одоздо, сломила је калуп римског паганског друштва и трансформисала његов централни антихришћански елемент, култ императора, „pontifex maximus-a”, у хришћански систем „симфоније” црквене и државне власти, под врховним господством Христовим. Наредни хришћански цареви су у Духу Христовом и ради спасења свих својих поданика увели хришћански законодавни систем, чији је основни принцип био тај, да ни на који начин не треба да противречи црквеном законодавству, него пре да га подржава. Јединство државе представљало је одраз најдубљег јединства Цркве којим се надахњивало; баш онако како Бог управља Својим Царством на небесима, тако су цар и епископи управљали Његовим царством на земљи - по узору на Његово небеско Владичанство.

Цар Јустинијан је то виђење изразио у својој VI новели (из 535. год.) на следећи начин: „Постоје два највећа дара која је Бог по Својој љубави даровао свише човеку: свештенство и царско достојанство. Прво служи божанском, док друго усмерава и управља људска дела; оба међутим потичу из истог извора и украшавају живот човека. Одатле ништа не треба да буде такав извор брига за царе, као достојност свештенства, будући да је то за њихово добро, да ови непрестано моле Бога. Јер ако је свештенство у свему беспрекорно, ако поседује смелост пред Богом, и ако цареви праведно и благоразумно управљају државом која је поверена њиховом старању, онда ће

уследити свеопшта хармонија (у грчком оригиналу: *симфонија*) и свакојаки ће благослови бити даровани људском роду”.¹¹¹⁷

Ово виђење засновано је на веровању да монархијом, ништа мање него Црквом, управља Промисао Божији. Као што је цару Јустинијану писао папа Јован II: „*Срце је царево у руци Божијој и куда год хоће Он га савија* (Прич. 21,1). Ту лежи темељ твога царства и снага твоје власти. Јер мир Цркве и јединство вере узносе свога виновника на висину и задржавају га тамо у миру и срећи. Сила Божија никада не понестаје ономе ко штити Цркву од зла и мрља раздора, јер је писано: *Када њраведан цар седи на њресџолу, ниједно зло неће га задесити* (Прич. 20,8)”.¹¹¹⁸

Симфонија власти може да функционише све док већину популације чине истински хришћани који желе да она функционише. Она почиње да се руши онда када: (а) значајан део становништва верује другачије и спреман је да предузме револуционарну акцију како би ту симфонију уништио (нпр. сиријски, коптски и јерменски монофизити у Византији VI-VII века, или Јевреји и Пољаци у Русији XIX века); (б) када је сам владајући слој заражен јеретичким учењем (нпр. цареви-иконоборци у Византији у VIII-IX веку, или образовани слојеви у Русији у XIX веку); или (в) када је царство нападнуто споља, услед издајства од стране једног или другог од тих стубова друштва (нпр. Фераро-Фирентински лажни сабор 1439. године, или принудна царева абдикација 1917).

Оваква симфонија представља образац хришћанског друштва, који је очигледно био угодан Божанском Промислу ради спасења рода хришћанског; јер је до 1917. године већина православних хришћана живела или у Византијском или у Руском царству, или у некој од мањих краљевина – као што су православна Енглеска или Француска (пре раскола), односно Србија или Грузија – које су биле уређене према византијском моделу.

Као што секуларна демократија и нацистички фашизам представљају обрасце друштва устројеног на одређеној философији живота, тако је и са хришћанском симфонијом власти. Њена философија полази од претпоставке да је стварни владар света и свега у њему – Бог. Онај део света који признаје ту власт представља Цркву Христову, док су остали, свесно или несвесно, бунтовници против Бога (упореди: Мт. 22,1-14).

Стога, како је посебно јасно видео патријарх Никон Московски, хришћанско друштво по идеалу требало би да тежи поистовећењу са Црквом, у којој је све потчињено Божијем господству, а циљ увек представља спасење душа.

1117 Превод на енглески у: Asterius Gerostergios, *Justinian the Great: the Emperor and Saint*, Belmont, Mass.: Institute for Byzantine and Modern Greek Studies, 1982, p. 88.

1118 Gerostergios, op. cit., p. 69.

Међутим, то поистовећење хришћанског друштва и Цркве овде на земљи може се достићи само приближно, а никада у потпуности. У пракси је увек било и биће ствари које се налазе изван канонских права епископа, као што је управљање нехришћанима, вођење ратова или сакупљање пореза. То припада ћесару; то су послови државе, а не Цркве.

Осим тога, уколико се Божија власт заиста сматра за свеобухватну, онда политика такође треба да буде ако не формално потчињена Његовом Царству – Цркви, онда у сваком случају да буде вођена у сагласју са њом и подвргнута њеном утицају. Другим речима, појам какав је хришћанска политика може и треба да постоји. А тај идеал постаје реалан ако је сам монарх – хришћанин и верно чедо Цркве.¹¹¹⁹

На Западу је модерно да се подржава одвајање Цркве од државе. Као главни аргумент у прилог томе узима се да ово ослобађа Цркву од политичког притиска и даје јој могућност да се бави својим пословима без мешања са стране и трошења око светских брига.

То је заиста похвалан циљ. Ипак, овај аргумент пада ако се узме у обзир чињеница да простор по природи не може да остане празан и да одвајање Цркве од државе неминовно води до тога да се држава везује за неку другу институцију или филозофију – масонство на пример, или секуларни хуманизам, или неку од најекстремнијих националистичких идеологија. Јер одвајање Цркве од државе повезано је са одвајањем државе од Цркве. Ако се државом не управља по хришћанским принципима, онда ће се неизбежно управљати по антихришћанским. На крају крајева, лишена освећујућег утицаја Цркве, држава ће се окренути против ње. И тада ће Црква, уместо да се ослободи политике, бити принуђена да се одлучно супротстави политичарима који покушавају да насрну на њену област утицаја, како се то догодило у православним земљама после 1453, а нарочито после 1917. године.

Излаз се стога састоји у очувању релативне аутономности обе области, но без озакоњења њихове апсолутне независности. Јер однос између Цркве и државе сличан је односу између душе и тела – различити по природи, они су предодређени да уз посредство Духа делују заједно, чак и ако је грех нарушио њихову сарадњу. Као што душа оживотворује тело и руководи њиме, тако је и са Црквом у односу на државу. Црква поставља стандарде и суштинске незаменљиве циљеве сваког друштва, дајући му животну снагу и легитимизујући и освећујући његове политичке институције. Држава са своје стране

1119 Види: Archbishop Anthony of Los Angeles, „The Glorification of the New Martyrs of Russia is our Sacred Moral Duty”, *Orthodox Life*, vol. 29, no. 3, May-June, 1979, p. 26.

штити Цркву од спољашњих непријатеља и указује јој неопходну материјалну подршку, нарочито у сфери образовања и добротворне делатности.

Ипак, ако држава одбацује Православље, онда Црква може да повуче легитимизацију коју јој је давала, као што је учинила када је Сверуски Сабор 1918. године анатемисао совјетску власт. То има за циљ очување душе друштва кроз очување неприкосновености њеног општења са небеским светом, чак и онда када телесни омотач – политика – умире. Црква тада улази у услове постојања у изолацији, који су симболички представљени у дванаестој глави Откривења у виду жене која бежи у пустињу.

Но, такви услови су неприродни и носе апокалиптички карактер. Они наговештавају духовну смрт света, његово спаљивање и смењивање *новим небесима и новом земљом, где правда обитавља* (2. Петр. 3,13). Заиста, и апостол Павле указује на уклањање *онога који сада задржава* (2. Сол. 2,7), тј. законите монархијске власти, као на обележје скорог доласка антихриста.

Период који је започео 1914. године, био је управо период када је уследио слом законите монархијске власти најпре у Русији, а потом сукцесивно у свим православним балканским земљама – у Грчкој 1924, у Србији 1934. са убиством благочестивог краља Александра и у Бугарској 1943. након убиства благоверног цара Бориса III. Истинска Црква је постепено била принуђена да се повуче у пустињу, док је лажна остала заручена са гњијућим труплом сада већ отворено антихришћанске државе. Пад комунизма даје православнима први пут после 1914. године неупоредиву могућност уједињења под окриљем истинске православне монархије.

Јер „монархија није анахронизам, то није чежња носталгичних аристократа. Донедавно на монархију су гледали као на озбиљну гаранцију демократске владавине, коју никако не треба мешати са идеологијом демократије. То су два потпуно различита појма. Демократска власт допушта да народ представља некакав одређујући фактор управљања и да чак повремено, директно или индиректно, бира народног вођу. Идеологија демократије, са друге стране, инсистира на томе да власт управљања припада народу. То је ужасно безбожно учење, јер свака власт и право на управљање припада Богу. Чак и када је лидер (законито) изабран, његова власт, од момента избора, потиче од Бога. Као што Бог са људским родитељима дели Своју сопствену стваралачку силу, тако и глава државе узима учешће или сарађује у Божанској власти управљања. Ето због чега је монарх „милошћу Божијом” монарх. Управо из тог разлога православни хришћани слушају и поштују закониту власт, уколико та власт не захтева ништа противно моралном закону”¹¹²⁰

1120 Archimandrite Athanasius (de Varennes), „Orthodoxy, Nationalism, Patriotism” (MS).

„Наш цар – писао је свети Варсануфије Оптински – представник је воље Божије, а не народне воље. Његова воља је за нас света, као воља Помазаника Божијег; волимо њега, јер волимо Бога. Ако нам Цар доноси славу и напредак, ми то од њега примамо као милост Божију. Али ако нас задеси понижење и невоља, ми их подносимо са кротошћу и смирењем, као небеску казну за наша безакоња, и никада се нећемо поколебати у нашој љубави и оданости Цару, јер оне потичу из наших православних убеђења и наше љубави и оданости Богу”.¹¹²¹

Опет, као што каже свештеномученик Димитрије Гдовски, „само царска власт може бити законита. Власт је за нас јерархијска, јер није само неко потчињен мени, него сам и ја сам потчињен некоме ко је изнад мене, што значи да све потиче од Бога, као извора сваке власти. Другим речима, такву власт представља помазаник Божији, монарх...”¹¹²²

Одређујући спасење душа као највиши циљ друштва, изнад сваког друштвеног или материјалног добра, православна симфонија власти избегава крајности од којих страда западно друштво – папоцезаризам и цезаропапизам, фашистичку диктатуру и секуларну демократију.¹¹²³

Препреке: 1. Национализам

Стога би за православне народе пут напретка била обнова њиховог духовног и политичког јединства под окриљем васкрслог православног Царства.

Но, остају тешко савладиве препреке за остварење те визије. Прва је континуирани утицај националистичког супарништва – у великој мери наслеђе из периода турске владавине, када су националистичка осећања била од помоћи у одбрани Православља против ислама, да би потом, када је турска моћ опала, окренула православне против православних.

Примери за ово видљиви су свуда: у супарништву Васељенске и Московске патријаршије; у напрестаном супарништву између Грка и Словена у Македонији, између Руса и Украјинаца у Украјини, између Руса, Украјинаца, Румуна, Бугара и Гагауза у Молдавији, између Руса и Грузина на Кавказу, као и између Грка и Арапа на Блиском Истоку.¹¹²⁴

1121 Schema-Archimandrite Barsonuphius (Plikhankov), *Kelejnye Zapiski*, Moscow, 1991, p. 44 (P).

1122 Свештеномученик Димитрије, у: *Pravoslavnaia Rus'*, N 14 (1587), July 15/28, 1997, p. 5 (P).

1123 Види: V. Moss, *Dogmaticheskoe Znachenie Pravoslavnago Samoderzhavlia*, Moscow, 1997 (P).

1124 За добар, савремени преглед проблема националистичких супарништава у православном свету види: J.-F. Meyer, *Religions et Sécurité Internationale*, Berne, Switzerland: Office Central de la Defense, 1995.

Вероватно најбољи пример за то јесте – вавилонска помешаност етничких јурисдикција у дијаспори, чак и међу онима који су иначе уједињени око или против екуменизма. У Америци, на пример, данашња јурисдикцијска конфузија представља оштар контраст јединству свих православних које је тамо владало до 1917. под омофором руског архиепископа Тихона, будућег патријарха. То води ка општем слабљењу сведочења пред неправославнима, који се ипак – без обзира на све препреке, међу којима није последња срамна одлука православних првојерараха о прекиду сваког прозелитизма у западним земљама – у све већем и већем броју просвећују Православљем.¹¹²⁵

У Византијском и Руском царству, уопште узев, националистичке предрасуде су веома добро превладаване – боље него и у једној од држава које су их наследиле. Успех у тој области служи као још један показатељ да „велика идеја” православног хришћанског царства, ако је правилно схваћена, заиста може да уједини народе.¹¹²⁶

Ево шта о. Георгије Металинос пише о Византијском царству: „Царство је чинио велики број народа, али без било какве 'етничке' диференцијације међу њима. Сва та мешавина раса живела је и кретала се унутар једне – грчке – цивилизације и имала је једну везујућу духовну силу: Православље, које је истовремено представљало идеологију васељенске империје. Грађани царства су политички били Римљани, културно Грци, а духовно – православни хришћани. Помоћу Православља, пређашње односе управљача и потчињених замениле су узвишеније братске везе. Тако је новозаветни *род избрани* (1. Пет. 2,9) постао стварност као 'род Ромеја (Римљана)', тј. православних грађана царства Новог Рима.”¹¹²⁷

Руско царство је имало чак и више успеха, јер је и по територији и по становништву било многоструко веће од Византијског царства. Наравно, ту је било грешака и периода, нарочито у XVIII веку, када се православна симфонија власти опасно деформисала у правцу западног апсолутизма. Но, чак и у XVIII веку Руско царство би тешко било окарактерисати као шовинистичко – макар и стога што је од погрешака његових (неруских) властодржаца страдао понајвише руски народ.

Јер, руска идеја по својој суштини јесте православна хришћанска идеја и стога универзална. Ево шта је, цитирајући Достојевског, писао Николај Лоски:

1125 Види: The letter by Christopher George, у: *Orthodox Outlook*, vol. VI, no. 2, 1991, p. 4.

1126 Fr. Theocletus of Dionysiou, *Pros tous Politevomenous* (Г); I.N. Kallianotis, „The Need for Unity among Orthodox States”, *Orthodox Tradition*, 1994, vol. XI, no. 3, pp. 58-66.

1127 Metallinos, „Apo ti Romaiki oikoumenikotita ston Ethnistiko Patriotismo”, *Exodos*, Athens, 1991, p. 38 (Г).

„Источни идеал, односно идеал руског Православља, то је 'најпре, духовно јединство људског рода у Христу, а потом, силом тог духовног јединства свих у Христу, и несумњиво проистичући из њега – одговарајуће државно и друштвено сједињење' (*Дневник њисца*, мај-јун 1877)”.¹¹²⁸ Наравно, ова идеја никада није била у потпуности оваплоћена у руској историји, а лењинизам и совјетски патриотизам били су гротескне пародије на руску идеју и руски патриотизам. И данашња посткомунистичка Русија налази се далеко од остварења тога универзализма који је Достојевски толико истицао.

Но, они који Русију виде као државу која је одувек била шовинистичка и експанзионистичка, чине истовремено историјску и моралну погрешку. Изузев можда Бесарабије 1812. године, Русија никада није насилно освајала територије који су припадали другим православним народима. Што се тиче неправославних народа, Русија је прво почела да се шири на Исток у XVI веку и то делом путем мирне колонизације слабо насељених области, као у северним крајевима и Сибиру, а делом оружаним освајањем, као што је Иван Грозни освојио Казан. Ипак, треба се присетити да су ратови против Татара били ратови против бивших завојевача саме Русије и да је Златна Хорда током многих векова представљала претњу како физичком тако и духовном опстанку Русије. Када је Запад у питању, руски ратови против Пољака, Швеђана, Француза и Немаца готово увек су имали одбрамбени карактер, јер су били повезани са ослобађањем руских земаља – земаља са значајним уделом руског становништва, чији је духовни и национални идентитет био озбиљно угрожен. Русија је само у ретким приликама предузимала чисто офанзиван рат и, као што је приметио Хенри Кисинџер, она је „представљала интересантан феномен: готово сваки офанзиван рат који је вођила завршавао се лоше, а готово сваки одбрамбени победоносно – парадокс”.¹¹²⁹

Да, парадокс, али лако објашњив: када се Русија борила штитећи своју православну хришћанску идеју, Господ јој је давао победу, одузимајући Своју подршку само онда када би она ту идеју издала. Стога, док год Русија остаје верна својој идеји, ми можемо очекивати да ће она у конфликт са другим народима ући само када та идеја буде угрожена. У данашње време та идеја још није оваплоћена унутар саме Русије, јер ни Лењина Русија, ни Јељцинова Русија, ни Русија Жириновског није истинска и – Света Русија. Али током борбе истинске и свете Русије да се извуче испод пета туђих идеолошких концепција, појава поменутог конфликта је неизбежна.

1128 Lossky, N.O. *Bog i Mirovoe Zlo*, Moscow: Respublika, 1994, p. 233 (P).

1129 Kissinger, H. „Russian and American Interests after the Cold War,” у: Sestanovich, S. (ed.) *Rethinking Russia's National Interests*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies, 1994, p. 3.

Тада ће други православни народи морати да превладају своје националистичко и самооправдавајуће антируско расположење и да схвате како њихов сопствени опстанак као православних нација сада зависи од Русије, баш као у време када је Русија представљала једину заштиту православних од Турака и од Запада. Јер речи Ф. Тјутчева, написане пре 140 година, важе и даље: „Још одавно постоје само две стварне силе – револуција и Русија. Те две силе данас су међусобно супротстављене, а сутра ће можда ступити у борбу. Међу њима нису могући никакви преговори, никакви споразуми; постојање једне једнако је смрти друге! Од исхода битке између њих, највеће битке коју је свет икада видео, зависи читава политичка и религиозна будућност човечанства”.¹¹³⁰

Трагедија није само то што национализам данас раздваја православне од православних: он пружа могућност потпуно неморалним и у суштини антиправославним тиранима, какви су данашњи лидери Србије¹¹³¹, да у име Православља предузимају варварске ратове којима широм света само каљају свето име Православља. Јер иако постоји реална претња за Србију од стране католицизма и ислама, зла средства која су коришћена за њену одбрану дуго-рочно могу само да јој штете. Православни посвуда треба да знају да националистичко-комунистичке убице које данас стоје на челу српског народа немају ништа заједничко са светим идеалима и прошлошћу православне Србије, да само добро може да победи зло и да Велика Србија – велика у духовном смислу – може бити обновљена једино чистотом и покајањем, а не „етничким чишћењем” и насиљем. Исто се односи и на идеју Велике Грчке и Велике Русије. Јер *иправда њодигже народ, а њрех је срамотиа народима* (Прич. 14,34).

Препреке: 2. Екуменизам

Другу озбиљну препреку на путу обнове Ромејства представља то што већина православних хришћана и даље остаје привржена јереси екуменизма. Јер мада су речи „комунизам” а у све већој мери и „екуменизам” већ дискредитоване, нарочито у круговима руске црквене интелигенције, ипак, већина и даље иде за јерарсима који су дубоко огрезли у тој антихришћанској јереси. Ово се могло видети и у реакцијама на екуменистички говор патријарха Алексија у њујоршкој синагоги у новембру 1991, када су многи тај говор оценили као јеретички, али није уследило никакво масовније напуштање Московске патријаршије.¹¹³²

1130 Tyutchev, *Polnoe sobranie sochinenij*, St. Petersburg, 1913, p. 295 (P).

1131 Ово поглавље је написано 1999. године – *иприм. peg*.

1132 *Pryamoj Put'*, February, 1992, p. 5; Constantine Dushenov, *Nikodimovshchina*, Moscow, 1997 (P).

То сведочи о сталном јачању политикантског начина размишљања у савременом Православљу, када након појаве јереси не следи формална осуда јеретика и прекид сваког црквеног општења са њима, како то захтева свештено Предање Цркве, него само немоћни „изрази протеста” од стране „лојалне опозиције”.

Јер екуменизам је напитака справљен од многих отровних супстанци, од којих за Православље најопаснију неспорно представља предложена унија са римокатолицизмом.

Православно Ромејство и римокатолицизам, Православна хришћанска империја источних Ромеја и „Свето римско царство” Запада (данас читај: Европска Унија) јесу дијаметрална супротност – непомирљиви и несједињиви.

Православно Ромејство почива на принципу истинске Саборности (Католичности), када свака помесна Црква поседује пуноћу благодати у јединству са свим осталим Црквама, али независно од њих, а одлуке се доносе кроз саборну сагласност у суштини равноправних епископа, чији је ауторитет утемељен на њиховој потпуној верности апостолском Предању. Оно такође почива на релативној међусобној независности црквене и државне сфере, при чему се под државом подразумева православна монархија која има за циљ да у својим границама спроводи у живот јеванђелске законе и да штити и помаже ширење православног хришћанства изван тих граница.

Са друге стране, римски католицизам почива на разарању Саборности, јер, према његовом учењу, ниједна помесна Црква не може имати благодат независно од Рима, а одлуке било ког сабора епископа, чак и васељенског, немају никакву законску снагу док их не потврди папа. Његов ауторитет заснива се на опозиву апостолског предања и замени истине надахнуте од Духа Светога папским „*fiat*” (лат. „нека буде”). Он такође почива на укидању разлике између Цркве и државе, тако да Црква постаје држава и захтева да јој се све остале државе потчине, у духу социјалистичког изједначавања свих традиционалних вредности и установа.

Баш као што може бити само једна Света, Саборна (Католичанска) и Апостолска Црква, тако може бити и само једно истинско Ромејство. Стога свако сједињење форме православног Ромејства и садржаја римског католицизма мора да представља превару.

Јер, како пише о. Илија Фрацеа: „Унија – то је последица покушаја Католичке цркве да успостави - више политичким него црквеним средствима - власт и јурисдикцију папе у православним земљама. Унија је рођена само тамо где су се са римокатолицизмом срели Православље и Ромејство... Не постоји никаква унија у протестантским земљама или у Енглеској, без обзира на то што је било

дијалога са њима. Да се тачније изразимо, унија је врхунац продора папизма у Православље, то је римокатолички паразит на телу РOMEЈСТВА¹¹³³.

Упркос овој чињеници и жестокој осуди унијатства од стране помесних Православних цркава на Свеpravославном сабору у Константинопољу 1992, „светско православље” наставља да ради на потпуној унији са Римом. Тако су на православно-римокатоличком скупу у Баламанду у Либану 1994. године православни делегати признали Католичку цркву као „сестринску цркву” у пуном смислу те речи. Како је истакао патријарх Вартоломеј, Православље и Римокатолицизам су „два плућна крила” једнога тела. Такве тврдње поново су демонстрирале, ако је даља демонстрација уопште била потребна, да су јерарси званичног „светског православља” потпуно изгубили со истинског РOMEЈСТВА и да су постали унијате по духу и у истини.

Али парадоксално је то, да пад екуменизма изгледа све неизбежнији, што се више чини да он достиже зенит своје моћи. Тако док папа – тај тоталитарни вук у јагњећој кожи екуменизма – шири своје геополитичке планове, хиљаде његових свештеника скидају свештенички чин и жене се, његови теолози све више постају протестанти у својој теологији, док се лаици буне против свега – од литургијског стила до забране абортуса и контрацепције, од односа цркве према социјализму до ауторитета самог папе. Англиканска црква се распада док је „свеобухватност” којом се она толико поноси лишава и последњих остатака најобичније вере и дисциплине, док протестанти бране „права” хомосексуалаца и свакојака изопачења. Свуда продира паганизам „новог доба”. Опadaње Запада, које је западним посматрачима било очигледно још почетком XX века, сада се претворило у сурвавање у све дубљу „црну рупу”.

Ипак, баш као што је Солжењичин често понављао да је главни савезник Запада у борби против совјетског антихриста током Хладног рата био руски народ, тако се може показати да је највећи савезник православних, после Бога и Његових светих, у борби против европског антихриста, несвесно стремљење западних народа ка њиховом изгубљеном РOMEЈСТВУ. Јер у мери у којој сагоревају „дрво, сено и слама” пострасколне западне цивилизације, открива се дорасколни темељ њене истинске и православне вере у Господа Исуса Христа. Тако се Британци са обновљеним интересом окрећу својим келтским и англо-саксонским светима, а французи својим галиканским црквама и литургијама.¹¹³⁴

1133 Fratsea, „Ounia: 'i en ti Anatole Dyse’”, *Synaxe*, 40, October-December, 1991, p. 25 (Г).

1134 Види: Jean-Francois Mayer, „L'Orthodoxie doit-elle etre byzantine? Les tentatives de creation d'une Orthodoxie de rite occidental”, у: G. Ivanoff-Trinadtzaty (ed.) *Regards sur l'Orthodoxie*, Lausanne: L'Age d'Homme, 1997 (Ф).

Управо Ромејство Запада, наслеђе његовог првог хришћанског миленијума, представља једини реални основ за уједињење Европе. То наслеђе почело је да се расипа онда када је Ромејству туђи Франак Карло основао друго хришћанско Римско царство (800. г), када је још један Ромејству туђи Франак, папа Никола I, покушао да унесе „filioque” у Символ вере, а папску аутократију у православну Бугарску (861), и када је Ромејству туђи Немац, „свети римски император” Хенрик II, приликом свога крунисања у Риму (1014) наново унео „filioque”, а други Немац, папа Лав IX, избацио из Литургије Епиклезу, молитву призивања Духа Светога, и умро управо пре но што га је Велика Константинопољска Црква одсекла од Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве (1054).¹¹³⁵

И пошто се животворни дах Духа Светога удаљио са олтар цркве Св. Петра у Риму, на престолима, катедрама и у путирима западног римског света заменио га је смртоносни отров кнеза таме. У томе је била трагедија; она треба да буде превладана ако дође до обнове Ромејства. Да ће до такве промене заиста и доћи, макар и као резултат ужасног рата, порука је неколико православних пророчанстава.¹¹³⁶

Препреке: 3. Европски антихрист

Трећу велику препреку за обнову Ромејства стога представља оживљавање западноевропског, блискоисточног и кинеског антихриста.

Иако исповедају различите религије, свима њима заједничка је мржња према Православљу и приврженост комунистичким облицима друштвеног организовања. Вероватно најопаснији од њих, мада наоко „најмирољубивији”, јесте „Свето римско царство” у облику Европске Уније, која већ показује огроман утицај на политички и религиозни живот православних земаља. Овај западни Вавилон делује попут магнета на осиромашене народе источне Европе који, заслепљени демократском идеологијом, изгледа нису у стању да виде како нова Европа поседује све црте другог социјалистичког монолита, изграђеног у суштини на истим атеистичко-хуманистичким темељима као и совјетски монолит, чије рушење тек што су прославили.¹¹³⁷ На срећу,

1135 Види: увод Патрика Пансона у: Cyrille Lampsaque, *La Mystification Fatale*, Lausanne: L'Age d'Homme, 1987 (Ф); John Romanides, *Franks, Romans, Feudalism and Doctrine*, Boston: Holy Cross Orthodox Press, 1981.

1136 Види: Fomin, op. cit.; Fr. Nilus Sotiropoulos, *The Coming Sharp and Two-Edged Sword*, Athens, 1973; A. Panagopoulos, *Agioi kai Sophoi peri ton mellonton na symbosi*, Athens: Agios Nicodemus; Bishop Gregory, *Ti tha doume emeis kai ta paidia mas*, Kalamata, 1975 (Г).

1137 Види: V. Moss, „The European Union: A New Totalitarianism?”, *Orthodox Life*, vol. 45, no. 2, March-April, 1995, pp. 12-21; John Laughland, *The Tainted Source*, London: Warner Books, 1998.

православни народи Источне Европе већином делују сувише сиромашно и нестабилно да би у блиској будућности постали чланови Нове Европе. Но, док су они заштићени, макар и против своје воље, од укључивања у састав тог новог социјалистичког колоса, овај последњи ће да апсорбује све њихове пређашње непријатеље из Централне Европе.

Ако претња од поновне појаве социјализма у Западној Европи делује претерано, треба да знамо да ће социјализам увек остати искушење за друштво које је изгубило своје корене у Небеској Цркви. Државе социјалистичког типа у овом или оном облику појављивале су се на земљи од најранијих времена¹¹³⁸ и пад „совјетског модела” не даје гаранцију да неће бити опет покушано са мање грубом, „миријом” варијантом истог експеримента. Све док су циљеви које људи себи постављају мир на земљи (пре него мир са Богом) и материјално обиље (пре него духовно добро), пропаст једног покушаја да их остваре путем организовања у централизовано и свеобухватно друштво, само ће их још више подстицати да покушају поново. У све комплекснијем и унификованијем свету, суперкомплексна и ултраунификована светска држава неизбежно ће изгледати као једино решење проблема.

У том контексту Руси, са њиховим неупоредивим искуством о правој природи социјализма, имају највећу одговорност да преузму вођство у одбијању нове опасности. Они су једини православни народ који поседује реалну војну и политичку моћ; само они могу да понесу плашт Хришћанског Рима; само они могу да изведу и друге православне народе из бездана и да донесу светлост Православља народима који бораве у тами и на Истоку и на Западу. Јер, као што је рекао псковски старац Филотеј цару Василију III, „Москва је Трећи Рим, а четвртога неће бити...”.

Неопходан је лидер који ће одбацити позападњачење, не одбацујући при томе нужно Запад, лидер који ће се борити против револуције не користећи при томе оружје револуционара, тј. који ће у своме деловању полазити од убеђења да циљ *не* оправдава средства. Дакле, он треба да буде просвећени патриота а да истовремено не буде национал-шовиниста, ревнитељ Православља који је такође хумани хришћанин, самодржац који љуби свој народ и служи му, али не угађа његовим страстима. Демократски Запад не верује у таквог владара и не жели га. Јер он жели да буде слободан од било какве власти, људске или Божије, што је - како је пророковао Шигаљев код Достојевског, а историја XX века непорециво доказала - најбољи пут ка апсолутној тиранији. Но, православни Исток живи вером и када почне да твори дела вере, Господ ће несумњиво удовољити његовој жељи да има *йраведној цара*.

1138 Види: Igor Shafarevich, *Sotsializm kak yavlenie mirovoj istorii*, Paris: YMCA Press, 1977 (P).

Одакле може да дође такав цар? Као што смо већ показали, *само из Русије*. Јер обнова Ромејства могућа је само тамо где је Православље, али не тек име Православља, него стварно, аскетско, страдално Православље, Православље светих руских Новомученика и Исповедника. Тако се још једном враћамо оној пећи у којој се током XX века у великој количини пречишћавало злато Истинског Православља – наследнику римских катакомби прва три века и катакомби Новог Рима XVIII-XIX века – катакомбама Трећег Рима, Русији.

Али треба да се чувамо фалсификата, посебно стога што се лажна руска демократија и лажна Московска патријаршија већ баве идејом о стварању марионетског „самодржавља” које ће носити име Романових, али не и углед те породице. Јер, како пише један катакомбни свештеник, за истински препород Русије „чак и ако буде изабран цар, он обавезно мора да припада Истинској Православној Цркви. Тој Цркви треба да припадају и сви они који представљају препорођену Русију... Прво уједињење народа... може да се појави у једном крајње неповољном историјском и политичком моменту, на територији Русије или чак њеног малог дела... Могуће је да ће такво уједињење 'унутар Русије' моћи да постигне само 100-200 људи, којима ће се остатак народа придружити касније. У неком тренутку православни Цар би чак могао да буде изабран у њиховој средини...”¹¹³⁹

Само истински православно царство може бити легитимна власт Русије – или Привремена влада која би савесно припремила пут за повратак самодржавља и недвосмислено осудила сва безакоња до којих је дошло у државном животу Русије од фебруара 1917.¹¹⁴⁰

Да ће Русија бити сачувана и да ће се из руског народа појавити истински православни цар, то је откривено у неколико пророштава.¹¹⁴¹ А ако многим то још увек изгледа невероватно, присетимо се друге чудесне обнове Ромејства у историји Русије, када је 1611. године Врбицу празновао *само један човек* – Патријарх-мученик Геромоген. У та страшна времена, када су бољари отворено устали против законитих државних власти, а банде странаца и разбојника харале широм земље, Господ је призвао представника духовништва, архимандрита Дионисија из Тројице-Сергијеве Лавре, представника племства, кнеза Димитрија Пожарског и представника народа, месара Козму Мињина, који су, одазвавши се на патријархов позив, уз помоћ чудотворне Ка-

1139 Fr. Basil Redechkin, „Rossia voskresnet”, *Pravoslavnaia Rus'*, N 18 (1495), September 15/28, 1993, p. 11 (P).

1140 Alexander Nikitin, „Chto zhe trebuietsa ot pravitel'stva dlia priznania ego perekhodnym k zakonnomu?” *Vozvrashchenie*, N 2, 1993, pp. 6-8 (P).

1141 Види: Fomin, op. cit., гл. 21.

занске иконе Мајке Божије ослободили Москву од католика, обновили ред и сазвали Земски сабор који је изабрао првог цара из династије Романових.

Гермоген XX века, Свјатејши патријарх Тихон већ је упутио свој позив пре седамдесетак година: „Заклињем и све вас, верна чеда Православне Цркве Христове, да не ступате ни у какво општење са таквим изродима од људског рода: *избацивши злоја између вас самих* (1. Кор. 5,13). Силом смртоносног оружја непријатељи Цркве преузимају власт над Њом и Њеним наслеђем, а ви им се супротставите силом ваше вере, вашег моћног свенародног вапаја који ће зауставити безумнике и показати им да немају права да се називају заступницима народног добра и устројитељима новог живота према заповести народног разума, јер делују чак директно против народне савести. А ако буде потребно и да се пострада за дело Христово, позивам вас, љубљена чеда Цркве, позивам вас на таква страдања, речима светог апостола: *Ко ће нас раставити од љубави Христове? Жалости или њескоба, или њоњење, или њлад, или њоложиња, или њјасносѝ, или мач?* (Рим. 8,35).

А ви, браћо архипастири и пастири, не часећи ни часа у вашем духовном делању са пламеном ревношћу позовите ваша чеда у заштиту данас погажених права Цркве Православне, одмах стварајте духовне савезе, позивајте да се не по нужди него добровољно стаје у редове духовних бораца, који ће спољашњој сили супротставити силу свога светог надахнућа, и ми се тврдо надамо да ће непријатељи Цркве Христове бити посрамљени и растурени силом крста Христовог, јер је непромењиви завет Самог Божанског крстоносца: *Сазидаћу Цркву Своју, и враћа њакла неће је надвладаћи* (Мт. 16,18)”¹¹⁴²

Данас архимандрита Дионисија Сергије-Тројицког и његове монахе представља Катакомбна Црква, која је, одевена у пурпур безбројних нових мученика и исповедника, на себи испитала сву тежину насртаја антихриста, чувајући своје исповедање вере чистим и неприкосновеним. Ако народ на крају препозна њену скривену лепоту и одбаци своју преданост не само богоборној комунистичкој власти, него и одступничкој Московској патријаршији, онда ће Господ подићи и нове Пожарске и нове Мињине, и нови Михаил Романов узићи ће на трон православних Царева, ради заштите и утврђивања Православља у читавом свету. Није то немогући сан, него *неојходна нага*; јер *јде нема визије, расија се народ* (Прич. 29,18).

По речима новог свештеномученика Јована, Архиепископа литванског, „Господ је исти, јуче и заувек. Док срамота безбожничтва данас притиска децу новог Израиља, Свете Русије, негде у руским равницама или у сибирским

1142 Patriarch Tikhon, *Poslania Svyatitelia Tikhona Patriarkha Moskovskogo i vseya Rusi*, Moscow: „Prosvetitel”, 1990, pp. 14-15 (P).

шумама, или у некој од земаља изгнанства и расејања великог богоносног народа, већ се припрема благодатна њива на којој ће нићи онај кога је Бог изабрао за ослобођење и препород богоносног народа. Нема више вођа и пастири живе у тешким околностима. Људско око не види одакле би могло доћи избављење, али Свезнајућем је то познато. Господ ће само Њему зна-ним путевима подићи одговарајуће људе у одговарајуће време. У то можемо и треба да будемо убеђени.”¹¹⁴³

Три сведочанства

Нека завршну реч дају три документа из Брежњевљевог периода. Први је самиздатски документ Катакомбне Цркве: „Сви аргументи у заштиту и оправдање Московске патријаршије противречни су и у крајњем исходу неозбиљни. Они су утемељени на жељи да се постојеће стање у цркви сматра за природно и задовољавајуће са духовне тачке гледишта. Противречност се лако открива: када се разговор поведе о спољашњем насртају на Цркву, онда кажу: 'Наше царство није од овог света'; али када се укаже на духовни компромис са кнезом овог света, онда одговарају да је то неопходно због очувања јерархијског прејемства, храмова итд. – тј. ради спољашње организације Цркве. Природно, таква недоследност сведочи о духовној непостојаности и унутрашњем растројству Московске патријаршије. Ова ситуација не може вечно да траје. Религиозна свест треба или да у потпуности освести себе, или да сасвим ишчезне као религиозна свест. Последње је, теоретски гледано, једнако могуће као и прво: јер и некад славна Картагинска Црква је ишчезла. А ми се крепимо вером да ће до духовне обнове Русије и ослобођења Цркве ипак доћи. Верујемо да ако свет не пропадне, пре или касније у ослобођеној Русији састаће се Помесни Сабор наше Цркве који ће донети плодове напора и подвига током дугог периода без сабора (јер не могу се називати Саборима скупови совјетских јерараха које су заједно организовали Совјет за религиозне послове и патријаршија). Аутори овог чланка, који припадају 'Катакомбној' Цркви, сматрају за своју свештену обавезу да првом приликом која им се пружи посведоче о томе да она још постоји. На том будућем Сабору 'Катакомбна' Црква ће пружити сведочанство чистоте своје вере, неупрљане било каквим компромисима са непријатељима Христовим; јер купљена молитва је нечиста молитва. 'Катакомбна' Црква ће такође пружити сведочанство о подвизима својих мученика и исповедника у Име Христово... Она ће пружити сведочанство своје непоколебљиве вере у Исуса Христа, којом

1143 Andrejev, *Russia's Catacomb Saints*, op. cit., p. 593.

се крепи и живи већ десетинама година, чувана Божанском благодаћу сред прогона и издајства. Јер као што је совјетско царство праслика антихриста, тако је и 'Катакомбна' Црква најближа од свих праслика Цркве последњих времена – Жене обучене у сунце која је бегала у пустињу. Њене ризе саткане су од подвига светих. Баш као у време Илије Пророка Господ је Себи сачувао седам хиљада верних до времена које је познато једино Њему.

Наша Црква живи тешким животом; власти немилосрдно истребљују њене чланове; нас издају браћа која себе сматрају православним. Ми смо расејани као пшеница, али верујемо да ће онога часа када то буде потребно, Христос послати Свога верног ученика, који ће укрепити Његову браћу. Заједно са апостолом Павлом усуђујемо се да кажемо: *Ми нисмо од оних који одстоју на њој, него од оних који верују на спасење душе* (Јевр. 10,39). И та наша вера, којом свети победише царства, даје нам снаге да очекујемо час посете Божије. *С нама је Бој, разумије, народи, и њој користи се, јер је с нама Бој!*"

Други документ је проповед архиепископа Аверкија Сиракушког: „Сваком разумном верном Русу треба да буде потпуно јасно да ако је прво Смутно време трајало свега петнаест година, а данашње друго, многоструко страшније, траје већ више од педесет година и све до данас не назире се никакав трачак наде, онда је то само зато што код Руса нема пређашње ватрене вере и нема искреног покајног осећања, нема истинске делатне молитве и потребне наде у помоћ свише – од усрдне Заступнице рода хришћанског, која је толико пута чудесно спасавала Русију.

Стога главни задатак савременог Руса који искрено жели спасење наше отаџбине Русије јесте: не да се љуто спори о облицима власти, нити да кроји некакве чисто људске планове, нити да прави политичке програме, него да учини све како би уз Божију помоћ на најодлучнији начин уклонио све што смета искреном и нелицемерном покајању и да се више никада и ни у којој мери не враћа на такво понашање, које је упропастило нашу Русију. Неверовање, безбожност, морална прљавштина и распуштеност, нихилизам и космополитизам, небрига и презир према свему исконском, домаћем и светом – све то треба да постане потпуно страно души руског човека ако стварно хоће да види Отаџбину васкрсну у новом животу.

Другог пута за спасење Русије нема, а и не може бити!

Онда када дође до таквог спасоносног преображаја у душама и срцима руских људи, они ће моћи да из дубине душе, у сузама покајања, искрено преклињу усрдно Заступницу рода хришћанског: 'Све нас заступи и спаси, о Владичице и Царице – нас који у искушењима, патњама и болестима, обремене-

њени многим гресима, стојимо пред Тобом и у умиљењу душе, са скрушеним срцем и сузама, молимо Ти се пред пречистим Твојим Ликом... и заиста *једним усјћима и једним срцем* молитвено кличемо, као што су клицали и они пре нас: Мати Божија! Спаси Земљу Руску!"¹¹⁴⁴

Трећи документ је проповед о Русији великог чудотворца и апостола руског расејања, светитеља Јована (Максимовича), Архиепископа шангајског, западноевропског и санфранцисканског: „Русија ће се подићи као што се подизала и пре. Она ће устати када се распламса вера, када људи духовно устану, када им поново постане драга јасна и тврда вера у истинитост речи Спаситељевих: *Тражиће њре свеја Царство Божије и љравду Њејову, а све остало догаће вам се*. Русија ће устати када заволи Веру и православно исповедање, када увиди и заволи православне праведнике и исповеднике.

Данас, на дан свих светих који су у земљи руској засијали, Црква их показује, и православни са духовном радошћу виде колико их је у Царству Божијем! А колико је тек оних који још нису прослављени, којима броја нема. Они виде како без страха, ћутке у смрт одлази Митрополит кијевски Владимир. Убице га одводе из Лавре, како би га погубили изван града, као што су убили и Спаситеља, а светитељ тихо, као јагње које се води на заклање, прима смрт за Христа, за веру, за Руску Цркву, јер он је тражио пре свега Царство Божије и живот вечни.

Мноштво је мученика и исповедника, и ми опет видимо благослов Божији над њиховим подвигом вере, и опет јављање нетрулежних моштију: то су тела праведника који већ живе по законима будућег живота, где нема страдања и пропадљивости, о чему сведочи нетрулежност њихових моштију. Тако нам нетрулежни остаци Велике кнегиње Јелисавете Фјодоровне, који почивају у Гетсиманском манастиру, сведоче о њеној праведности у очима Божијим.

Русија ће устати када подигне свој поглед и угледа све свете који су у земљи руској засијали, како су живи у Царству Божијем, како је у њима дух вечног живота, како и ми треба да будемо са њима и да се духовно присајединимо њиховом вечном животу. У томе је спасење Русије и читавог света.

...Верност заповести *ѡтражиће ѡре свеја Царство Божије и ѡравду Њејову*, стварала је руско смирење, смиравајући чак и власт у време највеће земаљске славе. Руска власт, устима Цара Александра I, исповедала је себе као хришћанску власт и на споменику своје славе написала је: 'Не нама, не нама Господе, него Имену Твоме'.

1144 Averkы, „V chom spaseniyе Rossiі?“, *Slova i rechi*, op. cit., vol. 2, pp. 583, 586 (P).

Руско небо, руски светитељи позивају нас да будемо са њима, као што су они са нама. Зову нас да се присајединимо духу вечног живота кога је жедан читав свет.

Обновљена Русија потребна је читавом свету, од кога се удаљио дух живота и који дрхти у страху, као пред земљотрес.

Русија чека христољубиву војску, христољубиве цареve и вође, који ће повести руски народ не ради земаљске славе, него ради верности руском путу правде.

'Не нама, не нама Господе, него Имену Твоме'.

У покајању, у вери, у очишћењу нека се обнови земља Руска и нека васкрсне Света Русија!¹¹⁴⁵

1145 *Arkhiepiskop Ioann, Arkhipastyr, Molitvennik, Podvizhnik*, Publication of the Western American Diocese of the Russian Orthodox Church Abroad, San Francisco, 1991, pp. 191-192 (P).

Биографија

Владимир (Ентони Едвард) Мос рођен је 1949. године у англиканској породици. Његов отац био је британски дипломата и од 1951. до 1955. службовао је у Британској амбасади у Југославији, па је породица Мос живела у Београду, а Владимир је у том периоду имао дадиљу Српкињу, ишао је у српску школу и учио српски језик. Године 1955. преселили су се у Америку, у Сент Луис, а потом у Детроит, где је Владимиров отац био Британски конзул, да би се 1958. вратили у Енглеску, у град Гилфорд у Сарију. По завршетку приватне класичне школе и краћег школовања у Греноблу у Француској, Владимир Мос је 1967. године уписао Тринити колеџ Оксфордског универзитета, где је 1970. дипломирао философију и психологију.

Још као студент на Оксфорду, почео је да пева у православном хору и чита Достојевског, што је пробудило његова интересовања и одмах по окончању студија пошао је на шестонедељно путовање у Русију, где је први пут силно осетио истинитост светог Православља. Године 1971. радио је као професор енглеског у Братислави у Чехословачкој. Исте године уписао је постдипломске студије из клиничке психологије на универзитету у Њукастлу, али је 1972. уместо тога почео да спрема докторат из психологије на универзитету у Сарију.

Одлуку да прихвати Православље Владимир Мос је донео 1973. године. Почетком 1974. примљен је кроз миропомазање у Московску патријаршију. Кум му је био митрополит Антоније (Блум). Одмах потом постао је чтец енглеске православне парохије Светог Арханђела Михајла у Гилфорду.

У августу 1975. из разлога вере (сергијанство и екуменизам) читава парохија је напустила Московску патријаршију, да би у октобру била примљена у Руску Заграничну Цркву, под омофор архиепископа Никодима Велико-Британског. У априлу 1976. крштен је по благослову архиепископа Никодима и митрополита Филарета Њујоршког, и на крштењу је добио име Владимир.

Одговарајући у једном интервјуу на новинарско питање: „Постоји ли неки нарочит принцип којим се руководите као православни хришћанин?” Владимир Мос је рекао: „Осим Христових заповести и учења Светих Апостола и Отаца Цркве, држим се онога што ми је рекао митрополит Филарет Њујоршки 1977. године: 'Владимире, саветујем ти да увек останеш веран ана теми коју је Катакомбна Црква објавила против Совјетске цркве’”.

Докторат из психологије Владимир Мос је одбранио 1978. године. Током 1984. и 1985. предавао је енглески у Солуну и то време искористио за учење грчког језика. Године 1985. добио је и трећу диплому – из руског, на универзитету у Сарију. Од 1987. до 1989. био је сарадник-истраживач на катедри за психологију Универзитета у Сарију. Од 1989. до 1990. радио је у Москви, као преводилац у издавачкој кући Радуга. Од 1993. до 1994. радио је у Бугарској, као лектор на катедри за психологију Универзитета Свети Климент Охридски, а такође и као професор енглеског на Новом Универзитету у Софији.

Боравећи у Грчкој, Русији и Бугарској он је вредно прикупљао материјал за своје књиге – како архивску грађу, тако и непосредна сведочанства учесника догађаја. Једно од карактеристичних обележја књиге „Православна Црква у двадесетом веку”, али и у других његових дела, јесте управо лично познанство Владимира Моса са многим актерима црквене историје двадесетог века, што његовим студијама даје карактер историјских извора.

Од 1995. ради као самостални угоститељ (bed and breakfast business) у својој кући у Мејфорду, близу Уокинга, у Сарију (Енглеска). Ожењен је Олгом Николашином Морозовом.

Његова библиографија обухвата преко 100 дела из области психологије, лингвистике, историје и богословља, превођених на руски, грчки, бугарски и српски језик.

Изабрана библиографија ауторских радова Владимира Моса

Психологија и лингвистика

1. Hamlet and Role-Construct Theory // *British Journal of Medical Psychology* (September 1974).
2. Shakespeare and Role-Construct Therapy // *British Journal of Medical Psychology* (September 1974).
3. Russian blues and purples: a tentative hypothesis // *Quinquereme* (July 1988), 164-177.
4. Does Russian have a basic term for purple? // *Linguistics*, no. 27 (1989) 145-155.
5. Basic colour terms: problems and hypotheses // *Lingua*, no. 78 (4) (1989) 313.
6. (with I. Davies, G. Corbett, G. Laws) Mapping Russian Basic Colour Terms using behavioural measures // *Lingua*, no. 82 (1990) 223-247.
7. (with I. Davies, G. Corbett, G. Laws, H. McGurk, M. Smith) Linguistic basicness and colour information processing // *International Journal of Psychology*, no. 26 (3) (1991) 311-327.
8. Towards a More Literate Psychology // *Constructive Criticism: A Journal of Construct Psychology and the Arts*, vol. 1, no. 4 (December 1991) 241-265.

Богословље

9. The Imperishable Word // Old Woking: Gresham Books (1980). У деловима објављено и на бугарском.
10. Earthquakes and repentance // Thisavros Metanoias, Атина 1981 (на грчком).
11. Eucommunism // *Living Orthodoxy*, vol. XI, no. 5 (65) (September-October 1989) 13-18.
12. What Price Freedom? // *Orthodox America* (January-February 1992).
13. The Restoration of Romanity // *Orthodox Life* (Jordanville, New York) vol. 42, no. 4 (July-August, 1992).
14. Исповедую едино крещение... // *Святая Русь*, no. 2 (Москва 1993) 48-54.
15. An Orthodox Approach to Science // *Orthodox America*, vol. XV, no. 5 (137) (January 1996) 6-7, 10; преведено на руски у: *Pravoslavnaya Zhizn'*, no. 8 (August 1995).
16. The Philadelphian Church // *Orthodox Life* (Jordanville, N. Y.) vol. 46, no. 2 (March-April 1996).

17. A Reply to David Bercot on the Mother of God // *Living Orthodoxy* (May-June 1996).
18. Cultism Within: A Rejoinder // *Orthodox America* (July 1996) 11-12. **Чланак је преведен на српски и под насловом „Култови изнутра” објављен у књизи: Духовно очинство, Образ светачки (Београд 1997) 106-112; прештампано у: На дверима вечности, Образ светачки (Београд 2004), стр 388-395.**
19. Letter to a Nun on Music // *Orthodox America* (November-December 1996).
20. Догматическое значение православного самодержавия // Москва 1997.
21. On Christian Marriage // *Living Orthodoxy*, vol. XVIII, no. 1 (January-February 1997) 6-14.
22. Orthodoxy, Feminism and the New Science of Man // *Orthodox America*, vol. XVI, no. 7-8 (147-148) (March-June 1997) 13-15. **Чланак је преведен на српски и под насловом „Православље, феминизам и нова наука о човеку” објављен у књизи Мушкарац и жена пред тајном тела, Образ светачки (Београд, 2006), стр. 353-365.**
23. A Review of 'The Struggle against Ecumenism' // *Vertograd*, no. 1 (November 1998) 25-27.
24. Sergianism as an Ecclesiological Heresy // *Vertograd*, no. 9 (July 1999) 8-17.
25. Верный путь сопротивления апостасии: ответ „Успенскому листку” // Вертоградъ-Информ, no. 1 (58) (2000) 40-42.
26. Do Heretics have the Grace of Sacraments? // На енглеском: *Vertograd*, no. 12 (October 1999) 6-21. На руском: *Церковность*, no. 1 (2000) 14-21.
27. On Forgiveness, or Catholic and Orthodox Ecumenism // *Suzdal'skie Eparkhial'nie Vedomosti*, no. 11 (April-June 2001) 16-22 (на руском).
28. Marriage, Grace and the Law // Moscow, 2001 (на руском).

Русистика

29. The Russian Church Schism of 1927 // *Kirix Gnision Orthodoxon* (Атина 1981) (на грчком).
30. Судьба Святой Руси // *Вестник Христианского Информационного Центра*, no. 44, 10 ноября (Москва 1989).
31. Куда идет Московская патриархия // *Вестник Христианского Информационного Центра* no. 77, 6 марта (Москва 1990); прештампано у: *Православная Русь*, no. 8 (15/28 апреля 1990) 9-12.
32. Соборность или демократия? // *Свободная Россия*, no. 35 (93) (Москва, 1 мая 1990).
33. The Choice // *Soviet Literature*, no. 11 (Moscow, November 1990).
34. A Letter from the Soviet Union // *Orthodox Christian Witness* (Seattle), February 4/17, 1991.

35. Russian Orthodoxy and the Future of the Soviet Union // *Report on the USSR* (Radio Liberty, Munich) vol. 3, no. 24 (June 14, 1991) 1-5.
36. The Free Russian Orthodox Church // *Report on the USSR*, vol. 3, no. 44 (November 1, 1991).
37. The True Orthodox Church of Russia // *Religion in Communist Lands* (Keston College, Winter 1991) 239-250.
38. Holy Hieromartyr Peter of Krutitsa // *Orthodox Life* (Jordanville, N. Y.) vol. 43, no. 1 (January-February, 1993) 2-13.
39. Holy Hieroconfessor Barnabas of Pechersk // *Orthodox Life* (Jordanville, N. Y.) vol. 45, no. 1 (January-February, 1995).
40. The European Union: A New Totalitarianism? // *Orthodox Life* (Jordanville, N. Y.) vol. 45, no. 2, (March-April, 1995). Преведено на руски у: *Pravoslavnaia Tver'*, no. 5-6, (May-June, 1995).
41. Holy Hieroconfessor Alexander of Omsk // *Living Orthodoxy*, vol. XVIII, no. 2 (March-April, 1997) 1-8.
42. Hieromartyr Victor, Bishop of Glazov // *Living Orthodoxy*, vol. XVIII, no. 3 (May-June, 1997) 8-11.
43. Hieromartyr Veniamin of Petrograd // *Living Orthodoxy*, vol. XVIII, no. 2 (March-April, 1997) 8-12.
44. Holy Hieromartyr Iosif of Petrograd // *Living Orthodoxy*, vol. XVIII, no. 5 (September-October, 1997) 3-6; vol. XXIII, no. 6 (November-December, 2003) 3-7.
45. Hieromartyr Cyril, Metropolitan of Kazan // *Living Orthodoxy*, vol. XIX, no. 5 (September-October 1998) 23-28.
46. Hieromartyrs, Hieroconfessors and Martyrs of Magadan // *Living Orthodoxy*, vol. XIX, no. 6 (November-December, 1998) 17-20.
47. Hieromartyr Andronicus, Bishop of Perm // *Living Orthodoxy*, vol. XX, no. 3 (May-June, 1999) 7-12.
48. Hieromartyr Hermogenes, Bishop of Tobolsk // *Living Orthodoxy*, vol. XX, no. 3 (May-June, 1999) 21-28.
49. The Russian Orthodox Autonomous Church - A Short History (1982-1998) // *Verograd*, no. 16-17 (February-March, 2000) 12-37. Такође, као брошура: Woking, 2000. Преведено на руски у: *Suzdal'skie Eparkhial'nie Vedomosti*, no. 8 (June-September, 1999) 7-18.
50. The Seal of the Antichrist in Soviet and Post-Soviet Russia // *Suzdal'skie Eparkhial'nie Vedomosti*, no. 10 (April-November, 2000) 22-30 (на руском).
51. The New Martyrs of Russia // Wildwood, Alberta: Monastery Press, 2000 (chapters 30 to 43).
52. Hieroconfessor Theodosius (Bakhmetev) // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 2 (March-April, 2000) 10-12.

53. Hieromartyr Hierotheus, Bishop of Veliky Ustiug // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 3 (May-June, 2000) 15-25.
54. Hieromartyr Bishop Mark (Novoselov) // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 3 (May-June, 2000) 25-31.
55. Hieroconfessor Theodosius of Minvody // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 4 (July-August, 2000) 16-24.
56. Hieromartyr Veniamin of Petrograd // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 4 (July-August, 2000) 27-31.
57. New Hieromartyr Demetrius of Gdov // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 5 (September-October, 2000) 24-36.
58. Hieromartyr Theophanes of Solikamsk // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 6 (November-December, 2000) 27-29.
59. Hieroconfessor Nicetas (Lekhan) of Kharkov // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 6 (November-December, 2000) 29-32.
60. The Jubilee Council: Comments on the Canonisation of the Holy New Martyrs of Russia // *Vertograd*, no. 21-22 (January, 2001) 13-21.
61. Hieroconfessor Alexander of Omsk // *Living Orthodoxy*, vol. XXII, no. 4 (July-August, 2001) 3-8.
62. The Significance of the Catacomb Church in Contemporary Russia // *Living Orthodoxy*, vol. XXII, no. 4 (July-August, 2001) 8-15.
63. Hieromartyr John Vostorgov of Moscow // *Living Orthodoxy*, vol. XXII, no. 4 (July-August, 2001) 15-21.
64. The Orthodox Church at the Crossroads 1917-1999 // St. Petersburg: Aletheia, 2001. (на русском).
65. Sergius and Helen Nilus // *Living Orthodoxy*, vol. XXIV, no. 1 (January-February, 2004) 3-12.
66. Can a Sergianist be a Confessor of the Faith? // *Living Orthodoxy*, no. 2 (March-April, 2004) 13-21.
67. Hieromartyr Nicholas, Bishop of Aktar, and those with him // *Living Orthodoxy*, no. 142, vol. XXIV (July-August, 2004) 10-13.
68. Hieroconfessor Benjamin, Bishop of Rybinsk // *Living Orthodoxy*, no. 143, vol. XXIV (September-October, 2004) 22-23.
69. *The Russian Golgotha: the Lives of the Holy New Martyrs and Confessors of Russia*. I-III, Monastery Press, Edmonton, Canada (2006).

Англо-саксонске и келтске студије

70. Western Saints and the Filioque // *Living Orthodoxy* (1982) vol. IV, 1-28.
71. Saint Egwin of Worcester // *Orthodoxy America* (1985).
72. St. Erkenwald, Bishop of London // *Living Orthodoxy*, vol. XIV, no. 2 (March-April, 1992) 13-14.
73. The Lives of the Holy Saints Etheldreda, Sexburga and Ermenhilda of Ely // *Living Orthodoxy*, vol. XV, no. 2 (March-April, 1993) 3-6.
74. St. Walburga of Heidenheim // *Living Orthodoxy*, vol. XVII, no. 2 (March-April, 1995) 24.
75. The Saints of Anglo-Saxon England (9th to 11th centuries) // Seattle. Volume 1 (1992). У припреми је издање на грчком.
76. The Saints of Anglo-Saxon England (9th to 11th centuries) // Seattle. Volume 2 (1993).
77. The Saints of Anglo-Saxon England (9th to 11th centuries) // Seattle. Volume 3 (1997).
78. The Saints of England's Golden Age // Etna, California: Center for Traditionalist Studies (1997).
79. The Holy Hieromartyr Justinian of Ramsey Island // *Living Orthodoxy*, vol. XVII, no. 6 (November-December, 1996) 19-20.
80. Remains of the Last Orthodox King of England Found // *Pravoslavnaia Tver'*, no. 8-9 (45-46) (August-September, 1997) 4 (на руском).
81. The Life of St. Yvo of St. Ives // *Living Orthodoxy*, vol. XIX, no. 6 (November-December, 1998) 13-17.
82. Holy Great Martyr Edward, King of England // *Suzdal'skie Eparkhial'nie Vedomosti*, no. 7 (March-May, 1999) 9-12 (на руском).
83. The Fall of Orthodox England // Mayford, 1998; преведено на руски: Tver, 1999; у припреми је издање на српском.
84. Hieromartyr Alphege, Archbishop of Canterbury // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 2 (March-April, 2000) 3-9.
85. St. Bathild, Queen of France // *Living Orthodoxy*, vol. XXI, no. 4 (July-August, 2000) 31-32.
86. Hieromartyr Donan of Eigg // *Living Orthodoxy*, vol. XXII, no. 1 (January-February, 2001) 26.
87. St. Walstan of Bawburgh // *Living Orthodoxy*, vol. XXII, no. 2 (March-April, 2001) 32.
88. St. Neot of Cornwall // *Pravoslavnaia Rus'*, no. 6 (1723) (March 15/28 2003) 13-14 (на руском).
89. The Life of St. Benignus of Glastonbury // *Living Orthodoxy*, vol. XXIII, no. 5 (September-October, 2003) 26.

Грчке студије

90. The Sacred Struggle of the True Orthodox Christians of Greece, 1919-1992. // Mayford, 1992.
91. The Life of the Holy Hierarch Gregory, Bishop of Homer // *Living Orthodoxy*, vol. XVII, no. 6 (November-December, 1996) 6-15.
CAFÉPRESS, Hayward, California је од 2004. године објавила следеће књиге Владимира Моса (http://www.cafepress.com/cp/browse/Ne-6_N-1203+1040_bt-1):
92. The Mystery of Redemption // обим: 232 стр. (Orthodoxbook01)
93. The Mystery of Christian Power (to 1453) // обим: 458 стр. (Orthodoxbook03)
94. The Fall of Orthodox England // обим: 305 стр. (Orthodoxbook04)
95. The Book of the End // обим: 379 стр. (Orthodoxbook05)
96. The Mystery of the Church // обим: 246 стр. (Orthodoxbook06)
97. The Battle for the Russian Orthodox Church // обим: 294 стр. (Orthodoxbook07)
98. On the Name of God // обим: 151 стр. (Orthodoxbook08)
99. Christian Power in the Age of Reason (1453-1789) // обим: 486 стр. (Orthodoxbook09)
100. The Restoration of Romanity // обим: 305 стр. (Orthodoxbook11)
101. The True Church in the Last Times // обим: 373 стр. (Orthodoxbook12)

Књиге и чланци Владимира Моса доступни преко интернета:

102. „Born Again Christians”, интернет публикација на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>.
103. „Orthodoxy and the State”, интернет чланак на енглеском на: www.romanitas.ru.
104. „The Icon of the Holy Trinity”, интернет чланак на енглеском на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>.
105. „Dialogue on the Body and Blood of Christ”, интернет чланак на енглеском и руском на: www.romanitas.ru и www.church.ru.
106. „Genetics and the Birth of the Antichrist”, интернет чланак на енглеском и руском на: www.romanitas.ru.
107. „Dialogue of an Orthodox Christian and a Manichaeon on Marriage”, интернет чланак на руском и енглеском на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>.

108. „The Name of God and the Name-worshipping Heresy”, интернет чланак на руском и енглеском на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>.
109. „Empire and Anti-Empire”, интернет чланак на руском и енглеском на: www.romanitas.ru.
110. „In Search of Never-Lost Russia”, интернет чланак на руском и енглеском на: www.romanitas.ru.
111. „The Tragedy of the Russian Church Abroad”, интернет чланак на руском и енглеском на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>, 2001.
112. „Two Robber Councils: A Short Analysis”, интернет чланак на енглеском на: www.romanitas.ru and <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>, 2003.
113. „The Russian Church and the New Calendar”, интернет чланак на енглеском на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>, 2003.
114. „Archbishop Andrew of Ufa and the Old Believers”, интернет чланак на енглеском на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>, 2003.
115. „Can the Leopard Change his Spots?”, интернет чланак на енглеском на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>, 2003.
116. „An English Orthodox Calendar”, интернет публикација на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>.
117. „A Service to the Saints of Britain”, интернет публикација на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>.
118. „St. David of Wales, the Celtic Churches and Eastern Orthodoxy”, интернет чланак на енглеском на: www.romanitas.ru и <http://uk.geocities.com/guildfordian2002/articles>, 2003.

Садржај

УВОД: ЦРКВА И РЕВОЛУЦИЈА

Долазак Антихриста	5
Руско-Јеврејска револуција.....	11
Револуција: 1. Детерминистичко ослобођење.....	16
Револуција: 2. Националистички интернационализам	18
Револуција: 3. Демократска сатанократија.....	20
Прогрес револуције	23

1. РУСИЈА: ЦАРЕУБИСТВО (1900-1924)

Реформе против стабилности	26
Архиепископ Антоније (Храповицки) и Карпатска Русија	29
Јеврејско питање	31
Суђење Бејлису	36
Имебожачка јерес.....	38
Фебруарска револуција.....	42
Црква и фебруарска револуција.....	45
Московски Сабор 1917-1918.....	54
Убиство Цара.....	64
Грађански рат	69
Реквизиција Црквених драгоцености	74
Обновљенски преврат (1).....	80
Руска Црква у егзилу	85
Карловачки Сабор из 1921. године	90
Обновљенски преврат (2).....	93
Црква у Грузији и Украјини	96
Сабор обновљенаца из 1923. године.....	99
Поуке обновљенства.....	107

2. ГРЧКА И БАЛКАН: НОВОКАЛЕНДАРСКИ РАСКОЛ (1900-1924)

Балкански ратови	109
Двојица Крићана: (1) Елефтерије Венизелос.....	110
Двојица Крићана: (2) Мелетије Метаксакис.....	114
Васељенска Патријаршија окреће поглед ка Западу	118
Малоазијска катастрофа.....	123

Пад и повратак Метаксакиса.....	126
Немири у Бесарабији.....	129
Метаксакисов империјализам.....	131
Други пад Константинопоља.....	136
„Свеправославни сабор” из 1923. године.....	138
Увођење новог календара.....	142
Грчки обновљенци и Руска Црква.....	144
Грех против јединства.....	148

3. РУСИЈА: СОВЈЕТИЗАЦИЈА МОСКОВСКЕ

ПАТРИЈАРШИЈЕ (1924-1939)

Притисак на патријарха.....	152
Концепција Катакомбне Цркве.....	157
Митрополит Петар Крутички.....	159
Догмат о искупљењу.....	164
Успон митрополита Сергија.....	169
Посланица соловецких епископа.....	177
Архиепископ Серафим Угљички.....	180
Декларација митрополита Сергија.....	183
Рођење Катакомбне Цркве: митрополит Јосиф Петроградски.....	189
Митрополити Петар и Кирил.....	196
Мучеништво Катакомбне Цркве.....	202
Ватикан и Русија.....	206
Уст-Кутски Катакомбни Сабор.....	210

4. ГРЧКА И БАЛКАН: НАРОДНА ИСТИНА (1924-1939)

Чудо Крста.....	219
Румунски старокалендарци.....	223
Борба на Светој гори.....	228
Борба у Грчкој.....	232
Они који нису преклонили колена пред Ваалом.....	234
Три света свештеника.....	237
Повратак тројице јерараха.....	241
Знамења с небеса.....	244
Прогони у Румунији.....	247
Поделе међу грчким старокалендарцима.....	249
РПЦЗ и грчки старокалендарци.....	255

5. РУСИЈА: ОД ХИТЛЕРА ДО БРЕЖЊЕВА (1939-1970)

Гоњење у Пољској	259
Стаљин и балтичке Православне Цркве	261
Немачка окупација Русије	263
Пакт Стаљин – Сергије	270
„Патријарх” Алексije I	273
Трагедија Власоваца	279
Совјетска офанзива	281
Култ Стаљина у цркви	292
Потпуни заокрет ка екуменизму	294
Црква у катакомбама	299
Покрет беспаспортника	303
Руска Загранична Црква на раскршћу	305
Свети Јован (Максимович) Шангајски	317

6. ГРЧКА И БАЛКАН: УДАР СА ЗАПАДА (1939-1970)

Геноцид над православним Србима	320
Румунски старокалендарци добијају јерархију	346
Још једна румунска јерархија	348
Грчка Црква и комунисти	351
Даље поделе у Грчкој Цркви	353
Прогони у Грчкој и на Кипру	363
Екуменизам узима маха	366
Митрополит Хризостом Флорински	370
Светски Савет цркава	372
Румуни се консолидују	375
Хризостомовци („Флоринци”) добијају јерархију	378
Скидање анатема	382
Пад словенских Цркава	390
„Јерес над јересима”	404

7. ЗЕНИТ ЕКУМЕНИЗМА И ПРОПАСТ КОМУНИЗМА (1970-1990)

Московски екуменизам и Митрополија	408
Сабори из 1971.	413
Неуспео покушај уједињења	417
Напредовање екуменизма	422
Богословље мира	426
„Митрополит” Никодим Лењинградски	428

Трећи Свезагранични Сабор.....	435
Пад дисидената	443
Грузијска Црква	448
Архиепископ Марко Берлински	451
Митрополит Филарет и Анатема против екуменизма	453
Дезинтеграција хризостомовског („флоринског“) синода.....	460
Уједињење 1985. године и афера Цакос	470
Нови хризостомовски („флорински“) архиепископ.....	475
Еклисиологија митрополита Кипријана.....	477
Бостон се одваја	486
Гласност, перестројка и суперекуменизам.....	494

8. ПОВРАТАК ПРОГНАНИХ (1990-2000)	502
Ослобођење или превара?.....	503
Патријарх и сергијанство	507
Августовски државни удар	509
Украјински раскол.....	511
Загранична Црква се враћа у Русију.....	514
Оснивање Руске Православне Аутономне Цркве	521
КГБ агенти у мантијама	529
Екуманија: Од Шамбезија до Баламанда	533
Грузијска Црква и „Трећи пут“.....	541
Митрополит Валентин Суздаљски	546
Подела међу Хризостомовцима.....	555
Раскол се продубљује.....	562
Остале катакомбне групе	567
Оружани сукоби у Југославији и појава Истинског Православља у Србији	569
Сергијанско освајање Јерусалима	579
Уочи новог миленијума.....	588
Совјетска империја узвраћа ударац.....	591
Сведочанство светитеља Филарета	593
РПЦЗ и Срби.....	595
Два разбојничка сабора	598

ЗАКЉУЧАК: ОБНОВА РОМЕЈСТВА

Секуларизација Цркве	611
Крст и Круна	615

Препреке: 1. Национализам	619
Препреке: 2. Екуменизам	622
Препреке: 3. Европски антихрист	625
Три сведочанства.....	629
Биографија	633
Изабрана библиографија ауторских радова Владимира Моса	635

